HR EXCELLENCE IN RESEARCH

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Culegere de articole științifice

Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

Ştiinţe juridice şi economice

Chișinău, 2025

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Culegere de articole științifice

Conferința științifică națională cu participare internațională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINŢE JURIDICE ŞI ECONOMICE

https://doi.org/10.59295/spd2025j

Chișinău, 2025

CZU 34+33(082)=135.1=111=161.1
I-58

Culegere de articole științifice

Conferința științifică națională cu participare internațională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINŢE JURIDICE ŞI ECONOMICE

Responsabil de ediție:

Georgeta STEPANOV, doctor habilitat, profesor universitar,
Prorector pentru activitate științifică, Universitatea de Stat din Moldova

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII
DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Integrare prin cercetare și inovare", conferință științifică națională (2025; Chişinău). Conferința științifică națională cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare", dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 6-7 noiembrie 2025: Culegere de articole ştiinţifice / comitetul științific: Igor Şarov [et al.]. – Chişinău: [S. n.], 2025 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-62-687-3.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Științe juridice și economice. – 2025. – 684 p.: fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, HR Excellence in Research. – Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – ISBN 978-9975-62-945-4 (PDF).

34+33(082)=135.1=111=161.1

I-58

ISBN 978-9975-62-945-4 (PDF)

** Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.*

© Universitatea de Stat din Moldova, 2025

Comitetul științific:

Igor ȘAROV, *dr., prof. univ*.	Universitatea de Stat din Moldova, Rector
Georgeta STEPANOV, *dr. hab., prof. univ*.	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector pentru activitate științifică, Președinte al Consiliului Științific
Veronica PRISĂCARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Departamentului Cercetare și Inovare
Carolina ȚURCANU, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Secției Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Viorel DORGAN, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Educație Fizică și Sport
Sergiu BĂIEȘU, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Drept
Igor BERCU, *dr., lect. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Istorie şi Filozofie
Victoria BULICANU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Jurnalism şi Ştiinţe ale Comunicării
Liliana DMITROGLO, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Fizică şi Inginerie
Viorica GLADCHI*, dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Chimie şi Tehnologie Chimică
Maria HĂMURARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Ştiinţe Economice
Angela NICULIȚĂ, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Matematică şi Informatică
Vitalie SOCHIRCĂ*, dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Biologie şi Geoştiinţe
Alexandru SOLCAN, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative
Maia ȘEVCIUC, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Psihologie, Ştiinţe ale Educaţiei, Sociologie şi Asistenţă Socială
Ludmila USATÂI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Litere
Mariana GÎDEI, *dr., lect. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Educație Fizică și Sport
Andrei NASTAS, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Științe ale Securității
Serghei RACU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Kinetoteratie
Larisa ANDRONIC, *dr. hab., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor
Aculina ARÎCU, *dr. hab., conf. cerc., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Chimie
Oleg BUJOR, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii Ştiinţifice (Institut) „Andrei Lupan”
Petru BUNDUC, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Ecologie și Geografie
Gheorghe COJOCARU, *dr. hab., conf. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Istorie
Nina CORCINSCHI, *dr. hab., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hașdeu”
Victor JUC, *dr. hab., prof. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Ion MEREUȚĂ, *dr. hab., prof. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie,
Igor NICOARA, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului Geologie și Seismologie
Ion ROȘCA, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Grădinei Botanice (Institut) „Alexandru Ciubotaru”
Olga SHIKIMAKA, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fizică Aplicată
Leonid CULIUC, *dr. hab., prof. univ., Academician al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Fizică Aplicată
Inga ȚIȚCHIEV, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Matematică și Informatică „Vladimir Andrunachievici”
Laurenţia UNGUREANU, *dr. hab., prof. cerc., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Zoologie

Liliana BUDEVICI-PUIU, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Șef centru
Vladimir GUȚU, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Centrului de Cercetări Științifice ”Politici educaționale și sociale”
Aurel ZANOCI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Centrului de Arheologie „Ion Niculiță”
Zinaida BOLEA, *dr. hab., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Sociale”
Maria DUCA, *dr. hab., prof. univ., Academician al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe ale Naturii”
Aliona GRATI, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Umaniste și ale Educației”
Svetlana SLUSARENCO, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Școlii Doctorale ”Științe Juridice și Economice”
Beatrice-Aurelia ABALAȘEI, *dr.hab., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Sanda Maria ARDELEANU, *dr., prof. univ.*	Universitatea “Ștefan cel Mare”, Suceava, România Doctor Honoris Causa USM
Flavius-Antoniu BAIEAS, *dr., prof. univ.*	Universitatea din București, România, Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova
Yaroslav BIHUN, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea Națională „Iurii Fedikovici’’ din Cernăuți, Ucraina
Mircea BRIE, *dr., prof. univ.*	Universitatea din Oradea, România
Igor CREȚESCU, *dr., prof. univ.*	Universitatea Tehnică ”Gheorghe Asachi” din Iași, România
Corneliu IAȚU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Maria MENSHIKOVA, *dr., conf. univ.*	Universitatea Mercatorum, Roma, Italia
Gina NECULA, *dr., conf. univ.*	Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România
Bogdan OPREA, *dr., lect. univ.*	Universitatea din București, România
Sorin SIPOȘ, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea din Oradea, România, Prorector pentru Relații Internaționale
Maria Cristina STOICA, *dr., prof. univ.*	Universitatea Petre Andrei din Iași, România
Marius ȘTEF, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Vest din Timișoara, România
Constantin TICU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România
Marta Iuliana VICOL, *dr.*	Universitatea Petre Andrei din Iași, România

Comitetul organizatoric cu atribuții de coordonare generală a evenimentului științific:

Marianna SAVVA, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secția Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Ana-Laura PAȘNIC	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secția Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Violeta MACOVEI	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secția Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Ana TATARU	Universitatea de Stat din Moldova, Redactor principal, Secția Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Ecaterina DELEU, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Redactor principal, Oficiul de Asigurare a Calității în Cercetare
Lilia DOGOTER	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii Centrale
Alexandra COJUHARI	Universitatea de Stat din Moldova, Biblioteca Centrală
Ghenadie SÎRBU, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Editurii
Anna CÎȘLARI	Universitatea de Stat din Moldova, Editura
Dragoș UNGUREANU	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Departamentului Sisteme Informaționale

Comitetele organizatorice ale atelierelor:

Drept	*Drept penal*	Vitalie STATI, *dr., prof. univ.* Andrei STRATAN, *dr., lect. univ.*
	Drept public	Valentin MĂRGINEANU, *dr., lect. univ.* Oxana CHISARI-LUNGU, *dr., lect. univ.*
	Drept internațional și european	Lilia GRIBINCEA, *dr., conf. univ.*
	Drept privat	Alexandru CUZNEȚOV, *dr., conf. univ.* Dorin JOSANU, *dr., lect. univ.*
	Drept procedural	Igor DOLEA, *dr. hab, prof. univ.*
Ştiinţe Economice		Adriana BUZDUGAN, *dr., conf. univ.*

PARTICULARITĂȚI ALE OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRACȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 337 DIN CODUL PENAL

PARTICULARITIES OF THE GENERIC LEGAL OBJECT OF THE OFFENCE PROVIDED FOR IN ART.337 OF THE CRIMINAL CODE

CZU: 343.322:343.213:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.01**

Ion BALANEL
ORCID: 0009-0001-5139-1924
E-mail: nicu.balanel123@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *We start from the idea that all the crimes provided for in the Criminal Code of the Republic of Moldova attack a value protected by criminal law. Therefore, the legislator classified the criminal acts in the Special Part of the Criminal Code depending on the generic legal object that the criminal act directly attacks. Finally, the generic legal object of the crimes of Treason is formed by social relations regarding the normal activity of public authorities and state security.*

Keywords: *generic legal object of the crime public authorities state security the state Treason.*

INTRODUCERE

Infracțiunea, ca act de conduită individuală, nu poate fi îndreptată însă împotriva tuturor relațiilor sociale. În realitate, actul infracțional se îndreaptă împotriva unei anumite valori, și prin ea, împotriva unor relații sociale determinate, create în jurul acestei valori și datorită ei [1, p.195]. Prin urmare, potrivit art.2 alin.(1) din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – „CP al RM"), nu există faptă infracțională care să nu atenteze asupra unei valori ocrotite de legea penală.

În cele din urmă, obiectul juridic generic constituie „mănunchiul valorilor sociale de aceeași natură" [2, p.124]. Fiind comun pentru un anumit grup de infracțiuni sau într-o altă accepțiune pentru „un anumit grup de relații sociale omogene sau analogice, care sunt ocrotite prin legea penală de atentatele infracționale" [3, p.79]. Prin urmare, legiuitorul a clasificat faptele infracționale din Partea specială a Codului penal în dependență de obiectului juridic generic asupra căreia atentează nemijlocit fapta (acțiunea sau inacțiunea) prejudiciabilă prevăzută de legea penală.

Astfel, infracțiunea de Trădarea de Patrie este prevăzută în Capitolul XVII din Partea Specială a Codului penal, fiind reunită în grupul de infracțiuni contra autorităților publice și a securității de stat.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prezenta lucrare științifică este întemeiată pe doctrina de specialitate atât națională cât și străină. Nu în ultimul rând, la baza acestei lucrări au stat reglementările legislative naționale precum (Constituția Republicii Moldova, Legea nr.158 din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, Legea nr.618 din 31 octombrie 1995 securității statului, Legea nr.112 din 22 mai 2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova și Hotărârea Parlamentului nr.391 din 15 decembrie 2023 privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova).

La rândul său, suportul metodologic care a constituit fundamentul acestei cercetări îl formează: metoda juridică formală sau dogmatică, metoda juridică comparativă și metoda analizei sistemice. În urma aplicării acestor metode, a constituit în ansamblu cercetarea obiectului juridic generic al componenței de infracțiune prevăzute la art.337 din CP al RM.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În urma celor menționate *supra,* am stabilit că obiectului juridic generic al infracțiunii de Trădarea de Patrie îl formează relațiile sociale cu privire la interzicerea imixtiunii în activitatea autorităților publice și a securității de stat, sau în altă ordine de idei, constituie relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice și la securitatea de stat [4, p.982].

Cât privește autoritățile publice, în doctrina de specialitate a fost definită ca o instituție politică, constituită în mod direct sau indirect de către popor, investită de Constituție cu anumite competențe pentru a îndeplini anumite funcții de guvernare a țării și care se bucură de o anumită autoritate sau prestigiu [5, p.9].

La rândul său, funcțiile autorităților publice au fost clasificate în: funcție politică, funcție socio-economică și funcție juridică, vizând statul ca pe o entitate, ca pe un organism întreg care este înzestrat cu anumite obligații, drepturi pentru a-și realiza scopul [5, p.13].

Funcția politică este realizată de către autoritățile publice reprezentative. Potrivit art.2 din Constituție, suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Astfel din regimul reprezentativ fac parte: Parlamentul, Președintele Republicii Moldova și autoritățile publice locale, toate fiind alese prin intermediul votului universal, direct, sau indirect (Șeful statului).

La realizarea funcției socio-economice în mod direct participă Parlamentul, Președintele și Guvernul [5, p.14].

Iar funcțiile juridice ale statului sunt realizate de fiecare autoritate în parte, în baza principiului separării puterii în stat. Astfel, Parlamentul ca unică autoritate legislativă, realizează funcția legislativă, care este funcția cea mai importantă dintre funcțiile juridice, deoarece funcția executivă și cea jurisdicțională în mod direct sunt legate de prima funcție [5, p.14].

În cele din urmă, orice încălcare admisă în cadrul exercitării funcțiilor autorităților publice, subminează încrederea de care aceste autorități trebuie să se bucure, influențează asupra capacității de luare a deciziilor legale în realizarea competențelor sale și diminuează siguranța și credibilitatea cetățenilor față de aceste organe statale.

Astfel, legea penală are menirea să ocrotească împotriva faptelor infracționale doar acele autorități publice care au fost legal înființate și recunoscute în conformitate cu Constituția și cu alte acte normative care decurg din aceasta. Totodată, orice autoritate publică în limita competențelor sale, este în drept să-și impună voința și să ia deciziile care să producă efectele juridice în favoarea și în interesele cetățenilor.

În altă ordine de idei, în conformitate cu art.7 din Codul administrativ și Legea nr.158 din 04 iulie 2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public (în continuare Legea – nr.158 din 04 iulie 2008), este definită autoritatea publică ca fiind „orice structură organizatorică sau organ instituită/instituit prin lege sau printr-un alt act normativ, care acționează în regim de putere publică în scopul realizării unui interes public".

Ținând cont de anexa nr. 1 din Legea nr.158 din 04 iulie 2008, autoritățile publice care cad sub incidența acestei legi sunt: Aparatele altor autorităţi publice instituite de către Parlament, Preşedintele Republicii Moldova sau Guvern, Secretariatul Consiliului Superior al Magistraturii, Aparatul Consiliului Superior al Procurorilor, Centrul Naţional Anticorupţie, Aparatul Autorității Naționale de Integritate, Serviciul Prevenirea şi Combaterea Spălării Banilor etc., precum și autorităţile administraţiei publice centrale de specialitate şi alte autorităţi administrative din care fac parte aparatele centrale, serviciile publice desconcentrate, alte organe ale administraţiei publice din subordinea autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate.

Prin urmare, autoritatea reprezintă capacitatea unui stat de a îndeplini funcțiile sale. În același timp, este important ca aceste funcții ale statului să fie strict reglementate prin actele legislative, pentru a limita câmpul de acțiuni în exercitarea competențelor de către autoritățile publice respective. Așadar, statul prin intermediul politicii penale a implementat mecanismele necesare de sancționare în cazul abaterilor sau săvârșirii altor fapte infracționale împotriva autorităților publice.

Totodată, este necesar de menționat faptul că autoritățile publice în sens larg, constituie o formă de protecție a drepturilor și libertăților cetățeanului, iar într-un sens îngust privește activitatea organelor de drept, sub aspectul respectării procedurilor legale și a regimului juridic a drepturilor și libertăților cetățenilor.

Astfel, legiuitorul în cadrul Capitolul XVII din Partea Specială a Codului penal a prevăzut nu doar relațiile sociale cu privire la activitatea normală a autorităților publice dar și relațiile sociale cu privire la securitatea statului.

La rândul său, prin „securitatea statului se înţelege protecţia suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării, a regimului ei constituţional, a potenţialului economic, tehnico-ştiinţific şi defensiv, a drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei împotriva activităţii informative şi subversive a serviciilor speciale şi organizaţiilor

străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte"[9]. Aceasta are menirea să asigure printr-un sistem de măsuri cu caracter: economic, politic, juridic, militar etc., descoperirea, prevenirea și contracararea la timp a amenințărilor îndreptate împotriva securității statului.

De asemenea, potrivit prevederilor legale prin amenințări la adresa statului se înțelege o totalitate de acțiuni, condiții și factori care prezintă pericol pentru stat, societate și personalitate. Astfel de acțiuni sau inacțiuni care pot pune în pericol deosebit securitatea statului sunt: Trădarea de Patrie, spionajul, activitatea structurii informative ilegale, complotul împotriva Republicii Moldova, culegerea neautorizată de informații, separatismul și altele.

În cele din urmă, legiuitorul în Capitolul XVII din Partea Specială a Codului penal, a prevăzut acele fapte socialmente periculoase menționate *supra.*

La rândul său, în pofida multiplelor dezbateri, este necesar de a elucida diferența dintre conceptul de securitatea națională și securitatea statului.

Potrivit prevederilor legale, securitatea statului este o parte integrantă a securității naționale.

Astfel, securitatea națională reprezintă condiția fundamentală a existenței națiunii și statului, care are drept scop apărarea și promovarea intereselor și obiectivelor naționale, contracararea riscurilor și amenințărilor care și determină orientarea politicii externe și interne a statului în contextul securității regionale și globale [10, p.22].

Ținând cont de prevederile legale, securitatea naţională reprezintă condiţia fundamentală a existenţei poporului din Republica Moldova, a statului moldovenesc, fiind în acelaşi timp un obiectiv primordial al ţării. Totodată, obiectivele securităţii naţionale a Republicii Moldova sînt: asigurarea şi apărarea independenţei, suveranităţii, integrităţii teritoriale, ordinii constituţionale, dezvoltării democratice, securităţii interne, consolidarea statalităţii Republicii Moldova [11].

Prin urmare, conceptul de securitate națională a Republicii Moldova înglobează în sine și conceptul de securitate a statului, fiind o parte integrantă a acesteia. În același sens, securitatea națională este formată pe lângă măsurile securității statului dintr-un șir de alte măsuri de natură politică, economică, socială, juridică, diplomatică etc.

În lumina celor reflectate, strategiile principale consacrate securității naționale a Republicii Moldova presupune promovarea și apărarea obiectivelor naționale de securitate care au menirea să garanteze existența, independența, suveranitatea, stabilitatea și dezvoltarea țării, precum și să asigure tuturor cetățenilor, în mod egal, condiții favorabile pentru realizarea aspirațiilor individuale, cu respectarea normelor constituționale [12].

CONCLUZII

Într-un final, pentru a proteja interesele naționale, legiuitorul trebuie să întreprindă măsuri și să utilizeze mijloace necesare în scopul interzicerii oricărei imixtiuni în activitatea autorităților publice și creșterii eficienței instituționale de a răspunde la amenințările și riscurile care pot apărea asupra securității de stat. Respectiv este necesar de realizat

o evaluare continuă a amenințărilor și a riscurilor care pot apărea asupra autorităților publice și a securității de stat, fiind însoțită permanent de avize cu propuneri de *lege ferenda* și recomandări menite să îmbunătățească politica penală în domeniul dat.

În același timp, analiza factorilor de risc trebuie să pornească de fiecare dată de la premisa că amenințările la adresa statului sunt într-o continuă schimbare și în orice moment se pot transforma, într-un pericol iminent sau chiar într-o formă de agresiune menite să provoace prejudicii deosebit de grave intereselor şi securităţii Republicii Moldova.

Rezumând abordările și punctele de vedere existente putem remarca faptul că la această etapă cadrul normativ cuprinde mijloacele corespunzătoare în scopul protejării intereselor autorităților publice și diminuării amenințărilor și riscurilor care pot apărea asupra securității statului.

REFERINȚE:

1. BULAI, C., *Drept penal român. Partea generală,* București, ALL, 1997, 650 p. ISBN: 973-9229-74-3.
2. DONGOROZ V., KAHANE S., OANCEA I., FODOR I., BULAI C., STĂNOIU R., *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală, vol. 1*., București, Editura Academiei R.S.R., 1969, 436 p.
3. MACARI I., *Drept penal al R. Moldova (p. generală),* Ed. Chișinău, 1999, 292 p. ISBN: 9975-917-10-0.
4. BRÂNZA S. și STATI V., *Tratat de drept penal. Partea specială, vol. II.* Chişinău: Tipografia Centrală, 2015, 1300 p. ISBN 978-9975-53-468-0.
5. POPA V., *Autoritățile publice ale Republicii Moldova. Compendium privind structura, organizarea și funcționarea lor,* Chișinău: Ed. Tish, 2004, 255 p. ISBN: 947-43-3.
6. Legea nr.618 din 31 octombrie 1995 *securității statului.* Publicat: 13 februarie 1997 în Monitorul Oficial Nr.10-11 art.117. În: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142091&lang=ro#
7. AlBU N., *Securitatea națională: aspecte teoretice și practice,* Chișinău, Academia Militar a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun", Centrul de studii Strategice de Apărare și Securitate, 2013, 240 p. ISBN: 978-9975-4265-3-4.
8. Legea nr.112 din 22 mai 2008 *pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova.* Publicat: 03 iunie 2008 în Monitorul Oficial Nr. 97-98 art.357. În https://www.legis.md/cautare/getResults? doc_id=24400&lang=ro
9. Hotărârea Parlamentului nr.391 din 15 decembrie 2023 *privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova.* Publicat: 17 ianuarie 2024 în Monitorul Oficial nr.17-19 art.28. În https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro.

REMANIERILE OPERATE PRIN LEGEA NR. 136/2024 ÎN NORMELE PRIVIND INFRACȚIUNILE CONTRA SECURITĂȚII PUBLICE ȘI A ORDINII PUBLICE

THE AMENDMENTS INTRODUCED BY LAW NO. 136/2024 TO THE NORMS CONCERNING CRIMES AGAINST PUBLIC SECURITY AND PUBLIC ORDER

CZU: 343.5:343(478)(094.5):340.133 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.02**

Serghei BRÎNZA
ORCID: 0000-0001-5937-3926
E-mail: decan.dreptusm@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Vitalie STATI
ORCID: 0000-0003-1371-4961
E-mail: vitalie.stati@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the main changes introduced by Law no. 136/2024 in Chapter XIII – "Crimes against Public Security and Public Order" – of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The analysis focuses on the quality of the amendments and the potential challenges and advantages affecting the interpretation and application of the revised penal norms. Historical, logical, and systemic methods were applied. The findings indicate that while some amendments comply with criminal law's quality standards, others do not. Therefore, legislative intervention is vital to correct these shortcomings and ensure that the criminal law is interpreted in accordance with the principle of legality.*

Keywords: *amendment; supplementing; crimes against public security and public order; modification; the principle of legality.*

INTRODUCERE

Acest articol își propune să analizeze principalele remanieri care au fost operate în Capitolul XIII – „Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice" al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova (denumit în continuare CP RM), prin Legea nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (denumită în continuare Legea nr. 136/2024). Pentru a atinge acest scop, studiul a fost structurat pe două direcții principale: analiza calității pe care o au respectivele amendamente, precum și evaluarea dificultăților și a avantajelor potențiale ce pot influența interpretarea și aplicarea normelor penale revizuite.

MATERIAL ŞI METODĂ

Pentru îndeplinirea obiectivelor sus-menționate s-au aplicat metoda istorică, metoda logică și metoda sistemică. Au fost examinate: art. 278, 280, 281, 287, 289[1]-289[4], 290, 292, 295[2], 296-298, 300 și 301 CP RM; art. 354 din Codul contravențional al Republicii Moldova (denumit în continuare CC RM); Legea nr. 136/2024, etc.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Prin Legea nr. 136/2024, în art. 278 CP RM (care prevede răspunderea pentru actul terorist), cuvintele „materialelor explozive" au înlocuit cuvintele „substanțelor explozive". Modificări asemănătoare au suferit art. 279[1] și 292 CP RM. Posibila cauză a acestor amendamente constă în adoptarea Legii nr. 67 din 28.03.2024 privind regimul explozivilor de uz civil (denumită în continuare Legea nr. 67/2024), în care, în repetate rânduri, se utilizează sintagma „materiale explozive". Nu punem la îndoială că legea în cauză reprezintă în act de referință pentru art. 278, 279[1] și 292 CP RM.

Folosirea în legea penală a sintagmei „materiale explozive" ridică anumite semne de întrebare. Astfel, în primul rând, conform art. 3 al Legii nr. 67/2024, prin „explozivi" se înțelege „materiale și articole considerate ca fiind explozivi în recomandările Organizației Națiunilor Unite privind transportul produselor periculoase și care se încadrează în clasa 1 a acestor recomandări" [1]. Însă, în Recomandările Organizației Națiunilor Unite privind transportul produselor periculoase [2] (denumite în continuare Recomandările ONU), în volumul I, clasa 1, sunt specificate nu materiale explozive, ci substanțe explozive și articole explozive. Din același act rezultă că articolele explozive conțin două sau mai multe substanțe explozive. În context, nu este clar dacă în legea penală prin „materiale explozive" se are în vedere: 1) exclusiv substanțele explozive *sau* 2) atât substanțele explozive, cât și articolele explozive.

În al doilea rând, în Recomandările ONU, în definițiile noțiunilor „substanțe explozive" și „articole explozive" se menționează că acestea nu se referă la acele substanțe și articole care sunt prea periculoase pentru a fi transportate. Intră oare astfel de substanțe și articole sub incidența sintagmei „materiale explozive" care este utilizată în legea penală?

În al treilea rând, din art. 2 al Legii nr. 67/2024, aflăm că acest act legislativ nu se aplică explozivilor militari. Desigur nu poate fi evitată întrebarea: pot oare asemenea explozivi să fie considerați materiale explozive în accepțiunea legii penale?

2. Următoarele amendamente, operate prin Legea nr. 136/2024, vizează schimbarea poziției legiuitorului față de sintagma „urmări grave" și derivatele acesteia. Astfel, sintagma respectivă și derivatele ei au fost excluse din art. 278, 280, 289[1]-289[3] CP RM. În art. 292, 295[2], 296-298, 300 și 301 CP RM, sintagma „urmări grave" a fost înlocuită prin expresia „daune în proporții deosebit de mari".

Ce a determinat o astfel de revizuire? În hotărârile nr. 22/2018 și nr. 24/2019, Curtea Constituțională a constatat că în Codul penal nu este definită noțiunea „urmări gra-

ve", lipsind criterii clare pentru a deosebi urmările grave de cele care nu sunt grave. Această carență putea duce la interpretarea arbitrară a normelor penale care conțineau sintagma „urmări grave". În consecință, o serie de astfel de norme au fost declarate neconstituționale, iar legiuitorului i s-a sugerat să asigure aplicarea coerentă a normelor penale care conțineau sintagma „urmări grave". Deși tardiv, legiuitorul s-a conformat acestei solicitări, contribuind la așezarea în albia legalității a zeci de norme din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, inclusiv din Capitolul XIII al acesteia.

Nu o singură dată am criticat în publicațiile noastre folosirea în legea penală a sintagmei „urmări grave" și a derivatelor acesteia [3-6]. De aceea, schimbarea de atitudine adoptată de legiuitor merită cu siguranță aprecierea noastră.

3. În continuarea firului logic vom vorbi despre amendamentele operate prin Legea nr. 136/2024 în art. 281 CP RM (în care este incriminată comunicarea mincinoasă cu bună știință despre actul terorist).

Până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, în dispoziția acestui articol era utilizată sintagma „alte urmări grave", care afecta negativ previzibilitatea și claritatea textului normativ. După ce legea respectivă a intrat în vigoare, sintagma „alte urmări grave" a fost substituită prin una mai comprehensibilă – „împiedicarea activității unei întreprinderi, instituții ori organizații" [7].

În ceea ce privește agravantele din alin. (2) art. 281 CP RM, două dintre ele provoacă anumite rezerve.

Astfel, circumstanța agravantă de la lit. b) alin. (2) art. 281 CP RM presupune că infracțiunea cauzează daune securității statului. Potrivit art. 1 al Legii nr. 618 din 31.10.1995 a securității statului (denumite în continuare Legea nr. 618/1995), prin „securitatea statului" se înțelege „protecţia suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a ţării, a regimului ei constituţional, a potenţialului economic, tehnico-ştiinţific şi defensiv, a drepturilor şi libertăţilor legitime ale persoanei împotriva activităţii informative şi subversive a serviciilor speciale şi organizaţiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte"[8]. Ar reieși că, dacă se aduce atingere oricăreia dintre valorile sociale enumerate în această definiție, se cauzează daune securității statului. Vulnerabilitatea unei asemenea interpretări este legată de ipoteza în care respectivele valori sunt protejate „împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte" [8]. Aceasta înseamnă că, de exemplu, infracțiunile, care sunt prevăzute în Capitolele V și X din partea specială a Codului penal (care lezează drepturile şi libertăţile legitime ale persoanei și, respectiv, potenţialul economic al țării) aduc atingere securităţii statului. Bineînțeles, o asemenea interpretare a prevederii de la lit. b) alin. (2) art. 281 CP RM este prea largă, venind în contradicție cu regula fixată în alin. (2) art. 3 CP RM.

O altă vulnerabilitate caracterizează circumstanța agravantă de la lit. e) alin. (2) art. 281 CP RM. Aceasta presupune că infracțiunea este săvârșită la indicația, printre altele, a unei organizații străine sau a reprezentanților acestora. Putem presupune că, prin „organizaţie străină" (expresie preluată din Legea nr. 618/1995), se are în vedere o reuniune de persoane – înființată de un stat străin, de mai multe state străine, de un

cetățean străin (sau de un apatrid) ori de mai mulți cetățeni străini (sau de mai mulți apatrizi) – alcătuind o comunitate stabilă, având un caracter internaţional, naţional sau nonguvernamental, urmărind un scop lucrativ sau non-lucrativ. Totuși, această interpretare nu ar fi dispensată de anumite dubii. Poate oare să fie considerată străină o organizație înființată pe teritoriul unui stat străin, de exemplu, de un cetățean al Republicii Moldova sau de un pluripatrid (care deține, printre altele, cetățenia Republicii Moldova)? Din punct de vedere teritorial, o astfel de organizație este străină. Însă, dacă luăm în considerare cetățenia fondatorului, o asemenea organizație nu este străină. Întrucât lipsește o definiție legală a noțiunii „organizaţie străină", există riscul ca aceasta să fie interpretată extensiv defavorabil făptuitorului.

4. Următorul element de noutate îl constituie completarea art. 284 CP RM cu alineatul (3). Acest alineat prevede răspunderea pentru aderarea la una dintre organizațiile criminale sau grupurile criminale organizate prevăzute de alin. (1) sau (2) din același articol. Așadar, art. 284 CP RM în varianta sa în vigoare prevede răspunderea nu doar pentru crearea sau conducerea unei organizaţii criminale sau a unui grup criminal organizat, ci și pentru acțiunea în rezultatul căreia o persoană devine membru al unei astfel de organizații sau al unui asemenea grup.

Nu putem trece cu vederea un aspect legat de calitatea dispoziției de la alin. (3) art. 284 CP RM. La concret, ce se are în vedere prin „una dintre organizațiile criminale sau grupurile criminale organizate prevăzute de alin. (1) sau (2)" [7]?

Cât privește alin. (2) art. 284 CP RM, totul este clar: se are în vedere o organizaţie criminală sau un grup criminal organizat care a fost creat sau este condus cu scopul de a comite una sau mai multe infracţiuni cu caracter terorist. Referitor la alin. (1) art. 284 CP RM, situația nu este la fel de limpede. Dispoziția acestei norme începe cu cuvintele „Crearea sau conducerea unei organizaţii criminale" [7]. Astfel, s-ar părea că în alin. (1) art. 284 CP RM este prevăzută o singură formă de participație: organizația criminală. Totuși, în partea finală a dispoziției de la alin. (1) art. 284 CP RM, în calitate de modalitate normativă a faptei prejudiciabile este specificată „coordonarea planurilor şi acţiunilor criminale cu alte organizaţii şi *grupuri criminale* (evid. ns.) sau infractori aparte din ţară ori din străinătate" [7]. Înseamnă oare acesta că alin. (3) art. 284 CP RM prevede răspunderea, *inter alia*, pentru aderarea la un grup criminal organizat care a fost creat sau este condus cu scopul de a comite una sau mai multe infracţiuni care nu au un caracter terorist? Cu regret, nu poate exista un răspuns cert la această întrebare.

5. Un alt amendament, operat prin Legea nr. 136/2024, vizează art. 287 CP RM (care prevede răspunderea pentru huliganism). Astfel, în alineatul (1) al acestui articol, cuvântul „grosolan" a fost exclus, iar cuvintele „printr-un cinism sau" au fost substituite cu cuvântul „printr-o".

Amendamentul analizat își are originea în Hotărârea Curții Constituționale nr. 25/2021, prin care s-a solicitat legiuitorului modificarea alin. (1) art. 287 CP RM, având în vedere declararea neconstituționalității cuvântului „grosolan" și a expresiei „cinism sau" din această normă. Am criticat această hotărâre într-o publicație științifică [9]. Deși

legiuitorul dispune de o marjă discreționară semnificativă în elaborarea politicii penale naționale, acesta a preferat să nu depășească limitele stabilite prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 25/2021.

Este extrem de dificil să distingem între acțiunile, care prin conținutul lor se deosebesc printr-o obrăznicie deosebită (prevăzute de art. 287 CP RM) și fapta prevăzută la art. 354 CC RM. Orice încercare de a aplica art. 287 CP RM într-o asemenea ipoteză poate fi considerată aplicare a legii penale prin analogie. Dovada cea mai clară în acest sens o reprezintă hotărârea pronunțată de Curtea de la Strasbourg în Cauza Mătăsaru contra Republicii Moldova [10]. În așteptarea unei clarificări finale din partea legiuitorului, nu ne rămâne decât să formulăm următoarea recomandare: dacă persistă îndoielile privind catalogarea obrăzniciei ca fiind deosebită, răspunderea urmează a fi aplicată conform art. 354 CC RM, nu conform art. 287 CP RM.

6. În altă ordine de idei, în rezultatul intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024, Codul penal a fost completat cu art. 289^4, care prevede răspunderea pentru pătrunderea neautorizată pe teritoriul zonelor sau obiectivelor militare restricționate.

Scopul acestei completări este de a asigura aplicarea prevederilor de la lit. c) alin. (1) art. 24 al Legii nr. 147 din 14.07.2017 privind regimul armamentului şi muniţiilor convenţionale, al mijloacelor speciale şi dispozitivelor militare deţinute de Armata Naţională și de forţele militare străine aflate legal pe teritoriul Republicii Moldova. Autorul inițiativei de completare a Codului penal cu art. 289^4 – Ministerul Apărării – a prezentat ca argument „experiența negativă din statul vecin (Ucraina) care a arătat vulnerabilitatea legii penale în domeniul dat" [11]. Amendamentul analizat se dovedește esențial pentru a preveni diminuarea capacității de apărare a statului nostru. Din această perspectivă, suntem de părerea că stabilirea răspunderii penale pentru pătrunderea neautorizată pe teritoriul zonelor sau obiectivelor militare restricționate reprezintă o măsură indispensabilă pentru consolidarea securității naționale, în general, și a securității publice, în special.

7. În cele din urmă, considerăm benefice amendamentele operate prin Legea nr. 136/2024 în art. 290 CP RM.

Scopul acestora a constat în asigurarea unei diferențieri a răspunderii penale pentru operațiunile ilegale cu arme și muniţii, în funcție de categoriile acestora și, implicit, de gradul lor de periculozitate. Astfel, în acord cu Anexa nr. 1 la Legea nr. 130 din 08.06.2012 privind regimul armelor şi al muniţiilor cu destinaţie civilă, deosebim patru categorii de arme și muniții: Categoria A – arme de foc şi muniţii interzise; Categoria B – arme de foc supuse autorizării; Categoria C – arme care fac obiectul declarării; Categoria D – alte arme nesupuse autorizării. În varianta în vigoare a art. 290 CP RM, ca obiect material al infracțiunii se menționează: armele cu gaze și anumite tipuri de arme care se încadrează în Categoriile C și D (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); armele și muniţiile care formează Categoriile A și B, precum și componentele esențiale ale armei de foc (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (2)).

Amintim că, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, obiectul material al infracțiuni, prevăzute la art. 290 CP RM, îl puteau reprezenta numai armele de foc (cu

excepţia armei de vânătoare cu ţeavă lisă) și muniţiile. Extinderea semnificativă a sferei art. 290 CP RM se explică prin aceea că armele din Categoriile C și D pot fi transformate în arme de foc. În aceste condiții, revizuirea art. 290 CP RM este în măsură să răspundă mai eficient provocărilor actuale, oferind un instrument legislativ flexibil, adaptat la riscurile emergente.

CONCLUZII

Se poate susține că unele amendamente introduse în Capitolul XIII al părții speciale a CP RM prin Legea nr. 136/2024 respectă standardul de calitate al legii penale. În concret, se remarcă:

1) modificarea sintagmei „urmări grave" sau excluderea acesteia din art. 278, 280, 281, 289^1-289^3, 292, 295^2, 296-298, 300 și 301 CP RM;

2) completarea Codului penal cu art. 289^4;

3) modificarea și completarea art. 290 CP RM.

În alte cazuri, însă, acest standard a fost neglijat, după cum reiese din:

1) substituirea în art. 278 CP RM a cuvintelor „materialelor explozive" prin cuvintele „substanțelor explozive";

2) completarea alin. (2) art. 281 CP RM cu literele b) și e) (în partea ce se referă la organizația străină sau reprezentanții acesteia);

3) modificarea alin. (1) art. 287 CP RM;

4) completarea art. 284 CP RM cu alineatul (3).

Prin urmare, intervenția legiuitorului este imperioasă pentru a înlătura aceste neajunsuri și a asigura interpretarea legii penale în conformitate cu principiul legalității.

REFERINȚE:

1. Legea nr. 67 din 28.03.2024 privind regimul explozivilor de uz civil. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2024, 184-187.
2. *Recommendations on the Transport of Dangerous Goods Model Regulations – Twenty-third Revised Edition*. Disponibil: https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210019057 [Accesat 22.04.2025]
3. BRÎNZA, S., STATI, V. Noțiunea „alte urmări grave" în contextul infracțiunii de viol: analiza poziției Curții Constituționale a Republicii Moldova. În: *SSRN Electronic Journal*. ISSN 1556-5068. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4217967 [Accesat 22.04.2025]
4. STATI, V. Proiectul Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la aplicarea art. 327-329 din Codul penal al Republicii Moldova: observații și sugestii. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2016, Вып. 12, ч. 3, с. 79-87. ISSN 2524-0986.
5. STATI, V., PAVLIUC, Gh. Amenințarea sau violența săvârșită asupra unei persoane cu funcție de răspundere sau a unei persoane care își îndeplinește da-

toria obștească (art. 349 din Codul penal): analiză de drept penal. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2017, nr. 3, p. 211-221. ISSN 1814-3199.

6. STATI, V. Cu privire la posibila neconstituționalitate a lit. d) alin. (3) art. 328 din Codul penal al Republicii Moldova. În: *Актуальные научные исследования в современном мире*, 2018, Вып. 8, ч. 3, с. 114-123. ISSN 2524-0986.
7. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.
8. 8. Legea nr. 618 din 31.10.1995 a securității statului. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr. 10-11.
9. STATI, V. Sintagma „obrăznicie deosebită", privită din perspectiva Hotărârii Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 25/2021. În: *SSRN Electronic Journal*. ISSN 1556-5068. Disponibil: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4150272 [Accesat 23.04.2025]
10. *Case of Mătăsaru v. The Republic of Moldova*. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189169 [Accesat 23.04.2025]
11. *Sinteza obiecțiilor și propunerilor – Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)*. Disponibil: https://www.parlament.md/material-details-md.nspx?param=4a7105ee-f4fa-4621-95d1-0bac9bdb6b88 [Accesat 23.04.2025].

POZIȚIONAREA FALSURILOR PUSE ÎN CIRCULAȚIE ÎN SISTEMUL COMPONENȚELOR DE INFRACȚIUNI PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL

THE POSITIONING OF COUNTERFEITS THAT ARE PUT INTO CIRCULATION WITHIN THE CORPUS DELICTI OF OFFENSES PROVIDED BY THE ART. 236 OF THE CRIMINAL CODE

CZU: 343.52:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.03**

Carmen DICHII
ORCID: 0009-0000-7522-7347
E-mail: rosca.carmen04@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The offenses, which are provided by the art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, have a material object not only in the presence of the normative modality of production (which assumes that a material entity undergoes changes in content), but also in the presence of the normative modality of putting into circulation (which does not assume such changes). In the case of the analyzed offenses, the infringement upon the legal object is initially performed through the authentic monetary signs or securities, which relate to the material object of social relations protected by the art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Upon initiating the criminal activity, the perpetrator determines that these entities become counterfeit monetary signs or securities, which relate to the material object of the offenses provided by the art. 236 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. In the case of the analyzed offenses, counterfeit monetary signs or securities do not represent an influencing factor and, therefore, do not relate to the objective side of an offense.*

Keywords: *the material object of the offense; the material object of social relations; counterfeit monetary signs or securities; production; putting into circulation.*

INTRODUCERE

În doctrina penală nu se regăsește un consens în ceea ce privește poziționarea falsurilor puse în circulație în cadrul sistemului de elemente constitutive ale infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Lipsa unui numitor comun face dificilă identificarea autenticei naturi juridice a acestor entități în contextul infracțiunilor menționate. Scopul prezentului studiu constă în analiza perspectivelor divergente și în elucidarea acestei naturi juridice.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a atinge obiectivul propus, am adoptat două metode esențiale.

Metoda sistemică evidențiază interdependențele între elementele constitutive ale

infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, astfel încât fiecare componentă devine clară prin prisma interacțiunilor sale cu celelalte.

În paralel, metoda juridică formală (dogmatică) se axează pe analiza detaliată a textului legislativ, clarificând condițiile și cerințele de aplicare a art. 236 CP RM.

Îmbinarea celor două abordări permite identificarea elementului constitutiv al infracțiunilor, prevăzute la art. 236 CP RM, la care se raportează semnele bănești sau titlurile de valoare false care sunt puse în circulație de făptuitor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În opinia lui V.V. Vorobiov, „obiectele [...] a căror deplasare în spațiu aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii, trebuie considerate obiecte ale activității infracționale, nu obiecte materiale ale infracțiunii”[1]. Același doctrinar consideră că obiectele activității infracționale se raportează la latura obiectivă a infracțiunii [1]. Reieșind din aceste păreri, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, semnele bănești sau titlurile de valoare false, care sunt puse în circulație, ar urma să facă parte din sistemul laturii obiective, nu al obiectului.

O viziune asemănătoare are I.I. Evtușenco: „Folosirea aceleiași expresii «obiectul material al infracțiunii», în funcție de particularitățile faptei, are semnificații diferite și joacă roluri diferite. Aceasta impune necesitatea de a fi utilizată o noțiune diferită, ce ar permite distingerea obiectului material al infracțiunii (privit ca semn constitutiv al obiectului infracțiunii) de obiectul activității infracționale (privit ca semn al laturii obiective a infracțiunii). În acest din urmă caz, trebuie să vorbim nu despre obiectul material al infracțiunii, dar despre mijlocul de săvârșire a infracțiunii”[2].

La rândul său, D.A. Repuhova opinează că „mijlocul de săvârșire a infracțiunii este un factor de influențare asupra obiectului juridic al infracțiunii”[3]. Această autoare nu explică dacă influențarea asupra obiectului juridic al infracțiunii trebuie să se realizeze prin intermediul unei entități materiale sau imateriale.

Analizând aceste opinii, se ridică întrebarea dacă infracțiunile care sunt prevăzute la art. 236 CP RM, dispun de obiect material, sau dacă, alternativ, ar trebui să ne referim la obiectul activității infracționale / mijlocul de săvârșire a infracțiunii, ca semn constitutiv al laturii obiective.

În căutarea răspunsului la această întrebare, iese în evidență argumentul formulat de către S. Brînza: „Faptul că obiectul material este influenţat nemijlocit de acţiunea făptuitorului îl şi deosebeşte pe acesta de obiectul apărării penale căruia i se poate aduce atingere prin această influenţare”[4, p. 141]. Așadar, nu obiectul juridic al infracțiunii, dar alte entități (cum ar fi obiectul material al infracțiunii) sunt influențate nemijlocit, inclusiv pe calea folosirii unor mijloace de comitere a infracțiunii. Această luare de poziție este consolidată de considerentul evocat de S. Copețchi. Vorbind despre obiectul material/imaterial al infracțiunii prevăzute la art. 178 CP RM, acest autor folosește formularea „entităţi materiale sau imateriale susceptibile de influenţare infracţională”[5]. Așadar,

obiectul juridic al infracțiunii este supus atingerii / vătămării / lezării, pe când obiectul material al infracțiunii este supus influențării nemijlocite.

Se creează impresia că V.V. Vorobiov, I.I. Evtușenco și D.A. Repuhova percep foarte îngust semnificația noțiunilor de influențare nemijlocită infracțională și de obiect material al infracțiunii. Din perspectiva acestor autori, influențarea nemijlocită infracțională ar trebui să implice neapărat metamorfoze în însăși conformația / alcătuirea / construcția entității care este supusă influențării. Totuși, așa cum precizează S. Brînza, „există conţinuturi de infracţiuni, în care modificarea în însuşi obiectul material poate şi să nu se producă”[4, p. 142-143]. Ca exemple de asemenea infracțiuni sunt prezentate cele prevăzute la art. 290 CP RM. În context, trebuie de menționat că, de pildă, comercializarea ilegală a armelor sau a muniţiilor în accepția art. 290 CP RM, nu se deosebește esențial de punerea în circulație a semnelor bănești sau a titlurilor de valoare false în accepția art. 236 CP RM. Continuându-și gândul, S. Brînza întreabă: „Dar se includ oare astfel de manipulări asupra obiectului material al infracţiunii în conţinutul termenului «influenţare»? Considerăm că este necesar a interpreta *lato sensu* acest termen, care astfel ar include nu numai contactul fizic, dar şi oricare alte forme de manipulare asupra obiectului material al infracţiunii efectuate de către făptuitor”[4, p. 143]. Dacă dezvoltăm această idee, atunci ar trebui să afirmăm că infracțiunile, ce sunt prevăzute la art. 236 CP RM, au obiect material nu doar în prezența modalității normative de fabricare (care presupune că o entitate materială suferă modificări de conținut), dar și în prezența modalității normative de punere în circulație (care nu presupune asemenea modificări).

Această afirmație pare a fi pusă la îndoială de falsitatea semnelor bănești sau a titlurilor de valoare pe care subiectul infracțiunilor, prevăzute la art. 236 CP RM, le pune în circulație. Nu este clar cum obiectul juridic al acestor infracțiuni (care este apărat de legea penală) este lezat pe calea influenţării nemijlocite asupra unor falsuri, adică a unor entități care sunt în afara legii.

Pentru a aduce claritate în analiza acestui aspect, apelăm din nou la părerea lui S. Brînza: „Capacitatea unei entităţi de a fi obiect material al infracţiunii apare nu atât în mod legal (în virtutea indicaţiei ce se conţine în dispoziţia incriminatoare), cât în mod natural, obiectiv (în special, datorită facultăţii de a constitui un mijloc de satisfacere a trebuinţelor omeneşti şi de a da naştere unor noi relaţii sociale)”[4, p. 143]. În mod cert, semnele bănești sau titlurile de valoare false satisfac necesitățile celor care le pun în circulație și care, în acest fel, năzuiesc să obțină un câștig material. Punerea în circulație a unor asemenea falsuri generează, fără doar și poate, relații sociale cu cei care – intenționat, din imprudență sau chiar fără vinovăție – ajung să devină deținători ai semnelor bănești sau titlurilor de valoare false ce au fost puse în circulație.

Argumentul lui S. Brînza urmează a fi privit prin prisma opiniei lui C. Brînza. Dacă selectăm esența punctului de vedere al acestui din urmă autor, se poate menționa că „o entitate, de regulă legală, devine «ilegală» atunci când făptuitorul îi conferă conotații ilegale. Ignorând obligațiile din art. 333 și 334 CP RM, mituitul și mituitorul transformă remunerația legală în element ilicit ce perturbă relațiile sociale”[6, p. 127-128; 7]. În ca-

drul doctrinei specializate din Ucraina se regăsesc interpretări asemănătoare. Astfel, I.O. Berdicenko vorbește despre „valori materiale (valori pozitive) și anti-valori materiale (valori negative)"[8, p. 78]. Referitor la prima dintre aceste concepte, autoarea formulează următoarea definiție: „valorile materiale care au semnificație pozitivă pentru om; valorile materiale pot fi de două tipuri: 1) obiecte care nu sunt excluse din circuitul civil; 2) obiecte care sunt limitate în circuitul civil"[8, p. 78]. Caracterizând al doilea concept, I.O. Berdicenko specifică „valorile materiale, care presupun că acțiunile săvârșite asupra lor constituie o amenințare pentru societate și pentru cetățeni, motiv pentru care legiuitorul le interzice în circulație. Cu alte cuvinte, acestea sunt obiecte scoase din circuitul civil"[8, p. 79]. Și mai multă claritate asigură poziția pe care o exprimă S.I. Marko: „Obiectul material ca element structural al relațiilor sociale protejate de o normă penală și obiectul material al infracțiunii [...] nu coincid [...]. Prin înlocuirea obiectului material al relației sociale, subiectul împiedică desfășurarea relațiilor socialmente utile care au apărut în legătură cu semnele bănești, titlurile de valoare de stat și biletele de loterie de stat. În schimbul acestora apar noi relații, socialmente dăunătoare [...]. În contextul săvârșirii faptei prejudiciabile, apare categoria „obiectul material al infracțiunii", însă dispare obiectul material al relațiilor sociale"[9, p. 72-73].

V.V. Vorobiov, I.I. Evtușenco și D.A. Repuhova nu iau în considerare această substituire a obiectului material al relației sociale, ocrotite de norma penală, prin obiectul material al infracțiunii. Tocmai datorită acestei înlocuiri se ajunge la situația când, prin intermediul obiectului material al infracțiunii (care poate fi reprezentat de un obiect scos din circuitul civil), se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunii, care este protejat de norma penală. Autorii respectivi scapă din vedere că, atingerea obiectului juridic al infracțiunii este adusă inițial prin intermediul semnelor bănești sau titlurilor de valoare autentice care nu sunt excluse din circuitul civil. Demarând activitatea infracțională, făptuitorul trece aceste entități în categoria de obiecte excluse din circuitul civil.

Întrebarea este: ce calitate au semnele bănești sau titlurile de valoare false în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM? Au aceste falsuri calitatea de obiect material al infracțiunii sau de mijloc de săvârșire a infracțiunii?

Argumentul lui A. Reșetnicov facilitează identificarea răspunsului la această întrebare. Dacă rezumăm la esență punctul de vedere al acestui doctrinar, se poate remarca: „Atunci când o normă de incriminare vizează o singură entitate materială, aceasta constituie obiectul material al infracțiunii, nu mijlocul de săvârșire a infracțiunii, deoarece acea entitate nu se poate autoinfluenta"[10]. Prin aceasta, A. Reșetnicov sugerează următoarele: dacă am admite că în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM semnele bănești sau titlurile de valoare false constituie mijlocul de săvârșire a infracțiunii, atunci care entități ar trebui să reprezinte obiectul material al infracțiunii? Căci, anume prin intermediul obiectului material al infracțiunii, nu al mijlocului de săvârșire a infracțiunii, se aduce atingere obiectului juridic al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

Într-adevăr, în dispoziția de la art. 236 CP RM, singurele entități specificate sunt semnele bănești sau titlurile de valoare false. Acestea reprezintă obiectul influențării nemijlocite infracționale. În dispoziția dată nu sunt consemnate entități care ar constitui factorul de influențare. Infracțiunile, prevăzute la art. 236 CP RM, sunt comise asupra semnelor bănești sau titlurilor de valoare false, nu prin folosirea de semne bănești sau titluri de valoare false. Singura concluzie posibilă este că, în cazul infracțiunilor analizate, semnele bănești sau titlurile de valoare false se raportează la obiectul infracțiunii, nu la latura obiectivă a infracțiunii.

Această concluzie este întărită de prevederea de la alin. (1) art. 26 CP RM, care conține definiția noțiunii de pregătire de infracţiune. Conform normei date, „se consideră pregătire de infracţiune [...] fabricarea [...] mijloacelor ori instrumentelor, [...] dacă din cauze independente de voinţa făptuitorului, infracţiunea nu şi-a produs efectul” [11]. Dacă admitem că falsurile fabricate reprezintă mijlocul de săvârșire a infracțiunii, atunci fabricarea acestora (dacă nu este urmată de punerea în circulație a semnelor bănești sau titlurilor de valoare false) ar trebui considerată pregătire de una dintre infracțiunile prevăzute la art. 236 CP RM, nu infracțiune consumată. Ceea ce nu poate fi acceptat. Fiind o modalitate normativă alternativă a infracțiunilor analizate, fabricarea exprimă de sine stătător tipicitatea acestor infracțiuni.

Așadar, ca și orice alte infracţiuni, infracțiunile, care sunt prevăzute la art. 236 CP RM, pot fi săvârşite prin mijloace, nu însă asupra unor mijloace. Punând în circulație semne bănești sau titluri de valoare false, făptuitorul nu săvârșește infracțiunea prin intermediul acestora. El săvârșește infracțiunea asupra acestora.

CONCLUZII

În rezultatul examinării unor controverse legate de poziționarea falsurilor puse în circulație în sistemul componențelor de infracțiuni prevăzute la art. 236 CP RM, se poate conchide:

1) infracțiunile, ce sunt prevăzute la art. 236 CP RM, au obiect material nu numai în prezența modalității normative de fabricare (care presupune că o entitate materială suferă modificări de conținut), dar și în prezența modalității normative de punere în circulație (care nu presupune asemenea modificări);

2) în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, atingerea obiectului juridic al infracțiunii este adusă inițial prin intermediul semnelor bănești sau titlurilor de valoare autentice, care se raportează la obiectul material al relațiilor sociale ocrotite de art. 236 CP RM. Demarând activitatea infracțională, făptuitorul determină ca aceste entități să devină semne bănești sau titluri de valoare false, care se raportează la obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM;

3) în cazul infracțiunilor analizate, semnele bănești sau titlurile de valoare false nu reprezintă un factor de influențare și, în consecință, nu se raportează la latura obiectivă a infracțiunii.

REFERINȚE:

1. ВОРОБЬЁВ, В.В. О предмете преступления, его месте в составе преступления и особенностях в компьютерных преступлениях. În: *Символ науки: международный научный журнал*, 2015, № 6, с. 221-223. ISSN 2410-700X.
2. ЕВТУШЕНКО, И.И. Понятие и место предмета преступления в конструкции состава преступления. În: *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Юридические науки*, 2023, Т. 9, № 1, с. 326-333. ISSN 2413-1733.
3. РЕПУХОВА, Д.А. Отличие предмета преступления от средства и орудия совершения преступления. În: *Эпомен*, 2019, № 28, с. 181-189. ISSN 2686-6722.
4. BRÎNZA, Sergiu. *Obiectul infracţiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p. ISBN 9975-70-414-X.
5. COPEŢCHI, Stanislav. Corespondența electronică: obiect imaterial al infracţiunii prevăzute la art. 178 CP RM? În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2017, nr. 8, p. 116-122. ISSN 1814-3199.
6. BRÎNZA, Cristian. *Răspunderea penală pentru luarea de mită şi darea de mită*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2021. 428 p. ISBN 978-9975-157-88-9.
7. BRÎNZA, Cristian. Obiectul material sau imaterial al infracțiunilor de luare de mită și de dare de mită: considerații introductive. În: *Infracţiunea – Răspunderea penală – Pedeapsa. Drept şi Criminologie, Ed. Ediția I-a, 25-26 martie 2021, Chişinău*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2021, p. 300-307. ISBN 978-9975-158-12-1.
8. БЕРДИЧЕНКО, І.О. *Марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності*: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2016. 256 с.
9. МАРКО, С.І. *Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї*: дис. на здобуття наук. ступеня кандидата юридичних наук. Львів, 2009. 220 с.
10. REŞETNICOV, Artur. Obiectul material al infracţiunii şi mijlocul de săvârşire a infracţiunii: criterii de delimitare. În: *Revista Naţională de Drept*, 2007, nr. 6, p. 17-22. ISSN 1811-0770.
11. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.

ÎNCĂLCAREA REGULILOR DE SECURITATE A SISTEMULUI INFORMATIC: INFRACȚIUNE CONTRA CONFIDENȚIALITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII SISTEMULUI INFORMATIC

VIOLATION OF COMPUTER SECURITY RULES: CRIME AGAINST THE CONFIDENTIALITY AND INTEGRITY OF THE COMPUTER SYSTEM

CZU: 343.346.8:343.45:004.056.53 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.04**

Ludmila DUMNEANU
ORCID: 0000-0002-0195-8267
E-mail: bpap.lspinu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The international community unanimously considers the Council of Europe Convention on Cybercrime, signed in Budapest on November 23, 2001, to be the economic cornerstone among international legal regulations in the field of preventing and combating cybercrime, as it aims to become a global legal instrument, having been ratified and signed by an increasing number of states from various parts of the world. However, the legal world has not intervened through legislative measures regarding the examined field, and the area of information technology is continuously evolving, requiring special attention, particularly by highlighting the obstacles in the prevention and combat process.*

Keywords: *cybercrime, computer crime, identity theft, illegal access, information system.*

INTRODUCERE

Prin Legea nr. 6 din 02.02.2009 [1] Parlamentul Republicii Moldova a ratificat Convenţia Consiliului Europei privind criminalitatea informatică adoptată la Budapesta la 23 noiembrie 2001 [2].

Astfel, în versiunea de până la adoptarea Legii nr. 136 din 6 iunie 2024 [3], încălcarea regulilor de securitate a sistemului informatic, era necesar să producă, printre altele cu provocarea de urmări grave, fapt la care a renunțat, ulterior legislatorul autohton.

Dispoziția articolului 261 CP RM, în versiunea actuală, adică de după adoptarea Legii nr. 136 din 6 iunie 2024, stabilește răspunderea pentru *încălcarea regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic, prevăzute în conformitate cu statutul informaţiei sau gradul ei de protecţie, dacă această acţiune a contribuit la însuşirea (a se citi – sustragerea), denaturarea sau distrugerea informaţiei*.

La momentul actual, vulnerabilitatea reţelelor se manifestă prin diferite variaţii. Un aspect primordial al reţelelor de calculatoare, în special al comunicaţiilor prin intermediul internetului, îl constituie securitatea sistemului informatic.

Utilizatorii aflaţi la mari distanţe unul de celălalt urmează a fi bine identificaţi în mod tipic prin parole. Din păcate, sistemele prin parole au devenit vulnerabile, atât dat fiind faptul că hackerii şi-au perfecţionat metodele, cât şi din cauza alegerii de către utilizatori a parolelor nesigure.

Necesitatea siguranţei şi autenticităţii apare la toate nivelurile arhitecturale ale reţelelor. Astfel, utilizatorii vor siguranţă că poşta electronică, de exemplu, soseşte chiar de la persoana care pretinde a fi expeditorul. Alteori utilizatorii, mai ales când acţionează în numele unor agenţii, urmăresc să-şi asigure caracterul confidenţial al mesajelor transmise.

Mai ales în contextul tranzacţiilor financiare, alături de autenticitate şi confidenţialitate, un rol de mare importanţă îl joacă şi integritatea mesajelor, ceea ce presupune că mesajul recepţionat nu a fost alterat în timpul transmiterii prin reţea.

În afaceri este foarte important ca, odată ce a fost recepţionată o comandă, aceasta să fie nu doar autentică, cu conţinut nemodificat, dar şi să nu existe posibilitatea ca expeditorul să nu o mai recunoască, adică să se respecte proprietatea de nerepudiere. La nivel scăzut, gateway-urile şi routerele trebuie să discearnă între calculatoarele autorizate să comunice şi cele intruse. De asemenea, este necesar ca, de exemplu, informaţia medicală transmisă prin reţele să fie confidenţială şi să ajungă nealterată (voit sau nu) la nodurile care reţin marile baze de date ale sistemelor de asigurări medicale [4].

În aceeaşi ordine de idei, se prezintă ca oportună apărarea penală a ordinii de drept împotriva infracţiunii de încălcare a regulilor de securitate a sistemului informatic.

MATERIALE ȘI METODE

Obiectul juridic special al infracţiunii consemnate la art. 261 din Codul Penal al Republicii Moldova îl formează relaţiile sociale cu privire la securitatea sistemului informatic.

Obiectul material/imaterial al infracţiunii analizate îl constituie informaţia computerizată sau alte entităţi.

Prin „informaţie computerizată" trebuie de înţeles informaţia prelucrată cu ajutorul computerului (calculatorului), care este stocată în computer (calculator), pe suporturile materiale de informaţie sau este traficată în sistemul informatic sau în reţeaua informatică [5].

Prin „entităţi" (altele decât informaţia computerizată), inerente pe fundalul provocării unor urmări grave, se pot reţine: calculatorul; modemul; scannerul; imprimanta matriceală, cu jet, termică, cu laser etc.

Victimă a infracţiunii prevăzute la art. 261 CP RM poate fi: 1) proprietarul sau alt deţinător al resurselor sau sistemelor informaţionale, al tehnologiilor şi mijloacelor de asigurare a acestora; 2) proprietarul sau alt deţinător al informaţiei computerizate.

Latura obiectivă a acestei infracţiuni se exprimă prin următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care se manifestă în acţiunea/inacţiunea de încălcare a regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic, prevăzute în conformitate cu statutul informaţiei sau cu gradul ei

de protecţie; 2) urmările prejudiciabile sub formă de: a) însuşire (sustragere), denaturare sau distrugere a informaţiei; 3) legătura cauzală dintre fapta prejudiciabilă şi urmările prejudiciabile.

Regulile de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori de protecţie a sistemului informatic sunt prevăzute în: certificatele de calitate ale calculatoarelor; descrierile tehnice şi instrucţiunile de exploatare a calculatoarelor; instrucţiunile de utilizare a programelor pentru calculatoare.

REZULTATE ŞI DISCUŢII

Este necesar ca în cadrul calificării faptei să se stabilească în mod exact ce regulă tehnică de exploatare a fost încălcată şi dacă era obligat făptuitorul să respecte regula respectivă.

Sub incidenţa art. 261 CP RM nu intră încălcarea regulilor de realizare a dreptului de acces la informaţie, de culegere sau răspândire a acesteia, reguli care nu au nicio legătură cu exploatarea tehnică a calculatoarelor; cele comise întrunesc, după caz, semnele unei infracţiuni prevăzute la art. 177, 180, 338 sau altele din Codul penal.

Încălcarea unor reguli de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori de protecţie a sistemului informatic se poate exprima în mod fizic (cuplarea incorectă a calculatorului; încălcarea regimului termic şi de umiditate în încăpere; încălcarea termenelor deservirii tehnice; utilizarea unor produse program necertificate etc.) sau în mod intelectual (încălcarea regulilor de dialogare cu programul pentru calculator; introducerea informaţiei a cărei prelucrare este imposibilă, ţinându-se cont de parametrii tehnici disponibili etc.).

Infracţiunea prevăzută la art. 261 CP RM este o infracţiune materială. Se consideră consumată din momentul producerii urmărilor prejudiciabile sub forma însuşirii (sustragerii), denaturării sau distrugerii informaţiei.

Latura subiectivă a infracţiunii de încălcare a regulilor de securitate a sistemului informatic se exprimă în vinovăţie sub forma intenţiei sau imprudenţei în raport cu fapta prejudiciabilă şi doar prin imprudenţă în raport de urmările prejudiciabile.

Motivul infracţiunii se exprimă, de cele mai dese ori, în superficialitatea manifestată în raport cu respectarea regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic, prevăzute în conformitate cu statutul informaţiei sau cu gradul ei de protecţie.

Subiectul infracţiunii consemnate la art.261 CP RM poate fi: 1) persoana fizică responsabilă care la momentul săvârşirii infracţiunii a atins vârsta de 16 ani; 2) persoana juridică (cu excepţia autorităţii publice).

Totodată, atât persoana fizică, cât şi cea juridică trebuie să aibă calitatea unui subiect special, deoarece poate fi numai persoana în ale cărei obligaţii intră respectarea regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic. În absenţa acestei calităţi, art.261 CP RM nu poate fi reţinut.

CONCLUZII

În contextul celor invocate mai sus, vom reitera conţinutul art. 24-28 ale Legii cu privire la informatică, potrivit căruia autorităţile administraţiei publice, care au colectat informaţia, sunt obligate să o furnizeze, la solicitare, celorlalte autorităţi ale administraţiei publice, în conformitate cu legislaţia.

Bazele de date se organizează conform criteriului calităţii şi securităţii datelor ce le conţin, indiferent de faptul că ele sunt ţinute pentru păstrare şi consultare internă sau că din acestea se furnizează produse informatice transmise unor terţi, inclusiv pe cale neinformatică. Întru aplicarea acestor prevederi legale în raport cu bazele de date din domeniul public, se desemnează responsabili pentru prelucrarea datelor.

Titularii de date care nu aparţin domeniului public, dar care stochează, prelucrează, difuzează sau utilizează date ce pot intra în categoria celor cu caracter personal sau a datelor nominative trebuie să desemneze responsabili pentru prelucrarea datelor [6].

Titularul bazelor de date protejează, prin măsuri adecvate, datele colectate, echipamentele şi produsele de program utilizate pentru administrarea acestora, asigurând securitatea datelor împotriva riscurilor de pierdere, distrugere, precum şi împotriva folosirii neautorizate sau divulgării. Persoanele care activează în cadrul sistemelor şi reţelelor informatice sunt obligate să asigure protecţia şi confidenţialitatea datelor, cu excepţia celor care sunt determinate drept date publice [7].

Totodată, vom apela şi la conţinutul art. 7 al Legii privind prevenirea şi combaterea criminalităţii informatice, potrivit căruia furnizorii de servicii sunt obligaţi:

a) să ţină evidenţa utilizatorilor de servicii;

b) să comunice autorităţilor competente datele despre traficul informatic, inclusiv datele despre accesul ilegal la informaţia din sistemul informatic, despre tentativele de introducere a unor programe ilegale, despre încălcarea de către persoane responsabile a regulilor de colectare, prelucrare, păstrare, difuzare, repartizare a informaţiei ori a regulilor de protecţie a sistemului informatic prevăzute în conformitate cu statutul informaţiei sau cu gradul ei de protecţie, dacă acestea au contribuit la însuşirea, la denaturarea sau la distrugerea informaţiei ori au provocat alte urmări grave, perturbarea funcţionării sistemelor informatice, alte delicte informatice;

c) să execute, în condiţii de confidenţialitate, solicitarea autorităţii competente privind conservarea imediată a datelor informatice ori a datelor referitoare la traficul informatic, faţă de care există pericolul distrugerii ori alterării, pe un termen de până la 120 de zile calendaristice, în condiţiile legislaţiei naţionale;

d) să prezinte autorităţilor competente, în temeiul unei solicitări efectuate în condiţiile legii, date referitoare la utilizatori, inclusiv la tipul de comunicaţie şi la serviciul de care a beneficiat utilizatorul, la modalitatea de plată a serviciului, precum şi orice alte date care pot conduce la identificarea utilizatorului;

e) să întreprindă măsuri de securitate prin utilizarea unor proceduri, dispozitive

sau programe informatice specializate cu al căror ajutor accesul la un sistem informatic să fie restricţionat sau interzis utilizatorilor neautorizaţi;

f) să asigure monitorizarea, supravegherea şi păstrarea datelor referitoare la trafic, pe o perioadă de cel puţin 180 de zile calendaristice, pentru identificarea furnizorilor de servicii, utilizatorilor de servicii şi a canalului prin al cărui intermediu comunicaţia a fost transmisă;

g) să asigure descifrarea datelor informatice care se conţin în pachetele protocoalelor de reţea cu conservarea acestor date pe o perioadă de cel puţin 90 de zile calendaristice.

Acestea sunt regulile care urmează a fi respectate şi care cad sub incidenţa dispoziţiei art. 261 CP RM.

REFERINȚE:

1. Legea nr. 6 din 02.02.2009 pentru ratificarea Convenției Consiliului Europei privind criminalitatea informatică. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr. 37-40.
2. Convenţia Consiliului Europei privind criminalitatea informatică. http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/cybercrime/Documents/Convention%20and%20protocol/ETS%20185%20Romanian.pdf.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 245/246 din 07.06.2024. p. 5-30.
4. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7, p. 381.
5. Brînza S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Vol. I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7, p. 347.
6. Ștefănoaia, Mihai. Drept penal. Parte generală**,** vol II, Editura Universul Juridic, 2020, ISBN, 978-606-27-0977-8, https://www.ujmag.ro/drept/drept-penal/drept-penal-parte-generala-2020-stefanoia/?ref=pagina_https://www.ujmag.ro/autori/mihai-stefanoia
7. Mihai Ștefănoaia, Mihaela RUS. The impact of respecting human rights and civil rights on the development of a democratic and inclusive society, Madrid Proceedings of 9th International Conference on Modern Approaches in Humanities and Social sciences, ISBN: 978-609-485-674-7, https://www.dpublication.com/proceeding/9th-icmhs/#Table-of-Contents

FENOMENUL CRIMINALITĂȚII GULERELOR ALBE ÎN SECTORUL PRIVAT (ANALIZA PRACTICII JUDICIARE)

THE PHENOMENON OF WHITE-COLLAR CRIME IN THE PRIVATE SECTOR (AN ANALYSIS OF JUDICIAL PRACTICE)

CZU: 343.352:343.53:334.722 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.05**

Lilia GÎRLA
ORCID 0000-0002-4979-3027
E-mail: liliagyrla@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In this study, we investigated the phenomenon of white-collar crime in the private sector through the analysis of Case law.There have been deduced that the umbrella term 'white-collar crime' can be multifaceted and includes various criminal behaviors, in any form of malpractice committed for financial profit, manifested through abusive or fraudulent practices in the business sphere or abuse of power. We generalized five common elements of white-collar crime in the private sector: the special occupational status of the criminal; the causal relationship between this occupational status and the white-collar crime committed; the criminal behavior expressed in abusive or fraudulent practices; the purpose of obtaining personal profit; the wide circle of potential or actual victims.*

We found that, in the private sector, women commit white-collar crimes more often and the degree of harmfulness of the criminal acts committed is much more advanced. In some cases, the woman is the organizer of a crime in the financial-banking field, in other cases the woman is the co-author of the criminal act, being a family member of the author. Women-co-authors are approached as decision-makers in the economic-financial and accounting activity of the enterprise.

Keywords: *white collar crime; business fraud; financial malpractice; illegal profit; private sector.*

INTRODUCERE

Scopul cercetării empirice este cercetarea fenomenului criminalității gulerelor albe în sectorul privat prin prisma analizei practicii judiciare. Drept bază empirică a servit Arhiva Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din Republica Moldova (CSJ RM).

Primul obiectiv pe care l-am propus, este identificarea cercului componențelor infracționale prevăzute de legea penală care pot fi recunoscute, din punct de vedere criminologic, drept crima gulerelor albe. *Al doilea obiectiv* propus spre realizare este identificarea elementelor necesare ale criminalității gulerelor albe ca fenomen. *Al treilea obiectiv* este verificarea eficacității justiției în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului criminalității gulerelor albe.

MATERIAL ŞI METODĂ

La începutul cercetării am constatat că deciziile definitive care ar putea fi supuse unui studiu criminologic, sunt foarte puține la număr existând doar la nivel de *cazuistică*, prin urmare fiind adunate cu titlu de exemplu doar 17 (șaptesprezece) decizii ale Colegiului penal CSJ RM emise în perioada anilor 2014-2022. În această ordine de idei, am repartizat 17 decizii ale Colegiului penal CSJ RM în funcție de anul emiterii: anul *2014* – 3; anul *2015* – 2; anul *2016* – 2; anul *2017* – 3; anul *2018* – 3; anul *2019* – 2; anul *2021* – o singură decizie; anul *2022* – o singură decizie.

Analizând cauzele indicate supra am găsit că majoritatea au fost săvârșite prin *concurs real*, cum ar fi: art.251, alin.(1) art.320 şi alin.(1) art.336 CP RM – *3 episoade* [1]; art.27, art.251; alin.(1) art.335; lit.d) alin.(2) art.361 CP RM – *3 episoade* [2]; alin.(2) art.238, lit.d) alin.(2) art.361 CP RM – *2 episoade* [3]; lit.b) alin.(3) art.243 CP RM – *2 episoade* [4]; alin.(2) art.238 CP RM – *un episod* [5]; art.42 alin.(5) art.238 CP RM – *2 episoade* [6]; alin.(5) art.190), lit.a),b) alin.(3) art. 243, lit. b) alin.(3) art.335, lit. a), b) alin.(1) art.244 CP RM – *5 episoade* [7]; alin.(5) art.190, lit. d) alin. (2) art. 361, lit.b) alin.(3) art.335 CP RM – *un episod* [8]; lit.b) alin.(3) art.243 CP RM –*2 episoade* [9]; art.42 alin.(5), art.191; lit.b) alin.(3) art.243 CP RM – *2 episoade* [10]; alin.(5) art.191, lit. b) alin. (3) 335, lit. d) alin. (2) 361 şi alin.(1) 314 CP RM – *3 episoade* [11]; art. 44, lit. b) alin.(3) art.335, lit. d) alin. (2) 361, alin.(1) art.310 CP RM – *2 episoade* [12]; lit.b) alin.(2) art. 244 CP RM – *un episod* [13]; alin.(1) art.361, alin.(4) art. 196, art.44, alin. (2) art.238, alin.(5) art.190 CP RM – *25 de episoade* [14]; art.46, lit.a) alin.(2) art.239; lit.a),b) alin.(2) art.260/6 – *3 episoade* (22 de victime – primul episod; 68 de victime – al doilea episod; 115 de victime – al treilea episod) [15]; alin.(5) art.191, alin.(1) art.244, lit. b), d) alin.(2) art.361 CP RM – *5 episoade* [16]; lit.b) alin.(3) art.243; lit.b), d) art.361; alin.(1) art.335 CP RM – *4 episoade* [17];

REZULTATE ŞI DISCUȚII

Statutul social al criminalului. Am observat că crimele din categoria gulerelor albe din sectorul privat de obicei sunt săvârșite de următoarele categorii de subiecți: directori ai întreprinderilor, persoane cu funcție de conducere la instituţii financiar-bancare; fondatori ai întreprinderilor, angajații din conducerea întreprinderii, adică persoane cu funcţie de răspundere care gestionează o organizaţie comercială, având drepturi şi obligaţiuni în vederea exercitării funcţiilor administrative de dispoziţie şi organizatorico-economice.

Am constatat că, în sectorul privat, *femeile* comit crime din categoria gulerelor albe mai des și gradul de prejudiciabilitate al faptelor infracționale comise este cu mult mai avansat. În unele cazuri, *femeia este organizatorul* unei infracțiuni din domeniul financiar-bancar [15], în alte cazuri *femeia este coautorul* faptei infracționale fiind membru al familiei al autorului, mama autorului [12], soția autorului [7]. Spre exemplu: organizarea, dirijarea și patronarea efectuării unor tranzacții formale și fictive cu caracter

financiar-economic: *„T.R. prin înțelegere prealabilă cu T.A. și B.I. , constituiți într-un grup criminal organizat de promovare ilegală a intereselor economico-financiare de familie, urmărind pe de o parte scopul tăinuirii faptului de însușire a bunurilor „NNN ” SRL, iar pe de altă parte atribuirea unui aspect legal sursei și provenienței mijloacelor bănești obținute ilicit în urma săvârșirii infracțiunii de sustragere a bunurilor „NNN ” SRL, precum și denaturarea informației privind natura, mișcarea și apartenența mijloacelor bănești provenite din activitatea infracțională, în perioada de timp septembrie 2004 - iulie 2005 a organizat, dirijat și patronat împreună cu T.A, și B.I. efectuarea unor tranzacții formale și fictive cu caracter financiar-economic*” [7].

Am găsit că unii conducători ademenesc femeile angajate pentru a-i folosi cunoștințele speciale, spre exemplu, economico-financiare sau contabile (angajate în calitate de economist principal, contabil-șef, șef al Serviciului desfacere al SA; șef al Departamentului Producere și Import-Export; specialist superior credite (în cazul fraudelor în domeniul creditării)), cunoscând cu certitudine că femeia se află în poziție de subordonare existând și o dependență de serviciu, în unele cazuri femeia fiind chiar amenințată cu sancțiuni de ordin financiar sau chiar cu concedierea.

Participația în criminalitatea gulerelor albe în sectorul privat: crimele care fac parte din această categorie, sunt specifice, implică mai multe cunoștințe speciale din domeniul financiar-bancar, iar marea majoritate a crimelor din categoria analizată este imposibilă de a fi realizată fără participație penală, deoarece crima gulerelor albe se desfășoară deseori etapizat și la fiecare etapă apare nevoia de a colabora cu alte persoane (complici), spre exemplu, cooperarea infracțională cu contabil-şef de la alte întreprinderi:

– coautorat cu *specialist relații cu clientela* (persoana care *se afla în supunerea administrativă a inculpatei) împreună* cu o persoană cu funcție de conducere la o instituție financiar-bancară; coautorat cu *specialist pe persoane fizice* (persoana care *se afla în supunerea administrativă a inculpatei)* [14];

– emiterea ordinelor şefilor de nivel mediu din cadrul întreprinderii prin realizarea acțiunilor către alte persoane (subalternii) decât cele coordonate de ei, *amenințând cu eliberarea din funcții, precum și cu lipsirea de alte favoruri cum ar fi ajutoarele materiale* (produse din carne şi mezeluri), acordate de întreprindere cu ocazia diferitor sărbători. Subalternii se aflau în dependenţă de starea de serviciu şi materială faţă de şefii ierarhic superiori, executau ordinele primite [11].

Au fost observate și cazuri când pentru comiterea unei serii de operațiuni ilegale, se crea grupul criminal organizat în sensul art.46 CP RM. Coautoratul s-a depistat în mai multe cazuri între *mamă-fiu* [12], precum și *soț-soție* (spre exemplu, soțul e director SRL, iar soția – contabil-șef al acestui SRL) [7]. Femeile-coautoare sunt abordate în calitate de factori de decizie în activitatea economico-financiară și contabilă a întreprinderii.

Scopul crimelor gulerelor albe din sectorul privat s-a adeverit să aibă mai multe forme, în funcție de fapta infracțională comisă de subiect. Așadar, reieșind din analiza spețelor, am identificat următoarele *scopuri urmărite de criminalul gulerelor albe în sec-*

torul privat: înstrăinarea la preţuri diminuate a patrimoniului întreprinderii; asigurarea obţinerii controlului majoritar asupra întreprinderii; ascunderea adevărului în procesul de înfăptuire a justiţiei şi eschivarea de la răspundere penală; camuflarea gravelor încălcări a cadrului normativ privind circulaţia valorilor mobiliare pe piaţa financiară a RM; obţinerea creditelor; scoaterea de sub urmărirea judiciară a bunurilor; sustragerea bunurilor proprietarului; promovarea ilegală a intereselor economico-financiare de familie; acordarea creditelor cu încălcarea intenţionată a regulilor de creditare; introducerea datelor informatice în scopul de a obţine un beneficiu material pentru sine sau pentru altul, întru realizarea intenţiei infracţionale comune; denaturarea informației privind natura, mișcarea și apartenența mijloacelor bănești provenite din activitatea infracțională etc.

Caracteristicile faptei infracţionale. Cele comise de făptuitori au avut mai multe forme de manifestare, însă am putut sintetiza următoarele trăsături comune ale faptelor:

– *Pluritatea de infracțiuni* comise de infractor sub forma de infracțiuni *prelungite* (înșelarea clienților băncii, activitatea infracțională sistematică îndreptată spre tăinuirea bunurilor obținute pe calea ilegală etc.) sau *continuie* (eschivarea de la achitarea impozitelor etc.). În majoritatea cazurilor, cele comise se încadrau prin concurs fiind aplicată schema: *infracțiunea principală* (spre exemplu, art.238 CP RM) și *infracțiunea adiacentă* (spre exemplu, art.361 CP RM etc.). Activitatea criminală de obicei se desfășura în mai multe episoade, în spețele cercetate de noi, de la 2 la 25;

– *Folosirea situaţiei de serviciu în interes material*;

– *Falsificarea actelor,* spre exemplu confecţionarea, deţinerea şi folosirea documentelor oficiale false, care acordă drepturi şi eliberează de obligaţii, acţiuni ce s-au soldat cu cauzarea de daune (deseori, emiterea unui act juridic fictiv cu titlul de document oficial etc.) [6].

– *Depăşirea limitelor competenţei stabilite;*

– *Cauzarea prejudiciului material în proporţii deosebit de mari.* Am observat că criminalii gulerelor albe sunt gata să comite fapte infracționale și să rişte cu condiția că vor obține profituri extreme (spre exemplu, într-o speță obținerea unui credit bancar în suma de 2.300.000 euro pe un termen de 36 de luni [9]).

Statutul juridic al victimelor este diferit: atât persoanele fizice cât și persoanele juridice. Deseori se întâlnește *pluralitatea de victime.* Implicarea unui număr impunător de victime a avut loc în faptele penale săvârșite în domeniul de creditare de către șefii, spre exemplu, *„activând în calitate de şef al reprezentanţei Ungheni a BC „XX ” SA, folosind situaţia de serviciu, în interes material şi personal, utilizând în mod arbitrar actele prezentate de către 20 de victime la solicitarea creditelor, sub pretextul refuzului în acordarea creditelor, a utilizat în mod arbitrar actele prezentate de către clienții băncii, a falsificat semnăturile din numele lor; a însuşit, fără acordul şi consimţământul acestora, creditele eliberate pe numele lor, falsificând semnăturile din numele beneficiarilor de credite; a falsificat din numele acestora şi semnăturile din ordinele de eliberare a numerarului în baza acestor contracte şi respectiv ordinele de încasare a numerarului, scopul ilicit de intrare în posesie şi dispoziţie a banilor fiind într-un final realizat*" [8].

Într-un alt caz, „H.N. *urmărind intenţia acordării ilegale a creditelor, încălcând intenţionat regulile de creditare stabilite, fără a solicita şi primi, de la potenţialii beneficiari de credite, a setului complet de documente necesare acordării creditului, fără a efectua verificarea activităţii economico-financiare în scopul aprecierii credibilităţii clienţilor de rambursare a creditelor, folosind neautorizat parola directorului filialei băncii, a introdus datele persoanei în sistemul automatizat al băncii, astfel a acordat ilegal credite: în primul episod – 22 de victime (prejudiciul total de 655000 lei); în al doilea episod, – 68 de victime (prejudiciul total 2.040.000 lei); în al treilea episod* – 115 de victime. *(prejudiciul total 2382000 de lei)"* [15]. Am observat că personalitatea victimei este indiferentă pentru criminalul gulerelor albe, oricare persoană prin intermediul căreia se poate obține profit poate deveni victima lui. Cu cât mai mare este numărul de victime, cu atât mai mare devine profitul total.

CONCLUZII

Concluziile generale ale cercetării sunt coraborate cu obiectivele inițial propuse:

I. Din conținutul Părții Speciale a Codului penal, am dedus că termenul-umbrelă „*crima gulerelor albe"* poate fi multiaspectuală și include diverse comportamente criminale, sub orice formă de malpraxis săvârșit pentru profit financiar, manifestat prin practici abuzive ori frauduloase în sfera afacerilor sau abuz de putere.

II. Reieșind din analiza deciziilor Colegiului penal CSJ RM am generalizat cinci elemente comune ale criminalității gulerelor albe în sectorul privat:

1) statutul ocupațional special al criminalului ce presupune funcții de gestionare, conducere sau organizare a întreprinderii;

2) legătura de cauzalitate dintre acest statut ocupațional și crima gulerelor albe comisă;

3) comportamentul criminal exprimat în practici abuzive ori frauduloase;

4) scopul obținerii profitului personal;

5) cercul larg de *victime* potențiale sau reale.

III. Rezumând la deciziile Colegiului penal al CSJ RM, am găsit că în 7 din 17 cazuri examinate a fost pronunțată *sentința de achitare*, într-un caz procesul penal a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de atragere a persoanei la răspundere penală; pedeapsa penală a fost aplicată în 9 cazuri (9 sentințe de condamnare) din 17, din care pedeapsa cu închisoare în 6 cazuri.

IV. Am constatat că criminalitatea gulerelor albe în sectorul privat este mult mai prejudiciabilă și greu de identificat în comparație cu același tip de criminalitate în sectorul public; necesită cunoștințe aprofundate în domeniul gestionării bunurilor și finanțelor; în majoritatea cazurilor se manifestă sub forma de practici abuzive (în serie) îndreptate spre obținerea profitului sau spre majorarea acestuia.

REFERINȚE:

1. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr. 4 -1r e -178/14. Decizia Colegiului penal din 12 iunie 2014.
2. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. nr.4-1re-285/2014. Decizia Colegiului penal din 25 septembrie 2014.
3. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul 4-1re-369/2014. Decizia Colegiului penal din 27 noiembrie 2014.
4. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-121/2015. Decizia Colegiului penal din 02 iulie 2015.
5. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul 4-1re-207/2015. Decizia Colegiului penal din 02 iulie 2015.
6. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr. 4-1re-118/2016. Decizia Colegiului penal din 12 mai 2016.
7. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr. 4-1re-175/2016. Decizia Colegiului penal din 15 septembrie 2016.
8. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr. 4-1re-73/2017. Decizia Colegiului penal din 02 martie 2017.
9. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul 4-1re-58/2017. Decizia Colegiului penal din 06 aprilie 2017
10. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-163/2017. Decizia Colegiului penal din 05 octombrie 2017.
11. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-44/18. Decizia Colegiului penal din 01 martie 2018.
12. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-148/18. Decizia Colegiului penal din 09 octombrie 2018.
13. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr. 4-1re-236/2018. Decizia Colegiului penal din 18 decembrie 2018.
14. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-16/19. Decizia Colegiului penal din 22 ianuarie 2019.
15. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-246/2019. Decizia-dispozitiv Colegiului penal din 12 noiembrie 2019.
16. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA va. Dosarul nr. 4-1re-103/21. Decizia Colegiului penal din 18 octombrie 2021.
17. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul 4-1re-170/2021 1-16225887-01-4/1r/e-30072021. Decizia Colegiului penal lărgit din 21 februarie 2022.

FENOMENUL CRIMINALITĂȚII GULERELOR ALBE ÎN LUMINA CRIMINOLOGIEI CORPORATIVE MODERNE

THE WHITE-COLLAR CRIME PHENOMENON FROM THE PERSPECTIVE OF MODERN CORPORATE CRIMINOLOGY

CZU: 343.352:343.53:334.784 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.06**

Lilia GÎRLA
0000-0002-4979-3027
E-mail: liliagyrla@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The purpose of the article is to clarify the phenomenon of white-collar crime in the private sector. To achieve the proposed goal, the following objectives were set: to study the doctrine in the field of white-collar crime; to conduct a comparative analysis of "white-collar crime" and "corporate crime"; to formulate the new direction of corporate criminology in contemporary criminological science.Taking into account the fact that white-collar crimes in the private sector are motivated not only by financial gain, but also by the opportunity to commit financial misdeeds, in order to develop methods for preventing this type of crime, three main steps must be simultaneously implemented towards "sanitizing" the job environment: 1) resetting the corporative behavior of the company (long-term activity); 2) changing priorities by reorienting the vicious corporate culture towards the formation of corporate responsibility and ethics, which will ultimately reduce the risk of financial abuse (long-term activity); 3) reviewing weak and ineffective regulations by eliminating gaps and shortcomings, which will ultimately create a favorable environment for reducing financial misconduct (short-term activity).*

Keywords: *white collar crime; corporate criminology; corporate crime; occupational crime; private sector.*

INTRODUCERE

Prevenirea criminalității gulerelor albe în sectorul privat este problema care nu mai pot fi evitată de niciun manager sau chiar o întreprindere. Din cauza complexității crimelor comise și a statutului social ridicat al criminalului, crimele gulerelor albe trec adesea neobservate și sunt tratate cu indulgență de către sistemul de justiție penală. Acestea pot avea repercusiuni financiare și sociale majore, cum ar fi investiții ratate, creștere economică redusă și diminuarea încrederii publicului. Pe de altă parte, acest tip de criminalitate menține economia într-o stare de tulburare constantă.

Caracterul latent al criminalității gulerelor albe în sectorul privat este explicat de faptul că întreprinderea implicată într-un scandal juridic evită orice formă de contact cu organele de drept din mai multe considerente, printre care 1) pierderile financiare (scandalul va consuma mult timp și va fi costisitor, iar, în termeni economici, activitatea întreprinderii va deveni ineficientă); 2) pierderile reputaționale (scandalul va duce la

scăderea credibilității întreprinderii atât din partea consumatorilor cât și din partea propriilor angajaților sau la o prăbușire bruscă a venitului).

Scopul articolului constă în clarificarea fenomenului criminalității gulerelor albe în sectorul privat. Pentru atingerea scopului propus am trasat următoarele *obiective:* studierea doctrinei în domeniul criminalității gulerelor albe; efectuarea analizei comparative a *„criminalității gulerelor albe”* și a *„criminalității corporative”*; formularea noii direcții de criminologie corporativă în știința criminologică contemporană.

Am pornit cercetarea de la **ipoteza**, conform căreia ***crimele gulerelor albe*** *sunt abuzuri săvârșite cu scop de profit comise de persoane de încredere care ocupă funcții importante*, iar *noțiunea crimelor corporative este cu mult mai vagă și, în rând cu criminalitatea gulerelor albe, cuprinde alte tipuri de criminalitate comise de conducători sau angajați pentru interesele întreprinderii sau împotriva acesteia*.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a obține scopul propus, am supus analizei anumite surse doctrinare din știința criminologică occidentală care aparțin autorilor Ed.Sutherland (1940), P.Gottschalk (2013), St.Heissner (2015), J.Austin (2017), J.G. van Erp (2018), A.Budianto (2022), accentul fiind pus pe doctrina criminologică anilor 2013-2023.

Drept bază cercetării științifice a fost aleasă renumita lucrare a lui Edwin Sutherland, recunoscută clasică și fundamentală în formularea conceptului crimei gulerelor albe. Astfel, Edwin Sutherland, în anul 1940, a definit criminalitatea gulerelor albe ca *fiind „o infracțiune comisă pe parcursul ocupației sale, de o persoană respectabilă și cu un statut social ridicat”* [1, p.11].

Însă, cercetând fenomenul criminalității gulerelor albe în sectorul privat, am observat anumite dificultăți în clarificarea conceptului cercetat care în literatura de specialitate deseori se confundă cu alte crime conexe (crime corporative, crime ocupaționale, crime organizaționale). În acest sens, autorul Stefan Heissner arată că *„Din perspectiva unei companii, nimeni nu poate defini cu precizie ce înseamnă de fapt criminalitatea gulerelor albe în sectorul privat. În mod similar, în lumea afacerilor, nu pare să existe o conștientizare reală a modului în care apar abaterile în companii sau a modului în care este posibil să te protejezi împotriva acestora”* [2, p.38].

Am observat că criminalitatea gulerelor albe în sectorul privat are specificul său și este studiată de o nouă direcție – ***criminologie corporativă*** care a fost studiată predominant în criminologie, economie și drept. În plus, acest vector de cercetare își păstrează relevanța extremă și pentru alte științe cum ar fi psihologie, sociologie, antropologie, etica afacerilor, științe politice, precum și științele informației și tehnologiei informaționale sunt. În opinia lui Judith Gabriël van Erp, *„crimele corporative sunt comise în principal în beneficiul acestor întreprinderi”* [3, p.2]. Autorul precitat compară *„criminalitatea corporativă”* cu *„criminalitatea elitelor”*, susținând că criminalitatea gulerelor albe devine *„partea întunecată a corporațiilor”* [3, p.2]. Autorul Judith Gabriël van Erp distinge *„crime comise la locul de muncă”* și *„crime organizaționale”* (săvârșite împotriva

membrilor corporației unde ele apar în calitate de victime sau crime comise împotriva corporației), precum și *„crimele corporative”,* care tind să se concentreze pe fapte prejudiciabile împotriva persoanelor din afara organizației [3, p.2].

Un alt autor, Agus Budianto, face distincția între *„crimele gulerelor albe pentru corporații”; „crimele gulerelor albe împotriva corporațiilor”* și *„organizarea și conducerea corporației criminale”* [4, p.513]. În opinia autorului citat, *„crimele pentru corporații”* constituie un termen sinonim al *„crimelor corporative”* (crima corporativă este orchestrată în interesul companiei, nu invers); „*crimele împotriva corporațiilor”*, sau așa-numitele *„crimele angajaților”,* sunt crime comise de angajații sau personalul companiei împotriva acesteia, cum ar fi *delapidarea* (acest tip de crime poate fi comis nu numai de personal, ci și de alte persoane din afara corporației); *„corporații criminale”* sunt înființate în mod intenționat pentru a comite crime, unde corporația este aici doar un instrument de acoperire sau disimulare a crimei reale (o mască pentru a ascunde fața reală) [4, p.513]. Clasificarea autorului Agus Budianto prezentată *supra* ne-a ajutat în formularea definiției criminologiei corporative.

Într-o altă ordine de idei, constatăm că *victimele crimelor gulerelor albe* sunt extrem de variate, relația cu criminalul obținând ipostaze diferite (printre ei se numără angajatorii sau angajații (în funcție de crimă), instituții financiare bancare sau nebancare, serviciul fiscal, clienți sau alți acționari). Autorul Petter Gottschalk face o distincție între *victimele interne* și *victimele externe* ale crimelor gulerelor albe: *„Când o companie își manipulează contabilitatea pentru a obține noi împrumuturi de la o bancă, iar compania dă faliment, atunci banca este o victimă externă. Când un angajat aprobă facturi false și ia banii, atunci compania devine o victimă internă. În mai multe cazuri într-o speță se pot întâlni atât victime externe, cât și interne”*[5, p.93].

În opinia autorului Janet Austin, lipsa integrității pieței este un alt motiv care poate explica victimele externe ale infracțiunilor, „*teoria integrității pieței”* se referă la *integritatea piețelor de capital* [6, p.232]. Integritatea pieței poate fi influențată de reglementările guvernamentale atât într-o direcție pozitivă, cât și negativă. Deteriorarea integrității pieței va avea loc dacă actorii de pe piață simt nevoia să comită infracțiuni financiare pentru a se adapta la noile regimuri de reglementare (spre exemplu, când conducătorul unei întreprinderi oferă mită unui angajat dintr-o altă întreprindere, corupția, ca forma criminalității gulerelor albe, are o victimă externă).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În urma analizei literaturii de specialitate am decis să folosim termenul criminologic *„corporație”* care urmează a fi înțeles drept sinonim al noțiunii legale de *„întreprindere”* în scopuri pur științifice. Considerăm că *criminalitatea corporativă* include în sine *criminalitatea gulerelor albe* în rând cu alte crime comise de angajații întreprinderii și/sau conducătorii acesteia împotriva corporației, în interesele corporației sau împotriva clienților acesteia.

Putem generaliza că criminalitatea gulerelor albe în sectorul privat, constituie partea componentă a criminalității corporative, se referă la *crimele non-violente comise de persoane aflate în poziții de putere și autoritate în cadrul întreprinderilor în scopul obținerii profitului.*

Reieșind din analiza surselor doctrinare de ultima oră putem conchide că s-a format un vector de sine stătător de cercetare criminologică, cum ar fi criminologia corporativă. În opinia noastră, ***criminologia corporativă*** reprezintă *știința care se ocupă de cercetarea stării, structurii și dinamicii crimelor comise în domeniul corporativ (împotriva corporației de către angajații acesteia; împotriva clienților de către corporație; sau de către conducătorii corporației împotriva angajaților; de către membrii corporației în interesul acesteia); de studierea portretului bio-psiho-social al criminalului și al victimei acestuia; de elucidarea cauzelor și condițiilor comiterii crimelor corporative; precum și de elaborarea metodelor de prevenire, combatere și pronostic al acestui fenomen*.

Crimele gulerelor albe în sectorul privat sunt motivate printr-un *câștig financiar*, fiind comise de obicei de profesioniști sau persoane aflate în poziții de încredere și autoritate, și pot cauza prejudicii considerabile persoanelor fizice, întreprinderilor și chiar economiei per ansamblu. Acest tip de criminalitate poate include delapidare, fraudă, și alte forme de abateri financiare.

Cu toate acestea, am observat că traficul de informații privilegiate, protejate de lege (secret de serviciu, secret profesional etc.) ca partea componentă a criminalității corporative poate constitui obiectul cercetării fenomenului criminalității gulerelor albe, cu condiția că astfel de date protejate de lege au fost obținute sau înstrăinate în scopul de profit. Pentru a confirma cele expuse aducem o speță din practica judiciară a Colegiului penal Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 12 noiembrie 2019, șefa secției creditare a unei bănci comerciale, în scopul de a obține un profit ilegal, accesează baza de date a clienților care anterior au solicitat credite, sustrage informații confidențiale și le substituie, falsificând, în final, suma creditului inițial obținut [7]).

Criminalitatea gulerelor albe apare adesea atunci când indivizii au atât motivația, cât și *oportunitatea de a comite abateri financiare*. Aceasta poate include presiuni financiare, cum ar fi datoriile sau dorința de câștig personal, precum și accesul la informații financiare sensibile sau controlul asupra sistemelor financiare.

Cercetând doctrina criminologică în materia victimologică, am definit ***victimă criminalității gulerelor albe*** *în calitate de o persoană fizică sau juridică asupra căreia se săvârșește fapta infracțională (acțiune, inacțiune), deseori o serie de acțiuni ce constau în orice formă de fraudă economică însoțită de cauzarea prejudiciilor materiale și/sau reputaționale direct sau indirect, sau însoțită de cauzarea riscului real de provocare a acestor prejudicii.* Pe cale de consecință, victima crimelor gulerelor albe este oricine care suferă o pierdere, fie financiară, fie reputațională.

CONCLUZII

1. În ultimii ani s-a format un nou vector al științei criminologice contemporane – *criminologie corporativă*, obiectul de cercetare fiind format din studierea *stării, structurii și dinamicii crimelor corporative; portretului bio-psiho-social al criminalului și al victimei acestuia; cauzelor și condițiilor comiterii crimelor corporative; precum și din elaborarea metodelor de prevenire, combatere și pronostic al acestui fenomen*.

2. *Criminalitatea corporativă* poate fi definită ca *totalitatea crimelor non-violente comise de persoane aflate în poziții de putere și autoritate în cadrul întreprinderilor în scopul obținerii profitului pe un anumit teritoriu într-o anumită perioadă de timp*.

3. *Criminalitatea corporativă* include în sine *criminalitatea gulerelor albe* în rând cu alte *crime ocupaționale* manifestate în una din patru forme: 1) împotriva corporației de către angajații acesteia; 2) împotriva clienților de către corporație; sau 3) de către conducătorii corporației împotriva angajaților; 4) de către membrii corporației în interesul acesteia).

4. Victima crimelor gulerelor albe este oricine care suferă o pierdere, fie financiară, fie reputațională, sau riscul survenirii acesteia.

5. Luând în considerare faptul că crimele gulerelor albe în sectorul privat sunt motivate nu doar printr-un *câștig financiar*, dar și prin *oportunitatea de a comite abateri financiare*, la elaborarea metodelor de prevenire a acestui tip de criminalitate trebuie de implementat concomitent trei pași principali spre *„sanarea"* mediului corporativ: 1) resetarea comportamentului criminal al angajaților prin înlăturarea convingerilor vicioase comune ale unei organizații *(activitate de lungă durată)*; 2) schimbarea priorităților prin reorientarea culturii corporative vicioase în formarea responsabilității și eticii corporative, ceea ce, în final, va reduce riscul de abuz financiar *(activitate de lungă durată)*; 3) revizuirea reglementărilor slabe și ineficiente prin lichidarea lacunelor și neajunsurilor, care, în final, va crea mediul favorabil pentru reducerea abaterilor financiare *(activitate de scurtă durată)*;

REFERINȚE:

1. SUTHERLAND Edwin H. *White-collar criminality.* In: Sociological Review, 1940, no.5(1), p.1-12. Disponibil: https://www.jstor.org/stable/2083937 [Accesat: 23.05.2025].
2. HEISSNER Stefan. *Managing Business Integrity: Prevent, Detect, and Investigate White-collar Crime and Corruption*. Springer International Publishing Switzerland 2015, 200 p. ISBN 978-3-319-12721-7 (eBook), Disponibil: https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-12721-7 [Accesat: 29.05.2025].
3. VAN ERP, Judith Gabriël (Ed.) (2018) : *The organizational aspects of corporate and organizational crime*, ISBN 978-3-03897-259-4, MDPI, Basel, https://doi.org/10.3390/books978-3-03897-259-4 [Accesat: 29.05.2025].

4. BUDIANTO Agus. *The Corporate Crime as The Power of Crime in The Economic Justification*. În: SASI, Volume 28 Issue 4, Desember 2022: p. 506-520 P-ISSN: 1693-0061, E-ISSN: 2614-2961: 10.47268/sasi.v28i4.890 https://fhukum.unpatti.ac.id/jurnal/sasi/article/view/890 [Accesat: 21.05.2025].
5. GOTTSCHALK Petter. *Victims of White-Collar Crime. Actual problems of modern criminology.* Matters of Russian and International Law. 2013, no.3, p.91-106. https://core.ac.uk/reader/30812400 [Accesat: 29.05.2025]
6. AUSTIN Janet, *What Exactly is Market Integrity? An Analysis of One of the Core Objectives of Securities Regulation*, WILLIAM & MARY BUSINESS LAW REVIEW, 2017, Vol.8, p. 215-240. https://scholarship.law.wm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1126&context=wmblr [Accesat: 29.05.2025].
7. ARHIVA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE A REPUBLICII MOLDOVA. Dosarul nr.4-1re-246/2019. Decizia-dispozitiv Colegiului penal din 12 noiembrie 2019.

APLICAREA PEDEPSEI PENTRU RECIDIVĂ DE INFRACȚIUNI

THE IMPOSITION OF PUNISHMENT FOR REPEAT OFFENDING

CZU: 343.235:343.811 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.07**

Gheorghe GLADCHI
ORCID: 0000-0001-9786-1111
E-mail: ggladchi@yahoo.com
Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republicii Moldova

Summary. *The paper constitutes an analytical material on the provisions in force regarding the institution of individualization of punishments in general, and the application of punishment for recidivism in particular. The legal framework within which judicial individualization of punishment must take place in cases of recidivism is analyzed. The means and criteria for the individualization of criminal punishment as determined by law are presented. The grounds and limits for applying punishment in cases of recidivism are examined, along with the circumstances provided by law when determining the category and duration of the punishment for any type of recidivism. Explanations are provided regarding the rule of increasing the punishment for dangerous and particularly dangerous recidivism, as established by law, by raising the special minimum limit of the punishment stipulated by the corresponding article in the Special Part of the Criminal Code. It is clarified that the punishment for dangerous and particularly dangerous recidivism cannot be established below the special minimum limit of the punishment provided by the relevant article. Solutions have been identified for applying punishment in cases of recidivism when an unconsummated offense is committed again or multiple concurrent offenses are committed in a state of recidivism, as well as in situations where dangerous or particularly dangerous recidivism overlaps with the accumulation of sentences.*

Keywords: *recidivism, criminal punishment, judicial individualization, general and special individualization criteria, rules for applying punishment for recidivism.*

INTRODUCERE

În procesul alegerii mijloacelor de individualizare, judecătorii sunt obligați să țină cont de anumite criterii prevăzute de lege, adică cerințe de care instanța de judecată este obligată să se conducă în timpul stabilirii și aplicării pedepsei. În funcție de sfera lor de incidență, doctrina face distincție între criterii de individualizare generale, ce trebuie avute în vedere în raport cu orice situație la individualizarea pedepsei, respectiv criterii de individualizare speciale, incidente doar în cazurile în care sunt expres prevăzute de lege [1, p. 91; 2, 522].

Criteriile generale sunt acelea care trebuie avute în vedere, fără excepție, la individualizarea oricărei pedepse. Aceste criterii sunt obligatorii pentru instanța de judecată la individualizarea oricărei pedepse, la determinarea categoriei și termenului pedepsei

principale, stabilirea atât a pedepsei principale cât și a pedepsei complementare. Criteriile generale de individualizare nu pot fi utilizate separat, ci numai în ansamblu, adică ele se vor lua în considerare împreună la stabilirea și aplicarea pedepsei [3, p. 9; 4, p. 349; 5, p. 381].

Reglementările care devin incidente doar în cazul în care sunt constatate anumite împrejurări prevăzute expres de lege, sunt denumite în teoria dreptului penal, așa cum am arătat mai sus, criterii speciale. Codul penal al Republicii Moldova prevede criterii speciale de individualizare a pedepsei în cazurile: aplicării pedepsei conform efectelor circumstanțelor atenuante și agravante (art. 78 Cod penal), aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege (art. 79 Cod penal), aplicării pedepsei în cazul încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției și a acordului de cooperare (art. 80 Cod penal), aplicării pedepsei în cazul judecății pe baza probelor administrate în faza de urmărire penală (art. 80^1 Cod penal), aplicării pedepsei pentru infracțiunea neconsumată (art. 81 Cod penal), aplicării pedepsei pentru recidivă de infracțiuni (art. 82 Cod penal), aplicării pedepsei pentru participație (art. 83 Cod penal) etc.

Criteriile speciale de individualizare a pedepsei, spre deosebire de criteriile generale, se aplică fiecare separat în funcție de situația concretă stabilită în cauză. Totodată, în practica judiciară frecvent apar situații în care trebuie aplicate două sau chiar mai multe criterii speciale de individualizare a pedepsei inculpatului. Astfel de situații nu sunt reglementate de către legiuitorul nostru în Codul penal, soluționarea lor fiind lăsată la discreția instanței de judecată [3, p.10].

Aceste criterii amplifică sau concretizează criteriile generale și se vor lua în considerare împreună cu ele la stabilirea și aplicarea pedepsei. De pildă, la stabilirea pedepsei pentru recidivă de infracțiuni (art. 82 Cod penal), se constată, în primul rând, existența recidivei de infracțiuni și modalitățile acesteia (recidiva periculoasă și recidiva deosebit de periculoasă), precum și, se ține cont de prevederile art. 75 din Codul penal (criteriile generale de individualizare a pedepsei). În acest caz, recidiva de infracțiuni, inclusiv modalitățile acesteia este un criteriu special de individualizare pentru că acesta este aplicabil doar în cazul când este stabilită recidiva de infracțiuni.

Recidivă se consideră, potrivit art. 34 alin. (1) din Codul penal, comiterea cu intenție a uneia sau mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție. Reluarea activității infracționale după ce a fost condamnat definitiv pentru o altă infracțiune săvârșită anterior reprezintă un indice de incorigibilitate, de nărăvire a infractorului și care duce la o reacție represivă mai energică și la înlăturarea recidivistului de la beneficiul unor acte de clemență [6, p. 283; 7, p. 619]. Cu alte cuvinte, reluarea activității infracționale de o persoană după ce a fost condamnată definitiv pentru o altă infracțiune săvârșită anterior, arată, de regulă, că pedeapsa aplicată anterior nu și-a atins scopurile și, pentru ca noul tratament juridic penal să fie mai eficient, este necesar să se aplice acesteia o pedeapsă mai aspră decât pedeapsa ce poate fi aplicată unei persoane pentru aceeași faptă, care anterior nu a comis infracțiuni.

Recidiva de infracțiuni, potrivit legislației în vigoare, generează un grad sporit de răspundere penală și înăsprirea pedepsei aplicate, după cum urmează: în cazul recidivei de infracțiuni, persoana nu poate fi liberată de răspundere penală (art. 55, 57, 58, 59 din Codul penal); în penitenciare se dețin separat persoanele condamnate pentru prima dată de persoanele condamnate care anterior au executat pedeapsa închisorii și care au antecedente penale nestinse (art. 205 alin. (1) lit. d) din Codul de executare); dacă, după pronunțarea sentinței, dar înainte de executarea completă a pedepsei, condamnatul a săvârșit o nouă infracțiune, conform art. 85 din Codul penal, se stabilesc reguli speciale de aplicare a pedepsei pentru cumul de sentințe; în cazul recidivei periculoase sau deosebit de periculoase, precum și în cazul în care persoanele au săvârșit infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei nu se aplică (art. 90 alin. (4) din Codul penal); în cazul recidivei de infracțiuni nu se aplică o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege (art. 79 alin. (4) din Codul penal).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pentru prima dată în legislația penală a Republicii Moldova a fost introdusă o normă care stabilește reguli de aplicare a pedepsei pentru recidivă de infracțiuni. Actualul Cod penal determină trei tipuri de recidivă de infracțiuni: recidivă, recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă. Noțiunea de recidivă, precum și noțiunile de recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă sunt definite în art. 34 din Codul penal și analizate în literatura de specialitate [8, p. 499-506].

În dispozițiile art. 82 din Codul penal sunt stabilite temeiurile și limitele aplicării pedepsei pentru recidivă de infracțiuni. Din aceste reglementări rezultă că în cazul tipurilor mai periculoase ale recidivei de infracțiuni (recidivei periculoase și recidivei deosebit de periculoasă), limita minimă specială a pedepsei, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, se ridică și, respectiv, va fi aplicată recidivistului o pedeapsă mai aspră, decât pedeapsa ce poate fi aplicată unei persoane pentru aceeași faptă, care anterior nu a comis infracțiuni.

În alin. (1) al art. 82 din Codul penal sunt enumerate împrejurările de care se ține cont la aplicarea pedepsei pentru oricare tip de recidivă de infracțiuni, cum sunt numărul, caracterul, gravitatea și urmările infracțiunilor săvârșite anterior; circumstanțele în virtutea cărora pedeapsa anterioară a fost insuficientă pentru corectarea vinovatului, precum și caracterul, gravitatea și urmările infracțiunii noi. La stabilirea categoriei și termenului pedepsei pentru recidivă de infracțiuni, instanța de judecată va ține cont de aceste împrejurări prevăzute de lege, întrucât ele caracterizează atât fapta infracțională, cât și persoana infractorului. Instanța de judecată trebuie să țină cont de caracterul, gravitatea și urmările infracțiunilor săvârșite anterior. Stabilirea pedepsei, în multe privințe, va fi determinată de categoriile infracțiunilor intenționate și de câte ori acestea au fost săvârșite de către persoana vinovată, întrucât infracțiunile comise cu intenție nu prezintă același grad prejudiciabil. În procesul individualizării pedepsei, urmează să fie apreci-

ate caracterul, gravitatea și urmările infracțiunii noi. Uneori, noua infracțiune săvârșită prezintă pericol social mai mic decât infracțiunea comisă anterior, pentru care vinovatul a fost deja condamnat. Instanța de judecată trebuie să rețină și circumstanțele în virtutea cărora pedeapsa anterioară a fost insuficientă pentru corectarea vinovatului. Aceste circumstanțe se disting după caracter și, corespunzător, influențează termenul sau cuantumul pedepsei. În unele cazuri, pot fi înregistrate deficiențe serioase în activitățile desfășurate cu condamnații în instituția penitenciară, care au servit ca pretext pentru săvârșirea unei noi infracțiuni (realizarea insuficientă a activităților educative, violența între deținuți, influența subculturii criminale etc.); în alte cazuri, circumstanțele săvârșirii unei noi infracțiuni au legătură doar cu condamnatul (odată cu liberarea din mediul penitenciar, sistematic face abuz de alcool, nu este angajat în câmpul muncii, comunică doar cu foștii condamnați și din nou a săvârșit o infracțiune).

Pentru soluționarea corectă a problemei privind stabilirea pedepsei pentru recidivă de infracțiuni, instanța de judecată este obligată să se convingă că în acțiunile inculpatului există recidivă de infracțiuni, adică trebuie să stabilească că persoana a săvârșit infracțiunea cu intenție și dacă această persoană are antecedente penale pentru infracțiunea comisă anterior de asemenea cu intenție. Urmează să fie apreciate corespunzător semnele generale ale recidivei prevăzute în art. 34 alin. (1) din Codul penal și aplicate regulile de stingere a antecedentelor penale sau de înlăturare a acestora prin reabilitare stabilite în dispozițiile art. 111 și 112 din Codul penal.

Judecătorul va stabili dacă antecedentele penale pentru infracțiunea săvârșită anterior n-au fost anulate sau stinse în temeiul legii, dacă la recunoașterea recidivei nu s-a ținut cont de antecedentele penale pentru infracțiunile săvârșite în timpul minoratului. În situația în care antecedentele penale pentru infracțiunea săvârșită anterior au fost anulate sau stinse în temeiul legii până la săvârșirea de către cel vinovat a unei noi infracțiuni, nu poate fi vorba de recidivă de infracțiuni. Totodată, recidiva va fi prezentă, dacă antecedentele penale pentru infracțiunea săvârșită anterior au fost stinse sau anulate, în temeiul art. 111 sau 112 din Codul penal, după săvârșirea unei noi infracțiuni de către vinovat, întrucât existența recidivei de infracțiuni se stabilește în momentul săvârșirii unei noi infracțiuni. Recidiva are loc și în cazul săvârșirii din nou cu intenție a unei/unor infracțiuni, pentru care persoana este condamnată prin sentință definitivă, indiferent de etapa activității infracționale (pregătire, tentativă ori infracțiune consumată) și indiferent de faptul dacă vinovatul a avut rolul de autor, organizator, instigator sau complice la una din aceste infracțiuni.

Judecătorul trebuie să rețină, că potrivit art. 34 alin. (5) din Codul penal, la stabilirea stării de recidivă nu se ține cont de antecedentele penale: a) pentru infracțiunile săvârșite în timpul minoratului; b) pentru infracțiunile săvârșite din imprudență; c) pentru infracțiunile pentru care condamnarea a fost cu amânarea executării pedepsei și dacă aceasta nu a fost anulată și persoana nu a fost trimisă să execute pedeapsa în închisoare; d) pentru faptele care nu constituie infracțiuni conform Codului penal; e) stinse sau în caz de reabilitare, în conformitate cu prevederile art. 111 și 112 din Codul penal; f) dacă

persoana a fost condamnată cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, în cazul în care aceasta nu a fost anulată în ordinea prevăzută de art. 90 alin. (9)-(12) din Codul penal.

Stabilirea mărimii pedepsei pentru recidiva periculoasă și deosebit de periculoasă obligă instanțele să stabilească tipul recidivei (art. 34 alin. (2) și (3) din Codul penal), cu formularea concluziilor respective în partea descriptivă a sentinței (art. 394 alin. (1) pct. 6 din Codul de procedură penală). În dispozițiile art. 34 din Codul penal se face distincție între recidiva simplă, recidiva periculoasă și recidiva deosebit de periculoasă. În calitate de criteriu al acestei clasificări servesc categoriile de infracțiuni în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil al acestora (art. 16 Cod penal).

Recidiva simplă, după cum rezultă din prevederile art. 34 alin. (1) din Codul penal, se consideră comiterea cu intenție a uneia sau mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție. Categoria infracțiunilor poate fi oricare, doar să nu fie cuprinse de recidiva periculoasă sau deosebit de periculoasă.

Recidivă periculoasă, potrivit art. 34 alin. (2), poate fi dacă persoana anterior condamnată pentru o infracțiune intenționată gravă sau deosebit de gravă a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă. Această modalitate de recidivă este posibilă în următoarele șase variante: a) infracțiunea comisă anterior - infracțiune gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune gravă; b) infracțiunea comisă anterior - infracțiune gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune deosebit de gravă; c) infracțiunea comisă anterior - infracțiune gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune excepțional de gravă; d) infracțiunea comisă anterior -infracțiune deosebit de gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune gravă; e) infracțiunea comisă anterior - infracțiune deosebit de gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune deosebit de gravă; f) infracțiunea comisă anterior - infracțiune deosebit de gravă, infracțiunea săvârșită din nou -infracțiune excepțional de gravă.

Recidiva deosebit de periculoasă presupune comiterea cu intenție a unei infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune excepțional de gravă (art. 34 alin. (3) din Codul penal). Recidiva deosebit de periculoasă este posibilă în următoarele trei variante: a) infracțiunea comisă anterior - infracțiune excepțional de gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune gravă; b) infracțiunea comisă anterior - infracțiune excepțional de gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune deosebit de gravă; c) infracțiunea comisă anterior - infracțiune excepțional de gravă, infracțiunea săvârșită din nou - infracțiune excepțional de gravă.

În dispozițiile art. 82 alin. (2) din Codul penal, se prevede regula înăspririi pedepsei pentru recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă, prin ridicarea limitei minime speciale a pedepsei prevăzute de sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială a Codului penal. Astfel, mărimea pedepsei pentru recidiva periculoasă și deosebit de periculoasă nu poate fi mai mică de două treimi din maximul pedepsei prevăzute la articolul corespunzător din Partea specială a Codului penal. Aici, reținem, că legiuitorul

ridică limita minimă a pedepsei, prevăzute de lege, pentru infracțiunea săvârșită doar în cazul modalităților de recidivă mai periculoase (recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă). Regula respectivă reflectă o periculozitate mai mare a celui care săvârșește infracțiunile în stare de recidivă periculoasă sau deosebit de periculoasă.

În același alin. (2) al art. 82 din Codul penal, este stipulat, că în cazul în care sunt reținute numai circumstanțe atenuante, instanța poate stabili pedeapsa în limitele prevăzute pentru infracțiune în Partea specială a Codului penal. Astfel, când două treimi ridică limita minimă a pedepsei prevăzută pentru infracțiunea săvârșită, instanța de judecată poate aplica pentru recidiva periculoasă sau deosebit de periculoasă o pedeapsă sub această limită, dar nu mai mică de limita minimă specială prevăzută de sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială a Codului penal, dacă va reține numai circumstanțe atenuante. Dacă mărimea de două treimi din maximul pedepsei coincide cu limita minimă specială a pedepsei prevăzute în sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială și instanța de judecată a reținut doar circumstanțe atenuante, instanța nu este în drept să-i aplice inculpatului o pedeapsă sub limita minimă a sancțiunii articolului corespunzător. Această regulă are ca obiectiv umanizarea pedepselor aplicate pentru recidivă de infracțiuni, îndeosebi, în cazul când sunt stabilite numai circumstanțe atenuante.

Rezultă din același aliniat, că pedeapsa pentru recidivă periculoasă și deosebit de periculoasă nu poate fi stabilită sub limita minimă specială a pedepsei prevăzute de sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială a Codului penal, chiar dacă două treimi din maximul pedepsei prevăzute, constituie mai puțin decât minimul special, prevăzut de lege, pentru infracțiunea săvârșită.

Dacă pedeapsa se stabilește în limitele fixate în sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială a Codului penal, atunci în partea descriptivă a sentinței trebuie să se facă trimitere la art. 82 alin. (1) din Codul penal, iar mărimea pedepsei pentru recidiva periculoasă și deosebit de periculoasă trebuie să corespundă cerințelor alineatului (2) al aceluiași articol [9, p. 86-87].

CONCLUZII

La stabilirea categoriei și termenului pedepsei pentru oricare tip de recidivă de infracțiuni, instanța de judecată va ține cont de împrejurările, prevăzute în alin. (1) al art. 82 din Codul penal, cum sunt numărul, caracterul, gravitatea și urmările infracțiunilor săvârșite anterior; circumstanțele în virtutea cărora pedeapsa anterioară a fost insuficientă pentru corectarea vinovatului, precum și caracterul, gravitatea și urmările infracțiunii noi.

În art. 82 alin. (2) Cod penal, se prevede regula înăspririi pedepsei pentru recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă, prin ridicarea limitei minime speciale a pedepsei prevăzute de sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială. Totodată, pedeapsa pentru aceste modalități de recidivă nu poate fi stabilită sub limita minimă specială a pedepsei prevăzute de sancțiunea articolului corespunzător din Partea speci-

ală, chiar dacă două treimi din maximul pedepsei prevăzute, constituie mai puțin decât minimul special, prevăzut de lege, pentru infracțiunea săvârșită.

Când sunt reținute numai circumstanțe atenuante, instanța poate stabili pedeapsa în limitele prevăzute pentru infracțiune în Partea specială. Dacă mărimea de două treimi din maximul pedepsei coincide cu limita minimă specială a pedepsei prevăzute în sancțiunea articolului corespunzător din Partea specială și instanța a reținut doar circumstanțe atenuante, instanța nu este în drept să-i aplice inculpatului o pedeapsă sub limita minimă a sancțiunii articolului corespunzător.

În cazul săvârșirii din nou a unei infracțiuni neconsumate în stare de recidivă, aplicarea și mărimea pedepsei este condiționată, în mod direct, de starea de recidivă (art. 81 alin. (2) și (3) Cod penal). Dacă o persoană este condamnată pentru săvârșirea din nou a mai multor infracțiuni concurente în stare de recidivă, instanța, conform prevederilor art. 84 Cod penal, mai întâi pentru fiecare infracțiune săvârșită din nou, în stare de recidivă periculoasă sau deosebit de periculoasă, va stabili o pedeapsă, ținând cont de dispozițiile art. 82 alin. (2) Cod penal, iar apoi pedepsele stabilite (agravate ca efect al recidivei periculoase și deosebit de periculoase) se vor cumula (cumul, total sau parțial) potrivit dispozițiilor aplicării pedepsei în cazul unui concurs de infracțiuni. Dacă recidiva periculoasă sau deosebit de periculoasă se îmbină cu cumulul de sentințe, pedeapsa aplicată prin noua sentință, trebuie să fie stabilită ținându-se cont de prevederile art. 82 alin. (2) Cod penal.

REFERINȚE:

1. DANEȘ Șt., PAPADOPOL V., *Individualizarea judiciară a pedepselor*. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2004. 506 p.
2. PAȘCA V., *Drept penal. Partea generală.* Ed. a IV-a. București: Universul Juridic, 2015. 624 p.
3. ULIANOVSCHI Gh., POPESCU D., PUICA V., BOTEZATU R., ȘTERBEȚ V., DOLEA I., *Ghid cu privire la aplicarea pedepsei.* Chișinău, 2014. 93 p.
4. UDROIU M., *Drept penal. Partea generală*. Ed. a IV-a. București: Ed. C.H. Beck, 2017. 672 p.
5. STRETEANU F., NIȚU D., *Drept penal. Partea generală.* Vol. II. București: Editura Universul Juridic, 2018. 616 p.
6. DONGOROZ V., *Drept penal*. București: Editura Tirajul, 1939. 772 p.
7. POP Tr*., Drept penal comparat. Partea generală,* vol. 2. Cluj: IAG Ardealul, 1923. 960 p.
8. GLADCHI Gh., *Drept penal. Partea generală. Vol. I: Teoria infracțiunii*. Ed. a III-a. Chișinău: Academia MAI, 2023. 730 p.
9. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale*, nr. 8 din 13 noiembrie 2013. În Hotărâri explicative în materie penală ale Plenului CSJ, coord. Poalelungi M., ș. a. Chișinău: INJ, 2018, p. 81-88.

CADRU JURIDIC ȘI CONDIȚII ALE LIBERĂRII DE RĂSPUNDERE PENALĂ PENTRU INFRACȚIUNILE REGLEMENTATE DE ART. 217 ȘI 217¹ CP AL RM

LEGAL FRAMEWORK AND CONDITIONS FOR RELEASE FROM CRIMINAL LIABILITY FOR OFFENSES REGULATED BY ARTICLES 217 AND 217¹ OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 343.846:343.575:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.08**

Andrei PÂNTEA
ORCID ID: 0000-0002-4865-421X
E-mail: andreipantea.posta@gmail.com
Academia „Ștefan cel Mare" a Ministerului Afacerilor Interne,
Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the applicable legal framework and the conditions for exemption from criminal liability for offenses regulated by Articles 217 and 217¹ of the Criminal Code of the Republic of Moldova, which address the illegal circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, or their analogues. The purpose of the paper is to identify the specific situations in which the institution of exemption from criminal liability may be applied without undermining the objectives of criminal policy aimed at protecting public order and public health. The research methodology relies on doctrinal analysis, systemic and legal-logical interpretation of the relevant provisions, and the examination of national judicial practice. The findings reveal that exemption mechanisms—especially in cases involving personal use, active cooperation with authorities, or participation in treatment programs—are provided by law; however, their application is at times inconsistent or insufficiently substantiated. The study argues for the need to harmonize case law, clarify the legal framework, and develop alternative criminal justice instruments, particularly for non-violent drug users, to achieve a balanced approach between prevention, punishment, and social reintegration.*

Keywords*: criminal code, criminal policy. criminal liability, exemption from illegal drug circulation, offenses.*

INTRODUCERE

În ultimele decenii, traficul și consumul ilicit de droguri au căpătat o amploare alarmantă atât la nivel global, cât și în Republica Moldova, generând consecințe grave asupra sănătății publice, siguranței comunităților și funcționării sistemului de justiție penală. Aceste fenomene complexe și interdependente determină autoritățile statului să adopte politici represive, dar și măsuri de prevenire și reabilitare, în încercarea de a asigura un echilibru între protecția societății și reintegrarea persoanei care a săvârșit fapta penală.

În acest context, articolele 217 și 217¹ din Codul penal al Republicii Moldova au un rol esențial în incriminarea faptelor ce țin de circulația ilegală a substanțelor narcotice,

psihotrope și analogilor acestora, stabilind sancțiuni diferențiate în funcție de cantitate, mod de săvârșire și pericolul social concret. Totuși, legislația penală prevede și posibilitatea liberării de răspundere penală, inclusiv prin recunoașterea unor circumstanțe atenuante sau a unor forme alternative de răspuns penal, în special în cazul consumatorilor care dețin droguri pentru uz personal, cooperează cu organele de urmărire penală sau participă la tratamente medicale specializate [1].

Această realitate provoacă o serie de întrebări teoretice și practice privind aplicabilitatea instituției liberării de răspundere penală în materia infracțiunilor legate de droguri: Care sunt limitele și condițiile prevăzute de lege pentru exonerare? În ce măsură practica judiciară este coerentă și predictibilă în aplicarea acestor dispoziții? Cum poate fi reconciliat principiul legalității penale cu imperativele resocializării și tratamentului voluntar?

Scopul prezentului studiu este de a analiza condițiile și limitele aplicării liberării de răspundere penală în cazul infracțiunilor prevăzute de art. 217 și 217[1] CP RM, printr-o abordare normativă, jurisprudențială și critică, în vederea evidențierii disfuncționalităților și formulării unor propuneri de îmbunătățire legislativă și practică.

MATERIALE ȘI METODE

Articolul 217 din Codul Penal al Republicii Moldova sancționează fabricarea, prepararea, transformarea, achiziționarea, păstrarea, transportarea sau portul de: substanțe narcotice, psihotrope, etnobotanice sau analogi ai acestora, fără autorizație și fără scop de înstrăinare.

Această infracțiune este considerată o formă simplificată de circulație ilegală, în care lipsește componenta de trafic/vânzare. Fapta este sancționată mai puțin sever comparativ cu formele agravate (cum ar fi art. 217[1] – trafic organizat sau în proporții mari).

Prevederile art. 217 CP RM au un rol preventiv și educativ, orientat mai degrabă către combaterea consumului decât a traficului.

O mai bună diferențiere între consumatorii ocazionali și traficanții oculți ar putea conduce la o aplicare mai echitabilă a pedepsei. Este recomandabilă instituirea unor programe alternative la pedeapsă pentru consumatori, în special în cooperare cu sistemul de sănătate și probațiune.

Cu referire la conținutul articolul 217[1] CP RM, acesta prevede răspunderea penală pentru fabricarea, prepararea, transformarea, achiziționarea, păstrarea, transportarea, transmiterea, vânzarea, distribuirea sau altă formă de înstrăinare a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora, în scop de comercializare ori transmitere către alte persoane, fără autorizație.

În vederea stabilirii unei pedepse conforme este esențială dovada scopului înstrăinării, uneori fiind dificil și ușor confundabil.

Conținutul articolul 217[1] CP RM are un rol esențial în combaterea traficului de droguri și a fenomenelor asociate (criminalitate organizată, violență, spălare de bani). Este crucial ca instanțele să respecte principiul proporționalității și să evite interpretările abuzive care pot duce la supra penalizare a consumatorilor ocazionali.

Persoana care a săvârșit acțiunile prevăzute la art. 217 sau 217[1] CP RM este liberată de răspundere penală dacă a contribuit activ la descoperirea sau contracararea infracțiunii ce ține de circulația ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora, ori la identificarea persoanelor care au săvârșit asemenea fapte.

Această prevedere instituie o clauză specială de impunitate (sau de liberare de răspundere penală), cu caracter excepțional, care se aplică numai dacă sunt îndeplinite cumulativ anumite condiții legale. Este o normă de politică penală activă, menită să, stimuleze colaborarea infractorilor de nivel inferior cu autoritățile, permită destructurarea rețelelor de trafic și distribuție de droguri, încurajeze prevenirea altor infracțiuni de același tip.

Pentru ca o persoană să beneficieze de această exonerare, trebuie să contribuie activ la descoperirea sau contracararea infracțiunii respective. Nu este suficientă simpla declarație sau cooperare pasivă. În acest context, persoana trebuie să, ofere informații utile și verificabile, participe activ la documentarea unei rețele sau activități infracționale, faciliteze identificarea autorilor, alte criterii relevante.

Rezultatul cooperării trebuie să aibă o valoare reală – organul de urmărire penală trebuie să stabilească dacă informațiile oferite au fost determinante pentru destructurarea unui grup infracțional, au condus la capturarea unei cantități semnificative de droguri, au sprijinit arestarea altor infractori implicați în lanțul infracțional, alte criterii relevante.

Deși, formularea prevede că persoana „este liberată”, practica și doctrina arată că aplicarea acestei norme implică o evaluare de oportunitate și nu este automată. Rolul determinant în acest sens aparține observatorului obiectiv: ofițerului de urmărire penală, procurorului, sau chiar ofițerului care realizează măsurile speciale de investigații, în intenția lui materializată în actele procedurale, propuneri formulate în adresa subiecților procesuali cu drept decizional.

În practică, liberarea se poate aplica în faza de urmărire penală (prin ordonanță motivată a procurorului) sau în instanță, înainte de pronunțarea sentinței.

Dispoziția alineatului (5) al art. 217 CP RM este valoroasă, dar trebuie aplicată cu discernământ – nu trebuie transformată într-o „portiță de eschivare de la răspunderea/pedeapsa penală” pentru traficanți periculoși. Marja de discreție a procurorilor la aplicarea acestor prevederi creează riscuri de aplicare abuzivă a prevederilor art. 217 alin. 5 Cod penal și pune în pericol realizarea actului de justiție în raport cu scopul pedepsei penale, protecția drepturilor, libertăților și valorilor protejate de lege.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Prevederea din alin. (5) art. 217 CP RM, care permite liberarea de răspundere penală a persoanei ce a săvârșit fapte prevăzute la art. 217 sau 217[1], în schimbul unei cooperări active cu organele de drept, reprezintă un mecanism cu valențe strategice în combaterea criminalității organizate din sfera drogurilor. Totuși, aplicarea sa ridică multiple probleme de coerență, echitate și eficiență, atât în plan legislativ, cât și în cel judiciar.

Riscuri în aplicare

1. Ambiguitatea criteriilor de „cooperare activă".

Textul normativ utilizează expresii generale precum „*a contribuit activ*", fără a stabili un prag de eficiență al informațiilor oferite, dacă trebuie obținut un rezultat concret (de ex. capturarea drogurilor, destructurarea unui grup criminal etc.), dacă ajutorul acordat este spontan sau oferit doar pentru a evita pedeapsa.

Această imprecizie juridică generează decizii inconsistente ale procurorilor și instanțelor judecătorești, riscul ca infractori bine informați să eludeze pedeapsa oferind doar „fărâme de informație" care, formal, par utile.

2. Dezechilibru între fapta săvârșită și recompensa legală.

În forma sa actuală, alin. (5) nu limitează aplicabilitatea în funcție de gravitatea infracțiunii săvârșite. Astfel, și o persoană care a vândut droguri în proporții deosebit de mari, a făcut parte dintr-un grup criminal organizat, ar putea, teoretic, fi exonerată complet dacă oferă ,,informații utile".

Aceasta creează o anomalie a principiului proporționalității pedepsei, punând pe același plan traficanții activi, care colaborează din interes, cu consumatorul, care de multe ori este și o persoană bolnavă, dependentă, care trebuie tratată, consumatorii pasivi, care nu beneficiază de aceeași clemență dacă nu au informații relevante.

3. Inexistența unor garanții procedurale minime.

Aplicarea alineatului (5) este, în practică:

discreționară (procurorul poate accepta sau refuza propunerea); necontrolabilă eficient în instanță; netransparentă – lipsesc criterii publice de aplicare sau un registru statistic clar, ceea ce poate duce la favoritisme sau presiuni externe, inechitate între învinuiți/inculpați în cauze similare, percepția de impunitate selectivă, care subminează încrederea în justiție.

Este clar, că de regulă, realizatorul se află într-o poziție mai avantajoasă în raport cu consumatorul, din punct de vedere financiar. Respectiv, uneori, acesta va încerca ,,să-și demonstreze nevinovăția" implicând toate resursele de care dispune.

În România, legislația penală nu prevede o exonerare totală de răspundere penală pentru persoanele implicate în trafic de droguri care cooperează cu autoritățile [2]. Cu toate acestea, există posibilitatea de reducere a pedepsei în baza art. 15 din Legea nr. 143/2000, care stipulează că persoana care, în timpul urmăririi penale, denunță și facilitează identificarea și tragerea la răspundere penală a altor persoane care au săvârșit infracțiuni legate de droguri beneficiază de reducerea la jumătate a limitelor pedepsei prevăzute de lege. Este important de menționat că denunțul trebuie să fie formulat înainte de începerea urmăririi penale și să conducă la începerea acesteia *în rem*, iar dacă denunțul este formulat după terminarea urmăririi penale, inculpatul nu mai poate beneficia de reducerea pedepsei, dar această împrejurare poate fi reținută ca circumstanță atenuantă judiciară [3].

În alte state, abordările variază:

- Federația Rusă: Conform art. 228 din Codul Penal, persoana care a comis infracțiunea de trafic de droguri și care predă benevol substanțele sau contribuie activ la descoperirea infracțiunilor legate de acestea poate fi liberată de răspunderea penală [4].
- Ucraina: Art. 307 alin. (4) prevede că persoana care predă benevol droguri și indică sursa de procurare ori contribuie la descoperirea infracțiunilor legate de trafic este liberată de răspunderea penală [5].
- Georgia: Conform art. 260 din Codul Penal, persoanele care predau benevol droguri sau substanțe similare sunt liberate de răspunderea penală, cu excepția cazului în care fapta comisă conține componența unei alte infracțiuni [6].
- Letonia: Secțiunea 254 din Codul Penal prevede că persoana care predă în mod voluntar substanțe narcotice sau psihotrope sau furnizează informații privind achiziționarea, depozitarea, transportul sau expedierea acestora este exonerată de răspunderea penală pentru aceste fapte [7].

Analiza comparativă evidențiază faptul că, în timp ce Republica Moldova permite liberarea de răspundere penală în cazurile de trafic de droguri prin cooperarea activă a inculpatului, România adoptă o abordare diferită, oferind posibilitatea reducerii pedepsei în cazul denunțului eficient. De asemenea, practica internațională variază, unele state oferind exonerare totală, iar altele reducerea pedepsei sau alte forme de clemență.

CONCLUZII

Liberare de răspundere penală pentru infracțiunile reglementate de art. 217 și 217[1] CP al RM are un rol important în destructurarea lanțurilor de trafic, dar, în lipsa unei aplicări riguroase, riscă să devină fie un mijloc de impunitate negociată pentru infractori cu influență, fie o instituție ignorată în cauze cu potențial de destructurare reală a rețelelor.

Prin urmare, este esențial:

1. revizuirea normativă a textului alineatului (5) art. 217 Cod penal;
2. standardizarea aplicării sale în practică;
3. și adaptarea politicii penale la realitatea fenomenului infracțional legat de droguri, în special în context regional și internațional, unificarea practicii judiciare și de urmărire penală.

Pentru a asigura un echilibru între eficiența urmăririi penale și principiile de legalitate și echitate, se propun următoarele modificări și orientări:

Clarificarea legală a noțiunii de „contribuție activă”, și anume introducerea, prin lege sau hotărâri explicative, a unor criterii obiective: cu referire la natura și volumul informațiilor oferite; la gradul de pericol al persoanelor vizate; la caracterul determinant al colaborării pentru destructurarea unei rețele etc. Chiar dacă legislatorul a considerat precum că art. 465[1] Cod de procedură penală „Recursul în interesul legii” sau alin. 7 art.7 Cod de procedură penală – „Legalitatea procesului penal”, în formula precedentă,

începând cu anul 2023 nu-și au loc în lege, aceste clarificări sunt imperios necesare și se impun a fi realizate prin alte mijloace legale.

Limitarea aplicabilității în funcție de gravitatea faptei prin excluderea expresă de la liberare a membrilor grupurilor criminale organizate și asociațiilor criminale, care au avut un rol determinant la crearea, gestionarea acestor structuri criminale, la operarea fondurilor bănești și coruperea persoanelor cu demnitate publică, a persoanelor oficiale și cu funcții de răspundere, persoanelor cu funcții oficiale care au comis abuzuri,celor care au săvârșit fapte în proporții deosebit de mari, cu consecințe grave.

1. Control judiciar real și motivat:

– Obligativitatea ca procurorul să motiveze detaliat în ordonanță aplicarea alin. (5) art. 217 Cod penal;

– Asumarea răspunderii la decizia procurorului ierarhic inferior în acest sens, prin *„Confirmarea/Aprobarea”* de către procurorul ierarhic superior, ori, acesta, real, de regulă, cunoaște și coordonează *de facto* decizia respectivă;

– Verificarea de către instanță, prin încheiere motivată, a îndeplinirii cumulative a tuturor condițiilor.

2. Monitorizarea și evaluarea impactului aplicării alin. (5) al art. 217, pentru a identifica eventualele abuzuri și a conforma legislația în consecință.

3. Evaluarea posibilității adoptării unei abordări similare cu cea din România, care să permită reducerea pedepsei în cazul denunțului eficient, ca alternativă la exonerarea totală de răspundere penală.

4. Introducerea unui sistem de protecție pentru cooperanți:

– Elaborarea unui cadru legal de protecție a martorilor-colaboratori, în special în cazurile de risc (ex. amenințări, violență);

– Încurajarea colaborării prin garantarea reintegrării sociale a persoanei exonerate.

REFERINȚE:

1. Cod Penal al Republicii Moldova, Nr. 985 din 18-04-2002. LP220 din 31.07.23, MO318-321/18.08.23 art. 560; în vigoare 18.08.23.
2. Cod penal al României din 17 iulie 2009, (legea nr. 286/2009), Publicat în Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009.
3. Legea României nr.143/2000 din din 26 iulie 200 (republicată) privind prevenirea și combaterea traficului și consumului ilicit de droguri. Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 163 din 6 martie 2014.
4. Уголовный кодекс Российской Федерации, Принят Государственной Думой 24 мая 1996 года Одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 года.
5. Кримінальний кодекс України. În: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
6. Criminal Code of Georgia. În: matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf.
7. Codul penal al Republicii Letonia / coord.: T. Toader. În: http://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html.

CONDAMNAREA JUDECĂTORILOR PENTRU ABUZ ÎN SERVICIU

CONVICTING JUDGES FOR ABUSE OF OFFICE

CZU:347.962:343.353:343.222 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.09**

Gheorghe RENIȚĂ
ORCID: 0000-0003-2722-009X
E-mail: gheorghe.renita@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article analyses the issue of criminal liability of judges for abuse of office. The analysis is based on the case Bădescu et al. v. Romania. It is shown that in order to qualify an act as abuse of office, it is necessary to distinguish between the hypothesis of a solution given in good faith in a case and the case in which a judge deliberately and in bad faith interpreted a legal norm in a way contrary to its meaning, thus directing the process towards a solution contrary to the law and premeditatedly violating the norms.*

Keywords: *judge, criminal liability, abuse of office, damage, good faith, Bădescu and others v. România.*

INTRODUCERE

În una din Opiniile sale, Comisia europeană pentru democrație și drept (în continuare – „Comisia de le Veneția") a notat că „judecătorii – ca şi orice altă persoană – trebuie să fie pedepsiţi pentru orice infracţiune comisă de ei (...). Nici o acţiune criminală nu trebuie acoperită prin imunitatea fără răspundere şi, evident, judecătorii trebuie urmăriţi penal pentru toate infracţiunile" [1].

Cu o altă ocazie, Comisia de la Veneția a accentuat că „este necesară stabilirea unui echilibru între imunitate, ca mijloc de protecţie a judecătorului împotriva presiunii excesive şi a abuzului din partea puterilor statului sau a persoanelor fizice (imunitate), pe de o parte, şi faptul că judecătorul nu este mai presus de lege (responsabilitate), pe de altă parte. Comisia de la Veneția a subliniat în mod constant faptul că judecătorii nu trebuie să beneficieze de imunitate generală, ci de imunitate funcţională pentru actele realizate în exercitarea funcţiilor lor judiciare. Acest lucru se datorează faptului că, în principiu, judecătorul trebuie să beneficieze de imunitate doar în cadrul exercitării funcţiilor sale legale. În cazul în care el comite o infracţiune în exercitarea funcţiilor, nu trebuie să se bucure de imunitate faţă de răspunderea penală" [2].

În același sens, Curtea Constituțională a subliniat că, „deoarece într-o societate democratică judecătorul nu poate fi la adăpostul unei imunităţi absolute, se reliefează problema condiţiilor şi modalităţilor de angajare a răspunderii judecătorului. Astfel, trebuie remarcat faptul că, deşi standardele europene permit judecătorilor să fie traşi

la răspundere penală în exercitarea funcţiilor lor judiciare, pragul este destul de înalt" [3].

Despre cât de înalt este acest prag puteam afla, de exemplu, dintr-o Recomandare a Comitetului de Miniştri al Consiliului Europei, în care se arată că: „nu poate fi antrenată răspunderea penală a unui judecător pentru modul de interpretare a legii, apreciere a faptelor sau evaluare a probelor, cu excepţia cazurilor de rea-credinţă (sublinierea îmi aparține – *n.a.*)"; „atunci când nu exercită funcţii judiciare, judecătorii sunt responsabili civil, penal sau administrativ ca şi orice alt cetăţean" [4].

Astfel, în Codul penal există o prevedere dedicată judecătorilor, i.e., art. 307, care prevede răspunderea pentru „pronunţarea cu bună-ştiinţă de către judecător a unei hotărâri, sentinţe, decizii, încheieri sau ordonanţe cu încălcarea normelor legale imperative, în scopul favorizării sau defavorizării unei persoane". Alte state au sau au avut, în legislația lor, prevederi similare. De exemplu, în Georgia a fost abrogată o normă similară art. 307 din Codul penal al Republicii Moldova. Totuși, practicienii dreptului din Georgia au considerat că în asemenea situație devine incidentă norma penală referitoare la abuzul în serviciu [5]. Și în alte state, în care nu există prevederi similare art. 307 din Codul penal al Republicii Moldova, s-a pus în discuție condamnarea judecătorilor pentru abuz în serviciu. Unul dintre astfel de cazuri a ajuns și la Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Este vorba de cazul *Bădescu și alții v. România*.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Circumstanțele cazului *Bădescu și alții v. România* sunt următoarele. Reclamanții (cei care au sesizat Curtea Europeană a Drepturilor Omului) erau trei judecători care au activat la Curtea de Apel București (în continuare – Curtea de Apel).

Printr-o hotărâre definitivă din 4 aprilie 2011, Curtea de Apel – într-un complet din care reclamanții nu a făcut parte – l-a condamnat pe SD la șapte ani de închisoare pentru diverse infracțiuni economice și la plata, în solidar cu alți inculpați, a unor daune-interese pentru prejudiciul material cauzat părții civile. SD a formulat două recursuri în anulare – un recurs extraordinar – la Curtea de Apel împotriva hotărârii definitive din 4 aprilie 2011. Recursurile în anulare au fost judecate, în conformitate cu prevederile legale, de un complet de trei judecători. Primul recurs formulat de SD a fost declarat inadmisibil, iar al doilea recurs a fost retras de SD [6].

La 23 noiembrie 2011, SD a formulat un al treilea recurs în anulare, susținând că a făcut obiectul mai multor proceduri penale bazate pe aceleași fapte. Cauza a fost repartizată aleatoriu unui complet compus din cei trei reclamanți. Printr-o hotărâre definitivă din 22 februarie 2012, Curtea de Apel, compusă din cei trei reclamanți, a admis a treia contestație în anulare a lui SD și a anulat condamnarea penală a acestuia, fără a examina aspectul civil al cauzei. Curtea de Apel a observat că SD a fost anterior urmărit penal, în cadrul unei anchete separate, pentru fapte care erau parțial legate de cele pentru care fusese condamnat prin hotărârea definitivă din 4 aprilie 2011. A observat că ancheta penală menționată a fost finalizată cu o clasare a cauzei, care a fost confirmată printr-o decizie

din 27 septembrie 2010 a Curții de Apel Craiova. Curtea de Apel a concluzionat că, în prezenta cauză, principiul *ne bis in idem* a fost încălcat, întrucât SD a făcut obiectul unei duble urmăriri penale [7].

În 2013, la o dată nespecificată, în urma unei plângeri penale depuse de RA, a fost inițiată o anchetă penală cu privire la mai multe infracțiuni de corupție împotriva celui de-al treilea reclamant și a altora. Printr-un rechizitoriu din 15 noiembrie 2013, cel de-al treilea reclamant a fost trimis în judecată pentru mai multe capete de acuzare, inclusiv cel de corupere pasivă, în legătură cu pronunțarea hotărârii din 22 februarie 2012 (prin care a fost anulată condamnarea penală a lui SD).

Printr-o hotărâre din 26 martie 2016, confirmată printr-o hotărâre definitivă a Înaltei Curți de Casație și Justiție din 2 iunie 2016, Curtea de Apel Constanța a condamnat-o pe a treia reclamantă la șapte ani de închisoare pentru corupere pasivă, trafic de influență, fraudă, fals și complicitate la spălare de bani. Aceasta a fost acuzată că a primit, în februarie 2012, suma de 630.000 EUR cu titlu de remunerație ilicită pentru a emite, împreună cu ceilalți doi reclamanți, o decizie de admitere a contestației în anulare formulate de SD [8, 9]. A treia reclamantă și-a executat pedeapsa până la 17 octombrie 2017, când a fost eliberată condiționat.

Între timp, printr-o hotărâre din 25 octombrie 2016, Curtea de Apel, sesizată cu o cerere de revizuire bazată pe condamnarea penală a celui de-al treilea reclamant, a anulat hotărârea din 22 februarie 2012 și a amânat pronunțarea hotărârii privind a treia contestație în anulare formulată de SD pentru o dată ulterioară. Printr-o hotărâre din 15 noiembrie 2016, Curtea de Apel a luat act de examinarea renunțării SD la a treia contestație în anulare [10].

În urma publicării mai multor articole în mass-media privind anularea condamnării penale a lui SD, a fost deschisă (la 27 aprilie 2012) o anchetă disciplinară împotriva reclamanților. Consiliul Superior al Magistraturii (CSM) a considerat, finalmente, că reclamanții nu au dat dovadă de neglijență gravă. În această privință, a statuat că numai erorile evidente, lipsite de orice justificare și care contraveneau în mod evident dispozițiilor legale, puteau atrage răspunderea disciplinară. Totuși, potrivit CSM, hotărârea pronunțată de reclamanți la 22 februarie 2012 a reflectat interpretarea pe care aceștia au dat-o documentelor din dosar și textelor legale. Decizia CSM a fost confirmată (pe 25 noiembrie 2013) și de Înalta Curte de Casație și Justiție, care a subliniat că, în cadrul unei proceduri disciplinare inițiate în privința judecătorilor, nu poate fi pus sub semnul întrebării însăși interpretarea și aplicarea unei norme de drept de către judecători și, respectiv, să se conteste raționamentul juridic logic adoptat de aceștia (i.e., de judecători) în contextul examinării condițiilor de admisibilitate a unei contestații în anulare [11].

În afară de ancheta disciplinară, Direcția Națională Anticorupție (DNA) a deschis din oficiu o anchetă penală împotriva reclamanților în legătură cu pronunțarea hotărârii din 22 februarie 2012 (prin care a fost anulată condamnarea penală a lui SD). La 3 aprilie 2012, DNA a intentat o urmărire penală împotriva celor trei reclamanți pentru abuz în serviciu agravat împotriva intereselor particulare („abuz în serviciu") și pentru că au

adus beneficii presupusului autor al unei infracțiuni. Părțile interesate au fost acuzate că și-au depășit cu bună știință, în hotărârea pronunțată la 22 februarie 2012, atribuțiile conferite de lege de a judeca o contestație în anulare, că și-au îndeplinit astfel atribuțiile într-un mod defectuos și că au creat, procedând în acest mod, o situație favorabilă lui SD, condamnarea sa penală fiind anulată. Procuratura a observat următoarele erori referitoare la hotărârea din 22 februarie 2012: (i) faptele materiale reproșate lui SD în fiecare dintre cele două proceduri penale inițiate împotriva sa nu erau identice; (ii) conform jurisprudenței Curții Constituționale, decizia Curții de Apel Craiova din 27 septembrie 2010 prin care a confirmat clasarea cauzei nu avea autoritate de lucru judecat, având în vedere că nu a soluționat temeinicia acuzațiilor penale; (iii) recursul în anulare putea duce la casarea unei hotărâri judecătorești atunci când motivul invocat în susținerea cererii de încetare a urmăririi penale nu a fost soluționat în cadrul procedurilor de apel ordinare. Cu toate acestea, în acest caz, Curtea de Apel, prin hotărârea din 4 aprilie 2011, s-a pronunțat definitiv asupra argumentului bazat pe excepția autorității de lucru judecat. Ulterior, printr-o ordonanță din 7 august 2012, DNA a dispus încetarea urmăririi penale împotriva celor trei reclamanți. A considerat că elementele constitutive ale infracțiunilor erau într-adevăr întrunite în prezenta cauză, dar a statuat totuși că, în temeiul legislației referitoare la statutul judecătorilor, judecătorii sunt independenți și inamovibili și fiecare instituție are obligația de a le respecta independența, judecătorii nu pot fi trași la răspundere penală pentru acte care intră sub incidența infracțiunilor de abuz în serviciu și neglijență în exercitarea funcției pentru deciziile pronunțate de aceștia în această calitate. În acest sens, a statuat că conceptele de independență și inamovibilitate pot fi interpretate ca instituind un anumit tip de imunitate în favoarea judecătorilor atunci când faptele incriminate, fie intenționate, fie din neglijență, au legătură cu soluția dată într-o anumită cauză. DNA a concluzionat că, având în vedere aplicabilitatea comună în prezenta cauză a două dispoziții legale – una penală și cealaltă referitoare la statutul judecătorilor – „exista îndoieli cu privire la cadrul juridic care reglementează răspunderea penală a judecătorilor pentru infracțiuni legate de funcțiile lor, referitoare la măsuri dispuse prin hotărâri judecătorești", o îndoială care ar trebui să fie în favoarea reclamanților. DNA a constatat, în cele din urmă, că aceleași fapte au făcut obiectul unor proceduri disciplinare și, corespunzător, a dispus încetarea urmăririi penale pe motiv că faptele pretinse nu erau interzise de legea penală [12].

Peste aproximativ doi ani, printr-o ordonanță din 29 ianuarie 2014, procurorul-șef al DNA a anulat, din oficiu, ordonanța DNA din 7 august 2012, dispunând redeschiderea procedurii penale împotriva celor trei reclamanți. Procurorul-șef a considerat că rechizitoriul împotriva celui de-al treilea reclamant pentru corupție (din 15 noiembrie 2013) constituie un fapt nou, care a permis redeschiderea procedurii penale împotriva celor trei reclamanți pentru abuz în serviciu și pentru că i-a adus beneficii presupusului autor al unei infracțiuni. O parte din probele conținute în rechizitoriul împotriva celui de-al treilea reclamant pentru corupție în cadrul procedurilor penale referitoare la aceste fapte au fost preluate în cadrul anchetei redeschise astfel. S-a observat că din declarațiile

martorilor au reieșit următoarele. A treia reclamantă ar fi fost de acord, în schimbul unei sume de bani, să pronunțe o decizie favorabilă SD în contextul contestației în anulare. A treia reclamantă a instruit SD, prin intermediul unor intermediari, să depună contestații în anulare și apoi să retragă aceste contestații până când dosarul va fi repartizat unui complet din care face parte. A treia reclamantă a informat un martor că a vorbit cu ceilalți doi reclamanți înainte de a pronunța decizia și că aceștia au fost de acord să admită contestația în anulare, având în vedere că din documentele de care dispuneau reieșea clar că puteau motiva decizia lor în favoarea SD. Printr-un rechizitoriu din 15 aprilie 2014, DNA i-a trimis în judecată pe cei trei reclamanți în fața Curții de Apel pentru abuz în serviciu, pentru că au favorizat presupusul autor al unei infracțiuni și pentru fals. Reclamanții au fost acuzați că nu și-au îndeplinit obligațiile legale și că au emis o decizie nefondată din cauza unui factor extern care le-a influențat decizia, și anume remunerația ilicită primită de la SD de către al treilea reclamant [13].

În 2017, printr-o hotărâre definitivă, Înalta Curte i-a condamnat pe primul și al doilea reclamant la patru ani de închisoare pentru abuz în serviciu. În plus, i-a condamnat pe fiecare dintre reclamanți la un an de închisoare pentru că au adus beneficii presupusului autor al unei infracțiuni. Prin cumul parțial, Înalta Curte i-a condamnat pe fiecare dintre reclamanți la patru ani și patru luni de închisoare. A trei reclamantă a fost condamnată pentru abuz în serviciu și pentru că a adus beneficii presupusului autor al unei infracțiuni. Instanța i-a aplicat celei de-a treia reclamante o singură pedeapsă de șapte ani de închisoare.

Instanţele din România au reamintit mai întâi că un judecător poate fi tras la răspundere penală doar dacă și-a exercitat funcțiile cu rea-credință. Apoi, au subliniat că reclamanta era urmărită penal nu pentru că a interpretat și aplicat legea și probele într-un anumit mod, ci pentru că „au generat un raționament juridic cu o aparență de validitate pentru a lua o decizie care, fără această premisă, ar fi fost imposibil de pronunțat”. Potrivit Curții de Apel, în prezenta cauză, reaua-credință a celei de-a treia reclamantă a fost dovedită atât prin condamnarea sa penală pentru corupere pasivă, cât și prin absența oricăror probe de natură să justifice raționamentul juridic expus în hotărârea din 22 februarie 2012. Aceasta a considerat, de asemenea, că, acționând astfel, reclamanta a subminat cursul corect al justiției și interesele părții civile [14].

În fața Curții Europene, reclamanții au mai invocat că absența răspunderii disciplinare în prezenta cauză implică în mod necesar absența răspunderii penale pentru aceleași fapte. Reclamanții au contestat calificarea de către instanțele naționale a faptelor de care au fost acuzați drept abuz în serviciu, în ciuda deciziei pronunțate în favoarea lor în cadrul procedurii disciplinare [15].

Cu privire la acest aspect, Curtea Europeană a notat că, în temeiul dreptului intern aplicabil, judecătorii pot fi supuși unor proceduri penale sau disciplinare pentru actele lor în condițiile prevăzute de lege. De asemenea, din jurisprudența națională relevantă reiese că judecătorii pot fi trași la răspundere penală pentru abuz în serviciu în anumite condiții. În plus, în cele două seturi de proceduri – disciplinară și penală – instanțele naționale

au examinat faptele de care erau sesizate din perspective diferite. Cele două seturi de proceduri erau distincte din cauza temeiurilor juridice și a consecințelor juridice diferite. Mai mult, faptele și probele prezentate instanțelor penale erau diferite de cele examinate în cadrul procedurii disciplinare [16].

De asemenea, reclamanții s-au plâns în fața Curții Europene de lipsa de previzibilitate a normei penale referitoare la abuzul în serviciu (în baza căreia au fost condamnați).

Sub acest aspect, Curtea Europeană și-a început analiza prin a reiterat principiile aplicabile în contextul art. 7 din Convenție (care garantează principiul *nullum crimen, nulla poena sine lege*). Apoi, Curtea a observat că nu se contestă în fața sa faptul că un judecător nu poate, în general, să fie subiect al infracțiunii de abuz în serviciu. La caz, Curtea a trebuit să stabilească dacă, în prezenta cauză, dispoziția din Codul penal care incrimina abuzul în serviciu le-a permis reclamanților, care erau judecători, să prevadă că acțiunea lor în legătură cu motivele unei hotărâri judecătorești ar fi susceptibilă de a fi urmărită penal ca abuz în serviciu, fără a pune în discuție garanția de independență inerentă funcției lor [17].

Așa fiind, Curtea a observat, în special în ceea ce privește previzibilitatea dispoziții legislative referitoare la abuzul în serviciu și compatibilitatea lor cu principiul statului de drept, că legiuitorul a utilizat o formulare destul de generală pentru a defini conduita pedepsibilă (neîndeplinirea unui act de către un funcționar public care acționează în exercitarea atribuțiilor sale sau neîndeplinirea acestuia în mod defectuos). Prin urmare, dreptul intern nu conține o listă exhaustivă a conduitelor pedepsibile. Cu toate acestea, Curtea a observat deja că formularea multor legi nu este absolut precisă. Multe dintre ele, din cauza necesității de a evita rigiditatea excesivă și de a se adapta la circumstanțele în schimbare, utilizează în mod necesar formulări mai mult sau mai puțin vagi [18].

Curtea a observat, de asemenea, că, având în vedere statutul reclamanților de judecători, textul care definește infracțiunea de abuz în serviciu a fost aplicat în prezenta cauză de către instanțele naționale în contextul mai general al dreptului constituțional și al legislației care reglementează activitatea judecătorilor [19]. În orice caz, din jurisprudența națională rezultă că, pentru a menține calificarea drept abuz în serviciu, era necesar să se facă distincția între ipoteza unei soluții date cu bună-credință într-un caz și cazul în care un judecător a interpretat în mod deliberat și cu rea-credință o normă de drept într-un mod contrar sensului acesteia, orientând astfel procesul către o soluție contrară legii și încălcând în mod premeditat normele [20].

Prin urmare, Curtea a observat că condițiile care trebuiau îndeplinite pentru ca răspunderea penală a unui magistrat să poată fi invocată pentru abuz în serviciu cu privire la un act săvârșit în exercitarea funcțiilor sale nu erau doar clar definite, ci și reiterate în mod constant în jurisprudența națională disponibilă la momentul săvârșirii faptelor de care sunt acuzați reclamanții. În plus, această interpretare jurisprudențială a întinderii infracțiunii a fost, în opinia Curții Europene, conformă cu substanța acesteia [21].

La caz, Curtea a observat, așa cum au indicat instanțele naționale, comportamentul de care au fost acuzați reclamanții nu a constituit pronunțarea unei hotărâri judecătorești în sine, ci faptul că au adoptat un anumit comportament înainte de elaborarea hotărârii și apoi au construit în mod conștient un raționament juridic contrar legii, cu scopul de a ajunge la un anumit rezultat în cauza SD, cauzând astfel un prejudiciu. Într-adevăr, potrivit Curții Europene, autoritățile naționale au constatat că reclamanții au denaturat faptele pentru a face posibilă aplicarea principiului *ne bis in idem* în cauza cu care sunt sesizați. În acest sens, Curtea Europeană a acordat importanță analizei Înaltei Curți conform căreia obiectivul anchetei penale nu a fost de a examina legalitatea și temeinicia unei decizii pronunțate la sfârșitul unui proces – rol care aparține exclusiv organelor de supraveghere competente prevăzute de lege – ci de a identifica, dincolo de această decizie, un comportament contrar atribuțiilor funcției și corespunzător elementului material al infracțiunii, precum și motivul actului în cauză, un astfel de comportament putând uneori influența rezultatul care urmează a fi adoptat. Astfel, instanțele interne au distins actul care a angajat răspunderea penală a reclamanților de pronunțarea unei decizii cu bună-credință [22].

Mai presus de toate și indiferent, în această privință, de volumul jurisprudenței interne disponibile la momentul relevant, Curtea a observat că reclamanții erau judecători specializați în drept penal cu mai mulți ani de vechime în sistemul judiciar. Având în vedere statutul și experiența lor, nu era nerezonabil să se aștepte de la ei să acționeze cu mare prudență și să acorde o atenție deosebită evaluării riscurilor implicate în exercitarea profesiei lor. Cu toate acestea, la momentul relevant, sistemul juridic român conținea indicii clare și convingătoare din care reieșea că era probabil să constituie infracțiune faptul că un judecător emite în mod conștient, cu încălcarea legii, o hotărâre judecătorească care cauzează un prejudiciu, fără ca o astfel de calificare penală să pună sub semnul întrebării independența garantată profesiei de Legea fundamentală și de documentele internaționale. Prin urmare, nu ar fi trebuit să existe nicio îndoială în mintea părților în cauză cu privire la consecințele la care au fost expuse prin adoptarea hotărârii atacate [23].

Din aceste considerente, Curtea a conchis că dispozițiile legale care interziceau abuzul în serviciu la momentul evenimentelor, împreună cu jurisprudența interpretativă, erau formulate într-un mod suficient de precis pentru a permite reclamanților, ei înșiși judecători, să discernă, într-o măsură rezonabilă, având în vedere circumstanțele, că acțiunile lor riscau să ducă la o condamnare penală, fără a pune sub semnul întrebării garanția independenței judiciare. În plus, interpretarea adoptată de instanțele naționale pentru a stabili răspunderea individuală a reclamanților a fost conformă cu substanța infracțiunii în cauză. Nu a existat nicio încălcare a art. 7 din Convenție [24].

CONCLUZII

Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului pronunțată în cazul *Bădescu și alții v. România* oferă principii relevante despre aplicarea, în privința judecătorilor, a

răspunderii penale pentru abuz în serviciu. Această hotărâre reprezintă un exemplu bun, cu ajustările de rigoare, și pentru Republica Moldova. Cert este că elementul cheie care trebuie stabilit, atunci când se pune în discuție problema răspunderii judecătorilor pentru abuz în serviciu (i.e., în cazul Republicii Moldova vorbim despre incidența art. 307 din Codul penal), constă în lipsa sau prezența bunei-credințe a judecătorilor. Astfel, este necesar să se facă distincția între ipoteza unei soluții date cu bună-credință într-un caz și cazul în care un judecător a interpretat în mod deliberat și cu rea-credință o normă de drept într-un mod contrar sensului acesteia, orientând astfel procesul către o soluție contrară legii și încălcând în mod premeditat normele. Probarea bunei sau relei credințe e o sarcină dificilă, dar nu imposibilă. Cazul *Bădescu și alții v. România* ne demonstrează acest lucru.

REFERINȚE:

1. *Apud:* § 39 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 5 septembrie 2013 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi referitoare la imunitatea judecătorului (Sesizarea nr.32a/2012). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 276-280 din 29 noiembrie 2013.
2. *Apud:* § 49 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 27 iunie 2017 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului 23 alin.(2) din Legea nr. 947-XIII din 19 iulie 1996 cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii (ridicarea imunităţii judecătorului) (sesizările nr.31g/2017 şi nr.55g/2017). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 340-351 din 22 septembrie 2017.
3. *Ibidem*, § 50.
4. *Apud:* § 63 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 22 din 5 septembrie 2013 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi referitoare la imunitatea judecătorului (Sesizarea nr.32a/2012). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 276-280 din 29 noiembrie 2013.
5. *Apud:* § 10 și § 12 din Case of *Gelenidze v. Georgia*, Application no. 72916/10, Judgment of 7 November 2019. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-197267 [Accesat: 26.06.2025].
6. Affaire *Bădescu et autres c. Roumanie*, Requête no. 22198/18 et deux autres, Arrêt, 15 avril 2025, § 5-6. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-242677 [Accesat 26.06.2025].
7. *Ibidem*, § 8-9.
8. *Ibidem*, § 10.
9. *Ibidem*, § 11.
10. *Ibidem*, § 12-13.
11. *Ibidem*, § 14-18.
12. *Ibidem*, § 19-22.
13. *Ibidem*, § 25-27.

14. *Ibidem*, § 61-62.
15. *Ibidem*, § 104-105.
16. *Ibidem*, § 105-106.
17. *Ibidem*, § 128.
18. *Ibidem*, § 132.
19. *Ibidem*, § 134.
20. *Ibidem*, § 136.
21. *Ibidem*, § 137.
22. *Ibidem*, § 140.
23. *Ibidem*, § 138.
24. *Ibidem*, § 148-149.

NOI ORIZONTURI ÎN REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII PENTRU INFRACȚIUNILE CONTRA JUSTIȚIEI

NEW HORIZONS IN THE REGULATION OF LIABILITY FOR CRIMES AGAINST JUSTICE

CZU: 343.36:343.222:340.133 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.10**

Vitalie STATI
ORCID: 0000-0003-1371-4961
E-mail: vitalie.stati@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Law No. 136/2024 concerns, among other issues, several key provisions in Chapter XIV "Crimes Against Justice" of the Criminal Code of the Republic of Moldova. To assess the impact of these amendments, an analysis was conducted on art. 303, 303[1], 307, 308, 312–314, 315, and 322 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. As a result of the analysis, it can be stated that the amendments made by Law no. 136/2024 to Chapter XIV of the special part of the Criminal Code of the Republic of Moldova are mostly beneficial. The only vulnerability lies in the lack of an official interpretation with sufficient authority of the phrase "imperative legal norms", which is used in art. 307 and 308 of the Criminal Code of the Republic of Moldova. The lack of such an interpretation could jeopardize the application of these articles in accordance with the principle of legality.*

Keywords: *amendment; supplementing; crimes against justice; modification; the principle of legality.*

INTRODUCERE

Legea nr. 136 din 06.06.2024 pentru modificarea unor acte normative (denumită în continuare Legea nr. 136/2024) vizează, printre altele, unele norme din Capitolul XIV – „Infracțiuni contra justiției" – al părții speciale a Codului penal al Republicii Moldova (denumit în continuare CP RM). Pentru a evalua impactul acestor modificări, în cele ce urmează se vor analiza principalele jaloane ale Legii nr. 136/2024, care marchează revizuirea normelor privind infracțiunile contra justiției.

MATERIAL ȘI METODĂ

În vederea realizării acestui scop, am recurs la metoda sistemică, metoda istorică, metoda comparativă și metoda logică. Au fost supuse analizei: art. 303, 303[1], 307, 308, 312-314, 315 și 322 CP RM; art. 38, 343[1], 385, 433-435 din Codul contravențional al Republicii Moldova (denumit în continuare CC RM); art. 373 și 442 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (denumit în continuare CPC RM); art. 165-167, 169, 170, 185-188, 273, 276, 285, 414 și 434 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (denumit în continuare CPP RM); Legea nr. 136/2024, etc.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. În corespundere cu Legea nr. 136/2024, în alin. (1) art. 303 CP RM (care prevede răspunderea pentru amestecul în înfăptuirea justiţiei), cuvântul „ilegale” a fost exclus. Astfel înainte de a intra în vigoare această lege, una dintre formele scopului special al infracțiunii, prevăzute la alin. (1) art. 303 CP RM, se exprima în scopul de a obţine pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti ilegale. Actualmente, această formă se concretizează în scopul de a obţine pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti.

Era oare necesară o astfel de revizuire? Cu siguranță da. Or, competența de a stabili dacă o hotărâre judecătorească este legală nu poate fi atribuită persoanei care pornește urmărirea penală pentru săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 303 CP RM. Într-o hotărâre a Curții Constituționale se relevă: „Controlul legalităţii şi temeiniciei actului judecătoresc poate fi exercitat numai de către instanţele de apel şi recurs, în conformitate cu procedurile jurisdicționale. Inadmisibilitatea punerii la îndoială a legalităţii deciziilor judecătoreşti este expres prevăzută de art. 120 din Constituţie”[1]. Această aserțiune a instanței de contencios constituțional se extinde și se consolidează în art. 373 și 442 CPC RM, precum și în art. 414 și 434 CPP RM. Rezultă astfel că, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, fiecare caz de aplicare a alin. (1) art. 303 CP RM (care presupunea că făptuitorul a urmărit scopul de a obţine pronunţarea unei hotărâri judecătoreşti ilegale) trebuia să parcurgă un test de legalitate a hotărârii judecătorești pronunțate, așa cum este stabilit în hotărârea precitată a Curții Constituționale.

Un alt argument în susținerea necesității de a exclude cuvântul „ilegale” din dispoziția de la alin. (1) art. 303 CP RM se conține în Nota informativă la proiectul pus la baza Legii nr. 136/2024: „Textul de lege nu are doar rolul de a proteja caracterul echitabil, corect al actului de justiție, ci și de a respinge orice imixtiune în activitatea de înfăptuire a justiției de natură a afecta integritatea sistemului judiciar. Prin urmare, apare ca nejustificată sancționarea prin mijloace de drept penal exclusiv a conduitei ce tinde spre o hotărâre judecătorească ilegală, fiind necesar a fi pedepsită și imixtiunea în actul de justiție ce are ca scop și poate chiar duce la o hotărâre cât se poate de legală.” [2] Așadar, în ceea ce privește gradul de pericol social, scopul de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești ilegale nu diferă considerabil de cel de a obține pronunțarea unei hotărâri judecătorești legale, atunci când pentru aceasta se recurge la căi ilegale.

2. În alt context, adoptarea Legii nr. 136/2024 marchează o veritabilă inovație, întrucât aduce incriminarea faptei de de amestec în activitatea avocatului sau a avocatului stagiar. Recunoaștem că adoptarea art. 303[1] CP RM era demult așteptată, având în vedere că premisele pentru această incriminare au fost puse la temelie cu ani în urmă.

Astfel, alin. (4) art. 26 din Constituție prevede: „Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepseşte prin lege” [3]. În art. 52 al Legii nr. 1260 din 19.07.2002 cu privire la avocatură se stabilește, *inter alia*: „Se interzice imixtiunea în exercitarea profesiei de avocat. Statul asigură respectarea şi protejarea libertăţii în exercitarea profesiei de avocat, [...] fără intervenţii nejusti-

ficate din partea autorităţilor sale sau a publicului" [4] (alin. (1)); „Nicio autoritate publică nu poate influenţa direct sau indirect şi nu poate controla contractul dintre avocat şi client" [4] (alin. (8)). Nu în ultimul rând, în Anexa nr. 2 la Legea nr. 211 din 06.12.2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia (denumită în continuare Legea nr. 211/2021), în vederea realizării Obiectivului 1.4. „Consolidarea capacităților profesiilor conexe sistemului justiției" este menționată, printre altele, acțiunea „Instituirea sancțiunilor pentru imixtiunea în activitatea avocaților"[5].

În aceeași ordine de idei, nu este de prisos să consemnăm că, în cadrul sistemelor penale ale unor state membre ale Uniunii Europene, se regăsesc dispoziții echivalente cu cele ale art. 303[1] CP RM: alin. 1 art. 122 din Codul penal al Republicii Cipriote; art. 434-8 din Codul penal al Republicii Franceze; art. 231 din Codul penal al Republicii Lituania; alin. (4) art. 279 din Codul penal al României, etc.

3. Următorul reper al analizei noastre se referă la modificările operate în art. 307 CP RM, care stabilește, în esență, răspunderea pentru pronunțarea de către judecători a unor acte procedurale ce încalcă legea. Efectul acestor modificări implică două perspective complementare: pe de o parte, lărgirea sferei art. 307 CP RM prin extinderea listei de acte procedurale care constituie obiectul imaterial al infracțiunii; pe de altă parte, restrângerea acestei sfere prin descrierea mai precisă a caracteristicilor respectivelor acte procedurale și a scopului infracțiunii.

În căutarea unui echilibru între asigurarea independenței judecătorilor și responsabilizarea acestora pentru soluțiile pe care le pronunță, în Anexa nr. 1 la Legea nr. 211/2021 se subliniază, printre altele: „Sub imperiul actualei componențe de infracțiune, cuprinsă la art. 307 din Codul penal, s-au atestat cazuri de imixtiuni arbitrare în funcțiile judiciare, fapt care determină întreprinderea pe viitor a măsurilor de eradicare a unor situații similare"[5]. Implicit, aceeași constatare reiese dintr-o decizie a Curții Constituționale care a fost sesizată în legătură cu învinuirea unui judecător de pronunțarea cu bună știință și contrar legii a unei ordonanțe judecătorești[6].

Într-adevăr, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, obiectul imaterial al infracţiunilor prevăzute la art. 307 CP RM îl constituia hotărârea, sentinţa, decizia sau încheierea contrară legii. După ce legea în cauză a intrat în vigoare, obiectul imaterial al infracţiunilor, specificate la art. 307 CP RM, îl reprezintă hotărârea, sentinţa, decizia, încheierea sau ordonanța pronunțată cu încălcarea normelor legale imperative. Această remaniere legislativă denotă fără echivoc că trebuie considerată ilegală aplicarea, înainte de 07.09.2024 (data intrării în vigoare a Legii nr. 136/2024), a art. 307 CP RM pentru pronunțarea unei ordonanțe cu încălcarea legii.

Așa cum am menționat mai sus, efectul Legii nr. 136/2024 asupra art. 307 CP RM a constat nu numai în lărgirea sferei acestui articol, dar și în restrângerea ei. Până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, obiectul imaterial al infracţiunilor prevăzute la art. 307 CP RM îl reprezenta un act procedural, pronunțat de un judecător, care era con-

trar legii. După ce legea în cauză a intrat în vigoare, obiectul imaterial al infracţiunilor, specificate la art. 307 CP RM, îl constituie un act procedural, pronunțat de un judecător, care încalcă nu oricare norme legale, ci doar cele imperative. După cum reiese dintr-o hotărâre a Plenului Consiliului Superior al Magistraturii [7], norme legale imperative sunt normele stabilite în legi, care impun subiecților de drept o conduită strict obligatorie, fără posibilitatea derogării; ele obligă la îndeplinirea unei acțiuni sau la abținerea de la aceasta, iar nerespectarea lor atrage sancțiuni. Considerăm că acestui semantism îi corespund, de exemplu, prevederile art. 4 al Legii nr. 178 din 25.07.2014 cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor.

În fine, pentru a se restrânge sfera art. 307 CP RM, prin Legea nr. 136/2024 a fost stabilit scopul special al infracţiunii: scopul favorizării sau defavorizării unei persoane. Art. 307 CP RM nu se aplică dacă, de exemplu, constatarea unui fapt, printr-un act procedural pronunțat de un judecător, nu favorizează și nici nu defavorizează o persoană.

4. În art. 308 CP RM, modificările, operate prin Legea nr. 136/2024, se referă, în principal, la subiectul infracțiunii prevăzute la alineatul (1) și la faptele prejudiciabile specificate la alineatele (1) și (2).

La concret, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, în sensul alin. (1) art. 308 CP RM, prin „reţinere" se înțelegea măsura procesuală de constrângere, reglementată de art. 165-167, 169 şi 170 CPP RM. Subiectul infracţiunii, specificate la alin. (1) art. 308 CP RM, avea calitatea specială de persoană care efectuează urmărirea penală. După intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, în sensul alin. (1) art. 308 CP RM, prin „reţinere" se înţelege măsura procesuală de constrângere, reglementată nu numai de art. 165-167, 169 şi 170 CPP RM, ci și de art. 433-435 CC RM. Aceasta întrucât, după intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, subiect al infracţiunii, specificate la alin. (1) art. 308 CP RM, poate fi nu doar persoana care efectuează urmărirea penală, ci și persoana care realizează acte de constatare (în sensul art. 273 CPP RM sau al art. 385 CC RM). De precizat cu această ocazie că, în alin. (1) art. 308 CP RM, legiuitorul folosește nu sintagma „persoana care constată infracţiunea" [8] (la care se recurge în art. 309 CP RM), dar expresia „persoana care realizează acte de constatare" [8]. Prin aceasta se sugerează că, în alin. (1) art. 308 CP RM, se are în vedere nu doar reținerea în accepție procesual penală, ci și reținerea în accepție procesual contravențională.

Înainte de a intra în vigoare Legea nr. 136/2024, în sensul alin. (2) art. 308 CP RM, prin „arestare" se avea în vedere, după caz: 1) arestarea preventivă, ca măsură preventivă reglementată de art. 185-187 CPP RM; 2) arestarea la domiciliu, ca măsura preventivă reglementată de art. 188 CPP RM; 3) arestul contravenţional, ca sancțiune contravenţională reglementată de art. 38 CC RM. Folosirea în varianta în vigoare a alin. (2) art. 308 CP RM a formulării „arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu" [8] denotă că fapta prejudiciabilă, prevăzută de această normă, nu mai poate poate consta în arestul contravenţional (în sensul art. 38 CC RM) cu încălcarea normelor legale.

Un alt efect al Legii nr. 136/2024 se exprimă în aceea că, pentru a se aplica alin. (2) art. 308 CP RM, fapta de arestare trebuie să fie nu pur și simplu ilegală (ca înainte de

intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024), ci să fie comisă cu încălcarea normelor legale imperative.

Observăm că Legea nr. 136/2024 a produs un impact de lărgire a sferei alin. (1) art. 308 CP RM și de restrângere a sferei alin. (2) art. 308 CP RM.

5. Un alt reper al investigației noastre se referă la extinderea sferei art. 312-314 CP RM asupra persoanei care are statutul procesual de victimă. Or, până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, o astfel de persoană nu putea fi subiect al infracțiunilor prevăzute la art. 312 și 313 CP RM și nici victimă a infracțiunii prevăzute la art. 314 CP RM.

În afară de aceasta, prin Legea nr. 136 /2024 a fost modificată formularea din art. 313 CP RM care vizează ambianța infracțiunii: din „în cadrul urmăririi penale sau al cercetării judecătorești" [8] în „în cadrul procesului penal sau contravențional" [8]. Pe această cale, terminologia din art. 313 CP RM a fost armonizată cu cea din art. 312 și 314 CP RM.

6. În ceea ce privește art. 314 CP RM, efectul Legii nr. 136/2024 nu se limitează la cel enunțat mai sus.

În varianta în vigoare a art. 314 CP RM, acesta prevede răspunderea pentru două infracțiuni, nu pentru una singură (așa cum era înainte de a intra în vigoare Legea nr. 136/2024).

Este adevărat că dispoziția de la alin. (1) art. 314 CP RM păstrează în mare parte conținutul pe care l-a avut până la 07.09.2024. Totuși, în afară de extinderea sferei acestui articol asupra persoanei care are statutul procesual de victimă, alte două inovații ies în evidență: 1) lista actuală de victime ale infracțiunii, prevăzute la alin. (1) art. 314 CP RM, include și specialistul; 2) în varianta în vigoare a art. 314 CP RM, este stabilită răspunderea pentru determinarea, *inter alia*, a interpretului sau a traducătorului să se eschiveze de la efectuarea interpretărilor sau traducerilor corespunzătoare adevărului; înainte de intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024, nu era relevant dacă, în ipoteza analizată, interpretările sau traducerile corespundeau adevărului.

Cât privește alin. (2) art. 314 CP RM, acesta prevede răspunderea pentru o infracțiune nouă. Victima acesteia are calitatea specială de bănuit, învinuit sau inculpat. Fapta prejudiciabilă, specificată la alin. (2) art. 314 CP RM, constă în acțiunea de a determina o asemenea victimă – prin constrângere sau prin promisiune ori dare de bani, de bunuri sau de alte avantaje – să depună declarații mincinoase sau să se eschiveze de la depunerea de declarații. Ambianța infracțiunii, prevăzute la alin. (2) art. 314 CP RM, constă în desfășurarea urmăririi penale ori a judecării cauzei penale în instanța de judecată națională sau internațională.

Nu putem trece cu atenția faptul că, prin Legea nr. 136/2024, art. 314 CP RM a fost completat cu alineatul (4) care prevede o cauză care înlătură caracterul penal al faptei care este specificată la alineatul (1) din același articol. Acest alineat nou are ca suport dispozițiile din alin. (5) și (7) art. 276 și pct. 1) alin. (2) art. 285 CPP RM.

7. În alt context, prin Legea nr. 136/2024, a fost extinsă sfera alin. (2) art. 315 CP RM: 1) lista actuală de subiecți ai infracțiunii, prevăzută de această normă, include și

judecătorul de instrucție, precum și ofițerul de investigații; 2) nu mai este obligatoriu ca fapta prejudiciabilă, prevăzută la alin. (2) art. 315 CP RM, să cauzeze daune morale sau materiale bănuitului, învinuitului, martorului, părţii vătămate sau reprezentanţilor acestora ori să ducă la eschivarea vinovatului de la răspundere.

8. Încheiem analiza noastră cu amendamentele operate, prin Legea nr. 136/2024, în art. 322 CP RM. Scopul acestora este de a diferenția mai eficient răspunderea pentru activitățile ilegale cu obiecte sau substanţe care nu se pot afla în posesia persoanelor deţinute în instituţiile penitenciare.

În acest sens, au fost păstrate (deși într-o formă renumerotată) alineatele în care se incriminează transmiterea tăinuită de control, prin orice mijloace, către persoanele deținute în instituțiile penitenciare a băuturilor alcoolice, a drogurilor, a etnobotanicelor sau a analogilor acestora, a armelor, a substanțelor explozive, toxice, incendiare sau radioactive.

Alin. (1) art. 322 CP RM (în varianta de până la intrarea în vigoare a Legii nr. 136/2024) a fost disjuns în alineatele (1) și (3). În cadrul acestor alineate noi, ca obiect material al infracțiunii apar doar dispozitivele de telecomunicații. Celelalte obiecte sau substanțe interzise persoanelor deținute în instituțiile penitenciare reprezintă obiectul material al faptei prevăzute la art. 343^1 CC RM, care a fost adoptat prin Legea nr. 136/2024.

În cele din urmă, prin aceeași lege, art. 322 CP RM a fost completat cu alineatul (8), în care se incriminează „producerea sau păstrarea pe teritoriul instituțiilor penitenciare de către persoanele deținute a armelor, a substanțelor explozive, toxice, incendiare sau radioactive” [8].

Se poate afirma că varianta în vigoare a art. 322 CP RM incriminează întreaga gamă de cele mai periclitante socialmente activități ilegale care implică obiecte sau substanțe ce nu pot fi deținute de persoanele aflate în detenție în instituțiile penitenciare.

CONCLUZII

Amendamentele aduse prin Legea nr. 136/2024 în Capitolul XIV din partea specială a Codului penal al Republicii Moldova – prin modificarea și/sau completarea articolelor 303, 307, 308, 312-314, 315 și 322, precum și prin adoptarea articolului 303^1 – sunt, în linii mari, benefice. Singura noastră observație se referă la absența unei interpretări oficiale, dotate cu suficientă autoritate, a expresiei „norme legale imperative” [8], utilizate în art. 307 și 308 CP RM. Această precaritate poate conduce la o aplicare arbitrară a prevederilor respective, afectând astfel respectarea principiului legalității. Soluția optimă ar fi ca expresia în cauză să fie definită în legea penală sau într-o altă lege.

REFERINȚE:

1. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 28 din 14.12.2010 pentru controlul constituţionalităţii prevederilor art. 22 alin. (1) lit. b) din Legea

nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 „Cu privire la statutul judecătorului" în redacția Legii nr. 247-XVI din 21 iulie 2006 „Pentru modificarea și completarea unor acte legislative". În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 254-256.

2. *Textul integral al proiectului de act normativ – Proiectul de lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional)*. Disponibil: https://www.parlament.md/preview?id=29dfe21b-0f1e-4e17-ba66-c7217c17a9ef&url=https://ep-sp.parlament.md/materials/638218082196083031/Documents/20230608080438.PDF&method=GetDocumentContent [Accesat 26.04.2025]
3. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1.
4. Legea nr. 1260 din 19.07.2002 cu privire la avocatură. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 159.
5. Legea nr. 211 din 06.12.2021 pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 325-333.
6. Decizia Curții Constituționale nr. 59 din 27.06.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 72g/2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 307 din Codul penal al Republicii Moldova și a unor prevederi din articolul 221 alin. (4) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 421-427.
7. *Hotărârea Plenului Consiliului Superior al Magistraturii nr. 595/27 din 12.09.2017 cu privire la contestarea hotărârii Plenului Colegiului disciplinar nr. 28/4 din 05.05.2017, emise în privința judecătorului Mihail Diaconu de la Judecătoria Chișinău*. Disponibil: https://www.csm.md/files/Hotaririle/2017/27/595-27.pdf [Accesat 22.04.2025]
8. Codul penal al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.

OPORTUNITATEA EXCLUDERII ASIGURATORULUI DIN CERCUL VICTIMELOR PREVĂZUTE LA ART. 238 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA

THE POSSIBILITY OF EXCLUDING THE INSURER FROM THE CIRCLE OF VICTIMS PROVIDED FOR IN ART. 238 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 343.72:368.042:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.11**

Andrei STRATAN
ORCID: 0000-0002-1590-7209
E-mail: andrei.stratan95@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Dan FURCULIȚA
ORCID: 0009-0004-2928-5705
E-mail: dan.furculita.99@gmail.com
Institutul Național al Justiției, Chișinău, Republica Moldova

Summary*.The economic crime phenomenon constitutes a significant obstacle to the normal development of the market economy, affecting its stability and functioning. In this context, the role of the legislator becomes essential in establishing appropriate legal-criminal instruments for the prevention and sanctioning of acts which, by their nature, are likely to harm the national economy. The victim of the offence, in general, and of the offences provided for in Article 238 of the Criminal Code of the Republic of Moldova is the holder of the infringed social values. The victim of the offence is the subject of the (criminally protected) social relations against whom the perpetrator directs the harmful act and, where applicable, suffers the harmful consequence. We argue that in cases where compensation or insurance indemnity is obtained through deception, the perpetrator aims to permanently deprive the insurer of financial means by appropriating the compensation or indemnity received. Therefore, the perpetrator seeks the goal of unlawful appropriation, not the temporary use of the obtained funds. This research also proposes, as reference models, the legislation of other states that have adopted a different approach to the criminalization of such acts.*

Keywords*: compensation/insurance indemnity, temporary use, insurer, fraud.*

INTRODUCERE

Fenomenul infracțional de natură economică constituie un obstacol semnificativ în calea dezvoltării normale a economiei de piață, afectând stabilitatea și funcționarea acesteia. În acest context, rolul legiuitorului devine esențial în instituirea unor instrumente juridico-penale adecvate pentru prevenirea și sancționarea faptelor care, prin natura lor, sunt susceptibile să aducă atingere economiei naționale. Victima infracțiunii, în general,

și a infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM, în mod special, este titularul valorilor sociale lezate. Victima infracțiunii este subiectul relațiilor sociale (protejate penal) în direcția căreia făptuitorul își îndreaptă fapta prejudiciabilă și, după caz, căreia i se cauzează o urmare prejudiciabilă.

MATERIAL ȘI METODĂ

Demersul științific întreprins are la bază analiza doctrinei de specialitate, atât naționale, cât și internaționale, a normelor juridice penale interne, precum și a practicii judiciare din Republica Moldova.

Selecția surselor bibliografice a contribuit în mod direct la conturarea metodologiei utilizate în cercetare.

Pentru realizarea obiectivelor și atingerea scopului propus, au fost aplicate următoarele metode de investigare: metoda logică (rațională), metoda sistemică și metoda empirică.

Metoda logică a fost aplicată cu preponderență în interpretarea conținutului infracțiunilor reglementate de art. 238 din Codul penal al Republicii Moldova, precum și în procesul de diferențiere a acestora față de alte infracțiuni de natură similară.

Metoda sistemică a fost utilizată în scopul analizării elementelor constitutive ale infracțiunilor prevăzute la art. 238 CP RM, prin corelarea dispozițiilor acestui articol cu alte norme incriminatorii relevante.

Metoda empirică a fost aplicată în examinarea jurisprudenței naționale privind răspunderea penală pentru obținerea prin fraudă a creditului, împrumutului, despăgubirilor sau indemnizațiilor de asigurare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În contextul art. 238 CP RM, legiuitorul moldav indică expres cine poate fi victimă a acestor infracțiuni. În mod particular, la dispoziția art.238 CP RM sunt indicate următoarele patru entități pasibile să figureze în calitate de victimă:

a) instituția financiară;

b) organizația financiară nebancară;

c) asociația de economii și împrumut;

d) asigurătorul.

Pe parcursul studiului dat va fi argumentată necesitatea aflării asiguratorului în calitate de victimă sub egida infracțiunilor prevăzute la art. 190 CP RM, decât cele prevăzute la art. 238 CP RM.

În sensul art.1822 CC RM asigurătorul este parte a contractului de asigurare. Potrivit art.4 din Legea RM nr.92/2022 prin asigurător (societate de asigurare) trebuie să înțelegem „o persoană juridică care desfășoară activitate de asigurare în baza unei licențe pentru desfășurarea activității de asigurare, acordată de autoritatea de supraveghere” [1]. Iar conform art.3 din Legea RM privind asigurarea obligatorie de răspundere civilă auto

pentru pagube produse de vehicule, nr.106 din 21.04.2022 prin asigurător RCA trebuie de înțeles „un asigurător licențiat să desfășoare activitate de asigurare obligatorie RCA".

Constatăm lipsa unei raţiuni în a incrimina fapta de dobândire prin înşelăciune a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare din contul asigurătorului alături de fapta de dobândire prin înşelăciune a creditului sau a împrumutului. În acest sens subliniem că incriminarea faptei de obţinere prin înşelăciune a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare din contul asigurătorului contravine esenţei infracţiunilor prevăzute la art.238 CP RM. În fapt, asigurătorul (societatea de asigurare) nici nu poate fi victimă a infracţiunilor prevăzute la art.238 CP RM. Asigurătorul poate fi victimă a infracţiunii de escrocherie. În drept însă, legiuitorul a admis o posibilitate inexistentă atunci când a atribuit asigurătorul în categoria victimelor infracţiunilor specificate la art.238 CP RM.

Scopul final pe care-l urmăreşte făptuitorul este ceea ce delimitează infracţiunea de dobândire ilegală a creditului de sustragerea prin înşelăciune a mijloacelor acordate cu titlu de credit. În primul caz, făptuitorul urmăreşte scopul folosirii temporare a mijloacelor băneşti obţinute, întrucât intenţionează să ramburseze creditul acordat. În opoziţie, în situaţia escrocheriei în sfera creditării făptuitorul urmăreşte scopul de cupiditate.

În cazul obţinerii prin înşelăciune a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare făptuitorul urmăreşte să-l deposedeze definitiv pe asigurător de mijloacele băneşti formând despăgubirea sau indemnizaţia de asigurare primită. Mai exact, făptuitorul urmăreşte scopul de sustragere, dar nu scopul folosinţei temporare a banilor obţinuţi.

În vederea susţinerii argumentelor invocate privind lipsa raţionamentului de a include asiguratorul în calitate de victimă la art. 238 CP RM, va fi prezentat exemplul de incriminare a altor state ale faptelor analog.

În legislaţiile altor state, dobândirea prin înşelăciune a despăgubirii sau a indemnizaţiei de asigurare este tratată drept înşelăciune (escrocherie) sau înşelăciune în sfera asigurărilor (escrocherie în sfera asigurărilor).

În niciuna dintre legislaţiile străine studiate nu am identificat o atare viziune: atunci când prezentarea unor informaţii false în scopul obţinerii unei despăgubiri/indemnizaţii de asigurare să fie incriminată alături de prezentarea unor informaţii false în scopul obţinerii unui credit sau a unui împrumut. Or, în esenţă, cele două fapte au natură juridică diferită. Astfel, dacă în cazul prezentării unor informaţii false în scopul obţinerii unui credit sau a unui împrumut făptuitorul urmăreşte drept obiectiv final folosinţa temporară a banilor obţinuţi, atunci în cazul prezentării unor informaţii false în scopul obţinerii unei despăgubiri/indemnizaţii de asigurare făptuitorul nu poate urmări un asemenea scop. E cu neputinţă ca despăgubirea/indemnizaţia de asigurare să fie obţinută în scop de folosinţă temporară. Aceasta e obţinută cu titlu permanent. Deci, despăgubirea/indemnizaţia de asigurare este sustrasă, făptuitorul uzitând de înşelăciune. Iar aşa cum remarcă just V.Stati [2], „ipoteza în cauză intră sub incidenţa art.190 CP RM". Prin urmare, scopul final distinct urmărit de făptuitor face diferenţa între cele două fapte. În aceste condiţii cele două fapte nu au cum să se regăsească în conţinutul uneia şi aceleiaşi norme.

În legislațiile altor state această deficiență legislativă lipsește. Precizăm că, în majoritatea legislațiilor străine studiate, obținerea prin înșelăciune, din contul asigurătorului, a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare este calificată drept înșelăciune (alias – escrocherie) sau înșelăciune în sfera asigurărilor (fapte penale contra patrimoniului).

I. Prima orientare legislativă este similară cu cea consacrată în ordinea juridică autohtonă. Mai exact, întâlnim norme asemănătoare cu cele consemnate la art.238 CP RM, care prevăd răspunderea pentru dobândirea creditului sau a împrumutului prin înșelăciune.

Subliniem însă, că legiuitorii acestor state (spre deosebire de cel moldav) nu includ și despăgubirea de asigurare sau indemnizația de asigurare (alături de credit și împrumut) în postura de bunuri dobândite prin săvârșirea infracțiunii. După cum e și firesc, obținerea prin înșelăciune a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare este apreciată drept infracțiune contra patrimoniului, fiind calificată drept înșelăciune (escrocherie).

În context, constatăm că în legislațiile acestor state lipsesc norme speciale care să prevadă răspunderea pentru înșelăciune în sfera asigurărilor sau înșelăciune în sfera creditării. Asemenea fapte sunt încadrate în baza normei generale (i.e. normei care stabilește răspunderea pentru înșelăciune (escrocherie)). În această categorie includem: art.207 din Codul penal al Lituaniei [3], art.222 din Codul penal al Ucrainei [4], art.237 din Codul penal al Bielorusiei [5], art.195 din Codul penal al Azerbaidjanului [6], art.208 din Codul penal al Georgiei [7], art.219 din Codul penal al Kazahstanului [8], art.243 din Codul penal al Turkmenistanului [9]. Remarcăm că această abordare este caracteristică statelor foste membre ale Uniunii Sovietice.

II. Potrivit unei alte orientări întâlnim legislații în care (i) sunt incriminate fapte similare cu cele specificate la art.238 CP RM, și (ii) este reglementată, într-o normă specială, sustragerea prin înșelăciune a mijloacelor financiare acordate cu titlu de credit (alias – escrocheria în sfera creditării). Pentru exemplificare prezentăm modelul legislativ tadjic. Astfel, la art.264 din Codul penal [10] este reglementată răspunderea pentru primirea ilegală a creditului, iar la art.246 din Codul penal este consfințită fapta de sustragere a mijloacelor acordate cu titlu de credit.

III. În corespundere cu cea de-a treia abordare identificăm legiuiri în care (i) sunt incriminate fapte similare cu cele specificate la art.238 CP RM, și (ii) este reglementată, într-o normă specială, înșelăciunea în sfera asigurărilor. Diferă însă, localizarea normei care stabilește răspunderea pentru înșelăciunea în sfera asigurărilor.

Astfel, de exemplu, conform legislației Sloveniei norma specială în care este înscrisă înșelăciunea în sfera asigurărilor este amplasată în același articol ce incriminează înșelăciunea, în general. Mai exact, la alin.(1) art.211 din Codul penal [11] este pedepsită înșelăciunea, în general, iar la alin.(2) art.211 din Codul penal este reglementată înșelăciunea în sfera asigurărilor (caz special al înșelăciunii). În legislația Letoniei, [12] Macedoniei de Nord [13] și a Bulgariei [14] înșelăciunea și înșelăciunea vizând asigurările sunt amplasate în articole diferite. Totuși, atât în cazul Sloveniei, cât și al Letoniei,

Macedoniei de Nord și al Bulgariei înșelăciunea în sfera asigurărilor este considerată drept infracțiune contra patrimoniului.

În schimb, în legislația Poloniei [15] și a Serbiei [16] obținerea despăgubirii/indemnizației de asigurare prin înșelăciune nu este catalogată drept infracțiune contra patrimoniului, ci infracțiune economică (fapt cu care nu suntem de acord). Este remarcabil însă, că această faptă nu este localizată în articolul ce incriminează dobândirea ilegală a împrumutului (așa cum o face legiuitorul moldav). În aceste legislații se face distincție între dobândirea ilegală a împrumutului/altor beneficii și înșelăciunea/frauda în sfera asigurărilor.

De menționat că, în legislațiile acestor state nu identificăm o normă specială (bunăoară, ca în cazul legislației Republicii Tadjikistan) care să prevadă răspunderea pentru sustragerea prin înșelăciune a mijloacelor financiare acordate cu titlu de credit.

IV. Conform unei alte orientări identificăm (i) norme care cuprind fapte penale analogice celor de la art.238 CP RM, (ii) norme în care este reglementată răspunderea pentru înșelăciunea în sfera asigurărilor și (iii) norme în care este incriminată înșelăciunea în sfera creditării. Este ilustrativ modelul legislativ rus. Astfel, la art.176 din Codul penal [17] este stabilită răspunderea pentru obținerea ilegală a creditului, la art.159.1 din Codul penal – escrocheria în sfera creditării, iar la art.159.5 din Codul penal – escrocheria în sfera asigurărilor. De remarcat că ultimele două infracțiuni (escrocheria în sfera creditării și escrocheria în sfera asigurărilor) sunt considerate forme speciale ale escrocheriei – infracțiune contra patrimoniului.

Deci, spre deosebire de cel de-al doilea și cel de-al treilea model legislativ, în cadrul unui nomen juris este incriminată atât înșelăciunea în sfera asigurărilor, cât și înșelăciunea în sfera creditării. Totodată, similar primelor trei orientări, normele care stabilesc răspunderea pentru înșelăciunea în sfera asigurărilor și/sau pentru înșelăciunea în sfera creditării coexistă alături de normele ce stabilesc răspunderea pentru dobândirea creditului, împrumutului etc. prin înșelăciune.

V. Într-o altă concepție legislativă, nu regăsim norme care să prevadă răspunderea pentru dobândirea creditului sau a împrumutului prin înșelăciune (aidoma legiuitorilor din primele patru categorii). Totodată, identificăm norme ce incriminează (i) înșelăciunea în sfera creditării, inclusiv bancare și (ii) înșelăciunea privind asigurările, drept cazuri speciale ale înșelăciunii (infracțiuni contra patrimoniului). Aceste norme devin operabile atunci când făptuitorul urmărește scopul de sustragere. La această categorie atribuim: §222 și 223 din Codul penal al Slovaciei, [18] art.145 și 146 din Codul penal al Albaniei [19], §265 și 265b din Codul penal al Germaniei [20] și secțiunea 210 și 211 din Codul penal al Cehiei [21].

O abordare extrem de interesantă identificăm în legislația Turciei. Așadar, la art.157 din Codul penal [22] este reglementată infracțiunea de înșelăciune. În același timp, la art.158 din Codul penal este prevăzută răspunderea pentru înșelăciunea în formă calificată. La lit.j) și k) alin.(1) art.158 din respectivul cod penal sunt înscrise următoarele semne circumstanțiale agravante: a) prin obținerea unui împrumut de la o bancă sau de la o altă instituție financiară (lit.j)); b) cu intenția de a obține o plată de asigurare (lit.k)).

Deci, comparativ cu legislatorul slovac, albanez, german și ceh, cel turc nu instituie veritabile norme speciale, în cadrul unor articole distincte, care să incrimineze (i) înșelăciunea în sfera creditării, inclusiv bancare și (ii) înșelăciunea în sfera asigurărilor. Acesta a decis ca în textul unui articol distinct să fie stipulate toate variantele agravate ale înșelăciunii, inclusiv a celor săvârșite în sfera creditară sau în sfera asigurărilor.

VI. Potrivit unei alte abordări legislative, lipsește un articol similar cu art.238 CP RM, care să interzică penal dobândirea prin înșelăciune a creditului sau a împrumutului. De asemenea, nu atestăm nici norme care să reglementeze răspunderea pentru înșelăciunea în sfera creditării. Totodată, în textul acestor legislații sesizăm norme ce incriminează înșelăciunea în sfera asigurărilor. În același timp, respectiva infracțiune este apreciată în calitate de infracțiune contra patrimoniului. În context, evocăm legislația penală a României,[23] a Portugaliei, [24] a Olandei, [25] a Greciei, [26] a Finlandei, [27] a Suediei, [28] a Estoniei, [29] a Croației [30] și a Austriei [31].

VII. În corespundere cu o altă orientare legislativă este incriminată doar înșelăciunea în sfera creditării (art.301 din Codul penal al Ciprului [32]) sau înșelăciunea ce cuprinde în cadrul aceluiași articol, inter alia, cea din sfera creditării (art.245 din Codul penal al Muntenegrului [33]). În legislația Italiei este pedepsită penal înșelăciunea în sfera obținerii alocațiilor publice (art.640-bis din Codul penal [34]). În legislația acestor state înșelăciunea în sfera asigurărilor nu este incriminată în cadrul unui nomen juris, pentru astfel de situații având aplicabilitate norma generală ce prevede răspunderea pentru înșelăciune. La fel, lipsește o normă similară cu cea de la art.238 CP RM.

VIII. În fine, în unele legislații lipsesc cu desăvârșire atât norme care să sancționeze penal fapte similare cu cele înscrise la art. 238 CP RM, cât și norme speciale care să incrimineze înșelăciunea în sfera asigurărilor și înșelăciunea în sfera creditării. Cu titlu exemplificativ prezentăm exemplul Armeniei, [35] Kirghiziei, [36] Belgiei, [37] Franței, [38] Ungariei, [39] Spaniei, [40] Elveției [41] și Danemarcei [42]. Potrivit acestor legislații, obținerea prin înșelăciune a unui credit/împrumut sau a unei despăgubiri/indemnizații de asigurare cade sub incidența normei generale: normei ce sancționează înșelăciunea (escrocheria) sau normei ce sancționează cauzarea de daune materiale prin înșelăciune.

Reiterăm că este necesar ca răspunderea pentru escrocheria în sfera asigurărilor să fie reglementată în conținutul unei norme distincte.

Dintr-o perspectivă, un atare amendament va înlătura divergențele de interpretare și aplicare a normelor de la art.238 CP RM. Evident, pentru aceasta, se impune de exclus din textul art.238 CP RM a expresiilor ce vizează fapta de dobândire a despăgubirii sau a indemnizației de asigurare.

Dintr-o altă perspectivă, această modificare va accentua predispoziția legiuitorului de a contracara fenomenul înșelăciunii în sfera asigurărilor.

În context, în doctrina rusă se menționează: „pentru a combate mai eficient escrocheria în sfera asigurărilor, primul și cel mai evident pas îl reprezintă constituirea unei abordări unificate a conceptului de escrocherie în sfera asigurărilor și consacrarea acestuia în legislație”; [43] „extinderea cercului componențelor de infracțiuni aferente

escrocheriei este un fapt ce are o importanță pozitivă în lupta cu infracțiunile contra patrimoniului și care va contribui la dezvoltarea unui set de măsuri, mai bine direcționat, de combatere a escrocheriei în sfera asigurărilor"[44].

Analogic, în literatura de specialitate română se evocă faptul că „frauda în asigurări a fost incriminată de legiuitor pentru a sublinia importanța relațiilor sociale care se nasc legate de activitatea de asigurări, domeniu aflat în continuă expansiune" [45].

Același lucru se subliniază în doctrina de specialitate a statelor ce nu cuprind, în legislațiile lor penale, o normă specială îndreptată spre incriminarea escrocheriei în sfera asigurărilor. De exemplu, autorul bielorus V.Hiliuta [46] propune crearea unei norme speciale privind escrocheria în sfera asigurărilor, făcând trimitere la unele modele legislative ale statelor străine.

Iu.V. Iurkevici susține că „dacă escrocheria în sfera asigurărilor ar fi fost incriminată într-un articol separat, cu propriile sale semne constitutive și măsuri de răspundere, atunci, acest lucru ar fi contribuit la creșterea respectului față de lege din partea cetățenilor" [47].

CONCLUZII

Considerăm că și legiuitorul moldovean trebuie să reglementeze, în cadrul unei norme speciale, răspunderea pentru escrocheria în sfera asigurărilor. Acest lucru se impune, mai cu seamă, ținând cont de actualul conținut al art.238 CP RM, care prevede răspunderea pentru o ipoteză inexistentă. De jure, această ipoteză ar trebui să îmbrace forma unei escrocherii, comise în condiții speciale (i.e. în sfera asigurărilor).

Pe cale de consecință, dispoziția art.238 CP RM trebuie reformulată, astfel încât să fie exclus asigurătorul din categoria victimelor infracțiunii, urmând ca acesta să apară în postura de victimă a escrocheriei în sfera asigurărilor [48].

REFERINȚE:

1. Legea Republicii Moldova privind activitatea de asigurare sau de reasigurare, nr.92 din 07.04.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 129-133.
2. STATI, V. Analiza unei erori admise la modificarea art.238 din Codul penal prin Legea nr.180 din 2014. În: Materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare". Chișinău: CEP USM, 2015, pp. 12-14.
3. Codul penal al Republicii Lituania. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Lituania-RO.html
4. Codul penal al Ucrainei. Disponibil: https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-7/
5. Codul Penal al Republicii Belarus. Disponibil: https://kodeksy-by.com/ugolovnyj_kodeks_rb/237.htm

6. Codul Penal al Azerbaidjanului. Disponibil: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353#pos=2331;-38
7. Codul Penal al Georgiei. Disponibil: https://matsne.gov.ge/ru/document/download/16426/212/ru/pdf
8. Codul Penal al Kazahstanului. Disponibil: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575252&pos=3407;-46#pos=3407;-46
9. Codul Penal al Turkmenistanului. Disponibil: https://continent-online.com/Document/?doc_id=31295286#pos=1967;-60
10. Codul Penal al Tadjikistanului. Disponibil: https://continent-online.com/Document/?doc_id=30397325#pos=2503;-9
11. Codul penal al Republicii Slovenia. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovenia-RO.html
12. Codul penal al Republicii Letonia. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Letonia-RO.html
13. Criminal Code of the Republic of North Macedonia. Disponibil: https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/MONOGRAPH/66834/135908/F-1025739791/MKD-66834%20(EN).pdf
14. Codul penal al Republicii Bulgaria. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Bulgaria-RO.html
15. Codul penal al Republicii Polone. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Polonia-RO.html
16. Criminal Code of the Republic of Serbia. Disponibil: https://www.mpravde.gov.rs/files/Criminal%20%20%20Code_2019.pdf
17. Codul penal al Federației Ruse. Disponibil: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/7c23990e7bc7ec9960625ca9411a470cd61ad2ec/
18. Codul penal al Republicii Slovace. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Slovacia-RO.html
19. Criminal Code of the Republic of Albania. Disponibil: https://www.warna-thgroup.com/wp-content/uploads/2017/11/Albania_CC_1995_am2015_en.pdf
20. Codul penal al Republicii Federale Germania. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html\
21. Codul penal al Republicii Cehe. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cehia-RO.html
22. Criminal Code of Turkey. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)011-e
23. Codul penal al României. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Romania-RO.html
24. Codul penal al Republicii Portugheze. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Portugalia-RO.html
25. Codul penal al Regatului Țărilor de Jos (Olanda). Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Olanda-RO.html

26. Codul penal al Greciei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Grecia-RO.html
27. Codul penal al Republicii Finlanda. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Finlanda-RO.html
28. Codul penal al Regatului Suediei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Suedia-RO.html
29. Codul penal al Republicii Estonia. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Estonia-RO.html
30. Codul penal al Republicii Croația. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Croatia-RO.html
31. Codul penal al Republicii Austria. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Austria-RO.html
32. Codul penal al Republicii Cipriote. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Cipru-RO.html
33. Criminal Code of the Republic of Montenegro. Disponibil: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2013/05/Montenegro-Criminal-Code-2003-eng.pdf
34. Codul penal al Republicii Italia. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Italia-RO.html
35. Codul penal al Armeniei. Disponibil: http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show#8a
36. Codul penal al Kirghiziei. Disponibil: http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527
37. Codul penal al Regatului Belgiei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Belgia-RO.html
38. Codul penal al Republicii Franceze. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Franta-RO.html
39. Codul penal al Ungariei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Ungaria-RO.html
40. Codul penal al Regatului Spaniei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Spania-RO.html
41. Swiss Criminal Code. Disponibil: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/54/757_781_799/en#art_146
42. Codul penal al Regatului Danemarcei. Disponibil: https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Danemarca-RO.html
43. БЫКОВА, Н.В. Понятие «страхового мошенничества»: сравнительно-правовой анализ. În: Вестник РУДН, серия Юридические науки, 2009, № 2, с. 6.
44. МАХУЧИЕВ, Х.М. Мошенничество в сфере страхования в контексте реформирования уголовного законодательства Российской Федераций. În: Пробелы в российском законодательстве, 2013, № 4, с. 133; РАШИДОВ, Ш.М. Особенности ответственности за страховое мошенничество: анализ

новелл уголовного законодательства Российской Федерации. În: Юридический Вестник ДГУ, 2013, № 1, с. 86.
45. RADU, M.-N., RADU, M.-D. Insurance fraud. În: Fiat Iustitia, 2015, nr. 1, p. 128.
46. ХИЛЮТА, В. Мошенничество на рынке страхования. În: Юрисконсульт, 2013, № 3, сс. 22-25.
47. ЮРКЕВИЧ, Ю.В. Проблема страхового мошенничества в Республике Беларусь и методы борьбы с ним. În: Тезисы докладов межвузовской научной конференции молодых ученых, (Минск, 23 апреля 2009), с. 54.
48. STRATAN, A. Studiu de drept comparat privind infracțiunea de dobândire prin înșelăciune a creditului sau a împrumutului cu participarea minorului. În: Materialele Conferinței științifice internaționale „Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială", (Chișinău, 30 septembrie – 01 octombrie 2022). Chișinău: CEP USM, 2022, p. 525.

STRUCTURA LATURII OBIECTIVE A INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 326[1] DIN CODUL PENAL

STRUCTURE OF THE OBJECTIVE SIDE OF THE OFFENSES PROVIDED BY THE ART. 326[1] OF THE CRIMINAL CODE

CZU: 343.23:343.213:343(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.12**

Iancu ZAPOROJAN
ORCID: 0009-0001-5573-1447
E-mail: zaporojaniancu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Conflict of interest may be qualified according to art. 327 of the Criminal Code of the Republic of Moldova only if it is not qualified according to art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova. Although art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova represents a special norm compared to art. 327 of the Criminal Code of the Republic of Moldova, the structure of the objective side in the offenses stipulated by these two articles is not identical. The prejudicial act is the sole constitutive element of the objective side of the offenses stipulated in art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova. From the moment this act is committed, the offenses stipulated in art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova are considered consummated. The direct or indirect acquisition of a patrimonial advantage whose value exceeds 10,000 conventional units constitutes the moment of exhaustion of the offenses stipulated in art. 326[1] of the Criminal Code of the Republic of Moldova.*

Keywords: *conflict of interest; formal offenses; material offenses; the moment of offense consummation; prejudicial act.*

INTRODUCERE

Clasificarea infracțiunilor pe baza structurii laturii obiective reprezintă un aspect de importanță atât teoretică, cât și practică. Conform acestui criteriu, se disting două categorii majore: infracțiunile formale și cele materiale. Pentru infracțiunile formale se admite exclusiv intenția directă a făptuitorului. În schimb, în cazul infracțiunilor materiale, intenția se poate manifesta fie direct, fie indirect, oferind o mai mare flexibilitate interpretativă în analiza laturii subiective a infracțiunii. Totuși, ca excepție, atunci când infracțiunile materiale presupun prezența unui scop special, intenția se limitează la tipul de intenție directă. Astfel, identificarea naturii – formală sau materială – a infracțiunii săvârșite oferă un indiciu esențial pentru stabilirea tipului de intenție, semnalând dacă infracțiunea poate fi comisă exclusiv cu intenție directă sau, în anumite situații, și cu intenție indirectă.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a realiza scopul și a îndeplini obiectivele pe care le urmărim în cadrul aces-

tui studiu, s-a optat pentru folosirea următoarelor metode: abordarea juridică formală (cunoscută și ca dogmatică), analiza sistematică, evaluarea comparativă în drept și examinarea istorică. În acest demers, a fost acordată o atenție sporită art. 326[1] CP RM, alături de normele echivalente regăsite în legislația altor țări, precum Albania, Andorra, Belgia, Croația, Elveția, Estonia, Etiopia, Franța, Grecia, Letonia, Norvegia, Olanda, România și Spania. De asemenea, au fost utilizate anumite date și materiale din actele preparatorii care au stat la baza adoptării art. 326[1] CP RM.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Discuțiile privind structura laturii obiective a infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, sunt condiționate de anumite opinii exprimate în procesul de adoptare a acestui articol. Astfel, în ședința plenară a Parlamentului Republicii Moldova din 22.03.2018, O. Reidman, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, a afirmat: „În primul rând – conflictul de interese. Faptul că se numește conflict înseamnă că nu este nici rău, nici bun. Întrebarea este: cum poate fi folosit acest conflict de interese? Se ia în considerare atunci când se adoptă o decizie în situația în care o persoană se confruntă cu un conflict de interese sau, dimpotrivă, aduce vreun prejudiciu? Prejudiciul – aceasta este, în esență, o chestiune penală, iar în astfel de cazuri sunt necesare dovezi serioase, așa cum prevede Codul de procedură penală”[1]. Răspunzând la această întrebare, N. Eșanu, Secretar de stat al Ministerului Justiției al Republicii Moldova, a menționat: „Cât privește răspunderea pentru cauzarea unui prejudiciu, [...] este o chestiune de drept penal și acest lucru ține de Codul penal. Noi propunem [2] completarea Codului penal cu un articol care să prevadă sancțiune penală pentru cauzarea unui prejudiciu în situația în care persoana a activat în conflict de interese” [1].

Ulterior, în ședința plenară a Parlamentului Republicii Moldova din 24.05.2018, M. Lebedinschi, consilier în domeniul juridic al Președintelui Republicii Moldova în relațiile cu Parlamentul și Guvernul, a consemnat: „În prim-plan, vrem să atragem atenția dumneavoastră asupra acelor modificări care se propun de a completa Codul penal cu articolul 326[1] care incriminează exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese. În fond, atestăm doar o parafrazare a prevederilor articolelor 327 și 328, existente la moment în Codul penal. Prin urmare, soluția inteligibilă ar fi introducerea prevederilor examinate într-un alineat, spre exemplu, (1[1]) din articolul 327 al Codului penal” [3].

Din analiza acestor puncte de vedere s-ar putea forma concluzia că, în art. 326[1] CP RM, se prevede răspunderea pentru infracțiuni materiale, a căror structură include obligatoriu urmările prejudiciabile. De precizat că, în art. 327 și 328 CP RM se stabilește răspunderea anume pentru infracțiuni dintr-o asemenea categorie. Deci, având în vedere afirmația lui M. Lebedinschi, infracțiunile, prevăzute la art. 326[1] CP RM, sunt infracțiuni materiale. Această afirmație pare a fi susținută implicit de către A. Eșanu: „Există premise jurisprudențiale care dovedesc că exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese reprezintă o varietate a abuzului de putere sau a abuzului de serviciu

(art. 327 CP RM), contopindu-se în textura elementului material al folosirii intenționate a situației de serviciu" [4]. Dacă art. 326[1] CP RM constituie o parafrazare a art. 327 CP RM, iar infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM reprezintă o varietate a infracțiunilor prevăzute la art. 327 CP RM, atunci am putea deduce că structura laturii obiective a infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, este similară cu structura laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 327 CP RM. Aceasta este ipoteza de la care pornim.

În examinarea acestei ipoteze, vom alege ca prim reper Convenţia ONU împotriva corupţiei. Conform art. 19 al acestui act normativ, „fiecare stat parte are în vedere să adopte măsurile [...] necesare pentru a atribui caracterul de infracţiune, în cazul în care actele au fost săvârşite cu intenţie, faptei unui agent public de a abuza de funcţiile sau de postul său, adică de a îndeplini ori de a se abţine să îndeplinească, în exerciţiul funcţiilor sale, un act cu încălcarea legii, cu scopul de a obţine un folos necuvenit pentru sine sau pentru altă persoană sau entitate"[5]. În Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea corupției, de înlocuire a Deciziei-cadru 2003/568/JAI a Consiliului și a Convenției privind lupta împotriva corupției care implică funcționari ai Comunităților Europene sau funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene și de modificare a Directivei (UE) 2017/1371 a Parlamentului European și a Consiliului, în pct. (1) art. 11 se menționează: „Statele membre iau măsurile necesare pentru a se asigura că următoarele fapte sunt incriminate ca infracțiuni atunci când sunt săvârșite cu intenție [...] îndeplinirea sau neîndeplinirea unui act, cu încălcarea legii, de către un funcționar public în exercitarea atribuțiilor sale, cu scopul de a obține un avantaj necuvenit pentru sine sau pentru o terță parte"[6]. În ambele aceste exemple, se recomandă incriminarea abuzului de putere sau a abuzului de serviciu în paradigma de infracțiune formală. Totuși, legiuitorul moldav a ales o altă opțiune și a inclus urmările prejudiciabile în structura laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 327 CP RM. Din această perspectivă, este, probabil, mai lesne de înțeles poziția lui A. Eșanu: „Dacă activitatea prejudiciabilă a făptuitorului nu este orientată spre obținerea avantajului patrimonial în cuantumul cerut de lege (peste 10000 de unități convenționale), [...], conflictul de interese consumat va fi încadrat în baza art. 327 CP RM, cu condiția *sine qua non*, ca acesta să fie generator de prejudiciu patrimonial, adică să producă daune în proporții considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice"[7]. Așadar, autoarea sugerează că, în lipsa scopului specificat în art. 326[1] CP RM și în prezența urmărilor prejudiciabile descrise în art. 327 CP RM, conflictul de interese urmează a fi calificat în baza art. 327 CP RM.

Susținem deplin această teză. Însă, ea nu dovedește faptul că art. 326[1] CP RM constituie o parafrazare a art. 327 CP RM. Dacă lipsește scopul specificat în art. 326[1] CP RM, nu putem vorbi despre exercitarea atribuţiilor în sectorul public în situaţie de conflict de interese în sensul art. 326[1] CP RM. Spre deosebire de infracțiunile prevăzute la art. 326[1] CP RM, faptele, incriminate la art. 327 CP RM, nu implică obligatoriu că făptuitorul urmărește să obțină un avantaj patrimonial a cărui mărime depășește 10000 de unităţi convenţionale.

Mai mult, deoarece legiuitorul moldav a deviat de la modelele internaționale de structurare a laturii obiective a abuzului de putere sau a abuzului de serviciu, nu se poate spune că structura laturii obiective a infracțiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, este similară cu cea a laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 327 CP RM. Spre deosebire de infracțiunile prevăzute la art. 327 CP RM, faptele, incriminate la art. 326[1] CP RM, nu presupun cauzarea de urmări prejudiciabile (în special – de daune în proporții considerabile drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, de daune în proporții mari sau de daune în proporții deosebit de mari). Nu negăm că art. 326[1] CP RM este o normă specială față de art. 327 CP RM. Cu toate acestea, structura laturii obiective în cazul infracțiunilor, prevăzute de aceste două articole, nu este identică.

Fortificăm aceste considerente prin raportare la Legea nr. 82 din 25.05.2017 a integrității. Din analiza lit. a) și c) alin. (2) art. 45 al acestei legi, „exercitarea atribuţiilor de serviciu în sectorul public în situaţie de conflict de interese" [8] și „abuzul de putere sau abuzul de serviciu în sectorul public" [8] constituie manifestări distincte, considerate a fi conexe actelor de corupție. Art. 326[1] CP RM se concentrează pe nerespectarea cadrului normativ de declarare a conflictului de interese și pe scopul de obținere a unui avantaj patrimonial peste un prag prestabilit, fără a impune, însă, ca efectul să fie dăunător în proporții considerabile, în proporții mari sau în proporții deosebit de mari, așa cum se cere în art. 327 CP RM. În schimb, art. 327 CP RM, se referă la orice încălcare a legii în exercițiul funcției, dacă daunele cauzate depășesc 10 salarii medii lunare pe economie prognozate, stabilite prin hotărârea de Guvern în vigoare la momentul săvârșirii faptei, fără a specifica un cuantum minim de avantaj patrimonial aflat în reprezentarea făptuitorului. Conflictul de interese poate fi calificat conform art. 327 CP RM cu condiția că acesta nu cade sub incidența art. 326[1] CP RM.

În consecință, singurul semn constitutiv principal al laturii obiective a infracţiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, este fapta prejudiciabilă descrisă de legiuitor astfel: „fapta [subiectului] care [...] a soluţionat cereri, demersuri sau plângeri, a adoptat un act administrativ, a încheiat, direct sau prin intermediul unei persoane terţe, un act juridic, a luat o decizie sau a participat la luarea unei decizii" [9]. Din momentul comiterii acestei fapte, infracţiunile, prevăzute la art. 326[1] CP RM, se consideră consumate.

CONCLUZII

Conflictul de interese poate fi calificat conform art. 327 CP RM cu condiția că acesta nu cade sub incidența art. 326[1] CP RM. Deși art. 326[1] CP RM reprezintă o normă specială față de art. 327 CP RM, structura laturii obiective în cazul infracțiunilor, prevăzute de aceste două articole, nu este identică. Singurul semn constitutiv principal al laturii obiective a infracţiunilor, prevăzute la art. 326[1] CP RM, este fapta prejudiciabilă. Din momentul comiterii acestei fapte, infracţiunile, prevăzute la art. 326[1] CP RM, se consideră consumate. Obținerea, directă sau indirectă, a unui avantaj patrimonial, a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale, constituie momentul de epuizare a infracțiunilor prevăzute la art. 326[1] CP RM.

REFERINȚE:

1. *Stenograma ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din ziua de 22 martie 2018*. Disponibil: https://old.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=btAlyTE5zZU%3d&tabid=128&mid=506&language=ro-RO [Accesat 01.06.2025]
2. *Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.326[1]; Codul contravențional – art.313[4], 313[5], 313[6], ș.a.)*. Disponibil: https://old.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactenormative/tabid/61/LegislativId/4086/language/ro-RO/Default.aspx [Accesat 01.06.2025]
3. *Stenograma ședinței plenare a Parlamentului Republicii Moldova din ziua de 24 mai 2018*. Disponibil: https://old.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=9F8NQUxYXMM%3d&tabid=128&mid=506&language=ro-RO [Accesat 01.06.2025]
4. EŞANU, Adriana. Incriminarea exercitării atribuțiilor de serviciu în situație de conflict de interese: argumente pro și contra. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2019, nr. 11, pp. 62-67. ISSN 1814-3199.
5. *The United Nations Convention against Corruption*. Disponibil: https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf [Accesat 01.06.2025]
6. *Propunere de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea corupției, de înlocuire a Deciziei-cadru 2003/568/JAI a Consiliului și a Convenției privind lupta împotriva corupției care implică funcționari ai Comunităților Europene sau funcționari ai statelor membre ale Uniunii Europene și de modificare a Directivei (UE) 2017/1371 a Parlamentului European și a Consiliului*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0234 [Accesat 01.06.2025]
7. EŞANU, Adriana. Exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese: conotații juridico-penale. În: *Realităţi şi perspective ale învăţământului juridic naţional: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019, Chişinău*. Chişinău: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2019, Vol. 2, pp. 51-59. ISBN 978-9975-149- 88-4.
8. Legea integrității: nr. 82 din 25.05.2017. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr. 229-243, 360.
9. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129.

REFLECȚII PRIVIND NECESITATEA MOTIVĂRII DECIZIILOR JUDECĂTOREȘTI

REFLEXIONS ON THE NEED TO MOTIVATE JUDICIAL DECISIONS

CZU: 342.7:342.34:347.971 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.13**

Elena ARAMĂ
ORCID: 0000-0002-6406-3743
E-mail: aramaelena@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The rule of law, as a state with democratic institutions, placed the person at the center of its concerns, that is why the decisions of the public authorities, regardless of whether they are favorable or unfavorable for specific citizens, must ensure justice in social relations. In this sense, the motivation of decisions, including judicial one, occupies a relevant place and serves several purposes, such as: explaining the decision, justifying it both for the parties to whom it applies, as well as for potential litigants, or even for the entire society. This latter purpose demonstrates that the motivation of court decisions is a useful tool par society s democratic control over justice. In a democratic state the quality of the reasoning by judges of their decisions directly influences perception of their professionalism and integrity.*

Keywords*: motivation, democracy, justice, explanation, justification.*

INTRODUCERE

Printre multiplele accepțiuni ale Statului de drept se evidențiază și cea conform căreia un astfel de stat ar trebui să realizeze democrația și securitatea juridică. Statul de drept este centrat pe individ, care constituie rațiunea supremă a statului și dreptului. Securitatea juridică este considerată a fi valoare supremă, care se plasează înaintea justiției și înaintea progresului.

În Constituția Republicii Moldova nu este consacrat expres principiul securității juridice, dar el poate fi dedus din principiul neretroactivității legilor și exigențele privind calitatea legii, cerințe și exigențe care fac ca legea să fie stabilă, adică legiuitorul să evite perturbările juridice. Ca principiu al statului de drept Securitatea juridică este consacrat și aplicat în statele europene în strânsă conexiune cu democrația pentru care preeminența dreptului este o valoare importantă. Securitatea juridică și securitatea judiciară sunt în conexiune directă una cu cealaltă.

Un autor francez, Antoine Garapon, încă în 1996 scria în cartea sa „ Le gardien des promesses. La justice et democratie", publicată de editura Odile Jacob, că relația dintre justiție și democrație se schimbă, dat fiind rolul pregnant al justiției în societatea modernă, care impune și o renovare a democrației, regândind și rolul justiției în raport cu puterea politică. De aceea este necesar a reconsidera rolul judecătorului, care nu este

chemat să substituie puterea politică, ci să ia decizii privitor la echilibrarea relațiilor sociale, de aceea în societate urmează să se construiască un sens comun asupra relevanței deciziei judiciare.

Această regândire trebuie să implice reconsiderarea legalității instituirii unor autorități ce iau decizii obligatorii pentru executare, care este necesară, dar nu și suficientă, astfel încât pentru completitudinea imaginii, ar trebui de adăugat aspectele ce țin de legitimitatea acestora, menită să promoveze dreptatea și în acest context trebuie pornit de la procesul de aplicare a dreptului.

MATERIALE ȘI DISCUȚII

Procesul de aplicare a dreptului include mai multe elemente:

1. Validitatea normelor aplicate alese;
2. Interpretarea normelor aplicate;
3. Realitatea faptelor, adică analiza probelor, în lumina cărora este luată decizia;
4. Calificarea care este strâns legată de interpretare.

De fapt, toate aceste elemente trebuie motivate în orice caz concret dedus justiției. În unele state obligația judecătorului de a motiva decizia este o obligație constituțională (prevăzută, de exemplu, de Constituția Spaniei, Constituția Belgiei), în altele este reglementată de Codul de procedură (atât penală, cât și civilă), așa cum, de exemplu, în Germania judecătorii sunt obligați la momentul pronunțării deciziei să citească atât dispozitivul deciziei, cât și motivarea ei. Consiliul Constituțional francez a aplicat noțiunea de securitate juridică, pornind de la principiul încrederii legitime în deciziile autorităților statului. La moment poate fi constatat că organul constituțional francez s-a bazat pe două prevederi ale Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului (DDOC):

1. Habeas corpus act – art. 7 DDOC – care prevede că nimeni nu poate fi reținut, arestat, învinuit decât în cazurile prevăzute de lege și în formele reglementate de ea.

2. Garantarea drepturilor – art. 16 al DDOC ce stipulează că orice societate în care drepturile nu sunt garantate, iar separația puterilor realizată, nu are Constituție.

Mergând în această direcție Consiliul Constituțional francez s-a folosit de principiul securității juridice pentru a limita retroactivitatea legii și a salva calitatea legii [1].

În general, sporirea progresului statului democratic este direct proporțională cu securitatea juridică, căci vine cu o intensificare a solicitării justificării deciziei de către organele publice, printre care nominalizăm și organele judiciare. Dar acest interes nu este de dată recentă, ci are o istorie mai îndelungată, Așa de exemplu, încă în 1905 autorul Igartua Salaverria, scria: „În sistemul nostru democratic obligația de a motiva a devenit un mijloc prin care organele investite cu putere judiciară sunt responsabile pentru deciziile lor, din aceste decizii derivă legitimitatea lor” [2], legând astfel în mod organic obligația de a motiva decizia de responsabilitatea celui ce ia decizia.

Menționând puterea judecătorească, trebuie de scos în evidență faptul că autoritatea judecătorului nu se reduce la puterea pe care i-o conferă legea, ci se sprijină și pe abilități importante, cum ar fi: maniera lui de a judeca, de a motiva și justifica deciziile sale.

Judecătorul nu se bucură automat de autoritate, adică de aceea că legea i-a acordat-o, ci pentru că raționamentele sale sunt corecte și vizează dreptatea în relațiile sociale. Între autoritatea și responsabilitatea judecătorului nu există o tensiune, ele sunt direct proporționale – cu cât judecătorul este mai responsabil, cu atât autoritatea, prestigiul lui este mai înalt.

Autoritatea jurisprudenței pe parcursul timpului a crescut exponențial, căci dacă în anul 1952 un autor francez Olivier Dupeyroux numea jurisprudența sursă abuzivă de drept [3], iar în anul 2000 după lungi discuții alți autori, printre care și Paul Morivan, afirmau sus și tare că jurisprudența este o sursă de drept [4].

În mod frecvent ne raportăm la faptul că a motiva înseamnă a arăta argumentele pe care se bazează decizia. Chiar Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza Lebedinschi vs Moldova a arătat că respingerea fără motivare a unui argument esențial pentru cauză este de natură să încalce dreptul justițiabilului la un proces echitabil [5].

Specialiștii au optat pentru o concepție mai complexă a motivării. Așa de exemplu, J. Wroblewski considera că motivarea este: 1. Motivare legală; 2. Justificare- care poate fi internă - ca o relație logico-silogistică între premise și concluzie ori una externă care are menirea de a convinge că alegerea premiselor este una adecvată; 3. Explicare psihologică; 4. Explicare sociologică [6].

Pentru motivare este important subiectul (individual ori colectiv); alternativele, adică, ce alegeri are subiectul în funcție de datele concrete; alegerea ce are la bază reguli generale, alegerea între alternative. Motivarea se prezintă și ca justificare rațională, pentru că este important cum judecătorul selecționează informațiile, cum le înțelege, cum raționează.

Interesul sporit îndreptat asupra activității judiciare și implicit asupra motivării hotărârii judecătorești este strâns legat de aspectul validității acesteia. Există trei elemente ale validității deciziei: Securitatea juridică, lipsa arbitrariului, eficacitatea juridică. Pentru a răspunde acestor sarcini, este important momentul pronunțării motivării deciziei și dacă motivarea însoțește orice hotărâre judecătorească. În mai 2021 Curtea Constituțională a României a decis că motivarea trebuie realizată în ziua pronunțării sentinței, considerând ca fiind contrară demnității umane și dreptății punerea în executare a unei decizii definitive înainte de motivarea ei. Motivarea este un element al transparenței justiției, pentru că decizia nu este un act discreționar, ci rezultatul unui proces logic de analiză a probelor administrate. Motivarea conduce logic și convingător la soluție. Simpla afirmare nu este motivare, motivele sunt anterioare soluției, numai că ele trebuie identificate și enunțate.

Motivarea deciziilor obligatorii pentru executare reprezintă o mai bună funcționare a statului și un respect pentru valorile pe care le împărtășește societatea, inclusiv autoritățile publice.

Opiniile despre validitate în drept sunt împărțite între cei ce-l urmează pe Hans Kelsen, astfel încât ea se reduce la validarea logică în funcție de criterii formale: de competență, de procedură și ceilalți, adică acei autori, care deși au recunoscut necesitatea

validității formale, au arătat că ea este insuficientă (Ch. Perelman), punând pe primul loc validitatea axiologică. O concepție actuală moderată a autorilor Francois Ost și Michel van de Kerchove indică trei condiții pentru validitatea normei: legalitatea, ca o condiție formală, căci norma provine de la un organ competent conform unei proceduri prestabilite; eficacitatea care se referă la orientarea comportamentului destinatarului normei în sensul pe care norma îl are pentru a produce efecte juridice și legitimitatea, înțeleasă ca un proces de conformare a normei valorilor pe care le împărtășește societatea căreia îi este adresată norma [7].

Aspectul axiologic a fost intensificat de autorul Aarnio Aulis, care în studiul „Le rational et le raisonable" pledând pentru rațional, dar rezonabil în decizii, a afirmat că o decizie, pentru a fi considerată corectă, trebuie să fie în concordanță nu numai cu legea, dar și cu normele morale sau sociale.

În dogmatica juridică există conexiuni reciproce între aspecte ontologice, epistemologice, metodologice. Calitatea rezultatului poate fi evaluată doar prin justificare. Nu adevărat/fals, ci acceptabil/inacceptabil și rezonabil/nerezonabil, consideră Aulis Aarnio, care a construit o teorie justificativă a dogmaticii juridice [8]. Acceptabilitatea este validitatea axiologică, căci se sprijină pe un univers valoric – un sistem de valori, iar acesta, la rândul său, este expresia formei de viață într-o societate sau alta. Validitate formală, eficacitate, acceptabilitate - sunt cele trei sensuri ale validității normei, care poate fi folosită și în cazul analizei unui act individual, cum ar fi o hotărâre judecătorească. Subliniem că acceptarea socială a deciziei de către destinatarii ei, dar și mai larg - de către opinia publică – este o formă de control democratic al justiției.

Ch. Perelman accentua că acolo unde independența judecătorilor este amenințată, ei se ascund sub motivul de interpretare literală, iar unde independența este asigurată judecătorii sunt mai liberi, au mai multă putere, dar această putere poate fi contestată dacă nu se exercită în aceeași direcție cu opinia comună [9].

Motivarea poate fi catalogată ca una din cerințele esențiale ale statutului judecătorului. Ea contribuie nu numai la o mai bună înțelegere de către justițiabili a deciziei, dar reprezintă și o garanție contra arbitrariului, de asemenea servește întregii societăți pentru o mai bună înțelegere din partea societății cum funcționează justiția. Deci motivarea fiind un factor de credibilitate, demonstrează și imparțialitatea judecătorului. În hotărâre judecătorul trebuie să procedeze la o aplicare loială a legii , cu egală considerație pentru explicațiile părților, să aibă în vedere ansamblul de circumstanțe pertinente, ansamblul de rațiuni de fapt și de drept, pe care se fondează decizia. Motivația este aliatul judecătorului și arma de a recuceri prestigiul său.

Motivarea este foarte importantă în domeniul justiției, ea este, cum observa un autor, sufletul judecății, în motivare se manifestă virtutea educațională a justiției [10]. Destinatarii nu sunt numai părțile, avocații, curțile de apel, dar și societatea, înțeleasă în ansamblul ei ,sau a unor membri ai societății.

Principiile de etică judiciară de la Bangalore elaborate sub egida ONU demonstrează că motivarea face posibilă verificarea imparțialității judecătorului. Etica judecătorului

este evidentă nu numai din cuvinte, dar și din gesturi, intonație. Preocuparea majoră privind motivarea deciziilor autorităților în general, dar, în mod special a instanțelor judecătorești, este una pe deplin justificată. Motivarea este o necesitate care poate împiedica abuzul autorității care acționează în regim de autoritate publică, deci, în acest caz, este vorba de acte care afectează drepturile persoanelor.

Motivarea este o protecție contra arbitrariului, dovada pentru justițiabil că a fost auzit și cererea lui a fost examinată cu seriozitate. Ea răspunde la întrebările: De ce decizia este corectă? De ce anume acea decizie este unica care poate fi formulată?

În 2002 Curtea de Apel engleză a indicat patru cauze care explică necesitatea motivării deciziei de către instanțele judecătorești

1. Transparența justiției;
2. Acceptarea de către părți și de public;
3. Motivarea este o limită a puterii judecătorești;
4. De a crea Precedent judiciar [11].

Dacă referitor la ultima cauză există încă rezerve în statele cu sistem romano-germanic de drept, toate celelalte sunt pe deplin acceptabile pentru orice sistem de drept, căci ele demonstrează respectul judecătorilor pentru justițiabili, reali sau potențiali, totodată scot în evidență responsabilitatea profesională a judecătorului într-un stat democratic.

Aceste idei sunt exprimate de autori din România pentru care motivarea hotărârilor judecătorești ca element al procesului echitabil, este opera judecătorului care trebuie privită nu atât ca un impediment al activității judecătorești, ca o obligație, dar înainte de toate – ca un drept al judecătorului de a demonstra respectul pentru oameni și lege, a arăta justețea deciziei sale și deci, concomitent, a capacitățile sale profesionale [12].

Pentru ca motivarea să-și atingă scopul este importantă pregătirea motivării deciziei, dar și a comunicării soluției atât părților, cât și instanțelor inferioare. Comunicarea este ultima funcție a motivării – pentru părți, instituții, avocați, universitari, toți cetățenii interesați. Toate aceste activități garantează contra arbitrariului, demonstrează imparțialitatea judecătorului, exigențele unui proces echitabil și o bună administrare a justiției. O motivare foarte bună consolidează credibilitatea și legitimitatea justiției, totodată asigură acceptabilitatea socială a acestor decizii, remarca un fost membru al Consiliului constituțional francez, doamna Nicole Belloubet [13].

Un studiu din 2021 al Centrului de resurse juridice din Republica Moldova care s-a bazat pe sondaje de opinie ale profesioniștilor în drept arată că motivarea este percepută de aceștia ca fiind necesară părților din proces și doar mai puțin de 4% consideră că motivarea este necesară pentru publicul larg [14]. Oare despre ce ne vorbesc rezultatele acestui sondaj? Că marea majoritate a judecătoriilor nu pare interesată să arate că judecătorii activează în sensul găsirii dreptății și astfel să-și recâștige (în cazul nostru mai bine zis – să câștige) autoritatea necesară și legitimă, nu numai legală. O anumită închistare a judecătorilor în propria breaslă, vecină în unele cazuri cu aroganța, nu face decât să-i îndepărteze de realitatea socială, de societate. Căci societatea, la rândul ei, ar

dori să se pună la adăpost de efectele nedorite ale unei exagerate independențe a puterii judecătorești, fenomen numit de autorii occidentali ca juristocrație sau guvernământ al judecătorilor

În hotărârea judecătorească considerentele trebuie să fie motivele pentru care s-a luat această decizie, un autor le-a numit coloana vertebrală a hotărârii judecătorești, în care se reflectă munca juridică autentică. Valoarea considerentelor crește din pricina ca fiind considerate a avea o existență autonomă față de corpul deciziei, ele trebuie prezentate într-o formă concisă pentru a putea fi eventual utilizate în cazul unui viitor conflict între aceleași părți sau chiar în alte cazuri similare. Autoritatea de lucru judecat s-ar extinde nu numai asupra soluției, dar și a considerentelor [15]. Iată legătura organică directă între necesitatea motivării și promovarea de către o instanță judecătorească responsabilă a dreptății în relațiile sociale.

CONCLUZII

Necesitatea motivării poate fi dedusă din importanța ca un factor al securității juridice și justifică temeinic calitatea jurisprudenței care ar trebui să asigure dreptul justițiabilului la un proces echitabil. În primul rând motivarea servește părților în proces pentru a putea decide, dacă atacă sau nu decizia, dacă există șanse de a câștiga în instanța de apel ori recurs. Dar servește nu numai părților în conflict, motivarea deciziilor judecătorești într-un stat democratic servește societății, este un mod democratic de a controla justiția. Motivarea este un proces mintal ce respectă principiile dreptului de a interpreta/argumenta aspectele de fapt ale cauzei în termeni legali pentru a ajunge la soluție.

Motivarea este arătarea temeiurilor de fapt și de drept în baza cărora se pronunță decizia, de aceea putem afirma că motivarea deciziilor este un indice al calității, propriu statelor democratice. Motivarea vizează trei obiective: comunică decizia, explică și justifică.

Obligația de motivare a hotărârilor judecătorești este specifică tuturor sistemelor juridice, indiferent dacă este explicit formulată în Constituție sau în alte acte normativ-juridice.

Greșeli în aplicarea legii sau în stabilirea stării de fapt ar putea reflecta încălcarea obligației de motivare.

REFERINȚE:

1. Disponibil pe: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/pdf/Conseil/securitejuridique.pdf
2. Igartua Salaverria, Cuestiones sobre la prueba penal e argumentacion judicial. Republicat de Casa del libro în 2018.
3. O. Dupeyroux. La juriprudence source abusif du droit în: Melange Maury, 1952, t.2, p.349

4. P. Morvan. En droit, la jurisprudence est une source du droit. Revue de la recherche juridique, Aix-en-Provence, Marseille. nr.2, 2000, p.77.
5. Lebedinschi vs republica Moldova. Disponibil pe: https://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/08/LEBEDINSCHI-RO.pdf
6. Jerzy Wroblewski. Motivation de la decision judiciaire. În: Ch. Perelman, Paul Foriers. La motivation des decisions de justice, 1978, p. 118-119. Disponibil pe: https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/boeken/perelman-travaux-motivationdecisions-1978.pdf
7. Mai detaliat: Elena Aramă, Rodica Ciobanu. Metodologia dreptului. Chișinău: CE USM, 2011, p.43-45
8. 8. Aulis Aarnio. Le Rationnel comme raisonable. La justification en droit. Paris: LCDJ,1992, p. 227-228.
9. Ch. Perelman, Paul Foriers. La motivation des decisions de justice, 1978. Essai d une synteze, p.425. Disponibil pe: https://bib.kuleuven.be/rbib/collectie/archieven/boeken/perelman-travaux-motivationdecisions-1978.pdf
10. C.J. Guillermet, La motivation des decisions de justice. 2006.
11. Ruth Sefton Green Les vices et virtus de la motivation judiciaire. Disponibil pe: https://shs.cairn.info/revue-les-cahiers-de-la-justice-2011-2-page-89?lang=fr
12. Ion Popa, Flagelul motivărilor kilometrice Disponibil pe: https://www.juridicepece.ro/667829/flagelul-motivarii-kilometrice-a-hotararii-judecatoresti.html
13. Nicole Beloubet, La motivation des decisions du Conseil Constitutionnel în Les nouveaux Cahiers du Conseil Constitutionnel, nr 55-56 2017. Disponibil pe: https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/les-nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel-n-55-56-juin-2017
14. https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/09/2021-09-27-Raport_motivare_CRJM-ro_DRAFT.pdf
15. C.- O. Ulici, Obiter dictum și Ratio decidendi. Disponibil pe: https://www.juridice.ro/560281/obiter-dictum-si-ratio-decidendi.html.

N.B. *Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „ Consolidarea mecanismelor socioeconomice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept.*

INDIVIDUALIZAREA RĂSPUNDERII ÎN DECLARAREA AVERII ȘI INTERESELOR PERSONALE: AMBIGUITĂȚI LEGISLATIVE ȘI RISCURI SISTEMICE

INDIVIDUAL RESPONSIBILITY IN ASSET AND INTEREST DECLARATIONS: LEGAL AMBIGUITIES AND SYSTEMIC RISKS

CZU: 342.98:35.07:342.9(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.14**

Olga BACIU
ORCID: 0000-0003-2502-8571
E-mail: baciu.olga@hotmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article analyzes the legal framework governing declaration of wealth and personal interests (DWPI) in the Republic of Moldova, highlighting ambiguities and risks related to the individualization of liability. Although the declaration is considered a personal and irrevocable act, public agents often face sanctions for incomplete or inaccurate information provided by spouses or partners. The paper examines the extension of control to indirect subjects such as family members and other associated persons, as stipulated in recent regulatory methodologies. The main concern addressed is the lack of legal mechanisms ensuring individual responsibility when errors arise from third-party omissions. The methodology is based on legal analysis and interpretation of current national legislation. The article also explores the disproportionate consequences faced by public agents and suggests a digital interconnection system with tax databases as a practical solution. The paper argues for a nuanced approach that differentiates between intentional concealment and technical or third-party omissions, advocating for better protection of individual integrity within the declaration of wealth and personal interests (DWPI) regime.*

Keywords: *declaration of wealth and personal interests (DWPI), individual responsibility, integrity, transparency.*

INTRODUCERE

Declararea averii și intereselor personale deja a devenit o normalitate pentru societatea contemporană. Aceasta este privită ca un element central în promovarea transparenței și luptei cu corupția în stat. Prin urmare, un cadru legal ce reglementează depunerea Declarațiilor de avere și interese personale (DAIP) reprezintă un instrument ce asigură transparența în aspectele ce vizează averea și interesele personale a subiecților declarării. Dacă la etapa inițială de introducere a acestei obligativități pentru agenții publici, sau, mai bine spus subiecții declarării, mai putea trezi anumite semne de întrebare, acum procedura declarării a devenit o responsabilitate acceptată și executată. În acest sens, evident, trebuie să remarcăm că introducerea unei astfel de obligativități a fost și este un pas mare spre asigurarea unui mediu integru și transparent.

Totuși, sunt unele aspecte discutabile în domeniul declarării averii și intereselor personale. Deseori, vorbind despre DAIP, eronat, ne axăm anume pe agentul public care este subiect al declarării. Însă, în cazul doar unui agent public, în cadrul unei declarații de avere și interese personale, cercul de subiecți al declarării, or, mai corect spus, subiecții controlului DAIP, este unul mai larg, decât pare la prima vedere. Odată cu extinderea cercului de subiecți vizați, direct or indirect, în declararea averii și intereselor personale, apar tensiuni sistemice între cerințele de respectare a transparenței și principiilor fundamentale de drept.

MATERIAL ȘI METODĂ

În acest articol vom analiza aspectele problematice privind cercul de subiecți care depun DAIP, asigurarea transparenței și individualizarea răspunderii pentru nedepunerea DAIP, depunerea datelor incomplete în DAIP și încălcările constatate în cadrul controlului DAIP.

Potrivit prevederilor art.3 din Legea privind declararea averii și a intereselor personale, categoria de subiecți ai declarării averii și a intereselor personale include[1]: persoanele care dețin funcțiile de demnitate publică[1], adică funcție publică ce se ocupă prin mandat obținut direct în urma alegerilor organizate sau, indirect, prin numire în condițiile legii [2]; membrii Consiliului Superior al Magistraturii și ai Consiliului Superior al Procurorilor din rândul profesorilor, precum și membrii organelor care funcționează în subordinea Consiliului Superior al Magistraturii și a Consiliului Superior al Procurorilor[1]; conducătorii organizațiilor publice și adjuncții acestora[1]; membrii colegiilor/comisiilor de admitere în profesie, de evaluare, disciplinare și/sau de etică a profesiilor conexe justiției[1]; audienții cursurilor de formare inițială ai Institutului Național al Justiției[1], ș.a.

Însă, indirect, nu numai acești subiecți sunt responsabili în cadrul depunerii DAIP. În acest sens averea și interesele personale se declară inclusiv și de către următoarele categorii de persoane: membrii de familie – soțul/soția, copilul minor, inclusiv cel adoptiv sau persoana aflată la întreținerea subiectului declarării[1]; concubin/concubină – cu care subiectul declarării a conviețuit și a deținut, folosit sau dispus în comun de unul sau mai multe bunuri în anul fiscal precedent, fără a fi căsătoriți [1] (această calitate este prezumată pentru persoanele care au locuit împreună pentru o perioadă de cel puțin 183 de zile); părinți/socri sau copii majori prin prisma prevederilor Metodologiei de efectuare a verificărilor și controalelor către inspectorii de integritate din 2024 [3] (dacă există aparentă că bunurile sunt înscrise pe ei); persoană apropiată; donatorul și comodantul - prin prisma prevederilor Metodologiei de efectuare a verificărilor și controalelor către inspectorii de integritate din 2024 (dacă subiectul declarării a indicat venituri și bunuri obținute din donații sau deține bunuri în comodat); alte persoane – prin prisma prevederilor Metodologiei de efectuare a verificărilor și controalelor către inspectorii de integritate din 2024 (dacă există aparență că bunurile persoanei supuse controlului au fost înscrise pe numele altor persoane asupra acestor bunuri și persoane).

Persoanele menționate mai sus sunt subiecții declarării doar indirect, datele acestora (dar mai concret ne referim la soții și concubinii) fiind incluse în declarațiile subiecților, ultimii fiind mai mult implicați în aspectul ce vizează interesele personale. Metodologia de efectuare a verificărilor și controalelor către inspectorii de integritate din 2024 lărgește cercul persoanelor a căror avere poate fi supusă verificării. O asemenea extindere are ca fundament ideea de prevenire a disimulării averii și conflictelor de interese în scopul protejării regimului integru a agenților publici.

Prin urmare, subiectul declarării, la depunerea DAIP, declară pe propria răspundere nu numai datele care îl vizează personal, dar și informația oferită acestuia de alte persoane, care devine partea componentă a declarației. În acest articol ne propunem să ne axăm, în special, pe informația oferită de către soții/concubinii subiecților integrității.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând cadrul normativ, atragem atenția că potrivit art. 33 din Legea nr. 132/2016 [4] „în procesul de control al averii și al intereselor personale, inspectorul de integritate verifică datele și informațiile privind averea deținută a persoanei supuse controlului, precum și modificările patrimoniale intervenite pe durata exercitării mandatelor, a funcțiilor publice sau de demnitate publică" [4]. „Controlul poate fi inițiat oricând în perioada de deținere a calității de subiect al declarării averii și intereselor personale, precum și în decurs de 3 ani de la încetarea acestei calități" [4].

În context, reieșind din prevederile Legii nr. 132/2016 și Legii nr. 133/2016, controlul averii și intereselor personale se rezumă, în esență, la modificările patrimoniale intervenite pe durata exercitării mandatelor, a funcțiilor publice sau de demnitate publică sub aspectul identificării unei diferențe substanțiale, ținându-se cont de diferența admisă de lege și declararea conformă și completă a averii și intereselor personale [5].

De asemenea, menționăm că, potrivit art. 5 alin (1) din Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale, DAIP reprezintă un „act personal și irevocabil al subiectului declarării, depus, *pe proprie răspundere*" [1]. Însă, nu considerăm că putem în deplina măsură indica că acest act, în esența sa, totuși este unul personal. Subiectul declarării, referindu-ne la astfel de cazuri, nu poate răspunde în deplina măsură pentru informația prezentată acestuia de către soțul/soția or concubinul. În acest sens nu ne referim la logica legiuitorului și prezumția proprietății comune a soților. Dorim să evidențiem aspectul problematic al răspunderii pentru insuficiența informației oferite. Prin urmare, analizând cadrul normativ, constatăm că legiuitorul nu oferă soluții și în cazul existenței contractelor matrimoniale între soți și determinării proprietății ca personală a fiecărui dintre ei. În cazul concubinajului, de asemenea nu putem prezuma existența unei proprietăți comune, ce de asemenea reprezintă un aspect problematic și discutabil.

Însă, în pofida unor neclarități în determinarea bunurilor soților, în conformitate cu prevederile art. 34 alin. (3) din Legea nr. 132/2016, „dacă constată o diferență substanțială între veniturile obținute, cheltuielile realizate și averea dobândită de subiectul declarării, inspectorul de integritate dispune încetarea mandatului, a raporturilor de

muncă sau de serviciu ale acestuia și îi aplică interdicția de a ocupa funcțiile menționate la art. 3 din Legea nr. 133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale" [4]. Astfel, dacă această diferență vizează veniturile, bunurile soțului, legiuitorul nu ține cont de individualizarea răspunderii, dar prevede *sancționarea subiectului declarării*, chiar dacă acesta nu poate să dețină personal informația prezentată în deplină măsură și este în imposibilitate să se asigure dacă ea este veridică. Suntem conștienți că poate exista probabilitatea neincluderii unor date de rea-credință, inclusiv și de subiectul declarării, dar aceasta nu e certă în fiecare situație. Prin urmare, în cazul existenței unei încălcări, subiectul declarării răspunde personal și numai el, riscând să-i fie aplicată restricția de a ocupa funcția deținută sau chiar încetarea mandatului. Însă nu este clar, de ce în cazul unei încălcări comise de alte persoane, răspunderea este a subiectului declarării, dar nu a celui, care nu a comis direct această încălcare.

Totodată, menționăm că legiuitorul oferă subiectului declarării dreptul la contestarea actului de constatare și anume prevede că „actele de constatare pot fi contestate la Curtea de Apel Chișinău, în termen de 30 de zile de la emitere, de către persoana supusă controlului, de către autorul sesizării sau de către alte persoane ale căror drepturi au fost afectate nemijlocit prin actul de constatare" [4]. Această reglementare oferă posibilitatea și soților să conteste actul de constatare în cazul în care drepturile acestora sunt afectate. Însă, indiferent de acest fapt, sancțiunea vizează nemijlocit activitatea agentului public, dar nu acțiunile or inacțiunile soților or concubinilor.

Actul de constatare de sancționare reprezintă un act administrativ individual defavorabil. În acest sens, de asemenea, atragem atenția asupra faptului că, potrivit prevederilor Codului administrativ, procedura administrativă este efectuată cu respectarea anumitor principii. Astfel, art. 29 reglementează principiul proporționalității, potrivit căruia „orice măsură întreprinsă de autoritățile publice prin care se afectează drepturile sau libertățile prevăzute de lege trebuie *să corespundă principiului proporționalității*" [6]. Totodată, potrivit Codului administrativ „destinatarul unui act administrativ individual *este doar persoana către care actul administrativ se îndreaptă*. Terții, ale căror drepturi sânt afectate de actul administrativ individual, *nu sânt destinatarii acestuia*." [6]. Prin urmare, este discutabil, cât de echitabilă este aplicarea unei sancțiuni de interdicție de a ocupa o funcție ori de încetare a mandatului în cazul în care nu de către subiect a fost oferită informație eronată. Mai concret, subiectul declarării în virtutea prevederilor legale depune informații cunoscute acestuia cert și, eventual, necert, pe propria răspundere. Deși în acest sens Metodologia prevede că „dacă inspectorul de integritate constată că nu i-a fost furnizată în termen informația solicitată sau i-au furnizat date neautentice, acesta poate iniția o cauză contravențională și aplica persoanei vinovate sancțiunea prevăzută de art. 319^1 alin. (1) Cod contravențional. Dacă informația nu este prezentată de entitate, sancțiunea va fi aplicată persoanei cu funcție de răspundere responsabilă de oferirea informației"[3]. Însă aplicarea acestei sancțiunii nu rezolvă, în esență, problematica sancționării finale anume a subiectului declarării. O asemenea teză este prevăzută și în art. 33 alin. (9) al Legii nr. 132/2016 „dacă persoana supusă controlului, precum și

membrii familie, concubinul/concubina nu prezintă documentele și informațiile solicitate, inspectorul de integritate constată, în cazul în care alte documente sau informații nu sugerează contrariul, că suspiciunile sale cu privire la încălcarea regimului juridic al declarării averii și intereselor personale sunt întemeiate" [4].

În cumulul celor prezentate dorim să menționăm că, în cazul de față, ar fi mai oportun de analizat două aspecte majore. Primul se referă la situațiile în care subiectul declarării nu a oferit informația privind veniturile soțului/soției/concubinului, însă aceste informații sunt oficial declarate la Serviciul Fiscal de Stat și, în esență, reieșind din faptul că ANI are acces la toate informațiile, nu reprezintă o tăinuire de venituri în coraport cu statul. Însă, dacă proveniența veniturilor soțului/soției/concubinului este una ilegală, atunci urmează a fi aplicată o sancțiune nemijlocit acestor persoane în corespundere cu cadrul legal aferent încălcării admise, cum ar fi prevederile art. 33 alin. (12) al Legii nr. 132/2016 „în cazul în care se constată existența unei bănuieli rezonabile privind săvârșirea unei infracțiuni sau privind încălcarea legislației fiscale, la orice etapă a controlului, inspectorul de integritate sesizează organul de urmărire penală sau, după caz, Serviciul Fiscal de Stat și informează președintele Autorității" [4]. Evident că în astfel de situații sunt aspecte discutabile cu privire la integritatea personală a subiectului integrității, însă fiecare caz necesită o evaluare individualizată a tuturor circumstanțelor.

CONCLUZII

Astfel, putem remarca că subiectul declarării, care nu este echivalat cu subiectul controlului, este supus unui risc de sancționare pentru acțiunile ori inacțiunile soțului/soției/concubinului care nu a oferit deplina informație pentru completarea DAIP. Existența unei diferențe substanțiale dintre veniturile și cheltuielile declarate în DAIP, cât și contrapuse cu informația oferită de deținătorii de registre provoacă consecințe negative profesionale doar pentru o parte, și anume, agentul public. Într-o astfel de situație, subiectul declarării este lipsit de dreptul de răspunde doar pentru acțiunile proprii, fără a fi asigurată individualizarea răspunderii pentru faptele comise personal de agentul public.

Un alt aspect important în acest caz este nu numai nedeclararea veniturilor ori cheltuielilor, dar și proveniența acestora. Astfel, în cazul în care veniturile soțului/soției, deși nu au fost indicate în DAIP, dar sunt declarate la Serviciul Fiscal de Stat, nu poate fi aplicată aceeași sancțiune. Această concluzie este formulată reieșind din esența și logica controlului averii. Scopul controlului este nu numai de a verifica deplinătatea completării DAIP, dar și legalitatea veniturilor obținute. Nu poate fi echivalată neindicarea unui venit substanțial în DAIP, dar declarate la SFS cu acel, care reprezintă o sursă ilegală ori dubioasă. Însă, în orice caz, răspunderea pentru aceste încălcări ar fi una identică, fără orice individualizare. Or, poate ar fi oportun de sancționat în astfel de cazuri doar subiectul vinovat?

Ca și soluție, din punct de vedere practic, ar fi oportun de a crea interconexiunea paginii web cu depunerea declarațiilor cu cabinetul personal a subiecților introduși în DAIP pre completată, în care ar fi automat reflectate veniturile oficiale a subiecților si

soților. Această soluție nu rezolvă totalmente aspectul problematic, însă oferă o simplificare a proceselor de completare a DAIP.

REFERINȚE:

1. Legea cu privire la declararea averii și intereselor personale: nr. 133 din 17.06.2016. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246 art. 513.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public. Nr. 158-XVI din 04.07.2008. În*: Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 23.12.2008, nr. 230-232
3. Metodologia de efectuare a verificărilor și controalelor către inspectorii de integritate, aprobată prin Ordinul ANI nr.8 din 24.01.2024, [online].Disponibil: https://old.ani.md/sites/default/files/Metodologia.PDF [Accesat 26.06.2025]
4. Legea cu privire la Autoritatea Națională de Integritate: nr. 132 din 17.06.2016. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr. 245-246 art. 511.
5. Autoritatea Națională de Integritate © 2025. Procese-verbale de verificare a declarațiilor, [online]. Disponibil: https://ani.md/sites/default/files/2025-05/ac82.pdf [Accesat 26.06.2025]
6. Codul administrativ al Republicii Moldova: nr. 116 din 19.07.2018. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320, art. 466**.**

N.B. *Articolul este elaborat în contextul Subprogramului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” în cadrul L.C.Ș. „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova (CONSEJ 01.05.02)*

NATURAL GAS AND GREEN ENERGY IN ROMANIA

GAZELE NATURALE ȘI ENERGIA VERDE ÎN ROMÂNIA

CZU: 330.15:622.324:620.9(498) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.15**

Marius BULEARCA
ORCID: 0009-0003-1925-6575
E-mail: mariusbulearca@yahoo.com
Center for Industry and Services' Economics, Romanian Academy, Bucharest, Romania

Sumar. *Energia verde este o țintă pe care trebuie să o atingem cât mai curând posibil. Prin urmare, aceasta trebuie să fie acoperită de o resursă sigură, cum ar fi gazele naturale; iar România deține această resursă. Obiectivul principal al acestui articol este de a demonstra că gazele naturale pot sprijini tranziția, fără îndoială pentru că există resurse, iar investițiile în exploatarea acestora ne vor ajuta să depășim dependența de cărbune. În realizarea acestui demers, în prima parte a lucrării, sunt abordate problemele legate de modul în care gazele asigură continuitatea sistemului energetic și oportunitățile pentru tranziția energetică către o economie verde, gazele naturale rămânând esențiale în acest proces. În a doua parte a lucrării, sunt prezentate principalele proiecte care fac din gazele naturale un partener de încredere pentru resursele regenerabile. Ca rezultat, în final, lucrarea demonstrează că pentru sectorul energetic, și nu numai, gazele naturale reprezintă și soluția optimă în acest proces, întrucât România se află într-o poziție privilegiată de deținere a propriilor resurse, iar versatilitatea gazelor naturale poate asigura o tranziție energetică justă.*

Cuvinte-cheie: *gaze naturale, energie verde, resurse regenerabile, hidrogen, tranziție energetică, Marea Neagră, Dobrogea.*

1. Introduction

Just energy transition advocates the need for a transition to low carbon energy sources and green growth in a manner that does not generate new forms of social exclusions, human rights violations, energy poverty, or inequality. In energy poor, but natural gas rich countries, transitioning away from dependence on biomass and leveraging natural gas resources to improve universal access to modern energy services for all is the primary focus of energy transition debates.

Yet, information asymmetry on the role of natural gas in the ongoing global energy transition continues to hinder the full deployment of natural gas technologies that could play significant roles in addressing energy poverty, promoting energy security, and supporting the global energy transition targets. It will be difficult to achieve a just and equitable global energy transition without reconciling these divergent narratives on the role of natural gas in promoting a just and equitable transition.

Green energy is definitely a goal that needs to be reached as soon as possible. But even if everybody wants renewable energy, the society must also be aware enough that

it has a very high volatility. Therefore, it must be covered by a security resource, such as natural gas, which Romania has. And this is why the paper focuses on Romania as a case study including an analysis of the actions taken in this respect in the last 5 years.

Everybody wants to have the cleanest affordable energy, produced, if possible, entirely from renewable sources and without a carbon footprint. But until getting there, the society will go through a transition where a resource will be needed to ensure that production can continue without a hitch and, more than that, at sustainable prices. Therefore, meeting the challenges of climate change is becoming ever more urgent. Gas can make a major positive contribution by leveraging existing energy infrastructure and an existing scaled supply chain. The immediate push of natural gas can help achieve fast decarbonization by accelerating the phase out of coal with a proven alternative technology. A focus on developing low-carbon gases and making existing infrastructure suitable for conversion can achieve deep decarbonization in the longer term, providing a pathway to net-zero. A two-pronged approach that sees gas infrastructure working together with electrification needs to be part of the global environmental policy toolkit.

In short, these are the facts motivating the urgency of this research.

2. Methodology and data

Natural gas is a fossil fuel that is now widely used worldwide. It is a reliable and cheap energy source used in various applications, including electricity generation, heating, and cooking. However, burning natural gas produces carbon dioxide and other pollutants, contributing to global warming and other environmental problems. On the other hand, *hydrogen* is a clean-burning fuel that does not produce GHG emissions or harmful pollutants when burned. In addition to a range of uses, including transport, heating, and electricity generation, it is an adaptable fuel. However, hydrogen production can be expensive and energy-intensive, while the infrastructure needed to transport and store hydrogen is still under development. For these reasons, using the combination of hydrogen and natural gas as a fuel source has the potential to reduce GHG emissions and mitigate the environmental impact of natural gas use.

As such, this section reviews the role of natural gas in reducing carbon emissions to mitigate climate change and to bridge between coal and renewable technologies, by laying out how various positive and negative effects of natural gas interrelate. The research warns that natural gas' negative delayed and global effects can easily outweigh the positive immediate and local effects unless precautions are taken. Existing studies [1] agree that natural gas helps avoid GHG emissions in the short term, while unintended long term effects might also hinder the transition to renewables. These findings help to inform the policy-making process by reviewing the systemic effects of using natural gas as a transition fuel and suggests policy actions to avoid the negative long term consequences.

These opportunities are largely addressed in the following subsections.

✓ ***Natural gas has half the CO_2 emissions compared to coal***

The role that natural gas could play in the context of climate mitigation is multifaceted and complex, as it requires more than simple quantification and comparison of total emissions. In this respect, the importance of natural gas is obvious: first, it emits on average 50% less carbon dioxide (CO_2) than coal when burned in power plants. Depending on the degree of wear and tear of the power plants, the difference can be even greater. According to the latest available data [2] included in the Integrated National Plan in the field of Energy and Climate Change (PNIESC), specific CO_2 emissions in 2021 were at 823.18 g/kWh for coal (the highest), respectively at 384.19 g/kWh for gas natural (the lowest).

Therefore, natural gas will play an increasing role in the transition to a cleaner economy. Beyond the production of electricity, this non-renewable fuel can have many applications - for example, in **obtaining hydrogen**, considered one of the most important fuels of the future, but also in transport.

It is necessary, however, for Romania to capitalize on the newly discovered deposits at its disposal in order to fully cover the growing internal needs and increase energy security. In this respect, ***the speedy implementation of the legal framework necessary for final investment decisions in the exploitation of natural gas resources in the Black Sea area represents an important objective for Romania.*** It remains to be seen if and, above all, when the authorities want and will implement this desired project.

✓ ***Natural gas ensures the continuity of the energy system***

In this context, **natural gas can support the transition**, without any doubt, because there are resources, and investments in their exploitation, especially those in the Black Sea that will help us overcome our dependence on coal. It is a fundamental economic advantage which Romania should make the most of. In addition, natural gas can also be used as a very good basis for future technologies, such as, for example, **hydrogen production.**

Moreover, if speaking about **energy security** and **security of supply**, one word is defining: **constancy.** And here comes a very fine balance in the way the energy mix is regulated. In terms of the mix between gas, hydro, nuclear, and renewable sources, Romania is one of the most energy-balanced countries in the EU. Therefore, **destabilizing this balance**, before having something to replace it, **could endanger energy security.**

That is why analysts believe that until a mass and global adoption of solutions from renewable resources, ***natural gas, as a transition source***, could represent a source that would keep costs under control. The two technologies are not mutually exclusive in arriving at a healthy energy system so that the average cost for the technologies to be acceptable to the end-consumer.

✓ ***The opportunities of the energy transition***

The European Parliament approved new rules for the selection of energy projects that can receive EU funding in order to ensure alignment with the standards imposed by the European Green Deal [3]. Projects that reuse existing natural gas infrastructure for

hydrogen transport and carbon storage will be eligible to receive EU financial assistance until 31 December 2027. Therefore, beyond the challenges related to the security of energy supply, Romania must find and adopt a strategy to optimally cross the transition to a green economy. And natural gas remains essential in this process [4].

Natural gas will continue to play a key role in the European Union's decarbonisation strategy [5], by replacing current coal-based energy production capacities, but also by contributing to the creation of hydrogen infrastructure at lower costs. For these reasons, natural gas will continue to play its role in certain parts of Europe. It is widely accepted that the complete cessation of support for natural gas infrastructure will certainly be questionable, especially in regions that plan to expand the use of natural gas to phase out coal, especially in the context of the EU's green economic recovery [6].

For this purpose, Romania, **the second largest natural gas producer** after the Netherlands in the EU, after the exit of Great Britain from the Community space, is one of the states that will rely heavily on natural gas in its efforts to reduce carbon emissions from the energy sector, given that they represent one of the main factors that contribute to the increase in global temperatures. And the Integrated National Plan in the field of Energy and Climate Change (PNIESC) 2021-2030 [2] sent by the Romanian authorities to Brussels clearly shows this.

✓ ***Natural gas is a " trustworthy partner" for renewable resources***

Regarding energy from renewable sources point of view, and in order to achieve the ambitious level regarding the share of energy from renewable sources of 30.7% in 2030, Romania proposed to the European Commission **the installation of new wind energy capacities of 2,302 MW and photovoltaics of 3,692 MW** [2]. For the stability of the system, **there is a need for the installation of back-up capacities on natural gas** mixed with hydrogen, or storage capacities and the use of intelligent techniques for the management of electrical networks, as specified in the PNIESC.

The use of hydrogen as an alternative fuel is also proposed in Component 4 Sustainable Transport [7] as a demonstrative investment-project on a non-electrified line with high demand and high growth potential (Henri Coandă International Airport – Bucharest - Pitești), which will involve the purchase of 12 HFC (Hydrogen and Fuel Cells) vehicles.

3. Results and discussions

There are several ***energy projects started in Romania aiming at hydrogen.*** Romania's large and small energy companies, as well as researchers in this field, have already initiated projects that aim at hydrogen, as an energy resource and as a means of storage. In the absence of a government strategy, however, demand for green hydrogen is too low. *The government promised to have a strategy completed only by the end of 2023 (an objective already overdue by now).*

Hidroelectrica, Romgaz, OMV Petrom, Liberty Galati [8], several wind energy producers, and even Lukoil, through its subsidiary Petrotel in Ploiesti, are putting toge-

ther plans for the production of **green hydrogen**. It is about that hydrogen produced by the electrolysis of water, but with an exclusive consumption of renewable energy. Also, the operator of the national natural gas system, Transgaz is to associate with the Investment Fund of the Three Seas Initiative (I3M) in a project company for the construction of hydrogen pipelines (this topic will be detailed in another work).

Progress exists, but is still too small compared to the potential, even if, since 2009, at the National Research and Development Institute for Cryogenic and Isotopic Technologies (ICSI) Ramnicu Valcea, the National Center for Hydrogen and Fuel Cells (CNHPC) was established with the mission to implement, develop, and disseminate hydrogen-based energy technologies in Romania. Not by chance, the researchers from ICSI Ramnicu Valcea are the ones developing two prototypes of electric cars [9] that use the *hydrogen fuel cell as a means of propulsion, with a maximum autonomy of approximately 320 km.*

Another example refers to ***Transgaz and the association with the I3M Investment Fund*** are aiming at ***the hydrogen infrastructure stake.*** The latest innovation is also among the most important, because without a transport infrastructure, hydrogen production projects cannot be developed, nor is their financing any easier.

In this respect, Transgaz shareholders approved on January 25, 2022 (with the Government's voting power of 58% of the total) the association of the company with the Investment Fund of the Three Seas Initiative (I3M) in a project company for the construction of hydrogen main pipelines, of 626 millions of euros [10; 11]. This topic will be largely addressed in another paper. Once built, the hydrogen transport pipelines will be sold to Transgaz.

The next example shows that ***Dobrogea is on the focus for the great companies in energy.*** Romania's major natural gas producers, Romgaz and OMV Petrom, have announced since the end of 2020 [12] that they want to invest in a ***joint hydrogen production project in a wind farm in Dobrogea,*** a first for the market from Romania**.** A part of the 11 billion euros that OMV Petrom proposes to invest until 2030 will be dedicated to the goals related to the hydrogen market, according to the company's strategy. On the other hand, Romgaz also wants to produce green electricity in photovoltaic parks and use the hydrogen produced in its own cars, as it wants to convert 20% of its car fleet to this type of propulsion.

Also, Hidroelectrica announced that is interested in investing in onshore and offshore wind farms, in photovoltaic parks, in the production of electricity based on biomass, in the production of hydrogen through hydrolysis, and in the development of e-mobility networks, according to the investment strategy of the company. More precisely, Hidroelectrica wants to develop, in partnership with Verbund (Austria), a green hydrogen project through water electrolysis on a large scale in Romania [11], for which purpose it will use a mix of green energy (off-grid wind and on-grid hydro). The problem is that, afterwards, **the hydrogen produced will be exported**. It will be embedded in a mineral oil and transported on the Danube to countries from the Transnational Danube Interreg program ("Green Hydrogen on the Blue Danube"), such as Austria, Bulgaria, the Czech

Republic, Germany, Hungary, Slovakia, Montenegro, and Serbia [13]. Last year, Hidroelectrica also bought the Crucea wind farm, in Constanta county, with an installed power of 108 MW, because it intends to diversify its activity through hydrogen production.

So far, *there are investors, but (yet) no market, although the potential is huge.* The National Energy Regulatory Agency (ANRE) received several requests from investors demanding approvals for the construction of hydrogen production and storage facilities.

Things are at the beginning, because there is still no market, with not enough demand for green hydrogen, while there are producers of renewable energy, i.e. wind energy, who want to balance their electricity production when is in excess and use it in the production of hydrogen, but the quantities are not large (less than 10% of the energy production is used).

Instead, however, Dobrogea could become a veritable ***"Hydrogen Valley"*** [14; 15]. Dobogea is suitable for the application of the *"Hydrogen Valley"* concept, as it ticks three key factors to become a clean hydrogen development pole:

- an exceptional potential for hydrogen production from onshore and offshore renewable energy;
- regional hydrogen demand from refineries, steel mills, and various transport sectors;
- the strategic role that the Constanta Port can play.

Dobrogea could host a large part of Romania's electrolyzers, which would produce green hydrogen and which should reach a capacity of 1,400 MW, to achieve the "Fit for 55" objectives in industry and transport.

There is also an initiative for the establishment of the Romanian HUB for Hydrogen and New Energy Technologies, ROHYDROHUB [16]. Without decisive governmental action, however, the project appears to be a long way off.

4. Conclusions and recommendations

To combat climate change (one of the biggest global threats), the European Union has embarked on an unprecedented decarbonisation race. Along this path, the Member States must choose the solutions that bring them opportunities for economic growth and, at the same time, with the least impact on consumers, who will ultimately pay the transition bill. For the energy sector and not only, natural gas represents the optimal solution in this process, Romania being in the privileged position of owning its own resources.

Achieving the climate objectives requires a fundamental transformation of the primary energy mix and the electricity production mix. This transformation, in the view of the European Union, aims to reduce the weight of fossil fuels, especially the complete elimination of coal and increase the role of renewable energy and the integration of new technologies throughout the value chain. In this context, the versatility of natural gas can ensure a just energy transition.

Hydrogen represents a non-polluting fuel with a very high yield/calorific power, able to address the energy supply needs of the population, but also of the business environment. According to the PNRR, in Romania, more than half of the population is not connected to gas pipelines, still using polluting energy sources, with high emissions, expensive, and harmful to health. Thus, the authorities support the fact that the PNRR offers Romania the chance to take a step into the future, building from the very beginning natural gas transport and distribution networks fully capable of integrating the gases of the future, such as hydrogen.

According to the above-mentioned document, the density of the natural gas network is uneven in Romania, as such regions with poor access should be prioritized with this investment, especially since this would be an investment outside the current transmission and distribution network. Therefore, the PNRR envisages the development of a regional natural gas infrastructure (transport, distribution, compression stations) in areas poorly connected to natural gas network, capable of receiving hydrogen and other de-carbonated gases (i.e. bio-methane, etc.) up to 10% of capacity. The insertion of hydrogen into the intelligent network will be carried out after the metering and regulation station of Transgaz, thus avoiding the absorption of hydrogen into the national transport network, and the blending will be carried out under maximum security conditions.

Digitizing and streamlining the operations of the distribution and system operator (Transgaz) in order to increase the ability to take over hydrogen flows from the network is one of the characteristics of the new smart networks that will be created.

All these things being considered, there is an opportunity to help renewable technologies by supporting them with natural gas as long as the right steps are taken. As a mature technology, natural gas has been through more evolutionary processes compared to renewables. For this reason, natural gas can directly support renewable technologies in many ways such as balancing intermittency, providing reliable energy, offering affordable investments and prices for their consumers. Without these leverages from a supporting technology or a transition fuel, the reconfiguration of the energy systems into renewable technologies might be infeasible, overpriced, and more importantly significantly delayed.

However, taking advantage of a transition fuel (like natural gas) comes also with challenges. Initial investments in a potential transition fuel such as natural gas could lock out emerging renewable technologies for extended periods. Technology lock-ins occur as distant and delayed responses from the system and amplify the complexity of transition management.

That is why a mix of hydrogen and natural gas is a viable prospect in terms of both environmental and social impacts. The application of hydrogen as a cleaner, more renewable energy source, can substantially reduce GHG emissions and air pollution, which will also create new jobs and stimulate growth. In addition, through the use of the existing natural gas infrastructure, a transition to a more sustainable energy mix without significant disruption can be obtained. It is very important to maintain investments in research, development, and innovation to increase the efficiency and cost-effectiveness

of hydrogen production and storage, and accelerate the transition to a more sustainable green energy future.

REFERENCES:

1. Gürsan, C., & de Gooyert, V. The systemic impact of a transition fuel: Does natural gas help or hinder the energy transition? În *Renewable and Sustainable Energy Reviews*. *No. 138.* 2021.
2. Romanian Government - Ministry of Energy. *Integrated National Plan in the field of Energy and Climate Change (PNIESC) 2021-2030*. April, 2020.
3. European Commission. *The European Green Deal.* Brussels. 11 December, 2019.
4. Gaz de Romania – GDZ. *Road for an optimum and bearable energy transition for consumers.* În *Gazderomania.ro.* June 28, 2021.
5. Stern, J. The role of gases in the European energy transition. În *Russian Journal of Economics*, *6*(4), p. 390-405. 2020.
6. Nicolás, E. S. Timmermans slammed as 'colour blind' on hydrogen. În *EU Observer.* Brussels. 11 May, 2020.
7. Romanian Government - Ministry of European Investments and Projects. *Romania's National Recovery and Resilience Plan (PNRR)*. 28 October, 2021.
8. Ionescu, A. N. Liberty Galați promises "green steel", produced with hydrogen-based energy and combustibles. În *Government Course.* August 10, 2021.
9. Florescu, G. Hydrogen car with autonomy of 320 kilometers – project of researchers from Râmnicu Vâlcea. În *Governance Course*. November 19, 2020.
10. SNTGN Transgaz SA. *Decision no. 2 of the Shareholders' Extraordinary General Meeting of the Natural Gas Transport Company "Transgaz" SA Medias.* January 25, 2022.
11. Staicu, D., & Gusilov, E. *Interconnectivity in the European Union: challenges for the future of transport policies in 2030.* Staicu, Daniela (coord.) and Gusilov, Eugenia. Interconnectivity in the European Union: challenges for the future of transport policies in 2030. European Institute of Romania. Bucharest. 2023.
12. Ionescu, A. N. Romgaz and Petrom will produce hydrogen in a wind-farm park from Dobrogea. În *Governance Course.* November 22, 2020.
13. Advantage Austria. Hidroelectrica and Verbund will produce green hydrogen. În *Advantageaustria.org.* March 15, 2021.
14. Weichenhain, U. How Hydrogen Valleys can deliver sustainable energy, industrial development and contribute to job creation. În *RolandBerger.com.* June 2, 2021.
15. Weichenhain, U. and Kaufmann, M. How Hydrogen Valleys are paving the way towards the full scaling of the new hydrogen economy. În *RolandBerger.co.* September 23, 2022.
16. Ionescu, V. The Hydrogen Hub: MFE has signed research projects in value of 23 million euros. În *Governance Course.* June 28, 2020.

PREVENIREA TORTURII - MECANISM DE PROTECȚIE A DREPTULUI LA LIBERTATE ȘI SIGURANȚĂ

PREVENTION OF TORTURE – A MECHANISM FOR PROTECTION OF THE RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY

CZU: 341.231.14:343.255:343.81 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.16**

Veronica CHEPTENE
ORCID: 0000-0003-0762-5049
E-mail: veronicapozneacova@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study outlines the general concept of torture prevention as a legal and institutional safeguard for persons deprived of liberty. It briefly examines the core preventive mechanisms, including procedural guarantees, the role of detention monitoring bodies, and the importance of accountability in cases of abuse. The analysis highlights how prevention of torture contributes to the protection of the right to liberty and security, particularly in the context of custodial measures. The approach emphasizes that preventive practices not only deter ill-treatment but also strengthen the rule of law and the integrity of the justice system. The main objectives are: (1) to identify core elements of the prevention of torture, and (2) to highlight its relevance in protecting the right to liberty and security. The study uses normative and comparative methods to examine relevant legal frameworks and institutional practices. It briefly analyzes preventive mechanisms such as procedural safeguards, detention monitoring bodies, and accountability systems. The results show that prevention contributes to the guarantee of the right to liberty and security.*

Keywords: *detention, human rights, liberty, prevention, torture.*

INTRODUCERE

Interzicerea torturii reprezintă unul dintre principiile fundamentale ale dreptului internațional al drepturilor omului, fiind bazat pe dreptul tratatelor internaționale, susținut și dezvoltat de către practica instanțelor internaționale și regionale, cât și a organelor convenționale. În cazul în care statul susține lupta cu tortura și eradicarea acestui fenomen, atunci prevederile, care se regăsesc în cadrul dreptului internațional nu lasă loc pentru interpretări, fiind clar determinate obligații pozitive și negative ale autorităților. Cu toate acestea, problema principală constă în funcționarea *de facto* a acestor prevederi. Standardele dreptului internațional al drepturilor omului, de regulă, reprezintă o combinație de principii largi și a practicilor raționale[1], realizarea practică a cărora determină necesitatea respectării obligațiilor pozitive și negative de către autoritățile statului, axate pe două direcții majore, și anume prevenirea și combaterea torturii.

Activitatea de prevenire a torturii are un rol esențial în consolidarea garanțiilor fundamentale ale persoanelor aflate în custodia statului, în special în ceea ce privește

dreptul la libertate și siguranță. Privarea de libertate plasează persoana într-o relație de dependență directă față de autorități, ceea ce crește riscul prezenței unor abuzuri. În acest context, prevenirea torturii nu se limitează la interzicerea formală a relelor tratamente, ci presupune un set complex de măsuri legislative, instituționale și operaționale orientate spre monitorizare, transparență, instruirea personalului, asigurarea accesului la mecanismul de plângeri și investigare eficientă a abuzurilor.

Prevenția are o funcție proactivă: contribuie la crearea unui mediu sigur în sistem penitenciar, în care se respectă demnitatea umană, fiind diminuat riscul prezenței unor practici, care pot genera încălcări sistemice ale drepturilor omului. Prin urmare, activitatea generală de prevenire a torturii devine un instrument indispensabil pentru protejarea dreptului la libertate și siguranță – nu doar în sensul prevenirii torturii propriu-zise, ci și ca parte integrantă a unui sistem democratic crucial pentru existența statului de drept și respectarea drepturilor fundamentale ale omului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În prezent, în literatura de specialitatea nu există o viziune unanim recunoscută referitor la definirea noțiunii de prevenire a torturii, activităților, care pot fi poziționate ca cele îndreptate spre prevenirea relelor tratamente și nici analiza eficienței practice a acestora în garantarea drepturilor persoanelor deținute. Considerăm oportun să analizăm măsurile definite de către cercetători ca cele, care fac parte din domeniul respectiv, să stabilim specificul fiecărei dintre aceste măsuri și diferențele evidențiate de către doctrinari.

În conformitate cu Ghidul operațional pentru Instituțiile Naționale Pentru Drepturile Omului elaborat de către APT activitatea generală de prevenire a torturii poate fi clasificată în prevenție directă și cea indirectă.

1) Prevenție directă (atenuarea consecințelor) vizează **prevenirea aplicării torturii** prin reducerea factorilor de risc și eliminarea cauzelor posibile. Această intervenție se desfășoară înainte de aplicarea propriu-zisă a torturii și are ca scop abordarea cauzelor profunde, care pot duce la tortură și rele tratamente, prin **instruire, informare și monitorizarea regulată a locurilor de detenție**. Prevenirea directă vizează modificări sistemice pe viitor pe termen lung și crearea condițiilor în care este puțin probabil ca rele tratamente să fie comise.

2) Prevenție indirectă (descurajarea) are loc după ce aplicarea torturii, a relelor tratamente și a maltratărilor a avut loc și are ca scop **prevenirea repetării unor astfel de acte**. Prin investigarea și documentarea cazurilor anterioare, denunțuri, procese, urmărirea penală și pedepsirea făptuitorilor, precum și despăgubirea victimelor, prevenție indirectă își propune să convingă potențialii torționari că „costurile" torturii depășesc orice „beneficii" posibile.

Importanța stabilirii distincției clare între prevenție directă și cea indirectă se rezumă la folosirea strategiilor și metodologiilor diferite în cadrul acestor abordări. Cu toate acestea, ele se completează reciproc și trebuie să facă parte dintr-un program cuprin-

zător de prevenire a torturii [2, p. 3]. Distincția principală între prevenția directă și cea indirectă constă în faptul că prevenție indirectă se manifestă prin acțiunile autorităților după ce relele tratamente au fost aplicate față de victima și se bazează pe investigarea infracțiunii, tragerea făptuitorului la răspundere penală, aplicarea pedepsei prevăzute de legislația în vigoare, respectarea drepturilor procesuale și acordarea despăgubirilor victimei. Prevenție directă, la rândul său, se manifestă prin identificarea riscurilor sistemice, monitorizarea locurilor de detenție, instruirea colaboratorilor axată pe micșorarea riscului aplicării relelor tratate și a încălcării drepturilor omului. În aceeași ordine de idei, menționăm că diferite tipuri de prevenție sunt puse în sarcina diferitor actori implicați. În special, prevenție directă este realizată de către ONG-urile, instituții naționale de protecție a drepturilor omului, Mecanismul Național de Prevenire a Torturii (în continuare, MNPT), organizații internaționale și regionale specializate în domeniu, în tip ce prevenție indirectă este realizată de către organele procuraturii și sistemul judecătoresc, de la eficiența căruia depinde realizarea actului justiției și tragerea la răspunderea penală a celor, care comit acte de tortură. În pofida diferenței substanțiale între aceste tipuri de prevenție, sistemele respective se află într-o strânsă legătură. Ineficiența sistemului de justiție determină formarea fenomenului impunității colaboratorilor organelor de drept, care se manifestă inclusiv prin ratele joase a condamnărilor la pedeapsa privativă de libertate reală a colaboratorilor vinovați în comiterea relelor tratamente. Impunitatea colaboratorilor reprezintă una din cauzele ineficienței prevenției directe, care, îmbinată cu neexecutarea recomandărilor de către autorități și prezența atitudinii discriminatorii față de deținuți în societate, nu duce la rezultate preconizate.

În altă ordine de idei, menționăm că cercetătorii Richard Carver și Lisa Handley [1] clasifică toate măsurile de prevenire a torturii în patru grupuri mari: 1) garanții procesuale și instituționale privind neaplicarea torturii; 2) tragerea la răspunderea penală a făptuitorilor și lupta cu fenomenul impunității; 3) crearea mecanismului de monitorizare a locurilor de detenție; 4) crearea mecanismului, care examinează plângeri privind aplicarea relelor tratamente. Dintre cele patru grupuri de măsuri preventive, doctrinarii poziționează ca cel mai important grup garanțiile pentru prevenirea torturii, care se aplică din primele ore și zile după privare de libertate, în special notificarea promptă a familiei persoanei deținute, informarea deținutului despre drepturile de care acesta dispune în custodia statului, dreptul la un avocat și examinarea medicală la scurt timp după privare de libertate. Imediat și în primele ore după reținerea sau arestarea persoanei riscul de maltratare este cel mai ridicat, ceea ce subliniază importanța garanțiilor aplicate la aceste etape. Deși există unele suprapuneri cu măsurile de protecție derivate prin conceptul procesului echitabil, care se regăsesc, de exemplu, în articolele 9 și 14 din Pactul Internațional privind Drepturile Civile și Politice [3] și articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, aceste mecanisme tind să fie mai puțin protejate în dreptul internațional [1].

Al doilea grup de măsuri se referă la efectuarea urmăririi penale eficiente în cazurile aplicării relelor tratamente de către colaboratorii organelor de drept și alte persoane,

care aplică tortura. Obligație de criminalizare a torturii reiese din prevederile UNCAT [4] și vizează incriminarea torturii și tragerea la răspundere penală a făptuitorilor. Articolul 2 alin. (1) din Convenție menționează expres că scopul general al tratatului este prevenirea torturii. Adică, incriminarea și investigarea eficientă a actelor de aplicare a torturii și urmărirea penală sau extrădarea presupușilor făptuitori are ca scop prevenirea incidenței ulterioare a relelor tratamente [1].

Realizarea practică a acestor măsuri se manifestă, dar nu se limitează la: înregistrarea și investigarea plângerilor de aplicare a torturii, tragerea la răspundere penală a făptuitorilor, aplicarea unei condamnări la privațiune de libertate reală neaplicarea instituțiilor juridice precum amnistie și grațiere față de făptuitori, adoptarea conceptului jurisdicției universale și tragerea la răspundere penală a făptuitorului, indiferent de statul, în care acesta a comis relele tratamente, garantarea respectării drepturilor victimelor în cadrul procesului penal și acordarea despăgubirilor echitabile acestora. Eficiența procesului de investigare a infracțiunilor de tortură poate fi determinată prin compararea ratelor de condamnare pentru comiterea relelor tratamente cu cele prezente la comiterea unor altor infracțiuni grave [1]. Menționăm că, de regulă, ratele de condamnare a colaboratorilor sunt mult mai joase decât ratele de condamnare a făptuitorilor în cazul comiterii altor tipuri de infracțiuni grave. În plus, se constată o diferență majoră între numărul de plângeri înregistrate la organele de drept, în care este invocată aplicarea torturii, tratamentului inuman și degradant și numărul de procese penale pornite pentru investigarea acestor plângeri. Această stare de fapt, împreună cu prezența fenomenului impunității colaboratorilor organelor de drept determină importanța crucială a eficienței activității sistemului de justiție penală în lupta cu aplicarea relelor tratamente în custodia statului și a obligațiilor pozitive a autorităților în domeniul combaterii torturii.

Un alt grup de măsuri se axează pe monitorizarea locurilor de detenție, intervievarea deținuților în cadrul monitorizării și verificarea faptului că față de membrii organului de monitorizare sau deținuți, care discută cu ei nu sunt aplicate sancțiuni. OPCAT exemplifică rolul organismelor de monitorizare în prevenirea torturii, fiind impusă obligația statelor părți să instituie propriul mecanism național preventiv pentru a colabora și a lucra împreună cu Subcomitetul ONU pentru Prevenirea Torturii, ambele având competențe de a vizita locuri privative de libertate. Pe bază a aceluiași principiu de creare a unui sistem de vizitare a locurilor privative de libertate a fost instituit Comitetul European pentru Prevenire Torturii, acesta fiind un organ regional la nivelul Consiliului Europei, introdus prin ratificarea Convenției Europene privind Prevenirea Torturii [1]. Eficiența mecanismelor de monitorizare a locurilor de detenție se manifestă prin evidențierea potențialelor încălcări, limitări ale drepturilor persoanelor deținute și adresarea unor recomandări autorităților pentru remedierea acestora.

Ca măsură de prevenire a relelor tratamente mai poate servi și instituirea organului, care examinează plângeri. Organismele, care investighează plângeri de aplicare a torturii sunt văzute de mulți ca un alt mecanism important de prevenire a relelor tra-

tamente [5]. Mecanismele independente de investigare a plângerilor reprezintă organe distincte de cele de urmărire penală, care se axează pe examinarea plângerilor victimelor de aplicarea torturii, tratamentului inuman și degradant. De regulă, acestea sunt instituite în cadrul Oficiului Ombudsmanului sau instituțiilor naționale pentru protecția drepturilor omului [1]. Eficiența acestor organe a fost apreciată de către cercetătorii Richard Carver și Lisa Handley ca fiind una redusă în comparație cu cele judiciare și procesual-penale investite cu funcția investigării plângerilor de aplicare a torturii [1]. Cu toate acestea, mecanismele de examinare a plângerilor de aplicare a relelor tratamente pot fi eficiente în cazul prezenței fenomenului impunității colaboratorilor organelor de drept. Concluziile instituției specializate în domeniul dreptului omului, pe de o parte, pot atrage atenția autorităților la problemele existente, iar, pe de altă parte, pot proteja direct victimele relelor tratamente și preveni persecutarea acestora.

CONCLUZII

Activitatea generală de prevenire a torturii reprezintă un pilon fundamental în asigurarea efectivă a dreptului la libertate și siguranță în detenție. Analiza conceptului de prevenire a torturii și a formelor sale – directă și indirectă – evidențiază faptul că protecția împotriva torturii nu este doar o reacție post-factum la încălcări grave, ci un mecanism proactiv, cu vocație sistemică, menit să consolideze statul de drept și să garanteze demnitatea umană a persoanelor în custodia statului.

Importanța prevenirii torturii pentru asigurarea realizării plenare a dreptului la libertate și siguranța persoanelor în custodia statului se manifestă prin faptul că o reținere arbitrară, nerespectarea condițiilor legale sau extinderea nejustificată a termenelor reținerii sau a arestării creează premise de vulnerabilitate și expunere la tratamente inumane sau degradante, în special în lipsa unui cadru procesual riguros. În același timp, neprezentarea promptă a persoanei reținute în fața unei autorități judiciare independente nu doar încalcă dreptul la libertate și siguranța, ci slăbește și controlul efectiv asupra tratamentului aplicat în primele ore sau zile după privarea persoanei de libertate, perioade considerate critice în contextul riscului aplicării torturii sau relelor tratamente. Trebuie să subliniem faptul că posibilitatea reală a persoanei private de libertate de a contesta legalitatea detenției contribuie decisiv la prevenirea torturii.

În acest sens, activitatea generală de prevenire a torturii acționează ca un mecanism transversal de protecție: ea consolidează cadrul legal și instituțional, asigură supravegherea și transparența practicilor privative de libertate și, nu în ultimul rând, întărește încrederea publică în capacitatea statului de a respecta și proteja drepturile fundamentale, inclusiv în cele mai restrictive circumstanțe. Astfel, prevenirea torturii devine nu doar o obligație internațională și constituțională, ci și o garanție indispensabilă a respectării dreptului la libertate și siguranță pentru toate persoanele aflate în custodia statului.

REFERINȚE:

1. Richard Carver and Lisa Handley Effective torture prevention Research handbook on torture: Legal and medical perspectives on prohibition and prevention [ISBN: 9781788113953] / edited by Malcolm D. Evans and Jens Modvig (Edward Elgar, 2020).
2. Preventing Torture An Operational Guide for National Human Rights Institutions APF, APT and OHCHR May 2010 p. 3 Online: Preventing Torture: An Operational Guide for National Human Rights Institutions (ohchr.org) .
3. Pact Internațional Nr. 31 din 16-12-1966 cu privire la Drepturile Civile și Politice Publicat: 30-12- 1998 în Tratate Internaționale Nr. 1 art. 31 Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea generală a Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967, cf. art. 49, pentru dispozițiile - 113 cu excepția celor de la art. 41; la 28 martie pentru dispozițiile de la art.41 Online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro .
4. Convenţie Nr. 130 din 10-12-1984 Convenţia Împotriva Torturii și Altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante* Publicat : 30-12-1998 în Tratate Internaționale Nr. 1 art. 130 **Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea generală a națiunilor Unite prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984. Intrată în vigoare la 26 iunie 1987 conform dispozițiilor art.27 (1).*
5. European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2015.

N.B. *Articolul este elaborat în cadrul subprogramului de cercetare: 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.*

ASPECTE POZITIVE ȘI NEGATIVE ALE MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE

POSITIVE AND NEGATIVE ASPECTS OF INTERNATIONAL MIGRATION

CZU: 342.734:331.556:327.58 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.17**

Oxana CHISARI-LUNGU
ORCID: 0009-0006-8100-5939
E-mail: chisarioxana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *International migration is not without challenges.Destination countries often face difficulties in integrating newcomers, and social tensions, racism, or discrimination may arise when public policies are not well designed.At the same time, countries of origin may suffer due to the "brain drain" — the loss of qualified human resources, which affects the education, healthcare, and research systems in the long term.However, the positive impact of migration can be maximized through responsible policies and international cooperation.Both countries of origin and destination must work together to ensure the rights of migrants and to turn migration into a tool for sustainable development.*

Keywords: *migrant, diaspora, circular migration, public policy document, remittances*.

INTRODUCERE

În ultimele decenii, migrația internațională a devenit un fenomen global cu implicații profunde asupra societăților de origine și de destinație. Milioane de oameni își părăsesc țările natale în căutarea unui trai mai bun, a siguranței sau a unor oportunități profesionale superioare. Deși adesea controversată, migrația internațională este, în esență, o expresie a dorinței umane de progres și securitate. Migrația contribuie la dezvoltarea economică a țărilor de destinație. Migranții adesea ocupă locuri de muncă pe care populația locală le refuză sau în care există deficit de forță de muncă. De exemplu, în multe state vest-europene, muncitorii din Europa de Est, inclusiv din Republica Moldova, au devenit indispensabili în sectoare precum agricultura, construcțiile sau îngrijirea persoanelor vârstnice. Astfel, migranții susțin economii întregi, contribuind la creșterea PIB-ului și la echilibrarea sistemelor demografice îmbătrânite. Pe de altă parte, migrația aduce beneficii și pentru țările de origine. Remitențele – banii trimiși acasă de migranți – sunt o sursă importantă de venit pentru milioane de familii. De asemenea, migranții care se întorc în țară aduc cu ei experiență profesională, idei noi și o perspectivă mai largă asupra lumii, ceea ce poate stimula inovația și schimbarea socială.

Migraţia internaţională de muncă este una dintre cele mai stringente probleme cu care se confruntă și Republica Moldova. Potrivit Biroului Național de Statistică, pentru prima dată în istoria recensămintelor, Moldova se confruntă cu o scădere a populației

determinată nu doar de emigrare, ci și de un spor natural negativ. În ultimul deceniu, s-au născut cu 60.000 mai puțini oameni decât au decedat. Din reducerea totală a populației cu 400.000 de persoane, 340.000 au emigrat, iar restul reprezintă pierderi naturale [1].

Prin migrație internațională a forței de muncă se înțelege mișcarea populației apte de muncă peste hotarele propriei țări cu scopul de a fi antrenată în relații de muncă cu angajatorii din alte state. În categoria migrației de muncă nu sunt incluși comercianții, precum și persoanele care se deplasează peste hotare în scop de serviciu (dacă lipsește contractul cu angajatorii străini) [2, p. 98].

Migrația internațională în scop de muncă din Republica Moldova are un impact complex, atât social, cât și politic, asupra populației și situației interne a țării. Printre beneficiile acestui fenomen se numără trimiterea remitențelor, întărirea monedei naționale și a sistemului bancar, îmbunătățirea nivelului de trai al migranților și al familiilor lor, precum și crearea unor oportunități de dezvoltare socio-economică pentru țară. Pe de altă parte, există și efecte negative, cum ar fi modificarea structurii socio-demografice, în special în rândul tinerilor, destrămarea familiilor, și situația dificilă a copiilor și bătrânilor rămași fără sprijinul celor dragi. De asemenea, lipsa unui control eficient la granița de est, realizat de autoritățile moldovenești, constituie un obstacol major în rezolvarea problemelor asociate migrației. Această deficiență contribuie la instabilitate și încurajează migrația ilegală.

Conform raportului „Situația demografică în anul 2023", publicat de Biroul Național de Statistică, datele referitoare la distribuția pe grupe de vârstă a emigranților din Republica Moldova cuprind persoanele tinere din grupele de vârstă 20–29 de ani și 30–39 de ani, care reprezintă împreună aproximativ 44% din totalul emigranților, cu 23% și, respectiv, 21%. Aceste statistici evidențiază tendința predominantă de migrație în rândul populației tinere și active din punct de vedere economic, ceea ce are implicații semnificative asupra structurii demografice și a pieței muncii din Republica Moldova. Estimările privind numărul cetățenilor moldoveni aflați peste hotare variază: Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE): între 1,11 și 1,25 milioane de cetățeni moldoveni locuiesc în străinătate, conform datelor oficiale și estimărilor din 32 de țări cu misiuni diplomatice moldovenești; Organizația Internațională pentru Migrație (OIM): în 2020, aproximativ 1,16 milioane de cetățeni moldoveni se aflau în străinătate, 52,2% dintre aceștia fiind femei; Recensământul Populației și Locuințelor 2024: în ultimul deceniu, 340.000 de moldoveni au emigrat, contribuind la o scădere totală a populației cu 400.000 de persoane, restul fiind pierderi naturale. Conform estimărilor MAEIE, principalele destinații ale emigranților moldoveni sunt: Rusia: 354.000 de persoane; Italia: 300.000; Franța: 160.000; Germania: 100.000; SUA: 60.000; Marea Britanie: 42.000; Spania: 35.000; Grecia: 30.000; Portugalia: 25.000; Cehia: 20.000; Irlanda: 20.000; Canada: 19.000 și Israel: 18.000 de persoane [1].

MATERIAL ŞI METODĂ

În cadrul prezentului studiu, am stabilit drept scop identificarea aspectelor pozitive și negative ale migrației din Republica Moldova. Pentru realizarea acestei cercetări s-au utilizat metode calitative și analitice, printre care: analiza documentară a legislației naționale și internaționale; studiul literaturii de specialitate și a doctrinelor juridice și sociale; analiza comparativă a practicilor din alte țări cu experiențe similare; interpretarea normelor juridice în contextul aplicării lor practice; sinteza rezultatelor pentru formularea concluziilor și recomandărilor.

Fenomenul migraţiei, una dintre marile drame ale timpurilor moderne, este favorizat de posibilităţile mari de transport, de circulaţia informaţiilor, de tensiunile sociale şi situaţiile economice precare. Migraţia duce la modificări socio-economice şi culturale, ceea ce determină schimbări temporare sau definitive ale realităţii umane, ale modului de viaţă şi ale personalităţii celor care pleacă, dar şi ale celor rămaşi acasă. Astfel, migraţia afectează, în primul rând, familia, schimbându-i atât structura, cât şi funcţionalitatea, dar și vârsta persoanelor tinere care pleacă din țară. Republica Moldova, făcând parte din spaţiul fostei URSS, a cunoscut diferite forme ale emigrării forţei de muncă încă din perioada sovietică, când fusese promovată migrarea forţei de muncă în interiorul uniunii. La momentul actual, Republica Moldova este una dintre ţările lumii cel mai mult afectată de emigrarea cetăţenilor săi peste hotare în scopuri de muncă, fie sezonieră, fie pe termen mai îndelungat sau la studii.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Migrația reprezintă una dintre cele mai persistente și complexe provocări cu care se confruntă Republica Moldova. De la proclamarea independenței în 1991, milioane de cetățeni moldoveni au ales să lucreze sau să trăiască în afara țării, în căutarea unor condiții mai bune de viață [3].

Acest exod afectează multiple sectoare: de la piața muncii și sistemul fiscal până la structura demografică și coeziunea socială. În consecință, autoritățile naționale au implementat politici complexe pentru a contracara efectele negative ale migrației și a valorifica potențialul diasporei în dezvoltarea țării.

Literatura despre dezvoltarea economică și afacerile internaționale încă mai conceptualizează adesea diasporele drept exemple bine coordonate de capital social, și anume că fiecare este o rețea de cooperare relativ coerentă formată dintr-un anumit grup demografic care împărtășește valori și obiective similare. Utilizarea modernă a termenului „diaspora”, care se referă la comunități din străinătate, expatriați și minorități dintr-o anumită țară, a intrat în uz la sfîrșitul anilor 1960 și poartă adesea o noțiune implicită de uniformitate. Însă este important de evidențiat natura eterogenă a diasporelor care sunt adesea dispersate geografic în timp și au propria lor dinamică internă. Această dinamică poate fi creată de factori precum momentul în care valurile sau grupurile de migranți și-au părăsit patria, motivele pentru care au plecat, vârsta, educația etc. Organizația

Internațională a Migrației (OIM) definește diaspora drept "migranți sau descendenți ai migranților, a căror identitate și sentiment de apartenență au fost modelate de experiența și contextul migrației". Alte surse identifică diaspora ca "o rețea de persoane afiliate din punct de vedere cultural sau național, cu un trecut comun, care locuiesc în afara hotarelor țării lor natale percepute".

Conform OIM, emigranții moldoveni pot fi divizați în trei grupuri. Primul grup este alcătuit din migranți de muncă pe termen scurt care călătoresc pentru muncă sezonieră în Comunitatea Statelor Independente (CSI), preponderent în Rusia (care au constituit aproape 55 la sută din toți migranții în 2014), Polonia și alte țări europene. Acești migranți fac parte dintr-un proces de migrație circulară care îi vede revenind frecvent în Moldova în perioadele dintre contractele de muncă în străinătate. Al doilea grup este alcătuit din migranți de muncă pe termen lung în Uniunea Europeană (UE), preponderent în Italia, care tind să rămână dincolo de cerințele angajării lor sezoniere. Acest grup este mai bogat și mai orientat spre afaceri decât primul, dar menține totuși o prezență activă în societatea moldovenească și pe piața imobiliară a acesteia, ceea ce sugerează că au ideia de a se restabili eventual în țara lor natală. La începutul pandemiei COVID-19, majoritatea acestor migranți din UE s-au întors în Moldova (OIM estimează că s-au întors între 50 000 și 60 000 migranți), deoarece închiderea economică care a urmat a paralizat statele gazdă. În cele din urmă, al treilea grup în număr de aproximativ 350 000 este alcătuit din persoane mai sigur stabilite în străinătate, fără intenție imediată de a se întoarce în Moldova, formând diaspora permanentă. Aria geografică a acestui grup cuprinde aproximativ 100 000 de persoane care locuiesc în Israel (moldoveni și cei cu origine etnică evreiască), SUA și Canada (câte 50 000 în fiecare), restul celor rămași fiind răspândiți în Italia, Rusia, Ucraina, Turcia și câteva alte țări [3].

La data de 21 decembrie 2023 Guvernul Republicii Moldova a aprobat, Programul Național „Diaspora" 2024 – 2028 și Planul de acțiuni privind implementarea acestuia [4]. Scopul fundamental al Programului este de a crea și implementa mecanisme eficiente și durabile care să permită colaborarea și implicarea activă a diasporei în procesele de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova.

Din punct de vedere a prevederilor Strategiei Naționale de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030" [5], Programul contribuie la *„*Promovarea migrației circulare și asigurarea unei protecții sociale eficiente a migranților, inclusiv transferabilitatea beneficiilor și recunoașterea calificărilor, pentru o reintegrare eficientă a celor reveniți de peste hotare*" (obiectivul 1), „*Dezvoltarea unui sistem accesibil, flexibil și relevant de educare continuă a adulților*" (obiectivul 3) și „*Dezvoltarea și diversificarea produsului turistic național (agroturismul, ecoturismul, turismul rural, vitivinicol, gastronomic și cultural), consolidarea rolului comunităților locale și implicarea diasporei*" (obiectivul 4).* Documentul urmărește să consolideze legăturile dintre țară și cetățenii săi aflați în străinătate, prin promovarea și diversificarea căilor și instrumentelor de implicare, facilitarea transferului de cunoștințe, experiență și expertiză a diasporei. Implementarea obiectivelor SND are loc prin intermediul mobilizării și implicării diasporei în dezvoltarea economi-

că și socială a țării, precum și prin intermediul creării de condiții mai bune pentru integrarea și adaptarea diasporei în țările de destinație. Acțiunile stabilite în cadrul acestui document de politici sunt în concordanță și cu prioritățile prevăzute în Programul de activitate al Guvernului „Moldova prosperă, sigură, europeană" [6].

Remitențele, ca prim exemplu de participare a unei diaspore la dezvoltarea patriei sale, pot oferi îmbunătățiri pentru bunăstarea persoanelor care primesc, dar nu pot produce o transformare economică structurală la nivel național. Este greu de argumentat că remitențele sunt o sursă fiabilă de creștere economică durabilă dat fiind natura lor individualizată și ad hoc, precum și dependența lor de ciclul economic al țării gazdă [7]. În Moldova, chiar și cu gama sa largă de proiecte de implicare a diasporei, impactul pozitiv al remitențelor pare să fie foarte localizat, fără niciun efect de transformare asupra macrostructurii economiei demn de remarcat [8]. În mod similar, cea mai mare parte a implicării diasporei în ceea ce privește transferul de cunoștințe și competențe rămâne în mare măsură individuală. Ceea ce lipsește în acest mediu este un cadru structural care a putea valorifica și coordona sistematic un astfel de comportament individual pentru a contribui semnificativ la binele comun al dezvoltării macroeconomice mai largi.

CONCLUZII

În concluzie, evidențiem că Republica Moldova ar trebui să mențină sau să restabilească legăturile cu o cât mai mare parte a diasporei posibil. Aceasta necesită o gândire strategică despre relațiile cu diaspora cu scopul principal de a crește în continuare încrederea. Rolul principal aici îi revine Biroului relații cu diaspora (BRD) [9] care, deși rămâne o entitate din sectorul public, ar trebui să obțină o mobilitate funcțională și o autonomie mai mare decât are în prezent. Biroul este o subdiviziune structural automată a Cancelariei de Stat, care asigură coordonarea politicii în stat în domeniul relațiilor cu diaspora [10]. Acesta colaborează cu subdiviziunile Cancelariei de Stat, cu alte autorități publice și instituții, cu societatea civilă, cu parteneri de dezvoltare și sociali în aspect ce țin de domeniul său de activitate.

În general, BRD ar trebui să ajusteze și să adapteze în mod proactiv activitățile sale la profilul multidimensional al diasporei, oferind o gamă diversă de oportunități de implicare. De asemenea, este esențial de minimizat povara administrativă atât pentru moldovenii care se întorc, cât și pentru membrii diasporei care participă în programe academice și profesionale. În esență, cheia succesului constă în obținerea unei mai bune înțelegeri a componenței și capacităților diasporei, totodată construind încrederea astfel, încât moldovenii care locuiesc în străinătate să dorească să se implice strategic în dezvoltarea continuă a Republicii Moldova.

REFERINȚE:

1. https://statistica.gov.md/ro/situatia-demografica-in-anul-2023-9696_61323.html

2. CONSTANTIN D.L, VASILE V., PREDA D., NICOLESCU L. *Current issues regarding Romania's external migration, in J. Poot, B. Waldorf, L. van Wissen, L. (Eds.). Migration and Human. Cheltenham, UK: Capital: Regional and Global Perspectives,* Edward Elgar, 2008. 271 p.
3. Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), *Profilul Migrațional al Republicii Moldova 2021*, Chișinău, 2022.
4. Hotărârea Guvernului RM nr. 1032 din 21.12.2003 cu privire la aprobarea Programului național „Diaspora" pentru anii 2024-2028. În: MO nr. 61-63 din 2024.
5. Legea RM nr. 315 din 17-11-2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030". În MO nr. 409-410 din 2022.
6. Hotărârea Parlamentului RM nr. 28 din 16.02.2023 pentru aprobarea Programului de activitate al Guvernului și acordarea votului de încredere Guvernului. În: MO nr. 29-53 din 2023.
7. GEVORKYAN, A.V. 2018. *Economiile în tranziție: Transformarea, dezvoltarea și societatea în Europa de Est și fosta Uniune Sovietică/ Transition Economies: Transformation, Development, and Society in Eastern Europe and the Former Soviet Union*. Oxford: Routledge.
8. PIRAS, S., VITTUARI, M., MÖLLERS, J. și HERZFELD, T. 2018. Influxul remitențelor și practicile agricole ale micilor deținători de teren. Cazul Republicii Moldova. Politica privind folosirea terenurilor/Remittance Inflow and Smaillholder Farming Practices. Case of Moldova, 70: 654-665.
9. Regulamentul privind organizarea și funcționarea Biroului relații cu diaspora (cu statut de direcție) din cadrul Cancelariei de Stat. Disponibil: https://brd.gov.md/transparenta/regulamentul-privind-organizarea-si-functionarea-biroului-relatii-cu-diaspora/
10. https://brd.gov.md/brd/despre-noi/

N.B.*Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „ Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)" în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.*

PREJUDICIUL MORAL ȘI DREPTURILE OMULUI: RĂSPUNSURILE CEDO

MORAL DAMAGE AND HUMAN RIGHTS: THE RESPONSES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

CZU: 347.121:347.5:341.231.14 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.18**

Rodica CIOBANU
ORCID: 0000-0001-6071-8178
E-mail: rodica.ciobanu@usm.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Irina PUNGA
ORCID:0000-0002-6004-9338
E-mail: iri.punga@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary: *The European Court of Human Rights (ECtHR) has, over time, reaffirmed in its jurisprudence the recognition of various forms of moral damage and the essential importance of compensation for them. The development of this jurisprudence has extended protection not only to natural persons but also to legal persons, establishing their right to seek compensation for moral damage suffered. Compensation awarded by the ECtHR may be financial or may consist of official recognition of the violation, underlining a fair approach to victims. The Court assesses the gravity of the harm and the specific circumstances of each case, based on the principles of equity and proportionality. Although the difficulty of accurately assessing moral damage is recognised, the compensation process is in line with existing practice and the principle of proportionality. The article emphasises the importance of the protection of non-patrimonial rights and their development in the context of international law, highlighting the crucial role of the ECtHR in strengthening these rights.*

Keywords: *European Court of Human Rights, moral damage, non-patrimonial rights, jurisprudence, proportionality.*

INTRODUCERE

Compensarea prejudiciului moral este un aspect esențial al justiției, având rolul de a remedia daunele suferite de o persoană din cauza unor acțiuni sau omisiuni ilicite. Acest tip de prejudiciu vizează vătămarea intereselor personale nepatrimoniale, cum ar fi onoarea, reputația și suferințele emoționale cauzate de evenimente traumatizante, precum accidentele sau pierderile de persoane dragi. Spre deosebire de prejudiciul patrimonial, care poate fi cuantificat în termeni monetari, prejudiciul moral este de natură mai abstractă și prin urmare, mai dificil de evaluat.

Articolul 41 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) recunoaște importanța compensării prejudiciilor morale ca parte a reparării integrale a victimelor. În cazul în care Curtea constată o încălcare a drepturilor prevăzute de convenție, aceasta poate acorda o satisfacție echitabilă, inclusiv compensații pentru prejudiciul moral. Aceste despăgubiri nu doar că recunosc daunele suferite, ci contribuie și la restaurarea demnității persoanei afectate.

Astfel, prejudiciul moral devine o dimensiune esențială a justiției, reflectând nu doar efectele directe ale acțiunilor ilegale, ci și impactul profund asupra vieții psihologice și emoționale a victimelor. Evaluarea acestuia necesită o abordare holistică, care să țină cont de contextul individual al fiecărei victime și specificitatea circumstanțelor în care a avut loc prejudiciul. Compensarea prejudiciului moral nu se reduce la o chestiune de reparare financiară, ci este și un proces de recunoaștere și validare a suferinței trăite.

REZULTATE

Consecințele prejudiciului moral pot lua forme variate, reflectând impactul diferit asupra vieții victimelor. Aceste forme de manifestare pot include suferințe psihologice, afectarea reputației, umilința publică sau stresul emoțional intens, toate având un efect profund asupra bunăstării individului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin intermediul jurisprudenței sale, a identificat mai multe modalități de exprimare a acestui tip de prejudiciu, subliniind importanța recunoașterii și compensării acestor daune nepatrimoniale.

Este esențial de menționat că, datorită caracterului evolutiv al Convenției Europene a Drepturilor Omului, formele de manifestare a consecințelor prejudiciului moral asupra victimei, așa cum sunt relevate în practica Curții, nu pot fi considerate exhaustive. Această evoluție reflectă nu doar schimbările sociale și culturale, ci și o înțelegere tot mai profundă a complexității suferinței umane.

Prin urmare, cele mai frecvent menţionate modalităţi de exprimare a prejudiciului moral, din jurisprudenţa Curţii, sunt:

- *durerea, suferinţa şi rănirile fizice şi psihice* - survin atunci când victimei i-a fost cauzată o traumă de ordin fiziologic sau psihologic. Spre exemplu, în cauza *Oneryildiz împotriva Turciei,* Curtea a considerat că copiii supravieţuitori ai părinţilor decedaţi au suferit răniri psihice considerabile, acordându-le în calitate de satisfacţie echitabilă o sumă totală în valoare de 135000 EUR [1]. O altă cauză de suferință psihologică ce reprezintă interes este cauza *Arseniev împotriva Moldovei [2].* În faţa Curţii reclamantul s-a plâns, în temeiul art. 3 CEDO, că a fost deținut într-o celulă supraaglomerată, că nu a beneficiat de asistență medicală suficientă, și că nu a primit alimentație de o cantitate sau calitate, care a subminat sistemul său imun. Curtea a constatat că reclamantul a fost deținut în condiții de detenție inumane, și anume supraaglomerate (șase persoane într-o celulă de 7.9 m.p.), situație suportată de mai mulți ani, petrecând 23 de ore pe zi în asemenea condiții. Curtea a acordat reclamantului 15,000 Euro cu titlu daune morale.

Aceeași situație este și în cauza *Pădureț împotriva Moldovei [3].* În faţa Curţii, reclamantul a invocat violarea art. 3 CEDO (interzicerea torturii), deoarece a fost maltratat de către ofițeri de poliție în timp ce era deținut și pe motiv de omisiune a autorităților de a duce o anchetă efectivă și de a-i pedepsi pe cei vinovați de maltratare. Reclamantul a solicitat Curții acordarea EUR 20,000 cu titlu de prejudiciu moral și EUR 3,150 cu titlu de costuri și cheltuieli. Curtea a constatat că reclamantul nu numai că a fost supus torturii în timp ce se afla în custodia poliției, dar autoritățile nici nu i-au oferit o redresare suficientă, deoarece nu au investigat în modul potrivit și în termene rezonabile alegațiile sale de maltratare. Respectiv, Curtea a acordat reclamantului întreaga sumă solicitată pentru compensarea prejudiciului moral – EUR 20,000, precum și EUR 2,500 cu titlu de costuri și cheltuieli (dintre care EUR 850 i-au fost acordați anterior de Consiliul Europei pentru asistență judiciară).

- *sentimentul de anxietate, stres şi neliniște*- se constată atunci când victima, aflându-se într-o stare permanentă de frică, disconfort şi retrăire, nu poate savura de modul obişnuit de trai, simţindu-se totodată şi incapabilă de a se bucura în modul cuvenit de garanţiile prescrise de lege. În acest sens, în cauza *Sommerfeld împotriva Germaniei [4]*, Curtea Europeană a acordat reparaţii în valoare de 20000 EUR pentru prejudiciul moral rezultat din discriminare la asigurarea dreptului victimei la viaţa privată, garantat de art. 8 din Convenţie. *sentimentul de frustrare, nedreptate şi umilinţă* - reprezintă o stare de dezamăgire şi neîncredere în raport cu valorile faţă de care este ataşată victima, inclusiv modurile de protecţie a acestora. Astfel, în cauza *McFarlane împotriva Irlandei [5]*, Curtea a acordat o satisfacţie echitabilă în valoare de 5500 EUR pentru prejudiciul cauzat prin inacţiunea şi pasivitatea autorităţilor de stat.
- *starea de frică şi incertitudine de lungă durată*- persistă atunci când victima nu se poate bucura de siguranţă şi nu poate conta pe aşteptările pe care ar fi fost îndreptăţită să conteze în situaţia în care încălcarea nu ar fi survenit. În acest sens, în cauza *Kakamoukas şi alţii împotriva Greciei [6]*, Curtea a acordat fiecărui reclamant câte 4000 EUR pentru prejudiciul moral suferit, menţionând că „Cu cât mai mult sunt puse la mijloc interesele reclamantului în proces, cu atât mai mare este sentimentul de incertitudine şi disconfort suferit de către acesta”.
- *diminuarea reputaţiei* - are loc atunci când părerea publică faţă de meritele victimei este considerabil redusă, diminuată. În cauza *Petru Roşca împotriva Moldovei [7]*, Curtea a căzut de acord cu argumentele reclamantului precum că acesta, fiind o persoană notorie în oraşul Cahul, a suferit grave atingeri aduse reputaţiei sale în urma reţinerii şi aplicării sancţiunii faţă de acesta.
- *pierderea de oportunitate*- survine atunci când victima nu poate obţine un beneficiu ca urmare a încălcării, beneficiu care cu siguranţă ar fi fost obţinut în cazul în care încălcarea nu survenea. Spre exemplu *cauza Serghides împotriva Cipru [8],* reclamantul a solicitat satisfacție echitabilă în valoare de 136.000 de lire sterline cipriote (“CYP”), plus 9% dobândă, pentru privarea de proprietate, precum și 79230 CYP pentru pierderea de utilizare a bunurilor ei, și pierderea ulterioară a oportunității de a dezvolta sau/și de a

închiria. În acest sens, reclamantul a declarat că această parte a terenurilor ei ar fi putut fi vândută unei terțe părți sau ar fi putut fi folosite, printre altele, în scopuri de parcare, expoziții de mașini și alte produse sau instalarea de panouri de publicitate. Curtea a considerat că estimările reclamantului sunt excesive, în special având în vedere forma și mărimea terenului (o bandă, 4 metri lățime), care limitează în mod inevitabil modul în care poate fi utilizat. Mai mult, Curtea notează că reclamantul a făcut doar declarații generale cu privire la modalitatea de utilizarea și/sau dezvoltare posibilă a acestei părți a terenului. Ea nu a prezentat detalii convingătoare cum ar fi planuri specifice pentru utilizare și/sau dezvoltarea acestui teren în scop profitabil. Având în vedere considerațiile de mai sus și în absența unui acord între părți, Curtea, hotărând în mod echitabil, în conformitate cu articolul 41 din Convenție, acordă reclamantului 60.000 euro (EUR) cu titlu de despăgubiri pentru prejudiciul material susținut.

În ceea ce privește forma de remediere a prejudiciului moral, Hugo Grotius considera că banii sunt unica compensare universală pentru fiecare suferință [9]. De la perioada lui Hugo Grotius, multe s-au schimbat, astfel încât contemporanii noștri pentru a compensa prejudiciul nepatrimonial utilizează diverse forme de remediere, de la recunoașterea dreptului nepatrimonial încălcat până la acordarea unor compensații bănești.

Menționăm că practica de compensare a prejudiciului moral prin acordarea unei satisfacții echitabile reprezintă o modalitate eficientă de a proteja drepturile nepatrimoniale personale, fiind îndreptată spre remedierea completă sau parțială a bunăstării mintale prin substituirea emoțiilor negative cu cele pozitive. Trebuie remarcat faptul că protecția drepturilor nepatrimoniale ale persoanelor fizice prin intermediul compensației prejudiciului moral cauzat de acțiuni ilegale, este o practică recunoscută și larg răspândită în multe țări ale lumii.

Conceptul de reparare a prejudiciului moral prin acordarea unei plăți compensatorii a fost acceptat și aplicat practic în toată lumea. Aceasta se datorează faptului că în primul rând, proprietatea, inclusiv banii s-a dovedid a fi cea mai eficentă și mai satifăcătoare formă de remediere a unui prejudiciu moral. În al doilea rând, prin intermediul banilor pot fi compensate într-o oarecare măsură atât suferințele fizice cât și psihice suferite de către partea vătămată.

Este esențial de menționat că, de-a lungul timpului, s-a modificat forma de abordare a sistemului de protecție a drepturilor nepatrimoniale. Dacă inițial repararea unui prejudiciu moral viza doar persoana fizică, odată cu dezvoltarea legislației naționale în acest domeniu s-a extins și subiecții cu drept de a beneficia de remedierea prejudiciului nepatrimonial. Datorită faptului că oamenii trăiesc într-o societate complexă, interconectată, participă indirect, prin intermediul altor persoane la o varietate de relații, riscul de suferire a unei daune morale crește considerabil. Din aceste considerente, a fost analizată posibilitatea de a fi despăgubite nu doar persoanele fizice care nemijlocit au suferit careva prjudicii nepatrimoniale dar și rudele persoanelor care au suferit un prejudiciu moral; moștenitorii persoanelor care beneficiază de despăgubiri pentru daune morale etc. Deci, în ceea ce privește admisibilitatea persoanelor fizice în calitate de subiect a

compensației prejudiciului moral nu a existat nici o dilemă, cu totul alta situație este în cazul persoanelor juridice și dreptul acestora la remedierea prejudiciului moral. Astfel, în cazul persoanei fizice nu există nici un dubiu că aceasta poate suferi și respectiv poate pretinde despăgubiri pentru prejudiciul moral deoarece aceasta are capacitatea de a avea și de a trăi emoții ceea ce nu putem afirma în cazul persoanelor juridice. Din alt punct de vedere este evident că atunci când anumită persoană juridică suferă o discreditare profesională fie i se aduce o atingere reputației acesteia în urma unui act ilegal, aceasta suferă un prejudiciu moral.

Persoanele juridice nu sunt altceva decât grupuri de persoane bazate pe interese comune care au primit un statut juridic obligatoriu, legal fiind dotate cu capacitate juridică. În lumea de astăzi, aceste grupuri constituie fundamentul relațiilor sociale, prin intermediul lor, sunt furnizate și protejate interesele și drepturile persoanelor. Individul, în multe privințe, nu este în măsură de a acționa în mod direct la toate rapoartele juridice, astfel interesele sale, drepturile sunt realizate prin intermediul persoanelor juridice.

Datorită proceselor profunde care au loc în societate a apărut necesitatea de a extinde capacitate persoanelor juridice. Astfel, în cazul în care o persoană juridică reprezintă interesele și apără drepturile persoanelor fizice, interacționează și prestează careva servicii persoanelor fizice, este logic ca entitățile juridice să aibă șanse egale, să exercite drepturi și obligații universale pentru persoane fizice și juridice, inclusiv să dispună de dreptul de reparare a prejudiciului moral. În caz contrar, se dovedește că un grup de indivizi care își uneasc eforturile de dragul intereselor comune, este privat de protecția prejudiciilor nepatrimoniale pe care acestea le pot suferi.

Îndoielile care existau în doctrinele juridice naționale privind problematica persoanei juridice ca subiect al compensației prejudiciul moral a afectat într-o oarecare măsură și practica Curții europene a Drepturilor Omului.

Pentru a înțelege la justa s-a valoare conceptul de satisfacție echitabilă a prejudiciului moral în cazul persoanelor juridice prin prisma art. 41 al Convenției Europene pentru Drepturilor Omului este necesar de a analiza jurisprudența CtEDO. Astfel, trebuie remarcat faptul că inițial Curtea Europeană a Drepturilor Omului avea o poziție rezervată cu privire la acordarea unei satisfacții echitabile pentru prejudiciu moral unei persoane juridice.

Prin urmare, în cazul unei societăți comerciale *Immobiliare Saffi împotriva Italiei [10]*, care a pretins repararea prejudiciului moral cauzat prin violarea dreptului de proprietate asupra încăperii acesteia. În ceea ce privește prejudiciul moral, Curtea a considerat că nu este necesar să se examineze dacă o societate comercială poate pretinde că a suferit un prejudiciu și având în vedere situația de fapt din speță, aceasta decide să nu acorde nici o compensație. Curtea subliniază în această privință că, în cazul *Immobiliare Saffi* nu a considerat necesar să analizeze dacă o societate comercială ar putea pretinde că a suferit un prejudiciu moral deoarece aceasta nu o cer circumstanșele cauzei. Această decizie a Curții nu presupune în nici un fel că există o excludere generală a compensației pentru prejudiciul moral pretins de către persoane juridice.

Acordarea sau refuzul acordării unei satisfacții echitabile în temeiul art. 41 CEDO depinde de circumstanțele fiecărui caz în parte. Astfel, în *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs și Gubi împotriva Austriei*, Curtea a admis că primul reclamant, o asociație, poate fi suferit un prejudiciu moral ca urmare a unei încălcări a articolelor 10 și 13 din Convenție [11]. În plus, în cazul *Partidului Libertății și Democrației și alții împotriva Turciei (ÖZDEP*), Curtea a acordat reclamantului, un partid politic, compensații pentru prejudiciul moral ca urmare a unei încălcări a art.11 din Convenție și anume din cauza frustrării membrilor și fondatorilor săi [12].

În vechiul sistem al Convenției, Comitetul de Miniștri, la propunerile prezentate de către Comisia Europeană a Drepturilor Omului, a acordat în mai multe cazuri despăgubiri pentru prejudiciul moral suferit de societățile comerciale ca urmare a duratei excesive a procedurilor. Curtea a luat, de asemenea, în considerare practica statelor membre ale Consiliului Europei, în astfel de cazuri. Deși este dificil de identificat o regulă precisă comună tuturor statelor membre, practica judiciară în mai multe dintre statele contractante arată că posibilitatea ca o persoană juridică să obțină o compensație pentru prejudiciul moral nu poate fi exclusă. În lumina jurisprudențe și practicii proprii, Curtea nu poate, prin urmare, exclude posibilitatea ca unei persoane juridice să-i fie acordată o compensație pecuniară pentru prejudiciul moral.

Curtea reiterează că Convenția trebuie să fie interpretată și aplicată astfel încât să garanteze drepturi care sunt practice și eficiente. În consecință, din moment ce principala formă de remediere de care Curtea poate dispune este compensare pecuniară, trebuie în mod necesar să fie împuternicită să acorde despăgubiri pecuniare drept compensație pentru prejudiciul moral cauzat societăților comerciale. Prejudiciul moral suferit de astfel de companii pot include capete de cerere, care sunt într-o măsură mai mică sau mai mare "obiective" sau "subiective". Dintre acestea, ar trebui să se țină seama de următoarele aspecte:

- reputația companiei;
- incertitudinea în planificarea deciziilor;
- întreruperi în managementul companiei (pentru care nu există o metodă precisă de calcul a consecințelor) și în cele din urmă, deși într-o măsură mai mică, anxietatea și inconvenienta cauzată membrilor echipei de management.

Un exemplu practic în acest sens îl poate servi cazul *Comingersoll SA împotriva Portugaliei* [13]. În speța dată, Curtea a considerat că faptul că procedura în cauză a continuat dincolo de un termen rezonabil trebuie să fi cauzat Comingersoll SA, directorilor și acționarilor acesteia inconveniente considerabile și un grad de incertitudine prelungită. În acest sens, este legitim să se considere că compania reclamantă a fost lăsat într-o stare de incertitudine care a justificat luarea unei compensații pentru prejudiciul moral. Deci, prin intermediul cazului *Comingersoll SA împotriva Portugaliei,* Curtea recunoaște că o compensație pentru prejudicial moral poate fi asociată nu numai cu protecția reputației de afaceri a unei persoane juridice, dar, de asemenea și cu faptul că, în urma unor acțiuni ilegale care limitează puterile unei persoane juridice survine incertitudinea în planificarea activităților economice ale companiei, fie apar obstacole în gestionarea societății și,

în consecință există anxietate, neplăceri acționarilor, managerilor și a forței de muncă a companiei.

Este esențial de remarcat faptul că dreptul la o satisfacție echitabilă în temeiul art. 41 CEDO presupune două forme de remediere a prejudiciului moral. Astfel, în vederea reparării prejudiciului moral suferit de către victimă, Curtea Europeană a Drepturilor Omului poate dispune acordarea unei compensații bănești victimei fie poate constata că o simplă recunoaștere a încălcării reprezintă deja în sine o satisfacție echitabilă. Totul depinde de gravitatea încălcării și de intensitatea suferințelor morale suferite de către victimă. Astfel, la analiza fiecărui caz individual, CtEDO se ghidează în baza unui șir de criterii dintre care menționăm:

- încadrarea prejudiciului în una din formele de exprimare enumerate anterior în prezenta lucrare;
- prezența unui caracter suficient de grav;
- prezența sau lipsa caracterului continuu al prejudiciului moral;
- vina reclamantului în survenirea prejudiciului moral.

Dacă prejudiciul moral nu se datorează vinei reclamantului, nu este grav și lipsește caracterul continuu al acestuia, precum și în dependență de alte circumstanțe, Curtea poate decide că acordarea unei satisfacții echitabile nu este necesară. În această ipoteză, CtEDO va emite o hotărâre prin care se va limita la recunoașterea încălcării. Doar în cazul în care Curtea constată că încălcarea este atât de gravă încât printr-o simplă recunoaştere situaţia morală a victimei nu se va revendica, aceasta oferă o reparaţie echitabilă în formă bănească. Deci, modul de acordare a satisfacţiei echitabile este determinat în raport cu prejudiciul moral suferit, gravitatea acestuia, importanţa şi consecinţele acestuia pentru victimă.

Deasemenea, în funcție de circumstanțele cauzei, validitatea faptelor și a suferinței morale, a deciziilor anterioare ale instanțelor din statul în cauză, Curtea poate decide cu privire la compensarea prejudiciului moral în tot sau în parte sau poate lua decizia precum că o simplă constatare a unei încălcări este o satisfacere adecvată. Deși Curtea Europeană a Drepturilor Omului în procesul de stabilire a cuantumului compensației pentru prejudiciul moral poate să ia în calcul practica națională a statului pârât, aceasta nu este o obligație. De asta ne convingem *din hotărârea CtEDO în cauza Z împotriva Finlandei [14].* Reclamanta nu a solicitat compensație pentru prejudiciul material, dar a cerut Curții să-i fie atribuite 2 milioane de mărci finlandeze (FIM), drept compensație pentru prejudiciul moral suferit ca urmare a divulgării datelor sale medicale, care a fost pe larg difuzate de către presă. În opinia guvernului pârât, constatarea unei încălcări ar constitui în sine o satisfacție echitabilă suficientă. În orice caz, un premiu pentru solicitantul în cauză nu ar trebui să depășească cel mai mare premiu oferit pentru prejudiciul moral care a constituit 70.000 FIM. Curtea a constatat că în evaluarea valorii prejudiciului moral, aceasta nu se consideră legată de practicile interne, deși ar putea să se ghideze de aceasta. Hotărând în mod echitabil, Curtea a acordat reclamantului 100.000 (mărci finlandeze) cu titlu de satisfacție echitabilă pentru prejudiciul moral.

Dacă e să facem o analiză a hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului în ceea ce privește compensarea prejudiciului moral, observăm că aceasta nu satisface pe deplin cerințele aplicanților, oferind o compensație bănească mai mică. Aceasta depinde în mare parte de faptul că lipsește o evaluare obiectivă a situației, în conformitate cu art. 41 CEDO din partea solicitanților, ceea ce duce la o exagerare nerezonabilă a sumelor solicitate.

O problemă întâlnită în practica Curții privind determinarea prejudiciului moral constă în aceea că reclamanții nu indică într-o formă clară și concisă ce fel de compensare doresc. Astfel, în cauza *McCann și alții împotriva Regatul Unit [15],* Curtea a statuat în ceea ce privește cererea solicitanților privind compensația financiară pentru prejudiciul cauzat, că nu este specificat pentru ce fel de daune ei solicită compensații, pentru daune morale sau daune materiale sau suma solicitată înglobează ambele tipuri de daune. În orice caz, având în vedere faptul că cei trei suspecți de terorism care au fost uciși intenționau să plaseze o bombă în Gibraltar, Curtea nu a considerat că este oportun să acorde o sumă cu titlu de satisfacție echitabilă. Prin urmare, aceasta a respins cererea reclamanților pentru daune. Totuși, în unele cazuri, Curtea poate să decidă valoarea compensației pentru daune morale atunci când reclamantul nu face o distincție clară între suma prejudiciului material și suma pentru prejudiciul moral pe care acesta o solicită.

Evidențiem faptul că candidații care doresc să primească despăgubiri pentru prejudiciul moral, trebuie să precizeze valoarea compensației monetare și să o justifice. Solicitanții care se consideră victime ale mai multor încălcări, fie poate specifica o sumă unică de despăgubire pentru prejudiciul moral cauzat prin toate aceste tulburari, sau să indice separat sumele de despăgubiri pentru prejudiciul moral cauzat ca urmare a fiecărei încălcări. Cu toate acestea nu putem să negăm faptul că prejudiciul moral nu poate fi estimat cu precizie în bani. În cazul în care se stabilește totuși că reclamantul a suferit daune morale și Curtea Europeană a Drepturilor Omului consideră că este necesar de a acorda o compensație financiară în acest sens, evaluarea dimensiunii acesteia se va baza de fiecare dată pe principiul echității și se va ține seama de practica existentă. Aplicarea principiului echității în procesul de determinare a cuantumului sumei acordate cu titlu de daune morale pentru prejudiciile cauzate unei persoane în urma violării CEDO constă în realizarea, în primul rand, a unei satisfacții morale pentru suferințe de același ordin, păstrînd principiul proporționalității și justului echilibru între natura valorilor lezate și sumele acordate cu titlu de satisfacție echitabilă. Astfel, în cauza *Raimondo împotriva Italiei [16]* Curtea, aplicând principiul echității, a stabilit că Raimondo a suferit un prejudiciu moral pentru care ia atribuit 10.000.000 lire italiene, în ciuda faptului că solicitările reclamantului privind satisfacția prejudiciului cauzat au fost formulate într-o formă foarte vagă.

CONCLUZII

În concluzie, prejudiciul moral reprezintă o problemă complexă și diversificată, cu multiple forme de manifestare și consecințe profunde asupra bunăstării indivizi-

lor afectați. Analiza jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului evidențiază importanța recunoașterii și compensării suferințelor nepatrimoniale, subliniind nu doar gravitatea acestor prejudicii, ci și evoluția continuă a interpretării și aplicării drepturilor omului în contextul social și cultural actual.

Compensarea prejudiciului moral, fie prin sume bănești, fie prin recunoașterea încălcării drepturilor, este esențială pentru restabilirea demnității și a bunăstării psihologice a victimelor. Totodată, extinderea dreptului de a solicita compensații și la persoanele juridice reflectă o adaptare a legislației la realitățile societății moderne, recunoscând impactul pe care acțiunile ilegale îl pot avea asupra comunităților și organizațiilor.

Astfel, protecția drepturilor nepatrimoniale devine o componentă fundamentală a justiției, fiind necesară atât pentru sprijinirea indivizilor afectați, cât și pentru întărirea încrederii în sistemele legale. Această abordare proactivă și adaptabilă subliniază angajamentul față de demnitatea umană și necesitatea unei societăți echitabile și justificate din punct de vedere moral.

BIBLIOGRAFIE:

1. Cauza Oneryildiz împotriva Turciei, cererea nr. 48939/99, hotărâre din 30 noiembrie 2004, https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-94146&filename=CASE%20OF%20ÖNERYILDIZ%20v.%20TURKEY%20-%20%5BRomanian%20Translation%5D.pdf&logEvent=False
2. Cauza Arseniev împotriva Moldovei, cererile nr. 10614/06 și 10620/06 , hotărâre din 20 martie 2012, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-124572%22]}
3. Cauza Pădureț împotriva Moldovei, cererea nr. 33134/03, hotărâre din 5 aprilie 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-144499%22]}.
4. Cauza Sommerfeld împotriva Germaniei, cererea nr. 31871/96, hotărâre din 8 iulie 2003, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61195%22]}
5. Cauza McFarlane împotriva Irlandei, cererea nr. 31333/06, hotărâre din 10 septembrie 2010, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-100413%22]}
6. Cauza Kakamoukas şi alţii împotriva Greciei, cererea nr. 38311/02, hotărârea din 15 februarie 2008, https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-76015&filename=CASE%20OF%20KAKAMOUKAS%20AND%20OTHERS%20v.%20GREECE.pdf&logEvent=False
7. Cauza Petru Roşca împotriva Moldovei, cererea nr. 2638/05, hotărâre din 6 ianuarie 2010, https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-144503%22]}

8. Cauza Serghides împotriva Cipru, cererea nr. 44730/98, hotărâre din 10 iunie 2003, https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-61130&filename=CASE%20OF%20SERGHIDES%20v.%20CYPRUS.docx&logEvent=False
9. Constanţiu Dinulescu ” Hugo Grotius –fondator al dreptului internaţional modern” http://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole/2009/RSJ4/C02DinulescuDrept.pdf
10. Cauza Imobiliare Saffi împotriva Italiei, cererea nr. 22774/93, hotărâre din 28 iulie 1999, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58292%22]}.
11. Cauza Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs și Gubi împotriva Austriei, cerera 15153/89, hotărârea din 19 decembrie 1994, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57908%22]} .
12. Partidul Libertății și Democrației (ÖZDEP) împotriva Turciei, cererea nr. 23885/94, hotărâre din 8 decembrie 1999, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58372%22]} .
13. Cazul Comingersoll S.A. împotriva Portugaliei, cererea nr. 35382/97, hotărârea din 6 aprilie 2000, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58562%22]}
14. Cazul Z împotriva Finlandei. cererea nr. 22009/93, hotărâre din 25 februarie 1997, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-9432%22]}
15. Cauza McCann și alții împotriva Regatului Unit, cererea nr. 18984/91, hotărârea din 27 septembrie 1995 https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57943%22]}.
16. Cauza Raimondo împotriva Italiei, cererea nr. 12954/87, hotărâre din 22 februarie 1994, https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57870%22]}

ANALIZA JURIDICĂ A TERMENULUI SPECIAL DE PRESCRIPȚIE PENTRU FAPTELE PREVĂZUTE LA ART. 177 ȘI ART. 179 DIN CODUL CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

LEGAL ANALYSIS OF THE SPECIAL STATUTE OF LIMITATIONS FOR THE OFFENCES PROVIDED FOR IN ARTICLES 177 AND 179 OF THE CONTRAVENTION CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 342.924:342.9(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.19**

Snejana CIOCHINĂ
ORCID 0009-0009-4176-9485
E-mail: snejanaciochina@gmail.com
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Dorel COJOCARI
ORCID 0009-0002-3778-7831
E-mail: cojocaridorel63@gmail.com
Universitatea de Studii Europene din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The present paper analyses the legal regime of the special limitation period of contravention liability for the offences referred to in Art. 177 para. (3) and (4) lit. c), d), g) and art. 179 of the Contravention Code of the Republic of Moldova. These provisions punish unauthorised interventions on constructions, the execution of works without authorisation or outside approved projects, as well as the erection of constructions without complying with legal norms. In legal doctrine, prescription is seen as a mechanism for protecting legal certainty and social stability. The special time limit of 24 months for certain offences reflects the seriousness of the offence, the difficulty of detection and the associated risks. In the construction sector, this time limit is justified by the technical complexity of the works and the implications for public safety and urban discipline. The study emphasises the national legal framework, specialised doctrine and the practice of the authorities, providing a perspective on the justification and applicability of this derogating regime from the general limitation period.*

Keywords: *building permits, unauthorised construction, unauthorised construction, special limitation period, contravention liability, contravention sanctions.*

INTRODUCERE

Prescripția răspunderii contravenționale reprezintă un instrument esențial în delimitarea temporală a posibilității statului de a trage la răspundere persoanele care au comis fapte contravenționale. În contextul legislației contravenționale din Republica Moldova, termenul general de prescripție este de 18 luni, însă, pentru anumite categorii

de contravenții cu un grad sporit de pericol social, legiuitorul a instituit un termen special de prescripție de 24 de luni, prevăzut expres la art. 30 din Codul contravențional.

În cazul, art. 177 și art. 179 din Codul contravențional al RM, sunt prevăzute faptele ce aduc atingere normelor legale în domeniul urbanismului, construcțiilor și amenajării teritoriului. Aceste prevederi vizează în special intervențiile neautorizate asupra construcțiilor, executarea de lucrări fără autorizație, modificările ilegale ale sistemelor structurale sau funcționale ale clădirilor, precum și realizarea construcțiilor noi fără respectarea normelor urbanistice. Datorită impactului semnificativ pe care aceste fapte îl pot avea asupra siguranței publice, mediului urban și disciplinei în construcții, legiuitorul a considerat necesară aplicarea unui termen de prescripție extins.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică al RM, în anul 2024 au fost eliberate 3248 de autorizații de construire, în descreștere cu 4,9% față de anul 2023, din care: 2276 autorizații de construire pentru clădiri rezidențiale; și 972 autorizații de construire pentru clădiri nerezidențiale [1].

În anul 2024 volumul lucrărilor de construcții s-a majorat față de anul 2023 cu 4,8%, ca urmare a creșterii volumului lucrărilor de construcții noi cu 6,4%, volumul lucrărilor de întreținere și reparații curente cu 17,4% și volumul altor lucrări de construcții (demolări, amenajarea terenurilor până la construcții etc.) cu 0,7%. Totodată, volumul lucrărilor de reparații capitale a scăzut cu 8,1% față de anul 2023 [2].

Astfel, prezentul studiu impune analiza din perspectivă juridică fundamentarea și aplicabilitatea termenului special de prescripție în raport cu contravențiile prevăzute la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 din Codul contravențional al Republicii Moldova. Cercetarea își propune să evidențieze particularitățile regimului juridic al acestor fapte, motivația legislativă pentru extinderea termenului de prescripție și implicațiile practice asupra organelor cu competente de constatare și sancționare.

MATERIAL ȘI METODĂ

În cadrul prezentei cercetări privind regimul juridic al termenului special de prescripție a răspunderii contravenționale aplicabile faptelor contravenționale în domeniul urbanismului și construcțiilor, au fost utilizate metode de analiză specifice studiilor juridico-contravenționale. Astfel, au fost aplicate: metoda analizei logico-juridice, metodele deductivă și inductivă, metoda comparativă, precum și metoda de sinteză, care a permis formularea concluziilor teoretice și practice asupra subiectului.

Baza materială a cercetării include acte normative din dreptul contravențional al Republicii Moldova, în special Codul contravențional și legislația conexă în domeniul urbanismului și construcțiilor, precum și doctrina de specialitate, jurisprudența națională și opiniile doctrinare relevante. Studiul este bazat și pe documente internaționale și lucrări științifice, care abordează direct problematica legalității în domeniul autorizării construcțiilor și a intervențiilor neautorizate asupra fondului de construcții.

REZULTATE ŞI DISCUŢII

Potrivit prevederilor Codul contravențional alin. (2) art. 30, termenul special de prescripție pentru contravențiile prevăzute la art. 74 alin. (4) și (10), art. 78^1, art. 155^1, art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 este de 24 de luni.

În special urmează să ne referim la faptele contravenționale prevăzute la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 [3].

Normele nominalizate, conțin următoarele elemente ale componenței contravenției: obiectul juridic generic - reprezintă relațiile sociale în domeniul construcțiilor [4 p. 177], care nemijlocit se referă la încălcarea legislației și a documentelor normative în construcții și realizarea de construcții neautorizate și intervenții neautorizate la construcțiile existente. Iar, latura obiectivă poate fi manifestată prin acțiune sau inacțiune. Prin urmare, constatarea faptei contravenționale, implică în primul rând stabilirea cu exactitate a laturii obiective ca element constitutiv al contravenției. Astfel, art. 177 alin. (3) prevede nouă variante ale laturii obiective, iar la alin. (4) – trei variante ale laturii obiective, care sunt supuse unui termen special de prescripție. În comparație observăm că art. 179 prevede doar 4 variante ale laturii obiective, iar toate se supun aceluiași termen special de prescripție de 24 de luni prevăzut de art.30 alin.(3) din Codul contravențional.

Din analiza complexă a art. 177 constatăm că, subiectul răspunderii contravenționale la această categorie de contravenție poate fi: persoana fizică, persoana cu funcție de răspundere și persoana juridică, similar fiind reglementat și în cazul art. 179 Cod contravențional.

La rândul său latura subiectivă în cazul contravențiilor prevăzute la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179, se exprimă atât prin intenție cât și prin imprudență, aceasta depinde nemijlocit de varianta laturii obiective a contravențiilor care au fost comise.

În acest context, este important să specificăm că autorii Ciochină. S și Spînu. O [5 p. 652] consideră că, conform, analizei situației de activitate și a celei legislative a sectorului construcțiilor, au fost identificate cele mai frecvente încălcări generice, precum: încălcarea cerințelor de proiectare; încălcarea cerințelor legale în execuția lucrărilor de construcții; încălcarea cerințelor de urbanism pentru proiectare și încălcarea aspectelor juridice în sectorul construcțiilor. Pentru o analiză mai clară a problematicii, a fost studiată practica instanțelor naționale în perioada anului 2021 și 2023, unde am constatat că numărul deciziilor aplicate a pedepselor a variat sub aspect comparativ în anul 2021 (3 111 cazuri), iar în anul 2023 (1 432 de cazuri) numărul fiind în scăderea semnificativă, fiind aplicate amenzi în varietate de latura obiectivă însă avem și un număr mare de hotărâri prin care cauza contravențională a fost încetată pe motivul expirării termenului de prescripție, cele mai multe fiind la art. 179 din Codul contravențional.

În acest sens, deși observăm o scădere semnificativă a contravențiilor în anul 2023, fapt care ar demonstra o îmbunătățire a conformării și combaterii faptelor contravenționale în sectorul construcțiilor, este important să analizăm în continuare dacă datele prezentate reflectă reducerea numărului real de încălcări sau intervin careva circumstanțe la etapa de constatare.

În rezultat analizelor putem specifica că, în urma clasificării încălcărilor în domeniul construcțiilor, în cazul art. 177 cele mai multe cauze au fost pornite în baza alin. (1) sau (2) al articolului menționat, iar în aproximativ jumătate din cauze aflate pe rol în instanța de judecată au fost încetate pe motiv de expirare a termenului de prescripție. Totodată, analizând aceste date, constatăm că, cauzele examinate în baza art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) sunt în număr foarte mic și considerăm că aceasta se datorează complexității și alteori imposibilității ale organului de constatare de a depista comiterea acestei contravenții, ori latura obiectivă a acesteia este comisă deja după construcția bunului imobil, după darea în exploatare a acestuia.

Astfel, toate cele 14 variante ale laturii obiective examinate la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 sunt comise deja „la reconstrucția încăperilor", acolo unde deja proprietarii sau locatarii intervin cu modificări fără a avea unele acte, iar după finalizarea acestora nu anunță Inspecția de Stat în Construcții sau Agenția pentru Supraveghere Tehnică. La fel, am constatat că ¾ din dosarele examinate pentru faptele prevăzute la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) sunt în număr foarte mic și sunt examinate ca urmare a efectuării lucrărilor de reconstrucției în exteriorul (fațada) bunurilor imobile, fapt care ușurează procedura de constatare și de acumulare a probelor, dar și în aceste cazuri, la examinarea dosarului în instanța de judecată, expiră termenul de prescripție special, iar ca urmare dosarele sunt încetate.

În conformitate cu art. 408^2 alin. (1)și (3) din Codul contravențional, Inspectoratul Național pentru Supraveghere Tehnică poate constata și examina contravenţiile prevăzute la art. 177 alin. (1) – (5), art 179 din Codul contravențional. La rândul său, au dreptul să constate contravenţii, să încheie procese-verbale şi să aplice sancţiuni, sunt înlesniți şeful şi şeful adjunct al Inspectoratului Național pentru Supraveghere Tehnică, de asemenea şefii şi şefii adjuncţi ai direcţiilor cu funcţii de control, inspectorii principali, inspectorii superiori şi inspectorii din cadrul inspectoratului.

Persoanele care dețin funcțiile menționate, pot indica în procesul-verbal de constatare în partea rezolutivă conform art. 443 alin. (9), următoarele: decizia agentului constatator de sancționare, de încetare a procesului contravențional sau de remitere a cauzei funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constatator sau autorităţii competente să soluţioneze cauza contravenţională, ori în instanţa de judecată, cu recomandarea, în toate cazurile, dacă consideră necesar, privind sancţionarea sau privind încetarea procesului (în baza 447^1 alin. (6)), indicându-se şi termenul de contestare în instanţa de judecată [3].

Urmare a examinării datelor statistice prezentate de către Inspectoratul Național pentru Supraveghere Tehnică pentru anul 2023 și trimestrele I și II ale anului 2024 [6] observăm un număr relativ de mic de dosare examinate și sancționate, comparativ cu cel din instanțele de judecată, unde, după cum am menționat, o mare parte din dosare sunt încetate pe motivul expirării termenului de prescripție de atragere la răspundere contravențională.

Prin urmare, suntem nevoiți să constatăm că un număr mare de procese contravenționale, pornite în baza contravențiilor prevăzute de art. 177 alin. (3) și (4)

lit. c), d), g) și art. 179 sunt examinate și aplicate sancțiuni încă la etapa de examinare de către organul abilitat, sau odată ce ajung în instanța de judecată sunt încetate în baza art.441 alin.(1) lit.b).

Conform art. 423^{10} alin. (1) și (2) administrația publică locală are dreptul de a constata contravenția prevăzută la art. 179 prin intermediul primarului, viceprimarului, arhitectorului şef, şefilor și șefilor adjuncți ai subdiviziunilor specializate din cadrul administrației publice locale, specialiştilor principali şi specialiştilor superiori din cadrul acestora desemnați de către primar, care sunt în drept să constate această contravenție şi să încheie procese-verbale. Dar după încheierea procedurii de constatare, procesele-verbale cu privire la art. 179 se remit spre examinare în fond instanței de judecată competente și nu comisiei administrative.

Astfel, observăm că, indiferent de organul sau autoritatea care este competentă să examineze cauzele contravenționale pornite în baza art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179, sunt admise situații în care cauzele sunt încetate pe motivul expirării termenului de prescripție cu toate că acesta este special prevăzut de art. 30 din Codul contravențional.

Însă rămânem fără răspuns la următoarea întrebare, care este momentul din care începe să curgă termenul. Același art. 30 alin. (5) reglementează că termenul de prescripție curge de la data comiterii contravenției. Dar care este acea dată, acel moment?

Considerăm că răspunsul se află la art. 30 alin. (9), care stabilește că în cazul contravenției continue şi al contravenției prelungite termenul de prescripție curge de la data săvârșirii ultimei acțiuni sau a inacțiunii. Prin urmare, analizând în complex, putem afirma că contravențiile prevăzute de art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 sunt contravenții continue, deoarece toate acțiunile laturii obiective sunt diferite și sunt comise cu o unică intenţie, caracterizată prin săvârșirea neîntreruptă, timp nedeterminat, a activităţii contravenţionale, fiind exclusă pluralitate de contravenţii. Iar ca urmare, finalitatea lucrărilor de construcție sau reconstrucție îl considerăm și momentul încetării acţiunii sau inacţiunii contravenţionale sau cu alte cuvinte momentul consumării contravențiilor prevăzute de art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179. Prin urmare, din acest moment începe să curgă termenul special de prescripție.

Un alt moment important, este că, toate modificările operate la art. 30 din Codul contravențional au fost necesare și oportune [7 p. 184], în primul rând reieșind din faptul că examinarea cauzelor contravenționale necesită un timp mai îndelungat, iar organele de constatare și instanțele de judecată se confruntă cu problema supraîncărcării și ca urmare a expirării termenului de prescripție până la soluționarea definitivă a acestor cauze contravenționale. Totodată, menționăm şi situațiile în care încheierile sau hotărârile instanței de fond sunt atacate cu recurs, iar dosarul parvine în instanța de apel aproape de termenul de expirare sau cu termenul deja expirat, pentru atragere la răspundere contravențională.

Modificările operate la art. 30 din Codul contravențional, au vizat în permanență termenul general de prescripție al răspunderii contravenționale care a evoluat de la 3

luni până la 18 luni. Iar în cazul termenului de prescripție special, care în 2008 nu a fost introdus, a cunoscut o evoluție până la 24 de luni, fiind completat pe parcurs și cu mai multe articole pentru care se aplică.

Operarea constantă a acestor modificări, le explicăm prin necesitatea de a acorda autorităților competente termen suficient de a depista, constata, examina și sancționa făptuitorii, precum și pentru realizarea acțiunilor procesuale, acumularea probelor în vederea stabilirii vinovăției sau nevinovăției făptuitorului.

CONCLUZII

Prima concluzie este că lipsa unei distincții clare între o infracțiune consumată și una continuată creează incertitudine juridică în aplicarea termenului de prescripție pentru infracțiunile legate de construcții. Deși, Codul contravențional prevede la art. 30 alin. (9), că în cazul infracțiunilor continuatea termenului de prescripție începe să curgă de la data ultimei acțiuni sau omisiuni, în practică, determinarea acestui moment este dificilă în cazul intervențiilor neautorizate după construcție.

Această ambiguitate afectează atât actul de constatare, cât și procedura judiciară, mărind riscul de încetare a cauzei din motivul expirării termenului. În absența unor criterii metodologice clare pentru stabilirea momentului realizării actului, organele statului se confruntă cu dificultăți în clasificarea corectă a actului și respectarea termenului de prescripție. Acest fapt subminează eficacitatea mecanismului de sancțiuni și complică aplicarea legii. Pentru a evita aceste riscuri este necesar să aibă loc revizuirea normelor procedurale, fie emiterea de îndrumări administrative sau instrucțiuni metodologice, care să clarifice natura și durata încălcărilor în construcții.

Latura obiectivă variabilă și complexă a infracțiunilor prevăzute la art. 177 alin. (3) și (4) lit. c), d), g) și art. 179 creează dificultăți în stabilirea și încadrarea juridică a acestora. Latura obiectivă se manifestă prin diverse acțiuni/inacțiuni (de exemplu: construcții neautorizate, intervenții fără documente), care, în absența unor metode clare de identificare și probe, reduc eficacitatea aplicării sancțiunilor. Acest fapt explică și discrepanța dintre numărul mic de sancțiuni aplicate și numărul mare de cazuri examinate și clasate din cauza prescripției sau a absenței componentei de infracțiune.

Totodată, considerăm că este necesară intervenția legislativă și metodologică pentru clarificarea momentului de început al contravenției continue în construcții. Pentru a eficientiza aplicarea răspunderii contravenționale, este esențială elaborarea unor instrucțiuni sau ghiduri pentru organele de constatare, care să stabilească concret momentul considerat drept „ultima acțiune/inacțiune” (de exemplu: finalizarea lucrării, recepția neautorizată etc.).

O ultimă concluzie este că, organele abilitate trebuie să intensifice controlul în fazele incipiente ale reconstrucțiilor pentru a evita prescrierea. Având în vedere că majoritatea contravențiilor sunt comise după darea în exploatare a imobilelor, iar constatarea se face prea târziu, este recomandată o strategie de monitorizare activă a lucră-

rilor de reconstrucţie, mai ales în zonele urbane dense, inclusiv prin colaborare activă între autoritățile locale și Inspectoratul Naţional pentru Supraveghere Tehnică.

REFERINȚE:

1. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, https://statistica.gov.md/ro/autorizatii-de-construire-eliberate-pentru-cladiri-in-anul-2024-9801_61625.html [Accesat: 03.06.2025].
2. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, https://statistica.gov.md/ro/lucrari-de-constructii-executate-in-trimestrul-iv-si-anul-2024-9801_61666.html [Accesat: 03.06.2025].
3. Codul Contravențional al Republicii Moldova. nr. 218 din 24.10.2008, publicat la 17.03.2017 în Monitorul Oficial, nr.78-84.
4. GUȚULEAC, V., *Tratat de drept contravențional,* Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, ISBN 978-9975-78-739-0.
5. CIOCHINĂ, S., SPÎNU, O., *Analiza legislativă în sectorul construcțiilor. Prevenirea și combaterea construcțiilor neautorizate și alte problematici legislative la nivel național și internațional.* În: Omul, criminologia, știința, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie 2023, Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a, Vol. 1, pp. 651-656.
6. Rapoartele de activitate pentru anul 2023 și 2024 a Inspectoratul Național pentru Supraveghere Tehnică, available: https://inst.gov.md/slidepage-view.php?l=ro&idc=236&t=/DESPRE-INST/Raport-activitate [Accesed: 26.06.2025].
7. SPÎNU I., COJOCARI D., *„Termenul special de prescripției a răspunderii contravenționale. Analiza aspectelor practice prin prisma prevederilor art.30 alin.(3) Cod Contravențional al Republicii Moldova."* în a 6-a ediție a Conferinței Științifice Internaționale „PROMOVAREA VALORILOR SOCIO-ECONOMICE ÎN CONTEXTUL INTEGRĂRII EUROPENE" 1-2 decembrie 2023 USEM P.182-185.

ROLUL IMPOZITELOR ȘI TAXELOR LOCALE ÎN CONSOLIDAREA AUTONOMIEI FINANCIARE LOCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

THE ROLE OF LOCAL TAXES IN STRENGTHENING LOCAL FINANCIAL AUTONOMY IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 351.71:336.14:352(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.20**

Cristina CRAEVSCAIA-DERENOVA
ORCID: 0009-0004-8668-5764
E-mail: cristina.craevscaea.1981@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova;
Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, Republica Moldova

Summary. *This article describes the role of local taxes in improving the financial autonomy of local authorities in the Republic of Moldova. It focuses on the legal and institutional rules that govern fiscal decentralization and assesses their real-world implications for the budgetary strength of local administrative units. Particular attention is given to structural weaknesses, including a narrow local tax base, overreliance on transfers from the central government, and insufficient empowerment of local fiscal institutions. The research is based on a mixed-methods approach, combining qualitative analysis of legal and policy documents with quantitative evaluation of national financial data and revenue indicators from selected local governments. The conclusion supports the idea that Moldova's long-term fiscal sustainability depends on reforming its local tax system to promote transparency, stability, and fairness, while expanding the financial responsibilities of subnational authorities.*

Keywords: *financial autonomy, local budget, fiscal decentralization, tax, local fee.*

INTRODUCERE

În parcursul său de integrare europeană, precum și în contextul reformei administrative 2023-2030, Republica Moldova se confruntă cu necesitatea continuă de consolidare a autonomiei financiare locale, atât sub aspect decizional, organizatoric, cât și financiar. Tendințele centralizatoare ale sistemului de administrare, care își au rădăcinile în perioada sovietică și în scindarea excesivă teritorială, au fost perpetuate și după obținerea independenței. Fluxurile financiare continuă să fie canalizate predominant de la contribuabili către bugetul de stat, cu redistribuirea ulterioară a resurselor către teritorii, sub forma transferurilor cu destinație generală și specială. Această redistribuire, este, deseori, caracterizată printr-o lipsă de echitate și transparență, nefiind corelată proporțional cu contribuțiile și competențele reale ale unităților administrativ-teritoriale (în continuare UAT) [1, p. 187].

Pe parcursul celor peste trei decenii de independență, Republica Moldova a traversat multiple procese de reformare a administrației publice locale și a cadrului bugetar

aferent. Practic, fiecare guvernare a promovat o agendă proprie de reformă în domeniul administrației locale, deseori beneficiind de suportul partenerilor internaționali de dezvoltare. Cu toate acestea, rezultatele obținute au fost modeste, iar în ansamblu, aceste demersuri nu au reușit să își atingă obiectivele declarate.

Eșecul acestor reforme poate fi explicat printr-un complex de factori structurali și politici, printre care se evidențiază: absența unei viziuni strategice coerente și integrate; politizarea excesivă a procesului decizional și exploatarea reușită și cu succes a sloganului „apropierea puterii de popor" [2, p. 20]; aplicarea unui model de reformă centralizat de tip „top-down"; lipsa unor consultări publice largi și a implicării efective a autorităților locale și a societății civile; inexistența unui consens politic și social durabil; caracterul netransparent al proceselor de elaborare și implementare a reformelor; graba în adoptarea deciziilor; precum și lipsa unor evaluări de impact riguroase și fundamentate empiric.

Deficiența principală a acestor inițiative reformatoare a fost ignorarea dimensiunii descentralizării reale, atât administrative, cât și financiare, precum și subaprecierea nevoilor concrete ale cetățenilor, care s-au confruntat adesea cu dificultăți sporite în accesarea serviciilor publice esențiale, ca urmare a unei organizări instituționale inadecvate, lipsa funcționarilor calificați și a unei redistribuiri ineficiente a competențelor și resurselor. În paralel, numeroase unități administrativ-teritoriale, inclusiv localități urbane, au intrat într-un proces de degradare funcțională și economică, determinat de un nivel redus de autonomie financiară locală și de centralizarea excesivă a furnizării serviciilor publice.

Analiza rolului impozitelor și taxelor locale capătă o relevanță deosebită din perspectiva reformei administrativ-teritoriale 2023–2030, întrucât una dintre principalele provocări ale acesteia o constituie tocmai asigurarea sustenabilității financiare a unităților administrativ-teritoriale, în special a celor de nivelul întâi, crearea unor structuri administrative viabile, cu o capacitate crescută de a-și gestiona propriile resurse.

Prezentul studiu își propune drept scop analiza rolului impozitelor și taxelor locale în constituirea bugetelor UAT și asigurarea autonomiei financiare locale. Pentru realizarea acestui scop, au fost trasate următoarele sarcini: analiza conceptului de autonomie financiară locală, evidențierea particularităților sistemului fiscal al Republicii Moldova, analiza cadrului juridic și studii de caz privind impozitele și taxele locale, identificarea problemelor existente în materie de autonomie financiară și formularea recomandărilor în vederea consolidării bazei fiscale locale, în concordanță cu angajamentele asumate în cadrul reformei administrative și al parcursului european al Republicii Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

În vederea realizării obiectivelor propuse în cadrul acestui articol, a fost aplicată o metodologie mixtă, fundamentată atât pe analiza doctrinară și legislativă, cât și pe cercetarea empirică a realităților bugetare locale din Republica Moldova. Metodologia aleasă permite examinarea complexă a relației dintre sistemul impozitelor și taxelor locale și gradul de autonomie financiară a autorităților administrației publice locale, în contextul reformelor în curs și al standardelor europene.

Din metodele teoretico-juridice au fost utilizate analiza normativă pentru studiul cadrului legal național și internațional în domeniul finanțelor publice locale, cu accent pe Legea finanțelor publice locale nr. 397/2003, Codul fiscal al Republicii Moldova, Legea privind descentralizarea administrativă nr. 435/2006, precum și Carta europeană a autonomiei locale. De asemenea, au fost analizate modificările recente introduse în contextul reformei administrativ-teritoriale 2023–2030.

Analiza doctrinară a inclus examinarea lucrărilor unor specialiști notorii precum Andrei Smochină, Iurie Țap, Aurel Sîmboteanu, Angela Secrieru, Sergiu Cornea, Serghei Palihovici, care au fundamentat conceptul de administrație publică în corelație cu principiile statului de drept, accentuând importanța organizării raționale și funcționale a autorităților administrative și asigurării autonomiei locale.

Metodele empirice au inclus analiza statistică, prin colectarea și interpretarea datelor furnizate de OCDE și de autoritățile publice locale, cu referire la: evoluția ponderii veniturilor proprii în bugetele locale; structura impozitelor și taxelor locale; gradul de dependență de transferurile de la bugetul de stat; variațiile între diferite tipuri de UAT (comune, orașe, municipii).

În cadrul demersului investigativ, metoda studiului de caz a fost utilizată pentru analiza bugetului municipal Bălți pentru anul 2025, permițând o evaluare aprofundată a gradului de colectare a impozitelor și taxelor locale, a execuției bugetare, precum și a nivelului de autonomie financiară a autorității publice locale.

Analiza comparativă a fost utilizată pentru a evidenția diferențele și similitudinile dintre Republica Moldova și statele europene în ceea ce privește autonomia fiscală locală, precum și pentru a identifica bune practici care pot fi preluate, iar metoda inductiv-deductivă a fost aplicată în procesul de formulare a concluziilor și a recomandărilor, pornind de la analiza concretă a situației fiscale locale și extrapolând spre generalizarea unor direcții de reformă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Autonomia locală a devenit un principiu definitoriu al administrației publice, care atrage după sine reprezentarea locală cu ajutorul căreia, colectivitățile locale administrează de sine stătător, o parte importantă a treburilor publice. Implementarea în practică a acestui principiu, s-a dovedit a fi una dintre cele mai complicate sarcini ale reformei politice și administrative din Republica Moldova. În acest sens, pentru depășirea situației create, este important de a elabora și fundamenta din punct de vedere teoretic, conceptele de autonomie locală, autonomie gestionară (patrimonială), subiect al autonomiei locale și nu în ultimul rând pe cel de colectivitate locală [3, p. 514].

Profesorul A. Sîmboteanu consideră că esența autonomiei locale constă în stabilirea unui statut distinct al comunităților locale din unitățile administrativ-teritoriale și al autorităților administrației publice ale acestora în raport cu administrația de stat, fie administrația publică centrală,fie cea desconcentrată în teritoriu [4, p. 213].

Autonomia financiară locală constituie un element fundamental al funcționalității statului de drept și al descentralizării efective, permițând unităților administrativ-teritoriale să gestioneze resurse proprii, să furnizeze servicii publice de calitate și să răspundă eficient la nevoile comunităților locale. Potrivit autorului Țap I., ”Autonomia financiară se realizează prin adoptarea propriilor bugete, independente și separate de cele ale statului. Colectivitățile locale dispun de bază fiscală proprie (distinctă de cea a statului), cuantumul cărora este stabilit în conformitate cu Legea privind finanțele publice locale. Resursele financiare ale colectivităților locale trebuie să fie proporționale cu competențele alocate acestora de Constituție sau de lege” [5, p. 70].

O schimbare de paradigmă în direcția consolidării autonomiei financiare locale a intervenit odată cu adoptarea Constituției Republicii Moldova din anul 1994, moment ce a marcat începutul unei abordări mai pragmatice în reformarea administrației publice. Această perioadă se remarcă, prin instituirea la nivel constituțional, prin art. 109, a principiilor de bază ale administrației publice locale: autonomia locală, descentralizarea serviciilor publice, eligibilitatea autorităților administrației publice locale și consultarea cetățenilor în probleme locale de interes deosebit [6, art.109]. Totodată, autorităţile administraţiei publice locale, potrivit doctrinarului Smochină A., beneficiază de autonomie decizională, organizaţională, gestionară şi financiară, au dreptul la iniţiativă în tot ceea ce priveşte administrarea treburilor publice locale, exercitându-şi, în condiţiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat, iar aplicarea principiilor enunţate nu poate afecta caracterul unitar şi indivizibil al statului [7, p. 22].

Etapa postconstituțională, denumită de unii autori drept a treia fază de reformă a administrației publice locale, s-a concretizat în adoptarea unui cadru legislativ adaptat noilor condiții social-economice ale statului [8, p. 170]. Un moment semnificativ în acest proces îl constituie adoptarea, la 6 noiembrie 1998, a Legii privind administrația publică locală [9], abrogată prin Legea nr. 123 din 18.03.2003 [10], care ulterior a fost, la fel, abrogată prin Legea nr. 436 din 28.12.2006, care oferă cadrul juridic pentru organizarea UAT-urilor și reglementează raporturile dintre autoritățile centrale și cele locale, inclusiv sub aspectul gestionării bugetelor locale [11].

Cadrul normativ relevant autonomiei financiare locale și descentralizării include și Legea nr. 764/2001 privind organizarea administrativ-teritorială [12], Legea nr. 435/2006 privind descentralizarea administrativă, care reglementează transferul competențelor și resurselor de la nivel central către autoritățile locale, promovând autonomia funcțională, organizatorică și financiară a acestora [13], Legea finanțelor publice locale nr. 397 din 16.10.2003, care constituie actul de bază în materie fiscal-bugetară la nivel local, ce stabilește modul de formare, administrare și utilizare a resurselor financiare ale unităților administrativ-teritoriale, reglementând categoriile de venituri proprii (inclusiv impozite și taxe locale), transferuri de la bugetul de stat și împrumuturi locale [14], Legea cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale, nr. 225 din 31 iulie 2023 [15]. Aceste acte legislative constituie fundamentul juridic esențial pentru examinarea structurii actuale a organizării administrativ-teritoriale în Republica Moldo-

va, precum și a regimului resurselor financiare gestionate de autoritățile administrației publice locale.

De asemenea, procesul de integrare în Uniunea Europeană impune respectarea principiilor subsidiarității și autonomiei locale, consacrate în Carta Europeană a Autonomiei Locale, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1253 din 16.07.1997 [16]. În acest sens, se impune armonizarea legislației fiscale locale cu standardele europene, precum și îmbunătățirea mecanismelor de stimulare a veniturilor proprii.

Impozitele și taxele locale, în calitate de componente centrale ale veniturilor proprii ale bugetelor UAT, dețin un rol esențial în realizarea acestui obiectiv, conform prevederilor cadrului normativ enunțat anterior. Capacitatea autorităților publice locale de a genera venituri fiscale proprii reflectă, în mod direct, gradul de autonomie financiară și responsabilitate fiscală, iar colectarea și utilizarea eficientă a acestor resurse devine un indicator al maturității administrative și al sustenabilității financiare ale unităților administrativ-teritoriale.

Potrivit autorilor Secrieru A., Dragomir L. și Petroia A., ”Gradul de autonomie locală a unei comunităţi depinde, în mare măsură, de ponderea veniturilor realizate pe plan local (veniturile proprii) comparativ cu alte surse de venituri ale bugetului local. Ideală ar fi situaţia dacă veniturile proprii ar acoperi cheltuielile efectuate în scopul satisfacerii nevoilor locale. În realitate, acest lucru se întâmplă foarte rar” [17, p. 8].

Resursele bugetelor locale cuprind totalitatea veniturilor și a surselor de finanțare ale bugetelor respective. Unităţile administrativ-teritoriale din Republica Moldova îşi formează veniturile din următoarele surse: 1) venituri generale: a) venituri proprii; b) defalcări, conform cotelor procentuale, de la impozitele și taxele de stat, stabilite prin Legea finanțelor publice locale, nr. 397 din 16.10.2003; c) transferuri cu destinație generală și specială; d) granturi pentru susținerea bugetului; 2) venituri colectate; 3) granturi pentru proiecte finanțate din surse externe. Sursele de finanțare ale bugetelor locale se formează din: a) operațiuni cu împrumuturi; b) operațiuni aferente vânzării și privatizării patrimoniului public; c) operațiuni cu soldurile în conturile bugetului; d) alte operațiuni cu activele financiare și cu datoriile bugetului [14, art. 4].

Astfel, veniturile proprii, sunt venituri ale bugetelor locale, formate, conform Codului fiscal şi altor acte legislative, din impozitele, taxele şi alte plăţi care se încasează direct şi integral la bugetele respective și care rămân în proporţie de 100% în bugetele locale. Veniturile proprii trebuie deosebite de defalcările de la impozitele și taxele generale de stat. Din cauza centralizării puternice a resurselor financiare la nivelul bugetului de stat, bugetele oraşelor şi municipiilor sunt destul de restrânse în baza fiscală din contul veniturilor proprii.

Potrivit art. 6 al Codului Fiscal stabilește că în Republica Moldova se percep impozite şi taxe de stat şi locale. Sistemul impozitelor şi taxelor de stat include: a) impozitul pe venit; b) taxa pe valoarea adăugată; c) accizele; d) impozitul privat; e) taxa vamală; f) taxele rutiere; g) impozitul pe avere; h) impozitul unic de la rezidenții parcurilor pentru tehnologia informaţiei.

Sistemul impozitelor şi taxelor locale include: a) impozitul pe bunurile imobiliare și a[1]) impozitul privat; b) taxele pentru resursele naturale; c) taxa pentru amenajarea teritoriului; d) taxa de organizare a licitaţiilor şi loteriilor pe teritoriul unităţii administrativ-teritoriale; e) taxa de plasare (amplasare) a publicităţii (reclamei); f) taxa de aplicare a simbolicii locale; g) taxa pentru unităţile comerciale şi/sau de prestări servicii; h) taxa de piaţă; i) taxa pentru cazare; j) taxa balneară; k) taxa pentru prestarea serviciilor de transport auto de călători pe rutele municipale, orăşeneşti şi săteşti (comunale); l) taxa pentru parcare; p) taxa pentru parcaj; r) taxa pentru salubrizare; s) taxa pentru dispozitivele publicitare [18, art. 6].

Cota impozitelor și taxelor locale se stabilește prin decizia autorității reprezentative și deliberative la nivel local – consiliului (sătesc, comunal, orășenesc, municipal), iar cota defalcărilor în bugetele UAT de la impozitele și taxele generale de stat este stabilită, în formă procentuală, prin art 5 din Legea finanțelor publice locale. Este de menționat că pentru unele impozite și taxe locale, cota poate fi procentuală (spre exemplu: în municipiul Bălți pentru anul 2025, este stabilită cota de 0,2% pentru impozitul pe bunurile imobiliare cu destinație locativă: case, apartamente, garajuri, calculate din valoarea estimată a bunurilor imobiliare; taxa pentru plasarea publicității în mărime de 5%, taxa de aplicare a simbolicii locale de 0,1%, taxă pentru cazare de 5%), precum și în sumă fixă (spre exemplu, în municipiul Bălți în 2025, avem 240 lei anual pentru fiecare salariat taxa pentru amenajarea teritoriului, taxa de piață de 70 de lei anual 1 m² pentru piața de haine, taxa pentru prestarea serviciilor de transport auto de călători pe rutele municipale, orăşeneşti şi săteşti (comunale) – de 500 lei pentru fiecare unitate de transport până la 8 locuri inclusiv)[19, Anexa 8 și 9].

Astfel, pentru bugetele satelor (comunelor), orașelor (municipiilor, cu excepția municipiilor Bălți și Chișinău) avem defalcări de la impozitul pe venit al persoanelor fizice, excepție făcând bugetele satelor (comunelor) și ale orașelor (municipiilor) din componența unității teritoriale autonome cu statut juridic special (Gagauz-Yeri): - pentru bugetele satelor (comunelor) și ale orașelor (municipiilor), cu excepția orașelor-reședință de raion (municipiilor-reședință de raion) - 100% din volumul total colectat pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective; - pentru bugetele orașelor-reședință de raion – 50% din volumul total colectat pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective; - pentru bugetele municipiilor-reședință de raion – 50% din volumul total colectat pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective; și defalcări de la taxele pentru resursele naturale în proporție de 50% din volumul total colectat pe teritoriul unității administrativ-teritoriale respective [14, art. 6].

Pentru municipiile Bălți și Chișinău, care au statut de UAT de nivelul doi, sunt prevăzute defalcări de 50% de la impozitul pe venit al persoanelor fizice colectat pe teritoriul municipiilor respective și, la fel, 50% de la taxele pentru resursele naturale. Majorarea cotei procentuale de defalcări pentru municipiul Bălți de la 45% la 50%, a adus suplimentar în bugetul municipal Bălți cca 15 mln lei.

În indicatori economici concreți, în bugetul municipiului Bălți pentru anul 2025, care, de altfel, a fost aprobat extrem de tardiv, la 20.05.2025, au fost calculate venituri în sumă de 1 151 889,2 mii lei şi la cheltuieli în sumă de 1 180 557,8 mii lei, cu soldul bugetar în sumă de - 28 668,6 mii lei, (cu o creştere de cca 10% comparativ cu bugetul aprobat pentru anul 2024), inclusiv transferuri în sumă de 755 751,2 mii lei sau 65,61% din volumul total al veniturilor. Comparativ cu veniturile aprobate pentru anul 2024, veniturile generale sunt prognozate cu o creștere de 107,6 la sută și sunt compuse din: 1. venituri proprii, estimate în sumă de 87 437,0 mii lei, cu 1 679,0 mii lei, sau cu 2,0 la sută mai mult decât cele aprobate în anul 2024. 2. defalcări de la impozite şi taxe de stat se prognozează în sumă de – 236 815,9 mii; 3. transferuri, estimate în sumă de 755 751,2 mii lei, în creștere de cca 10%.

Veniturile proprii ale bugetului municipal Bălți se formează din impozite pe proprietate (26 252,0 mii lei), taxe pentru mărfuri și servicii de cca 53 220,5 mii lei, dintre care taxa pentru patenta de întreprinzător (700,0 mii lei), taxele locale (51 910,5 mii lei), impozite pe venit 239 450,0 mii lei şi alte venituri prevăzute de legislaţie:

1.1. Impozitele pe proprietate, care se compun din impozitul funciar, impozitul pe bunurile imobiliare și impozitul privat pentru anul 2025 s-au prognozat în sumă de 26 252,0 mii lei (cu 144,0 mii lei mai puțin față de suma aprobată pentru anul 2024).

1.2. Estimarea încasărilor taxei pentru patenta de întreprinzător s-a efectuat în conformitate cu prevederile Legii RM nr.93-XIV din 15 iulie 1998 „Cu privire la patenta de întreprinzător”, cu modificările şi completările ulterioare. La taxa pentru patenta de întreprinzător indicii prognozaţi pentru anul 2025 sunt prognozați în sumă de 700,0 mii lei.

1.3. Încasările pe impozit pe venitul persoanelor fizice ce desfășoară activități independente în domeniul comerțului s-au prognozat în sumă de 2 600,0 mii lei.

1.4. Alte venituri prevăzute de legislaţie, la care se referă, plata pentru certificatele de urbanism şi autorizaţiile de construcţie sau desfiinţare, încasată în bugetul local de nivelul II, arenda terenurilor cu destinaţie agricolă şi cu altă destinaţie decât cea agricolă, amenzi şi sancţiuni, precum şi alte venituri care includ redevenţa și impozitul unic perceput de la rezidenții parcurilor pentru tehnologia informației s-au prognozat în sumă de 7 174,5 mii lei.

1.5. Taxele locale pentru anul 2025 s-au prognozat în sumă de 51 512,7 mii lei cu o majorare comparativ cu indicii aprobaţi pentru anul 2024 cu 3,7 la sută sau cu 1 834,0 mii lei. Poziţia dominantă în volumul total al încasărilor planificate pe taxele locale pentru anul 2024 ocupă mijloacele de la *taxa pentru unităţile comerciale şi/sau de prestări servicii* – 63,9 la sută; *taxa de piaţă* – 12,8 la sută; *taxa pentru amenajarea teritoriului* – 10,0 la sută; taxa pentru dispozitivele publicitare – 5,3 la sută; taxa pentru prestarea serviciilor de transport auto de călători pe teritoriul municipiilor, oraşelor şi satelor (comunelor) – 3,0 la sută [19].

CONCLUZII

Analiza efectuată în cadrul prezentului articol, a relevat faptul că sistemul actual al impozitelor și taxelor locale din Republica Moldova joacă un rol important, dar încă insuficient consolidat, în ceea ce privește asigurarea unei autonomii financiare reale a unităților administrativ-teritoriale. Deși cadrul normativ permite, în principiu, autorităților publice locale să dispună de resurse financiare proprii, realitatea practică evidențiază o dependență structurală de transferurile de la bugetul de stat, o bază fiscală locală fragilă și o capacitate redusă de colectare a veniturilor proprii.

Unul dintre cele mai stringente obstacole identificate este discrepanța majoră între responsabilitățile delegate autorităților locale și resursele financiare puse efectiv la dispoziția acestora. În multe cazuri, veniturile din impozite și taxe locale nu acoperă nici măcar cheltuielile administrative de bază, ceea ce subminează principiul subsidiarității și responsabilității fiscale. Veniturile locale, impozitele și taxele colectate trebuie să satisfacă necesitățile de dezvoltare curentă, precum și necesitățile de dezvoltare a infrastructurii pentru susținerea noilor proiecte de dezvoltare. În majoritatea cazurilor bugetul local e asociat cu satisfacerea necesităților activităților deja existente.

Ponderea veniturilor proprii în bugetele locale rămâne modestă, iar dependența de transferurile de la bugetul de stat (65,61% în mun. Bălți, iar în alte localități 70-80%) este în continuare ridicată. Discrepanțele teritoriale și inegalitățile de capacitate fiscală între UAT-uri subminează principiul echității fiscale și afectează coeziunea teritorială.

Astfel, potrivit Raportului OCDE din 14.04.2024, privind planificarea bugetară în Republica Moldova și managementul finanțelor publice, autoritățile publice locale au multiple responsabilități în procesul bugetar, inclusiv elaborarea unor măsuri menite să extindă baza fiscală și să asigure sustenabilitatea bugetelor locale pe termen mediu și lung. Cu toate acestea, autoritățile locale depind într-o măsură considerabilă de transferurile din bugetul de stat. Aproximativ 70% din totalul cheltuielilor autorităților publice locale, potrivit OCDE, sunt finanțate din transferuri de stat, circa 25% din venituri proprii, iar restul de aproximativ 5% prin împrumuturi, supuse aprobării Ministerului Finanțelor [20].

Reforma administrativ-teritorială 2023–2030, inițiată de Guvernul Republicii Moldova, oferă un cadru favorabil pentru consolidarea autonomiei fiscale, prin reorganizarea teritorială, creșterea capacității administrative și lărgirea bazei impozabile [21]. Totuși, succesul reformei depinde în mare măsură de corelarea acesteia cu politici fiscale locale eficiente și de susținerea autorităților locale în implementarea unui sistem modern de colectare și gestiune a veniturilor proprii. În vederea consolidării autonomiei financiare locale prin intermediul impozitelor și taxelor locale, se impun următoarele măsuri legislative, administrative și instituționale: dezvoltarea unor mecanisme eficiente de echilibrare fiscală intercomunală, care să asigure echitate între localitățile cu capacitate fiscală diferită și să prevină adâncirea disparităților teritoriale; corelarea reformei administrativ-teritoriale cu reforma fiscală, astfel încât localitățile amalgamate să beneficieze de stimulente reale pentru maximizarea autonomiei financiare; revederea mecanismului de

distribuire a impozitelor și taxelor generale de stat, prin realocarea unei părți din TVA în localități.

În paralel, procesul de integrare europeană implică alinierea Republicii Moldova la standardele Consiliului Europei și ale Uniunii Europene în materie de autonomie locală. În comparație cu practica statelor membre ale Uniunii Europene, Republica Moldova se află într-un stadiu incipient în ceea ce privește gradul de autonomie fiscală locală. În țări precum Estonia, Polonia sau Franța, autoritățile locale au competențe mult mai largi în stabilirea cotelor fiscale, în crearea de noi surse de venit local și în contractarea de împrumuturi pentru finanțarea dezvoltării teritoriale.

Așadar, autonomia financiară a autorităților publice locale din Republica Moldova nu poate fi consolidată fără o reformă coerentă și profundă a sistemului impozitelor și taxelor locale, dar și repartizării veniturilor generale de stat. Consolidarea impozitelor și taxelor locale nu este doar o chestiune tehnică, ci o expresie directă a democrației locale funcționale. Aceasta trebuie să fie realizată în strânsă legătură cu reforma administrativ-teritorială și cu procesul de integrare europeană, având ca obiectiv final crearea unor comunități locale autonome, responsabile și capabile să contribuie activ la dezvoltarea durabilă a țării.

REFERINȚE:

1. CORNEA, S. Organizarea teritorială a puterii publice în Republica Moldova: Manual universitar. Cahul: Ed. ”Centrografic”, 2019. 343 p. ISBN 978-9975-88-048-0.
2. PALIHOVICI, S. Contradicțiile reformei administrativ-teritoriale în Republica Moldova. În: *Administrarea Publică*, 2017, nr. 2(94), pp. 19-23. ISSN 1813-8489.
3. GROZAV, S. Descentralizarea și autonomia locală– premisă a calității serviciilor publice calitative. În: Cadastru și Drept, 30 septembrie - 1 octombrie 2021, Maximovca. Chișinău Republica Moldova: Universitatea Agrară de Stat din Moldova, 2022, Vol.55, pp. 511-517. ISBN 978-9975-64-271-2; 978-9975-64-328-3.
4. SÎMBOTEANU, A. Administrația publică: Teorie, istorie, actualitate: (Monografie). Universitatea de Stat din Moldova, Academia de Administrare Publică. Chișinău: CEP USM, 2023. 413 p. ISBN 978-9975-3542-4-0
5. ȚAP, I. Conceptul de autonomie locală – principiu fundamental privind dezvoltarea funcțională și instituțională a administrației publice locale. În: *Teoria şi practica administrării publice*, 19 mai 2017, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: S.C. „Elan Poligraf” S.R.L., 2017, pp. 68-72. ISBN 978-9975-3019-6-1.
6. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro [Accesat: 2.07.2025].

7. SMOCHINĂ, A., CEBANU, I. Evoluția instituției alegerilor locale după declararea independenței Republicii Moldova. În: *Moldoscopie*, 2022, nr. 1(96), pp. 10-25. ISSN 1812-2566. DOI: https://doi.org/10.52388/1812-2566.2022.1(96).01
8. ŞAVGA, Al. Descentralizarea administrativă în Republica Moldova: realizări şi probleme. În: *Teoria şi practica administrării publice*, 17 mai 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Academia de Administrare Publică, 2019, pp. 170-174. ISBN 978-9975-3240-4-5.
9. 9. Legea privind administrația publică locală, nr. 186 din 6.11.1998 (abrogată). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126280&lang=ro [Accesat: 2.07.2025].
10. Legea privind administrația publică locală, nr. 123 din 18.03.2003 (abrogată). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=28788&lang=ro [Accesat: 2.07.2025].
11. Legea privind administrația publică locală, nr. 436 din 28.12.2006. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148230&lang=ro# [Accesat: 2.07.2025].
12. Legea privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, nr. 764 din 27.12.2001 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125095&lang=ro# [Accesat: 2.07.2025].
13. Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435 din 28.12.2006 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135846&lang=ro# [Accesat: 2.07.2025].
14. Legea finanțelor publice locale, nr. 397 din 16.10.2003 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125263&lang=ro# [Accesat: 2.07.2025].
15. Legea cu privire la amalgamarea voluntară a unităților administrativ-teritoriale, nr. 225 din 31 iulie 2023 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138655&lang=ro# [Accesat: 2.07.2025].
16. Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Cartei Europene pentru Autoadministrarea Locală, nr. 1253 din 16.07.1997 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=62293&lang=ro# [Accesat: 30.06.2025].
17. SECRIERU, A. Impozitele şi taxele locale: Ghidul autorităţilor publice locale / Angela Secrieru, Lilia Dragomir (Rotaru), Andrei Petroia; Progr. Comun de Dezvoltare Locală Integrală (PCDLI), Progr. Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Entitatea Naţiunilor Unite pentru Egalitatea de Gen şi Abilitatea Femeilor (UN Women). Chişinău: 2016 (Tipogr. "Bons Offices"). 108 p. ISBN 978-9975-87-076-4.
18. Codul Fiscal al Republicii Moldova, nr. 1163-XIII din 24.04.1997 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120061&lang=ro# [Accesat: 4.07.2025].
19. Decizia Consiliului municipal Bălți cu privire la aprobarea bugetului municipal

Bălți pentru anul 2025 în a doua lectură, nr. 7/2 din 20.05.2025 Disponibil: https://actelocale.gov.md/ral/act/cu-privire-la-aprobarea-bugetului-municipal-b%C4%83l%C5%A3i-pentru-anul-2025-1916764.html [Accesat: 4.07.2025].

20. OECD Report: Budgeting in Moldova. PUBLIC GOVERNANCE DIRECTORATE COMMITTEE OF SENIOR BUDGET OFFICIALS, 19.04.2024 Disponibil: https://one.oecd.org/document/GOV/SBO(2024)8/en/pdf [Accesat: 4.07.2025].
21. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, nr. 126 din 15.03.2023 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro# [Accesat: 4.07.2025].

ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ VERSUS SECURITATEA PERSONALĂ, PARTICULARITĂȚILE DISTINCTE ȘI INTERDEPENDENȚA ACESTORA

PUBLIC ORDER AND SECURITY VERSUS PERSONAL SECURITY, THEIR DISTINCTIVE PARTICULARS AND INTERDEPENDENCE

CZU: 351.75:351.86:342.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.21**

Ianuș ERHAN
ORCID: 0000-0003-4110-8133
E-mail: ianuserhan@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Public safety is a common intangible „good" delivered by the state that benefits or should benefit everyone, regardless of race, age, religion, ethnicity, political vision, membership in a group or minority. It is an indispensable and natural state of human nature, which, knowing no fear, can procreate and develop.The state and level of public security is not always linked to the economic and social development of the state. Moreover, the ability to anticipate and operate ex-ante as one or more crises affect national security becomes vital for all states, including developed ones, or, as we have seen, no one is exempt from their occurrence.The mechanisms and ways of guaranteeing the sense of security that is indispensable to the state of common coexistence have evolved over time, and today more and more reflections appear on what awaits us in the future. Questions like – what are the threats and risks that target us all, how will we face them, what should be our common response, make the concepts of personal safety and public safety vital topics for all of humanity.*

Keywords: *national security, public order and security, rule of law, personal safety, insecurity, human rights and freedoms*

INTRODUCERE

Din cele mai vechi timpuri oamenii au fost preocupați de siguranța lor și a mediului în care se află, trăiesc, se dezvoltă, fie că vorbim despre adăposturi, locuințe, localități, cetăți, orașe, câmp, pădure sau drumuri.

Animați de dorința de a conviețui în comun în pace și liniște pentru a avea un acces mai bun la diferite resurse și pentru a se dezvolta, una din preocupările primare a fost cea legată de starea de siguranță în care se află grupul, comunitatea, societatea.

În dezvoltarea sa, ființa umană, fiind mai întâi supus ordinii naturale, cu timpul au evoluat și „au emanat, în mod firesc, formațiunile orânduite de linia astfel impusă a orânduielilor sociale ca: familie, clan, trib, diferitele şi multiplele asocieri omenești, instituindu-se societatea omenească, din care statul s-a născut dezvoltat, – tot ca o atribuție a aceluiași principiu universal de ordine, ce domină lumea întreagă – ca organizarea cea mai evoluată în orânduirea socială [1, p. 4].

Cartea Cărților, BIBLIA, atât în Vechiul Testament, cât și Noul Testament de mai multe ori face referință la siguranță prin încrederea în Dumnezeu: Și Domnul i-a zis: „Fii pe pace, nu te teme, căci nu vei muri." (Judecători 6:23); El a răspuns: „Nu te teme, căci mai mulți sunt cei cu noi decât cei cu ei." (Împărați 6:16); „Așa că, să nu vă temeți de ei. Căci nu este nimic ascuns care nu va fi descoperit și nimic tăinuit care nu va fi cunoscut." (Matei 10:26); „Noaptea, Domnul a zis lui Pavel într-o vedenie: „Nu te teme; ci vorbește și nu tăcea, căci Eu sunt cu tine; și nimeni nu va pune mâna pe tine, ca să-ți facă rău: vorbește, fiindcă am mult norod în această cetate." (Faptele Apostolilor 18:9-10) [2].

Credința în Dumnezeu și pronia exprimată prin grija pe care Dumnezeu o are pentru toate nevoile oamenilor a fost și este în continuare pentru anumite comunități sentimentul de siguranță ce le conferă încredere și speranță în ziua de mâine.

Este evident că ideile, mecanismele și modalitățile de garantare a sentimentului de siguranță care este indispensabil cu starea de conviețuire comună a evoluat în timp, iar astăzi tot mai multe reflecții apar referitor la ce ne așteaptă în viitor. Întrebări de genul – care sunt amenințările și riscurile care ne vizează pe noi toți, cum le vom face față, care trebuie să fie răspunsul nostru comun, fac din conceptele de siguranță personală și siguranță publică niște subiecte vitale pentru întreaga omenire.

Teoria generală a sistemelor (care include şi teoria sistemică a societății umane) a pus, în evidență, cu pregnanță, că societatea umană este organizată în sistem ierarhic şi că elementele sale componente – subsistemele-reprezintă subansamble de dimensiuni şi naturi diferite, fiecare dintre acestea fiind subordonat față de ansamblul sistemic global, dar în același timp, şi supraordonat în raport cu propriile sale elemente componente (subansambluri de mai mici dimensiuni). Aceste raporturi privesc relațiile dintre indivizi ca persoane fizice, dintre aceștia şi colectivitățile din care fac parte, dintre diferitele colectivități, precum şi dintre indivizi şi grupuri şi societatea ca ansamblu global. În acest mod de organizare şi funcționare a societății umane rezidă explicația necesității reglementării raporturilor create între oameni (luați ca indivizi sau colectivități) [3, p. 7].

Astfel, din punct de vedere sistemic „securitatea se asociază fie cu un individ, fie cu o colectivitate, definită, la rândul ei, de o serie de caracteristici, printre care cea mai importantă este apartenența la un teritoriu strict delimitat, desemnat de locuință, localitate, regiune, țară, grup de state membre ale unei uniuni formale. În acest sens, statul este deci un instrument de promovare al securității înainte de a fi subiect sau referent al securității. El este organul care asigură medierea între interesul național, definit într-un mod unitar, şi interesele comunităților din cadrul său" [4, p. 5].

Renumiții cercetători Duran W. și A. au înaintat părerea că „Statele noastre, fiind o multiplicare a propriului eu, sunt ceea se suntem noi; ne exprimă natura mai pregnant şi fac binele şi răul pe care îl facem noi la scară exponențială" [5, p. 18].

Iată de ce legătura dintre ordinea și securitatea publică și securitatea individuală a fiecăruia este evidentă. Dacă în țară va fi haos, tulburări în masă, dezordini aceasta se va reflecta și asupra violenței din cadrul comunităților mai mici, familiilor, relațiilor particulare.

Problemele existente în stat, în particular, cele ce vizează siguranța se proiectează involuntar și asupra relațiilor interpersonale. Statul care nu poate asigură măcar minimul de standarde de securitate și nu are capacitatea de a oferi cetățenilor săi o viață liniștită și în siguranță va fi părăsit de o bună parte din populație, iar cei rămași nu vor avea o atitudine prea respectuoasă față de acesta, autoritățile și legile sale.

Krause K. consideră că securitatea umană (securitatea individuală) consolidează securitatea statului, dar nu o înlocuiește", iar „un stat care își protejează cetățenii și le respectă drepturile este, în cele din urmă, unul care se bucură de legitimitate și sprijin. Aceasta se bazează pe ideea că securitatea – într-adevăr, politica și dezbaterea politică așa cum le cunoaștem – nu poate înflori fără a exclude, mai întâi, amenințarea forței și a violenței din spațiul public, deoarece acolo unde această amenințare este omniprezentă, societatea nu se dezvoltă, politica nu poate fi democratică și reprezentativă, iar piețele nu pot funcționa" [6, p. 7].

La rândul său, se consideră că statul de drept (statul bazat pe drept), pe lângă faptul, că este fundamentat pe supremația legii și principii democratice de guvernare, garantează drepturile și libertățile omului, are și un sistem de securitate națională/securitate publică de un nivel înalt în care fiecare cetățean se simte protejat.

Vorbind despre rolul statului de drept profesorul Predescu O. ridică două întrebări referitoare la faptul dacă acesta și-a încheiat misiunea. „Una privește limita inferioară sau pragul până la care statul și instituțiile sale pot ceda din atribute și răspunderi, iar ce de-a doua este adresată sarcinilor sale noi, impuse de globalizare sau de noile înfățișări pe care interesele sale ireductibile le iau în noul context al lumii" [7, p. 33].

Starea de insecuritate instaurată sau înrădăcinată în anumite state și regiuni duc la degradarea societății și generează efecte negative, fie că vorbim despre tratamentele inumane și degradante la care sunt supuși cetățenii, fie de anumite fenomene infracționale complexe, cum ar fi: migrația ilegală, traficul de persoane, trafic de substanțe interzise sau arme etc. Răspunsul statelor oriunde în lume trebuie să fie unul categoric față de starea de insecuritate chiar de la primele semnale, altfel, există riscul să se deraieze de la acea construcție democratică realizată cu atâta efort și jertfe de către generații întregi.

Metodologie utilizată. La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, şi anume*:* ***metoda sistemică*** prin intermediul căreia sunt descrise și analizate conceptele de securitate publică și securitate personală; ***metoda empirică*** a fost aplicată pentru a observa și deduce principalele trăsături caracteristice ale securității publice și securității personale; ***metoda comparativă*** a fost folosită pentru a determina caracteristicile distincte, dar și asemănările dintre securitatea publică și securitatea personală; ***metoda logică*** include abordarea argumentelor şi propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice şi consecvente cu accent pe aspectele de aplicabilitate a mecanismelor și particularităților distincte dintre acestea două concepte.

Rezultate și discuții. Orice comunitate umană, a simțit nevoia unei organizări, a unei discipline, fără de care conviețuirea ar fi imposibilă. S-au format anumite reguli, norme, obiceiuri a căror respectare era necesară colectivității respective şi care la înce-

put era asigurată de șeful familiei, apoi în gintă, în trib de șeful de gintă, trib, direct sau împreună cu sfatul bătrânilor, pentru ca apoi să se creeze un organism special chemat să aplice și să asigure respectarea acestor norme. Acest organism întruchipa puterea publică și era constituit ca ceva distinct de colectivitatea respectivă, care s-a chemat pe rând cetate (civitas polis) apoi republică sau imperiu, cu timpul a căpătat denumirea de stat [3, p. 17].

Este unanim recunoscut că „Responsabilitatea asigurării siguranței publice colective revine, în primul rând, statului, care își exercită atribuțiile prin instituții guvernamentale și agenții publice. Pe plan intern, statul este responsabil pentru protejarea cetățenilor săi prin aplicarea legii, prevenirea criminalității și măsuri de descurajare care intră în atribuțiile poliției și agenților de aplicare a legii" [8].

Separarea funcțiilor de securitate internă de cele externe ale statului și ideea că statul asigură securitatea și este responsabil pentru garantarea ordinii publice prin poliție, mai degrabă decât să reprezinte o sursă de insecuritate (și violență) pentru populație, s-a înrădăcinat relativ lent în Europa de Vest. De-a lungul timpului, asigurarea securității indivizilor și comunităților a devenit o parte centrală a înțelegerii care a oferit legitimitate statului modern și a justificat orientarea spre exterior a propriilor politici și practici de securitate [6, p. 7].

În acest sens, siguranța publică este un „bun" intangibil comun, livrat de către stat de care beneficiază sau ar trebuie să beneficieze toți, indiferent de rasă, vârstă, religie, apartenență etnică, viziune politică, apartenența la un grup sau minoritate. Este o stare indispensabilă și firească naturii umane, care necunoscând frică poate procrea și se dezvolta.

Cercetătoarea Albu N. făcând trimite la Oxford English Dictionary menționează că noțiunea de „securitate" este definită ca fiind „condiția de a fi protejat sau de a nu fi expus unui pericol, sentimentul de siguranță sau de eliberare în absența pericolului". Astfel, „securitatea reprezintă, la modul general, a fi la adăpost de orice pericol în corelație și cu existența unui sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol" [4, p. 5].

Noțiunile de securitate și siguranță se contrapun și de cele mai mult ori reprezintă și definesc aceeași stare. Totodată, din punct de vedere conceptual securitatea are diferite nivele de acoperire, de la cele generale către cele particulare.

Dacă ne referim la aspectul intern al securității, atunci suntem de părerea că securitatea națională este conceptul general, iar securitatea publică o componentă a acestea.

Astfel, securitatea națională se referă la protecția și păstrarea suveranității țării, a integrității teritoriale și bunăstării cetățenilor. Aceasta implică o gamă largă de măsuri și politici menite să protejeze națiunea de amenințările externe și interne. Conceptul de securitate națională cuprinde diferite dimensiuni, îmbinând valorile protejate ale securității statului și ale securității individului, inclusiv aspecte militare, politice, economice, sociale și de mediu. În același timp, este un concept complex și dinamic care se dezvoltă pentru a răspunde provocărilor geopolitice, tehnologice și sociale în schimbare" [9, p. 14].

Amplificarea în ultimii ani a riscurilor şi ameninţărilor non-militare la adresa securităţii naţionale nu face decât să reconfirme importanţa securităţii ca principală preocupare a unui stat. Presiunea externă, riscurile care vin din afară pun o presiune tot mai mare pe sistemul naţional de siguranţă publică. Dacă ceva timp în urmă sistemul naţional, în mare parte, era unul închis, acum acele vulnerabilităţi care provin din afară sunt determinante şi influenţează abordările naţionale [4, p. 6].

Pe bună dreptate autorul Frunzeti T. încă 20 de ani în urmă menţiona lucruri care astăzi au devenit şi mai accentuate – „ameninţările şi pericolele pentru securitatea globală au devenit tot mai difuze, mai greu de prezis şi mai complexe. Dacă în cazul ameninţărilor militare tradiţionale care proveneau din partea unui oponent cunoscut, iar soluţiile rezultau din creşterea potenţialului militar sau gestionarea pe cale diplomatică, ameninţările la adresa fiinţei umane nu pot fi combătută prin sporirea arsenalului militar sau întărirea frontierelor” [10, p. 93].

La rândul său, profesorul Sprîncean S. referindu-se la securitatea globală (aspectul extern), determină şapte elemente definitorii ale noţiunii date, şi anume: securitatea economică – asigurarea unui venit minim necesar fiecărui individ; securitatea alimentară – garantarea accesului fizic şi economic la hrana de bază; securitatea sanitară – garantarea protecţiei minime faţă de boli şi un stil de viaţă nesănătos; securitatea ecologică – protejarea oamenilor faţă de deteriorarea mediului şi dezastrele naturale; securitatea personală – protejarea oamenilor de violenţa fizică, oricare ar fi sursa acesteia; securitatea comunităţii – protejarea oamenilor de pierderea relaţiilor şi valorilor tradiţionale, de violenţă etnică şi sectară; securitatea politică – furnizarea unui mediu de viaţă bazat pe respectarea în societate a drepturilor omului [11, p. 187].

Suntem de acord cu părerea menţionată supra că, atât securitatea personală (individuală), cât şi securitatea comunităţii (colectivă) sunt componente distincte în conceptul integrat de securitate, fiind între ele interdependente. Mai mult ca atât, securitatea politică le influenţează pe ambele, iar astăzi tot mai des apar întrebări legate de revizuirea mecanismelor existente de garantare şi asigurare a acestora.

Krause K. accentuează că „securitatea personală este cea mai recentă încercare de a reformula sau redefini conceptul de securitate, fiind, totodată semnificativă din două motive. În primul rând, pentru că, spre deosebire de majoritatea celorlalte formulări anterioare, aceasta se află în tensiune sau potenţial chiar în conflict cu concepţia statală a securităţii. În al doilea rând, deoarece actorii politici au adoptat şi folosit în discursul său iniţiative importante ale politicii de securitate ce vizează securitatea individuală” [6, p. 1].

Cu referinţă la dimensiunea socială a securităţii determinăm că „securitatea statului este foarte importantă, însă acesta nu poate fi îndeplinită în afara asigurării securităţii la nivel individual” [12, p. 132] care se realizează prin intermediul securităţii publice.

Printre îndatoririle primare ale statului prin administraţia sa, se află „însăşi gestionarea unor chestiuni precum siguranţa şi sănătatea publică. Şi am văzut deja ce se întâmplă când nu înţelegem sau nu anticipăm schimbările” [13, p. 96].

Să te simți în siguranță în mediul în care te afli este de o importanță intrinsecă pentru sănătatea și bunăstarea umană pe termen lung. Atât în mediile private, cât și în cele publice, indivizii au o nevoie primordială de a se simți în siguranță, care includ aspecte precum bunăstarea financiară, emoțională și fizică [14].

În altă ordine de idei, preocupările legate de siguranța personală în locurile publice limitează accesul cetățenilor în spațiu și timp la diferite oportunități de angajare, școlarizare, socializare și recreere [15].

De exemplu, în centrele urbane mari, o bună parte din locuitori vor opta pentru un loc trai într-un sector administrativ cu nivel al criminalității mai scăzut sau pentru o instituție de învățământ pentru copii săi care le garantează un nivel de siguranță mai înalt. Va merge la serviciu sau către alte locuri publice, astfel, încât să nu se expună riscurilor de a fi victima diferitor ilegalități.

În sensul dat, spațiile publice sunt esențiale în facilitarea accesului nostru la oportunitățile urbane pentru recreere, educație și muncă. Ele sunt, de asemenea, elemente esențiale pentru viața socială și bunăstarea individuală și servesc ca puncte de contact pentru socializare, sărbătorire și exprimare a nemulțumirii. Deși spațiile publice sunt, în principiu, concepute pentru toți, ele nu sunt la fel de deschise și accesibile tuturor. Cercetările arată că anumite grupuri sociale, în funcție de sex, vârstă, etnie, posibilități financiare sau medii din care provin, sunt mai preocupați de criminalitate și sunt mai predispuși să ia măsuri comportamentale de precauție în ceea ce privește siguranța lor [15] prin aflarea în anumite spații publice, în diferite perioade ale zilei sau săptămânii și în anumite condiții.

Orice stat dezvoltat este în căutarea celui mai bun model în acest sens. Se consideră pe bună dreptate, deși nu este o regulă consacrată și unanim recunoscută, că statele dezvoltate economic sunt și statele care au un sistem de securitate națională, inclusiv securitate publică avansate. Cu toate că o parte din ele s-au întâlnit sau întâlnesc încă diferite probleme în aceste sens.

De exemplu, între 1970 şi 1990, noua IRA (Armata Republicană Irlandeză) a organizat atacuri teroriste în Marea Britanie şi Irlanda de Nord, ucigând polițiști, soldați şi civili [16], numărul acestora fiind de ordinul sutelor.

Mișcările secesioniste în Europa din ultimele două decenii [17], unele din ele soldate cu proteste violente, cum ar fi „recursul la forţă pentru împiedicarea scrutinului s-a soldat cu câteva sute de răniţi”, fiind vorba de data de 01.10.2017, ziua referendumului pentru independența Cataloniei [18], scot în evidență faptul că pentru a se ajunge la un rezultat dorit se recurge la violențe manifestate în locuri publice cu un impact devastator asupra ordinii de drept și ordinii publice și un număr cât mai mare de persoane afectate.

Mult mai grav, în perioada anilor 2012-2020 Franța s-a confruntat cu un val de atacuri teroriste fără precedent din istoria țării, în ianuarie 2015 un atac armat terorist la sediul publicației franceze de satiră „Charlie Hebdo” din Paris s-a soldat cu 12 persoane ce au murit şi alte zece au fost rănite; noiembrie 2015 bărbați înarmați şi atacatori sinucigași au comis un val de atentate la Paris, care au vizat restaurante, o sală de con-

certe (Bataclan) şi zona adiacentă Stade de France, atacurile, soldate cu 130 de morţi şi sute de răniţi; iulie 2016 un tunisian aflat la volanul unui camion, a lovit în mulţimea adunată la Nisa pentru focurile de artificii de pe „Promenada englezilor", cu ocazia Zilei Naţionale a Franţei, atentat soldat cu 86 de morţi şi peste 400 de răniţi [19].

Protestele masive din SUA, soldate cu devastarea la 6 ianuarie 2021 a Capitoliului pentru a bloca investirea în funcție a candidatului ales Joe Biden s-a finalizat cu moartea a cinci oameni și cu o anchetă aflată încă în curs de desfășurare, fiind arestate peste o mie de persoane [20].

Criza migrațională care a afectat o bună parte din statele europene în anul 2015 [21], când peste un milion de persoane din țările din nordul Africii și din Orientul Mijlociu s-au refugiat în Uniunea Europeană, au readus în discuții instituirea controalelor la frontiere, înăsprirea politicilor migraționale, creșterea popularității partidelor extremiste și celor naționaliste, un discurs și o poziție eurosceptică tot mai ridică a multor state-membre, cât și mărirea exorbitantă a infracțiunilor stradale, a celor comise cu violență sau a celor motivate de ură.

Mai nou, țări avansate cum este Suedia se confruntă cu un val fără precedent al extremismului, criminalitate organizată, atacuri armate [22]. În anul 2023 fiind organizate 134 de atacuri cu bombă, iar în anul 2022 numărul acestora fiind de 90 [23]. Practic toate fiind comandate și/sau executate de imigranții veniți cu ani în urmă și stabiliți în această țară, Suedia fiind pe locul doi, după Germania la capitolul acceptarea și integrarea acestora, doar în anul 2015 aproape 200.000 de migranți.

Cazul suedez nu reprezintă un eșec al generozității, ci al aplicării naive a acesteia. Valorile umaniste nu sunt suficient de rezistente fără instituții capabile să le protejeze și să le adapteze. Integrarea nu se produce spontan, prin simpla coabitare. Iar dacă statul nu exercită autoritate acolo unde este nevoie — fie în școală, pe stradă sau în mediul digital — autoritatea va fi preluată de cei care știu să o impună prin forță, după cum scrie The Telegraph [24].

În acest context, nu putem să nu fim de acord cu autorul articolului care menționează expres: „nu suntem în fața unei simple crize de securitate, ci a unei posibile fracturi istorice — între idealul unei societăți incluzive și realitatea unui contract social aflat în derivă" [22].

Spania este afectată de organizațiile criminale specializate în traficul de droguri, fiind depistată chiar implicarea oficialilor de rang înalt din cadrul Poliției în protejarea rețelelor de traficanți [25] [26] [27].

Iată de ce starea și nivelul de securitate publică, nu întotdeauna este legat de dezvoltarea economică și socială a statului. Mai mult ca atât, capacitatea de a anticipa și opera ex-ante ca o criză sau mai multe să afecteze securitatea națională, devine vitală pentru toate statele, inclusiv cele dezvoltate, or, după cum am văzut nimeni nu este scutit de producerea acestora.

Profesorul Predescu O. vorbind despre criza provocată de pandemia de coronavirus Covid-19, este de părerea pe care o împărtășim și noi „Este tot mai evident faptul că

această criză sanitar-medicală planetară este parte componentă a crizei multidimensionale globale a societății omenești actuale – una a riscurilor și transformărilor, mai mult sau mai puțin previzibile, tot mai numeroase și diverse". În continuarea ideii de mai sus menționează „conștientizarea faptului că umanitatea atât la nivel individual, cât și la cel colectiv are nevoie de un proiect serios de civilizație care să schimbe, înainte de orice altceva, comportamentul și atitudinea, pe de o parte a fiecărui om și, pe de altă parte, a omenirii în ansamblul său" [7, p. 9-10].

Suntem de acord că „Promovarea contemporană a securității umane este punctul culminant al proiectului liberal de construire a unor instituții politice puternice, legitime și reprezentative. Își are rădăcinile în ideile iluministe despre importanța drepturilor individuale și a libertăților personale. Și dacă secolul XX poate fi caracterizat drept secolul „securității naționale", poate că secolul XXI se va desfășura sub semnul „securității umane" [6, p. 20].

Trecând de la securitatea publică la securitatea individuală, urmează să concretizăm că ambele sunt realizate prin intermediul ordinii publice care presupune un complex de prevederi, proceduri, responsabilități și intervenții dedicate în vederea transpunerii în realitate a angajamentelor asumate de către stat, inclusiv, prin intermediul documentelor de politici naționale și sectoriale.

Ce ține de țara noastră, pentru a determina percepția cetățenilor la acest capitol, dar și a diferitor organizații/entități internaționale, vom exemplifica prin intermediul câtorva evaluări și sondaje.

Astfel, conform raportului „The Global Safety Report, Measuring Personal Security Worldwid" realizat de către compania Galup, indicele „Drept și ordine" plasează țara noastră pe locul 71 (cu 80 de puncte din 100 posibile) din 140 de țări supuse evaluării, fiind poziționați la mică distanță mai bine față de așa state europene din regiune ca România, Bulgaria, Grecia, Cipru. Cel mai sigur stat conform acestei evaluări fiind Kuweitul, urmat la scurtă distanță de Singapore, Norvegia, Estonia, Finlanda. La polul opus, cele mai periculoase și nesigure state pentru cetățenii săi sunt Liberia, Ecuadorul, Sierra Leone.

Clasamentul internațional „Rule of Law Index" (Indicele „Statul de drept") elaborat de World Justice Project [28] consideră Republica Moldova o țară sigură, iar la capitolul „ordine și securitate publică", suntem mult mai bine plasați decât la alte componente ce determină securitatea națională. Astfel, fiind în total 8 indicatori (factori), la cel cu nr. 5 „ordine și securitate publică", pe poziția 36 din 142 de state supuse evaluării, fiind un rezultat constant în ultimii zece ani (2014-2024), înaintea unor state precum: Georgia, Franța, Portugalia, Macedonia de Nord și altele. La fel, comparativ cu alți factori/indicatori poziționarea este mult mai bună, de exemplu, la „integritate și anticorupție" suntem pe locul 103 (factorul nr. 2), din punct de vedere al „punerii în aplicare a prevederilor legale" suntem pe locul 91 (factorul nr. 6), iar ce ține de „respectarea drepturilor fundamentale" deținem locul 54 (factorul nr. 4). Toți acești indicatori determină ratingul la nivel internațional pe care îl deține țara noastră în vederea garantării „statului de drept".

În descrierea indicatorului nr. 5 menționat supra ca fiind dedicat „ordinii și securității publice" este stabilit expres că măsoară cât de bine asigură o societate securitatea persoanelor și a proprietății.

Una din subcomponentele acestui indicator, sub numărul 5.3 descris generic „oamenii nu recurg la violență pentru a-și remedia nemulțumirile personale", adică la diferite revolte, tulburări în masă, cât și nesupunere civică, pentru a se face auziți și a le fi asigurate drepturile și libertățile, ne poziționează pe poziția 37 din cele 142 de state evaluate.

Un alt exemplu elocvent, îl constituie indicatorul 4 „respectarea drepturilor fundamentale" care la subcomponenta 4.2 „dreptul la viață și la securitatea persoanei este garantat în mod efectiv" ne poziționăm pe locul 45.

Ce ține de reglementări de mai mulți ani țara noastră are stabilite prevederi ce determină cadrul instituțional și funcțional dedicat ordinii și securității publice.

Mai nou Legea privind securitatea națională a Republicii Moldova, adoptată în lectură finală în ședința Parlamentului la 10.07.2025 stabilește anumite noțiuni generale, respectiv, prin noțiunea de „securitate națională – totalitatea acțiunilor și măsurilor întreprinse pentru a asigura existența, stabilitatea și dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova, prin protejarea suveranității, independenței, integrității teritoriale, valorilor și intereselor naționale, precum și a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor împotriva amenințărilor de orice natură, interne sau externe" [29].

În legea dată, pentru prima dată, la nivel legislativ a fost inserată noțiunea de „ordine publică", or, până acum aceasta era reglementată doar la nivelul hotărârilor de guvern. Astfel, articolul 10 determină că „Ordinea publică reprezintă starea de legalitate, stabilitate și pace socială, asigurată de instituțiile și autoritățile publice care adoptă măsuri preventive și coercitive pentru combaterea faptelor ilegale, protejând viața, integritatea fizică, drepturile și libertățile fundamentale, precum și proprietatea, sănătatea și morala publică, menținând siguranța publică și garantând funcționarea eficientă a instituțiilor statului de drept" [29].

Ce ține de angajamentele asumate prin intermediul politicilor publice, documentele de politici sectoriale sunt reprezentate, în special, de Programul de ordine și securitate publică pentru anii 2022 – 2025, a căruia aplicare urmează să se finalizeze la finele anului curent [30], iar ca și impact urmărește să genereze mai multă siguranță pentru oameni în toate mediile și situațiile în care își desfășoară activitățile: acasă, pe stradă, în locurile publice, în traficul rutier sau online, în orice timp de zi sau noapte.

Programul dat a fost gândit pentru a asigura continuitate documentelor de politici anterioare, a proceselor lansate în vederea dezvoltării domeniului, dar și de a susține efortul conjugat al tuturor subiecților implicați în vederea asigurării unui nivel sporit de securitate publică.

Următorul program pentru perioada 2026-2030, urmează să ia în calcul o multitudine de aspecte noi ce s-au derulat în ultimii ani, inclusiv, creșterea amenințărilor legate de acest domeniu, cât și realitățile în schimbare alertă atât la nivel național, cât și regional

(conflictele militare, criza economice, criza energetică, inteligența artificială, dezinformarea etc.).

În debutul său, Programul menționat face referință la ultimul sondaj realizat în cadrul Barometrului Opiniei Publice din iunie 2021 [31], conform căruia doar 30,2% din populație se simțea în siguranță în mare și foarte mare măsură. Cealaltă parte a populației se simțea în mică măsură în siguranță (47,3%) sau deloc în siguranță (19,7%). Conform aceluiași BOP, 68,7% din respondenți considerau că cetățeanului în Republica Moldova nu îi este asigurată securitatea personală.

Analizând datele din ultimul sondaj BOP [32] (septembrie-octombrie 2024), determinăm că la întrebarea – în ce măsură dvs. personal vă simțiți în siguranță noaptea în strada, au fost formulate următoarele răspunsuri: deloc în siguranță – 10,2%; mai degrabă în nesiguranță – 25,6%; mai degrabă în siguranță – 32,0%; în siguranță totală-27,9%.

După cum vedem, procentajul este mai mare ai celor ce se simt în siguranță în locurile publice, chiar și pe timp de noapte.

În concluzie securitatea este unul dintre aspectele definitorii ale oricărei societăți care susține statul de drept și este o funcție fundamentală a acestuia. De asemenea, este o condiție obligatorie pentru realizarea drepturilor și libertăților pe care statul de drept urmărește să le asigure și garanteze.

Securitatea națională are mai multe dimensiuni, printre care securitatea publică și securitatea individuală, fiind realizate prin intermediul ordinii publice ce presupune un complex de prevederi, proceduri, responsabilități și intervenții dedicate în vederea transpunerii în realitate a angajamentelor asumate de către stat, inclusiv, prin intermediul documentelor de politici naționale și sectoriale.

La rândul său, securitatea individuală (securitatea umană) este un criteriu în baza căruia cetățeanul apreciază realizările statului în domeniul securității publice, în dependență cât de mult se simte protejat de acesta.

În condițiile date am dedus că, securitatea publică este un concept care a fost gândit și realizat în cadrul conceptului mai extins de securitate națională. În ultima decadă a cunoscut o anumită susținere din partea decidenților, au fost realizate transformări esențială, cât și investiții de echipamente și dotări. Legislația s-a dezvoltat continuu, au fost elaborate și puse în aplicare mai multe documente de politici sectoriale. Însă și schimbările care se produc pe plan extern și pe cel intern și au impact asupra acestui domeniu, sunt cu o viteză sporită, crizele sunt tot mai dese și imprevizibile, iar capabilitățile și capacitățile autorităților statului pot fi devansate dacă nu se va găsi un răspuns prompt și dedicat.

Putem conchide că toți decidenții din statele dezvoltate conștientizează pe deplin importanța și impactul major pe care sistemul național de securitate publică îl are asupra cetățenilor săi, dar și acele consecințe profund subversive ale crizelor ce pot atenta asupra acestui sistem.

Dacă în țară va fi haos, tulburări în masă, dezordini aceasta se va reflecta și asupra violenței din cadrul comunităților mai mici, familiilor, relațiilor particulare. Problemele

existente în stat, în particular, cele ce vizează siguranța se proiectează involuntar și asupra relațiilor interpersonale. Statul care nu poate asigură măcar minimul de standarde de securitate și nu are capacitatea de a oferi cetățenilor săi o viață liniștită și în siguranță va fi părăsit de o bună parte din populație, iar cei rămași nu vor avea o atitudine prea respectuoasă față de acesta, autoritățile și legile sale.

REFERINȚE:

1. BIANU, E. Ordinea – factorul armoniei. Supremaţia principiului de ordine. Climatul ordinii obşteşti salutare. Bucureşti: Tipografia „Cartea Românească”, 1945
2. BIBLIA sau Sfânta Scriptură. Chișinău: Combinatul Poligrafic
3. ȘERB, S., VOINIC, C. Sisteme de asigurare a ordinii publice în țările Uniunii Europene. Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga”, 2011
4. ALBU, N. Conceptele de securitate și securitate națională: teorii și practici. În: Revista Militară nr. 1 (3) 2010
5. DURAN W. & A. Lecţiile istoriei. Bucureşti: Litera, 2020
6. KRAUSE, K. Towards a Practical Human Security Agenda, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Policy Paper №26
7. PREDESCU, O. Drepturile omului și ordinea mondială. Cum să trăim, într-o lume a schimbărilor excepționale. Ediția a II-a, revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2020
8. MORREALE, S.A., LAMBERT, D.E. Homeland security and the police mission. J. Homel. Secur. Emerg. Manag., 6 (1) (2009), 10.2202/1547-7355.1618. Available: https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.2202/1547-7355.1618/html [Accessed: 07.06.2025]
9. ALBU, N., ARNAUT, N., BOZIANU, S. ș.a., Guvernarea sectorului de securitate în Moldova: Raport independent, Chișinău, 2024
10. FRUNZETI, T. Globalizarea securităţii. Bucureşti: Editura Militară, 2006
11. SPRINCEAN, S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”. Nr. 1 (1), 2020, p. 185-200. ISSN 2587-3822.
12. SPRINCEAN, S., MITROFANOV, Gh. Drepturile omului și securitatea globală. În: culegerea Conferinței științifice internaționale „Strategia Securității Uniunii Europene în contextul Metamorfozelor Relațiilor Internaționale”, 23 aprilie 2021, Chișinău: Print-Caro, 2021, Vol.1, pp. 130-135, ISBN 978-9975-56-874-6.
13. ROTHKOPF, D. Întrebările de mâine. Bucureşti: Black Button Books, 2021
14. BAHAR, M.Al., BADRI, M. & others. A path analytic model exploration of determinants of happiness of older adults in Abu Dhabi. Ageing Int., 48 (1)

(2021), pp. 108-131. Available: https://research.uaeu.ac.ae/en/publications/a-path-analytic-model-exploration-of-determinants-of-happiness-of [Accessed: 06.06.2025]
15. NAVARRETE-HERNANDEZ, P., AFARIN, K. The impact of nature-based solutions on perceptions of safety in public space. Journal of Environmental Psychology, Volume 91, November 2023. Available: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494423001809 [Accessed: 07.06.2025]
16. IRA declară oficial că renunță la acțiunile violente. Disponibil: https://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2005/07/050728_ira.shtml [Accesat la 24.04.2025]
17. Ce miscari autonomiste mai exista in Europa: din Catalonia in Lombardia, din Tara Bascilor in Tinutul Secuiesc, analiza Le Figaro. Disponibil: https://hotnews.ro/ce-miscari-autonomiste-mai-exista-in-europa-din-catalonia-in-lombardia-din-tara-bascilor-in-tinutul-secuiesc-analiza-le-figaro-406222 [Accesat la 24.04.2025]
18. Catalonia: Suprarealismul elitelor europene și bombele cu ceas din ograda UE. Disponibil: https://www.contributors.ro/catalonia-suprarealismul-elitelor-europene-si-bombele-cu-ceas-din-ograda-ue/ [Accesat la 23.04.2025]
19. Atacuri armate și atentate teroriste în Franța (cronologie 2012-2020). Disponibil: https://www.agerpres.ro/documentare/2020/10/29/atacuri-armate-si-atentate-teroriste-in-franta-cronologie-2012-2020--599648 [Accesat la 23.04.2025]
20. Doi ani de la atacul asupra Capitoliului, asaltat de susținătorii lui Donald Trump. În ce stadiu se află ancheta. Disponibil: https://romania.europalibera.org/a/asalt-capitoliu-doi-ani-violente/32210963.html [Accesat la 23.04.2025]
21. 2015: anul celor un milion de imigranți. Disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/27453803.html [Accesat la 22.04.2025]
22. De la statul bunăstării la violența de stradă. Cum a devenit Suedia vulnerabilă în fața bandelor de crimă organizată. Disponibil: https://adevarul.ro/stiri-externe/europa/de-la-statul-bunastarii-la-violenta-de-strada-cum-2436512.html [Accesat la 24.04.2025]
23. „Nicio altă țară din Europa nu se confruntă cu așa ceva.” Clanurile mafiote terorizează Suedia cu bombe și atacuri armate (Politico). Disponibil: https://www.digi24.ro/stiri/externe/nicio-alta-tara-din-europa-nu-se-confrunta-cu-asa-ceva-clanurile-mafiote-terorizeaza-suedia-cu-bombe-si-atacuri-armate-politico-2528393 [Accesat la 24.04.2025]
24. Sweden hit by four explosions in an hour. Available: https://www.telegraph.co.uk/world-news/2023/08/31/sweden-hit-four-explosions-hour-gang-related-violence/ [Accessed: 25.04.2025]
25. Captură uriașă de droguri în Spania. Un moldovean și un român au fost arestați. Disponibil: https://moldova1.md/p/24551/captura-uriasa-de-droguri-in-spania-un-moldovean-si-un-roman-au-fost-arestati [Accesat la 24.04.2025]

26. Cea mai mare organizație de trafic de droguri pe mare din lume a fost distrusă. 50 de persoane, arestate. Disponibil: https://n4.md/cea-mai-mare-organizatie-de-trafic-de-droguri-pe-mare-din-lume-a-fost-distrusa-50-de-persoane-arestate/ [Accesat la 24.04.2025]
27. Scandal de proporții în Spania: Cum a făcut fostul șef antifraudă cei 20 de milioane de euro, găsiți în pereții casei. Disponibil: https://spotmedia.ro/stiri/eveniment/scandal-de-proportii-in-spania-cum-a-facut-fostul-sef-antifrauda-cei-20-de-milioane-de-euro-gasiti-in-peretii-casei [Accesat la 25.04.2025]
28. https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2024/Moldova/Order%20and%20Security/ [accesat la 10.07.2025]
29. https://www.parlament.md/content/Comisii/2025/CSN/Legea%20securit%C4%83%C8%9Bii%20na%C8%9Bionale.pdf [Accesat la 11.07.2025]
30. Hotărârea Guvernului nr. 913 din 21.12.2022 cu privire la aprobarea Programului de ordine și securitate publică pentru anii 2022 – 2025. În. Monitorul Oficial nr. 75-78 din 07.03.2022, art. 147
31. Barometrul Opiniei Publice, Institutul de Politici Publice, iunie 2021. Disponibil: https://ipp.md/2021-07/barometrul-opiniei-publice-iunie-2021/ [Accesat la 27.06.2025]
32. Barometrul Opiniei Publice, Institutul de Politici Publice, septembrie – octombrie 2024. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2024/10/Raport-final-BOP-2024.pdf [Accesat la 26.06.2025]

N.B. *Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.*

ÎMPĂCAREA VICTIMEI CU FĂPTUITORUL – CAUZĂ CARE ÎNLĂTURĂ RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ

THE VICTIM'S RECONCILIATION WITH THE PERPETRATOR – CAUSE THAT REMOVES OFFENCE LIABILITY

CZU: 342.922:343.13:342.9(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.22**

Ianuș ERHAN
ORCID: 0000-0003-4110-8133
E-mail: ianuserhan@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The legislator established certain causes that exclude contraventional liability, by removing them, and in the given situation we are in the presence of one/some contraventions committed, however, the perpetrator as a result of certain conditions is not attracted to contraventional liability.*

They are a category of misdemeanors where the victim can be, namely: in the case of insult when the honor, dignity of the person or their moral-psychological state is threatened (moral damage) or in the case of bodily integrity damage when the person's state of health is threatened (physical damage), or in the case of intentional damage/destruction of foreign property by attacking the property right or other real rights of the victim over his property (material damage).

Reconciliation between the victim and the perpetrator can be at different stages, respectively, it is not reached when the complaint is not filed, and the investigating officer cannot initiate the contravention case, or when the complaint was initially filed, the contravention process started, and, subsequently, by withdrawing the complaint, it ceases.

Keywords: *contravention, contravention liability, victim, perpetrator, contravention process, investigating officer, court of law.*

INTRODUCERE

Răspunderea contravențională și procedura de atragere la răspundere contravențională fac parte din reacția statului față de persoanele ce se fac vinovate de comitere unei contravenții sau mai multe.

Orice formă a răspunderii juridice, inclusiv a celei contravenționale, decurge în mod obiectiv din săvârșirea unei fapte ilicite, care naște dreptul statului de a aplica sancțiunea prevăzută de norma juridică încălcată și obligația făptuitorului de a suporta consecințele faptei comise [1, p. 23].

Răspunderea contravențională este materializată prin sistemul de sancțiuni contravenționale care este unul distinct, format de-a lungul anilor, cu sancțiuni de bază și sancțiuni complementare, cu sancțiuni proprii doar dreptului contravențional, iar sancțiunea contravențională sub formă de amendă fiind cea mai aplicată sancțiune/pedeapsă din Republica Moldova.

Profesorul Guțuleac V. vorbește despre inevitabilitatea răspunderii contravenționale, ca principiu de bază al dreptului contravențional care „presupune restabilirea ordinii de drept şi repararea pagubei pricinuite ca urmare a săvârşirii unei contravenții", însă recunoaște că „în funcţie de caracterul antisocial al faptei comise, caracteristica autorului ei, etc., acestuia îi poate fi sau nu înlăturată răspunderea contravențională" [2, p. 139-141].

Legiuitorul a stabilit anumite cauze care exclud răspunderea contravențională, prin înlăturarea acestea, iar în situația dată suntem în prezența unei/unor contravenții comise, însă, făptuitorul în rezultatul anumitor condiții nu este atras la răspundere contravențională.

Una dintre aceste cauze este ***împăcarea victimei cu făptuitorul***, or, acesta este un act discreționar care vizează doar relația/raportul conflictual stabilit dintre victimă (victime) și persoana (persoanele) ce au comis contravenția (contravențiile) și care este obligatoriu pentru autoritatea competentă de a examina cauza contravențională. Respectiv, spre deosebire de alte cauze care exclud răspunderea contravențională aplicarea cărora ține de decizia unilaterală a autorității competente, împăcarea părților nu poate fi respinsă sau neacceptată de către agentul constatator sau instanța de judecată.

METODOLOGIE UTILIZATĂ

La realizarea studiului dat au fost utilizate mai multe metode științifice, şi anume*:* ***metoda sistemică*** prin intermediul căreia este analizată procedura de împăcare a victimei cu făptuitorul, caracteristicile și condițiile de aplicare a acestea; ***metoda empirică*** a fost aplicată pentru a observa şi deduce principalele trăsături caracteristice ale procedurii de împăcare a victimei cu făptuitorul, drept cauză care înlătură răspunderea contravențională; ***metoda comparativă*** a fost folosită pentru a determina caracteristicile distincte dintre procedura dată aplicată în dreptul contravențional și cea aplicată în dreptul penal, cât și dreptul procesual penal; ***metoda logică*** include abordarea argumentelor şi propunerilor înaintate prin anumite demonstrații temeinice şi consecvente cu accent pe aspectele de aplicabilitate a procedurii descrise; ***metoda teleologică*** prin care s-a explicat conținutul celor mai importante prevederi din legislația națională prin determinarea scopului urmărit de actanți atunci când au fost adoptate și puse în aplicare.

Rezultate și discuții. Articolul 26 din Codul contravențional (*în continuare – CCon*) prevede cauzele care înlătură răspunderea contravențională, iar lit. c) stabilește împăcarea victimei cu făptuitorul.

Procedura împăcării are particularitățile sale distincte, cât și anumite carențe, dar și aspecte interpretabile. Conform datelor statistice ce vizează doar activitatea Poliției pentru anul 2022 au fost 1300 de cauze contravenționale, în anul 2023 alte 1447 de cauze contravenționale, iar în anul 2024 – 1166 de astfel de cauze, încetate în baza procedurii de împăcare a victimei cu făptuitorul.

Detaliat informația statistică se prezintă în felul următor: art. 69 (a. 2022 – 717, a. 2023 – 445, a. 2024 – 302); art. 78 (a. 2022 – 111, a. 2023 – 158, a. 2024 – 80); art. 104

(a. 2022 – 194, a. 2023 – 126, a. 2024 – 92); art. 105 (a. 2022 – 96, a. 2023 – 174, a. 2024 – 124); art. 242, alin. (1) (a. 2022 – 182, a. 2023 – 538, a. 2024 – 568).

După cum determinăm este un număr deloc neglijabil, deoarece finalitatea acestor cauze, de cele mai multe ori ar fi presupus sancționarea făptuitorilor.

Prin „victimă" CCon înțelege „persoana fizică sau persoana juridică căreia, prin contravenție, i-au fost cauzate prejudicii morale, fizice sau materiale" [3].

Nu toate contravențiile pot avea victimă, iar cele mai multe dintre acestea atentează la relațiile sociale (obiectul juridic nemijlocit) din anumite domenii ocrotite de norma legală cum ar fi: protecția mediului, domeniul agricol și sanitar-veterinar, activitatea de întreprinzător, ordinea și securitatea publică, siguranța circulației rutiere etc.

Însă sunt o categorie de contravenții unde poate fi victima, și anume: în cazul injuriei atunci când se atentează la onoarea, demnitatea persoanei sau starea moral-psihologică a acestea (prejudiciul moral) sau în cazul vătămării integrității corporale când se atentează la starea de sănătate a persoanei (prejudiciul fizic), sau în cazul deteriorării/distrugerii intenționate a bunurilor străine prin atentarea la dreptul de proprietate sau alte drepturi reale ale victimei asupra bunurilor sale (prejudiciul material).

Articolul 387 CCon (Victima) care prevede drepturile acestea, în alin. (3), lit. a) indică că are dreptul „la înregistrarea neîntârziată a cererii sale în modul stabilit, la soluționarea cererii de către agentul constatator, la informare privitor la decizia adoptată", iar la lit. c) a aceluiași alineat, că are dreptul „să-și retragă cererea în cazurile prevăzute de lege" [3].

Victima își realizează drepturile și își execută obligațiile personal ori prin reprezentanți, în condițiile legii. Dacă victima este un minor sau o persoană în stare de iresponsabilitate, drepturile ei sunt realizate de reprezentanții săi legali.

Prin „făptuitor" sau „persoana în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional", poate fi considerată persoana fizică, față de care există anumite probe, precum că ea a săvârșit o contravenție. Persoana care a comis o faptă antisocială periculoasă și față de care a fost intentată procedura contravențională are statut juridic de făptuitor până la încheierea procesului-verbal cu privire la contravenție [4, p. 105], cât și altor acte procesuale prin care este primită decizia pe caz, cum ar fi: decizia privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatator; decizia asupra cauzei contravenționale; chitanța de încasare a amenzii la locul constatării contravenției; ordonanța motivată a procurorului privind pornirea procesului contravențional, în legătură cu refuzul începerii urmăririi penale, încetării urmăririi penale din cauza că fapta constituie o contravenție; hotărârea judecătorească contravențională.

Ce ține nemijlocit de împăcarea victimei cu făptuitorul care este una personală, prin prevederile art. 29 CCon este stabilită lista de contravenții pentru care se aplică această procedură, fiind una exhaustivă, și anume:

1. Articolul 69 – Injuria, adică exprimarea verbală, scrisă sau nonverbală, inclusiv prin desen sau imagine, care ofensează intenționat persoana și care contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică, inclusiv injuria adusă în

mass-media sau prin intermediul unui sistem informatic, cât și cea săvârșită din motive de prejudecată;

2. Articolul 78 – Vătămarea integrității corporale, dacă este neînsemnată sau ușoară;

3. Articolul 96 – Încălcarea dreptului de autor și a drepturilor conexe, alin. (1) lit. a), exprimată prin încălcarea dreptului de autor sau a drepturilor conexe, săvârșită prin punerea la dispoziția publicului sau comunicarea publică, fără drept, inclusiv în formă electronică, a operei, a unui obiect al drepturilor conexe sau a drepturilor *sui generis* ale producătorului unei baze de date şi alin. (3) – falsificarea, producerea, distrugerea, utilizarea sau comercializarea ilicită a marcajelor de control, dacă aceasta nu constituie infracțiune;

4. Articolul 97 – Utilizarea ilegală a mărcii;

5. Articolul 97^1, alin. (1) – Utilizarea ilegală a denumirii de origine a produsului şi a indicației geografice;

6. Articolul 97^2 – Utilizarea ilegală a denumirilor specialităților tradiționale garantate;

7. Articolul 98 – Utilizarea, la marcarea produselor, a unor indicații false ori înșelătoare;

8. Articolul 99 – Încălcarea dreptului exclusiv al titularului brevetului de invenţie sau al titularului modelului de utilitate;

9. Articolul 100 – Încălcarea dreptului exclusiv al titularului de drept asupra desenului sau modelului industrial;

10. Articolul 101 – Încălcarea dreptului exclusiv al titularului brevetului pentru soi de plantă;

11. Articolul 102 – Încălcarea dreptului exclusiv al titularului topografiei circuitului integrat;

12. Articolul 103 – Încălcarea drepturilor de autor asupra invenţiei, topografiei circuitului integrat sau desenului/modelului industrial;

13. Articolul 104 – Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor străine;

14. Articolul 104^1 – Distrugerea sau deteriorarea intenţionată a bunurilor proprietate comună a asociațiilor de coproprietari în condominium;

15. Articolul 105 – Sustragerea în proporții mici din avutul proprietarului;

16. Articolul 242, alin. (1) – încălcarea de către conducătorul de vehicul a regulilor de circulație rutieră soldată cu deteriorarea neînsemnată a vehiculelor, a încărcăturilor, a drumurilor, a instalațiilor rutiere, a altor instalații sau a altor bunuri ori cu cauzarea de vătămări corporale neînsemnate victimei.

După vedem sunt șaisprezece componente de contravenții pentru care poate fi aplicată această procedură. Doar că, în ordinea data de idei, nu este clară logică legiuitorului, fiind posibil de extins aplicarea acestei proceduri și în privința altor contravenții asemănătoare, de exemplu, calomnia (art. 70, alin. (1), ultragierea medicului sau a lucrătorului medical (art. 77^2, alin. (1), actele de persecuție (art. 78^2), huliganismul nu prea grav atunci când victima este persoana fizică aflată în spațiul public (art. 354) și altele.

Împăcarea victimei cu făptuitorul în dreptul contravențional a fost preluată din dreptul penal. Astfel, prin analogie Codul penal (*în continuare – CP*) în art. 109 prevede procedura de împăcare a părților ca una dintre cauzele ce înlătură răspunderea penală și care nu se atribuie la cazurile de liberare de răspunderea penală, fiind două categorii distincte. În afară de împăcarea părților la categoria de cauze care înlătură răspunderea penală, mai sunt prevăzute amnistia și grațierea.

Astfel, împăcarea este actul de înlăturare a răspunderii penale pentru infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, precum și în cazurile prevăzute de procedura penală, dacă persoana nu are antecedente penale pentru infracțiuni similare comise cu intenție sau dacă în privința ei nu a mai fost dispusă încetarea procesului penal, ca urmare a împăcării, pentru infracțiuni similare comise cu intenție în ultimii cinci ani. Împăcarea este personală și produce efecte juridice din momentul pornirii urmăririi penale și până la retragerea completului de judecată pentru deliberare [5].

Este necesar de0 specificat că persoana deși este atrasă la răspunderea penală în final, în urma aplicării prevederilor CP cu privire la împăcare, este liberată de aceasta. Deci, putem identifica următoarea situație: că atragerea la răspunderea penală nu neapărat se finalizează cu răspunderea penală. Astfel, dacă abordăm acest lucru în cadrul aplicării instituției împăcării într-un proces penal, atunci vedem că este o situație paradoxală, deoarece se cunoaște că în cazul aplicării prevederilor art. 109 CP, fapta se demonstrează că a fost săvârșită de persoana vinovată și se recunoaște vinovăția celui vizat în ordonanța procurorului sau sentința instanței de judecată, însă ca finalitate, spre exemplu, în cazul sentinței prin partea dispozitivă, persoana este liberată de răspundere penală prin încetarea procesului penal [6, p. 37].

Făcând referință la legislația României, autorul Glavan B. determină condițiile de aplicare a procedurii de împăcare a părților numai în cazul în care sunt îndeplinite următoarele condiții: a) împăcarea părților trebuie să intervină în cazul infracțiunilor pentru care legea prevede că împăcarea părților înlătură răspunderea penală; b) împăcarea trebuie să se facă între persoana vătămată și infractor; c) împăcarea trebuie să fie explicită; d) împăcarea trebuie să fie personală; e) împăcarea trebuie să fie totală, necondiționată și definitivă; f) împăcarea trebuie să intervină cel mai târziu până la rămânerea definitivă a hotărârii cu privire la infracțiunea săvârșită. Efectele juridice ale împăcării părților constau în înlăturarea răspunderii penale și în stingerea acțiunii civile [7, p. 76].

Ce ține de procedura contravențională, pornim de la regula generală stabilită în art. 440 CCon (Procesul de constatare a faptei contravenționale și atribuțiile agentului constatator) care determină: „Constatarea faptei contravenționale înseamnă activitatea, desfășurată de agentul constatator, de colectare și de administrare a probelor privind existența contravenției, deciziei privind examinarea contravenției în temeiul constatării agentului constatator sau procesului-verbal cu privire la contravenție, de aplicare a sancțiunii contravenționale sau de trimitere, a dosarului, după caz, funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constatator, în instanța de judecată sau în alt organ spre soluționare” [3].

La rândul său, autoritățile competente de a constata și examina contravențiile sunt determinate de articolele 400-423[11] din CCon, iar art. 400 care prevede competența Ministerului Afacerilor Interne, la alin. (1) stabilește lista de contravenții care se constată şi se examinează de către poliţie, respectiv, înregistrarea, documentarea, acumularea probelor prin realizarea acțiunilor procesuale și primirea decizie pe caz va aparține agentului constatator din cadrul subdiviziunii de poliției, competent din punct de vedere teritorial, desemnat pentru examinarea unei anumite contravenții de către conducerea subdiviziunii din care face parte, în privința următoarelor articole 69, 78, 96, 99, 100, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 242 alin. (1) CCon din lista celor șaisprezece contravenții menționate mai sus.

Contravențiile prevăzute la articolele 97, 97[1], 97[2], 98 se constată şi se examinează de către Inspectoratul de Stat pentru Supravegherea Produselor Nealimentare și Protecția Consumatorilor (art. 408 CCon).

La rândul său, contravenția prevăzută la art. 104[1] se constată de către organele specializate ale administrației publice locale.

Analizând prevederile de mai sus determinăm că, doar autoritățile date pot aplica procedura de împăcare a victimei cu făptuitorul, celelalte autorități neavând competența de a examina contravenții pentru care această procedură se aplică, cu toate că, în continuare, vom vedea că reglementările date care au un caracter general sunt interpretabile.

Inițial agentul constatator este sesizat prin plângere sau denunț ori se autosesizează când dispune de informații suficiente pentru a considera cu un grad înalt de probabilitate că este comisă o contravenție sau a fost comisă cu ceva timp în urmă, fie contravenția este constatată în exercitarea atribuțiilor de serviciu (de control, de verificare, patrulare, reacționare la chemările cetățenilor etc.).

În cel mult 15 zile de la data sesizării sau autosesizării, agentul constatator este obligat să verifice sesizarea, să întreprindă măsurile/acțiunile procesuale ce se impun și să emită decizia asupra cauzei. Atunci când acesta are competența doar de a constata contravenția și acumula materialul probator, în termenul de 15 zile se încadrează și pregătirea deciziei asupra cauzei contravenționale, organizarea ședinței de examinare și primirea deciziei pe caz, fie de sancționare sau încetare a acestuia, de către agentul constatator care are competența de examinare (de cele mai multe ori sunt conducătorii autorităților publice în care activează agenții constatatori).

Totodată, legislația contravențională prevede expres că „Procesul contravenţional se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul contravenţiilor prevăzute la art. 69, 104–107” [3], dintre care, după cum am stabilit mai sus, injuria (art. 69); distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor străine (art. 104); distrugerea sau deteriorarea intenţionată a bunurilor proprietate comună a asociațiilor de coproprietari în condominium (art. 104[1]); sustragerea în proporții mici din avutul proprietarului (art. 105), cad sub incidența procedurii de împăcare a victimei cu făptuitorul.

Un alt aspect distinct este determinat de prevederile alin. (4[1]) al aceluiași articol 440 CCon, care prevăd că prin derogare de la prevederile generale analizate supra, în cazul în care faptele contravenţionale specificate la art. 96 alin. (1) lit. a) şi alin. (3) şi la art.

97–103, cu excepția contravenției prevăzute la art. 97[1] alin. (2), au fost stabilite de către agentul constatator, acesta notifică titularul de drepturi sau autoritatea abilitată conform Legii privind protecția indicațiilor geografice, denumirilor de origine și specialităților tradiționale garantate [8] despre cele constatate" [3].

Dacă titularul de drepturi sau autoritatea abilitată conform prevederilor legii menționate, în termen de 15 zile lucrătoare de la data primirii notificării, nu depune plângerea prealabilă, agentul constatator nu începe procesul contravențional în conformitate cu prevederile CCon. Astfel, actul declanșator al procesului contravențional în cazul contravențiilor menționate este plângerea prealabilă depusă în termenul stabilit.

În acest sens, agentul constatator poate porni procesul contravențional doar dacă este sesizat prin plângere de către victimă, titularul de drepturi sau autoritatea abilitată, nu și prin alte modalități de sesizare sau autosesizare.

Astfel, din lista de contravenții pentru care poate fi aplicată procedura de împăcare a victimei cu făptuitorul, doar în privința contravențiilor prevăzute de articolele 78 și 242, alin. (1) CCon agentul constatator va iniția procesul contravențional fără plângerea victimei.

În situația când plângerea a fost depusă, examinată și în baza acestea a fost inițiată cauza contravențională, iar după a fost retrasă până la primirea deciziei pe caz, procesul contravențional urmează a fi încetat conform procedurii. Astfel, victima poate să-și retragă plângerea în condițiile stabilite de legislație.

Astfel, art. 446 CCon (Cazurile în care nu se încheie proces-verbal cu privire la contravenție), prevede că „în cazul constatării unei fapte contravenționale, agentul constatator nu încheie proces-verbal cu privire la contravenție dacă răspunderea contravențională a fost înlăturată conform art. 19, 21–31[1] " [3], respectiv, aplicabil și art. 29 care determină procedura de împăcare a victimei (inclusiv a titularului de drepturi) cu făptuitorul.

Chiar dacă împăcarea părților înlătură răspunderea contravențională, agentul constatator până la survenirea acestui moment urmează să realizeze toate acțiunile procesuale, mai ales, cele care nu suferă amânare.

Autorii Trofimov I. și Crețu A. sunt de părea că și în aceste condiții „agentul constatator efectuează examinarea cazului, realizând actele de administrare a probelor, cel puțin pentru ca acestea să-i permită constatarea prezenței sau lipsei împrejurărilor care înlătură răspunderea contravențională conform articolelor 20-31 ale CCon. Agentul constatator, de fapt și de drept, întreprinde toate actele necesare pentru constatarea faptei contravenționale, necesare, cel puțin, la etapa inițială. E vorba de actele de necesitate urgentă și fără de care nu este posibilă constatarea propriu-zisă a faptei contravenționale. Din șirul acestora fac parte actele de cercetare la fața locului, actele de ridicare a bunurilor utilizate pentru comiterea contravenției, actele de identificare și audiere a contravenientului și a martorilor, precum și alte acte de necesitate stringentă" [9, p. 226].

Actul procesual final, în cazul când plângerea a fost retrasă de către victimă, prin care agentul constatator soluționează cauza contravențională va fi decizia asupra cauzei contravenționale, care este un document procesual, cu numerotație specială, pe un formular tipizat (anexa nr. 4 la Regulamentul cu privire la evidența unică a contravențiilor,

a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții) [10], care la rubrica 15 – soluția asupra cauzei contravenționale, va indica temeiul juridic și cauza de încetare a procesului contravențional.

În cazul dat, vorbim despre o decizie formalizată, însă până la aceasta trebuie să fie o decizie de împăcare a părților, un act volitiv neimpus, primit fără aplicarea diferitor influențe negative asupra victimei, aceasta având libertatea arbitrului de a alege și a decide în acest sens. Pe de altă parte, agentul constatator responsabil de examinarea plângerii sau cauzei contravenționale intentate nu are dreptul să recomande, să influențeze într-un fel sau altul decizia părților, să intervină în procesul de împăcare. La rândul său, făptuitorul nu este obligat să accepte această procedură dacă se consideră nevinovat în comiterea contravenției și dorește să-și demonstreze nevinovăția în cadrul procesului contravențional fiindu-i garantate toate drepturile procesuale în acest sens.

Legislația contravențională nu prevede care sunt condițiile de formă ale înțelegerii dintre victimă și făptuitor de a merge în procedură de împăcare, dar și actul procesual prin care se fixează această înțelegere, însă, în practică, prin analogie se aplică prevederile din Codul de procedură penală care se referă la împăcarea părților.

La fel, apare întrebarea firească – care este momentul până la care victima poate să-și retragă plângerea ca să fie inițiată procedura de împăcare și, respectiv, ca și efect, încetarea procesului contravențional. Codul contravențional nu determină din punct de vedere temporal momentul dat, însă considerăm că acesta poate fi până la momentul examinării de către agentul constatator împuternicit a cauzei contravenționale și primirii deciziei ce se impune.

Din analiza prevederilor legale indicate supra stabilim anumite neclarități și dificultăți de aplicare. De exemplu, art. 78 din CCon care sancționează vătămarea integrității corporale (neînsemnată sau ușoară), în toate cele trei alineate, în afară de sancțiunea amenzii, este stabilită și munca neremunerată în folosul comunității sau arestul contravențional.

La rândul său, art. 395 CCon care determină competența instanței de judecată, prevede expres – cauzele contravenționale în care agentul constatator propune aplicarea acestor două sancțiuni se examinează exclusiv de către instanța de judecată.

Părerea noastră este că, în primul rând, art. 78 nu trebuie să se regăsească la art. 400, alin. (1) CCon, deoarece Poliția va constata această contravenție, cu ulterioara remitere către instanța de judecată competentă teritorial care va examina cauza contravențională și în dependență de stabilirea vinovăției făptuitorului va aplica sancțiunea sub formă de amendă sau muncă neremunerată în folosul comunității, sau arest contravențional. Din aceste considerente, această contravenție trebuie trecută la alin. (5) al art. 400 CCon.

Argumentele invocate sunt valabile și pentru articolele 104 și 105 CCon care, în afară, de amendă prevăd și munca neremunerată în folosul comunității.

În această ordine de idei, reiese că procedura de împăcare a victimei cu făptuitorul poate fi aplicată nu doar de agentul constatator, dar și la etapă examinării cauzei contravenționale în instanța de judecată,.

Ce ține de instanța de judecată în sensul art. 462 din CCon, atunci când examinează cauza contravențională, pronunță una dintre cele două soluții: a) privind încetarea procesului contravențional; sau b) cu privire la vinovăția persoanei de săvârșirea contravenției imputate și, după caz, stabilirea sancțiunii contravenționale, aplicarea măsurii de siguranță sau înlăturarea executării sancțiunii.

Instanța reține că condițiile care trebuie verificate în cazul împăcării părților în dosarul penal sunt valabile și pentru procesul contravențional prin prisma jurisprudenței constante a Curții Europene a Drepturilor Omului. O primă condiție pentru înlăturarea răspunderii penale ca urmare a împăcării este voința părții vătămate și a făptuitorului (bănuitului, învinuitului ori inculpatului, în dependență de faza procedurii penale). Inițiativa poate veni de la oricare dintre aceștia. Împăcarea părților constituie un act bilateral, implicând, în mod necesar, acordul de voință al persoanei vătămate și al inculpatului. În această privință, trebuie reținut că împăcarea are un caracter personal și trebuie să fie definitivă, fiind necesar să conțină, în mod clar, acordul de voință al persoanelor care au hotărât să se împace. Împăcarea părților trebuie să aibă loc în fața organului de urmărire penală ori a instanței de judecată. Aceasta poate avea loc prin depunerea unor cereri de către fiecare dintre părți, conform prevederilor art. 344^1 alin. (1) din Codul de procedură penală (în continuare – CPP) ori prin declarații orale, consemnate într-un proces-verbal, întocmit de organul de urmărire penală, iar, după caz, în procesul-verbal al ședinței de judecată. În cea din urmă situație, declarațiile cu privire la voința de a se împăca trebuie să fie semnate de către fiecare parte [11, p. 78-79].

Prin analogie prevederile art. 276 CPP indică expres că urmărirea penală se pornește numai în baza plângerii prealabile a victimei în cazul infracțiunilor prevăzute în articolele: 152 alin. (1), 155, 157, 161, 177, 179 alin. (1) și (2), 193, 194, 197 alin. (1), 204 și 246^1 din CP, precum și al furtului avutului proprietarului săvârșit de minor, de soț, rude, în paguba tutorelui, ori de persoana care locuiește împreună cu victima sau este găzduită de aceasta [12].

Totodată, în conformitate cu art. 58 CPP victima poate retrage cererea, iar, ca și rezultat în urmă împăcării victimei/părții vătămate cu bănuitul, învinuitul, inculpatul, urmărirea penală încetează.

Retragerea cererii în cazurile în care urmărirea penală s-a pornit la cererea prealabilă a victimei constituie în sensul art. 275, pct. 6) din CPP o circumstanță care exclude urmărirea penală. În această situație urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată și va fi încetată [13, p. 48].

Împăcarea este personală și produce efect doar dacă intervine până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești.

Considerăm prevederile date și mecanismul stabilit în legislația procesual penală mult mai explicite decât cele contravenționale, or, sunt stabilite clar consecințele atunci când plângerea victimei nu este depusă și atunci când este retrasă, cât și momentul exact până când victima poate beneficia de acest drept.

La fel, CPP prevede spre deosebire de CCon ce se întâmplă atunci când sunt mai multe victime sau mai mulți făptuitori, respectiv, „în cazul în care, în urma infracțiunii,

au pătimit mai multe persoane, pornirea urmăririi penale se face chiar dacă plângerea prealabilă se înaintează doar de către una din victime. Dacă la comiterea unei infracţiuni au participat mai mulţi făptuitori, chiar dacă plângerea prealabilă a fost depusă numai în privința unuia din făptuitori, urmărirea penală se efectuează în privința tuturor făptuitorilor" [12].

Autorul Glavan B. analizând reglementările similare din legislația penală a României menționează: „Retragerea plângerii prealabile are o semnificație asemănătoare cu lipsa plângerii și trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să intervină înainte de soluționarea cauzei printr-o hotărâre judecătorească definitivă; să îmbrace o formă explicită să fie totală şi necondiţionată, să privească atât spectrul penal, cât şi pe cel civil şi să nu fie întemeiată pe anumite condiţii". Ce ține de împăcarea părților, același autor specifică că „în literatura juridică românească este definită ca o înțelegere între persoana vătămată și infractor de a pune capăt conflictului născut din săvârșirea infracțiunii, înțelegere care, în anumite cazuri prevăzute de lege, înlătură răspunderea penală a infractorului, iar spre deosebire de lipsa plângerii prealabile sau retragerea acesteia, care sunt manifestări unilaterale de voință, împăcarea părților este un acord bilateral de voință" [7, p. 75], cu toate că consecințele juridice sunt aceleași.

Un alt aspect problematic este legat de repararea prejudiciului, or, după cum am determinat supra, victima este persoana căreia i s-a adus un prejudiciu, iar legislația nu determină și nu impune imperativ, în cazul împăcării părților repararea prejudiciului, fie totală, fie parțială.

Părerea doctrinarilor este că „Potrivit dispozițiilor legale în materie, orice persoană care cauzează altuia un prejudiciu în rezultatul săvârșirii unei contravenții este obligat să-l acopere integral, astfel, asigurând restabilirea situației anterioare a victimei prejudiciului. Autorul unei contravenții cauzatoare de prejudicii este obligat să repare atât prejudiciul patrimonial ce l-a cauzat – prin achitarea unor despăgubiri materiale, cât şi prejudiciul nepatrimonial cu toate elementele sale componente – daune morale, constând în dureri fizice sau psihice" [14, p. 94-95].

Articolul 45 CCon este unul general, și vizează, în special, prejudiciul material, parțial cel fizic și practic de loc cel moral. Astfel, conform prevederilor date „Persoana al cărei drept sau interes legitim a fost lezat prin contravenție îl poate apăra prin acțiune civilă depusă conform legislației procedurale civile. Această persoană are în special dreptul la repararea prejudiciului patrimonial şi a celui nepatrimonial cauzate prin contravenție" [3].

Aceste prevederi sunt aplicate chiar și atunci când făptuitorul nu este atras la răspundere, inclusiv, în cadrul procedurii de împăcare a părților.

După, prevederile menționate stabilesc că „Soluționând cauza contravențională, autoritatea competentă este în drept, la cererea victimei, să dispună repararea prejudiciului cauzat prin contravenție în cazul în care nu există divergențe asupra întinderii lui" [3].

Însă cum are loc această dispunere, care este actul procesual prin care se dispune, care este obligativitatea executării acestuia nu este stabilit.

În formularul procesului verbal cu privire la contravenție [10], avem rubrică dedicată cu numărul șase, unde este descrisă „fapta contravențională", fiind indicată și paguba cauzată, la fel, avem mențiunea dată și în decizia privind examinarea contravenției în temeiul constatării personale a agentului constatator, doar că aceste mențiuni despre prejudiciul adus care se fac atunci când este cunoscută mărimea acestuia la momentul întocmirii actelor procesuale menționate nu pot fi considerată dispunere propriu-zisă.

CONCLUZIE

Putem menționa că procedura descrisă, chiar dacă este criticabilă și necesită anumite modificări, constituie o modalitatea de soluționare a contravențiilor comise fără atragere la răspundere a făptuitorului. La fel, litigiul/raportul conflictual apărut între părți se rezolvă pe cale amiabilă, nefiind nevoie de intervenția statului prin autoritățile competente de a pune în aplicare mecanismul sancționator.

Am determinat că împăcarea victimei cu făptuitorul poate fi la diferite etape, respectiv, nici nu se ajunge la aceasta atunci când plângerea nu este depusă, iar agentul constatator nu poate iniția cauza contravențională sau atunci când plângerea inițial a fost depusă, procesul contravențional pornit, iar, ulterior prin retragerea plângerii acesta încetează.

Am stabilit că prevederile contravenționale sunt generale și de cele mai multe ori, în practică, se aplică prin analogie prevederile procesual penale. La fel, însăși mecanismul de împăcare a victimei cu făptuitorul are nevoie de anumite modificări și ajustări, prin revizuirea listei de contravenții pentru care poate fi aplicat, condițiile de aplicare, cât și procedura de reparare a prejudiciului cauzat prin contravenție.

REFERINȚE:

1. IONAȘCU, V. Drept contravenţional. Chişinău: Academia „Ştefan cel Mare" a MAI, 2019.
2. GUȚULEAC, V. Tratat de drept contravenţional. Chişinău, 2009.
3. Codul contravențional, Legea nr. 218 din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial nr. 3-6 din 16.01.2009.
4. PANTEA, O., ANTOCI, A. Drept contravențional: suport de curs, Chișinău: CEP USM, 2020.
5. Codul penal, Legea nr. 985 din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial nr. 72-74 din 14.04.2009, art. 195.
6. TIPA, I. Împăcarea pe cauze penale şi consecinţele juridico-penale pentru cel vinovat de săvârşirea infracţiunii. În: Revista Naţională de Drept, 2011, nr. 8 (131), pp. 37-40. ISSN 1811-0770.
7. GLAVAN, B. Liberarea de răspundere penală în contextul legislațiilor penale ale statelor europene. În Revista Națională de Drept, nr. 7-8, 2010.

8. Legea nr. 66-XVI din 27.03.2008 privind protecţia indicaţiilor geografice, denumirilor de origine şi specialităţilor tradiţionale garantate. În: Monitorul Oficial nr. 134-137 din 25.07.2008, art. 527.
9. TROFIMOV, I., CREȚU, A. Drept procesual contravențional. Chișinău: Cartea militară, 2017.
10. Hotărârea Guvernului nr. 517 din 22.07.2022 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat de evidență a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții și a Regulamentului cu privire la evidența unică a contravențiilor, a cauzelor contravenționale și a persoanelor care au săvârșit contravenții. În: Monitorul Oficial, nr. 267-273 din 26.08.2022.
11. POALELUNGI, M., ş.a. Modele de acte judecătorești în procesul contravenţional. Institutul Național al Justiției, Chișinău: Tipografia Centrală, 2017.
12. Codul de procedură penală, Legea nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2013, art. 699.
13. GHERVAS, M., CIOBANU, V., CATANĂ, T. Ghid practic pentru profesioniști din domeniul justiției „Drepturile victimelor infracţiunilor la reabilitare şi compensare, Chişinău, 2022.
14. PANTEA, O., ANTOCI, A. Drept contravențional: suport de curs, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Chișinău: CEP USM, 2023.

N.B. *Comunicare elaborată în baza Proiectului Instituțional „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ)” în cadrul Laboratorului de Cercetare Științifică „Drept Public Comparat și e-Guvernare”, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.*

IMPACTUL TEHNOLOGIEI ASUPRA CONSTITUȚIONALISMULUI MODERN

THE IMPACT OF TECHNOLOGY ON MODERN CONSTITUTIONALISM

CZU: 342.4:342.7:004 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.23**

Tatiana IGNATIUC
ORCID: 0000-0001-9394-2459
E-mail: tatiana.ignatiuc@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Victor PĂSCĂLUȚA
ORCID: 0009-0002-0058-5996
E-mail: pascalutavictor8@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper explores how emerging technologies affect constitutionalism in the Republic of Moldova. It highlights the digital transformation of public institutions, the influence on fundamental rights, and the role of national authorities in regulating risks such as surveillance, data misuse, and inequality. The study proposes legal and institutional solutions to ensure innovation strengthens transparency, justice, and democratic values, while preserving constitutional safeguards in the digital age.*

Keywords: *constitutionalism, technology, rights, justice, digital tools, values.*

INTRODUCERE

Constituționalismul modern este definit prin supremația Constituției, separația puterilor în stat, garantarea drepturilor fundamentale și controlul exercitării puterii politice. În ultimele decenii, evoluțiile tehnologice – de la digitalizare și Inteligență Artificială până la supravegherea masivă și influența rețelelor sociale – au început să exercite o influență profundă asupra acestor principii fundamentale. Tehnologia, în loc să fie doar un instrument neutru, devine un factor activ care poate consolida sau submina valorile constituționale.

MATERIAL ȘI METODE

Constituționalismul, ca fundament al organizării statale moderne, presupune supremația Constituției, respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, separația puterilor în stat și garantarea legalității în toate domeniile vieții sociale. În contextul actual, marcat de o transformare digitală accelerată, aceste principii sunt puse la încercare de noile realități tehnologice. În Republica Moldova, asemenea tuturor statelor democratice, progresul tehnologic a determinat o adaptare a instituțiilor publice, dar și

o reevaluare a mecanismelor de protecție constituțională. Astfel, utilizarea tehnologiilor digitale de către autoritățile statului – fie în cadrul administrației publice, fie în domeniul justiției sau securității – generează o serie de provocări privind echilibrul între inovație și respectarea normelor constituționale.

Conform art. 1 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova, „Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, justiția și pluralismul politic reprezintă valori supreme.” În același sens, art. 54 alin. (2) din aceeași Constituție prevede că restrângerea exercițiului unor drepturi sau libertăți poate fi realizată doar dacă este necesară într-o societate democratică, proporțională cu situația care a determinat-o și aplicată fără discriminare. Așadar, orice formă de intervenție a statului în viața digitală a cetățeanului trebuie să fie justificată, legală și controlabilă. Cu toate acestea, tehnologia, prin natura sa expansivă și uneori opacă, ridică întrebări serioase privind supravegherea, protecția datelor cu caracter personal, libertatea de exprimare și egalitatea de acces.

Tehnologiile digitale au transformat radical modul în care sunt colectate, stocate și utilizate datele personale. Aplicațiile mobile, rețele sociale și algoritmii de recunoaștere facială pun presiune asupra dreptului la viață privată, consacrat în majoritatea constituțiilor moderne. Algoritmii decizionali sunt din ce în ce mai utilizați în domenii precum justiția, sănătatea publică și administrația. În teorie, aceștia pot crește eficiența și imparțialitatea deciziilor, dar în practică, pot conduce la discriminare, lipsa transparenței și imposibilitatea contestării deciziilor automate, aspecte care contravin principiilor statului de drept și accesului la justiție.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Constituționalismul modern cere ca puterea publică să fie nu doar legală, ci și justificabilă și controlabilă, ceea ce este dificil de aplicat în cazul algoritmilor opaci sau „cutiei negre”.

Digitalizarea instituțiilor publice, în special în contextul pandemiei COVID-19, a determinat trecerea accelerată la servicii electronice, cum ar fi actele administrative emise online, audieri judiciare la distanță sau consultații medicale virtuale. Aceste progrese au contribuit la creșterea eficienței administrației, dar, în lipsa unor mecanisme solide de control, pot genera riscuri grave. Spre exemplu, utilizarea sistemelor de recunoaștere facială în spațiile publice sau colectarea masivă de metadate privind comunicațiile electronice pot aduce atingere art. 28 din Constituție, care garantează dreptul la viață intimă, familială și privată. În același sens, art. 34 privind dreptul de acces la informație poate fi afectat dacă algoritmii folosiți de autorități în procese decizionale nu sunt transparenți sau explicabili.

Mai mult, conform art. 23 din Constituție, „orice persoană are dreptul să i se respecte drepturile și libertățile recunoscute de Constituție și de lege, iar autoritățile publice sunt obligate să asigure realizarea acestora.” Din această perspectivă, utilizarea tehnologiei în lipsa unui cadru juridic clar și coerent poate conduce la o inegalitate reală între

cetățeni, în funcție de accesul acestora la tehnologia necesară sau de capacitatea lor de a înțelege și contesta deciziile luate pe baza algoritmilor. De exemplu, deciziile automatizate privind acordarea unor beneficii sociale sau clasificarea în cadrul sistemului educațional pot afecta principiul egalității în drepturi garantat de art. 16 din Constituție.

Pe de o parte, tehnologia facilitează participarea cetățenilor la procesul democratic: petiții online, consultări publice, vot electronic. Pe de altă parte, manipularea informațională (fake news, deep fake, propaganda algoritmică) poate deforma opinia publică și submina legitimitatea procesului electoral. Atacul asupra democrației prin metode tehnologice este o provocare pentru ordinea constituțională, necesitând o reglementare atentă, care să protejeze atât securitatea, cât și libertățile civile.

Un alt pericol îl reprezintă supravegherea excesivă. În lipsa unui control democratic eficient, tehnologia poate deveni un instrument de monitorizare și control, incompatibil cu un stat de drept. Astfel, în condițiile în care instituțiile de forță, cum ar fi Serviciul de Informații și Securitate, utilizează tehnologii de interceptare a comunicațiilor sau colectare de date fără autorizare judecătorească sau fără un mandat clar din partea Parlamentului, se ajunge la o încălcare gravă a art. 20 din Constituție, care garantează accesul liber la justiție și apărarea drepturilor.

Pentru a evita aceste riscuri, este necesară o abordare sistemică și responsabilă din partea autorităților Republicii Moldova. În primul rând, trebuie adoptate legi moderne și eficiente privind protecția datelor personale, în conformitate cu Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR) aplicat în Uniunea Europeană. De asemenea, este imperativă reglementarea explicită a utilizării inteligenței artificiale în procesele administrative și judiciare. Acest lucru poate fi realizat prin modificarea Codului administrativ și a Legii privind actele normative, astfel încât orice algoritm decizional să fie supus controlului juridic și să respecte principiile transparenței, explicabilității și nediscriminării.

Rolul Curții Constituționale devine esențial în procesul de evaluare a constituționalității măsurilor tehnice sau legislative adoptate de stat. Prin jurisprudența sa, această instituție poate contribui la consolidarea unui cadru constituțional care să permită progresul tehnologic, fără a compromite libertățile fundamentale ale cetățenilor. De asemenea, Parlamentul trebuie să instituie mecanisme permanente de control parlamentar asupra instituțiilor care gestionează infrastructura digitală națională, iar societatea civilă trebuie implicată activ în consultările privind tehnologiile utilizate de stat. În același timp, devine necesară instituirea unui cadru legal coerent privind supravegherea digitală și colectarea datelor cu caracter personal, astfel încât să fie asigurată conformitatea cu art. 31 din Constituție, care protejează libertatea conștiinței, precum și cu art. 34, ce garantează accesul liber la informație. Tehnologiile care permit monitorizarea activităților online ale cetățenilor sau analiza comportamentelor digitale trebuie să fie supuse unui control strict, autorizate de instanțe competente și utilizate doar în condiții expres prevăzute de lege. Fără o delimitare clară între interesul legitim al statului de a preveni riscuri și obligația constituțională de a proteja viața privată, există pericolul instaurării unei supravegheri generalizate, contrare valorilor democratice. În acest con-

text, Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal trebuie adaptată noilor realități digitale, incluzând obligația instituțiilor de a realiza evaluări de impact privind confidențialitatea (DPIA), precum și responsabilizarea operatorilor de date prin sancțiuni eficiente, proporționale și disuasive.

În fața acestor provocări, statele democratice trebuie să adapteze anumite mecanisme de protecție. Acestea pot include:

1. Revizuirea Constituțiilor pentru a include drepturi digitale și garanții tehnologice;
2. Consolidarea justiției constituționale ca instrument de control al tehnologiilor;
3. Colaborarea internațională pentru reglementarea tehnologiilor transfrontaliere;
4. Educația digitală ca instrument de apărare democratică.

Un alt aspect relevant este asigurarea egalității de acces la tehnologie pentru toți cetățenii, fără discriminare. În prezent, decalajul digital între mediul urban și cel rural, între categoriile sociale vulnerabile și cele privilegiate, între tineri și vârstnici, generează o nouă formă de inegalitate, cu efecte directe asupra exercitării unor drepturi constituționale fundamentale, precum cel la educație (art. 35) și cel la ocrotirea sănătății (art. 36). Pentru a preveni marginalizarea socială și excluderea digitală, statul trebuie să implementeze politici publice clare de incluziune digitală, prin investiții în infrastructură, programe de alfabetizare digitală și subvenții tehnologice pentru categoriile defavorizate. În paralel, se impune reglementarea folosirii inteligenței artificiale în procesul decizional administrativ sau judiciar, astfel încât nicio persoană să nu fie supusă unei decizii automatizate fără o intervenție umană efectivă, conform principiului respectării demnității umane consacrat de art. 1 alin. (3) din Constituție.

CONCLUZII

Concluzionând succint cele expuse anterior, subliniem că impactul tehnologiei asupra constituționalismului impune o reevaluare profundă a mecanismelor tradiționale de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale. Într-un stat de drept, adaptarea cadrului constituțional la noile realități digitale trebuie să se realizeze prin consolidarea rolului Curții Constituționale, eficientizarea controlului parlamentar și implicarea activă a societății civile. Asigurarea unui echilibru între inovare tehnologică și respectarea principiilor constituționale reprezintă un imperativ pentru viitorul democratic al Republicii Moldova.

Tehnologia nu este, în sine, un adversar al constituționalismului modern, dar utilizarea sa necontrolată poate submina valorile pe care se bazează ordinea democratică. Constituționalismul modern trebuie să devină un cadru dinamic, capabil să integreze inovația tehnologică, fără a compromite principiile fundamentale ale democrației, drepturilor omului și statului de drept.

Provocarea este imensă, dar și o oportunitate: adaptarea constituțională la era digitală poate nu doar apăra, dar și consolida democrația modernă.

REFERINȚE:

1. Constituția Republicii Moldova din 1994 – utilizată pentru argumentele legale privind drepturile fundamentale și supremația constituției (art. 1, 16, 20, 23, 28, 31, 34, 35, 54).
2. Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal – pentru analiza regimului juridic al datelor în context digital.
3. Legea nr. 982/2000 privind accesul la informație – utilizată pentru dreptul cetățeanului la transparență digitală.
4. Legea nr. 64/2015 privind activitatea specială de investigații – sursă pentru exemple privind supravegherea electronică.
5. Regulamentul general privind protecția datelor (GDPR) – ca model de bune practici în reglementarea tehnologiei.
6. Hotărârea Curții Constituționale nr. 20/2020 – pentru rolul CCR în protejarea drepturilor în fața tehnologiei.
7. CEDO, cauza Klass c. Germania (1978) – folosită pentru delimitarea clară a supravegherii într-un stat de drept.
8. ZUBCO, I., Analele USM, nr. 1/2023 – analiză doctrinară privind impactul AI asupra drepturilor omului.
9. MUNTEANU, A., Revista Națională de Drept, nr. 3/2022 – pentru fundamentele teoretice ale constituționalismului digital.
10. Programul „Moldova Digitală 2023–2030” – utilizat pentru contextualizarea tranziției digitale în Republica Moldova.
11. Freedom House, Moldova Country Report 2023 – date privind libertățile digitale și riscurile supravegherii.
12. UNESCO (2021), “AI and the Rule of Law” – referință pentru recomandările etice privind inteligența artificială.

CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL CONTRAVENȚIONAL AL FAPTEI: ÎNTRE VOINȚA LEGIUITORULUI ȘI REALITATEA JURIDICĂ

CAUSES EXCLUDING THE CONTRAVENTIONAL NATURE OF THE ACT: BETWEEN THE WILL OF THE LEGISLATOR AND LEGAL REALITY

CZU: 342.922:342.7:343.121.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.24**

Rodica NICHITA
ORCHID: 0000-0002-0623-557
E-mail: r.nichita2012@yandex.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the causes that remove the contraventional nature of an act within the framework of the contraventional law of the Republic of Moldova, with a focus on their legal nature, the effects they produce, and their essential distinctions from other grounds for exemption from liability. The study is based on the premise that not every act formally classified as a contravention may entail contraventional liability, in the absence of all defining elements, including social harmfulness. The analysis also addresses the issue of the correct legal qualification of the act in the presence of such causes, as well as their implications within the contraventional procedure. This approach aims to substantiate the importance of rigorously regulating and applying these causes in order to ensure legality, proportionality, and fairness in the imposition of contraventional liability.*

Keywords: *contravention law, causes excluding contraventional liability, contraventional nature, liability, self-defense, state of necessity, legal certainty.*

INTRODUCERE

Principiul statului de drept, consfințit în art.1 din Constituția Republicii Moldova, garantează o justiție contravențională echitabilă, fapt ce impune obligația de a supraveghea în permanență, în ce măsură normele materiale și procesuale corespund prevederilor constituționale. Prin urmare, asigurarea aplicării uniforme a normelor contravenționale este un deziderat firesc al oricărui sistem judiciar democratic. Colaborarea dintre doctrină și jurisprudență este un proces evident și inevitabil pentru identificarea soluțiilor optimale, ce au ca obiectiv drepturile omului și lupta cu contravenționalitatea. Din aceste considerente, procesul contravențional este numit și un drept constituțional în acțiune.

De-a lungul evoluției dreptului, concepțiile despre existența sau inexistența contravenției, a existenței sau inexistenței răspunderii și a aplicării sau neaplicării sancțiunilor au avut și ele un parcurs corespunzător.

Orice faptă poate căpăta caracter contravențional prin voința legiuitorului, însă prin aceeași voință acest caracter poate fi înlăturat, ba chiar se poate înlătura însăși

contravenția prin urmare, cu condiția ca aceasta să fie săvârșită în anumite condiții. Uneori se întâmplă să existe unele stări, situații sau împrejurări care fac ca fapta prevăzută de legea contravențională, deși pare a întruni trăsăturile esențiale ale contravenției, în realitate să nu realizeze vreuna dintre acestea și, ca atare să nu constituie contravenție, adică să nu aibă caracter contravențional. Întrucât numai legea stabilește trăsăturile esențiale ale contravenției, este firesc ca tot ea să stabilească care sunt situații ale realității care pot avea ca efect nerealizarea uneia dintre trăsăturile contravenției.

Până a ajunge la acele situații, este necesar de a înțelege ce presupune prin sine contravenția ca faptă contrară legii, prin urmare în articolul 10 al codului contravențional al Republicii Moldova s-a stabilit că *contravenția reprezintă orice faptă – acțiune sau inacțiune – ilicită, cu un grad de pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de lege, este prevăzută de codul contravențional și este pasibilă de sancțiune contravențională* [1].

Doctrinarii spun că „contravenția este fapta (acțiunea sau inacțiunea) ilicită, cu un pericol social mai redus decât infracțiunea, săvârșită cu vinovăție, care atentează la valorile sociale ocrotite de normele contravenționale materiale și pentru a cărei comitere legea prevede sancțiunea contravențională" [2].

Stabilind atât definiția legală, cât și cea doctrinară a contravenției am putea purcede la acele cauzele despre care s-a vorbit mai sus, astfel avem anumite stări, situații, împrejurări a căror existență în timpul săvârșirii contravenției, face imposibilă realizarea uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției, adică vinovăția, care poate duce respectiv la inexistența acesteia. Asemenea cauze exclud, în principal, vinovăția ca trăsătură esențială a contravenției.

Toate trăsăturile care caracterizează contravenția sunt strâns legate între ele, permițând observația că, excluzându-se vinovăția și pericolul social al contravenției ca trăsătură a acesteia, nu v-a mai corespunde pericolul social contravențional, adică nu v-a mai fi echivalent cu pericolul social al unei contravenții săvârșite cu vinovăție. Este necesar de menționat și celelalte trăsături care fac ca o faptă să constituie contravenție, adică să aibă caracter contravențional, acestea sunt 4 la număr și trebuiesc întrunite cumulativ:

a) vinovăția;
b) prevederea răspunderii pentru fapta săvârșită
c) caracterul antisocial al faptei;
d) caracterul ilicit;

Caracterizând aceste trăsături, am putea spune că:

a) Vinovăția

Vinovăția prin sine, este atitudinea psihică conștientizată și dorită de persoana trasă la răspundere contravențională față de fapta comisă și urmările sale, care poate fi manifestată atât prin intenție, cât și prin imprudență.

Contravenția este comisă cu intenție, în cazul în care persoana trasă la răspundere prevede rezultatul faptei sale și urmărește producerea lui prin săvârșirea acelei faptei, în

cazul dat fiind în prezența intenției directe; sau prevede rezultatul faptei sale și chiar dacă nu-l urmărește, admite posibilitatea producerii lui, fiind în prezența intenției indirecte.

Contravenția comisă din imprudență are loc atunci când persoana trasă la răspundere contravențională prevede rezultatul faptei sale, dar nu îl acceptă, considerând că acesta nu v-a avea loc, aici fiind în prezența sineîncrederei și o altă situație este când persoana nu prevede rezultatul faptei sale, deși trebuia și putea să o facă, fiind în prezența neglijenței.

Pentru ca vinovăția să poată fi invocată și persoana să poată fi trasă la răspundere, aceasta trebuie să fie responsabilă, adică să-și dea seama de semnificația și valoarea acțiunilor sale, să le poată stăpâni și dirija. Starea de iresponsabilitate [3] fiind unul din cauzele care pot duce la înlăturarea răspunderii contravenționale.

Literatura de specialitate, mai prevede o formă a vinovăției, și anume praeterintenția, care cuprinde în conținutul său atât intenția, cât și imprudența [4].

b) Prevederea răspunderii pentru fapta săvârșită

Conform acestui criteriu, se vor considera drept contravenții doar acele fapte instituite prin legea contravențională ca atare, indicându-i denumirea și descriindu-i conținutul, stabilind astfel principiul legalității contravenționalizării și principiul legalității sancțiunii contravenționale.

Prin legalitatea contravenționalizării se are în vedere descrierea corespunzătoare a faptelor care urmează a fi calificate drept contravenții, atât cu prilejul elaborării reglementărilor prin care se stabilesc și se sancționează contravenții, cât și cu prilejul aplicării acestor reglementări, fiind exclusă extinderea contravenției prin analogie.

Prin legalitatea sancțiunii se înțelege redactarea reglementării contravenționale, în conținutul căreia trebuie să se găsească în mod obligatoriu anumite prevederi cum ar fi: descrierea faptelor care constituie contravenții cu fixarea sancțiunii ce urmează a fi aplicată contravenientului și precizarea organelor competente să aplice sancțiunea contravențională.

La fel este necesar de menționat și limita minimă și maximă a sancțiunii contravenționale, dispoziții cu privire la modul de stabilire a despăgubirilor pentru pagubele cauzate prin contravenție, precizarea organului care aplică sancțiunea contravențională atunci cînd este altul decât organul constatator de contravenție [5].

c) Caracterul antisocial al faptei

Această trăsătură constituie temei real al răspunderii contravenționale, însă aceasta totuși este o faptă social periculoasă cu un pericol mai redus decât infracțiunea. Prin însăși fapta contravențională se înțelege o manifestare exterioară a comportamentului unei persoane care poate fi prezentă sub două forme, fie acțiune, fie inacțiune social periculoasă [6].

Acțiunea, presupune un comportament activ prin care se încalcă o normă ce interzice efectuarea anumitei activități. Drept exemplu, poate servi *Consumul de băuturi alcoolice în locuri publice şi apariția în astfel de locuri în stare de ebrietate produsă de alcool* [7].

Inacțiunea din contra presupune un comportament pasiv, prin care deja nu este îndeplinită o careva obligație impusă de legea contravențională. Ca exemplu poate servi prevederile art. 337 din CC al RM, și anume neluarea de măsuri pentru înlăturarea încălcării legislației.

Acțiunea sau inacțiunea capătă semnificația sa juridico-contravențională prin posibilitatea ei de a produce careva urmări antisociale, care prin sine constă în vătămarea unor valori sociale prevăzute și apărate de legea contravențională.

Așa dar, doctrinarul român Mircea Preda spune: „Pericolul social al faptei este una din trăsăturile esențiale ale contravenției. Acest grad de pericol social este stabilit de lege prin comparație cu cel al infracțiunii, în sensul că aceasta trebuie să aibă un pericol social mai redus decât cel al infracțiunii. Pentru a aprecia gradul concret de pericol social al unei fapte și a o considera drept contravenție, ne putem servi de aceleași elemente ca și în cazul infracțiunii" [8].

d) Caracterul ilicit

Datorită faptului că faptele contravenționale produc o dezorganizare a sistemului de raporturi sociale, ele au un caracter dăunător și sunt interzise prin acte juridice [9].

Pentru ca fapta social periculoasă să presupună o contravenție, ea trebuie prevăzută de legea contravențională. Legea contravențională nu creează caracterul și gradul pericolului social al faptei, ci le recunoaște. Contravenționalizarea și decontravenționalizarea faptei sociale concrete este una din atribuțiile legiuitorului, odată ce fapta este declarată în legea contravențională, aceasta capătă o careva formă juridică, adică devine o categorie contravențională cu toate consecințele care decurg din acest statut.

Prin urmare, am putea spune cu fermitate că lipsa oricărei din aceste trăsături după cum deja s-a menționat, v-a exclude existenta caracterului contravențional al faptei, înlăturând existența contravenției și pe cale de consecință însăși răspunderea contravențională.

Caracterul contravențional al faptei are o bază normativă, acesta fiind dat de dispozițiile legii contravenționale care stabilește conținutul trăsăturilor esențiale necesare pentru existența unei contravenții și condițiile în care o faptă care întrunește aceste trăsături constituie o contravenție. Având în vedere că legiuitorul stabilește caracterul contravențional al faptelor tot el poate în anumite situații sau împrejurări, să înlăture caracterul contravențional al acestora.

Prin urmare aceste situații poartă denumirea de cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei și sunt expres prevăzute în Codul Contravențional al Republicii Moldova în Cartea I, Titlul I, capitolul III.

Așa dar, în continuare vom purcede la definirea acelor cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei, astfel teoreticianul Sergiu Furdui, definește cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei ca fiind acele stări, împrejurări, situații, cazuri, condiții prevăzute de lege a căror existență în timpul comiterii faptei face imposibilă realizarea uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției [10].

O altă definiție ne-o oferă Victor Guțuleac, menționînd că, cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei sînt acele împrejurări, stări ori situații a căror existență în timpul săvârșirii faptei fac ca realizarea eficientă a vreunuia dintre trăsăturile esențiale să devină imposibilă [11].

O atare definiție care poate fi raportată la cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei, o putem întâlni în doctrina penală, astfel, cauzele care înlătură caracterul penal al faptei sunt acele stări, împrejurări sau situații a căror existență în timpul săvârșirii faptei face, potrivit legii, ca realizarea vreunuia din trăsăturile esențiale ale contravenției să devină imposibilă[12].

Literatura de specialitate ne oferă mai multe definiții, însă acestea sunt similare celor deja menționate, noi însă am putea defini astfel de cauze, ca fiind acele situații *reale existente în momentul săvârșirii faptei, care împiedică realizarea condițiilor solicitate de legea contravențională pentru ca o faptă să constituie contravenție.*

În mod normal, aceste cauze produc efect din momentul în care s-au ivit, dar pentru ca efectele lor să opereze este necesar ca existența stărilor, situațiilor sau împrejurărilor respective să fie constatată de organele împuternicite de a constata și examina cauzele contravenționale. Deși, prin înlăturarea caracterului contravențional se înlătură implicit și răspunderea contravențională, cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei nu trebuiesc confundate cu cauzele care înlătură răspunderea contravențională (amnistia, împăcarea victimei cu făptuitorul, prescripția etc.).

În aceste din urmă cazuri există contravenție, fapta săvârșită având caracter contravențional, însă din considerații de politică contravențională această răspundere este înlăturată sau înlocuită cu o altă formă de răspundere, în condițiile legii.

Este de mare importanță să stabilim ce presupune și răspunderea contravențională și care sunt și cauzele care o înlătură, astfel răspunderea contravențională ar putea fi definită ca instituția ce cuprinde ansamblul normelor juridice care vizează raporturile ce se nasc în societate, împotriva tuturor celor care încalcă sau ignoră legea contravențională, în scopul asigurării respectării și promovării ordinii de drept și a valorilor protejate de către norma contravențională.

Altfel spus, răspunderea contravențională ar fi o varietate a constrângerii juridice, reprezentând o stare de drept specială, ce presupune prezența obligației fixate de lege, înțelegerea necesității de a o realiza, precum și posibilitatea survenirii consecințelor nefavorabile în cazul încălcării acestei obligații.

Sau, răspunderea contravențională reprezintă o diversitate a răspunderii juridice, care apare în toate cazurile de comportament ilegal al persoanei și se manifestă prin aplicarea față de aceasta a sancțiunilor juridice prevăzute de către norma contravențională.

În fine, am putea concluziona că răspunderea contravențională este reacția statului la comiterea cu vinovăție a unei fapte contravenționale prin aplicarea de către organul împuternicit față de făptuitor a constrângerii statale prevăzute de legea contravențională în modul și în termenele stabilite de lege, în limitele sancțiunii contravenției comise, precum și obligația contravenientului de a suporta sancțiunea [13].

Din definițiile sus menționate, reiese că răspunderea contravențională v-a fi considerată legitimă numai atunci cînd se vor respecta cumulativ următoarele condiții:

a) există conținutul juridic al contravenției (obiect, latura obiectivă, subiect, latura subiectivă);
b) cazul se examinează și se emite decizia privind aplicarea sancțiunii contravenționale de către organele judiciare și extrajudiciare (art. 393 din Codul contravențional al RM);
c) se aplică doar sancțiunile prevăzute de lege (art. 32 din Codul Contravențional al RM);
d) se respectă termenele de aplicare a sancțiunilor contravenționale (art. 30 din Codul contravențional al RM);
e) se aplică doar contravenției în limitele prevăzute de norma materială încălcată;
f) se respectă regulile de aplicare a sancțiunilor contravenționale stabilite de lege (art. 33-46 din Codul contravențional al RM).

Răspunderea intervine în cazul în care destinatarul normei juridice materiale nu a respectat-o sau s-a produs un eveniment natural de a cărui apariție legea contravențională leagă răspunderea unui subiect de drept.

Astfel potrivit unui din principiile răspunderii contravenționale care prevede inevitabilitatea răspunderii contravenționale, potrivit căruia restabilirea ordinii sociale și repararea pagubei pricinuite ca urmare a săvârșirii unei contravenții este un efect inevitabil, însă acesta nu presupune un scop prin sine, ci trebuie corelat cu celelalte principii și norme contravenționale.

Cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei reprezintă situații reale ce împiedică realizarea condițiilor cerute de legea contravențională pentru ca o faptă să constituie contravenție. Aceste cauze trebuie să existe în momentul săvârșirii contravenției, ele având efect numai asupra persoanei care s-a aflat într-o astfel de stare, situație sau împrejurare. În principiu, aceste cauze produc efecte din momentul în care au apărut, dar, pentru ca efectele să opereze, este necesar ca existența situațiilor care constituie astfel de cauze să fie oficial constatate de către organele competente. Existența unei cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei are drept urmare scoaterea persoanei de sub răspunderea contravențională potrivit art. 446 din Codul Contravențional al Republicii Moldova.

Actuala lege contravențională prevede în art. 19 următoarele cauze care înlătură caracterul contravențional al faptei:

a. Legitima apărare – potrivit art. 21 din Codul Contravențional al Republicii Moldova, înțelegem că este în stare de legitimă apărare persoana care săvârșește o faptă pentru a respinge un atac direct, imediat, material şi real, îndreptat împotriva sa, împotriva unei alte persoane sau împotriva unui interes public. Din cele menționate mai sus, legitima apărare se caracterizează prin existența unui atac care pune în pericol grav persoana sau drepturile celui atacat ori interesul public. Potrivit art. 21 din Codul Contravențional,

atacul trebuie să fie *direct, imediat, material și real; precum să fie îndreptat împotriva propriei persoane, a altei persoane sau împotriva unui interes public.*

b. Starea de extremă necesitate – este în stare de extremă necesitate – se arată în art. 22 din Codul Contravențional al Republicii Moldova – persoana care săvârşeşte acţiuni pentru a salva viaţa, integritatea corporală ori sănătatea sa, precum şi viaţa, integritatea corporală ori sănătatea unei alte persoane, un bun preţios al său ori al unei alte persoane, sau interesele publice de la un pericol grav iminent, care nu poate fi înlăturat altfel. Starea de extremă necesitate implică două laturi:

1. pericolul – care urmează să fie iminent și să amenințe valorile prevăzute în articolul 22 precum și să fie inevitabil;

2. salvarea de pericol – care urmează să se realizeze prin săvârșirea unei fapte prevăzute de legea contravențională și să constituie singurul mijloc de înlăturare a pericolului și să fi fost necesară pentru înlăturarea lui fără a cauza urmări vădit mai grave decât cele ce s-ar fi produs în cazul neînlăturării pericolului.

c. Constrângerea fizică și/sau psihică – art. 23 din Codul Contravențional prevede că nu constituie contravenție fapta prevăzută de cod săvârşită din cauza unei constrângeri fizice căreia persoana nu i-a putut rezista şi care nu putea fi înlăturată în alt mod; nu constituie contravenție fapta prevăzută de cod, săvârşită din cauza unei constrîngeri psihice exercitată prin amenințare cu un pericol iminent, pentru sine ori pentru o altă persoană, care nu putea fi înlăturat în alt mod. Constrângerea fizică și/sau psihică este prezentă în cazul în care sunt întrunite următoarele condiții:

1. Să existe o constrângere fizică și/sau psihică asupra persoanei care comite fapta prevăzută de legea contravențională, inclusiv prin amenințare.

2. Persoana constrânsă să nu fi avut posibilitatea de a rezista faptei de constrângere iar pericolul vizat prin amenințare trebuie să fie de așa natură încât să nu poată fi înlăturat în alt mod decât prin săvârșirea faptei prevăzute de legea contravențională.

*d. Riscul întemeiat – c*onform art. 24 din Codul Contravențional, nu constituie contravenţie fapta, prevăzută de cod, care a cauzat daune intereselor ocrotite de lege în cazul riscului întemeiat în atingerea unor scopuri socialmente utile. Pentru ca riscul să fie o cauză ce ar exclude caracterul contravențional al faptei, el trebuie să fie întemeiat, adică să întrunească următoarele condiții:

1. Existența unui scop social util;

2. Întreprinderea unor acțiuni forțate;

3. Realizarea acțiunilor cu scopul de a preîntâmpina apariția daunei.

e. Cazul fortuit – conform art. 25 din Codul Contravențional, nu constituie contravenţie fapta prevăzută de cod, al cărei rezultat este consecința unei împrejurări care nu putea fi prevăzută; nu constituie caz fortuit împrejurările create prin concursul contravenţiilor. Cazul fortuit constă în intervenția unei întâmplări care nu putea să fie prevăzută sau înlăturată și care determină producerea rezultatului socialmente periculos. Făptuitorul este exonerat de răspundere contravențională deoarece nu a avut posibilitatea să prevadă factorul extern care a determinat producerea rezultatului.

f. Executarea ordinului sau dispoziției superiorului – conform art. 25' nu constituie contravenție fapta prevăzută de legea contravențională, săvârșită de persoană în vederea executării unui ordin sau dispoziții a superiorului care sunt obligatorii pentru aceasta, dacă ordinul sau dispoziția nu sunt vădit ilegale și dacă persoana care le-a executat nu a știut că ordinul sau dispoziția sunt ilegale. Răspunderii contravenționale pentru fapta săvârșită este supusă persoana care a emis ordinul sau dispoziția ilegală. Persoana care a comis intenționat contravenția în vederea executării ordinului sau dispoziției vădit ilegale a superiorului răspunde contravențional în temeiuri generale. Neexecutarea ordinului sau dispoziției vădit ilegale exclude răspunderea contravențională pentru neexecutare și/sau producere de daune în legătură cu aceasta. Legea evidențiază două condiții obligatorii pentru excluderea caracterului contravențional al faptei:

1. Ordinul sau dispoziția să nu fie vădit ilegale;
2. Persoana care le-a executat să nu cunoască despre caracterul ilegal al lor.

Astfel, persoana care a comis intenționat contravenția în vederea executării ordinului sau dispoziției vădit ilegale a superiorului, răspunde contravențional în temeiuri generale și această regulă se aplică tuturor subiecților răspunderii contravenționale.

În lumina celor expuse, putem afirma că identificarea și analiza cauzelor care înlătură caracterul contravențional al faptei reprezintă o etapă indispensabilă pentru realizarea unei justiții contravenționale echitabile și conforme cu principiile statului de drept, consacrate de Constituția Republicii Moldova. Aceste cauze, circumscrise de voința legiuitorului și determinate de realitățile juridice obiective, acționează în mod direct asupra uneia dintre trăsăturile esențiale ale contravenției, făcând imposibilă atragerea la răspundere contravențională.

Reglementarea expresă a acestor cauze în Codul Contravențional reflectă preocuparea legiuitorului pentru asigurarea clarității și previzibilității normelor de drept, contribuind astfel la consolidarea securității juridice. Totodată, distincția între cauzele care înlătură caracterul contravențional al faptei și cele care exclud doar răspunderea contravențională este fundamentală în plan doctrinar și practic, întrucât determină în mod esențial calificarea juridică a faptei și aplicabilitatea sancțiunii.

Într-un sistem juridic modern și orientat spre protecția drepturilor fundamentale ale omului, asemenea mecanisme juridice nu sunt doar expresii ale politicii legislative, ci și garanții ale unei aplicări riguroase și echitabile a normei contravenționale. În acest sens, este esențială continuarea unei colaborări strânse între doctrină și jurisprudență, în vederea dezvoltării unei interpretări unitare și coerente a acestor instituții juridice.

REFERINȚE:

1. Codul Contravențional al RM, art. 10;
2. GUȚULEAC, V., Tratat de drept contravențional, Tipografia Centrală, Chișinău, 2009, p 102
3. Cod Contravențional al RM, art. 26, lit. a1, art. 271

4. FURDUI, S., Drept contravențional, Chișinău 2005, p. 89
5. Idem, p. 91
6. GUȚULEAC, V., Op. Citată, p 99
7. Codul Contravențional al RM, art. 355
8. PREDA, M., Curs de drept administrativ. Partea generală, București: Calistrat Hogos, 1995, p. 193
9. GUȚULEAC, V., Op. Citată, p. 100
10. FURDUI, S., Op. Citată, p. 99
11. GUȚULEAC, V., Tratat de drept contravențional, Tipografia Centrală, Chișinău, 2003, p. 114
12. DONGOROZ, V., Explicațiile teoretice ale Codului penal român, vol. I, pag. 332
13. GUȚULEAC, V., Op. Citată, 2009, p. 136.

N.B. *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

ROLUL INSTITUȚIONAL AL INSPECTORATULUI DE STAT AL MUNCII ÎN PREVENIREA ȘI SANCȚIONAREA CONTRAVENȚIILOR

THE INSTITUTIONAL ROLE OF THE STATE LABOR INSPECTORATE IN PREVENTING AND SANCTIONING CONTRAVENTIONS

CZU: 351.83.072.6:342.924 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.25**

Oleg PANTEA
ORCID: 0000-0002-8790-5472
E-mail: panteaoleg@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Lidia GÎRLEANU
ORCID: 0009-0006-0330-8619
E-mail: lidia.girleanu89@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This material presents an in-depth study of the role and impact of the State Labor Inspectorate in the process of ascertaining and examining administrative offenses, with a focus on the specific areas of competence of this administrative authority. We concentrated on two essential aspects: State Labor Inspectorate competence in ascertaining offenses and its competence in examining and resolving offence cases pertaining to labor legislation and occupational safety and health.To substantiate this study, we utilized a variety of sources, including relevant normative acts, current practices in applying administrative sanctions. Additionally, a detailed legal analysis of the main types of offenses within State Labor Inspectorate jurisdiction was conducted, viewed through the lens of their constituent elements. We believe this material will be a valuable resource for law students interested in labor law and administrative offense law, as well as for legal practitioners, offering applicable perspectives for their work.*

Keywords: *Ascertaining agent, constituent elements, State Labor Inspectorate (SLI), labor inspector, contraventional sanctions.*

INTRODUCERE

Fenomenul contravenționalității, fiind o provocare constantă la nivel global, impune implementarea unor strategii comprehensive ce integrează atât măsuri profilactice, cât și coercitive, culminând cu aplicarea sancțiunilor contravenționale. Paradigmele de abordare variază la nivel național, fiind profund influențate de orientările politicilor penale sau contravenționale specifice fiecărui stat. Astfel, în multe țări occidentale, reglementarea contravențiilor nu ține de dreptul contravențional. Chiar dacă fapta este apreciată drept contravenție, soluționarea cauzei se realizează după procedura penală (Franța, Italia, Spania)[1, p.11]. În contrast, în sisteme juridice precum cel al Republicii

Moldova, faptele contravenționale sunt exclusiv obiectul procedurii contravenționale, conform prevederilor Codului Contravențional.

Activitatea de combatere a contravenționalității se definește ca un ansamblu de măsuri juridico-contravenționale, instituite și executate de către autoritățile de stat competente, în temeiul legii. În vederea atingerii acestor deziderate, legiuitorul a delegat autorităților publice competente atribuții de constatare, examinare, soluționare și aplicare a sancțiunilor prin intermediul reprezentanților săi, denumiți agenți constatatori. Conform articolului 385 alin. (1) din Codul Contravențional, agentul constatator este definit ca fiind "reprezentantul autorității publice care soluționează, în limitele competenței sale, cauza contravențională... Este desemnat ca agent constatator funcționarul din autoritățile indicate la art. 400–423[11] Cod contravențional, împuternicit cu atribuții de constatare a contravenției și/sau de sancționare".

În acest cadru instituțional, Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM) deține o poziție strategică. Ca autoritate publică de control cu atribuții specifice în domeniul relațiilor de muncă, securității și sănătății în muncă, ISM este direct implicat în identificarea și sancționarea multiplelor forme de contravenții ce pot apărea în aceste domenii. Prin exercitarea funcțiilor sale de constatare, prevenire și aplicare a sancțiunilor, Inspectoratul de Stat al Muncii contribuie substanțial la asigurarea conformității cu legislația muncii și la protejarea drepturilor salariaților, exercitând un impact semnificativ în eforturile de combatere a contravenționalității pe teritoriul Republicii Moldova. Prezenta lucrare va analiza exhaustiv rolul și impactul ISM în acest proces complex.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Art. 43 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova consacră dreptul la protecție socială şi la măsurile de securitate şi igienă a muncii [2]. Rezultă din textele citate că statul este cel care reglementează sistemul de sănătate şi securitate în muncă şi impune obligații în acest sens în sarcina angajatorilor, organelor atribuții în domeniu, salariaţilor şi altor participanţi la procesele de muncă. Tot statul este cel care a creat organe specializate cu atribuții de supraveghere și control al modului în care se respectă normele de sănătate şi securitate în muncă.

Indiferent de modul în care statul se implică în sfera raporturilor juridice de muncă (prin elaborarea şi punerea în aplicare a unor reglementări imperative sau dispozitive), se impune necesitatea creării unui sistem de organe statale şi obşteşti abilitate cu exercitarea controlului şi a supravegherii asupra respectării legislației muncii. Aşadar, statul este direct interesat să controleze dacă prescripțiile normative din domeniul muncii se aplică sau nu în mod corect, dacă ele au eficiența scontată și, totodată, dacă aceste reglementări contribuie sau nu la protecția juridico-socială corespunzătoare a salariaţilor. În acest context, subliniem că legiuitorul moldovean a dedicat Titlul XIII din CM al RM instituției juridice a supravegherii şi controlului asupra respectării legislației muncii.

Conform legii 140/2001 art.1, alin. 1 Inspectoratul de Stat al Muncii este autoritate administrativă în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, care

coordonează la nivel național respectarea actelor normative în domeniul raporturilor de muncă și al securității și sănătății în muncă.

Interesant este că parcursul instituțional al Inspectoratului de Stat al Muncii (ISM) din Republica Moldova a fost marcat de fluctuații administrative, reflectând căutările constante pentru o structură optimă care să asigure eficiența în protejarea drepturilor angajaților și a siguranței la locul de muncă. Înțelegerea acestui istoric este esențială pentru a contextualiza rolul actual al ISM.

De-a lungul anilor, ISM a funcționat sub diverse forme și subordonări. Inițial, în 1992 a fost conceput ca un organ de control centralizat, responsabil cu supravegherea respectării legislației muncii. Importanța sa a fost recunoscută prin adoptarea Legii nr. 140/2001, care a stabilit cadrul legal de funcționare și atribuțiile sale clare în domeniul raporturilor de muncă și al securității și sănătății în muncă [3].

Un moment crucial în istoria ISM îl reprezintă Hotărârea Guvernului nr. 117 din 12 august 2021. Prin această decizie, Inspectoratul de Stat al Muncii revine în subordinea directă a Ministerului Muncii și Protecției Sociale. Această restructurare a administrației publice centrale de specialitate subliniază o reevaluare a strategiei guvernamentale. Decizia de a reintegra ISM în structura ministerului de resort ar putea fi justificată prin nevoia unei coordonări mai eficiente a politicilor de muncă, o aliniere mai bună a activităților de inspecție cu obiectivele ministeriale și o creștere a responsabilității directe pentru implementarea legislației în domeniu.

Această schimbare marchează o etapă nouă în evoluția ISM, poziționându-l mai aproape de centrul decizional în elaborarea și implementarea politicilor de muncă și sociale. Este de așteptat ca această reîntoarcere să faciliteze o colaborare mai strânsă între minister și organismul de inspecție, contribuind la o mai bună aplicare a legii și la o protecție sporită a drepturilor angajaților din Republica Moldova.

Conform Hotărârii Guvernului nr. 788/2013, una dintre principalele funcții ale Inspectoratului de Stat al Muncii este controlul de stat asupra respectării legislației în domeniul raporturilor de muncă. Pentru a înțelege mai bine conceptele specifice acestei instituții juridice, este esențial să apelăm la doctrina dreptului administrativ, ceea ce ridică întrebarea fundamentală: care sunt semnificațiile exacte ale noțiunilor de „supraveghere” și „control”?

Conform Dicționarului explicativ noțiunea de control reprezintă verificare permanentă sau periodică a unei activități, a unei situații etc., pentru a urmări mersul ei și pentru a lua măsuri de îmbunătățire [4] iar noțiunea de supraveghere presupune acțiunea de a observa cu atenție, cu autoritate, a avea sub control [5].

Doctrinarul autohton Ion Creangă, susține că, controlul este un instrument de determinare a modului în care acționează cel chemat să realizeze prevederile actului, precum și corespunderea acestora cu scopul legii întru executarea căreia a fost emis [6]. Potrivit unei alte opinii [7, p. 35], controlul este privit ca acea funcție a administrației prin care se realizează conformitatea activității administrației cu prevederile legale și programul de activitate, cu respectarea cerințelor sociale și îndeplinirea interesului general.

Menționăm că legiuitorul moldovean a formulat definiția legală a noţiunii de „control” în art. 2 din Legea RM nr. 131/2012 potrivit căreia controlul reprezintă totalitatea acţiunilor de verificare a respectării de către persoanele supuse controlului a prevederilor legislaţiei, realizate de un organ abilitat cu funcţii de control sau de un grup de instituţii similare [8].

Pentru asigurarea unui mediu de lucru echitabil și legal, instituțiile responsabile utilizează două abordări distincte, dar complementare: controlul și supravegherea respectării legislației muncii. Deși ambele vizează conformitatea, ele diferă fundamental prin scop, metodologie și rezultate.

Controlul este o acțiune punctuală și directă, menită să verifice conformitatea legală la un moment dat. Scopul său principal este de a identifica abaterile și încălcările, aplicând sancțiuni și măsuri corective. Acest proces implică, de regulă, inspecții la fața locului, analiza documentelor relevante Rezultatele includ procese verbale de constatare, amenzi, impunerea de termene pentru remedierea deficiențelor și, în cazuri grave, chiar suspendarea activității. Principalul actor în exercitarea controlului este Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM).

Pe de altă parte, supravegherea reprezintă un proces continuu bazat pe monitorizarea evoluției unui domeniu pentru a asigura o funcționare corectă pe termen lung și pentru a preveni încălcările majore. Aceasta nu implică inspecții detaliate, ci se bazează pe analiza datelor statistice, monitorizarea tendințelor pieței muncii, colectarea de informații din diverse surse și elaborarea de recomandări sau ghiduri. Rolul său este mai mult de observator activ și îndrumător, contribuind la elaborarea de politici publice, propuneri legislative și campanii de informare.

În esență, în timp ce controlul identifică și sancționează încălcările concrete, supravegherea funcționează ca un „ghid” care previne, informează și contribuie la îmbunătățirea continuă a cadrului de conformitate în domeniul muncii. Ambele sunt indispensabile pentru asigurarea unui cadru legal robust și a unui mediu de muncă sigur și echitabil.

În acest sens, ne raliem la opinia autorului Victor Guțuleac, care menționează că supravegherea reprezintă un control limitat . Asadar, deosebirea esențială a supravegherii de control rezidă în faptul că supravegherea procesului înfăptuirii supravegherii, nu se implică în chestiunile interne ale supravegheatului. Totodată, autorul menționat face distincţia dintre cele două noţiuni în funcţie de volumul controlului care doar verifică legalitatea şi oportunitatea activităţii, pe când supravegherea se limitează doar la verificarea legalităţii [9].

Luând în considerare stipulațiile art. 371-390 din CM al RM, concluzionăm că prin noțiunea de supraveghere şi control asupra respectării legislaţiei muncii și ale salariaților se înțelege activitatea organelor competente orientate spre apărarea drepturilor de muncă. Venim, în acest sens, cu o completare: în literatura de specialitate a fost exprimată opinia potrivit căreia noţiunile de supraveghere şi de control în domeniul respectării legislaţiei muncii trebuie să fie abordate separat, ele având definiții diferite. Astfel, cercetătorul Tudor Capșa consideră că supravegherea asupra respectării actelor legislative

şi normative în domeniul muncii reprezintă o formă de activitate a autorităților publice privind asigurarea legalității în raporturile de muncă iar controlul de stat asupra respectării actelor legislative şi normative în domeniul muncii presupune o formă de exercitare a puterii de stat ce asigură respectarea legilor şi a altor acte normative adoptate (emise) de autoritățile publice, precum şi a actelor de parteneriat social ce reglementează raporturile de muncă şi alte raporturi legate nemijlocit de acestea [10].

Conform legii nr.140/2001, art. 1 alin. 1 Inspectoratul de Stat al Muncii este autoritate administrativă în subordinea Ministerului Sănătății, Muncii și Protecţiei Sociale care coordonează la nivel naţional respectarea actelor normative în domeniul raporturilor de muncă şi al securităţii şi sănătăţii în muncă. Inspectoratul de Stat al Muncii are personalitate juridică şi funcţionează în baza unui regulament aprobat de Guvern. În subordinea Inspectoratului de Stat al Muncii se află inspecţiile teritoriale de muncă, fără personalitate juridică, funcționând în fiecare unitate administrativ-teritorială de nivelul al doilea.

Menționăm deasemenea, că reglementări privind activitatea Inspectoratului de stat al Muncii sunt prevăzute în HG 788/2013 prin care monitorizează controlul de stat al respectării legislaţiei cu privire la securitatea şi sănătatea în muncă, efectuat de inspectorii de muncă, efectuează controlul de stat în domeniul respectării legislației cu privire la raporturile de muncă, participă, în comun cu autorităţile competente în domeniul controlului siguranţei ocupaţionale, la elaborarea actelor normative, metodologiilor, instrucţiunilor, ghidurilor, recomandărilor metodice cu privire la aplicarea prevederilor actelor normative referitoare la raporturile de muncă, securitatea şi sănătatea în muncă, pe care le aprobă Ministerul Sănătății, Muncii și Protecţiei Sociale. După necesitate, Inspectoratul de stat al Muncii prezintă Ministerului Sănătății, Muncii şi Protecţiei Sociale propuneri de modificare a actelor normative în domeniul raporturilor de muncă, al securității şi sănătății în muncă, realizează activităţi de pregătire, instruire şi informare în domeniul raporturilor de muncă a angajatorilor şi a salariaţilor angajaţi în unităţile din domeniile lor de competenţă, creează, întreţine şi actualizează permanent sistemul e-learning, precum și instruiește, prin intermediul acestuia, inspectori de muncă, organizează şi efectuează, în comun cu autorităţile competente în domeniul controlului siguranţei ocupaţionale, instruirea iniţială şi continuă a inspectorilor de muncă şi verificarea cunoştinţelor acestora la finele fiecărui curs de instruire, asigură desfăşurarea instruirilor iniţiale şi continue exclusiv prin intermediul sistemului e-learning, ţine şi actualizează informaţia privind activităţile de control în domeniul siguranţei ocupaţionale. În baza rapoartelor prezentate de acestea, Inspectoratului de stat al Muncii stochează informaţia cu privire la accidentele de muncă constatate şi cercetate de inspectorii de muncă în domeniul securităţii şi sănătăţii în muncă, elaborează, cu participarea tuturor autorităţilor competente în domeniul controlului siguranţei ocupaţionale, raportul anual privind activitatea autorităţilor competente în domeniul controlului respectării legislaţiei cu privire la raporturile de muncă, securitatea şi sănătatea în muncă [11].

Conform Hotărârii Guvernului nr. 788/2013 în art. 7 alin. 2 și al Codului Contravențional al Republicii Moldova, legiuitorul oferă competența legală de a con-

stata contravenții și de a întocmi procese-verbale atât Inspectoratului de Stat al Muncii (ca instituție) cît și, persoanelor din cadrul ISM care au calitatea de agenți constatatori. Totodată, potrivit art. 385 al. (1) CC, „Agentul constatator este reprezentantul autorității publice care soluționează, în limitele competenței sale, cauza contravențională... Este desemnat ca agent constatator funcționarul din autoritățile indicate la art.400–423[10], împuternicit cu atribuții de constatare a contravenției și/sau de sancționare".

Potrivit Codului contravențional art. 409 contravenţiile prevăzute la art.55, 55[3]–61, art.272[1] alin.(3) şi art.349 alin.(1) și (6) se constată de către Inspectoratul de Stat al Muncii. Contravenţiile prevăzute la art.349 alin.(1) și (6) se constată de către Inspectorat doar în domeniile de activitate ce ţin de competenţa sa.

Astfel, legiuitorul nu doar că stabilește competența legală a Inspectoratului de Stat al Muncii, conform art. 7 alin. (2) al Hotărârii Guvernului nr. 788/2013, ci prin art. 409 Codul Contravențional îi delimitează și competența materială, conferindu-i statutul de autoritate publică abilitată să constate contravenții prin agenți constatatori delegați.

La rândul său, art. 440 al. (1) Cod contravențional definește constatarea faptei contravenţionale ca „activitatea, desfăşurată de agentul constatator, de colectare şi de administrare a probelor privind existenţa contravenţiei, deciziei privind examinarea contravenţiei în temeiul constatării agentului constatator sau procesului-verbal cu privire la contravenţie, de aplicare a sancţiunii contravenţionale sau de trimitere, a dosarului, după caz, funcționarului abilitat să examineze cauza contravențională, din cadrul autorității din care face parte agentul constatator, în instanţa de judecată sau în alt organ spre soluţionare". Analizând conținutul articolului sus menționat înțelegem că legiuitorul a oferit un sens larg al noțiunii de constatare a faptei pe când ar trebui ca noțiunea de constatare a faptei să se identifice ca prima fază a procesului contravențional, unde autoritatea competentă a statului are misiunea de a stabili dacă acțiunea/ inacțiunea comisă este sau nu este contravenție și încadrarea ei într-o anumită normă materială a dreptului contravențional, apoi trecerea succesivă la celelalte faze. Constatarea contravenției este actul premergător examinării cazului contravențional și nicidecum nu putem accepta formularea în care este acum redată de Codul contravențional, art. 440 al. (1). Astfel, împărtășim ideea reformulării acestui articol propusă de Oleg Pantea pentru definirea constatării contravențiilor și redarea după următorul conținut: *„Constatarea contravențiilor este activitatea desfășurată de autoritățile competente ale statului privind identificarea prezenţei faptei ilicite, colectarea și administrarea probelor privind existența contravenției, precum și încadrarea juridică a faptei într-o normă materială contravențională și întocmirea actului procesual contravențional"* [12].

Astfel, legiuitorul prevede în art. 409 alin.1 că Inspectoratul de Stat al Muncii poate constata contravenții precum încălcarea legislaţiei muncii, încălcarea de către angajator a legislaţiei privind securitatea şi sănătatea în muncă, încălcarea regulilor de desfășurare a unor activități necalificate cu caracter ocazional desfășurate de către zilieri, încălcarea legislaţiei privind ocuparea forţei de muncă şi protecţia socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, încălcarea legislaţiei privind înca-

drarea în cîmpul muncii a persoanelor cu dizabilităţi, eschivarea sau refuzul de a îndeplini obligațiile serviciului de alternativă, refuzul sau eschivarea de la serviciul militar în termen, serviciul militar cu termen redus sau serviciul militar ca rezerviști concentrați sau mobilizați, încălcarea termenelor de plată a salariilor, pensiilor, burselor, indemnizaţiilor şi de efectuare a altor plăţi cu caracter permanent, stabilite prin legislaţie, admiterea minorului la locuri de muncă care prezintă pericol pentru viaţa şi sănătatea lui sau atragerea minorului la munci care prezintă pericol pentru viaţa şi sănătatea lui, eschivarea de la negocieri asupra încheierii contractului colectiv de muncă sau încălcarea termenului de încheiere a acestuia, refuzul neîntemeiat de a încheia contract colectiv de muncă, împiedicarea exercitării dreptului de întemeiere a sindicatelor şi de afiliere lor, diminuarea de către angajator a salariilor calculate beneficiarilor de tichete de masă prevăzute în contractele individuale de muncă, contractele colective de muncă şi/sau convenţiile colective, împiedicarea în orice formă a activităţii legitime a funcţionarului public sau funcționarului din cadrul organelor de ocrotire a normelor de drept ori organelor de control, în exerciţiul funcţiunii (neadmiterea controlului, neprezentarea documentelor, neexecutarea altor cerinţe legitime), refuzul persoanei supuse controlului de a îndeplini, în termenele stabilite, prescripţiile sau măsurile restrictive dispuse repetat şi necontestate [13].

Analizând prevederile art.55, 55[3]–61, art.272[1] alin.(3) și art.349 alin.(1) și (6) observăm că, statul RM prin prevederile articolului 409 alin. (1) din Codul Contravențional, protejează valori fundamentale precum justiția socială, demnitatea umană, securitatea, sănătatea, protecția categoriilor vulnerabile, libertatea de asociere, responsabilitatea civică și ordinea publică iar obiectul juridic general al acestor norme constă în asigurarea funcționării corecte a relațiilor sociale esențiale pentru menținerea ordinii și disciplinei publice, în special în domenii vitale precum muncă, obligațiile cetățenești și exercitarea atribuțiilor autorităților statului.

În alin. 2 al art. 409 Cod Contravențional legiuitorul stabilește clar categoriile de persoane din cadrul Inspectoratului de Stat al Muncii (ISM) care sunt în drept să constate contravenții și să întocmească procese-verbale... „directorul Inspectoratului de Stat al Muncii şi adjuncţii lui, şefii inspecţiilor teritoriale de muncă şi adjuncţii lor, inspectorii de muncă.

Conform Codului Contravențional, directorul ISM are competența legală de a fi agent constatator și de a aplica sancțiuni, dar practic și operațional, rolul său principal este unul de conducere și asigurare a funcționării sistemului de control contravențional al ISM, în timp ce activitatea de constatare „la fața locului" este delegată predominant inspectorilor de muncă. Rolul directorului ISM este fundamental pentru ca întregul mecanism de aplicare a legii să funcționeze.

La fel ca directorul, rolul adjuncților directorului ISM este preponderent de coordonare și supervizare, dar totuși dețin autoritatea legală de a constata contravenții. Adjuncții Directorului preiau o parte din responsabilitățile și competențele directorului, asigurând continuitatea și extinderea capacității de control la nivel central. Șefii inspecțiilor terito-

riale de muncă coordonează activitatea la nivel local. Ei sunt responsabili de aplicarea legislației în teritoriul lor de competență și au dreptul de a constata contravenții.

Similar cu adjuncții directorului, adjuncții șefilor inspecțiilor teritoriale de muncă asistă șefii inspecțiilor teritoriale și dețin competențe de constatare a contravențiilor în limitele mandatului lor teritorial.

Totuți, coloana vertebrală a activității de constatare este reprezentată de inspectorii de muncă. Deși legislația RM nu definește expres noțiunea de inspector de muncă totuși Legea nr. 140/2001 în art. 7, alin. (2) menționează că personalul Inspectoratului de Stat al Muncii, inclusiv al inspecțiilor teritoriale de muncă, se formează din inspectori de muncă și din alți specialiști, care sunt funcționari publici. Deasemenea art. 8 și art. 9 (și alte articole subsecvente) din aceeași lege, detaliază drepturile și obligațiile specifice ale inspectorilor de muncă, definind astfel rolul și statutul lor [14].

Menționăm că, Regulamentul de organizare şi funcţionare a Inspectoratului de Stat al Muncii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 788 din 7 octombrie 2013, detaliază aspecte legate de organizarea ISM și implicit de atribuțiile inspectorilor de muncă în cadrul structurii.

Codul Contravențional al Republicii Moldova de asemenea nu definește propriu-zis noțiunea "inspectorul de muncă" totuși îi atribuie explicit competența materială de a constata contravenții, de a întocmi procese-verbale și de a aplica sancțiuni în domeniul său de activitate.

Analizând art. 409, alin. (3) din Codul Contravențional, observăm o dispoziție procedurală crucială privind competența de examinare a cauzelor contravenționale. Acest alineat stabilește regula generală conform căreia procesele-verbale de contravenție se remit spre examinare în fond instanței de judecată competente. Aceasta înseamnă că, de cele mai multe ori, autoritatea care constată contravenția (de exemplu, un inspector de muncă) întocmește procesul-verbal, dar decizia finală privind vinovăția și aplicarea sancțiunii revine judecătorului.

Cu toate acestea, legiuitorul introduce o excepție semnificativă de la această regulă. Procesele-verbale cu privire la contravențiile prevăzute la art. 55^1 (Utilizarea muncii nedeclarate) și art. 55^2 (Achitarea salariului sau a altor plăți fără reflectarea în evidența contabilă) nu sunt trimise direct instanței de judecată pentru examinare în fond. Aceasta înseamnă că examinarea fondului cauzei și aplicarea sancțiunii nu aparține instanței de judecată în primă fază ci chiar Inspectoratului de Stat al Muncii (ISM). Legiuitorul atribuie astfel Inspectoratului de Stat a Muncii competență complexă (materială și procesuală) și nu în toate cazurile, ci anume prevederile art. 55^1 și 55^2.

Articolele menționate supra vizează două dintre cele mai grave încălcări ale legislației muncii și anume utilizarea muncii nedeclarate care se sancționează, pentru fiecare persoană identificată, cu amendă de la 60 la 90 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 150 la 210 unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 210 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice. Alin. 2 prevede că aceeași încălcare săvârșită asupra minoru-

lui se sancționează, pentru fiecare minor identificat, cu amendă de la 120 la 150 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 300 la 400 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Deasemenea, atr. 55^2 prevede că achitarea salariului sau a altor plăți fără reflectarea acestora în evidența contabilă se sancţionează, pentru fiecare persoană identificată, cu amendă de la 400 la 500 de unităţi convenţionale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 1000 la 1500 de unităţi convenţionale aplicată persoanei cu funcţie de răspundere, cu amendă de la 1000 la 1500 de unităţi convenţionale aplicată persoanei juridice.

Competența materială și procesuală a Inspectoratului de stat al Muncii este reflectată și în art. 409 alin. 4 Cod Contravențional, „contravențiile prevăzute la art. 55^1 și 55^2 se constată și se examinează de către Inspectoratul de Stat al Muncii. Directorul Inspectoratului de Stat al Muncii și adjuncții lui, șefii inspecțiilor teritoriale de muncă și adjuncți lor, precum și inspectorii de muncă sunt în drept *să constate contravenții*, s*ă încheie procese-verbale* și *să aplice sancțiuni.* Deși instanța de judecată rămâne ultima cale de atac pentru contravenientul care contestă decizia ISM, această excepție procedurală conferă Inspectoratului de Stat al Muncii o putere semnificativă în lupta împotriva celor mai grave încălcări ale legislației muncii.

Așa cum reiese din conținutul art. 409 alin (1) Cod Contravențional, în studiul nostru vom caracteriza componențele contravenționale care sunt de competența Inspectoratului de stat al Muncii, prin prisma elementelor constitutive:

Obiectul generic în cazul majorității contravențiilor date constituie ordinea publică în domeniul raporturilor de muncă, care cuprinde drepturile și interesele legitime ale salariaților, funcționarea normală a instituțiilor statului și a mecanismelor de control, asigurarea integrității fizice și psihice a angajaților, funcționarea sistemelor de securitate națională (serviciul militar/alternativ). În mare parte, contravențiile care sunt de competența Inspectoratului de Stat al Muncii le întâlnim în Partea specială, Capitolele VI, XV și XVIII Cod Contravențional.

Obiectul juridic special protejat prin aceste norme este respectarea drepturilor și intereselor legitime ale salariaților garantate de Codul Muncii și de alte acte normative din domeniul muncii. Legiuitorul a considerat că încălcarea anumitor prevederi esențiale ale legislației muncii afectează ordinea juridică și necesită o sancționare rapidă și eficientă, specifică dreptului contravențional, pentru a descuraja astfel de abateri.

Latura obiectivă a contravențiilor se manifestă de cele mai multe ori prin inacțiuni (omisiuni de a face ce impune legea) precum neevaluarea riscurilor profesionale la locurile de muncă, neinformarea salariaţilor cu privire la riscurile profesionale, neasigurarea salariaţilor cu instrucţiuni şi instruiri privind securitatea şi sănătatea în muncă, nerespectarea obligaţiei de creare şi menţinere a condiţiilor igienice şi sanitare de muncă, nerespectarea obligaţiei de acordare gratuită a echipamentului de protecţie. Deasemenea, analizând contravențiile care sunt de competența Inspectoratului de stat al Muncii latura obiectivă se manifestă și prin acțiuni (fapte interzise de lege) precum atragerea la

munci interzise de lege a unor categorii de salariaţi, admiterea la muncă a salariaţilor fără pregătire profesională şi/sau instruirea necesare în domeniul securităţii şi sănătăţii în muncă, încălcarea prevederilor privind durata zilnică , utilizarea de către persoanele cu funcţie de răspundere, la completarea documentelor oficiale, a denumirilor de profesii sau de funcţii care nu corespund Clasificatorului ocupaţiilor din Republica Moldova, eschivarea sau refuzul de a încheia contract de muncă cu o persoană cu dizabilităţi, Admiterea minorului la locuri de muncă care prezintă pericol pentru viaţa şi sănătatea lui sau atragerea minorului la executarea unei munci interzise de legislaţie.

Deși nu întotdeauna sunt obligatorii pentru existența oricărei contravenții, locul, timpul, mijloacele și modul de săvârșire devin cruciale în numeroase situații.Locul de muncă în cazul săvârșirii unei contravenții nu este doar o formalitate procedurală, ci un element fundamental care influențează încadrarea juridică, competența, gravitatea faptei și, implicit, sancțiunea aplicabilă. Prezența contravenției la locul de muncă transformă adesea o faptă generică într-o încălcare specifică a legislației muncii sau a normelor de securitate și sănătate în muncă (SSM), atrăgând competența unor organe specializate, cum ar fi Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM). Codul Contravențional include numeroase contravenții care sunt definite strict în raport cu locul de muncă. De exemplu, încălcările normelor de securitate și sănătate sunt relevante doar dacă se produc în spațiul unde se desfășoară activitatea profesională. Un accident cauzat de lipsa echipamentului de protecție este o contravenție la locul de muncă. Același incident produs acasă nu ar intra sub incidența legislației SSM. Faptul că o contravenție se petrece „la locul de muncă" îi conferă calificarea juridică specifică și o aduce în sfera de competență a Inspectoratului Național al Muncii.

Deasemenea, locul de muncă influențează tipul de probe relevante (ex: fișe SSM, procese-verbale de instruire, registre de evidență a timpului de lucru, dotarea cu echipament de protecție) și modul în care fapta a fost săvârșită (ex: utilizarea necorespunzătoare a utilajelor). Aceste elemente sunt esențiale pentru demonstrarea vinovăției dar și pentru stabilirea cauzelor care au dus la contravenție.

Timpul săvârșirii contravenției reprezintă un element constitutiv esențial al laturii obiective, cu implicații profunde asupra existenței faptei, încadrării sale juridice și a regimului de sancționare.Momentul săvârșirii unei fapte poate agrava sau, dimpotrivă, atenua gradul său de pericol social și, implicit, influența individualizarea sancțiunii. De exemplu „nerespectarea de către angajator a duratei normale a timpului de muncă, atragerea la muncă suplimentară, în zilele de repaus şi de sărbătoare nelucrătoare în lipsa acordului scris al salariatului, atragerea la munci interzise de lege a unor categorii de salariaţi", admiterea la muncă a salariaţilor fără pregătire profesională , admiterea minorului la locuri de muncă care prezintă pericol pentru viaţa şi sănătatea lui sau atragerea minorului la executarea unei munci interzise de legislaţie. Legislația muncii prevede liste detaliate cu munci interzise minorilor. De exemplu art. 255 Codul Muncii al RM a dedicat Capitolul III Munca persoanelor în vârstă de până la 18 ani în care expres stabilește un regim juridic special și protector pentru angajarea și condițiile de muncă ale minorilor

- "este interzisă utilizarea muncii persoanelor în vârstă de până la 18 ani la lucrările cu condiţii de muncă grele, vătămătoare şi/sau periculoase, la lucrări subterane, precum şi la lucrări care pot să aducă prejudicii sănătăţii sau integrităţii morale a minorilor (jocurile de noroc, lucrul în localurile de noapte, producerea, transportarea şi comercializarea băuturilor alcoolice, a articolelor din tutun, a substanţelor stupefiante şi toxice). Nu se admite ridicarea şi transportarea manuală de către minori a greutăţilor care depăşesc normele maxime stabilite pentru ei. Capitolul III al Codului Muncii reflectă preocuparea legiuitorului de a asigura o dezvoltare armonioasă a tinerilor, prevenind exploatarea prin muncă și periclitarea sănătății, educației sau dezvoltării lor morale.

Mijloacele de săvârșire reprezintă instrumentele, echipamentele sau resursele utilizate în comiterea unei contravenții, fiind un component esențial al laturii obiective a faptei. Importanța lor în dreptul contravențional, așa cum reiese și din Codul Contravențional, este dublă: ele pot constitui un element definitoriu al contravenției în sine sau pot acționa ca o circumstanță agravantă. În anumite cazuri, prezența sau natura specifică a mijloacelor utilizate este absolut necesară pentru ca o faptă să întrunească elementele unei anumite contravenții. Fără aceste mijloace, fapta fie nu ar exista ca atare, fie ar fi încadrată într-o altă categorie juridică. De exemplu utilizarea unui echipament neconform normelor SSM. Aici, contravenția nu este pur și simplu de „a face o muncă", ci a o face folosind un echipament care nu respectă standardele de siguranță. Echipamentul neconform devine un element inseparabil al faptei ilicite, deoarece riscul și încălcarea siguranței sunt generate direct de utilizarea acelui mijloc defectuos sau neadecvat. De exemplu, operarea unei mașini industriale fără apărători de protecție sau cu defecțiuni tehnice grave, cunoscute de angajator.

Deasemenea, nerespectarea obligației de a asigura funcționarea corespunzătoare a sistemelor și dispozitivelor de protecție (mijloace de protecție) este o contravenție în sine. Această infracțiune subliniază că omiterea utilizării sau menținerii în stare de funcționare a unor "mijloace" (dispozitive de siguranță, sisteme de alarmă, ventilație adecvată) care ar trebui să prevină riscurile, constituie o încălcare sancționabilă. Nu este vorba de o acțiune pozitivă de a comite răul, ci de inacțiunea de a preveni prin utilizarea mijloacelor adecvate.

Subiectul contravenţiei în doctrina dreptului contravenţional este considerat un element necesar pentru existenţa componenţei de contravenţie, deoarece survenirea răspunderii contravenţionale nu este posibilă fără existenţa contravenţiei şi subiectul activ al ei. La rândul său, subiectul răspunderii contravenţionale nu trebuie confundat cu subiectul contravenţiei. Subiect al răspunderii contravenţionale devine numai subiectul activ al contravenţiei care se găseşte vinovat de comiterea acestui ilicit. Potrivit autorului Mircea N. Costin: „Subiect al răspunderii juridice este persoana fizică sau juridică împotriva căreia se exercită constrângerea statală prin aplicarea sancţiunilor juridice [13].

Codul Contravențional, prin art. 16, stabilește principiul general conform căruia răspunderea contravențională revine persoanelor fizice care au împlinit vârsta de 18 ani la momentul comiterii faptei. Cu toate acestea, legiuitorul reglementează un regim juri-

dic special pentru persoanele fizice cu vârsta între 16 și 18 ani, conferindu-le răspundere contravențională exclusiv pentru faptele enumerate expres la articolul 16 alin.(2).

Așadar, analizând normele de competență a Inspectoratului de stat al Muncii menționăm că subiect activ este *persoana fizică* (ex: eschivarea de la serviciu militar, anumite încălcări ale regulilor de activitate ocazională dacă persoana nu este angajator, minorii la muncă periculoasă, zilieri), *persoana juridică* (angajatorul) pentru majoritatea contravențiilor legate de legislația muncii , încălcarea legislației muncii, SSM. *Persoana cu funcție de răspundere* este subiectul al contravenției care răspunde în numele persoanei juridice angajatoare (ex: director, manager), dar și pentru împiedicarea activității funcționarilor publici. Răspunderea lor este o răspundere directă, profesională, pentru acțiunile sau inacțiunile lor în îndeplinirea sarcinilor de serviciu.

Latura subiectivă a contravențiilor se caracterizează absolut în toate cazurile prin vinovăție cu intenție. Din perspectiva dreptului contravențional, faptele enumerate la art. 55^3 literele a) – j) pot fi săvârșite cu vinovăție. De obicei, pentru contravenții, vinovăția poate fi sub formă de intenție (angajatorul știe că încalcă legea și acționează în consecință) sau culpă (neglijență) (angajatorul ar fi trebuit să știe sau să ia măsuri pentru a preveni încălcarea, dar nu a făcut-o). Chiar și simpla neglijență în aplicarea legii muncii este suficientă pentru a atrage răspunderea contravențională.

Sancţiunile contravenţionale sunt reglementate în Codul contravenţional, la capitolul IV. Aşadar, alin. (1) al art. 32 din Codul Contravenţional defineşte sancţiunea contravenţională ca pe „o măsură de constrângere statală şi un mijloc de corectare şi reeducare ce se aplică, în numele legii, persoanei care a săvârşit o contravenţie1" [14]. În cazul specific al Inspectoratului de Stat al Muncii (ISM) din Republica Moldova, sancțiunea contravențională joacă un rol crucial în garantarea drepturilor salariaților, în promovarea unui mediu de muncă sigur și sănătos și în combaterea fenomenelor nocive precum munca nedeclarată sau plata informală a salariilor. Conform Hotărârii Guvernului nr. 788/2013, care reglementează organizarea și funcționarea ISM, și, în mod esențial, potrivit Codului Contravențional al Republicii Moldova, ISM nu este doar un organ cu competență de constatare a contravențiilor, ci și, pentru anumite categorii de fapte, un organ cu competență de examinare și aplicare a sancțiunilor. Această calitate dual ă îi conferă o autonomie și o eficiență sporită în acțiunile sale. În sfera de competență a ISM intră o gamă largă de contravenții, majoritatea vizând încălcări ale Codului Muncii, ale Legii securității și sănătății în muncă și ale altor acte normative conexe.

CONCLUZII

Pe parcursul acestei analize, am am demonstrat că Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM) deține un rol important și complex în prevenirea și combaterea abaterilor de la legislația muncii. Depășind o simplă funcție de control și supraveghere, Inspectoratul de stat al Muncii operează ca o instituție multifuncțională, esențială pentru protecția drepturilor angajaților, promovarea unui mediu de muncă echitabil și sigur, și asigurarea conformității la nivel național.

Am demonstrat că, în baza cadrului legal (incluzând Codul Muncii, Legea privind Inspectoratul de Stat al Muncii și Codul Contravențional), Inspectoratul de stat al Muncii este înzestrat cu competențe legale, materiale și procesuale extinse. Această complexitate se reflectă nu doar în capacitatea sa de a constata o gamă variată de contravenții strict prevăzute de lege – de la încălcări ale normelor de securitate și sănătate în muncă până la admiterea la muncă a categoriilor vulnerabile – dar și, în cazurile de gravitate maximă precum munca nedeclarată și utilizarea muncii nedeclarate, de a examina și aplica direct sancțiuni.

Mijloacele de săvârșire a contravențiilor și specificul temporal sau spațial (locul de muncă) s-au dovedit a fi elemente constitutive critice, ce influențează direct tipicitatea faptei și gradul de pericol social. De asemenea, am evidențiat statutul special al minorilor în fața legii contravenționale, subliniind angajamentul legiuitorului de a-i proteja prin reglementări stricte privind condițiile de muncă și prin sancțiuni majorate pentru nerespectarea acestora.

În final, sancțiunea contravențională, aplicată de ISM, nu este doar un act de constrângere; ea reprezintă un instrument cu funcții multiple – preventivă, coercitivă și educativă – indispensabil pentru descurajarea comportamentelor ilicite și pentru consolidarea unei culturi a respectului față de lege în relațiile de muncă. Rolul strategic al conducerii ISM, alături de activitatea operativă a inspectorilor de muncă, asigură ca drepturile fundamentale la muncă legală și sigură să nu rămână doar principii pe hârtie, ci să devină realități pentru fiecare angajat.

REFERINȚE:

1. PANTEA, O., ANTOCI, A., *Drept contravențional. Suport de curs*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Chișinău 2024, CEP USM, p.11.
2. Constituția Republicii Moldova din 29-07-1994 . Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ru [Accesat la 18.06.25].
3. https://ism.gov.md/ro/pagini/istorie-13559 [Accesat la 18.06.25].
4. https://dexonline.ro/definitie/control [Accesat la 18.06.25].
5. https://dexonline.ro/definitie/supraveghea [Accesat la 18.06.25].
6. Creangă I. *Curs de drept administrativ*. Chișinău: Epigraf, 2004. 449 p.
7. PĂSCĂLUȚĂ Felicia, *Formele controlului respectării legislației în domeniul securității și sănătății în muncă. Teza de doctor,* Chișinău 2015, C.Z .U.: 349.2 (043.3), p. 35.
8. BOIȘTEANU, E., ROMANDAȘ, N., *Dreptul muncii. Manual*, Chișinău 2014, Tipografia Centrală, p. 720
9. GUȚULEAC ,V., SPÎNU, I., COMARNIȚCAIA, E. *Drept administrativ*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 656 p.
10. Capșa T. *Comentariu științifico-practic la Codul muncii al Republicii Moldova*. În: Dreptul muncii, nr. 3/2010, nr. 7-8. 203 p.

11. Hotărârea Nr. 788 din 07-10-2013 cu privire la organizarea și funcționarea Inspectoratului de Stat al Muncii. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114707&lang=ro [Accesat la 18.06.25].
12. PANTEA, Oleg. *Rolul agenției naționale transport auto în prevenirea și combaterea contravenționalității: studiu de caz* . În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe Sociale)*, 2021, nr. 8(148), pp. 31-35.
13. *Codul contravențional al Republicii Moldova* din 24.10.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.3-6/15 din 16.01.2009, republicat în Monitorul Oficial nr. 78-84 din 17.03.2017.
14. Legea Nr. 140 din 10-05-2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110520&lang=ro [Accesat la 18.06.25].
15. COMARNIŢCAIA, Elena, GUŢULEAC, Victor. *Subiecţii răspunderii contravenţionale.* In: *Ştiinţa juridică autohtonă prin prisma valorilor şi tradiţiilor europene*, 19 octombrie 2011, Chișinău. Chișinău: „Grafema Libris" SRL, 2014, pp. 92-95
16. PANTEA, Oleg. *Sancţiunile contravenţionale aplicate persoanelor fizice în legislaţia Republicii Moldova*. În: *Revista de Ştiinţe Juridice*, 2018, vol. 32, nr. 1, pp. 196-209.

ROLUL CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN GARANTAREA ECHILIBRULUI ÎNTRE PUTERILE STATULUI

THE ROLE OF THE CONSTITUTIONAL COURT IN GUARANTEEING THE BALANCE BETWEEN THE POWERS OF THE STATE

CZU: 342.5:342.565.2:342.34 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.26**

Florin RAȘCU, drd. România
ORCID: 0009-0009-6179-3386
E-mail: rascuf@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper aims to analyze the role of Constitutional Courts in maintaining the balance of powers within a democratic state, ensuring the supremacy of the Constitution and protecting fundamental rights. The research is based on a normative and comparative method, combining constitutional analysis with doctrinal perspectives provided by scholars such as Colón-Ríos, Posner, and Midrigan. The Romanian Constitutional Court is examined as a case study, with reference to its competencies outlined in Article 146 of the Romanian Constitution. The paper explores three major functions of the Court: constitutional review, resolution of institutional conflicts, and the safeguarding of democracy. The study highlights that the Constitutional Court acts not only as a legal arbiter but also as a stabilizing force in modern democratic systems. One of the key findings is that loyal cooperation between powers, guided by constitutional values, is essential to avoiding institutional deadlock and ensuring an effective system of checks and balances.*

Keywords*: Balance, constitutionality, court, democracy, separation.*

INTRODUCERE

Curțile Constituționale au devenit un pilon esențial al statului de drept contemporan, jucând un rol fundamental în asigurarea echilibrului între puterile statului, protejarea drepturilor fundamentale și garantarea supremației Constituției. În acest cadru, Curtea Constituțională nu reprezintă doar un arbitru prezent al unei normalități constituționale, ci este și o instituție ce poate stabiliza democrația.

Curtea Constituțională și echilibrul între puterile statului

În arhitectura constituțională, separația și echilibrul între puteri sunt esențiale pentru funcționarea unui stat democratic. Curtea Constituțională are rolul de a veghea ca nicio putere – legislativă, executivă sau judecătorească – să nu își depășească limitele constituționale. Acelasi lucru este confirmat sid e catre Colón-Ríos, care reafirma ca rolul justiției este de a se asigura că acțiunile majorității respectă principiile constituționale, menținând astfel un echilibru între autoritatea democratică și limitele impuse de ordinea constituțională [1].

Studiul realizat de Tupytskyi și colaboratorii [2] arată că instanțele constituționale trebuie să funcționeze ca un mecanism corectiv, capabil să intervină atunci când una dintre puteri tinde să își aroge prerogative în mod abuziv, compromițând astfel ordinea constituțională. Merrill adaugă că o interpretare echilibrată a principiului separației puterilor presupune recunoașterea atât a limitelor, cât și a zonelor de colaborare dintre instituții [3].

Richard Posner[4] subliniază că echilibrul puterilor este adesea invocat în contextul conflictelor dintre legislativ și executiv, iar rolul instanțelor constituționale este crucial în arbitrarea acestor dispute. Gwyn oferă o perspectivă istorică, indicând că separația puterilor este un concept dinamic, care presupune adaptare continuă la noile realități instituționale [5]. Barber evidențiază importanța controlului reciproc între puteri ca element definitoriu pentru democrațiile consolidate, insistând pe rolul de echilibru activ al Curților Constituționale [6].

Curtea Constituțională din România este consacrată privitor la supremația puterilor în Titlul V al Constituției și prezintă un rolul de asigurator al supremației Constituției. Articolul 142 alin. (1) precizează că:

„*Curtea Constituţională este garantul supremaţiei Constituţiei*” [7].

Această formulare plasează Curtea într-o poziție-cheie de echilibrare a raporturilor dintre puterile statului. Articolul 146 detaliază atribuțiile sale, printre care:

- controlul constituționalității legilor;
- remedierea conflictelor juridice de natură constituțională care pot fi între autoritățile publice;
- hotărârea asupra constituționalității inițiativelor de revizuire a articolelor din Constituție.

Prin aceste atribuții, Curtea acționează ca un veritabil mecanism de echilibru, capabil să corecteze excesele de autoritate și să împiedice încălcarea separației puterilor.

Controlul constituțional și supremația Constituției

Supremația Constituției este o valoare esențială în orice regim democratic. Aceasta presupune că întreg pachetul legislativ, acțiunile și politicile publice trebuie să se supună și să respecte cadrul constituțional. Curtea Constituțională exercită un control de constituționalitate pentru a asigura această supremație. Midrigan subliniază că „apariția și dezvoltarea controlului de constituționalitate marchează un moment esențial în evoluția statului de drept” [8]. Autorul menționează că, în ciuda contestărilor și divergențelor de opinii privind unele decizii ale Curții Constituționale, existența și activitatea acesteia s-au dovedit a fi factori de stabilitate.

Midrigan ridică o serie de întrebări esențiale: *Care sunt limitele justiției constituționale într-un regim democratic? Poate această justiție deveni ea însăși o formă de „guvernare judiciară”? Este legitim ca judecători nealeși să aibă ultimul cuvânt asupra unor decizii majore ale unei majorități parlamentare alese democratic?*

Limitele justiției constituționale într-un regim democratic sunt multiple și complexe, reflectând necesitatea de a echilibra principiul guvernării majoritare cu protejarea

drepturilor minorităților. Justiția constituțională poate evolua, în anumite contexte, într-o formă de „guvernare judiciară", atunci când judecători nealeși își revendică autoritatea asupra unor decizii majore adoptate de o majoritate democratic aleasă [9] . Riscurile „guvernării judiciare" sunt reprezentate de extinderea excesivă a competențelor judiciare: Atunci când instanțele intervin frecvent în sfera legislativă, ele riscă să submineze procesul democratic, generând percepția că exercită o formă de guvernare judiciară, mai degrabă decât să se limiteze la interpretarea legii [10].

În constituția din România controlul constituțional este prevăzut în mod expres în mai multe aliniate ale art. 146, în special la lit. a), unde Curtea exercită:

„*controlul constituționalității legilor înainte de promulgare, la sesizarea Președintelui României, a unuia dintre președinții celor două Camere, a Guvernului, a Înaltei Curți de Casație și Justiție, a Avocatului Poporului, a unui număr de cel puțin 50 de deputați sau de cel puțin 25 de senatori"* [11].

De asemenea, lit. d) și e) extind acest control și asupra tratatelor internaționale și asupra regulamentelor Parlamentului. Această arhitectură normativă face din Curtea Constituțională principalul garant al supremației Constituției, într-un sistem în care legile și deciziile politice trebuie să treacă testul constituționalității pentru a fi valide.

Soluționarea conflictelor constituționale

Curțile Constituționale sunt competente să soluționeze conflictele juridice care pot fi de natură constituțională dintre o serie de autorități publice. Acest rol este esențial pentru a evita blocajele instituționale, precum și pentru a clarifica sfera de competență a fiecărei puteri. Astfel de conflicte sunt adesea simptomul unei suprapuneri de autoritate, iar Curtea are misiunea de a clarifica limitele fiecărei instituții. Într-un sistem de drept complex, conflictele sunt inevitabile, dar soluționarea lor trebuie să se facă în spiritul echilibrului constituțional.

În constituția din România, potrivit art. 146 lit. e), Curtea: *„soluționează conflictele juridice de natură constituțională dintre autoritățile publice, la cererea Președintelui României, a unuia dintre președinții celor două Camere, a primului-ministru sau a președintelui Consiliului Superior al Magistraturii"* [12].

Această prevedere asigură un **mecanism de mediere instituțională** într-un cadru constituțional. Soluționarea conflictelor permite menținerea funcționalității aparatului de stat, prevenind blocajele instituționale. Curtea, deși nu impune o sancțiune directă, stabilește limitele de competență și impune respectarea lor.

Dincolo de toate aceste aspecte trebuie sa afirmăm faptul că principiul separației puterilor nu mai poate fi înțeles în sensul său clasic, așa cum a fost formulat de Locke sau Montesquieu. Evoluția sistemelor democratice moderne a demonstrat că o separare rigidă a puterilor ar conduce la blocaje instituționale. Prin urmare, statele democratice au dezvoltat mecanisme de colaborare loială între autoritățile publice, pentru a asigura echilibrul funcțional al puterilor și pentru a preveni abuzurile de autoritate.

În România, aceste dezechilibre instituționale au necesitat intervenția unei autorități de echilibru: Curtea Constituțională, care, prin jurisprudența sa, a statuat că loialitatea constituțională este o valoare indispensabilă într-un stat de drept [13].

Art. 146 lit. e) din Constituție oferă acesteia atribuția de a remedia posibilele conflicte juridice de natură constituțională, aspect care înseamnă nu doar constatarea existenței conflictului, ci și stabilirea modalității de rezolvare a acestuia. Astfel, în societățile moderne, colaborarea loială între puterile statului devine o condiție esențială pentru funcționarea echilibrată și eficientă a guvernării. Respectul față de Constituție implică nu doar respectarea normelor juridice, ci și acceptarea unui cod de conduită instituțional care urmărește interesul public și previne polarizarea politică.

CONCLUZII

Democrația presupune mai mult decât alegeri libere: ea implică și existența unor instituții capabile să protejeze minoritățile, să apere drepturile fundamentale și să prevină abuzurile de putere. Unii autori consideră că deciziile curților constituționale pot avea un impact profund asupra coeziunii sociale și a încrederii în instituțiile publice. Prin deciziile sale obligatorii (conform art. 147 alin. 4 – „d*eciziile Curții Constituționale sunt general obligatorii și au putere numai pentru viitor*"), Curtea acționează nu doar ca arbitru juridic, ci și ca garant al democrației constituționale. Prin cenzura legilor ce contravin drepturilor fundamentale (Titlul II al Constituției) sau valorilor democratice, Curtea previne „*tirania majorității*" și asigură un climat de stabilitate și încredere în instituții.

Prin validarea referendumurilor (art. 146 lit. i)), soluționarea contestațiilor privind alegerile (lit. f)) și deciziile privind suspendarea Președintelui (lit. h)), Curtea participă activ la viața democratică a statului, fiind nu doar un gardian juridic, ci și un actor de echilibrare socială.

REFERINȚE:

1. Colon-Rios, Joel. The Legitimacy of the Juridical: Constituent Power, Democracy, and the Limits of Constitutional Reform. doi:10.60082/2817-5069.1107.
2. Tupytskyi, Oleksandr M., et al. „The Role of the Constitutional Court in the Implementation of the Principle of Checks and Balances System"*, Revista San Gregorio 42* (2020). https://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/article/view/1558
3. Merrill, Thomas W., „The Constitutional Principle of Separation of Powers", *The Supreme Court Review* 1991 (1991): 225-260. https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/scr.1991.3109603?journalCode=scr
4. Posner, Eric A., Balance-of-Powers Arguments and the Structural Constitution (November 20, 2012). University of Chicago Institute for Law & Eco-

nomics Olin Research Paper No. 622, Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2178725 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2178725

5. Gwyn, William B. "Indeterminacy of the Separation of Powers and the Federal Courts." *Geo. Wash. L. Rev.* 57 (1988): 474. https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gwlr57&div=35&id=&page=
6. Barber NW. Prelude to the Separation of Powers. *The Cambridge Law Journal*. 2001;60(1):59-88. doi:10.1017/S0008197301000629
7. Camera Deputaților, Constituția României, disponibilă online la adresa https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339&idl=1&par1=1
8. Midrigan, Pavel. "Controlul constituţional şi democraţia liberală." *Moldoscopie* 61.2 (2013): 76-86. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Controlul%20constitutional%20si%20democratia%20liberala.pdf
9. Hirsch Ballin, E., van der Schyff, G., & Stremler, M. (2020). European yearbook of constitutional law 2019: Judicial power: Safeguards and limits in a democratic society (Vol. 1). T.M.C. Asser Press | Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-6265-359-7
10. Piotrowski, R. (2018). Sędziowie i granice władzy demokratycznej w świetle Konstytucji RP. 80(1), 215–229. https://doi.org/10.14746/RPEIS.2018.80.1.17
11. Camera Deputaților, Constituția României, disponibilă online la adresa https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339&idl=1&par1=1
12. Camera Deputaților, Constituția României, disponibilă online la adresa https://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339&idl=1&par1=1 Safta, M. (2011). *Separarea puterilor în stat și loialitatea constituțională*. Tribuna Juridică. Disponibil la: http://www.tribunajuridica.eu/arhiva/An3v1/art8.pdf.

CONSOLIDAREA CAPACITĂȚILOR NORMATIVE ȘI INSTITUȚIONALE DE GESTIONARE A CONSTRUCȚIILOR HIDROTEHNICE

STRENGTHENING THE NORMATIVE AND INSTITUTIONAL CAPACITIES FOR THE MANAGEMENT OF HYDROTECHNICAL CONSTRUCTIONS

CZU: 351.79:352.07 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.27**

Pavel ZAMFIR
ORCID: 0000-0001-6772-5135
E-mail: pavel.zamfir@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Climate change poses serious environmental challenges, threatening ecosystems' ability to regenerate and maintain balance. It also hinders sustainable development by increasing the frequency and severity of extreme events such as floods and droughts.*

An analysis of Moldova's legal and regulatory framework, aligned with EU Directives, highlights the need for a coherent set of measures to strengthen public authorities' capacity to adapt to flood risks. This adaptation requires a dual approach.First, a national system for hydrometeorological monitoring and early warning must be developed, along with strengthened institutional capacity for its effective management.

Second, an Integrated Water Resources Management (IWRM) model should be implemented in five key river basins. This would support knowledge accumulation, rehabilitation of vulnerable hydrotechnical infrastructure, and stronger local stakeholder involvement.Together, these measures aim to build a robust framework of knowledge, infrastructure, policies, and legal tools that will enhance the state's long-term ability to manage extreme rainfall and reduce flood-related risks, including human and material losses.

Keywords: *policy documents, hydrotechnical constructions, ANAM (Agency for Apele Moldovei), SHS (State Hydrometeorological Service), SPCSE (General Inspectorate for Emergency Situations), LPA (Local Public Authorities), ME (Ministry of Environment).*

INTRODUCERE

Încălzirea globală și schimbările climatice provoacă diverse dezastre naturale, cum ar fi ploile torenţiale, secetele şi taifunurile, care devin din ce în ce mai intense și mai frecvente. Sunt de așteptat și alte efecte nocive ale acestor procese, provocate prin activitatea umană (antropică), cum ar fi perspectiva producerii unor inundaţii și viituri de mare amploare.

Prevenirea unor astfel de dezastre necesită actualizarea și perfecționarea legislației, precum și implementarea mai multor măsuri de control al inundațiilor, cu potențial de depășirea a nivelului actual de proiectare, rezistență și dimensionare a amenajărilor hidrotehnice și lucrărilor de construcții, executate pentru prevenirea, reducerea și eliminarea efectelor negative ale apei.

Potrivit estimărilor, schimbările climatice sunt prognozate să crească frecvența evenimentelor de precipitații intense în Republica Moldova, cu potențiale consecințe datorate inundațiilor distructive, având în vedere topografia deluroasă a țării și modul actual de utilizare a terenurilor. Majoritatea populației rurale din Republica Moldova locuiește în localități mici, situate în bazine hidrografice, care se află adesea în zone joase și în alte regiuni expuse riscului de inundații cauzate de ploi abundente.

În medie, sub influența schimbărilor climatice, precipitațiile vor deveni mai frecvente, fie în termeni absoluți, fie ca proporție din totalul precipitațiilor, ceea ce înseamnă mai puține precipitații, dar cu o proporție mai mare de evenimente de ploi torențiale. În timpul verii, frecvența zilelor ploioase este prognozată să scadă, iar intensitatea evenimentelor extreme este prognozată să crească. Aceste schimbări ale precipitațiilor abundente au implicații asupra vieților umane, culturilor agricole, animalelor, sectoarelor cheie ale economiei și bunurilor materiale, prin inundații rapide, furtuni de grindină etc. Conform proiecțiilor actuale privind schimbările climatice, se așteaptă o creștere a frecvenței și intensității zilelor cu precipitații extreme, ceea ce va duce la inundații fluviale potențial periculoase și amenințătoare pentru viață.

Având în vedere că în Republica Moldova au fost construite peste 4.000 de acumulări și iazuri de dimensiuni mici și medii, integritatea structurală a barajelor și stăvilarelor este esențială în orice strategie națională pe termen lung de adaptare la schimbările climatice. Majoritatea barajelor au fost proiectate în perioada sovietică, folosind formule empirice bazate pe condițiile hidrologice și climatologice de acum mai bine de 30-40 de ani. Astfel, în timpul proiectării acestor baraje, nu s-au luat în considerare modificările climatice. De asemenea, un număr necunoscut de baraje au fost construite ad-hoc de indivizi sau comunități fără un proiect corespunzător și/sau fără autorizație.

MATERIAL ȘI METODA

Pentru atingerea obiectivului prezentului articol, care constă în analiza cadrului legal și instituțional de asigurare a securității construcțiilor hidrotehnice, ca mecanism de prevenire și diminuare a consecințelor inundațiilor (rezultat al schimbărilor climatice și, subsecvent al ploilor abundente), au fost analizate documentele de politici în domeniul protecției mediului, o serie de legi, coduri, acte normative sub forma de hotărâri guvernamentale, Regulamente și instrucțiuni privind regimul construcțiilor hidrotehnice, inclusiv cele referitoare la competența autorităților abilitate în domeniu.

Cercetarea se bazează pe surse legislative ale UE și cele naționale, (în total 5 Strategii și Planuri naționale, 10 legi, 11 acte subordinate legilor), precum și pe practicile de gestionare a construcțiilor hidrotehnice.

Această analiză utilizează o abordare interdisciplinară, îmbinând instrumente juridice ale Republicii Moldova, UE, analiza datelor statistice.

Dintr-o perspectivă practică, îmbunătățirea cadrului legal național în materia gestionării, întreținerii și funcționării construcțiilor hidrotehnice este inspirată de rezultatele auditului conformității administrării și gestionării corpurilor de apă de suprafață, zonelor

de protecție, terenului fondului apelor și construcțiilor hidrotehnice aferente acestora, realizat de Curtea de Conturi a Republicii Moldova.

În plus, metodologia integrează analiza reglementărilor legale și datele statistice pentru identificarea deficiențelor în procesul de proiectare, construcție, gestionare, funcționare și desființare a construcțiilor hidrotehnice din punct de vedere a funcțiilor pe care le îndeplinesc (misiunii de bază) – asigurarea securității bazinelor acvatice, protecția patrimoniului, vieții și sănătății oamenilor.

Aplicativ la statutul actual al construcțiilor hidrotehnice **[1],** atenționăm, că construcția unui baraj (dig sau alt tip de obiect hidrotehnic) implică etape de planificare, proiectare și edificare a structurii, realizată atât în scopul reținerii apei, cât și controlul inundațiilor, alimentare cu apă potabilă, pentru industrie, irigații, generare de energie hidroelectrică, agrement etc.

Conform art. art. 19^2 din Legea apelor nr. 272 din 23 decembrie 2011 **[2],** în funcţie de destinaţie, construcţiile hidrotehnice se clasifică în:

a) baraje; b) diguri de protecţie contra inundaţiilor; c) staţii de pompare a apei;d) sisteme de irigare: bazine de apă şi conducta de presiune;e) clădirile centralelor hidroelectrice; f) sonde de apă, fântâni; g) depozite de reziduuri lichide provenite din industrie şi agricultură;h) alte construcţii hidrotehnice conform normativului NCM D.01.03-2007.

Conform datelor atestate în **Strategia de mediu pentru anii 2024-2030, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 409 din 12 iunie 2024 [3]** resursele de apă ale Republicii Moldova sunt reprezentate de 3 621 de râuri şi râuleţe cu o lungime de peste 16 mii km, de 4 126 de lacuri naturale şi bazine artificiale cu suprafaţa de 40 878 ha, amplasate şi construite pe cursurile şi în albiile acestora, de ape subterane: peste 5 002 sonde arteziene (dintre care 2 315 neexploatate și 2 687 exploatate; 1 711 – cu destinație de resurse de apă potabilă, 681 – resurse de apă pentru necesități menajere, 47 – pentru necesități agricole, 232 – cu menire industrială) şi de circa 166 542 de fântâni şi izvoare cu alimentare din apele freatice. Cele mai importante artere acvatice sunt fluviul Nistru şi râul Prut, râuri transfrontaliere, cu lungimea cursului de apă pe teritoriul Republicii Moldova de 660 km şi, respectiv, 695 km, şi cu suprafaţa totală a bazinelor de 19 070 km.

În Republica Moldova sunt aproximativ 1,240 km de diguri de protecție împotriva inundațiilor, în mare parte construite în perioada 1950-1960. Acestea oferă protecție împotriva inundațiilor pentru aproximativ 90,000 ha de teren, care în mare parte sunt utilizate în agricultură. Digurile de protecție împotriva inundațiilor, preponderent, sunt diguri din pământ, în ultimii ani gradul lor de întreținere a fost unul minim. Unele dintre aceste construcții sunt în stare deplorabilă fiind înregistrate ruperi de diguri serioase în perioada celor mai recente inundații de proporții din 2010.

Totodată, se atestă și aproximativ 5,000 de baraje și rezervoare pornind de la cele 2 baraje mari hidroelectrice, unul pe Nistru și altul pe Prut, până la un număr mare de rezervoare mici amplasate în apropiere de localități care sunt utilizate pentru aprovizionare cu apă și alte scopuri. Deși aceste rezervoare au un impact benefic asupra inundațiilor prin scăderea debitului în râuri, totuși există pericol de rupere a barajului cu consecințe

potențial catastrofale. În urma inundațiilor din 1994 au murit aproximativ 40 de persoane din această cauză **[4].**

Conform **Raportului auditului conformității administrării și gestionării corpurilor de apă de suprafață, zonelor de protecție, terenului fondului apelor și construcțiilor hidrotehnice aferente acestora [5],** inventarierea efectuată de către ANAM, în comun cu reprezentanții Inspecțiilor Ecologice raionale, Serviciului Protecției Civile și Situațiilor Excepționale (SPCSE), APL, a demonstrat că, în cazul unei părți considerabile din lacurile de acumulare/iazuri, **starea tehnică a construcțiilor hidrotehnice prezintă pericol,** cauzat de: starea avariată a barajelor (537 un.); lipsa sau nefuncționlitatea instalațiilor de regularizare și de evacuare a apei (200 un.); înnămolirea deversoarelor de evacuare a apei (289 un.).

Totodată, una din constatările făcute de auditor constă în **neconformitatea locațiunii construcțiilor hidrotehnice aferente lacului Costești,** urmare a nerespectării cadrului normativ de către APP, iar neînregistrarea terenului fondului apelor și **construcțiilor hidrotehnice** prezintă și în continuare un pericol cu grad sporit, cu probabilitatea apariției inundațiilor în localitățile din apropiere.

Evaluările de audit efectuate au relevat că APC și APL au înregistrat separat construcțiile hidrotehnice, pentru 38 de obiective acvatice **[6],** deși acestea fac parte din bunurile indivizibile ale lacurilor de acumulare/iazurilor. Din informația expusă în Scrisoarea ASP nr.01/5506 din 29.06.2021, se prezumă că, potrivit normativelor în construcții [7], **construcțiile hidrotehnice sunt parte a unui sistem complex de construcții și edificii interconectate ale infrastructurii de apă și obiect de înregistrare în Cadastrul de stat al apelor,** iar art.19 din **Legea cu privire la registre nr.71 din 22 martie 2007 [8]** interzice înregistrarea repetată a aceluiași obiect în două sau mai multe registre de stat.Astfel, se menționează că construcțiile hidrotehnice aferente lacurilor de acumulare/iazurilor sunt obiecte legate direct de terenul fondului apelor și nu pot fi utilizate separat fără bazinele acvatice formate, nici în scop economic, nici în scop de protecție. În condițiile date, a fost creată o situație incertă ce ține de delimitarea și înregistrarea bunurilor proprietatea statului, acestea fiind realizate discreționar, cu diferite moduri de interpretare și aplicare.

În cadrul auditului s-a mai constat, că au fost **privatizate circa 52 de construcții hidrotehnice,** aferente la 22 lacuri de acumulare/iazuri, cu suprafața de 1179,81 ha, amplasate în 5 raioane ale țării. Aceste construcții hidrotehnice au fost deja comercializate persoanelor terțe, care au devenit cumpărători de bună credință. Prin urmare, tranzacțiile efectuate au determinat neconformitatea înstrăinării bunurilor statului RM și accentuează consemnarea actelor juridice privind înstrăinarea sau dobândirea, în folosul persoanelor fizice sau al persoanelor juridice cu capital privat, a bunurilor domeniului public.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Capacitățile de monitorizare ale Serviciului Hidrometeorologic de Stat (SHS) sunt insuficiente pentru a evalua pericolele și vulnerabilitățile la nivel local cu precizie adecvată, iar actualul sistem de avertizare timpurie pentru inundații este slab. Stațiile de mo-

nitorizare ale SHS sunt distribuite neuniform, majoritatea fiind situate pe cele două mari râuri de frontieră (Prut și Nistru), lăsând interiorul țării slab deservit. Rețeaua de stații nu poate detecta în mod adecvat riscurile de inundații fluviale și rapide, iar hărțile de risc și hazard sunt învechite. Instituțiile de stat responsabile cu analiza riscurilor și evaluarea pericolelor – SHS, Administrația Națională „Apele Moldovei" (instituție publică) (ANAM), precum și Ministerul mediului (MM) – nu dispun în prezent de capacitățile tehnice necesare pentru a le desfășura în mod eficient, iar lipsa capacităților de modelare hidrologică și hidraulică limitează previziunile eficiente privind inundațiile.

Vulnerabilitatea cauzată de amenințarea inundațiilor este amplificată de capacitățile insuficiente ale autorităților publice locale (APL) în ceea ce privește planificarea și gestionarea riscurilor de inundații și a resurselor de apă la nivel de sub-bazin hidrografic. APL și părțile interesate din comunități nu dispun de capacitățile organizaționale și tehnice necesare pentru a implementa o gestionare integrată participativă a resurselor de apă și pentru a evalua și gestiona riscurile de inundații. Conform prevederilor Legii apelor Nr. 272 din 23 decembrie 2011, anumite elemente ale gestionării integrate a resurselor de apă la nivel local au fost delegate comitetelor de sub-bazin.

Deși aceste comitete au fost înființate, ele se întrunesc neregulat, nu au o strategie pe termen lung pentru implicarea utilizatorilor locali de teren în analiză și planificare, iar legăturile lor cu grupurile locale de utilizatori de apă și alte instituții de reglementare a utilizării terenurilor sunt slabe sau inexistente. Grupurile de utilizatori de apă nu beneficiază de sprijinul necesar pentru a asigura capacități adecvate de întreținere a infrastructurii hidrotehnice private și publice.

În acest context, se impune un set de măsuri menite să consolideze capacitatea autorităților abilitate a statului de a se adapta la riscurile de inundații generate de schimbările climatice printr-o abordare dublă. În special, urmează a fi dezvoltat un sistem național esențial de monitorizare hidrometeorologică și avertizare timpurie, inclusiv consolidarea capacităților instituționale pentru gestionarea și operarea acestuia la nivel național. În al doilea rând, se impune elaborarea unui model de gestionare integrată a resurselor de apă (IWRM) în cinci bazine hidrografice cheie, ceea ce va permite acumularea de cunoștințe și consolidarea capacităților instituționale pentru reabilitarea infrastructurii hidrotehnice expuse riscurilor majore, precum și creșterea implicării părților interesate locale în managementul apei.

Prin aceste măsuri, urmează a fi creat un cadru de cunoștințe, capacități, infrastructură, politici și reglementări legale necesare pentru a asigura un impact pe termen lung asupra capacității statului și autorităților acestuia de a gestiona precipitațiile extreme cauzate de schimbările climatice, prevenind astfel inundațiile care pot duce la pierderi de vieți omenești și pagube materiale.

Realizarea și exploatarea construcțiilor hidrotehnice presupune etape complexe de proiectare, execuție a unor volume semnificative de lucrări, activități de mentenanță, securizare, pază, etc., ce necesită eforturi importante din punct de vedere juridic, tehnic și financiar.

Prin urmare, se impune necesitatea consolidării și ajustării cadrului legislativ-normativ în domeniul construcțiilor hidrotehnice la prevederile **Directivei 2000/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2000 de stabilire a unui cadru de politică comunitară în domeniul apei și Directivei 2007/60/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2007 privind evaluarea și gestionarea riscurilor de inundații,** inclusive prin eliminarea multiplelor lacune legislative, a controverselor și neconformităților normative, caracteristice actualului cadru normativ, astfel încât, în Republica Moldova să se instituie o legislație sistematizată, integrală și rezilientă la provocările schimbărilor climatice, la consecințele dezastrelor naturale, având ca obiectiv protecția mediului, așezărilor omenești, a bunurilor, vieții și sănătății oamenilor.

CONCLUZII

În rezultatul analizei documentelor de politici și cadrului legal în materia construcțiilor hidrotehnice și asigurării securității acestora, formulăm următoarele concluzii:

1. Se atestă lipsa unui document unic privind obiectivul, scopurile, principiile de bază și alte aspecte relevante ale politicii statului pe termen mediu și lung în domeniul de edificare, exploatare, mentenanță și siguranță a tuturor categoriilor de construcții hidrotehnice, indifferent de tipul de proprietate, destinație și calitate gestionarului acestora.

2. Subsecvent, problemele în domeniul vizat, identificate în documentele de politici se reduc la faptul, că **infrastructurile hidrotehnice de gospodărire a apelor), nu corespund normelor tehnico-juridice contemporane, actualelor posibilități financiar-economice de întreținere și exploatare a lor normală, ele continuă să degradeze și duc la un șir de consecințe nefaste atât pentru mediu, cât și pentru localități, populație, economie;**

3. Se atestă nu numai lipsa referințelor la sursele de finanțare a activităților de menținere în stare de funcționalitate, reparație, etc., a construcțiilor hidrotehnice, dar și lipsa unui Program unic de finanțare din bugetul de stat și al autorităților publice locale, cu atragerea investițiilor, antrenarea agenților economici cointeresați, a programelor de refacere și menținere a funcționalității construcțiilor hidrotehnice (îndiguiri, baraje, etc.), care se află într-o stare critică și care pot prezenta un grad sporit de risc.

4. Actualul cadru normativ prezintă lacune și urmează a fi armonizat cu Directivele Europene privind gestionarea riscurilor de inundații și protecția resurselor de apă. Astfel, se impune:

a) Îmbunătățirea regimului de proprietate și gestiune. Infrastructura hidrotehnică trebuie clar delimitată între proprietatea publică și cea privată, evitând confuziile privind drepturile și responsabilitățile de întreținere.

b) Crearea unui sistem de monitorizare și avertizare timpurie. Este necesară dezvoltarea unui sistem digitalizat pentru evaluarea și gestionarea riscurilor de inundații și monitorizarea stării tehnice a construcțiilor hidrotehnice.

c) Implementarea unui program național de reabilitare a barajelor și digurilor. Se impune alocarea de resurse financiare și stabilirea unui cadru de responsabilități pentru reabilitarea infrastructurii critice.

d) Responsabilizarea instituțiilor publice și private. Este necesară stabilirea unor sancțiuni mai stricte pentru încălcarea normelor de siguranță a construcțiilor hidrotehnice și monitorizarea aplicării regulamentelor existente.

Aceste concluzii subliniază necesitatea unei reforme legislative și instituționale urgente pentru prevenirea dezastrelor hidrologice și gestionarea eficientă a infrastructurii hidrotehnice din Republica Moldova.

5. Concluzii privind măsurile de siguranță a construcțiilor hidrotehnice:

a) **Probleme majore**: Infrastructura hidrotehnică existentă nu corespunde standardelor moderne, fiind proiectată în perioada sovietică fără a lua în calcul schimbările climatice.

b) Deficiențe instituționale: Capacitățile reduse ale instituțiilor responsabile, lipsa unor sisteme de avertizare eficace și gestionarea ineficientă a construcțiilor hidrotehnice.

c) Neconformități și riscuri: Barajele și digurile prezintă deficiențe tehnice grave, iar unele construcții hidrotehnice au fost privatizate sau gestionate inadecvat.

d) Necesitatea actualizării reglementărilor tehnice. Normele privind proiectarea, construcția și exploatarea construcțiilor hidrotehnice trebuie revizuite pentru a reflecta riscurile climatice actuale și noile standarde europene de siguranță.

e) Monitorizare și întreținere preventivă. Sistemul național de supraveghere a infrastructurii hidrotehnice este insuficient. Se impune crearea unui **registru digitalizat** al construcțiilor hidrotehnice și implementarea unor inspecții periodice obligatorii.

f) Consolidarea capacităților instituționale. Autoritățile responsabile (ANAM, SHS, MM, etc.) trebuie dotate cu resurse adecvate pentru a monitoriza și gestiona riscurile asociate barajelor și digurilor.

g) Sisteme de avertizare timpurie și planuri de intervenție Implementarea unui **sistem modern de prognoză și alertă** privind riscurile hidrologice ar reduce impactul inundațiilor. Totodată, trebuie elaborate **planuri clare de intervenție** pentru situații de urgență.

h) Clarificarea responsabilităților în administrarea construcțiilor hidrotehnice. Se impune o **delimitare clară a obligațiilor** dintre stat, autoritățile locale și proprietarii privați ai barajelor și digurilor pentru întreținere și reabilitare.

i) Alocarea de fonduri pentru reabilitare și modernizare. Finanțarea infrastructurii hidrotehnice trebuie inclusă într-un **program național de reabilitare**, cu surse de finanțare clare din bugetul de stat, fonduri UE și investiții private.

j) Adoptarea unor sancțiuni stricte pentru nerespectarea normelor de siguranță. Înăsprirea legislației pentru a preveni construcțiile ilegale, exploatarea defectuoasă și lipsa măsurilor de întreținere a infrastructurii hidrotehnice.

REFERINȚE:

1. Conform art. 2 din Legea apelor nr. 272 ***construcţii hidrotehnice*** – construcţii destinate utilizării resurselor de apă în diferite scopuri, protecţiei acestora, precum şi prevenirii efectelor distructive ale apelor, inclusiv ale celor care conţin poluanţi;
2. Monitorul Oficial Nr. 81 din 26-04-2012.
3. Monitorul Oficial Nr. 325-328 din 30-07-2024.
4. Conform Raportului „Evaluarea preliminară a riscului la inundații”, elaborat de Beta Studio SRL și HR Wallingford Ltd.
5. Anexa la Hotărârea Curții de Conturi nr. 73 din 20 decembrie 2021.
6. 30 de cazuri înregistrate la nivel de APC și 8 cazuri înregistrate la nivel de APL (vezi Anexa nr. 10 la Raportul de audit).
7. СНиП 2.06.03-85 Проектирование польдерных систем, СNиП 2.06.05-84, Земляные плотины.
8. Monitorul Oficial Nr. 70-73 din 25-05-2007.

CRIME DE RĂZBOI: ASPECTE JURIDICE ȘI INTERNAȚIONALE

WAR CRIME: LEGAL AND INTERNATIONAL ASPECTS

CZU: 341.322.5:341.413 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.28**

Dan AMARINE, drd, România
ORCID: 0009-0008-9534-5250
E-mail: dan_amarine@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the complex legal framework and implications surrounding war crimes, focusing on their definition, historical evolution, prosecution mechanisms, and contemporary challenges. Through normative and comparative analysis, it examines international treaties, customary law, and the role of institutions such as the International Criminal Court. The study highlights both the legal progress and the political obstacles that affect the enforcement of international humanitarian law. Case studies and jurisprudential examples are used to illustrate recurring patterns and evolving interpretations. Ultimately, the paper underlines the importance of accountability, victim protection, and universal jurisdiction in the fight against impunity for war crimes.*

Keywords: *war crimes, international law, criminal justice, international criminal court, humanity.*

INTRODUCERE

Crimele de război reprezintă una dintre cele mai grave încălcări ale dreptului internațional umanitar. Acestea implică acte de violență extremă comise împotriva civililor, prizonierilor de război sau altor persoane protejate în timpul conflictelor armate.

Definirea acestor fapte și încadrarea lor juridică au fost stabilite de-a lungul timpului prin tratate internaționale, începând cu Convențiile de la Geneva (1949) și culminând cu Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale [1].

Dintre toate crimele aflate sub jurisdicția Curții Penale Internaționale, sigur crimele de război sunt cele mai vechi, combatanții fiind judecați, încă din cele mai îndepărtate timpuri, pentru încălcări ale regulilor conflictului armat. În cadrul Conferinței de la Roma pentru adoptarea Statutului Curții Penale Internaționale, crimele de război au fost definite cât mai detaliat posibil.

Infracțiunile grave sunt, în special, violări grave ale normelor de drept internațional umanitar. Independent de Statutul de la Roma, în conformitate cu Convențiile de la Geneva, statele trebuie să adopte legislația necesară prin care să asigure sancționarea penală eficientă a celor ce comit sau ordonă comiterea oricăror dintre încălcările grave, de a căuta astfel de persoane și de a le aduce, indiferent de naționalitatea lor, în fața instanțelor de judecată proprii.

Așadar, crima de război este fapta de încălcare a legilor războiului din timpul unui conflict armat, care cade sub incidența dreptului internațional. Încălcarea legilor războiului poate fi făcută de o persoană sau un grup, de militari sau civili. Orice violare a legilor războiului în conflictele militare dintre state sunt considerate crime de război, pe când violările legilor războiului în cadrul conflictelor interne cad sub incidența dreptului național.

EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE CRIMĂ DE RĂZBOI

Legile războiului sau tradiții care să reglementeze conflictele au existat de multe secole, iar încălcarea acestor legi a fost pedepsită diferit de-a lungul istoriei. La cumpăna dintre secolele al XIXlea și al XX-lea, comunitatea internațională a simțit nevoie să sistematizeze numeroasele tradiții, legi și reguli încă nescrise în Convențiile de la Haga. Conceptul modern de crimă de război a fost dezvoltat în timpul Proceselor de la Nürnberg, având ca bază definițiile din Carta de la Londra cu privire la Tribunalul militar internațional publicată la 8 august 1945. Pe lângă crimele de război, Carta definea crimele împotriva păcii și crimele împotriva umanității. Termenul crimă de război este definit în partea a doua a articolului 8 din Statutul de la Roma al Curții Penale Internaționale, potrivit căruia acesta se referă la:

a) încălcări grave ale Convenției de la Geneva din 12 august 1949, și anume, oricare dintre următoarele acte împotriva persoanelor sau bunurilor protejate în conformitate cu prevederile Convenției:
   1. crimă premeditată;
   2. tortura sau tratamentul inuman, inclusiv experimentele biologice;
   3. cauzarea în mod intenționat de suferințe mari sau vătămări corporale grave sau daune asupra sănătății;
   4. distrugerea ilegală, lipsită de sens și pe scară largă a patrimoniului, care nu necesită implicare militară;
   5. obligarea unui prizonier de război sau a unei alte persoane să servească în forțele armate ale unei puteri ostile;
   6. să priveze în mod intenționat un prizonier de război sau altă persoană de dreptul la un proces echitabil;
   7. deportarea ilegală, transferul sau privarea ilegală de libertate;
   8. luarea de ostatici.

b) alte încălcări grave ale legilor aplicate în conflictele armate internaționale în cadrul stabilit al dreptului internațional, și anume oricare dintre următoarele acte:
   1. atacuri planificate asupra civililor care nu sunt direct implicați în acțiuni militare;
   2. atacuri planificate asupra obiectelor civile, obiecte care nu sunt ținte militare;
   3. atacuri planificate asupra personalului, a instalațiilor, a materialelor, a unităților sau a vehiculelor implicate în furnizarea de misiuni de asistență umanitară sau de menținere a păcii, în conformitate cu Carta Organizației

Națiunilor Unite, atâta timp cât acestea au dreptul la protecția civililor sau a obiectelor civile privind dreptul internațional al conflictelor armate;

4. săvârșirea unui atac, atunci când se știe că un astfel de atac va provoca moartea sau rănirea civililor sau daunele aduse obiectelor civile vor fi pagube grave asupra mediului natural, ceea ce este în mod evident incomensurabil cu superioritatea militară generală;
5. atacul asupra țintelor neprotejate și ne-militare ale unui oraș, al unui sat, al unei locuințe sau al unei clădiri sau al bombardării prin orice mijloace.

CADRUL LEGAL INTERNAȚIONAL

Principiile și normele de drept internațional, referitoare la conducerea ostilităților, la mijloacele și metodele de luptă la care se recurge în cadrul conflictului armat, inclusiv la limitele în care acestea pot fi folosite, ca și cele privind protecția, la condițiile speciale ale acțiunilor de luptă, a anumitor categorii de persoane și bunuri, se aplică în mod egal și nediferențiat tuturor părților implicate în conflict [2].

Menirea acestor reguli este de a limita efectele distructive ale confruntărilor militare și de a împiedica producerea de distrugeri inutile, de a umaniza, pe cât posibil, prin limitarea ostilităților și atenuarea rigorilor acestora, în măsura în care necesitățile militare o permit, recurgerea la forța armelor și de a-i determina pe combatanți de a se abține de la excese, dincolo de orice rațiune și justificare.

Principiile fundamentale, precum și principalele reguli ale dreptului pozitiv în materie, sunt cuprinse în Convenția a IV-a de la Haga din 1907 referitoare la legile și obiceiurile războiului terestru și regulamentul anexă al acesteia, precum și în cele patru Convenții de la Geneva din 1949 privind protecția victimelor războiului, care se referă la îmbunătățirea soartei răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, la îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților forțelor armate maritime, la tratamentul prizonierilor de război, și la protecția persoanelor civile în timp de război, ale căror prevederi au fost reafirmate și dezvoltate în 1977 prin două protocoale adiționale, care privesc protecția victimelor conflictelor armate internaționale, respectiv neinternaționale. Principiul fundamental al dreptului conflictelor armate este că părțile aflate în conflict nu trebuie să cauzeze adversarului daune disproporționate față de scopul războiului, care este acela de a distruge sau de a slăbi potențialul militar al inamicului și nu inamicul însuși. De aici rezultă alte două principii fundamentale și anume că persoanele puse în situația de a lupta și cele care nu participă la ostilități trebuie să fie tratate cu omenie, protejate și respectate și că părțile la un conflict armat nu au dreptul nelimitat în alegerea mijloacelor și metodelor de luptă pe care le folosesc. Din aceste principii fundamentale decurg și alte principii care stau la baza atât a reglementărilor privind folosirea mijloacelor și a metodelor de luptă, cât și a celor privind protecția persoanelor victime ale războiului. Un prim asemenea principiu este că fiecare persoană protejată are dreptul la respectul vieții sale, al integrității fizice și morale și a atributelor inseparabile ale personalității. Persoana căzută în luptă este inviolabilă, iar inamicul care se predă tre-

buie să i se cruțe viața. Nimeni nu trebuie să fie supus la torturi fizice sau mentale, nici la pedepse corporale sau tratamente crude ori degradante. Fiecărei persoane trebuie să i se recunoască personalitatea să juridică, ea având dreptul la respectul onoarei, al drepturilor sale familiale, al convingerilor și obiceiurilor.

Convențiile de la Geneva din 1949 și protocoalele adiționale constituie pilonii fundamentali ai dreptului internațional umanitar [3].

Statutul Curții Penale Internaționale adoptat în 1998 a consolidat aceste prevederi, stabilind jurisdicția asupra crimelor de război, crimelor împotriva umanității și genocidului.

MECANISME DE URMĂRIRE PENALĂ

Curtea Penal Internationala (CPI) are jurisdictie asupra a 4 tipuri de infractiuni:

1. Genocidul (art. 6)
2. Crimele impotriva umanitatii (art. 7)
3. Crimele de război (art. 8)
4. Crima de agresiune (art. 8 bis)

Pe lângă CPI, tribunalele ad-hoc precum cele pentru fosta Iugoslavie – International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY) s-au înființat cu scopul judecării persoanelor responsabile de crime internaționale comise în conflictele armate din fosta Iugoslavie, restabilirii păcii și justitiei in regiune, respectiv combaterii impunitatii și reafirmarea normelor dreptului internațional umanitar. Aceste instituții împreuna cu Tribunalul Penal pentru Rwanda (ICTR), au demonstrat voința comunității internaționale de a combate impunitatea [4].

Cu toate acestea, provocările rămân, în special în cazurile în care statele refuză cooperarea cu aceste instituții.

PROVOCĂRI ȘI CONTROVERSE CONTEMPORANE

Politizarea justiției internaționale și lipsa universalității CPI sunt două dintre cele mai mari obstacole în fața unei aplicări eficiente a dreptului internațional penal [5].

De asemenea, dificultățile în colectarea probelor și protejarea martorilor afectează în mod semnificativ procesul de justiție.

CAZURI NOTABILE ȘI JURISPRUDENȚĂ

Cazul Lubanga a fost prima condamnare emisă de CPI pentru recrutarea și folosirea copiilor soldat (sub 15 ani);

De asemenea, procesele din Ucraina și Siria oferă noi perspective asupra adaptării normelor juridice internaționale la conflictele moderne.

CONCLUZII

Comunitatea internațională a demonstrat că este capabilă să negocieze și să ajungă la înțelegeri privitoare la adoptarea unor instrumente juridice internaționale complicate,

care codifică reguli existente, elaborează altele noi, dar creează și instituțiile necesare implementării acestora.

Asigurarea responsabilității pentru crimele de război este esențială pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Dezvoltarea continuă a mecanismelor internaționale de justiție penală este un semn al maturizării dreptului internațional public.

REFERINȚE:

1. Beatrice Onica-Jarka, Drept internațional umanitar – note de curs, Editura Universul Juridic, București, 2011, p.173.
2. Statutul Curții Penale Internaționale, art. 8, http:// www.cab1864.eu/upload/ STATUTUL%20CURTII%20 PENALE%20INTERNATIONALE.pdf, accesat la 20 iunie 2025.
3. Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie, document nr. S/RES/827/25 mai 1993, art. 7, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/ statute_827_1993_ en.pdf, accesat la 21 iunie 2025.
4. Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, Statutul Tribunalului Penal Internațional pentru Ruanda, document nr. S/RES/955/8 noiembrie 1994, art. 4, https:// documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/ PDF/ N9514097.pdf?OpenElement, accesat la 20 iunie 2025.
5. Statutul Curții Penale Internaționale, art. 8, alin. 1, http://www.cab1864.eu/ upload/STATUTUL%20CURTII%20 PENALE%20INTERNATIONALE.pdf, accesat la 20 iunie 2025.

REGIMUL CONFLICTUAL AL ACTELOR ŞI FAPTELOR JURIDICE PRIVIND NAVIGAŢIA CIVILĂ MARITIMĂ ŞI AERIANĂ

THE CONFLICT OF LAWS REGIME GOVERNING LEGAL ACTS AND FACTS IN CIVIL MARITIME AND AIR NAVIGATION

CZU: 341.225.5:341.226:341.9 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.29**

Valeriu BABĂRĂ
ORCID: 0000-0003-4261-2772
E-mail: valeriubabara@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The issues adressed in the article concern the private international law regime applicable to legal acts and deeds related to maritime and air civil navigations.*

Thus, on the one hand, the article analyzes the application of the law of the flag of the ship or aircraft, as the law of the country with which the legal acts and deeds related to civil navigation are most closely connected, and on the other hand, it examines the scope of the applicable law, including the legal acts and deeds occurring on board of the ship or aircraft. The identified conflict-of-law solutions are derived from the private international law regulations contained in Chapter Five of the Civil code, specifying that they were taken from the European regulations on the matter – Regulation (EC) No. 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I) and Regulation (EC) No. 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II)

Keywords: *legal acts and facts, scope of application, applicable law, lex pavilionis, conflict of laws regime.*

1. Precizări prealabile

Precizarea care se impune din capul locului constă în aceea că în cuprinsul acestui studiu ne vom preocupa de analiza regimului de drept internaţional privat al actelor şi faptelor juridice în materia navigaţiei civile maritime şi aeriene.

Astfel, în primul rând va fi analizată soluţia aplicării legii pavilionului navei sau aeronavei în calitate de lege a ţării cu care actele şi faptele juridice privind navigaţia civilă prezintă legăturile cele mai strânse.

Ulterior, vom aborda domeniul legii aplicabile actelor şi faptelor juridice petrecute la bordul navei sau aeronavei, precum şi a actelor şi faptelor juridice asimilate cu cele petrecute la bord prin prisma soluţiilor conflictuale stabilte în Cartea a Cincea din Codul civil.

2. Aplicarea legii pavilionului navei sau aeronavei în calitate de lege a ţării cu care actele şi faptele juridice privind navigaţia civilă prezintă legăturile cele mai strânse

Menţionăm, că reglementările în materie, şi anume art. 2632 şi art. 2644 din Codul civil, nu exclud actele şi faptele juridice privind navigaţia civilă maritimă şi aeriană din sfera lor de aplicare, dar particularităţile pe care le prezintă aceste acte şi fapte determină ca, în cazul localizării lor obiective, să devină incidentă, de regulă, o soluţie conflictuală specifică, constând în aplicarea legii pavilionului navei sau legii statului de înmatriculare a aeronavei (*lex pavilionis* sau *lex banderae*).

Astfel, în situaţia în care părţile nu au determinat legea aplicabilă actului sau faptului juridic privind navigaţia civilă în condiţiile art. 2615, respectiv art. 2643 din Codul civil, doctrina de specialitate [1, p. 861] admite în general că actul şi faptul la care ne referim prezintă, de regulă, legăturile cele mai strânse cu legea pavilionului navei sau aeronavei, putând fi astfel localizate obiectiv în sfera acestei legi, în temeiul soluţiilor conflictuale din art. 2616 alin. (1), respectiv art. 2633 alin. (3) din Codul civil.

Titlul cu care legea pavilionului se aplică în cazul actelor şi faptelor juridice privind navigaţia civilă este, în principiu, diferit faţă de cel cu care aceeași lege guvernează regimul juridic al mijloacelor de transport prevăzut de art. 2603 alin. (1) lit.a) din Codul civil.

Astfel, în timp ce în acest din urmă caz, legea pavilionului se aplică cu titlu de lege naţională a mijlocului de transport respectiv, în situaţia de care ne ocupăm aici aceasta este incidentă ca lege teritorială (*lex loci*), a locului unde actul sau faptul juridic (de regulă, ilicit) privind navigaţia civilă s-a săvârşit. Aplicarea, cu acest titlu, a legii pavilionului în cazul actelor şi faptelor privind navigaţia civilă reprezintă o consecinţă directă a împrejurării că nava şi aeronava sunt considerate, din punct de vedere juridic o extensie a teritoriului statului al căror pavilion îl poartă, iar faptele juridice (*lato sensu*) petrecute la bordul lor sau în legătură cu acestea constituie fapte săvârşite pe teritoriul statului respectiv.

Raţiunea aplicării legii pavilionului pentru actele şi faptele juridice privind navele şi aeronavele civile este similară celei existente în cazul aplicării legii locului producerii prejudiciului (*lex loci damni*) pentru faptele juridice, în general, în sensul art. 2633 alin. (1) din Codul civil.

Totodată, trebuie reţinute pentru această situaţie, argumentele de natură practică în sensul că legea pavilionului oferă satisfacţie în cel mai înalt grad principiilor teritorialităţii, suveranităţii şi generalităţii, existând interesul statului pavilionului că actele şi faptele petrecute la bordul navei sau aeronavei să fie supuse legii sale, ca lege unică [2, p. 666].

Prin urmare, legea pavilionului se poate aplica indiferent unde se află nava sau aeronava în momentul săvârşirii actului sau faptului juridic, adică în marea teritorială ori în cea liberă, respectiv în spaţiul aerian de deasupra acestora, cu precizarea că dacă în primul caz, aplicarea legii pavilionului este numai probabilă (pe lângă legea ţării de

expediţie şi de destinaţie), în cel de-al doilea caz legea pavilionului este aplicabilă în primul rând.

3. Domeniul legii aplicabile

3.1. Actele şi faptele juridice petrecute la bordul navei sau aeronavei

Legea pavilionului navei sau legea statului de înmatriculare a aeronavei, care potrivit dreptului conflictual al Republicii Moldova trebuie să coincidă cu legea pavilionului aeronavei poate guverna, în primul rând, actele şi faptele juridice intervenite la „bord" şi care, prin natura lor, prezintă strânse legături cu această lege.

În această situaţie, este vorba de ipoteza în care actele şi faptele juridice respective se cantonează în sfera unei singure nave sau aeronave şi acestea nu afectează terţii aflaţi în afara acelei nave sau aeronave, în sensul că nu au legătură cu exteriorul.

Faptele (*stricto sensu*) şi actele juridice care îndeplinesc această condiţie sunt cu precădere următoarele:

a) Referitor la faptele juridice:

- delictele civile săvârşite la bord (de exemplu, o explozie provocată), care produc prejudicii persoanelor şi bunurilor transportate. Prevederi privind răspunderea pentru asemenea fapte ilicite, petrecute la bordul aeronavelor, aplicabile în cazul în care dreptul Republicii Moldova este *lex causae*, sunt cuprinse în art.47 din Codul aerian al Republicii Moldova [3], care transpune Regulamentul (CE) nr.216/2008 al Parlamentului European şi al Consiliului din 20.02.2008 [4].

În noţiunea de delict civil săvârşit la bord pot fi incluse, de regulă, şi situaţiile în care la bord s-a efectuat numai un act de executare ori s-a produs rezultatul prejudiciabil.

- faptele de stare civilă (naşterea sau decesul) survenite la bordul navei sau aeronavei. Procedura de înregistrare a acestora este prevăzută de art.4 din Legea nr.100 din 26.04.2001 privind actele de stare civilă, republicată [5] şi se aplică, desigur, în cazul navelor şi aeronavelor care circulă sub pavilionul Republicii Moldova.

b) Referitor la actele juridice:

- căsătoria încheiată pe o navă sub pavilionul Republicii Moldova în afara apelor teritoriale ale acesteia;
- orice alte acte juridice care, prin natura lor şi/sau conform împrejurărilor, produc efecte strâns legate de bordul navei sau aeronavei unde s-a săvârşit (de exemplu, un depozit necesar încheiat în caz de necesitate la bord).

3.2. Actele şi faptele juridice asimilate cu cele petrecute la bord

În domeniul legii pavilionului navei sau aeronavei sunt incluse şi actele, şi faptele juridice menţionate în art. 2603 alin. (3) din Codul civil, care deşi nu în toate cazurile sunt săvârşite „la bord", sunt asimilate acestora din urmă, prin voinţa legiuitorului.

Astfel, potrivit textului, legea pavilionului navei sau statului de înmatriculare a aeronavei guvernează îndeosebi:

a) Împuternicirile, competenţele şi obligaţiile comandantului navei sau aeronavei.

Precizăm, că în aceste noţiuni se includ, de exemplu, atribuţiile comandantului privind conducerea navei sau aeronavei, securitatea navigaţiei, actele şi faptele de stare civilă petrecute la bord, puterile de reprezentare faţă de terţi etc.;

b) Contractul de angajare a personalului navigant, dacă părţile nu au ales o altă lege.

Aşadar, în lipsă de *lex voluntatis*, legiuitorul a supus contractul de muncă al personalului navigant legii pavilionului. Constatăm că această soluţie conflictuală apare ca o aplicaţie, într-un caz concret, a normei conflictuale din art. 2622 alin. (3), conform căreia contractul individual de muncă este supus, în măsura în care legea aplicabilă nu a fost aleasă de părţi, iar legea ţării în care sau din care angajatul îşi desfăşoară în mod obişnuit activitatea nu poate fi determinată, legea ţării în care este situată unitatea angajatoare. Justificarea acestei soluţii conflictuale rezidă în aceea că legea pavilionului (naţionalităţii) navei sau aeronavei coincide, de regulă, cu legea sediului unităţii care angajează salariatul.

Un argument în favoarea soluţiei conflictuale stabilite de art. 2603 alin. (3) lit. b) de a supune contractul de angajare a personalului navigant, ca act juridic, legii pavilionului navei sau aeronavei, este că acest contract prezintă prin natura lui legăturile cele mai strânse cu locul unde se execută, adică la bordul navei sau aeronavei, ceea ce determină ca articolul menţionat să fie în concordanţă şi cu art. 2622 alin. (4) din Codul civil.

Astfel, ca urmare a acestei dispoziţii legale, condiţiile de fond, conţinutul şi efectele contractului de angajare a personalului navigant cad sub incidenţa legii pavilionului, inclusiv aspectele precum: statutul juridic al echipajului, drepturile şi obligaţiile proprietarului şi/sau căpitanului navei sau aeronavei, pe de o parte, şi ale echipajului, de cealaltă parte, răspunderile reciproce etc.;

c) Răspunderea armatorului navei sau aeronavei sau a întreprinderii de transport aerian pentru faptele şi actele comandantului şi echipajului.

În această situaţie este vorba de o formă a răspunderii comitentului pentru fapta prepuşilor săi;

d) Drepturile reale şi de garanţie asupra navei sau aeronavei, precum şi formele de publicitate privitoare la actele prin care se constituie, se transmit sau se sting asemenea drepturi.

Prin supunerea drepturilor reale şi de garanţie asupra navei şi aeronavei legii pavilionului acesteia, art. 2603 alin. (3) a consacrat o soluţie perfect concordată cu cea din art. 2603 alin. (1) lit. a) din Codul civil.

În ceea ce priveşte legea aplicabilă formelor de publicitate referitoare la nave şi aeronave, textul instituie o excepţie de la regula stabilită de art. 2610 alin. (1) din Codul civil. Această excepţie se justifică prin natura lor esenţialmente mobilă a navelor şi aeronavelor.

În ceea ce priveşte regimul juridic al infracţiunilor săvârşite la bordul navelor sau aeronavelor, precizăm că reglementările prevăzute în Capitolul VI al Cărţii a Cincea din Codul civil se referă la regimul conflictual al delictelor civile. Pentru infracţiunile săvârşite la bord, care nu sunt compatibile cu conflictele de legi, se aplică reglementări speciale, cuprinse atât în legislaţia internă cât şi în convenţiile internaţionale la care Republica Moldova este parte.

4. Concluzii

Concluzia esenţială care se desprinde din analiza efectuată constă în aceea că, deşi, reglementările în materie nu exclud faptele şi actele juridice din sfera lor de aplicare, totuşi particularităţile pe care le prezintă aceste acte şi fapte determină ca în cazul localizării lor obiective să devină incidentă, de regulă, o soluţie conflictuală specifică, constând în aplicarea legii pavilionului navei sau legii statului de înmatriculare a aeronavei – *lex pavilionis* sau *lex banderae*.

Această soluţie conflictuală se justifică pe următoarele considerente:

Primo – Aplicarea legii pavilionului pentru actele şi faptele juridice privind navele şi aeronavele civile este similară celei existente în cazul aplicării legii locului producerii prejudiciului – *lex loci damni* – pentru faptele juridice în general.

Secundo – Argumente de natură practică, în sensul că *lex pavilionis* oferă satisfacţie în cel mai înalt grad principiilor teritorialităţii, suveranităţii şi generalităţii, existând interesul statului pavilionului ca actele şi faptele petrecute la bordul navei sau aeronavei să fie supuse legii sale, ca lege unică.

REFERINȚE:

1. CHESHIRE, G., NORTH, P., FAWCETT, J., Private International Law, 14th edition, Oxford Press University, 2008, ISBN 978-019-96-7899-0.
2. SITARU, D-A., Drept Internaţional Privat, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2013, ISBN 978-606-18-0238-8.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nr. 95-104 din 23.03.2018.
4. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. L.79 din 19.03.2008.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. Nr. 28-51 din 25.01.2024.

ANALIZA REGLEMENTĂRILOR RFG ÎN MATERIA TRANSPORTULUI RUTIER NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI

THE ANALYSIS OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY'S SETTLEMENTS IN THE FIELD OF NATIONAL AND INTERNATIONAL ROAD TRANSPORT OF GOODS

CZU: 341.224:656.025.2/.4(430.1) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.30**

Elena BAJUREA-OSTROFEȚ
ORCID: 0009-0009-9911-5708
E-mail: elena.bajurea.13@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova,
Ambasada Republicii Moldova în Republica Federală Germania

Summary. *The present research aims to elaborate an analytic synthesis related to the legislation of the Federal Republic of Germany in the field of national and international road transport of goods. The federal state successfully maintains the leadership on the chapter of road freight transport on the territory of the European Union, as well as in regard to third party countries. This domain's legislation of the Federal Republic of Germany is dynamic and diverse and, on this ground, presents interest for accomplishing a deep analysis over its structure and content. The accomplished research aims to demonstrate the actuality and efficiency of the legislation of the Federal Republic of Germany in the field of road transport of goods, as well as the perfect hierarchy of the normative acts in the legislation of the federal state.*

Keywords: *The Federal Republic of Germany; road transport of goods; law; European Union; Commercial Code.*

INTRODUCERE

Republica Federală Germania, fiind cotat drept statul cu cea mai puternică economie a Uniunii Europene, prezintă și un sistem de legi performant, care se propune a fi analizat în prezentul articol.

Un caracter deosebit al legislației germane este condiționat și de forma de guvernământ a acestui stat. Fiind o republică federală, Germania îmbină cu succes actele normative adoptate la nivel federal, precum și cele adoptate la nivel de pământuri – părți componente a federației. În particular, legile ordinare – adoptate de către Bundestag-ul german, sunt ierarhic superioare instrumentelor statutare, care sunt emise de către guvernul federal, de către un ministru federal sau de către guvernele landurilor. Reglementările locale au o forță juridică inferioară instrumentelor statutare și pot fi emise de către o persoană juridică care funcționează în temeiul dreptului public (de exemplu, o municipalitate) [1].

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Un aspect deosebit al legislației germane se referă la încorporarea prevederilor în domeniul transportului rutier de mărfuri în *Codul Comercial, adoptat la 10.05.1987, [2],* care a marcat numeroase modificări, inclusiv în ultimii ani, cea mai recentă fiind aprobată la 27.12.2024.

Una din normele cărții care prezintă interes pentru prezentul studiu se referă la scrisoarea de trăsură. Astfel, Codul stipulează că, scrisorile de trăsură pot fi solicitate cu precomandă și, transmise prin andosament [3].

Secțiunea a 4-a a cărții este dedicată în totalitate operațiunilor de transport de mărfuri. Astfel, legislația germană definește laconic contractul de transport de mărfuri, acesta fiind contractul în virtutea căruia transportatorul este obligat să transporte bunurile până la destinația stabilită și să le predea destinatarului [4]. În condițiile în care codul stabilește că, dispozițiile secțiunii 4 menționate se aplică în egală măsură transportului de mărfuri pe cale terestră, fluvială, maritimă sau aeriană, determinat de realizarea unei tranzacții comerciale [5], legislația germană atestă un contrast puternic cu legislația RM în acest domeniu, care divizează legislația transporturilor rutiere și feroviare în felul următor: *Codul transporturilor rutiere nr. 150/2014 [6],* și *Codul transportului feroviar nr. 19/2022 [7].*

Conținutul scrisorii de trăsură, reflectat la art. 408 din cod este similar celui reglementat de art. 6 din *Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele, adoptată la Geneva la 19.05.1956 (în continuare – Convenția C.M.R.) [8].*

O trăsătură distinctivă și inovativă a legislației germane în acest sens o constituie posibilitatea întocmirii și prezentării scrisorii de trăsură în versiune electronică. Astfel, o înregistrare electronică care îndeplinește aceleași funcții ca o scrisoare de trăsură, este considerată echivalentă cu scrisoarea de trăsură, cu condiția ca autenticitatea și integritatea evidenței să fie asigurate în orice moment.

Transportul rutier de mărfuri periculoase este laconic reglementat de legislația germană. Astfel, în cazul în care urmează să fie transportate mărfuri periculoase, expeditorul informează transportatorul, în timp util și în formă scrisă, cu privire la natura exactă a pericolului și, după caz, la măsurile de precauție care trebuie luate.

Spre deosebire de Republica Federală Germania, Republica Moldova, fiind și ea parte la Acordul A.D.R. [9], a optat în favoarea punerii în aplicare a unui act normativ responsabil în exclusivitate de reglementarea aspectelor de ordin procedural a operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri periculoase – *Regulamentul transporturilor rutiere de mărfuri periculoase, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2017 [10].*

Pe lângă faptul încorporării prevederilor legate de transportul rutier național și internațional rutier de mărfuri în Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987, legiuitorul german a asigurat operatorii germani de transport rutier național și internațional de mărfuri cu încă un act normativ important – *Legea privind transportul rutier de mărfuri,*

adoptată la 22.06.1998 [11]. Definiția transportului rutier de mărfuri diferă semnificativ față de cea enunțată de Codul Comercial: „Transportul rutier de mărfuri este transportul comercial sau contra plată de mărfuri cu autovehicule, care au o greutate totală admisă mai mare de 3,5 tone, inclusiv remorca" [12].

La fel, legea menționată constituie și un punct de legătură dintre cadrul normativ al Uniunii Europene în domeniul analizat și legislația internă germană. De exemplu, paragraful 5 din legea prenotată menționează că, operatorilor de transport rutier internațional de mărfuri li se oferă autorizația și licența comunitară sub auspiciul reglementărilor din *Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri [13].*

Ordonanța pentru accedere ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011 [14], constituie un act normativ subordonat Legii privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998 și a fost elaborată în scopul facilitării implementării prevederilor Legii și Directivei menționate, referitoare la accedere în calitatea de operator de transport rutier național și internațional de mărfuri [15]. În aceeași ordine de idei, având în vedere obligativitatea demonstrării competenței profesionale prin parcurgerea a 2 examene scrise și unul desfășurat în formă verbală [16], a fost adoptat și un act normativ responsabil exclusiv de parcurgerea acestor examene - *Ordonanța privind examenul pentru recunoașterea categoriei de specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică sau specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică – licențiat în managementul transporturilor și logistică (Specialist-profesionist licențiat în transport de marfă - Ordonanță de pregătire avansată), adoptată la 21.09.2023 [17].*

Din cele expuse, se constată că, autoritățile competente germane oferă un set de instruiri obligatorii inclusiv și pentru obținerea și îmbunătățirea abilităților necesare pentru negocierea și încheierea unui contract de transport rutier intern sau internațional de mărfuri. Acesta din urmă ar constitui unul din factorii care determină Republica Federală Germania să fie unul din liderii statelor europene în ceea ce privește transportul rutier internațional de mărfuri. Astfel, în anul 2024 statul federal și-a menținut titlul de lider în ceea ce privește cantitatea de mărfuri transportate. Conform datelor statistice actualizate la 06.01.2025, în primul trimestru al anului 2024, Germania a transportat 616.030 mii tone de mărfuri, în timp ce în al II-lea trimestru al aceluiași an, statul federal a transportat o cantitate de 735.937 mii tone de mărfuri [18].

Legiuitorul german a preferat combinarea reglementărilor de ordin tehnic a transportului rutier internațional rutier de mărfuri și a celui de cabotaj într-un singur act normativ – *Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011 [19].* Primul aspect reglementat de acesta se referă la categoriile de transportatori germani autorizați să realizeze operațiuni de transport rutier internațional de mărfuri. Așadar, potrivit prevederilor Regulamentului, deținători ai autorizației C.E.M.T. pot fi operatorii de transport care întrunesc cumulativ următoarele condiții:

1. sunt Deținători ai unei autorizații în sensul secțiunii 3 din Legea privind transportul rutier de mărfuri sau a unei licențe comunitare în sensul articolului 4 din Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 și

2. îndeplinesc criteriile legale de utilizare a autorizației.

Autorizația C.E.M.T. este valabilă pentru un an calendaristic (permis anual) sau acordat pentru un termen de valabilitate de 30 de zile (permis pe termen scurt). Autorizațiile anuale eliberate în anul calendaristic în curs sunt valabile de la data eliberării până la sfârșitul anului calendaristic în care se eliberează licența [20].

Norma expusă mai sus constituie dovada calității de act normativ subordonat Legii privind transportul rutier de mărfuri, or, dovada se atestă prin referințele la Legea vizată în conținutul Regulamentului menționat mai sus.

CONCLUZII

Legislația germană care stabilește condițiile de efectuare a operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri poate fi considerată, pe bună-dreptate, un set de acte regulatorii precise și lipsite de careva viduri legislative. Coerența prevederilor din actele normative enumerate este vizibilă și eficientizează interpretarea normelor juridice incluse în acestea.

La fel, ierarhizarea actelor normative în sistemul de legi german contribuie enorm la eficientizarea operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri. În timp ce legile și codul comercial dictează laconic anumite comportamente și condiții, precum și stabilește caracterul imperativ sau prohibitiv în raporturile juridice aferente operațiunilor de transport rutier național și internațional de mărfuri, ordonanțele și regulamentele detaliază procedeele de care depinde realizarea corectă a operațiunilor de transport nominalizate.

În lumina celor expuse, cercetarea efectuată a intervenit cu un șir de argumente care demonstrează caracterul eficient al legislației germane în domeniul transportului rutier de mărfuri, descrisă de un set de acte normative actuale, inovative, adaptate cu succes la tendințele curente ale domeniului de studiu menționat.

REFERINȚE:

1. *European Justice: Legislația națională - Germania.* © Uniunea Europeană, 2024. [citat 02.02.2025] Disponibil: https://e-justice.europa.eu/6/RO/national_legislation?GERMANY&member=1
2. Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987, în versiunea revizuită publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a III-a, numărul de clasificare 4100-1, cu ultima modificare realizată prin art. 7 din Legea din 27.12.2024 [citat 02.02.2025] Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/hgb/BJNR002190897.html#BJNR002190897BJNG000200300
3. Par. 363, alin. 2) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987

4. Par. 407, alin. 1) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987
5. Par. 407, alin. 2) din Codul comercial german, adoptat la 10.05.1987
6. Codul transporturilor rutiere nr. 150/2014 [citat 02.02.2025] În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 247-248, art. 568 Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141697&lang=ro#
7. Codul transportului feroviar nr. 19/2022 [citat 02.02.2025] În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 45-52, art. 57. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142810&lang=ro
8. Convenția privind contractul de transport internațional de mărfuri pe șosele (C.M.R.), adoptată la Geneva, la 19.05.1956 [citat 02.02.2025]. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1961/07/19610702%2001-56%20AM/Ch_XI_B_11.pdf
9. Hotărârea Parlamentului nr. 44/1998 pentru aderarea Republicii Moldova la Acordul european referitor la transportul rutier internațional al mărfurilor periculoase (vechea denumire a tratatului) [citat 07.02.2025] În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr. 54-55, art. 388. Disponibil: https://www.legis.md//cautare/getResults?doc_id=63206&lang=ro
10. Regulamentul transporturilor rutiere de mărfuri periculoase, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2017 [citat 07.02.2025] În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr. 277-288, art. 706. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146820&lang=ro#
11. Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998, publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a I-a, numărul de clasificare 1485, cu ultima modificare realizată prin paragraful 39 al Legii din 15.07.2024 [citat 07.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_kg_1998/BJNR148510998.html
12. Par. 1, alin. 1) Legea privind transportul rutier de mărfuri, adoptată la 22.06.1998
13. Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri [citat 07.02.2025]. Disponibil: Regulamentul (CE) nr. 1072/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 21 octombrie 2009 privind normele comune pentru accesul la piața transportului rutier internațional de mărfuri
14. Ordonanța pentru accedere ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011, publicată în Monitorul Federal de Legi, Partea a I-a, numărul de clasificare 3120, cu ultima modificare realizată prin paragraful 7, alineatul 6 al Legii din 11.04.2024 [citat 07.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/gbzugv_2011/GBZugV.pdf
15. Par. 1 din Ordonanța pentru accedere ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011

16. Par. 5, alin. 1) din Ordonanța pentru accedere ocupațională în transportul rutier de mărfuri, adoptată la 21.12.2011
17. Ordonanța privind examenul pentru recunoașterea categoriei de specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică sau specialist-profesionist calificat în transport de marfă și logistică – licențiat în managementul transporturilor și logistică (Specialist-profesionist licențiat în transport de marfă - Ordonanță de pregătire avansată), adoptată la 21.09.2023, publicată în Monitorul Federal de Legi, 2023, Partea a I-a, numărul de clasificare 253 [citat 08.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_logfachwbaprofv/G%C3%BCLogFachwBAProFV.pdf
18. *Eurostat: Statistica trimestrială a transportului rutier de mărfuri conform tipului de operațiune și tipului de transport* © Uniunea Europeană, 1995 [citat 08.02.2025]. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/road_go_tq_tott/default/table?lang=en
19. Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011, publicat în Monitorul Federal de Legi, 2012, Partea a I-a, numărul de clasificare 42, cu ultima modificare realizată prin paragraful 29 al Legii din 02.03.2023 [citat 08.02.2025]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/g_kgrkabotagev_2012/G%C3%BCKGrKabotageV.pdf
20. Par. 4, alin. 1) din Regulamentul privind transportul rutier transfrontalier de marfă și trafic de cabotaj, adoptat la 28.12.2011.

STATUTUL ARBITRULUI ÎN ARBITRAJUL COMERCIAL INTERNAȚIONAL

STATUS OF THE ARBITRATOR IN INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

CZU: 341.62:341.631:341.388 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.31**

Aurel BĂIEȘU
ORCID: 0000-0002-0218-446X
E-mail: aurelbaiesu@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article is devoted to the issue of the legal status of the arbitrator, elucidating topics such as the legal nature of the relationships in which the arbitrator participates, the conditions for being an arbitrator, the liability of arbitrators for failure to fulfill their obligations. The fact that the parties entrust the settlement of their disputes to an arbitral tribunal, preferring speed and efficiency in resolving international commercial disputes by arbitration, does not mean that they renounce the protection of the public authority. International and national regulations on the legal status of the arbitrator are intended to ensure that the arbitration is conducted in accordance with the principles of a fair trial.*

Keywords: *arbitration, litigation, arbitrator, arbitral tribunal, arbitration agreement, arbitrator's liability.*

INTRODUCERE

Referitor la problematica statutului juridic al arbitrului s-au formulat diverse opinii în doctrină, subiectul fiind departe de a fi epuizat. In aceasta diversitate de opinii există un punct de abordare comun: natura contractuală a raporturilor juridice analizate. Spre deosebire de magistrați, pentru care soluționarea cauzelor ce le sunt atribuite reprezintă obligație profesională, arbitrilor nu le poate fi impusă judecarea nici unui litigiu în lipsa acordului lor expres exprimat în scris. Contrar judecătorului, arbitrul, atât cel înscris în lista unei instituții arbitrale, cât și cel din afara ei, are libertatea de a accepta sau nu învestirea sa într-o cauză determinată, potrivit propriei voințe. Acordul arbitrului de a tranșa litigiul în cauză se exprimă, de obicei, prin semnarea unei declarații de acceptare a împuternicirilor, care este parte a dosarului de arbitraj.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Natura juridică a raporturilor în care participă arbitrul

În doctrina s-a expus opinia că, din momentul în care arbitrul a acceptat însărcinarea, între el și partea care, sau în numele căreia a fost desemnat, se creează un raport juridic de natura mandatului [1, p.516], subliniindu-se că, chiar dacă referitor la acest raport

se utilizează noțiunea de „mandat", acesta nu este unul tipic, întrucât arbitrul în calitate de mandatar nu devine reprezentantul intereselor subiective ale părții care l-a desemnat, și nu se obligă față de acesta ca prin actele juridice încredințate să îi îndeplinească sau să urmărească satisfacerea intereselor proprii în proces - poziție care s-ar suprapune cu cea a avocatului. Dimpotrivă, din momentul constituirii tribunalului arbitral, arbitrul se obligă să fie independent și imparțial și să se mențină pe poziție de echilibru față de părți în aprecierea și judecarea faptelor și actelor în conformitate cu legea sau cu propriile principii de echitate.

Potrivit unei alte opinii referitor la natura raportului în care se angajează arbitrul, acceptând împuternicirile de a tranșa litigiul deferit arbitrajului, acesta reprezintă un așa-numit "contract de arbitru", care nu se confundă cu convenția de arbitraj și este unul *sui generis* [2, p.129].

În doctrina franceză s-a relevat că arbitrul este în același timp și judecător și prestator de servicii. În calitate de judecător arbitrul trebuie să posede anumite calități: independența și imparțialitatea (a se vedea *infra*). Pe de altă parte, arbitrul este legat de părți printr-un contract de arbitru. În virtutea acestui contract arbitrul are anumite drepturi: dreptul la remunerare (onorariu de arbitru), care este plătită de părți prin intermediul taxelor de arbitrare. Arbitrul are și obligații: el trebuie să fie imparțial, să-și execute obligațiile asumate cu bună credință și în termenele stabilite, să păstreze confidențialitatea informațiilor. Pentru nerespectarea acestor obligații, arbitrul este susceptibil de răspundere civilă, care este de natură contractuală [3, p.430 - 433].

2. Condițiile pentru a fi arbitru

În convenția de arbitraj, părțile pot să prevadă pentru desemnarea arbitrilor anumite condiții de calificare sau de altă natură, care să faciliteze desfășurarea cu succes al arbitrajului. Totodată, asemenea condiții pot fi stabilite în regulamentele instituțiilor de arbitraj. Astfel, potrivit Regulamentului Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova [4] (în continuare - CACI CCI RM), poate fi arbitru orice persoană fizică, cetățean al Republicii Moldova sau străin, care are capacitatea deplină de exercițiu al drepturilor, se bucură de o reputație ireproșabilă și are o înaltă calificare și experiență în domeniul dreptului comercial și civil.

Nu poate fi arbitru persoana care: a) se află sub tutelă sau curatelă; b) are antecedente penale nestinse; c) a pierdut statutul de judecător, avocat, notar, procuror, de ofițer de urmărire penală sau de lucrător al organelor de drept pentru săvârșirea de acțiuni incompatibile cu activitatea sa profesională; d) nu poate fi aleasă (numită) în această calitate datorită statutului funcției sale, stabilit de lege.

Se cuvine de menționat că, atât reglementările uniforme, cât și regulamentele instituțiilor permanente de arbitraj, interzic discriminarea pe motiv de naționalitate/cetățenie la numirea arbitrilor. De exemplu, art.11 alin.1 din Legea-tip UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional [5] (Legea-tip UNCITRAL) stipulează că nicio persoană nu poate fi privată de dreptul de a fi desemnată în calitate de arbitru din cauza

cetățeniei sale, cu excepția cazului când părțile au convenit altfel (aceeași prevedere se regăsește în art.14 din Regulamentul CACI CCI RM). În același timp naționalitatea arbitrului poate fi un aspect relevant în cadrul numirii arbitrului sau arbitrilor de către autoritatea de numire, atunci când părțile nu au ajuns la un acord sau se eschivează de la numirea arbitrului/arbitrilor. Potrivit Legii-tip UNCITRAL (art. 11 alin.5), la numirea unui arbitru unic sau a unui al treilea arbitru, se va ține cont și de faptul că ar putea fi de dorit să se numească un arbitru de o naționalitate diferită de cea a părților.

În procesul examinării litigiului, fiecare arbitru trebuie să fie independent și imparțial în raport cu părțile, cu ceilalți arbitri și cu alți participanți la proces. Este important de subliniat că independența și imparțialitatea arbitrului este principala cerință înaintată față de arbitru, atât de normele legislative cât și de regulamentele instituțiilor de arbitraj. De exemplu, statutul de independență și imparțialitate al arbitrului este reglementat de Regulile cu privire la independența și imparțialitatea arbitrului (art.15 Regulament CACI CCI RM). Poziția arbitrilor în soluționarea litigiului arbitral trebuie să fie complet obiectivă. Așa cum s-a mai arătat, arbitrii sunt independenți și nu sunt reprezentanții părților, iar ca atare trebuie să fie străini de cauza care se judecă, pentru că numai astfel părțile au garanția că hotărârea arbitrală ce se va pronunța va fi echitabila [6, p. 481-488].

În acest context legea dispune: în cazul în care este notificată despre o eventuală numire a ei în calitate de arbitru, persoana trebuie să informeze asupra tuturor circumstanţelor de natură a genera îndoieli justificate cu privire la imparţialitatea sau independenţa sa. Arbitrul, din momentul desemnării sale şi pe toată durata procedurii arbitrale, este obligat să informeze părţile despre aceste circumstanțe dacă nu le-a informat anterior (art.12 alin.(1) din Legea 24/2008 [7]). Nerespectarea acestei cerințe constituie principalul temei pentru încetarea misiunii arbitrului.

În vederea asigurării independenței și imparțialității arbitrilor unele reglementări în materie stipulează condițiile în care o persoană este incompatibilă cu exercitarea funcțiilor de arbitru. Bunăoară, potrivit Regulamentului CACI CCI RM, arbitrii sunt incompatibili în următoarele cazuri: a) se află în una din situațiile de incompatibilitate prevăzută pentru judecători, conform art. 50 Cod de procedură civilă al Republicii Moldova; b) nu îndeplinesc condițiile de calificare sau alte condiții privitoare la arbitri conform convenției arbitrale; c) sunt asociați, colaboratori sau membri ai organelor de conducere ale unei entități, fără persoană juridică sau a unei persoane juridice care are un interes în cauză, ori care este controlată de una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; d) arbitrul are raporturi de muncă ori de serviciu cu una dintre părți, cu o persoană juridică controlată de una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; e) arbitrul a prestat consultanță uneia dintre părți, a asistat sau a reprezentat una dintre părți sau aflată sub un control comun cu această parte; f) arbitrul a depus mărturie în fazele prealabile a litigiului arbitral. Arbitrul, care este și avocat, nu poate intra în componența unui tribunal arbitral învestit cu arbitrarea unui litigiu cu privire la care a desfășurat sau urmează a desfășura activități avocațiale (art.16 Regulament CACI CCI RM).

3. Răspunderea arbitrilor

Prin acceptarea numirii ca arbitri, ei se angajează nu numai sa indeplinească o functie jurisdictionala, ci să-și respecte condițiile impuse de conventia arbitrala și de procedura aplicabilă. Principalul efect al raporturilor în care se angajează arbitrul, acceptând misiunea de a tranșa litigiul, este acela că arbitrul poate fi atras la răspundere pentru daunele cauzate prin neexecutarea obligațiilor sale. Anumite reguli privind regimul răspunderii arbitrilor pot fi deduse din unele legi naționale, din regulamentele instituțiilor de arbitraj și din jurisprudență. După cum s-a arătat în doctrină, în orice caz, ipotezele în care s-ar putea angaja răspunderea pentru daune a arbitrilor denotă o răspundere de tip contractual.

Totodată, deoarece arbitrul îndeplinește o misiune jurisdicțională, el trebuie să beneficieze de garanții comparabile cu acelea pe care legea le acordă judecătorilor. În unele sisteme juridice naționale, mai cu seamă cele de *common law*, se vorbește chiar despre imunitatea arbitrilor, după modelul magistraților [8, p.605]. Sunt elocvente în acest sens prevederile secțiunii 29 din Legea arbitrală a Regatului Unit: ”arbitrul nu poartă răspundere pentru acțiunile sau inacțiunile realizate în exercitarea atribuțiilor sale, cu excepția cazului în care se dovedește că o acțiune sau inacțiune a fost realizată cu rea-credință” [9].

Sistemele juridice naționale au poziții diferite în ceea ce privește noțiunea de imunitate a arbitrului. De aceea, la elaborarea Legii-tip UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional, acest subiect a fost considerat prea controversat pentru a consacra o soluție uniformă care să fie general satisfăcătoare [10].

Însă în pofida abordărilor divergente vis-a-vis de imunitatea arbitrilor, totuși poate fi observată o poziție comună de principiu pentru anumite ipoteze. Arbitrilor li se poate angaja răspunderea pentru neîndeplinirea totala sau parțială a sarcinilor jurisdicționale sau pentru săvârșirea de alte fapte prejudiciabile pentru părți în legătură cu cauza dedusă judecății. Însă arbitrii nu pot fi atrași răspundere pentru soluția pronunțată în litigiu. Ei nu vor răspunde pentru comiterea unei erori de drept (de ex., aplicarea incorectă a unui text legal) sau de fapt (de ex., interpretarea greșită a unor circumstanțe a cauzei). Pentru asemenea erori, unicul remediu, ca și în cazul hotărârilor jurisdicțiilor statale, va fi contestarea sentinței arbitrale în instanța de judecată competentă [2, p.130].

Diferitele sisteme juridice sunt destul de apropiate în ceea ce privește definirea unor situații în care nu poate fi invocată imunitatea arbitrului. Una din aceste situații este atunci când arbitrul nu dezvăluie faptele și împrejurările care pun la îndoială independența și imparțialitatea lui. Se consideră rezonabil ca arbitrul să suporte consecințele prejudiciabile a acestor acțiuni sau inacțiuni: recuzarea ulterioară a arbitrului, sau, încă mai grav, anularea sentinței arbitrale, aduc pierderi de timp, cheltuieli (onorariile avocaților, deplasări etc.) și alte prejudicii părților litigante [8, p.605].

În doctrina comparatistă și în practică s-au evidențiat situațiile care, în mod aproape unanim, sunt recunoscute ca fiind cauze pentru atragerea la răspundere a arbitrilor;

acestea sunt faptele intenționate și orice comportament dolosiv a acestora. În atare ipoteze se consideră că arbitrul trădează misiunea sa de a judeca litigiul, care îl impune să trateze în mod echitabil și imparțial părțile litigante și nu merită să fie protejat prin imunitate [8, p.616].

Reglementări privind cazurile de atragere la răspundere a arbitrilor se regăsesc și în unele regulamente ale instituțiilor de arbitraj. Astfel, potrivit Regulamentului CACI CCI RM, arbitrii sunt răspunzători de daune în condițiile legii, dacă: a) după acceptare renunță, în mod nejustificat, la împuternicirile lor; b) nu participă fără motiv justificat la judecarea litigiului, ori nu pronunță hotărârea în termenul stabilit în Regulament; c) nu respectă caracterul confidențial al arbitrajului, publicând sau divulgând date de care iau cunoștință în calitate de arbitru, fără a avea autorizarea părților; d) încalcă în mod flagrant obligațiile ce le revin (art. 78 alin. (1) din Regulamentul CACI CCI RM).

Totodată, se cuvine de relevat că, în caz de săvârșirea în timpul exercitării misiunii de arbitru a unor infracțiuni (de ex., corupere pasivă), arbitrul poate fi atras la răspundere penală.

CONCLUZII

Reglementările internaționale și naționale privind statutul juridic al arbitrului au menirea să asigure desfășurarea arbitrajului în conformitate cu principiile unui proces echitabil. Arbitrajul reprezintă o modalitate alternativă de reglementare a litigiilor în care judecătorul, numit arbitru, deține puterea jurisdicțională nu în baza unei delegări permanente din partea statului, ci în virtutea voinței părților litigiului. Arbitrii nu au calitatea de magistrați învestiți de autoritatea publică cu puterea de a înfăptui actul justiției, ci sunt persoane private, împuternicite de părțile litigante să soluționeze diferendele dintre ele. Faptul că părţile încredinţează tranşarea litigiilor lor unui tribunal arbitral, preferând celeritatea şi eficienţă în rezolvarea disputelor comerciale internaționale pe cale de arbitraj, nu înseamnă că ele renunţă la protecţia din partea puterii publice. Statul veghează ca arbitrajul să se desfăşoare în corespundere cu ordinea juridică naţională și internațională, stabilind garanții legale ale dreptului justițiabililor la un proces echitabil, inclusiv prin asigurarea independenței și imparțialității arbitrilor, astfel încât să fie realizat principiul egalității părților în proces. La fel, reglementările în materie au menirea să asigure ca arbitrii să-și îndeplinească corect și cu bună credință obligațiile asumate prin acceptarea mandatului de arbitru, instituind răspunderii acestora pentru neîndeplinirea obligațiilor asumate. Este important de subliniat că arbitrii nu pot fi atrași la răspundere pentru soluția pronunțată în litigiu; răspunderea lor survine doar atunci când ei acționează cu rea voință, în mod dolosiv. În acest context, considerăm necesar să fie completată legea națională cu privire la arbitraj cu dispoziții care să prevadă că arbitrul nu poartă răspundere pentru acțiunile sau inacțiunile realizate în exercitarea atribuțiilor sale, cu excepția cazului în care se dovedește că o acțiune sau inacțiune a fost realizată cu rea-credință.

REFERINȚE:

1. POPESCU, T. R., *Dreptul comerțului internațional*, București: Editura didactică și pedagogică, 1983.
2. DUMAS, R. *Fiches des Modes alternatifs de règlement des différends*, Ed. Ellipses Edition Markering S.A., Paris, 2023.
3. RACINE, J.-P., SIIRIANEN, F. *Droit du commerce international,* Paris : Dalloz, 2018.
4. Regulamentul Curții de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerți și Industrie a Republicii Moldova, aprobat prin Decizia Consiliului Camerei de Comerț și Industrie a Republicii Moldova din 18.12.2020 [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://arbitraj.chamber.md/arbitraj-international/regulament/
5. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration//United Nations Document A/40/17. [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf
6. MAINGUY D., EL AHBAD J., *Droit de l'arbitrage: théorie et pratique*, Paris: Lexisnexis Manuel, 2021.
7. Legea 24/2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional. Monitorul Oficial nr. 88-89, art. 316, 20.05.2008 [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110184&lang=ro
8. FOUCHARD, PH., GAILLARD, E., GOLDMAN, B. *Traité de l'arbitrage commercial international*. Paris: Litec, 1996.
9. Arbitration Act 1996: [Accesat: 23.05.2025] Disponibil: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/data.pdf
10. Rapport du secrétaire général, Doc A/CN9/207, Annuaire de la CNUDCI, 1981, p.91.

IMPORTANȚA PRINCIPIULUI *RES IUDICATA* ȘI A CONCEPTULUI *RES INTERPRETATA* ÎN CONTEXTUL JURISPRUDENȚEI CEDO

THE IMPORTANCE OF THE PRINCIPLE OF *RES JUDICATUS* AND OF THE CONCEPT OF *RES INTERPRETED* IN THE CONTEXT OF THE JURISPRUDENCE OF THE ECHR

CZU: 341.231.14:341.64 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.32**

Ruxanda CAMERZAN
ORCID: 0009-0002-0154-8994
E-mail: camerzanruxanda@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *It may be considered that the efficiency of the European Court of Human Rights jurisdiction depends directly on the procedural aspects that govern the European Convention on Human Rights. Therefore, this academic paper aims to determine what is the role of the res iudicata principle and the concept of res intrepretata in promoting the ECtHR authority and effectiveness. Hence, in order to approach the importance of these two notions, the scientific paper will employ the doctrinal legal research methodology, in which the relevant national and international literature, international treaties and ECtHR case-law, play a vital role in addressing the context.*

Keywords: *Human Rights Standards. Non Bis in Idem, Res Interpretata, Res Iudicata.*

INTRODUCERE

Putem considera că eficiența unui mecanism internațional de protecție al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, așa cum este Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CEDO sau Convenția) este direct proporțională cu elementele procedurale relevante. Prin urmare, în contextul provocărilor internaționale prin prisma cărora randamentul Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO sau Curtea) este pus în discuție, un studiu ce ar clarifica importanța anumitor aspecte procedurale, precum autoritatea lucrului judecat și interpretat, ar facilita determinarea locului și rolului Curții pe arena internațională.

Așadar, scopul acestei cercetări științifice este de a stabili în ce măsură contribuie principiul *res iudicata* și conceptul *res interpretata* la consolidarea autorității și eficienței CtEDO. Pe parcursul studiului se propune analizarea celor două noțiuni în parte pentru a putea valorifica aportul fiecăreia la optimizarea sistemului CEDO *per se*.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru a facilita identificarea rezultatelor proiectate, metodologia de bază a cercetării va prelua forma doctrinară de cercetare juridică, fiind caracterizată de o analiză

de origine academică, jurisprudențială și de drept convențional. De altfel, pe parcursul acestui studiu au fost consultate surse doctrinare sub aspect de *res iudicata* și *res interpretata*, Convenția Europeană a Drepturilor Omului dar și precedente relevante din cadrul jurisprudenței CtEDO.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

a) Principiul res iudicata - promotorul securității juridice

Principiul *res iudicata* (denumit și autoritatea lucrului judecat, l'autorité de la chose jugée, rechtskraft) reprezintă unul dintre pilonii procedurali de bază într-o speță [1, p. 8, 12] atât la nivel național, cât și la nivel internațional, fiind esențial pentru toate sistemele de drept [2, p.64] (a se vedea SIEGLE *v.* România [3]). Acest principiu relevă faptul că, odată ce un organ jurisdicțional emite o hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă, aceasta primește o forță obligatorie executională și concluzivă, fără a mai fi posibilă soluționarea ulterioară a cauzei respective [4, p. 12; 5, p. 300].

Originea principiului se regăsește în antichitate în filosofia babiloniană și latină prin care s-a stabilit că, odată ce un fapt a fost judecat în conformitate cu legea, acesta urmează să fie recunoscut în mod universal, iar orice contestare a sa ar fi pasibilă de o ulterioară sancționare [4, p.13]. Mai mult decât atât, acesta se trage din latinescul „*Interest reipublicae ut sit finis litium*", ceea ce înseamnă că interesul statului nu se rezumă doar la *ius puniendi*, ci și la finalitatea litigiului în cauză [5, p. 299]. O dispută juridică nu poate să continue la nesfârșit, ea trebuie să aibă un epilog și o stabilitate [4, p. 13-14]. Tot din latină avem și expresia „*Nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*" sau bine cunoscutul principiu „*non bis in idem*", or, nimeni nu trebuie să fie pedepsit de două ori pentru aceeași faptă [5, p. 299]. Nu în ultimul rând „*exceptio rei iudicatae*" (excepția lucrului judecat) proteja și îi permitea uneia dintre părți, în cadrul dreptului privat roman, să invoce soluționarea existentă a litigiului [5, p. 299].

Autoritatea lucrului judecat are drept scop prevenirea pronunțării consecutive asupra aceleași cauze, dar și descurajarea încălcării principiului *non bis in idem* [2, p. 64]. Prin urmare, aceasta joacă un rol crucial în asigurarea stabilității și integrității hotărârilor judecătorești, dar și a securității raporturilor juridice naționale și internaționale [6, p. 313]. În cazul nerespectării acestui principiu al dreptului internațional pozitiv s-ar devaloriza hotărârile judecătorești care nu ar mai prezenta nici o valoare pentru circuitul juridic, iar societatea nu ar mai avea parte de efectele productive în urma procedurii de stabilire a tuturor circumstanțelor [4, p. 14; 7, p. 2-3]. Astfel, autoritatea lucrului judecat se bazează pe exclusivitatea, incontestabilitatea, obligativitatea hotărârilor judecătorești, dar și pe caracterul executoriu al acestora [4, p. 15].

În sensul clasic al dreptului internațional public, *res iudicata* reprezintă un principiu preponderent procedural [7, p.1] ce poate fi extras, de exemplu, din articolul 60 din Statutul Curții Internaționale de Justiție (CIJ) [8, art. 60]. Pe de altă parte, CEDO reprezintă un tratat internațional ce excede accepțiunea arhetipală interstatală prin includerea admisibilității cererilor individuale [9, art.33,34]. Prin urmare, în conformitate

cu jurisprudența CtEDO, autoritatea lucrului judecat poate fi privită în mod dual atât cu tentă procedurală, cât și materială.

Din punct de vedere procedural, *res iudicata* joacă un rol important în garantarea eficienței articolului 46 din Convenție, care prevede caracterul obligatoriu de implementare a unei hotărâri CtEDO pus în aplicare și supraveghere de către Comitetul de Miniștri [2, p.64] (a se vedea SCOZZARI și GIUNTA *v.* Italia [10]). În mod consecvent, autoritatea lucrului judecat reprezintă acel principiu fundamental ce contribuie direct la asigurarea securității juridice - un element vital atât pentru protecția drepturilor omului pe continentul european, cât și pentru consolidarea autorității CtEDO, ca jurisdicție internațională de ultim resort (a se vedea ILGAR MAMMADOV *v.* Azerbaidjan [11]). Nu în ultimul rând, sub aspect procedural, importanța principiului poate fi dedusă din cadrul articolul 35(2) CEDO pe materie de admisibilitate. Astfel, una dintre condițiile de admisibilitate pentru o cerere individuală este ca aceasta să nu fi fost examinată anterior de către subsemnata Curte sau o altă instanță internațională, dacă nu au parvenit fapte esențiale noi [9, art.35(2)].

Sub aspect material, autoritatea lucrului judecat poate deveni și un obiect al unei cereri în conformitate cu articolul 6 (Dreptul la un proces echitabil), dar și cu articolul 4 din Protocolul nr. 7 la Convenție, ce prevede principiul „*non bis in idem*" [12, art. 4]. De exemplu, CtEDO poate analiza principiul *res iudicata* în ceea ce privește revizuirea ca instituție excepțională și absolut necesară de eliminare a erorilor sau omisiunilor juridice și rejudecarea abuzivă [4, p. 18] (a se vedea RYABYKH *v.* Federația Rusă [13] și ZOLOTUKHIN *v.* Federația Rusă [14]). În general, recomandarea CtEDO pentru state este de a depune o diligență înaltă întru prevenirea redeschiderii procedurilor judiciare, conform celor trei elemente constitutive: identitatea de părți, identitatea de temei și identitatea de obiect [4, p. 18-19], în pofida faptului că acest principiu nu este unul absolut [15, p. 387]. Spre exemplu, în Brumărescu *v.* România, Curtea a concluzionat încălcarea articolului 6.1 CEDO, în urma anulării unei hotărâri definitive în favoarea reclamantului prin procedură extraordinară [16].

Totuși, este important de menționat că autoritatea lucrului judecat se rezumă strict la o hotărâre judecătorească contencioasă și nu la un alt tip de act juridic cu caracter internațional, precum ar fi de exemplu, o opinie consultativă, indiferent de greutatea moralo-politică al organului emitent [17, p. 316-322]. Avizele consultative pot influența un diferend, dar formal nu dispun de o *res iudicata*, or, statele nu sunt obligate să le recunoască sau să le implementeze (a se vedea cauza CIJ cu privire la delimitarea platoului continental dintre Mauritius și Maldive, 2021 [18] și Avizul Consultativ CIJ cu privire la consecințele juridice ale separării arhipelagului Chagos de Mauritius din 1965 [19]). Această remarcă doctrinară poate fi transpusă și prin prisma Protocolului nr. 16 CEDO, articolul 5, care stabilește faptul, că avizele consultative ale Curții nu sunt obligatorii [20, art. 5]. În doctrină, însă, se discută importanța acestora pentru conturarea terminologică a conceptelor și aplicabilitatea lor directă în cazuri concrete [21, p. 8].

b) Conceptul res interpretata - garant al dezvoltării standardelor drepturilor omului

Dacă *res iudicata* este un principiu de drept universal aplicabil în procedura națională și internațională, atunci *res interpretata* sau autoritatea lucrului interpretat, reprezintă un cadru conceptual specific pentru mecanismul viu și dinamic al CtEDO, pentru care interpretările devin vitale întru dezvoltarea jurisprudenței drepturilor omului [22, p.32], aplicabile fiind față de toate statele membre la Convenție [23, p. 241-242]. Deci, *res interpretata* reprezintă un concept derivat din cadrul articolelor 1, 19 și 32 CEDO, care îi conferă Curții rolul nu doar de a decide asupra raționamentului unui caz, ci și de a elucida, garanta și dezvolta noi standarde pentru facilitarea evoluției Convenției în virtutea scopului elaborării sale [24, p. 819, 823, 825] (a se vedea CENTRUL DE RESURSE JURIDICE în numele lui Valentin Câmpeanu *v.* România [25]).

Specificul teoretic al autorității lucrului interpretat constă în faptul că, deși ideologia CEDO nu se bazează în preponderent doar pe „*stare decisis et non quieta movere*" (teoria precedentului judiciar obligatoriu) [5, p. 327], totuși odată ce Curtea s-a expus și a interpretat un anumit aspect juridic, este de așteptat ca, pe viitor, Convenția să fie aplicată în aceeași manieră [24, p.823]. Interpretarea poate să fie privită atât ca un proces de descifrare, clarificare și stabilire a conținutului terminologic al normelor juridice, cât și ca un rezultat sub egida „meta normelor" prin care se explică, în principal, modalitatea de aplicare a normelor și a soluționării conflictelor normative între acestea [26, p. 284].

Unele voci doctrinare consideră că, interpretările Curții au menirea de a excede în virtutea articolului 46(1) obligativitatea acestora în mod exclusiv pentru părți [2, p. 65]. În RANTSEV *v.* Cipru și Federația Rusă, Curtea a specificat că rolul său primar este într-adevăr de a oferi o despăgubire individuală, însă dincolo de această funcție, una dintre misiunile sale de bază este de a contura problematici de interes public și de a contribui la dezvoltarea standardelor în materia drepturilor omului și a jurisprudenței în cauză [27, para 197]. Însăși Declarația de la Interlaken a subliniat obligația statelor de a considera jurisprudența în continuă dezvoltare a Curții, sub aspectul autorității lucrului interpretat [24, p. 823].

Res interpretata este uneori dezbătut ca a fi controversat, întrucât nu toate statele care au ratificat Convenția sunt de acord cu mecanismul de dezvoltare a conceptelor [28, p. 2-4]. Multe dintre ele ar fi dorit ca CEDO să rămână a fi o tipologie de Convenție în accepțiune clasică și previzibilă [28, p. 2-4]. Acestea au rezonat cu poziționarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în momentul ratificării, dar nu cu eventualele interpretări ale acesteia [28, p. 2-4]. State precum Germania, Rusia, Marea Britanie, Spania sau Austria consideră că autoritatea interpretativă pe care o deține Curtea depășește limitele acceptabile ce mențin echilibrul între dreptul internațional și cel național [21, p. 22]. Totuși, importanța conceptului sus-menționat constă în asigurarea unei aplicabilități uniforme, eficiente și conforme a standardelor drepturilor omului [23, p. 241-242]. Uneori textul tratatului poate părea ambiguu, caduc sau depășit, iar interpretările Curții sunt menite să clarifice aceste concepte în conformitate cu realitatea contextuală a evenimentelor [28, p. 4]. Nu în ultimul rând, s-a stabilit că autoritatea interpretativă a CtEDO

are un impact major pozitiv asupra legislației, politicii și practicii statelor europene în materie de drepturi ale omului [22, p. 31].

CONCLUZII

Autoritatea lucrului judecat este un principiu foarte important pentru garantarea unei finalități în procedura internațională și pentru protejarea dreptului la un proces echitabil atât material, cât și procedural. Mereu va exista o parte ce nu a avut un câștig de cauză la proces, și va dispune de noi argumente pentru un eventual apel. Totuși, trebuie să existe o instituție de ultim resort care se poate expune asupra unei cauze și să determine un mecanism concret de implementare a normelor. În cazul CtEDO, nu există o instanță ierarhic superioară față de aceasta care ar dispune o rejudecare a cauzei, în special, atunci când există o hotărâre definitivă din partea Marei Camere. Prin urmare, autoritatea lucrului judecat contribuie la menținerea arhitecturii juridice internaționale, în care o instanță sau un tribunal internațional de înalt calibru se bucură de un respect politico-diplomatic esențial din partea statelor, și astfel, își permite să își consolideze scopul pentru care a fost înființat - cel de gardian al implementării standardelor drepturilor omului pe continentul european.

Autoritatea lucrului interpretat, în pofida faptului că nu reprezintă un principiu universal de drept, joacă un rol important în abordarea conceptuală a drepturilor omului. Globalizarea demonstrează că societatea internațională se dezvoltă cu viteza luminii, iar interpretarea normelor în accepțiunea secolului sau chiar al deceniului trecut, nu ar asigura o decizie corectă al organului jurisdicțional în conformitate cu starea de fapt al umanității. Chiar dacă *res interpretata* implică și anumite deficiențe sau provocări, în opinia autorului, ea reprezintă acel element vital care îi conferă Curții o individualitate eficientă, care generează rezultate vizibile în contextul susținerii statutul de drept și al democrației. Mai mult decât atât, autoritatea interpretativă a Curții conferă o încredere sporită aplicanților că speța lor va fi concretizată în conformitate cu realitatea socială și nu cu standardele depășite.

Această lucrare științifică a fost realizată cu scopul de a determina relevanța principiului *res iudicata* și conceptului *res interpretata* la fortificarea influenței pozitive și a capacității de acțiune a Curții. În concluzie, putem afirma că pe parcursul studiului s-a putut demonstra că elementele analizate reprezintă niște piloni procedurali de bază pentru garantarea securității juridice, a eficienței raporturilor juridice, dar și pentru dezvoltarea conceptelor juridice, contribuind profund la menținerea statutului prestigios de înaltă clasă juridică a Curții Europene a Drepturilor Omului.

REFERINȚE:

1. CARAMAN, I. Delimitarea conceptului puterii lucrului judecat de autoritatea lucrului judecat. În: *Revista Institutului Național al Justiției.* 2021. nr. 3(58), p. 8-13. ISSN 1857-2405.

2. HANSAN, A. *Facts before the European Court of Human Rights.* Teză de doctor în drept. Zurich, 2022.
3. SIEGLE *v.* România, (2013) 23456/04 (CEDO, 16 Aprilie 2013).
4. BÂCU, A. Principiul autorității de lucru judecat– garant al stabilității juridice. În: *Legea și viața.* 2016. Nr. 297(9), p. 12-20. ISSN 2587-4365.
5. MOSCHZISKER, R. Res Judicata. În: *Yale Law Journal*. 1929. nr.38(3), p. 299-334. ISSN 0044-0094.
6. BERNARDINI, L. Reopening Criminal Proceedings and Ne Bis in Idem: Towards a Weaker Res Iudicata in Europe? În: *European Papers*. 2024. nr. 9(1), p. 311-335. ISSN 2499-8249.
7. KAMMERHOFER, J. Beyond the Res Judecata doctrine: The Nomomechanics of ICJ Interpretation Judgements În: *Law and Practice of International Courts and Tribunals*. 2019. nr. 18, p. 1–29. ISSN 1569-1853.
8. Statutul Curții Internaționale de Justiție. San Francisco, 26 iunie 1945. Parte integrantă a Cartei Organizației Națiunilor Unite.
9. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Semnată la Roma, 4 noiembrie 1950.
10. SCOZZARI și GIUNTA *v.* Italia, (2000) 39221/98 și 41963/98. (CEDO, Marea Cameră, 13 Iulie 2000).
11. ILGAR MAMMADOV *v.* Azerbaidjan, (2019) 15172/13 (CEDO, 29 Mai 2019).
12. Protocolul nr. 7 la Convenția europeană a drepturilor omului. Adoptat la Strasbourg, la 22 noiembrie 1984.
13. RYABYKH *v.* Federația Rusă, (2003) 52854/99 (CEDO, 24 Iulie 2003).
14. ZOLOTUKHIN *v.* Federația Rusă, (2009) 14939/03 (CEDO, Marea Cameră 10 Februarie 2009).
15. GROUSSOT, X., MINSSEN, T. Res Judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality? În: *European Constitutional Law Review.* 2007. nr. 3, p.385-417. ISSN: 1574-0196.
16. BRUMĂRESCU *v.* România, (1999) 28342/95 (CEDO, 28 Octombrie 1999).
17. LANZONI, N. The Authority of ICJ Advisory Opinions as Precedents: The Mauritius/Maldives Case. În: *The Italian Review of International and Comparative Law.* 2022. nr. 2, p. 296-322. ISSN: 2772-856X.
18. DELIMITAREA PLATOULUI CONTINENTAL DINTRE MAURITIUS ȘI MALDIVE (CIJ), 28 ianuarie 2021. Publicat în: *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders*, 2021, p. 1–32. Disponibil la: https://www.icj-cij.org/en/case/186 [accesat: 2 mai 2025].
19. CONSECINȚELE JURIDICE ALE SEPARĂRII ARHIPELAGULUI CHAGOS DE MAURITIUS ÎN 1965, (CIJ), Aviz Consultativ. 25 februarie 2019. Publicat în: *Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders*, 2019, p. 95. Disponibil la: https://www.icj-cij.org/en/case/169 [accesat: 2 mai 2025].

20. Protocolul nr. 16 la Convenția europeană a drepturilor omului. Adoptat la Strasbourg, la 2 octombrie 2013.
21. GLAS, L. The Boundaries to Dialogue with the European Court of Human Rights. În: BENEDEK, W. et al. (eds.). *European Yearbook on Human Rights.* 2018. Cambridge: Intersentia, 2018. ISBN 978-1-78068-705-5. Disponibil la <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3276663 > [accesat 5 mai 2025]
22. HAMMARBERG, T. *The Court of Human Rights versus the "Court of Public Opinion"*. Council of Europe, Commissioner for Human Rights. 2010. Disponibil la: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/the-court-of-human-rights-versus-the-court-of-public-opinion > [accesat la: 1 mai 2025].
23. ȚURCAN, S. Efectul Res Interpretata a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului în jurisprudența Curții Constituționale a Republicii Moldova. În: *Studii Juridice Universitare*. 2021, nr. 2. p. 241-250. ISSN 1857-4122.
24. ARNARDÓTTIR, O. Res Interpretata, Erga Omnes Effect and the Role of the Margin of Appreciation in Giving Domestic Effect to the Judgments of the European Court of Human Rights. În: *The European Journal of International Law*, 2017. nr.28(3), p.819-843. ISSN: 0938-5428.
25. CENTRUL DE RESURSE JURIDICE în numele lui Valentin Câmpeanu *v.* România, (2014) 47848/08 (CEDO, Marea Cameră, 17 Iulie 2014).
26. PAPROCKA, A., ZIÓŁKOWSKI, M. Advisory opinions under Protocol No. 16 to the European Convention on Human Rights. În: *European Constitutional Law Review. 2015,* nr. 11, p. 274- 292. ISSN 1574-0196.
27. RANTSEV *v.* Cipru și Federația Rusă, (2010) 25965/04 (CEDO, 7 ianuarie 2010).
28. BJÖRGVINSSON, D. The Effect of the Judgements of the EctHR before the National Courts- A Nordic Approach? În: FLOGAITIS, S., ZWART, T., FRASER, J. (eds.). *The European Court of Human Rights and its Discontents: Turning Criticism into Strength*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2013, ISBN 978-1-78100-351-9.

THE EU FDI SCREENING REGULATION AND INTERNATIONAL INVESTMENT LAW: BETWEEN SOVEREIGNTY AND INVESTOR RIGHTS

REGULAMENTUL UE PRIVIND EXAMINAREA INVESTIȚIILOR STRĂINE DIRECTE ȘI DREPTUL INTERNAȚIONAL AL INVESTIȚIILOR: ÎNTRE SUVERANITATE ȘI DREPTURILE INVESTITORILOR

CZU: 341.176(4):339.727.22:341.241.8 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.33**

Alexandra CHIROSCA
ORCID: 0009-0002-3281-8774
University of Amsterdam, Netherlands

Summary: *This article examines the European Union's evolving framework for screening foreign direct investment (FDI), focusing on the legal and institutional tensions between the EU FDI Screening Regulation (Regulation (EU) 2019/452) and international investment law (IIL). Introduced to address growing concerns over security risks posed by foreign—particularly state-backed—investments, the Regulation grants broad discretion to Member States while promoting a cooperative EU-level approach. However, this flexible structure has led to fragmentation, legal uncertainty, and inconsistent application across the internal market. The article analyzes the Regulation's procedural design, national discretion, and rationale for reform in light of recent institutional critiques. It further explores the compatibility of the EU screening regime with treaty-based investor protections, focusing on the scope of pre- and post-establishment rights, as well as the role of exclusion clauses, carve-outs, and security exceptions in limiting state liability. Ultimately, the article argues that while investment screening is a legitimate regulatory tool, its design and implementation must be carefully aligned with international legal obligations to preserve both strategic autonomy and legal predictability in the EU's investment landscape.*

Keywords: *Foreign Direct Investment (FDI); Regulation (EU) 2019/452; National Security; Public Order; Strategic Sovereignty/ Strategic Autonomy; International Investment Law (IIL); Screening Mechanism; Investment Protection Treaty/ International Investment Agreements (IIAs); Legal Fragmentation; Balance between Regulation and Investor Protection*

INTRODUCTION

Background

The screening of foreign investments has emerged as a defining feature of the EU's evolving trade and investment landscape, particularly during a period marked by geopolitical instability, economic fragmentation, and the growing strategic importance of national security[1]. Regulation 2019/452, also known as the EU FDI Screening

[1] Regis Bismuth, 'Screening the Commission's Regulation Proposal Establishing a Framework for Screening FDI into the EU' [2018] European Investment Law and Arbitration Review, p. 47.

Regulation[2], was introduced to address growing concerns about foreign investments, particularly those with state-backed origins, targeting critical infrastructure, sensitive technologies, and other sectors deemed essential to public order and security. While the Regulation was initially framed as a neutral and protective measure, its timing and context suggested a direct response to the unprecedented wave of Chinese investments in Europe following the 2008 financial crisis, which reached its peak in 2016[3].

Thus, the liberal attitude towards foreign investment that had long characterized EU internal market policy[4] was tempered by a renewed emphasis on defensive instruments and the protection of strategic autonomy[5]. In practice, the Regulation established a cooperation mechanism among Member States and the Commission but left the actual screening decisions to the discretion of national authorities. While this approach introduced a structured EU-wide framework, it also created fragmentation, with diverse national procedures and criteria leading to uncertainty and inconsistency for foreign investors.

This shift in EU policy cannot be understood in isolation from broader international developments. Globally, the rise in screening mechanisms reflects a widespread concern that foreign direct investment (FDI), though traditionally a vital driver of economic growth, technological innovation, and global market integration, may also serve as a channel for strategic influence, economic coercion, and intellectual property theft[6]. As such, states have become more cautious, increasingly invoking national security and public order to justify interventionist measures[7]. These justifications, however, are often couched in broad and flexible terms, leading to legal ambiguity and potential overreach.

In the EU, the Commission has now proposed a revised FDI Screening Regulation aimed at strengthening coordination and expanding the scope of review, including retroactive scrutiny of completed investments and enhanced focus on indirect control by non-EU investors[8]. The proposal reflects a deeper shift in the EU's understanding of "economic public order," which now emphasizes resilience, technological sovereignty,

[2] Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union [2019] OJ L791/1 (FDI Regulation 2019).

[3] Michelle Egan, 'Taking Back Control: The Political Economy of Investment Screening in the US and EU' in Elaine Fahey (eds.) The Routledge Handbook of Transatlantic Relations (1st ed, Routledge 2023), p. 206; after the financial crisis in 2008, Cinese investments reached an overall value of 37 billion euros in 2016, allowed into the Union without scrutiny.

[4] Art 3(5) TFEU.

[5] Xavier Groussot, Savvas Michael and Ema Mlynarcikova, 'The Screening of Foreign Investments in EU Law: When "Security and Public Order" Become the New Black in Internal Market Laws and Policies' (2024) 7(3) Nordic Journal of European Law.

[6] Tania Voon and Dean Merriman, 'Incoming: How International Investment Law Constrains Foreign Investment Screening' (2023) 24 Journal of World Investment & Trade 75.

[7] Ibid.

[8] European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) 2019/452 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union, COM(2023) 329 final.

and the screening of investments based on potential long-term strategic dependencies[9]. While these objectives signal a more assertive economic governance, they may also be perceived as running counter to the liberal values underpinning the EU internal market and global trade integration[10].

These developments increase potential conflicts with international investment law. While the EU assumes that investment screening is compatible with international obligations[11], from the perspective of the international investment law regime, the relationship is largely uncertain. In particular, scholars like Kilian Wagner[12], Jens Hillebrand Pohl[13], and Tania Voon[14], with Dean Merriman[15], highlight tensions between the EU's FDI Screening Mechanism and international investment law (IIL). Wagner points out that while FDI screening allows states to protect national security through ex-ante scrutiny, it clashes with IIAs that offer ex-post protections like Fair and Equitable Treatment (FET) and non-discrimination, creating legal uncertainty. Pohl emphasizes that the EU's screening design reflects these treaty commitments by incorporating procedural safeguards to balance state sovereignty with IIA obligations; however, their application can still result in inconsistencies. Voon and Merriman further stress that IIL limits states' discretion, as overly broad or discriminatory screening risks violating investor protections. Together, they show that the EU's screening must carefully navigate between protecting critical interests and complying with international treaty obligations.

This article aims to fill the gap in the existing literature that lacks a detailed analysis assessing how the evolving EU framework falls within the scope of core IIA protections and what the limits of this protection are. As investment screening becomes a tool of broader economic and security policy, the risks of it becoming entangled with international obligations that were designed to constrain regulatory discretion are broader[16]. Understanding how the evolving EU framework for FDI screening interacts with its obligations under IIAs is therefore of pressing importance.

[9] Hannah Ahamad Madatali with Lucia Torlai, 'Revision of the EU Foreign Direct Investment Screening Regulation' (2024) Briefing of the European Parliament, 22 July 2024, European Parliamentary Research Service (EPRS), <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762844/EPRS_BRI(2024)762844_EN.pdf>.

[10] Xavier Groussot, Savvas Michael and Ema Mlynarcikova, 'The Screening of Foreign Investments in EU Law: When "Security and Public Order" Become the New Black in Internal Market Laws and Policies' (2024) 7(3) Nordic Journal of European Law, pg 27.

[11] FDI Regulation 2019, Recital 5.

[12] Wagner K, 'Determining the Role of FDI Screening in International Investment Law' in Pohl JH et al (eds), *Weaponising Investments, Volume II* (Springer 2023) 116.

[13] Pohl, J. H. (2020). The Impact of Investment Treaty Commitments on the Design and Operation of EU Investment Screening Mechanisms. In S. Hindelang, & A. Moberg (Eds.), A Common European Law on Investment Screening (CELIS) (pp. 725-768). Springer Nature Switzerland AG. https://doi.org/10.1007/16495_2020_5

[14] Voon T and Merriman D, 'Incoming: How International Investment Law Constrains Foreign Investment Screening' (2023) 24 Journal of World Investment & Trade 75.

[15] Ibid.

[16] Kilian Wagner, 'Determining the Role of FDI Screening in International Investment Law' in Jens Hillebrand Pohl, Thomas Papadopoulos, Janosch Wiesenthal and Joanna Warchol (eds), *Weaponising Investments, Volume II* (Springer 2023), pg 116; Recital (3) and (35) FDI Screening Regulation.

Structure

This article adopts the doctrinal method as its central legal research approach. Following the introduction, Chapter 2 examines the Regulation's coordination mechanism, legal shortcomings, and rationale for amendment. Ch. 3 assesses compliance with IIA standards, focusing on the scope of treaty protections, especially during the pre-establishment and post-establishment phases. Ch. 4 analyses the substantive limitations to standards of treaty protection in the form of exceptions and exclusion clauses. The article concludes by reflecting on the EU's balancing of regulatory autonomy and investment protection.

EU FDI Screening Mechanism

Regulation (EU) 2019/452, adopted in March 2019 and fully effective from October 2020, represents a significant shift in the European Union's approach to foreign direct investment (FDI)[17]. While investment screening mechanisms have long existed at the Member State level, the introduction of this Regulation marks the first attempt to establish a coherent screening framework across the EU. Although the Regulation is relatively concise compared to other EU legislation or the proposed replacement, it lays out a comprehensive structure reflecting the EU's heightened emphasis on scrutinizing foreign investments. This development coincided with growing geopolitical tensions and increasing efforts to safeguard critical EU strategic interests.

Particularly, the Regulation aimed to respond to fears that some foreign investors might take control of EU companies that deal with important technologies, infrastructure, or sensitive information, which could affect security or public order across the EU. According to Article 1, the Regulation's main goal is to give Member States a way to screen investments that might pose risks to security or public order. Importantly, it recognizes that because the EU's internal market is highly integrated, an investment in one Member State can create risks that affect others, meaning security concerns are often transnational.

While not creating a single, unified EU-wide screening system, it sets minimum rules and encourages cooperation between Member States, by allowing each country to decide how and when to screen investments. This approach tries to balance the EU's principle of free movement of capital with the need to protect security and public order, supported by EU treaties, which leave national security mainly to Member States[18]. While this preserves Member States' control, it also leads to differences in how each country screens investments, making the system less predictable and more complicated for investors. This challenge is discussed further in this thesis.

The Regulation's attempt to balance security and free capital movement is complicated by the lack of clear definitions of "security" and "public order" in both the

[17] European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) 2019/452 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union, COM(2023) 329 final.

[18] Consolidated Version of the Treaty on European Union [2016] OJ C202/13, art 4(2); Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union [2016] OJ C202/47, art 346

Regulation and EU law[19]. This vagueness gives Member States wide freedom to decide what counts as a security risk. While this allows flexibility, it also creates the risk that countries might use security concerns as a cover for protectionist or political goals. Although this discretion fits with the EU's principle of subsidiarity, it raises concerns about fairness, transparency, and legal certainty[20]. Still, EU courts require that any restrictions on capital flows must be based on a real and serious threat and must respect the rules of proportionality and legal certainty[21]. This legal framework prevents Member States from abusing FDI screening to unfairly block investments.

The Regulation applies broadly to investments by legal or natural persons from non-EU countries that create lasting connections between the investor and a company in a Member State, especially when the investor gains some control or influence, usually understood as owning at least 10% of voting rights[22]. This wide scope shows the EU's intent to monitor many types of investments that could impact security or public order. However, as will later be illustrated, the lack of precise ownership thresholds adds to uncertainty in how the rules are applied.

This chapter explores the practical functioning of the Regulation by analyzing its operational structure and legal implications, with particular emphasis on the minimum standards required of national screening authorities. It also examines the cooperation and reporting duties shared between Member States and the European Commission, as well as the considerable discretion national authorities retain in setting and applying FDI screening criteria. The analysis highlights both the strengths and weaknesses of the existing framework, followed by a discussion on the rationale behind the planned amendments to the Regulation.

LEGAL FRAMEWORK FOR NATIONAL SCREENING MECHANISMS

Cooperation and reporting requirements

The most substantial part of the EU FDI Screening Regulation covers the rules that require Member States to share information with each other and with the European Commission. These cooperation and reporting duties are meant to make the process of reviewing foreign investments more coordinated and transparent across the EU. To better understand how this system works, it is useful to take a closer look at its main features.

Several articles in the Regulation set out how this information-sharing works. Article 3 requires Member States to inform the Commission when they set up or change

[19] FDI Screening Regulation 2019, art 3.

[20] European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) 2019/452 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union, COM(2023) 329 final.

[21] Case C-54/99 Église de Scientology [2000] ECR I-01335, para. 17.

[22] FDI Screening Regulation 2019, art 2(1); see also Case C-446/04 *Test Claimants in the FII Group Litigation v Commissioners of Inland Revenue* [2006] ECR I-11753, para 181;Bas de Jong and Wolf Zwartkruis, 'The EU Regulation on Screening of Foreign Direct Investment: A Game Changer?' (2020) 31 *European Business Law Review* 447–474 p. 461.

their national screening systems. The Commission then passes this information on to the other Member States. Article 5 builds on this by requiring countries to send in a yearly report about the foreign investments they've received and how their screening rules have been applied. The Commission then uses this data to create a general report for the entire EU[23]. This allows everyone to get a clearer picture of how foreign investments are being handled across the Union.

The Regulation also sets up a way for Member States to communicate during actual screening procedures. Article 6 states that when a country is screening an investment, it must notify both the Commission and the other Member States, including details about the investor and the investment. While it is not mandatory, the Regulation encourages the country doing the screening to list any other Member States that might also be affected[24]. In addition, Article 7 allows any Member State to raise concerns about investments happening in another country, even if those investments haven't been screened yet. These concerns are also shared with the Commission, which can issue its own opinion that Member States need to give due consideration[25].

These rules are designed to help countries better understand whether an investment could affect not just one Member State, but possibly others too. This is especially important in a connected internal market like the EU, where investments can have cross-border impacts. If an investment may affect important EU projects or interests, the Commission can issue an official opinion that the Member State screening the investment must take seriously under Article 8(2).

However, this process can also cause delays and uncertainty for investors. The time needed to collect input from other countries and the Commission can slow down decision-making. Due to the lengthy procedure, in some cases, it may even open the door to reviewing an investment after it has already been made. This creates legal uncertainty and could potentially discourage investment, especially in sensitive areas like technology or infrastructure.

Even with these challenges, the Regulation has helped reduce the confusion and inconsistency that existed before. It brings more structure to how foreign investments are reviewed and encourages Member States to cooperate. But it doesn't go as far as creating one unified EU system. Instead, it leaves a lot of power in the hands of national governments[26].

This brings us to the Regulation's most debated parts, which allow each Member State to keep, change, or introduce its own screening system[27]. This shows the EU's effort to find a middle ground: helping Member States work together while still letting them control their own national security decisions. However, this flexibility also means

[23] The Commission released its first mandated annual report on FDI screening in November 2021

[24] FDI Screening Regulation, art 6.

[25] Steffen Hindelang and Andreas Moberg,'The Art of Casting Political Dissent in Law: The EU´s Framework for the Screening of Foreign Direct Investment' [2020] 57 Common Market Law Review, p. 1435.

[26] FDI Screening Regulation 2019, Article 3(1).

[27] Ibid.

that the Regulation can still lead to uneven and unclear rules for investors. In the next part of this thesis, the focus will shift to what this national discretion means in practice and how it affects investor confidence, legal certainty, and the EU's broader goal of balancing openness with the protection of strategic interests.

Substantial Discretion of Member States

While the EU FDI Screening Regulation introduces key elements for coordinating investment review across the Union, a central characteristic of the framework is that the decision to establish a screening mechanism remains entirely within the discretion of each Member State[28]. In other words, the Regulation does not impose an obligation to screen foreign investments; it merely allows for it and outlines how cooperation should occur if a Member State chooses to implement a screening process.

Thus, the Regulation does not contain binding rules or uniform standards. Instead, it offers examples of the kinds of sectors that may be sensitive to foreign control, such as critical infrastructure, advanced technologies, dual-use items, and entities dealing with sensitive information[29]. This guidance serves as a flexible reference point, not a compulsory checklist. As a result, Member States retain considerable latitude in determining what constitutes a threat to national security or public order.

This flexibility, while preserving national sovereignty, has led to significant variations in how screening mechanisms are structured and applied across the EU[30]. For instance, Member States differ in several respects: the level of foreign control or influence that triggers a screening process, whether the mechanisms are voluntary or mandatory, and whether the review occurs before (ex-ante) or after (post-establishment) the investment is made[31]. Some countries have adopted broad, cross-sectoral screening mechanisms that apply regardless of the industry involved, whereas others continue to focus narrowly on predefined sectors[32]. These differences contribute to a fragmented regulatory landscape that complicates investor expectations and increases legal uncertainty across borders.

Moreover, even where screening rules appear similar on paper, their application in practice can diverge significantly. This inconsistency is shaped by several factors. First, Member States do not necessarily have access to the same information[33]. Even though the European Commission anticipated this risk of informational asymmetries and intro-

[28] Article 3(1) of the Regulation provides that "Member States may maintain, amend or adopt mechanisms to screen foreign direct investment" .

[29] FDI Screening Regulation 2019, Article 4.

[30] European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) 2019/452 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union, COM(2023) 329 final.

[31] Ibid.

[32] Ibid.

[33] Bálint Kovács, 'Facilitating and Scrutinizing National Security Measures: Analysis of an Investment Screening Case in the European Union' in Janosch Wiesenthal (ed), *National Security and Investment Controls* (Springer Studies in Law & Geoeconomics, vol 3, Springer 2024) https://doi.org/10.1007/978-3-031-68016-8., pg 216.

duced provisions for sharing opinions and data among MS, their incorporation is still at the discretion of the MS conducting the review[34].

Second, MS are likely to interpret core concepts such as "national security" and "public order" differently, given the absence of precise definitions. These divergent interpretations could also be influenced by economic reasons. Economically weaker states may prioritize attracting investment, while more developed ones might adopt stricter controls, especially in strategic sectors. Additionally, disparities in industrial development, particularly in high-tech sectors, play a role[35]. Less technologically advanced MS may welcome FDI as a way to catch up, whereas highly developed economies may prioritize protecting their strategic assets.

Scholars and commentators have voiced concern that the Regulation's flexibility, especially as seen in Article 4, could invite unintended uses[36]. As noted by de Kok, the lack of clear criteria undermines transparency, predictability, and legal certainty[37]. This vagueness not only hinders meaningful judicial review but also deters litigation[38], given the procedural delays, limited chances of success, and possible reliance on confidential state information, to which investors may have restricted access. Ultimately, this risks fragmenting the internal market and eroding investor confidence, unless clearer rules and safeguards are introduced.

In summary, while the EU FDI Screening Regulation lays the groundwork for improved cooperation and risk awareness across Member States, it falls short of harmonizing screening practices. The wide discretion afforded to MS, combined with vague definitions and non-binding guidance, results in a patchwork of approaches that threaten legal clarity and investor confidence. Without stronger safeguards, clearer definitions, and more consistent application, the current regime risks being used not only to protect national security, but also – intentionally or not – as a tool for economic protectionism.

Rationale for Reform

Four years after the adoption of the Regulation (EU) 2019/452, concerns have only intensified regarding foreign, particularly state-owned, enterprises acquiring EU undertakings possessing critical technologies for strategic reasons[39]. As a result, Member States

[34] Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union [2019] OJ L791/1 (FDI Regulation 2019).

[35] Bálint Kovács (n35).

[36] Naoise McDonagh, 'Protection or Protectionism? Assessing the EU's New Investment Screening Measures Against State-Driven Foreign Investment Risks' (2021) 66(3) *The International Spectator* 108 https://doi.org/10.1080/03932729.2021.1956182 .; Jochem de Kok, 'Legal Remedies against Investment Screening Decisions' in Bas de Jong et al (eds), *The Rise of Public Security Interests in Corporate Mergers and Acquisitions* (2022) 85.

[37] Jochem de Kok, 'Legal Remedies against Investment Screening Decisions' in Bas de Jong et al (eds), *The Rise of Public Security Interests in Corporate Mergers and Acquisitions* (2022) 85.

[38] Cheng Bian,' Foreign Direct Investment Screening and National Security: Reducing Regulatory Hurdles to Investors Through Induced Reciprocity' [2021] 22 Journal of World Investment and Trade, p. 569.

[39] Xavier Groussot, Savvas Michael and Ema Mlynarcikova, 'The Screening of Foreign Investments

have sought to preserve broad discretion in identifying sensitive sectors and defining national security concerns, as allowed under Articles 4(2) TEU and 346 TFEU. This has led to significant jurisdictional divergences and an increasingly fragmented legal landscape. In this context, an effective screening system must balance the need to prevent takeovers that threaten security or public order with the imperative to avoid discouraging desirable investments, particularly when transactions span multiple jurisdictions[40].

In December 2023, the European Court of Auditors (ECA) published its special report following a one-year audit of the FDI screening framework[41], underscoring the consequences of such fragmentation. While the ECA acknowledged the Commission's efforts to implement the framework, it identified significant shortcomings in addressing security and public order risks. Notably, some Member States still lack national screening mechanisms altogether. The report highlighted that approximately 42% of FDI stock is located in such Member States[42]. Inconsistent definitions of critical sectors, variations in procedural safeguards, and differing interpretations of key terms create blind spots that weaken the EU's capacity to ensure coherent protection across the single market[43].

To address these issues, the ECA recommended several measures[44]: clarifying key concepts within the Regulation, enhancing the quality of Commission recommendations and Member State reporting, improving the cooperation mechanism through the introduction of preliminary risk assessments for notified cases, and ensuring more rigorous oversight of national compliance.

Separately, the OECD, tasked by the Commission with evaluating the Regulation two years post-implementation, also found procedural inefficiencies[45]. While transparency and cooperation had improved, problems such as delays, duplication, and rigid timelines often resulted in unsatisfactory outcomes for investors[46]. While the framework showed signs of internal coherence, concerns about external coherence persisted, largely due to the evolving and inconsistent concept of national security. This legal uncertainty

in EU Law: When "Security and Public Order" Become the New Black in Internal Market Laws and Policies' (2024) 7(3) Nordic Journal of European Law.

[40] Ibid.

[41] Ibid.

[42] Ibid. European Court of Auditors, 'Special Report, Screening foreign direct investments in the EU – First steps taken, but significant limitations remain in addressing security and public-order risks effectively' (Publications Office of the European Union 2023) 5 <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2023-27>

[43] European Commission, Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Amending Regulation (EU) 2019/452 Establishing a Framework for the Screening of Foreign Direct Investments into the European Union, COM(2023) 329 final.

[44] European Court of Auditors, 'Special Report, Screening foreign direct investments in the EU – First steps taken, but significant limitations remain in addressing security and public-order risks effectively' (Publications Office of the European Union 2023) 5 <https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2023-27>

[45] Stefano Riela,'The EU's foreign direct investment screening mechanism two years after implementation' [2023] 22 European View, p. 64.

[46] OECD Report on the Framework for screening foreign direct investment into the EU. Assesing effectiveness and efficiency 2022 <https://www.oecd.org/investment/investmentpolicy/oecd-eu-fdi-screening-assessment.pdf > , p. 96.

has proven particularly problematic for non-EU investors engaged in multi-jurisdictional transactions. Additionally, the OECD observed a high volume of notifications in which investments were screened despite posing no real risk to public order or security, further illustrating the system's inefficiencies[47].

These institutional evaluations echo earlier scholarly concerns. Various authors have described the adoption of Regulation 2019/452 as "anything but uncontroversial,"[48] emphasizing the difficulty of reaching consensus on whether to screen, how to screen, and which authority should be responsible. Particularly, this peculiar framework produces inconsistency in the application of key criteria, such as who qualifies as a "foreign investor" and whether investments by EU-based entities controlled by non-EU investors must be screened. This limitation is particularly troubling in light of growing geopolitical tensions and the increasing use of complex corporate structures to mask the origin of capital[49]. As emphasised by the Commission and Advocate General Ćapeta[50] in the 2023 *Xella* case, this limited definition of covered investments may fail to capture problematic indirect non-EU investments[51].

Scope of Treaty Protection

Pre-establishment Phase

The applicability of international investment law to FDI screening measures before an investment is established largely depends on the specific language of the relevant IIA. Most IIAs traditionally limit substantive protections, such as National Treatment, Most-Favoured-Nation treatment, and Fair and Equitable Treatment, to investments that have already been made[52].

An increasing number of international investment agreements, however, especially recent EU treaties concluded following the Lisbon Treaty, now provide protections extending to the pre-investment phase. Agreements such as the EU–Japan Economic

[47] European Commission, Evaluation of Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union accompanying the document Proposal for a Regulation on the screening of foreign investments in the Union and repealing Regulation (EU) 2019/452, SWD(2024) 23 final, 24 January 2024. https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0023, pg 36.

[48] Steffen Hindelang and Andreas Moberg, 'The Art of Casting Political Dissent in Law: The EU's Framework for Screening of Foreign Direct Investment' (2020) 57(5) Common Market Law Review 1428.

[49] Ibid.

[50] Opinion of AG Ćapeta in Case C-106/22 Xella Magyarország Építőanyagipari Kft EU:C:2023:267, para. 53.

[51] European Commission, Evaluation of Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union accompanying the document Proposal for a Regulation on the screening of foreign investments in the Union and repealing Regulation (EU) 2019/452, SWD(2024) 23 final, 24 January 2024. ; Case C-106/22 *Xella Magyarország Építőanyagipari Kft* EU:C:2023:568.

[52] According to UNCTAD, 153 out of 2584 mapped treaties contain both NT and MFN provisions covering the pre-establishment phase.

Partnership Agreement[53] and the EU–Korea Free Trade Agreement[54] safeguard investors not only after investment but also during the establishment and acquisition stages, signaling a strategic EU move towards greater market access and liberalization. Likewise, treaties of certain EU Member States, including Finland-Kazakhstan BIT[55], similarly extend protections to the early phases of investment. For example, Article 3(2) of the Finland–Kazakhstan BIT applies MFN treatment to both "establishment" and "acquisition," thereby encompassing pre-investment activities. Additionally, Article 1(3) defines an "investor" as an entity that invests in the territory of the other party in accordance with that party's national laws and the treaty provisions, suggesting that prospective investors may benefit from treaty protections so long as their actions comply with domestic regulations and the terms of the agreement. It should also be noted that, although the EU has taken over external investment policy, the Finland-Kazakhstan BIT continues to apply and coexist with the EU's external investment policies for the time being[56].

Moreover, despite not offering explicit pre-establishment rights, some treaties contain admission and promotion provisions that, in combination with the investment definition, may render substantive standards applicable. It was argued by Wagner [57] that clauses containing the obligation to grant FET "in every case" [58]or " at all times" [59]could suggest an extended application of the FET standard. This interpretation also finds support in arbitral case law. In *Nordzucker v Poland*[60], the tribunal had to apply a similarly worded admission and promotion provision of the Germany-Poland BIT[61]. The tribunal found that the phrase 'in any case' extends to investments in the making while excluding merely intended investments[62].

Among the fourteen EU Member States that currently maintain FDI screening mechanisms, only a subset are parties to agreements that extend NT and MFN treatment

[53] Agreement between the European Union and Japan for an Economic Partnership, 17 July 2018 (not published in UNTS) OJ L330 of 27 December 2018, p. 3

[54] Free Trade Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Korea, of the other part, 6 October 2010 (not published in UNTS) OJ L 127 of 14 May 2011, p. 6

[55] Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of the Republic of Kazakhstan on the Promotion and Mutual Protection of Investments, 9 January 2007, 2558 UNTS 585, art 1(1).

[56] Several German BITs contain this wording, e.g. Article 2(2) Admission and protection of investments German Model BIT available via https://investmentpolicy.unctad.org/internationalinvestment-agreements/model-agreements.

[57] Kilian Wagner, 'Determining the Role of FDI Screening in International Investment Law' in Jens Hillebrand Pohl, Thomas Papadopoulos, Janosch Wiesenthal and Joanna Warchol (eds), *Weaponising Investments, Volume II* (Springer 2023),pg 132.

[58] German Model BIT, art 2(2).

[59] Art 2(2) (Promotion and Protection); Art 5(1) (Standard of Treatment) Slovakia Model BIT 2019 all available via https://investmentpolicy. unctad.org/international-investment-agreements/model-agreements

[60] Nordzucker v. Poland, First Partial Award (Jurisdiction), 10 December 2008; for a comprehensive analysis see: Marboe (2015), pp. 533 ff.

[61] Germany-Poland BIT Article 2 (1), (signed 10 November 1989, entry into force 24 February 1991, terminated 18 October 2019)

[62] Nordzucker v. Poland, First Partial Award (Jurisdiction), 10 December 2008, paras. 182–185.

to the pre-investment phase[63]. Thus, although the application is limited, where such treaty provisions exist, tensions may arise between pre-establishment protections under IIAs and the EU's ex ante screening framework. Whether such claims are ultimately admissible or successful will depend on the specific language and structure of the applicable IIA, including any express exclusions or jurisdictional limitations within the treaty's dispute settlement mechanism.

Post-establishment Phase

As previously discussed, international investment agreements generally apply their standards of protection to the post-establishment phase. Consequently, although ex post screening is not expressly addressed in the EU FDI Screening Regulation (2019), its use under national legal systems typically brings such measures within the material scope of investment treaties, allowing investors to invoke the full range of protections afforded by these agreements.

Numerous treaties explicitly confine their coverage to established or "covered investments," thereby excluding protections for the pre-investment period. For instance, the EU–Singapore[64] and EU–Vietnam Investment Protection Agreements[65] limit their safeguards to "covered investments," effectively excluding activities before an investment is made. Similarly, Article 8.10(1) of the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)[66] restricts the application of FET, specifying "covered investments" and "investors with respect to their covered investments." Such provisions clearly indicate that screening mechanisms applied prior to investment establishment fall outside the substantive obligations of these treaties and thus are generally not challengeable under international investment law.

Furthermore, what might initially be considered ex ante screening can, from a legal standpoint, be categorized as post-investment screening when it concerns expansions of already established investments[67]. Even if the original investment was not subject to screening or was below the relevant thresholds, any later expansion subject to review is regarded as a post-establishment intervention. As highlighted by Pohl, the initial investment con-

[63] ee for example: Article 3(1) (Treatment of Investments) Finland-Armenia BIT (signed 5 October 2004, entry into force 20 April 2007);Agreement on the Promotion and Protection of Investments between the Italian Republic and Georgia (Italy–Georgia BIT) (signed 15 December 1999) art 2(2).

[64] Investment Protection Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Singapore, of the other part, 15 October 2018 (pending ratification) available at https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/5714/download, art 2.4.

[65] Investment Protection Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Socialist Republic of Viet Nam, of the other part, 30 June 2019 (pending ratification) available at https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/5868/download, art 2.5.

[66] Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part (signed 30 October 2016)

[67] Pohl, J. H. (2020). The Impact of Investment Treaty Commitments on the Design and Operation of EUInvestment Screening Mechanisms. In S. Hindelang, & A. Moberg (Eds.), A Common European Law onInvestment Screening (CELIS) (pp. 725-768). Springer Nature Switzerland AG. https://doi.org/10.1007/16495_2020_5

tinues to benefit from treaty protections regardless of whether subsequent expansions are scrutinized[68]. Therefore, the implementation of FDI screening in such situations requires a careful balancing of the host State's regulatory interests and the investor's treaty rights.

Once a foreign investor has lawfully established an investment, any further screening of proposed expansions under mechanisms like the EU FDI Screening Regulation is classified as post-investment screening and must fully comply with treaty obligations. A host State's refusal to authorize such expansions does not invalidate the legality or protections of the original investment. Instead, any denial, conditional approval, or divestment order concerning expansions must conform to treaty standards[69]. Should such measures undermine the investor's legitimate expectations or substantially reduce the investment's value, they may constitute violations of the FET standard or amount to indirect expropriation.

Given that treaty protections are fully applicable after an investment is established, claims brought during the post-establishment phase are generally more likely to succeed than those initiated in the pre-investment phase, where protections are often limited or expressly excluded. This firmer legal footing in the post-investment context amplifies the potential risks for host States when imposing restrictive screening measures on investments that have already been made.

Substantive Limitations of Investment Treaty Protections

Exclusion clauses

The applicability of investment treaty standards to investment screening mechanisms is heavily influenced by the presence of exceptions and exclusions within the treaty itself. One significant way that states limit the possibility of investor challenges to their screening measures is through the inclusion of carve-outs and reservations. Carve-outs, true to their name, are deliberate decisions made by treaty parties to exclude specific sectors from the treaty's obligations related to investment standards, including, in many cases, exclusion from the dispute settlement mechanism[70]. Reservations differ in that they are unilateral measures by which certain sectors or measures, otherwise conflicting with investment standards and often labeled non-conforming measures, are explicitly excluded from treaty protection[71]. As a result, investors cannot invoke these measures to claim treaty violations.

Carve-outs and reservations are common tools used by states to narrow the scope of treaty application, particularly to restrict substantive standards or limit the reach of Investor-State Dispute Settlement (ISDS)[72]. This limitation typically targets entire policy domains or specific laws and regulations where states aim to retain full sovereign con-

[68] Ibid.

[69] Ibid; Voon and Merriman (2023), p. 113-114.

[70] Caroline Henckels, 'Should investment treaties contain public policy exceptions' [2018] 59 Boston College Law Review, p. 2828.

[71] Joshua Paine, 'Global Telecom Holding v. Canada: Interpreting and Applying Reservations and Carve-Outs in Investment Treaties' [2021] 38 Journal of International Arbitration, p. 534.

[72] Viñuales JE (2020) Seven ways of escaping a rule. In: Bartels L, Paddeu F (eds) Exceptions in international law. Oxford University Press, Oxford, pp 65–87.

trol. Examples include sensitive areas such as taxation, public procurement, or subsidies[73]. Moreover, states frequently exclude whole sectors or industries from treaty protections. Investment agreements that offer pre-establishment protections often explicitly carve out sensitive sectors like telecommunications or energy, allowing states to protect critical national interests.

Several states have specifically used carve-outs and reservations to shield their domestic investment screening laws from treaty challenges[74]. However, if investors can demonstrate that a carve-out was applied arbitrarily, discriminatorily, or with political motivation, tribunals may determine that residual treaty protections, such as non-discrimination or denial of justice, have been violated, even if the screening measure itself falls within the carve-out. Additionally, while more difficult, investors might sometimes invoke MFN clauses to circumvent reservations by claiming more favorable treatment available in other treaties[75].

While carve-outs generally provide states with effective defenses in arbitration when applied in good faith[76], they do not guarantee absolute protection from investor claims. This was demonstrated in the Global *Telecom v. Canada* case, where the investor challenged Canada's refusal to allow the conversion of non-voting shares into voting shares, a move aimed at gaining control in the telecommunications sector[77]. Although the Canada–Egypt BIT contained a carve-out excluding arbitration over acquisition-related decisions, the tribunal adopted a narrow interpretation, ruling that share conversion did not qualify as an acquisition under international law, despite the treaty's broad definition[78]. This case underscores that carve-outs may not fully shield states if tribunals interpret their scope restrictively.

Exception clauses

Treaty exceptions are common safeguards in international agreements, including BITs, that allow states to deviate from their obligations to protect national interests, especially in regulating investment screening mechanisms. These exceptions help balance the enforcement of investment standards with states' sovereign rights to regulate.

Exceptions are generally divided into general and security exceptions[79]. General exceptions cover a wide range of public policy goals, such as protecting public morals, maintaining order, and conserving natural resources, and are modeled on similar WTO

[73] Ibid.

[74] Countries such as France, Italy, and Lithuania have lodged reservations specifically related to their domestic screening mechanisms; see also Article II(4)(b) of the Canada-Egypt BIT (signed 13 November 1996, entry into force 3 November 1997)

[75] David Collins, Introduction to Foreign Direct Investment: History, Trends and Rationales', in An Introduction to International Investment Law (2nd edn, Cambridge University Press 2020), p. 118.

[76] Kilian Wagner (n 39), p. 142.

[77] Global Telecom Holding SAE v Canada, Award and dissenting opinion, ICSID Case No ARB/16/16 IIC 1645 (2020).

[78] Ibid.

[79] Jens Pohl (n 49), p. 751.

provisions. Security exceptions, often inspired by Article XXI of GATT[80], allow states to derogate from treaty obligations to safeguard national security interests. Unlike carve-outs or reservations, which exclude treaty obligations upfront, exceptions permit states to implement otherwise treaty-infringing measures in specific circumstances.

Despite their importance, security exceptions face two main limitations: they are included in relatively few older treaties[81] and are subject to varied and inconsistent interpretation by arbitral tribunals[82]. Early case law tended to strictly enforce nexus and self-judging requirements[83], while more recent decisions grant states wider discretion but impose limits on the legitimacy of security claims[84].

Moreover, the application of exceptions is constrained by conditions requiring that measures meet the clause's objectives, satisfy necessity tests, avoid arbitrariness or discrimination, and be exercised in good faith[85]. These interpretative nuances create legal uncertainty and make it challenging for states to rely on exceptions to justify investment screening measures consistently.

CONCLUSION

The evolving landscape of foreign direct investment (FDI) screening in the European Union reflects a profound shift in the balance between economic openness and strategic autonomy. Regulation (EU) 2019/452 marked a critical step toward coordinating national screening efforts, yet it also exposed significant legal and institutional fragmentation. The Regulation's reliance on Member State discretion, absence of binding definitions, and broad scope of application contribute to a patchwork of national practices that undermine legal certainty and investor confidence across the internal market.

As the EU strengthens its screening regime – evidenced by proposals for reform and institutional reviews by the European Court of Auditors and the OECD – tensions with international investment agreements (IIAs) are becoming increasingly salient. The analysis shows that both pre- and post-establishment phases of investment may fall within the scope of treaty protections, depending on the treaty language and arbitral interpretations. At the same time, carve-outs, reservations, and exception clauses provide avenues for states to preserve regulatory space, though their effectiveness is constrained by legal standards such as non-discrimination, good faith, and proportionality.

[80] Article XXI of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) 1867 UNTS 187.

[81] According to UNCATD, 15% or 400 out of 2584 mapped treaties contain a security exception clause, see https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/iia-mapping.

[82] Burke-White W, von Staden A (2008) Investment protection in extraordinary times: the interpretation and application of non-precluded measures provisions in bilateral investment treaties. Vanderbilt J Transnatl Law 48(2):307–410

[83] CMS v. Argentina, Award, 12 May 2005, para. 359; Enron v. Argentina, Award, 22 May 2007, para. 332; Sempra v. Argentina, Award, 28 September 2007, para. 374.

[84] CC/Devas v India, Award on Jurisdiction and Merits, 25 July 2016, para. 245; Deutsche Telekom v India, Interim Award, 13 December 2017, para. 238.

[85] Andreas Ziegler and Jorun Baumgartner, 'Good faith as a general principle of International law' In Andrew Mitchell, M Sornarajah & Tania Voon (eds.) Good faith and international economic law (1st edn, Oxford University Press 2015), p. 18.

Ultimately, while the EU FDI Screening Regulation responds to legitimate security concerns, it must do so within the confines of international legal obligations. Ensuring consistency, transparency, and proportionality in screening practices is not only necessary for investor protection but also vital for maintaining the EU's credibility as a stable and rule-based investment destination. As the EU moves toward reform, a more harmonized and legally robust screening framework –aligned with international investment law – will be crucial to achieving both strategic resilience and legal predictability in the global investment environment.

BIBLIOGRAPHY:

Legislation and Treaties

1. Agreement between the European Union and Japan for an Economic Partnership, 17 July 2018 (not published in UNTS) OJ L330 of 27 December 2018, p.3.
2. Agreement between the Government of the Republic of Finland and the Government of the Republic of Kazakhstan on the Promotion and Mutual Protection of Investments, 9 January 2007, 2558 UNTS 585.
3. Canada-Egypt BIT (signed 13 November 1996, entered into force 3 November 1997). Consolidated Version of the Treaty on European Union [2016] OJ C202/13, art 4(2). Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union [2016] OJ C202/47, art 346.
4. Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) between Canada and the European Union and its Member States (signed 30 October 2016).
5. Free Trade Agreement between the European Union and its Member States, and the Republic of Korea, 6 October 2010 (not published in UNTS) OJ L127 of 14 May 2011, p. 6.
6. Germany-Poland BIT (signed 10 November 1989, entered into force 24 February 1991, terminated 18 October 2019).
7. Investment Protection Agreement between the European Union and the Republic of Singapore, 15 October 2018 (pending ratification) https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/treaty-files/5714/download. Regulation (EU) 2019/452 of the European Parliament and of the Council of 19 March 2019 establishing a framework for the screening of foreign direct investments into the Union [2019] OJ L791/1.
8. Slovakia Model BIT 2019, available at https://investmentpolicy.unctad.org/international-investment-agreements/model-agreements.

Cases

9. Case C-54/99 Église de Scientology [2000] ECR I-01335.
10. Case C-106/22 Xella Magyarország Építőanyagipari Kft EU:C:2023:568.
11. Case C-446/04 Test Claimants in the FII Group Litigation v Commissioners of Inland Revenue [2006] ECR I-11753.

12. CC/Devas v India, Award on Jurisdiction and Merits, 25 July 2016.
13. CMS v Argentina, Award, 12 May 2005.
14. Deutsche Telekom v India, Interim Award, 13 December 2017.
15. Enron v Argentina, Award, 22 May 2007.
16. Global Telecom Holding SAE v Canada, Award and Dissenting Opinion, ICSID Case No ARB/16/16 IIC 1645 (2020).
17. Nordzucker v Poland, First Partial Award (Jurisdiction), 10 December 2008.
18. Opinion of AG Ćapeta in Case C-106/22 Xella Magyarország Építőanyagipari Kft EU:C:2023:267.
19. Sempra v Argentina, Award, 28 September 2007.

Secondary Sources

Books and Book Chapters

20. Collins D, 'Introduction to Foreign Direct Investment: History, Trends and Rationales' in *An Introduction to International Investment Law* (2nd edn, Cambridge University Press 2020).
21. de Kok J, 'Legal Remedies against Investment Screening Decisions' in Bas de Jong et al (eds), *The Rise of Public Security Interests in Corporate Mergers and Acquisitions* (2022) 85.
22. Henckels C, 'Should Investment Treaties Contain Public Policy Exceptions' (2018) 59 *Boston College Law Review* 2828.
23. Hindelang S and Moberg A, 'The Art of Casting Political Dissent in Law: The EU's Framework for the Screening of Foreign Direct Investment' in S Hindelang and A Moberg (eds), *A Common European Law on Investment Screening (CELIS)* (Springer 2020).
24. Kovács B, 'Facilitating and Scrutinizing National Security Measures: Analysis of an Investment Screening Case in the European Union' in Janosch Wiesenthal (ed), *National Security and Investment Controls* (Springer Studies in Law & Geoeconomics, vol 3, Springer 2024).
25. Pohl JH, 'The Impact of Investment Treaty Commitments on the Design and Operation of EU Investment Screening Mechanisms' in Hindelang S and Moberg A (eds), *A Common European Law on Investment Screening (CELIS)* (Springer 2020).
26. Viñuales JE, 'Seven Ways of Escaping a Rule' in Bartels L and Paddeu F (eds), *Exceptions in International Law* (OUP 2020).
27. Wagner K, 'Determining the Role of FDI Screening in International Investment Law' in Pohl JH et al (eds), *Weaponising Investments, Volume II* (Springer 2023) 116. Ziegler A and Baumgartner J, 'Good Faith as a General Principle of International Law' in Mitchell A, Sornarajah M and Voon T (eds), *Good Faith and International Economic Law* (1st edn, OUP 2015) 18.

Journal Articles

28. Bismuth R, 'Screening the Commission's Regulation Proposal Establishing a

Framework for Screening FDI into the EU' [2018] *European Investment Law and Arbitration Review* 47.
29. Cheng B, 'Foreign Direct Investment Screening and National Security: Reducing Regulatory Hurdles to Investors Through Induced Reciprocity' (2021) 22 *Journal of World Investment and Trade* 569.
30. Groussot X, Michael S and Mlynarcikova E, 'The Screening of Foreign Investments in EU Law: When "Security and Public Order" Become the New Black in Internal Market Laws and Policies' (2024) 7(3) *Nordic Journal of European Law* 27.
31. McDonagh N, 'Protection or Protectionism? Assessing the EU's New Investment Screening Measures Against State-Driven Foreign Investment Risks' (2021) 66(3) *The International Spectator* 108.
32. Paine J, 'Global Telecom Holding v. Canada: Interpreting and Applying Reservations and Carve-Outs in Investment Treaties' (2021) 38 *Journal of International Arbitration* 534.
33. Riela S, 'The EU's Foreign Direct Investment Screening Mechanism Two Years After Implementation' (2023) 22 *European View* 64.
34. Voon T and Merriman D, 'Incoming: How International Investment Law Constrains Foreign Investment Screening' (2023) 24 *Journal of World Investment & Trade* 75.

Institutional and Official Reports

35. European Commission, *Evaluation of Regulation (EU) 2019/452 ... Accompanying the Document Proposal for a Regulation on the Screening of Foreign Investments ...* SWD(2024) 23 final, 24 January 2024 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52024SC0023.
36. European Commission, *Proposal for a Regulation ... Amending Regulation (EU) 2019/452* COM(2023) 329 final.
37. European Court of Auditors, *Special Report: Screening Foreign Direct Investments in the EU – First Steps Taken, but Significant Limitations Remain* (2023) https://www.eca.europa.eu/en/publications?ref=SR-2023-27.
38. OECD, *Report on the Framework for Screening Foreign Direct Investment into the EU: Assessing Effectiveness and Efficiency* (2022) https://www.oecd.org/investment/investmentpolicy/oecd-eu-fdi-screening-assessment.pdf.

Web Sources and Briefings

39. Madatali H and Torlai L, 'Revision of the EU Foreign Direct Investment Screening Regulation' (2024) Briefing of the European Parliament, European Parliamentary Research Service (EPRS) https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762844/EPRS_BRI(2024)762844_EN.pdf.

LIBERA CIRCULAȚIE A CAPITALURILOR – UNA DIN CELE PATRU LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE ALE PIEȚEI UNICE A UNIUNII EUROPENE

FREE MOVEMENT OF CAPITAL – ONE OF THE FOUR FUNDAMENTAL FREEDOMS OF THE EUROPEAN UNION SINGLE MARKET

CZU: 341.241.8:339.727:061.1 EU **https://doi.org/10.59295/spd2025j.34**

Lilia GRIBINCEA
ORCID 0000-0002-7371-5379
E-mail: lilia.gribincea@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The free movement of capital is one of the four fundamental freedoms of the European Union's single market, the others being the free movement of goods, the free movement of services and the free movement of persons. The free movement of capital is the most recent fundamental freedom, as it became a directly applicable freedom only through the Maastricht Treaty, but also the most extensive, as it also includes third countries. The free movement of capital is the foundation of the single market and complements the other three freedoms.*

Currently, Article 63 TFEU prohibits all restrictions on payments and the movement of capital between Member States and between Member States and third countries.

Keywords: *free movement of capital; investments; securities; capital markets; single market; payments; capital movements.*

INTRODUCERE

În prezentul studiu, îmi propun să analizez aspectele generale privind cea mai recentă și cea mai largă dintre din cele patru libertăți fundamentale ale pieței unice a Uniunii Europene - libera circulație a capitalurilor, celelalte trei fiind: libera circulație a mărfurilor, libera circulație a serviciilor și libera circulație a persoanelor. Libera circulație a capitalurilor a devenit aplicabilă prin Tratatul de la Maastricht, completează celelalte trei libertăți și include și țările terțe. Pentru evoluția Uniunii Economice și Monetare și pentru introducerea monedei euro, libera circulație a capitalurilor a fost și rămâne indispensabilă.

Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (în continuare - TFUE) [1, art.63] interzice orice restricție privind plățile și circulația capitalurilor între statele membre, precum și între statele membre și țările terțe. Toate restricțiile privind circulația capitalurilor între statele membre și între statele membre și țările terțe trebuie eliminate, cu unele excepții prevăzute în anumite circumstanțe.

Rezultate obţinute şi discuţii

Evoluția legislației Uniunii Europene în domeniu.

Analizând evoluția legislației Uniunii Europene în domeniul liberei circulații a capitalurilor, constatăm că liberalizarea capitalurilor s-a produs treptat, iar primele măsuri luate de Comunitate au avut loc înainte de crearea pieței interne și se refereau la un domeniu de aplicare limitat. Cu toate că Tratatul de instituire a Comunităţii Economice Europene (TCEE) [2, art.67-73] conținea norme referitoare la libera circulație a capitalurilor, acestea erau mai puțin imperative decât normele referitoare la celelalte trei libertăți. Așa cum rezultă din prevederile art.67 al Tratatului de instituire a Comunităţii Economice Europene, în perioada de tranziție și în scopul bunei funcționări a pieței comune, statele membre urmau să elimine treptat, în relațiile dintre ele, restricțiile impuse circulației capitalurilor care aparțin rezidenților statelor membre, precum și tratamentul discriminatoriu în baza cetățeniei ori naționalității sau reședinței ori sediului social al părților, ori a locului plasamentului de capital. Prin urmare, putem concluziona, că Tratatul de la Roma impunea eliminarea restricțiilor doar în măsura în care acest lucru era necesar pentru funcționarea pieței comune.

Directiva din 11 mai 1960 privind liberalizarea investițiilor directe a fost prima care a eliminat restricțiile privind anumite tipuri de fluxuri de capital comercial și privat, precum: *achizițiile imobiliare, împrumuturile pe termen scurt și mediu pentru tranzacțiile comerciale* și *achiziționarea valorilor mobiliare tranzacționate la bursă*. Suplimentar, Germania și țările Benelux au introdus prevederi în legislațiile lor naționale, care au permis eliminarea tuturor restricțiilor privind capitalurile.

Reglementarea fluxurilor internaționale de capital și neutralizarea efectelor lor nedorite asupra lichidității interne s-au efectuat prin Directiva 72/156/CEE a Consiliului din 21 martie 1972 [3], directivă care a fost în vigoare până la data de 1 ianuarie 1990.

Începând cu 1 iulie 1990, restricțiile privind mișcările de capital, care se realizează între rezidenții statelor membre, au fost eliminate prin Directiva Consiliului 88/361/CEE din 24 iunie 1988 pentru punerea în aplicare a articolului 67 din tratat [4, art.1]. Adoptarea acestei Directive a fost necesară din mai multe considerente. Ca un prim argument, invocăm amploarea semnificativă a mișcărilor de capital pe termen scurt, către și din statele terțe, care putea afecta grav situația monetară și financiară a statelor membre. Un alt argument îl constituie impactul negativ al acestor mișcări de capital asupra coeziunii sistemului monetar european. De asemenea, piețele valutare puteau fi supuse unor presiuni puternice. În concluzie, pentru funcționarea normală a pieței interne și pentru realizarea treptată a Uniunii Economice și Monetare, a fost necesară crearea premiselor pentru acțiunea concertată a statelor membre.

Așa cum am menționat *supra*, Tratatul de la Maastricht a introdus libera circulație a capitalurilor ca o libertate consacrată prin tratat. În capitolul care reglementează politicile economice și monetare, Tratatul de la Maastricht prevedea că, unul din obiectivele propuse, era realizarea unei Uniuni Economice Monetare care să fie introdusă în trei etape.

La o prima etapă, cuprinsă între 1 iulie 1990 și 31 decembrie 1993, urma să fie instituită libera circulație a capitalului între statele membre. În principiu, la 1 iulie 1990, au fost eliminate toate restricțiile privind libera circulație a capitalurilor între statele membre.

Etapa a doua - de la 1 ianuarie 1994 până la 31 decembrie 1998 - era consacrată convergenței politicilor economice ale statelor membre și consolidării cooperării dintre băncile centrale naționale. Coordonarea politicilor monetare a fost instituționalizată prin constituirea la 1 ianuarie 1994 a Institutului Monetar European. Existența temporară a acestuia, a reflectat gradul de integrare monetară în cadrul Comunității. Institutul Monetar European nu a avut atribuții privind conduita politicii monetare în Uniunea Europeană, aceasta rămânând în sarcina autorităților naționale și nu a fost împuternicit să intervină pe piața valutară. Institutul Monetar European și-a încheiat misiunea la 1 iunie 1998, odată cu constituirea Băncii Centrale Europene. În luna decembrie 1995, Consiliul European a convenit asupra denumirii *Euro* pentru unitatea monetară europeană care urma să fie introdusă la începutul celei de-a treia etape, confirmând că această etapă a Uniunii Economice și Monetare urma să debuteze la data de 1 ianuarie 1999. La data de 2 mai 1998, Consiliul Uniunii Europene a hotărât în unanimitate, că 11 state membre (Belgia, Germania, Spania, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Țările de Jos, Austria, Portugalia și Finlanda) îndeplinesc condițiile necesare pentru participarea la cea de-a treia etapă a Uniunii Economice Monetare și pentru adoptarea monedei unice la 1 ianuarie 1999.

Cea de-a treia etapă a Uniunii Economice și Monetare, a debutat la 1 ianuarie 1999, cu fixarea irevocabilă a cursurilor de schimb pentru monedele celor 11 state membre participante inițial la Uniunea Monetară. De asemenea, la această etapă, s-a propus punerea în aplicare a unei politici monetare comune sub egida Eurosistemului, începând cu prima zi și introducerea treptată a bancnotelor și monedelor euro în toate statele membre din zona euro. Tranziția la cea de-a treia etapă a fost condiționată de atingerea unui nivel ridicat de convergență durabilă, măsurat pe baza unor criterii stabilite în tratate.

Prevederile Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene referitoare la libera circulație a capitalurilor.

Capitolul 4 al TFUE este consacrat reglementării capitalurilor și plăților. TFUE [1, art.63] interzice orice restricție privind plățile și circulația capitalurilor atât între statele membre, precum și între statele membre și țările terțe. TFUE [1, art.64] instituie și unele excepții, care se limitează, în general, la circulația capitalurilor vizând țările terțe. Astfel, articolul 63 nu aduce atingere aplicării, în raport cu țările terțe, a restricțiilor în vigoare la 31 decembrie 1993, în temeiul dreptului intern sau al dreptului Uniunii, adoptate cu privire la circulația capitalurilor având ca destinație țări terțe sau provenind din țări terțe, în cazul în care acestea implică investiții directe, inclusiv investițiile imobiliare, stabilirea, prestarea de servicii financiare sau admiterea de valori mobiliare pe piețele de capital [7].

De asemenea, pe lângă posibilitatea de care dispun statele membre de a menține restricțiile aplicabile investițiilor directe și altor tranzacții, aflate în vigoare la o anumită dată, Consiliul, după consultarea Parlamentului European și hotărând în unanimitate, poate adopta măsuri regresive în raport cu liberalizarea circulației capitalurilor între statele membre și țările terțe.

Mai mult, Consiliul și Parlamentul European pot adopta măsuri legislative care vizează investițiile directe, inclusiv investițiile imobiliare, stabilirea, prestarea de servicii financiare sau admiterea de valori mobiliare pe pieţele de capital. Prin derogare de la această prevedere, numai Consiliul, poate adopta măsuri care reprezintă un regres în dreptul Uniunii în ceea ce privește liberalizarea circulației capitalurilor, având ca destinație sau provenind din țări terțe, cu condiția respectării următoarele cerințe cumulative: *hotărăște în conformitate cu o procedură legislativă specială în unanimitate* și *consultă în prealabil Parlamentul European*.

Analizând prevederile TFUE, observăm că doar articolul 65 stabilește restricții justificate cu privire la circulația capitalurilor în general, inclusiv în cadrul Uniunii. Astfel, potrivit reglementării, statele membre sunt în drept:

a) Să aplice dispozițiile incidente ale legislațiilor fiscale, care stabilesc o distincție între contribuabilii care nu se găsesc în aceeași situație în ceea ce privește reședința lor sau locul unde capitalurile lor au fost investite.

b) Să adopte toate măsurile necesare pentru a combate încălcarea actelor lor cu putere de lege și a normelor lor administrative, în special în domeniul fiscal sau al supravegherii prudențiale a instituțiilor financiare, de a stabili proceduri de declarare a circulației capitalurilor în scopul informării administrative sau statistice.

c) Să adopte măsuri justificate de motive de ordine publică sau siguranța publică.

Prevederile capitolului 4 nu aduc atingere posibilității de a aplica restricții privind dreptul de stabilire, care sunt compatibile cu prevederile TFUE [1, art.65, alin.2]. Totuși, TFUE impune ca măsurile și procedurile menționate să nu constituie un mijloc de discriminare arbitrară și nici o restrângere disimulată a liberei circulații a capitalurilor și plăților, astfel cum este aceasta definită la articolul 63 din Tratat.

În absența unor măsuri de aplicare a articolului 64 alin. 3, Comisia sau, în absența unei decizii a Comisiei în termen de trei luni de la data solicitării statului membru în cauză, Consiliul poate adopta o decizie care să dispună ca măsurile fiscale restrictive adoptate de un stat membru față de una sau mai multe țări terțe să fie considerate conforme tratatelor, cu condiția ca acestea să fie justificate în raport cu unul dintre obiectivele Uniunii și compatibile cu buna funcționare a pieței interne. Consiliul hotărăște în unanimitate, la solicitarea unui stat membru.

Ținem să menționăm, că aplicarea măsurilor justificate în temeiul unor considerente de ordine publică sau de siguranță publică, a fost invocată în timpul crizei datoriilor suverane din Uniunea Europeană, atunci când Ciprul, în anul 2013, și Grecia, în anul 2015, au fost obligate să introducă controale pentru fluxurile de capital în scopul prevenirii scurgerilor necontrolate de capital.

TFUE reglementează și măsurile de urgență care pot fi adoptate în raport cu țările terțe. Astfel [1, art.66], în situația în care, în împrejurări excepționale, circulația capitalurilor provenind din țările terțe sau destinate acestora provoacă sau amenință să provoace dificultăți grave în funcționarea Uniunii Economice și Monetare, Consiliul, la propunerea Comisiei și după consultarea Băncii Centrale Europene, poate adopta, în raport cu țările terțe, măsurile de salvgardare pentru o perioadă de până la șase luni, cu condiția ca aceste măsuri să fie strict necesare.

Uniunea Europeană constituie un spațiu de libertate, securitate și justiție, cu respectarea drepturilor fundamentale și a diferitelor sisteme de drept și tradiții juridice ale statelor membre. Uniunea asigură absența controalelor asupra persoanelor la frontierele interne și dezvoltă o politică comună în domeniul dreptului de azil, al imigrației și al controlului la frontierele externe care este întemeiată pe solidaritatea între statele membre și care este echitabilă față de resortisanții țărilor terțe [1, art.67, alin.1 și 2]. În cazul în care este necesar [1, art.75], pentru realizarea obiectivelor enunțate, în ceea ce privește prevenirea și combaterea terorismului și a activităților conexe, Parlamentul European și Consiliul, hotărând prin regulamente, în conformitate cu procedura legislativă ordinară, definesc cadrul măsurilor administrative privind circulația capitalurilor și plățile, cum ar fi înghețarea fondurilor, a activelor financiare sau a beneficiilor economice care aparțin unor persoane fizice sau juridice, grupuri sau entități fără caracter statal, sunt în proprietatea acestora sau sunt deținute de acestea. Actele menționate cuprind dispozițiile necesare în materie de garanții juridice. Și art.215 din TFUE prevede posibilitatea aplicării unor sancțiuni financiare fie pentru a preveni și a combate terorismul, fie în baza Deciziilor adoptate în cadrul politicii externe și de securitate comune.

TFUE permite [1, art.144], în cadrul programelor de asistență pentru balanța de plăți, adoptarea unor măsuri de protecție a balanței de plăți în caz de dificultăți care pot compromite funcționarea pieței interne sau în cazul unei crize neprevăzute. Această clauză de salvgardare este aplicabilă numai pentru statele membre din afara zonei euro.

Liberalizarea deplasărilor de capital.

Transferurile care au legătură cu o investiție sau care nu sunt efectuate pentru executarea unei operațiuni subadiacente, sunt considerate [5, p.154], în principiu, deplasări de capital. Sunt menționate cu titlu de exemplu cumpărăturile sau subscripțiile de valori mobiliare, plasamentele pe termen lung, transferurile de capital în executarea unor contracte de asigurare de viață.

În literatura de specialitate [6, p.146] s-a observat, că libera circulație a banilor se află într-o strânsă intercondiționare cu libera circulație a persoanelor și mărfurilor; astfel, libera circulație a banilor, care dădea sens Uniunii Economice și Monetare și monedei unice pentru toate statele membre, nu se putea realiza fără crearea unei piețe economice fără frontiere, iar pe de altă parte, libera circulație a persoanelor și mărfurilor nu se putea realiza fără libera circulație a capitalurilor.

Revenind la prevederile Directivei Consiliului 88/361/CEE din 24 iunie 1988 pentru punerea în aplicare a articolului 67 din tratat 4, art.1], constatăm că aceasta stabilește în sarcina statelor membre obligația de eliminare a restricțiilor privind mișcările de capital care se realizează între rezidenții acestora. Pentru a facilita aplicarea Directivei 88/361/CEE, mișcările de capital au fost clasificate în treisprezece categorii, în funcție de natura economică a activelor și pasivelor la care se referă, fiind introduse în Nomenclatorul mișcărilor de capital. După cum observăm din reglementare, Nomenclatorul nu constituie o listă exhaustivă a mișcărilor de capital și nu trebuie interpretat ca limitând domeniul de aplicare a principiului liberalizării depline a mișcărilor de capital.

Directiva Consiliului 88/361/CEE stabilește [4, art.7] că, în situația în care amploarea mișcărilor de capital pe termen scurt spre și dinspre țări terțe poate perturba grav situația monetară și financiară internă sau externă a statelor membre, sau a mai multora dintre ele, sau poate supune unor presiuni puternice relațiile valutare în cadrul comunității sau pe cele dintre comunitate și țări terțe, statele membre se consultă între ele în privința oricărei măsuri de adoptat pentru a contracara astfel de dificultăți.

CONCLUZII

TFUE interzice orice restricții privind circulația capitalurilor între statele membre ale Uniunii Europene, precum și între statele membre și țările terțe, cu excepția cazurilor în care aceste restricții sunt necesare pentru interese publice legitime.

Libera circulație a capitalurilor are drept scop permiterea utilizării transfrontaliere eficiente a capitalului fizic și financiar în vederea investițiilor și a finanțării. Libera circulație a capitalurilor prezintă avantaje atât pentru persoanele fizice, cât și pentru întreprinderi. Astfel, persoanele fizice pot să deschidă conturi în băncile din alte state membre, să cumpere valori mobiliare sau proprietăți imobiliare în alte state membre, etc. Întreprinderile au posibilitatea să investească în alte întreprinderi europene și să dețină alte întreprinderi europene, precum și să obțină finanțare de acolo unde costurile aferente sunt cele mai mici. De asemenea, libera circulație a capitalurilor contribuie la creșterea economică, permițând investirea eficientă a capitalului și promovând utilizarea monedei euro ca monedă internațională, contribuind astfel la rolul Uniunii Europene ca actor mondial.

REFERINȚE:

1. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene. Disponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02016E%2FTXT-20240901 [Accesat 7.05.2025].
2. Versiunea în limba franceză a Tratatului este disponibilă la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT. [Accesat 3.05.2025].

3. Directiva 72/156/CEE a Consiliului din 21 martie 1972 privind reglementarea fluxurilor internaționale de capital și neutralizarea efectelor lor nedorite asupra lichidității interne, publicată în *JO L 91, 18.4.1972, p. 13-14.*
4. Directiva Consiliului 88/361/CEE din 24 iunie 1988 pentru punerea în aplicare a articolului 67 din tratat, *JO L 178, 8.7.1988, p. 5-18. D*isponibil la: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A31988L0361&qid=1740773745576. [Accesat 7.05.2025].
5. Augustin Fuerea. Drept comunitar al afacerilor. Ediția a II-a, Universul Juridic, București, 2007, ISBN 973-7643-15-1.
6. Anca Ileana Dușcă. Dreptul Uniunii Europene privind afacerile. Ediția a II-a, Universul Juridic, București, 2016, ISBN 978-606-673-798-2.
7. În ceea ce privește restricțiile în vigoare în temeiul legislațiilor naționale în Bulgaria, în Estonia și în Ungaria, data este 31 decembrie 1999. În ceea ce privește restricțiile în vigoare în temeiul legislației naționale în Croația, data este 31 decembrie 2002.
8. Directiva 2009/65/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 iulie 2009 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind organismele de plasament colectiv în valori mobiliare. Disponibilă la : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A02009L0065-20250117 [Accesat 7.05.2025].
9. Pentru operațiunile de factoring, a se vedea Lilia Gribincea. Dreptul comerțului international. Tratat.Chișinău, 2014, ISBN 978-9975-58-027-4, p592.

PRINCIPIILE BASEL PENTRU SUPRAVEGHERE BANCARĂ

THE BASEL PRINCIPLES FOR BANKING SUPERVISION

CZU: 341.123.043:339.732 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.35**

Adrian GUZUN
ORCID: 0009-0007-1645-3062
E-mail: guzunadrian@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The Basel Principles are a set of global recommendations designed to ensure effective regulation, supervision, governance and risk management in the banking sector. These principles are based on the Bank for International Settlements and aim to strengthen the financial system by promoting sound practices and minimizing vulnerabilities, by guiding banking institutions in establishing clear responsibilities, maintaining internal controls and prudently managing risks, ensuring transparency, accountability and resilience. The Basel Committee's banking standards and I principles are not legally binding; however, their implementation usually takes place through the domestic legislative and regulatory processes of member states, which makes them mandatory once adopted in national legislation or regulations, in order to align their national regulatory framework with international best practices.*

Keywords*: Basel Committee on Banking Supervision, principles, banks, stability, supervision.*

INTRODUCERE

Principiile de la Basel pentru supraveghere bancară sunt linii directoare internaționale elaborate pentru a ajuta țările să se asigure că sistemele lor bancare sunt sigure, solide și bine reglementate. Principiile fundamentale pentru o supraveghere bancară eficientă emise în 1997, au suferit revizuiri semnificative în 2012, în urma crizei financiare globale şi actualizate final în 2024 de Comitetul de la Basel pentru Supraveghere Bancară, reprezentând standardul minim pentru o reglementare prudențială solidă şi o supraveghere a băncilor şi a sistemelor bancare. Aceste principii sunt utilizate de țări la nivel mondial ca punct de referință pentru evaluarea calității sistemelor lor de supraveghere şi pentru identificarea activităților viitoare în atingerea unui nivel de bază al unor practici solide de supraveghere. Aceste principii sunt concepute pentru a fi universal aplicabile, indiferent de complexitatea băncilor sau a sistemelor bancare individuale. Autoritățile naționale de supraveghere trebuie să le aplice în supravegherea organizațiilor bancare aflate în jurisdicția lor. Deși, un nivel ridicat de conformitate cu aceste principii susține stabilitatea generală a sistemului financiar, supravegherea bancară nu poate şi nu are scopul de a garanta că băncile nu vor da faliment [1, pag 3-4].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Principiile Basel sunt esențiale pentru autoritățile naționale de supraveghere bancară, deoarece acestea conturează componentele fundamentale ale unei supravegheri eficiente și servesc drept fundament pentru Programele de Evaluare a Sectorului Financiar realizate de Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, încă din 1999 [2, pag. 3], implicând o examinare și o evaluare cuprinzătoare și aprofundată a sectorului financiar, adesea bazată pe date confidențiale referitoare la instituții individuale [2, pag. 10]. Cele mai recente revizuiri reflectă sectorul în continuă evoluție al supravegherii bancare de la schimbările de reglementare din 2012, până la impactul fintech (inovație financiară bazată pe tehnologie care ar putea duce la noi modele de afaceri, aplicații, procese sau produse cu un efect semnificativ asociat asupra piețelor și instituțiilor financiare și asupra furnizării de servicii financiare [3, pag. 8]) și ascensiunea instituțiilor financiare nebancare, acestea fiind perfecționate pentru a reflecta noile realități: apariția riscurilor climatice și financiare digitale, influența tot mai mare a intermediarilor nebancari, abordări mai delicate ale riscului și sustenabilității. De exemplu, în cazul Republicii Moldova, pe data de 25.06.2025 a fost finalizată misiunea de analiză în cadrul Programului menționat supra, fiind concentrat asupra sectoarelor bancar, al pieței de capital, al asigurărilor și al creditării nebancare, având ca obiective analiza riscurilor macrofinanciare, testarea rezilienței sistemului prin scenarii de stres, evaluarea capacității de gestionare a crizelor, verificarea cooperării între instituții, precum și examinarea aspectelor legate de incluziunea financiară și accesul la finanțare [4].

Comitetul de la Basel subliniază faptul că inovația digitală remodelează serviciile bancare și comportamentul clienților, întrucât noile tehnologii, produse și instituții financiare nebancare aduc atât riscuri, cât și oportunități pentru bănci, autorități de supraveghere și sistemul financiar [3, pag. 33]. Pentru a răspunde eficient, autoritățile de supraveghere ar trebui să urmărească îndeaproape modul în care aceste tendințe evoluează în contextele lor naționale și să evalueze riscurile pe care le prezintă pentru obiectivele de supraveghere, stabilitatea financiară și protecția consumatorilor. Acestea trebuie să integreze aceste riscuri în strategiile lor mai ample de supraveghere bazate pe riscuri și să stabilească așteptări clare în materie de reglementare privind modul în care instituțiile gestionează acest nou val de amenințări. Viitorul digital nu așteaptă – nici autoritățile de supraveghere nu ar trebui să o facă [3, pag. 19-22].

Inovația tehnologică și digitalizarea serviciilor financiare transformă comportamentul clienților și furnizarea serviciilor bancare. Apariția de noi produse, participanți pe piață și tehnologii aduce atât oportunități, cât și riscuri pentru bănci, autorități de supraveghere și sistemul financiar [1, pag. 7]. Este remarcat faptul că progresele în digitalizare și fintech remodelează sistemul financiar, în special în modul în care sunt furnizate serviciile bancare, transformând sistemul prin trei canale principale: extinderea gamei de produse și servicii financiare și diversificarea canalelor utilizate pentru distribuirea acestora; introducerea de noi furnizori, cum ar fi firmele mari de tehnologie, startup-urile

fintech și platformele de servicii terțe; și îmbunătățirea utilizării instrumentelor digitale pentru gestionarea, atenuarea și supravegherea riscurilor [5, pag. 3].

Principiile fundamentale sunt concepute pentru a ajuta țările să evalueze calitatea sistemelor lor de supraveghere bancară și să-și ghideze agendele de reformă. Evaluarea respectării de către o țară a acestor principii este un instrument valoros pentru promovarea unei supravegheri bancare eficiente. Pentru a asigura obiectivitatea şi consecvența în diferite jurisdicții, supraveghetorii şi evaluatorii ar trebui să utilizeze metodologia oficială de evaluare. Cu toate acestea, judecata profesională rămâne esențială în aplicarea acesteia. Astfel de evaluări vizează identificarea deficiențelor din cadrul de supraveghere şi reglementare existent şi oferă o bază solidă pentru acțiuni corective din partea autorităților guvernamentale și a supraveghetorilor bancari [1, pag. 11].

Principiile fundamentale prezintă 29 de elemente cheie esențiale pentru un sistem eficient de supraveghere bancară, împărțite în două categorii: principiile 1-13 acoperă competențele, responsabilitățile și operațiunile autorităților de supraveghere, iar principiile 14-29 abordează cerințele prudențiale şi standardele de reglementare pentru bănci. Este considerat a fi necesar exemplificarea acestor principii (1-13), începând cu cele adresare **autorităților naționale** pentru supravegherea bancară [1, pag. 20-37]:

– Licențiere şi structură: autoritățile de supraveghere trebuie să aibă autoritatea de a acorda, suspenda sau revoca licențele bancare și de a aproba modificări ale proprietății sau structurii băncii;

– Independență, responsabilitate şi transparență: autoritățile de supraveghere trebuie să funcționeze independent, să fie responsabili şi să asigure transparența în activitățile lor;

– Activități permise: autoritățile de supraveghere trebuie să definească şi să monitorizeze activitățile pe care băncile au voie să le întreprindă;

– Abordare de supraveghere: în cadrul supravegherii ar trebui adoptată o abordare bazată pe risc, orientată spre viitor şi proactivă;

– Tehnici de supraveghere: autoritățile de supraveghere trebuie să utilizeze o varietate de tehnici, inclusiv inspecții la fața locului şi supraveghere în afara sediului;

– Puteri de aplicare a legii: autoritățile de supraveghere trebuie să aibă autoritatea de a lua măsuri corective şi de a impune respectarea legii;

– Supraveghere consolidată transfrontalieră: autoritățile de supraveghere trebuie să aibă capacitatea de a supraveghea băncile pe bază consolidată, inclusiv operațiunile din străinătate;

– Cooperare și colaborare: cooperarea eficientă și schimbul de informații cu alți supraveghetori şi autoritățile relevante sunt esențiale;

– Resurse de supraveghere: ar trebui alocate resurse adecvate, inclusiv personal calificat și tehnologie, activităților de supraveghere;

– Protecție juridică: autoritățile de supraveghere şi personalul acestora ar trebui să fie protejați legal atunci când acționează cu bună-credință;

– Puteri corective și de remediere ale supervizorilor: autoritățile de supraveghere trebuie să aibă autoritatea de a lua măsuri corective în timp util pentru a remedia deficientele;

– Supraveghere consolidată: autoritățile de supraveghere trebuie să evalueze riscurile și expunerile la nivel de grup ale grupurilor bancare;

– Relații între țara de origine și țara gazdă: autoritățile de supraveghere trebuie să stabilească relații eficiente cu omologii străini pentru a gestiona riscurile transfrontaliere.

Următoarele principii (14-29), se referă la cerințele și standardele adresate **băncilor** [1, pag. 37-68]:

– Guvernanță corporativă: băncile trebuie să aibă practici solide de guvernanță corporativă, inclusiv structuri organizaționale clare și responsabilitate;

– Procesul de gestionare a riscurilor: băncile trebuie să implementeze procese eficiente de gestionare a riscurilor pentru a identifica, evalua și gestiona riscurile;

– Adecvarea capitalului: băncile trebuie să mențină un capital adecvat pentru a absorbi pierderile potențiale și a-și susține activitățile;

– Riscul de credit: băncile trebuie să aibă politici și proceduri pentru a identifica, măsura, monitoriza și controla riscul de credit;

– Riscul de piață: băncile trebuie să gestioneze riscurile de piață, inclusiv cele care decurg din activitățile de tranzacționare și investiții;

– Riscul de lichiditate: băncile trebuie să se asigure că au suficientă lichiditate pentru a-și îndeplini obligațiile la scadență;

– Riscul operațional: băncile trebuie să aibă cadre pentru a identifica, evalua și atenua riscurile operaționale;

– Riscul ratei dobânzii în portofoliul bancar: băncile trebuie să gestioneze riscul ratei dobânzii care decurge din activitățile care nu sunt de tranzacționare;

– Controale interne și audit: băncile trebuie să aibă sisteme robuste de control intern și funcții de audit independente;

– Respectarea legilor și reglementărilor: băncile trebuie să respecte legile, reglementările și cerințele de supraveghere aplicabile;

– Supraveghere consolidată: autoritățile de supraveghere trebuie să evalueze riscurile și expunerile grupurilor bancare;

– Relațiile dintre țara de origine și țara gazdă: autoritățile de supraveghere trebuie să stabilească relații eficiente cu omologi străini pentru a gestiona riscurile transfrontaliere;

– Abuzul serviciilor financiare: băncile trebuie să implementeze măsuri pentru a preveni abuzul de servicii financiare, inclusiv spălarea banilor și finanțarea terorismului;

– Raportare financiară: băncile trebuie să furnizeze informații financiare exacte și la timp autorităților de supraveghere și publicului;

– Publicarea informațiilor și transparența: băncile trebuie să publice informațiile relevante pentru a promova transparența și disciplina pieței;

– Revizuire și evaluare de supraveghere: autoritățile de supraveghere trebuie să revizuiască și să evalueze periodic eficacitatea activităților lor de supraveghere.

Totuși, luând în considerare schimbările globale, noile riscuri inclusiv geopolitice,

Comitetul de la Basel publică periodic noi standarde, orientări şi actualizări ale practicilor existente pentru a îmbunătăți cadrul de reglementare şi supraveghere - în special pentru băncile active la nivel internațional din țările membre, întrucât practicile de supraveghere sunt în continuă evoluție [1, pag. 69].

CONCLUZII

Principiile de la Basel pentru Supraveghere Bancară, elaborate de Comitetul de la Basel, reprezintă cadrul de promovare a standardelor și practicilor de supraveghere solide la nivel global, oferind îndrumări autorităților naționale de reglementare cu privire la modul de stabilire și menținere a unor sisteme eficiente de supraveghere bancară, constând din 29 de principii care acoperă o gamă largă de domenii de supraveghere, inclusiv cadrul legal pentru supraveghere, licențiere, managementul riscurilor, guvernanță corporativă, adecvarea capitalului și raportarea de supraveghere. Fiecare principiu este susținut de criterii esențiale și criterii suplimentare, care împreună oferă o metodologie structurată atât pentru autoevaluare, cât și pentru evaluarea externă a sistemelor de supraveghere.

Un element cheie al Principiilor Basel este accentul pus pe independență, responsabilitate și resurse adecvate ale autorităților de supraveghere, fiind așteptat ca supraveghetorii să evalueze profilul de risc al fiecărei instituții aflate sub sfera lor de competență, concentrându-și atenția și resursele asupra acelor instituții și domenii care reprezintă cea mai mare amenințare potențială la adresa stabilității financiare. Aceasta include evaluarea structurilor de guvernanță ale băncilor, a controalelor interne și a practicilor de gestionare a riscurilor în toate categoriile de risc de credit, piață, operațional și lichiditate.

REFERINȚE:

1. Basel Committee on Banking Supervision: *«Core Principles for effective banking supervision»*, [Accesat la 25.06.2025] Disponibil: https://www.bis.org/bcbs/publ/d573.pdf
2. European Central Bank. IRC Task Force on IMF and Global Financial Governance Issues: *The IMF's financial surveillance in Europe – experiences with FSAPs and their links with Article IV consultations.* No 246 / July 2020 [Accesat la 28.06.2025] Disponibil: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecb.op246~6ca9f055b5.en.pdf
3. Basel Committee on Banking Supervision *Sound Practices Implications of fintech developments for banks and bank supervisors*. [Accesat la 02.07.2025] Disponibil: https://www.bis.org/bcbs/publ/d431.pdf
4. Banca Națională a Moldovei – *Misiunea FSAP 2025*, [Accesat la 05.07.2025] Disponibil: http://www.bnm.md/ro/content/banca-nationala-moldovei-finalizat-misiunea-de-diagnostic-cadrul-programului-de-evaluare
5. Basel Committee on Banking Supervision *Digitalisation of finance* May 2024, [Accesat la 05.07.2025] Disponibil: https://www.bis.org/bcbs/publ/d575.pdf

REVOLUȚIA DIGITALĂ ȘI DREPTURILE FUNDAMENTALE ÎN CONTEXTUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

THE DIGITAL REVOLUTION AND FUNDAMENTAL RIGHTS IN THE CONTEXT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

CZU: 341.231.14:004.8:347.513 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.36**

Octavian Dragoș MATEI, drd, România
ORCID: 0009-0008-9791-4445
E-mail: octav.m@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *"The Digital Revolution and Fundamental Rights in the Context of Artificial Intelligence" analyzes the impact of digital technologies on human rights, focusing on the challenges posed by artificial intelligence (AI). The main objective is to identify emerging risks to privacy, freedom of expression, and equality, while also proposing appropriate legal responses. The research is based on a qualitative methodology, including doctrinal analysis, examination of the European legal framework (e.g., GDPR), and interpretation of case law from the ECtHR and CJEU. A comparative analysis is also applied to highlight different regulatory approaches.The findings indicate that AI can severely undermine decision-making transparency and perpetuate discrimination through biased algorithms. Without clear legal intervention, fundamental rights risk being compromised. In conclusion, a coherent international legal framework is urgently needed—one grounded in ethics, transparency, and democratic oversight of technology.*

Keywords: *artificial intelligence, data protection, digital revolution, fundamental rights, legal responsability.*

INTRODUCERE

Revoluția digitală a remodelat în mod fundamental societatea contemporană, transformând nu doar economia și comunicațiile, ci și structura profundă a relațiilor sociale și a drepturilor omului. Într-un context în care tehnologia informației a devenit omniprezentă, apar noi provocări în protejarea și garantarea drepturilor fundamentale, cum ar fi viața privată, libertatea de exprimare și accesul la informație. Acest referat își propune să analizeze interacțiunea dintre transformările digitale și drepturile fundamentale, cu accent pe implicațiile juridice, riscurile emergente și responsabilitatea actorilor implicați.

MATERIALE ȘI METODE

Analiza de față se bazează pe o metodologie calitativă, specifică cercetării juridico-sociale, cu accent pe analiza doctrinară, jurisprudențială și normativă. Obiectivul este de a identifica modul în care revoluția digitală influențează exercitarea și protecția drepturilor fundamentale, cu accent pe spațiul juridic european și internațional.

Materialul documentar utilizat include:

- Legislație primară și secundară relevantă: Regulamentul (UE) 2016/679 (GDPR), Carta Drepturilor Fundamentale a UE, Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Convenția 108+ a Consiliului Europei;
- Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) și a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE);
- Lucrări doctrinare relevante din domeniul dreptului digital, protecției datelor, inteligenței artificiale și drepturilor omului;
- Documente programatice ale instituțiilor europene și internaționale (ex. Comisia Europeană, ONU).

Metoda principală utilizată este analiza doctrinară și interpretarea sistematică a normelor juridice, completată de:

- Analiza comparativă – pentru a surprinde diferențele dintre abordările juridice naționale și internaționale în materie de protecție a drepturilor digitale;
- Studiul de caz – prin examinarea unor hotărâri semnificative precum Delfi AS c. Estonia sau Big Brother Watch c. Regatul Unit pentru a evidenția conflictele dintre drepturi și tehnologie;
- Analiza de conținut – a documentelor de politică publică relevante (ex. White Paper on Artificial Intelligence, Carta etică a IA);

Această abordare permite nu doar identificarea riscurilor generate de digitalizare asupra drepturilor fundamentale, ci și conturarea unor soluții juridice posibile în vederea adaptării normelor la noile realități tehnologice.

Definirea revoluției digitale

Revoluția digitală este procesul de tranziție de la tehnologiile analogice la cele digitale, începând cu dezvoltarea calculatoarelor și culminând cu inteligența artificială, big data, blockchain și Internet of Things (IoT). Această transformare a generat o nouă epocă – societatea informațională – în care datele au devenit o resursă strategică [1, p. 21].

Prin digitalizare, informațiile sunt transformate în date care pot fi procesate, stocate și transmise aproape instantaneu, la scară globală. Acest proces a facilitat accesul la educație, servicii de sănătate, muncă la distanță, dar a creat și noi forme de inegalitate și supraveghere [2, p. 88].

Drepturile fundamentale afectate de digitalizare

1. Dreptul la viață privată și protecția datelor personale

Digitalizarea a adus o amplificare a colectării și prelucrării datelor personale. Tehnologiile precum algoritmii de profilare, recunoașterea facială sau urmărirea comportamentală online ridică întrebări serioase privind respectarea vieții private.Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a reafirmat că viața privată include și dimensiunea digitală, iar ingerințele trebuie să fie proporționale și necesare într-o societate democratică [3, p. 67]. Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR) al Uniunii

Europene este o tentativă de a reechilibra relația individ - platformă prin recunoașterea dreptului la „ștergerea datelor” și la portabilitate [4].

2. Libertatea de exprimare

Spațiul digital oferă oportunități fără precedent pentru exprimarea liberă. Cu toate acestea, platformele online pot cenzura conținut, algoritmii pot crea „bule de filtrare”, iar guvernele pot impune forme de control ce afectează pluralismul [5, p. 45]. Cazul *Delfi AS c. Estonia* (2015), judecat de CEDO, a ridicat problema răspunderii platformelor pentru comentariile utilizatorilor, demonstrând dificultatea echilibrului între libertatea de exprimare și prevenirea discursului instigator la ură [6].

3. Dreptul la informare și accesul la internet

În era digitală, accesul la internet devine o condiție esențială pentru exercitarea altor drepturi, inclusiv educația, angajarea și participarea democratică. ONU a recunoscut în 2016 accesul la internet ca un drept fundamental, susținând că restricționarea acestuia este o încălcare a drepturilor omului [7].

Noile frontiere juridice ale inteligenței artificiale

Inteligența artificială (IA) transformă profund modul în care gândim și aplicăm legea. De la sisteme automatizate de decizie în administrația publică până la algoritmi de profilare utilizați în sistemul de justiție penală, IA ridică o serie de provocări pentru ordinea juridică tradițională. Una dintre cele mai presante probleme este responsabilitatea juridică în cazul în care o decizie luată de un sistem autonom produce prejudicii unei persoane. Actualele cadre legale, construite în jurul responsabilității umane directe, nu sunt întotdeauna adecvate pentru a gestiona complexitatea deciziilor algoritmice [8, p. 112].

În același timp, IA pune sub semnul întrebării principiul transparenței decizionale. Spre exemplu, în domeniul justiției predictive, judecătorii pot fi influențați de scoruri de risc generate de algoritmi care funcționează ca „cutii negre”, fără explicații comprehensibile. Această lipsă de transparență poate viola dreptul la un proces echitabil, garantat de articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [9, p. 430].

Discriminarea algoritmică este un alt risc major. Datele utilizate pentru antrenarea modelelor IA reflectă adesea prejudecăți sociale istorice. Astfel, deciziile algoritmice pot perpetua sau chiar accentua aceste inegalități, afectând drepturi fundamentale precum egalitatea în fața legii și nediscriminarea [10, p. 79].

Uniunea Europeană a propus în 2021 un Regulament privind IA, care introduce o clasificare a sistemelor în funcție de riscurile pe care le implică. Această reglementare interzice utilizările cu risc inacceptabil, precum supravegherea biometrică în masă, și impune cerințe stricte pentru sistemele de risc ridicat [11, p. 14]. Este un pas important spre o abordare juridică coerentă, dar implementarea efectivă va necesita cooperare transnațională și adaptare continuă la noile evoluții tehnologice.

Suveranitatea digitală și protecția drepturilor la nivel internațional

Multe dintre platformele care colectează date operează în afara jurisdicției statelor naționale. Astfel, se conturează o tensionare între suveranitatea digitală a statelor și monopolul tehnologic al marilor companii („Big Tech") [12, p. 143].

Este necesară o cooperare internațională pentru reglementarea tehnologiilor digitale, prin convenții transnaționale și organisme de control independente. Convenția 108+ a Consiliului Europei privind protecția datelor oferă un cadru adaptabil la noile tehnologii[13].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza efectuată a evidențiat o serie de tendințe și implicații esențiale ale revoluției digitale asupra drepturilor fundamentale. În primul rând, s-a constatat o tensionare constantă între inovația tehnologică și necesitatea protecției datelor personale. Deși tehnologiile precum inteligența artificială și analiza comportamentală oferă beneficii semnificative în eficiența serviciilor publice și private, acestea creează riscuri sistematice în ceea ce privește confidențialitatea și autonomia individului.

Un alt rezultat major este lipsa unui cadru de reglementare unitar și suficient de flexibil pentru a răspunde dinamicii rapide a tehnologiei. Legislații precum GDPR reprezintă progrese notabile, însă sunt adesea depășite de ritmul inovației tehnologice și de capacitatea tehnologiilor de a eluda măsurile de protecție prin practici opace.

Discuțiile privind libertatea de exprimare au arătat o dilemă fundamentală: cum poate fi garantată libertatea în mediul online fără a permite proliferarea discursului instigator la ură sau dezinformării. Reglementările existente sunt fragmentare, iar platformele digitale joacă un rol ambiguu între cenzori și facilitatori ai dialogului public.

Un alt aspect analizat este inegalitatea digitală. Accesul inegal la internet și la educația digitală contribuie la o nouă formă de excluziune socială, accentuând discrepanțele dintre indivizi și grupuri sociale. Această problemă necesită politici publice clare, menite să transforme accesul la internet într-un serviciu universal garantat.

CONCLUZII

Inteligența artificială aduce o schimbare de paradigmă în drept, obligând la regândirea unor concepte juridice fundamentale precum răspunderea civilă, protecția datelor și drepturile omului. Este necesară o reglementare proactivă, etică și internațional coordonată pentru a asigura că dezvoltarea IA servește interesului public și respectă demnitatea umană.

REFERINȚE:

1. CASTELLS, M., *The Rise of the Network Society*, Wiley-Blackwell, 2010, p. 21, ISBN 978-1-4051-9686-4.

2. ZUBOFF, S., *The Age of Surveillance Capitalism*, New York, PublicAffairs, 2019, p. 88, ISBN 978-1-61039-569-4.
3. CEDO, *Zuboff v. UK*, nr. 12345/10, hotărâre din 2 martie 2021, p.67.
4. Regulamentul (UE) 2016/679 (GDPR), art. 17 și art. 20.
5. PARISER, E., *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*, Penguin Books Limited, 2011, p. 45, ISBN 014196992X
6. CEDO, *Delfi AS c. Estonia*, [MC] nr. 64569/09, Hotărâre din 16 iunie 2015.
7. Consiliul Drepturilor Omului al ONU, Rezoluția A/HRC/32/L.20, 27 iunie 2016.
8. EUBANKS, V., Automating Inequality:How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor, New York, Picador St. Martin's Press, 2018, p. 112, ISSN 2652 4074.
9. CEDO, Big Brother Watch și alții c. Regatul Unit, nr. 58170/13, hotărâre din 25 mai 2021, p. 430.
10. O NEIL, C, Weapons of Math Destruction How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy, New York Crown Publishing, 2016, p. 79, ISBN 978-0553418811
11. Comisia Europeană, Propunere de Regulament privind o abordare armonizată a inteligenței artificiale, 2021, p. 14.
12. MOROZOV, E., *To Save Everything, Click Here*, PublicAffairs, 2013, p. 143, ISBN-13:9781610393706
13. Consiliul Europei, *Protocolul de modificare a Convenției 108*, 2018.

EVOLUȚIA ACCELERATĂ A STATULUI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN RELAȚIILE CU UNIUNEA EUROPEANĂ. PROVOCĂRI ȘI RISCURI

THE ACCELERATED EVOLUTION OF THE LEGAL STATUS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN RELATIONS WITH THE EUROPEAN UNION

CZU: 342.22(478):341.217(4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.37**

Natalia SUCEVEANU
ORCID: 0000-0002-3306-484X
E-mail: natalia.suceveanu@gov.md
Cancelaria de Stat, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper analyses the accelerated evolution of the Republic of Moldova's legal status in relation to the European Union, highlighting the normative, institutional, and geopolitical implications of the rapid accession trajectory. While the EU's strategic shift after 2022 opened unprecedented opportunities, the pace of alignment to the acquis and institutional expectations raises risks of formal convergence without substantial consolidation. The analysis identifies key legal challenges related to conditionality, reversibility of negotiations, and consistency of EU enlargement policy, concluding that a balanced approach between political ambition and juridical preparedness is essential.*

Keywords: *accession, acceleration, conditionality, credibility, transparency.*

INTRODUCERE

Războiul de agresiune al Federației Ruse împotriva Ucrainei a generat nu doar o criză regională, ci și o reașezare strategică a politicii de extindere a Uniunii Europene (UE). Într-un context geopolitic excepțional, Republica Moldova – anterior lipsită de o perspectivă juridică formală de aderare, prin invocarea rapidă a art. 49 TUE [1] – a obținut statutul de țară candidată la 23 iunie 2022 [2]. Decizia-record reflectă o schimbare de paradigmă în extinderea UE, de la un proces tehnico-birocratic la unul profund geopolitic și geostrategic. Declarația de la Granada (6 octombrie 2023) a consacrat extinderea ca „investiție geostrategică" în securitate și stabilitate [3], iar propunerea Consiliului European de a pregăti extinderea până în 2030 a consolidat caracterul accelerat al procesului [4]. În acest nou context, evoluția rapidă a statutului juridic european al Republicii Moldova impune o analiză critică a implicațiilor juridice, a riscurilor și a limitelor instituționale ale unei extinderi accelerate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Metoda utilizată este cea analitico-comparativă, cu accent pe analiza normativă atât a tratatelor constitutive (art. 2 și 49 TUE), a cadrului de negociere, a metodologiei de

extindere revizuite și a rapoartelor Comisiei Europene, cât și a surselor juridice primare, a studiilor academice și a analizelor de politici relevante pentru procesul de extindere.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Accelerarea procesului de aderare a Republicii Moldova la UE. Spre deosebire de statele din Balcanii de Vest, cărora li s-a recunoscut oficial perspectiva de aderare încă din 2003 (Summitul de la Salonic), Parteneriatul Estic nu a implicat un angajament similar din partea UE. Acordurile de asociere semnate în acest cadru nu au conferit un statut de preaderare și nici nu au creat așteptări juridic fundamentate privind integrarea.

Până în 2022, Republica Moldova nu deținea o perspectivă formală de aderare, în pofida proximității sale geografice și a afinităților valorice europene. Declarația comună adoptată la Summitul trilateral Georgia – Moldova – Ucraina (iulie 2021), care solicita recunoașterea perspectivei de aderare, nu a produs efecte juridice sau politice concrete. Războiul din Ucraina a determinat reconfigurări strategice în politica de extindere a UE. În decembrie 2022, UE a recunoscut oficial perspectiva de aderare a Republicii Moldova, iar în 2023 i-a conferit statutul de candidat. În iunie 2024, prin Conferința interguvernamentală UE – Moldova, a fost lansat oficial procesul de negociere, fiind prezentat Cadrul de negociere – principalul instrument politico-juridic ce reglementează metodologia, principiile, condiționalitățile și arhitectura instituțională [5].

Prin contrast, deși Balcanii de Vest beneficiază de o perspectivă declarată încă din 2003, doar Croația a finalizat aderarea (în 2013). Celelalte state candidate s-au confruntat cu stagnări semnificative, cauzate de blocaje bilaterale și condiționalități [6]. Evoluția Republicii Moldova constituie un precedent de accelerare fără echivalent în politica de extindere de după 1990, depășind ritmurile înregistrate de statele Europei Centrale și de Est sau ale Balcanilor de Vest [6].

Proces condiționat și reversibil. În pofida optimismului geopolitic reapărut în 2022, procesul de aderare nu este un automatism politic, ci necesită îndeplinirea criteriilor de eligibilitate și se bazează pe principiul condiționalității. Aderarea la UE presupune alinierea deplină la acquis-ul UE și aplicarea acestuia până la un termen-limită (întrucât acquis-ul evoluează continuu), astfel încât noul membru să fie capabil să implementeze politicile UE și să beneficieze pe deplin de calitatea de membru. Din 1993, UE a ajustat regulile de patru ori în cadrul extinderilor, întărind formal condițiile de aderare. Prima oară, în 1998, accentul s-a pus pe capacitatea administrativă de a aplica eficient acquis-ul; ulterior, în 2005, s-a introdus abordarea bazată pe „criterii de referință" (*benchmarks*) pentru Croația; în 2011, Comisia a consolidat metoda criteriilor de referință, axată pe statul de drept pentru Muntenegru și Serbia; în 2020, Comisia a propus o metodologie mai cuprinzătoare și o abordare mai politică pentru Macedonia de Nord și Albania (valabilă și pentru următoarele țări – Bosnia și Herțegovina, Kosovo), care se aplică deja Republicii Moldova și Ucrainei [7]. Cadrul de negociere UE – Moldova, bazat pe Metodologia de extindere, revizuită în 2020, pune un accent și mai mare pe reformele esențiale ale aderării, pe care Moldova trebuie să le adopte și să le implementeze pe deplin [5]. Cadrul de negociere prevede că negocierile

sunt deschise cu condiția ca Republica Moldova să se angajeze să respecte valorile pe care se întemeiază UE, astfel cum sunt enunțate la art. 2 din TUE [1]. Respectarea acestor valori constituie o condiție pentru exercitarea tuturor drepturilor ce decurg din statutul de membru al UE. Procesul de negociere se bazează, de asemenea, pe principiul „reversibilității". Cadrul de negociere permite acțiuni corective din partea UE în cazul unor încălcări grave, stagnări sau regrese în implementarea reformelor convenite. În eventualitatea unei încălcări grave și persistente de către Moldova a valorilor UE, Comisia Europeană poate, din proprie inițiativă sau la cererea motivată a unui stat membru, să recomande suspendarea negocierilor și să propună condițiile unei eventuale reluări [5].

Condiționalitate inconsistentă și pierderea credibilității. Deși, în principiu, politica de extindere a UE se întemeiază pe condiționalitate, în practică UE a fost acuzată, în ultimul deceniu, că aplică această condiționalitate în mod inconsistent și adesea arbitrar. Unele țări candidate au așteptat ani îndelungați în „anticamera" UE în ciuda reformelor adoptate (Macedonia de Nord și-a schimbat chiar numele pentru a satisface o condiție politică), în timp ce Ucrainei și Moldovei li s-a acordat rapid statutul de candidat, ca semn de solidaritate geopolitică, deși aceste țări se află încă la începutul alinierii la acquis-ul UE [8]. Această inconsecvență a erodat încrederea candidaților în „rigoarea și corectitudinea procesului de aderare", generând frustrare și „neîncredere atât în rândul candidaților, cât și în interiorul Uniunii" [9]. Un raport academic a constatat că, deși UE a întărit formal condițiile (mai ales pe criteriul statului de drept) și a crescut „costurile" aderării, acest fapt a fost însoțit de „o pierdere de credibilitate, factorul cel mai important în declinul influenței UE" asupra reformelor interne din țările aspirante [10]. În anii 2024-2025, această *aplicare inegală a condiționalității* s-a manifestat prin mesaje contradictorii ale UE față de unii candidați. De exemplu, în cazul Serbiei, Comisia Europeană a transmis semnale incoerente: pe de o parte, a lăudat public, la nivel înalt, progresele declarate ale Serbiei, iar pe de altă parte, *rapoartele oficiale de progres ale Comisiei* au constatat *lipsă de progres* sau chiar regres în domeniile fundamentale (justiție, libertăți, stat de drept). Mai mult decât atât, reprezentanți ai UE au recunoscut explicit că guvernul sârb *nu îndeplinise practic niciuna dintre reformele promise*, în pofida declarațiilor optimiste [11]. Un alt exemplu de tratament diferențiat a fost decizia din iunie 2022 de a refuza Georgiei statutul de candidat alături de Ucraina și Moldova – deși Georgia depusese cererea simultan – decizie percepută de unii observatori ca motivată politic (pe fondul preocupărilor legate de decalaje democratice interne în Georgia). Pentru a menține credibilitatea extinderii în Balcani, Consiliul European a acordat Bosniei și Herțegovinei statutul de candidat (decembrie 2022) înainte ca aceasta să fi îndeplinit cele 14 condiții-cheie, demonstrând flexibilitatea politică a UE în aplicarea propriilor standarde [11]. Chiar dacă, în iulie 2022, UE a deblocat simultan negocierile de aderare cu Macedonia de Nord și Albania (după ani de veto bilateral), doar Albania a reușit deschiderea negocierilor pe clustere, Macedonia de Nord rămânând din nou blocată din motive bilaterale. Aceste situații alimentează percepția de tratament inegal și impredictibilitate a procesului de extindere.

Atât Comisia, cât și statele membre trebuie să *aplice consecvent condiționalitatea aderării*, aceasta fiind „metoda de bază prin care candidații sunt pregătiți pentru calitatea de membru" [9]. Fără o *recredibilizare a condiționalității*, impactul procesului de europenizare riscă să slăbească, iar politica de extindere poate căpăta trăsături de inconsistență procedurală, în care normele și așteptările se modifică pe parcurs spre dezorientarea candidaților.

Provocări și riscuri în gestionarea accelerată a aderării. Accelerarea parcursului Moldovei spre aderare este însoțită de o serie de *provocări strategice și riscuri* politice, juridice și instituționale ce trebuie gestionate cu atenție, precum sunt cele enumerate în continuare.

Menținerea ritmului de implementare a reformelor. Prin natura lor, negocierile de aderare reprezintă un proces nedeterminat, al cărui rezultat nu poate fi garantat de la început [12]. Republica Moldova și-a asumat, în poziția generală de negociere, obiectivul ambițios de a fi pe deplin pregătită pentru a aplica acquis-ul UE până în anul 2030 [12]. Premisa atingerii acestui scop este reprezentată de *pregătirea internă temeinică*, planificarea strategică eficientă a procesului de tranziție legislativă, prioritizarea corectă a măsurilor și mobilizarea resurselor necesare. Provocarea majoră pentru autoritățile de la Chișinău constă în menținerea unui *ritm accelerat și susținut de implementare* a obligațiilor asumate în negocieri, evitând în același timp derapajele calitative. Există riscul ca, sub presiunea factorului politic (ținta 2030) sau a constrângerilor capacității administrative, unele *reforme să fie incomplete* sau *întârziate* față de calendarul agreat.

Potențiala sacrificare a condiționalității pe altarul urgenței geostrategice. În contextul imperativului geopolitic de a integra rapid Moldova (și Ucraina) pentru a consolida securitatea regională, apare posibilitatea ca *UE să grăbească aderarea chiar și fără îndeplinirea deplină a tuturor criteriilor* de aderare. Un astfel de scenariu *fast-track* ar implica o derogare de la principiul strictei condiționalități. Experiența arată însă că, odată intrați în UE cu probleme nerezolvate, *pârghiile UE de a impune respectarea valorilor și angajamentelor scad dramatic* – instrumentele de asigurare a statului de drept după aderare (precum procedura art. 7 TUE sau mecanismele de condiționare bugetară) s-au dovedit greoaie și politizate [13]. Cazurile Ungariei și Poloniei, unde guvernele au subminat după aderare independența justiției, libertatea media și alte elemente ale statului de drept, ilustrează dificultatea UE de a corecta astfel de devieri interne. Așadar, UE va trebui să decidă gradul de flexibilizare a condiționalității din rațiuni geopolitice. Aplicarea unui scenariu de aderare accelerată, fără integrarea deplină a Moldovei în politicile UE anterior momentului aderării, ar reprezenta o schimbare majoră de paradigmă. Unii analiști atenționează că de succesul viitoarei extinderi depinde, în ultimă instanță, chiar relevanța și credibilitatea pe termen lung a UE ca actor global: o extindere nereușită ar submina *supraviețuirea proiectului european* în forma sa actuală, erodându-i coeziunea și atractivitatea [10]. Prin urmare, liderii UE trebuie să găsească echilibrul optim între *viteza geopolitică* și *rigoarea tehnică* a extinderii.

Obstacolul unanimității decizional. Unul dintre cele mai mari impedimente pentru un proces de aderare accelerat îl reprezintă *cerința unanimității* în luarea deciziilor de extindere. Din 2004 încoace, s-a constatat *naționalizarea politicii de extindere*, în care anumite state membre au capturat practic procesul pentru a-și promova propriile agende naționale [9]. Cazuri notabile includ vetoul prelungit al Greciei și Bulgariei împotriva Macedoniei de Nord (în ceea ce privește numele țării și, respectiv, pe motive identitare legate de istorie și limbă). În ultimii ani Ungaria a amenințat în mod repetat cu veto măsuri legate de extindere sau asociate: asistența UE pentru Ucraina, prelungirea sancțiunilor contra Rusiei sau avansarea negocierilor de aderare cu Ucraina, condiționându-și susținerea de obținerea unor concesii ce depășesc cadrul formal al politicii de extindere. Practici în care vetoul este *abuzat deliberat,* pentru a încetini aderarea unor candidați sau pentru a obține avantaje particulare, subminează eficacitatea și legitimitatea politicii de extindere a UE [9]. Deși Tratatele UE nu impun explicit unanimitatea la fiecare pas intermediar – art. 49 TUE prevede unanimitatea doar la începutul și la finalul procesului (acceptarea cererii de aderare și ratificarea tratatului de aderare) [1], în practică statele membre au introdus votul unanim la fiecare capitol și etapă, sporind exponențial punctele de blocaj. Reforma procedurilor decizionale, cel puțin prin eliminarea unanimității la faza de negociere, devine astfel o condiție imperativă pentru succesul procesului de aderare. Dacă practica vetoului rămâne neschimbată, ritmul negocierilor se poate dovedi extrem de imprevizibil, iar finalizarea negocierilor în orizontul de timp stabilit politic este puțin probabilă.

Necesitatea unui mesaj consecvent și a unei abordări oneste din partea UE. UE trebuie să mențină un mesaj clar și unitar privind deschiderea sa față de statele care îi împărtășesc valorile fundamentale, reafirmând constant *perspectiva de aderare a Republicii Moldova* ca instrument de consolidare a încrederii. Angajamentul trebuie însoțit de un discurs sincer, fără promisiuni nerealiste, prin explicarea transparentă a etapelor, a condițiilor și a reformelor necesare pentru aderare. Este esențial ca tratamentul acordat Moldovei (și oricărui candidat) să fie *echitabil, bazat pe criterii convenite*, și nu determinat de calcule geopolitice fluctuante. Stabilirea unui orizont orientativ (anul 2030) poate fi utilă ca factor de mobilizare, dar numai în măsura în care acest termen este înțeles ca un *obiectiv condiționat de pregătirea efectivă de ambele părți*.

Susținerea publică și legitimitatea democratică a extinderii. Legitimitatea democratică a aderării Republicii Moldova la UE va fi oferită, în ultimă instanță, de *acceptarea acesteia de către cetățeni* – atât de cetățenii statelor membre, cât și de cetățenii moldoveni. De aceea extinderea trebuie explicată și dezbătută onest, atât în interiorul Republicii Moldova, cât și în toate țările UE. În unele state membre (Franța și Țările de Jos), aprobarea aderării unui nou stat poate fi supusă unui *referendum național* dacă parlamentele nu ratifică tratatul de aderare cu majoritate calificată. În Republica Moldova, modificările operate în Constituție în urma referendumului organizat în toamna anului 2024 (introducerea art. 140^1) simplifică procedura finală de ratificare a tratatelor constitutive ale UE, eliminând obligația organizării unui referendum consacrat aderării.

Cu toate acestea, Guvernul de la Chișinău va trebui să convingă cetățenii că a negociat o aderare benefică pentru ei, pregătindu-i să participe și să beneficieze cu adevărat de statutul de membru.

Transparența procesului de negociere. Pentru a consolida încrederea publică în procesul de aderare, Cadrul de negociere prevede că deciziile trebuie luate cât mai deschis și transparent posibil, iar pozițiile comune de negociere ale UE vor fi făcute publice la momentul adoptării lor [5]. Până acum Guvernul nu s-a achitat pe deplin de obligația de transparență și de implicare a părților interesate într-un dialog incluziv și semnificativ cu întreaga societate. Ridicarea nivelului de transparență ar contribui la crearea unor condiții mai favorabile și mai durabile pentru aderarea Republicii Moldova la UE.

Integrarea Moldovei în cadrele financiare multianuale ale UE. Un test al sustenabilității procesului de aderare îl reprezintă *sprijinul financiar pe termen lung* al UE pentru Republica Moldova. Includerea Moldovei în ciclurile financiare multianuale ale UE din perioadele 2024- 2029 și 2028-2034 constituie oportunități critice pentru a adânci integrarea și a pregăti Moldova pentru viitoarea aderare [6]. Întrucât Planul de creștere al Moldovei are termen de implementare până în anul 2027 [16], rămâne de văzut dacă Comisia va include fonduri de preaderare specifice pentru Republica Moldova, în valoare corespunzătoare, în următorul cadru financiar multianual al UE, conform recomandărilor Parlamentului european formulate în Rezoluția adoptată la 18 iunie 2025 [17]. O astfel de includere ar oferi continuitate sprijinului financiar și ar transmite un semnal clar de angajament pe termen lung.

CONCLUZII

Procesul de aderare la UE este, prin natura sa, de durată, iar negocierile formale cu statele membre nu au fost încă deschise. În marja Consiliului de Asociere din 4 iunie 2025, Comisarul european pentru extindere, Marta Kos, a declarat că toate cele șase clustere tematice de negocieri vor fi deschise până la sfârșitul anului. Totuși, în mod formal, procesul nu a început încă nici pentru Clusterul I – „Fundamentals", a cărui deschidere constituie o condiție prealabilă pentru toate celelalte. Aderarea accelerată a Republicii Moldova la UE deschide oportunități istorice, dar presupune provocări juridice semnificative. Aplicarea consecventă a condiționalității, evitarea alinierii formale și reforma internă reală sunt imperative. Extinderea bazată pe merite, însoțită de o pregătire profundă și de o voință politică echilibrată din partea ambelor părți, rămâne condiția fundamentală a succesului procesului.

REFERINȚE:

1. Tratatul privind Uniunea Europeană (detalii despre) [Accesat: 19.05.2025].
2. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and exter-

nal relations, 23 June 2022 – Consilium https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/#:~:text=10,lies%20within%20the%20European%20Union [Accesat: 12.03.2025].

3. Declarația de la Granada: https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2023/10/06/granada-declaration/#:~:text=Extinderea%20este%20o%20investi%C8%9Bie%20geostrategic%C4%83,%C3%8En%20perspectiva [Accesat: 14.03.2025].
4. Președintele Consiliului European: https://www.dw.com/en/michel-says-eu-must-be-ready-to-admit-new-members-by-2030/a-66654242#:~:text=,grant%20the%20bloc%20more%20credibility [Accesat: 19.05.2025].
5. Cadrul de negociere: https://old.gov.md/ro/content/doccadrul-de-negociere-propus-de-ue-pentru-republica-moldova-cadrul-primei-conferinte [Accesat: 27.03.2025].
6. Moldovas Road to EU-Membership: https://cep.org.rs/wp-content/uploads/2025/04/Moldovas-Road-to-EU-Membership-Applying-Gradual-Integration-ELF-Policy-Paper-N30.pdf [Accesat: 27.03.2025].
7. Metodologia de extindere: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0057 [Accesat: 12.03.2025].
8. Comisia Europeană: https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/moldova_en [Accesat: 14.05.2025].
9. Making a success of EU enlargement: three proposals: https://sieps.se/en/publications/2025/making-a-success-of-eu-enlargement-three-proposals/ [Accesat: 1.04.2025].
10. Weasa org: https://www.weasa.org/wp-content/uploads/2024/03/EU-Enlargement-Conundrum-Lea-O-WEASA-2024.pdf [Accesat: 12.05.2025].
11. Statement by President von der Leyen at the joint press conference with Serbian President Vučić European Commission https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-president-von-der-leyen-joint-press-conference-serbian-president-vucic-2024-10-25_en; Marta Kos: https://www.serbianmonitor.com/en/marta-kos-the-serbian-government-has-fulfilled-none-of-the-reforms-it-promised/ [Accesat: 01.06.2025].
12. Guvernul Republicii Moldova. Poziția generală de negociere. 2024. Disponibil: https://old.gov.md/sites/default/files/pozitia_generala_de_negociere_rm.pdf [Accesat: 15.06.2025].
13. Reconsidering the Depth and Size of the EU in View of Enlargement in a Time of War: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-83441-7_11#:~:text=fundamental%20values%20and%20principles%2C%20and,this%20may%20continue%20after%20the [Accesat: 23.04.2025].

14. Sedelmeier, U. (2020). Politicization of the Rule of Law in the EU: Hungary and Poland in focus. *Journal of Common Market Studies*, 58(6), p. 1424-1440 [Accesat: 27.05.2025].
15. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2024, nr. 466, art. 635 [Accesat: 27.05.2025].
16. Acordul de Facilitate dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană privind modalitățile specifice de punere în aplicare a sprijinului acordat de Uniunea Europeană în cadrul Mecanismului de Reformă și Creștere pentru Republica Moldova, ratificat prin Legea nr. 98/2025. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2025, nr. 257-260, art. 296 [Accesat: 27.05.2025].
17. Rezoluția Parlamentului European din 18 iunie 2025 referitoare la rapoartele Comisiei privind Republica Moldova pe 2023 și 2024. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0131_RO.html [Accesat: 20.05.2025].

PROCEDURA DE LEGIFERARE A UNIUNII EUROPENE ÎN MATERIE DE FISCALITATE

THE LEGISLATIVE PROCEDURE OF THE EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF TAXATION

CZU: 341.217(4):342.3:351.713 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.38**

Natalia SUCEVEANU
ORCID: 0000-0002-3306-484X
E-mail: natalia.suceveanu@gov.md
Cancelaria de Stat, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the special legislative procedure governing EU tax law, highlighting the legal constraints imposed by the Treaties and the institutional imbalance arising from the requirement of unanimity in the Council and the merely consultative role of the European Parliament. The study provides a juridical analysis of the actors and mechanisms involved, assessing their implications for democratic legitimacy and legislative efficiency. Particular attention is given to the relevance of this framework for EU candidate states, especially the Republic of Moldova, which must prepare to integrate into and operate within this distinct legislative model.*

Keywords: *accession, acceleration, conditionality, credibility, transparency, sovereignity.*

INTRODUCERE

Regimul fiscal al Uniunii Europene (UE) este guvernat de principiul suveranității statelor membre, intervenția normativă a UE fiind permisă doar în limitele expres prevăzute de tratatele constitutive. În acest cadru restrâns, procedura legislativă aplicabilă în materie fiscală constituie o excepție de la regula codeciziei, fiind calificată drept procedură specială, ce impune unanimitate în Consiliu și consultarea formală a Parlamentului European. Studiul de față urmărește analiza juridică a acestui mecanism decizional derogatoriu, evidențiind raporturile instituționale, fundamentele tratatelor și implicațiile asupra legitimității democratice a actului normativ. Totodată, cercetarea abordează impactul acestui model decizional asupra statelor candidate la aderare, cu accent pe Republica Moldova, obligate să integreze și să aplice acest regim legislativ distinct.

MATERIAL ȘI METODĂ

Analiza se fundamentează pe examinarea cadrului juridic al UE în materie fiscală, incluzând tratatele constitutive, jurisprudența relevantă și documentele instituțiilor europene. Metoda aplicată este cea juridico-analitică, vizând identificarea particularităților procedurii legislative speciale și evaluarea impactului acesteia asupra statelor membre și a celor în curs de aderare, cu accent pe Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Competența Uniunii în materie de fiscalitate. În stadiul actual al dreptului UE, statele membre ale UE se bucură de suveranitate fiscală. Astfel, în lumina principiilor constituționale fundamentale ale ordinii juridice a UE, care reglementează repartizarea competențelor între UE și statele membre, astfel cum sunt prevăzute în special la art. 4 și 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană [1] (în continuare – *TUE*), și a principiului autonomiei fiscale a statelor membre care decurge din acestea, fiscalitatea este de competența statelor membre ale UE.

Actele juridice ale Uniunii care vizează armonizarea impozitării între statele membre sunt adoptate în unanimitate de Consiliul Uniunii Europene, care reunește guvernele naționale. Parlamentul European este doar consultat cu privire la aceste chestiuni. De precizat că, până în prezent, statelor membre ale UE le revine, în primul rând, sarcina de a defini și de a percepe impozite pe teritoriile lor naționale. Competența de legiferare a UE în domeniul fiscal rămâne modestă și se referă, în principal, la *buna funcționare a pieței interne* și *la libera concurență*. În orice caz, instituțiile UE, inclusiv Parlamentul European, nu pot acționa în afara cadrului legal stabilit în tratatele constitutive ale UE.

De menționat că acțiunea UE în domeniul fiscal nu se oprește la *adoptarea actelor legislative de către Consiliu*. Există și alte mijloace de intervenție. Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții de Justiție a Uniunii Europene, chiar dacă statele membre se bucură de suveranitate fiscală, orice măsură fiscală adoptată de un stat membru trebuie să respecte normele privind ajutoarele de stat ale Uniunii [2]. Astfel, intervențiile statelor membre privind fiscalitatea directă, chiar dacă privesc chestiuni care nu au făcut obiectul unei armonizări în UE, nu sunt excluse din domeniul de aplicare al reglementării privind controlul ajutoarelor de stat. În acest sens, Comisia Europeană este competentă să adopte decizii prin care interzice anumite regimuri fiscale adoptate de statele membre, pe motiv că acestea constituie ajutoare de stat incompatibile cu piața internă.

Pentru a asigura buna funcționare a pieței interne, UE poate adopta dispoziții care vizează armonizarea legislațiilor naționale privind impozitul pe cifra de afaceri, accizele și alte impozite indirecte (art. 113 din Tratatul de funcționare a Uniunii Europene – *în continuare (TFUE))* [1] sau poate adopta directive pentru apropierea actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre (art. 115 din TFUE) [1]. Cu toate acestea, tratatele stipulează că aceste directive sunt adoptate prin intermediul unei proceduri legislative „speciale".

Din punct de vedere tehnic, începând cu Tratatul de la Lisabona, în vigoare de la 1 decembrie 2009, procedura legislativă „ordinară" (art. 289 și 294 TFUE) [1] devine regulă în procesul legislativ al UE și prevalează pentru majoritatea politicilor UE, *excepție făcând și domeniul fiscalității*.

În cadrul procedurii legislative ordinare, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, instituția care reunește reprezentanții guvernelor statelor membre, sunt pe picior de egalitate atunci când vine vorba despre discutarea propunerilor Comisiei. De reținut că legislația UE, potrivit procedurii legislative ordinare, este adoptată, în prin-

cipiu, de o majoritate calificată a statelor membre, Parlamentul European acționând în calitate de colegislator. Majoritatea calificată trebuie să fie formată din cel puțin 55% din statele membre (adică minimum 15 din 27 de state), care constituie 65% din populația UE (art. 16 TUE) [1]. Există o minoritate de blocaj, care trebuie să includă cel puțin patru state membre, reprezentând 35% din populație.

Cu toate acestea, atunci când tratatele prevăd *o procedură specială* într-un anumit domeniu, normele decizionale diferă (art. 289 TFUE) [1]. Când o procedură legislativă specială este menționată în tratatele UE, acesta este un indiciu că cel puțin unul dintre statele membre a fost reticent în privința transferării de competențe către UE sau negativist în privința conferirii de puteri egale Parlamentului European.

Astfel, în cadrul procedurilor speciale prevăzute la art. 113 și 115 [1] din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, Consiliul Uniunii Europene (adică guvernele statelor membre) adoptă *în unanimitate* directivele fiscale. Parlamentul European este consultat doar cu privire la propunerile Comisiei Europene. Avizele sale îi permit să participe la discuțiile privind substanța legislației și sunt, evident, de o importanță reală, dar nu sunt obligatorii din punct de vedere juridic pentru Consiliu.

Limitele de acțiune ale instituțiilor UE. Punctul de plecare al procesului legislativ al UE în materie fiscală – orice inițiativă legislativă de natură fiscală – începe cu adoptarea de către Comisie, sau mai precis de către Colegiul celor 27 de comisari, a unei propuneri de directivă sau de regulament. Reamintim că una dintre cele mai importante competențe ale Comisiei este dreptul de inițiativă (art. 17 TUE) [1], astfel Comisia deține monopolul asupra tuturor inițiativelor legislative la nivel european. Comisia are puterea de a-și retrage propria inițiativă legislativă dacă consideră că aceasta a fost denaturată de statele membre, în special în timpul negocierilor. În consecință, poate împiedica Consiliul să adopte un act legislativ pe care îl consideră contrar intereselor unionale. Vom vedea că Parlamentul European, care ar trebui să fie expresia puterii legislative, nu are nici măcar capacitatea de a propune inițiative legislative în acest domeniu.

Ca parte a procesului de inițiere a legislației, Comisia Europeană încearcă tot mai mult să implice agenții economici în procesul legislativ. Înainte de a adopta o inițiativă legislativă (acest lucru se întâmplă foarte des în domeniul fiscal), Comisia Europeană informează mai întâi părțile interesate cu privire la intenția sa de a interveni în respectivul domeniu, prin intermediul legislației *soft* (prezentarea de comunicări sau cărți albe). Pentru a întări legitimitatea procesului decizional, Comisia a depus eforturi pentru a îmbunătăți transparența, în special prin adoptarea anumitor practici, cum ar fi organizarea de consultări publice și prezentarea de studii de impact, pentru a justifica opțiunile făcute. Așadar, Comisia Europeană implică din ce în ce mai frecvent mediul de afaceri în procesul legislativ într-un stadiu incipient. Acest principiu este unul exportat de către Comisie în relațiile cu țările candidate la aderare. Rapoartele de țară ale Comisiei recomandă Republicii Moldova să asigure o implicare incluzivă, chiar în etapa incipientă, a mediului de afaceri și a tuturor actorilor interesați de procesul de elaborare a politicilor publice și a actelor normative [3].

Odată adoptată de către Colegiul comisarilor, inițiativa legislativă este transmisă celorlalte instituții și organe ale Uniunii, în cazul legislației fiscale – Parlamentului European, Consiliului Uniunii Europene și Comitetului Economic și Social.

Așa cum am menționat în introducere, în materie fiscală este prevăzută o procedură legislativă specială. În cadrul acestei proceduri, Consiliul Uniunii Europene *legiferează singur*, iar Consiliul Economic și Social și Parlamentul European joacă un rol secundar, emițând doar avize.

De fapt, rolul Consiliului Economic și Social (organ consultativ, format din reprezentanții organizațiilor patronale, salariale și ai altor reprezentanți ai societății civile din statele membre) este foarte limitat din cauza lipsei sale de putere în cadrul procedurii legislative, chiar dacă, formal, avizul său (care nu este obligatoriu din punct de vedere juridic) este necesar pentru adoptarea unei directive.

Parlamentul European, care este singura instituție aleasă în mod democratic de către cetățenii UE și care beneficiază de legitimitatea sufragiului direct, nu are o pondere legislativă în materie fiscală. Ca și Comitetul Economic și Social, emite doar avize fără caracter obligatoriu. De asemenea, ca și în cazul Comitetului Economic și Social, avizele sale pot fi sau nu urmate, iar amendamentele propuse pot să fie sau nu luate în considerare (Parlamentul primește adesea un răspuns formal din partea Comisiei Europene că acestea vor fi luate în considerare în timpul negocierilor din cadrul Consiliului). Avizul Parlamentului trebuie să fie adoptat, chiar dacă s-a ajuns deja la un acord la nivelul Consiliului, caz în care se vorbește despre un acord politic, deoarece avizul formal al Parlamentului este esențial pentru ca acesta să fie formalizat. Or, în absența avizului, Parlamentul European are dreptul să inițieze la Curtea de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) o acțiune în anulare (art. 263 (2) TFUE) [1] pe motivul încălcării tratatelor sau a oricăror norme fundamentale de procedură.

În cazul în care Comisia ar accepta amendamentele propuse de Parlament, aceasta ar trebui să prezinte în mod oficial un act legislativ modificat, ceea ce ar prelungi și mai mult procesul legislativ, care este unul laborios prin definiție. Prin urmare, de multe ori avizele nu sunt luate în considerare.

Ca în toate procedurile legislative naționale, proiectele legislative sunt examinate mai întâi de către comisiile parlamentare specializate. În domeniul fiscal, la nivelul UE, Comisia pentru Afaceri Economice și Monetare a Parlamentului European este responsabilă de examinarea propunerilor legislative prezentate de Comisie. În principiu, lucrările sale sunt deschise publicului, iar reprezentanții direcțiilor generale/serviciilor Comisiei sunt prezenți pentru a apăra propunerile din punct de vedere tehnic și pentru a răspunde întrebărilor deputaților europeni. Se întâmplă foarte rar ca reprezentanții Consiliului să participe la aceste reuniuni. Acest lucru arată clar lipsa de atenție a statelor membre Parlamentului European în domeniile în care acestea legiferează în baza procedurii legislative speciale. Or, în domeniul fiscalității, statele membre au fost reticente în privința colegiferării pe picior de egalitate cu Parlamentul. Alte comisii parlamentare pot fi, de asemenea, invitate să-și prezinte avizul, care va fi luat în considerare de comisia

parlamentară competentă. În cele din urmă, avizele sunt adoptate în sesiune plenară și transmise Consiliului Uniunii Europene.

Pe scurt, în comparație cu celelalte competențe ale Parlamentului European în alte domenii, s-ar putea crede că acesta este marginalizat în domeniul politicii fiscale a UE. Cu toate acestea, nu trebuie să ne oprim la concluzia inițială.

La fel ca multe parlamente naționale, Parlamentul European exercită, pe lângă funcțiile sale legislative, „funcții de control politic și de consiliere" (art. 14 din TUE) [1]. Controlul politic poate lua forma unor comisii parlamentare speciale, constituite temporar pentru a se ocupa de o anumită problemă (art. 207 din Regulamentul de procedură al Parlamentului European), sau chiar a unor comisii de anchetă, pentru a examina acuzațiile de încălcare sau de administrare defectuoasă în aplicarea dreptului UE de către instituțiile europene sau autoritățile statelor membre (art. 226 din TFUE și art. 208 din Regulamentul de procedură al Parlamentului European).

Crearea, în anul 2020, a Subcomisiei pentru chestiuni fiscale (FISC) (Decizia Parlamentului European din 18 iunie 2020 privind constituirea Subcomisiei pentru chestiuni fiscale) [4] a reprezentat un pas important în consolidarea rolului Parlamentului European în dezbaterile fiscale internaționale.

Înainte de înființarea Comisiei permanente FISC, Parlamentul și-a exprimat tot mai mult opinia privind chestiunile fiscale prin intermediul comisiilor sale temporare și de anchetă [5]. FISC a fost înființată pentru a continua lupta împotriva evitării obligațiilor fiscale, a consolida transparența financiară și a facilita buna funcționare a pieței unice și, nu în ultimul rând, pentru a contribui la elaborarea unei politici fiscale a UE mai simple, mai eficiente și mai sustenabile.

Datorită activismului în cadrul funcțiilor sale de control politic, Parlamentul European a reușit, într-o anumită măsură, să compenseze slăbiciunea competențelor sale legislative. Rezultatele anchetelor efectuate de către diferitele comisii parlamentare au conferit mai multă greutate avizelor sale privind directivele de armonizare a legislațiilor fiscale naționale.

Ultima instituție europeană și cea mai importantă din perspectiva competenței în materie fiscală implicată în procesul legislativ este Consiliul Uniunii Europene (a nu se confunda cu Consiliul European, ai cărui membri sunt șefii de state sau de guverne) – în acest caz Ecofin, Consiliul miniștrilor economiei și finanțelor. Această configurație a Consiliului deține adevărata putere legislativă în materie fiscală.

În practică, reprezentanții la nivel ministerial ai statelor membre, de fapt funcționarii fiscali, sunt cei care negociază inițiativele legislative prezentate de Comisie în cadrul grupurilor de lucru/comitetelor specializate. Lucrările sunt dirijate de președinția rotativă, care este asigurată prin rotație din șase în șase luni de fiecare stat membru al UE. În cursul acestei perioade, președinția conduce reuniunile la toate nivelurile în Consiliu, contribuind la asigurarea continuității lucrărilor UE în cadrul Consiliului. Președinția joacă un rol major în stabilirea succesiunii lucrărilor, a priorităților acordate dosarelor și a căutării de compromisuri. Până a fi adoptată formal

de către Consiliu (adică miniștrii statelor membre), inițiativa legislativă este examinată și aprobată la două niveluri inferioare – nivelul tehnic, format din funcționarii publici din cadrul ministerelor de linie ale statelor membre, și nivelul politico-diplomatic, în cadrul Comitetului reprezentanților permanenți ai statelor membre (COREPER), format din ambasadori și adjuncții acestora. În cazul în care Consiliul nu ajunge la un acord unanim asupra textului inițiativei legislative, actul se consideră neadoptat, iar procedura legislativă se încheie.

Deși, cum am menționat mai sus, Consiliul este obligat doar să consulte Parlamentul în privința unei inițiative legislative în materie fiscală, acesta nu poate lua decizia finală înainte ca Parlamentul să-și fi dat avizul, astfel încât să poată efectiv să ia cunoștință de avizul Parlamentului [6]. Pe de altă parte, neașteptarea avizului Parlamentului constituie o încălcare a unei cerințe procedurale esențiale, inclusiv a principiului cooperării loiale prevăzut la art. 4 TUE [7]. Dacă o parte esențială a proiectului a fost modificată de către Consiliu sau Comisie, Parlamentul trebuie să fie consultat din nou [8].

CONCLUZII

Legiferarea în materie fiscală la nivelul UE se desfășoară printr-o procedură specială, caracterizată prin regula unanimității în Consiliu și prin rolul consultativ al Parlamentului European. Acest regim derogatoriu protejează suveranitatea fiscală a statelor membre, dar limitează eficiența și participarea democratică în procesul decizional. Pentru Republica Moldova, viitoare parte la acest mecanism, înțelegerea și asumarea cadrului juridic aplicabil este esențială. Exercitarea dreptului de veto presupune nu doar protejarea intereselor naționale, ci și angajamentul față de cooperarea loială în procesul legislativ al Uniunii. În acest sens, autoritatea fiscală națională va trebui să contribuie activ, prin expertiză tehnico-juridică, la formularea pozițiilor în cadrul Consiliului și la implementarea coerentă a normelor europene, transformând astfel integrarea într-un vector de modernizare instituțională și normativă.

REFERINȚE:

1. Tratatele UE: Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE) și Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) – versiuni consolidate, JO C 202, 7.06.2016 [Accesat: 23.03. 2025].
2. Hotărârea din 12 iulie 2012, Comisia/Spania, C-269/09, EU:C:2012:439, punctul 47 și jurisprudența citată [Accesat: 20.04. 2025]
3. Raportul de țară al Comisiei 2023; Raportul de țară al Comisiei 2024 https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_698%20Moldova%20report.pdf https://enlargement.ec.europa.eu/moldova-report-2024_en [Accesat: 23.03. 2025].
4. Parlamentul European: https://www.europarl.europa.eu/committees/ro/fisc/home/subject-files#:~:text=The%20Subcommittee%20on%20Tax%20

Matters,tax%20matter%20through%20temporary%20committees [Accesat: 13.03. 2025].

5. Parlamentul European: Decizia Parlamentului European din 12 februarie 2015 privind constituirea și stabilirea atribuțiilor, componenței numerice și a duratei mandatului Comisiei speciale pentru deciziile fiscale și alte măsuri similare sau cu efecte similare (2015/2566(RSO))); Decizia Parlamentului European din 2 decembrie 2015 privind constituirea și stabilirea atribuțiilor, componenței numerice și a duratei mandatului Comisiei speciale pentru deciziile fiscale și alte măsuri similare sau cu efecte similare (TAXE 2) (2015/3005(RSO)); Decizia (UE) 2016/1021 a Parlamentului European din 8 iunie 2016 privind constituirea unei Comisii de anchetă pentru examinarea pretinsei încălcări a dreptului Uniunii și administrări defectuoase în aplicarea acestuia în legătură cu spălarea de bani, evitarea sarcinilor fiscale și evaziunea fiscală, precum și competențele, componența și mandatul comisiei; Decizia Parlamentului European din 1 martie 2018 privind constituirea și stabilirea responsabilităților, componenței numerice și a duratei mandatului unei comisii speciale pentru nereguli financiare, evaziune fiscală și evitarea sarcinilor fiscale (TAX3) (2018/2574(RSO)) [Accesat: 15.04. 2025].
6. Curtea Europeană de Justiție: Hotărârile CEJ: Case C-417/93, Parliament v Council, ECLI:EU:C:1995:127, para. 10 [Accesat: 12.04. 2025].
7. Curtea Europeană de Justiție Hotărârile CEJ: Case 138/79, Roquette Frères, Case 139/79, Maizena v Council Isoglucose) [Accesat: 18.04. 2025].
8. Curtea Europeană de Justiție: Hotărârile CEJ: Case C-388/92, Parliament v Council; Case C-280/93, Germany v Council, Case C-21/94, Parliament v Council) [Accesat: 18.04. 2025].

РОЛЬ СОВЕТА ЕВРОПЫ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА НЕПОДКОНТРОЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

THE ROLE OF THE COUNCIL OF EUROPE IN PROTECTING HUMAN RIGHTS IN NON-GOVERNMENT CONTROLLED TERRITORIES

CZU: 341.176(4):341.231.14:341.233.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.39**

Степан ПОПОВСКИЙ
ORCID: 0009-0006-6808-1080
E-mail: eff.justice@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *This article examines the role of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) as an instrument implying an unformalized obligation of the Council of Europe (CoE) to protect human rights in the uncontrolled territories of member states. An ad hoc judicial body model is proposed as a manifestation of the CoE's collective responsibility for observing rights guaranteed by the ECHR, supplemented by economic pressure mechanisms and international coordination. The analysis relies on the historical and legal interpretation of the ECHR, ECtHR precedents, the experience of Bosnia and Herzegovina (BiH), and empirical data from the "extraordinary judicial initiative" of 2023. A comparative analysis with Kosovo and BiH emphasizes the model's applicability, despite limitations such as political will and funding. The article concludes that ad hoc courts, reinforced by sanctions and monitoring, represent an effective path to restoring sovereignty and democratic values.*

Keywords: *human rights, non-government controlled territories, ad hoc courts, positive obligations, sovereignty.*

ВВЕДЕНИЕ

Современные вооружённые конфликты, такие как распад Югославии, аннексия Крыма Российской Федерацией или сепаратистские движения на Северном Кипре, в Приднестровье, Нагорном Карабахе, Осетии и Абхазии и другие, представляют значительный вызов для государств, пораженных конфликтом. Эти ситуации ставят вопрос о том, как обеспечить защиту прав человека на территориях, где государства утратили фактический контроль. В соответствии с международным правом ответственность за соблюдение прав человека возлагается на национальные правительства, однако в условиях оккупации или сепаратизма их возможности оказываются ограниченными, что требует поиска коллективных решений, находящихся за гранью возможностей отдельного государства. Исторически идея коллективной защиты прав человека зародилась в послевоенной Европе. Пьер-Анри Тейтген в своём докладе 1949 года перед Консультативной ассамблеей СЕ подчёркивал необходимость создания наднациональных механизмов для обеспечения прав человека как общих ценностей государств-членов [1]. Этот подход

остаётся актуальным в контексте современных конфликтов, где утрата контроля над территориями подчёркивает важность коллективной защиты прав человека. Настоящая статья выдвигает гипотезу, согласно которой ЕКПЧ подразумевает неформализованное обязательство СЕ активно вмешиваться в такие ситуации через создание *ad hoc* судебных органов и механизмов экономического давления, координируемых с международными партнёрами.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ

1. Исследование построено на совмещении историко-правового, доктринального, сравнительно-правового, эмпирико-прикладного и экспериментального методов. Каждый из них задействован для выявления, осмысления и проверки гипотезы о неформализованной обязанности Совета Европы обеспечивать защиту прав человека на неподконтрольных территориях. Историко-правовой метод позволяет реконструировать оригинальный замысел авторов ЕКПЧ как механизма коллективной защиты. Центральное значение имеет доклад Пьера-Анри Тейтгена 1949 года, в котором предлагалась модель европейского наднационального правосудия в условиях угрозы правам человека со стороны не только отдельных государств, но и политических режимов, не признающих демократические ценности. Этот подход даёт основание толковать статью 1 ЕКПЧ как не только обязывающую государства, но и предполагающую ответственность всей системы СЕ. Сравнительно-правовой анализ сосредоточен на опыте *ad hoc* институтов в Боснии и Герцеговине (Палата по правам человека, 1996–2003 гг.) и Косово (Панель по правам человека при UNMIK, затем EULEX Human Rights Review Panel). Их структура, основания юрисдикции, механизм назначения и финансирования используются для выделения воспроизводимых параметров модели. Доктринальный метод используется для обобщения научных и правовых позиций по позитивным обязательствам государств в условиях отсутствия эффективного контроля (напр., *Al-Skeini v. the UK*; *Ilaşcu v. Moldova and Russia*; *Mozer v. Moldova and Russia*), а также в анализе доктринальной литературы: Мовбрей, Летсас, Шабас, Чалы и др. Ключевым элементом методологии стал метод эксперимента, реализованный через «экстраординарную судебную инициативу» в 2023 году. Целью инициативы была проверка утверждения Правительства Республики Молдова по приднестровским делам в ЕСПЧ о том, что лица из Приднестровья не обращаются в судебные инстанции Молдовы. Гипотеза состояла в том, что отсутствие процедур обращения и дискриминация по языковому и территориальному признаку препятствуют доступу к правосудию. Эксперимент включал 9 дел: (1) защиту прав истцов в приднестровских судах как единственно доступном средстве правовой защиты; (2) анализ процессуального законодательства Молдовы на предмет процедур обращения; (3) разработку типового экстраординарного иска, основанного на процедуре ЕСПЧ, с требованием признания нарушений прав, гарантированных ЕКПЧ, и компенсации морального вреда; (4) подготовку текстов для обжалования судебных решений; (5)

представление результатов в ЕСПЧ как доказательств неисполнения Молдовой позитивных обязательств по принятию юридических мер (статья 1 ЕКПЧ). Результаты эксперимента подтвердили гипотезу: суд вернул все 9 исков из-за непредставления документов на румынском языке, что указывает на отсутствие адаптированных процедур для жителей Приднестровья и дискриминацию по языковому и территориальному признаку.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

1. Теоретическая основа: ЕКПЧ как коллективный механизм

ЕКПЧ, принятая 4 ноября 1950 года, изначально задумывалась как инструмент коллективной защиты прав человека и демократических ценностей в послевоенной Европе. Преамбула Конвенции подчёркивает «общее понимание» прав и свобод и их «коллективное обеспечение» [2, с. 2]. Как отмечает Малькольм Н. Шоу в своем фундаментальном труде “Международное право”, это отражает стремление выйти за рамки индивидуальной ответственности государств и заложить основы для совместных действий [3, с. 314]. Пьер-Анри Тейтген, один из ключевых авторов Конвенции, подчёркивал важность наднациональных органов, таких как ЕСПЧ, для контроля за выполнением обязательств государств [1]. Его идея о том, что нарушение прав в одном государстве угрожает ценностям всех, нашла отражение в концепции «живого инструмента», сформулированной ЕСПЧ в деле *Tyrer v. United Kingdom* (1978) [4, § 31]. Этот подход позволяет адаптировать ЕКПЧ к новым вызовам. К таким вызовам следует отнести утрату контроля над территориями, поскольку с утратой правительством контроля над частью территории ЕКПЧ не прекращает свои гарантии для лиц, находящихся на такой территории. В развитии такого подхода Эммануэль Деко указывает на необходимость применения гибких механизмов СЕ, таких как временные судебные органы, для защиты прав в зонах с оспариваемым суверенитетом, что соответствует духу Конвенции [5, с. 188-189]. Уильям А. Шабас подтверждает, что государства сохраняют позитивные обязательства по защите прав, даже если утратили фактический контроль, при наличии эффективного влияния, как установлено в делах, связанных с Приднестровьем и Северным Кипром [6, с. 23, 489].

2. Юридическая основа: Позитивные обязательства и юрисдикция

Согласно статье 1 ЕКПЧ, государства обязаны «обеспечивать каждому, находящемуся под их юрисдикцией», права и свободы, закреплённые в Конвенции [2, с. 2]. ЕСПЧ в деле *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia* (2004) установил, что утрата контроля над территорией, как в случае с Приднестровьем, не освобождает государство от позитивных обязательств [7, § 331–333]. Суд подчеркнул, что такие обязательства включают дипломатические, юридические и иные меры для защиты граждан, даже если фактический контроль отсутствует. Этот подход перекликается с идеями Пьера-Анри Тейтгена о коллективной ответственности, где Совет Европы (СЕ) может дополнять усилия государств через наднациональные механиз-

мы, такие как *ad hoc* суды. Прецедент *Al-Skeini v. United Kingdom* (2011) расширил понимание юрисдикции, показав, что она может существовать вне фактического контроля, если государство сохраняет влияние [8, § 130–137]. Этот принцип применим к СЕ: его роль может быть расширена на создание механизмов защиты прав в зонах, где государства не обладают эффективным контролем. Межамериканский суд по правам человека в деле *Velásquez Rodríguez v. Honduras* (1988) также подчёркивал обязанность международных органов содействовать государствам в выполнении позитивных обязательств, что укрепляет аргумент о коллективной ответственности СЕ [9]. Таким образом, можно заключить: согласно «букве» Конвенции (статье 1 ЕКПЧ) принцип коллективной защиты предполагает, с одной стороны, обязательства государства, включая позитивные обязательства на неподконтрольной территории, обеспечить каждому, находящему под его юрисдикцией, права и свободы, а, согласно «духу» Конвенции (преамбула ЕКЧП) — предполагает коллективное обязательство обеспечить всеобщее и эффективное осуществление провозглашённых прав. Выразителем коллективной воли является СЕ.

3. Институциональная основа: Полномочия Совета Европы

Устав Совета Европы (1949) в статье 3 обязывает государства-члены соблюдать права человека, предоставляя Комитету министров полномочия принимать меры в случае нарушений [10, с. 2]. Пример исключения России из СЕ в 2022 году демонстрирует способность организации реагировать на серьёзные вызовы [11]. Статья 46 ЕКПЧ возлагает на Комитет министров обязанность контролировать исполнение решений ЕСПЧ, что может быть расширено на мониторинг решений *ad hoc* судов [12, с. 3]. Исторический прецедент Дейтонских соглашений (1995), в рамках которых была создана Палата по правам человека в Боснии и Герцеговине (БиГ), иллюстрирует возможность учреждения подобных органов при поддержке международных структур, включая СЕ [13]. Рудольф Бернхардт отмечает, что такие механизмы доказали свою эффективность в условиях утраты контроля [14, с. 50]. Идея Тейтгена о коллективной ответственности, изложенная в его докладе 1949 года, нашла отражение в институциональных механизмах СЕ. Расширение полномочий Комитета министров на создание и надзор за *ad hoc* судами могло бы стать логичным шагом в развитии этой роли.

4. Сравнительный анализ регионов

Для обоснования модели *ad hoc* суда в Приднестровье проведём сравнительный анализ с Боснией и Герцеговиной (БиГ) и Косово, где утрата контроля над территорией произошла в результате внутренних конфликтов государства без прямого физического контроля оккупирующего государства.

Босния и Герцеговина

Гражданская война в БиГ (1992–1995) привела к утрате контроля центральных властей над территорией Республики Сербской. Дейтонские соглашения 1995 года, принятые при посредничестве ООН и ЕС, восстановили де-юре суверенитет БиГ [13]. Как и в случае с Приднестровьем, утрата контроля была обусловлена

внутренним конфликтом, а не прямой оккупацией. Позитивные обязательства по ЕКПЧ подтверждены в деле *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* (2009), где ЕСПЧ подчеркнул ответственность государства за обеспечение прав всех граждан [15, § 43–46]. Палата по правам человека в БиГ (1995–2003), созданная под эгидой Совета Европы (СЕ) и ООН, рассмотрела около 15 000 жалоб. По данным Yeager (2004), 80% решений (примерно 6 000 дел) были исполнены благодаря работе Верховного представителя, международной полиции и местным законам, приравнивавшим неисполнение решений к уголовному преступлению (наказание до 7 лет лишения свободы) [16, с. 120–125]. Финансирование Палаты осуществлялось через совместный фонд СЕ, ЕС и ООН [13]. Этот прецедент демонстрирует эффективность *ad hoc* судов в условиях утраты контроля, что делает его релевантным для Приднестровья. В Приднестровье утрата контроля вызвана конфликтом 1990–1992 годов, связанным с языковой политикой и последующим сепаратистским захватом управления при поддержке России, как установил ЕСПЧ в делах *Ilaşcu, Mozer* и *Catan* [7, § 331–333; 17, § 108–112; 18, § 110–115]. Формат переговоров «5+2» не продемонстрировал свою эффективность в защите прав человека, что требует нового посредничества под эгидой СЕ и ООН, как это было в БиГ [19]. Инклюзивный состав суда с участием представителей Приднестровья может повысить легитимность механизма.

Косово

Конфликт 1998–1999 годов и распад Югославии привели к утрате контроля Сербией над Косово. Резолюция ООН 1244 (1999) установила временное управление UNMIK, а в 2008 году Косово провозгласило независимость, сохранив де-юре претензии Сербии [20]. Как и в случае с Молдовой, Сербия утратила де-факто контроль, что делает ситуацию схожей с Приднестровьем. Позитивные обязательства частично возлагались на UNMIK, как установлено в деле *Behrami v. France* (2007) [21, § 144–152]. Существующие механизмы защиты прав в Косово, такие как EULEX и Конституционный суд Косово, имеют ограниченную эффективность: по данным ООН (2023), около 30% дел, связанных с правами собственности и свободой передвижения, остаются нерешёнными [22]. Milanović (2022) подчёркивает, что создание *ad hoc* суда могло бы устранить эти пробелы, предоставив независимый механизм для рассмотрения жалоб [23, с. 250–260]. Посредничество ООН (UNMIK) и ЕС (EULEX) в Косово создало основу для правовых механизмов, что подчёркивает важность нейтральных международных организаций. Для Приднестровья это означает необходимость замены формата «5+2» на посредничество СЕ и ООН.

Сравнительные выводы

В БиГ Палата по правам человека стала успешным прецедентом, обеспечив исполнение решений через нейтральных посредников (ООН, ЕС) и международное давление [13]. В Косово, несмотря на ограниченную эффективность существующих механизмов, опыт UNMIK и EULEX подчёркивает необходимость не-

зависимых судов для устранения правовых пробелов [24, с. 75–80]. В отличие от БиГ и Косово, регионы, такие как Южная Осетия, Абхазия и Северный Кипр, менее релевантны для данной модели. В этих случаях присутствует прямое влияние оккупирующих государств (России и Турции), а международное посредничество либо отсутствует, либо блокируется, что исключает возможность создания *ad hoc* судов [25, § 162–172; 26, § 56–62].

ВЫВОДЫ

Исследование подтверждает, что ЕКПЧ подразумевает более широкую ответственность Совета Европы, чем лишь надзор за соблюдением прав государствами-участниками на их подконтрольной территории. В условиях утраты контроля и формирования «серых зон» (таких как Приднестровье) стандартная система защиты, основанная на индивидуальных жалобах в ЕСПЧ, оказывается неэффективной, а позитивные обязательства государств теряют практическую значимость без институциональной поддержки со стороны Совета Европы.

Сравнительный анализ с Палатой по правам человека в Боснии и Панелью по правам человека в Косово демонстрирует возможность и жизнеспособность создания *ad hoc* судебного органа, предназначенного для рассмотрения жалоб жителей неподконтрольных территорий. Такая модель правосудия способна выполнять функцию:

- временного замещения национальной судебной системы,
- исключения ответственности государства перед ЕСПЧ за нарушения прав на неподконтрольной территории,
- механизма координации международного реагирования на правовой вакуум в регионе.

Экстраординарная инициатива, реализованная автором в 2023 году через запуск стратегических исков в молдавских судах, подтвердила: де-факто судебная система Молдовы не приспособлена для защиты прав жителей Приднестровья. Это демонстрирует необходимость внедрения альтернативных механизмов — таких как *ad hoc* юрисдикции.

Совет Европы, как носитель идеи коллективной защиты, должен рассматривать такие модели не как факультативные, а как обязательные к реализации в условиях устойчивого нарушения доступа к правосудию на части территории государства-участника.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Teitgen, P.-H. (1949). Rapport sur la protection des droits de l'homme. Document AS (1) 10, Conseil de l'Europe, AS (1) 10, 1949. Доступно: https://www.coe.int/en/web/documents-records/archives [Дата обращения: 26.06.2025]

2. СОВЕТ ЕВРОПЫ. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод (с изм. на 2010 г.). ETS No. 005, 1950. Доступно: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_RUS.pdf [Дата обращения: 26.06.2025].
3. Shaw, M. N. (2021). *International Law (9th ed.). Cambridge University Press*, p. 314, ISBN 978-1-108-73830-9.
4. ECtHR, *Tyrer v. United Kingdom*, no. 5856/72, § 31, 25.04.1978.
5. Decaux, E. (2021). *Les grands textes internationaux des droits de l'homme. La Documentation française*, pp. 188–189, ISBN 978-2-11-157038-1.
6. SCHABAS, W. A. (2015). *The European Convention on Human Rights: A Commentary. Oxford University Press*, pp. 23, 489, ISBN 978-0-19-966077-9. DOI: 10.1093/law/9780199660779.001.0001.
7. ECtHR, *Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia,* no. 48787/99, § 331–333, 08.07.2004.
8. ECtHR, *Al-Skeini v. United Kingdom*, no. 55721/07, § 130–137, 07.07.2011.
9. Velásquez Rodríguez v. Honduras, Inter-American Court of Human Rights, Series C No. 4, 29.07.1988.
10. СОВЕТ ЕВРОПЫ. Устав Совета Европы. ETS No. 001, 1949. Доступно: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/001 [Дата обращения: 26.06.2025].
11. КОМИТЕТ МИНИСТРОВ СОВЕТА ЕВРОПЫ. Резолюция CM/Res(2022)2 о прекращении членства Российской Федерации в Совете Европы, 16.03.2022. Доступно: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a5d7e8 [Дата обращения: 26.06.2025].
12. СОВЕТ ЕВРОПЫ. Протокол № 11 к Конвенции о защите прав человека и основных свобод. ETS No. 155, 1998. Доступно: https://www.echr.coe.int/Documents/Protocol_11_RUS.pdf [Дата обращения: 26.06.2025].
13. ДЕЙТОНСКИЕ СОГЛАШЕНИЯ. Рамочное соглашение об общих условиях мира в Боснии и Герцеговине, 1995. Доступно: https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/126173.pdf [Дата обращения: 26.06.2025].
14. Бернхардт, Р. Европейская конвенция о правах человека: комментарии к статьям. Берлин: Springer, 2005. 320 с. ISBN 978-3-540-23456-7.
15. ECtHR, *Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina* [GC], nos. 27996/06 и 34836/06, § 43–46, 22.12.2009.
16. Yeager, M. The Human Rights Chamber for Bosnia and Herzegovina. В: Human Rights Law Review. 2004. № 1, с. 120–125. ISSN 1461-7781.
17. ECtHR, *Mozer v. Moldova and Russia*, no. 11138/10, § 108–112, 19.04.2016.
18. ECtHR, *Catan and Others v. Moldova and Russia*, no. 4339/04, § 110–115, 19.10.2012.
19. Организация по безопасности и сотрудничеству в европе (ОБСЕ). Ман-

дат Миссии ОБСЕ в Молдове, 1993. Доступно: https://www.osce.org/moldova/mandate [Дата обращения: 26.06.2025].
20. РЕЗОЛЮЦИЯ СБ ООН 1244 (1999) по Косово. Доступно: https://undocs.org/S/RES/1244(1999) [Дата обращения: 26.06.2025].
21. ECtHR, *Behrami and Behrami v. France* and *Saramati v. France, Germany and Norway*, nos. 71412/01 и 78166/01, § 144–152, 02.05.2007.
22. ООН. Report on Human Rights Violations in Kosovo: 1999–2008. UN Doc. A/HRC/52/35, 2023. Доступно: https://undocs.org/A/HRC/52/35 [Дата обращения: 26.06.2025].
23. Milanović, M. Temporary Courts in Conflict Zones: A Comparative Perspective. В: Journal of International Humanitarian Legal Studies. 2022. № 2, с. 250–260. ISSN 1878-1527.
24. Ибрагимов, Р. И. Международно-правовой статус Косово: проблемы и перспективы. В: Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2020. № 1, с. 75–80. ISSN 0235-8131.
25. ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, no. 38263/08, § 162–172, 21.01.2021.
26. ECtHR, *Loizidou v. Turkey (merits)*, no. 15318/89, § 56–62, 18.12.1996.

PRINCIPIULUI FORȚEI OBLIGATORII A CONTRACTULUI. ASPECTE TEORETICE

THE PRINCIPLE OF THE BINDING FORCE OF THE CONTRACT. THEORETICAL ASPECTS

CZU: 347.441.144.3:347.441.62 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.40**

Ludmila BELIBAN-RAȚOI
ORCID: 0000-0002-6307-5291
E-mail: beliban.ludmila@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The contract is one of the most important institutions of civil law. Once concluded, the contract produces a series of effects. The principle of the binding force of the contract is the basic principle that guides the institution of the contract primarily, but also the effects of the contract in particular. The principle of the binding force of the contract, also known as pacta sunt servanda, generates the force of law between the signatory parties to the validly concluded contract. This principle obliges the parties to comply with the agreed clauses and to execute the assumed services. Deriving from the autonomy of will, the principle ensures the stability and predictability of legal relations, while also identifying the importance of the agreement of will of the parties to the contract. In civil law, this principle guarantees faith in the value of the contractual commitments and is essential for the correct and sustainable functioning of the market economy.*

Keywords: *contract, effect of the contract, principles, principle of binding force of the contract, autonomy of will, good faith.*

INTRODUCERE

Acele idei călăuzitoare ce diriguiesc ramurile, instituțiile, subinstituțiile dreptului sunt principii. Principiile efectelor actului juridic civil sunt acele principii de drept civil care ne arată modul în care produc aceste efecte, respectiv cum se manifestă, în ce condiții acționează și față de cine anume se produc ele.[1]

Tradițional, principiile efectelor actului juridic sunt considerate reguli de drept civil de aplicare generală, fiind și definite ca atare.[2] Important este de relevat că în cazul în care ele nu sunt expres prevăzute de lege ele vor rămâne cu un conținut variabil, și vor avea un caracter teoretic pur.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru cercetarea subiectului propus, au fost utilizate mai multe tehnici și metode, ce cuprind ansamblul de idei și concepte bazate pe metodele de analiză, printre care ar fi:

[1] Marian, Nicolae. Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile, Editura Solomon, 2018, p. 473, Noțiune preluată de la Beleiu, Drept civil 2007, nr. 148., p. 479.

[2] Beleiu, Gheorghe. Drept civil român. București 2007, p. 195.

m*etoda logică* – ce reprezintă procedeul de cunoaștere a aspectelor ce țin de efectele contractului prin categoriile și legitățile logice (deducție, inducție, sinteză, analiză), astfel, prin analiza profundă, prin deducerea concluziilor corecte și prin sintetizarea materiei, ce o găsim în doctrină, în domeniului dreptului civil; m*etoda sistemică* – ce se realizează prin cercetarea profundă a bazei legislative naționale, dar și a celei internaționale, la fel, prin cercetarea multiaspectuală a normelor materiale, cât și a celor procesuale, aspecte ce vor determina un rezultat de o calitate înaltă; *metoda istorică* – ce se realizează prin cercetarea evoluției istorice a instituției contractului, cercetare ce face mai clară reglementarea principiilor efectelor contractului în general și a principiului forței obligatorii a contractului în special în legislația actuală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Principiul forței obligatorii a contractului este preluat din dreptul român, unde era cunoscut sub denumirea ***pacta sunt servanda*** şi reprezenta necesitatea respectării cuvântului dat, în prezent el fiind pe deplin aplicabil atât în dreptul intern cât şi în dreptul internaţional.

Principiul forței obligatorii a contractului privește efectele actului juridic în complexitatea sa. Acest principiu exprimă regula de drept potrivit căreia contractul este obligatoriu pentru părțile contractante, iar nu facultativ. Acest principiu este exprimat şi prin adagiul *pacta sunt servanda*. Din principiul forței obligatorii a contractului decurge o altă regulă fundamentală a dreptului contractual, și anume cea a irevocabilității actului juridic. Astfel, încheierea contractului, reprezentând rezultatul unui acord de voință (mutuus consensus), și desființarea lui trebuie să fie rezultatul aceluiași acord (mutuus disensus).

Doctrinarul român Paul Vasilescu[3], stabilește că principiul *pacta sunt servanda* are următoarele consecințe tehnice:

1. Contractul, născut valid de părți, trebuie respectat întocmai de către părțile sale, deci contractul nu poate fi desființat sau modificat printr-o manifestare de voință unilaterală;
2. Contractul valid trebuie executat cu bună-credință de către părțile sale. În raporturile contractuale buna credință se exprimă prin obligații reciproce de loialitate și obligații de cooperare;
3. Forța obligatorie a contractului se impune nu doar părților ci și instanței, deci instanța are doar misiunea de a scoate la iveală adevărul, pentru a fi aplicat mai clar și mai ușor, dar nu are dreptul de a se implica în modificarea contractului;
4. Contractul se impune atât părților cât și legiuitorului. Astfel un contract rămâne valabil sub imperiul legii în baza căreia s-a născut, și doar în situațiile în curs de realizare. Legea nouă se aplică modului de executare a obligațiilor, cât și înstrăinarea și preluarea obligațiilor, art. 7 alin. 5 Cod Civil al Republicii Moldova;

[3] Vasilescu, Paul. Drept civil.Obligații. Editura Hamangiu 2017. Op. cit., p.180 și următoarele.

5. Pentru ca un contract este rodul voinței părților, acest contract nu poate produce efecte față de terți.

Dl Paul Vasilescu lărgește consecințele acestui principiu din motiv că el include în acest principiul și principiul relativității efectelor, dar noi suntem de părerea că principiul relativității efectelor este un principiu distinct, precum că avem și reglementare juridică care ne permite cu fermitate să menționăm că acesta s-a desprins din aripa principiului *pacta sunt servanda* și este un principiu ce reglementează efectele contractelor față de terți.

Cu privire la aceasta se expune și dl Ionuț-Florin Popa[4], și menționează că drept consecință imediată a forței obligatorii între părți sunt următoarele: 1) regula conformității executării – părțile contractante sunt ținute să execute întocmai, una față de alta obligațiile la care s-au îndatorat; 2) regula simetriei – contractul poate fi modificat sau rezolvat numai în conformitate cu clauzele sale ori prin acordul părților, dacă legea nu prevede altfel art. 996, 1084 Cod Civil al Republicii Moldova; 3) regula executării cu bună credință a contractelor, art. 10 Cod Civil al Republicii Moldova. Credem oportună această abordare tripartită a principiul forței obligatorii a contractului, doar că legiuitorul nostru a desprins acest principiu în diferite articole, ceea ce este mai greu de deslușit. În cele ce urmează ne vom referi la aceste aspecte.

Regula conformității executării. Referindu-ne la aceste trei consecințe invocate după cum am constatat instant, reglementare juridică directă a acestora au doar consecințele 2 și 3, pe când primul aspect nu îl găsim reglementat expres, dar cu titlu de reglementare indirectă la art. 1082 Cod Civil al Republicii Moldova.

În schimb Codul civil al României are reglementate aceste două aspecte în Codul Civil Vechi și s-a inspirat la acesta aspect din codul lui Napoleon, care menționa că: Les conventions legalement formees tiennent lieu de loi a ceux qui les ont faites (Convențiile legal făcute au putere de lege între părțile contractante). Noi am interpreta în felul următor: cu condiția de a nu fi contrare dispozițiilor prohibitive și imperative ale legii, ordinii publice și bunelor moravuri, contractele au față de părți aceeași putere obligatorie a unei lege din momentul ce sunt valabil făcute[5]. În prezent Codul civil al României are o prevedere asemănătoare, cu mici excepții, și anume la art. 1270 alin. (1), stabilește: contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante.

Codul civil al Quebec cuprinde practic un enunț cât se poate de firesc și de corect, și anume respectarea obligaţiei contractuale asumate și posibilitatea unei persoane de a se eschiva de la aceasta doar în cazurile autorizate de lege sau atunci când părțile convin expres aceasta[6].

În temeiul acestui principiu esențial al efectelor contractului, fiecare dintre părțile semnatare este obligată să respecte întocmai prevederile convenite în contract, adică să asigure, după unii autori, executarea conformă a obligaţiilor asumate[7]. În plus, contrac-

[4] Pop, Liviu, Popa, Ionuț-Florin, Vidu, Stelian Ioan. Op. cit, p.115.

[5] Hamangiu, C. Rosetti Bălănescu I., Băicoianu, Al., Tratat de drept civil. Vol. II, Editura All, 1998, p.516.

[6] Tita-Nicolescu, Gabriel. Considerații generale privind principiul obligativității efectelor contractului în reglementarea Noului Cod civil. Publicație: Pandectele Romane nr. 9 din 2012.

[7] Pop, Liviu. Tratat elementar de drept civil. Obligațiile. Ed. Universul Juridic, 2012, p. 143. Autorul

tul valabil încheiat obligă nu numai la ceea ce este expres stipulat, dar şi conform art. 1082 alin. (1) din Codul civil al Republicii Moldova: a) dispozițiile legale imperative; b) dispozițiile legale dispozitive, în măsura în care de la ele nu s-a derogat; c) practicile statornicite între părți și uzanțele aplicabile; d) principiul bunei-credințe și cel al echității.

O problemă din punct de vedere practic, este că instanţele de judecată să adapteze un contract după regulile echităţii, în condiţiile în care există și teoria impreviziunii, de pildă, care are, spre deosebire de echitate, o reglementare legală, art. 1083 din Codul civil al Republicii Moldova și Principiile UNIDROIT. Astfel, este de reţinut că nici jurisprudenţa noastră nu oferă foarte multe soluţii întemeiate pe conceptul de echitate/inechitate în contracte, aşa cum nu prea există soluţii favorabile nici în practica judiciară altor țări. Dimpotrivă, de exemplu instanţele canadiene refuză să accepte o reaşezare a contractului după regulile echităţii, cu foarte mici excepţii care întăresc de fapt regula[8]. Cu atât mai mult, suntem reticenți în a întrevedea o soluţie judecătorească bazată pe echitate sub imperiul noilor reglementări ale Codului civil, în condiţiile în care un judecător, mai degrabă, ar aplica o normă legă, de exemplu impreviziunea, decât o noţiune frumoasă, pompoasă (aproape lirică), dar cât se poate de ambiguă şi de utopică, aşa cum este echitatea.

Regula simetriei în contract. Conform art. 996 al Codului civil al Republicii Moldova, contractul poate fi modificat sau rezolvat numai în conformitate cu clauzele sale ori prin acordul părților, dacă legea nu prevede altfel. Această regulă presupune faptul că dacă contractul este acordul de voință exprimat al părților atunci modificarea și rezolvarea lui se va realiza la fel doar prin acordul părților sau în caz de litigiu de către instanța de judecată. Din acest text legal reiese că în cazul revocării unui contract suntem în prezența unei asimetrii. Această regulă a creat acea parte componentă a principiului forței obligatorii a contractului și anume ***principiul irevocabilității***. La fel, simetria se aplică și la nivelul formei de exprimare a consimțământului, care trebuie să fie în principiu identică cu cea a formării acordului de voință[9]. Deci, încetarea unui contract se realizează pe baza unui acord de voință, echivalent celui care a fost dat la formarea contractului, fiind vorba, practic de o nouă convenție[10].

---

vorbește despre o regulă a conformității, care ar consta în sarcina pe care și-o asumă părțile contractante de a executa obligațiile întocmai cu reperele stabilite contractual de părți, adică sub aspectul calității,cantității, identității, locului, timpului și modalității de executare a unei prestații contractuale.

[8] Ni se pare relevantă, sub acest aspect, o soluție pronunțată de Tribunalul din Quebec, în care, totuși, s-a recunoscut rolul echității în derularea raporturilor contractuale dintre părți. În cauză, era vorba despre doi coproprietari ai unui centru comercial, care se obligaseră să suporte anumite cheltuieli comune. Unul dintre coproprietari a solicitat modificarea procentului de contribuție la asigurarea costurilor (el contribuind cu 60%), invocând inechitatea, constând în faptul că celălalt și-a dezvoltat afacerea și și-a crescut fondul de comerț. Instanța a reținut că...autonomia de voință a părților nu este unicul principiu sub care se analizează drepturile și obligațiile contractuale; buna-credință și echitatea sunt, de asemenea, factori pe care tribunalul este obligat să îi ia în considerare atunci când apare un litigiu între părți; (M. Tancelin, D. Gardner – Jurisprudence Commente sur Les Obligations Ed. Wilson Lafleur Itee, Montreal 2010, p. 244). În speță, instanța a reașezat în parte costurile în discuție.

[9] Popa, Ionuț-Florin. Op. cit., p.117.

[10] Dogaru, Ion, Drăghici, Pompil. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor, în reglementarea NCC. Ediția 2, Editura C.H. Beck, București, 2014, p.184.

Concretizarea celor invocate mai sus este realizată de art. 1084 al Codului civil al Republicii Moldova, care prevede:

(1) un contract nu poate fi rezolvit decât în temeiurile prevăzute de lege sau prin acordul părților;

(2) una sau ambele părți își pot rezerva în mod expres prin contract dreptul la rezoluțiune pentru neexecutarea obligațiilor, pentru alte motive sau fără motiv;

(3) contractul prin care părțile provoacă rezoluțiunea (contract de rezoluțiune) trebuie să fie încheiat în forma cerută de lege pentru contractul supus rezoluțiunii;

(4) Rezoluțiunea se aplică tuturor tipurilor de contracte, indiferent de modul de executare ori durata în timp.

De la această regulă se aplică unele excepții, după cum urmează:

a. contractele care se execută prin prestații continue sau periodice conform art. 1085 al Codul civil al Republicii Moldova, dacă, în cazul unui contract care se execută prin prestații continue sau periodice, condițiile contractului nu prevăd momentul când va înceta sau prevăd că el este pe termen nedeterminat, oricare parte are dreptul la rezoluțiune prin preaviz cu termen rezonabil. Se prezumă rezonabilă durata intervalului dintre prestații sau, dacă este mai lung, dintre contraprestații;

b. în cazul de executare succesivă contractul poate fi rezolvat prin voința unilaterală a oricărei părți (art. 1499 al Codului civil al Republicii Moldova – oricare dintre părți poate să declare rezoluțiunea mandatului oricând și fără motiv; art. 1281 al Codului civil al Republicii Moldova – în cazul locațiunii fără termen, oricare dintre părți are dreptul la rezoluțiunea locațiunii cu un preaviz de 3 luni pentru imobile și de o lună pentru bunurile mobile; art. 1547 al Codului civil al Republicii Moldova – deponentul are dreptul să-și ridice oricând bunul depozitat, chiar și atunci când contractul prevede un termen de depozitare; art. 1835, alin. (3) al Codului civil al Republicii Moldova – în cazul contractelor încheiate pe o durată nelimitată, fiecare parte are dreptul la rezoluțiunea asigurării, respectând un termen de preaviz de cel puțin o lună și de cel mult 3 luni);

c. suspendarea forței obligatorii poate interveni în unele contracte dacă una din părți nu-și execută obligația. De exemplu, în contractele de asigurare, dacă partea obligată nu plătește primele de asigurare, contractul de asigurare se suspendă (art. 1848 al Codului civil al Republicii Moldova);

d. dreptul de revocare în contractele cu consumatorii de către partea mai slabă a contractului, art. 1052-1058 al Codului civil al Republicii Moldova; art. 1059-1065 al Codului civil al Republicii Moldova; art. 1066-1068 al Codului civil al Republicii Moldova.

Regula executării cu bună credință a contractelor. Pornind de la prevederile art. 10 (1) al Codului Civil al Republicii Moldova, persoanele fizice şi juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să îşi exercite drepturile şi să îşi execute obligaţiile cu bună-credinţă, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică şi cu bunele moravuri.

Dacă Codul civil în redacția veche lăsa în mare parte doctrinei să definească noțiunea de bună-credință, în urma interpretării normelor juridice în materie de bună-credință, Codul civil revăzut stabilește criteriile de apreciere a acesteia definind-o. Por-

nind de la formularea cuprinsă în art. 1.-11:03 din Proiectul Cadru Comun de Referință DCFR, legiuitorul definește la art. 11 alin. (1) al Codului civil al Republicii Moldova, după cum urmează: buna-credință este un standard de conduită a unei părți, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere și luarea în cont a intereselor celeilalte părți la raportul juridic[11].

Buna-credință este corectitudinea etică, formată din credința, chiar eronată, că ceea ce omul întreprinde este în armonie cu conștiința sa și cu rigorile impuse de ordinea morală a societății. Principiul executării cu bună credință a contractelor are diferite funcții, inclusiv aceea de instrument de interpretare, în completarea contractului[12]. Buna-credință servește și procedurii de adaptare a contractului pe parcursul executării, în cazul în care ajustarea nu se produce pe cale naturală voluntară[13].

În doctrină[14] găsim determinate două obligații ce se identifică în imperativele principiului bunei-credințe: obligațiile de loialitate și obligațiile de cooperare.

În opinia lui Dimitrie Gherasim, *loialitatea* intră în componența bunei credințe și se contopește pe plan juridic în intenția dreaptă a subiectului de drept. Părțile trebuie să acționeze fiecare față de cealaltă cu loialitate, cu intenție dreaptă, fără nici un gând ascuns, fără manopere viclene și fără reticențe cu privire la elementele esențiale ale contractului[15].

În ceea ce ține de efectele contractului obligația de loialitate se identifică prin îndatorirea părților de a se informa, reciproc, pe parcursul perioadei de executare a unui contract. La fel obligația de loialitate interzice părților să adopte, în executarea contractului, o atitudine dolosivă și culpoasă, actorii contractului fiind obligați la comportamente care să le permită să beneficieze de dreptul prevăzut de convenție[16]. De exemplu, conform art. 1275 alin. (1) al Codului civil al Republicii Moldova locatarul este obligat să informeze locatorul despre deteriorarea bunului închiriat sau existența vreunui pericol, despre orice drept sau pretenție a unui terț, dacă aceste circumstanțe necesită intervenția sau apărarea din partea locatorului.

Obligația de cooperare constă în îndatorirea părților de a facilita executarea contractului pentru a asigura echilibrul prestațiilor[17]. Fiecare parte trebuie să se comporte în așa fel încât să nu implice cheltuieli inutile pentru partea adversă. De exemplu, transportatorul trebuie să aleagă itinerarul cel mai scurt pentru clientul său, avocatul și clientul trebuie să aprecieze împreună oportunitatea de a introduce recurs.

[11] Arapu, Elena. Buna credință în lumina Codului Civil modernizat, Conferința internațională științifico-practică. Dezvoltări recente în dreptul obligațiilor, Chișinău, 4-5 octombrie 2018. Chișinău 2020, pag. 367.

[12] Neculaescu, S. Ambiguități ale teoriei abuzului de drept, Dreptul 3/2011, pag. 90.

[13] Almășan, Adriana. Aplicarea relațională a principiului pacta sunt servanda, publicat în Actul juridic în Noul Cod Civil. Probleme teoretice cu implicații practice, coordonator Marian Nicolae, Editura Solomon, 2020.ligațiilor, în reglementarea NCC. Ediția 2, Editura C.H. Beck, București, 2014, p.184.

[14] Dogaru, Ion, Drăghici, Pompil. Op. cit, p.177.

[15] Gherasim, Dimitrie. Buna-credință în raporturile juridice civile, București 1981, pag. 63 și urm, preluată din art. Băieși Sergiu, Aplicarea principiului bunei-credințe în dreptul obligațional. Op. cit., pag. 14.

[16] Dogaru, Ion, Drăghici, Pompil. Op. cit, pag. 177.

[17] Popa, Ionuț-Florin. Op. cit, pag. 122.

CONCLUZII

Protecția încrederii legitime în sistemele de drept civil de tip continental se realizează de regulă prin intermediul unor principii generale flexibile, printre care locul primordial îi revine principiul bunei credințe[18]. În acest sens menționăm cu certitudine, că și principiul forței obligatorii a contractului este diriguit de această dogmă a dreptului civile, cea a bunei credințe, astfel că, în special, la executarea contractului părțile sunt obligate să respecte cu bună credință clauzele contractului și să le execute.

În concluzie celor relatate la acest subiect determinăm că principiile efectelor contractelor sunt acele idei călăuzitoare care ne prezintă modul în care se produc aceste efecte ale contractelor atât față de părți cât și față de terți, respectiv cum se manifestă, în ce condiții acționează și față de cine anume se produc ele.

REFERINȚE:

1. Marian, Nicolae. Drept civil. Teoria generală. Vol. II. Teoria drepturilor subiective civile. Editura Solomon 2018. p. 479. ISBN 978-606-8892-20-7
2. Beleiu, Gheorghe. Drept civil român. București, 2007, p.195
3. Vasilescu, Paul. Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat. Monografie, Rosetti, 2003, p.180 și următoarele. ISBN 973-8378-32-X
4. Pop, Liviu, Popa, Ionuț Florin, Vidu, Stelian, Ioan. Curs de drept civil. Obligațiile. Universul juridic, 2015, p.115, ISBN 978-606-673-560-5.
5. Hamangiu, C., Rosetti-Bălănescu, I., Băicoianu, Al. Tratat de drept civil. Vol. II, Editura All, 1998, p.516. ISBN 973-571-137-0/973-571-139-7.
6. Tita-Nicolescu, Gabriel. Consideraţii generale privind principiul obligativităţii efectelor contractului în reglementarea Noului Cod civil. În: Pandectele Romane nr. 9 din 2012.
7. Pop, Liviu. Tratat elementar de drept civil. Obligaţiile. Ed. Universul Juridic, 2012, p.143.
8. Dogaru, Ion, Drăghici, Pompil. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor în reglementarea NCC, Ediția 2, Editura C.H. Beck. București 2014, p.184, ISBN 978-606-18-0832-8.
9. Arapu, Elena. Buna-credință în lumina Codului Civil modernizat. Conferința internațională științifico-practică. Dezvoltări recente în dreptul obligațiilor, Chișinău, 4-5 octombrie 2018. Chișinău 2020, p.367, ISBN 978-9975-149-89-1.
10. Neculaescu S. Ambiguități ale teoriei abuzului de drept, Dreptul 3/2011, p. 90.

[18] Floare Mariue-Ioan, Unele observații privind corelația între buna-credință în contracte, obligația de coerență și promissory estoppel-ul. Studia Universitas. Babeș-Bolyai, nr. 3/2014, iulie-septembrie, pag. 7.

11. Almășan, Adriana. Aplicarea relațională a principiului pacta sunt servanda. În: Actul juridic în Noul Cod Civil. Probleme teoretice cu implicații practice, coordonator Marian Nicolae. Editura Solomon, 2020, ISBN 978-606-8892-71-9.
12. Gherasim, Dimitrie. Buna-credință în raporturile juridice civile. București, 1981, p.63 și urm., preluată din art. Băieși Sergiu, Aplicarea principiului bunei-credințe în dreptul obligațional. Op. cit., p.14.
13. Floare, Marius-Ioan. Unele observații privind corelația între buna-credință în contracte, obligația de coerență și promissory estoppel-ul. În: Studia Universitatis, Babeș-Bolyai, nr. 3/2014, iulie-septembrie, p. 7.

INOPOZABILITATEA DIVIZĂRII PERSOANEI JURIDICE FAȚĂ DE CREDITORI ÎN TEMEIUL ACȚIUNII PAULIENE: IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

INOPPOSABILITY OF THE DIVISION OF A LEGAL PERSON IN RELATION TO CREDITORS ON THE BASIS OF ACTIO PAULIANA: THE IMPACT OF THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

CZU: 341.217(4):347.457:347(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.41**

Octavian CAZAC
ORCID: 0000-0001-9106-9852
E-mail: octavian.cazac@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In case C-394/18, the CJEU clarified that Article 12 of the Sixth Directive 82/891/CEE provides only a minimum level of protection for the creditors of the divided company, without excluding the use of other legal instruments such as the actio pauliana. Thus, prior creditors may seek to render the division unenforceable against them, even if they have not used the specific creditor protection instruments provided under national law. The Court distinguished this action with relative (limited) effects from the nullity provided for in Article 19 of the Directive. The ruling was criticized for insufficiently considering the interests of subsequent creditors—a point raised by the Advocate General. Under Moldovan law, creditors already benefit from protection through the joint and several liability of the entities resulting from the division. However, the risk of harm persists when claims are transferred to insufficiently funded entities. An extension of the liability regime is proposed to include the separated entity, following the Dutch model.*

Keywords: *actio pauliana, division of legal persons, European law, protection of creditors, Civil Code.*

INTRODUCERE

În dreptul societar, există un interes particular de protecție a creditorilor în contextul reorganizării persoanei juridice debitoare. Instrumentelor de drept societar, i se poate adăuga instrumentul de drept comun numit acțiunea pauliană în vederea înlăturării efectelor actului dăunător al debitorului. Codul civil al Republicii Moldova [1] (în continuare - C. civ. mold.) urmează reglementarea italiană și olandeză în materie și reglementează acțiunea pauliană sub denumirea de acțiunea revocatorie în art. 895-900.

La nivel dreptului Uniunii Europene (UE), corelația dintre acțiunea pauliană și garanțiile creditorilor în contextul divizării unei societăți a făcut obiectul unei decizii preliminare a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) în cauza C-394/18, în care s-a cerut interpretarea unor dispoziții ale celei de a A șasea directivă 82/891/CEE [3], astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/63/CE [4] (în continuare - A șasea directivă).

PUNEREA PROBLEMEI

În speța care a generat sesizarea la CJUE în cauza C-394/18, s-a aplicat dreptul italian. Astfel, prin înscrisul notarial din 16 septembrie 2009, Construzioni Ing. G. Iandolo Srl (societatea divizată) a transferat, în cadrul unei divizări (în terminologia dreptului moldovean, aceasta este o dezmembrare sub forma „separării" în sensul art. 205 alin. (4) C. civ. mold.), o parte din patrimoniul său către I. G. I. (societatea beneficiară), constituită în acest scop prin același act notarial. Întrucât au apreciat că divizarea menționată a condus la pierderea de către societatea divizată a unei mari părți din patrimoniul său și că, în prezent, nu mai era proprietara decât a unor parcele de teren cu o valoare redusă, doamna Cicenia, precum și domnii Di Pierro, Vito și Raffaele (creditorii) au formulat o acțiune în care au declarat că sunt creditori ai acesteia din urmă. Ei au introdus o acțiune revocatorie denumită „acțiune pauliană" în temeiul art. 2901 Codul civil italian (în continuare - C. civ. it.), prin care au solicitat să se declare inopozabilitatea actului de divizare în discuție în ceea ce îi privește.

Prima instanță italiană a admis acțiunea. Cele două societăți implicate în divizare au formulat un apel împotriva acestei decizii la Curtea de Apel din Napoli, invocând faptul că acțiunea pauliană introdusă de creditorii în cauză este inadmisibilă pentru motivul că opoziția vizată la art. 2503 și urm. C. civ. it., care transpun în dreptul italian art. 12 și 19 din A șasea directivă a UE, este singura cale de atac pe care pot să o exercite creditorii societăților care participă la o divizare și că, în cazul în care nu se formulează nicio opoziție, efectele divizării devin definitive în raport cu acești creditori. Aceste societăți susțineau, în plus, că art. 2504 quater C. civ. it. se opune ca o divizare să fie declarată nevalidă după ce au fost îndeplinite formalitățile de publicitate.

Art. 12 și 19 marchează un echilibru dintre protecția intereselor creditorilor anteriori ai societății divizate (prin mecanismul de opoziție sau solicitare de garanții), pe de o parte, și ale creditorilor (în special posteriori) ai societății beneficiare (prin stabilirea unui termen de prescripție de 6 luni pentru acțiunea în nulitate a divizării), pe de altă parte.

Într-adevăr, scopul art. 19 din A șasea directivă rezultă din al unsprezecelea considerent al acestei directive: „[…] pentru a asigura certitudinea juridică în raporturile dintre societățile implicate într-o divizare, între acestea și terți și între asociați, trebuie limitate cazurile de nulitate prin aceea de a se prevedea posibilitatea de a acoperi neregulile ori de câte ori este posibil și prin restrângerea termenului în care poate fi invocată nulitatea." S-a pretins, așadar, că certitudinea juridică este mai trainic asigurată atunci când calea unică de atac contra divizării este nulitatea, în condiții restrictive, pronunțată de instanța de judecată, excluzând astfel remediul paralel al acțiunii pauliene al creditorilor societăților implicate în divizare. Un asemenea remediu nu s-ar baza, strict vorbind, pe neregularități ale procedurii de divizare, ci pe faptul că efectul divizării este sustragerea activelor din patrimoniul debitorului lor și, astfel, zădărnicirea satisfacerii creanțelor acestora.

Problema de drept ridicată este de interes și pentru dreptul **Republicii Moldova**, deoarece art. 207 Cod civil și art. 92 alin. (8) din Legea 1134/1997 [5] transpun art. 12 din A șasea directivă, iar art. 220 Cod civil transpune art. 19 din A șasea directivă, reglementând nulitatea dezmembrării. De fapt, se are în vedere o singură acțiune în nulitate, care vizează atât hotărârea adunării generale de dezmembrare, cât și operațiunea de dezmembrare însăși [6, p. 1355]. Cu toate acestea, nu am putut stabili în jurisprudența Republicii Moldova un caz de invocare a acțiunii pauliene (revocatorii) în privința separării unei persoane juridice.

La data sesizării CJUE, jurisprudența **italiană** privind admisibilitatea acțiunii pauliene în contextul divizării persoanei juridice era contrastantă: unele instanțe italiene inferioare au decis în alte cazuri că acțiunea pauliană nu este disponibilă creditorilor ca mijloc de inopozabilitate a transferurilor de active în contextul unei divizări. Alte instanțe italiene au admis acțiunea pauliană în astfel de cazuri. Deoarece jurisprudența italiană rămânea contradictorie, Curtea de Apel din Napoli a suspendat procedura în apel și a solicitat CJUE o decizie preliminară, pe următoarele aspecte juridice: 1) dacă creditorii anteriori ai societății divizate pot exercita acțiunea revocatorie (sau pauliană), în locul remediilor specifice din A șasea directivă; 2) dacă noțiunea de „nulitate" prevăzută la art. 19 din A șasea directivă se referă numai la acțiunile care afectează validitatea actului de divizare sau și la acțiunea pauliană.

Pe plan comparat, în **Țările de Jos**, până la decizia CJUE din 2020, în Țările de Jos domina jurisprudența instituită de Curtea Supremă a Țărilor de Jos în cauza Favini [7]. Prin aceasta s-a stabilit că, în dreptul olandez, un lichidator nu poate introduce o acțiune în anulare a divizării persoanei juridice în sensul art. 4 din Cartea 2 a Codului civil olandez (în continuare - C. civ. oland.) prin intermediul unei acțiuni pauliene de dreptul insolvenței conform art. 42 din Legea olandeză privind falimentul). În hotărârea Favini, Curtea Supremă a argumentat că art. 2:334a și urm. din C. civ. oland. au fost concepute în mod deliberat de legiuitor pentru a proteja cât mai mult posibil divizarea împotriva riscului de anulare. În consecință, posibilitatea de a anula o divizare pe baza art. 2:334u C. civ. oland. este supusă unor restricții semnificative. Curtea Supremă a statuat că, conform Legii olandeze privind falimentul, oportunitățile de anulare prin acțiunea pauliană de dreptul insolvenței sunt mult mai largi decât cele prevăzute la art. 2:334u C. civ. oland. în materie de divizare [8]. Pe lângă temeiurile mai largi, acțiunea pauliană de dreptul insolvenței este mai largă sub aspect procedural: anularea poate avea loc și fără acțiune în justiție, ci prin notificare extrajudiciară, nu este limitată la situațiile descrise la art. 2:334u C. civ. oland. și nu este supusă prescripției de 6 luni. Potrivit Curții Supreme de a Țărilor de Jos, ambele articole urmăresc să protejeze creditorii împotriva actelor juridice care le afectează șansele de a-și recupera creanțele. Aplicarea art. 42 din Legea olandeză privind falimentul față de divizarea persoanei juridice ar duce la un conflict inacceptabil cu regimul special al art. 2:334u C. civ. oland., subminând astfel certitudinea juridică pe care acesta o urmărește. În consecință, curtea olandeză a decis că standardul specific stabilit de art. 2:334u C. civ. oland. este exclusiv aplicabil și că nu există loc pentru anularea unei divizări prin art. 42 din Legea olandeză a falimentului [8].

SOLUȚIA CJUE

În ceea ce privește prima întrebare, potrivit Curții, „utilizarea expresiei „cel puțin" la art. 12 alin. (2) din A șasea directivă indică faptul că acest articol prevede un sistem minim de protecție a intereselor creditorilor societății divizate. Prin urmare, alineatul menționat nu împiedică statele membre să prevadă instrumente de protecție a intereselor acestor creditori suplimentari în ceea ce privește respectivele creanțe" [2, § 67]. În plus, „art. 12 din A șasea directivă nu prevede că nerecurgerea la unul dintre instrumentele de protecție speciale (opoziția și nulitatea) împiedică creditorii anterior să utilizeze alte instrumente de protecție, cum ar fi acțiunea pauliană" [2, § 68]. În concluzie, Curtea a statuat că „art. 12 din A șasea directivă coroborat cu art. 21 și 22 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca, după realizarea unei divizări, creditorii societății divizate, ale căror drepturi sunt anterioare acestei divizări, să poată introduce o acțiune pauliană în scopul de a se declara că divizarea menționată nu produce efecte în privința lor și de a formula acțiuni executorii sau asigurătorii asupra bunurilor transferate societății nou-constituite" [2, § 75]. Acest lucru se aplică indiferent dacă au făcut uz de instrumentele de protecție a creditorilor prevăzute de reglementarea națională în temeiul art. 12 din A șasea directivă [8]. Răspunsul la a doua întrebare rezultă din răspunsul dat la prima. Deoarece formularea „pentru a face actul de divizare inopozabil față de ei" indică deja clar posibilitatea unei ineficacități relative (a inopozabilității) a divizării. Potrivit Curții, „art. 19 (1b) din A șasea directivă prevede că divizările care au produs efecte pot fi declarate nule doar în trei cazuri. Aceste trei cazuri de nulitate au legătură cu formarea divizării și afectează însăși existența acesteia. Este vorba, așadar, despre cazuri care determină dispariția divizării" [2, § 83]. „Dacă acțiunea în nulitate urmărește sancționarea nerespectării condițiilor pentru formarea actului de divizare, o acțiune pauliană precum cea în discuție în litigiul principal are ca obiect numai protecția creditorilor ale căror drepturi au fost periclitate prin divizare" [2, § 85]. Această acțiune „nu afectează validitatea acestei divizări, nu determină dispariția ei și nu produce efecte în privința tuturor" [2, § 86]. În concluzie, Curtea a statuat că remediul nulității divizării, prevăzut de art. 19 din A șasea directivă, nu este unul exclusiv. Așadar, Dreptul UE nu se opune „introducerii, după realizarea unei divizări, de către creditorii societății divizate, a unei acțiuni pauliene care nu aduce atingere validității acestei divizări, ci permite numai să o facă inopozabilă acestor creditori" [2, § 88].

CRITICILE COMENTATORILOR

Comentatorii olandezi și-au pus întrebarea dacă soluția Curții Supreme a Țărilor de Jos în cauza Favini mai este valabilă în lumina hotărârii CJUE în cauza C-394/18, deoarece argumentele care stau la baza hotărârii CJUE sunt diametral opuse celor utilizate în cauza Favini [9, § 6.15]. Formal vorbind, hotărârea CJUE vizează o acțiune pauliană de drept comun, pe când cea olandeză – o acțiune pauliană de dreptul insolvenței. Principalul pilon al hotărârii Favini este exclusivitatea temeiului de nulitate al divizării (art.

2:334u C. civ. oland.) în raport cu temeiul de nulitate de dreptul insolvenței (art. 42 din Legea olandeză a falimentului). S-a concluzionat că „CJUE a demolat acest pilon, făcând clar faptul că (i) A șasea directivă urmărește o armonizare minimă și, prin urmare, lasă în principiu intacte instrumentele naționale existente pentru protejarea creditorilor și (ii) o anulare pe baza invocării unei acțiuni pauliene este diferită de anularea prevăzută la art. 19 din A șasea directivă și art. 2:334u C. civ. oland., care se bazează pe aceasta." O anulare bazată pe aceste articole are un efect absolut (*erga omnes*), în sensul că divizarea în sine devine nulă, în timp ce ineficacitatea pe baza acțiunii pauliene de drept comun are un efect relativ (față de creditorii reclamanți).

Cu toate acestea, comentatorii olandezi au criticat faptul că, în mod surprinzător, CJUE nu pare să ia în considerare interesele pe care art. 12 și 19 din A șasea directivă urmăresc să le protejeze. În timp ce art. 12 protejează interesele creditorilor anteriori, art. 19 protejează în primul rând interesele creditorilor posteriori și ale celor care au avut încredere în puterea juridică a divizării. Avocatul General al CJUE ia în considerare aceste interese și concluzionează că utilizarea unui instrument național precum acțiunea pauliană ar trebui să se facă într-un mod în care să nu afecteze negativ protecția altor creditorilor și atingerea obiectivelor directivei de certitudine juridică [10, § 69 și 70]. CJUE a fost mai rezervată. Ea a menționat doar în partea motivantă că „efectele unei astfel de acțiuni nu trebuie să fie contrare obiectivului acestei dispoziții." [2, § 69], dar nu a inclus-o în dispozitivul hotărârii CJUE.

CONCLUZII

Hotărârii CJUE în cauza C-394/18 arată că certitudinea juridică dorită în materie de divizare a persoanei juridice nu este absolută. Creditorilor posteriori ai societăților implicate în divizare au interesul ca divizarea și transferul de bunuri întemeiat pe divizare să se afle la adăpostul unor pretenții ai terților. Efectul hotărârii CJUE este că, totuși, creditorii anteriori vor putea tulbura liniștea unei divizări, pe calea acțiunii pauliene, atunci când aceasta le-a lezat creanțele.

Art. 208 alin. (5) C. civ. mold. nu se limitează doar la efectul obișnuit al unei transmisiuni de pasiv, că persoana juridică căreia i-a fost repartizată obligația respectivă răspunde nelimitat față de creditorul respectiv. Alin. (5) merge mai departe și, de fapt, instituie o răspundere solidară pentru toate celelalte persoanele juridice participante la dezmembrare care au dobândit o parte din patrimoniul persoanei juridice dezmembrate. Aici răspunderea nu este doar divizibilă, deoarece norma legală nu prevede că ele răspund proporțional activelor dobândite. Răspunderea lor este, însă, una limitată la valoarea activelor nete care le-au fost repartizate prin dezmembrare. În concluzie, creditorul care introduce o acțiune pauliană împotriva actului de dezmembrare are o sarcină mai dificilă de a demonstra legătura cauzală dintre dezmembrare și nerealizarea creanței sale, deoarece regimul dezmembrării deja îi acordă remedii semnificative contra celorlalți participanți la dezmembrare. În realitate, însă, riscul de dăunare a creditorului persistă în

cazul separării, în special atunci când activele valoroase s-au păstrat în persoana juridică supusă separării, iar elementul de pasiv (creanța creditorului care introduce acțiunea pauliană) este transferat către persoana juridică nouă (separată). De *lege ferenda*, alin. (5) ar putea fi extins să includă și răspunderea persoanei juridice supusă separării pentru obligația transmisă persoanei juridice separate.

De exemplu, în dreptul olandez, art. 2:334t (3) C. civ. oland. prevede că persoanele juridice beneficiare și persoana juridică divizată care continuă să existe poartă răspundere solidară pentru obligațiile persoanei juridice divizate existente la momentul divizării. Prin urmare, o divizare nu ar trebui, în mod normal, să cauzeze o daună creditorului anterior al persoanei juridice divizate atât timp cât pentru acea obligație răspund persoanele juridice implicate în divizare, „ca și cum" divizarea nu a existat. Și în dreptul olandez s-a reținut că „cu excepția cazurilor excepționale – vezi cazul din spatele hotărârii Favini –, o divizare nu va prejudicia, de regulă, interesele acestor creditori, astfel încât recurgerea la *actio pauliana* va fi respinsă pe motivul că cerința dezavantajului nu este îndeplinită" [8].

REFERINȚE:

1. Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002, cu modificări ulterioare. Republicat în Monitorul Oficial Republicii Moldova, nr. 66-75 din 1 martie 2019.
2. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 30 ianuarie 2020 în cauza dintre I.G.I. Srl împotriva Cicenia, Di Pierro, De Vito și Raffaele, nr. C-394/18, ECLI:EU:C:2020:56.
3. Directiva Consiliului din 17 decembrie 1982 în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind divizarea societăților comerciale pe acțiuni, JO 1982, L 378, p. 47, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 50.
4. Directiva 2007/63/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 noiembrie 2007, JO 2007, L 300, p. 47.
5. Legea 1134/1997 privind societățile pe acțiuni. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 372-382 din 31 decembrie 2020.
6. BODU, S., *Tratat de drept societar*, ed. a 2-a, București: Rosetti International, 2019.
7. Decizia Curții Supreme a Țărilor de Jos, 20 decembrie 2013, Jurisprudentie in Nederland (JIN), 2014, issue 2, pp. 77–81, no. 35.
8. BARTELS, S., DE PIJPER, J., *NL & EU: Rights of Creditors after Demerger.* Disponibil: https://www.warwicklegal.com/news/373/nl-eu-rights-of-creditors-after-demerger [Accesat: 04.06.2025]
9. MELLEMA-KRANENBURG, T.J., *art. 3:45 BW*, in: HIJMA, J. (ed.), *Groene Serie Vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer, 2024.
10. Concluziile avocatului general M. Szpunar în Cauza C-394/18, prezentate la 26 septembrie 2019, ECLI:EU:C:2019:790.

ROLUL NOTARIATULUI CONTEMPORAN ÎN PROTECȚIA VALORILOR FAMILIALE

CONTEMPORARY NOTARY ROLE IN FAMILY VALUES PROTECTION

CZU: 347.61/.64:342.7:347.961 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.42**

Valentina CEBOTARI
ORCID: 0000-0002-0025-214X
E-mail: cebotarivalentina63@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Family relationships in our days became more complex. Not every time legal settlements can stand challenges and, often for solving difficult situations should be applied moral and religious rules, traditions and nation values. An important role for peaceful solutions of family conflicts has notary, been empowered by the law to dissolve a marriage, to authenticate matrimonial agreement, alimony agreement, residence establishment of a child and other parent that lives separately participation at his education agreement and others. Right decision of family members, that asked for concluding a legal act, depends of his professionalism, only notary can put in evidence values and traditions that aren't directly stated by legal rule, but that lead to respect of rights and liberties of each human been, no matter is he a child or an adult.*

Key words: *agreements, family, moral, notary, values.*

INTRODUCERE

După I. Kant valorile sunt datoria de a proceda într-un anumit fel, ales benevol de personalitate, aceasta fiind o opinie obiectivă absolută. Savantul G. Rikkert definește valoarea ca fiind o importantă obiectivă și subiectivă și care se află în afara subiectului și obiectului, dar îl influențează și puterea influenței asupra subiectului se reflectă în apreciere. Z. Freid subliniază că valorile sunt proiecția orientată în lumea exterioară a psihologiei [1, p. 28].

Iar mai mulți dintre savanți sub noțiunea de valori înțeleg tot ceea ce contribuie la binele obștesc. Aici se au în vedere valori de diferit interes cum ar fi: lucruri, evenimente, calități, idei, motive necesare oamenilor pentru satisfacerea nevoilor materiale și spirituale legate de dezvoltarea normală și legitimă a societății.

Vorbind despre valori este cel mai potrivit de a le descrie conținutul prin prisma capacității de a satisface necesitățile individului. Cu toate că această latură nu este absolut unică , deoarece mai există și alte valori cum este altruismul, prioritatea binelui comun față de cel privat. Acestea din urmă nu satisfac interese private dar unii oameni se conduc de ele.

Se mai spune că valoare este ceea ce provoacă în sine gândirea pozitivă, binele, bunăstarea, folosul, importanța, închipuirea despre datorie.

Având o natură ideală valorile nu depind de necesitățile omului, nu sunt importante pentru a atinge careva scopuri, dar sunt necesare pentru existența societății în general și a omului în particular.

Valorile nu sunt subiective, ele sunt obiective, foarte necesare și servesc drept temei pentru normele legislative.

MATERIAL ȘI METODĂ

La elaborarea acestui articol au fost folosite metode combinate, incluzând analiza teoretică a doctrinei și a legislației naționale. Metodele respective oferă o înțelegere aprofundată a noțiunii de valoare într-o societate civilizată și, în special, a valorilor familiale, ilustrând rolul notarului în protecția acestora.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Valorile unui popor au fost și rămân importante pentru identificarea acestuia, pentru continuitatea existenței și pentru fericirea fiecărui om. În acest context valorile familiale au o deosebită importanță, deoarece cuprind întreaga omenire. Familia este cea mai importantă valoare tradițională care asigură reproducerea neamului omenesc, educația copiilor, a generației noi, susținerea sănătății fizice a membrilor societății, îngrijirea bătrânilor, îmbogățirea spirituală pentru protecția psihologică și susținerea morală, cât și transmiterea valorilor către următoarele generații. Cea mai mare parte a valorilor familiale au un caracter personal, de încredere, de durată, fără echivalent, variate, în continuă dezvoltare, având un specific al apariției acestora și subiecți speciali.

Natura relațiilor familiale determină norme juridice dispozitive în legislație, care nu dictează comportamentul subiectului dar îi dă posibilitatea de a alege acel comportament, în limitele nu doar a legii ci și a moralei societății.

În mecanismele de reglementare a relațiilor de familie un rol specific îl au nu doar normele juridice ci și diferite acte juridice individuale, cum ar fi: hotărâri ale autorității tutelare privind instituirea tutelei sau privind ordinea de participare a părintelui care locuiește separat de copil la educația acestuia, *acte notariale* cum sunt contractul matrimonial, contractul privind plata pensiei de întreținere, încheierea privind divorțul prin consimțământul soților, determinarea domiciliului copilului minor după divorț, participarea părintelui care locuiește separat de copil la educația acestuia, partajarea bunurilor soților, înstrăinarea bunurilor ce aparțin minorilor, acceptarea și renunțarea la succesiune etc.

Dacă legea ar reglementa detaliat toate relațiile de familie ar putea să nu fie respectat principiul enunțat în art.2 alin.3 din Codul familiei [2, p. 6] conform căruia este inadmisibil orice amestec deliberat în relațiile de familie și familia ar fi privită ca o formă nedorită pentru societate. Astăzi și așa suntem prezenți la diferite forme de conviețuire (concubinaj, parteneriat etc.) ceea ce denotă că oamenii vor cât mai multă libertate și nu vor, din diferite motive, să se supună normelor juridice. Perioada contemporană se mai

caracterizează prin faptul că oamenii, conducându-se de dorința firească de a avea un spațiu privat, tot mai mult se izolează unul de altul. Se manifestă sentimentul egoist al fiecăruia și se creează impresia că nu mergem spre o lume mai bună, dar ne întoarcem înapoi, deseori uitând acele valori prețioase dobândite de omenire pe parcursul anilor.

Revenind la reglementările legale din Codul familiei afirmăm cu siguranță că ele nu pot fi complet viabile dacă nu sunt sprijinite de norme morale și valori familiale care trebuie, neapărat transmise din generație în generație. Si aici, nimeni altul, decât notarul nu poate fi mai de preț. Să începem spre exemplu de la *contractul matrimonial*. El nu este altceva decât închipuirea soților sau a viitorilor soți despre ceea ce este familia și cum trebuie să funcționeze aceasta. Da, legea prevede care clauze pot fi incluse în contract și care nu, dar legea nu poate reglementa toate situațiile din viață. Și dacă soții sau unul dintre ei a fost crescut într-o familie monoparentală, el nu are o închipuire completă despre viața de familie și îi este greu să decidă care dintre condițiile contractului matrimonial ar fi favorabile pentru el. Iată de ce notarul, cu cunoștințele sale vaste în domeniu, deseori și cu experiență de viață, conducându-se nu doar de prevederile legale, dar și de normele morale, de sentimentul respectului dintre soți, a echității îi poate ajuta mult pe cei ce doresc încheierea contractului matrimonial. Cu atât mai mult, că art.29 din Codul familiei care reglementează conținutul contractului matrimonial prevede doar principalele verigi ale contractului, în rest părțile pot formula conținutul în așa mod ca el să satisfacă pe deplin aspirațiile subiecților. Pot fi reglementate detaliat obligațiile soților privind viața materială a familiei, răspunderea fiecărui dintre ei în cazul încălcării obligației, modalitatea de determinare a bunurilor ca fiind proprii sau comune, condiții de modificare a contractului, condiții de imposibilitate a executării contractului și alte elemente bazate pe buna credință a subiecților.

Contractul privind plata pensiei de întreţinere este reglementat de art. 92 Codul Familiei, din conţinutul căruia deducem că este un contract civil, care se încheie în formă autentică intre persoana care datorează întreţinere şi persoana care are dreptul la întreţinere privind mărimea, condiţiile şi modul de plată a pensiei de întreţinere. Cunoaştem că în orice contract drepturile şi obligaţiile părţilor se nasc din momentul încheierii contractului, adică din momentul când părţile au convenit asupra clauzelor esenţiale. Deci, până la acel moment între ei nu există drepturi şi obligaţii, ceea ce nu este caracteristic pentru contractul privind plata pensiei de întreţinere, deoarece între membrii familiei această obligaţie există in virtutea legii. De exemplu, dacă un copil este născut obligaţia părinţilor de a-l întreţine, de a avea grijă de acest copil, de a-l educa etc., reiese din lege, nu dintr-un contract încheiat între copii şi părinţi. Astfel se subliniază că contractul privind plata pensiei de întreţinere se încheie în scopul garantării plăţii întreţinerii pentru membrii familiei care sunt minori sau inapţi de muncă. Fiind încheiat în scris şi autentificat notarial contractul are forţa unui titlu executoriu. Şi dacă părţile vor încheia contractul privind plata pensiei de întreţinere cu clauza principală ca mărimea întreţinerii pentru copilul minor să fie o pătrime din venitul

părintelui debitor, ce anume din această „înțelegere" a părților va corespunde condițiilor unui contract? Iată aici notarul poate interveni cu lămurirea legislației privind participarea părinților la cheltuielile suplimentare în favoarea copiilor prevăzute de art. 79 Codul familiei sau în favoarea părinților prevăzute de art.81 Codul familiei, cât și descifrarea noțiunii că întreținere care nu înseamnă doar hrană, dar și satisfacerea altor nevoi ale membrilor de familie. Tot cu ajutorul notarului poate fi înlăturat și abuzul de drept care sar putea identifica, în situațiile când debitorul întreținerii se simte vinovat de plecarea din familie, iar creditorul încearcă să încheie un contract care îl pune pe debitor într-o situație foarte defavorizată. Mai poate fi reglementată și ordinea de informare a debitorului asupra cheltuielilor făcute lunar sau pentru altă perioadă a întreținerii creditorului.

În contract pot fi prevăzute clauzele privind răspunderea părților în caz de încălcare a termenilor de plată sau de eschivare de la executarea obligației. Clauzele contractului privind plata pensiei de întreținere se sting la expirarea duratei acestuia sau în urma decesului uneia dintre părți. Importanța acestui contract constă în faptul că el asigură realizarea drepturilor și obligațiilor părților, fiind totodată o garanție suplimentară în menținerea relațiilor dintre membrii familiei la un nivel civilizat fără a apela la instanța judecătorească.

Contractul privind determinarea părintelui cu care va locului copilul minor și exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat. Una din consecințele inevitabile ale desfacerii căsătoriei este aceea că minorii rezultați din căsătorie vor fi încredințați spre creștere și educare unuia dintre părinți. Aceasta nu înseamnă, însă, că celălalt părinte nu poate să aibă legături personale cu copiii săi. Dreptul de a avea legături personale cu minorul intră în conținutul drepturilor părinteşti și este prevăzut de legislație[3, p. 190]. Modalitățile de exercitare a acestui drept sunt: vizitarea copilului la locuința părintelui căruia i-a fost încredințat; lăsarea copilului în vizită la locuința părintelui căruia i-a fost încredințat; vizitarea copilului la școală; petrecerea vacanțelor școlare la ambii părinți. Dreptul de a avea legături cu copilul trebuie exercitat în așa fel încît să nu aibă o influiență negativă asupra creșterii copilului. Părinții trebuie să stabilească un program de comun acord, deoarece interesul copiilor impune ca aceștia să nu fie afectați de relațiile tensionate ale părinților.

Începând cu 1 martie 2019 notarul are competența de a instrumenta procedura de desfacere a căsătoriei având acordul ambilor soți [4, p. 16]. Prin procedură notarială, poate fi desfăcută atât căsătoria soților care nu au copii minori comuni, cât și a celor care au copii minori comuni. Este de menționat că în fața notarului, pot fi instrumentate doar procedurile lipsite de natură litigioasă, reieșind din caracterul necontencios al activității acestuia. În fața notarului, se v-a depune cerere de desfacere a căsătoriei din care să reiească acordul soților pentru desfacerea căsătoriei și lipsa oricăror litigii referitoare la copiii minori ai soților. Printre acordurile pe care le pot încheia soții este și acordul sau contractul privind stabilirea domiciliului copilului minor după desfacerea căsătoriei și acordul privind exercitarea drepturilor părintești de către părintele care

locuiește separat de copil. Acesta poate fi un singur contract care să reglementeze toate raporturile dintre soți privind creșterea și educarea copiilor minori sau două separate. Conținutul contractului privind determinarea părintelui împreună cu care vor locui copiii minori după divorț și exercitarea drepturilor părintești de către celălalt părinte constituie înțelegerea părinților privind locul de trai al copiilor minori fie cu mama, fie cu tata. Domiciliul se stabilește numai în interesul copiilor, ținând cont de opinia copiilor, de posibilitatea părintelui de a crea condițiile necesare pentru buna educație, întreținere, instruire, dezvoltare armonioasă, pregătire pentru viața de sinestătătoare. Părinții nu pot include în contract clauze care ar reglementa transmiterea copiilor spre educare terțelor persoane, deoarece drepturile și obligațiile părinești, conform art. 5 alin. 2 sunt legate de titularii lor și nu pot fi cedate persoanelor terțe. Indiferent de faptul că părinții locuiesc separat drepturile și obligațiile lor față de copiii minori sunt egale. Contractul poate conține clauze care să reglementeze ordinea de participare la educația copiilor a părintelui care locuiește separat sau, după cum am menționat mai sus, poate fi încheiat un contract separat prevăzut la art. 64 alin. 2. Codul Familiei „părinții au dreptul să încheie un acord privind exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat de copil". Considerăm că încheierea unui singur contract privind determinarea părintelui cu care va locui copilul și exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat ar duce, din start, la înțelegerea corectă a legislației care stabilește egalitatea părinților în drepturi și obligații față de copiii minori, spre deosebire de ideea a două contracte care lasă să se înțeleagă că cel care a obținut domiciliul copiilor cu el ar avea mai multe drepturi și el poate decide cum celălalt părinte va participa la comunicarea și educația copiilor comuni. Clauzele contractuale, în toate cazurile, trebuie să nu lezeze drepturile și interesele copiilor, de aceea părinții nu se pot înțelege între ei în defavoarea acestora.

Procedura notarială de desfacere a căsătoriei, la această etapă, întâmpină dificultăți din motivul că legea nu regementează modul în care va fi interogat un copil minor privind stabilirea domiciliului său. Notarul nu are competențe legale de audiere a minorilor, care în conformitate cu legislația, se efectuează în prezența unui psiholog, conform unor reguli speciale. Astfel, pentru a putea emite o încheiere de desfacere a căsătoriei, notarul se află în situația în care ar trebui să aleagă: ori să se încredințeze deciziei soților, fără a întreba și opinia copilului, ori să parcurgă la interogarea copilului minor, ceea ce nu este o procedură clară și nici indicată în lege. Soluționarea efectivă a situațiilor concrete reușește acelor notari care respectă nu doar legea dar și normele morale și depun toată diligențța pentru transmiterea valorilor societății către clienții săi.

CONCLUZII

S-a constatat că, de fapt, oamenii trăiesc fără a recurge la dreptul familiei, dar morala, valorile și tradițiile neamului sunt baza relațiilor de familie, pilonul principal al societății. Societatea contemporană s-a schimbat și, tot mai des subiecții apelează la lege

care nu întodeuna poate soluționa conflictul așa cum si-ar dori părțile. De aceea notarul a fost și rămâne un pilon important în asigurarea respectării stricte a legislației și a drepturilor, libertăților și valorilor fundamentale a omului.

REFERINȚE:

1. Mitrofan, I., Ciupercă, C. Incluziune în psihologia și psihosexologia familiei. București. Editura Press Mihaela.. 1998.
2. Codul Familiei al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova: nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 47-48.
3. Cebotari, V., Regimuri matrimoniale. Note de curs. Chișinău. CEP USM.2021
4. Legea nr. 246 din 15 noiembrie 2018 privind procedura notarială.

UNELE ASPECTE ALE CONTRACTULUI DE ANTREPRIZĂ

SOME ASPECTS OF THE ENTERPRISE CONTRACT

CZU: 347.44:334.012 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.43**

Natalia CHIBAC
ORCID: 0000-0003-3934-0777
E-mail: crustakn70@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The chosen topic is intended to analyze the business contract, which is one of the most widespread and frequently used in obligatory relations in civil law. One of the key instruments of civil law regulation is the contract, with the help of which the subjects of civil affairs can freely and unhinderedly enter into significant legal relations. Research methods: logical method, method of analysis of normative legal acts (analysis of not only domestic national legislation, but also foreign legislation), comparative legal analysis, method of legal modeling. Contractual relationships, despite a certain complexity, still remain among the most used in everyday life. A clear and detailed examination of the elements of the contract confirmed that the essential clauses of the contract are the subject matter, the term of execution and the price.*

Keywords: *construction contract, conclusion of the contract, essential terms of the contract, parties to the contractual relationship.*

INTRODUCERE

Tema aleasă are menirea de a face o analiză a contractului de antrepriză, care este unul dintre cele mai răspândite și frecvent utilizate în raporturile obligaționale din dreptul civil. Unul dintre instrumentele cheie ale reglementării dreptului civil este contractul, cu ajutorul căruia subiecții afacerii civile pot intra liber și nestingherit în raporturi juridice semnificative. Printre varietatea structurilor contractuale din punct de vedere al dreptului obligațional, contractul de antrepriză ocupă unul dintre locurile principale.

Relevanța subiectului se datorează faptului că în lumea modernă există un număr mare de raporturi de drept civil care necesită o reglementare adecvată nu numai din punct de vedere al legii, ci și din partea părților contractuale. În condițiile dezvoltării active a relațiilor de piață în societate, contractul continuă să ocupe unul dintre locurile de frunte în lista celor mai utilizate forme de reglementare a dreptului civil. Utilizarea sa frecventă în diverse domenii: în construcții, reparații, proiectare, producție și alte domenii indică necesitatea unei analize aprofundate a mecanismelor juridice ale fiecărui tip de raport contractual în mod separat.

MATERIAL ȘI METODE

Alegerea temei se datorează atât interesului personal pentru studierea acestui contract particular din punct de vedere al obligațiilor, cât și aplicării sale largi în diverse

sfere ale vieții. Un contract de antrepriză diferă de alte contracte prin faptul că obiectul său nu este pur și simplu prestarea unui serviciu, ci primirea unui rezultat material, măsurabil. Interesul a fost stârnit și de prezența unui număr mare de practici judiciare privind litigiile contractuale. Acest lucru ne poate indica faptul că, în ciuda reglementării legislative relativ detaliate, un contract de antrepriză rămâne o sursă de multe probleme practice.

Metodele de cercetare utilizate în procesul de scriere au fost diferite. În primul rând, a fost vorba, desigur, de metoda cunoașterii științifice, deoarece cercetarea a necesitat un studiu aprofundat al obiectului contractului folosind diverse lucrări, articole, monografii și manuale. Nu mai puțin importantă este metoda de analiză a surselor de reglementare și juridice, deoarece o mare parte a informațiilor privind relațiile contractuale pot fi găsite în diverse legi. Studiul include, de asemenea, metode precum: analiza juridică comparativă, abordarea istorică a studiului subiectului, precum și metoda de analiză a practicii judiciare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Contractul capătă o semnificație deosebită în condițiile moderne de dezvoltare a diverselor tehnologii în toate sferele vieții cetățenilor. Adesea, părțile se confruntă cu dificultăți în stabilirea termenilor contractului, distribuirea riscurilor și stabilirea răspunderii pentru neîndeplinirea necorespunzătoare sau neîndeplinirea totală a obligațiilor lor. Aceste circumstanțe necesită clarificarea și distribuirea clară a normelor juridice, precum și elaborarea unor recomandări pentru aplicarea acestora. Legislația actuală, în ciuda faptului că conține în prevederile sale norme care reglementează acest tip de relații, prezintă încă o serie de lacune care necesită o analiză doctrinară. Analiza naturii juridice a contractului, clasificarea acestuia, drepturile și obligațiile părților, precum și posibilele modalități de protejare a drepturilor încălcate sunt câteva probleme importante pentru înțelegerea și aplicarea respectivului contract.

Legislația civilă actuală a Republicii Moldova consideră contractul ca fiind o obligație contractuală în baza căreia o parte, numită antreprenor, se obligă să execute anumite lucrări pentru cealaltă parte, numită client, pe propriul risc. Clientul se obligă să accepte lucrarea și să plătească prețul convenit pentru lucrarea efectuată. Cu alte cuvinte, contractul este un document oficial în baza căruia ambele părți (antreprenorul și clientul) convin asupra obligațiilor, condițiilor de muncă, termenelor de executare și a termenelor limită de plată. Contractul este unul dintre principalele tipuri de contracte civile care reglementează relațiile care apar în procesul de executare a anumitor lucrări la comandă. În Republica Moldova, aceste relații sunt reglementate de Codul Civil, precum și de alte acte normative care decurg din tipul de relații contractuale. Definiția contractului se găsește în art. 1352 din Codul Civil al Republicii Moldova[1].

Este de remarcat faptul că trăsătura distinctivă a unui contract de antrepriză este aceea că obligațiile antreprenorului nu vizează procesul de muncă în sine, cum ar fi, de exemplu, într-un contract de prestări servicii, ci atingerea unui rezultat specific. Știința

juridică și opinia multor autori clasifică acest contract drept o obligație de a executa o muncă, în care locul cheie îl ocupă atât forma juridică a acordului, cât și consecințele materiale ale executării acestuia.

Conceptul de contract de antrepriză acoperă o listă extinsă de obligații pentru executarea acestuia legate de producție, construcție, reparații și alte tipuri de lucrări. Tocmai o gamă atât de largă de acțiuni duce la împărțirea contractului în tipuri specifice, în funcție de obiectul și esența unui anumit acord. Datorită flexibilității și amplorii sale de aplicare, un contract de antrepriză joacă un rol important în circulația civilă, economie și reglementarea relațiilor de afaceri dintre persoanele din societate.

Din definiție rezultă mai multe caracteristici ale acestui contract, și anume - contractul de antrepriză este sinalagmatic, oneros și consensual și se referă la contracte de prestare a serviciilor și de executare a lucrărilor. Natura consensuală a contractului de antrepriză implică și, la atingerea tuturor obiectivelor contractului, asigură satisfacerea a două interese contrare ale părților care participă la raporturile juridice civile în cauză. Din aceasta rezultă o formulă simplă: dacă una are nevoie să primească un beneficiu sub forma rezultatului final al lucrării efectuate, atunci cealaltă persoană are întotdeauna nevoie să primească un beneficiu (remunerație) exprimat într-o sumă de bani, a cărei valoare este determinată de costul lucrării efectuate. Contractul de antrepriză este reciproc avantajos pentru ambele părți. Lucrul antreprenorului va fi plătită, iar clientul va primi rezultatul lucului efectuat. Ambele părți au drepturile și obligațiile lor, din care rezultă conceptul de contract sinalagmatic. Un contract sinalagmatic, cu alte cuvinte, este un acord care prevede drepturi și obligații reciproce ale părților. Îndeplinirea drepturilor și obligațiilor reciproce ale părților prevede caracterul reciproc al unui astfel de acord, și anume că îndeplinirea obligațiilor uneia dintre părți este condiționată de îndeplinirea obligațiilor celeilalte părți.

În dreptul roman, doar contractele reciproce care prevedeau prestații egale și echivalente[2] erau considerate sinalagmatice, inclusiv contractele de vânzare-cumpărare, închiriere și societate, dar nu și alte contracte bilaterale. În practică și în viața de zi cu zi, este în general acceptat faptul că un contract este considerat încheiat din momentul în care termenii esențiali ai contractului sunt convenițiți între client și antreprenor. Momentul încheierii contractului este momentul în care contractul dobândește forță juridică și intră în vigoare[3, p.77-81]. Este necesar de remarcat faptul că un contract de antrepriză nu este real, deoarece intră în vigoare nu din momentul transmiterii bunului, ci din momentul în care părțile ajung la un acord - adică din momentul semnării contractului, chiar dacă lucrarea nu a început încă. Acest fapt face ca contractul de antrepriză să fie consensual.

Scopul economic al contractului pentru antreprenor este de a găsi o aplicație pentru activitatea sa profesională, de a efectua o anumită lucrare și de a oferi clientului rezultatul necesar, primind o recompensă pentru aceasta. Scopul clientului este de a găsi un specialist care să execute lucrarea de care are nevoie la comandă. În cadrul acestui contract, clientul este interesat de rezultatul final al lucrării și de calitatea lucrării efectuate

și este obligat să plătească pentru serviciile antreprenorului. La încheierea contractului, se stabilesc anumite date de începere și de încheiere a lucrării. Acest termen este cel mai adesea stabilit de client, dar, de asemenea, în funcție de circumstanțe și de forță majoră, lucrarea poate fi depusă nu la timp, ci prin notificarea clientului despre acest lucru și cu permisiunea acestuia. Cu toate acestea, în practică, cel mai adesea se stabilesc termene clare. Antreprenorul însuși are dreptul de a alege și organiza procesul de executare a lucrării, dar sarcina sa principală rămâne finalizarea acesteia la timp și eficient. Antreprenorul poate, de asemenea, să angajeze mai multe persoane pe propria răspundere, crescând structura contractului prin așa-numitul „contract general și subcontractare". Legea nu limitează numărul de subcontractanți pe care antreprenorul general îi poate atrage în cadrul unuia sau mai multor proiecte[4, p.93-95]. Această structură este foarte des practicată în antreprenoriatul de construcții, unde este nevoie de un număr mai mare de persoane, a căror muncă este necesară pentru atingerea rezultatelor cerute și așteptate.

Specificitatea contractului constă în faptul că executarea lucrării de către antreprenor are ca scop atingerea unui anumit rezultat, de exemplu, fabricarea unui bun, repararea acestuia, îmbunătățirea sau modificarea proprietăților sale de consum, sau obținerea unui rezultat care are o expresie materială specifică și distinctă de cea a prestatorului. Cu alte cuvinte, executarea lucrării sau prestarea oricăror servicii specifice este un aspect cheie al contractului, diferențiindu-l de alte raporturi de drept civil. Contractul, prin structura sa, este reciproc avantajos, fiecare parte având propriul interes și urmărind propriul scop economic. Conform art.1352, alin.2 CC RM, obiectul contractului poate fi fabricarea sau prelucrarea unui bun, alte rezultate obținute ca urmare a executării lucrării. Din această regulă rezultă că respectivul contract poate fi un anumit instrument care oferă antreprenorului posibilitatea de a-și iniția și dezvolta afacerea sau, în același timp antreprenorul să poată angaja în diverse tipuri de activități și primi anumite venituri.

Accentul funcțional al lucrării efectuate influențează asupra formei rezultatului final. Acesta poate fi: crearea unui lucru nou prin fabricarea sau prelucrarea unui lucru existent, îmbunătățirea sau modificarea proprietăților de consum ale unui lucru nou prin fabricarea sau prelucrarea bunurilor existente aparținând clientului sau obținerea unui alt rezultat care vizează clientul însuși, caracterizat printr-o formă obiectivată de exprimare și izolare de antreprenor[5, p.101-103]. Un contract de antrepriză este adesea utilizat în domenii absolut diverse. Poate fi folosit atât pentru crearea unei capodopere cinematografice, cât și pentru construcția unui complex, unde în timpul producției se va aplica nu numai dreptul la construcția în sine, ci și la producerea diverselor lucrări de proiectare pe șantierul de construcții.

Un contract de antrepriză, datorită specificității obiectului său, reglementării sale legale și altor aspecte, ocupă primul loc în grupa obligațiilor de prestare a unei munci și în sistemul contractelor comerciale încheiate de entități cu diverse forme de proprietate. După cum s-a menționat anterior, un contract este utilizat pe scară largă în domeniul activității antreprenoriale și în viața de zi cu zi a oamenilor. Este utilizat pentru obligațiile de prestare a unei munci care are un rezultat separabil de munca lor. Specifi-

citatea utilizării acestui contract este mare, începând de la crearea oricărui lucru la comandă și terminând cu construirea unui obiect de amploare. Diferența dintre posibilele lucrări dintr-un contract de antrepriză indică abordări diferite de soluționare a litigiilor, drept urmare se formează o practică judiciară contradictorie în astfel de cazuri.

Contractul are un traseu lung și complex de dezvoltare istorică. Codul Civil al Republicii Moldova consideră esența contractului nu lucrarea în forma sa independentă, ci realizarea rezultatului lucrării. Deși pot exista dezacorduri în această parte, întrucât art.1352 CC RM indică atât procesul de „lucrare anumită", cât și „acceptarea lucrării". Adică, atât faptul procesului în sine, cât și al realizării rezultatului cerut de client este important. Rezultă de aici că imposibilitatea antreprenorului de a transfera rezultatul tangibil către client atrage inevitabil imposibilitatea realizării scopului contractului. Cu alte cuvinte, lucrarea trebuie executată și rezultatul convenit în prealabil între părți trebuie atins.

Termenul „clauze esențiale ale contractului" este unul dintre conceptele centrale ale dreptului contractelor. Codul Civil al Republicii Moldova, în art. 1027 alin.2, oferă următoarea definiție a „clauzelor esențiale" ale contractului: „Sunt esențiale clauzele care sunt stabilite ca atare prin lege, care reies din natura contractului sau asupra cărora, la cererea uneia din părți, trebuie realizat un acord". Rezultă că aceste clauze trebuie să fie prezente în contract, fără ele tranzacția fiind considerată nulă. Într-un contract de antrepriză se disting următoarele clauze esențiale, și anume, obiectul contractului, strict definit de către client, și termenul în care antreprenorul trebuie să finalizeze lucrarea. Legislația nu menține uniformitatea terminologiei în definirea obiectului contractului în sine. Din aceasta, putem concluziona că, probabil, legiuitorul ne indică obiectul contractului ca fiind lucrare, iar rezultatul lucrării este deja subînțeles în definiția însăși.

Clauzele esențiale ale contractului pot include și clauze privind termenii de executare a lucrărilor, care determină perioada în care antreprenorul este obligat să execute lucrarea, inclusiv datele de începere și de încheiere a lucrării în ansamblu, precum și etapele individuale ale acesteia. Un termen în dreptul civil este un concept juridic care înseamnă fie un moment în timp, fie o perioadă de timp, a cărei început sau expirare este asociată cu apariția consecințelor juridice. Calculul termenului este definiția așa-numitelor „coordonate abstracte" (începutul sau sfârșitul termenului, întreruperea acestuia etc.). În art. 1360 alin. 1 CC RM sunt stabilite unele indicatori prin care părțile contractante pot stabili termenii: „Părțile contractante pot conveni asupra unui termen general de executare, iar în caz de necesitate, și asupra termenului de demarare a lucrărilor, asupra termenului de executare a unor părți din lucrare și asupra termenului de finisare a lucrării". Această normă permite părților să discute și să stabilească orice interval de timp convenabil pentru ele și le permite să finalizeze lucrarea la timp pentru a-și atinge rezultatul. De asemenea, se menționează că termenii pot fi modificați doar prin acordul reciproc al părților. Clientul nu va avea dreptul să solicite livrarea lucrării înainte de termenele stabilite, dar antreprenorul trebuie să aibă și timp să o finalizeze și să obțină rezultatul dorit. După cum arată practica, cel mai adesea termenele limită din

contract sunt stabilite clar folosind date calendaristice, de exemplu: „de la 01.04.2025-01.07.2025". Sau „în termen de 30 de zile lucrătoare de la data încheierii contractului". Contractul se încheie într-o formă convenabilă atât pentru client, cât și pentru antreprenor, dar condițiile esențiale, cum ar fi obiectul și termenii, trebuie să fie clar specificate.

Indicatorii principali cu privire la contract sunt cei, care se reflectă direct sau indirect în lege. Există însă trei caracteristici necesare și suficiente (îndestulătoare) pentru a distinge contractual de antrepriză.

În primul rând, executarea lucrării în conformitate cu sarcina clientului. Întrucât totul va fi specificat și anunțat în prealabil în contract, antreprenorul trebuie să respecte toate instrucțiunile clientului și să le respecte cu strictețe, fără a depăși autoritatea sa. Această limitare i-a permis lui K. N. Annenkov să atribuie contractului de antrepriză comanda[6], „care diferă de un contract obișnuit doar prin faptul că obiectul comenzii poate fi fabricarea doar a unor lucruri determinate individual, în timp ce obiectul contractului este executarea unei întregi întreprinderi, uneori constând din obiecte foarte diverse"[7, p.181-189].

În al doilea rând, acestea sunt obligațiile antreprenorului de a executa lucrarea și de a o transfera clientului, precum și obligațiile clientului de a o accepta și de a o plăti.

A treia caracteristică poate fi atribuită faptului că, ca orice alt contract din dreptul civil are propriul său caracter individual. Prin urmare, se poate constata că procesul de aplicare a legii se reduce la faptul că, mai întâi, se stabilește conformitatea unui contract specific cu caracteristicile menționate ale contractului, care îi sunt de fapt caracteristice, și numai după aceasta pot fi extinse la contract regulile incluse în regimul juridic special stabilit pentru contract.

În lumea modernă, rolul relațiilor contractuale este în creștere, deoarece toate părțile implicate în relațiile analizate au propriul obiectiv economic, iar volumul de muncă crește în fiecare zi. O listă imensă de posibilități, obiecte și volume de contracte permite acestora să își găsească locul în diverse domenii. Pe baza acestui fapt, fiecare tip de relație contractuală are propriile caracteristici specifice, deoarece vizează obținerea de rezultate în diferite industrii.

În ciuda istoriei sale îndelungate, contractul de antrepriză este o instituție în curs de dezvoltare, deoarece în condițiile relațiilor economice și de altă natură internaționale sunt introduse în acesta tipuri de acorduri bine-cunoscute, tipice sistemului juridic anglo-saxon, formularele FIDIC, EPC, EPCM, EPCS [8]. Aceste formulare au o structură complexă și afectează mai mult contractele de construcții, dar, în ciuda acestui fapt, ele câștigă în continuare o popularitate tot mai mare în domeniul construcțiilor și al relațiilor internaționale.

CONCLUZII

Inițial, este necesar de menționat că un contract de antrepriză ocupă un loc special în sistemul obligațional de drept civil. Un contract de antrepriză este un acord în baza căruia o parte, numită antreprenor, se angajează să execute un anumit tip de lucrare în

termenul stabilit, iar clientul se angajează să accepte lucrarea și să plătească integral remunerația pentru aceasta, așa cum s-a discutat la încheiere sau s-a indicat în scris.

O examinare clară și detaliată a elementelor contractului a confirmat că clauzele esențiale ale contractului sunt obiectul, termenul de executare și prețul. Ar fi incorect să se facă distincția între clauzele esențiale și garanțiile de calitate, răspunderea părților pentru îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor, deoarece toate clauzele au propria lor importanță în contract. O categorie separată poate fi, de asemenea, desemnată și evidențiată documentația proiectului, unele cerințe tehnice, procedura de recepție a lucrărilor, deoarece lacunele în aceste aspecte sunt uneori subiecte cheie și principale în litigii.

Datorită faptului că contractul este complex și conține multe aspecte, se poate încerca sistematizarea mecanismelor de soluționare extrajudiciară a litigiilor, de exemplu, prin mediere.

REFERINȚE:

1. Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr.1107 от 06.06.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66–75 din 01.03.2019 (în continuare – CC RM).
2. Din limba latină - contractus bilateralis aequales. Disponibil: https://bigenc.ru/c/sinallagmaticheskii-dogovor-a6cdcf [Accesat 12.06.2025].
3. ЕРШОВ И.И. Проблема соотношения взаимных (синаллагматических) обязательств с консенсуальными и реальными договорами. В: *ГЛАГОЛЪ ПРАВОСУДИЯ 1(5), 2013, с.77-81*. Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/problema-sootnosheniya-vzaimnyh-sinallagmaticheskih-obyazatelstv-s-konsensualnymi-i-realnymi-dogovorami [Accesat 23.05.2025].
4. ХАКИМЯЗНОВА Е.А. Особенности договора строительного подряда. В*: Вестник магистратуры № 6-1(93), 2019, с.93-95.* Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-dogovora-stroitelnogo-podryada/viewer [Accesat 21.05.2025].
5. БРАТИЩЕВ И.Д., НАИБХАНОВА Р.И. Договор подряда в современном гражданском праве. В: *ВЕСТНИК ИНСТИТУТА МИРОВЫХ ЦИВИЛИЗАЦИЙ. Том 10 № 3(24), 2019, с.101-103*. Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/dogovor-podryada-v-sovremennom-grazhdanskom-prave/pdf [Accesat 20.05.2025].
6. În acest context a se înțelege a da comandă de ceva, din limba rusă – заказ.
7. АННЕНКОВ К.Н. Система русского гражданского права. Отдельные виды обязательств: Учебник. Книга 4. Санкт-Петербург: Типоргафия М.М.Стасюливича, 1904, с.181-189. Доступно: https://dspace.spbu.ru/bitstreams/878ea732-6bee-40d3-bbf3-5e4ecf12fe41/download [Accesat 15.05.2025].

8. MOREANU Daniel. *Contractul FIDIC***.** Contractele FIDIC sunt contracte standard în domeniul construcțiilor și instalațiilor, utilizate drept modele de referință pe plan internațional. Acestea au fost elaborate de Federația Internaționala a Inginerilor Consultanți (de unde provine si acronimul FIDIC – Fédération Internationale Des Ingénieurs-Conseils), fondata in anul 1915 de trei state europene (Belgia, Franta si Elvetia). Disponibil: https://www.revistaconstructiilor.eu/index.php/2015/04/10/consultanta-juridica-ce-sunt-contractele-fidic-si-de-ce-ar-trebui-sa-le-folosim-in-domeniul-constructiilor/ [Accesat 20.05.2025].

MECANISME DE DOBÂNDIRE ȘI REDOBÂNDIRE A AVERII DEBITORULUI INSOLVABIL

MECHANISMS FOR ACQUISITION AND RECOVERY OF THE INSOLVENT DEBTOR'S ESTATE

CZU: 347.427:347.447.5:347.447.93 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.44**

Rodica CHIRTOACĂ
ORCID:0009-000-8141-6507
E-mail: roddica@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Business relationships are a recent concept, currently expanding in doctrine and jurisprudence. Semantically, the term "relationships" signifies a plurality of interactions between individuals, while "business" is a vague term that only gained economic connotation in the 19th century in France. Economically, business relationships represent the totality of transactions between different partners. We could say that it is a heterogeneous notion encompassing a variety of relationships depending on their subject. In the context of insolvency proceedings, these relationships are regulated by articles 89-103 of Law 149/12, and articles 104-105 refer to the annulment of certain contracts of the debtor. When business relationships are established between the debtor and multiple partners, they are globally considered a* ***"****business flow****"****, and as a consequence, in insolvency proceedings, garnishment is applied to track the debtor's assets held by other business partners. Additionally, for the actions or inactions of the founders that led to the state of bankruptcy, they are held subsidiarily liable. These legal instruments aim to acquire and recover the assets of the insolvent debtor.*

Keywords: *asset, annulment, contracts, liability, cancellation.*

INTRODUCERE

Balzac scria în Cesar Birotteau că există două tipuri de faliți: cel care dorește să-și redreseze afacerea și cel care a căzut în apă se mulțumește să se ducă la fundul râului. Cel din prima categorie are încă o afacere care funcționează și se află într-o rețea normală de contracte în curs de executare cu băncile, cu furnizorii și cu beneficiarii, după cum are și raporturi de muncă cu personalul salariat. Cel din a doua categorie a încetat de mult asemenea raporturi contractuale, fie că a avut ghinion, fie că nu s-a priceput, fie că nu a rezistat concurenței, fie că a falimentat dinadins. Pentru a redresa și maximiza patrimoniul debitorului insolvabil, Legea insolvabilității nr.149/12 oferă instituții juridice în vederea obținerii averii sau activelor societății comerciale aflate în procedura insolvabilității. Dacă e să ne referim la aceste instrumente ce rezultă, din analiza actului normativ enunțat, deducem următoarele dintre ele; menținerea sau denunțarea contractelor în curs de execuție; , anularea actelor juridice ale debitorului;,

poprirea;, constatarea faptelor cu valoare juridică;, atragerea la răspundere subsidiară a membrilor organelor de conducere a debitorului insolvabil. Toate aceste instituții de către autor vor fi descrise, în acest raport de cercetare. În vederea realizării obiectivelor propuse în prezenta lucrare, de către autor v-a fi aplicat metoda logică, metoda comparativă și metoda deductivă, prin analiza operelor din domeniul insolvabilității și practicii judiciare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Contracte în curs de execuției. Orice procedură fie ea civilă, penală, de contencios administrativ este bazată pe anumite principii fundamentale. Așa și procedura insolvabilității se călăuzește de reguli esențiale ce determină structura procesului, ca spre exemplu principiul celerității, priorității, unității, colectivității procedurii și principiul maximizării recuperării creanțelor. Acest ultim principiu exprimă într-o formă sintetică, ideea că procedura insolvabilității derulează și se înfăptuiește în interesul creditorilor. Toate operațiunile pe care le înfăptuiesc cei mandatați să dispună, în legătură cu drepturile debitorului, trebuie să se raporteze la acest principiu, iar creanțele acestuia să fie valorificate cu maxim eficiență economică în așa fel, încât să se creeze posibilitatea juridică și economică, să fie acoperite toate obligațiile. Astfel, la art. 89 al Legii insolvabilității nr.149/12 sunt enunțate contractele în curs de execuție, locațiune, leasing, vânzare – cumpărare, iar decizia menținerii relației de afacere în continuare cu partenerul debitorului insolvabil, îi aparține doar administratorului insolvabilității/lichidatorului [9]. Nu toate contractele în curs de execuție conduc la ameliorarea situației patrimoniului debitorului și la maximizarea valorii sale de piață. Unele agravează mersul procedurii insolvabilității dacă nu sunt imediat încetate, compromițând atât efectul pozitiv al continuării altor contracte, cât și starea generală și șansele de reorganizare a debitorului. Această diversitate de situații a fost avută în vedere de legiuitor atunci când a nuanțat soarta acestor contracte. Concepția legiuitorului a fost ca ele să nu înceteze automat, odată cu deschiderea procedurii și nici să nu continue automat, ci să fie continuate selectiv numai cele care contribuie la maximizarea averii debitorului, iar celelalte să fie denunțate. Opțiunea pentru denunțarea contractului în curs de executare, după cum am relatat mai sus, îi aparține inițiativei administratorului/lichidatorului. Administratorul/lichidatorul apreciază dacă un contract este sau nu este substanțial executat și în raport de aceasta își manifestă voința de a menține sau de a rezoluționa contractul. Este opțiunea, dar și asumarea răspunderii administratorului/lichidatorului insolvabilității pentru eventualele consecințe. După cum este marcat în doctrina americană această instituție referitoare la rezilierea sau rezoluțiunea contractelor debitorului în procedura insolvabilității rolurile se inversează, comparativ cu cele clasice normelor Codului Civil [1. p.131]. Debitorul aflat în culpa contractuală este cel care va avea dreptul de opțiune și va putea impune, prin administratorul insolvabilității, continuarea executării contractului de către partenerul debitorului. Rațiunea acestor derogări este specifică procedurii insolvenței care acordă prioritate reorganizării prin redresare față de lichidarea falimentară. Așadar,

fără continuarea executării acestor contracte nu există șanse de redresare, dar chiar și atunci când redresarea nu va izbuti,există motive serioase ca în unele cazuri să se accepte ideea de maximizare a averii debitorului în perioada în care vor fi menținute contractele. În ce privește jurisprudența franceză, principiul continuității se aplică tuturor contractelor, cu unele excepții, cum ar fi, de exemplu, contractul de credit în virtutea căruia fondurile au fost în întregime preluate de debitor înainte de deschiderea procedurii [1.p.131]. Tendința actuală a jurisprudenței franceze este de a favoriza, de o anumită manieră, stabilirea relațiilor de afaceri între contractanți.

ACTE ANULABILE

Conform celor expuse anterior, în concepția noastră textele art. 89 - 105 din Legea insolvabilității nr.149/12, alcătuiesc un ansamblu funcțional, coerent, a cărui menire este de a oferi instrumentul juridic pentru reconstrucția averii debitorului, astfel încât, în raport cu principiile și normele de conduită corecte ale activității comerciale, să se obțină o majorare a valorii averii debitorului , în vederea maximei satisfaceri a creanțelor. Printre aceste operațiuni sau instrumente juridice se plasează și actele anulabile, din perioada suspectă și totodată este posibilă promovarea acțiunii, numai în perioada de după deschiderea procedurii rezervată prin lege. Pentru a sancționa încercările de fraudare, de către debitorul insolvabil, a intereselor creditorilor să-i, în Codul Comercial Francez din 1887 a fost consacrat principiul ineficacității actelor prejudiciabile masei credale [2. p.97]. Potrivit acestui principiu, actele și operațiunile încheiate de către debitorul insolvabil în cursul perioadei suspecte nu erau opozabile masei credale, fiind lovite de nulitate.

Conform opiniei exprimate în literatura de specialitate, orice act sau operațiune încheiată de către debitorul insolvabil, în perioada suspectă, dacă a avut ca consecință diminuarea patrimoniului său, este prezumată ca fiind făcută în frauda creditorilor [3. p. 126].

Rațiunea instituirii sancțiunii ineficacității unor asemenea acte și operațiuni se explică prin necesitatea reîntregirii patrimoniului debitorului insolvabil, în vederea plății pasivului și lichidării activului masei debitoare și prin scopul procedurii – acela de a proteja interesele creditorilor. Urmare a desființării actelor încheiate de către debitor, în perioada suspect, sau cu intenția de fraudare a intereselor creditorilor săi bunurile și drepturile patrimoniale sunt astfel readuse în masa debitoare.

Astfel, putem constata că acțiunea privind anularea actelor juridice este un instrument juridic la dispoziția administratorului/lichidatorului insolvabilității, prin care asigură protecția creditorilor împotriva actelor frauduloase ale debitorului.

Pe calea acestei acțiuni poate fi desființat orice act juridic, cu titlu oneros sau gratuit prin care debitorul a micșorat patrimoniul. Admisibilitatea acțiunii este condiționată de dovedirea fraudării drepturilor creditorilor, fie prin probarea faptului că debitorul și-a provocat o stare de insolvabilitate, fie că și-a agravat insolvabilitatea existent și respectiv a intenției de fraudare.

POPRIREA

O altă instituție nou apărută în Legea insolvabilității nr. 149/12 ca instrument juridic,care duce la majorarea averii debitorului , este poprirea. În concepția autorului român Ioan Leș [4.p.392] poprirea este acea formă a executării silite indirecte prin care se valorifică sumele de bani sau efectele pe care le datorează un terț debitorului urmărit, creditorul subrogându-se în mod condiționat și provizoriu în drepturile acestuia din urmă. Din această idee autorul determină că procedura popririi permite creditorului să-și realizeze creanța direct de la persoana care este datornic al debitorului (terțul poprit).

În condițiile societății contemporane, poprirea în cadrul procedurii insolvabilității are un rol important, fiind folosit tot mai frecvent de către administrator/lichidatori în vederea urmării bunurilor sau resurselor financiare deținute de terțele persoane. Vocația de a deveni parte într-un raport juridic de poprire are un caracter general, căci nimeni nu se poate sustrage, în principu, de la această procedură.

Sediul materiei este reprezentat de dispozițiile cuprinse în art.126 al Legii nr.149/12, această normă atât materială cât și procedurală constituie în comun modul de examinare și înființarea popririi.

Din textul normei date rezultă că aceasta reprezintă o procedură, prin care administratorul insolvabilității sau lichidatorul urmărește bunurile sau sumele pe care o terță le datorează debitorului[9]. Totodată din conținutul art.126 Legea insolvabilității nr.149/12 determinăm; obiectul, subiecții și procedura în care se examinează poprirea.

Procedura popririi este inițiată de către administrator/lichidatorul insolvabilității. În acest sens administratorul /lichidatorul înaintează o somație terțului dator debitorului, însoțită de copia hotărârii de intentare a procedurii de insolvabilitate. De la data comunicării somației de înființare a popririi și până la achitarea integrală a obligațiilor, inclusiv pe perioada suspendării urmăririi prin poprire , terțul poprit nu va face nici o plată sau operațiune care ar putea diminua bunurile. În termen de cinci zile de la comunicarea popririi, terțul poprit este obligat să plătească direct pe conturile de acumulare indicate de administratorul insolvabilității. Dacă terțul poprit nu-și îndeplinește obligațiile ce îi revin, și în decurs de o lună din data la care urma să plătească suma, atunci administratorul insolvabilității/lichidatorul va fi în drept să sesizeze instanța de insolvabilitate în vederea validării popririi [9].

Cererea de validare a popririi se v-a examina ca și în procedura generală, cu citarea administratorului/lichidatorului insolvabilității și a terțului poprit, cu administrarea oricărei probe admisibile necesare soluționării cauzei. Validarea popririi, constă în verificarea și confirmarea ei, printr-o hotărâre judecătorească. Hotărârea de validare a popririi, constituie titlu executoriu pentru creditorul poprit față de terțul poprit.

În literatura de specialitate s-a afirmat că validarea popririi este o măsură de executare, în sensul că, prin hotărârea ce se pronunță, creanța privitoare la sumele poprite la terț, se transferă asupra creditorului urmăritor , terțul devenind astfel debitor direct al acestuia [5. p. 242].

Astfel, instanța va adopta o hotărâre de validare a popririi, dacă din probele administrate rezultă că terțul poprit îi datorează sume de bani debitorului. Prin hotărârea de validare a popririi se va încasa de la terțul poprit suma datorată debitorului. Această hotărâre de validare a popririi poate fi contestată cu apel în termen de 15 zile de la pronunțare. Dacă instanța nu va valida poprirea , ea va decide desființarea popririi [9].

DOBÂNDIREA ACTIVULUI DEBITORULUI PRIN PROCEDURA SPECIALĂ DE CONSTATARE A FAPTULUI CU VALOARE JURIDICĂ

Cât privește dobândirea unui bun, în masa debitoare a debitorului insolvabil, poate fi realizat prin procedura specială de constatare a faptului cu valoare juridică. Procedura specială este reglementată în capitolele XXIII- XXVII din Codul de procedură civilăal Republicii Moldova [11].

În literatura de specialitate sânt expuse diferite opinii referitoare la natura juridică a procedurii speciale. Unii autori susțin conceptul despre caracterul incontestabil al pricinilor ce se examinează în procedura specială fiind lipsa litigiului de drept [6, p. 110]. Alți savanți evidențiază scopul activității procesuale a instanței de judecată în procedura special,care constă în apărarea intereselor ocrotite de lege ale petiționarilor [7, p.81]. În unele lucrări accentul se pune pe obiectul procedurii speciale, care are ca scop confirmarea faptelor juridice sau a unor situații de drept, precum și a faptelor probante. Se mai menționează și faptul că în ordinea procedurii speciale se stabilesc nu doar fatele juridice, de care depinde apariția, modificarea sau stingerea drepturilor personale sau patrimoniale ale cetățenilor și organizațiilor, ci se recunoaște prezența, sau lipsa dreptului incontestabil, precum și se determină statutul juridic al cetățeanului sau a bunului.

Legea prevede uneori norme speciale, derogatorii de la normele de drept comun, deoarece specificul acestor cauze impune forme sau procedee deosebite, fie că pentru interesele aflate în conflict reclamă o simplificare și accelerare a judecății , fie pentru că sunt unele derogări privind: competența instanței care va soluționa pricina cu privire la admisibilitatea unor mijloace de dovadă, căile de atac, sau privind alte derogări de la procedura dreptului comun.

Totodată , la art. 509 Cod Civil al Republicii Moldova prevede ca modalitate de dobândire a dreptului de proprietate asupra unui bun imobil servește actul juridic, succesiunea, accesiunea, uzucapiunea, precum și hotărârea judecătorească atunci când este translativă de proprietate efect al dobândirii cu bună – credință. [10]. Din interpretarea normei date constatăm că temei al dobândirii proprietății asupra unui bun servește hotărârea judecătorească, care după ce rămâne definitivă și irevocabilă este supusă înregistrării în Registrul bunurilor imobile. În acest context la art.117 pct(13) al Legii insolvabilității nr.149/12 statuează că, bunul din masa debitoare neînscris în registrul public se vinde numai după ce administratorul insolvabilității/lichidatorul îl înscrie, conform procedurii stabilite, în registrul public respectiv [9]. Înregistrarea

bunului se face în temeiul unei încheieri a instanței de insolvabilitate, emisă în termen de 15 zile lucrătoare de la data depunerii cererii administratorului insolvabilității/lichidatorului de constatare a faptului cu valoare juridică[9]. Ca exemplu, atunci când administratorul insolvabilității/lichidatorul în rezultatul inventarierii constată că în evidența contabilă există un bun imobil, dar din diferite motive(pierderi de acte) nu este supus înregistrării lui la Agenția Servicii Publice, dispune de dreptul înaintării acțiunii în instanța de insolvabilitate, privind constatarea faptului că bunul deținut de debitor se află în masa debitoare a debitorului insolvabil. Odată cu admiterea acțiuni, instanța dispune înregistrarea bunului imobil, în registrul bunurilor imobile. Competentă în examinarea acțiunii inițiată de administratorul insolvabilității/lichidatorul este instanța de insolvabilitate, or în conformitate cu prevederile art.5 Legea nr.149/12 instanța de insolvabilitate dispune de competența exclusivă la judecarea, în cadrul procesului de insolvabilitate, a litigiilor ce țin de masa debitoare [9] .

RĂSPUNDEREA SUBSIDIARĂ A MEMBRILOR ORGANELOR DE CONDUCERE A DEBITORULUI INSOLVABIL

O altă instituție, indirectă, care suplinesc activele debitorului în cadrul procedurii insolvabilității este, atragerea la răspunderea subsidiară a membrilor organelor de conducere. Sunt considerați ca membri ai organelor de conducere al debitorului, fondatorul întreprinderii individuale sau gospodăriei țărănești (de fermier) administratorii societăților comerciale, membrii organelor executive, membrii consiliilor de supraveghere, lichidatorii și membrii comisiilor de lichidare, contabili, debitorul persoană fizică ce desfășoară activitate individuală de întreprinzător.[9] Astfel, la cererea administratorului /lichidatorului sau creditorului, instanța de insolvabilitate poate, ca o parte sau integral pasivul neplătit al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane. Prezenta acțiune se înaintează în instanța de insolvabilitate față de persoanele care au contribuit la starea de insolvență a debitorului, printr-una din următoarele fapte; a) folosirea bunurilor sau creditelor debitorului în interes personal;b) desfăşurarea unei activităţi comerciale în interes personal sub acoperirea debitorului;c) majorarea fictivă a pasivelor debitorului şi/sau deturnarea (ascunderea) unei părţi din activul debitorului;d) procurarea de fonduri pentru debitor la preţuri exagerate;e) ţinerea unei contabilităţi fictive sau contrare prevederilor legii, precum şi contribuirea la dispariţia documentelor contabile, a documentelor de constituire;f) dispunerea continuării unei activităţi a debitorului care îl duce în mod vădit la incapacitate de plată;g) dispunerea, în luna precedentă încetării plăţilor, de a se plăti cu preferinţă unui creditor în dauna celorlalţi creditori; h) nedepunerea cererii de intentare a procesului de insolvabilitate conform prevederilor art. 14; i) comiterea cu intenție a altor fapte care au cauzat insolvabilitatea debitorului[9].

Acțiunea privind atragerea la răspunderea subsidiară a membrilor organelor de conducere se examinează prin prisma art.1998 Cod Civil al Republicii Moldova, care prevede că prejudiciul cauzat prin fapte ilicite, sau fără vinovăție se repară numai în cazurile expres prevăzute de lege [10].

Prin urmare este necesar a se reține că, pentru atragerea la răspundere subsidiară a organelor de conducere ale debitorului urmează a fi întrunite următoarele condiții: fapta prejudiciabilă;, prejudiciul - sub forma unei părți a pasivului patrimonial al debitorului insolvabil;, legătura de cauzalitate dintre faptă și pasiv;,vinovăția - sub forma intenției sau culpei și toate acestea în cumul au creat starea de insolvabilitate.

Vis-a-vis de persoanele de conducere ale debitorului, cât și acțiunile sau inacțiuni enunțate mai sus, în opinia autorului român, Dobre E răspunderea organelor de conducere a debitorului în cauză nu va putea fi angajată, dacă, organele colegiale de conducere ale persoanei juridice, s-au opus la actele ori faptele care au contribuit la starea insolvenței sau au lipsit de la luarea deciziilor, care au contribuit la starea insolvenței și au făcut să se consemneze, ulterior luării deciziei, opoziția lor la aceste decizii [8. p.99].

Conform prevederilor Legii nr.149/2012 [9],acțiunea de atragere la răspundere subsidiară se prescrie în termen de 3 ani. Prescripția începe să curgă de la data la care a fost cunoscută sau trebuia să cunoască persoana care a contribuit la apariția stării de insolvență , dar nu mai târziu de 2 ani de la data pronunțării hotărârii judecătorești de deschidere a procedurii de insolvență. Analiza practicilor referitoare la această acțiune a condus la concluzia că atragerea la răspunderea subsidiară a membrilor organelor de conducere reprezintă un remediu, ce este pus la îndemâna participanților la procedura insolvenței în vederea acoperirii unei eventuale insuficiențe a pasivului. Sumele încasate, ca urmare a tragerii la răspundere subsidiară, vor intra în averea debitorului și vor fi destinate plății creanțelor .

CONCLUZII

De-a lungul istoriei sale, știința juridică și-a delimitat domeniile obiectului investigat prin referire la ramurile dreptului. Dar sistemul de drept nu este o entitate structurală imuabilă, realitățile vieții au demonstrat cu puterea evidenței că el s-a schimbat și se schimbă mereu , evoluează continuu odată cu dezvoltarea societății. Componentele lui – fie ele norme juridice, fie instituții sau ramuri – suferă permanente mutații, parcurgând lent, dar sigur, treptele dezvoltării de la simplu la complex, de la inferior la superior. Astfel, prin acest studiu am identificat principalele instituții ale procedurii insolvabilității cum sunt poprirea, acțiunea în revendicare, atragerea la răspundere subsidiară a membrilor organelor de conducere, care au căpătat amploare în cadrul procedurii insolvabilității, și au importanță dat fiind faptul asigurării valorificării creanțelor creditorilor. Iar în rezultatul dezvoltării lor în practică de către practicieni, duc la majorarea masei debitoare, având drept scop realizarea principiului maximizării recuperării creanțelor creditorilor procedurii falimentului.

REFERINȚE:

1. TURCU, I. Tratat teoretic și practic de drept comercial. Vol. III. București: C.H.Beck,2008. 713 p. ISBN 978-973-115-394-0.
2. CĂRPENARU, St. D. Procedura reorganizării și lichidării judiciare. București: Atlax -Lex, 1996. 224 p. ISBN 973-97210-0-1.
3. ROMUL,P. V. Drept comercial, reorganizarea judiciară și falimentul. București: Victor, 2001. 304 p. ISBN 973-8128-10-2.
4. LEȘ, I. Principii și instituții de drept procesual civil. Vol. III. București: Lumina – Lex, 1999. 488 p. ISBN 973-588-116-0.
5. MĂGUREANU, F. Drept procesual civil român Vol.II. București: SYLVI, 1998, 504 p. ISBN 973-588-036-9.
6. COJUHARI,Al. Drept procesual civil. Chișinău: ÎSFEP Tipografia Centrală, 2009. 400 p. ISBN 978-9975-78-784-0.
7. SAVA, Al. Drept procesual civil. Chișinău : Bons Offices, 2012. 220 p.978-9975-80-544-5
8. DOBRE, E. Procedura insolvenței, principii, actori, atribuții. Chișinău: Garomont – Studio, 2024, 248 p. 978-9975-162-66-1.
9. Legea nr.149 din 29.06.2012 insolvabili

REGLEMENTĂRI JURIDICE PRIVIND SERVICIUL SOCIAL BARNAHUS

LEGAL REGULATIONS REGARDING THE BARNAHUS SERVICE

CZU: 341.231.14-053.2:343.541:364.442 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.45**

Aliona CHISARI-RURAK
ORCID: 0000-0003-0764-6843
E-mail: chisarialiona@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In recent decades, protecting children from violence, abuse, and exploitation has become a priority on the international agenda. In this context, the Barnahus service (a term derived from Icelandic, meaning "Children's House") represents an innovative model of multidisciplinary and interinstitutional intervention designed for children who are victims of sexual violence and other severe forms of abuse. One of the most important principles of the Barnahus model is the respect for the best interests of the child. Each stage of the process - from documenting the abuse to providing psychological support and access to justice - is adapted to the child's age, developmental level, and emotional state. At the same time, evidence is collected in a legally valid manner, avoiding re-victimization and ensuring effective cooperation between the competent authorities.*

Keywords: *barnahus, child, victim, witness, intervention, violence.*

INTRODUCERE

Într-o societate care aspiră să protejeze și să promoveze drepturile copilului, este esențial să existe mecanisme eficiente și sensibile pentru sprijinirea minorilor victime ale abuzului. Un astfel de mecanism este și serviciul Barnahus („Casa Copilului"), un model nou de intervenție, coordonare și sprijin care a fost implementat cu succes în mai multe țări europene. Inspirat de practica suedeză, acest serviciu oferă un cadru prietenos și sigur, unde copiii pot beneficia de investigație, sprijin psihologic și juridic, toate sub același acoperiș.

Cu toate că termenul „Barnahus" are un înțeles unitar, căile înființării instituțiilor Barnahus și forma lor organizatorică diferă de la țară la țară, iar uneori chiar în cadrul aceleași țări. Există diferențe cu privire la grupurile țintă, juxtapunerea rolurilor și responsabilităților, precum și cadrul de colaborare dintre parteneri în implementarea funcțiilor principale. Acestea includ, de exemplu, ce profesii desfășoară interviurile criminalistice, ce protocol judiciar se aplică sau cum sunt prestate serviciile terapeutice și medicale. Aceste diferențe de configurație operațională subliniază flexibilitatea modelului și cât de ingenios a fost adoptat în diverse sisteme juridice, structuri sociale, tradiții culturale și practici profesionale din diversele țări, fapt care îi inspiră și îi încurajează

pe cei ce vor să înființeze o instituție Barnahus. Un lucru important este că Barnahus nu este niciodată un model fix, ci mai degrabă o practică ce evoluează, gata să se adapteze nevoilor complexe ale copiilor care sunt victime sau martori ai violenței [1].

Astăzi, principiile și practicile Barnahus sunt, implicit și explicit, reflectate și promovate în multe cadre europene juridice și de politici, începând cu Consiliul Europei (CoE) și Uniunea Europeană (UE), incluzând Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale [2], Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului [3], Directiva Parlamentului European și a Consiliului privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile … [4], Directiva Parlamentului European și a Consiliului de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității … [5].

În Republica Moldova ideea dezvoltării unui astfel de serviciu specializat pentru copiii victime/martori ai infracțiunilor după modelul Barnahus a fost intens promovată de către Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii (CNPAC), începând cu anul 2006. La baza deciziei de a face pledoarie pentru dezvoltarea acestui serviciu specializat pe modelul Barnahus, a stat experiența CNPAC de acordare a asistenței copiilor în cadrul Centrului de asistență psihosocială a copilului și familiei „Amicul" [6].

Dezvoltarea serviciilor de acest fel în Republica Moldova a devenit posibilă grație modificărilor realizate în cadrul Codului de Procedură Penală al Republicii Moldova. Art. 110 din acest act prevede la etapa actuală că audierea martorului minor în cauzele penale privind infracţiuni cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violenţa în familie, precum și în alte cazuri în care interesele justiţiei sau ale minorului o cer, se va efectua de către judecătorul de instrucţie în spaţii special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio și video, prin intermediul unui intervievator. Audierea minorului se va efectua în termene restrânse. În aceleași condiții are loc și audierea victimei și părţii vătămate minore [7].

MATERIALE ȘI METODE

În cadrul prezentei cercetări ne propunem să analizăm reglementările juridice și practica Republicii Moldova în domeniul serviciilor de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor. Pentru realizarea acestei cercetări s-au utilizat metode calitative și analitice, printre care analiza documentară a legislației naționale și internaționale, studiul literaturii de specialitate și a doctrinelor juridice și sociale, analiza comparativă a practicilor din alte țări cu experiențe similare, interpretarea normelor juridice în contextul aplicărilor practice, sinteza rezultatelor pentru formularea concluziilor și recomandărilor.

Pe 27.12.2019 Guvernul Republicii Moldova a aprobat Regulamentul-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Centrului regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor și Standardele minime de calitate [8]. Centrul a fost creat tocmai din nevoie de a răspunde situațiilor vulnerabile în care se pot regăsi copiii în con-

tact cu sistemul de justiție penală. Scopul principal al acestei instituții este de a preveni revictimizarea și retraumatizarea minorilor în cadrul procesului penal. Pentru aceasta se creează un mediu sigur și prietenos în care copiii beneficiază de asistență psihologică, juridică, medicală și socială, toate oferite într-o singură locație de o echipă specializată. Intervențiile rapide și coordonate, realizate de profesioniști formați și atent selectați, urmăresc nu doar protecția imediată a copilului, ci și susținerea lui pe termen lung. Accesul în centru este reglementat clar. Copiii pot fi referiți prin încheierea unui judecător, prin demersul procurorului sau la solicitarea autorităților tutelare. În cazurile în care copilul sau reprezentantul său legal se adresează direct centrului, sunt sesizate autoritățile competente pentru inițierea procedurilor oficiale. Odată ajuns în centru, copilul este însoțit de o persoană de încredere, iar fiecare caz este coordonat de un manager special desemnat, care se ocupă de evaluarea multidisciplinară a nevoilor și de elaborarea unui plan de asistență specializat. Serviciile oferite în cadrul centrului sunt variate, adaptate la nevoile fiecărui copil. Printre acestea se numără audierea în condiții speciale, evaluarea psihologică și examinarea medico-legală. În funcție de complexitatea cazului, pot fi furnizate și servicii complementare, precum asistență juridică, sprijin psihologic în situații de criză sau protecție în caz de risc iminent. Planul de intervenție este dinamic și poate fi revizuit ori de câte ori apar noi informații sau schimbări în starea copilului. O trăsătură distinctivă a acestui serviciu este colaborarea intersectorială și abordarea multidisciplinară.

Deși, Regulamentul și Standardele minime ale serviciului de asistență integrată a copiilor victime sau martori ai infracțiunilor a fost aprobat în 2019, Centrul regional Nord, a fost fondat de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova (MMPS) în anul 2022, iar CNPAC este primul prestator acreditat de Consiliul Național de Acreditare a Prestatorilor de Servicii Sociale pentru prestarea serviciului Barnahus în Republica Moldova. Acest centru deservește 12 unități administrative: Briceni, Ocnița, Soroca, Dondușeni, Edineț, Drochia, Râșcani, Glodeni, Fălești, Sângerei, Florești și municipiul Bălți [9].

În cadrul Programului pentru protecția copiilor pentru anii 2022-2026 se prevede crearea încă a două centre de tip Barnahus, unul în zona centru, la Chișinău, și altul în zona de sud, la Cahul [10]. Până la crearea tuturor centrelor regionale, Centrul Regional Nord oferă servicii de asistență integrată beneficiarilor din întreaga țară, respectând principiul accesibilității. În contextul lipsei altor centre de tip Barnahus în Republica Moldova, Centrul Barnahus Nord a început să recepționeze tot mai multe solicitări din afara acestei regiuni. Astfel, în anul 2024 au fost înregistrate 40 de solicitări pentru 37 de copii din raioanele Basarabeasca, Nisporeni, Orhei, Rezina, Șoldănești, Telenești, Ungheni, Anenii Noi și municipiul Chișinău. În anul 2024 a avut loc o creștere semnificativă a cererii pentru servicii specializate oferite copiilor victime și martori ai infracțiunilor, de la 78 de copii asistați în 2022 la 268 de copii în 2024. Și numărul adulților care au beneficiat de asistență în cadrul Centrului a crescut semnificativ, de la 59 de adulți în primul an de activitate, până la 253 de adulți în 2024. Pe parcursul anului 2024 au fost deschise 268 de dosare, fiecare reflectând o situație în care un copil a fost victima sau martorul

unei infracțiuni cu caracter violent, a avut nevoie de asistență specializată. În funcție de nevoile identificate, copiii au beneficiat de mai multe tipuri de asistență: toți 268 de copii au trecut printr-un proces de identificare a necesităților de sprijin; 163 de copii au primit asistență psihologică de criză pentru a-i ajuta să facă față emoțiilor imediate după evenimentele traumatice; de asemenea, au avut loc 264 de audieri în condiții speciale; 162 de copii (reprezentanții legali ai acestora) au beneficiat de asistență juridică primară; au fost supuși evaluări psihologice, pentru o înțelegere mai detaliată a stărilor emoționale și comportamentale - 46 de copii și 21 de copii, victime ale abuzului sexual, au fost supuși unei examinări medico-legale [9].

Conform Raportului anual de progres pentru anul 2024 privind monitorizarea implementării Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 este prevăzut că la acțiunea 42: „Dezvoltarea și asigurarea funcționalității Centrelor regionale de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor (Nord, Centru, Sud)", MMPS a asigurat funcționalitatea Centrului regional Nord, deschis în anul 2022. Tot pe parcursul anului 2024 au avut loc etapele de proiectare și selectare a companiei de construcții pentru sediul Serviciului de tip Barnahus Sud cu sediul în municipiul Cahul, fiind obținute toate autorizațiile necesare [11].

CONCLUZII

Reieșind din cele relatate, concluzionăm că deschiderea Centrului Barnahus în regiunea de Nord a Republicii Moldova, serviciul care la etapa actuală acoperă și necesitățile copiilor din alte regiuni ale țării, este un pas mai mult decât unul necesar și important. Totodată, trebuie să evidențiem că atâta timp cât astfel de centre nu au fost încă deschise în municipiile Cahul și Chișinău, în alte regiuni ale țării rămân mulți copii care nu pot beneficia de această asistență complexă. Respectiv, considerăm oportun de a identifica mijloace financiare necesare pentru deschiderea unor astfel de centre și în alte regiuni ale țării. De asemenea, în concluzie evidențiem că este important ca toți actorii sociali, implicați în cadrul acestui proces, să înțeleagă că obligațiunile nu pot fi pasate doar către Centrul Barnahus. Fiecare actor social implicat în aceste activități de audiere și reabilitare a copilului martor sau copil victimă a unor categorii de infracțiuni, trebuie să-și exercite pe deplin și conștiincios obligațiile, Centrul fiind predestinat faptului ca toate aceste acțiuni să se desfășoare într-un singur loc, pentru a minimaliza efectele negative asupra copilului.

REFERINȚE:

1. Standardele de calitate ale modelului de servicii integrate destinate copiilor victime ale abuzului Barnahus. Ghid pentru dezvoltarea de servicii multidisciplinare integrate. Copilul - victimă și martor al violenței. Rezumat. Disponibil: https://www.barnahus.md/wp-content/uploads/2022/11/RO_StandardsSummary_FINAL.pdf.

2. Convenția Consiliului Europei privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzurilor sexuale din 25.10.2007. Disponibil: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1d9.
3. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului din 17.11.2010 Disponibil: https://rm.coe.int/16806b7ecb
4. Directiva 2011/93/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ro/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0093
5. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32012L0029.
6. https://www.barnahus.md/
7. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova: nr. 122, din 14.03.2003. Publicată: 05.11.2013. În *Monitorul Oficial,* nr. 248-251, art. 699.
8. Hotărârea Guvernului nr. 708 din 27.12.2019 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Centrului regional de asistență integrată a copiilor victime/martori ai infracțiunilor și a Standardelor minime de calitate. Publicată: 31.12.2019. În *Monitorul Oficial,* nr. 400-406, art. 1045.
9. Raportul pentru anul 2024 al Centrului Barnahus Nord. Disponibil: https://www.barnahus.md/ro-engl-raportul-pentru-anul-2024-al-centrului-barnahus-nord-versiunea-prescurtata/.
10. Hotărârea Guvernului nr. 347 din 01.06.2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acestuia. Publicată: 01.07.2022. În *Monitorul Oficial,* nr. 194-200, art. 492.
11. Raport anual de progres pentru anul 2024 privind monitorizarea implementării Programului național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026. Disponibil: file:///C:/Users/user/Desktop/RAPORT-PNPC-2024.pdf.

REFLECȚII ASUPRA PROVENIENȚEI, EVOLUȚIEI ȘI A CONCEPTELOR GENERALE CU PRIVIRE LA FRANCIZĂ

REFLECTIONS ON THE ORIGIN, EVOLUTION AND GENERAL CONCEPTS OF FRANCHISE

CZU: 347.7:334.012:659.126 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.46**

Alexandru CUZNEȚOV
ORCID: 0000-0002-2738-5620
E-mail: cuznetov_alexandru@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The problem of this study consists in identifying the origin and conceptualization of the franchise contract from the perspective that: while in the United States of America the franchise was gaining momentum, in Europe the institution of concession was developing, according to which a person acquires the right to exploit certain public services or state goods in exchange for benefits (payments) due to it. Franchising will penetrate, little by little, in Europe only in the 20th century, after it will become a successful business across the Ocean. In fact, we emphasize that franchising, as a system of marketing products and services, emerged and established itself specifically in the United States of America, being a prompt reaction against the adopted antitrust legislation.*

Keywords: *franchise conceptuality, evolution, franchise, antitrust legislation, origin.*

INTRODUCERE

Actualitatea abordării *francizei* se datorează faptului că, relațiile economice moderne devin din ce în ce mai complexe și implică, în același timp, dezvoltarea intensivă a fluctuației dreptului afacerilor, a contractelor comerciale de franciză stimulând necesitatea unei cercetări științifice a proveniență, evoluției francizei și nu în ultimul rând a conceptului general cu privire la franciză, ce pot identifică diferențierea acestuia de unele raporturi juridice asemănătoare, inclusiv de aplicarea corectă a caracterelor juridice specifice ce reiese din conceptul de franciză.

Privită din perspectiva pragmatică, *franciza* reprezintă o tehnică modernă, de natura contractuală, prin care se realizează comercializarea produselor și serviciilor, bazată pe colaborarea dintre antreprenori. Fabricantul unui produs ori prestatorul unui serviciu de succes acordă unui antreprenor dreptul de a fabrica produse ori de a presta servicii, folosind marca, tehnologia și procedeele aparținând fabricantului, respectiv prestatorului. Conceput ca o metodă de a realiza afaceri (producere sau comercializare într-un anumit teritoriu de mărfuri sau servicii lansate anterior cu succes în alte zone), **franciza are ca obiect** *acordarea unei concesiuni* [1, p.36-38] prin care beneficiarul primește de la francizor dreptul de a se angaja în producerea, ofertarea, vânzarea sau distribuirea unor bunuri sau servicii conform unui anumit plan general de marketing elaborat de francizor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Acest sistem de comercializare a produselor și serviciilor a apărut și a fost consacrat în Statele Unite ale Americii (SUA), ca o reacție împotriva legislației antitrust, care, în scopul de a contracara tendința de concentrare a capitalurilor, interzicea desfacerea mărfurilor de către producători, aceasta urmând a fi realizată de către alte companii [2, p.287]. Datorită succesului de care s-a bucurat, franciză s-a dezvoltat și s-a perfecționat dobândind o mare aplicare practică. Fabricantul produsului, respectiv prestatorul de servicii, poate stabili raporturi de franciză cu mai mulți beneficiari, întemeind o rețea de franciză. Cu toate că altor sisteme de drept franciza este cunoscută de aproape două secole, legalizarea și codificarea acesteia în Republica Moldova a fost condiționată de necesitățile reglementării raporturilor juridico-civile bazate pe regulile economiei de piață.

Prin prisma legislației Republicii Moldova, ***contractul de franciză*** este un instrument juridic ce operează în aria raporturilor de distribuție a mărfurilor și serviciilor, apariția căruia a fost pentru prima dată reglementată de legiuitorul autohton în *Legea cu privire la franchising al Republicii Moldova*, nr.1335-XIII din 1 octombrie 1997 (în continuare Legea – cu privire la franchising). Distribuția comercială – fizionomie nouă și novatoare a activității de intermediere – a fost analizată ca fiind un fenomen primordial economic [3, p.10] (corespunzând unei așa-numite *faze consumatoriste* a schimburilor economice [4, p.4, 5]). Cuvântul *franchise* provine din limba franceză, având înțelesul de privilegiu (concesiune) în vânzarea unor produse. La început, privilegiul era acordat de lege (stat) și se referea la colectarea taxelor locale, organizarea târgurilor, editarea de cărți, producerea de băuturi alcoolice, adică la monopolul statului într-un domeniu de activitate. În timp ce pe continentul American franchisingul lua amploare, în Europa se dezvolta instituția concesiunii, conform căreia o persoană dobândește dreptul de a exploata anumite servicii publice sau bunuri ale statului în schimbul unor beneficii (plăți) care revin acestuia. Franchisingul va reveni în Europa în secolul XX după ce, peste Ocean, va deveni o afacere de succes [5, p.80].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Franciza, ca modalitate de organizare a distribuției în rețea, bineînțeles, analizată din prisma juridică a contractului care generează o pluralitate de raporturi juridice între promotorul rețelei – francizorul – și beneficiari, numiți francizați, sau, în concepția legiuitorului moldovean, *franchise* [6, p.86], are la origine activitatea de concesiune, ca formă de organizare a comercializării mărfurilor în Europa.

Istoria francizei datează din 1850, când în New South Wales a fost folosit acest tip de contract în domeniul hotelier. În SUA pentru prima dată contractul de franciză a fost folosit în domeniul telecomunicațiilor, de către Western Union [7, p.3]. Tot în această țară a existat un contract de franciză între fabricanții de automobile și dealerii locali, atunci când legislația antitrust a interzis distribuirea mărfurilor (automobilelor) de către

producătorul lor, distribuirea urmând să fie făcută de alte companii. Din acest motiv, vânzarea către consumatorul direct a fost concesionată de producătorii unor societăți specializate în desfacerea mărfurilor. O astfel de concesiune constituie obiectul activității de franchising [8, p.287].

Prima franciză industrială a fost creată în 1929 în Cehoslovacia de către compania *BATA*. Tot în același timp, compania *BATA* a creat o rețea de producere și distribuire a textilelor lângă aria din *Roubaix*, numită *Pingouin* [9, p.17]. Franciza cunoaște o creștere spectaculoasă începând cu anul 1930. Francizele au apărut ca modalități de vânzare ca reacție a creșterii producției. Distribuția în sistemul de francize s-a dezvoltat treptat, datorită imposibilității producătorilor de a cumpăra proprietăți imobiliare de pe alte piețe, de a descoperi forța de munca potrivită și, mai ales, de a-și administra afacerile de la distanță. În anul 1950 acest sistem explodează odată cu apariția și dezvoltarea *restaurantelor de tip fast-food* [7, p.3]. Franciza ca instituție de drept comercial a apărut în Statele Unite ale Americii, mai exact fiind localizată pentru prima dată la finele secolului al XIX-lea în SUA [9, p.10]. Francizele la fel au înregistrat un salt spectaculos după al Doilea Război Mondial. Distribuția a cunoscut o evoluție grandioasă – de la distribuția de producție, către distribuția de servicii. Clasa medie americană, devenită mai mobilă, începea să fie interesată de restaurante de tip *drive-in*. Erau preferate francizele fast-food și tot ce era făcut repede, în viteză și, dacă se poate, din mașină, inclusiv vizionările peliculelor cinematografice. Rețeaua de șosele a adus cu ea servicii specifice: benzinării și servicii complementare. S-au dezvoltat serviciile auto, închirierile auto, comunicațiile, restaurantele, hotelurile, magazinele, toate standardizate în lanțuri de distribuție.

Este de menționat în acest sens experiența anilor `40 ai sec.XX, când companiile *Standard Oil* și *Texaco* au înființat o sumedenie de centre de acestea de-a lungul marilor trasee automobilistice americane, practică ce a fost preluată de lanțurile de hoteluri *Travelodge* și *Sleepy Bear*. Aceste francize erau de la început contracte simple, care stabileau prețul și termenele de plată și acordau puțină atenție relației de afaceri dintre părți. Accentul se punea pe revânzarea bunurilor produse de francizor. Este de subliniat faptul că, la acea vreme, francizații nu promovau o imagine comună, ci își dirijau singuri și foarte diferențiat afacerile. În anii `50 sec.XX sistemul francizei a fost revoluționat de americanul Ray Kroc, considerat părintele afacerii în sistemul de francize (business format, franchising). Ray Kroc întâmplător a descoperit, în San Bernardino (California), un magazin care vindea rapid hamburgeri la 15 cenți bucata, cartofi prăjiți și shake. Numele magazinului era *McDonald's*. La sfârșitul anilor `60, ai sec.XX, în SUA, cifra de afaceri a activităților desfășurate pe bază de francize era de aproximativ 90 de miliarde de dolari. Această cifră a crescut de șase ori în următorii treizeci de ani. În anul 1991, sistemul american de vânzări în rețeaua de francize echivala, ca valoare, cu a șaptea putere economica a lumii, expunere ce o găsim în ziarul *Financial Times* din 4 mai 1991.

În Europa anilor `90, ai sec.XX existau aproximativ 85000 de francizați și 1600 de rețele de francize. Pe piața europeană, Franța realiza 10% din comerț în sistemul de francize. Potrivit datelor publicate în martie 1997 la Salonul European de Franchising

și Comerț desfășurat la Paris, în Europa existau peste 3,5 mii de rețele de franchising cu 134 mii de franchisee, în care erau ocupați aproximativ 1 milion de salariați și se realiza peste 70 mlrd. de dolari SUA [8, p.17].

Dezvoltarea sistemului de distribuție în francize a dus la apariția primelor reglementări privind contractele de franciză. Obținerea uniformității și a garantării calității serviciilor a dus la forme prea stricte de control din partea francizorului, considerate abuzuri de către instanțele comerciale. În acest context, în anul 1979 în SUA a fost adoptata legea federala *Full Disclosure Act* (denumirea completă a legii este *Disclosure requirements and prohibitions concerning franchising and business opportunities ventures*; legea, având forța juridică a unei legi federale, a fost votată în anul 1978 de către Federal Trade Commission) [8, p.223]. Legea a restrâns francizorului libertatea de a impune francizatului anumite condiții prin contractul de franciză. Mai mult, francizorul a fost obligat să furnizeze beneficiarului informații precontractuale despre metodele folosite ca *know-how* sau date economice și juridice despre afacerea etc.

În Europa, Curtea de Justiție a Comunităților Europene a reglementat în anul 1986 franciza ca figură juridică distinctă. Doi ani mai târziu, Comisia Comunităților Europene a adoptat Decizia nr.4087/1988 cu privire la concurența și acordurile de franciză. În această Decizie ***franciza*** este definită ca un *ansamblu de drepturi de proprietate industrială sau intelectuală privind mărci, nume comerciale, firme, desene și modele, drepturi de autor, savoir faire (know-how) sau brevete, destinate a fi exploatate pentru revânzarea de produse și prestarea de servicii de către utilizatorii finali*. Pe de alta parte, francizorii și beneficiarii s-au organizat în asociații și au adoptat propriile norme de conduită. În anul 1971 a fost înființată *Federația Franceză de Franciză* care în 1972 a adoptat un Cod deontologic, revizuit ulterior. Tot în 1972 s-a înființat *Federația Europeană de Franciză*, care a adoptat Codul deontologic European al Francizei, intrat în vigoare la 1 ianuarie 1991. În SUA, în anul 1992 a luat ființă *American Association of Franchisees and Dealers* (Asociația Americană de franciză și de dealeri). Asociația a adoptat *The Franchise Bill of Rights* (Legea cu privire la franciză) și *Fair Franchising Standards* (Standardele juste în Franchising), documente ce conțin reguli de conduită a afacerii în sistem de francize.

De asemenea, s-a înființat *Asociația Internațională de Franciză*, care a adoptat un Cod Etic riguros, având la bază reguli de conduită, bine stabilite și foarte exigente. Pe baza informațiilor oferite de Asociațiile Naționale de Franciză, în anul 1995 Arthur Andersen, în colaborare cu *Consiliul Mondial al Francizei*, a întocmit și a publicat un studiu cu privire la răspândirea francizei în lume [11]. În prezent, francizele pătrund pe toate continentele, în toate țările, în cele mai diverse domenii de activitate și răspund tendinței de globalizare a economiei mondiale și de unificare a pieței internaționale. Datorită originii sale americane și, îndeosebi, naturii și inspirației sale pur economice, acest contract fiind o creație a comercianților nevoiți de legislația restrictivă să adopte un subterfugiu menit a le asigura supraviețuirea, precum și datorită importului ca atare în spațiul european, contractul de franciză prezintă particularități care îl exclud din matri-

cea clasică a contractelor comerciale. Poziția de independență juridică a francizatului – aderent la rețea – dublată însă de precaritatea financiară a acestuia [12, p.17-18], precum și interesul comun al celor doi pentru dezvoltarea și bunul mers al rețelei, îl determină pe beneficiar, poate mai mult ca în cazul oricărui alt tip de contract, să-și *plaseze* toată încrederea sa în francizor.

Așa, cum aprecia președintele Curții de Apel din Mans, dl. Christian Jassogne, la deschiderea seminarului având ca temă *Contractul de franciză*, organizat la Liège în septembrie 2000, *până a susține că în redactarea contractului de franciză nu se poate strecura nici cea mai mică lipsă de loialitate nu rămâne decât un pas pe care, personal, îl trec cu bucurie* (preambul susținut de dl Christian Jassogne la deschiderea seminarului organizat în 29 septembrie 2000 la Liège, pe teme de francizei) [13, p.4]. Echilibrul sub al cărui semn este redactat contractul de franciză va *jongla* cu interdependența părților, adaptată însă necesității de a respecta legislația, în special a celei din domeniul concurenței, cu care interferează adesea [14, p.38].

Pentru a-și apăra și promova interesele, numeroase companii de producție, distribuție și prestări de servicii care folosesc aceasta tehnica de comercializare s-au grupat, în organisme naționale, regionale sau internaționale, precum: Federația Franceză de Franchising, înființată în anul 1971; Asociația Italiană de Franchising, înființată în anul 1972; Asociația Britanică de Franchising, înființată în anul 1977; Asociația Europeană de Franchising, înființată în anul 1971; Asociația Internațională de Franchising (IFA), cu sediul în Washington, înființată în anul 1960, care este o organizație internațională de franchising, întrucât grupează companii din toată lumea.

Actualmente, se estimează că în Europa funcționează peste 4,5 mii de rețele de franciză, fiecăreia revenindu-i în medie câte 37 de parteneri, în care se realizează peste 150 mlrd. dolari SUA. Totuși, nivelul de dezvoltare a afacerilor prin franciză în Europa este cu mult inferior față de SUA, unde volumul acestor afaceri este trecut de 600 mlrd. dolari SUA [8, p.17]. Sunt cunoscute mari rețele de franciză, care depășesc granițele unei țări; de exemplu *McDonald's, Pizza Hut, Andy's Pizza* în domeniul restaurantelor; *Sofitel*, *Holiday Inn* în domeniul hotelier; *Avis* în domeniul închirierii autoturismelor etc.

Folosirea francizei prezintă incontestabile avantaje: pentru fabricantul produsului, respectiv prestatorul de servicii, sistemul prezintă avantajul că îl *degrevează* de operațiunea de comercializare a produsului și serviciului, putându-se consacra producției, perfecționării produsului ori serviciului; pentru beneficiar, avantajul constă în posibilitatea desfășurării unei activități de fabricare și comercializare a unor produse, respectiv prestarea unor servicii cu risc comercial mai redus, deoarece în desfășurarea activității de întreprinzător folosește o marcă de renume care s-a impus pe piață [15, p.582]. Deși, fabricantul de produse ori prestatorul de servicii și beneficiarul sau beneficiarii vor desfășura activitatea de întreprinzător în mod independent, totuși, grație raporturilor de franciză, pentru consumatori se creează imaginea unui produs sau serviciu unic, a cărui calitate este garantată de marca fabricantului sau a prestatorului de servicii.

Franciza poate fi definită ca fiind *un sistem de comercializare bazat pe o colaborare continuă între persoanele fizice sau juridice ce au calitatea de antreprenor, independente din punct de vedere financiar, prin care o persoană, denumită* francizor*, acordă unei alte persoane, denumită* beneficiar, *dreptul de a exploata sau de a dezvolta o afacere, un produs, o tehnologie sau un serviciu.* Din definiția dată rezultă și caracteristicile specifice ale francizei: franciza este un sistem de comercializare a produselor și serviciilor; franciza se bazează pe colaborarea continuă între comercianții parteneri; franciza este o tehnică juridică de natură contractuală; Franciza are ca scop crearea unui mecanism de multiplicare a unei afaceri de succes. Din cele relatate rezultă că funcția definitorie a francizei constă în aptitudinea acesteia de a transpune pe o piață, în aceleași condiții și parametri, o afacere care și-a dovedit deja succesul pe o altă piață.

După ***obiectul*** ei, franciza este de trei feluri:

a) *Franciza industrială (de producție).* În cazul francizei industriale, beneficiarul fabrică el însuși, pe baza mărcii și tehnologiei francizorului, anumite produse pe care le vinde sub marca francizorului.

b) *Franciza de distribuție (de produse).* În cazul francizei de distribuție, beneficiarul vinde, folosind marca francizorului, anumite produse fabricate de francizor *(franciza de producător).* Beneficiarul poate vinde sub marca francizorului și produse fabricate de terți, în baza mărcii francizorului *(franciza de distribuitor).*

c) *Franciza de servicii.* În cazul francizei de servicii, beneficiarul prestează el însuși anumite servicii, folosind marca și procedeele francizorului.

În privința rețelei de franciză, privită la general, francizorul care deține marca sau tehnologia unui produs sau serviciu le valorifică prin conferirea unui drept de exploatare a acestora mai multor beneficiari, astfel încât se creează o rețea de franciza privind comercializarea produsului ori serviciului în cauză.

CONCLUZII

Prin urmare, rețeaua de franciză cuprinde un ansamblu de raporturi contractuale între un francizor și mai mulți beneficiari, în scopul promovării unei tehnologii, a unui produs sau serviciu, precum și pentru dezvoltarea producției și distribuției unui produs sau serviciu. De menționat, că rețeaua de franciză se naște prin stabilirea raporturilor de franciza între francizor și beneficiari, dar aceasta nu duce la constituirea unei persoane juridice. Franciza trebuie exploatată în așa fel încât să permită păstrarea identității și renumelui rețelei pentru care francizorul este garant. Prin organizarea și dezvoltarea ei, rețeaua de franciza trebuie să contribuie la ameliorarea producției și/sau a distribuției de produse și/sau de servicii. În calitatea sa de inițiator și de garant al rețelei de franciză, francizorul trebuie să vegheze la păstrarea identității și reputației rețelei de franciză.

REFERINȚE:

1. CUZNEȚOV Al. *Conceptualizarea contractului comercial de concesiune.* Revista Națională de Drept, nr.1, 01.2017.
2. MACOVEI I. *Dreptul comerțului internațional*. Iași: Junimea, 1980.
3. COSTIN C.M. *Distribuția comercială în rețea*. București: Rosetti, 2004, p.10. Autorul preia, alături de alți specialiști în dreptul distribuției, explicația economistului J.-B. Say.
4. FERRIER D. *Droit de la distribution*. 2éme éd., Paris: Litec, 2000.
5. ROȘCOVAN M. *Franchising: tehnică de afaceri și oportunități pentru antreprenori*. Chișinău: PRAG-3, 2002.
6. Legea cu privire la franchising nr.1335-XIII din 1 octombrie 1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.82-83.
7. COSTIN Ș. *Contractul de franciză*. București: Lumia Lex, 2012.
8. ROȘCOVAN M., GOLOVCO V., BULAT V. *Franchising: tehnică de afaceri și oportunități pentru antreprenori*. Chișinău: PRAG-3, 2002.
9. LELOUP J.-M. *La franchise. Droit et pratique.* 3-éme éd., Paris: Encyclopédie Dalloz, 2000.
10. VARTIRE D.I. *Contractul internațional de Franciză*. București: Universul Juridic, 2010.
11. *Apariția și evoluția francizei*. Disponibil: https://www.manager.ro/articole/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-francize-7/aparitia-si-evolutia-francizei-515.html [Accesat: 23.06.2025].
12. BENSOUSSAN H. *Le droit de la franchise*. 2-éme éd. Rennes: Apogée, 1993.
13. *Le contrat de franchise, Séminaire organisé à Liège 2000*. Bruxelles: Bruylant, 2001.
14. MOCANU M. *Contractul de Franciză*. București: Universul Juridic, 2013.
15. CĂRPENARU S.D. *Tratat de drept comercial român*. București: Universul Juridic, 2016.

VÂNZAREA ÎNTREPRINDERII CA UN COMPLEX PATRIMONIAL UNIC ÎN PROCEDURA DE INSOLVABILITATE: STUDIU COMPARATIV REPUBLICA MOLDOVA VS. ROMÂNIA

SALE OF THE ENTERPRISE AS A UNIQUE PROPERTY COMPLEX IN INSOLVENCY PROCEEDINGS: COMPARATIVE STUDY REPUBLIC OF MOLDOVA VS. ROMANIA

CZU: 347.427:334.7:340.5(478:498) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.47**

Svetlana FANARI
ORCID: 0009-0005-3416-1974
E-mail: fanarisv79@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the current economic context, businesses face significant challenges, particularly in evaluating their value and managing crisis situations such as insolvency. Within this framework, the concept of an enterprise extends beyond financial aspects to include the unique patrimony it possesses. The sale of this patrimony becomes a complex process that requires a detailed analysis of its legal and economic implications. This article examines the regulation of the sale of an enterprise as a unique patrimonial complex within insolvency procedure in the Republic of Moldova and Romania. It identifies the conceptual and regulatory differences between the two legal systems, as well as the effects of this form of asset realization on creditors, debtors, and the broader economic cycle.*

Keywords: *enterprise, insolvency, Moldova, patrimonial complex, sale-purchase, Romania.*

INTRODUCERE

Termenul „întreprindere” are, în legislația actuală, o semnificație ambiguă. Deși există o reglementare clară, el este definit expres în Legea nr. 845/1992 privind antreprenoriatul și întreprinderile. Conform acestei legi, întreprinderea este forma organizatorico-juridică a activității antreprenoriale, fiind un agent economic cu denumire proprie, creat de antreprenor potrivit legii [1, art. 3]. Poate avea statut de persoană juridică sau fizică, ambele având aceleași drepturi și obligații, cu excepția modului de răspundere patrimonială. Statutul de subiect de drept se dobândește prin înregistrarea oficială.

În Republica Moldova și România, legislațiile naționale prevăd posibilitatea vânzării întreprinderii ca un tot – „patrimoniu unic” – în cadrul procedurilor de insolvabilitate, conferindu-i un regim special. Deși scopul este similar, diferențele legislative și de practică dintre cele două sisteme se reflectă în condițiile, efectele juridice și poziția creditorilor.

Această formă de vânzare ridică provocări juridice și economice, precum identificarea elementelor componente, evaluarea valorii, protecția creditorilor, asigura-

rea transparenței și prevenirea pierderii valorii activului. Din aceste motive, o analiză comparativă a reglementărilor din Moldova și România este esențială pentru a evalua eficiența acestui instrument juridic.

Scopul articolului este de a examina regimul juridic al vânzării întreprinderii ca „patrimoniu unic" în procedurile de insolvabilitate din Republica Moldova și România. Studiul identifică asemănările și diferențele dintre cele două sisteme, evidențiază avantajele și limitele fiecăruia și formulează concluzii privind impactul asupra protecției creditorilor și conservării valorii economice a întreprinderii. Analiza se bazează pe compararea cadrului normativ din cele două state, cu accent pe reglementările privind vânzarea întreprinderii ca patrimoniu unic, utilizând surse legislative, doctrinare și jurisprudențiale relevante.

MATERIAL ȘI METODĂ

Lucrarea are la bază o metodologie de cercetare juridică comparativă, care îmbină analiza normativă cu evaluarea doctrinară și jurisprudențială. Studiul se axează pe examinarea reglementărilor legale aplicabile în Republica Moldova și România privind vânzarea întreprinderii ca un complex patrimonial unic în cadrul procedurii de insolvabilitate.

În primă fază, a fost efectuată o analiză detaliată a legislației primare relevante, în special Legea nr. 149/2012 privind procedura de insolvabilitate din Republica Moldova și Legea nr. 85/2014 privind procedura insolvenței din România, alături de dispozițiile codurilor civile naționale. Ulterior, s-au consultat surse doctrinare relevante, inclusiv articole de specialitate, comentarii legislative și lucrări monografice, pentru a evidenția interpretările existente în literatura juridică.

Metoda comparativă a permis identificarea asemănărilor și diferențelor între cele două sisteme juridice, evidențiind modul în care fiecare stat reglementează vânzarea întreprinderii în bloc și impactul asupra creditorilor, debitorilor și circuitului economic. Cercetarea a inclus și analiza jurisprudenței relevante, în special a deciziilor instanțelor de insolvență și a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE), acolo unde a fost aplicabil.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Vânzarea întreprinderii în cadrul procedurii de insolvabilitate (sau faliment) reprezintă un mecanism strategic pentru conservarea valorii economice a activelor și satisfacerea maximală a creditorilor. Această formă de valorificare depășește logica clasică a lichidării prin dezmembrare și propune o abordare funcțională, care tratează întreprinderea ca un patrimoniu coerent, susceptibil de a fi transferat în bloc. Atât legislația Republicii Moldova, cât și cea a României prevăd această opțiune, însă cu diferențe semnificative în privința cadrului procedural, a infrastructurii de aplicare și a maturității practicii judiciare.

Conform Legislației R. Moldova vânzarea întreprinderii ca un complex patrimonial unic în cadrul procedurilor judiciare de insolvabilitate reprezintă un mecanism modern destinat eficientizării recuperării creanțelor și conservării valorii economice a activului debitorului. Articolul 129 din Legea nr. 149/2012 privind procedura de insolvabilitate a Republicii Moldova oferă cadrul normativ necesar pentru desfășurarea acestei operațiuni complexe, stabilind condițiile, etapele și efectele juridice asociate procesului.

Norma consacră posibilitatea ca, în cadrul falimentului sau restructurării, întreprinderea debitorului să fie vândută ca ansamblu funcțional, cu acordul expres al adunării creditorilor. Această cerință reflectă principiul consensual al procedurii colective și legitimează tranzacția din perspectiva interesului comun al creditorilor. Mecanismul în sine presupune înstrăinarea tuturor bunurilor destinate activității economice, inclusiv a celor necorporale – cum sunt denumirea comercială, mărcile, licențele sau autorizațiile. Astfel, întreprinderea este tratată nu doar ca o simplă sumă de active, ci ca un patrimoniu organizat, unitar și funcțional, apt de a-și continua activitatea sub o nouă conducere.

Un aspect esențial al reglementării este legat de protecția titularilor drepturilor de separare. Potrivit legii, vânzarea poate avea loc doar după satisfacerea acestor drepturi sau cu acordul expres al titularilor. În situația în care vânzarea este realizată înaintea satisfacerii acestor drepturi, cumpărătorul dobândește obligația de a le onora. Această prevedere este în mod evident menită să asigure echilibrul dintre eficiența procedurii și respectarea drepturilor patrimoniale opozabile masei debitoare.

Un element de continuitate juridică remarcabil este reprezentat de transferul tuturor contractelor de muncă către noul cumpărător, care devine succesor în drepturi și obligații ale angajatorului. Această soluție contribuie la menținerea stabilității sociale și la evitarea unor conflicte de muncă, în timp ce întărește dimensiunea de salvare a întreprinderii, nu doar de lichidare. Totodată, vânzarea are loc, de regulă, prin licitație sau concurs, dar legea permite adunării creditorilor să stabilească o altă metodă, oferind astfel o flexibilitate procedurală adaptabilă fiecărui caz.

Procedura de valorificare presupune publicarea unui aviz cuprinzător, care include detalii despre activul scos la vânzare, condițiile de participare, prețul inițial și criteriile de adjudecare. Se asigură astfel transparența și concurența, principii fundamentale într-o procedură de natură economică și juridică. Cu toate acestea, în situația în care este depusă o singură cerere de participare, adunarea creditorilor poate decide adjudecarea întreprinderii fără reluarea licitației, ceea ce poate ridica semne de întrebare privind maximizarea valorii obținute și egalitatea de tratament a potențialilor ofertanți.

Contractul de vânzare-cumpărare este încheiat în termen de 20 de zile de la licitație sau concurs [2, art. 129, pct. (11)], fiind confirmat de instanța de insolvabilitate și înregistrat la autoritatea competentă. Această confirmare judiciară oferă securitate juridică tranzacției și întărește caracterul oficial al transmiterii patrimoniului. În eventualitatea în care câștigătorul licitației refuză încheierea contractului, acontul său este reținut în masa debitoare, protejând astfel interesele procedurii și ale creditorilor.

Suma obținută din vânzare intră în masa debitoare și se distribuie conform legii [2, art. 129, pct. (14)]. Într-un scenariu optim, când veniturile permit satisfacerea integrală a creanțelor, procedura poate fi închisă, iar debitorul reabilitat. Această finalitate evidențiază scopul constructiv al reglementării: nu anihilarea întreprinderii, ci redresarea sa, chiar și prin transfer către un nou titular.

Totuși, aplicarea practică a articolului 129 relevă mai multe provocări. Una dintre cele mai importante ține de evaluarea întreprinderii ca ansamblu funcțional. Legea nu prevede o metodologie unitară, ceea ce poate duce la subevaluări sau supraevaluări și implicit la litigii. În plus, lipsa unei platforme naționale de licitații electronice specializate în vânzarea afacerilor limitează vizibilitatea activelor și reduce interesul investitorilor, mai ales în regiuni slab dezvoltate.

Mai mult, regimul juridic al contractelor în derulare, al licențelor netransferabile sau al autorizațiilor cu valabilitate limitată nu este tratat suficient de clar. Acest fapt creează incertitudini și poate descuraja potențialii cumpărători. De asemenea, lipsa unui ghid practic destinat lichidatorilor și administratorilor privind evaluarea integrată a întreprinderii determină o aplicare neuniformă a normei, contrar cerințelor de previzibilitate și eficiență.

Această reglementare recunoaște caracterul specific al întreprinderii ca ansamblu economic, integrând ideea că o vânzare unitară poate păstra valoarea activelor, menține fluxurile de activitate și chiar conserva locurile de muncă. Cu toate acestea, aplicarea practică a acestui instrument este limitată de mai mulți factori:

1. Rolul limitat al lichidatorului: În practică, lichidatorii preferă deseori vânzarea pe active individuale, care este mai ușor de gestionat și mai rapidă, chiar dacă adesea rezultă în pierderea valorii globale a întreprinderii.
2. Lipsa investitorilor interesați: Din cauza riscurilor juridice, fiscale și comerciale asociate cu preluarea unei întreprinderi aflate în insolvabilitate, numărul potențialilor cumpărători este extrem de redus.

În concluzie, articolul 129 din Legea insolvabilității oferă un cadru legal valoros și modern pentru valorificarea integrată a patrimoniului debitorului. Acesta promovează o abordare funcțională a activității economice și urmărește atât recuperarea creanțelor, cât și menținerea unei dinamici economice sustenabile. Cu toate acestea, este necesară o reformă legislativă complementară, care să includă: clarificări metodologice privind evaluarea, dezvoltarea unei infrastructuri digitale pentru valorificarea activelor, precum și instruirea profesională continuă a practicienilor în insolvabilitate.

România oferă un cadru legislativ mult mai structurat și flexibil pentru vânzarea întreprinderii în procedura de insolvență, reglementat de Legea nr. 85/2014 privind procedura insolvenței. Această lege consacră posibilitatea valorificării afacerii ca un „ansamblu funcțional", atât în etapa de reorganizare, cât și în lichidare. Transferul de afacere în cadrul procedurii de insolvență constituie o practică inovatoare și eficientă pentru asigurarea continuității activității economice a debitorului, salvarea valorii economice a întreprinderii și protejarea interesului creditorilor.

Potrivit art. 154 alin. (1) din Lege, administratorul judiciar sau lichidatorul poate dispune vânzarea bunurilor debitorului „în bloc sau individual, în funcție de ceea ce este mai avantajos pentru masa credală". În continuare, legea permite vânzarea „afacerii ca ansamblu funcțional", inclusiv cu transferul contractelor în derulare, licențelor, autorizațiilor și chiar al salariaților, dacă sunt respectate cerințele legale și se asigură acordul părților implicate [3, art. 156].

Regimul românesc al vânzării întreprinderii ca patrimoniu unic se remarcă printr-o serie de avantaje structurale care contribuie la eficiența și atractivitatea acestui instrument în cadrul procedurilor de insolvență. Un prim punct forte constă în existența unor proceduri predefinite, detaliate în chiar anexa Legii privind procedura insolvenței, care reglementează clar pașii necesari pentru desfășurarea licitațiilor și a negocierilor directe. Această reglementare precisă oferă un cadru previzibil și transparent pentru toți actorii implicați – administratori, judecători, creditori și potențiali investitori.

Un al doilea avantaj major este reprezentat de încurajarea reorganizării prin planuri preambalate (prepackaged plans), adică planuri de reorganizare care sunt negociate în prealabil cu investitori interesați să preia afacerea imediat după deschiderea procedurii. Acest mecanism permite o tranziție rapidă și eficientă, evitând degradarea valorii întreprinderii și asigurând continuitatea operațională.

Totodată, în România s-a format o practică judiciară consolidată care sprijină activ vânzarea întreprinderii ca unitate funcțională, mai ales în domenii precum industria producătoare și sectorul de retail, unde continuitatea operațiunilor este esențială pentru păstrarea valorii economice. Această jurisprudență favorabilă conferă încredere practicienilor și investitorilor în viabilitatea procedurii.

Nu în ultimul rând, regimul românesc beneficiază de un interes crescut din partea investitorilor, în special al fondurilor de investiții și al companiilor aparținând unor grupuri multinaționale. Aceștia sunt permanent în căutare de active cu potențial de relansare, ceea ce face ca întreprinderile aflate în dificultate, dar cu valoare de piață, să poată fi valorificate rapid și eficient. Acest interes ridicat contribuie la maximizarea masei credale și, implicit, la succesul procedurii de insolvență.

Legea nr. 85/2014 consacră în mod expres posibilitatea transferului de afacere în cadrul reorganizării, reglementând printre măsurile adecvate implementării planului de reorganizare și „transmiterea tuturor sau a unora dintre bunurile averii debitorului către una ori mai multe persoane fizice sau juridice, constituite anterior ori ulterior confirmării planului" [3, art. 133 alin. (5) lit. c].

Această dispoziție permite elaborarea unor planuri de reorganizare pre-pregătite (pre-packed), prin care activele viabile și creanțele garantate sunt transferate către entități special create – SPV-uri (Special Purpose Vehicles) – într-o manieră care asigură continuitatea activității și conservarea valorii întreprinderii. Spre deosebire de fuziune sau divizare, în cadrul reorganizării prin transfer de afacere contraprestația are natură bănească, garantând un flux de numerar util acoperirii pasivului debitorului.

O analiză riguroasă impune clarificarea raportului dintre transferul de afacere și alte forme de reorganizare, consacrate în dreptul societar. Conform [4, art. 232–233], reorganizarea societății presupune fuziunea, divizarea și transformarea acesteia. Totuși, în realitate, restructurarea poate include operațiuni mai largi, cum ar fi: transferul de active (parțial sau total); reconfigurarea structurii de capital; externalizarea unor funcțiuni economice prin transferul acestora către entități terțe.

Totodată, conform Legii fiscale a României „Nu constituie livrare de bunuri [5, art. 270 alin. (7)] transferul total sau parțial al tuturor activelor, în cazul fuziunii sau divizării, precum și în cazul transferului de active, dacă beneficiarul este o persoană impozabilă și utilizează bunurile respective în scopul desfășurării unei activități economice."

În materie fiscală, reorganizarea include toate formele de transfer de active, nu doar cele clasice de fuziune sau divizare, iar Legea insolvenței reflectă această viziune complexă, incluzând restructurarea operațională, financiară și corporativă a debitorului [3, art. 5 pct. 54].

Transferul de afacere în cadrul procedurii insolvenței este un instrument de salvare a valorii și de optimizare a rezultatului economic pentru creditori. Reglementarea expresă în Legea insolvenței, coroborată cu acceptarea sa în doctrină și jurisprudență, confirmă valoarea acestui mecanism în procedura de reorganizare, dar și în faza falimentului. Extinderea noțiunii de reorganizare dincolo de limitele Codului civil este nu doar oportună, ci necesară, într-un mediu economic în care adaptabilitatea și inovația sunt esențiale pentru supraviețuirea afacerilor aflate în dificultate.

Dificultatea de evaluare a întreprinderii, în special în lipsa unor standarde naționale clare privind elementele intangibile precum fondul de comerț sau goodwill-ul, generează riscuri de subevaluare sau contestații. De asemenea, transferul licențelor, contractelor și autorizațiilor este uneori condiționat de consimțământul unor terți, ceea ce complică și descurajează finalizarea tranzacției.

Pentru ca vânzarea întreprinderii ca patrimoniu unic să devină un instrument eficient și frecvent utilizat, se impun intervenții legislative, instituționale și profesionale. Este necesară completarea cadrului legal cu dispoziții clare privind evaluarea unitară a întreprinderilor, pașii procedurali ai valorificării globale și criteriile pentru alegerea acestei metode. Totodată, introducerea unor facilități fiscale pentru investitorii care preiau întreprinderi în dificultate – precum scutiri de TVA sau reduceri de taxe – poate stimula interesul și dinamiza piața. În paralel, este esențială formarea continuă a practicienilor în domenii precum evaluare economică, managementul tranzacțiilor complexe și due diligence, astfel încât să se asigure o aplicare profesionistă a acestui instrument.

CONCLUZII

Vânzarea întreprinderii ca un complex patrimonial unic în cadrul procedurii de insolvabilitate constituie un mecanism juridic cu valențe economice și sociale profunde. Această metodă de valorificare nu doar permite recuperarea eficientă a creanțelor, ci contribuie și la conservarea valorii economice a întreprinderii, la protejarea locurilor

de muncă și la menținerea continuității activității economice. Studiul comparativ dintre Republica Moldova și România evidențiază existența unor diferențe semnificative atât la nivel normativ, cât și în planul aplicabilității practice.

În timp ce cadrul legal din Republica Moldova, reglementat de art. 129 din Legea nr. 149/2012, recunoaște vânzarea patrimoniului în bloc, aplicarea acestuia este adesea afectată de lipsa unor metodologii clare, de insuficiența infrastructurii de valorificare și de o reticență generală a practicienilor în utilizarea acestui instrument. Prin contrast, legislația românească, în special Legea nr. 85/2014, oferă un cadru detaliat, predictibil și eficient, sprijinit de practici judiciare bine consolidate și de un interes real al investitorilor pentru preluarea unor afaceri viabile în dificultate.

Analiza efectuată relevă faptul că succesul acestui mecanism depinde în mod esențial de trei factori: claritatea și flexibilitatea reglementărilor legale, existența unei infrastructuri instituționale care să faciliteze vânzarea afacerilor în bloc, precum și profesionalismul actorilor implicați în procedurile de insolvabilitate. În lipsa unei abordări sistemice și interconectate a acestor elemente, vânzarea întreprinderii ca patrimoniu unic riscă să rămână o opțiune teoretică, rar aplicată în practică.

REFERINȚE:

1. Legea nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenoriat şi întreprinderi
2. (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138560&lang=ro#)
3. Legea nr. 149/2012 insolvabilității
4. (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146832&lang=ro)
5. Legea nr. 85/2014 privind procedura insolvenței
6. (https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/159286)
7. Codul civil al României (https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/175630)
8. Codul fiscal al României (https://static.anaf.ro/static/10/Anaf/legislatie/Cod_fiscal_norme_2023.htm)
9. Jurisprudența CJUE, cauza C-497/01, Zita Modes (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62001CJ0497)

INTERPRETAREA SINTAGMEI „O PARTE” DIN ART. 248 ALIN. (1) AL LEGII INSOLVABILITĂȚII ÎN CONTEXTUL RĂSPUNDERII PATRIMONIALE A ORGANELOR DE CONDUCERE

INTERPRETATION OF THE PHRASE “A PARTY” IN ARTICLE 248 PARAGRAPH (1) OF THE INSOLVENCY LAW IN THE CONTEXT OF THE PROPERTY LIABILITY OF MANAGEMENT BODIES

CZU: 347.513:347.427:347.4(478)(094.5) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.48**

Tudor LEȘANU
ORCID: 0009-0001-3502-0381
E-mail: lesanu.avocat@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the legal controversy surrounding the extent of the obligation to cover the debtor's liabilities by the members of the management bodies within the framework of subsidiary liability as regulated by the Insolvency Law. It analyzes the divergent case law resulting from the restrictive interpretation of the phrase "a part" in Article 248 paragraph (1), highlighting the implications of this interpretation on lower-ranking creditors. The article formulates proposals aimed at correcting this normative and practical imbalance. It further argues that such restrictive readings undermine the compensatory function of liability and may distort the principle of equal treatment among creditors. A comparative perspective is also introduced, drawing on foreign legal systems to demonstrate the need for a coherent and functional interpretation aligned with the remedial purpose of insolvency law.*

Keywords: *insolvency, liability, one party, case law, management bodies.*

INTRODUCERE

Instituția răspunderii subsidiare în procedura de insolvabilitate este concepută pentru a sancționa conduita culpabilă a membrilor organelor de conducere care a generat sau a agravat starea de insolvabilitate a debitorului.

Într-un context economic tot mai complex și imprevizibil, în care riscurile de incapacitate de plată a agenților economici se multiplică, instituirea unui cadru juridic clar privind răspunderea membrilor organelor de conducere capătă o relevanță practică și teoretică sporită. Nu este vorba doar de un mecanism sancționator, ci și de un instrument de restabilire a echilibrului patrimonial afectat prin fapta prejudiciabilă și de descurajare a comportamentului abuziv sau neglijent în administrarea patrimoniului societății.

Mai mult, răspunderea subsidiară trebuie privită și ca o expresie a solidarității juridice între debitor și persoanele care au beneficiat direct sau indirect de gestionarea defectuoasă a activelor, fiind astfel chemați să suporte consecințele materiale ale deciziilor

lor. În lipsa unei aplicări coerente și funcționale a acestei forme de răspundere, însăși finalitatea procedurii de insolvabilitate riscă să fie deturnată, transformând-o într-un mecanism formal lipsit de eficiență reparatorie.

În asemenea considerente abordarea unei reglementări univoce a răspunderii subsidiare este esențială pentru un sistem juridic modern, care să protejeze eficient interesele economice ale statului, cât și ale mediului privat și să promoveze responsabilitatea în cadrul organelor de conducere din cadrul persoanelor juridice. Într-o economie în care interdependențele dintre creditori și debitori sunt din ce în ce mai complexe, iar impactul falimentelor poate produce efecte sistemice, calitatea normei juridice și a interpretării acesteia capătă un rol central.

METODE ȘI MATERIALE

Demersul științific realizat în cadrul prezentului studiu se fundamentează pe o abordare integrativă, deopotrivă teoretico-normativă și jurisprudențială, menită să clarifice conținutul și aplicabilitatea sintagmei „o parte" din art. 248 alin. (1) al Legii insolvabilității nr. 149/2012. Analiza se axează pe examinarea critică a textului legal, corelat cu practica judiciară recentă și opiniile doctrinare relevante din spațiul național și comparat.

Una din cele mai contradictorii interpretări promovate în jurisprudență se referă la mărimea creanțelor creditorilor ce pot fi recuperate prin prisma acestei instituții datorate sintagmei de "*o parte*" prevăzute în cuprinsul normei de la art. 248 alin. (5) din cuprinsul Legii insolvabilității [1].

Textul art. 248 alin. (1) a generat o practică judiciară controversată, în care instanțele limitează întinderea răspunderii persoanelor culpabile doar la creanțele validate de rang superior (garantate și rangurile II – V), excluzând din sfera răspunderii creanțele de rang inferior (dobânzi, penalități, împrumuturi ale asociaților).

Pentru o mai bună înțelegere a problematicii analizate, este utilă raportarea la un exemplu din jurisprudență [2]. În cauza respectivă, lichidatorul a formulat o cerere de atragere la răspundere subsidiară a administratorului statutar și asociat unic al debitorului insolvabil, solicitând obligarea acestuia la repararea integrală a prejudiciului cauzat masei credale, în cuantum de 25 000 000 lei. Potrivit cererii, această sumă includea creanțe validate în cuantum de 8 015 657,93 de lei, încadrate în rangul V, iar restul sumei reprezenta creanțe validate cu un rang inferior.

Instanța de insolvabilitate a admis acțiunea doar în parte, reținând temeinicia argumentelor lichidatorului în privința prejudiciului aferent creanțelor de rangul V și dispunând încasarea acestuia de la persoana vizată. În ceea ce privește partea din prejudiciu corespunzătoare creanțelor de rang inferior, instanța a respins cererea, fără a infirma existența prejudiciului, ci motivând doar că acesta nu ar fi susceptibil de acoperire în temeiul răspunderii reglementate de art. 248 alin. (1) din Legea insolvabilității.

O asemenea soluție judiciară poate genera confuzie pentru cei nefamiliarizați cu ierarhia creanțelor în cadrul procedurii de insolvabilitate. Deși, instanța constată existența unui prejudiciu total, executarea în sarcina organului de conducere se dispune doar pen-

tru partea corespunzătoare creanțelor de rang prioritar (rangul V), lăsând fără acoperire partea restantă aferentă creanțelor subordonate. Această practică ridică probleme importante de interpretare a sintagmei „o parte" din art. 248 alin. (1), precum și asupra sferei prejudiciului reparabil în cadrul mecanismului de răspundere subsidiară. Motivele reținute în jurisprudență pentru justificarea respingerii acțiunilor în partea încasării din contul membrilor organelor de conducere a prejudiciului în mărimea creanțelor de rang inferior se referă la sintagma „*o parte*" din conținutul art. 248 alin. (1) din Legea insolvabilității. În așa mod de către majoritatea judecătorilor se apreciază că prin reglementarea acestui text legiuitorul a urmărit recuperarea pe cale judiciară doar a creanțelor de bază, fără cele de rang inferior.

Privită în esență această problematică este generată de textul laconic propus de legiuitor, precum și omisiunea Plenului Curții Supreme de Justiție de a veni cu o explicare a înțelesului sintagmei analizate. În primul rând, menționarea sintagmei „*o parte*" în textul legii nu este întâmplătoare și cu atât mai mult nu a fost introdusă în sensul aplicat de instanțele naționale.

Opera legiuitorului român, de la care s-a inspirat proiectul Legii insolvabilității, s-a fundamentat pe unele raționamente logice, or însuși textul legii ne spune că „ ... de membrii (*la plural*) organelor lui de conducere şi/sau de supraveghere, precum şi de orice altă persoană, care i-au cauzat insolvabilitatea...". În așa mod sunt multe situații în care răspunzători de starea de insolvabilitate este și administratorul, sau pot fi mai mulți, contabilul-șef, fondatorul ș.a. În acest caz, administratorul insolvabilității/lichidatorul urmează să stabilească culpabilitatea fiecăruia în parte și cel mai important, suma prejudiciului cauzat de fiecare cu vinovăție.

La modul practic dacă administratorul a cauzat un prejudiciu de 700 000 de lei, contabilul-șef a cauzat un prejudiciu de 300 000 de lei, iar prejudiciul rămas nesastifăcut pentru creditori este în mărime de 1 000 000 lei, evident că instanța va dispune încasarea parțială a acestui prejudiciu de la toți cei culpabili și anume, o parte în mărime de 700 000 de lei din contul administratorului aflată în raport de cauzalitate cu prejudiciul cauzat de el, iar cealaltă parte în mărime de 300 000 lei din contul contabilului-șef aflată în raport de cauzalitate cu prejudiciul cauzat prin acțiunile acestuia.

În consecință modul în care se aplică în jurisprudență înțelesul acestei sintagme „o parte" este contrar scopului legii, atrăgând în același timp și o serie de inadvertențe grave. Aplicarea practică a acestei răspunderi nu poate fi redusă la o interpretare literală și fragmentară, care să limiteze răspunderea membrilor organelor de conducere doar la creanțele prioritare. Dimpotrivă, exigențele unei justiții funcționale și ale unei protecții efective a creditorilor impun o interpretare orientată spre finalitatea reparatorie a instituției și spre echitatea raporturilor juridice. Distorsiunile produse prin aplicarea unei grile selective în determinarea prejudiciului reparabil afectează coerența sistemului și subminează încrederea în mecanismul de protecție oferit de procedura de insolvabilitate. Astfel, se impune revalorizarea principiilor fundamentale ale răspunderii delictuale și racordarea practicii judiciare la exigențele unei abordări sistemice și echitabile.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Primul aspect problematic rezidă în faptul că creanțele neacoperite de rangul VI care la moment practic nu se încasează, la fel constituie un prejudiciu pentru creditor. Excluderea creanțelor de rangul VI din sfera prejudiciului reparabil atrage consecințe negative majore. În primul rând, ea ignoră faptul că și aceste creanțe reprezintă pierderi reale pentru creditori. De exemplu, dacă un creditor ar fi primit la timp plata principalului, ar fi putut investi sau valorifica această sumă, generând beneficii patrimoniale. În caz contrar, pierderea acestor dobânzi sau penalități este evidentă și cuantificabilă.

În al doilea rând, această abordare penalizează creditorii care au încercat să sprijine societatea debitoare – inclusiv asociații care au acordat împrumuturi. Legea prevede înscrierea acestor creanțe la rangul VI (art. 43 alin. (6) lit. d)), dar nu exclude posibilitatea recuperării lor pe calea răspunderii subsidiare, dacă fapta prejudiciabilă se află în raport de cauzalitate cu starea de insolvabilitate. Limitarea arbitrară a acestor creanțe contravine principiului echității și descurajează implicarea financiară a investitorilor în redresarea societăților în dificultate.

O asemenea soluție considerăm că ridică problema echității întrucât, pe de o parte avem un prejudiciu al creditorului, iar pe de altă parte avem fapte prejudiciabile care se pliază pe răspunderea subsidiară. În schimb prin respingerea acțiunii în partea încasarea acestor sume, rezultă că instanțele protejează persoana de rea-credință în detrimentul unui creditor diligent care nu își poate recupera prejudiciul.

O altă inadvertență reținută prin prisma jurisprudenței se referă la norma art. 43 alin. 6 lit. d) din Legea insolvabilității, care prevede că la rangul VI se înscriu și creanțele rezultate din împrumuturile unui asociat, acționar sau membru al debitorului ori ale persoanelor afiliate. Acest fapt presupune că un creditor care dorește să ajute societatea debitoare acordând un credit și cel mai important, care nu răspunde pentru intentarea procedurii de insolvabilitate, nu își va putea recupera creanțele în rezultatul jurisprudenței naționale. O asemenea abordare de aplicare a textului de lege este deosebit de inechitabilă și lipsită de corectitudine.

Din analiza substanțială a aplicării forme de răspundere subsidiare observăm că această interpretare, deși susținută de unele instanțe, nu reiese în mod necesar din textul legii și contravine sensului urmărit reieșind din următoarele considerente:

- Prejudiciul real suferit de creditor nu se limitează doar la creanțele de rang superior, ci include și accesoriile, dobânzile și alte sume de rang inferior;
- O asemenea interpretare naște inechitate față de creditorii de bună-credință, în special cei care, în încercarea de a salva societatea au acordat împrumuturi (rangul VI);
- Protejarea indirectă a membrilor de conducere vinovați, în detrimentul creditorilor;
- Excluderea principiului proporționalității, de vreme ce fiecare membru ar trebui să răspundă în raport cu fapta sa și prejudiciul cauzat.

În interpretarea corectă a sintagmei legale administratorul/lichidatorul nu poate să înainteze acțiunea în răspundere subsidiară imediat după validarea creanțelor și consemnarea acestora în Tabel de judecător, ci acțiunea este/trebuie să fie admisibilă doar după: a) valorificarea tuturor bunurilor în procedura falimentului, sau b) realizarea măsurilor prevăzute în plan, doar după acest moment, administratorul/lichidatorul constată mărimea neacoperită a prejudiciului și înaintează acțiunea dată.

Raționamentul opiniei expuse mai sus rezidă și în faptul că textul legii „*o parte*" semnifică, că fiecare persoană culpabilă pentru o faptă prejudiciabilă răspunde proporțional prejudiciului cauzat prin fapta, altfel spus fiecare achită partea sa de culpă, or regula solidarității decade în situația în care pot fi determinate faptele și prejudiciul fiecărei persoane vinovate.

Anume pentru acest aspect, instanțele trebuie să dispună încasarea acelei părți din pasiv sau tot pasivul dacă a rămas neacoperit și se află în limitele faptelor prejudiciabile săvârșite cu vinovăție de persoana responsabilă și, respectiv încetarea consolidării unei practici judecătorești greșite de a nu încasa când există motive suma prejudiciului neacoperit a creanțelor de rang inferior.

În susținerea unei asemenea abordări evidențiem poziția prof. Ion Turcu care opinează că „judecătorul-sindic nu este îngrădit în puterea de a-i obliga pe conducători și la plata întregului pasiv rămas neacoperit după lichidarea averii debitorului. Textul art. 138 alin. 1 din Legea privind procedura insolvenței nu trebuie să fie interpretat în sensul că persoanele răspunzătoare nu ar putea fi obligate să suporte întregul pasiv rămas neacoperit, ci în sensul ca fiecare dintre persoanele răspunzătoare să poată fi obligată individual, caz în care faptele acestor persoane sunt diferite și prejudiciul cauzat de fiecare faptă poate fi precis determinat" [3, p. 662], poziție adoptată și de practica judecătorească română.

În mod similar și autorii Tratatului practic de insolvență din cadrul Institutului Național pentru Pregătirea Practicienilor în Insolvență au adoptat aceeași poziție clară și univocă pe acest aspect, remarcând că, „răspunderea pentru insolvență se va angaja, prin urmare, pentru acea parte din pasiv (sau, eventual, pentru tot pasivul) aflată în raport de cauzalitate cu fapta ilicită, deci care este imputabilă persoanei respective" [4, p.819].

CONCLUZII

Interpretarea restrânsă a noțiunii „o parte" din art. 248 alin. (1) conduce la o aplicare deficitară a răspunderii subsidiare, contrară spiritului și scopului legii. O interpretare teleologică și corelată cu principiile generale ale răspunderii civile impune antrenarea răspunderii proporțional cu prejudiciul cauzat, indiferent de rangul creanței, pentru a asigura o protecție echitabilă și efectivă creditorilor.

Într-un sistem de drept coerent, repararea prejudiciului nu poate fi condiționată de rangul creanței, ci trebuie corelată exclusiv cu fapta culpabilă și efectele sale concrete. A introduce o ierarhie valorică între prejudicii – doar în funcție de poziția creditorului în tabel – înseamnă a transforma răspunderea delictuală într-un mecanism formalist, care

își pierde esența reparatorie. O astfel de abordare alterează principiul bunei-credințe în raporturile dintre creditor și debitor, promovând implicit impunitatea în fața faptelor ilicite, doar pentru că au cauzat prejudicii „mai puțin preferențiale".

Scopul legiuitorului nu a fost acela de a fragmenta dreptul la reparație în funcție de ranguri, ci de a permite individualizarea răspunderii în raport cu contribuția concretă a fiecărui membru al organului de conducere. Din acest motiv, „o parte" trebuie înțeleasă ca partea din prejudiciu ce decurge din fapta proprie și care poate acoperi întreg pasivul, dacă acesta este rezultatul acțiunii culpabile a unei singure persoane.

Concluzionând asupra sensului legal al sintagmei „*o parte*" din cuprinsul art. 248 alin. (1) al Legii insolvabilității, deducem că se încasează acea parte sau prejudiciul deplin din contul membrilor organelor de conducere ale debitorului pentru faptele imputabile acestora săvârșite cu vinovăție; se încasează prejudiciul cauzat în mărime deplină, dar în limitele mărimii neacoperite a pasivului rezultat din Tabelul definitiv consolidat al creanțelor debitorului, inclusiv și de rangul VI, or persoana vinovată nu poate să plătească mai mult decât prejudiciul neacoperit cauzat creditorilor, ceea ce ar contraveni iarăși scopului procedurii de insolvabilitate.

Concomitent, pentru a îngrădi fundamentarea acestei practici incorecte a instanțelor de insolvabilitate considerăm de *lege ferenda* ca fiind necesară modificarea cuprinsului alin. (1) al art. 248 al Legii insolvabilității, în scopul asigurării intereselor legalității și principiului nemijlocirii răspunderii integrale pentru prejudiciile cauzate de organele de conducere ale debitorului, în următoarea redacție: „*... instanța de insolvabilitate poate dispune ca o parte sau întregul pasiv al debitorului ajuns în stare de insolvabilitate...*".

REFERINȚE:

1. Legea insolvabilității. Nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.09.2012, nr. 193-197/663.
2. Hotărârea Judecătoriei Chișinău, sediul Central nr. 2i-53-1/18 din 05.12.2019. https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1cf7c5b0-41fc-48a2-9-cec-23d9bb89a948. (accesat la 09.07.2025).
3. Turcu, Ion. *Legea procedurii insolvenței. Comentariu pe articole*. București: C.H.Beck, 2012, 808 p.
4. Deli-Diaconescu, Andreea. Moțiu, Florin ș.a. *Tratat practic de insolvență*. București: Hamangiu, 2014, 1136 p.

N.B. *articolul este elaborat în cadrul programului de doctorat la specialitatea științifică 553.01 – drept civil. Tema de cercetare „Răspunderea membrilor organelor de conducere ale debitorului –formă specială de răspundere delictuală".*

CONSOLIDAREA UNUI MEDIU DE MUNCĂ SIGUR ȘI DEMN: INTRAREA ÎN VIGOARE A CONVENȚIEI OIM NR. 190 ÎN REPUBLICA MOLDOVA

STRENGTHENING A SAFE AND DIGNIFIED WORK ENVIRONMENT: THE ENTRY INTO FORCE OF ILO CONVENTION NO. 190 IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 341.241.8:349.24:343.435(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.49**

Tatiana MACOVEI
ORCID: 0000-0002-4458-0567
E-mail: macovei.tanea@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *On March 19, 2025, ILO Convention No. 190 concerning the elimination of violence and harassment in the world of work officially entered into force in the Republic of Moldova. This paper examines the legal implications of this development, focusing on the alignment of national labor legislation with the Convention's provisions. Particular attention is given to the obligations imposed on employers, the mechanisms for victim protection, and the role of labor inspection and judicial bodies in ensuring enforcement. The communication also highlights the challenges in integrating international standards into domestic legal frameworks and explores potential legal reforms needed to ensure compliance. By analyzing both the normative and practical aspects of implementation, this presentation contributes to the broader discussion on the protection of workers' rights and the promotion of a safe and respectful work environment. The paper concludes with recommendations for policymakers, legal practitioners, and social partners involved in the implementation process.*

Keywords: *violence, harassment, national labor legislation, legal reforms.*

INTRODUCERE

Convenția OIM nr. 190 a fost adoptată la 21 iunie 2019, la Geneva, în cadrul Conferinței Organizației Internaționale a Muncii. La data de 19 martie 2025 în Republica Moldova a intrat în vigoare Convenția OIM nr. 190 Convenția OIM privind eliminarea violenței și hărțuirii în lumea muncii. La general această convenție conferă un cadrul normativ bine definit pentru protejarea salariaților contra acțiunilor de violență și hărțuire la locul de muncă. Convenția OIM nr. 190 reprezintă primul instrument internațional care stabilește standarde clare, aplicabile la nivel global, pentru combaterea violenței și hărțuirii legate de muncă, clarificând responsabilitățile guvernelor și ale partenerilor sociali în prevenirea, gestionarea și soluționarea acestor probleme.

La nivel național procesul de actualizare a legislației la prevederile Convenției OIM nr. 190 a fost demarat încă în luna aprilie a anului 2023. Ulterior, la data de 28 decem-

brie 2023, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat această Convenție internațională privind violența și hărțuirea în lumea muncii.

METODE DE CERCETARE

a) metoda logică - care se materializează prin utilizarea raționamentului logic și a argumentelor în vederea examinării și evaluării legislației Republicii Moldova în domeniul prevenirii și combaterii violenței la locul de muncă;

b) metoda sociologică - care se caracterizează prin investigarea și înțelegerea relațiilor sociale, a normelor morale și a comportamentului uman în societate, în contextul fenomenelor de hărțuire la locul de muncă.

c) metoda analitică - care are drept scop descompunerea subiectului de studiu în componente individuale pentru a înțelege mai bine elementele sale constitutive.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Convenția nr. 190 a OIM recunoaște faptul că violența și hărțuirea pot constitui o încălcare sau un abuz la adresa drepturilor omului și prevede, în premieră, un concept unic privind violența și hărțuirea. Capitolul I din Convenție oferă următoarele două expresii de bază:

(a) expresia „violență și hărțuire" în lumea muncii se referă la o serie de comportamente și practici inacceptabile sau amenințări ale acestora, indiferent dacă au loc în mod izolat sau repetat, care au scopul de a genera, generează sau pot genera un prejudiciu fizic, psihologic, sexual sau economic și includ violența și hărțuirea bazate pe diferența de gen;

(b) expresia „violență și hărțuire bazată pe diferența de gen" înseamnă violență și hărțuire îndreptate împotriva persoanelor din cauza sexului sau genului acestora sau care afectează în mod disproporționat persoanele de un anumit sex sau gen și include hărțuirea sexuală [1].

Art. 1 alin. (2) din Convenție prevede că fără a aduce atingere alineatului (1) literele (a) și (b) din prezentul articol, definițiile din legile și reglementările naționale pot să prevadă un concept unic sau concepte separate [1].

Legislația Republicii Moldova conține reglementări în materie de prevenire și combatere a violenței la locul de muncă, în acest sens ne referim la Codul muncii, Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Legea asigurării egalității, Codul contravențional, Codul penal etc.

Astfel chiar în articolul 1 din Codul muncii al Republicii Moldova definește în art. 1 hărțuirea sexuală drept orice formă de comportament fizic, verbal sau nonverbal, de natură sexuală, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare sau insultătoare [2]. Deși în art. 1 din Codul muncii avem definiția de a *demnitate în muncă* - climat psihoemoțional confortabil în raporturile de muncă ce exclude orice formă de comportament verbal sau nonverbal din partea anga-

jatorului sau a altor salariaţi care poate aduce atingere integrităţii morale şi psihice a salariatului [2].

Art. 2 al Legii 121/2012 cu privire la asigurarea egalității define hărțuirea drept orice comportament nedorit care conduce la crearea unui mediu intimidant, ostil, degradant, umilitor sau ofensator, având drept scop sau efect lezarea demnităţii unei persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege [3]. Articolul 7 al acestei legi se referă la interzicerea discriminării în câmpul muncii.

Prin elucidarea acestor definiții putem conchide faptul că Codul muncii al Republicii Moldova înglobează noțiunile expuse în art. 1 din Convenția OIM nr. 190.

Capitolul II al Convenției OIM nr. 190 reglementează domeniul de aplicare. Convenția protejează toate persoanele din lumea muncii, indiferent de statutul contractual, inclusiv angajați, stagiari, voluntari și angajatori. Se aplică în toate sectoarele economice, publice sau private, din mediul urban și rural. Vizează violența și hărțuirea legate de muncă, indiferent de forma acestora. Acoperă diverse locații și situații legate de activitatea profesională, inclusiv deplasările și comunicările digitale. Scopul este asigurarea unui mediu de muncă sigur și demn pentru toți.

Capitolul III al Convenției OIM nr. 190 consacră principii de bază. Astfel țările care ratifică această convenție trebuie să asigure un mediu de muncă sigur, fără violență și hărțuire. Ele au obligația de a aplica politici sensibile la dimensiunea de gen, elaborate în consultare cu partenerii sociali (sindicate și patronate). Aceste comportamente trebuie interzise prin lege, iar sancțiunile să fie clar definite.

Totodată autoritățile trebuie să ofere sprijin victimelor și să creeze mecanisme eficiente de raportare și investigare. Educația, formarea și conștientizarea angajaților sunt, de asemenea, esențiale. De asemenea Convenția solicită respectarea drepturilor fundamentale ale muncii, precum libertatea de asociere și nediscriminarea. Este subliniată responsabilitatea comună a guvernelor, angajatorilor și lucrătorilor.

Potrivit Convenției OIM nr. 190 femeile și grupurile vulnerabile trebuie protejate în mod special. În acest sens menționăm faptul că Republica Moldova a adoptat Legea nr. din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi [4], care vine să reglementeze într-un capitol separat aspectele legate de asigurarea egalității de șanse din domeniul muncii.

De asemenea în anul 2012 în Republica Moldova a fost adoptată Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi [5], care reglementează aspecte referitoare reglementarea garanţiilor juridice pentru pesoane cu dizabilități, astfel încât acestea să se poate integra mai ușor în diverse forme ale vieții sociale, inclusiv pe piața muncii. Scopul legii este de a proteja şi promova drepturile persoanelor cu dizabilităţi şi ale familiilor acestora. Pentru a facilita angajarea persoanelor cu dizabilități, angajatorii trebuie să implementeze următoarele acțiuni concrete: adaptarea rezonabilă a locurilor de muncă, să pună la dispoziție tehnologii moderne, echipamente și dispozitive de sprijin care să ajute persoanele cu dizabilități să-și obțină și păstreze locul de muncă, să ofere instruire profesională și suport personalizat pentru integrarea eficientă a acestor persoane

în colectivul de muncă. Totodată Legea cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități instituie și acțiuni afirmative pentru aceste categorii de persoane și anume crearea și rezervarea a minim 5% din locurile de muncă pentru persoanele cu dizabilități, aplicabilă pentru angajatorii care au minim 20 de salariați.

În ceea ce privește sancțiunile aplicabile pentru hărțuire avem norma art 55 alin. (1) lit. i) și j) din Codul contravențional [6] al Republicii Moldova: care prevede: încălcarea legislației muncii, manifestată prin:

i) neaplicarea de către angajator a măsurilor de prevenire și combatere a cazurilor de discriminare și hărțuire sexuală la locul de muncă;

j) împiedicarea sub orice formă a sesizării cazurilor de discriminare și hărțuire sexuală la locul de muncă,se sancționează cu amendă de la 30 la 60 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 70 la 120 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 150 la 240 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Alin. (2) al aceluiași articol prevede: aceleași încălcări săvârșite asupra minorului se sancționează cu amendă de la 50 la 80 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 100 la 140 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 200 la 300 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

De asemenea Codul penal al Republicii Moldova sancționează hărțuirea la locul de muncă. Astfel faptele de hărțuire sexuală la locul de muncă, dacă întrunesc elementele componenței de infracțiune prevăzute de art. 173 Cod penal [7] , urmează a fi incriminate penal. Codul penal al Republicii Moldova incriminează fapta de hărțuire sexuală în următoarea redacție: manifestarea unui comportament fizic, verbal sau nonverbal, care lezează demnitatea persoanei ori creează o atmosferă neplăcută, ostilă, degradantă, umilitoare, discriminatorie sau insultătoare cu scopul de a determina o persoană la raporturi sexuale ori la alte acțiuni cu caracter sexual nedorite, săvârșite prin amenințare, constrângere, șantaj se pedepsește cu amendă în mărime de la 650 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 140 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.

Capitolul 4 din Convenție se referă la protecție și prevenție, în conformitate cu care statele membre trebuie să prevină violența și hărțuirea în muncă prin măsuri adaptate, inclusiv pentru lucrătorii din economia informală. Este necesară identificarea ocupațiilor și sectoarelor cu risc crescut, în colaborare cu organizațiile relevante. Autoritățile trebuie să asigure protecția eficientă a persoanelor expuse. Angajatorii au obligația legală de a preveni violența și hărțuirea, inclusiv cea bazată pe gen, în funcție de nivelul lor de control. Ei trebuie să adopte politici interne clare, dezvoltate împreună cu angajații. De asemenea, trebuie să includă aceste riscuri în sistemele de sănătate și securitate la locul de muncă. Este obligatorie identificarea și evaluarea pericolelor, precum și aplicarea măsurilor de control.

Instruirea angajaților privind riscurile, drepturile și politicile de protecție trebuie să fie clară și accesibilă. Prevenirea acestor fenomene implică o abordare structurată

și responsabilă, iar în acest sens colaborarea între angajatori, lucrători și autorități este esențială.

Capitolul cinci al Convenției se referă la aplicare și căile de atac. În acord cu prevederile Convenției statele membre trebuie să aplice și să monitorizeze legile privind violența și hărțuirea la locul de muncă. Este necesar un acces rapid și eficient la căi de atac și mecanisme de soluționare a litigiilor. În acest domeniu din păcate Republica Moldova are carențe, ori examinarea plângerilor este deseori tergiversată, ceea ce poate încuraja hărțuitorul să continuie actele de hărțuire. De asemenea o problemă întâlnită este frica victimelor de a nu fi pedepsită complementar de către agresor în cazul în care a depus o plângere contra acțiunilor de hărțuire. Iată de ce statul trebuie să implementeze un sistem de oferire a sprijinului juridic, medical și social victimelor acțiunilor de hărțuire. De asemenea un aspect foarte important este respectarea confidențialității și intimității celor implicați.Victimele violenței bazate pe gen trebuie să aibă acces la mecanisme sigure și sensibile.

Capitolul șase al Convenției se referă la aspecte referitoare la îndrumare, instruire și creșterea gradului de conștientizare. Astfel Convenția stabilește că statele membre trebuie să includă în politicile naționale prevenirea violenței și hărțuirii la locul de muncă, inclusiv pe cea bazată pe gen. Angajatorii și lucrătorii trebuie să primească instruire și resurse accesibile pentru a combate aceste probleme. În acest sens sunt binevenite reglementarea prin actele interne la nivel de unitate a reglementărilor în materie de prevenire și combatere a hărțuirii la locul de muncă. De asemenea, sunt necesare campanii de informare în masă pentru creșterea conștientizării.

Capitolele șapte și opt ale Convenției se referă la metodele de punere în aplicare și dispozițiile finale ale Convenției.

CONCLUZII

Convenției OIM nr. 190 reprezintă un instrument internațional important, menit să prevină și să combată violența și hărțuirea la locul de muncă, oferind un cadru clar și unitar, aplicabil la nivel global. Legislația națională, inclusiv Codul muncii, Legea privind egalitatea de șanse, Legea asigurării egalității și alte acte normative naționale integrează majoritatea prevederilor Convenției, demonstrând angajamentul autorităților față de protecția drepturilor angajaților. Chiar dacă cadrul normativ național este existent, aplicarea efectivă a legilor și accesul facil la mecanisme de soluționare pentru victimele hărțuirii la locul de muncă se confruntă cu obstacole, cauzate în special de întârzieri și temeri legate de posibile represalii.

Un moment important de menționat este faptul că Convenția și legislația internă subliniază importanța protejării femeilor, persoanelor cu dizabilități și altor categorii vulnerabile, menționând că este esențială o aplicare riguroasă a acestor prevederi.

Cu titlu de recomandări considerăm că este necesară îmbunătățirea mecanismelor de raportare și protecție a victimelor, astfel este necesară crearea unor canale eficiente, accesibile și confidențiale pentru sesizarea cazurilor, alături de oferirea de sprijin juridic,

medical și psihologic. Nu mai puțin important este asigurarea accelerării procesului de soluționare a plângerilor, urmând a fi stabilite termene clare pentru examinarea sesizărilor, iar procedurile să fie transparente și echitabile.

De asemenea un rol important îl are promovarea unui dialog deschis și a unei cooperări eficiente pentru elaborarea și implementarea măsurilor de prevenire a violenței și hărțuirii. Implicarea mass-media și a organizațiilor societății civile în educarea populației cu privire la drepturile și responsabilitățile privind prevenirea violenței și hărțuirii la muncă pot fi de un real folos.

Iar pentru a ne asigura de faptul că prevederile legale în materie de prevenire și combatere a hărțuirii la locul de muncă nu rămân doar la nivel de reglementare, este cenecară realizarea de evaluări periodice care să identifice eventualele lacune și să permită optimizarea legislației și a practicilor la locul de muncă.

REFERINȚE:

1. LEGE Nr. 440 din 28-12-2023 pentru ratificarea Convenției Organizației Internaționale a Muncii nr. 190 privind violența și hărțuirea în lumea muncii. În Monitorul Oficial Nr. 24-27 din 19-01-2024.
2. Codul muncii adoptat prin legea nr. 154 din 28-03-2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29-07-2003.
3. Legea nr. 121 din 25.05.2012 asigurării egalității: În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 103 din 29-05-2012.
4. Legea nr. 5 din 09.02.2006 cu privire la asigurarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 47-50 din 24-03-2006.
5. Legea nr. 60 din 30-03-2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilităţi. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 155-159 din 27.07.2012.
6. Codul contravențional al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 218 din 24-10-2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-84 din 17-03-2017.
7. Codul penal al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 985 din 18-04-2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74 din 14.-04-2009.

RĂSPUNDEREA ANGAJATORULUI PENTRU CONCEDIEREA ILEGALĂ A SALARIATULUI: FUNDAMENTE JURIDICE ȘI PRACTICI APLICATE

EMPLOYER LIABILITY FOR UNLAWFUL DISMISSAL OF AN EMPLOYEE: LEGAL FOUNDATIONS AND APPLIED PRACTICES

CZU: 349.227:331.224.8:347.513 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.50**

Tatiana MACOVEI
ORCID: 0000-0002-4458-0567
E-mail: macovei.tanea@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Gheorghe MACOVEI
ORCID: 0000-0003-0821-3177
E-mail: avocat.macovei@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Safeguarding employees' rights in the context of labor relations is a key purpose of labor law, designed to ensure a just equilibrium between the interests of employers and those of employees. Given the inherent imbalance of power in employment relationships, the employee is typically considered the more vulnerable party. A critical area of concern is the employer's accountability in cases of unlawful dismissal, which can severely impact the employee's livelihood and well-being. Under Article 90 of the Labor Code of the Republic of Moldova, employers are required to provide compensation for wrongful termination, including payment for lost wages, legal costs, and moral damages. This paper aims to explore the appropriate application of Article 90 by judicial authorities, especially following recent legislative changes that cap the compensation period. The analysis highlights the necessity of coherent case law and effective legal protections to uphold the rights of employees who have been unjustly dismissed.*

Keywords: *unlawful dismissal, employer liability, labor rights, compensation, judicial practice.*

INTRODUCERE

Protejarea drepturilor salariaților în cadrul relațiilor de muncă este o preocupare centrală a legislației muncii, menită să asigure un echilibru echitabil între interesele angajatorilor și ale salariaților, ori este bine cunoscut faptul că salariatul este partea mai vulnerabilă a contractului individual de muncă. Un aspect important îl reprezintă răspunderea angajatorului pentru concedierile efectuate fără temei legal, care pot avea efecte negative majore asupra vieții profesionale și personale a angajatului. Conform articolului 90 din Codul Muncii al Republicii Moldova, angajatorul este obligat să repare prejudiciile cauzate salariatului în caz de concediere ilegală prin acordarea unor despăgubiri

care să acopere perioada de absență, cheltuielile legate de contestare și daune morale. Astfel în prezenta comunicare ne-am pus ca scop să elicidăm cum corect urmează a fi aplicate de către instanțele de judecată prevederile art. 9 Codul muncii.

METODE DE CERCETARE

Metoda analitică: analizarea cadrului legislativ și a practicilor judiciare privind răspunderea angajatorului pentru concediere ilegală în Republica Moldova pentru a identifica erorile care se admit în practică la aplicarea art. 90 Codul muncii.

Metoda critică; evaluarea critică a normelor și practicilor existente, identificând limitele și deficiențele cadrului juridic actual, precum și posibile soluții pentru îmbunătățirea protecției salariaților.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Unul din principiile raportului juridic de muncă este stabilitate raportului juridic de muncă, ori regula generală este că contractul individual de muncă se încheie pentru o perioadă nedeterminată de timp. Însă indiferent de faptul dacă avem un contract de muncă pe durată determinată sau nedeterminată, angajatorul dispune de dreptul de a concedia salariații. Astfel temeiurile de concediere a salariaților sunt indicate în art. 86 Codul muncii, iar pentru raporturile juridice de muncă atipice sunt temeiuri prevăzute în legile speciale.

În situația în care un salariat consideră că i-au fost încălcate careva drepturi de muncă are dreptul să acționeze angajatorul în instanța de judecată. ,,Existenţa procesului civil nu se poate concepe fără instanţa de judecată şi fără părţi, iar litigiul contencios presupune cel puţin două părţi cu interese contrarii, şi anume una care formulează o pretenţie (reclamantul) şi alta împotriva căreia se formulează pretenţia (pârâtul)” [1].

La general cererea de chemare în judecată urmează a fi depusă în termen de trei luni de la data concedierii. Regula generală este că cererea se depune la instanța de la sediul angajatorului, iar în cazurile prevăzute de art.39 Cod de procedură civilă cererea poate fi depusă și la instanța de la domiciliul reclamantului.

O regulă importantă prevăzută de art. 89 alin. (2) Codul muncii este că la examinarea litigiului individual de muncă de către instanţa de judecată, angajatorul este obligat să dovedească legalitatea şi să indice temeiurile transferării sau eliberării din serviciu a salariatului [2]. Aceasta reprezintă o excepție de la regula generală a procesului civil, în acord cu care fiecare parte trebuie să probeze cele invocate.

Un proces civil privind examinarea unui ordin de concediere se examinează după regulile procedurii civile, iar dacă instanța va stabili că angajatorul a încălcat legea la emiterea ordinului de concediere prin prisma art. 90 va dispune repararea prejudiciului cauzat salariatului.

Potrivit art. 90 alin. (2) Codul muncii repararea de către angajator a prejudiciului cauzat salariatului constă în:

a) plata obligatorie a unei despăgubiri pentru întreaga perioadă de absenţă forţată de la muncă într-o mărime nu mai mică decât salariul mediu al salariatului pentru această perioadă;
b) compensarea cheltuielilor suplimentare legate de contestarea transferului sau a eliberării din serviciu (consultarea specialiştilor, cheltuielile de judecată etc.);
c) compensarea prejudiciului moral cauzat salariatului [2].

În prezenta comunicare ne vom referi la răspunderea angajatorului în temeiul art. 90 alin. (2) lit.a) Codul muncii - plata obligatorie a unei despăgubiri pentru întreaga perioadă de absenţă forţată de la muncă într-o mărime nu mai mică decât salariul mediu al salariatului pentru această perioadă.

Astfel în cazul în care ordinul de concediere a fost anulat angajatorul este obligat să plătească fostului salariat o despăgubire pentru întreaga perioadă de privare ilegală de posibilitatea de a munci. Urmează a menționa faptul că începând cu 26.08.2022 întinderea răspunderii angajatorului a fost plafonată la termenul maxim de 12 luni calendaristice. Deci chiar și în ipoteza în care să admitem faptul că reclamantul ar avea câștig de cauză peste termenul de 12 luni calendaristice de la data concedierii, răspunderea angajatorului se va limita doar la o perioadă de un an. Menționăm faptul că această normă este supusă controlului constituționalității, fiind înaintate în acest Curții Constituționale a Republicii Moldova mai multe excepții de neconstituționalitate, însă până la moment Curtea nu s-a expus pe marginea acestor sesizări.

Una din probleme care apar în practică este care va fi răspunderea angajatorului în ipoteza în care pe parcursul judecării litigiului (în limita celor 12 luni calendaristice) salariatul se angajează.

Ipotetic admitem următoare situație:

a) salariatul a fost concediat la data de 01.10.2022 în temeiul art. 86 alin. (1) lit. c) Codul muncii - reducerea numărului sau a statelor de personal;
b) pe parcursul examinării litigiului, mai exact peste 2 luni de la data concedierii, la data 01.12.2022, salariatul - reclamant se angajează la un alt angajator și activează neîntrerupt inclusiv până la data pronunțării hotărârii judecătorești;
c) salariatul contestă în termen în instanța de judecată ordinul de concediere din data de 01.10.2022, iar prin hotărârea instanței de fond din 01.09.2023 concedierea este declarată ilegală, iar salariatul este restabilit în funcție.

Astfel apare întrebarea dacă angajatorul este scutit de plata despăgubirii datorate prin prisma art. 90 alin. (1) lit. a) Codul muncii în eventualitatea în care salariatul cu care se judecă pe parcursul procesului se angajează la un alt angajator.

Astfel s-au conturat două potențiale răspunsuri:

a) repararea prejudiciului cauzat de angajator, sub forma plății obligatorii a despăgubirii (art. 90 alin. (1) lit a) Codul muncii), drept urmare a concedierii ilegale se dispune pentru perioada: 01.10.2022 - 01.09.2023 (de la data concedierii până la data pronunțării hotărârii judecătorești de admitere a acțiunii).

b) repararea prejudiciului cauzat de angajator, sub forma plății obligatorii a despăgubirii (art. 90 alin. (1) lit a) Codul muncii), drept urmare a concedierii ilegale se dispune pentru perioada 01.10.2022 - 01.12.2022 (de la data concedierii până la data angajării la un alt angajator).

În viziunea noastră urmează a menționa faptul că potrivit art.90 alin. (2), lit. a) din Codul muncii, repararea de angajator a prejudiciului cauzat salariatului constă în plata obligatorie a unei despăgubiri pentru întreaga perioadă de absență forțată de la muncă într-o mărime care nu va depăși 12 salarii medii lunare ale salariatului, în cazul transferului sau al eliberării nelegitime din serviciu. Așadar, înțelegem prin această normă că în cazul transferului sau al eliberării nelegitime din serviciu (constatate de instanța de judecată), legiuitorul dispune despăgubirea salariatului pentru întreaga perioadă de absență forțată de la muncă. Așa cum am enunțat supra o limitare este admisă doar în privința cuantumului despăgubirii - de maxim 12 salarii medii lunare ale salariatului, în cazul în care la calcularea despăgubirii pentru întreaga perioadă de absență forțată aceasta (despăgubirea) depășește plafonul respectiv. Cu alte cuvinte, norma legală specificată supra, nu stabilește că plata pentru despăgubire (în cazul transferului sau al eliberării nelegitime din serviciu), ar cuprinde numai perioada de la data concedierii salariatului până la data angajării lui la un alt angajator.

Cu referire la ipoteza a doua - limitarea despăgubirii la o perioadă de la data concedierii ilegale până la angajarea salariatului la un alt loc de muncă, nu doar că n-ar acoperi pe deplin consecințele prejudiciului cauzat de concedierea ilegală, ci chiar ar reprezenta o deficiență a legislației, care va avea ca prim efect lipsa de protecție legală eficientă și de încurajare a angajatorilor de a exercita abuziv concedierea.

În legătură cu ipotezele formulate supra, este de reținut și faptul că, potrivit art. 330, alin. (1) din Codul muncii, „angajatorul este obligat să compenseze persoanei salariul pe care aceasta nu l-a primit, în toate cazurile privării ilegale de posibilitatea de a munci. Această obligație survine, în particular, în caz de eliberare ilegală din serviciu sau transfer ilegal la o altă muncă în condițiile art. 90 alin. (2) lit. a) Codul muncii ”.

Este bine cunoscut că, perioada dintre concediere și pronunțarea hotărârii judecătorești, reprezintă o perioadă în care salariatul este lipsit de locul său de muncă, inclusiv de salariu. Or, despăgubirea pentru această perioadă reprezintă, o compensare pentru pierderile salariale suferite de salariat și servește drept o descurajare pentru angajatori de a recurge la concedieri ilegale.

Prin urmare, înțelegem că normele specificate nu lasă loc de discreție pentru instanța de judecată la determinarea perioadei de despăgubire, iar o eventuală angajare a salariatului pe parcursul procesului de judecată nu constituie temei al eliberării angajatorului de răspunderea prevăzută de art. 90 alin. (2) lit. a) Codul muncii.

În concluzie, determinarea cuantumului despăgubirii salariatului care a fost lipsit forțat de locul său de muncă, nicidecum nu trebuie să depindă de veniturile/salariul dobândite de acesta, după concedierea ilegală, prin încheierea unui contract individual de muncă cu un alt angajator. Astfel sunt ilegale hotărârile instanțelor de judecată care

limitează răspunderea angajatorului în cazul în care pe parcursul judecării cauzei fostul salariat se angajează în câmpul muncii. În ipoteza în care asemenea soluții vor fi reținute și de Curtea Supremă de Justiție acesta va reprezenta un imbold pentru angajatori de a concedia ilegal salariații sau pe de altă parte poate constitui motiv pentru salariatul-reclamant să presteze o muncă deghizată sub forma unui contract de prestări servicii sau chiar munca la negru.

CONCLUZII

Concedierea ilegală reprezintă o încălcare gravă a drepturilor salariatului, iar legislația muncii trebuie să ofere remedii eficiente și echitabile. Articolul 90 din Codul muncii al Republicii Moldova consacră obligația angajatorului de a acoperi prejudiciile cauzate, inclusiv pierderile salariale, cheltuielile de judecată și daunele morale. Totuși, introducerea plafonului de 12 luni pentru acordarea despăgubirilor poate limita eficiența acestei protecții și ridică semne de întrebare privind conformitatea sa cu principiile constituționale. De asemenea, angajarea salariatului la un alt loc de muncă în timpul procesului nu ar trebui să exonereze angajatorul de răspundere, întrucât prejudiciul inițial rămâne. Instanțele trebuie să aplice norma cu discernământ, având în vedere atât litera legii, cât și scopul său social. Asigurarea unei protecții reale și efective pentru salariat este esențială pentru echilibrul relațiilor de muncă și pentru prevenirea abuzurilor.

REFERINȚE:

1. Nicolae Roş. Dreptul muncii. Curs universitar. Bucureşti: Pro Universitaria, 2017, p. 405.
2. Codul muncii al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162 din 29.07.2003.

JOB SHARING-UL – UN NOU ARANJAMENT CONTRACTUL ÎN DREPTUL MUNCII

JOB SHARING – A NEW CONTRACTUAL ARRANGEMENT IN LABOUR LAW

CZU: 349.22:331.106:349.2(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.51**

Tatiana MIHAILOV
ORCID: 0000-0003-4527-3144
E-mail: mihailov.tatiana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary*. Job sharing represents a distinctly atypical form of employment that ensures a high degree of flexibility by allowing two individuals to collaboratively perform the duties of a single job position, typically accumulating the equivalent of one full-time role. This new contractual model is gaining increasing popularity in the private sector, although job sharing has long existed in certain branches of the economy, where it has been consistently applied over the years.A particularly relevant example—also applicable to the realities of the labour market in the Republic of Moldova—includes medical doctors, nurses, and auxiliary healthcare staff, firefighters, and similar professions. In such cases, two or more individuals assume the same functional responsibilities, taking over the position from one another at the end of each shift, thereby ensuring uninterrupted operational continuity for the employer.At present, however, this model of performing work duties is applied in the Republic of Moldova almost exclusively in the context of socially necessary activities.*

Keywords: *atypical form of employment, flexibility, job sharing, part-time work.*

INTRODUCERE

Job sharing-ul reprezintă o formă de muncă pronunțat atipică, care asigură o marjă mare de flexibilitate prin care două persoane, exercită, în mod colaborativ, același post de muncă, acumulând împreună de regulă o normă întreagă.

Această nouă formă contractuală câștigă o tot mai mare popularitate în sectorul privat, deși job sharing-ul era cunoscut și până acum în unele ramuri ale economiei, fiind utilizată pe parcursul a mai multor ani consecutiv. Cel mai relevant exemplu în acest sens, care este aplicabil și realităților pieții forței de muncă din Republica Moldova ar fi: medicii, asistentele medicale și personalul medical auxiliar, pompierii, etc. În cazurile respective, două sau mai multe persoane au aceleași obligații funcționale, preluând activitatea în cadrul aceluiași post de muncă, una de la cealaltă, la finalul fiecărei schimb, ceea ce asigură în mod nemijlocit continuitatea activității neîntrerupte a angajatorului respectiv. Totodată, acest model de exercitare a activității de muncă la momentul actual în Republica Moldova este valabil doar în cazul prestării unor activități social utile.

La momentul actual, piața forței de muncă este se caracterizează prin transformări accelerate, iar noile aranjamente contractuale de muncă urmează să capete o importanță tot mai mare. Așadar, în loc să fie nevoit să recurgă la concedieri ale personalului, utilizând o astfel de formă contractuală, angajatorul pot recurge la partajarea postului de muncă între mai mulți salariați ca și o alternativă viabilă atât pentru angajator, deoarece nu generează costuri suplimentare, cât și pentru salariați, deoarece își păstrează un anumit nivel salarial. Totodată, într-o lume din ce în ce mai digitalizată capacitatea unui angajator de a-și furniza serviciile într-un mod continuu devine un avantaj competitiv major în fața altor angajatori. Așadar, dacă e să privim spre viitor și spre modul cum urmează a se derula în continuare aceste raporturi de muncă, job sharing-ul poate devine în acest caz un instrument esențial pentru promovarea flexibilității și colaborării între diferiți salariați fără ca să fie compromisă calitatea serviciilor prestate sau productivitatea muncii. În continuare vom analiza modul în care funcționează job-sharing-ul și care distincțiile acestuia față de munca part-time.

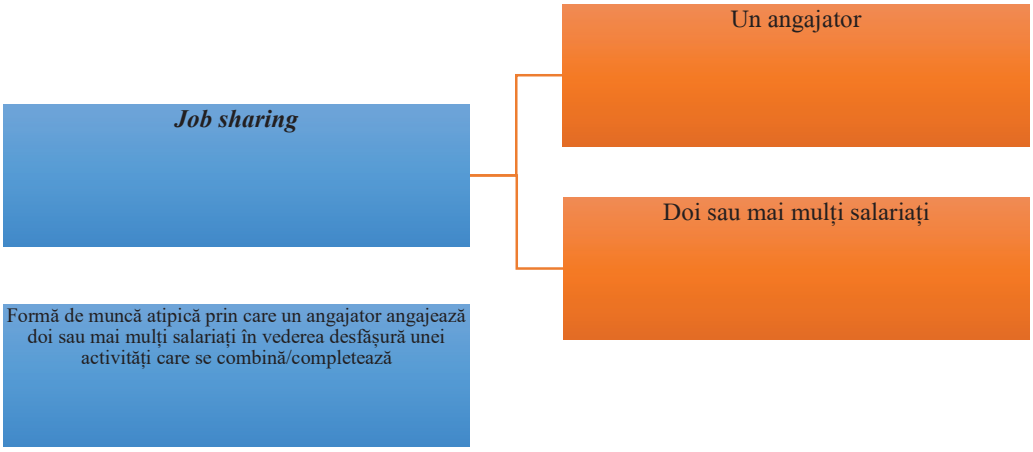

Figura 1. Forma pronunțat atipică de muncă job sharing [1, p. 241]

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru realizarea articolului științific au fost analizate un șir acte normative internaționale și naționale, precum și publicațiile științifice relevante din acest domeniu. În cadrul studiului dat s-a recurs la utilizarea mai multor metode de cercetare științifică, printre care menționăm în special: metoda comparativă, metoda de analiză și sinteză, metoda generalizatoare, precum și alte metode științifice. Prezentul articol științific are drept scop analiza contractului de job sharing,scoaterea în evidență a avantajelor și dezavantajelor pe care îl are un astfel de aranjament contractual, analiza reglementărilor legislației cu privire la job sharing în diverse state ale lumii, precum și analiza comparativă a job sharing-ului cu munca part-time (munca pe fracțiune de normă).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Job sharing-ul poate fi realizat în baza a trei modele fundamentale: modelul gemenilor (twins model), modelul hibrid și modelul insulelor (islands model). Fiecare dintre aceste modele a job sharing-ului reflectă un mod diferit de partajare a sarcinilor și de organizare a procesului de muncă între salariații angajați în cadrul aceluiași post de muncă.

Cel mai frecvent utilizat model al job sharing-ului reprezintă modelul gemenilor. În cadrul acestui model doi salariați își asumă responsabilități comune ale unui post de muncă, lucrând fie în intervale orare diferite, fie chiar în zile diferite. Deși acești salariați nu se suprapun fizic la locul lor de muncă, totuși salariații se conduc de un model colaborativ de realizare a sarcinilor, contribuind alternativ la realizarea sarcinilor și obiectivelor comune. Fiecare salariat în vederea funcționării eficiente a acestui model de realizare a muncii urmează să dea dovadă de un grad ridicat de comunicare și coordonare, ținându-se cont de faptul că schimbul de responsabilități se produce fără a exista contact direct între părți.

Modelul hibrid al job sharing-ului se diferențiază de modelul gemenilor prin faptul că pe lângă realizarea sarcinilor și obiectivelor comune pe care le au salariații, fiecare dintre aceștia își mai asumă și responsabilități distincte, în funcție de competențele pe care le are.

Modelul insulelor este cel mai apropiat de modelul clasic al desfășurării raportului de muncă, deoarece fiecare salariat în acest caz își desfășoară activitatea de sine stătător, având atribuții distincte unul de celălalt. Funcționarea acestui model de job sharing presupune autonomia deplină a salariaților unul față de celălalt, precum și responsabilitate individuală.

Deși aceste trei modele de job sharing sunt cele mai des utilizate, totuși angajatorii pot negocia cu salariații săi și alte forme mai personalizate ale acestui aranjament contractual.

Particularitățile juridice ale regimului contractual de job sharing diferă de la un stat la altul în strictă dependență de normele adoptate la nivel național. Limitarea un astfel de regim juridic poate fi prevăzut în mod expres în legislațiile naționale sau pot fi rezultatul interpretării normelor generale ale legislației muncii. Totodată limitarea unor astfel de aranjamente contractuale de muncă noi cum ar fi noi job sharing-ul pot compromite nivelul de flexibilitate atât de necesar la etapa actuală în relațiile de muncă.

Cu titlu de exemplu, menționăm că Codul muncii al Slovaciei nu stabilește nici o restricție pentru angajatori și salariați în vederea instituirii unui astfel de regim contractual, unica condiție necesară de a fi respectată fiind acordul mutual al părților. Prevederi similare pot fi regăsite și în legislațiile Ungariei, Lituaniei și Italiei și Germaniei. În Estonia, regimul juridic de job sharing poate fi stabilit între părți în baza normelor utilizate pentru reglementarea muncii pe fracțiune de normă (timp de muncă

parțial), neexistând în acest sens reglementări distincte anume pentru job sharing [2, p. 89].

De cele mai deseori, apar restricții normative atunci când salariatul solicită preschimbarea unui regim de muncă cu o normă întreagă la regimul de muncă instituit prin job sharing, fiind unul evident mai precar pentru salariat decât cel inițial. În Germania, dreptul de a solicita un regim de muncă pe fracțiune de normă sau prin job-sharing este recunoscut doar acelor salariați care au o vechime în muncă la acest angajator de cel puțin șase luni, iar în companie sunt angajați cel puțin 15 salariați.

Astfel de exemple de limitări legislative au drept scop protecția salariatului ca parte mai slabă în cadrul unui raport de muncă. Totodată, condiția legată de dimensiunea întreprinderii și numărul concret de persoane angajate poate dezavantaja salariații care sunt angajați în microîntreprinderi. Spre exemplu, în Estonia, 90% din întreprinderi sunt clasificate drept microîntreprinderi, numărul total de salariați fiind mai mic de 10 persoane. În acest sens, aplicarea unor norme similare celor din Germania, ar face imposibil accesul la job-sharing pentru un număr nespus de mare de salariați.

În unele țări, de asemenea, adoptarea unui astfel de regim de muncă poate fi împiedicată de refuzul angajatorului, deoarece, solicitarea de trecere de la normă întreagă la regim de muncă parțială sau la job sharing necesită consimțământul expres al angajatorului. În unele țări cum sunt Slovacia, Ungaria, Italia și Estonia, legislațiile naționale nu precizează în mod expres în ce condiții refuzul angajatorului în vederea instituirii unui astfel de regim de muncă poate fi considerat ca unul justificat. În acest caz există riscul ca angajatorii să acționeze în mod abuziv, deoarece nu sunt obligați să argumenteze corespunzător motivele unei astfel de decizii. Totodată, există state unde angajatorul poate respinge cererea de job sharing doar dacă poate invoca motive întemeiate legate de organizarea activității. În acest sens, cel mai relevant exemplu este legislația Germaniei. Așadar, refuzul angajatorului va fi considerat motivat doar dacă ar afecta considerabil următoarele aspecte: organizarea propriu-zisă a muncii și a proceselor de lucru, securitatea și sănătatea la locul de muncă sau dacă acest regim de muncă va genera costuri exagerate pentru angajator. În ceea ce privește legislația națională a muncii, menționăm că la momentul actual Codul muncii al Republicii Moldova prevede doar necesitatea de motivare a refuzului angajatorului în cazul solicitării instituirii unor formule flexibile de muncă. Așadar potrivit art. 100 alin. (6) din Cod „în procesul de examinare a solicitării de ajustare rezonabilă a programului de muncă, angajatorul poate lua în considerare următorii factori pentru a determina posibilitatea sau imposibilitatea ajustării locului de muncă la formulele flexibile de muncă:

a) costurile implicate;
b) capacitatea de reorganizare a muncii printre personalul existent;
c) capacitatea de a recruta personal suplimentar;
d) impactul asupra calității;
e) impactul asupra performanței salariatului;
f) efectul asupra capacității de a satisface cererea clienților” [3].

Totodată, în vederea evitării unor abuzuri din partea angajatorilor, considerăm necesară în cazul formelor atipice de muncă instituirea obligației legale pentru angajator de a-și motiva refuzul bazându-se nemijlocit pe criterii obiective stabilite de legislație.

Chiar dacă regimul juridic de muncă prin job sharing are multe elemente comune cu munca pe fracțiune de normă, totuși este important de menționat că aceste rămân a fi două tipuri de contracte care produc efecte juridice diferite.

În cazul munca pe fracțiune de normă, salariatul este responsabil în mod individual pentru realizarea atribuțiilor postului ce îi revine, doar că într-un timp redus. De regulă, în acest caz are loc comprimarea volumului de muncă aferent unui post cu normă întreagă într-un interval de timp de muncă mai mic, ceea ce atrage în mod inevitabil suprasolicitarea salariaților și dezechilibru între viața profesională și cea personală a acestora.

În job sharing, doi salariați își asumă responsabilități comune și atribuțiile specifice unui singur post cu normă întreagă. Activitatea în acest caz poate fi simultană, fie succesivă, în funcție de aranjamentele stabilite nemijlocit cu angajatorul. Acest tip de colaborare permite o planificare mai eficientă a timpului de muncă și o repartizare a sarcinilor în dependență de competențele și disponibilitatea fiecărui salariat.

Job sharing-ul oferă o serie de avantaje funcționale și organizaționale, cum ar fi: continuitatea activității de muncă în perioadele de absență a unui salariat, deoarece un partener îl poate substitui pe celălalt; flexibilitate crescută în organizarea procesului de muncă; stabilirea unei colaborări și a unei comunicări în echipă mai eficiente.

Contractul individual de muncă pe fracțiune de normă (pe timp de muncă parțial) își găsește o reglementare expresă în majoritatea legislațiilor naționale și europene, iar job sharing-ul presupune soluții contractuale inovatoare, care se manifestă în primul rând printr-un contract comun încheiat cu doi sau mai mulți salariați care își asumă în baza aceluiași contract obligații solidare.

CONCLUZII

În pofida transformărilor profunde ale pieței muncii declanșate de digitalizare, globalizare și schimbări demografice, job sharing-ul poate fi considerat un instrument inovator de flexibilizare a raporturilor de muncă. Cu toate că nu echivalează cu o soluție universală, acest model furnizează o alternativă viabilă la formele tradiționale de ocupare a forței de muncă, sporind rezistența organizațională și promovând echitatea în cadrul raporturilor de muncă. Integrarea job sharing-ului în calitate de un nou aranjament contractual în politicile publice privind ocuparea forței de muncă și în cadrul relațiilor de muncă formale poate contribui semnificativ la modernizarea legislației muncii care rămâne în continuare una foarte tradițională, și poate adapta mai bine piața forței de muncă la mediul socio-economic modificat.

REFERINȚE:

1. Mihailov T. Forme juridice actuale de prestare a muncii.Chișinău: Artpoligraf, 2022, 270 p.
2. Kalson A. Special Job-sharing Regulation – a Promoter of Flexible Working?. JURIDICA INTERNATIONAL 26/2017. p.85-93.
3. Codul muncii al Republicii Moldova nr.154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 159-162, art. 648.

N.B. *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSENJ 01.05.02).*

FORMAREA PROFESIONALĂ

PROFESSIONAL TRAINING

CZU: 349.2:331.108.45:349.2(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.52**

Felicia PĂSCĂLUȚĂ
ORCID: 0000-0003-2901-1259
E-mail: feliciapascaluta79@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Personal and professional training is required to increase the level of a person's qualifications. Vocational training means any training process whereby an employee acquires a qualification, attested by a certificate or diploma issued in accordance with the law. It must meet certain conditions: it must be planned in advance; it must be financed; and its main objective must be to improve knowledge. Employers may also organize courses in their own establishments or in institutions specialized in vocational training; courses and programmes for upgrading or retraining; internships and specialization in establishments in the country or abroad; seminars, conferences, round tables, workshops. In the choice and use of different forms of vocational training, a number of factors need to be taken into account, namely: there must be a clear relationship between what is learned and what needs to be applied in practice.*

Key words: *continuous professional training; technical training; continuous professional training contract.*

INTRODUCERE

Noțiunea de formare face referire la ansamblul cunoştinţelor generale, tehnice şi practice, legate de exercitarea unei meserii, dar şi la comportamente şi atitudini care permit integrarea într-o profesie şi, în general, în ansamblul activităţilor sociale.

În ceea ce privește formarea profesională a salariaților, sediul materiei îl constituie dispozițiile art. 212-221 din CM al RM.

Potrivit art. 212 alin. (1) din Codul muncii al RM [1], prin *formare profesională* înţelegem orice proces de instruire în urma căruia un salariat dobândeşte o calificare, atestată printr-un certificat sau o diplomă, eliberate în condiţiile legii.

Legislaţia muncii a Republicii Moldova relevă încă două categorii de formare profesională:

- *formarea profesională continuă*, care rezidă în orice proces de instruire în cadrul căruia un salariat, având deja o calificare ori o profesie, îşi completează cunoştinţele profesionale prin aprofundarea cunoştinţelor într-un anumit domeniu al specialităţii de bază sau prin deprinderea unor metode sau procedee noi aplicate în cadrul specialităţii respective;

- *formarea tehnică*, care constă în orice sistem de instruire prin care un salariat însuşeşte procedeele de aplicare în procesul muncii al mijloacelor tehnice şi tehnologice.

Ca exemplu, angajatorul este obligat să creeze condiţiile necesare şi să favorizeze formarea profesională şi tehnică a salariaţilor; să realizeze instruirea în baza planurilor de formare profesională; să stabilească condiţiile, modalităţile şi durata formării profesionale, drepturile şi obligaţiile părţilor, precum şi volumul mijloacelor financiare alocate etc.

Pentru a atinge acest scop, angajatorul în comun cu reprezentanții salariaților trebuie să întocmească și să aprobe anual planurile de formare profesională.

În plus, problematica formării profesionale în unitate, condițiile, modalitățile și durata formării profesionale, drepturile și obligațiile părților, precum și volumul mijloacelor financiare alocate în acest scop (în mărime de cel puțin 2 la sută din fondul de salarizare al unității) poate fi supusă unor reglementări prin intermediul negocierii și încheierii contractului colectiv de muncă.

În cazul scoaterii din activitate a salariatului pe o durată scurtă, în scopul formării profesionale, acţiunea contractului individual de muncă al acestuia continuă cu menţinerea salariului mediu. Dacă perioada respectivă depăşeşte 60 de zile calendaristice, contractul individual de muncă al salariatului se suspendă în temeiul art. 77 lit. b) din CM al RM, acesta beneficiind de o indemnizaţie plătită de angajator conform prevederilor contractului colectiv de muncă.

Specificul formării profesionale îl găsim și în art. 35 al Constituției RM [2], dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal şi prin cel profesional, prin învățământul superior, precum şi prin alte forme de instruire şi de perfecţionare.

Formarea profesională este un proces care are două faze: *prima* se derulează în timpul şcolarizării, în cadrul sistemului naţional de învăţământ, conform prevederilor Codului educaţiei [3], al Republicii Moldova, iar *cea de a doua* are loc în timpul activităţii profesionale. Această din urmă fază, reglementată de legislaţia muncii, prezintă o importanţă deosebită în condiţiile actuale, când procesele tehnologice şi ştiinţifice cunosc o dezvoltare accentuată, ceea ce are ca efect şi necesitatea perfecţionării, recalificării şi adaptării salariaţilor la noile condiţii de muncă [4, p. 291].

De menționat că *Nomenclatorul domeniilor de formare profesională se aprobă de Guvern* la propunerea Ministerului Educației de comun acord cu ministerele de resort.

În materia formării profesionale salariatul beneficiază de dreptul la pregătire profesională, inclusiv obţinerea unei profesii sau specialităţi noi. Acest drept poate fi realizat prin încheierea, în formă scrisă, a unui contract special, adiţional la contractul individual de muncă (de exemplu, contractul de formare profesională continuă) [5, p. 99]. Reieşind din prevederile art. 214 alin. (2) din CM al RM, salariatul care a beneficiat de un curs sau stagiu de formare profesională nu poate demisiona în perioada stabilită de contractul de formare profesională decât în cazurile prevăzute de acestea.

Conform practicii cele mai multe probleme sau neclarități se ivesc față de modul de acoperire a cheltuielilor suportate de părți (de o parte) pentru achitarea costului formării profesionale.

Soluționarea acestei probleme va depinde de faptul care dintre părțile contractante (angajatorul sau salariatul) a înaintat propunerea privind participarea salariatului la o formă de formare profesională [6, p. 419]. Art. 213 alin. (4) din CM al RM, în cazul în care participarea salariaţilor la cursurile sau stagiile de formare profesională este iniţiată de angajator, toate cheltuielile aferente sunt suportate de către acesta. Însă în cazul când salariatul vine cu inițiativa participării la o formă de formare profesională cu scoatere din activitate, organizată în afara unităţii, angajatorul va examina solicitarea scrisă a salariatului în comun cu reprezentanţii salariaţilor. În termen de 15 zile calendaristice de la data înregistrării solicitării, angajatorul va decide în ce condiţii poate permite salariatului participarea la o formă de formare profesională conform alin.(3) şi dacă va suporta, integral sau parţial, costul acesteia.

Astfel, sensul normei cuprinse în art. 214 alin. (4) din CM al RM duce la ideea că, totuși angajatorul este obligat să suporte, cel puțin parțial, costul formării profesionale cu scoaterea din activitate, chiar dacă inițiativa îi aparține salariatului.

Problema formării profesionale a salariaților poate fi tranșată prin încheierea unui contract de calificare profesională (art. 215 din CM al RM), de ucenicie sau de formare profesională continuă (art. 216-217 din CM al RM). Astfel, partenerii sociali au recomandat tuturor unităților, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, să utilizeze, la negocierea și încheierea contractelor de formare profesională continuă, modelul aprobat prin Convenție colectivă generală nr. 17/2018 „Cu privire la modelul Contractului de formare profesională continuă”.

Formarea profesională la nivel de unitate se realizează de un instructor sau maistru de instruire numit de angajator, salariat calificat cu experienţă profesională şi autorizat în modul prevăzut de lege.

Formele principale ale pregătirii şi instruirii profesionale sînt:

a) *iniţierea* – dobândirea unor cunoştinţe, priceperi şi deprinderi minime necesare pentru desfăşurarea unei anumite activităţi;
b) *calificarea* – dobîndirea unui ansamblu de cunoştinţe, priceperi şi deprinderi profesionale care permit persoanei să desfăşoare activităţi specifice unei meserii sau profesii;
c) *recalificarea* – obţinerea cunoştinţelor, priceperilor şi deprinderilor specifice unei alte meserii sau profesii, diferite de cele dobândite anterior;
d) *perfecţionarea* – dezvoltarea cunoştinţelor, priceperilor şi deprinderilor profesionale în cadrul aceleiaşi meserii sau profesii;
e) *specializarea* – obţinerea de cunoştinţe, priceperi şi deprinderi într-o arie restrânsă din sfera de cuprindere a unei ocupaţii.

Formarea profesională continuă are drept scop dezvoltarea generală a personalităţii şi respectiv, a membrilor societăţii, sprijinirea şi asimilarea valorilor culturale, promo-

varea educaţiei morale, civice, diminuarea şi lichidarea deficienţelor de instruire, actualizarea cunoştinţelor ce vor permite perfecţionarea profesională şi reprofesionalizarea în vederea integrării active în piaţa muncii.

Ca urmare, instruirea poate fi realizată la locul de muncă; în centre de instruire abilitate cu așa drepturi; în centre de instruire în afara țării; în baza Acordurilor încheiate la nivel de Guvern, Minister cu diverse state. Pentru realizarea prevederilor Constituției, Moldova a adoptat Strategia Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă prin intermediul căreia se elaborează politici de învățare pe tot parcursul vieții în corelare cu evoluțiile pieței muncii, prin consultarea partenerilor sociali, a mediului de afaceri, a instituțiilor publice implicate în sistem.

Contractul de formare profesională continuă poate cuprinde şi alte clauze determinate de părţi, care nu contravin legislaţiei în vigoare.

Termenul contractului de formare profesională continuă, începe să curgă la data indicată în contract, prelungindu-se cu perioada concediului medical şi în alte cazuri prevăzute de contract.

Pe durata formării profesionale continue se aplică legislaţia muncii, inclusiv legislaţia privind protecţia muncii (art. 219 CM al RM).

Contractul de formare profesională continuă poate înceta în temeiurile prevăzute de CM al RM (art. 220) pentru încetarea contractului individual de muncă sau în alte temeiuri prevăzute de legislaţia în vigoare.

Așa dar, normele CM al RM au forță juridică asupra tuturor formelor de dezvoltare profesională continuă indiferent de faptul că evaluează în sectorul public sau privat.

Formarea profesională este prevăzută în diferite acte normative și aplicată pentru anumite categorii de salariați.

În acest domeniu a fost adoptată și Hotărârea Parlamentului nr.253-XV din 19 iunie 2003 pentru aprobarea Concepției privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane [7]. Prezenta Concepţie va sta la baza elaborării strategiilor şi programelor în domeniul orientării profesionale şi susţinerii psihologice a populaţiei în probleme ce ţin de cariera, de instruirea, recalificarea şi perfecţionarea profesională a tinerilor şi adulţilor, inclusiv a şomerilor, în concordanţă cu problemele-cheie existente pe piaţa muncii, ceea ce va permite tuturor persoanelor, pe principii de egalitate şi fără discriminare, să-şi dezvolte şi să-şi aplice capacităţile de muncă în interesele proprii şi în conformitate cu aspiraţiile lor, ţinând cont de necesităţile societăţii.

Concepţia a fost elaborată în conformitate cu prevederile Convenţiei Organizaţiei Internaţionale a Muncii nr.142 privind orientarea profesională şi pregătirea profesională în domeniul valorificării resurselor umane (Geneva, 23 iunie 1975), ratificată de Republica Moldova la 28 septembrie 2001.

O categorie aparte de salariați care necesită perfecționarea continuă sunt funcționarii publici. Pentru ei, perfecţionarea continuă a pregătirii profesionale reprezintă atât un drept, cât şi o obligaţie [8]. Astfel, conform Hotărârii Guvernului nr. 201 din 11.03.2009 [9], Anexa nr.10 prevede Regulamentul cu privire la dezvoltarea profesională continuă a

funcționarilor publici. Astfel, dezvoltarea profesională continuă a funcţionarilor publici se realizează prin activităţi de instruire de diferite tipuri şi forme în vederea aprofundării şi actualizării cunoştinţelor, dezvoltării abilităţilor şi modelării atitudinilor/comportamentelor necesare pentru exercitarea eficientă a atribuţiilor de serviciu. Însuși procesul de dezvoltare profesională continuă este organizat și desfășurat în baza următoarelor principii:

respectarea dreptului funcționarului public la dezvoltarea profesională –asigurarea unor oportunități egale de instruire fiecărui funcționar public, în țară și peste hotare, fără niciun fel de discriminare pe motive de rasă, culoare, origine națională, etnică și socială, statut social, cetățenie, limbă, religie sau convingeri, vârstă, sex, identitate de gen, statut matrimonial, orientare sexuală, dizabilitate, stare de sănătate, statut HIV, opinie, apartenență politică, avere, naștere, domiciliu, apartenență sau activitate sindicală sau orice alt criteriu;

obligativitatea dezvoltării profesionale – fiecare funcţionar public trebuie să fie conştient de necesitatea actualizării cunoştinţelor şi abilităţilor proprii, menţinerii prin instruire profesională continuă a experienţei şi calificării sale la nivelul necesar pentru realizarea eficientă a atribuţiilor de serviciu;

orientarea spre necesităţile de instruire – programele de instruire trebuie să fie orientate, în mod obligatoriu, spre satisfacerea necesităţilor de dezvoltare individuale (la nivel de funcţionar public), de grup (la nivel de subdiviziune) şi celor organizaţionale (la nivel de autoritate publică);

descentralizarea procesului de dezvoltare profesională continuă – autorităţile publice au deplina competenţă în planificarea activităţilor de dezvoltare profesională, achiziţionarea serviciilor de instruire, monitorizarea şi evaluarea instruirii funcţionarilor publici;

liberalizarea serviciilor de instruire – activităţile de dezvoltare profesională continuă se organizează în condiţiile liberei cereri şi oferte; fiecărui prestator al serviciilor de instruire i se asigură acces liber şi oportunităţi egale de participare la procedura de achiziţie a serviciilor de instruire.

Principiile folosite în procesul de dezvoltare profesională continuă a funcționarilor publici pot fi folosite și aplicate în toate domeniile de activitate.

În procesul de dezvoltare profesională, autoritatea publică are obligația de a asigura diverse activități de formare și dezvoltare profesională continuă cu o durată de cel puțin 40 de ore anual. Realizarea obiectivelor specifice funcţiei publice, inclusiv formarea continuă a funcţionarilor publici creează premisele realizării obiectivelor legate de reforma administraţiei şi creşterea capacităţii administrative prin componenta de resurse umane.

Nevoia de instruire este aceea de a stabili o abordare a activităţii de instruire, cât şi un cadru general de realizare a activităţii de educare şi formare profesională sistematică, în domeniul administraţiei publice. Aceasta înseamnă dezvoltarea unui sistem de instruire realist, a unei structuri instituţionale, precum şi politicile în domeniul personalului.

Până a intra într-un raport juridic de dreptul muncii depistăm o categorie aparte de persoane și anume „adulții", care la fel necesită o pregătire profesională pentru a obține un loc de muncă. Conform Hotărârii Guvernului nr. 222 din 26.03.2024 [10], prin „adult" se înțeleg persoane care au vârsta la care pot stabili raporturi de muncă și/sau pot participa la programe de formare profesională, în condițiile legii. Educația adulților include:

1) educația generală, prin care se asigură dezvoltarea generală a adulților sub aspect civic, cultural, socioeconomic, tehnologic, ecologic;

2) formarea profesională inițială, prin care se înțelege orice proces de instruire în cadrul căruia un adult care nu deține o calificare beneficiază de pregătirea corespunzătoare pentru dobândirea competențelor profesionale minime necesare pentru obținerea unui loc de muncă;

3) formarea profesională continuă, prin care se înțelege orice proces de instruire în cadrul căruia un adult, având deja o calificare, își completează competențele profesionale prin aprofundarea cunoștințelor în domeniul specialității de bază sau prin deprinderea unor noi metode ori procedee aplicate în cadrul specialității respective.

CONCLUZII

În concluzie, pentru a crește nivelul de pregătire a persoanei se necesită o pregătire personală și profesională. Formarea profesională fiind procesul de instruire în urma căruia un salariat dobândește o calificare, atestată printr-un certificat sau diplomă eliberată în condițiile legii. Aceasta trebuie să întrunească câteva condiții: să fie planificată din timp; să fie finanțată; obiectivul principal să fie, îmbunătățirea cunoștințelor. La fel pot fi organizate de angajatori cursuri în cadrul unităţii proprii sau de instituţiile specializate în formarea profesională; cursuri şi programe de perfecţionare sau recalificare; stagii de practică şi specializare în unităţi din ţară sau din străinătate; seminare, conferinţe, mese rotunde, ateliere. În alegerea şi utilizarea diferitelor modalităţi de formare profesională trebuie să se ţină seama de unii factori, şi anume: trebuie să existe o relaţie clară între ceea ce se învaţă şi ceea ce trebuie să se aplice în practică.

REFERINȚE:

1. Codul muncii al Republicii Moldova, adoptat prin Legea RM nr. 154-XV din 28 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 29.07.2003, nr. 159-162
2. Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994. Chişinău: Moldpresa, 1997.
3. Codul educației al Republicii Moldova, nr. 152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 24-10-2014 nr. 319-324
4. Alexandru Ţiclea, Andrei Popescu, Marioara Ţichindelean, Constantin Tufan, Ovidiu Ţinca. Dreptul muncii, Editura Rosetti, Bucureşti, 2004.

5. Nicolae Romandaş, Eduard Boişteanu, Dreptul colectiv şi individual al muncii. Chişinău, 2003.
6. Boişteanu E., Romandaş N., Dreptul muncii. Manual. Chişinău: Tipografia Centrală, 2015.
7. Hotărârea Parlamentului nr.253-XV din 19 iunie 2003 pentru aprobarea Concepției privind orientarea, pregătirea și instruirea profesională a resurselor umane, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 25.07.2003, nrr. 155-158
8. Legea cu privire la funcţia publică şi statutul funcţionarului public nr. 158 din 4 iulie 2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 230-232/840 din 23.12.2008.
9. Hotărîrea Guvernului nr. 201 din 11.03.2009 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii nr.158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 17.03.2009, nr. 55-56
10. Hotărîrea Guvernului nr. 222 din 26.03.2024, cu privire la aprobarea Regulamentului privind educația adulților. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.04.2024, nr. 141-143.

CRIZELE ENERGETICE ȘI IMPOSIBILITATEA OBIECTIVĂ DE EXECUTARE A CONTRACTELOR

ENERGY CRISES AND THE OBJECTIVE IMPOSSIBILITY OF CONTRACT PERFORMANCE

CZU: 347.44:330.131.7:620.9 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.53**

Olesea PLOTNIC
ORCID: 0000-0001-9368-7806
E-mail: plotnicolesea.aum@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Valeria PRAPORȘCIC
ORCID: 0009-0004-8197-7450
E-mail: valeriapraporscic97@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the legal implications of recent global energy crises in the context of the objective impossibility of performing contractual obligations. The primary objective is to assess whether events such as extreme price volatility and geopolitical threats—such as the potential closure of the Strait of Hormuz or the war in Ukraine—may justify non-performance under civil law through the doctrine of the justificatory impediment. The methodology combines doctrinal and comparative legal analysis, supported by relevant national and international case law. The study includes references to real-life cases and explores the conceptual distinction between economic hardship and true objective impossibility. The research concludes that modern contract law should incorporate more adaptable contractual clauses, especially in long-term supply agreements within the energy sector, in order to reduce litigation and maintain economic equilibrium during crises.*

Keywords: *energy crises, justifying impediment, geopolitical instability, objective impossibility, contractual risk.*

INTRODUCERE

Secolul XXI este marcat de o instabilitate geopolitică tot mai accentuată, care influențează în mod direct echilibrul economic global. Unul dintre domeniile cele mai sensibile la aceste fluctuații este cel energetic, unde evenimentele internaționale, declarațiile politice sau chiar anticipările unor conflicte au capacitatea de a perturba drastic piețele și de a crea dezechilibre contractuale. În acest context, tematica impedimentului justificator capătă o relevanță deosebită, întrucât oferă cadrul juridic prin care se poate analiza dacă o obligație contractuală mai poate fi îndeplinită în mod real și obiectiv [1, p. 131].

Crizele energetice recente nu se limitează doar la întreruperi de livrări sau la epuizarea unor surse. Ele includ o gamă largă de factori destabilizatori: sancțiuni internaționale, amenințări militare, fluctuații extreme ale prețurilor, speculații bursiere și blocaje în lanțurile de aprovizionare[2]. Astfel, un contract de furnizare sau de transport al energiei încheiat într-un context relativ stabil poate deveni, în mod obiectiv, imposibil de executat din cauza unor evenimente complet exterioare voinței părților. Un exemplu ilustrativ este acela al anunțului emis de autoritățile iraniene privind o posibilă blocare a Strâmtorii Ormuz, un coridor strategic prin care trece aproximativ o cincime din comerțul mondial cu petrol. Deși blocajul nu a fost pus în aplicare, simpla formulare a intenției a provocat o reacție imediată a piețelor, reflectată în creșteri substanțiale ale prețurilor pe bursele internaționale. Odată cu detensionarea discursului politic, prețurile au revenit la normal, dar evenimentul a demonstrat fragilitatea sistemului contractual dependent de predictibilitatea energetică[3].

Astfel de situații pun în discuție limitele răspunderii contractuale în fața unor evenimente care nu produc daune materiale directe, dar care generează imposibilitatea executării în termenii conveniți. În dreptul obligațiilor, această realitate ridică întrebarea: când putem considera că suntem în prezența unui impediment justificator și nu doar a unei dificultăți economice[4, p. 85]?

Lucrarea de față își propune să investigheze, în mod aplicat, dacă și în ce măsură o criză energetică – declanșată de evenimente externe contractului, dar cu efect imediat asupra posibilității de executare – poate constitui o cauză legitimă de exonerare de răspundere civilă. Scopul este de a clarifica criteriile juridice aplicabile în astfel de situații, printr-o analiză doctrinară și practică, raportată la evoluțiile recente ale pieței energetice globale și la exigențele dreptului privat contemporan.

MATERIALE ȘI METODE

Analiza juridică realizată în cadrul acestei lucrări se fundamentează pe conceptul de impediment justificator, reglementat de Codul civil al Republicii Moldova la art. 904, în contextul exonerării de răspundere a debitorului pentru neexecutarea unei obligații contractuale cauzate de un eveniment exterior, imprevizibil și insurmontabil, care nu-i poate fi imputat. Termenul de „impediment justificator" a fost supus unei dezvoltări doctrinare semnificative în literatura juridică autohtonă, fiind abordat în mod constant în lucrările semnate de Valeria Praporșcic, care subliniază faptul că această instituție juridică trebuie tratată distinct față de impreviziune și față de forța majoră, întrucât presupune o imposibilitate reală și obiectivă de executare, nu doar o dificultate economică temporară [1, p. 128].

Cercetarea de față este construită pe metoda analizei doctrinare, prin raportare la literatura de specialitate din dreptul civil al Republicii Moldova, precum și la jurisprudența națională unde impedimentul justificator a fost invocat, fie explicit, fie prin analogie cu instituții apropiate. În acest sens, autorii Octavian Cazacu și Aurel Băieșu contribuie semnificativ la înțelegerea raportului dintre obligația contractuală și exonerarea de răs-

pundere, punând accent pe condițiile restrictive în care poate fi admis un eveniment exterior ca motiv legitim pentru neexecutare [4, p. 135]; [5, p. 198].

Din punct de vedere metodologic, cercetarea are un caracter teoretico-aplicativ. Pe de o parte, lucrarea valorifică sursele doctrinare și normele juridice relevante în materia răspunderii contractuale. Pe de altă parte, este utilizată o analiză contextuală și de caz asupra unor crize energetice recente, care, deși nu au produs efecte juridice imediate în cadrul instanțelor din Republica Moldova, ridică semne de întrebare asupra modului în care astfel de evenimente pot fi încadrate juridic în viitorul apropiat. Spre exemplu, analiza reacției burselor internaționale la amenințarea blocării Strâmtorii Ormuz de către Iran sau la explozia conductei Nord Stream în 2022 reflectă o formă de instabilitate sistemică ce poate afecta semnificativ executarea contractelor comerciale, în special a celor din domeniul energiei [3].

În paralel cu studiul doctrinar și analiza contextuală, cercetarea integrează și elemente de drept comparat, prin examinarea modului în care instituții similare – precum forța majoră sau teoria impreviziunii – sunt reglementate și aplicate în alte sisteme de drept, inclusiv în legislația europeană și în practica instanțelor din Germania și Franța. Cu toate acestea, accentul este menținut pe dreptul național, cu scopul de a identifica fundamentele juridice interne care ar putea permite recunoașterea unei crize energetice ca impediment justificator în sensul strict al art. 904 Cod civil. Sursele utilizate includ articole publicate în reviste științifice din Republica Moldova, teze de doctorat în domeniul dreptului privat și documente oficiale ale organizațiilor internaționale, precum Agenția Internațională pentru Energie (IEA), Fondul Monetar Internațional și Comisia Europeană [6]; [7].

REZULTATELE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

3.1. Impedimentul justificator în fața instabilității pieței energetice

Impedimentul justificator este una dintre cele mai complexe instituții ale dreptului obligațional, cu aplicabilitate crescută în condițiile unei economii marcate de instabilitate energetică. Potrivit Codului civil al Republicii Moldova (art. 904), imposibilitatea trebuie să fie obiectivă, imprevizibilă și să nu poată fi depășită prin eforturi rezonabile, pentru a produce efectul exonerator de răspundere contractuală [4]. Astfel, simpla dificultate economică – chiar dacă este gravă – nu constituie un motiv suficient de exonerare. Într-o altă lucrare autorul subliniază că pentru a activa această instituție, creditorul trebuie să dovedească nu doar că executarea este împovărătoare, ci că aceasta a devenit imposibilă într-un sens absolut [1, p. 43]. Volatilitatea prețurilor nu poate fundamenta singură exonerarea de răspundere. De exemplu, fluctuațiile cotațiilor internaționale ale petrolului sau gazului, oricât de severe, nu înlătură posibilitatea juridică și fizică de executare a obligațiilor contractuale, ci doar afectează echilibrul economic. Olesea Plotnic subliniază că impedimentul justificator trebuie să fie "excepțional și evident", iar proba revine debitorului [8, p. 70].

În cazul contractelor din sectorul energetic, diferențele de preț, variațiile de ofertă sau blocajele comerciale temporare trebuie analizate cu atenție. Băieșu susține că imposibilitatea trebuie interpretată în cheie restrictivă, pentru a evita folosirea abuzivă a acesteia ca pretext pentru neexecutarea obligațiilor [5, p. 198]. În același sens, Plotnic observă că doar o imposibilitate reală, fie ea juridică (interdicții legale) sau fizică (lipsa totală a resurselor), poate fundamenta valid invocarea art. 904 [8, p. 70].

3.2. Crize geopolitice și efectele asupra echilibrului contractual

Un exemplu relevant îl constituie conflictul din iunie 2025, când Iranul a atacat teritoriul israelian, urmat de reacții militare din partea Israelului și a Statelor Unite. Pe fondul amenințării cu blocarea Strâmtorii Ormuz, unde se tranzitează circa 20% din petrolul global, prețurile internaționale au explodat. Barilul de petrol Brent a sărit de la 84 USD la peste 104 USD în doar două zile, iar prețele de gaze naturale au înregistrat creșteri abrupte [3]; [9]. Cu toate acestea, doctrina subliniază că volatilitatea bursieră – oricât de abruptă – nu echivalează cu imposibilitatea de executare. Doar în cazurile în care criza duce la blocaje în livrare sau la interdicții explicite, se poate invoca impedimentul justificator în sens juridic [2, p. 37].

Acest principiu se regăsește și în realitatea economică a Republicii Moldova. Potrivit datelor ANRE, în 2019–2020, prețul mediu al gazului natural era de aproximativ 4,30 lei/m³, scăzând la 3,20 lei/m³ în perioada pandemiei, pentru ca în 2022, pe fondul conflictului din Ucraina, să ajungă la peste 22 lei/m³ – o creștere de peste 500% [10]. Electricitatea a urcat de la 1,14 lei/kWh în 2020 la 2,64 lei/kWh în 2023. În ciuda acestor presiuni financiare, executarea contractelor a continuat, fiind renegociate doar condițiile tarifare. Așadar, dificultatea majoră nu a fost considerată imposibilitate, întrucât furnizarea a fost menținută, chiar dacă în condiții economice mai grele.

Un exemplu clar de imposibilitate obiectivă este explozia conductei Nord Stream din septembrie 2022, care a dus la o scădere imediată a livrărilor de gaze în Europa cu peste 80% și a justificat invocarea de către mai multe state a clauzelor de urgență energetică [12]. Dacă un caz similar ar fi avut impact direct asupra unei rețele sau a unui contract din Moldova, ar fi putut constitui un impediment justificator veritabil, în sensul art. 904.

3.3. Prevenirea riscurilor contractuale prin clauze de adaptabilitate

Având în vedere frecvența crizelor energetice, necesitatea introducerii de clauze de adaptabilitate în contractele comerciale devine tot mai evidentă. Astfel de clauze, cum ar fi hardship sau ajustările automate ale prețului, permit menținerea echilibrului contractual în cazul schimbării condițiilor esențiale. Deși aceste instrumente nu sunt obligatorii, ele au fost promovate în legislația și jurisprudența europeană, precum și în standardele FIDIC și UNIDROIT. În Republica Moldova, legislația permite implementarea acestor mecanisme prin libertatea de voință a părților, prevăzută la art. 993–996 Cod civil [4].

Doctrina atrage însă atenția că lipsa unei astfel de clauze nu exclude protecția prin art. 904, dar poate îngreuna dovedirea cazului excepțional [13, p. 160]. Chirica consideră că aplicarea directă a impedimentului justificator, fără o clauză contractuală corespunzătoare, poate fi imprevizibilă și lasă loc de interpretare instanței [13, p. 164]. Pentru sectorul energetic, unde contractele sunt încheiate pe termen lung și implică valori mari, includerea expresă a mecanismelor de renegociere devine o necesitate strategică. În absența lor, riscul de litigii crește, iar protecția juridică a părților devine incertă în fața unor evenimente externe neprevăzute.

CONCLUZII

Crizele energetice din ultimii ani – generate de factori geopolitici, conflicte militare sau dezechilibre structurale – au testat reziliența contractelor comerciale și au readus în discuție distincția dintre dificultatea economică și imposibilitatea obiectivă de executare. Analiza realizată demonstrează că, în dreptul Republicii Moldova, aplicarea impedimentului justificator este condiționată de o imposibilitate reală, excepțională și inevitabilă, nu de simple pierderi financiare sau variații ale prețurilor.

Exemplele recente, precum conflictul din iunie 2025 din Orientul Mijlociu sau explozia conductelor Nord Stream, subliniază impactul imediat al acestor evenimente asupra prețurilor globale, însă doar situațiile în care se produce un blocaj fizic sau legal al prestației pot fundamenta exonerarea de răspundere contractuală. În plan intern, cazul Republicii Moldova ilustrează cum creșterea dramatică a tarifelor energetice între 2020 și 2024 a afectat semnificativ stabilitatea contractuală, fără însă a justifica imposibilitatea de executare în absența unor interdicții formale sau a întreruperii serviciului.

Pentru a evita litigii și pentru a asigura o mai bună adaptare la volatilitatea piețelor, părțile contractante sunt încurajate să insereze clauze de adaptabilitate, precum clauzele hardship sau mecanismele de reajustare a obligațiilor corelate cu indicatori economici. O astfel de abordare preventivă este esențială pentru a consolida securitatea juridică și echitatea contractuală în condițiile unei economii globale marcate de incertitudine. Astfel, impedimentul justificator rămâne un mecanism esențial, dar limitat, în gestionarea riscurilor contractuale. Utilizarea sa corectă, însoțită de o redactare contractuală riguroasă, poate transforma dreptul obligațiilor într-un instrument de echilibru și protecție în fața instabilității sistemice.

REFERINȚE:

1. PRAPORSCIC, V. *Impedimentul justificator : provocări și implicații pentru părțile contractuale și economie* În: Conferința “Priorități ale cercetării în domeniul juridic și economic și impactul asupra societății contemporane” nr.4, Chișinău, Moldova, 20 septembrie 2024, p. 128-131. CZU: 347.7:339.56.055:341.241.8.

2. PRAPORSCIC, V. *Soluționarea alternativă a litigiilor în contextul apariției unui impediment justificaT*. În: Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare" dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 7-8 noiembrie 2024, p. 284-289. CZU: 347.918:347.44
3. CNBC. *Oil prices jump after Iran threatens to block Strait of Hormuz*. Disponibil: https://www.cnbc.com/2025/06/15 [Accesat: 25.06.2025].
4. CODUL CIVIL al Republicii Moldova nr. 1107/2002, MO nr. 82–86 din 22.06.2002, art. 661.
5. BĂIEȘU, A. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Chișinău: Cartier Juridic, 2020. ISBN 978-9975-86-972-9.
6. AGENȚIA INTERNAȚIONALĂ PENTRU ENERGIE. *World Energy Outlook 2023*. Disponibil: https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2023 [Accesat: 24.06.2025].
7. COMISIA EUROPEANĂ. *EU Energy Market Reports*. Disponibil: https://energy.ec.europa.eu/data-and-analysis_en [Accesat: 24.06.2025].
8. PLOTNIC, O., POPESCU L. *Impact of force majeure on intellectual property contracts* În: Eastern European Journal for Regional Studies (EEJRS), 2022, nr. 1(8), p. 70–75. ISSN 1857-436X /ISSNe 2537-6179.
9. BLOOMBERG. *Oil markets face extreme volatility amid Middle East tensions*. Disponibil: https://www.bloomberg.com/energy [Accesat: 25.06.2025].
10. ANRE. *Raport anual privind evoluția pieței energetice în Republica Moldova*, 2022–2024. Disponibil: https://www.anre.md [Accesat: 25.06.2025].
11. CEBOTARI, C. *Imposibilitatea de executare și crizele sistemice: reflecții teoretice*. În: Revista Studia Universitas Moldaviaie, USM, 2025, nr. 3(183)/2025, p. 110–118. ISSN 1857-2545.
12. REUTERS. *Nord Stream gas leak stokes sabotage fears, Europe scrambles*. Disponibil: https://www.reuters.com/world/europe/nord-stream-damage [Accesat: 25.06.2025].
13. CHIRICA, D. *Drept civil. Contracte*. București: C.H. Beck, 2022, p. 158–165. ISBN 978-606-18-1056-7.

DIFERENȚELE PROCEDURALE ȘI METODOLOGICE DINTRE CONTROLUL DE CONFORMITATE ȘI CERCETAREA ACCIDENTELOR DE MUNCĂ GRAVE ȘI MORTALE ÎN SISTEMUL SIGURANȚEI OCUPAȚIONALE DIN REPUBLICA MOLDOVA

PROCEDURAL AND METHODOLOGICAL DIFFERENCES BETWEEN COMPLIANCE CONTROL AND INVESTIGATION OF SEVERE AND FATAL WORKPLACE ACCIDENTS IN THE OCCUPATIONAL SAFETY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 349.24:331.45/.46:614.8(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.54**

Ruslan POSTICA
ORCID: 0000-0001-9227-9018
E-mail: ruslan.postica@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The occupational safety and health system in the Republic of Moldova faces a significant discontinuity between compliance control and the investigation of workplace accidents. While compliance control relies on clear procedures, standardized indicators, and objective evaluation tools, the investigation of serious and fatal accidents remains poorly regulated, lacking uniform methodologies—undermining the effectiveness of the process. This article critically examines these differences through a research process structured in analytical stages such as separate and comparative examination, evaluation and assessment of results, followed by the formulation of conclusions. General research methods (observation, induction, deduction, analysis, synthesis) and scientific methods (synthetic, axiomatic, and systemic) are applied, highlighting the need for procedural coherence and alignment between findings and preventive measures. In the absence of clear standards, accident investigation risks becoming a formal exercise with little real impact on prevention. The article's main conclusion is that reforming the regulatory framework—particularly Government Decision No. 1361/2005—is essential to improve the efficiency of investigations and ensure effective prevention of occupational risks.*

Keywords: *compliance control, occupational safety and health, severe and fatal work accidents.*

INTRODUCERE

În Republica Moldova, sistemul securității și sănătății în muncă se află într-un proces continuu de consolidare, în contextul armonizării treptate cu standardele europene și internaționale. Deși, legislația națională prevede o serie de obligații clare privind organizarea, implementarea și monitorizarea măsurilor de protecție a lucrătorilor, aplicarea concretă a acestor norme dezvăluie disfuncționalități notabile între componentele sistemului.

Două dintre cele mai importante instrumente instituționale în domeniul securității și sănătății în muncă – controlul de conformitate și cercetarea accidentelor de muncă – sunt tratate, în practică, ca procese separate, cu abordări metodologice distincte și, uneori, contradictorii. Dacă activitatea de control, realizată de Inspectoratul de Stat al Muncii, se bazează pe liste standardizate de verificare, proceduri clare și o abordare sistematică, cercetarea accidentelor de muncă, în special a celor grave și mortale, este realizată pe baza unui cadru normativ general, cu prevederi vagi și formulări deschise, care lasă un spațiu amplu de interpretare subiectivă.

Această discontinuitate procedurală ridică probleme serioase în ceea ce privește eficiența cercetării, corecta stabilire a responsabilităților și trasabilitatea deficiențelor sistemice care conduc la accidente. În absența unei metodologii clare și unitare de investigare, multe cercetări post-accident se limitează la stabilirea vinovăției, fără a cerceta plenitudinar și sub toate aspectele cauzele producerii și circumstanțele evenimentului și fără o analiză aprofundată a factorilor organizaționali, tehnici sau de management, care ar releva cauzele directe, indirecte, sistemice de producere a accidentului.

MATERIAL ȘI METODĂ

Inspectoratul de Stat al Muncii (ISM) este autoritatea competentă care exercită controlul de stat în domeniul muncii și al securității și sănătății în muncă (SSM), conform Legii nr. 140/2001 [1]. ISM are atribuții de verificare a respectării legislației în toate tipurile de entități – publice, private sau cu altă formă juridică – care angajează salariați. De asemenea, ISM este responsabil și de cercetarea accidentelor de muncă, conform procedurii stabilite de Guvern. Această competență este aplicabilă la scară națională, cu excepțiile prevăzute în legislația aferentă. Controlul de stat asupra respectării actelor normative din domeniul muncii, securității și sănătății în muncă se efectuează conform Legii nr. 131/2012 [2] privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător și reprezintă totalitatea acțiunilor organizate și realizate ISM sub formă de verificare, evaluare și/sau analiză la fața locului și/sau prin solicitare directă de la angajatori de a prezenta documentația și alte informații pe care aceștia, în virtutea legii, sunt obligați să le posede. Scopurile controalelor de stat, conform art. 111 alin. (3) din Legea nr. 140/2001, vizează inclusiv: verificarea respectării legislației muncii și a normelor de securitate și sănătate în muncă de către angajatori; precum și acordarea de asistență consultativă și metodologică pentru aplicarea eficientă a legislației și prevenirea sau gestionarea eventualelor nerespectări. Conform legislației, controalele sunt de 2 tipuri: planificate și inopinate și se efectuează în baza listelor de verificare, aprobate conform rigorilor stabilite de Guvern. La rândul lor „rigorile" stabilite de Guvern sunt concretizate în emiterea Ordinului Ministerului Muncii și Protecției Sociale (OMMPS) nr. 98/2022 [3], cu privire la aprobarea listelor de verificare pentru controlul de stat în domeniul raporturilor de muncă. Acest instrument de control este materializat în mai multe liste de verificare pentru controalele planificate și inopinate. În mod specific, domeniul SSM este acoperit prin Anexele 1–6, fiecare corespunzând unor tipuri distincte de riscuri și activități. Lista SSM-1, cu apli-

cabilitate generală pentru toți angajatorii, stabilește cerințele de bază privind securitatea și sănătatea la locul de muncă și are un caracter transversal, regăsindu-se în conținutul celorlalte liste specializate. Listele din Anexele 2–6 sunt dedicate unor domenii și riscuri particulare, precum șantierele temporare, expunerea la substanțe periculoase sau utilizarea echipamentului de muncă. La examinarea conținutului Listei de verificare nr. SSM-1, s-a constatat că documentul este structurat în șase capitole, dintre care, relevant pentru subiectul analizat este Capitolul V – *Lista de întrebări*. Acesta este prezentat sub forma unui tabel organizat pe următoarele rubrici: *Nr. d/o; Întrebări; Referință legală; Conformitate (Da / Nu / Nu este cazul); Comentarii; Pondere*. Conține 109 întrebări, formulate în baza prevederilor legale din domeniul siguranței ocupaționale, și anume: din Legea SSM nr. 186/2008, HG 95/2009, HG 353/2010, HG 918/2013 și HG 819/2016. De asemenea, la începutul capitolului este inclusă o mențiune importantă: *„Se completează doar criteriile de risc aplicabile domeniului şi persoanei supuse controlului”*. Prin urmare, este posibil ca, unele compartimente să nu fie valabile unității, iar în cazul unei entități care desfășoară activitate într-un domeniu specific reglementat, să fie aplicabilă atât lista generală SSM-1, cât și o listă de verificare specifică. În acest caz, se impune efectuarea controlului de conformitate pentru ambele categorii de cerințe – generale și specifice, ceea ce ar face controlul mult mai complex**,** dar totodată cuprinzător**,** asigurând o evaluare detaliată a respectării cerințelor legale din domeniul securității și sănătății în muncă. Această abordare mixtă – aplicarea atât a listei generale, cât și a celei specifice – permite identificarea mai eficientă a neconformităților, inclusiv a celor care ar putea trece neobservate într-un control limitat doar la cerințele generale.

Ceea ce ține de cercetarea accidentelor de muncă, acestea se realizează în baza Hotărârii de Guvern (HG) nr. 1361/2005, care stabilește modalitatea unică de cercetare a accidentelor de muncă, suportate de salariați (art. 1) [4]. Scopul cercetării accidentelor de muncă constă în clasificarea lor, determinarea circumstanțelor, cauzelor și încălcărilor actelor normative și a altor reglementări ce au condus la accidentarea salariaților, stabilirea persoanelor care au încălcat prevederile actelor normative şi a măsurilor corespunzătoare întru prevenirea unor asemenea evenimente. Totodată se necesită de a remarca faptul că, accidentele grave și mortale se cercetează de ISM, iar cele cu incapacitate temporară de muncă – de comisia angajatorului. Cercetarea accidentelor de muncă grave și mortale se va finaliza cu întocmirea unui dosar de cercetare care va cuprinde: a) procesul-verbal de cercetare a accidentului de muncă (în cazul accidentelor colective, procesul-verbal se va întocmi pentru fiecare accidentat); b) procesul-verbal de cercetare a accidentului în afara muncii; c) opiniile participanților la cercetarea accidentului (după caz); d) declarațiile accidentaților (dacă va fi posibil); e) declarațiile persoanelor care au obligația să asigure măsurile de protecție a muncii la locul de muncă unde s-a produs accidentul; f) declarațiile martorilor oculari; g) fotografii şi scheme ale locului unde s-a produs accidentul; *h) alte acte şi documente necesare pentru clarificarea circumstanțelor și cauzelor ce au condus la producerea accidentului*; i) încheierea expertizei tehnice (dacă este necesară); j) certificatul medical cu privire la caracterul

vătămării violente a organismului accidentatului; k) concluzia din raportul de expertiză medico-legală asupra cauzelor decesului accidentatului (în cazul accidentelor mortale). Astfel, conținutul dosarului de cercetare se rezumă la un proces verbal de cercetare standard, și alte informații documentate, care, de altfel, nu sunt obligatorii în toate cazurile și sunt: fie elaborate de alte persoane sau instituții implicate (de ex.: medic legist, experți tehnici); fie colectate la discreția echipei de cercetare, dacă sunt necesare pentru a stabili cu exactitate circumstanțele și cauzele. Dacă actele/documentele prevăzute la lit. b) – k) au un caracter complementar, contribuind la clarificarea circumstanțelor și determinarea cauzelor accidentului, documentul de la lit. a) este unul standardizat, prevăzut în Anexa nr. 2 la HG nr. 1361/2005.

La examinarea Anexei nr. 2 vizate, s-a stabilit că este compartimentat în secțiuni și subsecțiuni, care necesită a fi completate cu diferite informații, și anume: pct. 1; 1.1; 1.2; 1.3; 1.4; 1.5; 1.6; 1.7; 2.0 și 2.1 necesită a fi completate cu informații de identificare ale unității (angajatorului) și informații administrative; pct. 3; 3.1; 3.2; 3.3 și 3.4 necesită a fi completate cu date de identificare ale accidentatului; pct. 3.5; 3.6; 3.7; 3.7.1; 3.7.2; 3.8 și 3.8.1 necesită a fi completate cu date profesionale și informații privind capacitatea de muncă a accidentatului; pct. 4; 5 și 6 necesită a fi completate cu date factuale și circumstanțiale ale evenimentului; pct. 6.1 și 7 (exemplificat în 7.1 – 7.4) necesită a fi completat cu date privind analiza cauzelor și circumstanțelor evenimentului; pct. f/nr.: diagnoza vătămării corporale; pct. 8 necesită a fi completat cu date privind persoanele care au încălcat prevederile actelor legislative și altor acte normative din domeniul muncii; și pct. 9 necesită a fi completat cu date privind măsurile de lichidare a cauzelor de producere a accidentului și de prevenire a unor eventuale evenimente similare. Astfel, procesul-verbal reprezintă un cadru procedural util în cercetarea accidentelor în câmpul muncii, însă acesta prezintă limitări semnificative care, în absența completării cu documentație suplimentară și a unei investigații riguroase, pot conduce la omisiuni esențiale privind cauzele reale ale accidentului sau la desemnarea eronată a responsabililor. Aceste limite devin evidente prin faptul că procesul-verbal nu acoperă în mod suficient contextul organizațional și tehnic în care s-a produs evenimentul. Lipsesc date cruciale pentru: trasabilitate managerială – identificarea clară și documentată a lanțului decizional și organizatoric care a condus la atribuirea sarcinii de muncă sau a permis desfășurarea acesteia în condiții necorespunzătoare; validarea legalității sarcinii de muncă – verificarea dacă sarcina încredințată accidentatului a fost conformă cu fișa postului, cu atribuțiile legale și cu nivelul de instruire profesională, precum și dacă a fost însoțită de măsuri adecvate de protecție; stabilirea legăturii directe cu timpul de muncă și protecția acordată – clarificarea faptului că accidentul s-a produs în timpul programului de lucru ori în legătură cu sarcini legate de serviciu și că lucrătorului i-au fost asigurate echipamentele, instruirea și supravegherea necesare. De asemenea, cadrul procedural actual nu permite o delimitare clară și documentată între cauze: directe, care sunt vizibile și se referă la acțiuni sau omisiuni ale lucrătorului; indirecte, care reflectă deficiențe în instruire, întreținere, organizare sau comunicare; sistemice, care relevă deficiențe în

cultura organizațională, în supravegherea managerială sau în angajamentul instituțional față de securitatea și sănătatea în muncă [5, p. 11].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Dat fiind faptul că, Republica Moldova, membră a OIM din 1995 [6], a ratificat peste 40 de convenții internaționale relevante [7], asumându-și angajamente ferme privind munca decentă și protecția lucrătorilor. Legea nr. 186/2008 [8] privind securitatea și sănătatea în muncă, susținută de un cadru normativ secundar și reglementări tehnice specializate, constituie fundamentul legislației naționale în domeniu. Acest sistem legal complex urmărește prevenirea accidentelor de muncă și a bolilor profesionale, fiind esențial pentru o piață a muncii sigură și durabilă.

Legea nr. 186/2008 [8] fiind actul de bază în domeniul SSM din Republica Moldova, care aliniază legislația națională la standardele europene și promovând o abordare preventivă pentru protejarea lucrătorilor, impune angajatorilor obligații clare și conferă lucrătorilor drepturi concrete, fiind susținută de un cadru normativ secundar și tehnic diversificat, aplicabil în multiple domenii economice [9]. Împreună, aceste reglementări formează un sistem complex menit să reducă riscurile profesionale și să asigure un mediu de muncă sigur și sănătos.

Astfel, atunci când se produc accidente în câmpul muncii sau la apariția bolilor profesionale, este inerent ca aceste evenimente să fie cercetate plenitudinar și obiectiv întru a lua măsurile necesare pentru a preveni producerea unor astfel de situații pe viitor.

În acest sens, pentru a înțelege cauzele accidentelor de muncă, au fost dezvoltate mai multe teorii, de la cele simple, cum e teoria factorului unic, până la abordări complexe precum teoriile sistemice și comportamentale [10, p. 82-92]. Teoriile de tip domino (Heinrich, Bird, Marcum) evidențiază succesiunea cauzală a factorilor, accentuând rolul comportamentelor și managementului. Alte modele, cum ar fi cele ale lui Manuele, Grose și Firenzie, analizează interacțiunea dintre om, mediu, echipamente și politici organizaționale. În ansamblu, aceste teorii oferă un cadru esențial pentru identificarea cauzelor reale și prevenirea eficientă a accidentelor la locul de muncă.

Teoriile de cercetare a accidentelor de muncă urmăresc să explice cauzele care stau la baza apariției evenimentelor nedorite – de la greșeli umane, lacune organizatorice, defecțiuni tehnice, până la condiții de muncă periculoase. Ele furnizează un cadru conceptual care ajută părțile interesate să identifice factorii contributivi, să înțeleagă mecanismele care duc la apariția accidentelor și, în cele din urmă, să prevină evenimente similare în viitor [11, p. 16].

Odată cu creșterea complexității muncii, pe plan internațional, modelele de cercetare a accidentelor au evoluat, devenind instrumente esențiale pentru identificarea cauzelor și prevenirea eficientă a riscurilor. Aceste modele sunt clasificate în liniare (precum modelul dominoului sau modelul Bird) și neliniare (cum ar fi modelul „cașcavalului elvețian"), fiecare oferind o perspectivă diferită asupra interacțiunii dintre factorii umani, organizaționali și tehnici [12, p. 3151]. Modelele sistemice pun accentul pe

deficiențele latente din cadrul organizației, nu doar pe greșelile individuale. În concluzie, o investigație riguroasă a accidentelor, bazată pe aceste modele, oferă oportunități reale de învățare și consolidare a culturii de securitate în muncă.

Accidentele de muncă nu sunt cauzate de un singur factor, ci de o combinație complexă între erori umane, deficiențe manageriale și condiții periculoase de muncă. Modelele de cercetare ajută la identificarea și eliminarea pro activă a riscurilor, iar o investigație eficientă a accidentelor devine esențială pentru prevenirea viitoarelor incidente și pentru consolidarea unei culturi organizaționale orientate spre siguranță.

CONCLUZII

Controlul de stat în domeniul securității și sănătății în muncă, realizat de Inspectoratul de Stat al Muncii, include controlul de conformitate cu caracter preventiv și cercetarea accidentelor post-eveniment, ambele având ca scop protejarea vieții și sănătății lucrătorilor. Totuși, legislația națională nu definește clar procedurile pentru cercetarea accidentelor, lăsând mare parte din responsabilitate inspectorilor și creând o discontinuitate metodologică față de standardele internaționale. Lipsa corelării între lista de verificare detaliată și procesul de investigare duce la cercetări superficiale, care nu analizează în profunzime cauzele și nu integrează constatările anterioare. Această situație limitează capacitatea de a preveni eficient accidentele și afectează negativ siguranța la locul de muncă. În esență, desincronizarea dintre controlul preventiv și cercetarea accidentelor subminează obiectivul fundamental al protecției muncii în Republica Moldova. În acest sens, se propune integrarea particularităților controalelor de conformitate în procedura de cercetare a accidentelor în câmpul muncii.

REFERINȚE:

1. *Legea privind Inspectoratul de Stat al Muncii* nr. 140 din 10.05.2001. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr. 6871;
2. *Legea privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător* nr. 131 din 08.06.2012. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 181-184;
3. *Ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale cu privire la aprobarea listei de verificare pentru controlul de stat în domeniul raporturilor de muncă nr. 98 din 29.11.2022.* În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 394-400;
4. *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova pentru aprobarea Regulamentului privind modul de cercetare a accidentelor de muncă,* nr. 1361 din 22.12.2005. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr. 9-12;
5. International Labour Organization, *Investigation of Occupational Accidents and Diseases, A practical Guide for Labour Inspectors*, Geneva, 2015, 51 p., ISBN: 978-92-2-129420-7 (web pdf).

6. *Hotărârea Parlamentului cu privire la aderarea Republicii Moldova la Organizația Internațională a Muncii (O.I.M.)* nr. 359 din 02.02.1995. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 15-16;
7. Convențiile OIM ratificate de Parlamentul Republici Moldova [Accesat 12.06.2025] Disponibil: https://ism.gov.md/ro/pagini/conventiile-oim-13554
8. *Legea securității și sănătății în muncă* nr. 186 din 10.07.2008. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 143-144;
9. Hotărâri de Guvern în domeniul securității și sănătății în muncă [Accesat 13.06.2025] Disponibil: https://ism.gov.md/ro/pagini/domeniul-securitatii-si-sanatatii-munca-13622
10. Mark A. Friend and James P. Kohn.,*Fundamentals of occupational safety and health-4th ed.*,United Kingdom, 477 p., ISBN-13: 978-0-86587-171-7 (pbk. : alk. paper)
11. Herbert William Heinrich, Dan Petersen, Nestor R. Roos, Julienne Brown, Susan Hazlett, *Industrial Accident Prevention: A Safety Management Approach*, Michigan University, McGraw-Hill, 1980, 467 p., ISBN:9780070280618, 0070280614.
12. Кузнецова Е.А., *Методы расследования происшествий и аварий в линейных и нелинейных системах*, Экономика, предпринимательство и право, Том 10, Номер 12, Декабрь 2020, 3150 – 3176 p., ISSN 2222-534X.

N.B. *Dreptul muncii și protecției sociale: 553.05; Valorificarea prevederilor legale din domeniul siguranței ocupaționale la cercetarea accidentelor de muncă grave și mortale în Republica Moldova.*

DREPTURILE PACIENTULUI: CALIFICAREA JURIDICĂ A REACȚIEI ADVERSE ȘI A EFECTULUI INDEZIRABIL AL MEDICAMENTULUI

PATIENT RIGHTS: LEGAL QUALIFICATION OF ADVERSE REACTION AND UNDESIRABLE EFFECT OF MEDICINE

CZU: 349:61:342.7:343.347 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.55**

Nicolae SADOVEI
ORCID: 0000-0003-2169-1851
E-mail: nicolae.sadovei@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The health protection legislation of the Republic of Moldova contains a series of regulations regarding the adverse reaction produced by a medicine and the undesirable effects in the case of the use of certain medicines. At the same time, however, even if there are regulations in the matter, including those that were taken over by our legislator for the purpose of harmonizing the national legislation with the regulations in the matter of the European Union, there is a series of ambiguities, which may generate certain negative consequences for patients in their capacity as beneficiaries of health services. Thus, the legislator is ambiguous in what concerns the answer to the question, whether the manufacturer of medicines is or is not obliged to mention directly, in the medicine's leaflet, the fact that in the case of the use of the medicine no adverse effects of it have been reported.*

Keywords: *beneficiary, manufacturer, medicine, adverse reaction, undesirable effect.*

INTRODUCERE

În materia generală a raporturilor juridice medicale, care fac parte integrantă și incontestabilă din domeniul dreptului privat, nu se operează, de regulă, cu termenul de *cetățean*, care este o categorie politico-juridică, menită să stabilească raportul dintre o persoană fizică și stat (în cazul nostru – cu Republica Moldova), ci cu termeni neutri politic – persoană fizică, om, locuitor, etc. – adică persoane care, sub aspect juridic, dețin statut de *beneficiari de servicii de sănătate (pacienți)*. În acest sens și legea-cadru în domeniul raporturilor juridice medicale – *Legea ocrotirii sănătății nr.411 din 28.03.1995* [1] – garantează, prin intermediul art.17 "Dreptul la asigurarea sănătății", dreptul *locuitorilor* țării la asigurarea sănătății, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex, apartenență socială și religie. Așadar, orice locuitor al țării este, totodată, și un potențial beneficiar de servicii de sănătate. Dacă abordăm dezvoltările legale care materializează *in concreto* aceste drepturi generale în materie de ocrotire a sănătății, legiuitorul operează deja cu termeni specifici, care indică asupra veșmântului juridic în care este "îmbrăcat" locuitorul respectiv. În contextul materiei, care face obiectul studiului de față, legat de exercitarea dreptului unei per-

soane fizice de a beneficia de asistență medicamentoasă, un alt act normativ, care deține calitatea de lege specială în domeniul asigurării obligatorii de asistență medicală – *Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistenţă medicală nr.1585 din 27.02.1998* [2] – acordă persoanei asigurate, prin intermediul art.11, dreptul de a beneficia de *asistenţă farmaceutică* pe întreg teritoriul Republicii Moldova, în volumul și de calitatea prevăzute de Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

Așadar, orice locuitor al țării (fără nicio excepție) poate beneficia de asistență farmaceutică care se realizează prin mai multe modalități, cea mai uzitată find, în mod evident, asigurarea pacienților cu medicamente. În acest sens, *Legea cu privire la medicamente nr.1409 din 17.12.1997* [3] definește medicamentul drept substanţe sau amestecuri de substanţe autorizate, în modul stabilit, spre fabricare, import, export şi utilizare, pentru a trata, atenua, preveni, diagnostica o boală, o stare fizică sau psihică anormală ori simptomele lor la om sau animal, precum şi pentru a restabili, corija şi modifica funcţiile organice ale acestora. În Uniunea Europeană, medicamentul este definit prin *Directiva 2001/83/CE din 06.11.2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman* [4], drept orice substanţă sau combinaţie de substanţe prezentate ca având proprietăţi de tratare sau prevenire a bolilor umane, sau orice substanţă sau combinaţie de substanţe care poate fi folosită la om sau îi poate fi administrată fie pentru restabilirea, corectarea sau modificarea funcţiilor fiziologice prin exercitarea unei acţiuni farmacologice, imunologice sau metabolice, fie pentru stabilirea unui diagnostic medical.

Abordat strict praxiologic, dreptul la ocrotirea sănătății se realizează numai în mod individual prin *prestarea serviciilor de sănătate* concrete unui subiect beneficiar individualizat. Apropo, și atunci când definește serviciile de sănătate, legiuitorul la fel operează cu un termen care nu este acomodat auzului profesionist al unui utilizator de terminologie juridică – cu cel de populație. *Legea cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului nr.263 din din 27.10.2005* [5] definește, prin intermediul art.1, serviciile de sănătate drept un complex de măsuri orientate spre satisfacerea necesităţilor *populaţiei* în ocrotirea sănătății, realizate cu folosirea cunoştinţelor profesionale medicale şi farmaceutice.

Realizat prin intermediul prestării serviciilor de sănătate, dreptul la ocrotirea sănătății cuprinde patru elemente esențiale și interdependente – disponibilitatea, accesibilitatea, acceptabilitatea și calitatea acestor servicii – care nu pot fi realizate decât prin intermediul conexiunii cu un alt subiect. Conexiunea dreptului cu sănătatea se determină, în opinia noastră, prin prisma inerenței (imposibilității de separare a acesteia din urmă de subiectul purtător), dar și a menținerii acesteia pe orbita socială a dreptului, conexiune care se încadrează în categoria juridică a drepturilor inerente ale persoanei fizice *("droits inherents a la nature humaine"*, în doctrina franceză).

NOȚIUNEA ȘI TIPURILE DE REACȚII ADVERSE

Aproape cu siguranță putem afirma că orice persoană fizică matură din Republica Moldova a utilizat cel puțin odată un medicament sau un alt produs farmaceutic și probabil că, după utilizarea medicamentului, avea anumite așteptări, adică era în așteptarea

unei reacții a organismului care să-i fie benefică, evident. Reacția așteptată este una absolut pe cât de naturală, pe atât de normală și, în majoritatea absolută a cazurilor, este favorabilă pacientului care a consumat medicamentul, respectând toate indicațiile prestatorului direct de servicii de sănătate, adică ale medicului, care i l-a recomandat. Însă uneori pot interveni și situații de reacție adversă ale organismului uman, care nu presupune *ab initio* o greșeală a medicului, ce ar putea fi calificată ca și posibil act de malpraxis medical.

Reacția adversă, chiar dacă din punct de vedere normativ este operațională pe segmentul regulatoriu din domeniul dreptului medical al Republicii Moldova, nu este definită printr-o lege, ci printr-un act normativ departamental, emis de Ministerul Sănătății – *Ordinul nr.358 din 12.05.2017 "Cu privire la aprobarea Regulamentului privind efectuarea activităţilor de farmacovigilență"* [6], care a fost pus în aplicare după ce, pe parcursul a unsprezece ani, reacția adversă a fost reglementată printr-un alt ordin al Ministrului Sănătății – *Ordinul nr.20 din 12.01.2006 "Cu privire la monitorizarea reacţiilor adverse ale medicamentelor şi altor produse farmaceutice în Republica Moldova"* [7], act precedat, la rându-i, de un alt ordin emis de aceeași autoritate publică – *Ordinul nr.75 din 17.03.1999 "Cu privire la supravegherea şi farmacovigilența medicamentelor în Republica Moldova"* [8]. În materie de drept medical problematică subiectului abordat de către noi ține de modalitatea de calificare a acestei categorii juridice și de posibilitatea de a o încadra sau nu în categoria prezumțiilor, adică dacă avem de a face cu *prezumția reacției adverse*. În fond, după cum s-a menționat deja și într-un studiu de specialitate din Republica Moldova, administrarea reacțiilor adverse face parte integrantă din obiectivele farmacovigilenței [9, p.10].

În materie de drept medical european, reacția adversă face obiectul de reglementare al unei directive menționate de către noi mai sus - al Directivei 2001/83/CE din 06.11.2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman și este definită drept un *răspuns nociv și neintenționat* determinat de un medicament, care apare la utilizarea unor doze întrebuințate în mod normal la om pentru profilaxia, diagnosticarea sau tratamentul bolilor sau pentru restabilirea, corectarea sau modificarea unei funcții fiziologice.

În Republica Moldova, reacția adversă reprezintă, potrivit Regulamentului privind efectuarea activităților de farmacovigilență, un *răspuns nociv şi nedorit*, determinat de un medicament. Astfel, definiția reacției adverse în legislația națională este, în fond, identică cu cea oferită de către directiva în materie a Uniunii Europene. Tratată sub aspect juridic, reacția adversă este un eveniment post-factum, care nu depinde de voința niciunui subiect al raportului juridic medical concret – nici de medic, nici de farmacist și nici de consumatorul medicamentului respectiv în calitate de beneficiar de servicii de sănătate. Totodată, chiar dacă definiția reacției adverse este scurtă și laconică, legislația națională în materie (în speță, Regulamentul privind efectuarea activităților de farmacovigilență), identifică și definește zece subcategorii de reacții adverse: 1) reacția adversă gravă; 2) reacţia adversă nongravă; 3) reacția adversă sigură; 4) reacția adversă probabilă; 5) reacția

adversă posibilă; 6) reacția adversă improbabilă; 7) reacția adversă condiţionată/neclasificată; 8) reacția adversă neevaluabilă/neclasificabilă; 9) reacția adversă prevăzută; 10) reacția adversă neașteptată. Aceste subcategorii de reacții adverse pot fi, la rândul lor, clasificate în alte subcategorii, în dependență de criteriul aplicat. Astfel, putem identifica următoarele criterii de clasificare: criteriul severității reacției (reacție gravă, reacție nongravă, reacție sigură); criteriul incidenței reacției (reacție probabilă, reacție posibilă, reacție improbabilă); criteriul determinantei reacței (reacție condiţionată/neclasificată, reacție neevaluabilă/neclasificabilă); criteriul previzibilității reacției (reacție prevăzută, reacție neașteptată).

Subiectul, în raport cu care se proiectează efectele medicale ale apariției posibile a unei reacții adverse este, în mod evident, doar beneficiarul direct al serviciului de sănătate, în speță fiind vorba despre consumatorul medicamentului care poate să cauzeze reacția adversă. Din aceste considerente este incontestabil dreptul acestuia de a cunoaște nu doar ipoteticile reacții adverse care pot apărea în legătură cu consumul unui medicament, dar și lipsa reacțiilor adverse, fiind vorba despre un drept personal nepatrimonial al acestuia – dreptul la ocrotirea sănătății.

INFORMAȚIA PRIVIND REACȚIA ADVERSĂ ȘI REACȚIA INDEZIRABILĂ

Însăși faptul că în legislația națională sunt menționate, identificate și definite zece (sic!) subcategorii de reacții adverse, arată importanța determinării acestora în scopul identificării rapide ale acestora și a minimalizării maxim posibile a efectelor negative asupra sănătății titularului dreptului constituțional la ocrotirea sănătății – a persoanei fizice (fie cetățean al Republicii Moldova, fie cetățean străin sau apatrid). Abordată fiind ca și categorie juridică, reacția adversă este de departe cea mai fracționată categorie în materie de drept medical, ceea ce arată importanța imensă a acesteia și impactul direct asupra vieții și sănătății beneficiarului de servicii de sănătate. Totodată, în procesul efectuării analizei suportului regulatoriu în materie, se poate observa o încercare oarecum stângace a autorului reglementărilor respective de a evita la maxim posibil răspunsul la o întrebare foarte importantă: este sau nu este obligat producătorul medicamentului să comunice potențialului consumator atât posibilele reacții adverse ale medicamentului, cât și faptul că reacții adverse nu au fost raportate? În acest sens, legislația națională nu menționează nimic în mod direct. Un alt act în materie de drept medical – *Ghidul privind caracterul lizibil, claritatea şi uşurinţa de utilizare a informaţiilor referitoare la etichetare şi a prospectelor medicamentelor de uz uman*, elaborat și aprobat de către Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale – deși are un capitol aparte (cap. VIII, Reacții adverse posibile), stabilește, prin intermediul art.49, faptul că *atunci când* se prezintă reacţiile adverse, este deosebit de important să se aibă în vedere ordinea prezentării acestora, astfel încât pacienţii/utilizatorii să poată utiliza la maximum informaţia și, pentru a ajuta la comunicarea către utilizatori a nivelului de risc, *se recomandă* prezentarea reacţiilor adverse în funcţie de frecvenţa de apariţie a acestora, începând cu frecvenţa cea mai mare [10].

Directiva 2001/83/CE din 06.11.2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman, menționată deja de către noi, operează și cu o altă categorie juridică, care se plasează în zona reacției adverse – *reacția indezirabilă*. În acest sens, art.59 din Titlul V "Etichetare și prospect" din Directivă, stabilește că prospectul medicamentului trebuie să fie redactat în conformitate cu rezumatul caracteristicilor produsului și să includă inclusiv o descriere a *efectelor indezirabile* care pot apărea în timpul utilizării normale a medicamentului și, după caz, măsurile care trebuie luate în acest caz, iar pacientul ar trebui să fie invitat în mod explicit să comunice medicului sau farmacistului orice efect indezirabil care nu este menționat în prospectul medicamentului. Chiar dacă nu este definită de către legiuitorul european, reacția indezirabilă este, după noi, o altfel de exprimare sinonimală a reacției adverse, acestea fiind fiind strâns înrudite între ele.

CONCLUZII

Legiuitorul național (în sensul larg al acestui termen, nu avem în vedere strict doar autoritatea națională legislativă) trebuie să fie mai explicit în ceea ce ține de efectele juridice ale reacției adverse medicamentoase. Chiar dacă există reglementări în materie, inclusiv cele care au fost preluate de către legiuitorul nostru în scopul armonizării legislației naționale cu reglementările în materie din Uniunea Europeană, există un șir de neclarități, care pot genera anumite consecințe negative pentru pacienți în calitatea acestora de beneficiari de servicii de sănătate. Astfel, legiuitorul este ambiguu în ceea ce ține de răspunsul la întrebarea, dacă producătorul de medicamente este sau nu este obligat să menționeze în mod direct, în prospectul medicamentului, faptul că în cazul utilizării medicamentului nu au fost raportate efecte adverse ale acestuia.

REFERINȚE:

1. *Legea ocrotirii sănătății, nr.411 din 28.03.1995*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.34. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147618&lang=ro (accesat: 27.06.2025).
2. *Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală nr.1585 din 27.02.1998.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.38-39. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146835&lang=ro (accesat: 27.06.2025).
3. *Legea cu privire la medicamente nr.1409 din 17.12.1997.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.52-53. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141399&lang=ro (accesat: 27.06.2025).
4. *Directiva 2001/83/CE din 06.11.2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman.* Disponibilă: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0083 (accesat: 27.06.2025).

5. *Legea cu privire la drepturile şi responsabilităţile pacientului, nr.263 din din 27.10.2005.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.176-181. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140341&lang=ro (accesat: 27.06.2025).
6. *Ordinul Ministrului Sănătății nr.358 din 12.05.2017 "Cu privire la aprobarea Regulamentului privind efectuarea activităţilor de farmacovigilenţă".* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.244-251. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=100910&lang=rohttps://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140341&lang=ro (accesat: 27.06.2025).
7. *Ordinul Ministrului Sănătății nr.20 din 12.01.2006 "Cu privire la monitorizarea reacţiilor adverse ale medicamentelor şi altor produse farmaceutice în Republica Moldova"* (act abrogat). Disponibil: https://www.old.msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordin_nr._20_din_12.01.2006.pdf (accesat: 27.06.2025).
8. *Ordinul Ministrului Sănătății nr.75 din 17.03.1999 "Cu privire la supravegherea şi farmacovigilenţa medicamentelor în Republica Moldova"* (act abrogat). În: Buletinul Institutului Naţional de Farmacie, ediţie specială, Chişinău, 2002, p.192-195.
9. PLOTNIC, O., CIOCHINA, E., *Importanța sistemului de farmacovigilenţă în cadrul protecției consumatorului de medicamente.* În: Revista Națională de Drept. 2016. nr.11, p.10-14.
10. *Ghidul privind caracterul lizibil, claritatea şi uşurinţa de utilizare a informaţiilor referitoare la etichetare şi a prospectelor medicamentelor de uz uman*, aprobat de către Agenția Medicamentului și Dispozitivelor Medicale. Disponibil: https://amdm.gov.md/old_files/files/Autorizarea%20medicamentelor/Ordine/Ghid%20privind%20caracterul%20lizibil%20PP%20si%20etichetare.pdf (accesat: 27.06.2025).

N.B. *Acest articol a fost elaborat în cadrul Subprogramului de Cercetare „Consolidarea mecanismelor socio-economice şi juridice de asigurare a bunăstării şi securității cetățenilor" (acronimul și codul subprogramului: CONSEJ, 01.05.02).*

NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI DE PREEMȚIUNE AL ASOCIAȚILOR

THE LEGAL NATURE OF THE ASSOCIATES' RIGHT OF PRE-EMPTION

CZU: 347.724:347.451:347(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.56**

Nicoleta ȘALARI
ORCID: 0009-0008-3881-0611
E-mail: salarinikoleta@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Cristina MARTIN
ORCID: 0009-0004-2683-3294
E-mail: cristina.martin@aci.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The associates' right of pre-emption is a statutory entitlement: a selling member must inform the co-associates when offering a share to an unaffiliated third party, and the co-associates then have priority to purchase that share under the same terms. A comparative analysis shows that it fits neither the model of an absolute real right nor that of a standard claim: it is not listed among the exclusive real rights and lacks the in personam, contract-based characteristics of a typical creditor's right. Instead, the study concludes that the associates' pre-emption right is best understood as a potestative right – exercisable at the holder's discretion (the preemptor has the right, but not the obligation, to use it) – whose exercise (through a unilateral declaration) directly affects the underlying sale contract. In doctrinal terms, scholars emphasize that it is a patrimonial and personal right with negative content (non-transferable), a primary legal priority right created by statute, which strengthens the internal cohesion of the LLC without conferring direct ownership over the share.*

Keywords: *associate, potestative right, right of pre-emption, limited liability company.*

INTRODUCERE

În contextul actual marcat de tendința schimbării constante a cadrului legislativ, a mediului economic și dinamica relațiilor corporative, una dintre instituțiile juridice care merită o atenție sporită, atât prin implicațiile sale practice, cât și prin impactul asupra stabilității și bunei funcționări a societăților cu răspundere limitată este dreptul de preemțiune al asociaților. Aceasta constituie pârghia de armonizare a libertății de dispoziție a părții sociale cu exigențele solidarității asociative, în special interesele legitime ale asociaților.

Dreptul de preemțiune al asociaților reprezintă o instituție juridică esențială în construcția societăților cu răspundere limitată, având rolul de a proteja caracterul de societate mixtă, care reprezintă o împletire dintre asocierea pe baza de capital social și

pe baza elementului intuitu personae, precum și de a păstra echilibrul intern în cadrul societății prin prevenirea intrării în cadrul grupului asociativ a unor străini.

MATERIAL ȘI METODĂ

Odată cu creșterea numărului de tranzacții privind părțile sociale, problematica dreptului de preemțiune revine în prim-plan, ridicând întrebări privind întinderea, efectele și, mai ales, natura sa juridică. Deși dreptul pozitiv reglementează scenariile și condițiile de exercitare a dreptului de preemțiune al asociaților, limitele acestuia, în doctrina de specialitate nu există un consens cu privire la categoria drepturilor subiective civile în care se încadrează acest drept. Contextual, se conturează trei întrebări esențiale: Este dreptul de preemțiune al asociaților un drept real, care acordă titularului prerogative directe asupra părții sociale? Este acesta un drept de creanță care produce efecte *inter partes*? Sau poate acesta face parte din categoria drepturilor potestative, în virtutea căruia preemptorul poate modifica prin act unilateral situația juridică preexistentă, mai exact contractul de vânzare-cumpărare a părții sociale încheiat cu un terț? Răspuns la aceste întrebări poate fi obținut doar în urma analizei aspectelor esențiale ale dreptului de preemțiune al asociaților prin prisma caracterelor juridice ale fiecărei dintre cele trei categorii de drepturi subiective civile menționate *supra.* Efectuarea unei astfel de examinări presupune recurgerea la metoda analitică de cercetare, concentrată pe studierea elementelor definitorii ale dreptului de preemțiune al asociaților.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Dreptul de preemțiune al asociaților este dreptul recunoscut prin lege, care le permite să cumpere cu prioritate partea socială (sau o parte din aceasta) pe care un alt asociat intenționează să o înstrăineze către un terț, cu excepția cazului în care înstrăinarea este făcută către o persoană afiliată, către un alt asociat sau către societate. Pentru elucidarea esenței dreptului de preemțiune și momentului activării acestuia este oportun de a menționa că Plenul Curții Supreme de Justiție în Hotărârea nr. 1 din 04.10.2010 Cu privire la unele chestiuni ce apar la soluţionarea litigiilor dintre acţionar şi societatea pe acţiuni, dintre asociat şi societatea cu răspundere limitată (modificată prin Hotărârea PCSJ nr. 17 din 05.03.2025) a menționat expres că asociații beneficiază de dreptul de preemţiune numai în cazul înstrăinării părţii sociale prin vînzare-cumpărare. Nu poate fi vorba despre un drept de preferinţă în cazul înstrăinării cu titlu gratuit a părţii sociale (donare, schimb, transmitere în capitalul social) [1, §20].

Referindu-ne nemijlocit la natura juridică a dreptului de preemțiune, ținem să menționăm că acesta este un drept subiectiv care conferă titularului dreptului de preemțiune prerogativa de a avea o anumită conduită, mai exact dreptul acestuia de a fi informat de către asociatul – vânzător, denumit conform Codului civil – persoană obligată, și de a avea prioritatea la cumpărarea părții sociale, în cazul în care persoana obligată intenționează să o înstrăineze unei alte persoane decât persoanelor sale afiliate, altui aso-

ciat sau societății. Cu alte cuvinte, dreptul de preemțiune este un *drept civil subiectiv*, și nu doar o simplă procedură obligatorie de publicitate a hotărârii de vânzare [2, p.191].

Reieșind din faptul că atât legislația, cât și doctrina Republicii Moldova pun accent și supun reglementării și studierii doar drepturile reale și drepturile de creanță, considerăm oportun de a debuta analiza cu juxtapunerea analitică a trăsăturilor dreptului de preemțiune al asociaților cu caracterele juridice ale drepturilor reale.

Dreptul real este un drept subiectiv civil care acordă titularului său (proprietar, uzufructuar, creditor gajist etc.) anumite prerogative asupra unui bun pe care le poate exercita direct.

Analiza dreptului de preemțiune al asociaților prin prisma caracterelor juridice, în special opozabilitatea *erga omnes* și dreptul de urmărire, impune determinarea întinderii acestuia. Fiind un drept legal, dreptul de preemțiune al asociaților capătă opozabilitate absolută, iar terții nu-l pot ignora, mai mult decât atât, în seama acestora cade obligația de a nu împiedica exercitarea acestuia, caracter care îl apropie de drepturile reale. Așadar, legea impune respectarea acestui drept tuturor subiecților. Legea obligă în mod direct toate subiectele de drept să respecte dreptul de preemțiune, fiind vorba de un drept riguros și imperativ, totuși nu legea însăși devine "opozabilă", ci dreptul de preemțiune ca efect concret al legii.

Pe de altă parte, este necesar de menționat că dreptul de preemțiune al asociaților, precum și dreptul de preemțiune general nu este prevăzut de art. 454 Cod civil al Republicii Moldova [3], ceea ce ne permite să afirmăm că dreptul de preemțiune nu este un drept real, deoarece tipul drepturilor reale sunt expres și limitativ (*numerus clausus*) prevăzute la articolul menționat. Deși lit.g) alin. (2) art. 454 Cod civil prevede că pot exista și alte drepturi reale decât cele exhaustiv enumerate, doar cu condiția că prin lege să le fie atribuit expres acest caracter. Totuși Legea 135/2007 [4] în niciuna din prevederile sale nu conține mențiuni prin care dreptul de preemțiune al asociaților să fie recunoscut ca drept real.

De asemenea, un drept real presupune o putere juridică pe care titularul o poate exercita direct asupra bunului. Puterea deținută de titularul dreptului real asupra lucrului se traduce printr-o „sumă de atribute și facultăți susceptibile de a se exercita împotriva oricui și de a impune respectul tuturor". Pe când titularul dreptului de preemțiune are puterea juridică ce se exercită asupra contractului încheiat cu nerespectarea acestui drept, și nu direct asupra părții sociale care face obiectul contractului. Astfel ajungem la ideea că legăturile dintre titularul dreptului real și partea socială și legătura dintre titularul dreptului de preemțiune și partea socială, nu sunt identice, puterea titularului dreptului real fiind total diferită.

Pe de altă parte, dreptul de preemțiune nu oferă titularului său un drept de urmărire, ci doar dreptul de a introduce o acțiune în instanța de judecată, prin care instanța să pronunțe o hotărâre de constatare a încheierii contractului dintre persoana obligată și titulatul dreptului de preemțiune. Cu alte cuvinte, instanța va recunoaște titularului dreptului de preemțiune calitatea de cumpărător, acest lucru fiind prevăzut de art. 25 alin. (8) din Legea 135/2007 coroborat cu art. 1146 alin. (5) Cod civil, acțiune care se prescrie

în termen de 6 luni. Cum dreptul de urmărire este o consecinţă a caracterului absolut pe care îl au drepturile reale, rezultă, în opinia Domnului Profesor Eugen Chelaru, că dreptul de preempţiune nu este nici real, nici absolut [5, p.98]. Mai mult decât atât, dacă obiectul drepturilor reale este un bun, obiectul dreptului de preemțiune este prioritatea stabilită de lege în favoarea preemptorului, cu ajutorul căreia poate să devină proprietar al bunului, în speță al părții sociale.

Așadar, în urma analizei coraportului dreptul real – dreptul de preemțiune al asociaților, identificăm că dreptul de preemțiune nu întrunește toate caracterele juridice ale drepturilor reale, chestiune care pune la îndoială caracterul său real, iar lipsa unei stăpâniri directe a bunului, adică a părții sociale, ne face să ne convingem că dreptul de preemțiune al asociaților nu este un drept real.

Dreptul de creanță este acel drept în a cărui virtute o parte, numită creditor, este îndreptățită să pretindă celeilalte părți, numită debitor, să execute una sau mai multe prestații, care pot fi pozitive sau negative, utilizând în caz de necesitate forța de constrângere a statului.

Dreptul de preemțiune creează o legătură juridică aparte ce se formează în condiții specifice. Proprietarul care oferă contractul considerat aici subiect pasiv, are obligația de a respecta dreptul de preemțiune al titularului, iar acesta din urmă devine subiect activ în relația formată. Subiectul pasiv trebuie să aducă la cunoştinţa subiectului activ intenția sa de a încheia contractul. Pe de altă parte, subiectul activ este în măsură să pretindă celui dintâi o obligație personală şi de rezultat; de a respecta dreptul său, şi o obligație negativă aceea de a nu se opune îndepărtării terților interesați să obțină bunul prin contract. Analizată într-un context mai larg, obligația negativă ce incumbă proprietarului apropie într-o oarecare măsură dreptul de preemțiune de categoria drepturilor de creanţă [6]. De aici reiese, că dreptul de preemțiune al asociaților ar avea un caracter *inter partes*, întrucât titularii nu pot pretinde oricărui subiect de drept să le acorde preferinţă, ci numai proprietarului care procedează la vânzare.

Potrivit prevederilor art. 992 alin. (1) Cod civil *"Contract este acordul de voinţă realizat între două sau mai multe persoane prin care se stabilesc, se modifică sau se sting raporturi juridice",* precum și art. 993 alin. (1) Cod civil *"Oricine îşi poate alege în mod liber contractantul, dacă legea nu prevede altfel."* Prin introducerea dreptului legal de preemțiune al asociaților, legiuitorul încearcă să creeze un raport juridic între persoana obligată și preemptor, în care persoanele sunt deja desemnate. Astfel, concursul dintre preferatul legii și terța persoană preferată de asociatul – vânzător, întotdeauna va finaliza în beneficiul primului, adică preemptorului legal, cu excepția cazului când acesta va renunța la dreptul său de preemțiune. Deci, prin aceasta nu se mai poate afirma despre raportul volițional clasic, or asociatul – vânzător este constrâns să accepte contractantul desemnat de lege.

Așadar, în baza celor expuse *supra* nu putem afirma că dreptul de preemțiune al asociaților este cu certitudine un drept de creanță, or caracterele juridice ale acestuia nu sunt identice cu cele ale dreptului de creanță.

Dreptul de care dispune la un moment dat preemptorul nu-i conferă prerogative imediate asupra bunului, precum dreptul real şi nici posibilitatea de a cere vreunei persoane să dea, să facă, sau să nu facă ceva, precum dreptul de creanţă, în schimb îi permite să acționeze în mod direct asupra acelei situații juridice născute fără participarea sa, cu efecte asupra persoanelor care au creat acea situație . Aceste aspecte vin să sugereze legăturile pe care dreptul de preemțiune le întreține cu o altă categorie de drepturi, mai puțin cercetată de doctrina noastră, categoria drepturilor potestative.

Se afirmă că dreptul de preemțiune ar fi un drept potestativ, deoarece are ca obiect o abstracţiune - situaţia juridică născută ca urmare a înstrăinării bunului unui terţ (altul decât titularul dreptului de preempţiune), pe care preemptorul, printr-un act unilateral, după cum doreşte, direct, fără a avea nevoie de a solicita ceva cuiva (unei alte persoane sau instanţe de judecată), fie o poate lăsa aşa cum este, neexercitând dreptul său de preferinţă, fie o poate desfiinţa, obţinând anularea actului care i-a nesocotit dreptul, ori, după caz, modifica, ulterior anulării substituindu-se în locul terţului cumpărător şi devenind proprietar al bunului vândut în locul acestuia, părţile contractante (vânzătorul şi cumpărătorul) fiind obligate să se supună oricăreia dintre aceste opţiuni[7, p. 22-23]. Ținem să menționăm că, aceste teze sunt valabile legislației române, or, potrivit Codului civil român [8], contractul încheiat cu încălcarea dreptului de preemțiune este lovit de nulitate. În Republica Moldova, preemptorul nu poate decât să se adreseze instanței pentru ca aceasta să țină loc de contract și să-l recunoască pe preemptor în calitate de cumpărător, contractul de vânzare - cumpărare rămânând valabil încheiat.

Aşadar, din cauza că dreptul de preemțiune al asociaților nu se încadrează perfect în nici una dintre cele două categorii de drepturi menționate mai sus, nu ne rămâne decât să efectuăm o analiză a acestui drept prin prisma caracterelor juridice ale drepturilor potestative.

Dreptul potestativ este o varietate a drepturilor subiective civile și presupune prerogativa de a provoca un efect juridic asupra situației juridice a altuia fără ca titularul acelei situații juridice să se poată opune [9]. Prof. Valeriu Stoica menționează că puterea conferită unei persoane de a modifica sau de a stinge o situație juridică preexistentă ori de a recrea o situație juridică printr-un act juridic unilateral, care este expresia unei opțiuni, constituie substanța juridică a unui drept potestativ [10]. Obiectul dreptului potestativ este o anumită situație juridică preexistentă, iar în conținutul dreptului potestativ intră prerogativa ingerinței în sfera de interes a persoanelor ale căror drepturi sau interese sunt incluse în situația juridică respective [11]. Exercitarea drepturilor potestative se efectuează prin intermediul actelor juridice unilaterale care sunt în mod direct expresia puterii juridice a acestui drept, și în mod indirect manifestare a libertății de voință.

În continuare ne propunem să analizăm dreptul de preemțiune al asociaților prin prisma caracterelor juridice ale drepturilor potestative menționate supra.

Astfel, obiectul dreptului de preemțiune al asociaților este contractul de vânzare-cumpărare a părții sociale, iar în conținutul acestuia intră prerogativa ingerinței asociatu-

lui preemptor în sfera de interes ale asociatului – vânzător și terțul cumpărător ale căror drepturi și interese sunt incluse în situația juridică, adică în contractul de înstrăinare a părții sociale [12], acest lucru rezultând din prevederile art. 25 alin. (8) din Legea 135/2007 coroborat cu art. 1146 alin. (4) Cod civil.

Dreptul de preemțiune al asociaților se realizează printr-o acceptare a ofertei asociatului – vânzător așa cum prevede art. 25 alin. (5) din Legea 135/2007 ,,Asociaţii trebuie să-şi formuleze în scris acceptarea şi să o transmită administratorului în termen de 15 zile de la data primirii ofertei..." Acceptarea ofertei este considerată a fi o declarație/act care reprezintă manifestarea unilaterală de voință a preemptorului, art. 1146 alin. (1) Cod civil *"Dreptul de preemțiune se exercită pe calea unei declarații adresate persoanei obligate…"*

Dreptul de preemțiune este un drept potestativ constitutiv, fiindcă din momentul exercitării acestuia apare o situație juridică nouă, în speță apare un nou contract între asociatul vânzător și preemptor identic cu contractul încheiat între asociatul vânzător și terțul cumpărător, fapt prevăzut în art. 1146 alin. (4) Cod civil. Ceea ce ține de efectele acestor două contracte, ținem să menționăm că ele ambele rămân valabile, însă diferă efectele fiecăruia, primul produce efecte obligaționale, iar al doilea efecte reale. Exercitarea dreptului de preemțiune nu transmite dreptul de proprietate asupra părții sociale, ci doar obligă proprietarul de a transmite dreptul de proprietate asupra acesteia.

Titularul dreptului potestativ se află într-o poziție mai puternică decât titularul unui drept de creanță, deoarece valorificarea dreptului potestativ nu cere executarea vreunei prestații de către titularul situației juridice afectate, care este ținut doar să tolereze efectul juridic intervenit în situația afectată. Așadar, putem menționa cu certitudine că din doctrina și legislația națională rezultă că dreptul de preemțiune al asociaților este un drept potestativ, or, preemptorul este în drept să-l exercite și nu este obligat. Mai mult decât atât, dreptul de preemțiune al asociaților are aceleași caractere juridice ca și drepturile potestative, fapt constatat în baza temeiurilor invocate mai sus.

Totuși, efectuând o analiză comparativă cu prevederile altor sisteme de drept, am identificat că, în dreptul român, regimul înstrăinării părții sociale este reglementat restrictiv. Astfel, potrivit art. 2022 alin. (2) din Legea privind societățile nr.31/1990 [13] *,,Dacă actul constitutiv nu prevede altfel, transmiterea către persoane din afara societății este permisă numai dacă a fost aprobată de asociaţi reprezentând cel puţin trei pătrimi din capitalul social."*, așadar, menționăm că nu există drept de preempțiune propriu-zis, dar există interdicție generală a cesiunii către terți fără acordul asociaților, conferind ultimilor un drept de veto asupra înstrăinării către terți. În acest sens, dreptul de preemțiune așa cum reiese din lege poartă un caracter relativ și-l apropie de categoria drepturilor de creanță, însă acest caracter nu exclude posibilitatea de exercitare unilaterală a dreptului, ceea ce îi conferă o component potestativă, dar doar în cadrul unui raport juridici cu subiecte determinate – asociații.

În Germania, nu există un drept de preemțiune legal instituit în favoarea asociaților unui GmbH, ci poartă o natură convențională dacă este înserată în statut [14]. Totuși,

după modul în care asociații își exercită dreptul lor de preemțiune – de regulă prin act unilateral, întărește calitatea sa de drept potestativ statutar care se exercită *ex-post.*

În Franța, Code de commerce [15] prin art. 223-14 impune o condiție de valabilitate a cesiunii părții sociale către terți, și anume, acordul majorității asociaților deținând cel puțin jumătate din capitalul social [15]. Similar ca în România, nu se prevede un drept de preemțiune propriu-zis, ci apare ca un prag de aprobare dat de către asociați, totuși asociații pot să creeze un drept de preemțiune prin includerea acestuia în statut, drept pe care asociatul îl poate exercita prin manifestarea unilaterală de voință în faza *ex-ante*, chestiune care îi atribuie natură potestativă, păstrându-i totodată caracterul relativ.

Suplimentar, dreptul de preemțiune al asociaților este un drept patrimonial, deoarece acesta poartă asupra unei situații juridice de natură patrimonială, astfel el însuși dobândește o valoare patrimonială și devine drept patrimonial. De asemenea, identificăm că dreptul de preemțiune este un drept personal și inalienabil, iar posibilitatea de a-l pune în aplicare îl are doar preemptorul, singurul îndreptățit să uzeze de dreptul său.

CONCLUZII

În urma unei analize complexe a naturii juridice a dreptului de preemțiune prin prisma doctrinei și legislației naționale, am determinat că dreptul de preemțiune al asociaților nu întrunește caracterele juridice nici a unui drept real, nici a unui drept de creanță, ci este un drept potestativ realizarea căruia ține de titular, care are drept obiect situația juridică preexistentă dintre asociatul-vânzător și terțul cumpărător. Conținutul acestui drept constă în prerogativa ingerinței preemptorului prin exercitarea dreptului său în sfera de interes a persoanelor ale căror drepturi sau interese sunt incluse în situația juridică respectivă, adică a asociatul-vânzător și terțului cumpărător.

Totuși, rezultatul analizei comparative spune că dreptul de preemțiune al asociaților are o natură hibridă, aflată la interferența caracterului potestativ cu cel relativ, sau a caracterului potestativ cu cel absolut. Însă, natura sa depinde, în mod decisiv de contextul normativ, adică legiuitorul este cel care determină combinația de caractere din care face parte dreptul de preemțiune al asociaților. În sistemul de drept național, el se apropie de un drept real prin caracterul său legal și *erga omnes*, în România, Germania și Franța, el se aseamănă cu un drept de creanță, dar totuși elementul central și comun este caracterul potestativ, titularul dreptului având prerogative ca prin manifestarea unilateral de voință să influențeze un act juridic preexistent.

Concluzionând, în contextul celor menționate, dreptul de preemțiune al asociaților reprezintă un drept potestativ corelativ unei obligații negative impuse asociatului care deține partea socială supusă preemțiunii, mai exact interdicția de a încheia contract de vânzare-cumpărare cu un terț, fără notificarea prealabilă a asociaților, cu excepțiile prevăzute de Legea 135/2007 (când partea socială se înstrăinează unei persoane afiliate asociatului, asociaților sau societății, în acest caz partea socială poate fi înstrăinată liber).

REFERINȚE:

1. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 1 din 04.10.2010 Cu privire la unele chestiuni ce apar la soluționarea litigiilor dintre acționar și societatea pe acțiuni, dintre asociat și societatea cu răspundere limitată (modificată prin Hotărârea PCSJ nr. 17 din 05.03.2025). Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=344;
2. NEGRU I., *Teoria generală a dreptului de preemțiune*, editura Universul Juridic, București, 2010.
3. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Publicat în: Monitorul Oficial Nr. 66-75 art. 132 din 01.03.2019. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 467-479 din 14.12.2018.
4. Legea nr. 135 din 16.06.2007 privind societățile cu răspundere limitată. Publicată în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr. 127-130 din 17.08.2007
5. E. Chelaru, *Curs de drept civil. Drepturi reale principale*, Ed. All Beck, Bucureĭti, 2000, p. 19, D. Chirică, op. cit., p. 98;
6. NEGRU I., *Teoria generală a dreptului de preemțiune*, editura Universul Juridic, București, 2010.
7. NEGRU I., CORNEANU D., *Discuții în legătură cu natura juridică a dreptului de preemțiune*, în în Dreptul nr. 1/2004, p. 34 p.22-23;
8. Noul Cod civil român din 17 iulie 2009. Republicat în temeiul art. 218 din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011;
9. Drepturile potestative (secundare). Disponibil: https://legeaz.net/dictionar-juridic/drepturile-potestative-secundare , [Accesat: 08.07.2025];
10. STOICA, V., Curs universitar. *Drept civil.Drepturi reale principale*, Editura C.H Beck,. Bucureşti, 2009;
11. Adnotare introductivă: Noțiuni elementare ale dreptului civil. Disponibil: https://animus.md/adnotari/2/#DPotestativ, [Accesat: 08.07.2025].
12. Drepturile potestative (secundare). Disponibil: https://legeaz.net/dictionar-juridic/drepturile-potestative-secundare , [Accesat: 08.07.2025];
13. Legea nr. 31 din 16 noiembrie 1990 (**republicată**) privind societățile. Publicată în MONITORUL OFICIAL nr. 1066 din 17 noiembrie 2004;
14. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/ , [Accesat: 08.07.2025];
15. Code de commerce, Version en vigueur au 8 juillet 2025. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000005634379/ , [Accesat: 08.07.2025].

EFECTELE JURIDICE ALE SIMULAȚIEI ACTULUI JURIDIC CIVIL

THE LEGAL EFFECTS OF THE SIMULATION OF A CIVIL LEGAL ACT

CZU: 347.441.8:347(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.57**

Mariana ȘARGAROVSCHI
ORCID: 0000-0003-1928-4448
E-mail: secaramariana@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova,Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The simulation of a civil legal act represents a technique through which the parties create an apparent act to conceal a secret contract that reflects their true intent. Simulation is not automatically sanctioned with nullity, but rather with inefficiency between the parties and unenforceability against third parties. The simulated contract has no legal effect between the parties, while the secret contract produces effects only if it is valid. Third parties acting in good faith are protected, and creditors and successors are affected depending on the nature and timing of the acquisition of rights. Simulation can have positive effects (such as asset protection) or negative ones (such as fraud or legal uncertainty), requiring careful interpretation to maintain a balance between contractual freedom and legal order.*

Keywords: *simulated contract, secret contract, efficiency, unenforceability, nullity.*

INTRODUCERE

Simulația, operațiune juridică complexă în legătură cu care părțile, de comun acord, creează o aparență juridică înșelătoare printr-un act public, în timp ce voința lor reală este exprimată într-un act secret, care reflectă adevăratele raporturi juridice dintre ele, în vederea eludării anumitor prevederi normative, prezintă interes deosebit privitor la efectele pe care le produce. Ori, în pofida reglementării exprese a efectelor simulației, în principal, la art. 1090-1092 Cod civil [1], regimul juridic al efectelor simulației rămâne necesar a fi interpretat în sistem, pentru formularea unei viziuni de ansamblu asupra subiectului analizat.

În practică simulația a prins popularitate în special în contextul vânzărilor-cumpărărilor fictive, donațiilor deghizate sau în cadrul contractelor de împrumut simulate. Acest lucru este catalizat în primul rând de faptul că respectivele raporturi contractuale au o flexibilitate mai sporită, fiind foarte frecvente în practica juridică și permițând o extinsă libertate de exprimare a voinței. Pe lângă aceasta, simulația este orientată pe ocolirea normelor imperative incomode, pe conservarea patrimoniul prin ascunderea bunurilor de creditori sau autorități, pe evitarea anumitor taxe și impozite, chiar și pe menținerea unei aparențe sociale sau morale agreabile dintr-un oarecare puncte de vedere. Dintr-o perspectivă, o donație între parteneri necăsătoriți, de exemplu, ar arăta „mai solid” în

opinia multora, dacă s-ar prezenta într-o vânzare-cumpărare, fie și mascată, ca și cum dependența financiară s-ar prezenta într-o lumină „mai bună", din optica statutului social, ca împrumut fictiv.

Astfel, ținând cont de frecvența care nu poate fi neglijată a simulației în cadrul relațiilor juridice, tehnicile simulatorii au fost clasificate foarte variat în literatura de specialitate, făcându-se distincție între simulația *absolută* (fictivitatea) și cea *relativă* (deghizarea) [2, p.167]; între simulația *totală* și cea *parțială* [3, p.103]; între simulția *cu scop licit* și *cea cu scop ilicit* [4, p.65].

Tocmai prin prisma diversității pe care o comportă simulația, efectele acesteia se prezintă a fi foarte variate de la caz la caz, fără a prezenta de fiecare dată conduita concret prescrisă în interiorul Codului civil, având mai multe derivate.

MATERIAL ȘI METODĂ

Analiza efectelor simulației în dreptul civil presupune examinarea impactului acestei instituții juridice asupra tuturor participanților la raportul juridic, cum ar fi părțile contractante, terții, succesorii și creditorii, precum și asupra ordinii juridice în general.

Simulația, așa cum este de remarcat, prin sine nu constituie o cauză de nulitate. Din analiza cadrului normativ citat supra, sancțiunea specifică simulației este, de obicei, inopozabilitatea față de terți a actului secret și a situației juridice născute din respectivul. Cu toate acestea, este adevărat însă că terții vor putea invoca împotriva părților existența contractului secret dacă acesta le vatămă drepturile.

Efectele simulației față de părți sunt reglementate în mod expres la art. 1090 din Codul civil [1] prin prisma autonomiei de voință, bunei-credințe și securității raporturilor juridice, menținându-se un echilibru între protecția voinței reale a părților și cerințele de legalitate și transparență ale actelor juridice. Având în vedere faptul că *contractul simulat* este un act juridic în care părțile creează în mod intenționat o aparență falsă, cu scopul de a induce în eroare terții, respectivul nu are valoare juridică între acestea. Legea îl consideră inexistent în ceea ce privește efectele sale reale față de părți, atât timp cât adevărată lor voință este concentrată în contractul secret. Este ca și cum nu ar fi fost încheiat pentru respectivii. În concret, circumstanța juridică abordată consacră principiul ineficienței actului aparent între părțile care l-au încheiat cu intenția de a simula. Cu alte cuvinte, dacă părțile au încheiat un contract doar pentru a crea o aparență (de exemplu o vânzare-cumpărare fictivă), acel contract nu are valoare juridică între ele, fiind lipsit de voință reală și reprezentând o formă de simulație absolută. În aceste condiții, legea sancționează contractul simulat prin ineficiență, nu cu nulitate, atât timp cât actul juridic pur și simplu nu produce efecte juridice între părți, așa cum este circumscris la art. 357 alin. (1) Cod civil [1] *„Dacă, conform legii, actul juridic, fără a fi nul sau anulabil, nu produce, total sau parțial, efectele sale juridice, el este, în această parte, ineficient".*

În privința *contractului secret* se va menționa că respectivul produce efecte juridice între părți în măsura în care nu este contrar legii, ordinii publice sau bunelor moravuri. Astfel, dacă părțile au încheiat un contract secret valabil, acesta guvernează raporturile

lor juridice reale. De exemplu, dacă un contract de împrumut este încheiat doar formal pentru a ascunde o donație reală între părți. Respectiva poziție rezultă din principiul general potrivit căruia voința reală guvernează raporturile dintre părți, iar contractul secret este cel care exprimă această voință. Astfel, cum derivă din normele de drept civil, se recunoaște eficacitatea contractul real, dar doar între părți și, în mod implicit, față de succesorii lor, dacă din natura contractului ori din stipulația părților nu rezultă contrariul. *„Cu toate acestea, contractul secret nu produce efecte nici între părți dacă nu îndeplinește condițiile cerute de lege pentru încheierea sa valabilă."* (art.1090 alin. (3) Cod civil [1]). Această normă introduce o garanție de legalitate, o limitare importantă în privința extinderii efectelor juridice ale contractului secret față de părți, care indică asupra faptului că dacă nu sunt întrunite condițiile de fond și de formă cerute de lege ale contractului secret acesta nu va produce efecte juridice. De exemplu, dacă contractul secret este o donație, dar nu este autentificat notarial (așa cum cere legea), atunci el este nul și nu produce efecte nici între părți. În aceste condiții, se observă că valabilitatea contractului secret este supusă acelorași rigori ca orice alt contract civil.

Efectele simulației față de terți, prevăzute la art. 1091 Cod civil [1], consacră principiul protecției terților de bună-credință în cazul simulației. Ori, așa cum s-a subliniat deja, simulația apare atunci când părțile încheie un contract public care ascunde un contract secret, anume cu intenția de a induce în eroare terții. Astfel, dacă o persoană cumpără un bun de la un „dobânditor aparent", care în realitate nu este adevăratul proprietar, dar o face cu bună-credință, contractul secret nu poate fi folosit pentru a-i anula drepturile, pentru că opozabil terțului îi este doar contractul simulat. Cu alte cuvinte, *contractul secret* nu produce efecte juridice față de terți, în contrast cu *cel simulat*, de care se pot prevala terții de bună-credință, deoarece nu cunosc simulația. Astfel, pe de o parte, contractul aparent nu produce efecte între părți, dar poate fi opozabil terților de bună-credință, iar, pe de altă parte, contractul disimulat produce efecte între părți, dar nu este opozabil terților care au acționat în temeiul contractului simulat. Acest lucru determină complexitatea procedeului simulației și a raporturilor juridice care rezultă de aici.

Cu toate acestea, art. 1091 alin. (2) Cod civil [1] instituie o excepție de la inopozabilitatea contractului secret față de terți, potrivit căreia *„Terții pot invoca împotriva părților existența contractului secret dacă acesta le vatămă drepturile."* Astfel, dacă terții sunt prejudiciați de existența contractului secret, ei pot invoca acest contract împotriva părților. De exemplu, dacă un creditor este înșelat printr-o simulație, el poate cere anularea contractului aparent pentru a-și apăra interesele. În acest ultim caz, nulitatea relativă va fi cerută în temeiul art. 327 Cod civil [1]. Generalizând constatăm că regulile menționate instituie o dublă protecție pentru terții de bună credință, care reflectă un echilibru între libertatea contractuală și securitatea circuitului civil. În același timp, terții de rea-credință, care au cunoscut existența simulației, pot invoca contractul secret doar dacă dovedesc existența acestuia și numai în măsura în care urmăresc apărarea unui drept propriu, nu obținerea unui avantaj nejustificat. Comparativ privind, așa cum statuează autorul Veress E. [4, p.66], „Consecința este că terții de bună-credință au opțiunea

între a invoca actul secret sau cel aparent, iar terții de rea-credință nu au acest drept de opțiune."

În contextul celor trasate, constatăm că simulația poate determina apariția conflictelor între creditorii părților. În corespundere cu art. 1092 alin. (2) Cod civil [1] *„Existența contractului secret nu poate fi opusă de părți creditorilor dobânditorului aparent, care, fiind de bună-credință, au săvârşit acte de executare silită sau au obținut sechestru asupra bunului care a făcut obiectul simulației."* Cu alte cuvinte, *contractul secret* nu poate fi opus creditorilor dobânditorului aparent care au acționat cu bună-credință, executând silit bunul sau obținând sechestru asupra lui, pentru a le anula acțiunile. În acest caz, efecte juridice va produce *contractul aparent*, cel secret fiind sancționat cu inopozabilitate. Totodată, la aplicarea prevederii legale enunțate, se va ține cont că dacă creditorii înstrăinătorului aparent au creanțe anterioare contractului secret, ei sunt preferați în fața creditorilor dobânditorului aparent. Această conduită împiedică utilizarea simulației ca mijloc prin intermediul căruia s-ar leza drepturile creditorilor anteriori, care altfel ar putea fi privați de posibilitatea de a urmări bunurile debitorului lor.

Efectele simulației față de succesorii părților implică analiza pe rând a situației fiecăruia dintre succesorii universali, succesorii cu titlu universal și succesorii cu titlu particular. În conformitate cu art. 1090 alin. (1) Cod civil [1] *„Contractul secret produce efecte numai între părți și, dacă din natura contractului ori din stipulația părților nu rezultă contrariul, între succesorii lor universali sau cu titlu universal."* Așadar, succesorii universali sau cu titlu universal sunt ținuți de *contractul secret*, dacă nu există o stipulație contrară [4, p. 65]. Cu alte cuvinte, dacă defunctul a fost parte la o simulație, moștenitorii săi nu pot invoca necunoașterea contractului secret pentru a-i contesta efectele, iar *contractul simulat* va fi ineficient față de aceștia. Ori, succesorii universali sau cu titlu universal preiau nu doar drepturile, ci și obligațiile și situația juridică a celor pe care îi moștenesc, fiind afectați de simulație în aceeași măsură ca și părțile.

În privința succesorilor cu titlu particular, așa cum s-a arătat anterior, sunt protejați dacă sunt de bună-credință și nu au cunoscut caracterul simulat al actului. Acest lucru valorează faptul *că contractul secret* este inopozabil față de respectivii, producând efecte juridice pentru ei doar *contractul simulat*.

Efectele simulației asupra ordinii juridice pot fi atât pozitive: atunci când simulația reprezintă un instrument legitim de protecție a intereselor părților și nu este folosită în scopuri ilicite, de exemplu când un antreprenor încheie un contract de vânzare-cumpărare simulat cu o rudă apropiată pentru a-și proteja legal bunurile personale de riscurile afacerii, fără a prejudicia terții sau a încălca legea; cât și negative: atunci când generează insecuritate juridică, dificultăți în probarea realității juridice, când este aplicată ca mijloc de fraudă, afectând încrederea în sistemul juridic. Potrivit autorului Romoșan I.D. [3, p.104] „Deși simulația, ca operațiune juridică, este o minciună juridică, legiuitorul admite cazurile în care operațiunea juridică a simulației se poate încheia fără a fi sancționată destructiv. (...) Există situații în care operațiunea juridică a simulației are, din capul locului, o dimensiunea ilicită, fiind sancționată sever. Astfel, legiuitorul

nu admite frauda de lege, sancționând-o nu numai civil, ci și penal." În aceste condiții, dacă simulația are un scop contrar legii, ordinii publice sau bunelor moravuri, ambele contracte, atât *cel simulat* și cât și *cel secret* vor fi lovite de nulitate absolută.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Observăm că simulația, deși nu este sancționată prin nulitate, produce efecte juridice variate în funcție de natura și scopul său, influențând raporturile dintre părți, terți, creditori și succesori. În planul relațiilor dintre părți, contractul simulat este lipsit de eficiență juridică, în timp ce contractul secret produce efecte doar dacă este valabil în drept. Față de terți, se consacră principiul protecției bunei-credințe, contractul aparent fiind opozabil, iar cel secret – inopozabil, cu excepția cazurilor în care terții sunt prejudiciați. În raport cu creditorii și succesorii, simulația poate genera conflicte de interese, fiind reglementată prin norme care stabilesc priorități și limite de opozabilitate.

În ceea ce privește ordinea juridică, analiza efectelor simulației asupra acesteia evidențiază o dublă valență: pe de o parte, simulația poate fi un instrument legitim de protecție a intereselor părților, atunci când nu este utilizată în scopuri ilicite; pe de altă parte, poate genera insecuritate juridică, dificultăți în probarea realității juridice și poate fi folosită ca mijloc de fraudă.

Astfel, simulația devine un fenomen juridic ambivalent, care necesită o reglementare atentă și o interpretare judicioasă din partea instanțelor, pentru a asigura un echilibru între libertatea contractuală și protecția interesului public.

CONCLUZII

Constatăm că simulația, deși aparent o manifestare a libertății contractuale, implică o serie de consecințe juridice complexe, care variază în funcție de scopul și natura actelor implicate. Ea nu este sancționată automat cu nulitate, ci cu ineficiență sau inopozabilitate, în funcție de raporturile juridice afectate. Contractul secret produce efecte între părți doar dacă este valabil, iar contractul simulat poate fi opozabil terților de bună-credință. În același timp, simulația poate deveni un instrument de fraudă, afectând ordinea juridică și încrederea în sistemul de drept. Prin urmare, este esențială o abordare echilibrată, care să protejeze atât voința reală a părților, cât și interesele terților și ale societății în ansamblu.

REFERINȚE:

1. Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86;
2. POP L., POPA I.F., VIDU S.I. *Curs de drept civil. Obligațiile.* București: Editura Universul Juridic, 2015;
3. ROMOȘAN I.D. *Drept civil. Obligații.* București: Editura Hamangiu, 2018;
4. VERESS E. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor.* București: Editura C.H.Beck, 2015.

DREPTUL CONSUMATORILOR LA ACHIZIȚIA PRODUSELOR ALIMENTARE INOFENSIVE

CONSUMER'S RIGHT TO PURCHASE SAFE FOOD PRODUCTS

CZU: 349:366:366.4/.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.58**

Tatiana TABUNCIC
ORCID: 0000-0002-3127-0113
E-mail: tatiana.tabuncic@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines an important aspect of consumer rights, namely that of purchasing a harmless food product. The purposes of this article are to analyze the normative acts regulating the food safety sector and the practical implementation of the provisions of the normative acts in this field. The analysis starts from the principle that food products must be harmless to the life and health of consumers. Afterwards, it is discussed how harmless are the food products containing food additives and what are the risks of these artificial, synthetic substances that are introduced into the food products. In the last resort, the legal mechanisms for consumer protection when purchasing harmless food products are analyzed, as well as how they are implemented in practice.*

Keywords: *consumer, product, additive, food, harmless.*

INTRODUCERE

Viața omului pe planeta Pământ depinde de așa factori precum lumina Soarelui, de aer, de apă, dar și de produsele alimentele pe care le consumă. Or, corpul uman are nevoie de energie vitală pe care o ia din alimentele consumate zilnic. Alimentele (mâncarea) este energia noastră. Pâinea noastră cea de toate zilele nu se limitează doar la pâine, ci la o varietate de produse alimentare pe care le consumăm zilnic. Trăim în perioada când magazinele alimentare abundă de produse alimentare. Astfel, am ajuns să mâncăm nu doar de foame, dar adesea de „poftă, de plăcere, de plictiseală" [1, p10] cu consecințele de rigoare. Obiceiurile nocive alimentare sunt un alt subiect de discuție care merită a fi abordat cu alte ocazii. În acest articol ne vom focalize atenția asupra siguranței produselor alimentare.

Cu toții suntem consumatori de produse alimentare și avem dreptul fundamental stabilit la art. 5 din *Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor* [2] de a fi protejați împotriva riscului de a achiziţiona un produs alimentar care ar putea să ne afecteze viaţa, sănătatea, ereditatea sau securitatea. Acest drept fundamental al consumatorului se realizeaza, pe de o parte, prin faptul că Guvernul, prin organele administraţiei publice centrale, stabileşte norme şi reglementări specifice pentru protecţia vieţii, sănătăţii, eredităţii şi securităţii consumatorilor, iar, pe de altă parte, prin obligarea

producătorului de a introduce şi/sau a pune la dispoziţie pe piaţă numai produse inofensive, care corespund cerinţelor stabilite în actele normative, fiind însoţite de documentația corespunzătoare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Scopurile prezentului articol sunt:

- analiza actele normative care reglementează sectorul siguranței alimentelor: *Legea nr.306 din 30.11.2018 privind siguranța alimentelor* [3]*, Legea nr.270 din 15.12.2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare* [4]. Aceste legi transpun în legislația națională o serie de Regulamente ale Parlamentului European și Directive ale Comunității Economice Europene.
- analiza implementării la practică a prevederilor actelor normative în domeniul dat.

Astfel, legiuitorul s-a îngrijit de crearea cadrului normativ pentru garantarea dreptului fundamental al consumatorului de produse alimentare la achiziția unui produs alimentar inofensiv, sigur, care să nu prezinte risc pentru viaţa, sănătatea, ereditatea acestuia.

Trăim în perioada când producătorii pun la dispoziție consumatorilor variate produse alimentare, aromate, colorate, gustoase, care se păstrea pe raft o perioadă îndelungată. Bunăoară, laptele, unul din cele mai perisabile produse, poate fi ținut pe raft cu zilele. Nemaivorbind de salamurile care atârna pe raft și luni de zile. Nu ne mai întrebăm cum de s-a ajuns la așa „progres”. Deși cu toții ne dăm seama că la mijloc este ceva nefiresc, care în ultimă instanță ne poate afecta sănătatea. Desigur că magia în cazul dat o fac aditivii alimentari – substanțe chimice realizate în laborator. Se constată cu regret că industria alimentară a devenit soră cu industria chimică, punând în aplicare realizările acesteia.

Produsele alimentare au devenit tot mai puțin naturale și mai mult chimizate, fiind îmbuibate cu aditivi alimentari, pe care tradițional îi numim „E-uri”. Aceștia în mod normal, nu se consumă ca aliment în sine, dar se adăugă deliberat, în scop tehnologic, în alimente în procesul de producție a acestora. În Republica Moldova utilizarea aditivilor alimentari este reglementată și prin *Hotărârea de Guvern nr. 229 din 29.03.2013 pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind aditivii alimentari* [5]*,* care a transpus parțial *Regulamentul (CE) nr. 1333/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2008 privind aditivii alimentari* [6].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Aditivii alimentari sunt foarte mulți, fiind grupate pe categorii funcționale de aditivi alimentari din produsele alimentare: îndulcitori, coloranți, conservanți, antioxidanți, substanțe suport, acidificați, corectori de aciditate, agenți antiaglomeranți, antispumanți, agenți de încărcare, emulsifianți, săruri de topire*,* agenți de întărire, potențatori de aroma,

agenți de spumare, agenți gelatinizanți, agenți de glazurare, agenți de umezire, amidon modificat, gaze de ambalare, agenți de propulsare, agenți de afânare, agenți de sechestrare, stabilizatori, agenți de îngroșare, agenți de tratare a făinii, alții decât emulsifianții, potențiatori de contrast.

Deși domeniul este reglementat, fiind stabilite norme privind aditivii alimentari utilizaţi în produsele alimentare pentru a asigura un nivel înalt de protecţie a sănătăţii populaţiei şi a unui nivel înalt de protecţie a consumatorilor, totuși medicii nutriționiști din Republica Moldova bat alarma, deoarece unii aditivi alimentari sunt periculoși[1] și se consumă zilnic foarte mulți aditivi alimentari [8]. Unii aditivi alimentari nu prezintă risc pentru sănătate[2], alții însă sunt considerați potențial periculoși pentru sănătatea consumatorilor[3]. Bunăoară, aditivul alimentar codificat prin E 951, dar cunoscut sub denumirea de *aspartam* se folosește ca îndulcitor artificial care înlocuiește zahărul în diferite produse alimentare precum: sucurile și băuturile răcoritoare dietetice, iaurturi și deserturi, bomboane și ciocolată, gumă de mestecat, cereal și batoane proteice, cafea instant, îndulcitor. „Agenția Internațională pentru Cercetare în Domeniul Cancerului (IARC), un organism al Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) a clasificat aspartamul ca fiind un posibil agent cancerigen pentru om, pe baza unor studii efectuate pe animale ”[10] .

Glutamatul de sodiu (E621) este un alt aditiv alimentar, cu rol de potentiator de arome care păcălește creierul astfel încât gustul este perceput mai puternic, despre care medicii nutriționiști afirmă că este un pericol pentru sănătate[4]. Dacă citim atent etichetele produselor alimentare constatăm că majoritatea lor conțin E621, dar cele mai consumate sunt sosul de soia, salam, cârnați, supe instant, legume conservate, bulionul, muștarul, condiment, etc.

Dulciurile sunt printre produsele alimentare cu cei mai mulți aditivi alimentari, deoarece conțin coloranți, îndulcitori artificiali și conservanți. Consumatori înrăiți ai dulciurilor sunt copiii care le primesc de la părinți și rude ca recompensă. Nutriționiștii bat alarma despre pericolul dependenței de dulciuri la copii [12]. Este greu de imaginat și estimat impactul acestor aditivi alimentari asupra sănătății fizice și mintale a copiilor.

[1] Potrivit rapoartelor organizațiilor internaționale, mortalitatea în rândul populației globului, cauzată de consumul alimentelor cu substanțe artificiale, se află pe locul al III-lea, după consumul de droguri și accidente rutiere [7].

[2] Vitamina C (acid ascorbic - E300), lecitina (E322), fosfații (E339-E341), carotenoizi (E160a), guma de guar (E412) [9].

[3] Printre acestea se enumeră: coloranți artificiali precum tartrazina (E102), rosu allura (E129) și galben de chinolina (E104); îndulcitori artificiali precum aspartamul (E951), ciclamatul de sodiu (E952) și sucraloza (E955); conservanți precum nitriții (E249-E252) și benzoații (E210-E219); antioxidanti sintetici, precum BHA (E320) și BHT (E321); glutamatul monosodic (MSG): MSG (E621) [9].

[4] Glutamatul de sodiul are următoarele efecte asupra organismului: suprasolicitarea celulei nervoase si instalarea neurotoxicitatii, stimularea poftei de mâncare și apariția dependenței, instalarea slăbiciunii musculare, instalarea anemiei, dezechilibre hormonale, disfuncții tiroidiene, tulburări digestive, tulburări de somn. În urma consumului glutamatului de sodiu pot apărea frecvent simptome precum: cefalee, transpirații nespecifice, bufeuri, tahicardie, fatigabilitate, crampe abdominale, diaree, hemoroizi interni sau externi, obezitate, tensiune arteriale oscilanta, senzație de greață, senzație de durere în piept [11].

Desigur că responsabili în cazul dat sunt părinții, care fac alegerea greșită între dulciurile artificiale și cele natural (mierea).

Unii aditivi alimentari sunt într-atât de periculoși încât folosirea lor este chiar interzisă din motive de siguranță sau sănătate publică.[5] Care este situația în Republica Moldova la acest capitol? Dacă bunăoară în unele state sunt interzișii anumiți aditivi alimentari[6], în Republica Moldova producătorii sunt liberi să-i utilizeze, dar cu respectarea prevederile pct. 53 din *Regulamentul sanitar privind aditivii alimentari,* aprobat prin *Hotărârea de Guvern nr. 229 din 29.03.2013.* Astfel, produsele alimentare care conţin unul sau mai mulţi dintre următorii coloranţi alimentari: galben portocaliu (E 110), galben de chinolină (E 104), carmoizină (E 122), roşu allura (E 129), tartrazină (E 102), roşu ponceau 4R (E 124), pot fi puse pe rafturile magazinelor, dar cu condiția că vor avea înscrise pe etichetă următoarele informaţii suplimentare: „*denumirea sau numărul E al colorantului (coloranţilor): poate afecta negativ activitatea copiilor şi atenţia acestora*”. Deci, unica condiție de respectat este cea legată de indicarea pe eticheta produsului lista de ingrediente în conformitate cu art. 16 din *Legea nr. 279/2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare*.

CONCLUZII

Din păcate am ajuns să trăim zile când produsele alimentare au devenit un pericol pentru consumatori prin aportul excesiv de aditivi alimentari. Întrebarea este cum consumatorul final se poate proteja de acest pericol atunci când cadrul legal permite producătorilor să utilizeze aditivii alimentari în produse alimentare.

Un mecanism de protecție pe care îl are consumatorul la dispoziție este cel de a se informa despre ingredientele care se conțin în produsele alimentare prin citirea informației obligatorii referitoare la produsele alimentare de pe etichete sau ambalaj. Întrebarea este cât de des consumatorii recurg la acest mecanism de protecție. Or, ritmul accelerat de viață pe care îl duce omul contemporan (are somn necalitativ, mănâncă în grabă, este stresat la locul de muncă etc.) nu-i permite să se oprească lângă raft când face cumpărături și să citească eticheta produsului alimentar. Mai degrabă consumatorul se informează despre proprietățile unui dispozitiv atunci când îl cumpără, decât de ingredientele produsului alimentar. Deci, factorul legat de cultura consumatorului nu este unul de neglijat. Chiar dacă consumatorii nu doresc să citească informația despre produsul alimentar, *Legea nr. 279/2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare*, la art. 11, reglementează modul de

[5] Culoarea Sudan, Ciclamatul de sodiu (E952), tartrazina (E102), bromatul de potasiu (E924), monoglutamatul de sodiu (MSG) (E621), BHA (butilhidroxianisol) (E320) si BHT (butilhidroxitoluen) (E321) [9].

[6] În prezent, este interzis în Regatul Unit și în SUA, dar permis în alte state ale UE. E-124 (roșu ponceau, regăsit în dulciuri și mezeluri) este interzis în unele țări. E-102 (tartrazina, colorant galben), interzis în SUA, Norvegia, Austria, este considerat răspunzător de agravarea astmului, de distrugerea ADN-ului, de apariția cancerului de tiroidă. Alți coloranți întâlniți în UE, dar interzișii în țări, precum SUA, Norvegia, Japonia, Australia sau Rusia sunt E-104 (galben de quinolină) și E-123 (amarant, foarte cancerigen) [13].

prezentare a informațiilor[7]. Informaţiile obligatorii referitoare la produsele alimentare sunt amplasate într-un loc evident, astfel încât să fie *uşor vizibile, lizibile (citite cu uşurinţă) şi indelebile (nu pot fi șterse)*. Acestea nu trebuie să fie în niciun caz disimulate, ascunse, trunchiate sau separate prin orice alte reprezentări scrise ori imagini sau prin orice alt element intercalat. Cu toate acestea, de multe ori, consumatorii sunt în dificultate să citească informația de pe eticheta produsului alimentar, deoarece este scrisă cu caractere atât de mici, încât este nevoie de un instrument optic numit lupă, or nu toți consumatorii poartă ochelari cu lentile care măresc textul. Și chiar dacă cu eforturi enorme consumatorul reușește să citească informația despre produs, se confruntă cu o altă enigmă, cea de a cunoaște denumirea, termenii folosiți pentru identificarea aditivilor alimentari. Or, simpla indicare a numărului E al aditivului alimentar, în marea majoritate a cazurilor, nu-l informează pe consumator despre nimic, fiindcă este imposibil ca acesta să cunoască multitudinea de aditivi alimentari folosiți în industria alimentară. Numai un consumator conștient de numele și termenii folosiți, se poate informa despre produsul alimentar. Dar producătorii de aditivi alimentari sunt șmecheri. Astfel, pe măsură ce consumatorii devin conștienți de riscul anumitor aditivi alimentari, memorizându-le denumirea și codurile, producătorii de aditivi alimentari folosesc pentru unii aditivi alimentari mai multe denumiri. Și iarăși consumatorul este păcălit. Într-un final, situația consumatorului este una foarte precară. Riscul de a achiziționa un produs alimentar inofensiv este foarte sporit.

REFERINȚE:

1. DAMASCHIN, F. *333 sfaturi pentru alimentaţie şi alimente sănătoase*, ed. a IV-a, revăzută şi adăugită, Constanţa, Editura Sfinţii Martiri Brâncoveni, 2013. – 224 p.
2. *Legea nr. 105 din 13.03.2003 privind protecția consumatorilor*, în Monitorul Oficial nr. 122-124 din 28.03.2024;
3. *Legea nr.306 din 30.11.2018 privind siguranța alimentelor*, în Monitorul Oficial nr. 59-65 din 22.02.2019;
4. *Legea nr.270 din 15.12.2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare*, în Monitorul Oficial nr. 7-17 din 12.01.2018;
5. *Hotărârea de Guvern nr. 229 din 29.03.2013 pentru aprobarea Regulamentului sanitar privind aditivii alimentari*, în Monitorul Oficial nr. 69-74 din 05.04.2013;

[7] Aceste informații se imprimă pe ambalaj sau pe etichetă, astfel încît să se asigure o lizibilitate bună, cu caractere folosind dimensiuni ale fontului pentru care înălţimea literei mici x, așa cum este definită în anexa nr. 3 *din Legea nr. 279/2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare*, este mai mare sau egală cu 1,2 mm. În cazul ambalajelor sau al recipientelor la care cea mai mare față prezintă o suprafață mai mică de 80 cm2, va fi folosită o dimensiune a fontului pentru care înălţimea literei mici x, menţionată la alin. 2 art. 8 *din Legea nr. 279/2017 privind informarea consumatorului cu privire la produsele alimentare,* este mai mare sau egală cu 0,9 mm.

6. *Regulamentul (CE) nr. 1333/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 decembrie 2008 privind aditivii alimentari*, în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 354/16 din 31 decembrie 2008. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/1333/oj/ron.> [Accesat: 27.06.2025]
7. *Pericolul aditivilor alimentari. Care E-uri sunt periculoase*. Disponibil: <https://stiri.md/article/social/pericolul-aditivilor-alimentari-care-e-uri-sunt-periculoase/> [Accesat: 27.06.2025]
8. *Pericolul din alimente! Nutriționist: „Se consumă peste 200 de aditivi zilnic”*. Disponibil: <https://tv8.md/2023/12/18/video-pericolul-din-alimente-nutritionist-se-consuma-peste-200-de-aditivi-zilnic-ce-prevede-noua-lege-privind-aditivii-alimentari/247034> [Accesat: 27.06.2025]
9. *Care sunt aditivii alimentari periculoși de care este bine sa va feriti?* Disponibil: <https://www.catena.ro/care-sunt-aditivii-alimentari-periculosi-de-care-este-bine-sa-va-feriti#2-aditivi-alimentari-cu-risc> [Accesat: 27.06.2025]
10. *Produsele care conțin aspartam, ingredient care ar putea crește riscul de cancer*. Disponibil: <https://noi.md/md/diverse/produsele-care-contin-aspartam-ingredientul-care-ar-putea-putea-creste-riscul-de-cancer> [Accesat: 27.06.2025]
11. TODIREASCA, L. *Glutamatul de sodiu utilizat ca adaos alimentar - un pericol pentru sanatate*. Disponibil: <https://www.sfatulmedicului.ro/Educatie-pentru-sanatate/glutamatul-de-sodiu-utilizat-ca-adaos-alimentar-un-pericol-pentru-sanata_18342> [Accesat: 27.06.2025]
12. *Nutriționist, despre pericolul dependenței de dulciuri la copii: „Din păcate, mulți părinți le folosesc ca recompensă*”. Disponibil: <https://www.jurnal.md/ro/news/4287da4f40120ba2/nutritionist-despre-pericolul-dependentei-de-dulciuri-la-copii-din-pacate-multi-parinti-le-folosesc-ca-recompensa.html> [Accesat: 27.06.2025]
13. *E-urile din alimente, pericol pentru sănătatea cetățenilor europeni.* Disponibil: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2016-007860_RO.html> [Accesat: 27.06.2025]

PARTICULARITĂȚILE EXERCITĂRII GAJULUI ASUPRA DREPTURILOR DE CREANȚĂ

PARTICULARITIES OF EXERCISING THE RIGHT OF PLEDGE ON CLAIMS

CZU: 347.275:347.440.1:347.735 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.59**

Artur TARLAPAN
ORCID: 0009-0002-5734-7251
E-mail: artur.tarlapan1@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The pledge as an instrument to guarantee the performance of obligations is widely applicable in the national economy, especially in the context of the lending activity practiced by financial institutions. The broad applicability of the pledge is also conditioned by the flexibility of its object, which includes a varied range of not only tangible but also intangible assets, debt rights (claims) not being an exception. Starting from the premise that the pledge of a debt right presents a series of particularities both from the point of view of its legal nature and in relation to the traditional approaches to the matter of the pledge, it is imperative to highlight them, especially with regard to the ways of exercising such a subjective right*.

Keywords: *assignment, non-pecuniary claim, pecuniary claim, pledge, notification.*

INTRODUCERE

După cum este bine cunoscut, obiect al unui gaj pot fi și drepturile de creanță. Afirmația rezultă implicit din norma generală de la art. 676 alin. (1) din Codul civil [1], conform căreia obiect al gajului poate fi orice bun corporal sau incorporal. Totodată, Codul civil menționează expres creanțele bănești și alte creanțe contractuale atunci când enumeră la art. 698 alin. (1) drepturile patrimoniale pasibile de grevare cu gaj.

Creanța gajată, nefiind un bun corporal, nu este susceptibilă de posesie, respectiv, exercitarea unui drept de gaj asupra creanței nu se poate realiza prin transmitere benevolă sau silită în posesia creditorului gajist, așa cum în mod tradițional se exercită un drept de gaj.

Ținând cont de aceasta particularitate, Codul civil consacră reguli speciale cu privire la exercitarea gajului asupra unui drept de creanță (art. 751). La prima vedere, normele conținute în art. 751 Cod civil clarifică exhaustiv particularitățile exercitării gajului asupra unui drept de creanță, însă o analiză atentă denotă că aplicarea practică a normelor ridică anumite dificultăți. Pe lângă aceasta, în practica instituțiilor financiare și cea judecătorească pot fi reținute un șir de deficiențe la aplicarea corespunzătoare a normelor în cauză.

MATERIAL ȘI METODĂ

Gajul drepturilor de creanță nu se bucură de atenție în literatura juridică autohtonă. În mare parte, acestei varietăți de gaj i se dedică câteva considerente generale în contextul mai general al gajului asupra drepturilor patrimoniale [2, p. 651-654; 3, p. 893-894]. Cu titlu de excepție poate fi reținută lucrarea autorului Tabuncic Tatiana dedicată în mod special dreptului de gaj, în conținutul căreia caracterele și natura juridică a gajului drepturilor de creanță sunt tratate mai pe larg [4, p.101-107]. Însă aspectele cu privire la modalitățile de exercitare a gajului asupra drepturilor de creanță practic nu sunt elucidate.

În acest context, elaborarea prezentei lucrări s-a bazat prioritar pe analiza bazei normative în domeniu, cercetarea sistemică și coroborarea normelor speciale cu privire la procedura de exercitare a dreptului de gaj asupra creanțelor cu alte norme incidente acestei proceduri, precum și pe datele practicii judiciare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În situația gajării unui drept de creanță identificăm trei părți participante: creditorul gajist, pentru garantarea satisfacerii creanței căruia se instituie gajul; debitorul gajist, care este creditor față de un terț și care gajează propria creanță față de acest terț pentru garantarea satisfacerii creanței creditorului gajist; și terțul, debitor al creanței gajate.

Gajul unui drept creanță este un gaj mobiliar fără deposedare , respectiv, ia naștere cu condiția respectării cerințelor de publicitate – înregistrarea în registrul garanțiilor reale mobiliare (art. 674 alin. (2) din Codul civil). Înregistrarea gajului creanței are efect atât constitutiv, cât și de opozabilitate, inclusiv față de debitorul creanței gajate. Consimțământului acestuia din urmă pentru gajarea creanței nu este necesar, decât în cazurile prevăzute de lege (art. 698 alin.(2) din Codul civil). Nu este necesară nici notificarea debitorului creanței gajate cu privire la gajul acesteia, or opozabilitatea gajului se asigură prin înregistrare în registru de publicitate. Notificarea ar putea fi efectuată doar ca măsură de informare efectivă a debitorului creanței gajate.

Obiect al gajului unui drept de creanță pot fi creanțe pecuniare și nepecuniare, contractuale sau extracontractuale.

Până în momentul în care devine exigibilă creanța creditorului gajist și acesta inițiază procedura de exercitare dreptului de gaj, debitorul creanței gajate execută propria creanță (cea gajată) conform condițiilor acestea (art. 698 alin. (6) din Codul civil) în favoarea creditorului său (a debitorului gajist). Doar din momentul avizului de executare din partea creditorului gajist, obiectul creanței gajate „se indisponibilizează” și urmează a fi executat strict conform instrucțiunilor din avizul de executare.

Însă, legiuitorul nu clarifică soarta gajului creanței care este executată de către debitorul acesteia în favoarea creditorului său (a debitorului gajist) anterior avizului de executare din partea creditorului gajist. La prima vedere, odată ce se stinge creanța gajată ca urmare a executării, ar trebui să se stingă și dreptul de gaj ca fiind lipsit de obiect.

Considerăm, totuși, că în asemenea situație are loc subrogarea reală cu titlu particular, în sensul în care creanța gajată stinsă este substituită cu obiectul prestației executate de debitorul creanței gajate. Iar la caz devin aplicabile în mod corespunzător normele de la art. 679 din Codul civil cu privire la substituirea bunurilor corporale gajate.

Conform art. 751 din Codul civil, exercitarea dreptului de gaj asupra creanței se realizează pe calea unui aviz de executare din partea creditorului gajist prin care acesta este în drept:

- să ceară debitorului creanței pecuniare gajate să plătească creditorului gajist suma creanței și să indice informațiile pentru plată;
- să indice debitorului creanței nepecuniare gajate asupra modului de executare și, în cazul în care creditorul gajist cere livrarea bunurilor obiect al creanței, data și locul livrării;
- să notifice despre faptul cesionării creanței gajate și să indice cesionarul.

Din sensul prevederilor citate deducem că, de principiu, creditorul gajist are două opțiuni: fie să încaseze creanța pecuniară sau nepecuniară, fie să notifice cesiunea creanței gajate. Opțiunile identificate le vom analiza separat.

În cazul opțiunii de încasare a creanței gajate, debitorul acesteia va fi ținut să execute prestația datorată nemijlocit către creditorul gajist. Dacă debitorul creanței gajate nu execută prestația în mod benevol, creditorul gajist poate cere executarea silită a prestației prin adresare în instanța de judecată (art. 751 alin. (6) din Codul civil). În acest context apare întrebarea cu privire la natura juridică a acțiunii în sens material a creditorului gajist față de debitorul creanței gajate. Aceasta nu este o acțiune revocatorie (art. 895 din Codul civil), or este îndreptată spre executarea unei prestații, și nu spre constatarea inopozabilității unui act juridic. Aceasta nu este nici acțiune oblică (art. 892 din Codul civil), or pe calea acțiunii oblice prestația subdebitorului intră în patrimoniul debitorului principal și profită tuturor creditorilor acestuia (art. 894 din Codul civil), iar prin acțiunea creditorului gajist prestația debitorului creanței gajate intră nemijlocit în patrimoniul creditorului gajist. Considerăm că la caz suntem în prezența unei acțiuni directe, așa cum aceasta este definită în literatura de specialitate [2, p. 288], ca acțiune ce permite creditorului de a pretinde în nume propriu și pe cont propriu executarea unei prestații de la debitorul debitorului său.

În continuare, dacă creditorul gajist încasează creanța gajată, iar aceasta este una pecuniară, el va îndrepta încasările obținute la stingerea propriei creanțe garantate (art. 751 alin. (4) din Codul civil), iar debitorul gajist se va elibera de obligație în proporția în care s-a realizat incasarea.

Dacă creditorul gajist încasează creanța gajată, iar aceasta este una nepecuniară, cum ar fi în cazul unei obligații de livrare a bunurilor, atunci el le va recepționa cu titlu de gaj. În acest sens, art. 751 alin. (5) dispune că bunurile primite de către creditorul gajist de la debitorul creanței gajate sunt considerate grevate cu gaj și creditorul gajist poate să exercite dreptul de gaj asupra lor în conformitate cu normele generale. Astfel, în situația descrisă, creditorul gajist care a primit bunurile se asimilează creditorului gajist

căruia bunurile corporale gajate i-au fost transmise benevol sau silit în posesie pentru valorificarea gajului (at. 754 și urm. din Codul civil). Totodată, rangul de prioritate a gajului asupra bunurilor primite de creditorul gajist este determinat de momentul apariției gajului asupra dreptului de creanță.

Conform art. 751 alin. (2) din Codul civil, dacă creditorul gajist a optat pentru încasarea creanței gajate, iar termenul de executare a obligației patrimoniale nu a fost determinat și nici nu rezultă din natura acesteia, *debitorul gajist* trebuie să execute obligația în termen de 7 zile de la momentul cererii creditorului gajist, dacă executarea imediată nu rezultă din lege, contract sau natura obligației. Observăm că norma legală operează cu termenul de *debitor gajist*, ceea ce în viziunea noastră este o eroare. Nu debitorul său gajist urmează să execute prestația obiect al creanței gajate, ci debitorul debitorului său gajist. Respectiv, norma urmează a fi interpretată în sensul în care este adresată debitorului creanței gajate. Acesta urmează să execute prestația obiect al creanței gajate în termen de 7 zile de la momentul cererii creditorului gajist, desigur dacă un alt termen nu rezultă din actul care stă la baza creanței gajate sau dacă prestația nu urmează a fi executată imediat.

În cazul opțiunii de notificare a cesiunii creanței gajate, creditorul gajist prin act unilateral dispune cesionarea creanței gajate. În principiu, creditorul gajist poate dispune cesionarea creanței ori în beneficiul său, ori în beneficiul unui terț, odată ce norma legală nu face distincție între aceste două posibilități. La caz devin aplicabile și prevederile legale cu privire la cesiune de creanță (art. 829 din Codul civil).

Notificarea cesiunii către sine însuși este rațională în ipoteza în care scadența creanței gajate este ulterioară momentului exercitării dreptului de gaj asupra acesteia, iar creditorul gajist o va încasa personal în calitate de cesionar la momentul scadenței. Notificarea cesiunii către un terț ar putea avea loc atunci când creditorul ipotecar pe calea cesiunii are intenția de a stinge prin compensare propria obligație față de terțul în cauză.

Apare însă întrebarea cu privire la soarta creanței garantate ca urmare a cesiunii: aceasta se stinge de drept odată ce a operat cesiunea sau, pe lângă operarea cesiunii, este necesară și încasarea efectivă a creanței cesionate?

Pornind de la premisă că, în conformitate cu regulile generale privitoare la cesiunea de creanță, cedentul nu garantează solvabilitatea actuală sau viitoare a debitorului (art. 828 alin. (7) din Codul civil), ci doar existența creanței (art. 828 alin. (2) lit. a) din Codul civil), suntem de părerea că încasarea efectivă a creanței cesionate nu este o condiție a stingerii creanței garantate. Din momentul operării cesiunii creanței gajate, creanța garantată se stinge în proporția cesiunii realizate.

Consimțământul debitorului creanței gajate nu este necesar pentru operarea cesiunii. Din momentul recepționării avizului de executare din partea creditorului gajist, acesta urmează să execute prestația datorată cesionarului. În caz de litigii, instanța judecătorească poate constata faptul operării cesiunii de creanță și impune la executarea silită a prestației.

CONCLUZII

În rezultatul analizei efectuate, putem concluziona că creditorul gajist, titular al gajului unei creanțe pecuniare sau nepecuniare, beneficiază de prerogativa de a valorifica dreptul de gaj pe calea unei acțiuni directe către subdebitor (debitorul debitorului gajist) cu privire la încasarea efectivă a creanței. Debitorul gajist și debitorul creanței gajate nicidecum nu pot fi catalogați ca debitori solidari, așa cum se întâmplă în practică, atunci când de către creditor se formulează acțiune de încasare a datoriei în mod solidar de la debitorul creanței garantate și debitorul creanței gajate.

A doua opțiune pusă la dispoziția creditorului gajist este cesiunea creanței gajate prin act unilateral de notificare a cesiunii, fie în beneficiul său, fie în beneficiul unui terț. Notificarea cu privire la cesiune stinge imediat creanța garantată în proporția cesiunii realizate.

REFERINȚE:

1. Codul civil, nr. 1107 din 06 iunie 2002. Republicat în Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01 martie 2019.
2. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor.* BAIEȘ, Sergiu, MÎȚU, Gheorghe, CAZAC, Octavian, [et al.], coor. BAIEȘ, Sergiu. Chișinău, 2015. 752 p. ISBN 978-9975-53-458-1.
3. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. POALELUNGI, Mihai, FILINCOVA, Svetlana, SÎRCU, Iulia [et al.]; coord. ed.: POALELUNGI, Mihai [et al.]. – Ed. a 2-a. – Chișinău: S. n., 2013 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.
4. TABUNCIC, Tatiana. *Gajul ca mijloc de garantare a executării obligaţiilor*. Arad: Editura „Concordia", 2006. 182 p. ISBN 973-7955-81-1.

TRANSFERURILE DE BUNURI SAU ASUMAREA DE OBLIGAȚII CU TITLU GRATUIT DIN PARTEA DEBITORULUI, ÎN CONTEXTUL ANULĂRII ACTELOR JURIDICE ALE DEBITORULUI INSOLVABIL

TRANSFERS OF ASSETS OR ASSUMPTION OF OBLIGATIONS FREE OF CHARGE BY THE DEBTOR, IN THE CONTEXT OF THE AVOIDANCE OF LEGAL ACTS OF THE INSOLVENT DEBTOR

CZU: 347.427:347.43:347.736 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.60**

Ștefan VDOVICENCO
ORCID: 0009-0009-8800-7015
E-mail: stefan.vdovicenco@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *During insolvency proceedings, the insolvency administrator or liquidator is authorized to annul legal acts of the debtor that harm creditors, especially gratuitous transactions. This annulment is not based on fault or the invalidity of the act, but on the debtor's insolvency at the time of the transfer. According to Articles 104–105 of the Insolvency Law, transactions without consideration—such as donations, gifts, or waivers of debt—made within two years before the opening of insolvency proceedings can be revoked if they prejudice creditors. These acts are treated as a special form of revocation rather than traditional nullities. Importantly, the beneficiary must return the asset or its value, even if acting in good faith. Legal doctrine argues that debtors with outstanding liabilities cannot legally engage in gratuitous transfers, as these acts may constitute fraudulent behavior. The insolvency administrator must initiate annulment actions within six months of discovering the grounds, but no later than twelve months from the start of the proceedings. In essence, these provisions aim to safeguard creditor rights and restore the debtor's estate by reversing unjustified transfers.*

Keywords: *insolvency, gratuitous legal act, annulment action, suspicious transaction period.*

INTRODUCERE

Instituţia insolvabilităţii este un concept juridic aproape universal şi îşi găseşte locul firesc în sistemul de drept al statelor cu economii libere. Multitudinea, diversitatea şi complexitatea raporturilor economice pe care le reglementează, plasează insolvabilitatea în categoria celor mai dinamice instituţii juridice, impunând elaborarea unor acte internaţionale, precum şi solicitând legiuitorilor din diferite state eforturi de a interveni cu modificări frecvente pentru a preciza unele aspecte sau pentru acoperi lacunele pe care le descoperă, mai ales în cazul fraudării creditorilor de către debitor.

Departe de a fi o noutate, acest loc central pe care-l deţine incapacitatea de plată sau supraîndatorarea ca punct de pornire al raporturilor economice şi sociale, iar uneori

ca factor de destabilizare a societăţii, îşi face simţită prezenţa notorie. Pentru a combate insolvabilitatea în cadrul societăţii, trebuie să cunoaştem cauzele ei, temeiurile care stau la baza apariţiei acesteia, precum şi remediile ce o pot înlătura.

În condițiile incapacității de plată și în preajma intentării unei cauze de insolvabilitate, organele de conducere a debitorului sunt tentate să încheie acte juridice frauduloase în favoarea unui sau unor creditori, acţionari sau unei terţe persoane, pentru a ascunde activele masei debitoare și a beneficia prin diverse mijloace în continuare de către acestea.

Pentru aceste considerente, pe parcursul procedurii de insolvabilitate administratorul insolvabilității/lichidatorul poate să întreprindă în interesul creditorilor o serie de măsuri de natură să restituie patrimoniului debitorului acele active patrimoniale înstrăinate de acesta în detrimentul creditorilor săi.

Acțiunea privind anularea actelor juridice ale debitorului, având scopul de reîntregire a patrimoniului debitorului, se justifică indiferent de culpa organelor de conducere a debitorului insolvabil şi care este străină ideii de sancţiune. Acţiunea în anulare reglementată la art. 104-105 din Legea insolvabilității, nu-şi are temeiul în încălcarea condiţiilor de valabilitate sau de opozabilitate ale actului juridic în sine, ci exclusiv în starea de incapacitate de plată în care se află debitorul, stare care este ulterioară încheierii actului. Or, aşa cum este unanim acceptat în doctrină, nulitatea este o sancţiune a actului juridic, care se justifică prin încălcarea condiţiilor de valabilitate ale încheierii actului.

Astfel, cazurile prevăzute la art. 104 din Legea insolvabilității, în condiţiile în care persoana interesată dovedește că actul, transferul sau constituirea de drepturi patrimoniale sunt în dauna creditorilor, dobânditorul poate fi obligat să restituie bunul sau contravaloarea acestuia, ceea ce este complet opusul ideei de nulitate, inopozabilitate, revocare etc., care toate au la bază conceptul de sancţiune pentru încălcarea culpabilă a condiţiilor de valabilitate sau opozabilitate.

MATERIAL ŞI METODĂ

În cadrul dreptului privat, actul juridic cu titlu gratuit este definit ca acea manifestare de voință prin care o persoană transmite un drept ori un folos patrimonial fără a primi, în schimb, o contraprestație echivalentă. În esență, acesta presupune un transfer unilateral de valoare, în favoarea altei persoane, fără nicio obligație reciprocă. În această categorie intră, în mod clasic, donațiile (directe sau disimulate), remiterea de datorii, renunțarea la un drept patrimonial, precum și contractul de comodat – toate acte prin care debitorul diminuează patrimoniul propriu fără a-și spori în mod corespunzător pasivul.

În condițiile unei economii de piață funcționale, fundamentele răspunderii patrimoniale integrale impun ca orice debitor să își onoreze obligațiile față de creditori cu întregul său patrimoniu, actual și viitor. Din această perspectivă, liberalitățile sunt tolerate doar în măsura în care nu afectează capacitatea de plată a debitorului. În caz contrar, ele devin abuzive. Este inacceptabil ca un debitor care înregistrează datorii scadente și neachitate să manifeste generozitate în mod artificial, direcționând resurse către terți în detrimentul creditorilor.

În privința acestui fapt, autorul Radu Bufan opinează că dacă, încheierea actului juridic s-a făcut cu respectarea condițiilor legale de validitate, din dreptul comun, în sensul respectiv s-ar putea ajunge doar la concluzia că actul nu ar putea fi anulat, ci revocat, decât dacă încheierea lui a intervenit în cadrul derulării unei activități normale a debitorului, cînd sunt aplicabile exclusiv dispozițiile dreptului comun, totuși, din momentul în care analizarea situației debitorului devine incidentă insolvența, nu se mai poate aprecia activitatea debitorului ca fiind normală și devin aplicabile în mod prioritar regulile și raționamentele specifice reglementării insolvenței referitoare, în speță, la anularea actului [3, p.213]. Astfel, nu mai este relevant dacă actul este formal valid, ci dacă el este compatibil cu protecția colectivă a masei credale.

Temeiul normativ al acestor raționamente se regăsește în art. 104 lit. b) din Legea insolvabilității. Potrivit acestui text de lege, administratorul insolvabilității sau lichidatorul este în drept să introducă o acțiune în anulare împotriva actelor juridice cu titlu gratuit încheiate de debitor în ultimii doi ani anteriori depunerii cererii introductive privind deschiderea procedurii. Sunt exceptate doar actele motivate de îndeplinirea unor obligații morale sau cele întemeiate pe un interes public, cum ar fi sponsorizările, dar numai dacă ele sunt proporționale cu patrimoniul debitorului și nu au efecte negative asupra creditorilor.

Pentru a fi admisă, acțiunea în anulare trebuie să îndeplinească cumulativ mai multe condiții: în primul rând, actul juridic trebuie să fi fost încheiat în cei doi ani anteriori cererii introductive; în al doilea rând, trebuie să se dovedească faptul că acel act împiedică realizarea creanței creditorului; iar în al treilea rând, trebuie să rezulte că debitorul era conștient că prin acel act aduce atingere drepturilor creditorilor. Așadar, conștiința prejudicierii este o condiție subiectivă esențială, care poate fi dovedită fie direct, fie indirect, prin împrejurările obiective ale cauzei.

Anularea unui act cu titlu gratuit produce efecte redresive asupra patrimoniului debitorului. Astfel, dacă bunul transmis prin acte gratuite se mai află în posesia beneficiarului, acesta este obligat să-l restituie în natură, împreună cu fructele produse între timp. Dacă, dimpotrivă, bunul a fost înstrăinat sau a pierit, se impune restituirea contravalorii actualizate ori a despăgubirilor încasate. Important este faptul că buna-credință a beneficiarului nu are relevanță în privința obligației de restituire. În mod expres, legiuitorul a exclus aplicabilitatea limitării inspirate din dreptul comun (de tip paulian), potrivit căreia donatarul de bună credință nu trebuie să restituie decât îmbogățirea efectivă. În materia insolvenței, interesul colectiv al creditorilor justifică o abordare mai riguroasă, în sensul unei restituiri integrale a patrimoniului diminuat în mod injust.

De asemenea, actele juridice subsecvente (precum vânzarea bunului donat către o terță persoană) devin inopozabile față de masa credală, indiferent dacă noul dobânditor este de bună-credință. Aceste fapte rezidă în punerea accentului pe protecția masei debitoare și pe caracterul fraudulos al traseului juridic prin care bunul a fost îndepărtat din patrimoniul debitorului.

Cu toate că efectele anulării se aseamănă cu cele ale nulității absolute, doctrina majoritară și practica judiciară converg în a considera că nu ne aflăm în fața unei sancțiuni clasice. Nulitatea civilă presupune existența unei încălcări a condițiilor de validitate la momentul încheierii actului. Or, în cazul actelor juridice cu titlu gratuit în procedura de insolvabilitate, aceste condiții pot fi întrunite, iar totuși actul poate fi revocat pentru a reface activul debitorului. Prin urmare, este mai adecvat să considerăm că ne aflăm în prezența unui mecanism special de revocare, distinct de nulitate, aplicabil doar în contextul procedurii de insolvabilitate.

Procedural, acțiunea în anulare este reglementată de art. 105 alin. (2) din Legea insolvabilității, care prevede un termen de 6 luni de la data la care administratorul a aflat sau trebuia să afle despre temeiul anulabilității, dar nu mai târziu de 12 luni de la data intentării procedurii. Doar administratorul sau lichidatorul are legitimare procesuală principală pentru a introduce o astfel de acțiune. Creditorii individuali pot acționa doar subsidiar, în ipoteza în care practicianul rămâne pasiv sau refuză, în mod nejustificat, să exercite această prerogativă.

Deci, actele juridice cu titlu gratuit încheiate de un debitor aflat în dificultate financiară sau în stare de încetare a plăților constituie, în esență, modalități de deturnare a patrimoniului și de favorizare nejustificată a unor persoane în detrimentul colectivității creditorilor. Acțiunea în anulare reglementată de Legea insolvabilității nu urmărește sancționarea civilă a părților actului, ci restabilirea echilibrului în circuitul juridic și reîntregirea masei debitoare [4, p.139].

Din această perspectivă, este un instrument juridic indispensabil în realizarea scopului principal al procedurii de insolvabilitate: maximizarea recuperării creanțelor și protejarea egalitară a creditorilor. Anularea actelor cu titlu gratuit devine astfel nu doar un drept, ci și o obligație profesională a practicianului în insolvență, în vederea salvgardării interesului public al ordinii economice și juridice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza regimului juridic aplicabil actelor cu titlu gratuit în cadrul procedurii de insolvabilitate relevă o serie de probleme teoretice și practice care necesită o aprofundare doctrinară și, eventual, o intervenție legislativă sau jurisprudențială pentru uniformizare și clarificare.

Un prim aspect problematic privește natura juridică a sancțiunii aplicabile acestor acte. Deși anularea produce efecte similare nulității – cum ar fi desființarea actului și restituirea prestațiilor – doctrina majoritară consideră că nu ne aflăm în prezența unei nulități clasice, ci a unui mecanism special de revocare reglementat de Legea insolvabilității. Această calificare are implicații importante în ceea ce privește aplicabilitatea regulilor Codului civil privind cauzele de nulitate, efectele acesteia și eventuala invocare din oficiu de către instanță. Lipsa unei delimitări clare între nulitate și revocare creează însă un spațiu de incertitudine juridică ce poate conduce la soluții neunitare.

O altă dificultate vizează rolul bunei-credințe a beneficiarului actului cu titlu gratuit. În mod tradițional, în cadrul acțiunii pauliene din dreptul comun, buna-credință a terțului donatar limitează obligația sa de restituire la nivelul îmbogățirii efective. În schimb, în procedura de insolvabilitate, această bună-credință devine juridic irelevantă, întrucât ceea ce se urmărește este reîntregirea masei active a debitorului, nu protejarea patrimoniului terțului. Acest tratament uniform al beneficiarilor, indiferent de poziția lor subiectivă, poate părea inechitabil, mai ales în situațiile în care actul a fost acceptat cu încredere legitimă și fără cunoașterea stării reale a debitorului.

Astfel, remarcăm dificultatea dovedirii conștiinței prejudicierii din partea debitorului. Deși legea impune ca acesta să fi fost conștient că, prin actul încheiat, aduce atingere intereselor creditorilor, în practică, această cerință subiectivă este greu de probat în mod direct. Instanțele recurg adesea la deducții indirecte, în funcție de comportamentul debitorului, starea sa financiară, apropierea de momentul deschiderii procedurii etc., însă standardele de apreciere nu sunt unitare.

Un alt punct controversat îl constituie momentul delimitării dintre activitatea economică „normală" și activitatea desfășurată în condiții de insolvabilitate. În lipsa unor criterii obiective sau praguri contabile stabilite expres de lege, determinarea acestui moment rămâne la aprecierea instanței de fond, ceea ce determină lipsa de previzibilitate a soluțiilor judiciare și o potențială afectare a securității juridice.

Raportul dintre Legea insolvabilității și normele generale din Codul civil ridică, la rândul său, probleme nerezolvate. Astfel, nu este clar dacă în cazul în care bunul donat nu mai poate fi restituit, iar beneficiarul este de bună-credință, acesta poate invoca regulile privind îmbogățirea fără justă cauză pentru a limita obligația de restituire. În lipsa unei reglementări exprese, instanțele pot ajunge la concluzii divergente.

O problemă practică majoră o constituie neuniformitatea jurisprudenței, în special în ceea ce privește interpretarea excepțiilor prevăzute de art. 104 lit. b) (acte motivate de obligații morale sau interes public), evaluarea proporționalității între patrimoniul debitorului și obiectul liberalității, precum și stabilirea termenului de 2 ani ca interval de referință pentru analizarea actului. Lipsa unei practici judiciare constante afectează eficiența procedurii și creează nesiguranță pentru practicienii în insolvență.

Un alt aspect problematic este efectul extins al anulării asupra actelor subsecvente, în special asupra contractelor de vânzare încheiate de beneficiarul inițial cu terți. În multe cazuri, chiar și dobânditorii de bună-credință, care au achitat un preț echitabil, se văd puși în situația de a pierde bunul sau de a restitui contravaloarea acestuia, în numele protecției masei credale. Această extensie a inopozabilității riscă să creeze o stare de instabilitate contractuală și să afecteze încrederea în circuitul civil [2, p.115].

Nu în ultimul rând, regimul legitimării procesuale ridică semne de întrebare. În prezent, doar administratorul sau lichidatorul este îndreptățit să introducă acțiunea în anulare, iar creditorii pot acționa doar subsidiar. În practică, se constată cazuri de pasivitate sau neglijență din partea practicianului în insolvență, ceea ce afectează drep-

turile creditorilor. Se impune, astfel, o reflecție asupra posibilității de a introduce o obligație legală de diligență pentru practician sau de a regândi cadrul procesual în favoarea creditorilor activi.

CONCLUZII

Analiza regimului juridic al actelor cu titlu gratuit în cadrul procedurii de insolvabilitate relevă rolul esențial al acțiunii în anulare ca instrument juridic destinat protejării masei credale și prevenirii diminuării nejustificate a patrimoniului debitorului. Această acțiune, reglementată de art. 104 lit. b) din Legea nr. 149/2012 privind procedura de insolvabilitate, nu urmărește sancționarea clasică a unui viciu de consimțământ sau a unei cauze ilicite, ci are o finalitate corectivă: reîntregirea activului debitorului în interesul tuturor creditorilor.

În mod particular, actele cu titlu gratuit sunt analizate nu doar prin prisma formei lor juridice, ci mai ales prin efectul economic negativ asupra patrimoniului debitorului. Din acest motiv, chiar dacă actul este valabil în dreptul comun, el poate fi revocat în cadrul procedurii de insolvabilitate, întrucât nu mai corespunde scopului de echitate distributivă care guvernează această procedură colectivă.

Cu toate acestea, regimul juridic actual al acestor acte ridică o serie de probleme teoretice și practice. În primul rând, natura juridică a sancțiunii aplicabile actelor cu titlu gratuit nu este suficient de clarificată. Deși efectele sunt asemănătoare unei nulități, doctrina și practica tind să o califice drept o formă specială de revocare, proprie dreptului insolvenței. Această ambiguitate conceptuală generează incertitudini în aplicarea normelor privind prescripția, restituirea prestațiilor și opozabilitatea față de terți.

În al doilea rând, irelevanța bunei-credințe a beneficiarului în contextul acțiunii în anulare poate conduce, în practică, la soluții disproporționate, mai ales în ipoteza în care terțul a acționat cu deplină bună-credință și nu a avut cunoștință de starea de dificultate financiară a debitorului. Lipsa unei protecții minimale în favoarea acestuia poate afecta echilibrul între principiul reîntregirii masei debitoare și cel al securității circuitului civil.

De asemenea, dificultatea dovedirii conștiinței prejudicierii din partea debitorului, ca element subiectiv al acțiunii, este frecventă în practica judiciară, în lipsa unor criterii legale sau jurisprudențiale consolidate. Totodată, lipsa unor repere obiective pentru delimitarea activității „normale” de cea desfășurată în condiții de insolvabilitate complică evaluarea temporală a actului și aplicabilitatea normei.

În concluzie, acțiunea în anulare a actelor juridice cu titlu gratuit reprezintă un instrument esențial în arhitectura juridică a procedurii de insolvabilitate, însă aplicarea sa practică necesită o abordare coerentă, echilibrată și adaptată realităților economice și juridice. Consolidarea acestei instituții va contribui nu doar la protecția eficientă a creditorilor, ci și la menținerea stabilității și încrederii în circuitul civil.

REFERINȚE:

1. Legea insolvabilității. Nr. 149 din 29.06.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.09.2012, nr. 193-197/663.
2. Moțu, Flavius-Iancu. Acțiunea în anularea actelor frauduloase. București: Universul Juridic, 2015, p.15, ISBN: 978-606-673-554-4;
3. Bufan, Radu. Tratat practic de insolvenţă. Bucureşti: Hamangiu, 2014, p.667 ISBN: 978-606-27-1964-7;
4. Buta, Anca. Anularea actelor frauduloase în procedura insolvenței. București: C.H. Beck, 2012, p.138, ISBN: 978-606-18-0024-7.

N.B*. Articolul este elaborat în cadrul programului de doctorat la specialitatea științifică 553.01 – drept civil. Tema de cercetare „Acțiunea privind anularea actelor juridice ale debitorului în procesul de insolvabilitate”.*

НОВЫЕ АСПЕКТЫ ГАРМОНИЗАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА О ТОВАРНЫХ ЗНАКАХ С ПРИНЦИПАМИ И СТАНДАРТАМИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

NEW ASPECTS IN HARMONIZATION OF THE LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA ON TRADEMARKS WITH THE PRINCIPLES AND STANDARDS OF THE EUROPEAN UNION

CZU: 347.772:346.9:006.35(4)CEN **https://doi.org/10.59295/spd2025j.61**

Татьяна БОДЮЛ
ORCID: 0000-0003-4227-4619
E-mail: bodiulco@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *The article provides a comprehensive analysis of the legal protection of trademarks of the state of the Republic of Moldova through the prism of association with the European Union. The emphasis is on the harmonization of the national legislation on the protection of trademarks of the Republic of Moldova with EU Directive 2015/2436 of the European Parliament and the European Union of December 16, 2015 "On the approximation of the legislation of the Member States on trademarks" and partially with Regulation (EU) 2017/1001 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the trademark of the European Union. The main directions of harmonization of the draft Law on Trademarks of the Republic of Moldova are explored, in order to ensure compliance of the national system of trademark protection with the European one and compatibility of the national regulatory framework with the provisions of EU acts, bringing its provisions into line with EU rules.*

Keywords*: trademarks, legal protection, harmonization, standards of EU Directives.*

ВВЕДЕНИЕ

Система регистрации товарного знака была гармонизирована в ЕС более двадцати лет назад, и с 1996 года регистрировались параллельно национальные товарные знаки и товарные знаки Сообщества [1]. Товарные знаки обеспечивают рыночную прозрачность и защищают как потребителей, так и компании, поскольку помогают избежать смешения с товарами и услугами, предлагаемыми конкурентами. В результате проведенной по инициативе Европейской Комиссии оценки функционирования национальной и региональной систем регистрации товарных знаков, а также практики Суда ЕС было принято решение о модернизации законодательства по товарным знакам, чтобы сделать процедуру регистрации более доступной и предсказуемой.

Консультации и оценка, проведенные перед разработкой Директивы (ЕС) 2015/2436 Европейского Парламента и Европейского Союза от 16 декабря 2015 г. «О сближении законодательства государств-членов о товарных знаках» (далее – Директива (ЕС) 2015/2436) выявили, что, несмотря на предыдущую частичную гармонизацию национальных законодательств стран участниц, в том числе и в Республике Молдова, все еще существуют области, где лучшая гармонизация могла бы оказать положительное влияние на конкурентоспособность и экономический рост государств.

Положения национальных законов стран ЕС об условиях предоставления правовой охраны товарному знаку были гармонизированы в соответствии с Директивой Европейского парламента и Совета о сближении законов государств-членов, относящихся к товарным знакам, кодифицированной в 2008 году (Trademark Directive № 2008/95/EC) [2]. Однако в соответствии с действовавшим до недавнего времени законодательством сближение национальных законов было ограничено теми правилами, которые непосредственно влияли на внутренний рынок (т.е. установление тех обозначений, которые могли быть объектом охраны в качестве товарного знака, основания для отказа в регистрации или аннулирования). Между тем, гармонизации законодательств в области охраны товарных знаков было недостаточно для развития внутреннего рынка ЕС. С целью создания наднационального механизма охраны товарного знака в пределах всего ЕС был принят Регламент о товарном знаке Сообщества (Регламент Совета ЕС № 40/94, Регламент Совета ЕС № 207/2009 (кодифицированная версия)), предусматривающий регистрацию товарных знаков по единой процедуре на основании одной заявки. Для регистрации и администрирования было создано Ведомство интеллектуальной собственности Европейского Союза (EUIPO) основанное в 1994 году, которое находится в г. Аликанте (Испания) [3].

Новый Регламент (ЕС) 2015/2424 о товарном знаке ЕС вступил в силу 23 марта 2016 г. [4]. Положения новой Директивы (ЕС) 2015/2436, которая вступила в силу 13 января 2016 года, должны быть имплементированы в национальные законы двадцати восьми государств-членов ЕС в течение трех лет, за исключением административных процедур признания недействительности и аннулирования, на которые отводится семь лет [5]. Директива 2008/95/ЕС утрачивает силу с 15 января 2019 г.

Таким образом, для создания и развития функционирующего внутреннего экономического рынка, гармонично облегчить регистрацию и защиту товарных знаков в Республике Молдова, в соответствии с те же принципами и стандартами, что и в Европейском Союзе, во благо роста конкурентоспособности предприятий, особенно малых и средних, необходимо выйти за рамки ограниченного масштаба законодательного сближения, достигнутого посредством Директивы 2008/95/ЕС и распространить национальное сближение на другие аспекты материального и процессуального права из европейского закона о товарных знаках.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

В процессе исследования использовались общенаучные и частнонаучные методы познания, включая исторический, сравнительно-правовой, формально-логический, метод системного анализа и др. Использован метод толкования правовых норм и метод комплексного анализа национального и европейского законодательства. В связи с этим, в свете положений Закона РМ № 38/2008 и законодательства ЕС в отношении товарных знаков установлено, что национальная система защиты товарных знаков содержит элементы расхождений по отношению к европейской системе и не соответствует всем требованиям функционирования единого рынка прав интеллектуальной собственности на европейском уровне

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Товарные знаки являются ценным маркетинговым инструментом, необходимым для современного бизнеса. Они представляют собой признаки, отличающие товары или услуги одной компании от товаров или услуг других компаний и дающие гарантии того, что все товары одного и того же производителя имеют определенное качество, соответственно, предоставляемые услуги - имеют одинаковый уровень.

Товарные знаки являются объектами интеллектуальной собственности и принадлежат владельцам с правами частной собственности в результате их регистрации в соответствии с положениями Закона Республики Молдова № 38/2008 «Об охране товарных знаков» (далее – Закон РМ № 38/2008) [6]. Владельцы товарных знаков обладают исключительными правами на них в пределах территории и классов продуктов и услуг, для которых получена охрана товарных знаков.

Регистрация товарных знаков на территории Республики Молдова осуществляется после подачи заявителями соответствующих заявлений в Государственное Агентство по Интеллектуальной Собственности, экспертизы знаков, представленных на регистрацию, внесения данных в Национальную Реестр товарных знаков и выдачи свидетельств о регистрации. Права на товарные знаки приобретаются и защищаются на территории Республики Молдова и посредством международной регистрации в соответствии с Мадридским соглашением о международной регистрации знаков от 14 апреля 1891 года или Протоколу к Мадридскому соглашению о международной регистрации знаков от 27 июня 1989.

Срок действия регистрации товарного знака составляет 10 лет с возможностью продления на последующие периоды по 10 лет без ограничений.

Регистрация товарного знака не является обязательной, она осуществляется по заявлению лиц, заинтересованных в получении исключительных прав и вытекающих из них выгод на товарный знак.

Закон РМ № 38/2008 представляет собой рамочный закон и регулирует правоотношения, возникающие в процессе регистрации, правовой охраны и использова-

ния товарных знаков. Нормы этого нормативного акта регулируют национальную систему охраны товарных знаков, созданную в соответствии с общими принципами и понятиями, установленными международными договорами в этой области, и транспонируют ряд европейских нормативных актов в области товарных знаков.

В уведомлении Европейского Союза в ВТО в соответствии со статьей 63.2 ТРИПС говорится:

«Директива модернизирует и совершенствует системы товарных знаков в государствах-членах ЕС, внося поправки в устаревшие положения, повышая правовую определенность и уточняя права на товарные знаки с точки зрения их объема и ограничений. Она обеспечивает большее сближение национальных законов и процедур по товарным знакам в ЕС с целью приведения их в большее соответствие с системой товарных знаков ЕС путем

(а) добавления дополнительных материальных правил и

(б) введения основных процедурных правил в Директиву в соответствии с положениями, содержащимися в Положении. Он способствует сотрудничеству между ведомствами по товарным знакам государств-членов и Ведомством интеллектуальной собственности Европейского Союза с целью содействия сближению практик и разработке общих инструментов» [7].

В то же время эволюция коммерческих отношений, диверсификация сфер бизнеса и рост заинтересованности экономических агентов в укреплении своих конкурентных позиций на рынке привели к существенному пересмотру системы товарных знаков на европейском уровне посредством принятия Директивы (ЕС) 2015/2436 Европейского парламента и Совета Европейского Союза от 16 декабря 2015 года «О сближении права законодательства государств-членов ЕС о товарных знаках», опубликованной в Официальном журнале Европейского Союза (JOUE), серия L, вып. 336/1 от 23 декабря 2015 г. [8] и Регламента (ЕС) 2017/1001 Европейского парламента и Совета от 14 июня 2017 года «О товарном знаке Европейского Союза» [9]. Соответственно, принятие новых актов на европейском уровне привело к отмене ряда актов, в том числе Регламента (ЕС) №. 207/2009 Совета от 26 февраля 2009 г. о товарном знаке Сообщества, справочный акт к Закону №. 38/2008.

В этих условиях обнаруживается, что национальная система охраны товарных знаков содержит элементы расхождения по отношению к европейской системе и не соответствует всем требованиям функционирования единого рынка прав интеллектуальной собственности на европейском уровне. Эти недостатки касаются, в частности:

- ограниченное регулирование способа представления товарных знаков как элементов различения товаров и услуг, что не позволяет подавать на регистрацию на национальном уровне варианты знаков, доступные для регистрации на европейском уровне;
- жесткая и сложная процедура экспертизы знаков, поданных на регистрацию, определяемая ссылкой ex officio ряда оснований для отказа (отно-

сительных причин), в условиях, когда владельцы предыдущих товарных знаков сами не удостоверяются в существовании рисков нарушения прав или предыдущих товарных знаков были зафиксированы с целью блокировки;

- увеличение сроков завершения процедур регистрации товарного знака, рассмотрения поданного в связи с этим заявления, апелляции;
- отсутствие доступных правовых инструментов для вмешательства владельцев товарных знаков с целью обеспечения защиты их прав (таких как различительная способность товаров и услуг, что не позволяет подавать на регистрацию на национальном уровне варианты знаков, доступные для регистрации на европейском уровне;
- отсутствие доступных правовых инструментов для вмешательства владельцев товарных знаков с целью обеспечения защиты их прав (таких как, например, аннулирование регистрации товарного знака и потеря прав правообладателя непосредственно в AGEPI);
- отсутствие специализированных структур на уровне ведомств, ответственных за рассмотрение всех апелляций, налагаемых европейскими строгостями системы защиты товарных знаков (Комиссия по рассмотрению возражений, Комиссия по конфискации и отмене регистрации товарных знаков);
- расширенное регулирование в отношении зарегистрированного товарного знака для сводки классов товаров и/или услуг Ниццкой классификации (классификация, установленная Ниццким соглашением о международной классификации товаров и услуг с целью регистрации товарных знаков), которая, согласно действующим правилам получает защиту для всех продуктов и/или услуг соответствующего класса.

Соответственно, в целях модернизации национальной системы охраны товарных знаков и предоставления заявителям более быстрой системы регистрации товарных знаков, более качественной, лучше организованной, более последовательной, простой в использовании, а также доступной для всех заинтересованных лиц, в середине 2023 года начался общий пересмотр Закона №. 38/2008, и разработка и принятие нового закона, который полностью транспонировал бы правила Директивы (ЕС) 2015/2436 и частично Регламента (ЕС) 2017/1001.

Утверждение рассматриваемого проекта является приоритетом, включенным в План действий правительства на 2023 год, утвержденный Постановлением Правительства РМ № 90/2023 (решение № 2.44) [10]. Проект нового закона о товарных знаках [11] разработало Государственное Агентство Республики Молдова по Интеллектуальной Собственности (AGEPI) с участием патентных поверенных РМ, уполномоченных представителей, преподавателей Молдавского Государственного Университета, владельцев товарных знаков и других заинтересованных лиц. Основными бенефициарами/субъектами этой инициативы являются физические и

юридические лица из Республики Молдова и за рубежом, желающие зарегистрировать товарные знаки на территории Республики Молдова и получить исключительные права, а также правообладатели.

Описание степени совместимости проектов, направленных на гармонизацию национального законодательства с законодательством Европейского Союза.

Законопроект полностью транспонирует положения Директивы (ЕС) 2015/2436 Европейского Парламента и Совета ЕС от 16 декабря 2015 года о сближении законодательства государств-членов о товарных знаках и Директивы 2004/48/ ЕС Европейского Парламента и Совета от 29 апреля 2004 г. о соблюдении прав интеллектуальной собственности (текст, актуальный для ЕЭЗ), а также частично транспонирует положения Регламента (ЕС) 2017/1001 Европейского Парламента и Совета Европы. 14 июня 2017 г. относительно товарного знака Европейского Союза (текст, имеющий отношение к ЕЭЗ), опубликовано в Официальном журнале Европейского Союза L 154/1 от 16 июня 2017 г.

Национальный проект представляет собой попытку обеспечить приближение нормативной базы Республики Молдова к нормативным актам ЕС, соответственно, для обеспечения соответствия национальной системы защиты товарных знаков европейской.

С целью отражения степени совместимости положений, содержащихся в законопроекте, с вышеупомянутыми актами ЕС были разработаны и представлены соответствующие таблицы соответствия.

При этом следует отметить, что разработка данного законопроекта, но не является результатом обязательств, взятых на себя Республикой Молдова на основе двусторонних соглашений с Европейским Союзом.

Основные положения законопроекта и выделение новых элементов.

В целях пересмотра и укрепления нормативной базы в области товарных знаков, а также обеспечения сближения положений материального права и процессуальных норм европейских нормативных актов предлагается принять новый нормативный акт в сфере отнесения, который предлагает заявителям и владельцам товарных знаков комплексную и доступную систему защиты и обеспечения прав на данные объекты интеллектуальной собственности.

Проект Закона о товарных знаках РМ регулирует основные понятия и процедуры в области товарных знаков, структурированные по следующим главам:

Общие положения, определяющие сферу регулирования закона. Общие положения, определяющие регулятивную сферу права, основные используемые понятия (регулируемое понятие собственника, предлагающее общий подход, позволяющий выделить всех заинтересованных субъектов права), установление принципа национального режима, полномочия AGEPI в области товарных знаков (в связи с установлением новых полномочий после пересмотра порядка регистрации товарных знаков);

Материальное право о товарных знаках, определяющее признаки, которые могут составлять товарный знак, абсолютные основания для отказа (распространяется на отказ в регистрации товарных знаков, если ходатайство об их регистрации подано заявителем недобросовестно), относительные основания для отказа в регистрации товарных знаков. Отказ (с четким указанием возможности ссылаться на них только в порядке возражения обладателями предыдущих прав, которые считают, что регистрация соответствующего товарного знака повлияет на имеющиеся у них права), срок охраны зарегистрированных товарных знаков и продление регистрации, передача прав на товарные знаки, прекращение прав (регулируется процедура лишения прав или признания недействительности товарного знака перед AGEPI, в том числе путем создания Комиссии AGEPI по конфискации и аннулированию товарного знака).

Регистрация товарного знака с указанием порядка:

- подачи заявок на регистрацию товарного знака;
- рассмотрение ведомством поданных заявлений с целью проверки их соответствия критериям, регулируемым законодательством (исключается возможность ссылки ex officio на соответствующие причины отказа при отсутствии, явно выраженной заинтересованности обладателей прав на отказа в регистрации товарных знаков);
- представление замечаний заинтересованными третьими лицами с указанием только абсолютных причин отказа;
- подача возражений - правообладателями с указанием соответствующих причин отказа;
- оспаривание решений ведомства любыми заинтересованными лицами; продление сроков и восстановление прав;
- изменения изображения товарных знаков или данных о владельце, заявителе, или представителе.

Коллективные знаки и сертификационные знаки с указанием лиц, которые могут требовать регистрации этих знаков, документов, представляемых на регистрацию, случаев отказа в регистрации.

Обеспечение соблюдения прав, определение мер обеспечения доказательств до предъявления иска в суд, условий представления и обеспечения доказательств в исках о нарушении прав.

Международная регистрация товарных знаков с указанием условий экспертизы для этих категорий заявок и упоминанием о том, что публикация зарегистрированных товарных знаков будет осуществляться, в том числе в официальном Бюллетене интеллектуальной собственности, электронный формат.

Общие положения с указанием сборов, которые будут уплачены в соответствии с положениями нормативного акта, и полномочий по разрешению споров, которые принадлежат Апелляционной комиссии, суду и специализированному арбитражу в данной области.

Заключительные и переходные положения с указанием, что нормативный акт вступит в силу в течение 3 лет с момента публикации в Официальном бюллетене Monitorul Oficial al Pepublicii Moldova.

ВЫВОДЫ

Таким образом, определено, что процесс европейский интеграции имеет решающее значение для Республики Молдова, он представляет собой основой элемент стратегии развития страны. Этот масштабный процесс включает не только политический и экономический аспект, но также и юридический. Главным образом это относится к вопросу, связанному с гармонизацией национального законодательства и его приведением в соответствие с общеевропейским.

Как правило, процедура сближения законодательств (approximation of laws), характерна как для интеграционных процессов государств–кандидатов (партнеров) изъявивших желание войти в Сообщество, так и для государствах–членах Сообщества.

Проведенное исследование выявило, что посредством данной инициативы, а именно гармонизации национального законодательства Республики Молдова в области товарных знаков с правилами и стандартами Директивы (ЕС) 2015/2436, Директивы 2004/48/ЕС, частично Регламента (ЕС) 2017/1001 предлагается урегулировать основные понятия и процедуры в сфере товарных знаков с включением ***следующих инновационных аспектов***:

Процедура рассмотрения заявок на регистрацию товарного знака: Проверка AGEPI ex officio возможности регистрации товарного знака будет проводиться только при наличии абсолютных причин отказа.

Процедура «возражения»: относительные причины отказа будут ссылаться только в процедуре возражения владельцами предыдущих товарных знаков, которые считают, что регистрация соответствующего товарного знака повлияет на их права. Процедура возражения является отдельным этапом рассмотрения заявлений, и в этом смысле будет создана комиссия, которая будет рассматривать возражения.

Пересмотр абсолютных оснований для отказа: с включением защищенных традиционных условий для вин и гарантированных традиционных деликатесов.

Обозначение и классификация продуктов и услуг: продукты и услуги, для которых запрашивается регистрация товарного знака в соответствии с Международной классификацией продуктов и услуг, должны быть четко и точно идентифицированы заявителем, чтобы определить степень защиты, обеспечиваемую товарным знаком.

Процедура лишения прав или признания недействительной: ее можно будет осуществить, в том числе в рамках AGEPI. Таким образом, внутри ведомства будет действовать комитет, который будет решать эти запросы.

Процедурные сроки: относительные причины отказа не будут рассматриваться AGEPI ex officio, что сократит некоторые сроки рассмотрения заявок на регистрацию товарных знаков.

15.02.2024 Парламентом Республики Молдова был принят Закон РМ о товарных знаках, который был проанализирован в данной статье [12].

Установлено, что непосредственно, политика по сближению законодательств государств–членов ЕС, исходит из двух основных принципов:

1) принцип верховенства права ЕС, то есть, большей юридической силы норм правовой системы ЕС, чем норм правовых систем государств–членов;

2) принципа прямого действия права ЕС, означая способность норм данной правовой системы наделять физических и юридических лиц субъективными правами и обязанностями, подлежащие судебной защите.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. «Система товарных знаков Европейского Союза». *АБГ Интеллектуальная собственность*. 22 сентября 2020 г. Доступно: https://en-m-wikipedia org.translate.goog/wiki/European_Union_Intellectual_Property_Office?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (Просмотрено 05.04.2025).
2. Directive No. 2008/95/EC of the European Parliament and the Council of 22 October 2008 to approximate the laws of the Member States relating to trade marks (codified version) PDF HTML. Доступно: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/5206 (Просмотрено 05.04.2025).
3. European Union Intellectual Property Office. From Wikipedia, the free encyclopedia. Доступно: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_Intellectual_Property_Office (Просмотрено 02.05.2025).
4. Regulation (EU) 2015/2424 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 amending Council Regulation (EC) No 207/2009 on the Community trade mark and Commission Regulation (EC) No 2868/95 implementing Council Regulation (EC) No 40/94 on the Community trade mark, and repealing Commission Regulation (EC) No 2869/95 on the fees payable to the Office for Harmonization in the Internal Market (Trade Marks and Designs). Доступно: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015R2424 (Просмотрено 02.05.2025.
5. Directive (EU) 2015/2436 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2015 to approximate the laws of the Member States relating to trade marks (Text with EEA relevance). Доступно: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2436 (Просмотрено 02.05.2025).
6. Закон РМ об охране товарных знаков № 38-XVI *(принят 29.02.2008, вступил в силу 06.09.2008),* Опубликован: 06-06-2008 в Monitorul Oficial № 99-101, статья № 362**.** *ИЗМЕНЕН ЗП101 от 26.05.16, MO169-183/24.06.16 ст.355*.

Доступно: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=93464&lang=ru (Просмотрено 02.05.2025).

7. Доступно: https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/15947 (Просмотрено 06.05.2025).
8. Directiva (UE) No 2015/2436 a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2015 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (Text cu relevantă pentru SEE). Доступно: https://www.wipo.int/wipolex/ru/text/474415 (Просмотрено 10.05.2025).
9. Regulation (EU) 2017/1001 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the European Union trade mark (codification) (Text with EEA relevance.) Доступно: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32017R1001 (Просмотрено 10.05.2025).
10. Постановление Правительства РМ № 90 от 28 февраля 2023 «Об утверждении Плана действий Правительства на 2023 год». Решение 2.44(UE) Утверждение проекта закона о внесении изменений в Закон № 38/2008 об охране товарных знаков, в целях приведения его положений в соответствие с правилами ЕС Доступно: https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/pag_2023-ru.pdf (Просмотрено 18.05.2025).
11. Доступно: Parlamentul Republicii Moldova. https://www.parlament.md › LegislationDocum (Просмотрено 18.05.2025).
12. Parlamentul a aprobat în a doua lectură proiectul Legii privind mărcile. Доступно: https://agepi.gov.md/ro/news/parlamentul-aprobat-%C3%AEn-doua-lectur%C4%83-proiectul-legii-privind-m%C4%83rcile (Просмотрено 24.05.2025).

ПРЕДПРИЯТИЕ КАК ИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ: АСПЕКТЫ ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ

ENTERPRISE AS AN ENTREPRENEUR'S PROPERTY: ASPECTS OF LEGAL QUALIFICATION

CZU: 347.7:334.7:347.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.62**

Александр КАЛЕНИК
ORCID: 0009-0004-9404-2806
E-mail: alexandrvscalenic@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *The purpose of the article is the legal qualification of the enterprise as a property complex regulated by the legislation of the Republic of Moldova as an object of rights and legal relations, as well as a special object of the rights of entrepreneurs. As property, the enterprise is methodologically considered in a comparative legal sense, as it is defined in various European legal orders and in the Republic of Moldova. The result of the study is the disclosure of aspects and the most important legal characteristics of the legal qualification of the enterprise as a special property of the entrepreneur.*

Keyword*: имущество, имущественный комплекс, предприятие, бизнес, предприниматель.*

Принадлежащее предпринимателю предприятие представляет собой определенную сложность, конгломерат, совокупность, множественность тесно связанных между собой имущественных элементов, на что указывает его характеристика как комплекса (от лат. *complex* – тесно связанный; *complexio* - совокупность, система). Кроме того, предприятие как комплекс в ст.ст. 704, 1185, 2312, 2666 ГК РМ, ст. 129 Закона РМ о несостоятельности назван имущественным, следовательно, предприятие представляет собой сложную совокупность имущественных элементов; важнейшей чертой совокупности элементов предприятия является их имущественный характер. Таким образом, предприятие как имущественный комплекс следует рассматривать в качестве имущества.

Известно, что в ч.(1) ст. 453 ГК РМ приведено легальное определение имущества, согласно которому, имуществом признается совокупность принадлежащих определенным физическим и юридическим лицам имущественных прав и обязанностей (поддающихся оценке в денежном выражении), рассматриваемых как сумма активных и пассивных ценностей, связанных между собой. Среди юридических характеристик имущества в литературе выделяются: *a)* это совокупность прав и обязанностей (т.е. правовая совокупность); *b)* каждому лицу принадлежит одно имущество; *c)* единство имущества; *d)* неотчуждаемость имущества [3, с. 14-15].

При этом функциями имущества выступают гарантия интересов необеспеченных кредиторов, реальная суброгация (универсальная и сингулярная) [3, с. 16-18].

Итак, что характеризует предприятие как имущество? Прежде всего, предприятие – имущественный комплекс представляет собой не простое, обычное имущество, а имущество, специально созданное, объединенное или приобретенное предпринимателем для осуществления посредством его эксплуатации определенной предпринимательской деятельности (вида деятельности). При этом использование предприятия как имущественного комплекса по его назначению предполагает получение дохода (прибыли) от производства и реализации продукции, оказания услуг, выполнения работ, торговли товарами и т.д. [7, с. 188].

Существование предприятия как имущественного комплекса вне предпринимательской сферы и предпринимательских отношений не представляется возможным. Отсюда также может следовать вывод, что предприятие – это не просто имущество, а предпринимательское имущество, имущество предпринимательской сферы и имущество, которое может принадлежать лишь лицам, осуществляющим предпринимательскую деятельность. Эти лица должны обладать специальным правовым статусом, быть зарегистрированными в качестве предпринимателей в определенной законом форме и/или обладать лицензией в прямо предусмотренных законом случаях. Следовательно, условно можно утверждать, что предприятие представляет собой имущество предпринимательского назначения, хотя выделение предпринимательского имущества не предусматривается действующим законодательством. Как указывается в литературе, доктрины о выделении предпринимательского имущества нигде не нашли своего развития, ни в законодательстве, ни на практике [2, с. 114].

Иные лица, не обладающие статусом предпринимателя, не могут быть обладателями предприятия, т.к. его эксплуатация предполагают непосредственное осуществление предпринимательской деятельности. Как известно, предпринимательская деятельность без государственной регистрации в качестве предпринимателя недопустима [7, с. 34,]. В западноевропейских правопорядках коммерсант или предприниматель автоматически признается владельцем предприятия и носителем прав на предприятие [6, с.44]. Иначе говоря, категории коммерсант (предприниматель) и предприятие не разделяются и тем более не противопоставляются, а наоборот, максимально приближены друг к другу, т.е. взаимозависимы; вместе с тем, эти категории никогда не сливаются воедино.

С позиций действующего законодательства Республики Молдова, нельзя признать субъектами прав на предприятие такие категории профессионалов как адвокаты, нотариусы, врачи, представители творческих профессий и др. Профессиональная деятельность указанных категорий лиц не признается предпринимательской [4, с. 62; 7, с. 37,88]. Более того, некоторым категориям лиц (государственные служащие, депутаты, советники местных советов и т.д.) осуществление предпринимательской деятельности прямо запрещено, следовательно, они не могут выступать обладателями предприятий.

По общему правилу, некоммерческие организации также не могут обладать предприятиями, т.к. данные юридические лица вправе преследовать иные цели, нежели коммерческие (ч. (1) ст. 296 ГК РМ). Однако в силу положений ст. 302 ГК РМ, некоммерческая организация вправе осуществлять хозяйственную деятельность; хозяйственная деятельность может осуществляться некоммерческой организацией непосредственно либо посредством создания в соответствии с законом юридических лиц, преследующих цель извлечения прибыли. В силу существования указанного дозволения, высказывается мнение, что в таком случае некоммерческая организация может выступать *cvasi*-предпринимателем [7, с. 43]. Если осуществляемая некоммерческой организацией хозяйственная деятельность не противоречит уставным целям этой организации, то у неё может сформироваться определенный набор имущества, специально организованного для реализации определенного вида деятельности (например, типография, подсобное хозяйство и т.п.). В таком случае можно говорить о наличии у некоммерческой организации собственного предприятия (предприятие в статике, как имущество), которое, в принципе, может стать объектом прав и объектом оборота (предприятие в динамике), если некоммерческая организация решит совершить в отношении своего предприятия определенные сделки. При этом одним из существенных отличий предприятия, принадлежащего некоммерческой организации, от предприятия, принадлежащего предпринимателю, будет являться то, что в состав предприятия не сможет включаться такое важное средство индивидуализации предпринимательской деятельности как фирма (коммерческое фирменное наименование), что объясняется наличием у некоммерческих организаций лишь наименования юридического лица (ст. 182 ГК РМ), а не фирменного наименования (ст. 24 Закона РМ о предпринимательстве и предприятиях) или коммерческого наименования (п. b) ч. (3) ст. 476 ГК РМ).

Итак, предприятие – довольно показательный пример имущества как сложного правового явления. В этом своём качестве предприятие - имущественный комплекс подпадает под известный праву многих стран режим имущественных общностей или совокупностей – *universitas bonorum*. Имущественные совокупности могут быть фактическими (*universitas facti*) или правовыми (*universitas juris*). В частности, французское право различает правовую и фактическую имущественные общности. Так, в отличие от правовой, фактическая общность характеризуется тем, что признаётся таковой не в силу воли отдельных лиц или их соглашений между собой (например, в силу завещания или договора о продаже стада), а в силу закона [1, с. 129]. Французский правовед Р. Саватье указывал, что в праве такое сложное экономическое явление как предприятие подпадает под понятие и режим имущественной совокупности, а коммерческие фонды, которые выступают юридической конструкцией предприятия как единого имущественного комплекса, представляют собой наиболее высокоорганизованные юридические совокупности [10, с. 150].

Румынскому праву также известно понятие «*universalitatea de bunuri*», т.е. совокупность вещей, имущественная совокупность. В теории румынского гражданского и торгового права принято считать, что коммерческий фонд (*fondul de comerț*) подпадает под режим имущественной совокупности. В частности, R.P. Vonica утверждал, что коммерческий фонд не является юридической совокупностью, а выступает фактической, т.к. не имеет собственного пассива, не включает долги и обязательства (вклады) коммерсанта. Все кредиторы – и коммерческие и гражданские – конкурируют при взыскании в отношении имущества коммерсанта. При этом наблюдается, что некоторые долги так сильно связаны с коммерческим фондом, что составляют его часть. Передача коммерческого фонда приводит и к переводу долгов [5, с. 387]. Другие румынские ученые расценивают коммерческий фонд в качестве правовой, а не фактической совокупности [2, с. 113]. Однако по новому ГК Румынии необходимость разграничения правовой и фактической совокупностей в румынском праве отпадает, т.к. румынский ГК отказался от такой классификации, указывая в ст. 541 лишь общность фактическую (фактическую общность составляет совокупность имуществ, принадлежащих определенному лицу и имеющих общее назначение, установленное волей такого лица или по закону). В этой связи предприятие - имущественный комплекс, традиционно понимаемое в Румынии под названием «коммерческий фонд», может подпадать, согласно действующему закону, под фактическую общность.

Понятие правовой общности отсутствует и в ГК РМ, указывающем лишь на фактическую совокупность, которой признаётся совокупность вещей, принадлежащих одному лицу и рассматриваемых как единое целое по его воле или по закону; вещи, составляющие фактическую совокупность, могут, совместно или отдельно, быть предметом отдельных сделок или правоотношений (ст. 472 ГК РМ).

Каково значение юридической конструкции совокупности вещей для предприятия - имущественного комплекса? Правовой режим совокупности вещей (имущественной общности) придаёт цельность предприятию как имущественному комплексу, не давая ему распадаться на отдельные части с отдельной правовой судьбой. Из содержания ст. 472 ГК РМ прямо следует, что совокупность вещей может считаться единым целым. Именно таким образом, благодаря юридической конструкции совокупности вещей, предприятие, несмотря на его сложность, множественность и разнородность составных элементов, может рассматриваться как единый целый объект. При таком видении предприятия возникает удобство в совершении сделок в его отношении, как в отношении определенного целого объекта. Именно данная конструкция позволяет обеспечить переход прав в отношении предприятия единой сделкой (*uno actu*) [11, с. 66].

Важнейшим следствием юридической конструкции имущественной совокупности является происходящая в её пределах реальная суброгация. Это значит, что отдельные вещи (виды имущества), входящие в состав совокупности,

могут заменяться другими, при этом совокупность продолжает существовать как неизменная. Новое имущество занимает место выбывшего, суброгируется ему; правовое положение, созданное волей сторон или законом, относится к целому независимо от его состава [9, с. 64]. Указанные качества имущественной совокупности могут иметь значение, например, при залоге предприятия, когда количество и состав элементов имущественного комплекса может изменяться в процессе эксплуатации обремененного залогом предприятия.

Следует считать, что предприятие - имущественный комплекс, будучи имуществом предпринимателя, не может сводиться ко всему имуществу предпринимателя. Предприятие может составлять лишь часть имущества предпринимателя, которую можно определить по критерию фактической эксплуатации при осуществлении того или иного вида предпринимательской деятельности, а равно, по признаку возможности отчуждения единым имущественным комплексом. Действительно, у предпринимателя вполне может быть два (и более) предприятия, но это не значит, что у него появляется два (или более) имущества. Такую же позицию мы находим в румынской доктрине, согласно которой, ни предприятие, ни коммерческий фонд не смешиваются с имуществом коммерсанта вообще, выступая лишь частью его имущества [5, с. 386]. Бесспорно, каждое определенное лицо (как и предприниматель с предприятием) может обладать лишь одним имуществом, в рамках которого не может быть строгих обособлений.

В юридической литературе встречается и иная позиция, согласно которой рассматривать предприятие в качестве обособленной части имущества предпринимателя недопустимо. Так, немецкий правовед Л. Эннекцерус отрицал прямую возможность характеристики предприятия в качестве обособленного имущества. Он исходил из наиболее широкого понимания предприятия: «понятие предприятия выходит за рамки понятия обособленного имущества, так как к предприятию относятся также и возможности (клиентура, репутация, секреты предприятия, рынок сбыта, целесообразная организация, реклама и т.п.); они как раз и составляют сущность, а часто и ценность предприятия» [12, с. 67]. В данном случае мы встречаем наиболее широкую трактовку предприятия, которое рассматривается не только как имущество, имущественный комплекс или набор имущественных (материальных и нематериальных) средств, а как организованная деятельность, представляющая собой нечто большее, чем просто обособленное имущество.

На практике при совершении сделок в отношении предприятия как имущественного комплекса (залог, купля-продажа и др.) возникает необходимость в реальном обособлении и точном определении состава и стоимости предприятия. Предприятие как относительно, условно обособленное имущество предпринимателя определяемо в количественном и стоимостном выражениях как во времени, так и в пространстве. Определение состава и стоимости имущества предприятий может происходить как периодически, так и по случаю, если это предписано законом. Например, как следует из содержания ст. 1187 ГК РМ, при

продаже предприятия его состав и стоимость определяются при помощи акта (протокола) инвентаризации, бухгалтерского баланса, а также заключения независимого аудитора.

Во-первых, инвентаризация должна проводиться в целях определения реального состава, состояния и стоимости имущества предприятия в соответствии с требованиями законодательства о бухгалтерском учете. Во-вторых, состав и стоимость имущества предприятия определяются при помощи бухгалтерского баланса; бухгалтерский баланс содержит данные об активах, обязательствах и собственном капитале хозяйственного субъекта и характеризует его имущественное и финансовое состояние в денежной оценке на отчётную дату. В-третьих, предприятие как имущественный комплекс определяемо аудиторским заключением, выдаваемым аудитором по итогам аудиторской проверки в соответствии с положениями Закона об аудиторской деятельности.

Непосредственно вопросы определения стоимости предприятия с учетом состава его имущества (имущественного комплекса) могут решаться путём проведения его независимой оценки. Предприятие - имущественный комплекс, будучи сложной совокупностью различных видов имущества, поддаётся оценке в денежном выражении как любой ценный и индивидуально определенный объект. При этом под оценкой предприятия понимается не отдельная оценка всех составляющих его частей с последующим суммированием, а оценка предприятия как имущественного комплекса, обладающего уникальной ценностью. Предприятие - имущественный комплекс, а также бизнес в качестве объектов оценки прямо предусмотрены ст. 3 Закона об оценочной деятельности. Полагаем, что в конкретных случаях оценка предприятия как имущественного комплекса и оценка бизнеса могут совпадать, т.к. предприятие представляет собой эксплуатируемую совокупность различных видов имущества в целях ведения определенного вида предпринимательской деятельности (бизнеса). При оценке предприятия очень важно не допустить подмены его оценки как имущественного комплекса (а также бизнеса) оценкой основных средств или объектов недвижимости, используемых в деятельности предприятия. Отдельные практические примеры показывают, что подобная подмена приводит к существенному занижению реальной стоимости предприятия (бизнеса) [8, с. 240].

Юридической практике известен ещё один способ определения и исследования предприятия как сложного предпринимательского объекта. Речь идёт о юридическом инспектировании или так называемом правовом аудите - Due Diligence, проводимом, как правило, юридическими или аудиторскими компаниями в целях определения реального состояния и проблем правового, имущественного или финансового характера того или иного определенного бизнеса. При этом правовой аудит выступает комплексной проверкой и анализом юридических аспектов функционирования предприятия с точки зрения требований норм гражданского, корпоративного, финансового, налогового, трудового, экологического права.

Наконец, важной функцией предприятия как имущества выступает гарантия интересов кредиторов предпринимателя, учитывая, что по своим обязательствам должник отвечает всем своим имуществом (ч. (1) ст. 888 ГК РМ). Входящие в состав предприятия виды имущества могут служить объектами взыскания при обращении кредиторов в судебные инстанции. Интересно, что ГПК РМ предусматривает особенности наложения ареста на имущество лиц, осуществляющих предпринимательскую деятельность (т.е. обладателей предприятий) при решении вопросов обеспечения иска. Согласно ст.176 ГПК РМ, первоочередному аресту может подвергаться имущество, непосредственно не участвующее и не используемое в производственном процессе. Тем самым законодатель стремился выстроить очередность наложения ареста на имущество предпринимателей таким образом, чтобы меры обеспечения как можно меньше препятствовали осуществлению текущей предпринимательской деятельности. Следовательно, основным благом, которое хотел защитить законодатель при гарантировании интересов ответчиков - предпринимателей в случаях обеспечения иска выступает непрерывность и беспрепятственность эксплуатации предпринимателем своего предприятия.

ЛИТЕРАТУРА:

1. CARBONNIER, J. Droit civil. V. III. Les biens. Paris, 1992. 391 p.
2. CĂRPENARU, St.D. Drept comercial român. Ed. a 3-a. rev. Bucureşti: All Beck, 2000. 632 p.
3. Drept civil: Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor / Sergiu Băieșu, Victor Volcinschi, Valentina Cebotari, Aurel Băieșu, Ion Crețu. Ed. a 2-a. Chișinău, 2005. 528p.
4. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. Dreptul afacerilor. V. 1. Chişinău, 2004 (Tipogr. Centrală). 456 p.
5. VONICA, R.P. Drept civil. Partea generală. Bucureşti, Lumina-Lex, 2001. 816 p.
6. Гражданское и торговое право зарубежных государств: Учебник / Отв. ред. Е.А. Васильев, А.С. Комаров. 4-е изд., перераб. и доп. В 2-х т. Т. I. Москва: Междунар. отношения, 2004. 558 с.
7. КАЛЕНИК, А.В. Коммерческое (предпринимательское) право / А.В. Каленик. Ed. a 3-a. Chișinău: S.n., 2008 (Tipografia din Bălți S.R.L.). 352 p.
8. КАЛЕНИК, А.В. Практические аспекты правового регулирования купли-продажи предприятия как имущественного комплекса. В: Conferința științifică națională cu participare internațională «Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare»: Științe sociale, Vol.I: Rez. comunicărilor, 21-22 sept. 2011 / resp. de ed.: T. Bulimaga; consiliul șt.: Gh. Ciocanu, M. Revenco, Gh. Avornic [et. al]. Chișinău: CEP USM, 2011. P. 238-242.

9. МОРАНДЬЕР, Ж. Гражданское право Франции (пер. с фр. и вступит. статья Е.А. Флейшиц). Том 3. Москва: Издательство иностранной литературы, 1961. 748 с.
10. САВАТЬЕ, Р. Теория обязательств. Юридический и экономический очерк. (пер. с фр. и вступит. статья Р.О. Халфиной). Москва: Изд-во «Прогресс», 1972. 440 с.
11. ХАЛАБУДЕНКО, О.А. Имущественные права. Книга 1. Вещное право. / О.А. Халабуденко; Междунар. независимый ун-т Молдовы. Кишинэу: Междунар. независимый ун-т Молдовы, 2011 (Tipogr. «Elena-VI», SRL). 305 с.
12. ЭННЕКЦЕРУС, Л. Курс германского гражданского права. Т1 п/т 2. Москва, 1950. 380с.

НАРУШЕНИЯ ПРАВ НА ТОВАРНЫЙ ЗНАК В ИНТЕРНЕТЕ: ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНАЯ ПРАКТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

INFRINGEMENT OF TRADEMARK RIGHTS ONLINE: LAW ENFORCEMENT PRACTICE IN THE EUROPEAN UNION

CZU: 347.772:004.056.5:341.176(4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.63**

Дориан КИРОШКА
ORCID: 0009-0007-5290-8650
E-mail: dorianchirosca@yahoo.fr
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary: *In the context of the rapid growth of e-commerce and the increasing importance of the internet as a platform for marketing and selling goods and services, the protection of trademark rights in the digital environment has become a critical priority for rights holders. This paper analyzes the European Union's legal framework, including the E-Commerce Directive (2000/31/EC), Directive (EU) 2015/2436, Regulation (EU) 2017/1001, and the new Digital Services Act (Regulation (EU) 2022/2065). These legal instruments define the responsibilities of online intermediaries and provide protection against various types of trademark misuse, such as the sale of counterfeit goods, cybersquatting, unauthorized use of trademarks in advertising, and on social media platforms. The study explores the "Notice-and-Take-Down" procedure as a central enforcement tool and examines landmark CJEU case law (e.g., L'Oréal v. eBay, Google v. LVMH, Louboutin v. Amazon). It highlights the tension between safeguarding the digital single market and the free flow of information, as well as the need for clear boundaries regarding intermediary liability. Furthermore, the role of the React organization is emphasized for its effective global online enforcement programs aimed at combating counterfeiting and protecting brand owners' rights.*

Keywords*: trademark rights, e-commerce, online counterfeiting, digital intermediaries, cybersquatting, online platforms, liability of service providers, E-Commerce Directive, EU Trademark Regulation, Digital Services Act (DSA), Notice-and-Take-Down, secondary liability, trademark protection, CJEU case law, Amazon vs. Louboutin, eBay vs. L'Oréal.*

В условиях, когда электронная торговля стала неотъемлемой частью повседневной жизни каждого гражданина, защита объектов интеллектуальной собственности в цифровой среде, включая охрану товарных знаков, представляет собой важный приоритет для правообладателей.

Как хорошо известно, интернет является мощной платформой для продвижения товаров и услуг, охраняемых товарными знаками, но в то же время эта платформа предоставляет возможность неправомерного использования зарегистрированных товарных знаков, а также других объектах интеллектуальной собственности.

В ответ на эти вызовы Европейский Союз выработал комплексную законодательную базу, направленную на защиту прав правообладателей в цифровой среде и обеспечение справедливой конкуренции. Ключевыми актами в этой области являются:

- **Директива 2000/31/ЕС** Европейского парламента и Совета от 8 июня 2000 г. о некоторых правовых аспектах услуг информационного общества, особенно электронной торговли, на внутреннем рынке (Директива по электронной торговле). Она закладывает основы ответственности провайдеров интернет-услуг и устанавливает правовую рамку для онлайн-торговли.
- **Директива (ЕС) 2015/2436** о сближении законодательства государств-членов в отношении товарных знаков (EUTMD), которая усиливает права владельцев товарных знаков и обеспечивает единый подход к их защите на уровне ЕС.
- **Регламент (ЕС) 2017/1001** о товарном знаке Европейского союза (EUTMR), закрепляющий нормы регистрации, защиты и правоприменения единых товарных знаков на территории ЕС.
- **Регламент (ЕС) 2022/2065** (Закон о цифровых услугах, DSA), обновляющий и дополняющий положения Директивы 2000/31/ЕС, вводит новые обязанности для онлайн-платформ по выявлению и предотвращению незаконной деятельности, включая нарушения прав на товарные знаки.

Эти правовые инструменты формируют основу правоприменительной практики в ЕС и позволяют эффективно реагировать на нарушения прав на товарные знаки в цифровой среде.

Нарушение прав на товарный знак в цифровой среде может проявляться в различных формах, в частности, через продажу или предложение к продаже контрафактных товаров, а также регистрацию известных товарных знаков в качестве доменных имён. Такие действия наносят серьёзный ущерб интересам правообладателей, а также вводят потребителей в заблуждение относительно происхождения товаров.

Нарушение прав на товарный знак в контексте электронной торговли может осуществляться в различных формах, среди которых можно выделить:

- **Электронная торговля контрафактной продукцией**, которая в значительной степени осуществляется через различные платформы, такие как eBay или Amazon;
- **Использование товарных знаков в качестве ключевых слов для поиска**. В ряде случаев такое использование может вводить потребителей в заблуждение относительно происхождения товара и его связи с брендом, использованным в качестве поискового запроса;
- **Киберсквоттинг** (от англ. cybersquatting) – что представляет собой незаконную регистрацию доменных имён, идентичных или сходных до степе-

ни смешения с известными товарными знаками или названиями компаний, с целью перепродажи этих доменов самим владельцам товарных знаков, а также извлечения выгоды за счёт трафика, основанного на известности бренда;

- **Использование товарных знаках в качестве логотипов**, для обозначения аккаунтах в социальных сетях.

Следует отметить, что в отношении использования и распространение информации с использованием объектов интеллектуальной собственности в цифровой среде складываются более сложные взаимоотношения между правообладателями и поставщиками услуг, поскольку степень вовлечения в предоставления услуг, является разным, и конечно степень ответственности за нарушение прав на товарный знак в цифровой среде должен отличаться.

Как известно, в электронной торговли вовлечены разные лица, а именно те которые осуществляют непосредственную торговлю товаров в цифровой среде, и те которые предоставляют цифровые площадки для осуществления данной торговли.

В данном, случае степень ответственности каждого лица, как было отмечено ранее, должно отличатся. Таким образом, профессор Алексейчук А. А., в своей статье озаглавленная" Особенности ответственности информационных посредников за нарушения в сети" указывает, по поводу ответственности интернет провайдеров отмечает, что "с одной стороны привлечение таких лиц к ответственности на общих основаниях существенно ограничило бы их деятельность и в конечном итоге существенно затормозило бы развитие цифрового сегмента экономики. С другой – представляется целесообразным, чтобы такие лица несли специальную ответственность за способствование нарушениям или отказ реагировать на жалобы правообладателей". (1)

Учитывая тот факт, что в конце XX века электронная торговля пережила стремительный рост, а вызовы в сфере обеспечения прав на товарный знак в цифровой среде значительно усилились, отсутствие гармонизированной правовой базы для установления вторичной ответственности онлайн-посредников представляло собой серьёзную угрозу для развития цифрового единого рынка Европы.

В связи с этим Европейский союз посчитал необходимым обратиться к опыту законодательства США в области авторского права и внедрить так называемые положения о «безопасной гавани» (safe harbor), которые были закреплены в Директиве об электронной торговле (ECD) от 8 июня 2000 года.

В отличие от Регламента о товарном знаке ЕС (EUTMR) и Директивы о сближении законодательства по товарным знакам (EUTMD), предусматривающих ответственность за прямое нарушение прав на товарный знак, положения ECD устанавливают условия и процедуры, при соблюдении которых интернет-посредник может быть освобождён от такой ответственности.

Таким образом, статья 14, Директивы об электронной торговле 2000/31/EC («хостинг») предусматривает, что Интернет-провайдер не несет ответственности при условии, что: (a) поставщик не обладает фактическими сведениями о незаконной деятельности или информации и, в случае исков о возмещении убытков, не осведомлён о фактах или обстоятельствах, из которых ясно вытекает незаконный характер деятельности или информации; (b) если поставщик получает такие сведения или осведомленность, он незамедлительно ***предпринимает действия по удалению или блокировке доступа к информации***.

В соответствии с вышеупомянутой статьёй, наибольшее распространение в противодействии нарушениям прав на товарный знак в сети Интернет получила процедура уведомления и удаления (Notice-and-Take-Down).

Процедура NTD впервые была закреплена в **Директиве 2000/31/EC (Директива об электронной торговле)**. Новые положения, расширяющие и уточняющие правила, включены в **Регламент ЕС 2022/2065 (Закон о цифровых услугах — DSA)**, вступивший в силу в 2022 году.

В сущности**, процедура уведомления и удаления** (*Notice-and-Take-Down*, NTD) — это **механизм**, с помощью которого правообладатель может потребовать от интернет-платформы (например, хостинга, маркетплейса или социальной сети) **удаления контента, нарушающего его права**.

Процедура уведомления и удаления (Notice-and-Take-Down) представляет собой достаточно простой и эффективный механизм. Однако для его применения необходимо соблюдение ряда условий.

Прежде всего, правообладателю следует обладать информацией о том, на какой именно платформе размещено предложение о продаже контрафактной продукции. Далее, товарный знак, используемый на продукции, размещённой на указанной платформе, должен быть должным образом зарегистрирован в соответствующей юрисдикции.

В случае, если знак не зарегистрирован в установленном порядке, он не подлежит правовой охране, и, соответственно, процедура Notice-and-Take-Down не может быть инициирована.

Уведомление (Notice) должно содержать релевантную информацию, которая позволит посреднику (платформе) ясно понять суть предъявляемых требований. Таким образом, в уведомлении должны быть указаны:

- Интеллектуальные права компании, которые были нарушены;
- При необходимости — деловая репутация и известность товарных знаков;
- Ссылки или аккаунты, содержащие мошеннический или противоправный контент;
- Применимое законодательство, нарушенное размещением объявлений о продаже контрафактной продукции;
- Требование ограничить доступ к указанной информации и удалить объявления, нарушающие права на товарный знак.

Также можно потребовать предоставить письменное подтверждение в кратчайшие сроки о том, что доступ к информации был ограничен и что нарушающий контент был удалён с соответствующего сайта.

В заключение уведомления следует указать, что в случае несоблюдения требований и невозможности урегулировать спор в досудебном порядке, будут инициированы гражданские, административные или уголовные процедуры, направленные на полное возмещение ущерба, включая компенсацию материального и морального вреда, а также привлечение виновных лиц к ответственности.

С момента получения уведомления (Notice-and-Take-Down) посредник обязан проанализировать предоставленную информацию относительно возможного нарушения прав на товарный знак.

Если уведомление соответствует установленным требованиям, посредник приступает к удалению спорного контента. Если же уведомление не соответствует требованиям — он вправе отклонить его либо запросить дополнительную информацию.

В случае отказа посредника удалить противоправную информацию, может быть инициировано судебное разбирательство.

История правоприменительной практике Европейского Союза в области ответственности посредников в электронной коммерции довольно богатая и позволим рассмотреть несколько из них, в зависимости от разных категорий интернет посредников.

Таким образом, значимым решением для ***аукционных платформ*** является решение Суда Европейского союза (CJEU), от 12 июля 2011 года по делу L'Oréal против eBay (C-324/09). (3) В данном решении, рассматривался вопрос о квалификации деятельности платформы eBay – является ли она исключительно хостинг-провайдером в рамках статьи 14 Директивы 2000/31/EC об электронной коммерции, либо же она принимает активное участие в деятельности пользователей.

Также, следует отметить что, в данном деле L'Oreal инициировала судебное разбирательство против eBay по обвинению в нарушении своих прав на товарный знак.

Нарушения касались размещения рекламных ссылок на сайте eBay, а также в виде оплаченных спонсорских ссылок в поисковых системах, таких как Google. Эти ссылки активировались при вводе ключевых слов, совпадающих с зарегистрированными товарными знаками L'Oreal, и вели к товарам, некоторые из которых были контрафактными или не предназначались для продажи на территории Европейской экономической зоны (ЕЭЗ). В конечном итоге, после разбирательств суд постановил следующее:

Платформа может нести ответственность, если она играет активную роль в коммерческой деятельности продавцов, например, содействуя в оптимизации описаний товаров или их продвижении. Суд подтвердил, что при получении сведений о нарушениях прав (например, продаже контрафактной продукции) платформа

обязана оперативно реагировать — удалять соответствующий контент и предотвращать его повторное размещение.

Данное решение стало важным ориентиром для национальных судов и участников электронной торговли. Оно усилило требования к платформам в сфере due diligence и привело к росту превентивных и автоматизированных мер мониторинга контента.

В другом деле, касаемо ответственности посредников а именно ***поисковые системы*** за использование товарных знаков в качестве ключевых слов, суд Европейского союза, решением от 23 марта 2010 года по делу Google/ LVMH (C-236/08 – C-238/08), (2) постановило что, использование Google зарегистрированных товарных знаков в качестве ключевых слов, доступных рекламодателям, не представляет собой «использование» знака в коммерческих целях со стороны самой поисковой системы. Следовательно, такое поведение не нарушает прав на товарный знак.

Тем не менее, рекламодатели могут нарушать права правообладателей, если создаваемые объявления вводят потребителей в заблуждение относительно происхождения товаров или предполагаемой связи с владельцем товарного знака.

В другом решении, Суд Европейского Союза, 22 сентября 2011 года, Interflora против Marks & Spencer, дело C-323/09 (4) постановил, что использование чужого зарегистрированного товарного знака в интернет-рекламе (в частности, в качестве ключевого слова в поисковых системах) может представлять собой нарушение прав на товарный знак, если такое использование создаёт или может создать у потребителя путаницу относительно коммерческого происхождения рекламируемых товаров или услуг.

В другом деле, инициированным Christian Louboutin против Amazon (дела C-148/21 и C-184/21, (5) постановление Суда Европейского Союза от 22 декабря 2022 года), рассматриваемое дело касалось двух запросов о вынесении предварительного решения в отношении толкования статьи 9(2)(a) Регламента ЕС о товарных знаках (EUTMR). Запросы были направлены в рамках судебных разбирательств, инициированных Кристианом Лубутеном против различных дочерних компаний Amazon – в Окружном суде Люксембурга (дело C-148/21) и в Торговом суде Брюсселя (дело C-184/21).

В обоих случаях Лубутен ссылался на нарушение исключительных прав, предоставляемых его товарным знаком на обувь с красной подошвой, которая предлагалась к продаже на торговой платформе Amazon. Несмотря на то, что Amazon напрямую не осуществляла продажу контрафактной продукции, Лубутен утверждал, что компания активно использовала тождественное обозначение, охраняемое его товарным знаком, при отображении, хранении и доставке товаров, идентичных тем, для которых был зарегистрирован знак. В связи с этим, Amazon не может рассматриваться как нейтральный посредник, поскольку ока-

зывает поддержку сторонним продавцам в оформлении их предложений и использует спорное обозначение в собственной коммерческой коммуникации.

В свою очередь, Amazon оспаривала эти обвинения, ссылаясь на ранее сформированную практику Суда ЕС. Компания утверждала, что простое создание технических условий для подобного использования обозначения не означает, что оно применяется в рамках собственной коммерческой деятельности Amazon. Более того, наличие логотипа Amazon в рекламных материалах третьих лиц не свидетельствует о том, что Amazon принимает эти объявления как собственные. В конечном итоге, суд постановил что: платформа электронной торговли может считаться самостоятельно использующей товарный знак, если при отображении предложений о продаже создаёт у среднестатистического потребителя впечатление, что реализуемые товары происходят от неё самой. Таким образом, Amazon может нести ответственность за нарушение прав на товарный знак, если: товары представлены как собственные (например, с использованием фирменной логистической системы Fulfilled by Amazon или иным образом под брендом Amazon); рекламные формулировки, структура сайта или визуальное оформление вводят потребителя в заблуждение, внушая, что Amazon выступает в качестве продавца.

В контексте право применения на товарный знак необходимо отметить важную роль, которую играет Ассоциация React (www.react.org) которое является некоммерческой организации со штаб-квартирой в Амстердаме, Нидерланды — в борьбе с контрафактной продукцией в сети Интернет. На сегодняшний день, React представляет более 350 членов из различных отраслей промышленности, и на протяжении многих лет данная организация разработала высокоэффективную программу обеспечения прав в онлайн-пространстве – *React Online Enforcement Program*, специально созданную для интеграции в глобальную систему правоприменения как в онлайн-, так и в офлайн-среде.

Программа предоставляет высококачественные, недорогие и адаптируемые услуги, которые могут использоваться как самостоятельно, так и в сочетании с другими сервисами React для выявления цепочек поставок и пресечения продаж контрафактной продукции в Интернете. В рамках программы осуществляются мониторинг, уведомление о контрафактном контенте, отбор онлайн-целей для дальнейших действий и юридическое консультирование.

Глобальная сеть React может в любой момент предоставить поддержку на 45 местных языках, удаление онлайн-контента, взаимодействие с продавцами и платформами, проведение расследований, тестовые закупки и правовые меры.

Таким образом, организация эффективно реагирует на многочисленные незаконные действия со стороны недобросовестных лиц, направленные на размещение рекламы контрафактной продукции, и тем самым вносит существенный вклад в защиту прав на товарные знаки своих клиентов.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. React. (2025). *React Online Enforcement Program*. https://www.react.org
2. Директива (ЕС) 2015/2436 Европейского парламента и Совета от 16 декабря 2015 г. о сближении законодательства государств-членов в отношении товарных знаков.
3. Директива 2000/31/ЕС Европейского парламента и Совета от 8 июня 2000 г. о некоторых правовых аспектах услуг информационного общества, в особенности электронной торговли.
4. Интеллектуальные права в цифровую эпоху: избранные аспекты, Выпуск 19, Гаугн пресс Москва, 2023, Алексейчук А.А. Особенности ответственности информационных посредников за нарушения в сети, стр. 213
5. Регламент (ЕС) 2017/1001 Европейского парламента и Совета от 14 июня 2017 г. о товарном знаке Европейского Союза.
6. Регламент (ЕС) 2022/2065 Европейского парламента и Совета от 19 октября 2022 г. о цифровых услугах (Digital Services Act).
7. Суд Европейского Союза. (2010). *Google France SARL и Google Inc. против Louis Vuitton Malletier SA (LVMH)*, C-236/08 – C-238/08. Решение от 23 марта 2010 г.
8. Суд Европейского Союза. (2011a). *L'Oréal против eBay*, C-324/09. Решение от 12 июля 2011 г.
9. Суд Европейского Союза. (2011b). *Interflora Inc. против Marks & Spencer plc*, C-323/09. Решение от 22 сентября 2011 г.
10. Суд Европейского Союза. (2022). *Christian Louboutin против Amazon*, C-148/21 & C-184/21. Решение от 22 декабря 2022 г.

PONDEREA NORMELOR PRIVIND COMPETENȚA JURISDICȚIONALĂ ÎN PROCESUL CIVIL PRIN PRISMA NOILOR TEMEIURI DE RECURS ȘI A ÎMPUTERNICIRILOR INSTANȚELOR SUPERIOARE

THE IMPACT OF RULES ON JURISDICTIONAL COMPETENCE IN CIVIL PROCEEDINGS IN LIGHT OF NEW GROUNDS FOR APPEAL AGAINST DECISIONS OF THE COURT OF APPEAL AND THE POWERS OF HIGHER COURTS OF JUSTICE

CZU: 347.91/.95:347.991(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.64**

Elena BELEI
ORCID: 0000-0003-0618-5360
E-mail: elena.belei@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *With the adoption of the new Law on the Supreme Court of Justice No. 64/2023, the related regulatory framework was also substantially amended by Law No. 246/2023. In particular, this concerns the new grounds for appeal, which are nearly identical in the general procedure (Art. 432 of the Civil Procedure Code and in administrative litigation (Art. 246 of the Administrative Code). The powers of the Supreme Court of Justice (Art. 445 CPC and Art. 248 Cadm) have apparently not undergone significant changes. However, considering that the powers of the court of appeal are a true reflection of the grounds for appeal, we have identified a "subtle" shift in the legislator's approach concerning the weight of the rules on jurisdictional competence in civil proceedings. A relevant conclusion from the SCJ on this matter is currently lacking. This is why an ex-ante analysis of the situation is needed, identifying ineffective procedural norms and formulating well-argued proposals for legislative adjustment, through a correlated review of the powers of the appellate court as well. We emphasize that in any inadequately regulated situation, the proposals we formulate prioritize the interests of litigants.*

Keywords: *jurisdictional competence, annulment with remand for retrial, annulment with retrial, nullity, essential procedural violation.*

INTRODUCERE

Odată cu adoptarea noii Legi cu privire la Curtea Supremă de Justiție nr. 64/2023 [1] a fost modificat substanțial și cadrul normativ conex prin Legea nr. 246/2023 [2]. În special este vorba de noile temeiuri de recurs care sunt aproape similare în procedura generală (art. 432 CPC [3]) și în cea de contencios administrativ (art. 246 Cadm [4]). Împuternicirile Curții Supreme de Justiție (în continuare CSJ) (art. 445 CPC și art. 248 Cadm) aparent nu au suportat modificări substanțiale. Dar, ținând cont că împuternicirile instanței de recurs sunt reflecția veridică a temeiurilor de recurs, am identificat o „subtilă" schimbare de atitudine din partea legiuitorului referitoare la ponderea normelor pri-

vind competența jurisdicțională în procesul civil. O concluzie pertinentă a CSJ referitoare la acest subiect lipsește deocamdată. Motiv pentru care este necesară o analiză *ex-ante* a situației respective cu identificarea normelor procedurale ineficiente și formularea de propuneri argumentate de asanarea legislativă prin corelarea împuternicirilor instanței de apel în egală măsură. Menționăm că în orice situație deficitar reglementată, propunerile pe care le formulăm se axează prioritar pe interesele justițiabililor.

MATERIAL ȘI METODĂ

La elaborarea acestui ministudiu au fost utilizate acte normative, jurisprudență națională, repere doctrinare. Metodele teoretico-logice de cercetare sunt: analiza de conținut în interpretarea textelor și a documentelor, analiza prin separarea părților pentru înțelegerea întregului; deducția, adică derivarea concluziilor din premise generale; abstracția prin desprinderea de detalii concrete pentru a ajunge la esență; modelarea logică, adică construirea unor modele teoretice; compararea prin identificarea asemănărilor și diferențelor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Despre competența jurisdicțională profesioniștii discută ca despre o instituție centrală a dreptului procesual civil, pentru că se referă la prerogativele unei instanțe de judecată de a soluționa cauzele civile în raport cu alte instanțe de judecată [5]. De ce trebuie justițiabilii și magistrații să se preocupe primordial de respectarea regulilor de competență? Pentru că normele de procedură civilă sunt menite să ordoneze modul de înfăptuire a justiției civile, ceea ce în accepțiune generală este un aspect al ordinii de drept. Astfel, normele de competență sunt considerate a fi de ordine publică. De aceea mentalitatea unui jurist este axată pe axioma că tot ce face instanța de judecată lipsită de competență jurisdicțională este nul absolut. Însă legiuitorul nostru spre deosebire de legiuitorul român [6] nu a dedicat nulității procesuale norme distincte. Și doctrina națională deocamdată nu are studii aprofundate la acest aspect. Există însă opinii doctrinare care califică încălcarea normelor de competență jurisdicțională ca încălcări procedurale esențiale[7].

Art. 20 al Constituției Republicii Moldova [8] stabilește că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești **competente** împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. În conformitate cu regula imutabilității (art. 32 CPC), *nimeni nu poate fi lipsit, fără consimțământul său, de dreptul la judecarea cauzei sale de către o instanță în a cărei competență cauza respectivă este dată prin lege*. În același timp, *nici instanța ierarhic superioară nu are dreptul în mod arbitrar să strămute, din oficiu, o cauză de la instanța ierarhic inferioară la alta ori să o preia pentru judecare, cu excepția cazului în care completul de judecată în instanța respectivă nu poate fi legal constituit*. Pentru a nu dedica competenței toată atenția instanțelor în detrimentul fondului, instanțele superioare sunt investite cu prerogativa soluționării irevocabile a conflictelor de competență (art. 44 CPC).

Din aceste considerente, ar trebui să afirmăm categoric că normele de competență jurisdicțională sunt norme imperative. Chiar și atunci când vorbim de competența jurisdicțională alterantivă (art. 39 CPC), nu putem spune că reclamantul poate alege orice instanță dorește, în afara de opțiunile oferite de lege. Alegerea eronată a altei instanțe trebuie sancționată. Din aceste considerente a fost exclusă prorogarea competenței la nivel național (art. 41 CPC a fost abrogat prin LP244-XVI din 21.07.2006). Este adevărat însă pentru cauze civile sau comerciale cu element de extraneitate, *prin încheierea unui acord de alegere exclusivă a forului, părțile pot schimba competența soluționării litigiului prin învestirea cu competență jurisdicțională a unei instanțe sau a mai multor instanțe specifice ale unui stat parte la Convenția privind acordurile de alegere a forului, încheiată la Haga la 30 iunie 2005* (art. 462 CPC).

Totuși, imperativitatea unei norme se reconfirmă nu doar prin declarații sau percepții păstrate din inerție, ci și în funcție de consecința încălcării acesteia. Iată de ce scopul acestei mici cercetări este să clarificăm dacă nerespectarea normelor de competență jurisdicțională afectează în mod absolut legalitatea hotărârilor judecătorești sau nu.

În cadrul judecării cauzei în fond se pot utiliza *ex oficio* sau la cerere mai multe instrumente procesuale care se referă la competență jurisdicțională: restituirea cererii de chemare în judecată (art. 170 alin. (1) lit. b) CPC),[1] soluționarea cererii de strămutare (art. 43 CPC), ridicarea conflictului de competență (art. 44 CPC). Aproape în toate aceste cazuri[2] se expune nu doar instanța de fond, dar și instanța ierarhic superioară. Astfel, încheierea de restituire se poate contesta cu recurs (art. 170 alin. (5) CPC). Această încheiere judecătorească se emite din oficiu. Încheierea de strămutare din cauza reţinerii spre judecare cu încălcarea normelor de competenţă jurisdicţională se adoptă la cerere sau din oficiu. Încheierea de strămutare poate genera conflict negativ de competență, care se va soluționa de către instanța ierarhic superioară (art. 43 alin. (3) CPC coroborat cu art. 44 CPC). Deci pe parcursul examinării cauzei în fond judecătorul sau partea interesată au toată libertatea procesuală de a reconsidera competența instanței care judecă cauza, operând o strămutare.

Nu putem să nu întrebăm, dacă ar fi legitim să oferim părții un temei de apel sau de recurs care se rezumă exclusiv la lipsa competenței instanței de judecată, dacă această parte nu a cerut strămutarea cauzei sale la o altă instanță? Răspunsul pare a fi negativ, pentru că apărările bazate inclusiv pe lipsa de competență care nu au fost făcute de către justițiabil atunci când legiuitorul cu toată deschiderea a oferit toate șansele posibile, utilizate ulterior denotă lipsa bunei-credințe și chiar utilizarea dreptului la apărare contrar adevăratului scop. Limitele rejudecării în apel (art. 373 CPC) din optica disponibilității părților nu se referă expres la acest aspect, fapt care îl considerăm un defect procesual. Probabil această rațiune legislativă a fost corelată cu obligația instanței de apel de a verifica *ex oficio* competența jurisdicțională.

[1] Menționăm că restituirea cererii de chemare în judecată nu decade persoana de dreptul de a se adresa repetat cu aceeași acțiune, însă cu condiția adresării la instanța de judecată competentă.

[2] Încheierea prin care nu se acceptă strămutarea solicitată de un participant la proces este contestabilă odată cu fondul.

Mai nou acest temei de recurs poate fi aplicat doar dacă a fost invocat în apel sau dacă încălcarea a avut loc în instanța de apel (art. 432 alin. (2) CPC).

Așadar, dacă instanța ierarhic superioară în cadrul examinării cererilor de apel sau recurs va depista din oficiu că hotărârea a fost pronunțată de către o instanță care nu avea competență jurisdicțională, care ar trebui să fie justa reacție?

Actualmente Legiuitorul prevede că *(1) Hotărîrea primei instanţe urmează a fi casată, independent de argumentele cererii de apel, dacă i) cauza a fost examinată cu încălcarea competenţei jurisdicţionale.* (art. 388 CPC). Mai mult decât atât, în cazul în care instanța de apel depistează această eroare procedurală, dispune din oficiu casarea cu trimitere la rejudecare (art. 385 lit. d) CPC). E unul din cele două temeiuri de trimitere *ex oficio* la rejudecare la instanța de fond care au mai rămas în Codul de Procedură Civilă. În consecință, dacă o instanța lipsită de competență jurisdicțională a examinat și soluționat corect o cauză civilă, oricum hotărârea va trebui casată, iar cauza - trimisă la rejudecare, or, legiuitorul nostru încă consideră că această încălcare este ireconciliabilă cu art. 6 CEDO [9].

Reamintim că în contencios administrativ trimiterea la rejudecare de la apel la fond nu există indiferent de eroarea procedurală invocată sau depistată.

Până în 01.09.2023 și CSJ ca instanță de recurs urma exact aceleași reguli.[3] După modificarea cadrului conex, încălcarea competenței jurisdicționale ca temei de recurs s-a păstrat,[4] iar o împuternicire corelativă (așa ca în apel) pentru acest temei de recurs nu mai există.[5] Admitem că forul jurisdicțional suprem în Republica Moldova nu va mai putea „sancționa" o hotărâre judecătorească din acest considerent. Pe cât de important este acest temei de recurs pentru justițiabili rămâne să ne demonstreze practica viitoare a CSJ. Dar dacă e să analizăm fezabilitatea normei, ajungem cu regret la concluzia că norma este sterilă. În primul rând, acest temei de recurs poate fi invocat, doar dacă a fost invocat în apel[6] sau dacă încălcarea a avut loc în instanța de apel[7]. În al doilea rând, chiar dacă un recurent invocă corect acest temei de recurs (asta însemnând a semnalat acest viciu la apel, dar a fost respins sau ignorat), atunci ce urmează să facă CSJ, reieșind din împuternicirile sale.

Minim ar putea să să admită recursul şi să caseze integral decizia instanţei de apel şi hotărîrea primei instanţe, pronunţând o „nouă" hotărâre (art. 445 lit. b) CPC). Sintagma „o nouă hotărâre" este una formală, pentru că dacă hotărârea și decizia sunt juste în

[3] Art. 445 CPC în redacția de pînă la Legea nr. 246/2023 prevedea expres casarea cu trimitere la rejudecare de la CSJ la instanța competentă dacă f) hotărârea a fost pronunţată cu încălcarea competenţei jurisdicţionale.

[4] Art. 432 CPC: *recursul este admis dacă: f) instanța nu a fost compusă potrivit legii sau hotărârea a fost pronunțată cu încălcarea competenței jurisdicționale*

[5] În contencios administrativ situația e similară Art. 245/1 Cadm: *recursul este admis dacă: f)..... hotărârea a fost pronunțată cu încălcarea competenței jurisdicționale.* Dar art. 248 Cadm nu prevede ca împuternicire trimiterea la rejudecare din acest considerent.

[6] Probabil legiuitorul se referă la dreptul oferit participanților la proces care justifică un interes legitim.

[7] Probabil legiuitorul se referă la faptul că instanța de apel nu apreciat această eroare esențială din oficiu, fiind obligată conform art. 388 CPC să o facă.

substanță, doar acest viciu, derivat din competența jurisdicțională, nu mai are pondere. CSJ casează, rejudecă și pronunță aceeași soluție doar pentru a legitima competența la nivel național.

Maxim, CSJ ar putea face uz de o împuternicire care încă se folosește excesiv: să admită recursul, să caseze integral decizia instanţei de apel şi să trimită cauza spre rejudecare în instanţa de apel o singură dată dacă eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanţa de recurs (art. 445 lit. c) CPC). În acest caz, instanței de apel i se deschide calea spre trimitere la rejudecare la fond. Este un remediu perfid, dar posibil, pe care sperăm să nu-l vedem în aplicare în condițiile în care dosarele trenează imprevizibil de mult pe rolul instanțelor naționale.

După aceste proiecții de scenarii procesuale, are rost să ne întrebăm, care este ponderea normelor de competență jurisdicțională pentru instanțele ierarhic superioare? Mai sunt ele imperative pentru instanțele de apel și cea de recurs? Mai este încălcarea normelor de competență jurisdicțională o eroare esențială de procedură, care ar trebui să prevaleze ca impact chiar și asupra unei hotărâri juste, lipsită de alte vicii?

Constatăm că aproape intuitiv, legiuitorul moldav s-a lăsat influențat de realitățile naționale și dinamica timpurilor. Realitățile din Republica Moldova demonstrează că numărul dosarelor în justiție nu scade, iar dinamica timpurilor impune magistrații de la instanțele superioare să acorde atenție adevăratelor erori de procedură și să evite formalismul excesiv și duratele interminabile de instrumentare a cauzelor, inclusiv prin trimiteri la rejudecare. **Trimiterea la rejudecare din cauza încălcării normei de competență jurisdicțională devine inutilă**. Trimiterea la rejudecare devine și mai inutilă în cazul dacă aceasta este unicul viciu al hotărârii, sau dacă reexaminarea în însăși instanța de apel a arătat că încălcarea competenței jurisdicționale nu viciază corectitudinea întregii hotărâri. Însă actualmente din cauza normei aparent imperative existente la lit. i) de la art. 388 din CPC, instanța de apel este impusă să o trimită din oficiu înapoi la rejudecare.

Nu trebuie să se deducă că odată cu această concluzie am diminua din valoarea normelor de competență jurisdicțională. Pur și simplu prerogativa verificării corectitudinii normelor de competență jurisdicțională trebuie lăsată doar instanței de fond. Iar responsabilitatea părților în stabilirea corectă a competenței trebuie încurajată. Trimiterea cauzei la rejudecare pentru încălcarea normelor de competență jurisdicțională nu se mai justifică chiar și cu argumentul că un proces echitabil semnifică inclusiv o instanță învestită de lege cu soluționarea cauzei. Dacă respectiva cauză ajunge în fața instanțelor ierarhic superioare merită atenție doar erorile de procedură **care au determinat o soluție greșită**. Adică instanța de apel sau de recurs trebuie să verifice din oficiu celelalte repere ale procesului echitabil. Odată depistate trebuie să le corecteze din oficiu. Iar asta semnifică casare cu rejudecare, nu casare cu trimitere la rejudecare. Trimiterea la rejudecare trebuie să rămână ca o împuternicire excepțională în cazul în care instanța ierarhic superioară nu poate corecta erorile esențiale, în speță de procedură. Bineînțeles că se autoformulează întrebarea: ce erori esențiale de procedură nu pot fi corectate de

către instanța superioară? Insistăm delicat că doar dacă hotărârea sau decizia vizează drepturile persoanei care nu a fost atrasă în proces, casarea cu trimitere la rejudecare la fond se justifică în dreptul comun, iar în contencios administrativ casarea cu trimitere la rejudecare în apel. În restul cazurilor, casarea cu trimitere la rejudecare nu constituie decât un formalism juridic, o extindere netemeinică a duratei procedurilor și o eschivare a instanțelor superioare de a finaliza examinarea cauzelor civile.

CONCLUZII

Considerăm că normele de competență jurisdicțională sunt foarte importante pentru un proces echitabil și o justiție efectivă. După cum considerăm că instanța de fond din oficiu sau la cerere trebuie să depună maximă diligență pentru a-și stabili corect competența jurisdicțională, făcând uz de toate instrumentele procesuale prevăzute de lege. Din acest punct de vedere normele de competență jurisdicționale sunt imperative pentru instanța de fond. Iar instanțele ierarhic superioare au prerogativa verificării corectitudinea respectării acestor norme chiar atunci când cauza este pendinte în prima instanță.

Însă nu considerăm că o hotărâre justă trebuie să determine instanța superioară să trimită cauza la rejudecare la fond doar din considerentul încălcării competenței jurisdicționale. Desigur instanțele de apel sau recurs pot casa și rejudeca ele însăși cauza pentru a reconfirma legitimitatea competenței. Păstrarea împuternicirii instanței de apel în art. 385 lit. d) CPC trebuie reconsiderată prin nuanțarea acestui temei, similar viciului de citare.

De aceea, propunem ca doar partea căreia instanța de fond i-a respins cererea de strămutare în baza art. 43 alin. (2) lit. b) CPC, și care odată cu apelul exercitat insistă asupra acestei erori de procedură, să poată solicita și obține casarea cu trimitere la rejudecare similar încălcării normelor de citare. Altfel spus, nu *ex oficio*, ci doar la cerere. Nu ca apărare nou invocată, ci doar dacă în fond s-a cerut strămutarea și instanța nu a acceptat, pronunțând o încheiere pasibilă de recurs odată cu fondul.

În recurs însă credem că miza CSJ de a dezlega serioase probleme de drept, nu ar trebui să se axeze pe aceeași logică propusă pentru apel, or, nici viciul de citare nu s-a păstrat ca temei separat de recurs. Iată de ce considerăm că temeiul de recurs prevăzut în art. 432 alin. (1) lit. f) CPC ar putea fi exclus pentru a nu crea justițiabililor iluzii procesuale. Lipsa unei împuterniciri expres stabilite pentru acest temei nu face decât să lipsească de substanță această „veche-nouă" reglementare. În acest caz tot pe seama CSJ rămâne calificarea ca „arbitrară" a unei hotărâri juste pronunțată de către o instanță care nu era competentă.

Dacă totuși păstrăm în CPC un temei de recurs atât de exact, cu mici șanse să fie aplicat în exclusivitate, credem că unica împuternicire a CSJ va fi casarea cu rejudecare, nu cu trimiterea la rejudecare la apel. Exemplul de reglementare a acestei situații în Codul administrativ al Republicii Moldova ne reconfirmă curajul de a adapta normele de procedură civilă la specificul realităților naționale.

REFERINȚE:

1. Legea cu privire la Curtea Supremă nr.64/2023. Publicat: 06-04-2023 în Monitorul Oficial Nr. 117-118.
2. Legea pentru modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție) nr. 246/2023. Publicat: 18-08-2023 în Monitorul Oficial Nr. 318-321.
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. Republicat: 03-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 285-294.
4. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018. Publicat: 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320.
5. DREPT PROCESUAL CIVIL. Partea generală. Coord. Elena BELEI. Chișinău: S. n. (Tipogr. «Lexon-Prim»), 2024. ISBN 978-9975-173-07-0, p.156-186.
6. *Codul de Procedură civilă al României* [online]. Disponibil: https://legislatie.just.ro/public/detaliidocument/140271 (vizitat la 13.07.2025).
7. MUNTEANU, Alexandru *„Admisibilitatea recursului împotriva deciziilor instanței de apel”*. Teza de doctor. p. 99-103. [online]. Disponibil: https://ro.scribd.com/document/238520525/Admisibilitate-Recurs-Munteanu-2007 (vizitat la 13.07.2025).
8. Constituția Republicii Moldova. Republicat: 13-11-2024 în Monitorul Oficial Nr. 466.
9. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, Roma, 04 noiembrie 1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298/1997.

CELERITATEA PROCESULUI ÎN FAZA DE PREGĂTIRE A CAUZEI PENTRU DEZBATERI JUDICIARE

EXPEDITIOUSNESS IN THE STAGE OF PREPARING THE CASE FOR TRIAL

CZU: 347.441.13:347.95 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.65**

Veaceslav BOTNARI
ORCID: 0000-0002-9251-8880
E-mail: vbotnari@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The present paper aims to highlight main issues of the preparation of an action for public hearings in civil proceedings. During our study we found out that many cases solved in general procedure are being held a lot of time for the preparation when there was very few actions done in an exaggerated amount of time set by judge for the court meetings. Such approach is counterproductive and is contrary to the aim of this phase, which must be done so that the case will be solved fast and right. Beside the issues found during the study, this paper tries to provide a proper set of actions in order to achieve the law prescribed aims.*

Keywords*: debates, efficient, judge, preparations, term.*

INTRODUCERE

Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare este una dintre fazele obligatorii în procesul civil [1, p. 36], în cadrul căreia pe lângă judecător și grefier au roluri mai mult sau puțin importante și alte persoane [2, p. 22, 24], participanții la proces sau persoanele care contribuie la înfăptuirea justiției cum ar fi specialiști, interpreți, traducători etc. Însă judecătorul este cel obligat să asigura buna pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare deși are stabilite drept scopuri [3, art.183 alin.2]:

a) precizarea legii care urmează a fi aplicată şi determinarea raporturilor juridice dintre părţi;
b) constatarea circumstanţelor care au importanţă pentru soluţionarea justă a cauzei;
c) stabilirea componenţei participanţilor la proces şi implicarea în proces a altor persoane;
d) prezentarea tuturor probelor;
e) evaluarea oportunităţilor de soluţionare a litigiului prin mediere;
f) examinarea și decliderea în privința cererilor depuse și neexaminate de instanța de judecată privind efectuarea expertizei, numirea/recuzarea expertului, reclamarea probelor, asigurarea acțiunii;

g) stabilirea termenelor pentru efectuarea actelor procedurale;
h) stabilirea locului, a datei, a orei şi a duratei şedinţei de judecată;
i) stabilirea ordinii şi timpului necesar pentru audierea martorilor, a experţilor sau a altor persoane, pentru efectuarea altor acte procedurale.

Concomitent în alin.1 a art.183 CPC este stipulat că *"După ce primeşte cererea de chemare în judecată, judecătorul pregăteşte cauza pentru dezbateri judiciare* ***pentru a asigura judecarea*** *ei* ***justă şi promptă****."*

În contrast cu aceste două deziderate menționate în art.183 alin.1 CPC, cele expuse în art.183 alin.2 CPC par a fi mai curând obiective ale fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare care sunt necesare pentru atingerea scopurilor.

Deci ne permitem să concluzionăm că de fapt pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare are două scopuri:

1) Examinarea justă a cauzei;
2) Examinarea promptă a cauzei.

Judecătorul trebuie să vegheze asupra îndeplinirii tuturor acțiunilor, sarcinilor, obiectivelor de la această fază anume pentru a se asigura de faptul litigiul pe care îl are în examinare va fi soluționat just și cu celeritate.

Astfel, în măsura în care pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare are scopul de a contribui la judecarea *inter alia* promptă a cauzei, această fază nu trebuie să se desfășoare într-o manieră care să contravină acestui scop. Așa cum vom arăta *infra* pe baza unui studiu de caz instanțele judecătorești omit să țină cont de necesitatea realizării prompte a sarcinilor de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare în această fază.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prezenta lucrare a fost inspirată în principal din practica judiciară devenită cunoscută autorului în diverse cauze civile, apreciată prin prisma reglementărilor aplicabile, dar și a opiniilor doctrinare autohtone. Astfel, în continuare se vor expune cu titlu de studiu de caz acțiuni ale instanțelor judecătorești din două categorii de cauze civile care contrastează între ele după modul în care s-au realizat obiectivele și scopurile pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare.

În cadrul cauzelor care se examinează în procedura cererilor cu valoare redusă judecătorii pregătesc cauza într-o manieră simplificată caracteristică acestei proceduri, fără a stabili ședință de judecată în scopul pregătirii. Măsurile întreprinse în acest scop de regulă se rezumă la comunicarea cererii de chemare în judecată către pârât cu oferirea unui termen pentru ca acesta să prezinte referința și cu probele la aceasta, dar fără a prejudicia dreptul de a apela la toate mijloacele de apărare material sau procesual juridice disponibile. Instanța nu este obligată să verifice imediat respectarea de către participanți a termenului acordat fiind în drept să își rezerve o anumită perioadă pentru a reveni la examinarea cauzei cu condiția ca toate acțiunile sale să se încadreze în termenele prevăzute de lege.

Astfel instanța apreciază la intervale pe care ea însăși le stabilește în ce măsură cauza este pregătită suficient pentru ca judecătorul să o poată examina pe fond și eventual pronunța o hotărâre. În cazul în care există necesitatea de a interveni, de exemplu pentru a cita pârâtul prin alte metode decât scrisoare cu aviz de recepție, ea o poate face din oficiu, fără ședință de judecată, punând în sarcina reclamantului realizarea acțiunilor necesare. Recepționând referința pârâtului, dar mai cu seamă obiecții de natură procesual juridică sau excepție de tardivitate, instanța va fi obligată conform art. 185 lit.e) CPC, coroborat cu art.9 și 26 CPC, să le remită reclamantului pentru ca acesta să se poată expune. Instanța ar putea numi ședință publică pentru discutarea acestora, dar nu este obligată să o facă, mai ales dacă părțile pot pe deplin să se expună în scris. Astfel, instanța își manifestă rolul diriguitor și conduce lucrările procesului astfel încât acestea să se deruleze eficient din cel puțin trei perspective: a) asigurarea drepturilor părților de a se expune asupra tuturor aspectelor relevante ale cauzei; b) asigurarea faptului că instanța a primit toate informațiile de care are nevoie pentru a putea pronunța o hotărâre legală și întemeiată sau de a finaliza legal și întemeiat procesul fără a pronunța o hotărâre; c) realizarea tuturor acestor acțiuni în interiorul termenului prevăzut de lege pentru examinarea cauzelor cu valoarea redusă (adică într-un termen nu doar rezonabil, dar chiar restrâns).

Desigur unii judecători la examinarea cauzelor în procedura cererilor cu valoare redusă decid de a le examina în procedură generală de fiecare dată când întâlnesc o situație atipică (de ex. când pârâtul nu recepționează corespondența instanței [4], sau când sunt formulate anumite obiecții procesual juridice, iar uneori și la simpla solicitare a oricărei părți), însă, așa cum am arătat în studiile anterioare [5, p.306] o asemenea abordare nu este conformă cu lege și nici cu esența acestei proceduri.

De cealaltă parte atunci când cauzele sunt examinate în procedură generală judecătorii și participanții la proces adesea devin ”prizonieri” ai agendei judecătorului, care nu permite fixarea ședințelor la intervale reduse care ar fi suficiente realizării unor acțiuni de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. În asemenea situații, judecătorii și participanții se întâlnesc la intervale destul de mari, în ședințe de judecată fixate cu ocazia pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare pentru a constata existența diferitor incidente procedurale care determină necesitatea fixării unor alte termene, tot în ședință de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, și care, evident sunt la fel de extinse.

Pentru exemplificarea aspectelor discutate în prezenta se prezintă studiul de caz dintr-o cauză civilă, deosebit de elocventă pentru acestui studiu. Această cauză încă se află în curs de examinare și pentru a nu prejudicia examinare ei prin atenție publică nu va fi citată. Acțiunea a fost acceptată spre examinare în procedura cererilor cu valoarea redusă în luna noiembrie 2023. Pârâtul în termenul de 30 zile acordat de instanță a depus referință, acțiune reconvențională (dar care la fel este de valoare redusă), și o cerere privind atragerea în proces a unor intervenienți accesorii. Instanța, deși nu a

avut temei, a decis să examineze această cauză în procedură generală fixând primul termen de judecată în scopul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare pentru luna iunie 2024 (adică după 6 luni de la primirea acțiunii în procedura cererii cu valoare redusă). Această ședință nu a avut loc din motivul antrenării instanței într-o altă cauză.

Următoarea ședință a fost fixată pentru luna decembrie 2024. În acest moment cauza se afla deja de un an pe rol, perioadă în care instanța nu a decis nici asupra atragerii în proces a intervenienților accesorii și nici asupra acceptării spre examinare a acțiunii reconvenționale. Din această perioadă care formal a fost dedicată pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, 11 luni s-au scurs fără a fi efectuată vreo acțiune în scopul pregătirii ei doar din motiv că instanța nu petrece acțiuni de pregătire în afara ședințelor de judecată.

În ședința din luna decembrie 2024 s-au atras în proces intervenienții accesorii propuși de pârât și s-a constat că reclamantul reconvențional nu a achitat taxa de stat pentru acțiunea reconvențională. Deci au fost necesare 12 luni pentru ca instanța să constate că trebuia achitată taxa de stat și că urma să atragă în proces intervenienții accesorii. Aceste acțiuni puteau și trebuia fi realizate din oficiul instanței, fără ședință de judecată, într-un termen destul de redus.

Astfel, instanța a amânat ședința pentru luna mai 2025, pentru a fi citați intervenienții accesorii proaspăt atrași în proces și pentru ca reclamantul reconvențional să achite taxa de stat pentru acțiunea reconvențională.

În ședința din luna mai 2025 a fost prezentată taxa de stat pentru acțiunea reconvențională și s-a constatat lipsa citării intervențiilor accesorii. Instanța a amânat ședința pentru citarea repetată a intervenienților accesorii, iar chestiunea punerii pe rol a acțiunii reconvenționale a lăsat-o deschisă pentru a acorda posibilitate să se expună avocatului reclamantului care nu era prezent în ședință (dar nici nu ceruse amânare). În acest moment cauza se află 18 luni pe rol în fază de pregătire deși putea și trebuia să fie examinată în procedura cererilor cu valoare redusă întrucât nu era nici complexă, nu necesita administrarea unor probe în ședință de judecată, și nici părțile nu ceruseră ședință publică.

În ședința din iunie 2025 s-a decis acceptarea spre examinare a acțiunii reconvenționale, s-a dispus citarea publică a intervenienților care așa și nu au recepționat citațiile instanței, și, s-a amânat ședința pentru luna noiembrie 2025 pentru a acorda posibilitate pârâtului reconvențional să se expună pe marginea acțiunii reconvenționale care a fost depusă în decembrie 2023.

Cu anumită probabilitate că ședința următoarea se va amâna datorită referinței asupra acțiunii reconvenționale a pârâtului reconvențional.

Observațiile autorului constată că gestionarea fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare atunci când cauza se examinează în procedură generală are loc în mod similar cu cel descris supra în majoritatea cauzelor – instanțele nu întreprind măsuri de pregătire a cauzei în afara ședințelor de judecată, aceasta ducând la perioade extinse în care cauza stagnează.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La examinarea *prima facie* a situațiilor sus expuse se poate constata că în primul caz instanțele reușesc să întreprindă măsuri de pregătire a cauzei în lipsa participanților la proces și fără ședințe de judecată, iar în cel de-al doilea exemplu pe parcursul a doi ani și 5 ședințe de judecată s-a decis acceptarea spre examinare a acțiunii reconvenționale și s-au atras în proces intervenienții accesorii, pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare fiind încă nefinalizată.

Cu regret situații similare se atestă într-un număr mare de cauze. Judecătorii care examinează cauze în procedură generală consideră că toate acțiunile de pregătire a cauzei pot fi realizate doar în cadrul ședințelor de judecată.

În opinia autorului o asemenea abordare este de departe contrară principiului celerității, a rolului diriguitor al judecătorului, a scopurilor prevăzute de lege pentru pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare și contrară principiului economiei procesuale.

Conform art.185 alin.1 CPC *" Judecătorul, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, îndeplineşte următoarele acte: ..."*, în continuare alin.2 din același articol prevede că *"Pentru clarificarea tuturor aspectelor legate de pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare, în special a celor referitoare la prezentarea probelor, judecătorul* ***poate*** *convoca părţile în şedinţă de pregătire."*

Din exigențele acestor două norme rezultă că judecătorul poate îndeplini actele prevăzute la art.185 alin.1 CPC și fără a chema părțile în ședință, or, stabilirea acesteia este lăsată la discreția judecătorului pentru situații când aceasta este necesar și rațional.

"*Legislaţia procedurală remarcă rolul activ al judecătorului în procesul civil, inclusiv la etapa pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare. Rolul activ al judecătorului este un principiu care instituie regula, potrivit căreia, pentru aflarea adevărului în pricina cercetată, în desfăşurarea procesului civil, magistratul nu trebuie să adopte o poziţie pasivă, să asiste neputincios la desfăşurarea acestuia" [6].* În acest sens, opinăm că instanța de judecată, până la data ședinței de judecată ar putea constata că un participant la proces nu a recepționat corespondența expediată de instanță și să decidă citarea acestuia prin metode alternative, inclusiv prin citare publică, punând în sarcina unei părți această acțiune și/sau cheltuială. Pe seama exemplului sus expus, instanța putea, și trebuia, din oficiu să nu dea curs acțiunii reconvenționale cu acordarea unui termen pentru achitarea taxei de stat, iar ulterior, dacă viciul a fost remediat, să o remită reclamantului cu propunerea de a depune o referință. Aceste acțiuni puteau fi realizate într-un termen de cel mult două luni fără nici-o ședință. Instanța nu este obligată să atragă în proces intervenienții accesorii doar după discutarea acestei chestiuni în ședință publică - părțile se pot expune și în formă scrisă.

Putem fi de acord că stabilirea ședinței de judecată pentru clarificarea oricărui aspect de pregătire a cauzei nu ar contraveni art.185 alin.2 CPC, însă aceasta poate să contravină principiului celerității și cu siguranță contravine principiului economiei procesuale.

Astfel instanța nu ar trebui să irosească timpul, în primul rând său, dar și al celorlalți participanți la proces prin stabilirea unor ședințe de judecată în care nu se discută chestiuni importante și care nu necesită dezbateri.

CONCLUZII

Nu a fost scopul prezentei lucrări să stabilească lista exhaustivă a acțiunilor pe care instanța de judecată le poate realiza în lipsa participanților la proces fără o ședință publică ci să atragem atenția că instanțele de judecată trebuie să își asume rolul diriguitor și să asigure pregătirea cauzei într-un mod proactiv, din oficiu și nu doar în ședințe de judecată publice irosind propriul timp, dar și timpul și banii justițiabililor care sunt nevoiți să achite prezența reprezentanților săi în ședințe. Aplicarea sugestiilor formulate de autor ar duce la o administrare mai eficientă a procesului de înfăptuire a justiție care va fi benefică pentru toți subiecții implicați, inclusiv judecătorilor, care vor putea aloca timpul său limitat pentru desfășurarea ședințelor în cauzele și cu privire la chestiunile care ridică întrebări serioase și într-adevăr merită a fi discutate public.

REFERINȚE:

1. Drept Procesual Civil. Partea Specială: manual. Coord. Elena BELEI. Chișinău: [s.n.], 2016. ISBN 978-9975-4072-2-9
2. Drept Procesual Civil. Partea Specială: (curs univ). Elena BELEI, Felicia CHIFA, Alexandru Cojuhari [et.al],2009. ISBN 978-9975-78-784-0
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003. În: Registrul de stat al actelor juridice. [citat 05.06.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=149038&lang=ro#
4. Notă informativă a Curții Supreme de Justiție a RM ce vizează practica judiciară de examinare a cererilor cu valoare redusă. [citat 05.06.2025]. Disponibil: http://csj.md/images/Nota_informativaG.pdf
5. BOTNARI, Veaceslav. Aspecte ale examinării cererilor cu valoare redusă. *În: Integrare prin cercetare și inovare.Științe juridice și economice.* SJE, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. 2022, pp. 305-307. ISBN 978-9975-152-48-8.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 5 din 17.11.2014 Cu privire la actele judecătorului în faza intentării procesului civil și pregătirii pricinii pentru dezbateri judiciare [citat 05.06.2025]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=189 .

THE PRINCIPLES AND THE ESSENCE OF THE PROCEDURE FOR CONTESTATION IN ENFORCED CIVIL EXECUTION

PRINCIPIILE ȘI ESENȚA PROCEDURII DE CONTESTARE A EXECUTĂRII SILITE CIVILE

CZU: 347.924:347.952 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.66**

Igor COBAN
ORCID: 0000-0003-1934-9352
E-mail: coban.igor@gmail.com
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Executarea silită, ca și finalitate a procesului civil este supusă rigorilor formalismului procedural, reglementate prin edificarea principiile executării silite civile. În acest sens, Codul de Executare al Republicii Moldova reglementează principii comune cu procedura civilă ca și reguli de conduită, precum și principii distincte specifice procedurii de executare silită și contestației la executarea silită civilă. Aceste principii trebuie respectate atât în procesul civil, cât și la faza punerii în executare silită a unui act judecătoresc, ca reguli de conduită fundamentale. În prezentul studiu vom identifica și analiza esența principiilor procedurii de executare silită în materie civilă.*

Drept parte a procedurii de executare silită civilă, capitolul privind contestarea executării silite civile cuprinde reguli specifice și diferite de cele prevăzute în procedura civilă. Această lucrare se va axa inter alia și pe proiectarea și analiza principalelor repere ale proceduri de contestație la executarea silită civilă. De asemenea, va fi analizat cadrul normativ intern în raport cu standardele Curții Europene a Drepturilor Omului și cu bazele gândirii juridice moderne.

Cuvinte-cheie: *principiile executării silite civile; procedura civilă; executor judecătoresc; contestația executării silite civile.*

Guaranteeing the right to a fair trial does not end with the adoption of a court decision. In this sense, the ECHR has repeatedly stated that the observance within the meaning of art. 6 of the ECHR of the right to a fair trial is essentially aimed at the partial transposition of the court order. Thus, the ECtHR has always reminded that the execution of a final court decision issued by any court must be considered as an integral part of the process within the meaning of Article 6 of the ECHR.Because, that right would be illusory if a Contracting State's domestic legal system allowed a final, binding judicial decision to remain inoperative to the detriment of one party. It would be inconceivable that Article 6 paragraph 1 should describe in detail procedural guarantees afforded to litigants - proceedings that are fair, public and expeditious - without protecting the implementation of judicial decisions; to construe Article 6 as being concerned exclusively with access to a court and the conduct of proceedings would be likely to lead to situations incompatible with the principle of the rule of law which the Contracting States un-

dertook to respect when they ratified the Convention (see, mutatis mutandis, the Golder v. the United Kingdom judgment of 21 February 1975, Series A no. 18, pp. 16-18, paras. 34-36). Execution of a judgment given by any court must therefore be regarded as an integral part of the „trial" for the purposes of Article 6; moreover, the Court has already accepted this principle in cases concerning the length of proceedings (see, most recently, the Di Pede v. Italy and Zappia v. Italy judgments of 26 September 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-IV, pp. 1383-1384, paras. 20-24, and pp. 1410-1411, paras. 16-20 respectively). [1, paragraph 40]

That is why the European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) adopted at its 14th plenary meeting in Strasbourg on 9-10 December 2009 Guidelines for a better implementation of the existing Council of Europe's recommendation on enforcement, highlighting the importance of execution of court decisions, pointing: for the rule of law to be maintained and for court users to have confidence in the court system, there needs to be effective but fair enforcement processes. [2, paragraph 6]

Based on the above, it is undeniable the importance of the execution of civil court hearings as an integral part of the guarantees offered by a rule of law and a system of democratic justice. Reason why it is necessary to determine the place in the system of that stage in the process of doing justice.

Thus, according to the provisions of par. 4 art. 12 C. proc. of the Republic of Moldova: *"Civil procedural legislation establishes the manner of judging cases in civil actions resulting from civil, family, labor, housing, land, ecological and other legal relations, cases with special procedure and procedure in the ordinance (simplified),* ***as well as those that appear in connection with the execution of the acts of the court and the acts of other authorities."*** Provision from which we can deduce the subsidiary character of the legislation in the field of forced execution of final civil court decisions compared to civil procedural law.

But with the adoption of the Enforcement Code of the Republic of Moldova by the Law of the Republic of Moldova no. 443 of 24.12.2004, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova dated 05.11.2010 no.214-220 art. 704 has started the procedure of the codification of the legislation in the field of forced execution of final civil court decisions and practically laid the foundation of an independent branch in our legal system. Notwithstanding the natural evolutionary tendency to become an independent branch of law, we consider that: civil procedural law and enforcement of final civil judgments, both as legal institutions and as mechanisms in the administration of justice, are inextricably linked from each other and are continuously determined by each other: from an organizational point of view, as well as functionally.

Thus, with the adoption of the Law of the Republic of Moldova no. 113 of 17. 06. 2010 on bailiffs, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on 23. 07.2 010 no. 126-128 art. 406, our legal system has opted for a private enforcement mechanism. Thus, according to the provisions of art. 2 of the cited law, ***the Bailiff is a private individual invested by the state with the competence to carry out activities of***

public interest provided by this law and other laws. In the exercise of his duties, the bailiff is the exponent of state power. Only the bailiff licensed and invested under the conditions of this law may carry out the forced execution. This delegation of powers did not exonerate the state of responsibility in order to guarantee the proper execution of final civil judgments, as the state remains to provide and guarantee those domestic remedies that guarantee the proper execution of final civil judgments in the light of the right to a fair trial guaranteed through the light of art. 6 ECHR.

If we analyze the provisions of the Enforcement Code of the Republic of Moldova, we notice that the enforcement procedure is governed by the following principles: legality (art. 2); equality (art.3); disposability (art. 4); humanism (art. 5); the language of the execution procedure (art. 6); independence of the bailiff (art. 7); the binding nature of the bailiff's requirements (art. 8); attacking the acts of the bailiff (art. 9). All these principles set out above form the basis of the system of enforcement of final civil judgments in an efficient and equitable manner, for all participants in the enforcement procedure, as well as in order to achieve the purpose and tasks of public interest.

The principle of legality – implies the establishment of those rigors and procedural guarantees against the activity of the bailiff in order to ensure the forced execution of the executory documents in strict accordance with the provisions of the normative acts in force. The arbitrariness and the whim of the bailiff being excluded, notwithstanding the fact that Republic of Moldova has chose for a private system of forced execution of final civil decisions. However, the so-called liberalization of the system of forced execution of final civil decisions did not abolish the need to maintain compliance in the field of guaranteeing in order to guarantee a *happy ending* through the prism of art. 6 ECHR.

The principle of equality – regulates the manner and conditions of enforcement of enforcement documents regardless of the state of the participants in the procedure of enforcement of civil judgments whether we are talking about persons in charge, individuals, also regardless of race, nationality, origin ethnicity, language, religion, sex, opinion, political affiliation, wealth or social origin, and on legal persons, regardless of the type of property and the legal form of organization.

The principle of disposability – extends the volitional nature of the procedural acts of the participants in the enforcement procedure. And it can be seen both through the prism of the active subject – the creditor, and through the prism of the debtor. Thus, the creditor has the right to request the forced execution of the executory documents, as well as to give up the started execution or to postpone its start, within the limits of the prescription of the established right. In turn, the debtor can voluntarily execute the executory document. And the parties in the enforcement procedure (creditor and debtor) can execute the enforcement document by concluding a transaction under the law.

The principle of humanism – the manner and conditions of execution of enforcement documents are established on the principle of respect for human rights and may not be intended to cause physical and moral suffering or material damage.

Principle of the language of the proceedings – it is vital that the participants in the enforcement proceedings know the extent of their procedural rights and obligations, which is why everyone is presumed to know the official language of the state entity of which they are residents, which is why the legislator established the rule execution is conducted in the state language. As a guarantee, in order not to violate the rights of other persons who do not know the language of the proceedings, the participants in the enforcement proceedings have the right to be acquainted with the documents of the enforcement proceedings and to speak through the interpreter.

The principle of independence of the bailiff – the essence of the promoted reform was not intended to move the field of enforcement of final civil judgments from the responsibility of public authorities in the private sphere, without regulating a practical and effective mechanism. Or, the simple passing of the attributions in the field to some individuals, without offering some guarantees, would have been doomed to failure. Which is why, as a primary guarantee, bailiffs were guaranteed independence in the execution of enforcement documents, as they were subject only to the law. Any interference in the activity of execution of the executory documents is inadmissible and attracts the liability provided by law.

The principle of the obligatory character of the bailiff's requirements – another no less important guarantee of the exercise of the bailiff's tasks and attributions at the execution of the final civil court decisions is the obligatory character of his requirements. The only limitation is that the requirements of the bailiff must be submitted in the established manner the normative acts in force. In this respect, the requirements of the bailiff are mandatory for all public authorities, legal persons, persons in charge and individuals. Moreover, persons who do not comply with the requirements of the bailiff or who impede their execution bear legal responsibility.

The principle of challenging the acts of the bailiff – this rule establishes the questionable character of the acts and actions of the bailiff. Contrary to the appearance of the transfer on the acts and actions of the bailiff of the indisputable character of the irrevocable court act, which is the object of the enforcement procedure, they cannot benefit from such immunity, for the simple reason that they go beyond the scope of *res judicata* on another new subject: the bailiff and finally cannot restrict the right to defense and free access to justice of defense participants in case of abuse or error by the new plaintiff in the enforcement of the judicial act invested with enforceable force. Because we cannot deny that the activity of administering justice as well as that of fulfilling the attributions and duties related to the execution of the executory document, is exercised by a subjective factor. And if the judge, who is the main character of the process of carrying out the act of justice, does not benefit from an infallible immunity from possible judicial errors, by implementing different forms of implementation of judicial control. Then, all the more, the bailiff – as a key subject in the process of transposing into life the result of the judge's activity, is not exempt from the possibility of making mistakes, as in fact any sphere of human activity. Reason for which it is natural to create a legal mechanism

to correct these mistakes – by establishing in Title IV of the Enforcement Code of the Republic of Moldova the institution: *Contesting the acts of the bailiff.*

The contestation of the bailiff's acts – is carried out by means of the ***enforcement appeal.*** The request regarding the contestation of the execution acts or of the actions or inaction of the bailiff is submitted ***directly*** to the court in whose territorial area the bailiff's office is located – not being necessary to observe a preliminary procedure *(the only exception is the case provided in art. 65 par. 3 Enforcement Code of the Republic of Moldova – when we speak of the correction of material or formal errors committed in the preparation of acts related to the performance of duties and duties of execution of enforcement documents, in this case according to Article 163 paragraph 3[1] Enforcement Code of the Republic of Moldova, this will serve as a basis for removing the application from the list in accordance with the provisions of art. 267 letter a) of the Code of Civil Procedure).*

The acts of the bailiff may be challenged not only by the parties to the enforcement proceedings, but also by other participants in the enforcement proceedings, as well as by third parties who consider that the enforcement acts or actions or inaction of the bailiff have been violated. recognized by law.

Requests regarding the contestation of the enforcement acts or of the actions or inaction of the bailiff are not imposed with state fee.

The enforcement act drawn up by the bailiff may be challenged by the participants in the enforcement process, according to the general rule, within 15 days from the date on which they found out or should have found out about these documents. For certain categories of documents drawn up by the bailiff, the law also provides special terms *(for example: according to art. 118 para. 5 of the Enforcement Code of the Republic of Moldova within 7 days from the date of its preparation or communication).* And third parties who did not participate in the enforcement process may challenge the enforcement documents, drawn up by the bailiff, within 15 days from the date on which they found out or must find out about these documents. And in case the interested person missed for some reason the term for contesting the bailiff's act, it can be reinstated within the term for contesting under the conditions of art. 116 of the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova.

Although in the initial wording of the Enforcement Code of the Republic of Moldova was provided *a deadline for contesting the acts of the bailiff of no more than 6 months from the time of their commission*, by the Decision of the Constitutional Court of the Republic of Moldova no. 8 from 05.04.2019, published in the Official Gazette of the Republic of Moldova dated 26.04.2019 no. 148-158 art. 77, the mentioned regulation was rightly declared unconstitutional.

According to art. 163 of the Code of Execution of the Republic of Moldova, the request for contesting the enforcement acts is judged under the conditions of the Code of Civil Procedure - *ie* according to the rules of examination of a request for summons. The bailiff attracts himself *ex officio* as an accessory intervener and is obliged to present to the

court a certified copy of the enforcement procedure and to give written explanations regarding the contested acts. **Thus, establishing the written character of the procedure for examining the request for contesting the enforcement acts.** In case of unjustified non-execution of the court's requirement to present the certified copy of the enforcement procedure or the presentation of written explanations, the bailiff is sanctioned by the court with a fine of up to 50 conventional units *(equivalent to approximately 140$ USA).* And the conclusion of the court regarding the application of the sanction is enforceable from the moment of issuance and can be appealed together with the conclusion by which the request regarding the contestation of the execution acts is solved.

In case of contesting the act drawn up by the bailiff, the *burden of proof* is placed on the *plaintiff.*

Enforcement documents drawn up by the bailiff, which are legal in substance, cannot be annulled on formal grounds.

Complaints from the application for contesting enforcement acts drawn up by the bailiff or his / her actions / inaction are filed against the creditor or debtor. If the amount of the bailiff's fee is contested, the complaint is filed against him.

The decision of the court of first instance can be appealed.

In the case of defending the rights of other persons who are not parties to the enforcement procedure, they may defend their legitimate rights and interests by bringing an action in the contentious (general) procedure.

REFERENCES:

1. European Court of Human Rights, Case of Hornsby v. Greece, Judgement from 19 march 1997, aplication nr.18357/91, published on: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22dmdocnumber%22:[%22695897%22],%22itemid%22:[%22001-58020%22], (visited on 27.06.2025).
2. GUIDELINES FOR A BETTER IMPLEMENTATION OF THE EXISTING COUNCIL OF EUROPE'S RECOMMENDATION ON ENFORCEMENT adopted by the CEPEJ at its 14th plenary meeting (Strasbourg, 9 – 10 December 2009), published on: https://rm.coe.int/16807473cd, (visited on 27.06.2025).

REFLECȚII CU PRIVIRE LA CONCEPTUL „FISHING EXPEDITION" ÎN PROCEDURA PENALĂ NAȚIONALĂ

REFLECTIONS ON THE CONCEPT OF „FISHING EXPEDITION" IN NATIONAL CRIMINAL PROCEDURE

CZU: 343.132.2:343.14 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.67**

Igor DOLEA
ORCID: 0000-0003-4094-6098
E-mail: igor.dolea@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This analysis addresses issues aimed at identifying and examining certain deficiencies in national legislation concerning the prevention of unjustified interferences with the right to private life. In this context, it examines the case-law standards developed by the United States Supreme Court and the European Court of Human Rights regarding the compatibility of searches and other forms of interference with fundamental rights, as well as the exclusion of abusive evidence-gathering practices intended to support future accusations. The proposed measures seek to reduce the risks of unjustified interference and to strengthen procedural safeguards.*

Keywords: *evidence, searches, interceptions, admissibility.*

INTRODUCERE

Metafora „expediției de pescuit" își găsește rădăcinile într-un episod biblic esențial, în care ucenicii, după o noapte întreagă de pescuit fără succes, sunt îndemnați de Iisus să arunce din nou mrejele — moment în care prind o cantitate impresionantă de pește. Acest act devine o lecție profundă de credință, simbolizând nu doar puterea divină, ci și speranța activă în transformarea lăuntrică, ilustrând dimensiunea spirituală a ascultării și a încrederii în voia lui Dumnezeu.În sens juridic însă, metafora capătă un înțeles opus. Așa-numita „fishing expedition" desemnează o investigație speculativă, lipsită de o bază probatorie clară, care depășește limitele legitime ale administrării probelor și încalcă drepturile și garanțiile fundamentale. Este, altfel spus, o anchetă fără un obiectiv clar sau declarat, care „aruncă mrejele" în speranța de a găsi orice probă, oricât de îndepărtată de fapta investigată, pentru a fundamenta o acuzație viitoare. Din această perspectivă, o asemenea practică este inadmisibilă într-un stat de drept.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Termenul juridic „fishing expedition" își are originea în jurisprudența Curții Supreme a Statelor Unite, care a stabilit un set de reguli de bază privind excluderea sau limitarea acțiunilor procesuale ce urmăresc obținerea de probe în mod abuziv. În procesul penal, riscul unui „pescuit de probe" poate apărea îndeosebi atunci când ingerințele sunt

operate fără mandat, urmând un control *„a posteriori”*.Majoritatea sistemelor de drept admit ingerințe fără mandat doar în cazuri excepționale, sub condiții stricte și cu garanții procedurale clare menite să prevină asemenea derapaje. De exemplu, în Regatul Unit, percheziţiile fără mandat sunt permise doar în condiții expres reglementate de *Police and Criminal Evidence Act* [1] care prevede interdicții explicite împotriva „fishing expeditions”.În Germania, Codul de procedură penală permite percheziții fără mandat numai în situații de urgență, cu un control judiciar rapid și cu accent pe protejarea drepturilor fundamentale. Par. 108 prevede condiții stricte privind ridicarea obiectelor descoperite în cursul percheziției, dacă acestea nu au legătură cu cauza penală urmărită.În Statele Unite, percheziţiile fără mandat sunt admise doar în cazuri de urgență — cum ar fi un pericol iminent — dar sunt supuse unui control judiciar ulterior riguros și trebuie să respecte doctrina „probable cause”. „Fishing expeditions” sunt considerate abuzuri ale procedurii de descoperire a probelor (discovery) și sunt ferm descurajate prin jurisprudență și reglementări procedurale.

Curtea Supremă a SUA a dezvoltat o doctrină bogată în acest domeniu, contribuind la clarificarea limitelor în care pot fi solicitate și utilizate probele.

În *Maryland v. Buie* [2] poliția au reținut persoana în propria locuință. După reținere polițiștii au făcut o „ verificare de siguranță” în casă, pentru a vedea dacă mai este cineva care le-ar putea reprezenta un pericol.În timpul acestei verificări, au descoperit în subsol o probă care a fost apoi folosită împotriva acuzatului. Problema juridică ținea de întrebarea : dacă această verificare este o încălcare a celui de-al Patrulea Amendament din Constituție ? Curtea Supremă a hotărât că o *„ verificare de siguranță”* limitată, pentru a verifica dacă mai sunt persoane periculoase în apropiere, este constituțională – dar numai dacă există motive rezonabile ca poliția să creadă că ar putea fi în pericol. În opinia Curții Supreme nu ar fi fost o „expediție de pescuit” dacă polițiștii au motive rezonabile (ex: au auzit zgomote, au informații că cineva ar mai putea fi în casă) . Pe de altă parte dacă poliția folosește pretextul siguranței pentru a căuta în toată casa orice fel de dovezi fără vreun motiv clar sau iminent – aceasta ar fi o încălcare. Prin urmare este necesar să echilibreze drepturile individului cu nevoile legitime ale poliției de a-și proteja viața în timpul unei arestări.

În *Arizona v. Hicks*[3] polițiștii au intrat legal într-un apartament după un foc de armă. În apartament au observat un echipament stereo, l-au ridicat și au verificat numărul de serie , fără mandat , cu scopul de a verifica dacă acest obiect nu a fost furat cumva . În acest caz a fost constatată o încălcare a drepturilor constituționale pentru că polițiștii nu aveau motiv clar să creadă că acel obiect era furat, și nu aveau mandat să caute probe.

În *Ybarra v. Illinois* [4] poliția avea un mandat să percheziționeze un bar și pe barmanul suspectat de droguri. În cadrul acțiunii au percheziționat și un client obișnuit fără niciun motiv presupunând că și alți oameni de acolo ar putea avea droguri. În acest caz a fost constatată o încălcare a drepturilor constituționale pentru că polițiștii nu aveau motiv individualizat, doar o „căutare la întâmplare”.

La fel în *Riley v. California* [5] poliția a arestat un bărbat și a percheziționat telefonul său mobil fără mandat cu scopul de a căuta dovezi de infracțiune.Curtea a menționat că telefoanele sunt foarte intruzive și nu pot fi percheziționate fără mandat, doar în speranța de a găsi ceva.

În *Payton v. New York,* [6] ofițerii de poliție, au intrat forțat în locuința acestuia pentru a-l reține .Payton nu era acasă, dar polițiștii au găsit și ridicat probe (inclusiv o glonțieră) din apartamentul său. Statul New York permitea arestarea în domiciliu, fără mandat, dacă polițiștii aveau motive obiective și bine întemeiate să creadă că o infracțiune a fost comisă, și probele sau suspecții se află în locul ce urmează a fi percheziționat. Întrebarea esențială către Curtea Supreme care a fost pusă în discuție a fost: este permis, în baza celui de-al Patrulea Amendament, ca poliția să pătrundă în locuința unei persoane fără mandat pentru a efectua o arestare, chiar dacă are motive obiective și bine întemeiate ,, *probable cause* " ? Curtea a stabilit că intrarea în domiciliul unei persoane fără un mandat de arestare sau de percheziție este o încălcare a celui de-al Patrulea Amendament, chiar dacă poliția are,, *probable cause* " .Argumentele Curții s-au rezumat la faptul că locuința este spațiul cu cel mai înalt nivel de protecție sub al Patrulea Amendament.*Suspiciunea rezonabilă* nu este suficientă pentru a înlocui mandatul, în absența unei circumstanțe excepționale (ex: urgență reală). Curtea a admis că existența unor circumstanțe urgente cum ar fi:distrugerea iminentă a probelor,pericolul real pentru viața cuiva, fuga suspectului –poate justifica o intrare fără mandat. Așadar ,Curtea Supremă a stabilit că poliția nu poate pătrunde în domiciliul unei persoane doar pentru că are suspiciune rezonabilă consolidând ideea că mandatul este regula, iar perchezițiile fără mandat sunt excepția.

În *Steagald v. United States* [7] poliția avea un mandat de arestare pe numele unui suspect (Lyons). A intrat în casa lui Steagald (o a treia persoană), fără mandat de percheziție, pentru a-l căuta pe Lyons. Decizia Curții:un mandat de arestare nu permite intrarea într-o casă care aparține altei persoane decât suspectul, fără un mandat de percheziție.

În *Brigham City v. Stuart* [8] poliția a intrat fără mandat într-o locuință unde au văzut, prin fereastră, o bătaie violentă între membri ai familiei. Decizia Curții: A fost o intrare legală fără mandat, deoarece exista un pericol iminent pentru o persoană – deci o circumstanță urgentă *(exigent circumstance).* Când există un pericol clar și imediat (pentru viață, integritate corporală etc.), poliția poate intra fără mandat pentru a interveni.

În *Coolidge v. New Hampshire* [9] Curtea Supremă a SUA A formulat pentru prima dată doctrina *„plain view" - ,teoria percepției clare"* care permite poliției să ridice probe fără mandat, atunci când acestea sunt: vizibile în mod clar (în „vederea clară") pentru un ofițer care are dreptul să fie în locul respectiv,Imediat identificabile ca probe sau obiecte ilegale (nu e nevoie de o percheziție suplimentară pentru a le descoperi), Obiectul este descoperit „accidental" sau ca urmare a unei activități legale, fără căutare ilegală prealabilă. În ulterioare decizii (ex *Arizona v. Hicks, 480 U.S. 321 (1987) Horton v. California, 496 U.S. 128 (1990) Texas v. Brown, 460 U.S. 730 (1983)* Curtea a dezvoltat doctrina .

Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu utilizează expres, în jurisprudența

sa , termenul *„fishing expedition”*. Totuși CtEDO a abordat cazuri care reflectă preocupări similare legate de percheziții și investigații nejustificate.

În *Vinci Construction și GTM Génie Civil et Services c.Franței* [10] Curtea a abordat indirect conceptul de *„fishing expedition”* examinând problema unei căutări de probe fără scop precis. Curtea a examinat dacă percheziţiile şi sechestrările efectuate de autoritățile franceze în cadrul unei anchete antitrust au respectat principiile de proporționalitate și necesitate, esențiale pentru protejarea drepturilor fundamentale .Curtea a constatat că deși ingerința era prevăzută de lege și urmărea scopuri legitime, acțiunile au fost efectuate într-un mod *generalizat și fără o limitare precisă a scopului*, ceea ce ar putea sugera o căutare fără un obiect clar definit.Mai mult, autoritățile nu au asigurat un control judiciar eficient asupra măsurilor luate.

În *Durlești̦eanu c. Republicii Moldova* [11] Curtea nu a menționat explicit noțiunea de „fishing expeditions”. Totuși Curtea c constatat *o lipsă de motivare* a percheziţiilor efectuate .Importanța motivării clare și a controlului judiciar în emiterea mandatelor de percheziție este una din garanțiile împotriva unui„ pescuit de probe”.

În *Kruglov și alții c. Rusiei* [12] Curtea la fel a abordat aspecte relevante privind protecția dreptului la viață privată și a corespondenței, în contextul percheziţiilor efectuate asupra locuințelor și birourilor avocaților. Deși CtEDO nu a utilizat explicit termenul „fishing expeditions”, decizia subliniază riscurile asociate cu percheziţiile efectuate fără o bază legală solidă și fără respectarea principiilor de necesitate și proporționalitate. În speță Curtea a constatat că, în majoritatea cazurilor, avocații nu erau suspecți în dosarele penale respective, iar percheziţiile au fost autorizate de instanțe naționale fără o evaluare adecvată a *necesității și proporționalității* măsurilor. Mai mult, legislația națională nu prevedea garanții suficiente pentru protejarea confidențialității corespondenței profesionale a avocaților.

În *Dvorski c.Croației* [13] Curtea a considerat că, , în cauzele în care este implicat un *agent provocator,* acestea „vizează o alegație plauzibilă, chiar justificabilă” privind o provocare polițienească, instanțele „trebuie să ia în considerare chestiunea dacă rezultatul cumpărăturilor de probă era admisibil ca probă și să verifice, în special, dacă acestea nu au fost viciate de instigare”.

Riscul „fishing expedition” în procesul penal din Republica Moldova. Deși conceptul de „fishing expedition” își are originea în sistemul de *common law*, legislația procesual penală a Republicii Moldova cuprinde un corespondent funcțional al acestuia. Legislatorul a instituit obligativitatea existenței unor garanții care să justifice ingerințele în drepturile și libertățile fundamentale. Cu toate acestea, normele procesuale permit, în termeni generali, desfășurarea unor acțiuni cu caracter intruziv fără mandat, în situațiile ce nu suferă amânare sau în cazul delictului flagrant.Excepțiile care permit astfel de ingerințe se extind la mai multe acțiuni procesuale, cu grade diferite de intensitate. Printre acestea, percheziția comportă un risc semnificativ de „fishing expedition”, mai ales când este efectuată fără autorizare judiciară prealabilă. Totuși, pericolul nu dispare nici în cazurile în care controlul judiciar a fost exercitat *a priori*, dacă încheierea este , slab

motivată,formulată prea vag sau fără delimitarea clară a scopului.Prin urmare, controlul judiciar posterior este esențial în ambele situații, inclusiv în cazurile în care partea prejudiciată a contestat respectarea procedurii. În acest context, art. 125 alin. (1) CPP prevede dreptul de a căuta *„alte obiecte sau documente care ar putea avea importanță pentru cauza penală”*, o formulare generală care, în absența unor limite clare, poate spori riscul transformării percheziției într-o căutare nedeterminată de probe.Ca o garanție împotriva acestui risc, judecătorul de instrucție are atribuția de a examina, în cadrul controlului *„a posteriori”* respectiv proporționalitatea și temeinicia măsurilor dispuse. Situația este similară și în cazul art. 126 CPP, referitor la ridicare, precum și în cazul art. 125 alin. (5) CPP, care prevede doar controlul de legalitate și nu de necesitate și proporționalitate. Pe de altă parte, legislația procesuală include și garanții importante care pot preveni astfel de excese, precum: interdicția de a depăși limitele autorizate ale percheziției și obligația organului de urmărire penală de a renunța la percheziție în cazul predării benevole a obiectelor căutate. Dacă percheziția este efectuată în baza unei suspiciuni generale, fără o delimitare clară a obiectului, există riscul ca aceasta să capete caracterul unei *„fishing expedition*” — o căutare nejustificată, lipsită de finalitate clară.În domeniul activității speciale de investigații, riscul de „fishing expedition” se manifestă atât:în cazurile neautorizate, bazate pe flagrant sau pe urgență ,cât și în cazurile în care măsurile sunt autorizate de procuror, dar fără un control judiciar prealabil.Această lipsă a intervenției instanței reduce substanțial garanțiile împotriva unor măsuri invazive. Adesea, ordonanțele emise de procuror pot fi bazate pe suspiciuni vagi, fără verificare imediată de către instanță, ceea ce facilitează investigații cu scopuri nespecifice.Chiar dacă măsurile speciale de investigații sunt supuse unor condiții stricte (suspiciune rezonabilă, proporționalitate, subsidiaritate, control judiciar ulterior)— un regres semnificativ este observabil în ceea ce privește categoria de persoane care pot fi supuse interceptării. În cauza *Iordachi și alții c. Moldovei* [14] CtEDO a exprimat îngrijorări privind lipsa de claritate a categoriilor de persoane ce pot fi vizate de astfel de măsuri.Deși modificările Codului de procedură penală din 2012 au remediat temporar această problemă, ulterior prevederea a fost eliminată, riscul de ingerințe nejustificate revenind la situația de pană la reformă .O altă deficiență se referă la mandatele care limitează ingerința. Codul reglementează detaliat doar conținutul mandatului de arestare preventivă, dar omite un cadru echivalent pentru alte măsuri intruzive, cum ar fi percheziția sau măsurile speciale. Această omisiune contravine art. 6 CPP, care impune existența unui instrument autorizator clar.Considerăm necesară instituirea unui mandat specific pentru aceste acțiuni, cu structură și conținut detaliat: obiectul, motivul, scopul măsurii, persoanele și locurile vizate. CtEDO a subliniat importanța clarității mandatelor în mai multe hotărâri [15]. În materia admisibilității probelor, doctrina „fishing expedition” nu este expres prevăzută, dar anumite situații pot fi echivalente. De exemplu, în cazul provocărilor, unde investigația urmărește fabricarea infracțiunilor sau identificarea arbitrară a suspecților, apare riscul unei „pescuiri de probe”.De asemenea, perchezițiile efectuate fără o bază rezonabilă sau cu încălcarea procedurilor pot conduce la inadmisibilitatea probelor, dacă acțiunea este contestată în fața

instanței. În acest sens, art. 94 CPP, deși nu menționează direct conceptul, are o legătură semnificativă cu prevenirea „fishing expeditions", reglementând excluderea probelor obținute în mod nelegal.Prin urmare, art. 94 CPP acționează ca o barieră procedurală împotriva abuzurilor în procesul de colectare a probelor, implicând controlul instanței și interzicând căutările speculative, nedeterminate, fără o bază factuală solidă.

CONCLUZII

Problema căutării nejustificate de probe trebuie analizată din perspectiva administrării și admisibilității acestora. Instituțiile juridice relevante în acest context sunt: pertinența și admisibilitatea probelor, motivarea și proporționalitatea ingerinței, precum și existența unui control judiciar efectiv.Sistemele de drept consolidate impun criterii stricte în cazul percheziților fără mandat, printr-un control judiciar ulterior . Există un consens la nivel internațional că practicile de tip „fishing expedition" sunt ilegale și trebuie prevenite prin reglementări clare, mecanisme de supraveghere eficientă și sancțiuni corespunzătoare.Lecția principală este următoarea: excepțiile de la regulile generale privind colectarea probelor trebuie să fie strict limitate, temeinic motivate și supuse unui control real, pentru a garanta protecția drepturilor fundamentale ale persoanei și pentru a păstra integritatea procesului penal.În acest context, legislația națională ar necesita anumite clarificări și ajustări, prin introducerea unor norme mai precise și coerente, care să fie aplicate cu vigilență în fiecare caz concret, însoțite de o motivare substanțială a oricărei ingerințe.

REFERINȚE:

1. Police and Criminal Evidence Act 1984 (PACE), https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents [Accesat: 15.06.2025]
2. Maryland v. Buie (1990) 494 U.S. 325 (1990) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/494/325/ [Accesat: 15.06.2025]
3. Arizona v. Hicks 480 U.S. 321 (1987) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/480/321/ [Accesat: 15.06.2025]
4. Ybarra v. Illinois 444 U.S. 85 (1979) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/444/85/ [Accesat: 15.06.2025]
5. Rileyv.California573U.S.373(2014)https://supreme.justia.com/cases/federal/us/573/373/ [Accesat: 15.06.2025] 6.Payton v. New York, 445 U.S. 573 (1980) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/445/573/ [Accesat: 15.06.2025]
6. Steagald v. United States Steagald v. United States, 451 U.S. 204 (1981)https://supreme.justia.com/cases/federal/us/451/204/ [Accesat: 15.06.2025]
7. Brigham City v. Stuart Brigham City v. Stuart, 547 U.S. 398 (2006) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/547/398/[Accesat: 15.06.2025]
8. Coolidge v. New Hampshire Coolidge v. New Hampshire, 403U.S.443.(1971) https://supreme.justia.com/cases/federal/us/403/443/[Accesat:15.06.2025]

9. Vinci Construction și GTM Génie Civil et Services c.Franței 2 aprilie 2015, nr. 63629/10 și 60567/10), https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-153318[Accesat: 15.06.2025]
10. Durlești̦eanu c. Republicii Moldova (14 December 2021 nr. 25953/12) https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-214022, [Accesat: 15.06.2025]
11. Kruglov și alții c. Rusiei (4 februarie 2020 ,nr. 11264/04 și altele), https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-200719[Accesat: 15.06.2025]
12. Dvorski c.Croației [(MC), 20 octobre 2015 ,nr. 25703/11, https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-158282[Accesat: 15.06.2025]
13. Iordachi și alții c. Moldovei (nr. 25198/02, 10 februarie 2009, §44 https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-112676 [Accesat: 15.06.2025]
14. A se vedea:Svetova și alții c. Rusiei, 24 ianuarie 2023, nr. 54714/17, Par.41; Aleksanian c. Rusiei, 22 decembrie 2008, nr. 46468/06, Par.216; Kolesnichenko c. Rusiei, 9 aprilie 2009, nr. 19856/04, Par.33.

EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRII CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV ÎN ROMÂNIA

HISTORICAL EVOLUTION OF ADMINISTRATIVE LITIGATION REGULATION IN ROMANIA

CZU: 342.95:347.51(498) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.68**

Cristina-Ioana DRAGOMIR GALAN, drd. România
ORCID: 0009-0008-9436-3991
E-mail: gateau1986@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *To understand the current regulation of administrative litigation, it is necessary to research the historical evolution of the institution of administrative litigation. The regulation of administrative litigation in Romania has been influenced by the evolution of the rule of law, but also by international factors.The research methods used are the historical, logical, systemic and technical-legal method.*

Keywords*: administrative litigation, courts, injured person, material and moral damages.*

INTRODUCERE

Într-un stat de drept unde organele statului trebuie să își exercite atribuțiile în deplină legalitate, instanțele de contencios administrativ reprezintă gardianul drepturilor fundamentale în relaţia dintre autorităţile administraţiei publice şi cetăţeni.

Tudor Drăganu definea contenciosul administrativ ca reprezentând totalitatea mijloacelor juridice puse la dispoziția cetățenilor pentru a putea lupta în vederea restabilirii ordinii de drept, tulburată prin actele juridice și faptele materiale ale organelor administrației de stat, intervenite în aplicarea legilor și în funcționarea serviciilor publice [1, p. 168].

MATERIAL ȘI METODĂ

Complexitatea studiului efectuat a generat utilizarea unor metode diverse de cercetare. Pentru a realiza scopul propus, am utilizat diferite metode de cercetare științifică juridică, am aplicat metode corelative, precum logica, analiza și sinteza, inducția și deducția, recursul la unele principii și abordări, precum cele sistemice și istorice. Materialul utilizat s-a bazat pe o vastă bibliografie, cuprinzând doctrina autorilor români, monografii și articole de specialitate, legislația națională, toate acestea reprezentând suportul pentru analiza evoluției instituţiei contenciosului administrativ.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În România, sub aspectul evoluţiei, instituţia contenciosului administra-

tiv a cunoscut numeroase etape şi reglementări sub influența scenei politice internaționale.

Putem deosebi o primă etapă, legată de reformele legislative realizate de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, marcată de înființarea la 11 februarie 1864 a Consiliului de Stat, după model francez [2, p. 509]. Legea din 11 februarie 1864 (abrogată) introduce instituția contenciosului administrativ în România dând în competența Consiliului de Stat atribuții similare Consiliului de Stat din Franța [3]. Remarcăm din cuprinsul legii faptul că instituția nou creată era organ consultativ pe lângă Guvern, dependent de puterea executivă, fiind organul consultativ al domnului. Consiliul avea în componența sa un preşedinte - care era însuşi domnul - un vicepreședinte, secretar general, doi secretari, nouă membri consilieri şi nouă auditori. El avea în competența sa pregătirea proiectelor de legi pe care guvernul urma să le prezinte adunărilor, precum și a regulamentelor administrative. În afară de aceste atribuții consultative, Consiliul de Stat judeca acțiunile îndreptate de către particulari împotriva actelor ilegale ale administrației publice [4].

În ceea ce privește soluțiile pronunțate de Consiliul de Stat, reținem faptul că activitatea acestei instituții reprezenta doar un început de contencios administrativ deoarece prin hotărârile Consiliului de Stat nu se anulau acte administrative ilegale și nici nu se acordau despăgubiri, întrucât hotărârile sale erau considerate numai niște avize, hotărârea definitivă aparținând ministerului ce confirma avizul [5, p. 282]. Astfel, în cazul reparării prejudiciului prin actele autorităților, art. 33 prevedea că hotărârea Consiliului de Stat nu reprezintă o jurisdicție de ultim grad, particularii putând să se adreseze în continuare tribunalelor ordinare.

Deosebit de important, art. 52 din lege instituia și un contencios de interpretare, prevăzând că particularii puteau solicita direct Consiliului de Stat interpretarea unui decret, regulament sau ordonanțe. Legea prevedea și calea de atac împotriva hotărârilor pronunțate de Consiliul de Stat. Revizuirea se putea solicita în termen de 3 luni de la comunicarea hotărârii, pentru cazurile expres prevăzute în art. 34 din lege: a) când hotărârea era efectul unei erori de fapt, care rezulta din actele și documentele prezentate; b) când ulterior pronunțării hotărârii s-au descoperit documente noi care puteau să schimbe starea chestiunii; c) când prin hotărâre s-a dat mai mult decât s-a cerut; d) când hotărârea s-a dat cu încălcarea formelor cerute de legi și de regulamente. Această cale de atac preconiza calea extraordinară de atac a revizuirii prevăzute prin legislația actuală. Consiliul de Stat, după doi ani de activitate a fost desființat prin art. 131 al Constituției din 1866, iar prin legea specială din 9 iulie 1866, atribuţiile lui au fost repartizate instanţelor judecătoreşti şi organelor administrative.

Doctrina este unanimă în a considera că, ostilitatea legiuitorului constituant față de Consiliul de Stat s-a datorat dependenței acestei instituții de guvern, apreciindu-se că această instituție ,,se arătase prea dependentă de guvern și care mai mult încă ajutase pe acesta în politica sa dictatorială în intervalul 1864-1866, când Consiliul de Stat a înlocuit Parlamentul în elaborarea legilor” [6, p. 150].

A doua perioadă a contenciosului administrativ, cuprinsă între anii 1866-1905, se ,,caracterizează prin atribuirea contenciosului administrativ instanțelor judecătorești or-

dinare" [7 p. 335-337].Astfel, potrivit Legii pentru împărțirea atribuțiilor Consiliului de Stat din 12 iulie 1866, cauzele din competența Consiliului de Stat ca instanță superioară consiliilor județene sau comitetelor permanente au fost repartizate curților de apel, cu recurs în casație pentru lipsă de competență și exces de putere. Toate celelalte litigii erau repartizate pentru competentă soluționare celorlalte instanțe judecătorești [8 p. 191].

Această a doua perioadă a contenciosului administrativ român, cuprinsă între anii 1866-1905, este caracterizată de învestirea tribunalelor de drept comun, după modelul anglo-saxon, abandonându-se sistemul francez al Consiliului de Stat [2, p.509].

O a treia perioadă importantă este dată de consolidarea instituției contenciosului administrativ din România în strânsă legătură cu extinderea competențelor Curții de Casație, percepută ca „o consolidare a rolului său în cadrul puterii judecătorești, al statului și societății românești în ansamblul său" [9, p. 211].

Legea pentru reorganizarea Curții de Casație și Justiție din 1 iulie 1905 (abrogată) a acordat Secțiunii a III-a competența de a judeca recursurile în contra unor categorii de acte administrative, curtea fiind competentă asupra „regulamentelor și ordonanțelor făcute cu călcarea legii de puterea centrală, județeană, comunală sau de alte autorități publice, care s-ar viola un drept patrimonial sau refuzul acestor autorități de a rezolva o cerere relativă la un asemenea drept, cu excepția actelor de guvernământ"(art. 4 alin. 9 lit h din Lege). Curtea de Casație și Justiție avea competența și asupra actelor emise de prefect, primar și alte autorități publice, dacă prin respectivele acte s-ar viola un drept patrimonial. Legea din 1 iulie 1905 prevedea că obiectul acțiunii în justiție putea fi și refuzul autorității de a soluționa o cerere prin care s-ar vătăma un drept patrimonial.

Legea din 24 martie 1910 a scos din competența Secției a III-a cauzele din materia contenciosului administrativ, fiind redate în competența instanțelor de drept comun, fără a mai recunoaște acestora dreptul de a anula actele administrative [10].

Prin Legea Curţii de Casaţie din 25 martie 1910 (abrogată), sistemul contenciosului administrativ instituit prin Legea din 1905 a fost desfiinţat, cauzele fiind date în competența instanțelor de drept comun, în acest sens, art. 74 prevedea că „pricinile dintre particulari şi stat, judeţe şi comune sau alte autorităţi publice, pentru vătămarea drepturilor particularilor din actele administrative de autoritate, venite înaintea instanţelor judecătoreşti, conform principiilor generale ale dreptului, se vor judeca de urgentă şi cu precădere asupra tuturor celorlalte afaceri". Prin această lege se recunoaște expres celeritatea soluționării cauzelor în materia contenciosului administrativ.

Cu privire la această modificare de competență, doctrina arată că, „deși contenciosul din 1905 fusese desființat, totuși ideea lui de bază își făcuse drum în conștiința generală juridică, care nu se mai putea împăca cu un contencios redus și limitat, ca în sistemul anterior legii din 1905" [6, p.93].

Această situație a rezistat aproape doi ani de zile, deoarece prin Legea din 16 februarie1912 cauzele de contencios administrativ au revenit în competența Secției a III-a a Curții de Casație și Justiție. Doctrina interbelică a apreciat momentul legislativ în sensul în care Curtea de Casație și Justiție a devenit „un organ jurisdicțional în materie de

contencios administrativ cu o competență multiplă și generală, un adevărat judecător de drept comun în materie de acte administrative de autoritate" [6, p.94].

Doctrina a apreciat că Legea din anul 1912 a introdus noțiunea de act administrativ de autoritate și a reglementat conținutul actelor de guvernământ, acte ce nu făceau obiectul controlului instanțelor de contencios administrativ [11, p.465].

Prin adoptarea Constituției de la 1923 (abrogată)[12] contenciosul administrativ a devenit o instituție de ordin constituțional. Constituția din anul 1923 stabilea că nu se pot înființa autorități speciale cu atribuții de contencios administrativ, art. 107 prevăzând expres „Contenciosul administrativ este în căderea puterii judecătorești, potrivit legii speciale". La același articol legiuitorul constituant stabilea competența instanțelor de contencios administrativ de a analiza actele de autoritate și actele de gestiune emise „cu călcarea legilor și a regulamentelor, fie prin rea voință a autorităților administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept".

Contenciosul reglementat prin Constituția din 1923 era un contencios de plină jurisdicție deoarece recunoștea pentru persoana vătămată dreptul de a solicita nu numai anularea actului, ci și acordarea de despăgubiri și recunoașterea dreptului subiectiv. Astfel, potrivit art. 107 din Constituție,, Organele puterii judiciare judecă dacă actul este ilegal, îl pot anula sau pot pronunța daune civile până la data restabilirii dreptului vătămat, având și căderea de a judeca și cererea de despăgubire, fie contra autorității administrative chemate în judecată, fie contra funcționarului vinovat".

În aplicarea prevederilor constituționale, legiuitorul a emis o nouă lege specială pentru contenciosul administrativ în 23 decembrie 1925. Scopul declarat al acestei reglementări l-a reprezentat „dezvoltarea principiilor din Constituție în ceea ce privește responsabilitatea organelor puterii publice în caz de nesocotire a legalității prin abuz de autoritate, proclamând dreptul celui vătămat, nu numai de a cere desființarea abuzului prin anulare, dar și despăgubiri pentru daunele încercate, recunoscând competența puterii judecătorești pentru a statua în aceste chestiuni" [8, p. 194].

Art. 1 din Legea pentru contenciosul administrativ din 1925 reglementa dreptul persoanei vătămate printr-un act administrativ de autoritate emis cu încălcarea legilor şi a regulamentelor, sau prin reaua voinţă a autorităţilor administrative de a rezolva cererea privitoare la un drept. Legea pentru contenciosul administrativ din 23 decembrie 1925 „a investit curțile de apel din circumscripția în care domiciliază reclamantul cu competența de a judeca cererile de contencios administrativ, iar hotărârile pronunțate erau supuse recursului fostei CCJ, astfel încât contenciosul reglementat în 1925 era unul subiectiv și de plină jurisdicție" [13, p.30].

Legea prevedea și necesitatea plângerii prealabile, stabilind și regulile de procedură pentru judecarea acțiunilor în contencios administrativ, fiind obligatorie citarea reclamantului şi a autorității publice pârâte. Pârâtul consiliul judeţean sau orice delegaţie judeţeană era citat prin prefect, iar consiliile comunale, urbane sau rurale erau citate prin primar.

În ceea ce privește soluțiile pronunțate , în cazul în care constata actul ilegal, curtea de apel avea competența de a anula actul administrativ și de a obliga la despăgubiri

autoritatea administrativă pârâtă sau funcţionarul vinovat. Observăm că ,,Legea pentru contenciosul administrativ din 1925 a consolidat dreptul persoanei vătămate de a solicita instanței de contencios administrativ obligarea autorității publice la acoperirea prejudiciului produs prin actul administrativ ilegal" [8, p. 196], această reglementare fiind considerată de instanțele judecătorești ca fiind compatibilă cu dispozițiile dreptului comun întemeiate pe art. 998 C.civil.

Concluzionăm că reglementarea contenciosului administrativ prin Legea din 1925 este una de o importanță deosebită pentru istoria contenciosului administrativ din România, fiind instituit un contencios de plină jurisdicţie, ce se caracterizează prin aceea că, instanţa de contencios administrativ soluţionând cererea persoanei vătămate printr-un act administrativ tipic ilegal sau prin refuzul autorităţilor publice de a-i soluționa cererea privitoare la un drept prevăzut de lege, putea anula actul administrativ ilegal, putea obliga autoritatea publică la soluționarea cererii şi putea acorda despăgubiri pentru prejudiciul produs prin actul administrativ ilegal sau prin refuzul administrației. Doamna profesor Verginia Vedinaș arăta că ,,perioada interbelică a fost dominată de adoptarea Constituției de la 1923, considerată de majoritatea autorilor ca fiind cea mai democratică Constituție a României" [14, p. 33].

Deși Constituţia din 1923 şi cea din 1938 au impus principiul după care contenciosul administrativ este dat în competenţa instanţelor judecătoreşti, au fost menţinute şi înființate instanţe jurisdicţionale administrative, competente să verifice legalitatea unor categorii de acte emise de autorități publice locale.

Prin Constituția Republicii Populare Române din 1948 (abrogată) se prevedea că organul suprem al puterii de Stat a Republicii Populare Române este Marea Adunare Națională a R. P. R.(Art. 37.) Pornind de la principiul unicității puterii de stat și de la subordonarea organelor administrației de stat Marii Adunări Naționale prevăzut de noua Constituție, prin Decretul nr. 128 din 9 iulie 1948 a fost abrogată atât Legea pentru contenciosul administrativ din 1925, cât şi Legea pentru organizarea curţilor administrative din 1939. „După 1948, instanţele judecătoreşti de drept comun au rămas cu dreptul de a controla legalitatea actelor administrative pe calea acţiunii directe numai în mod excepţional, în cazul expres prevăzut de lege" [2, p.513]. Doctrina a arătat despre perioada cuprinsă între anii 1965-1990 faptul că fiind un stat totalitar, „instituţia contenciosului administrativ a avut, în realitate, un rol pur propagandistic, fiind pur formală, fără relevanţă în apărarea drepturilor cetăţenilor şi contracararea abuzurilor autorităţilor administrative" [2, p.514].

După prăbuşirea regimului comunist a fost adoptată Legea contenciosului administrativ nr. 29 din 7 noiembrie 1990 (abrogată)[15] ce a reglementat instituția contenciosului administrativ drept un mijloc efectiv de control al legalităţii activităţii organelor administraţiei.

Prin Legea nr. 29/1990 s-a reglementat controlul direct pe calea acțiunii judiciare, atât asupra actului administrativ propriu-zis, cât și asupra actului administrativ asimilat reprezentat de refuzul nejustificat și de tăcerea administrației. Legea nr. 29/1990 instituia

un contencios de plină jurisdicție întrucât instanța de judecată putea pronunța următoarele soluții: să anuleze, în tot sau în parte, actul administrativ, să oblige autoritatea publică să emită un act administrativ, un certificat, o adeverință sau orice alt înscris, să acorde daune materiale și morale.

Legea a instituit caracterul obligatoriu al procedurii administrative prealabile. Din interpretarea art. 5 din Legea nr. 29/1990 rezultă că procedura administrativă prealabilă putea îmbrăca forma recursului grațios și a celui administrativ ierarhic [16, p. 76].

Termenul limită pentru introducerea acțiunii la instanța de contencios administrativ era de un an de la data comunicării actului administrativ a cărui anulare se cere. Competența instanței de contencios administrativ era prevăzută de art. 6 din lege, respectiv tribunalul județean sau al municipiului București în a cărui raza teritorială își are domiciliul reclamantul. Calea de atac împotriva sentinței tribunalului era recursul la Curtea Supremă de Justiție în termen de 15 zile de la comunicare. Recursul era suspensiv de executare (art. 14).

Actuala lege a contenciosului administrativ, Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004 [17] a abrogat Legea nr. 29/1990 . Noua lege a contenciosului administrativ a adus o serie de soluții problemelor de practică apărute în baza Legii nr. 29/1990. Pentru claritatea exprimării, noua lege oferă definițiile multor termeni specifici în materia controlului de legalitate asupra actelor administrative, prevede o sferă mai restrânsă a actelor administrative exceptate de la controlul instanței de contencios administrativ și o reglementare mai amplă în ceea ce privește instituția suspendării executării actului administrativ. Actuala lege a contenciosului administrativ reglementează atât contenciosul obiectiv, cât și contenciosul subiectiv, fiind extinsă sfera autorităților publice care pot introduce acțiuni în instanța de contencios administrativ.

Evoluția contenciosului administrativ a fost în strânsă legătură și cu aderarea statului român la Uniunea Europeană, pe lângă motivele de revizuire reglementate de Codul de procedură civilă, Legea nr. 554/2004 a introdus ca motiv de revizuire, pronunțarea hotărârilor rămase definitive prin încălcarea principiului priorității dreptului Uniunii Europene, reglementat la art. 148 alin. (2) coroborat cu art. 20 alin. (2) din Constituția României, republicată.

CONCLUZII

Controlul exercitat de instanțele de contencios administrativ constituie o garanție și o protecție împotriva eventualelor abuzuri în cadrul activității autorităților publice. Contenciosul administrativ este indisolubil legat de statul de drept, fiind o modalitate de exercitare a controlului judecătoresc asupra activității autorităților publice. Contenciosul administrativ din România a parcurs mai multe etape , legislația consacrând inițial sistemul francez, apoi pe cel anglo-saxon, cu anumite specificități ce au ținut de contextul istoric. Forma actuală a instituției contenciosului administrativ este consecința evoluției statului de drept în România, inclusiv a integrării României în Uniunea Europeană.

REFERINȚE:

1. DRĂGANU T. *Introducere în Teoria și practica statului de drept*, Cluj-Napoca, 1992 Ed. Dacia, p. 221
2. IORGOVAN A. *Tratat de drept administrativ* vol. II, ediția 4, București, 2005, Ed. All Beck, p. 509 ISBN 973-655-729-4 p.699
3. Legea nr. 167/1864 pentru înființarea unui consiliu de stat Disponibil: https://lege5.ro/Gratuit/heztqmzr/legea-nr-167-1864-pentru-infiintiarea-unui-consiliu-de-statu?pid=43414643[Accesat: 12.05.2025].
4. Direcția Arhivelor Centrale https://arhivelenationale.ro/site/download/inventare/Consiliul-de-Stat.-1864-1866.-Inv.-871.pdf [Accesat: 12.05.2025].
5. PRISĂCARU V. *Tratat de drept administrativ român* București 1993 Ed. Lumina Lex ISBN: 973-96296-7-9 p.543
6. RARINCESCU C.G. *Contenciosul administrativ român* București 1936, Ed. Universală Alcalay , p. 435
7. TRĂILESCU A., *Drept administrativ* București 2005 Ed. All Beck, ISBN/ISSN: 978-606-18-1021-5
8. MÂȚĂ DC *Drept administrativ*, vol. II București 2021 Ed. Universul Juridic p. 191 ISBN 978-606-39-0757-9 327p
9. DUȚU M, *Istoria Înaltei Curți de Casație și Justiție a României*, Bucuresti 2012 Ed. Universul Juridic ISBN:978-973-1277-127 p.508
10. Înalta Curte de Casație si Justiție a României Disponibil: https://www.iccj.ro/despre-institutie/istoricul-iccj/inalta-curte-de-casatie-si-justitie-a-romaniei/ [Accesat: 12.05.2025].
11. HAMANGIU C, HUTSCHNEKER R., IULIU G *Recursul în casație și contenciosul administrativ. Comentariul legilor Curții de Casație și a Contenciosului administrativ după doctrină și jurisprudență*, București 1930 Ed. Națională S. Ciornei, p. 1071
12. CONSTITUŢIA României din 1923 Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1517 [Accesat: 14.05.2025].
13. GRIGORAȘ T, *Controlul judiciar asupra administrației publice. Contenciosul administrativ* în IRDO nr. 1/2013,p.30
14. VEDINAȘ V., *Dreptul administrativ român la cumpăna dintre milenii, veacuri și regimuri politice* RDP nr. 4/2022 p. 33
15. Legea contenciosului administrativ nr. 29 din 7 noiembrie 1990 publicată în MONITORUL OFICIAL nr. 122 din 8 noiembrie 1990 Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/793 [Accesat: 01.06.2025].
16. VEDINAȘ V., *Introducere în dreptul contenciosului administrativ*, București 1999, Ed. Fundația România de mâine, ISBN 973-582-146-X p. 140
17. Legea nr. 554 din 2 decembrie 2004 Disponibil: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/57426 [Accesat: 01.06.2025].

MEDIEREA OBLIGATORIE ÎN CAUZELE CIVILE: MIJLOC DE EFICIENTIZARE SAU LIMITARE A ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE?

MANDATORY MEDIATION IN CIVIL CASES: A MEANS OF IMPROVING EFFICIENCY OR LIMITING FREE ACCESS TO JUSTICE?

CZU: 347.965.42:347.91/.95 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.69**

Dumitru DUMITRAȘCU
ORCID: 0000-0002-6430-1342
E-mail: dumitrascu.dum@gmail.com
Universitatea de Stat „Alecu Russo" din Bălți, Republica Moldova

Summary. *This article examines the relationship between relieving courts of civil cases and ensuring free access to justice as a fundamental right. The objectives are to evaluate the key impact of mandatory mediation on case management, court efficiency, and litigants' guarantees. Employing a mixed-methods approach, the study empirically combines doctrinal analysis of legislative texts and comparative jurisprudential review. Researches indicate that mandatory pre-trial mediation significantly reduces court backlog, shortens dispute resolution timelines, and lowers litigation costs. The Ministry of Justice's draft law on mediation and mediator status, approved by the Government, extends mandatory mediation to civil, family, and labor disputes, transforming mediation from an alternative into a strategic necessity. Systemic reform promises simpler, faster, more affordable dispute resolution, reinforcing judicial efficiency and the right to accessible justice.*

Keywords: *civil proceedings, free access to justice, mediation, preliminary proceedings, right to action.*

INTRODUCERE

În contextul supraîncărcării judecătorilor și instanțelor de judecată, generate de creșterea numărului și a complexității litigiilor, legiuitorul caută soluții pentru degrevarea sistemului judecătoresc. În mod tradițional, medierea a fost prezentată ca un mecanism alternativ, voluntar, de rezolvare amiabilă a disputelor [1, p. 31]; însă un recent proiect legislativ o definește ca pe o „reformă profundă" care transformă procedura – medierea nu mai este văzută doar ca o opțiune facultativă, ci ca o „necesitate strategică" în mecanismul de justiție [2]. Astfel, pe agenda reformelor procedurale apare medierea obligatorie ca un instrument menit să îmbunătățească eficiența întregului sistem judiciar, concomitent cu alte măsuri de stimulare a soluțiilor extrajudiciare.

La 18 iunie 2025, Ministerul Justiției a anunțat aprobarea de către Guvern a unui nou proiect de lege privind medierea și statutul mediatorului [2]. Acest proiect prevede că, înainte de a se depune acțiunea în instanța de judecată, părțile implicate în unele litigii civile, de familie și de muncă trebuie să participe obligatoriu la cel puțin o ședință de

mediere. Prima ședință are caracter informativ, participanții află avantajele medierii și apoi decid dacă continuă pe calea amiabilă sau sesizează direct instanța de judecată. Totodată, proiectul de lege instituie și stimulente practice: de exemplu, părțile care recurg la mediere chiar și fără a ajunge la un acord beneficiază de reduceri a taxei de stat pentru sesizarea instanței judecătorești.

Autoritățile susțin că, prin acest mecanism, se urmărește eficientizarea soluționării litigiilor minore, astfel încât acestea să fie rezolvate în afara sălilor de judecată. În viziunea oficială, măsura ar urma să diminueze semnificativ numărul de dosare din instanțe, scăzând costurile suportate de cetățeni și de stat, și să permită judecătorilor să se concentreze pe cauzele complexe. În acord cu aceste raționamente, un studiu de specialitate remarca că [1, p. 31] scopul noii legi este „să îmbunătățească eficiența activității mediatorilor" și să trezească dorința părților de a apela la mediere, reducând astfel din volumul de muncă al judecătorilor. În esență, introducerea medierii obligatorii vizează ca soluțiile amiabile să devină mai accesibile și mai rapide – oferind părților o alternativă mai ieftină la procesul judiciar – în timp ce instanțele își pot canaliza resursele către cauze mai complicate.

Pe de altă parte, trecerea la mediere obligatorie ridică întrebări serioase privind compatibilitatea cu principiul constituțional al accesului liber la justiție. Criticii avertizează că impunerea unui pas procedural suplimentar ar putea complica efectiv accesul la instanță: experiențe anterioare indicau că obligarea părților la o ședință informativă prealabilă în România [3], fără asigurarea medierii efective, a „încurcat mai mult accesul la justiție" și a fost ulterior anulată ca neconstituțională. În opoziție, alți autori subliniază că, prin includerea unor garanții procedurale (de exemplu, finanțarea de către stat a primelor ore de mediere și stabilirea unor termene limită stricte), obligativitatea medierii nu trebuie să constituie un obstacol real la adresa accesului efectiv la instanță [4, p. 101-102].

În ansamblu, această reformă procedurală marchează o schimbare de anvergură: medierea – odinioară un mecanism voluntar și alternativ de soluționare a litigiilor – este repoziționată ca un instrument procedural prealabil necesar. Prin urmare, introducerea medierii obligatorii generează dezbateri privind echilibrul între eficiența judiciară și garanțiile accesului liber la justiție, punând în discuție modul în care pot coexista cele două principii în cadrul procesului civil.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Principiul accesului liber la justiție presupune faptul că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime (art. 20 din Constituția Republicii Moldova [5], art. 5 alin. (1) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova [6]). Prin această prismă, accesul la justiție are semnificația unui principiu constituțional, prin intermediul căruia se garantează exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [7, p. 28].

Dreptul de acces la justiție prezintă două caractere de bază [8, p. 101]: caracterul efectiv și caracterul neabsolut. Observăm că accesul la justiție nu este un drept absolut, respectiv acesta poate suferi anumite limitări sau condiționări. Astfel, potrivit practicii CtEDO, statele sunt autorizate să reglementeze anumite condiții pentru intentarea procesului, cum ar fi: termene de prescripție, ordine prealabilă, taxe de stat, etc. Cu alte cuvinte, dreptul de acces la justiție nu poate fi un drept absolut, ci unul care poate implica limitări, inclusiv de ordin procedural, cât timp acestea sunt rezonabile și proporționale cu scopul urmărit.

Tot în această direcție s-a pronunțat și Curtea Constituțională, așadar Curtea a constatat că prin instituirea procedurii prealabile de soluționare a litigiilor nu se urmărește restrângerea accesului liber la justiție, de care, în mod evident, cel interesat beneficiază în condițiile legii, ci exclusiv instaurarea unui climat de ordine, indispensabil, în vederea exercitării dreptului constituțional statuat de art. 20 din Constituție, prevenindu-se, astfel, abuzurile și asigurându-se protecția drepturilor și intereselor legitime ale celorlalte părți [9]. Deci, accesul liber la justiție poate cunoaște unele limitări, singura condiție este ca limitarea acestui drept să urmărească un scop legitim și să existe o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit.

Prin urmare, urmărind scopul degrevării instanțelor judecătorești legiuitorul a prevăzut, în proiectul Legii privind medierea și statutul mediatorului [10] (în continuare – proiectul Legii privind medierea), instituirea medierii obligatorii, până la adresarea în instanța de judecată, pentru litigiile civile, de familie și de muncă. Respectiv, potrivit art. 44 alin. (3) din proiectul Legii privind medierea, părțile trebuie să realizeze cel puțin o ședință de mediere, până la adresarea în instanța de judecată pentru unele categorii de litigii civile, de familie și de muncă.

În litigiile civile, medierea va fi obligatorie pentru litigii ale căror valoare nu depășește 50 de salarii medii pe economie stabilit prin hotărâre de Guvern pentru anul în curs, fără a se lua în considerare dobânzile, penalitățile, cheltuielile de judecată, care se referă la: încasarea datoriilor; repararea prejudiciilor, inclusiv a celor cauzate prin contravenții și infracțiuni; partajarea proprietății; răspândirea informațiilor false și defăimătoare; executarea contractelor de împrumut, donație, arendă, locațiune, bancare, de leasing și de asigurare; procedura de insolvabilitate. Însă, medierea nu este obligatorie în aceste categorii de litigii în care autoritatea publică are calitate de reclamant sau pârât.

Referitor la categorii de litigii civile pentru care va fi obligatorie medierea, apar unele întrebări la cauzele privind răspândirea informațiilor false și defăimătoare. Or, în cazul lor, art. 14-17 din Legea cu privire la libertatea de exprimare [11] instituie deja o procedură prealabilă de soluționare a litigiului. Suplimentar, art. 17 din Legea nr. 64/2010, prevede termenul de adresare în instanța de judecată, care este de 30 de zile de la data primirii răspunsului la cererea prealabilă sau de la data expirării termenului pentru examinarea cererii prealabile. Mai mult, acest termen este unul de prescripție.

Este adevărat că art. 45 din proiectul Legii privind medierea stabilește că inițierea medierii suspendă termenele de prescripție pentru părți pe durata acesteia în condițiile

legislației procesuale. Reiese că, în versiunea actuală, în cazul litigiilor privind răspândirea informațiilor false și defăimătoare, reclamantul va fi obligat mai întâi să depună o cerere prealabilă autorului informației și/sau persoanei juridice care a răspândit-o, apoi, dacă litigiul nu va fi soluționat, să recurgă la mediere obligatorie. Ca în final, să depună cererea de chemare în judecată la instanța judecătorească competentă, fiind atent ca să nu depășească termenul de prescripție în această categorie de cauze.

Așadar, în litigiile privind răspândirea informațiilor false și defăimătoare s-ar crea o procedură prealabilă dublă adresării instanței judecătorești: cererea prealabilă și medierea obligatorie. Considerăm că acest procedeu ar fi o condiționare exagerată a accesului la justiție. Astfel, dacă cererea prealabilă nu a avut vreo finalitate în soluționarea amiabilă a litigiului, atunci mai puțin probabil ca medierea obligatorie să aibă rezultatul scontat. Prin urmare, considerăm că legiuitorul ar trebuie să intervină în această direcție: fie prin desființarea necesității depunerii cererii prealabile, fie prin eliminarea medierii obligatorii în această categorie de litigii.

În ceea ce privește litigiile de familie, părțile se vor putea adresa în instanța de judecată doar după participarea la cel puțin o ședință de mediere, în vederea soluționării litigiilor ce rezultă din conflictele dintre soți, foști soți, alți membri de familie sau concubini, privind exercitarea drepturilor și obligațiilor părintești, stabilirea domiciliului copiilor, întreținerea copiilor și a altor membri ai familiei, inclusiv inapți de muncă, precum și orice alte neînțelegeri dintre aceștia, cu excepția litigiilor aferente cazurilor de desfacere a căsătoriei (art. 56 alin. (1) din proiectul Legii privind medierea). Litigiile aferente cazurilor de violență în familie nu pot fi soluționate prin mediere.

Dificultate apare la interpretarea următoarei sintagmei din norma citată: „cu excepția litigiilor aferente cazurilor de desfacere a căsătoriei". Ce are în vedere aici legiuitorul? Intuim că în această situație sunt aplicabile prevederile art. 38 alin. (2) din Codul familiei [12], unde legiuitorul ne arată ce categorii de litigii pot fi soluționate concomitent cu desfacerea căsătoriei (partajarea proprietății comune în devălmășie, încasarea pensiei de întreținere pentru copiii minori și/sau celălalt soț, stabilirea domiciliului copilului minor). Credem că aceste litigii, dacă apar în procesul desfacerii căsătoriei, nu trebuie să facă obiectul medierii înaintea adresării instanței judecătorești.

În fine, conform art. 57 din proiectul Legii privind medierea, în cazul litigiilor de muncă, este necesară parcurgerea unei ședințe de mediere pentru următoarele categorii de dispute:

a) litigiile individuale de muncă ce țin de restabilirea la locul de muncă, garanțiile salariale și despăgubirile rezultate din lipsa forțată de la locul de muncă, neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de către una dintre părțile contractului individual de muncă;

b) litigiile individuale de muncă privind încheierea, executarea, modificarea, suspendarea, încetarea și nulitatea contractului individual de muncă;

c) conflictele colective de muncă, în cazul în care părțile conflictului nu au ajuns la o înțelegere sau nu sunt de acord cu decizia comisiei de conciliere.

În cadrul litigiilor de muncă observăm o situație asemănătoare cu litigiile privind răspândirea informațiilor false și defăimătoare, anume în cazul conflictelor colective de muncă. Or, în această categorie de cauze, conform art. 357-360 din Codul muncii [13], este obligatorie parcurgerea procedurii de conciliere, care presupune constituirea Comisiei de conciliere. Respectiv, vom avea o dublare a procedurii extrajudiciare de soluționare a litigiului.

În acest context, învederăm prevederile pct. 7 din Recomandarea nr. (2002)10 a Comitetului Miniștrilor către Statele Membre [14], potrivit căruia prin reglementarea medierii, statele ar trebui să supravegheze a se evita (I) întârzierile inutile și (II) recurgerea la mediere ca o tactică de întârziere. Dar în cazul litigiilor privind răspândirea informațiilor false și defăimătoare și conflictelor colective de muncă, dublarea procedurilor prealabile ar duce la această întârziere în adresarea instanței judecătorești.

Pentru categoriile de litigii analizate *supra*, medierea se inițiază până la adresarea în instanța de judecată. Dacă urmare a medierii nu a fost încheiată tranzacția de mediere sau dacă a avut loc o soluționare parțială a litigiului, părțile se pot adresa în instanța de judecată făcând dovada realizării cel puțin a unei ședințe de mediere, sub sancțiunea restituirii cererii de chemare în judecată în conformitate cu art. 170, alin. (1) lit a) CPC.

Așadar, procesul de mediere începe la data semnării contractului de mediere. Dacă partea nu a acceptat notificarea mediatorului de a se prezenta la prima ședință de mediere sau a refuzat participarea la mediere, procesul de mediere se consideră neînceput. Conform art. 47 alin. (10) din proiectul Legii privind medierea, medierea nu se consideră inițiată, dacă după întreprinderea tuturor măsurilor de notificare, inclusiv cu implicarea părții, mediatorul este în imposibilitate de a desfășura ședința. În acest caz, prevederile referitoare la restituirea cererii de chemare în judecată nu se aplică, dacă partea vizată prezintă actul eliberat de mediator cu privire la imposibilitatea desfășurării ședinței de mediere.

Deci, la adresarea în instanța de judecată, reclamantul va anexa în mod obligatoriu dovada parcurgerii la mediere (tranzacția de mediere privind soluționarea parțială a pretențiilor; procesul-verbal de încetare a procesului de mediere fără încheierea tranzacției de mediere; actul ce confirmă că a avut loc adresarea la mediator, dar prima ședință nu a avut loc). În caz contrar, judecătorul va restitui cererea de chemare în judecată printr-o încheiere motivată, potrivit art. 170 alin. (1) lit. a) CPC.

Realizarea ședinței de mediere, până la adresarea în instanța de judecată, nu este gratuită, mediatorul fiind remunerat pentru ședința de mediere. Remunerarea lui, în acest caz, constituie 10% din salariul minim pe țară. Suma respectivă se achită de partea care se adresează mediatorului sau, după caz, instanței de judecată și constituie cheltuieli de judecată, dacă părțile n-au soluționat litigiul prin mediere (art. 21 alin. (5) din proiectul Legii privind medierea). Având în vedere faptul că suma dată constituie cheltuieli de judecată, ele vor fi repartizate între părți potrivit art. 94 CPC, dacă părțile n-au soluționat litigiul prin mediere. Cu părere de rău, proiectul Legii privind medi-

erea nu prevede posibilitatea scutirii de la plata remunerării mediatorului. Însă, art. 36^1-36^2 din Legea nr. 198/2007 [15], reglementează posibilitatea acordării medierii garantate de stat.

Un alt aspect la care dorim să atragem atenția este că în calitate de mediator poate fi doar o persoană licențiată conform prevederilor legale. Respectiv, calitatea de mediator se dobândește dacă persoana întrunește condițiile legale și susține examenul de calificare în profesia de mediator. Provocarea pe care o sesizăm aici este faptul că, la data elaborării prezentului articol, din informația din Registrul de stat al mediatorilor [16] am observat că nu în fiecare raion avem cel puțin un mediator autorizat.

CONCLUZII

Medierea reprezintă un instrument de soluționare amiabilă a litigiilor, însă considerăm că introducerea medierii obligatorii trebuie făcută cu precauție, treptat și numai după consultări ample cu profesioniștii din domeniu, societatea civilă, mediul de afaceri și cu toți cei cointeresați. În context european, Curtea de Justiție a UE a confirmat recent că statele pot impune medierea, evidențiind rolul esențial al medierii în degrevarea instanțelor judecătorești [17]. Totuși, experiența altor state arată că o astfel de măsură riscă să rămână formalistă dacă nu rezolvă un număr minim de cauze; un comentator menționează, de pildă, pragul de ~3% cazuri care ar trebui soluționate amiabil pentru ca medierea obligatorie să fie eficientă. Din acest considerent, reiterăm necesitatea ca implementarea medierii obligatorii să fie precedată de o dezbatere largă cu toți actorii implicați.

În primul rând, legiuitorul trebuie să evite suprapunerea noii proceduri de mediere obligatorii cu alte etape prealabile existente. În același timp, trebuie consolidată rețeaua mediatorilor: în Moldova activează un număr mic de mediatori autorizați și activi, un efectiv clar insuficient pentru susținerea unei scheme obligatorii la scară largă.

În plus, legislația ar trebui să prevadă clar excepțiile de la obligativitate (litigii urgente, cauze de mică valoare etc.), pentru a evita orice incertitudine procedurală. Nu în ultimul rând, este necesară introducerea unor forme concrete de sprijin financiar pentru părți vulnerabile, care nu ar putea achita remunerarea mediatorului pentru realizarea unei ședințe de mediere, întrucât sprijinul financiar al statului determină creșterea semnificativă a numărului litigiilor soluționate prin mediere. Așadar, rămâne de văzut dacă această reformă va conduce la rezultatul scontat – degrevarea instanțelor judecătorești de un număr semnificativ de cauze civile.

REFERINȚE:

1. CUPCEA, V. CERNOLEV, O. *Medierea judiciară obligatorie – un eșec în Republica Moldova*. În: Revista Institutului Național al Justiției nr. 3(62)/2022. ISSN 1857-2405.

2. *Medierea va fi obligatorie pentru unele litigii civile, de familie și de muncă*. Disponibil: https://www.justice.gov.md/ro/content/medierea-va-fi-obligatorie-pentru-unele-litigii-civile-de-familie-si-de-munca#:~:text=18%20iunie%202025%2C%20Chi%C8%99in%C4%83u%20%E2%80%93,conflictelor%2C%20ci%20ca%20o%20necesitate [Accesat: 26.06.2025].
3. DORIN, I. *De ce medierea nu poate salva sistemul judiciar – argumente împotriva medierii obligatorii.* Disponibil: https://www.avocatu.ro/de-ce-medierea-nu-poate-salva-sistemul-judiciar-din-romania/#:~:text=sub%201,randamentul%20scontat%20de%20ini%C8%9Biatorii%20legii [Accesat: 26.06.2025].
4. *Oportunitatea instituirii obligativității examinării unor categorii de litigii în procedura medierii până la etapa adresării în instanța de judecată. Studiu comparat de bune practici.* Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/studiu_oportunitatea_instituirii_obligativitatii_examinarii_unor_categorii_de_litigii_in_procedura_medierii_pana_la_etapa_adresarii_in_instanta_de_judecata.pdf#:~:text=Chiar%20dacă%20la%20început%20au,ale%20medierilor%20obligatorii%2C%20iar%20durata [Accesat: 26.06.2025].
5. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 466 din 13.11.2024.
6. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 285-294 din 03.08.2018.
7. BÂCU, I. *Liberul acces la justiție – premisă a procesului echitabil*. În: Legea și viața nr. 7/2017, ISSN 1810-309X.
8. BELEI, E., et. al. *Drept procesual civil. Partea generală.* Chișinău: S. n. (Lexon-Prim), 2024, 555 p. ISBN 978-9975-173-07-0.
9. Hotărârea Curții Constituționale pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012), nr. 14 din 15.11.2012. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 248-251 din 07.12.2012.
10. Proiectul Legii privind medierea și statutul mediatorului. Disponibil: https://gov.md/sites/default/files/media/documents/sedinte-de-guvern/2025-06/NU-524-MJ-2025.pdf [Accesat: 27.06.2025].
11. Legea cu privire la libertatea de exprimare, nr. 64 din 23.04.2010. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 117-118 din 09.07.2010.
12. Codul familiei al Republicii Moldova, nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48 din 26.04.2001.
13. Codul muncii al Republicii Moldova, nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 159-162 din 29.07.2003.
14. Recomandarea nr. (2002)10 a Comitetului Miniștrilor către Statele Mem-

bre privind medierea în materie civilă. Disponibil: https://search.coe.int/cm?i=09000016805b0d1c [Accesat: 26.06.2025].
15. Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, nr. 198 din 26.07.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 157-160 din 05.10.2007.
16. Registrul de stat al mediatorilor, actualizat la data de 26.06.2025. Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/informatii_din_rsm_26.06.2025.pdf [Accesat: 27.06.2025].
17. Order of the Court (Seventh Chamber) of 3 September 2024. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62023CO0658 [Accesat: 27.06.2025].

PARTICULARITĂȚILE INTERACȚIUNII ÎNTRE APĂRĂTOR ȘI ÎNVINUIT LA ÎNCHEIEREA ACORDULUI DE RECUNOAȘTERE A VINOVĂȚIEI

THE PARTICULARITIES OF THE INTERACTION BETWEEN THE DEFENDER AND THE DEFENDANT IN THE PLEA AGREEMENT

CZU: 343.222:343.12/.13 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.70**

Artiom ENI
ORCID: 0000-0003-1775-5074
E-mail: artiomeni@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Throughout the independence of the Republic of Moldova, the judicial bodies are faced with an enormous number of criminal cases, which have to be solved with a minimum of material and personnel resources. In addition to the heavy workload, judicial bodies are faced in the process of their work with constant pressure from the state and public opinion, namely the effective fight against crime, while at the same time being obliged to comply with certain justified but rigid requirements of ensuring a fair trial. Under these circumstances, the need to modernize the criminal justice process was felt, as the old models of criminal procedure were no longer able to cope with the phenomena they were intended to control. There was an increase in the number of criminal acts, the number of offenders and the number of crimes to be investigated and solved with too few resources. As a result, there has been a continuous movement towards convergence of legal systems by borrowing from each other those legal institutions and practices that were intended to remedy the existing situation. The impact of the plea agreement procedure reflects on the defendant, therefore the status of the defense in this procedure is an important element, where the use of procedural rights ensures the fairness of this procedure*

Keywords: *plea agreement, defender, acused.*

INTRODUCERE

În cadrul încheierii acordului de recunoaştere a vinovăţiei, partea apărării este reprezentată de învinuit şi apărător. Codul de procedură penală al Republicii Moldova în art. 66 alin. (2) pct. 10) stabileşte că învinuitul are dreptul să recunoască învinuirea ce li se aduce şi să încheie un acord de recunoaştere a vinovăţiei. Învinuitul minor, de asemenea poate încheia acordul de recunoaştere a vinovăţiei, Codul de procedură penală nu stabileşte restricţii în acest sens. Potrivit art. 66 CPP, drepturile învinuitului minor se exercită şi de reprezentantul lui legal, acesta din urmă, potrivit alin. (2) pct. 11) din acelaşi articol, are dreptul să accepte o procedură specială de urmărire penală şi de judecare a cauzei, în condiţiile prevăzute de Codul de procedură penală, în cazul recunoaşterii vinovăţiei.

Conform pct. 13 al Hotărîrii Plenului Curţii Supreme de Justiţie din 24.12.2010 „Privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaştere a vinovăţiei" la încheierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei cu persoana minoră, aceasta trebuie să fie asistată de reprezentantul său legal, recunoscut în această calitate în modul prevăzut de lege, precum şi de pedagog sau, după caz, de psiholog, care vor semna pe fiecare pagină a acordului şi declaraţia făcută de minor în şedinţa de judecată [1].

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul dezvoltat are la bază analiza cadrului normativ pertinent procedurii acordului de recunoaștere a vinovăției, și anume Codul de procedură penală nr. 122 din 14.03.2003 (în continuare CPP), precum și doctrina relevantă în care s-a abordat natura procedurii sumare respective și rolul avocatului și învinuitului la încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției.

Sub auspiciul metodei logice, de analiză și sinteză, metodei sistemice și gramaticale de cercetare a literaturii de specialitate și a cadrului normativ se propune identificarea rolului apărării în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției, drepturile și oportunitățile procedurale dobândite în acest mecanism procesual.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Potrivit art. 64 alin. (2) pct. 8) din CPP, bănuitul, asemenea învinuitului, are dreptul de a recunoaşte fapta de săvârşirea căreia este bănuit şi să încheie acordul de recunoaştere a vinovăţiei. Această prevedere stabileşte posibilitatea încheierii unui acord înainte ca persoana să fie pusă sub învinuire, ceea ce vine în contradicţie cu prevederile art. 504 alin. (2) din CPP, potrivit căruia acordul de recunoaştere a vinovăţiei este o tranzacţie încheiată între procuror și învinuitul persoană fizică (…), adică numai din momentul ce persoana bănuită devine în proces învinuit. Respectiv în acest sens în legislaţia procesual penală există o divergenţă normativă, din care motiv normele sub aspectul dat nu sunt aliniate just. Putem invoca un singur motiv plauzibil, pentru a justifica eroare admisă de legislator.

Întrucât capitolul, care reglementează instituţia acordului de recunoaştere a vinovăţiei, stabileşte ca subiecţi ai procedurii speciale doar învinuitul persoană fizică, considerăm că legiuitorul nu a intenţionat să acorde dreptul de a încheia un acord şi bănuitului, încadrarea acestui drept în statutul juridic al bănuitului este pur o eroare mecanică.

Privarea bănuitului de dreptul de a încheia acordul de recunoaştere a vinovăţiei poate fi analizată sub două aspecte. Pe deoparte, interzicerea încheierii unui acord la o fază atât de timpurie ar asigura, într-o oarecare măsură, că nu vor fi încheiate acorduri neîntemeiate, atât partea acuzării, cât şi partea apărării având timp suficient, pentru a se convinge că acordul reprezintă o soluţie rezonabilă pentru cazul dat. Totodată, se poate presupune că este posibil ca, în anumite cazuri mai complexe, încheierea acordului anume la această etapă să materializeze la maximum acelea avantaje pe care le reprezintă instituţia acordului de recunoaştere a vinovăţiei.

În orice caz, considerăm că este necesară o cercetare mai amănunţită şi îndelungată pentru a putea lua o decizie justă. La moment soluţia dată de către legislaţia procesual penală pare a fi suficient de rezonabilă şi judicioasă.

În legătură cu încheierea unui acord de recunoaştere a vinovăţiei, trebuie de menţionat că dreptul învinuitului de a încheia un astfel de acord nu este absolut [2, p. 128].

Învinuitul nu poate insista sau obliga procurorul de a încheia un acord, chiar dacă sunt prezente condiţiile legale de iniţiere şi încheiere a acordului de recunoaştere a vinovăţiei. Codul de procedură penală nu prevede expres această concluzie, însă poate fi dedusă din caracterul tranzacţional al acordului care admite posibilitatea neatingerii unei înţelegeri.

De asemenea, aceasta poate fi percepută şi din faptul existenţei unor condiţii pe care procurorul trebuie să le ia în considerare la încheierea unui acord de recunoaştere a vinovăţiei şi care îi oferă practic oricând posibilitatea de a refuza încheierea unui asemenea acord.

Totuşi, această interpretare a dreptului învinuitului de a încheia un acord nu este liberă de unele probleme, deoarece se pare că, în anumite condiţii, am putea considera acest drept ca fiind unul absolut. Astfel, în virtutea egalităţii cetăţenilor, procurorul ar fi obligat să încheie un acord cu un învinuit, care se află într-o situaţie juridică similară cu un alt învinuit din cadrul aceluiași dosar, cu care procurorul deja a încheiat un acord de recunoaştere a vinovăţiei.

Dacă ar proceda invers, inevitabil ar fi o discriminare a unor învinuiţi faţă de alţii sau, cel puţin, aplicarea acestei instituţii ar dobândi un caracter arbitrar.

Evident, este puţin probabil ca doi învinuiţi să se găsească în situaţii absolut identice şi cel căruia i s-a refuzat încheierea unui acord, va reuşi să impună aceasta prin apelarea la principiul egalităţii în faţa legii.

În SUA preocuparea pentru un tratament egal şi consecvent în procesul de pledare vinovat, înseamnă oportunitatea egală pentru toţi acuzaţi de a obţine indulgenţa sau concesiile, care sunt uzuale în cazurile de pledare vinovat, fie prin negocierea lor sau nu [3, p. 207].

În jurisprudenţa SUA, apărătorul este un egalizator al indulgenţei şi o asigurare a consistenţei în tratamentul aplicat. În practica judiciară a RM, dat fiind faptul că indulgenţa este stabilită de legislaţie, egalitatea ar însemna mai multe şanse egale pentru învinuiţii aflaţi pe poziţii similare de a încheia un acord. Aceasta duce la necesitatea elaborării unor reguli care ar ghida procurorul în procesul de luarea deciziei de a încheia un acord de recunoaştere a vinovăţiei şi care ar asigura aplicarea unui tratament egal şi echitabil.

De la iniţierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei şi până la încheierea propriu-zisă, Codul de procedură penală reglementează numai obligaţia apărătorului de a discuta cu clientul său anumite aspecte ale cazului şi ale drepturilor învinuitului în caz de încheiere a acordului. Legislaţia procesual-penală nu reglementează însă procedura negocierilor, etapă care ridică unele întrebări.

O întrebare ar fi dacă este obligatorie participarea învinuitului la negociere sau el poate să negocieze încheierea unui acord de recunoaştere a vinovăţiei prin intermediul avocatului său.

Într-o altă ordine de idei, încă o funcţie a avocatului ar fi convingerea procurorului despre rezonabilitatea şi oportunitatea încheierii unui acord de recunoaştere a vinovăţiei, adică avocatul urmează să-şi depună întreaga sa diligenţă în vederea obţinerii unui acord.

În timp ce toate aceste funcţii pot fi privite ca servicii acordate clientului său, ele au un rol important pentru buna funcţionare a acestei proceduri. Astfel, acordând o consultaţie juridică calificată după iniţierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei, avocatul serveşte ca o garanţie că clientul său va încheia cu bună ştiinţă acordul, conform cerinţelor legii şi anume art. 509 alin. 2 pct. 4) din CPP, care stabileşte, că instanța trebuie să constate dacă inculpatul înțelege consecințele acordului de recunoaștere a vinovăției, pedeapsa și susține poziția sa privitor la acordul încheiat.

Astfel, apărătorul trebuie să examineze posibilitatea încercării încheierii unui acord, atunci când circumstanţele sunt potrivite pentru acesta, adică când consideră că acordul este o soluţie cea mai rezonabilă pentru clientul său.

Dacă apărătorul omite posibilitatea negocierii unui acord de recunoaştere a vinovăţiei, atunci când aceasta este o soluţie cea mai potrivită pentru clientul său, omisiunea respectivă poate fi calificată ca asistenţa juridică ineficientă.

Din practică se atestă următoarea situaţie, iniţiativa de încheiere a acordului de recunoaştere a vinovăţiei, în majoritatea cazurilor, îi aparţine avocatului. Chiar şi atunci când procurorul intuieşte că ar fi benefic de a încheia un acord de recunoaştere a vinovăţiei, acesta întreabă învinuitul, dacă binevoieşte să recunoască vinovăţia sa, încheind un asemenea acord, şi dacă partea apărării consimte propunerea acestuia, doar atunci partea apărării depune o cerere sub aspectul dat.

CONCLUZII

Deci, putem trage concluzia, că procurorul îşi declină iniţiativa de a încheia un acord de recunoaştere a vinovăţiei, probabil din motivul că partea acuzării doreşte să se exonereze de răspunderea ce trebuie asumată în cazul pornirii la iniţiativa sa a procedurii în acordul de recunoaştere a vinovăţie.

Practica dovedeşte, că dacă clientul recunoaşte vinovăţia sa, atunci avocatul îi va propune să încheie acordul de recunoaştere a vinovăţiei, ca cea mai rezonabilă soluţie. Dacă clientul refuză propunerea avocatului de a încheia un acord, deseori avocaţii apelează la rudele clientului său, pentru ca ultimii să-l convingă să accepte încheierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei.

Dorinţa de a-l determina pe clientul său de a încheia acordul de recunoaştere a vinovăţiei, poate să inducă clientul în eroare.

Teoretic, fiecare învinuit poate fi supus acestui risc, de ai fi dus în eroare. Însă un avocat competent şi profesionist niciodată nu va admite ca un acord de recunoaştere a vinovăţiei să constituie o soluţie mai puţin favorabilă pentru clientul său.

Avocatul urmează să studieze cazul sub toate aspectele şi să identifice cele mai potrivite soluţii, dacă soluţia cea mai rezonabilă în viziunea sa este încheierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei, el este obligat să someze clientul său în acest sens, dacă există alte soluţii mai rezonabile decât acordul de recunoaştere a vinovăţiei, avocatul urmează să le valorifice cu consimţământul clientului său.

Anterior, în conjunctura analizată, ne-am propus să intervievăm câțiva avocaţi, în legătură cu rezonabilitatea încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției și dacă s-a justificat această strategie.

Din zece persoane intervievate, nouă au declarat că în toate cazurile când asistau un client la încheierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei, învinuitul îşi recunoştea vinovăţia privitor la ceea ce i se impută, pleda vinovat şi apărătorul însuşi era convins de vinovăţia acestuia, astfel încheierea acordului de recunoaştere a vinovăţiei constituia soluţia cea mai rezonabilă în cazurile respective.

Oricum, la examinarea acordului de recunoaştere a vinovăţiei, instanţa de judecată trebuie să analizeze toate circumstanţele care au stat la baza încheierii unui asemenea acord. Cazul în care va fi depistat vreun viciu de consimțământ sau o abatere legislativă de o altă natură, atunci instanţa de judecată urmează să refuze acceptarea acordului de recunoaştere a vinovăţiei.

REFERINȚE:

1. Hotărîrea Plenului Curţii Supreme de Justiţie din 24.12.2010 „Privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaştere a vinovăţiei”, accesată la 25.06.2025 pe pagina w.w.w.csj.md.
2. Vasile Rotaru. Acordul de recunoaștere a vinovăției. Chișinău 2004, pag. 128.
3. Newman Donald J. Conviction: The Determination of Guilt or Innocense without Trial, Boston, 1966, pag. 207.

EVALUAREA EXTRAORDINARĂ A JUDECĂTORILOR ÎN EUROPA DE SUD-EST: REFORMĂ EXCEPȚIONALĂ SAU SUBSTITUT DISCIPLINAR?

EXTRAORDINARY EVALUATION OF JUDGES IN SOUTHEASTERN EUROPE: EXCEPTIONAL REFORM OR DISCIPLINARY SUBSTITUTE?

CZU: 347.962.1/.6:347.96.04 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.71**

Natalia GAVRILENCO
ORCID: 0000-0002-2043-3917
E-mail: natalita.gavrilenco@gmail.com,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary: *The article explores the extraordinary evaluation (vetting) of judges as a judicial reform tool in Southeast Europe, with a focus on the Republic of Moldova. Through a comparative analysis of the experiences in Albania, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Kosovo, and Moldova, the paper examines whether such evaluation processes act as a genuine reform mechanism or a substitute for traditional disciplinary accountability. The study assesses the implications of these practices from the perspective of international legal standards, including the Venice Commission and the jurisprudence of the ECtHR.*

Keywords: *extraordinary evaluation, disciplinary liability, independence of the judiciary, judicial reform, South-Eastern Europe.*

INTRODUCERE

Consolidarea statului de drept în democrațiile emergente din Europa de Sud-Est a presupus, adesea, recurgerea la mecanisme excepționale pentru combaterea corupției și restabilirea încrederii în justiție. Unul dintre aceste instrumente este evaluarea extraordinară – procedură prin care sunt verificate integritatea, averea și activitatea profesională a judecătorilor și procurorilor, distinctă de răspunderea disciplinară tradițională. Republica Moldova a lansat acest proces prin Legea nr. 26/2022, Legea nr. 65/2023 și Legea nr. 252/2023, alăturându-se inițiativelor similare desfășurate în Albania, Bosnia și Herțegovina, Serbia și Kosovo. Acest articol își propune să analizeze dacă astfel de evaluări extraordinare constituie o soluție legitimă de reformă a justiției sau, dimpotrivă, funcționează ca un substitut al mecanismelor clasice de răspundere disciplinară.

MATERIAL ȘI METODĂ

Articolul utilizează o abordare comparativă și analitică, axându-se pe următoarele surse: acte normative naționale (legi, regulamente), rapoarte oficiale internaționale (Comisia de la Veneția, Consiliul Europei), avizele Comisiei de la Veneția (inclusiv nr.

976/2020 și 1113/2022), jurisprudența CEDO și documente de analiză produse în cadrul proceselor de reformă judiciară din cele cinci state. Sunt examinate criteriile, procedurile, rezultatele și implicațiile fiecărui proces de evaluare extraordinară, cu accent pe eficiența raportată la sistemul clasic de răspundere disciplinară.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Relația dintre evaluarea extraordinară și răspunderea disciplinară: reflecții în baza standardelor internaționale

Republica Moldova este al cincilea stat din Europa de Sud-Est care a lansat un proces formal de evaluare extraordinară a judecătorilor și procurorilor. Tabelul de mai jos sintetizează trăsăturile esențiale ale acestor inițiative în cele cinci state analizate.

Tabelul 1. Evaluarea extraordinară în Europa de Sud-Est – abordări comparative

Țara	Cadru legal principal	Instituții vizate	Organism de evaluare	Caracter excepțional	Observații
Bosnia și Herțegovina	Mandatul Comisiei Judiciare Independente (CJI), sprijinită de ONU (1999–2003)	Întregul sistem judiciar (judecători și procurori)	Comisia Judiciară Independentă, apoi Înalta Comisie de Reconfirmare (hibrid internațional/național)	Da	Proces finalizat în 2003, 244 de magistrați nu au fost reconfirmați [4]
Albania	Reforma constituțională (2016), Legea nr. 84/2016 privind reevaluarea	Judecători și procurori	Comisia de Evaluare, Comisia de Apel, camere speciale în cadrul Curții Supreme și Curții Constituționale	Da	Peste 400 de magistrați au fost evaluați; au existat contestații privind durata și impactul procesului [1]
Serbia	Reformă post-2009 (numire și reconfirmare)	Judecători și procurori	Consiliul Superior al Magistraturii, cu implicarea Consiliului Național Judiciar	Parțial	Critici din partea Comisiei de la Veneția privind transparența și criteriile utilizate [2]

Kosovo	Legea nr. 06/L-057 privind vetingul, proces lansat în 2021	Judecători, procurori, personal auxiliar	Comisia Independentă de Evaluare și Consiliul Procurorilor	Da	Proces în desfășurare; susținut de parteneri internaționali, inclusiv UE și SUA
Republica Moldova	Legea nr. 26/2022, Legea nr. 65/2023, Legea nr. 252/2023	Judecători (inclusiv CC, CSJ, CA), procurori, candidați la organe de autoadministrare (CSM, CSP)	Comisia de Evaluare Externă, sprijinită de parteneri internaționali	Da	Evaluare etapizată, bazată pe criterii declarative de integritate și avere [7]

Examinarea celor cinci experiențe naționale relevă că, deși fiecare proces de evaluare extraordinară a fost adaptat la contextul juridic și politic local, toate au avut la bază un scop comun: restabilirea integrității sistemului judiciar printr-un mecanism excepțional, dar riguros. Bosnia și Herțegovina a constituit precedentul regional cel mai timpuriu, fiind și singura țară unde procesul s-a încheiat complet. Potrivit raportului final al Comisiei Judiciare Independente, 244 de judecători și procurori nu au fost reconfirmați în funcție între 2000–2003, în urma unui proces care a implicat peste 1.000 de candidați și a fost asistat de parteneri internaționali [4, p. 20].

În Albania, procesul a fost poate cel mai ambițios din punct de vedere instituțional și legislativ, dar a întâmpinat numeroase provocări privind durata excesivă și consecințele asupra capacității administrative a instanțelor. Serbia, în schimb, a fost criticată de Comisia de la Veneția pentru lipsa de transparență și criterii clare în reconfirmarea judecătorilor după 2009 [2]. În Kosovo, procesul este abia la început și evoluează sub supravegherea strictă a actorilor internaționali, în timp ce în Republica Moldova evaluarea se desfășoară etapizat, cu un accent declarat pe criterii de integritate, profesionalism și avere, dar cu efecte practice ce urmează a fi cuantificate.

Este esențial de remarcat că în toate aceste procese evaluarea extraordinară a fost percepută, în mod implicit sau explicit, ca o soluție de avarie în fața disfuncționalităților mecanismelor tradiționale de răspundere disciplinară. Totuși, eficiența lor variază considerabil: în Bosnia, de exemplu, deși procesul a fost considerat un succes operațional, raportul final a subliniat că „evaluările de integritate nu pot înlocui consolidarea instituțiilor judiciare interne și reformele sistemice de durată” [4, p. 28].

Experiențele din Europa de Sud-Est oferă lecții valoroase pentru Republica Mol-

dova, dar ridică și întrebări fundamentale privind sustenabilitatea acestor reforme și riscul transformării evaluărilor extraordinare în instrumente de selecție pur excludente, în absența unei strategii coerente de consolidare a capacității instituționale și a culturii de integritate.

Delimitarea evaluării extraordinare de răspunderea disciplinară: între eficiență și respectarea statului de drept

Relația dintre evaluarea extraordinară și răspunderea disciplinară a judecătorilor suscită o dezbatere esențială privind limitele reformei judiciare în democrațiile emergente. Deși aceste două mecanisme urmăresc în aparență un scop comun – asigurarea integrității corpului judecătoresc – natura, finalitatea și garanțiile procedurale diferă fundamental. Evaluarea extraordinară, ca măsură cu caracter excepțional, este de regulă invocată în fața unui eșec sistemic al răspunderii disciplinare tradiționale, dar riscă să se transforme într-un substitut care eludează standardele internaționale consacrate pentru garantarea independenței judiciare.

Principiile de la Bangalore, Carta Europeană privind Statutul Judecătorilor și avizele Comisiei de la Veneția conturează în mod clar exigențele privind caracterul strict legal, transparent și previzibil al mecanismelor de sancționare disciplinară. Astfel, Comisia de la Veneția a recomandat Republicii Moldova, în avizul său nr. 976/2020, ca orice formă de evaluare a judecătorilor să fie însoțită de garanții solide, pentru a nu se transforma într-o presiune asupra independenței justiției. În același sens, jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) – în cauze precum *Gumenyuk și alții v. Ucraina* sau *Oleksandr Volkov v. Ucraina* – a stabilit că lipsa unor criterii clare, proceduri contradictorii și dreptul la apărare în procedurile de sancționare sau înlăturare din funcție echivalează cu încălcarea articolului 6 și 8 din CEDO.

Evaluarea extraordinară nu este, în sine, contrară statului de drept, însă doar în măsura în care funcționează ca mecanism tranzitoriu și este însoțită de garanții efective. În caz contrar, aceasta riscă să submineze încrederea în sistemul judiciar și să înlocuiască – fără temei constituțional sau convențional – procedura de răspundere disciplinară reglementată.

Relația dintre evaluarea extraordinară și răspunderea disciplinară: reflecții în baza standardelor internaționale

Evaluarea extraordinară a judecătorilor, ca mecanism cu caracter excepțional, a fost justificată în mod repetat prin necesitatea combaterii corupției sistemice și a restabilirii încrederii în justiție. Totuși, această procedură se suprapune, în mod parțial, cu finalitatea urmărită de răspunderea disciplinară – și anume excluderea judecătorilor care nu respectă standardele de integritate sau profesionalism. Din această perspectivă, o întrebare esențială este dacă evaluarea extraordinară trebuie înțeleasă ca o completare sau un substitut al răspunderii disciplinare tradiționale.

Standardele internaționale consacră criterii clare în ceea ce privește revocarea sau suspendarea judecătorilor. Carta Europeană privind Statutul Judecătorilor (1998) prevede că orice încetare a mandatului trebuie să se bazeze pe cauze obiective, reglementate expres prin lege, iar procedura trebuie să asigure dreptul la apărare și posibilitatea unui recurs efectiv [8]. La rândul său, Principiile de bază ale ONU privind independența magistraturii (1985) dispun că un judecător nu poate fi înlăturat decât în urma unei proceduri echitabile și transparente, în conformitate cu o conduită dovedită inacceptabilă pentru funcția deținută [9].

În mod similar, Comisia de la Veneția a analizat legitimitatea evaluărilor extraordinare în mai multe state, inclusiv în Albania și Republica Moldova, accentuând faptul că acestea pot fi compatibile cu statul de drept doar dacă sunt reglementate clar, sunt temporare, proporționale și însoțite de garanții solide de proces echitabil [1][2]. În Avizul nr. 976/2020 referitor la Albania, Comisia subliniază că o procedură de vetting poate fi justificată în circumstanțe excepționale, dar ea nu trebuie să devină un mecanism paralel de excludere, care să substituie complet cadrul disciplinar consacrat. Mai mult, în Avizul nr. 1113/2022 privind Republica Moldova, Comisia recomandă în mod expres ca procedurile de evaluare să nu fie utilizate pentru a evita standardele mai riguroase ale răspunderii disciplinare, ci ca instrumente complementare care să sprijine curățarea sistemului, fără a ocoli drepturile individuale ale judecătorilor [2].

În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO) a dezvoltat o doctrină robustă cu privire la dreptul magistraților la un proces echitabil, în special în cauzele în care se decide încetarea funcției. În cauza Gumenyuk și alții c. Ucraina, Curtea a stabilit că orice procedură care are ca efect înlăturarea unui judecător din funcție trebuie să respecte pe deplin articolul 6 §1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (dreptul la un proces echitabil), chiar dacă este calificată formal ca procedură administrativă [3]. Mai mult, în cauza Bilgen c. Turciei (2020), CEDO a accentuat că un judecător are dreptul nu doar la o audiere publică și imparțială, ci și la examinarea proporționalității măsurii de revocare, chiar și în contextul unor reforme de sistem.

Prin urmare, evaluarea extraordinară, deși nu este echivalentă cu răspunderea disciplinară, produce efecte comparabile, iar aplicarea ei trebuie să se conformeze acelorași exigențe de legalitate, necesitate și proporționalitate. Atunci când aceste condiții nu sunt respectate, evaluarea riscă să devină o formă de sancțiune mascată, lipsită de garanțiile asociate procedurilor disciplinare consacrate. În acest context, legitimitatea procesului nu derivă doar din scopul său declarativ (anticorupție), ci din conformitatea sa cu exigențele dreptului internațional al drepturilor omului și cu standardele europene privind statutul judecătorilor.

CONCLUZII

Evaluarea extraordinară a judecătorilor a devenit un instrument de reformă recurent în Europa de Sud-Est, adoptat de cel puțin cinci state într-un interval de două decenii. Analiza comparativă a acestor procese scoate în evidență o serie de trăsături comune:

motivația declarată de a combate corupția sistemică, intervenția legislativă excepțională și implicarea unor structuri temporare sau hibride în procesul de selecție și excludere a judecătorilor. Totodată, se constată diferențe notabile în privința duratei, rezultatelor și garanțiilor procedurale asigurate.

Experiențele din Bosnia și Herțegovina și Albania indică atât potențialul acestor reforme de a reseta încrederea în justiție, cât și riscurile de politizare, supralicitare și afectare a independenței judiciare atunci când garanțiile minime nu sunt respectate. În cazul Republicii Moldova, procesul este încă în derulare, dar observațiile Comisiei de la Veneția pun în lumină pericolul de a transforma evaluarea într-un mecanism alternativ la răspunderea disciplinară, evitând astfel rigorile și drepturile aferente acesteia.

În final, legitimitatea unei evaluări extraordinare nu derivă exclusiv din contextul său istoric sau scopul declarat, ci din conformitatea cu standardele internaționale privind statul de drept. Evaluarea poate fi o soluție legitimă de reformă doar în măsura în care este temporară, reglementată clar, proporțională și compatibilă cu procedurile disciplinare, nu în locul acestora. Numai astfel, ea poate servi justiției și cetățeanului, fără a deveni o formă de sancțiune colectivă lipsită de transparență și control jurisdicțional.

REFERINȚE:

1. **COMISIA DE LA VENEȚIA.** Opinia privind proiectul de amendamente constituționale referitoare la sistemul judiciar din Albania, CDL-AD(2007)047. Strasbourg: Consiliul Europei, 2007. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2007)047-e [Accesat: 20.06.2025].
2. **COMISIA DE LA VENEȚIA.** Opinia asupra proiectului de lege privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor (Republica Moldova), CDL-AD(2022)030. Strasbourg: Consiliul Europei, 2022. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)030-e [Accesat: 20.06.2025].
3. **CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI.** Cauza *Gumenyuk și alții c. Ucraina*, Hotărârea din 6 aprilie 2017. Cererea nr. 11423/05. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172102 [Accesat: 20.06.2025].
4. **CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI. CURTEA EUROPEANĂ A DREPTURILOR OMULUI.** Cauza *Bilgen c. Turciei*, Hotărârea din 9 martie 2021. Cererea nr. 1571/07. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-208367 [Accesat: 20.06.2025].
5. **CONSILIUL EUROPEI.** Carta Europeană privind Statutul Judecătorilor. Strasbourg, 8–10 iulie 1998. Disponibil: https://www.coe.int/en/web/ccje/the-european-charter-on-the-statute-for-judges [Accesat: 20.06.2025].
6. **ORGANIZAȚIA NAȚIUNILOR UNITE.** Principiile de bază privind independența sistemului judiciar. Milano, 1985. Disponibil: https://www.oh-

chr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary [Accesat: 20.06.2025].

7. Legea nr. 26 din 10 martie 2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. În: *Monitorul Oficial al R. Moldova*, nr. 80–88 din 18.03.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131114&lang=ro [Accesat: 20.06.2025].
8. Legea nr. 65 din 30 martie 2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție. În: *Monitorul Oficial al R. Moldova*, nr. 140–145 din 11.05.2023. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136838&lang=ro [Accesat: 20.06.2025].
9. Legea nr. 252 din 17 august 2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și procurorilor și modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al R. Moldova*, nr. 306–313 din 06.10.2023. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138676&lang=ro [Accesat: 20.06.2025].
10. **COMISIA INTERNAȚIONALĂ A JURIȘTILOR.** *Răspunderea judiciară: Ghid practic pentru practicieni*. Geneva: CIJ, 2016. Disponibil: https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/06/Universal-PG-13-Judicial-Accountability-Publications-Reports-Practitioners-Guide-2016-ENG.pdf [Accesat: 20.06.2025].
11. **COMISIA DE LA VENEȚIA.** Lista de verificare privind statul de drept, CDL-AD(2016)007. Strasbourg: Consiliul Europei, 2016. Disponibil: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e [Accesat: 20.06.2025].

CONCEPTUL DE JURISPRUDENȚĂ UNIFORMĂ ÎN TEMEIUL DE RECURS PREVĂZUT DE ART. 432 ALIN. (1) LIT. A) CPC

THE CONCEPT OF UNIFORM JURISPRUDENCE IN THE GROUNDS FOR APPEAL UNDER ART. 432(1)(A) CPC

CZU: 347.99:342.7:347.91/.95(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.72**

Ina JIMBEI
ORCID: 0000-0001-8785-2430
E-mail: ina.jimbei@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the meaning and implications of the concept of "uniform jurisprudence" as it appears in the grounds for appeal under Article 432(1)(a) of the Moldovan Code of Civil Procedure. Introduced by Law no. 246/2023, this ground allows for recourse when the interpretation of law in a contested ruling contradicts the established and consistent jurisprudence of the Supreme Court of Justice. The paper discusses terminological inconsistencies in the procedural text, traces the origin of the concept to ECHR case law (notably Lazarević v. Bosnia and Herzegovina and Beian v. Romania), highlights the lack of clear legislative definition, and explores the interpretative function of Supreme Court guidelines and advisory opinions. Particular attention is given to the question of whether a single precedent suffices to constitute uniform jurisprudence, and how deviations from prior case law may still remain within the bounds of legal evolution. The study concludes with legislative and doctrinal recommendations aimed at improving the clarity and operationalization of this legal concept.*

Keywords: *consistent case law, appeal, judicial interpretation, Supreme Court of Justice, legal certainty, Civil Procedure Code.*

INTRODUCERE

Reforma mecanismului de recurs, operată prin Legea nr. 246/2023, a introdus în art. 432 alin. (1) lit. a) CPC un nou temei de recurs: existența unei interpretări a legii în hotărârea atacată contrare jurisprudenței uniforme a Curții Supreme de Justiție. Această formulare, aparent clară, ridică o serie de probleme de ordin terminologic, conceptual și practic, în special prin lipsa unei definiții legale a noțiunii de *jurisprudență uniformă*.

Este un concept ce își are originea în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO), fiind introdus cu scopul de a spori securitatea juridică și coerența sistemului judiciar intern. Totuși, aplicarea practică a acestui temei este afectată de inconsecvențe legislative, lipsa unor criterii clare și abordarea reticentă a CSJ în a-l valorifica efectiv.

INCONSECVENȚE TERMINOLOGICE

Art. 432 alin. (1) lit. a) CPC stipulează că un recurs poate fi declarat admisibil dacă „interpretarea legii din hotărârea contestată este contrară jurisprudenței uniforme a Curții Supreme de Justiție" [1]. În contrast cu alte litere ale aceluiași articol, care menționează atât „hotărârea", cât și „decizia" ca posibile obiecte ale recursului, lit. a) utilizează exclusiv termenul „hotărâre". Această diferență pare a fi o omisiune de tehnică legislativă, mai curând decât o alegere intenționată cu efecte juridice proprii.

Spre exemplu, în art. 245[1] alin. (1) lit. a) din Codul administrativ, reglementarea este mai clară, întrucât prevede expres atât hotărârile, cât și deciziile ca acte susceptibile de recurs [2]. Din perspectivă practică, această diferență terminologică nu ar trebui să restrângă accesul la recurs, întrucât în alte dispoziții ale Codului, legiuitorul utilizează ambele concepte, recunoscând aplicabilitatea recursului pentru ambele forme de acte jurisdicționale.

ORIGINEA CONCEPTULUI ÎN PRACTICA CTEDO

Conceptul de „jurisprudență uniformă" își are originea în jurisprudența CtEDO, care a consacrat principiul securității raporturilor juridice ca element al dreptului la un proces echitabil (art. 6 CEDO). În mai multe cauze, Curtea a sancționat statele pentru nerespectarea unei practici judiciare constante.

O speță relevantă în acest sens este **Cauza *Lazarević c. Bosnia și Herțegovina* (2020).** În acest caz, CtEDO a constatat o încălcare a art. 6 alin. (1) din Convenție din cauza faptului că instanțele inferioare au ignorat practica constantă a instanței supreme fără o justificare convingătoare. Reclamantul fusese concediat și solicita o serie de plăți prevăzute în convenția colectivă. Instanțele naționale au respins cererea în baza dificultăților financiare ale angajatorului, deși practica CSJ era constantă în sensul că drepturile respective aveau caracter imperativ [3].

DIFICULTATEA DEFINIRII JURISPRUDENȚEI „UNIFORME"

Deși noțiunea de „jurisprudență uniformă" este utilizată expres în lege, nici Codul de procedură civilă, nici legislația conexă nu oferă o definiție clară a acesteia. Astfel, apar următoarele întrebări:

- Câte hotărâri sunt necesare pentru a constitui o practică uniformă?
- Dacă majoritatea hotărârilor CSJ urmează o linie, dar există decizii izolate contrare, mai putem vorbi despre uniformitate?
- Este suficientă o singură hotărâre „clară și autoritativă" pentru a fundamenta recursul?

Nota informativă la proiectul Legii nr. 246/2023 recunoaște dificultatea aplicării imediate a acestui temei. Se admite că, „într-o primă etapă, nu va putea fi invocat eficient temeiul „jurisprudenței uniforme", întrucât CSJ nu a reexaminat încă suficient de multe cauze pentru a forma o practică".

Totuși, autorii nu oferă criterii clare care să permită aprecierea dacă jurisprudența este sau nu „uniformă" – cum ar fi numărul de decizii, durata în timp sau relevanța hotărârilor contrare. Lipsa acestor repere creează incertitudine și pentru instanțe, și pentru justițiabili.

PRACTICA CSJ

În mai multe încheieri recente (ex. nr. 1ra-1527/23, nr. 1ra-449/24), CSJ a declarat inadmisibile recursurile care invocau temeiul lit. a), motivând că recurenții nu indicau clar normele interpretate greșit și nu arătau contradicția față de practica CSJ. S-a menționat expres că o simplă menționare a temeiului nu este suficientă pentru admisibilitate [4].

GHIDURILE ȘI AVIZELE CONSULTATIVE ALE CSJ

Potrivit art. 4 din Legea nr. 64/2023 privind CSJ, instanța supremă poate elabora:

- **ghiduri** privind aplicarea legii;
- **avize consultative**, la cererea instanțelor, cu privire la interpretarea normelor.

Aceste instrumente nu au valoare obligatorie, dar contribuie la unificarea practicii judiciare. Ele pot reflecta o linie consolidată de jurisprudență și pot fi invocate complementar pentru a demonstra existența unei practici unitare [5].

În practica CSJ (ex. decizia nr. 1ra-195/2024), ghidurile și chiar hotărârile explicative mai vechi (ex. nr. 6/2013) au fost utilizate pentru a demonstra că o anumită soluție a instanței inferioare este contrară unei interpretări consacrate, chiar dacă decizia CSJ relevantă a fost adoptată ulterior recursului [4].

Se poate devia de la jurisprudența uniformă?

CtEDO admite că nu există un drept absolut la o jurisprudență constantă. Instanțele naționale pot schimba practica anterioară, cu condiția să existe o justificare clară și o motivare convingătoare [3]. În dreptul intern, această posibilitate este recunoscută prin temeiul distinct prevăzut la art. 432 alin. (1) lit. b) CPC – schimbarea sau consolidarea jurisprudenței CSJ.

Astfel, temeiul lit. a) vizează apărarea practicii deja formate, în timp ce lit. b) permite adaptarea acesteia la noi circumstanțe. Important este ca schimbarea să fie coerentă și să nu afecteze în mod arbitrar așteptările legitime ale justițiabililor.

CONCLUZII

Conceptul de jurisprudență uniformă, deși insuficient definit, joacă un rol esențial în noua arhitectură a recursului. Pentru a funcționa eficient, este necesară:

- o intervenție normativă care să definească pragul de uniformitate (număr minim de hotărâri, criterii temporale etc.);
- o practică judiciară clară, însoțită de ghiduri și avize accesibile;
- o distincție riguroasă între aplicarea unui precedent și justificarea devierii de la acesta.

Prin aceste clarificări, temeiul lit. a) poate deveni un instrument real de garantare a securității juridice și de uniformizare a jurisprudenței.

REFERINȚE:

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, republicat în Monitorul Oficial al RM, nr. 130-134/2021, cu modificările ulterioare (art. 432 alin. (1) lit. a)).
2. Codul administrativ al Republicii Moldova, Legea nr. 116/2018, Monitorul Oficial nr. 309-320/2018, art. 245[1].
3. CtEDO, *Lazarević c. Bosnia și Herțegovina*, cererea nr. 29422/17, hotărârea din 14 ianuarie 2020.
4. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova, Încheieri și Decizii: 1ra-1527/2023, 1ra-449/2024, 1ra-195/2024 (accesate prin jurisprudența.csj.md).
5. Legea nr. 64/2023 privind Curtea Supremă de Justiție, Monitorul Oficial nr. 108-112/2023.

REVIZUIREA CAUZELOR PENALE. PROBLEME TEORETICO-PRACTICE PRIVIND COMPETENȚA INSTANȚELOR DE JUDECATĂ ȘI SOLUȚIILE PRONUNȚATE

REVIEW OF CRIMINAL CASES. THEORETICAL-PRACTICAL ISSUES CONCERNING THE JURISDICTION OF THE COURTS AND THE DECISIONS RENDERED

CZU: 343.157.3:343.158 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.73**

Dumitru ROMAN
ORCID: 0000-0001-5322-8066
E-mail: dumitru1roman@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The amendments to the Code of Criminal Procedure made by Law no. 246/2023 substantially changed the criteria for establishing the court's jurisdiction to decide on the request to initiate a review of the criminal proceedings. At present, sentences, decisions of the court of appeal, decisions of the court of appeal, and, where appropriate, the decisions pursuant to art. 313 of the Criminal Procedure Code are subject to review. Jurisdiction in case of invoking the grounds provided for in Art. (3), items 1)-4) of the Criminal Procedure Code, is determined by the rule "the court that last ruled on the merits of the case". Ruling on the merits of the case refers to the examination of the question of guilt of the person in the criminal case.*

Keywords*: jurisdiction, application for review, declination of jurisdiction, irrevocable judgment, review, grounds for review.*

GENERALITĂȚI PRIVIND NATURA JURIDICĂ A REVIZUIRII CAUZELOR PENALE

În doctrina românească sunt menționate aspecte istorice „În cazul vechiului drept din România nu există opțiunea de revizuire, deoarece „ *domnul putea ierta de osândă*" pe cel condamnat pe motiv nedrept însă nu putea oferi „ *scrisori de revizuire*"judecătorului. În ultima vreme, totuși, revizuirea a devenit admisă cum este prezentată și de I. Tanoviceanu, " *cu multă ușurință* ". Ion Sturza prevedea în anul 1826 ca „*cel osândit are Slobodă voie din pravilă să ceară să se facă de iznoavă cercetare când va avea îndestule dovezi spre dezvinovățirea sa*"[1] .

Cu referire la natura juridică a acestei căi de atac s-a afirmat „Remediul procesual care face posibilă îndreptarea hotărârilor judecătorești definitive ce conțin erori judiciare ca urmare a **reținerii unor situații de fapt neconforme cu realitatea** este revizuirea. În cazurile în care din noile fapte materiale prezentate rezultă în mod evident vicierea hotărârii definitive de **grave erori de fapt**, retractării acesteia nu i se poate opune totuși prezumția de adevăr atribuită lucrului judecat. De aceea, prin introducerea revizuirii, în

cazul admiterii, se provoacă o **reexaminare în fapt a cauzei penale**'' [2, p.377-378]. În altă sursă se menționează „revizuirea are în vedere **erori de fond** în judecarea cauzei '' [3, p.758]. În același sens, se susține „ revizuirea se sprijină pe **lipsurile de fond** în aprecierea și soluționarea pricinii (*erores in judicando*)'' [4, p.338].

Toate aceste definiții rezultă din reglementările procesuale ale cazurilor revizuirii, care la origine au fost situații faptice și nicidecum juridice. Savanul român Volonciu N., a clasificat cazurile care generează eroarea judiciară: a) **accidentalitate** (coincidențe, aparențe, presupuneri etc.); b) **lipsa probei contrarii** (necunoașterea unor împrejurări); c) **frauda procesuală** (folosirea de mijloace insidioase sau chiar ilicite pentru a induce în eroare) [4, p.343]. În alte surse doctrinare se indică și **corupția organelor judiciare** care au rezolvat cauza [3, p.758].

Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 2003 inițial prevedea cinci cazuri [5, p.619] de revizuire care erau întemeiate pe situații faptice. Ulterior, prin Legea nr.66/2012 instituția revizuirii a fost completată cu un nou caz „Curtea Constituţională a recunoscut drept neconstituţională prevederea legii aplicată în cauza respectivă'', conform art.458 alin.(3), pct.4) C.proc.pen. Acest caz, până la modificările respective, era un temei de declanșare a unui **recurs în anulare** în fața Curții Supreme de Justiție, în corespundere cu art.453 alin.(1), lit.b) C.proc.pen. Raționea trecerii temeiului de recurs în lista celor de revizuire, în opinia noastră, o găsim în Hotărârea Curții Constituționale nr.21 din 01.10.2018 „ *Curtea a considerat că soluția care ar putea fi dată se bazează pe un singur raționament, și anume pe cel potrivit căruia norma declarată neconstituțională trebuie să* ***afecteze fondul cauzei****, în caz contrar cererea de revizuire trebuind respinsă* ''[6, p.1160].

Următoarea modificare operată prin aceeași Lege nr.66/2012, în privința instituției revizuirii, a fost stabilirea unei proceduri distincte în fața Curții Supreme de Justiție întitulată „Revizuirea cauzei în urma pronunţării hotărârii de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului'', conform art. 464[1]C. proc.pen. Acest caz nou de revizuire își are originea în Recomandarea nr. R(2000)2 din 19 ianuarie 2000 *cu privire la reexaminarea sau redeschiderea unor cazuri la nivel intern în urma hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului* [6,p.1171].

Legea nr.246/2023 modifică și completează șase cazuri de revizuire potrivit art.458 alin. (3) pct. 1)–6) C.proc.pen., dintre care trei sunt **temeiuri de fapt și celelalte de drept.** Astfel, cazul de revizuire indicat la punctul 1), justificat s-a completat cu sintagma „ **care creează suspiciuni privind corectitudinea soluției din hotărârea atacată**''. În doctrina românească savantul Volonciu.N., a specificat în acest sens: „ În consecință, dacă judecătorul a primit mită pentru a achita pe inculpat și totuși l-a judecat corect, dând soluția cuvenită, partea nu poate, în caz de condamnare a judecătorului pentru luarea de mită, cere revizuirea procesului invocând acest motiv'' [4, p.350].

În concluzie, reieșind din caracterul temeiurilor de revizuire stabilite prin Legea nr.246/2023, definim instituția revizuirii – calea extraordinară de atac realizată împotriva hotărârilor judecătorești irevocabile în cazuri de natură faptică sau juridică, expres prevăzute în lege.

HOTĂRÂRILE SUPUSE REVIZUIRII

Din conținutul textelor de lege „ Hotărârile judecătorești irevocabile pot fi supuse revizuirii atât cu privire la latura penală, cât și cu privire la latura civilă'', art.458 alin.(1) C.proc.pen., și „ care s-a pronunțat asupra fondului cauzei'', art.460 alin.(4) C.proc.pen., rezultă că hotărârile supuse revizuirii sunt: 1) sentințele; 2) deciziile instanțelor de apel; 3) deciziile instanțelor de recurs. Prin urmare regula generală aplicabilă este - revizuirea poate fi cerută numai în privința hotărârilor judecătorești care **au soluționat fondul cauzei**. În practică, just s-a respins cererea de revizuire „ *depusă de către inculpatul Siumbeli Victor împotriva încheierii Completului de judecată al Curții Supreme de Justiție din 07 februarie 2024, cu privire la strămutarea judecării cauzei*" [7].

Ca excepție, în cazul temeiurilor prevăzute de art. 458 alin. (3) pct. 5) și 6) C.proc.pen., pot fi revizuite și încheierile emise în procedura controlului judiciar stabilit de art.313 C.proc.pen. În dosarul nr. 1rh-5/2018, Curtea Supremă de Justiție a admis cererea de revizuire „ *A desființat deciziile Colegiului penal al Curţii Supreme de Justiţie din 14 septembrie 2011, din 11 octombrie 2012 şi din 06 noiembrie 2012 şi* ***încheierea judecătorului de instrucţie*** *al Judecătoriei Rîşcani mun. Chişinău din 31 martie 2011*'' [8].

În comentariul practicii judecătorești mai vechi din România s-au expus următoarele soluții la acest subiect: „Revizuirea este posibilă numai împotriva hotărârilor penale definitive ale instanțelor române prin care instanța a rezolvat fondul cauzei, fie că hotărârea s-a pronunțat prin sentință, ori prin decizie '' [9,p. 274].

PROBLEMA COMPETENȚEI INSTANȚEI DE JUDECATĂ ÎN PROCEDURA REVIZUIRII

Sisteme de competență la revizuirea procesului penal

Savantul Volonciu N., menționează următoarele sisteme de competență în procedura revizuirii: a)sistemul **competenței unitare**, potrivit acestuia, atât judecarea în principiu a cererii de revizuire (*judicium rescindens*), cât și rejudecarea cauzei în fond (*judicium rescinssorium*) se desfășoară în fața aceleiași instanțe, ceea ce constituie un serios element de simplificare procesuală; b)sistemul **competenței divizate** în care o instanță admite revizuirea în principiu, anulează hotărârea definitivă și trimite cauza spre rejudecare instanței de fond [4, p.339].

În dreptul procesual penal moldovenesc după includerea temeiurilor juridice în sistemul cazurilor de revizuire, precum și a criteriului „ ultimei instanțe care s-a pronunțat asupra fondului cauzei", s-a stabilit un sistem de **competență mixtă**. În acest sistem Curtea Supremă de Justiție, pentru anumite temeiuri după admiterea cererii de revizuire, trimite cauza spre rejudecare instanței de apel. Pentru alte temeiuri atât Curtea Supremă de Justiție cât și celelalte instanțe deschid procedura revizuirii , anulează hotărârea definitivă și rejudecă cauza, după caz, în fond, apel sau recurs.

Practică judecătorească până la adoptarea Legii nr.246/2023

În practica judecătorească autohtonă s-au constatat conflicte negative de competență la examinarea cererii de revizuire. Astfel în cauza nr.1-26—27/2008 din 22 aprilie 2008 (revizuire în latura penale) ,, *Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție, examinând conflictul negativ de competență dintre două instanțe de judecată, a decis- conform art. 461 C.proc.pen., după terminarea cercetării circumstanțelor noi, procurorul înaintează toate materialele, împreună cu concluziile sale, instanței care* ***a judecat cauza penală în fond***"[10, p.898-899]. În altă cauză nr. 1-26-28/2008 (revizuire privind **acțiunea civilă** în cauză penală) ,, *Judecătoria Strășeni și-a declinat competența, făcând trimitere la art.448 alin.(2) C.proc.civ., concluzionând că dosarul trebuie soluționat de instanța care* ***a menținut, a modificat, a casat sau a emis o nouă hotărâre***" [10, p.899-900].

Interpretarea cadrului normativ privind determinarea competenței la revizuire în condițiile Legii nr.246/2023

Până la adoptarea Legii nr.246/2023, după cum rezultă din analiza cauzelor *supra*, competența instanțelor de judecată era determinată de sintagma prevăzută în art.461 C.proc.pen. ,, instanța care a judecat cauza în fond''.

Potrivit art.460 alin. (4) C.proc.pen. (în redacția Legii nr.246/2023), cererile de revizuire menționate la art. 458 alin. (3) pct. 1)–4) C.proc.pen., sunt de competența **instanței de judecată, ultima care s-a pronunțat asupra fondului cauzei.** Cererile de revizuire depuse în temeiul art. 458 alin. (3) pct. 5) și 6) C.proc.pen., sunt de competența Curții Supreme de Justiție. Prin urmare, în cazul ultimelor temeiuri, suntem în prezența unei **competențe exclusive** a Curții Supreme de Justiție de a soluționa problema deschiderii revizuirii și anulării hotărârilor definitive. În doctrina națională s-a expus asupra acestor modificări menționându-se: ,, Respectiv, soluţia propusă prin Legea nr. 246/2023, cu privire la instituirea competenţei de examinare a cererii de revizuire de către instanţa care ultima s-a pronunţat asupra fondului cauzei o considerăm a fi una justă'' [11].

Curtea Supremă de Justiție a propus soluții la stabilirea competenței, când cauza penală avansează în procedura de recurs, iar ulterior se depune cerere de revizuire: ,, *Fondul cauzei o reprezintă chestiunile de fapt și de drept care trebuie soluționate* ***pentru a stabili vinovăția****. Prin urmare, dacă a fost judecat anterior un recurs, sintagma „****s-a pronunțat asupra fondului cauzei****" include: a) admiterea recursului şi pronunţarea unei noi hotărâri în ceea ce privește stabilirea vinovăției; b) respingerea recursului ca nefondat, când în recurs a fost verificată temeinicia deciziei instanței de apel în ceea ce privește stabilirea vinovăției; c) declararea recursului inadmisibil, ca fiind vădit neîntemeiat, când în decizia de inadmisibilitate este verificată temeinicia deciziei instanței de apel în ceea ce privește stabilirea vinovăției.* ***Nu reprezintă o pronunțare asupra fondului****, în sensul art. 460 alin.(4) Cod de procedură penală, când: a) recursul în care se pune în discuție vinovăția a fost respins ca inadmisibil fără a examina temeinicia lui (art. 432 alin. (2) pct. 1) și 2) Cod de procedură penală); b) recursul este admis și cauza este trimisă la rejudecare; c) recursul este admis și se pronunță o nouă hotărâre din*

motive exclusiv de drept, cum ar fi temeiurile prevăzute de art. 427 alin. (1) pct. 1) și 2) Cod de procedură penală; d) recursul este admis, însă în recurs nu se contestă vinovăția, cum ar fi spre exemplu individualizarea pedepsei" [12].

Cazuri de declinare a competenței de către Curtea Supremă de Justiție(în temeiul art.458 alin. (3) pct. 1)–4) C.proc.pen.): 1) În dosarul nr. 1rh-25/2024 „*Curtea de Apel Chișinău, prin decizia din 20 martie 2024, a analizat probatoriul și a conchis că vina inculpatului este demonstrată de acesta. 12. Din aceste considerente,* ***Curtea de Apel Chișinău este instanța care ultima „s-a pronunțat asupra fondului cauzei****". Prin urmare, aceasta este instanța competentă să examineze cererea de revizuire. Formularea unei cereri de revizuire defectuoase, nu poate afecta competența stabilită în baza legii*" [13]; 2) În dosarul nr. 1rh-1/2024 „ *La 07 decembrie 2023, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a constatat caracterul vădit neîntemeiat al recursurilor avocatului Marin Popa și condamnatului Ion Belei și le-a respins ca inadmisibile. Instanța de recurs* ***nu a dat apreciere probatoriului și nu s-a expus asupra vinovăției inculpatului***" [14] ; 3) În dosarul nr. 1rh-11/2024„ *Curtea de Apel Chișinău, prin decizia din 26 mai 2022, a analizat din nou probatoriul și a constatat prezența elementelor infracțiunilor prevăzute de art. 217[1] alin. (4) lit. d) și art. 248 alin. (5) lit. b) Cod penal în acțiunile lui Nicolae Mirca și Victor Burdujanu, elemente invocate în cererea de revizuire. Din aceste considerente, curtea de apel este instanța care ultima „s-a pronunțat asupra fondului cauzei" atunci când a soluționat apelul. Prin urmare, ea este instanța competentă să examineze cererea de revizuire*" [15].

Cazuri de examinare a cererii de revizuire de către Curtea Supremă de Justiție (în temeiul art.458 alin. (3) pct. 1)–4) C.proc.pen.)

În dosarul nr. 1rh-4/25„ *Având în vedere că, prin decizia din 14 noiembrie 2006 (a se vedea para. 9), Curtea Supremă de Justiție a admis recursul procurorului și a menținut sentința, Curtea Supremă de Justiție este instanța care* ***ultima s-a pronunțat asupra fondului cauzei****. Ea este instanța competentă să soluționeze cererea de revizuire. Cererea de revizuire* ***nu menționează elemente de fapt sau de drept care ar putea justifica redeschiderea procesului penal****. Respinge cererea de revizuire depusă de către Vitalie Plămădeală* " [16].

Soluții pronunțate de Curtea Supremă de Justiție la examinarea cererilor de revizuire (în temeiul art. 458 alin. (3) pct. 5) și 6) C.proc.pen.)**:** 1) În dosarul nr. 1rh-17/24 „ *Potrivit cererii de revizuire, la 06 aprilie 2021, Curtea Europeană a Drepturilor Omului* ***a comunicat Guvernului Republicii Moldova*** *Cererea nr. 10105/18.* 38. *Având în vedere că unele probe folosite împotriva lui Ștefan Zolotariov au fost obținute în același context, instanța* ***extinde efectele revizuirii și asupra lui Ghenadie Boțoc, pentru a asigura echitatea procesului****. În consecință, instanța de recurs va reexamina recursul formulat în favoarea ambilor condamnați (mutatis mutandis încheierea nr. 1rh-24/2024,*

*73). **Admite cererea de revizuire** declarată de condamnatul Ștefan Zolotariov; Casează deciziile Curții Supreme de Justiție din 16 august 2017, 16 ianuarie 2018 și 22 noiembrie 2021 și dispune **rejudecarea** cauzei de către Curtea Supremă de Justiție în ordine de recurs*'' [17]; 2) Dosarul nr. 1rh-2/2025: „ *Revizuire întemeiată pe o hotărâre CtEDO admisă, deoarece Curtea a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil și a dreptului de proprietate, ca urmare a admiterii unui apel tardiv formulat de procuror. Deficiențele procedurale au afectat principiul securității raporturilor juridice. Rejudecarea cauzei este necesară pentru verificarea legalității apelului și remedierea efectelor încălcării. **Cauza a fost trimisă Curții de Apel** Centru. La rejudecarea cauzei, instanța de apel urmează să verifice în primul rând dacă apelul procurorului a fost depus în termen. Dacă acesta a fost depus peste termen, instanța urmează să examineze dacă el trebuie respins ca fiind tardiv, fie sunt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru repunerea în termen și examinarea apelului în fond* '' [18]; 3) Dosarul nr. 1rh-2/23: „ 47. *Revizuenții au menționat că cererea de revizuire trebuie admisă și, deoarece încălcarea publicității ședinței de judecată constituie un temei de nulitate absolută. **Completul respinge acest argument, deoarece în această cauză nu se examinează fondul cauzei**, ci întrunirea condițiilor pentru admiterea cererii de revizuire. Temeiurile de revizuire sunt exhaustiv menționate în art. 458 alin. (3) Cod de procedură penală, iar încălcarea publicității nu se numără printre aceste temeiuri.48. Din cele de mai sus, Curtea Supremă de Justiție conchide că nu este prezentă cea de-a treia condiție pentru admiterea cererii de revizuire*'' [19].

CONCLUZII FINALE

1. Revizuirii sunt supuse sentințele, deciziile instanței de apel, deciziile instanței de recurs, și, după caz, încheierile conform art. 313 C.proc.pen.;
2. Competența instanțelor judecătorești privind examinarea cererii revizuirii procesului penal este determinată de temeiurile invocate, precum și dacă în cauza penală a fost exercitat apelul sau/și recursul;
3. Competența în cazul invocării temeiurilor prevăzute în art.458 alin. (3) pct. 1)–4) C.proc.pen., este determinată de faptul care instanță judecătorească **ultima s-a pronunțat asupra fondului cauzei;**
4. Pronunțarea asupra fondului cauzei se referă la **examinarea chestiunii vinovăției persoanei** în cauza penală;
5. La prima etapă instanța de judecată, dacă a stabilit că este competentă, deschide procedura revizuirii și examinează temeinicia cererii de revizuire, în caz contrar, își declină competența;
6. Curtea Supremă de Justiție are competență exclusivă de a deschide procedura revizuirii;
7. Curtea Supremă de Justiție, în cazul admiterii cererii de revizuire, poate dispune rejudecarea în recurs sau, după caz, trimite la rejudecare în apel;

8. Judecătoriile, dacă admit cererea de revizuire, rejudecă cauza în fond, iar instanțele apel, rejudecă apelul.

REFERINȚE:

1. MARIAN, A. Revizuirea în procesul penal- cale extraordinară de atac. Disponibil: https://zenodo.org/records/7358815. [Accesat: 15.06.2025]
2. CRIȘU, A. Drept procesual penal : partea specială. Ed. a 3-a, reviz. și actualiz.. -București: Editura Hamangiu, 2022, ISBN 978-606-27-1941-8
3. MICU, B., SLĂVOIU, R., ZARAFIU A. Procedură penală. București: Editura Hamangiu,2022, ISBN 978-606-27-2134-3
4. VOLONCIU, Ni. Tratat de procedură penală. Parte specială. Vol.II, PAIDEIA, București,1996, ISBN 973-9131-24-7
5. DOLEA, I., ROMAN, D., VÎZDOAGĂ, T. [et al.], Codul de procedură penală. Comentariu. Ed.a 2-a. rev. și completată. Chișinău: Cartier, 2005, ISBN 9975-79-373-8
6. DOLEA, I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: (comentariu aplicativ): Textul cu modificările legislative operate până la 1mai 2020. Ed. A 2-a, Chișinău: Cartea Juridică, 2020, ISBN 978-9975-3418-0-6
7. Dosarul nr. 1rh-13/2024, Încheierea Curții Supreme de Justiție din 24 aprilie 2024. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=24779 [Accesat: 28.06.2025]
8. Dosarul nr. 1rh-5/2018, Decizia Curții Supreme de Justiție din 22 noiembrie 2018. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=12450 [Accesat: 28.06.2025]
9. ANTONIU, G., VOLONCIU, N., NEAGU, I.[et al.] Practică judiciară penală, Vol IV, Procedură penală (art.1-524 Codul de procedură penală) . Ed. Academiei Române, București, 1993. ISBN 973-27-0407-1, 973-27-0154-4
10. GURSCHI C., BOTEZATU R., DOLEA I., [et al.]Jurisprudența Curții Supreme de Justiție în materie penală (2008-2010): Culegere. Chișinău: S.n., 2012. ISBN 978-9975-53-078-1
11. MORCOV, A., MORCOV, A. Revizuirea procesului penal în lumina modificărilor operate prin Legea nr. 246 din 31.07.2023. În: Revista Institutului Național al Justiției nr.4(71), 2024. Disponibil:https://www.inj.md/sites/default/files/new/9-15_%20RINJ_4_71_2024__site.pdf[Accesat: 21.06.2025]
12. Dosarul nr. 1cs-344/2024, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la soluționarea conflictului negativ de competență de la judecarea cererii de revizuire din 25 iulie 2024. Disponibil: search_col_penal.php [Accesat: 21.06.202]
13. Dosarul nr. 1rh-25/2024, Încheierea Curții Supreme de Justiție privind declinarea competenței în cauza penală privind învinuirea lui Gheorghe Drogoman

(art. art. 264 alin. (3) lit. b) Cod penal). Disponibil:1rh-25.-24, 2024 Drogoman Gh., declin comp, 11.06..docx[Accesat: 21.06.2025]

14. Dosarul nr. 1rh-1/2024, Încheierea Curții Supreme de Justiție privind declinarea competenței în cauza penală privind învinuirea lui Ion Belei (art. art. 264 alin. (4), 266 Cod penal) din 29 mai 2025. Disponibil: 1rh-1-2024 Ion Belei - scos rol.docx[Accesat: 21.06.2025]
15. Dosarul nr. 1rh-11/2024, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la scoaterea de pe rol a cererii de revizuire învinuirea lui Victor Burdujanu, Nicolae Mirca (art. art. 2171 alin. (4) lit. d), 248 alin. (5) lit. b) și d) Cod penal) din 02 aprilie 2025. Disponibil: search_col_penal.php [Accesat: 21.06.2025]
16. Dosarul nr. 1rh-4/25, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la cererea de revizuire declarată de condamnatul Vitalie Plămădeală din 29 mai 2025. Disponibil:
17. Dosarul nr. 1rh-17/24, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la cererea de revizuire, învinuirea lui Ștefan Zolotariov și Ghenadie Boțoc (art. 217[1] alin. (4), lit. b), d) Cod penal) din 18 iunie 2025. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=26106 [Accesat: 22.06.2025]
18. Dosarul nr. 1rh-2/2025, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la cererea de revizuire, învinuirea lui Attila Szabo (art. art. 27, 248 alin. (5) lit. d), 361 alin. (2) lit. b), c) Cod penal) din 30 aprilie 2025. Disponibil:https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25911 [Accesat: 22.06.2025]
19. Dosarul nr. 1rh-2/23, Încheierea Curții Supreme de Justiție cu privire la cererea de revizuire a cauzei penale privind învinuirea lui Vladimir Filat (art. 324 alin. (3) lit. a) și b), 326 alin. (3) lit. a) Cod penal din 16 decembrie 2024. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/

INTERESELE PĂRINȚILOR *VERSUS* INTERESELE COPIILOR ÎN PROCEDURILE PRIVIND ÎNAPOIEREA COPILULUI ÎN STATUL REȘEDINȚEI SALE OBIȘNUITE

PARENTS' INTERESTS *VERSUS* CHILDREN'S INTERESTS IN CHILD'S RETURN PROCEDURES TO THE STATE OF HIS OR HER HABITUAL RESIDENCE

CZU: 343.549:341.231.14:347.991(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.74**

Dina VRABIE
ORCID: 0009-0009-4486-4728
E-mail: vrabiedina1993@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The procedure for returning a child to his or her habitual residence combines the interests of both the child and his or her legal representatives. Generally, the child's interest in this type of case is primarily to be safe, to maintain close relations with both parents and not to be subjected to stress due to a number of factors related to settling in another country. Finally, the interests of the parents consist in maintaining a close bond with the child, in the possibility of having direct contact with him or her and in the possibility of educating him or her according to their own beliefs. A common point can be identified, and this consists in the connection between the child and the parent and the need for each other. However, the child is privileged due to his or her young age, which requires increased protection. The author aims to argue the viability of the statement that the child's interest will prevail over the interests of his or her parents in the processes of returning the child to the state of his or her habitual residence.*

Keywords: *illicit movement, parents' interests, best interests of the child, return of the child, habitual residence, illicit detention.*

INTRODUCERE

Problema deplasării sau reținerii copilului într-un alt stat decât cel al reședinței sale obișnuite este una pe cât se poate de actuală. În realitățile pe care le trăim, un divorț sau o separare a cuplurilor este un fenomen la fel de natural și frecvent, precum este și căsătoria. În acest context, separarea unui cuplu care are copii comuni are un specific și generează niște consecințe, care datorită factorului uman și implicării sentimentelor și emoțiilor, sunt capabile să lase o amprentă neplăcută asupra tuturor participanților. Cele mai vulnerabile ființe în situațiile respective sunt copiii. Ei nu au opțiunea de a se izola de conflictele ce au loc între părinții săi. Suferințele copilului sunt mai degrabă unele neexteriorizate, motiv din care părinții nu își concentrează atenția asupra trăirilor copilului, crezând că el nu este afectat. Totuși, perspectivele unor traume pe care copilul le va purta cu sine toată viața sunt pe cât se poate de reale. Unul din factorii de risc ai separării cuplului, care îl vom aborda, ține de multitudine cazurilor în care unul dintre

părinți, decide în mod unilateral, că copilul urmează să își schimbe împreună cu el locul de trai, într-un alt stat.

Identificând o problemă, urmează ca o soluție eficientă să fie recomandată. Dat fiind faptul că nimeni nu poate interzice persoanelor mature care au copii, să se separe la un moment dat, soluția se reduce la protecția copilului împotriva eventualei deplasări sau rețineri ilicite.

Pentru a asigura respectarea drepturilor copilului la inviolabilitatea fizică și psihică, la întreținerea relațiilor personale și contacte directe regulate cu cei doi părinți ai săi, la un nivel de trai decent, la sănătate, la educație, la opinie ș.a. [1, art. 6,9,11,12,14,15], statele, atât la nivel internațional, cât și național, întreprind măsuri de prevenire și combatere a acțiunilor de deplasare sau reținere ilicită a copiilor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prezenta lucrare se încadrează în tipologia cercetărilor juridice teoretice și aplicative, cu accent pe analiza normativă. Metoda principală utilizată este cercetarea calitativă, întrucât scopul constă în identificarea și interpretarea cadrului legal național și internațional referitor la intersectarea intereselor copiilor și ale părinților în cadrul instituției înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite. În aceeași măsură, lucrarea îți propune evidențierea practicii judiciare relevante. Metode utilizate: metoda documentară, studiu de caz, metoda analizei logico-juridice ș.a.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite și cea de exercitare a dreptului de vizitare implică atât interesele copilului cât și pe cele ale maturilor. Scopul conceperii acestei proceduri a fost anume cel de a proteja interesele copilului, reieșind din poziția vulnerabilă a acestuia. Dar nu putem nega faptul că, la mijloc sunt prinse și interesele părinților. În acest tip de cauze se utilizează termenul de ”interes superior al copilului”. Noțiunea acestei expresii o găsim în Legea privind drepturile copilului nr. 370 din 30-11-2023, și anume: ”*interesul superior al copilului reprezintă asigurarea unor condiții adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, ținând cont de particularitățile individuale ale personalității lui și de situația concretă în care acesta se află*” [1, art. 3]. Dacă ar fi să ne aprofundăm în esența lucrurilor, ar trebuie să separăm această frază pe cuvinte. Prin urmare, principalul cuvânt aici este ”copil”, iar în sensul procedurii privind înapoierea, copil este considerată persoană până la vârsta de 16 ani [2, art. 4]. Termenul ”interes” ar însemna beneficiu, folos, avantaj sau comoditate. Iar cuvântul ”superior” ar însemna ceva care prevalează, sau care este mai presus în comparație. Evident este faptul că interesul copilului care a fost deplasat sau reținut ilicit nu este superior intereselor mele, care sunt un terț, dar este superior și prevalează în raport cu cele ale părinților săi, sau ale altor persoane implicate în procesul respectiv. Să revenim totuși la constatarea anterior invocată, conform căreia adulții, au și ei drep-

turi lezate sau sentimente și emoții negative legate de acțiunile de deplasare sau reținere ilicită a copilului. Aici ne referim mai mult la reclamant, la persoana care solicită înapoierea. Am putea deduce câteva drepturi ale părintelui, cărora le-ar putea fi aduse atingere printr-o deplasare sau reținere ilicită, printre care: dreptul de a participa la creșterea, îngrijirea și educația copilului; dreptul de a-și educa copilul conform propriilor convingeri; dreptul de a avea prioritate la educația copilului față de oricare alte persoane în ceea ce privește dezvoltarea fizică, intelectuală și spirituală a acestuia; dreptul de a avea contact direct și regulat cu copilul [3, art. 58, 60, 64].

Vorbind despre interesele părinților, am putea să le clasificăm în două categorii: cele ce au generat deplasarea sau reținerea ilicită și cele ce au apărut după aceste acțiuni. De obicei, părintele care deplasează copilul este cel care își creează o zonă de conform pentru sine, și de regulă, nu ține cont nici de interesul copilului, nici de cel al partenerului său. Propriile dorințe sunt voalate sub pretextul unui viitor mai bun pentru copil sau sub pretextul dreptului său la libera circulație. Evident că cu această ocazie, excludem cauzele de violență, unde deplasarea sau reținerea ilicită a copilului are drept motiv evitarea unui risc pentru viața și sănătatea copilului. Nu negăm faptul că reprezentanții legali ai copilului, fiind persoane mature, au dreptul discreționar de a decide în ce țară vor ei să locuiască. Alta însă este situația atunci când vorbim despre copil, acesta nu este adult, toate deciziile importante în viața sa fiind luate de către părinții săi. Atragem atenția supra faptului că atâta timp cât copilul are ambii părinți menționați în certificatul de naștere și nici unul dintre ei nu a fost decăzut din drepturi părintești și nu a decedat, ei au drepturi egale de a lua decizii importante în viața copilului. Cu toate acestea, în lipsa unei norme care ar justifica poziția, unii judecători ai Republicii Moldova, prin practica lor judiciară, dau dovadă de faptul că nu interpretează legea în spiritul său, considerând că părinții nu au drepturi egale în privința copilului.

În cele din urmă, problema de bază care permite unei persoane să solicite înapoierea copilului ține de existența unei încălcări a dreptului privind încredințarea. Dreptul privind încredințarea, în înțelesul normelor Convenției de la Haga din 1980 ”*include dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului și, îndeosebi, acela de a hotărî asupra locului reședinței sale*” [2, art. 5]. În temeiul legislației Republicii Moldova, ambii părinți, chiar și după divorț sau chiar nefiind vreo dată căsătoriți, dețin dreptul privind încredințarea în raport cu copilul. Acest aspect nu este prevăzut expres, însă la o altă concluzie nu putem ajunge, reieșind din cadrul legal al statului nostru. Deci, Codul familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26-10-2000 prevede că ”*părinții au drepturi și obligații egale față de copii, indiferent de faptul dacă copiii sunt născuți în căsătorie sau în afara ei, dacă locuiesc împreună cu părinții sau separat*” [3, art. 58 alin. (1)]. Această normă se referă la prima componentă a dreptului privind încredințarea, și anume, dreptul cu privire la îngrijirile cuvenite persoanei copilului. Părinții, indiferent de situația și relația pe care au între ei, au drepturi egale privind grija față de copil. Chiar dacă domiciliul copilului a fost stabilit doar la unul dintre ei, aceasta nu înseamnă că celălalt părinte nu are dreptul de a purta de grijă copilului. Cea de-a doua componentă a

dreptului privind încredințarea se referă la dreptul de a decide asupra locului reședinței copilului. Și în această situație, ambii părinți, chiar și după separare rămân titulari ai acestui drept. Persoana cu care a fost stabilit domiciliul copilului nu este în drept, unilateral, fără acordul celuilalt părinte și fără o hotărâre permisivă a instanței de judecată în acest sens, să stabilească copilul cu traiul într-un alt stat. Afirmațiile respective se bazează pe litera legii, și anume, Legea cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova nr. 269 din 09-11-1994, care prevede următoarele: ”*în cazul în care minorul își stabilește domiciliul în străinătate, este necesar consimțământul, exprimat prin declarație, al ambilor părinți ale căror semnături se legalizează de notar sau de alte persoane abilitate prin lege cu astfel de funcție, iar în cazul altor reprezentanți legali - consimțământul acestora, exprimat prin decizia autorității tutelare teritoriale*” [4, art. 1 alin. (4)].

Lipsa consimțământului, exprimat prin declarație legalizată notarial sau lipsa unei hotărâri judecătorești care conține expres permisiunea de a stabili copilul cu traiul în alt stat, chiar și având o hotărâre de stabilire a domiciliului copilului cu un anumit părinte, nu îi va permite acestuia să schimbe reședința copilului în alt stat. Trebuie să se înțeleagă regula clară, atunci când instanța de judecată a Republicii Moldova, stabilește domiciliul copilului cu un anumit părinte, el are în vedere locuirea copilului cu acest părinte, dar în limitele statului Republica Moldova. Pentru o mai bună claritate, ar fi binevenit ca judecătorii să indice expres în hotărârile sale privind stabilirea domiciliului copilului că acesta nu poate depăși hotarele statului Republica Moldova. O astfel de hotărâre a fost emisă de Judecătoria Chișinău Sediul Centru la data de 19 decembrie 2022. Exemplul acestui judecător este demn de urmat, or tatăl se adresase cu o cerere de chemare în judecată prin care a solicitat stabilirea domiciliului copilului cu el, având frica că mama va lua copilul peste hotarele țării, pentru a-l stabili cu traiul acolo. De altfel, pârâta, mamă a copilului, până la inițierea procesului de judecată respectiv, a trimis tatălui o scrisoarea prin care aceasta comunică că dorește să părăsească teritoriul Republicii Moldova. Fără a ajunge la un consens cu tatăl copilului, mama a plecat cu copilul peste hotare. La acel moment domiciliul copilului nu era stabilit la unul dintre părinți anume, ci prin acordul lor comun a fost stabilit la ambii părinți. Scopul pentru care mama dorea să plece peste hotare era cel de a lucra acolo. În acest sens, reclamantul a menționat în motivarea cererii sale că mama dorește să ia copilul de 1 an si 11 luni cu sine în țară străină unde aceasta nu are nici loc de trai, nici condiții pentru copil și nici loc de muncă ca să asigure copilul cu minimul necesar, pe când în Republica Moldova acestuia îi sunt create toate condițiile necesare pentru creștere și educație [5]. Instanța a stabilit domiciliul copilului cu mama, însă doar în limitele statului Republica Moldova, motivând hotărârea sa astfel: „*nu au fost prezentate acte confirmative care ar demonstra faptul că peste hotare copilului îi va fi asigurat incontestabil condiții necesare pentru un trai decent”* [5]. Judecătorul a ajuns la concluzia că ”*copilului minor îi este garantat doar pe teritoriul RM dreptul la abitație într-un mediu corespunzător”* [5].

Hotărârea respectivă a fost atacată cu apel, iar prin Decizia Curții de Apel Chișinău din 31 octombrie 2023, instanța de judecată a decis printre altele excluderea din hotărâ-

rea primei instanțe a formulării „în limitele Republicii Moldova" [6]. Excluderea respectivei formulări a fost dictată de aprecierea instanței de apel ca fiind neîntemeiată. Printr-o astfel de decizie, instanța de apel indirect sau chiar direct și deschis instigă părinții la acțiunile de deplasare ilicită. Motivarea instanței de apel este una halucinantă, aceasta considerând că "*potrivit Constituției fiecare cetățean are dreptul la libera circulație, iar Codul familiei expres prevede că părintele cu care s-a stabilit domiciliul minorului este liber să circule să își schimbe împreună cu minorul domiciliul, cu o singură condiție, ca să anunțe celălalt părinte și să nu îngrădească accesul minorului de comunicare cu celălalt părinte prin rețele on-line, ori alte metode stipulate de lege"* [7]. Codul Familiei nu conține nici o prevedere care îi permite părintelui cu care a fost stabilit domiciliul copilului să îl ia peste hotare pentru a-i schimba reședința obișnuită a acestuia într-un alt stat. Articolul 64 alin. (2^3) din Codul Familiei se referă la posibilitatea părintelui cu care a fost stabilit domiciliul copilului de a pleca pentru o perioadă de timp cu copilul peste hotare, dar această plecare nu trebuie să aibă drept scop stabilirea cu traiul acolo. Referitor la libertatea circulației, menționăm că acest drept poate fi exercitat liber de către părinte în privința propriei persoane, dar nu și în privința copilului. O astfel de decizie importantă precum schimbarea țării de trai a copilului, urmează a fi luată în mod obligatoriu de ambii părinți în comun.

CONCLUZII

În concluzie, procedura de înapoierea a copilului în statul reședinței sale obișnuite implică duble interese, atât a părinților cât și a copilului. Interesul copilului este privilegiat și acesta reprezintă un punct de pornire și un pilon pentru instanțele de judecată în luarea decizie referitor la înapoiere sau ne-înapoiere. Decizia părintelui de a se muta cu traiului într-un alt stat trebuie să fie susținută de cel de-al doilea părinte sau trebuie să fie confirmată de instanța de judecată. Această regulă nu este una lipsită de raționament, ci una vitală pentru dezvoltarea armonioasă a copilului. Părintele care dorește să se stabilească cu copilul peste hotarele statului Republica Moldova, urmează să facă dovada faptului că copilul se va afla în securitate în acel stat și acestuia i se vor asigura condiții de trai necesare vârstei sale. Nu în zadar, în cadrul procesului de judecată privind stabilirea domiciliului copilului se cere avizul pozitiv al autorităților tutelare teritoriale în care se menționează condițiile de trai ale părinților [3, art. 63 alin. (3), art. 73 alin. (2)]. Aceleași reguli, ba chiar mai stricte, urmează să se aplice și atunci când persoana intenționează să muncească, să locuiască și să educe copilul într-un alt stat și respectiv în cu totul alt mediu și altă cultură.

În procesul studiului efectuat, cercetătorul a ajuns la concluzia fermă că nici o hotărâre judecătorească nu trebuie să conțină expres sau să prezume prin sine că locul de trai al copilului poate fi oriunde se stabilește cu traiul părintele cu care a fost stabilit domiciliul copilului. Fiecare schimbare a reședinței copilului trebuie să fie obiect al unei analize din partea ambilor părinți sau după caz a instanței de judecată. Aceste măsuri

sunt în stare să asigure respectarea interesului superior al copilului, precum și tangențial al părinților, al căror scop prezumtiv este bunăstarea copilului.

PROPUNERI

Primii pași spre corectarea practicii judiciare vicioase pe care o avem, trebuie să îi facă legiuitorul moldav, prin reglementarea unui cadru legal clar, care nu va lăsa loc de interpretări eronate. Urmează ca la nivel legislativ să fie prevăzut: fiecare hotărâre privind stabilirea domiciliului copilului trebuie obligatoriu să indice expres limitele teritoriale în care copilul respectiv va putea locui cu părintele. Această hotărâre va descuraja părinții să aplice la acțiunile de deplasare sau reținere ilicită a copilului. În aceeași măsură, o astfel de hotărâre va servi, eventual, drept temei și probă suplimentară pentru solicitarea înapoierii copilului în statul reședinței sale obișnuite.

REFERINȚE:

1. Legea Republicii Moldova nr. 370 din 30-11-2023 privind drepturile copilului, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140710&lang=ro , accesat la 13.06.2025;
2. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro , accesat la 13.06.2025;
3. Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26-10-2000, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148507&lang=ro#, accesat la 13.06.2025;
4. Legea Republicii Moldova cu privire la ieșirea și intrarea în Republica Moldova nr. 269 din 09-11-1994, disponibil pe https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131615&lang=ro#, accesat la 13.06.2025;
5. Hotărârea Judecătorie Chișinău Sediul Centru din 19 decembrie 2022, dosar nr.2-82/22, disponibil pe https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/NjgzMzhmZDgtODlhMS00YjA4LTlhZmItZGZlZmJkZjJjZjI3, accesat la 16.06.2025;
6. Decizia Curții de Apel Chișinău din 31 octombrie 2023, dosar nr. 2a-1141/2023, disponibil pe https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/OTJiY2EzNDMtNzkxZS00ZTE1LTk1ZTUtZDk1NDVkZjYyMjQz, accesat la 16.06.2025;
7. Încheierea Curții Supreme de Justiție din 19 iunie 2024, dosarul nr. 2ra–238/24, disponibil pe https://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=75300, accesat la 16.06.2025.

ANALYSIS OF CONSUMER BEHAVIOUR AS AN EFFECT OF NEUROMARKETING ACTION

ANALIZA COMPORTAMENTULUI CONSUMATORILOR CA EFECT AL ACȚIUNII DE NEUROMARKETING

CZU: 339.138:612.82:366.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.75**

Vali ALIYEV, PhD student, Azerbaijan
ORCID: 0009-0001-3732-8849
E-mail: valialiyev01@gmail.com
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Lucrarea își propune să analizeze influența neuromarketingului asupra comportamentului consumatorilor, având următoarele obiective: investigarea mecanismelor neuropsihologice implicate în procesul de luare a deciziilor de cumpărare, evaluarea avantajelor teoretice ale neuromarketingului față de metodele tradiționale de cercetare și explorarea modului în care companiile digitale integrează aceste instrumente în strategiile lor. Metodologia aplicată este de natură exploratorie și teoretică, bazată pe analiza literaturii de specialitate, studii de caz secundare și sinteza celor mai recente contribuții științifice în domeniu. Principalele rezultate evidențiază faptul că neuromarketingul oferă o perspectivă complementară asupra comportamentului consumatorilor, concentrându-se pe reacțiile inconștiente și emoționale care sunt dificil de surprins prin sondaje tradiționale. Integrarea sa în economia digitală contribuie la creșterea eficacității campaniilor publicitare, la optimizarea designului produselor și la personalizarea experienței de cumpărare, în special în mediile online.*

Cuvinte-cheie: *neuromarketing; comportamentul consumatorilor; decizia de cumpărare; neuroștiințe aplicate; economia digitală; cercetare de piață.*

INTRODUCTION

Neuromarketing is a cutting-edge interdisciplinary approach that combines neuroscience with marketing to gain a deeper understanding of how consumers react (consciously and subconsciously) to marketing stimuli. The term was introduced in 2002 by Professor Ale Smidts in the context of neuroeconomics. The emergence of neuromarketing was motivated by the finding that consumers' purchasing decisions are largely influenced by subconscious and emotional processes that are difficult to capture using traditional market research methods [1, 187-188]. According to research by Gerald Zaltman at Harvard, approximately 95% of purchasing decisions take place in the subconscious. This fact is often illustrated by the iceberg metaphor: the consumer's conscious mind is

only the visible tip, while most of the decision-making factors are below the water, at the unconscious level [2, 73-74].

The importance of neuromarketing has grown with the development of the digital economy and intensified global competition. Transnational companies focused on the digital economy – such as Google, Amazon, Meta (Facebook) and Netflix – are investing heavily in neuromarketing and consumer psychology research to personalise the user experience and increase the effectiveness of marketing campaigns. Internationally, many top brands have quickly embraced neuromarketing techniques and reported notable successes [3, 165-177]. Companies such as Coca-Cola, Nestlé, Procter & Gamble and General Motors were among the pioneers, integrating neuroscientific methods into advertising and packaging testing, which allowed them to create campaigns with strong emotional resonance and consolidate their elite image in the market.

In the Republic of Moldova, the concept of neuromarketing is relatively new and, for the time being, insufficiently exploited in practice [4, 230-233; 5]. Although the term is known in academic and business circles, its effective application is very limited – the success of local brands is based mainly on imitating the practices of foreign brands, not on their own neuromarketing research [6, 145-152]. This indicates significant untapped potential: the development of the neuromarketing segment in Moldova could give local companies a competitive advantage and a better understanding of domestic consumers [7, 32-26; 8, 144-148].

In view of the above, this paper aims to analyse consumer behaviour under the influence of neuromarketing, highlighting the subconscious mechanisms of purchasing decisions and how companies integrate neuromarketing into their strategies.

RESEARCH METHODOLOGY

This paper was based on exploratory qualitative research, relying on a critical analysis of the literature and illustrative case studies. First, a documentary analysis of relevant academic sources was carried out – recent articles and scientific papers dealing with neuromarketing and consumer behaviour, including user-provided materials. Both international literature (to capture the evolution of the concept and notable examples from practice) and local works from the Republic of Moldova (to identify the stage of development and particularities of neuromarketing application on the domestic market) were taken into account. The methods used in processing the information included the comparative method, logical methods of analysis and synthesis, and indirect observation of consumer behaviour. We also included documentation of practical cases from companies (Google, Amazon, Meta, Netflix, etc.), based on market analysis articles and public reports, to illustrate how neuromarketing is integrated into corporate strategy.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Traditionally, marketing theories and consumer decision models emphasised the rational and conscious components of choice: the consumer was seen as an agent who

lucidly evaluates options (prices, features, quality) and makes informed decisions. Classic market research methods – questionnaires, interviews, focus groups – were implicitly based on the premise that respondents know and can verbalise their purchasing motivations. In practice, however, these methods have proven to have major limitations: consumers are either unaware of their true motivations or express them in a distorted way (often giving 'socially acceptable' answers instead of authentic ones). Numerous studies in psychology and neuroscience have overturned the paradigm of purely rational decision-making – Kahneman and Tversky, through their theory of perspective and the concept of duality of cognitive systems, have shown that two systems operate in our brain: System 1 – fast, automatic, emotional, and System 2 – slow, deliberative, logical. Most consumer decisions (including in seemingly 'rational' areas such as financial products) are initially influenced by System 1, before System 2 consciously intervenes. This explains, for example, why a customer may reject an objectively advantageous banking offer – due to emotional biases such as fear or mistrust, triggered subconsciously by peripheral elements (colour, tone, faces in the advertisement). In addition, according to loss aversion theory, people feel losses more intensely than equivalent gains, which makes them cautious and irrational about risky offers. All these findings emphasise that without considering subconscious influences, marketing cannot fully explain or predict consumer behaviour.

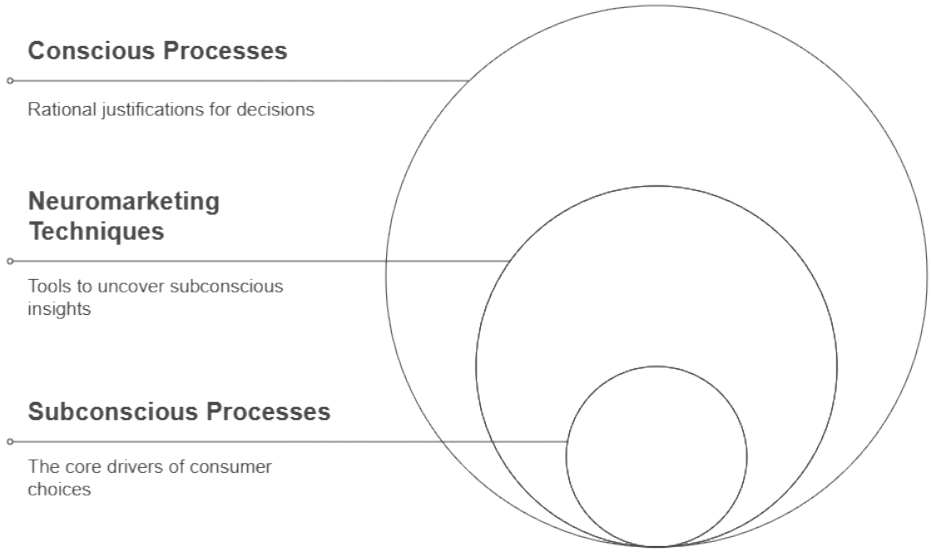

Figure 1. Neuromarketing and consumer decision-making

Source: Author's interpretation according to literature research

In this context, neuromarketing proves its relevance by providing tools to investigate the 'invisible part of the iceberg' – the emotions, impulses and subliminal asso-

ciations that guide decision-making. Figure 1 above illustrates this model: the visible (conscious) part of the mind represents approximately 5% of processes, while the submerged (subconscious) part represents the remaining 95%. Neuromarketing targets precisely these subconscious processes, attempting to bring them to light through objective measurements. An early proponent of the idea that marketing must take the subconscious into account is Gerald Zaltman, who stated that '95% of the thinking behind purchasing decisions takes place in the subconscious mind.' Therefore, if we want to truly understand why a consumer prefers brand X over Y, it is not enough to ask them directly (the rational System 2 can give us a justifiable answer, but not necessarily a truthful one). We need to observe the involuntary reactions of their brain and body to marketing stimuli – which is possible with neuromarketing techniques.

Neuromarketing can be defined as the practical application of neuroscience in the field of marketing, with the aim of investigating how and why consumers make decisions, how they feel about brands and what motivates them, beyond what they explicitly state. In other words, neuromarketing studies the biological basis of consumer behaviour, using theories and methods from neuroscience to measure brain and nervous system activity in real time in relation to various marketing stimuli (advertisements, packaging, prices, retail environments, etc.). This discipline is, by its nature, highly interdisciplinary: it brings together knowledge from cognitive and social psychology, neurophysiology, behavioural economics, marketing and even artificial intelligence. The ultimate goal is to obtain objective data about consumer reactions, rather than subjective declarative data, and to inform marketing strategies to make them more effective and better adapted to the way the human mind actually works.

The methods used in neuromarketing can be broadly divided into two complementary categories:

- Neurophysiological (neuroimaging) methods: these aim to measure brain activity itself, either by recording electrical neural activity or cerebral blood flow.
- Biometric and peripheral psychophysiology methods: these track the responses of the autonomic nervous system and the body to stimuli, which are correlated with internal emotional states.

Used together or separately, these tools allow researchers to obtain a complete picture of the consumer's reaction: what they see (through eye-tracking), what they feel (through GSR, heart rate, facial expressions) and what they think/remember (through EEG/fMRI) in relation to a marketing stimulus. An essential point highlighted by Plassmann and colleagues (2012) is that neuromarketing does not replace traditional market research, but complements it by providing data from the subconscious that would otherwise be missing [9]. Attention, emotion and memory are the three key pillars investigated by neuromarketing, as they largely determine the effectiveness of a promotional message. If an advertisement does not capture attention (e.g. the consumer's gaze quickly passes over it without fixation, according to eye-tracking), or if it does not generate positive emotion (e.g. a low level of EEG excitation waves or the absence of a facial smile)

and is not retained in memory (absence of waves associated with mnemonic encoding on EEG), the chances of that advertisement influencing behaviour are minimal [10]. On the contrary, an advertisement optimised through neuromarketing will use tested elements that we know trigger strong involuntary reactions – colours, sounds, images or words carefully chosen based on these studies.

It is also worth mentioning an alternative classification of neuromarketing types, from a sensory perspective, found in the literature: visual, auditory and kinesthetic neuromarketing. Visual neuromarketing focuses on everything related to stimulating the eye – visual design, colour, product appearance, shelf placement and advertising images. For example, the technique of pricing ending in .99 is an application of visual psychology: the consumer perceives the 'lowest price' when they see 4.99 instead of 5.00, because the eye and brain quickly process the first digit and associate it with a cheaper category. In Moldova, this tactic is widely used in supermarkets and shops, where cut-price signs and visual highlighting (bright yellow and red) emphasise the perception of a bargain. Auditory neuromarketing refers to the use of sounds and music to influence the consumer's subconscious. For example, the lively, loud music in fast-food restaurants (McDonald's, etc.) is no accident – the fast tempo encourages customers to eat quickly and vacate their tables, in line with the concept of speed specific to these establishments. On the other hand, in a youth fashion store, cool music creates the right atmosphere for young customers to associate the brand with a fun and modern lifestyle. Even audio messages in advertising can use insights from neuromarketing – for example, it has been shown that negative wording ('Don't miss out on this offer!') captures attention better than positive wording, as the brain is predisposed to prioritise information that signals a possible danger or loss (thus exploiting the negativity bias). Finally, kinesthetic neuromarketing relates to the senses of touch, smell and taste – basically everything that the consumer physically "feels". This includes, for example, the ambient smell in shops: some supermarkets (Kaufland, etc.) diffuse the smell of freshly baked bread on the premises, knowing that this triggers appetite and good mood, increasing sales of bakery products. Similarly, snack food packaging is deliberately made to rustle and crunch under the hand – the tactile sound of crispy bags anticipates the crunchy texture of the product and stimulates the appetite. Luxury brands also use kinesthetic elements: a subtle fragrance in stores, velvety packaging materials, the pleasant weight of a perfume bottle – all to create a premium sensory experience that reinforces the brand's positioning. These sensory tactics, although they do not involve direct neurological measurements, are based on knowledge of consumers' neuropsychological reactions (the smell of bread – activation of reward centres, the crunchy sound – reflex salivation, etc.) and can thus be considered an integral part of the practical application of neuromarketing.

Summarising the above, we can say that neuromarketing gives companies a better understanding More effective advertising campaigns – thanks to optimisation based on real brain responses, increasing emotional impact and memorability.

- Innovation in product development – consumer-centric design, neuroscientifically validated prior to launch (reducing failures and rejection rates).
- Improved user experience – whether in stores or online, the experience is adjusted to be intuitive and enjoyable, eliminating friction points identified through biometrics (e.g. long queues that increase stress, overly complicated online forms).
- Increased personalisation – combined with big data and AI, neuromarketing allows offers to be increasingly tailored to the individual (e.g. Netflix personalises not only movie recommendations, but also the image displayed for the same movie based on each user's detected preferences – using A/B tests that are essentially micro-studies of digital neuromarketing).
- Competitive advantage – companies that have access to these insights can act ahead of those that rely solely on traditional methods, gaining a market advantage through more relevant communication and products tailored to the customer's preferences.
- Increased loyalty and satisfaction – by creating a stronger emotional connection between the brand and the consumer. When advertisements and experiences strike the right emotional chords, consumers develop attachment and trust (the affective component of loyalty).

Deep understanding of consumers, translating into multiple practical benefits (Genco, 2013; Lee et al., 2007):

Of course, the implementation of neuromarketing also comes with challenges: the high costs of equipment and expertise (an fMRI session can cost thousands of euros) – which is one reason why its practical application is limited in small markets such as Moldova for the time being. However, the technological trend is towards democratisation – much cheaper portable EEG devices are appearing, as well as eye-tracking software using standard computer cameras, etc., which will make neuromarketing accessible to smaller companies.

CONCLUSIONS

Neuromarketing has emerged over the last decade as an innovative field at the intersection of science and business, bringing a new perspective on consumer behaviour. The present analysis has shown that purchasing decisions are not purely rational, but rather the result of a complex dynamic between the conscious and subconscious minds of consumers – with the latter playing an overwhelming role in triggering preferences and actions. Neuromarketing, with its arsenal of technologies (EEG, fMRI, eye-tracking, GSR, etc.), allows us to 'measure' the subconscious, revealing consumers' hidden emotions, attention and motivations. This knowledge has profound implications: companies can design more appealing products, formulate more persuasive marketing messages, and create memorable brand experiences aligned with the authentic expectations and reactions of their target audience. The examples discussed (from how Google optimises its

ads to how Netflix retains its subscribers) demonstrate that organisations that adopt neuromarketing gain significant advantages – from increases in conversion rates to strengthening customer loyalty.

REFERENCES:

1. BARAC, Catalina, MUNTEANU, Angela. Le NeuroMarketing. In: Scientific Symposium of Young Researchers: Scientific Symposium of Young Researchers, Ed. 15, 28-29 April 2017, Chișinău. Chișinău, Republic of Moldova: Editorial-Poligrafic Department of ASEM, 2017, Edition 15, Vol. 2, pp. 187-188. ISBN 978-9975-75-881-9.
2. SAVCIUC, Oxana, TAMASCIUC, Valeria. Neuromarketing: art. Science. Opportunity. In: International Scientific Symposium of Young Researchers, Ed. 17th Edition, 24-25 April 2019, Chișinău. Chișinău Republic of Moldova: Editorial-Polygraphic Department of ASEM, 2019, 17th Edition, pp. 73-74. ISBN 978-9975-75-961-8.
3. SAVCIUC, Oxana. From communicating through senses to holistic branding: the experience of the Republic of Moldova. In: Management Science in Transition Period in Moldova and Poland Processes and Structure in the Time of Destabilisation, 13-14 January 2014, Krakow. Krakow: 2014, pp. 163-177. ISBN 978-9975-75-700-3.
4. MANCOȘ, Lesi. Neuromarketing: emotions influence purchasing decisions. In: Technical-scientific conference of students, master's and doctoral students, 23-25 March 2021, Chișinău. Chișinău, Republic of Moldova: 'Tehnica-UTM', 2021, Vol. 2, pp. 230-233. ISBN 978-9975-45-701-9 (Vol. II).
5. PLAKHIN, Andrey Yevgenyevich, SEMENETS, Igor, OGORODNIKOVA, Ekaterina, KHUDANINA, Maria. New directions in the development of neuromarketing and behavioural economics. In: MATEC Web of Conferences, 31 May - 1 June 2018, Oradea. Les Ulis, France: EDP Sciences, 2018, Vol. 184, 22nd Edition, pp. 1-6. ISSN 2261236X.
6. ZUBAREVA, Irina. Possibilities of applying artificial intelligence in neuromarketing research to improve the efficiency of promoting banking products. In: Development Through Research and Innovation: - 2024, Ed. 5, 23 August 2024, Chișinău. Chișinău: 'Print-Caro' SRL, 2024, Edition 5, pp. 145-152. ISBN 978-9975-167-76-5.
7. PASTIU, Carmen Adina, MUNTEAN, Andreea Cipriana, MAICAN, Silvia. Using neuromarketing to increase competitive advantage– a brief literature review. In: Marketing and logistics in the digital age, 18 October 2024, Chișinău. Chișinău: Tehnica-UTM,, 2024, pp. 32-36. ISBN (pdf) 978-9975-64-481-5.
8. SADCHENKO, Elena. Convergence of marketing approaches in the context of sustainable development. In: Science, education, culture, 12 February 2021,

Comrat. Comrat, Republic of Moldova: Comrat State University, 2021, Vol. 1, pp. 144-148. ISBN 978-9975-3496-2-8; 978-9975-3496-1-1.
9. KAHNEMAN, D., TVERSKY, A. Prospect theory: An analysis of decision under risk. Econometrica, 47(2), 263-291. 1979
10. PLASSMANN, H., RAMSØY, T. Z., MILOSAVLJEVIC, M. Branding the brain: A critical review and outlook. Journal of Consumer Psychology, 22(1), 18-36. 2012

ABORDAREA CONCEPTUALĂ A MANAGEMENTULUI PERFORMANȚELOR CA FACTOR STRATEGIC DE ASIGURARE A BUNĂSTĂRII ANGAJAȚILOR

THE CONCEPTUAL APPROACH TO THE PERFORMANCE MANAGEMENT AS A STRATEGIC FACTOR IN ENSURING EMPLOYEE WELLBEING

CZU: 005.332.1:331.101.3:005.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.76**

Mihaela BALMUȘ-ANDONE
ORCID: 0000-0002-5025-3351
E-mail: mihaela.balmus@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary*. The article proposes a conceptual approach to performance management, based on the premise that well-structured and effectively implemented strategies in this area significantly contribute to creating a healthy and productive work environment that fosters performance. This research relies on a theoretical and analytical approach to exploring performance management as a significant factor in ensuring employee well-being. The analytical foundation consists of relevant bibliographic sources, including scientific articles, case studies, reports, and fundamental works from the fields of human resource management, organizational psychology, and workplace well-being. The research findings highlight the importance of adopting an integrated and personalized approach to performance management that addresses both organizational objectives and the individual needs of employees. All these aspects emphasize the necessity of a paradigm shift, where human resource well-being becomes a central element of organizational strategy.*

Keywords**:** *human factor, performance, well-being, dynamic environment factors, organizational strategy****.***

INTRODUCERE

Într-un contextul actual dinamic, performanța organizațională necesită o atenție sporită asupra factorului uman, nefiind posibilă evaluarea exclusiv sub aspectul indicatorilor economici. Managementul performanțelor angajaților ajunge parte componentă esențială în vederea asigurării sustenabilității și competitivității organizației, cu impact nemijlocit asupra bunăstării acestora. Astfel, bunăstarea angajaților condiționată substanțial de gradul de satisfacție la locul de muncă, echilibrul între viața profesională și cea personală, sănătatea fizică și psihologică, este determinate în mare măsură de practicarea unui management al performanțelor eficient. Articolul propune o abordare conceptuală a managementului performanțelor, având ca premisă faptul că strategiile suficient de bine structurate și implementate în acest domeniu, contribuie semnificativ la crearea unui mediu de lucru sănătos și productiv generator de performanțe. Analiza se

concentrează pe identificarea principiilor, metodelor și instrumentelor care pot fi utilizate pentru a echilibra cerințele de performanță cu nevoile individuale ale angajaților, consolidând astfel relația dintre obiectivele organizaționale și bunăstarea angajaților acesteia.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea de față se bazează pe abordare teoretică și analitică cu privire la explorarea managementului performanțelor în calitate de factor semnificativ în vederea asigurării bunăstării angajaților. Baza analitică constă în surse bibliografice relevante, inclusiv articole științifice, studii de caz, rapoarte și lucrări fundamentale din domeniile managementului resurselor umane, psihologiei organizaționale și bunăstării la locul de muncă.

Metoda de cercetare s-a axat pe *revizuirea surselor bibliografice* în vederea identificării și analizei celor mai recente teorii și modele conceptuale despre managementul performanțelor și bunăstarea angajaților; *abordarea comparative* prin examinarea diverselor cadre conceptuale și modele de management al performanțelor; *propunerea unui cadru conceptual* integrativ care să evidențiază relația dintre performanță și bunăstare, identificând principiile fundamentale pentru o abordare sustenabilă în managementul resurselor umane.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În vederea asigurării unui fundament solid pentru dezvoltarea strategiilor eficiente în mediul organizational, este necesară o abordare profundă a interacțiunii complexe între performanțele organizaționale și bunăstarea angajaților. Acest context pune în evidență, în prim plan, performanțele înregistrate de către angajații organizației. Astfel, managementul performanțelor ajunge a fi un proces sistematic, prin intermediul căruia organizațiile stabilesc așteptări clare, identifică modalitățile de monitorizare a progresului înregistrat, respectiv, venind cu feedback constructiv, asigură suport în vederea dezvoltării propriilor angajați ceea ce permite, în final, atingerea obiectivelor organizaționale[3]. În acest fel sesizăm o dublă direcționare a relației tip cauză-efect: pe de o parte, rezultatele organizaționale au impact de stimulare a performanțelor angajaților, respectiv creșterea performanțelor individuale, contribuie la atingerea rezultatelor maxime la nivelul întregii organizații, pe de altă parte.

Performanțele angajaților se exprimă prin maniera în care aceștia își realizează atribuțiile (atât sub aspect cantitativ, dar și calitativ), prin volumul resurselor implicate, prin durata de timp necesară pentru a realiza sarcinile delegate, dar și alte aspecte organizaționale importante pentru aceasta. Prin urmare, sesizăm faptul că succesul și performanța unei organizații sunt determinate de resurse umane profesioniste și motivate care contribuie în mod substanțial la performanța organizațională [8].

Având drept scop determinarea comportamentelor umane în direcția care să asigure realizarea nevoilor organizaționale, managementul performanțelor acționează

într-un anumit context. Astfel acesta înglobează gestionarea respectivului context (inclusiv a sistemului de lucru), dar și gestionarea performanței individuale. Managementul performanțlor presupune un dialog permanent între manageri și personalul non-managerial din subordine. Acest dialog se axează pe atingerea obiectivelor, analiza performanței cu un feedback constructiv, determinând conturare de planuri privind performanța și dezvoltarea personală. Premisele unui management al performanțelor de succes rezidă în [1]:

- claritatea cu privire la semnificația termenului „performanță" pentru toți angajații (vizați)
- înțelegerea situației actuale a organizației și a direcției de urmat în ceea ce privește „cultura performanței"
- concentrarea pe modul în care angajații individuali vor beneficia și vor contribui la proces.

Maniera actuală de practicare a managementului performanțelor include procese cum sunt managementul prin obiective și evaluarea performanței, acestea fiind dezvoltate cu ceva timp în urmă. Cu toate acestea, prin abordarea sa generală, reprezintă, de fapt, ceea ce managerii de linie fac în mod continuu și nu doar o procedură periodică (de regulă anuală) direcționată de către departamentul de resurse umane (Tabelul 1). Fiind un proces firesc, managementul performanțelor cu mult depășește semnificația de evaluare individuală. Acesta permite realizarea schimbării în cultura organizațională și necesită integrarea cu toate activitățile-cheie din domeniul resurselor umane cum ar fi: managementul capitalului uman, managementul talentelor, învățarea și dezvoltarea, managementul recompenselor. Anume în acest fel managementul performanțelor contribuie la integrarea practicilor de resurse umane, astfel încât acestea să fie interconectate, completându-se și consolidându-se reciproc. Toate acestea împreună asigură dezvoltarea unui sistem de lucru eficient, care determină în mare măsură nivelurile de performanță.

Tabelul 1. Abordarea comparativă a managementului prin obiective, evaluarea performanțelor și managementul performanțelor.

Managementul prin obiective	**Evaluarea performanțelor**	**Managementul performanțelor**
Accent pe integrarea obiectivelor individuale	Pot include obiective individuale	Focusare pe obiective organizaționale și individuale
Accent pe cerințe cuantificate și măsurare performanță	Pot include obiective de performanță calitative	Acoperă atât rezultatele (output-uri), cât și competențele (input-uri)
Evaluare anuală	Evaluare anuală	Pe tot parcursul anului
Fără calificative	Cu calificative	Poate să nu includă calificative

Orientare retrospectivă	Orientare retrospectivă	Orientare prospectivă
Focusare pe realizarea performanței	Focusare pe niveluri de performanță și merit	Accent pe dezvoltare și performanță
Sistem de tip „top-down”	Sistem de tip „top-down”	Proces comun
Sistem monolit	Sistem monolit	Proces flexibil
Sistem predefinit	De obicei personalizat	Personalizat
Documentație complexă	Documentație complexă	Documentație minimă
Poate să nu aibă o legătură directă cu salariul	Adesea legată de plata pe performanță	Poate să nu fie legat de plata pe performanță
Aplicat managerilor	Aplicat întregului personal	Aplicat întregului personal
Deținut de managerii de linie și de departamentul de resurse umane	Deținut de departamentul de resurse umane	Deținut de managerii de linie

Sursa: adaptat de autor după Human resources management explained [9]

Economia de piață și cultura antreprenorială orientată spre performanță a devenit importantă, mai ales în fața competiției globale. În aceste condiții, ascensiunea managementului resurselor umane contribuie la dezvoltarea managementului performanței. Aceasta deoarece, respectiva ascensiune a fost însoțită de o schimbare a accentului de pe evaluare pe o abordare mai amplă de îmbunătățire a performanței, evidențiind o comunicare mai deschisă și sinceră între manageri și angajați în ceea ce privește comportamentele și rezultatele, dar și nevoia de a implica și motiva angajații. Se evidențiază trei elemente ale evoluției evoluției în domeniul resurselor umane care au consolidat această schimbare de focusare [6]:

- *Managementul talentelor* – identificarea și dezvoltarea permanentă a persoanelor talentate.
- *Segmentarea angajaților* – identificarea categoriilor de angajați a căror performanță are un impact semnificativ asupra rezultatelor afacerii și tratarea acestora în mod corespunzător.
- *Conceptul de recompense totale* – recunoașterea faptului că sistemul de recompense ar trebui să includă atât recompense financiare, cât și non-financiare, iar recompensele non-financiare, precum recunoașterea și oportunitățile de dezvoltare, pot fi realizate prin procesele de management al performanței.

Cu siguranță, sistemele de management al performanțelor angajaților includ și activitatea de evaluare, dar aceasta integrează și alte aspecte, precum: o legătură cu obiectivele organizaționale și cadrele de competențe, accent pe revizuirea continuă, motivare,

coaching și sprijin, precum și consolidarea/ recompensarea funcție de performanțele realizate. Tendințele actuale în activitățile complexe de management al performanțelor includ o responsabilizare majoră a angajaților, accent pe „cum" și pe „ce", importanța colectării dovezilor atât de la manager, cât și de la angajat, precum și feedback ascendent către managerul de linie, în aceeași ordine de idei ca și feedback-ul descendent către angajat [7].

În general, implicarea în muncă este definită ca o stare mentală pozitivă, satisfăcătoare și legată de activitatea profesională, care se caracterizează prin energie, dedicație și aspirație. Angajații implicați sunt plini de forță *(energie),* profund activi în realizarea propriei munci *(dedicație)* și adesea complet concentrați și absorbiți cu plăcere de activitățile lor profesionale *(aspirație).* Resursele personale, dar și în calitatea de profesionist, sunt unii dintre factorii determinanți ai implicării, aceste resurse devenind mai relevante și cu un potențial motivational înalt atunci, când angajații se confruntă cu cerințe ridicate la locul de muncă. Consecințele posibile ale implicării includ atitudini pozitive față de muncă, sănătate și bunăstare, comportamente suplimentare (*extra-role behavior*) și performanță profesională. Organizațiile pot crește nivelul de implicare al angajaților prin implementarea strategiilor specifice managementului resurselor umane, printre care este și reproiectarea locurilor de muncă. De asemenea, rotația posturilor și schimbarea locurilor de muncă contribuie la nivel mai înalt de implicare, aceasta deoarece provoacă astfel angajații, stimulează învățarea și dezvoltarea profesională. De asemenea, angajații înșiși pot contribui semnificativ la modificarea activă a conținutului sau design-ul propriilor locuri de muncă prin așa- numita *„modelare a postului"* (job crafting) rămânând astfel suficient de mult implicați [2].

Performanța angajaților este influențată și de echilibrul dintre viața profesională și cea personală. Astfel, angajații care au un echilibru între viața profesională și cea personală raportează adesea niveluri mai ridicate de satisfacție, ceea ce se traduce printr-o performanță mai bună. Respectiv, organizațiile care sprijină echilibrul între viața profesională și personală ale propriilor angajați au rate mai mici de fluctuație a personalului, deoarece angajații se simt apreciați și sprijiniți. La polul opus se află organizațiile care nu vin cu inițiative de asigurare a unui echilibru viață profesională - viață personală, și anume angajații suprasolicitați sunt mai predispuși să își ia zile libere din cauza problemelor de sănătate mentală sau fizică, fapt ce determină o productivitate și, ca rezultat, o performanță redusă [4].

Totuși, factorii sociali, politici și economici de mare diversitate au modelat mediul de lucru așa încât marea majoritate a locurilor de muncă devin tot mai stresante. Presiunile concurenței în vederea reducerii costurilor și, în consecință, sporirea profiturilor determină, spre exemplu, recurgerea organizațiilor la reducerea numărului de personal, păstrând eventual echipe mai mici, dar care realizează același volum de muncă. Pentru unele tipuri de muncă, salariile reale s-au redus, iar beneficiile acordate de către angajatori au rămas infime. Drept rezultat, se sesizează contradicții fundamentale între diverse locuri de muncă ale secolului XXI. Deși, pe de o parte, organizațiile resimt tot mai mult

nevoia implicării și manifestării creativității angajaților, totuși acestea implementează schimbări care ar submina capacitatea oamenilor de a se implica în muncă, pe de altă parte [5].

Ca și concluzionare a punctelor de vedere enunțate, am putea identifica patru direcții de abordare a conceptului de management al performanțelor, acestea fiind prezentate sintetic în Figura 1.

Figura 1. Abordarea comparativă a conceptualizării managementului performanțelor.
Elaborat de autor în baza [1], [2], [4], [5]

Analiza teoretică realizată în cadrul acestui studiu evidențiază faptul că managementul performanțelor poate contribui semnificativ la crearea unui mediu organizațional care susține bunăstarea angajaților. Rezultatele obținute se bazează pe integrarea conceptelor fundamentale din literatura de specialitate, completate cu o analiză comparativă a unor modele și practici existente.

Rezultatele cercetării evidențiază importanța adoptării unei abordări integrate și personalizate în managementul performanțelor, care să răspundă atât obiectivelor organizaționale, cât și nevoilor individuale ale angajaților. Toate acestea subliniază necesitatea unei schimbări de paradigmă, în care bunăstarea resursei umane devine un element central al strategiei organizaționale. Astfel, organizațiile cu un nivel ridicat de implicare sunt mai susceptibile să înregistreze o bunăstare semnificativ mai mare a angajaților precum și o productivitate, profitabilitate și vânzări mai mari decât echipele cu un nivel scăzut de implicare. În acest context, compania de consultanță Gallup a realizat un studiu [10], în care s-au examinat factorii economici și politici asociați cu bunăstarea angajaților, urmați de factorii legați de manageri care influențează implicarea la locul de muncă și prosperitatea generală în viață. Managerii din întreaga lume sunt mai predispuși decât non-managerii să fie implicați și să prospere în viață, având un statut social mai înalt comparativ cu colegii lor non-manageri, probabilitatea ca aceștia să simtă că opiniile lor contează este superioară. Cu toate acestea, managerii sunt mai predispuși

decât non-managerii să experimenteze un nivel mai ridicat de emoții negative (stres), cee ace se datorează în mare parte faptului că managerii oferă adesea sprijin emoțional angajaților. În aceeași ordine de idei, Gallup a stabilit că 70% din variația implicării echipelor poate fi atribuită managerului, deoarece implicarea este mai strâns legată de relațiile interpersonale cu managerul,iar un manager eficient motivează membrii echipei, trecându-i de la indiferență la inspirație. Dezvoltarea echipelor extrem de implicate conduce la mai puține rezultate negative, mai multe rezultate pozitive și un succes mai mare pentru organizație (Figura 2).

Figura 2. Impactul favorabil al performanței echipelor cu grad înalt de implicare.

Sursa: adaptat de autor în baza State of the Global Workplace 2024 [10]

CONCLUZII

Cercetarea realizată denotă faptul că managementul performanțelor este nu doar un instrument de realizare a obiectivelor organizaționale, dar și o premisă importantă în vederea asigurării bunăstării angajaților. Integrarea unei abordări individualizate, axată pe nevoile reale ale resurselor umane, organizațiile dezvoltă capacitatea creării unui mediu de lucru care ar promova atât performanța individuală, cât și satisfacția profesională. Între ideile subliniate, putem evidenția câteva concluzii, și anume:

- ✓ Practica eficientă a managementului al performanțelor contribuie semnificativ la reducerea stresului, creșterea motivației și consolidarea angajamentului angajaților. Aceste elemente sunt fundamentale pentru crearea unei forțe de muncă reziliente și productive, evidențiind astfel corelația dintre performanță și bunăstare.
- ✓ În vederea asigurării unui impact pozitiv, managementul performanțelor necesită abordarea integrate a aspectelor care se referă la evaluarea continuă, oportunitățile de dezvoltare profesională și recunoașterea eforturilor individua-

le. Este important ca respectivul proces să fie transparent și adaptat specificului fiecărui angajat.

- ✓ Crearea unei culturi organizaționale bazate pe respect, Încredere și sprijinul reciproc sunt factori determinanți în asigurarea succesului sistemului de management al performanțelor prin impactarea culturii organizaționale.
- ✓ Semnificativ este faptul că, implementarea unui model sustenabil de management al performanțelor presupune necesitatea depășirii unor obstacole cum sunt rezistența la schimbare și limitările de resurse. Respectiv, este necesară explorarea unor metode inovatoare de măsurare a impactului practicilor de management al performanțelor asupra bunăstării angajaților.

În acest context, managementul performanțelor reprezintă un instrument strategic pentru alinierea obiectivelor organizaționale cu bunăstarea angajaților, contribuind astfel la succesul pe termen lung al organizațiilor. Abordarea propusă în acest articol poate servi drept bază pentru elaborarea de politici și practici care să asigure echilibrul între performanță și satisfacția profesională.

REFERINȚE:

1. ARMSTRONG, M., *Handbook of Performance Management: An Evidence-Based Guide to Delivering High Performance*, Kogan Page Publishers, London and Philadelphia, 2009, ISBN 978 0 7494 5392 3
2. BAKKER, A.B., SCHAUFELI, W.B., *Work Engagement, Volume 11. Organizational Behavior* in Wiley Encyclopedia of management, John Wiley & Sons, 2015, ISBN: 9781119972518
3. BRISCOE, D.R., CLAUS, L.M., *Employee performance management: policies and practices in multinational enterprises*, Routledge London 2008, ISBN 9780203885673
4. GUEST, D. E., *Perspectives on the Study of Work-life Balance, in Social Science Information*, Vol.41, No.2, Kings College London 2013, disponibil la: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=2doIHpQAAAAJ&citation_for_view=2doIHpQAAAAJ:l7t_Zn2s7bgC
5. MASLACH, C., LEITER, M.P., *The Burnout Challenge: Managing People's Relationships with Their Jobs*, Harvard University Press, 2022, ISBN 978-0674251014
6. SPARROW, M.K., *Measuring Performance in a Modern Police Organization*, in New Perspectives in Policing HARVARD Kennedy School, 2015, disponibil la: https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/248476.pdf
7. TORRINGTON, D., HALL, L., TAYLOR, S., ATKINSON, C., *Human Resource Management,* Pearson UK, 2020, ISBN 1292261668, 9781292261669
8. TĂNASE, D.F., *Resursa umană și performanța în organizații*, în Studii de Administrație, Management și Bună Guvernare, 2022, disponibil la: https://

www.prouniversitaria.ro/wp-content/uploads/2022/09/ARTICOL-3-Tanase-Diana-p.-68-86.pdf

9. *Human resources management explained*, Business Explained, 2022, disponibil la: https://business-explained.com/shop/human-resources-explained/
10. State of the Global Workplace 2024 disponibil la: https://www.gallup.com/workplace/349484/state-of-the-global-workplace.aspx.

N.B. *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

SUSTAINABLE TOURISM AND POST-COVID ECONOMIC SECURITY POLICIES

TURISM SUSTENABIL ŞI POLITICI DE SECURITATE ECONOMICĂ POST-COVID

CZU: 338.48:502.131.1:65.012.8(4-13) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.77**

Veronica BULAT
ORCID: 0000-0002-6051-3460
E-mail: veronica.bulat@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Pandemia de COVID-19 a condus turismul european, în special în ţările din Sud precum Italia, Spania, Grecia, Portugalia şi Croaţia, într-o criză profundă. Acest articol oferă o analiză comparativă a politicilor turistice post-pandemice adoptate atât la nivelul Uniunii Europene, cât şi la nivel naţional, concentrându-se pe rolul acestora în consolidarea sustenabilităţii sectorului şi a securităţii economice. Scopul principal este de a examina modul în care diversele politici şi mecanisme financiare au sprijinit reziliența, modernizarea şi redresarea incluzivă. Metodologia comparativă, care îmbină analiza politicilor şi revizuirea legislativă cu date oficiale şi studii de caz specifice, indică faptul că UE a oferit o direcţie strategică de finanţare, în special prin instrumente precum Mecanismul de Redresare şi Reziliență. În acelaşi timp, statele membre au implementat reforme complementare, de la actualizări legislative la restructurări guvernamentale complexe. Fiecare ţară şi-a adaptat abordarea: Spania a investit masiv în digitalizare, Portugalia a prioritizat dezvoltarea forţei de muncă, Italia s-a concentrat pe consolidarea IMM-urilor, Grecia a îmbunătăţit guvernanţa destinaţiilor, iar Croaţia a implementat reforme legislative structurale. În ciuda acestor strategii naţionale distincte, eforturile lor au condus spre obiective comune: promovarea tranziţiei verzi şi digitale, creşterea incluzivă şi asigurarea securităţii economice pe termen lung a sectorului turistic.*

Cuvinte-cheie: *Turism sustenabil, Securitate economică, Politici post-pandemice, Redresare şi reziliență, Statele din Sudul Europei.*

INTRODUCTION

The COVID-19 pandemic has caused an unprecedented shock to the European tourism sector, drastically reducing tourist arrivals and industry revenues. In the first three quarters of 2020, international arrivals in the EU fell by ~67.5% compared to 2019, with tourism's contribution to EU GDP halving (from ~10% in 2019 to ~5% in 2020) and around 2 million jobs lost. The most affected were the heavily tourism-dependent economies of Southern Europe – such as Italy, Spain, Greece, Portugal and Croatia – which recorded declines in tourism GDP of over 60% in 2020. In this context, the European Union and national governments launched sustainable tourism recovery policies aimed at ensuring the economic security (long-term resilience and competitiveness) of the sec-

tor. This paper provides a comparative analysis of these policies in the post-pandemic period (2020-present), focusing on the EU strategic framework and the regulations adopted in Italy, Spain, Greece, Portugal and Croatia.

RESULTS AND DISCUSSIONS

Tourism is a major economic sector in the EU, and the Treaties give the Union a role in coordinating and supporting Member States' policies (without direct legislative competence in tourism) [1]. However, in recent years, the EU has developed important policies and instruments aimed at making tourism more sustainable, resilient and economically secure [2, 3]. Immediately after the outbreak of the pandemic, the European Commission activated rapid response mechanisms – for example, it temporarily suspended the rules on the use of airport slots, issued guidelines on passenger rights and border control, and co-financed the repatriation of EU citizens stranded abroad. In May 2020, the Commission published its communication "Tourism and transport in 2020 and beyond" (COM(2020)550), with recommendations for the safe resumption of free movement, the gradual reopening of tourism services and financial support measures (e.g. travel vouchers) [1, 2]. The European Parliament supported these efforts by adopting a resolution in June 2020 calling for short- and long-term emergency support for transport and tourism to ensure the sector's survival and competitiveness.

In the medium term, the EU institutions have initiated strategic steps for the green and digital reconstruction of tourism. In March 2021, the European Parliament adopted a resolution calling for an "EU strategy for sustainable tourism", focusing on the post-COVID reconstruction of the sector and its transition to responsible, sustainable and smart tourism [4]. In February 2022, the Commission launched the 'Transition Roadmap for Tourism', part of the EU's updated industrial strategy, which identifies 27 actions for greening/digitising and increasing the resilience of the European tourism industry [5]. Subsequently, in December 2022, the EU Council adopted the European Agenda for Tourism 2030, focusing on green and digital transition, resilience and inclusion, workforce development and an effective governance framework for tourism.

At the EU regulatory level, steps have been taken to support sustainability and competitiveness. For example, in 2022, the Commission proposed an EU system to protect geographical indications for local artisanal products, recognising their role in regional tourism attractiveness – a proposal that was subsequently implemented in Regulation (EU) 2023/2411. In 2024, Regulation (EU) 2024/1028 on the collection of data on short-term tourist rental platforms was adopted to ensure the 'responsible, transparent and fair' growth of this segment, enabling cities to better manage the impact on local communities. The EU has also invested in monitoring tools: since 2022, the European Tourism Scoreboard has been in operation, aggregating relevant statistics and monitoring progress in the green and digital transition of the sector, supporting national and regional decision-makers. The aim is also to improve the database: there is a common framework

for tourism statistics (Reg. 692/2011) and plans for a common European tourism data space to stimulate digital innovation in the field.

From a financial and economic security perspective, the EU has integrated tourism into its main recovery and cohesion instruments [6]. Although there is no line in the multiannual budget dedicated exclusively to tourism, Member States can finance tourism investments through multiple EU programmes. Between 2014 and 2020, 12 programmes were able to finance tourism actions (structural funds, cooperation programmes, etc.), and for 2021-2027 the number has risen to 14, including post-COVID recovery instruments. A new element is that the European Regional Development Fund (ERDF) Regulation 2021–2027 explicitly includes a policy objective on 'sustainable tourism', allowing for the direct funding of such projects [7]. The ERDF has been the main supporter of tourism investments: ~€6.4 billion allocated in 2007–2013 and ~€4.3 billion in 2014–2020 for the development of tourism services, the protection of natural and cultural heritage, and the improvement of tourism infrastructure.

The central instrument for post-pandemic recovery – the Recovery and Resilience Facility (RRF) under NextGenerationEU – gave Member States the opportunity to include investments and reforms dedicated to tourism in their National Recovery and Resilience Plans (NRRPs) [9, 10, 11]. By the end of 2021, 26 out of 27 Member States had submitted their NRRP, and analysis showed that 19 countries (including Italy, Spain, Greece, Portugal, and Croatia) had provided support measures for tourism [7, 8]. For example, Spain has built into its NRRP a comprehensive 'plan for the modernisation and digitalisation of the tourism sector' with a budget of ~€3.4 billion [12, 13]. Croatia has also committed to a comprehensive reform of the tourism sector through its NRRP, aiming to move towards a sustainable and resilient model [14]. This massive European financial support aims not only to return to pre-crisis levels, but also to increase the economic resilience of tourism – i.e. its ability to withstand future shocks (health, economic or geopolitical crises) – through investments in sustainability, innovation and diversification [15].

Overall, post-2020 EU policies focus on: (a) the safe return of tourist mobility (through health coordination and certification), (b) the green and digital transition of tourist destinations and businesses, (c) financial and investment support for modernisation, sustainability and skills, and (d) strengthening governance and data in tourism (monitoring through sustainability indicators, data sharing, coordination between authorities). All of these converge towards the goal of transforming Europe into a more competitive, economically secure (less vulnerable to crises) and sustainable tourism destination [16].

The regulatory, monitoring and financing mechanisms at national and European level that ensure the transition to sustainable and economically secure tourism are:

✓ National strategies and action plans – All five countries have updated or developed medium- to long-term strategies: e.g. Spain's Sustainable Tourism Strategy 2030, Greece's National Pact for Sustainable Tourism 2030, Croatia's Strategy 2030, Portugal's

Turismo +Sustentável 20-23 Plan, Italy's Strategic Plan (implicit in the PNRR). These documents provide soft regulatory frameworks (they are not laws, but guide subsequent policies and legislation) and set objectives, targets and actions. They all align with EU objectives (Green Agenda, Digitalisation, Cohesion) and SDGs, and involve stakeholders (private sector, communities) in their development, which gives them legitimacy and a better chance of successful implementation.

✓ Specific post-pandemic legislation – Some countries have adopted new legislation or amended existing legislation to support new policies. Examples: the 2022 Greek law on MDOs and Destination Observatories; the future Tourism Law in Croatia, which will introduce sustainable monitoring mechanisms; Spain has adopted regulations to control tourist rental accommodation (while also delegating powers to local authorities to limit their number in saturated areas, complementary to the 2024 EU initiative); Italy has reformed the tourist guide regime and introduced tax incentives (e.g. tax credit for hotel renovation). In addition, all countries have temporarily implemented emergency legislation in 2020-2021 (on vouchers, refunds, technical unemployment) to immediately mitigate the economic shock.

✓ Funding through the PNRR (Recovery and Resilience Facility) – The FRR has proven to be an essential funding mechanism. Southern European countries have channelled significant percentages of European grants and loans to tourism: ~€2.4 billion Italy, ~€3.4 billion Spain, substantial funds not explicitly specified but present in the cohesion and culture components for Greece, ~€300 million Croatia directly allocated to the PNRR for tourism reforms and investments (value reconstructed from components), ~€6 billion Portugal (combination of national and EU funds dedicated to the sector). directly allocated in Croatia's PNRR for tourism reforms and investments (value reconstructed from components), ~€6 billion in Portugal (combination of national and EU funds dedicated to the sector). The PNRRs also imposed milestones and targets closely linked to sustainability policies (e.g. adoption of the tourism law in Croatia, creation of Observatories in Greece, completion of X destination sustainability plans in Spain, etc.), ensuring accountability and regular monitoring. At EU level, the Commission verifies the achievement of these milestones before approving payment instalments, which has acted as a strong incentive for reforms.

✓ Structural funds and other EU programmes – In addition to the NRRP, countries are mobilising resources from the ERDF (e.g. through Regional Operational Programmes, which often include priorities for sustainable tourism, tourism infrastructure, and digitalisation), the Cohesion Fund (where eligible, e.g. transport infrastructure to tourist destinations), and the European Social Fund+ (for vocational training in tourism). For example, between 2014 and 2020, Spain made extensive use of the ERDF to modernise destinations, and Portugal used the ESF for employee training (tourism schools under the authority of Turismo de Portugal are co-financed by the ESF). It should be noted that in the new period 2021-2027, the ERDF has a specific objective for sustainable tourism, which further facilitates access to EU funding for such projects – a policy

success resulting in part from the advocacy of Member States with strong tourism sectors.

✓ Monitoring mechanisms and data – A cross-cutting element in all countries is the emphasis on data and indicators to guide decisions. Italy is strengthening its tourism data capacity through its new Observatory and is planning a Tourism Digital Hub; Spain has a system of indicators aligned with the 2030 Agenda and an Observatory for Sustainable Tourism (created in 2021 in collaboration with UNEP and UNWTO); Greece is establishing local Observatories and a national Observatory integrated into the Satellite Account; Portugal has developed a system of regional indicators and a programme called 'TravelBI' that provides real-time market intelligence to tourism stakeholders; Croatia, as mentioned, is working on a sustainable TSA. At EU level, the Tourism Scoreboard and the future European Tourism Data Space will aggregate and compare these national data, enabling benchmarking and highlighting good practices. The UNWTO also supports countries (including Croatia, which signed a research agreement with the Ministry of Tourism and the University of Zagreb in 2021 to advance sustainable tourism) in developing these tools.

✓ Regional cooperation and the exchange of best practices are non-financial yet crucial mechanisms. All these countries participate in European networks. For instance, the European Destinations of Excellence (EDEN) initiative promotes emerging sustainable destinations and includes winners from Spain, Croatia, etc. Other forums include the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) – which, through its Tourism Trends and Policies 2022 report, offered analyses (cited here as well) and country-specific recommendations – or the European Travel Commission (ETC).

These platforms allow Southern European countries to learn from each other regarding resilient policies. For example, Portugal's implementation of the Clean&Safe label was replicated in Croatia and Italy; Spain and Italy exchange know-how on the digitalization of destinations; Greece and Croatia cooperate within the EU Strategy for the Danube Region and the Adriatic-Ionian Strategy on sustainable tourism sub-objectives. Moreover, the European Parliament has created a working group for tourism within the TRAN Committee, which keeps tourism on the EU agenda and advocates for a dedicated budget chapter. All these are soft governance mechanisms that advance the sustainability and resilience agenda.

In terms of economic security, we observe that these policies targeted two levels: (1) macro-economic security – protecting the sector's contribution to GDP, employment, and tax revenues – and (2) micro-economic security – ensuring income stability for local businesses and households in tourist destinations.

At the macro level, tourism once again became a driver of growth in 2021-2023, contributing substantially to the recovery of Southern economies (for example, the real GDP growth of Greece and Croatia in 2021-2023 was among the highest in the EU, aided by the tourism rebound). At the micro level, many communities dependent on tourism (coastal resorts, agrotourism villages) have benefited from infrastructure investments (roads, modernized utilities through sustainability plans) and new opportunities

(funds for ecotourism start-ups, training for locals). These increase community resilience by providing them with the capacity to withstand seasonal variations or shocks. For instance, a village that attracts tourists in the summer for hiking and in the winter for rural gastronomy, plus has good digital infrastructure for potential digital nomads, will be less affected if one of these streams disappears.

Last but not least, the experience of the COVID crisis strengthened public-private cooperation in tourism. In all these countries, private operators (hoteliers, agencies, transport companies) were consulted in the development of recovery plans and were involved in their implementation (e.g., airlines and ferry companies coordinated relaunch campaigns with governments). This partnership tends to continue: businesses are more likely to accept sustainable regulations if they are part of the solution and see the long-term benefits. This fosters an environment conducive to sustainable development, where the economic security of the sector becomes a common goal.

CONCLUSIONS

In the post-pandemic period of 2020-2025, the European Union and Southern European states initiated a profound transformation of the tourism sector, pivoting from a quantitative, vulnerable model to a qualitative, sustainable, and resilient one. The EU policy framework—including unprecedented strategies, recommendations, and funding through NextGenerationEU—provided the necessary direction and resources. Countries like Italy, Spain, Greece, Portugal, and Croatia adapted these instruments to their specific needs, adopting courageous reforms.

Comparative analysis reveals both convergences and national nuances: all five countries emphasized sustainability (environment, heritage, local communities) and the economic security of tourism (through financial support and diversification). However, each approached priorities differently: Spain invested massively in digitalization and smart destinations; Italy in infrastructure and SME competitiveness; Greece in destination governance and extending the season; Portugal in human resource training and green transition; and Croatia in legislative reforms and territorial tourism management.

The links between EU policies and national regulations are strong. This ranges from the adoption of the European Parliament's 2021 resolution on the EU sustainable tourism strategy (which inspired internal actions) to the conditions of the National Recovery and Resilience Plans (PNRR) that forced the implementation of structural changes (such as the tourism law in Croatia or the operationalization of Destination Management Organizations in Greece). European funding—whether through the Recovery and Resilience Facility (RRF), the European Regional Development Fund (ERDF), or other programs—catalyzed projects that national budgets would have struggled to support individually (e.g., the ~€4 billion invested in tourism sustainability in Spain). This integrated multi-scalar approach (EU + national + local) offers a model of good practice in public policies, demonstrating how a major crisis can be transformed into an opportunity for reform and modernization.

REFERENCES:

1. European Commission (2020). Tourism and transport in 2020 and beyond. Communication COM(2020)550, Brussels.
2. European Parliament (2021). Legislative Resolution P9_TA(2021)0109 on the EU strategy for sustainable tourism.
3. European Parliament (2025). Fact Sheets on the European Union – Tourism. Brussels: April 2025 Edition.
4. Council of the European Union (2022). EU Tourism Agenda 2030. Brussels, adopted on December 1, 2022.
5. European Court of Auditors (2021). Special report: EU support for tourism investments during COVID-19. Luxembourg: ECA.
6. Ministry of Tourism of Italy (2022). Implementation of PNRR Measures – Tourism. Rome.
7. Reform Support Service, European Commission (2022). Support to Italy's tourism ecosystem: towards a more sustainable, resilient and digital tourism. Brussels.
8. Government of Spain (2021). Recovery, Transformation and Resilience Plan – Component 14: Tourism. Madrid.
9. Ministry of Industry, Trade and Tourism of Spain (2025). Press Release: The Ministry has invested more than €288 M to improve tourist infrastructure in the Balearic Islands and promote the sustainability of the model.
10. OECD (2022). Tourism Trends and Policies 2022 – Greece. Paris: OECD Publishing.
11. OECD (2022). Tourism Trends and Policies 2022 – Portugal. Paris: OECD Publishing.
12. Government of Portugal / Turismo de Portugal (2021). Plan to Reactivate Tourism – Building the Future. Lisbon.
13. Ministry of Tourism and Sport of the Republic of Croatia (2023). Draft Sustainable Tourism Strategy until 2030. Zagreb.
14. Total Croatia News (2023). Government Preparing Sustainable Croatian Tourism Strategy.
15. European Commission – Reform Support (2022). Support to Croatia's tourism ecosystem: towards a more sustainable, resilient and digital tourism. Brussels.
16. World Tourism Organization (2021). Tourism and COVID-19: Recovery Tracking. Madrid: UNWTO.

***Acknowledgement**: The article is developed in the context of the realization 'Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens' (CONSEJ 01.05.02).*

LOGISTICA VERDE ÎNTRE SUSTENABILITATE ȘI EFICIENȚĂ ECONOMICĂ: ANALIZA COMPARATIVĂ A IMPACTULUI DIGITALIZĂRII ȘI COSTURILOR ÎN LANȚURILE DE APROVIZIONARE

GREEN LOGISTICS BETWEEN SUSTAINABILITY AND ECONOMIC EFFICIENCY: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IMPACT OF DIGITALIZATION AND COSTS IN SUPPLY CHAINS

CZU: 65.012.34:574:502.131.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.78**

Elena CARP
ORCID**:** 0000-0003-0399-6141
E-mail: carp.elena16@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary*. In the context of growing pressure for sustainability and economic efficiency, green logistics plays a vital role in the restructuring of supply chains across Eastern Europe. This study explores how the digitalization of logistics processes contributes to achieving environmental goals while optimizing operational costs. Through a comparative analysis based on secondary sources, the research examines the strategies adopted by various actors in the region, highlighting significant differences in the level of technological integration and responsiveness to sustainability requirements.The methodology combines quantitative data on costs and carbon emissions with qualitative insights related to infrastructure, digital tools, and green transition strategies. The findings indicate that digitalization can serve as a catalyst for improving economic performance without undermining environmental commitments. The study concludes that successful implementation of green logistics depends on context-specific approaches, gradual investment, institutional collaboration, and the internal capacity development of logistics companies.*

Keywords: *green logistics, digital transformation, supply chain efficiency, sustainability, operational costs.*

INTRODUCERE

În contextul actual al intensificării preocupărilor privind schimbările climatice, degradarea mediului și necesitatea unei utilizări mai raționale a resurselor, tot mai multe companii sunt nevoite să regândească modul în care își desfășoară activitățile logistice. Din această perspectivă, logistica verde capătă un rol central în strategiile organizațiilor din domeniul transporturilor și distribuției, fiind considerată o soluție viabilă atât pentru diminuarea impactului ecologic, cât și pentru creșterea eficienței operaționale și consolidarea poziției pe piață. În același timp, digitalizarea accelerată a lanțurilor de aprovizionare aduce oportunități semnificative pentru modernizarea proceselor logistice, prin automatizarea operațiunilor, optimizarea traseelor și monitorizarea în timp real a fluxurilor

[3, p.242]. Utilizarea tehnologiilor avansate, precum platformele de planificare a livrărilor, Internet of Things (IoT), sisteme inteligente de depozitare și vehiculele electrice, susține convergența dintre sustenabilitate și performanță economică. Însă, procesul de implementare a acestor practici nu este uniform, fiind influențat de factori locali precum dezvoltarea infrastructurii, politicile publice și capacitatea investițională a actorilor economici. În Europa de Est, aceste provocări sunt resimțite acut, dar tocmai acest context oferă un cadru valoros pentru analiza modului în care companiile reușesc – sau nu – să integreze eficient inovațiile verzi și digitale în activitățile lor.

Lucrarea explorează, într-o manieră comparativă, impactul logisticii verzi și al digitalizării asupra performanței economice și sustenabilității operaționale a unor companii de distribuție din Europa de Est. Studiul pornește de la exemple reprezentative, selectate astfel încât să reflecte niveluri diferite de maturitate logistică și de acces la soluții tehnologice moderne [1]. Prin examinarea costurilor, a gradului de automatizare și a performanței ecologice, cercetarea își propune să evidențieze rolul transformator al inovației sustenabile în modernizarea lanțurilor de aprovizionare.

Scopul principal al investigației este de a analiza în ce măsură integrarea logisticii verzi și a tehnologiilor digitale contribuie la eficientizarea activităților logistice și la reducerea impactului asupra mediului, oferind totodată o perspectivă aplicată asupra provocărilor și bunelor practici din regiune. Prin această abordare, lucrarea intenționează să ofere o bază teoretică și practică pentru înțelegerea procesului de tranziție către modele logistice sustenabile și competitive în Europa de Est.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea se fundamentează pe o abordare de tip calitativ-comparativ, având ca scop analiza relației dintre logistica verde, digitalizare și eficiența economică în lanțurile de aprovizionare din Europa de Est. Pentru realizarea studiului au fost utilizate exclusiv date secundare, extrase din rapoarte publice de sustenabilitate, comunicate oficiale, surse instituționale și articole din literatura de specialitate. Metoda de cercetare aplicată este analiza de caz comparativă, orientată spre identificarea diferențelor și convergențelor în ceea ce privește gradul de digitalizare, nivelul costurilor operaționale și implementarea strategiilor sustenabile. Indicatorii analizați includ: tipologia și proporția flotei cu emisii reduse, costul mediu per livrare, investițiile în infrastructură verde, precum și utilizarea instrumentelor digitale (ex. software de planificare, automatizare, urmărire în timp real). Această abordare permite o înțelegere contextualizată a modului în care companiile din regiune integrează sustenabilitatea și inovația în practicile logistice curente.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În lucrare sunt prezentate și interpretate rezultatele obținute în urma analizei comparative realizate asupra companiilor selectate din Europa de Est, din perspectiva implementării strategiilor de logistică verde, a gradului de digitalizare operațională și a impac-

tului acestora asupra eficienței economice. Cercetarea a urmărit corelarea indicatorilor cantitativi, precum costurile logistice, investițiile în tehnologii verzi și nivelul emisiilor de dioxid de carbon, cu factori calitativi care reflectă maturitatea digitală, structura operațională și capacitatea de adaptare strategică a fiecărei companii analizate.

Prin această abordare integrată, cercetarea și-a propus să evidențieze atât tendințele convergente, cât și diferențele semnificative dintre operatorii logistici din regiune, oferind o imagine de ansamblu asupra gradului de pregătire al acestora pentru tranziția către modele sustenabile. Rezultatele obținute sunt discutate în raport cu literatura de specialitate și cu modelele teoretice actuale, fiind completate de observații privind contextul regional și specificul piețelor locale.

Astfel cele șase companii selectate pentru analiză implică argumente pentru includerea acestora în cercetare, reflectate prin capacitățile lor de sustenabilitate în *tabelul 1*.

Tabelul 1. Prezentare succintă a sustenabilității în 6 companii logistice din Europa de Est

Companie	**Sustenabilitate**	**Efort (strategie/ investiție)**	**Eficiență**	**Rezultat**
Nova post (Moldova)	Inițiative pilot: EV și ambalaje reciclabile	Investiți moderate, prioritate extindere logistică națională	Limitată de infrastructură și digitalizare slabă	Impact redus, dar potențial de creștere pe termen mediu
Fan Courier (România)	EV, panouri solare, reciclare, rețea FANbox	Investiții strategice în infrastructură și digitalizare	Costuri optimizate și eficiență urbană ridicată	Avantaj competitiv și progres clar spre sustenabilitate
InPost (Polonia)	Lockere verzi, EV, ambalaje sustenabile, strategie Net Zero	Investiții consistente, digitalizare completă, AI integrat	Ridicată – costuri mici și eficiență logistică avansată	Performanță ecologică și economică remarcabilă
Speedy ((DPD Bulgaria)	EV urbane, compensare carbon, educație ecologică	Standarde DPD, implementare treptată	Bună în orașe, digitalizare parțială	Model funcțional, impact moderat asupra emisiilor
Sprinter / GLS (Ungaria)	Hub-uri verzi, electrificare parțială, inițiative locale	Strategii GLS, focus urban	Costuri optimizate în zone metropolitane	Reducere parțială a emisiilor, eficiență operațională solidă

Companie	Sustenabilitate	Efort (strategie/ investiție)	Eficiență	Rezultat
Zásilkovna (Cehia)	HQ neutru climatic, lockere eco, tranziție spre EV	Investiți digitale și infrastructură automatizată	Automatizare completă, costuri scăzute	Sustenabilitate integrată, eficiență logistică performantă

Sursa: elaborat de autor în baza [7-12]

Nova post este o companie de logistică și servicii poștale rapide, activă în Republica Moldova și parte a grupului ucrainean Nova Poshta. Aceasta oferă servicii de livrare internă și internațională, cu accent pe dezvoltarea infrastructurii logistice în piețe emergente. În ultimii ani, compania a inițiat proiecte pilot pentru introducerea vehiculelor electrice și reducerea deșeurilor de ambalaj, marcând primii pași spre o tranziție verde.

Fan Courier (România) este liderul pieței de curierat rapid din România, furnizând servicii de distribuție la nivel național și internațional. Compania este recunoscută pentru investițiile sale în tehnologii moderne și soluții logistice integrate, fiind activă și în Republica Moldova. Fan Courier contribuie activ la protecția mediului prin extinderea flotei electrice, utilizarea energiei regenerabile în depozite și promovarea opțiunilor de livrare ecologică prin rețeaua FANbox.

InPost este o companie de logistică și comerț electronic, cunoscută pentru rețeaua sa extinsă de lockere automatizate (Paczkomaty®), care a revoluționat livrarea pe ultima milă în Polonia și în alte piețe europene. Este listată pe bursă și operează la nivel internațional, inclusiv în Franța, Regatul Unit, Italia și Spania. InPost se remarcă printr-o strategie ambițioasă de decarbonizare, integrarea vehiculelor electrice și utilizarea de ambalaje sustenabile în procesele sale operaționale.

Speedy (DPD Bulgaria) este unul dintre principalii furnizori de servicii de curierat din Bulgaria și face parte din grupul internațional DPD. Compania oferă servicii de livrare internă și transfrontalieră în Europa, beneficiind de infrastructura și standardele de sustenabilitate ale rețelei DPDgroup. Speedy promovează inițiative verzi prin electrificarea flotei urbane, proiecte educaționale privind protecția mediului și programe de compensare a emisiilor de carbon.

Sprinter Courier/GLS (Ungaria) este o companie logistică din Ungaria, integrată în rețeaua GLS Group, prezentă în peste 40 de țări europene. Sprinter oferă servicii de livrare rapidă și colete interne și internaționale, adaptate nevoilor de comerț electronic. Sub umbrela GLS, compania implementează programe de sustenabilitate orientate spre electrificarea flotei, reducerea consumului de hârtie și eficientizarea energetică a centrelor de sortare.

Zásilkovna este o companie cehă de tehnologie logistică, parte din Packeta Group, cu operațiuni în peste 8 țări europene și o rețea de peste 10.000 de puncte de livrare. Este recunoscută pentru soluțiile sale inovatoare în livrarea de tip click & collect și pentru

modelul său logistic complet digitalizat. Compania se implică activ în protecția mediului prin utilizarea de lockere ecologice, reducerea amprentei de carbon și planuri de tranziție spre flotă complet electrică.

Tabelul 2. Analiza comparativă a logisticii verzi și digitalizării în șase companii din Europa de Est.

Criterii	Novapost (MD)	Fan Courier (RO)	InPost (PL)	Speedy / DPD (BG)	Sprinter / GLS (HU)	Zásilkovna / Packeta (CZ)
1. Grad de digitalizare	Mediu (track & trace)	Avansat (TMS, WMS, app)	Foarte avansat (AI, app)	Ridicat (platforme DPD)	Ridicat (TMS, API)	Foarte avansat (platformă proprie AI)
2. Flotă electrică / verde	Pilot limitat	Peste 150 vehicule EV	Rețea EV urbană	EV urbane + stații proprii	EV în centrele urbane	Tranziție către flotă EV
3. Lockere/ puncte de livrare	Nu	Da (FAN-box)	Da (rețea extinsă)	Limitat	Limitat	Da (lockere extinse)
4. Ambalaje sustenabile	Parțial implementate	Da, reciclare internă	Da, ambalaje eco	În curs de implementare	Parțial	Da, ambalaje neutre climatic
5. Costuri medii per livrare	Ridicate (dezvoltare)	Medii, optimizate	Reduse (automatizare)	Medii	Medii-scăzute	Scăzute (livrare la punct fix)
6. Reducerea emisiilor CO_2	Minimă, pilot	Medie (stații solare + EV)	Semnificativă (AI + EV)	Medie (compensare carbon)	Medie	Ridicată (digital, flotă, pick-up)
7. Integrare regională / UE	Național, emergent	Regional (MD + RO)	UE, extindere internațională	Grup DPD, standard UE	GLS Group, standard UE	Grup Packeta, prezent în 8+ țări
8. Model operațional	Tradițional	Hibrid (clasic + digital)	Automatizat, digitalizat	Clasic + adaptat digital	Clasic + digital	Automatizat, digital, flexibil
9. Investiții în sustenabilitate	Limitate	Ridicate (flotă, solar)	Foarte ridicate	Moderate	Moderate	Ridicate, în curs de extindere

Sursa: elaborat de autor în baza rapoartelor de sustenabilitate ale companiilor

Analiza comparativă a celor șase companii logistice din Europa de Est evidențiază faptul că digitalizarea și sustenabilitatea nu mai pot fi tratate ca direcții strategice separate, ci reprezintă componente interdependente ale modernizării lanțurilor de aprovizionare. Companiile care au integrat în mod consecvent instrumente digitale – precum platforme automate de gestionare a livrărilor, sisteme avansate de urmărire a flotei și rețele de puncte de livrare automatizate – au înregistrat beneficii vizibile atât din punct de vedere ecologic, cât și economic.

Asemănările principale pe care le constatăm în urma analizei comparative este că toate companiile au început sau au în plan tranziția spre logistică verde. Integrarea tehnologiilor digitale este prezentă în toate cazurile, cu diferențe de amploare. De asemenea, se remarcă o tendință comună spre livrare urbană optimizată și reducerea emisiilor pe „ultima milă".

Deosebirile esențiale observate pe parcursul analizei comparative relevă faptul că Nova Post este în fază incipientă, cu investiții limitate, comparativ cu InPost și Zásilkovna, care operează în sisteme avansate și automatizate. Fan Courier și Speedy beneficiază de susținere regională și integrare în rețele europene, în timp ce companiile 100% naționale au provocări legate de infrastructura de suport. Costurile logistice sunt semnificativ mai mici pentru companiile care utilizează rețele de lockere și automatizare (ex: InPost, Zásilkovna), față de cele cu livrare convențională (Nova Post).

Rezultatele analizei comparative evidențiază o relație clară între gradul de digitalizare, inițiativele de sustenabilitate și eficiența economică în cadrul celor șase companii logistice din Europa de Est. În mod special, **InPost (Polonia)** și **Zásilkovna (Cehia)** se detașează prin nivelul ridicat de integrare digitală și prin modelele de livrare automatizată, care contribuie la reducerea costurilor logistice și la diminuarea emisiilor de CO_2. Aceste companii au reușit să îmbine cu succes investițiile în infrastructură verde (flote electrice, lockere ecologice) cu utilizarea extinsă a tehnologiilor smart, generând astfel un avantaj competitiv semnificativ.

Fan Courier (România) și **Speedy (Bulgaria)** se află într-o etapă intermediară, caracterizată prin eforturi constante de modernizare și prin implementarea parțială a soluțiilor verzi. Deși aceste companii au făcut investiții în flote electrice și sisteme informatice, efectele asupra reducerii emisiilor sunt mai limitate în comparație cu operatorii din Polonia și Cehia, fiind influențate de infrastructura publică, nivelul de digitalizare logistică și strategia organizațională.

Pe de altă parte, **Nova Post (Republica Moldova)** și **Sprinter (Ungaria)** reflectă provocările întâmpinate de operatorii logistici din economii emergente sau din rețele naționale mai restrânse. În cazul acestora, inițiativele verzi se află în stadiu incipient, iar eficiența economică este afectată de costurile ridicate de implementare a tehnologiilor sustenabile și de accesul limitat la instrumente digitale avansate.

Concluzia generală subliniază faptul că, deși există diferențe semnificative în nivelul de maturitate operațională, modelele de succes pot fi adaptate și replicate regional, cu condiția unei planificări strategice adecvate și a sprijinului instituțional. Digitalizarea nu

este doar un factor de eficientizare, ci acționează ca un accelerator al sustenabilității, iar companiile care reușesc să o integreze armonios în procesele logistice obțin beneficii simultan în termeni de performanță ecologică și profitabilitate economică. Totuși, cercetarea prezintă anumite limite metodologice, precum accesul inegal la date publice privind sustenabilitatea companiilor analizate, diferențele în metodologia de raportare și lipsa unor indicatori uniformi la nivel regional. De asemenea, absența datelor primare (prin interviuri directe sau chestionare aplicate) reduce nivelul de validare empirică directă.

CONCLUZII

Analiza realizată în cadrul acestei cercetări evidențiază faptul că sustenabilitatea, digitalizarea și eficiența economică nu sunt direcții distincte în dezvoltarea logisticii moderne, ci dimensiuni complementare care, atunci când sunt abordate în mod coerent, pot transforma fundamental performanța lanțurilor de aprovizionare. În contextul economiilor din Europa de Est, unde provocările de ordin structural sunt în continuare prezente, integrarea soluțiilor digitale în logistică joacă un rol decisiv în accelerarea tranziției către practici sustenabile, oferind companiilor posibilitatea de a reduce costurile, de a crește transparența operațională și de a răspunde mai bine cerințelor pieței.

Pentru companiile din sectorul transportului, curieratului și distribuției, prioritizarea investițiilor în tehnologii verzi și infrastructură inteligentă trebuie dublată de o reconfigurare strategică a proceselor logistice. Aceasta presupune nu doar adoptarea unor echipamente eficiente din punct de vedere energetic, ci și optimizarea fluxurilor de date, automatizarea operațiunilor și utilizarea analizei predictive pentru luarea deciziilor.

În paralel, autoritățile publice din regiune ar trebui să își asume un rol mai activ în facilitarea acestei tranziții, prin dezvoltarea unor politici de sprijin direcționate, crearea de rețele de infrastructură verde accesibile și promovarea parteneriatelor intersectoriale. Fără un cadru instituțional favorabil, inițiativele izolate ale companiilor riscă să nu atingă masa critică necesară pentru schimbări sistemice. Pe termen lung, cercetările viitoare ar putea viza aprofundarea analizei asupra relației dintre sustenabilitate și competitivitate în sectoarele logistice regionale, precum și identificarea unor mecanisme de cooperare între actorii privați și instituționali. De asemenea, este relevantă explorarea impactului noilor tehnologii emergente – cum ar fi inteligența artificială, blockchain sau gemenii digitali – asupra performanței logistice în contextul unei economii verzi. Totodată, analiza comparativă ar putea fi extinsă în alte regiuni emergente din Europa Centrală și de Sud-Est.

REFERINȚE:

1. Barata, F. A**.** Reshaping of Shipping and Logistics in Smart, Green and Digital. În: *Budapest International Research and Critics Institute-Journal* (*BIRCI-Journal)*. 06.10.2021. nr.2, vol.4, p.3129-3135. bircu-journal.com.

2. Burinskienė, A. & Daškevič, D. *Digitalization in Logistics for Competitive Excellence: Case Study of Estonia*. În: *Technical Journal*, nr.18(3), 2024, p.486–496. https://doi.org/10.31803/tg-20240502090609
3. Christopher, M. (2016). *Logistics and supply chain management* (5th ed.). Harlow, UK: Pearson Education Limited. ISBN 978-1292-0838-2-7. https://nibmehub.com/opac-service/pdf/read/Logistics%20and%20Supply%20Chain%20Management-%205th%20edition.pdf
4. Constantin, A., Cetulean, M., Radu, C.-G., Dumitra, E.-C. & Iacob, A. T. The Impact of Digitalisation on Supply Chain Competitiveness: A Multi-Country Comparative Approach. În: *Sustainability*. 2025. nr. 17(9), 4038. https://doi.org/10.3390/su17094038
5. Grant, D.B., Trautrims, A., & Wong, C. Y. (2022). *Sustainable logistics and supply chain management: Principles and practices for sustainable operations and management* (3rd.edition). London, UK: Kogan Page.304 p.
6. Vienazindiene, M., Tamuliene, V., Zaleckienė, J. Green Logistics Practices Seeking Development of Sustainability: Evidence from Lithuanian Transportation and Logistics Companies. În: *Energies*, nr. 14(22), 7500. 10.11.2021. https://doi.org/10.3390/en14227500
7. https://www.speedy.bg/en/for-our-planet
8. https://gls-group.com/HU/en/company/corporate-responsibility/
9. https://www.fancourier.ro/en/fan-at-the-end-of-the-year-2022
10. https://inpost.pl/en/strategia-dekarbonizacji-grupy-inpost
11. https://www.zasilkovna.cz/en/sustainability
12. https://novapost.com/
13. https://transport.ec.europa.eu/
14. https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/sustainable-transport_en
15. https://unece.org/
16. https://lpi.worldbank.org/
17. https://databank.worldbank.org/
18. https://www.ebrd.com/
19. https://www.smartfreightcentre.org/en/how-to-implement-items/what-is-the-glec-framework
20. https://mediu.gov.md/
21. https://aee.gov.md/

CARTOGRAPHIE DU PAYSAGE INTELLECTUEL DE LA SCIENCE ET DE LA PAIX: UNE ANALYSE SCIENTOMÉTRIQUE UTILISANT L'ALGORITHME DE KAMADA-KAWAI ET LES DONNÉES D'OPENALEX

MAPPING THE INTELLECTUAL LANDSCAPE OF SCIENCE AND PEACE: A SCIENTOMETRIC ANALYSIS USING THE KAMADA–KAWAI ALGORITHM AND OPENALEX DATA

CZU: 330.34:004.43/.45:001.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.79**

Mihail CIOBANU
ORCID: 0000-0003-1193-6018
E-mail: ciobanu.mihail1@usm.md, ciobanu.mihail@ase.md
Institut National de Recherche Économique, Académie des Études Économiques de Moldavie, Chișinău, République de Moldavie

Summary. *This paper analyzes the conceptual relationship between science and peace through a scientometric analysis based on data obtained from OpenAlex. Using the VOSviewer software and the Kamada-Kawai algorithm, a semantic map was created to visualize the most frequently co-occurring terms associated with «science» and «peace» in the global scientific literature. The results identify five main thematic clusters: applied technology, disarmament and security, post-conflict justice, philosophical reflection, and scientific methodology. This study highlights the deeply interdisciplinary nature of this field of research, which connects the exact sciences with the social and human sciences, including ethics, education, and spirituality. The second contribution of this work lies in a better understanding of the interconnected nature of the concepts of science and peace, as well as in emphasizing the potential of bibliometric visualizations as a strategic toolkit for research planning and evaluation.*

Keywords: *peace, science, scientometrics.*

INTRODUCTION

Au cours des dernières décennies, la recherche scientifique sur les thématiques liées à la paix a pris une importance croissante dans le paysage académique mondial. La complexité et l'interdépendance des problèmes contemporains, allant des guerres et tensions géopolitiques jusqu'aux progrès technologiques et à l'éthique de la science, exigent des approches interdisciplinaires et une compréhension approfondie des interactions entre science et paix. La littérature spécialisée montre une diversification thématique marquée, où des concepts tels que peacebuilding, désarmement, sécurité internationale et éthique de la science deviennent de plus en plus visibles. Dans ce contexte, la cartographie conceptuelle de la production scientifique peut offrir une image claire des relations sémantiques entre les concepts clés et de la manière dont la recherche académique aborde simultanément des dimensions scientifiques et humaines.

Le présent article vise à réaliser une analyse scientométrique des connexions entre les termes associés à la science et à la paix, en utilisant une visualisation générée avec VOSviewer [1] à partir des données extraites du catalogue bibliographique OpenAlex [2][3]. Par l'application de l'algorithme Kamada-Kawai [4], une carte sémantique a été obtenue, mettant en évidence les clusters thématiques et les relations entre les termes [5]. Cette approche permet d'identifier les principales orientations de recherche, les zones de convergence conceptuelle, ainsi que les lacunes potentielles dans la littérature spécialisée. L'objectif de l'article est de contribuer à une meilleure compréhension du paysage intellectuel concernant l'interaction entre science et paix, et de souligner le rôle des outils bibliométriques dans le soutien à la recherche interdisciplinaire.

MATÉRIEL ET MÉTHODE

Pour analyser l'interconnexion conceptuelle entre les termes «science» et «paix», nous avons utilisé une approche scientométrique fondée sur l'analyse de la co-occurrence des termes dans la littérature académique. La méthodologie adoptée consiste en l'extraction et le traitement de données bibliométriques issues d'une source académique ouverte, suivis par la visualisation de ces données sous forme d'un réseau sémantique. Les données utilisées dans cette étude proviennent d'OpenAlex, une base de données académique (en anglais) en libre accès qui indexe des articles scientifiques, des auteurs, des institutions, des disciplines et des concepts associés. La recherche a été effectuée à l'aide des mots-clés «science» ET «paix» (en anglais), afin d'identifier les travaux traitant simultanément ou en corrélation ces deux concepts. Pour le traitement des données et la génération de la carte visuelle, nous avons utilisé le logiciel VOSviewer, développé en 2010 par les chercheurs néerlandais Nees Jan van Eck et Ludo Waltman, reconnu pour sa capacité à construire et visualiser des cartes de réseau à partir de métriques bibliographiques. VOSviewer permet l'analyse de la co-occurrence des termes, l'identification des clusters thématiques et leur positionnement dans un espace bidimensionnel. La visualisation des résultats a été réalisée à l'aide de l'algorithme Kamada-Kawai, un algorithme de mise en page par forces qui optimise la distribution des nњuds dans un graphe en fonction des distances sémantiques entre les termes. Cet algorithme est adapté aux grands réseaux, car il réduit les chevauchements et offre une représentation claire des relations conceptuelles. Dans la visualisation, chaque nњud représente un terme significatif, et les liens entre les nњuds symbolisent la fréquence de co-occurrence dans un même document [6]. Le type d'analyse adopté a été la co-occurrence des termes (titre + résumé + mots-clés). L'unité d'analyse a été le terme sémantique (le concept). Le seuil d'inclusion a été défini par VOSviewer comme une fréquence minimale automatique d'au moins 5 occurrences. Les méthodes de normalisation utilisées ont été les associations VOSviewer (similarités bibliométriques). Cette méthodologie permet non seulement d'explorer la structure générale, mais aussi d'identifier les zones thématiques centrales ou périphériques, ainsi que les concepts «passerelles» entre des domaines apparemment distincts.

RÉSULTATS ET DISCUSSIONS

La ***Figure 1*** représente la cartographie des concepts associés à l'intersection des termes «paix» et «science» (en anglais) dans la base de données OpenAlex, illustrée à l'aide de VOSviewer. La carte sémantique créée à l'aide de VOSviewer met en évidence un réseau dense de termes, structuré autour de plusieurs noyaux conceptuels de grande taille. Le nъud le plus proéminent est *thème (informatique*), entouré de termes appartenant au champ des sciences appliquées, ce qui indique une présence constante des recherches technologiques et informatiques en lien avec les thématiques de paix et de sécurité. Dans son voisinage sémantique immédiat se trouvent des mots tels que *matérialisme*, *promotion (échecs)*, *robot (George)*, *scepticisme* ou *naturalisme*, suggérant une diversité thématique couvrant à la fois des dimensions techniques et philosophiques de la science. À droite de la carte, un autre noyau majeur est formé autour de termes comme *désarmement*, *contrôle des armements*, *éthique nucléaire*, *sécurité internationale* et *théorie de la dissuasion*. Cette zone révèle une forte association entre la recherche scientifique et les enjeux géopolitiques, militaires et éthiques. Plus bas, et légèrement vers le centre de cette zone, on observe une concentration autour du concept de *consolidation de la paix*, avec des extensions vers *éducation à la paix*, *justice transitionnelle*, *intervention humanitaire* et *conflit international*. Cela indique un axe thématique où la science est liée à la création de cadres institutionnels et sociaux pour le maintien de la paix. Aux marges, on trouve également des catégories plus isolées ou spécialisées, comme *mysticisme juif*, *silence*, *contemplation* ou *physique moderne*, qui, bien que marginales du point de vue de la connectivité, apportent de la profondeur au réseau, soulignant que la science et les questions de paix sont également abordées à partir de perspectives alternatives ou interdisciplinaires. Visuellement, le réseau semble équilibré entre densité et répartition, sans zones totalement isolées, ce qui indique un niveau élevé de cohérence thématique entre les termes sélectionnés.

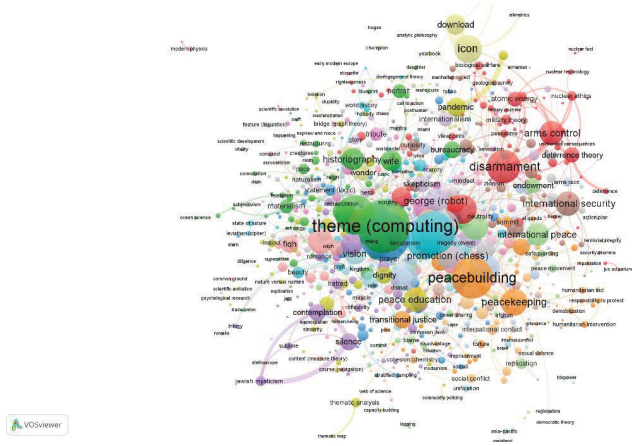

Figure 1. Cartographie des concepts associés à l'intersection des termes «paix» et «science» (en anglais) dans la base de données OpenAlex et illustrée avec VOSviewer.
Source: Réalisée par l'auteur à partir des données d'OpenAlex et de VOSviewer

Les algorithmes de regroupement de VOSviewer ont identifié plusieurs clusters thématiques bien délimités, chacun représentant une direction de recherche distincte où les termes «science» et «paix» interagissent. Ces clusters ne sont pas simplement des ensembles de termes lexicaux proches, mais des formations de domaines conceptuels interconnectés, suggérant une cohérence scientifique interne et un échange d'informations entre disciplines. **Cluster 1, Technologie et science appliquée (vert-bleu)** est centré autour du terme thématique principal *computing*. Ce cluster regroupe des termes tels que *matérialisme*, *robot (George)*, *naturalisme*, *scepticisme*, *promotion (échecs)*, *développement scientifique* ou *lutte de l'instinct*. Cette concentration indique l'existence de recherches axées sur les sciences dures, mais avec des connotations anthropologiques, épistémologiques, voire esthétiques (*beauté*, *vision*, *prière*). Il s'agit d'un exemple manifeste de dialogue entre la science technologique et les enjeux philosophiques ou sociaux. **Cluster 2, Sécurité, désarmement et géopolitique (rouge)** est dominé par des termes comme *désarmement*, *contrôle des armements*, *éthique nucléaire*, *théorie de la dissuasion*, *énergie atomique*, *doctrine militaire*, *sécurité internationale*. Ce cluster met en lumière une préoccupation pour les implications de la science dans les domaines militaires et de la sécurité globale. Les termes indiquent un dialogue ouvert entre l'éthique appliquée, la politique internationale et la science nucléaire. Il est probablement le plus lié au concept de paix dans son sens géopolitique. **Cluster 3, Construction de la paix et justice post-conflit (orange)** regroupe des termes tels que *peacebuilding*, *éducation à la paix*, *maintien de la paix*, *justice transitionnelle*, *aide humanitaire*, *résolution des conflits* et *responsabilité de protéger*. Ce cluster aborde les sujets liés à la reconstruction juridique et sociale de la paix, en mettant l'accent sur l'intervention internationale, l'éducation à la paix et la justice restaurative. Il constitue le noyau «humaniste» du réseau, soulignant que la recherche scientifique sur la paix s'enracine dans une dimension morale et sociale. **Cluster 4, Philosophie, religion et réflexion (violet)**, moins dense mais conceptuellement riche, comprend des termes tels que *mysticisme juif*, *contemplation*, *silence*, *dignité*, *vision*, *émerveillement*, *prière* et *miracle*. Cela suggère que dans certains travaux scientifiques, les idées de science et de paix sont abordées à travers des prismes spirituels ou philosophiques, dans un cadre pouvant englober la religion, la réflexion intérieure et le symbolisme. **Cluster 5, Méthodologie scientifique et évaluation (jaune-vert)** contient des mots comme *réplication*, *renforcement des capacités*, *analyse thématique*, *altmetrics*, *évolution scientifique*, *échantillonnage stratifié*, *cohésion (sociologie)*. Il s'agit ici d'un intérêt porté au développement méthodologique et à l'évaluation de l'impact de la recherche. Moins visible sur le plan sémantique, mais tout aussi significatif, ce cluster offre une perspective métacognitive sur la manière dont la science elle-même est étudiée et mobilisée dans le contexte de la paix.

Au-delà de la structure des clusters, la localisation des nњuds et leurs connexions offrent des informations précieuses sur l'intensité et la nature des relations sémantiques. Sur la carte générée automatiquement, la distance entre les termes est inversement proportionnelle à leur fréquence de co-occurrence dans un même document. Ainsi, des

termes comme *désarmement* et *éthique nucléaire*, ou *consolidation de la paix* et *justice transitionnelle*, sont situés relativement proches les uns des autres, ce qui marque une forte cohérence thématique et une continuité dans la littérature scientifique. En revanche, des termes comme *promotion (échecs)* ou *robot (George)* sont placés dans des zones de transition, entre des domaines techniques et des domaines sociaux ou éthiques. Ces termes agissent comme des «ponts» entre des disciplines apparemment distinctes et peuvent indiquer des phénomènes émergents ou des niches de recherche interdisciplinaire. La densité du réseau dans la zone centrale est élevée, ce qui révèle une forte cohérence thématique et une approche intégrative des concepts de «science» et de «paix». Par exemple, les connexions entre l'éducation à la paix, l'aide humanitaire, la responsabilité de protéger et le droit international reflètent une articulation entre l'éducation, le droit et l'intervention internationale. D'un autre côté, les périphéries, moins densément connectées, confèrent une profondeur interprétative au réseau. Des mots comme silence, mysticisme, prière ou miracle indiquent que, dans certains courants académiques, le terme de paix tend à dépasser ses cadres sociaux et politiques pour toucher à des dimensions existentielles, spirituelles et symboliques. Cette combinaison entre des zones centrales fortement connectées et des marges conceptuelles diversifiées reflète un paysage intellectuel complexe et dynamique, dans lequel la recherche sur la science et la paix n'est pas homogène, mais stratifiée, multidisciplinaire et ouverte à la réinterprétation.

CONCLUSIONS

L'analyse scientométrique des mots-clés «science» et «paix», réalisée à partir des données d'OpenAlex et visualisée à l'aide de l'algorithme Kamada-Kawai dans VOSviewer, met en évidence un réseau conceptuel dense, interdisciplinaire et bien structuré. La carte sémantique obtenue renforce plusieurs axes de recherche explorant, de manière directe ou indirecte, l'interaction entre le progrès scientifique et l'établissement de la paix. Parmi les observations les plus importantes, on peut noter:

- L'existence d'au moins cinq clusters thématiques cohérents, dont les plus fortement connectés concernent le désarmement et la sécurité, ainsi que la justice post-conflit et l'intervention humanitaire;
- La coexistence d'approches technico-scientifiques, éthiques, éducatives et spirituelles au sein d'un même réseau thématique, confirmant le caractère profondément interdisciplinaire du domaine;
- L'identification de termes-relais (comme replication, vision, promotion (échecs)) qui signalent le potentiel de niches émergentes ou d'approches conceptuelles non-conventionnelles.

La contribution principale de cette étude réside dans la proposition d'une perspective visuelle et synthétique sur la manière dont les concepts de «science» et de «paix» sont interconnectés dans la recherche académique internationale. Cette approche peut être utilisée comme outil d'orientation stratégique par les chercheurs, les institutions et les décideurs intéressés par la promotion d'une recherche à impact sociétal positif. Comme

il fallait s'y attendre, l'analyse présente aussi certaines limites: l'utilisation prioritaire de la cooccurrence des termes ne permet pas de saisir toute la profondeur sémantique des textes, et le choix de seuils minimaux d'inclusion peut réduire la visibilité de certains sous-domaines. Pour des études futures, il est suggéré d'enrichir l'analyse en ajoutant des réseaux de co-auteurs et de citations; d'introduire une dimension temporelle dans l'analyse du réseau de termes afin de capter les tendances émergentes et de combiner avec des méthodes qualitatives, telles que l'analyse de contenu, pour une compréhension plus approfondie du discours scientifique. Enfin, la visualisation bibliométrique du lien entre science et paix ne fait pas que cartographier les connaissances existantes, elle ouvre également la voie à un dialogue interdisciplinaire essentiel à notre époque.

RÉFÉRENCES:

1. VAN ECK, N. J., WALTMAN, L. Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. Dans: *Scientometrics*, 2010, Volune 84, pp. 523–538, Accessible à: https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3, [Consulté le: 08.07.2025].
2. PRIEM, J., PIWOWAR, H., ORR, R. OpenAlex: A fully-open index of scholarly works, authors, venues, institutions, and concepts. Dans: *ArXiv*, 2022, Accessible à: https://arxiv.org/abs/2205.01833, [Consulté le: 08.07.2025].
3. HAUNSCHILD, R., BORNMANN, L. The use of OpenAlex to produce meaningful bibliometric global overlay maps of science on the individual, institutional, and national levels. Dans: *PLoS ONE,* 2024, 19(12): e0308041, Accessible à: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0308041, [Consulté le: 08.07.2025].
4. KAMADA, T., KAWAI, S. An algorithm for drawing general undirected graphs. Dans: *Information Processing Letters*, 31(1), pp. 7–15, 1989, Accessible à: https://doi.org/10.1016/0020-0190(89)90102-6 [Consulté le: 08.07.2025].
5. ZINS, C. *Conceptual approaches for defining data, information, and knowledge*. Dans: Journal of the American Society for Information Science and Technology, 58(4), pp. 479–493, 2007, Accessible à: https://doi.org/10.1002/asi.20508, [Consulté le: 08.07.2025].
6. LEYDESDORFF, L, *The Challenge of Scientometrics: The Development, Measurement, and Self-Organization of Scientific Communications*. First published by DSWO Press, Leiden University, Leiden, The Netherlands, 1995 Second edition. Published by Universal Publishers / uPUBLISH.com, USA, 2001, Accessible à: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3512486, [Consulté le: 08.07.2025].

N.B.*Cet article a été élaboré dans le cadre du sous-programme 030101 «Renforcement de la résilience, de la compétitivité et de la durabilité de l'économie de la République de Moldavie dans le contexte du processus d'adhésion à l'Union Européenne», financement institutionnel.*

DIGITALIZAREA – FACTOR CHEIE AL DEZVOLTĂRII ECONOMICE COMPETITIVE. STUDIU DE CAZ: ROMÂNIA

DIGITALIZATION – KEY FACTOR OF COMPETITIVE ECONOMIC DEVELOPMENT. CASE STUDY: ROMANIA

CZU: 339.137.2:334.72:004(498) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.80**

Andreea-Emanuela DRĂGOI
ORCID: 0000-0003-2848-1435
E-mail: andre.emanuela@gmail.com
Institutul de Economie Mondială, Academia Română, București, România

Paul CALANTER
ORCID: 0009-0007-8305-8417
E-mail: paul.calanter@yahoo.com
Institutul de Economie Mondială, Academia Română, București, România

Cornelia NEAGU
ORCID: 0009-0002-2054-1827
E-mail: neagu_cornelia@yahoo.com
Centrul de Economia Industriei și Serviciilor, Academia Română, București, România

Summary. *Given current technological developments, economic competitiveness fundamentally relies on digitalisation, which represents a key factor in the process of industrial development. Against this background, the EU has adopted policies to support the digitalisation of industry across the entire internal market, encouraging Member States to develop national digital strategies. This paper aims to assess Romania's progress in this area through a comparative analysis with other Central and Eastern European countries. The analysis draws on the Digital Economy and Society Index reports published by the European Commission, which serve as a key instrument for monitoring the digital advancement of EU Member States. The main finding of our research is that, despite notable progress since joining the EU, Romania must continue to invest substantially in digital skills and IT infrastructure in order to maintain its upward trajectory.*

Keywords*: competitive economic development, digitalization, industrial policies, Romania.*

1. Introducere

România, ca stat membru al Uniunii Europene din 2007, a traversat o perioadă marcată de provocări majore care au influențat direct competitivitatea industrială a României, impunând necesitatea unui salt semnificativ în domeniul digitalizării și reindustrializării. Teoriile economice relevante pentru analiza digitalizării ca principal catalizator al reindustrializării în România sunt esențiale pentru înțelegerea complexității acestui proces transformativ, ce reflectă atât provocările moștenite din perioada comunistă, cât și oportunitățile

oferite de apartenența la UE. Teoria creșterii endogene, ce subliniază importanța inovației și a tehnologiilor în creșterea economică, poate fi aplicată direct în contextul digitalizării României. Investițiile în tehnologie și inovație sunt factori esențiali pentru creșterea productivității și competitivității economiilor industriale, iar digitalizarea reprezintă o oportunitate semnificativă pentru modernizarea sectorului industrial românesc. România se confruntă cu o serie de obstacole, inclusiv infrastructura deficitară și lipsa de coerență în implementarea politicilor tehnologice, ceea ce încetinește procesul de integrare a noilor tehnologii în industrie. Teoria capitalului uman subliniază rolul educației și abilităților forței de muncă în succesul tranziției către o economie digitalizată. Exodul tinerelor talente și al muncitorilor calificați în ultimii ani a lăsat un gol semnificativ pe piața muncii din România, iar digitalizarea necesită forță de muncă pregătită să adopte noile tehnologii. Aceste deficiențe pot fi remediate prin politici educaționale mai eficiente, care să sprijine dezvoltarea competențelor digitale, inclusiv prin formarea continuă a forței de muncă. Teoria evoluției industriale și a tranziției structurale este relevantă în contextul României, deoarece digitalizarea poate stimula adaptabilitatea sectorului industrial și transformarea sa pentru a deveni mai eficient și mai inovator. În România, acest proces este important deoarece sectorul industrial a rămas ancorat în practici și infrastructuri învechite, iar digitalizarea reprezintă un instrument esențial pentru modernizarea acestuia. Teoria convergenței economice, ce susține că economiile mai puțin dezvoltate vor converge treptat cu cele mai dezvoltate, este un concept aplicabil României în contextul statutului său de membră UE. Beneficiind de fonduri europene, România are șansa de a accelera tranziția la o economie digitalizată și reducerea decalajelor față de statele dezvoltate. Provocările vor proveni din disparitățile regionale și din necesitatea integrării eficiente a tehnologiilor emergente în sectoare precum producția industrială. Teoria tranziției către economia digitală completează imaginea procesului de reindustrializare din România. Implementarea noilor tehnologii bazate pe date, automatizare și inteligență artificială în industriile românești pot duce la transformarea substanțială a acestora, dar succesul acestui proces depinde de capacitatea statului și a sectorului privat de a investi în infrastructură și de a înlătura barierele legate de conservatorismul tehnologic al unor sectoare economice tradiționale. Digitalizarea, în cazul României, poate fi un factor determinant în reindustrializare, doar dacă sunt depășite provocările structurale, economice și sociale moștenite.

2. Metodologie

Analiza se bazează pe rapoartele Digital Economy and Society Index publicate anual de Comisia Europeană și își propune să evidențieze progresul României în raport cu media UE și cu alte state din ECE, pe baza unui set de indicatori cheie ce includ aspecte precum infrastructura digitală, utilizarea internetului, digitalizarea întreprinderilor, competențele digitale ale populației, și serviciile publice digitale. Metodologia de colectare a datelor este bazată pe surse oficiale și statistici relevante, cum ar fi datele furnizate de Eurostat, autoritățile naționale, studii și sondaje europene iar rapoartele sunt fundamentate pe o combinație de date cantitative și calitative, pentru a oferi o viziune completă asupra performanței digitale. Analiza comparativă realizată pe baza indicatorilor DESI este rele-

vantă, întrucât reflectă evoluția digitală a României într-un context european în continuă schimbare. Indicatorii selectați permit o evaluare detaliată a progreselor României cu privire la digitalizarea mediului de afaceri și transformarea industriei, elemente cheie în procesul de reindustrializare. Astfel, urmărirea evoluției IMM-urilor cu un nivel minim de intensitate digitală este un indicator esențial, deoarece aceste companii reprezintă o parte semnificativă a economiei naționale fiind esențiale pentru integrarea tehnologiilor digitale. Măsurarea gradului de utilizare a software-ului ERP, care facilitează gestionarea integrată a proceselor interne ale companiilor, evidențiază gradul de adoptare a unor soluții digitale avansate ce pot contribui la creșterea eficienței și competitivității întreprinderilor românești. În plus, includerea indicatorilor de big data și inteligență artificială în analiză este relevantă întrucât acestea constituie motorul principal al transformărilor din sectorul industrial, în special în contextul reindustrializării. Adoptarea IA poate reprezenta un pas semnificativ pentru România în modernizarea sectoarelor economice cheie și alinierea producției la standardele globale. Lipsa unei infrastructuri adecvate și a capitalului uman, rămân obstacole, dar aderarea României la UE a adus și oportunități, precum accesul la fonduri europene pentru dezvoltarea digitalizării și inovarea tehnologică, ce pot sprijini accelerarea modernizării industriale. Indicatorii analizați reflectă atât stadiul actual al progresului digital al României, cât și provocările specifice cu care se confruntă în acest proces, fiind relevanți în evaluarea modului de depășire a obstacolelor și utilizarea tehnologiilor digitale în sprijinul transformării economice sustenabile.

3. Analiză comparativă a indicatorilor selectați

Pentru analiza comparativă au fost selectate, pe baza unor caracteristici comune ce le fac relevante pentru studiu, următoarele state ECE: România, Ungaria, Bulgaria, Republica Cehă și Polonia.

- $\mathbf{I_1}$ **-** *IMM-uri cu un nivel de bază de intensitate digitală* - măsoară scorul de intensitate digitală care se bazează pe numărarea tehnologiilor utilizate de întreprinderi dintre cele 12 selectate. Analiza relevă progresul general în rândul statelor analizate în anul 2023, comparativ cu anul 2021 (Figura 1).

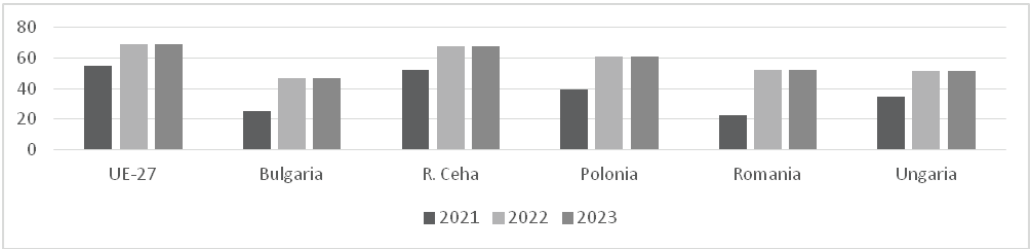

Figura 1. Ponderea IMM-urilor cu competențe digitale de bază în statele ECE în perioada 2021 – 2023 (%)

Sursa: Autorii, pe baza datelor DESI (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/indicators#desi2023-3)

Analiza relevă că, toate statele ECE performează sub media UE-27, România situându-se pe antepenultima poziție în clasament. Cu toate acestea, în perioada post-pandemică se remarcă o creștere spectaculoasă a numărului de IMM-uri cu competențe digitale de bază, atât la nivel comunitar, cât și în fiecare dintre statele membre, România realizând cel mai mare progres în 2023, comparativ cu 2021 (22,3% în 2021, la 52,5% în 2023), dar mai sunt necesare progrese pentru a spori competențele digitale ale mediului de afaceri și a eficientiza procesul de comunicare în mediul online.

- **I_2 -** *Companii care utilizează partajarea electronică a informațiilor* **- măsoară numărul întreprinderilor care utilizează un software ERP pentru a partaja informații între departamente. Analiza arată că toate țările se situează la niveluri sub media UE-27 (Figura 2).**

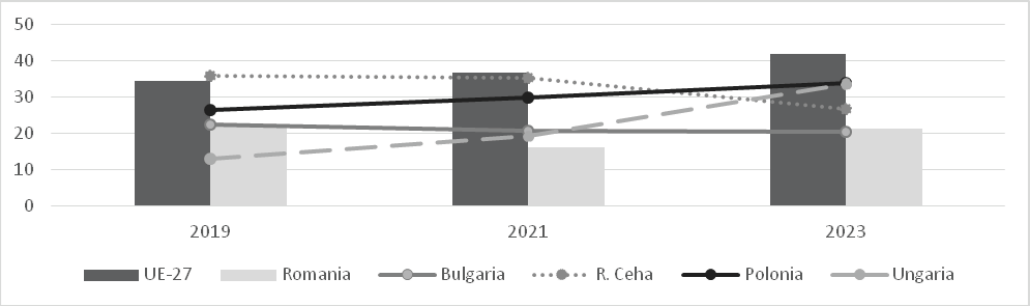

Figura 2. Companii care utilizează partajarea electronică a informațiilor în statele ECE între 2019-2023 (%)

Sursa: Autorii pe baza datelor DESI (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/key-indicators/charts/analyse-one-indicator-and-compare-countries?indicator=e_erp1&breakdown=ent_)

România înregistrează chiar un regres în anul 2023 (21,40%), comparativ cu anul 2019 (22,30%). Se observă o evoluție ascendentă atât la nivelul UE, cât și în majoritatea statelor membre în perioada post-pandemică, statul cu cele mai slabe performanțe, în intervalul de analiză, este Bulgaria.

- **I_3 -** *Utilizarea big data* prin care companiile pot anticipa cererea, reduce riscurile și dezvoltă soluții inovatoare, consolidând avantajele economiei digitale. Big data permite optimizarea lanțurilor de aprovizionare, automatizarea producției și îmbunătățirea eficienței energetice, contribuind astfel la tranziția către o industrie mai inteligentă și competitivă. Analiza relevă că toate statele au înregistrat progrese în utilizarea big data în anul 2023, comparativ cu anul 2022 (Figura 3).

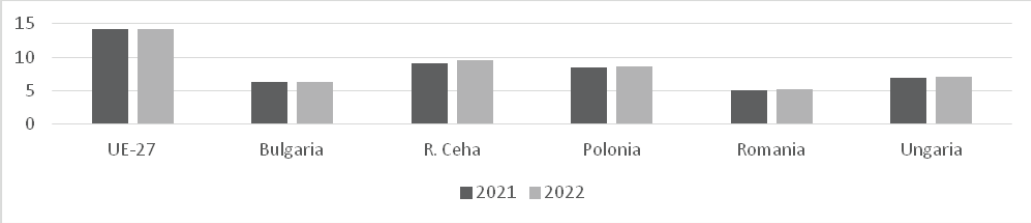

Figura 3. Utilizarea big data de către companii în statele membre ECE în perioada 2021-2022 (%).

Sursa: Autor pe baza datelor DESI (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/indicators#desi2023-3)

România se situează pe ultima poziție în clasament, mult sub media UE, din cauza: nivelului scăzut de digitalizare a IMM-urilor și insuficienței investițiilor în infrastructură IT, deficitului de specialiști în domeniul analizei datelor și al IA, reticenței companiilor de a investi în soluții digitale, din cauza costurilor și lipsei stimulentelor din partea statului. Integrarea redusă a României în lanțurile valorice globale în domenii de înaltă tehnologie face ca utilizarea big data să nu fie o prioritate pentru firme.

- **I_4 -** *Utilizarea inteligenței artificiale în activitatea economică a companiilor*

Din analiză reiese poziția deficitară a României în clasamentul ECE, înregistrând ultima poziție atât în 2022, cât și în 2023, mult sub media UE-27 (Figura 4).

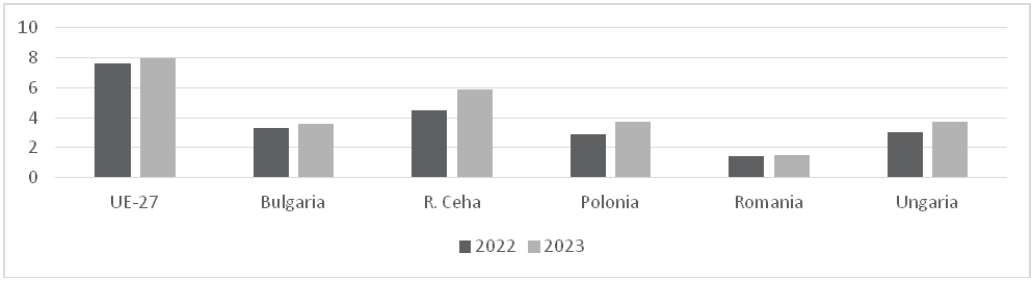

Figura 4. Utilizarea IA în activitatea economică a companiilor în statele membre ECE între 2022-2023 (%)

Sursa: Autor pe baza datelor DESI (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/indicators#desi2023-3)

Performanța remarcabilă a Republicii Cehe în adoptarea IA poate fi explicată prin: ecosistemul tehnologic dezvoltat, o industrie IT dinamică și strânsă colaborare între universități, centre de cercetare și sectorul privat; implementarea de politici proactive pentru stimularea digitalizării, inclusiv strategii naționale de dezvoltare IA și sprijin pen-

tru start-up-uri inovatoare; integrarea puternică a economiei cehe în lanțurile valorice industriale europene, în special în sectorul auto și manufacturier, a generat cerere pentru soluții bazate pe IA. La polul opus, România și Bulgaria se confruntă cu provocări semnificative în procesul de digitalizare. România se confruntă cu dificultăți și mai mari în acest domeniu, peste 72% din populație neavând competențe digitale de bază. În plus, deși acoperirea 5G este în creștere, aceasta rămâne mult sub media UE (32,8% față de 89,3%), limitând astfel posibilitățile de dezvoltare a economiei digitale.

- ***Studiu de caz – România***

Așa cum reiese din în analiza comparativă, performanțele României sunt modeste la toți indicatorii analizați, dar, potrivit fișei de țară publicată în cel mai recent raport DESI, se evidențiază și unele oportunități pentru procesul de digitalizare din acest stat membru (Caseta 1). Analiza performanțelor României în raport cu media UE-27 cu privire la transformarea digitală a mediului de afaceri relevă că mai sunt necesare progrese substanțiale, în special în ceea ce privește utilizarea soluțiilor de cloud și analiză de business (Figura 5).

Caseta 1.Analiza SWOT privind progresele procesului de digitalizare din România

PUNCTE TARI	PUNCTE SLABE
• **Digitalizarea IMM-urilor** – Creștere în sectoare specifice (ex. e-Invoicing), deși rata generală este sub media UE. • **Digitalizarea serviciilor publice** – Proiecte majore precum cloud-ul guvernamental și portalul de interoperabilitate pot îmbunătăți transparența și eficiența.	• **Competențe digitale scăzute** – Peste 72% din populație nu are abilități digitale de bază, afectând integrarea economică. • **Acoperire 5G insuficientă** – 32,8% față de 89,3% media UE, limitând dezvoltarea tehnologică.
OPORTUNITĂȚI	**AMENINȚĂRI**
• **Strategia Digital Decade** – 3,6 miliarde EUR alocate pentru digitalizare pot accelera progresul dacă sunt gestionate eficient. • **Creșterea preocupării pentru drepturile digitale** – Interes în creștere pentru siguranța online și protecția datelor, impuls pentru politici mai stricte.	• **Ținte sub nivelul UE** – Obiectivele României pentru competențe digitale, digitalizarea afacerilor și 5G sunt sub standardele europene. • **Exodul specialiștilor IT** – Lipsa stimulentelor poate duce la pierderea talentelor cheie din sectorul digital.

Sursa: Autorii pe baza datelor DESI (https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/romania-2024-digital-decade-country-report).

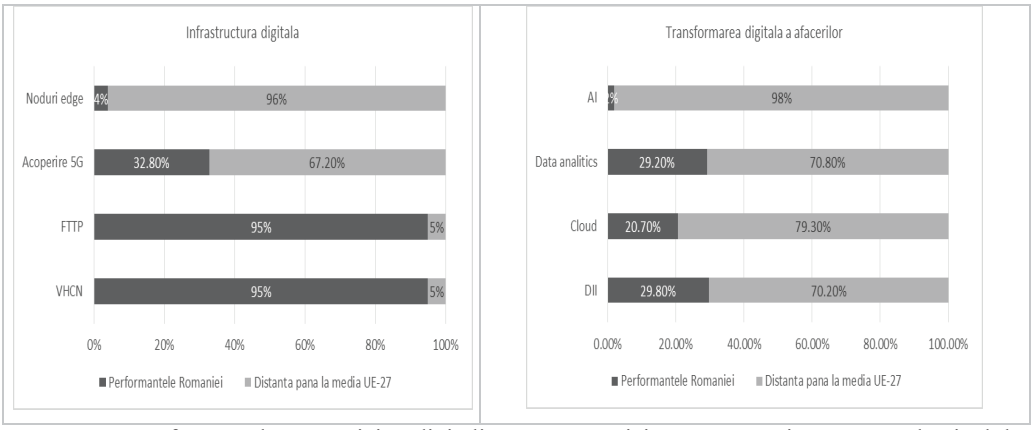

Figura 5: Performanțele României în digitalizarea economiei în raport cu ținta propusă la nivelul UE-27 (%)

Sursa: Autor, pe baza datelor DESI (https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages)

Performanțele României sunt foarte bune în ceea ce privește infrastructura digitală și mai modeste în domeniul transformării digitale a afacerilor. Domeniile în care România se apropie cel mai mult de media UE-27 sunt: VHCN (rețele de capacitate foarte mare) și FTTP (tip de rețea de fibră optică în care cablul ajunge direct la sediul utilizatorului), esențiale pentru digitalizarea economiei, implementarea 5G, dezvoltarea orașelor inteligente și susținerea creșterii volumului de date în industrii precum inteligența artificială, IoT și cloud computing. România înregistrează performanțe modeste privind soluțiile de Cloud, analiza de date și DII. Utilizarea scăzută a IA în România limitează considerabil potențialul digitalizării de a accelera procesul de industrializare. Decalajul se explică printr-o serie de factori rezultați din analiza statelor ECE: nivel redus al competențelor digitale (72% din populația României nu deține competențe digitale de bază), adoptare redusă a tehnologiilor avansate de întreprinderi, deficiențe în infrastructura digitală (acoperire 5G de 32.8% față de 89.3% media UE), lipsa unei strategii eficiente pentru tehnologii emergente.

5. Concluzii

Analiza performanțelor IMM-urilor în digitalizare indică progresul semnificativ în perioada post-pandemică, România înregistrând cel mai mare avans, reducând considerabil decalajul față de restul statelor membre, pentru menținerea tendinței ascendente fiind necesare investiții continue în dezvoltarea competențelor digitale și infrastructura IT. În ceea ce privește utilizarea partajării electronice a informațiilor, analiza de big data și implementarea inteligenței artificiale, performanțele statelor ECE sunt sub media UE ceea ce sugerează o integrare insuficientă a proceselor digitale în cadrul întreprinderilor. Astfel, sporirea gradului de digitalizare ar putea juca un rol crucial în optimizarea fluxurilor de lucru și în consolidarea capacității de gestionare a resurselor în cadrul întreprin-

derilor mici și mijlocii contribuind astfel la creșterea productivității și la îmbunătățirea performanței economice pe termen lung. România se situează pe ultima poziție a ierarhiei statelor ECE pentru majoritatea indicatorilor analizați, înregistrând performanțe inferioare mediei UE-27, dar cu unele progrese în infrastructura digitală. Utilizarea big data rămâne un punct slab, adoptarea inteligenței artificiale de către companii este extrem de scăzută. În concluzie, pentru a valorifica pe deplin potențialul digitalizării în economie, este necesară o abordare integrată din partea autorităților române, care să vizeze atât educația digitală, cât și stimulentele pentru investiții în tehnologii emergente.

REFERINȚE:

1. DESI dashboard for the Digital Decade (2023 onwards) (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/desi/indicators#desi2023-3) [Accessed: 15.06.2025].
2. DESI dashboard for the Digital Decade (2023 onwards) (https://digital-decade-desi.digital-strategy.ec.europa.eu/datasets/key-indicators/charts/analyse-one-indicator-and-compare-countries?indicator=e_erp1&breakdown=ent_sm_xfin&period=2021&unit=pc_ent&country=AT,BE,BG,CY,CZ,DE,DK,EE,EL,ES,EU,FI,FR,HR,HU,IE,IT,LT,LU,LV,MT,NL,PL,PT,RO,SE,SI,SK) [Accessed: 15.06.2025].
3. DESI dashboard for the Digital Decade (2023 onwards) (https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/factpages/romania-2024-digital-decade-country-report). [Accessed: 15.06.2025].

REPERE METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA GRADULUI DE ASIGURARE A BUNĂSTĂRII ECONOMICE: ABORDĂRI INTERNAȚIONALE ȘI PROVOCĂRI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA

METHODOLOGICAL LANDMARKS FOR ASSESSING THE DEGREE OF ECONOMIC WELL-BEING: INTERNATIONAL APPROACHES AND CHALLENGES FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 330.35:330.59:005.216.1(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.81**

Maria HĂMURARU
ORCID: 0000-0002-8197-2973
E-mail: maria.hamuraru@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Adriana BUZDUGAN
ORCID: 0000-0002-1551-7964
E-mail: adriana.buzdugan@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The objective of this paper is to examine international methodological approaches for evaluating economic well-being and to assess their relevance for the Republic of Moldova. The study focuses on multidimensional frameworks, such as the Better Life Index and the Social Progress Index, and analyzes the challenges of adapting these models to a national context shaped by economic transition and high levels of migration. The research methodology involves a comparative analysis of composite well-being indicators and a review of available national data sources. Based on this analysis, the paper proposes an adapted framework structured around five key dimensions: income, employment, housing conditions, access to public services, and subjective well-being. The main findings highlight discrepancies between international standards and national statistical capacities but also demonstrate the feasibility of developing a credible and context-sensitive well-being index. The study concludes that integrating well-being metrics into policymaking processes can enhance evidence-based governance and improve the alignment of public policies with citizens' real needs. This article was developed within the framework of the project "Strengthening socio-economic and legal mechanisms to ensure the well-being and security of the citizens" (CONSEJ 01.05.02).*

Keywords: *economic well-being; objective well-being; subjective well-being; indicators.*
Clasificare JEL: I31; O15; C43

INTRODUCERE

Într-un context economic și social marcat de transformări accelerate, evaluarea corectă a bunăstării economice devine o necesitate fundamentală pentru fundamentarea

politicilor publice și pentru monitorizarea progresului real al unei societăți. Republica Moldova, în drumul său spre modernizare și integrare europeană, se confruntă cu o serie de provocări legate de inegalitățile economice, migrația masivă, precaritatea locuirii și accesul inechitabil la servicii publice. În acest cadru, măsurarea bunăstării economice nu mai poate fi redusă la indicatori clasici, precum produsul intern brut (PIB), ci necesită o abordare multidimensională, capabilă să surprindă complexitatea vieții economice și sociale a cetățenilor.

Literatura de specialitate a propus de-a lungul timpului o varietate de cadre conceptuale și metodologii pentru evaluarea bunăstării, precum Indicele Dezvoltării Umane (UNDP), Indicele pentru o Viață Mai Bună (OECD) sau Indicele Progresului Social. Aceste inițiative reflectă o tendință globală de a măsura „dincolo de PIB", punând accent pe dimensiuni precum sănătatea, educația, locuirea, mediul înconjurător și satisfacția subiectivă a populației. Totodată, numeroase studii subliniază necesitatea adaptării acestor metodologii la specificul fiecărei țări, ținând cont de resursele statistice disponibile, contextul socio-economic și prioritățile naționale de dezvoltare [1; 5; 7; 14; 21].

Scopul acestui articol este de a analiza reperele metodologice internaționale utilizate în evaluarea bunăstării economice și de a propune un cadru conceptual adaptat specificului Republicii Moldova, care să poată fi aplicat atât în cercetarea științifică, cât și în procesul decizional public. Lucrarea oferă o trecere în revistă a principalelor metodologii internaționale, urmată de o examinare critică a provocărilor asociate implementării acestora la nivel național. În încheiere, este formulată o propunere de model teoretic ce integrează un set de indicatori relevanți pentru măsurarea bunăstării în contextul Republicii Moldova.

MATERIAL ŞI METODĂ

Lucrarea se bazează pe o analiză conceptuală și aplicativă a principalelor metodologii internaționale de evaluare a bunăstării economice, cu accent pe indicatorii compoziți utilizați de organizații precum OECD, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și Social Progress Imperative. Au fost examinate instrumente precum Indicele pentru o Viață Mai Bună (Better Life Index) [17] și Indicele Progresului Social (Social Progress Index), din perspectiva structurii, dimensiunilor și criteriilor de selecție a indicatorilor. Metoda de cercetare aplicată este de tip exploratoriu-comparativ și a inclus: – analiza documentară a cadrului teoretic și normativ internațional; – analiza secundară a datelor statistice disponibile la nivel național (BNS, World Bank, FRED); – construcția unui cadru conceptual adaptat specificului Republicii Moldova, bazat pe cinci dimensiuni esențiale ale bunăstării economice. Analiza a vizat identificarea decalajelor metodologice și a potențialului de integrare a bunăstării economice în sistemele de monitorizare națională.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Delimitări conceptuale privind bunăstarea economică. Conceptul de bunăstare economică este complex și multidimensional, depășind simpla asociere cu nivelul veniturilor sau creșterea economică exprimată prin produsul intern brut (PIB). În literatura de specialitate, bunăstarea economică este definită ca nivelul de trai al populației, măsurat prin accesul efectiv la resurse materiale, oportunități economice, securitate financiară și posibilitatea de a participa activ la viața economică și socială [15, 21].

O distincție esențială este cea dintre bunăstarea economică și bunăstarea socială sau generală. Prima se referă la condițiile economice concrete – venituri, consum, locuire, acces la piața muncii –, în timp ce cea de-a doua include și dimensiuni non-economice precum sănătatea mintală, relațiile sociale, libertățile civice sau satisfacția personală [6; 5]. De asemenea, bunăstarea economică este un subset al bunăstării generale, dar influențează profund celelalte dimensiuni ale vieții.

Literatura distinge și între bunăstarea obiectivă – măsurabilă prin indicatori statistici precum venitul mediu, consumul gospodăriilor, rata ocupării forței de muncă, rata sărăciei sau valoarea activelor – și bunăstarea subiectivă, care reflectă modul în care indivizii percep și evaluează propriile condiții de viață [4; 8]. Această din urmă dimensiune este adesea măsurată prin sondaje de opinie și chestionare privind satisfacția față de viață, speranțele legate de viitor sau încrederea în economie și instituții.

Bunăstarea economică este, totodată, strâns corelată cu dezvoltarea durabilă, echitatea socială și calitatea vieții. Conform definiției date de Comisia Brundtland (1987), dezvoltarea durabilă implică satisfacerea nevoilor prezente fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi – ceea ce presupune distribuție echitabilă a resurselor, acces egal la oportunități și protejarea capitalului natural. În acest sens, bunăstarea economică nu poate fi analizată separat de politicile ecologice, educaționale și sociale, toate contribuind la conturarea unui cadru coerent al calității vieții [22].

Prin urmare, un cadru metodologic valid pentru evaluarea bunăstării economice trebuie să integreze atât dimensiunile cantitative (venituri, consum, active), cât și cele calitative și perceptive, având în vedere particularitățile contextului socio-economic național și dinamica globală a dezvoltării.

În ultimele decenii, preocuparea pentru măsurarea corectă și integrată a bunăstării economice a condus la dezvoltarea unor instrumente metodologice complexe, care depășesc tradiționalul indicator PIB. Aceste metodologii includ atât dimensiuni obiective, cât și subiective, oferind o imagine mai completă asupra calității vieții și a progresului social.

Creat de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP), IDU este unul dintre cei mai cunoscuți indici globali de evaluare a dezvoltării umane și economice. El combină trei dimensiuni esențiale: speranța de viață, nivelul de educație (ani medii și așteptați de școlarizare) și venitul național brut per capita ajustat [22]. Cu toate că este un instrument sintetic, IDU a fost criticat pentru faptul că nu surprinde inegalitățile, sustenabilitatea sau dimensiunile subiective ale bunăstării [11].

Lansat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), BLI este o platformă interactivă care permite cetățenilor să compare bunăstarea între țări pe baza a 11 dimensiuni: venit, locuință, loc de muncă, echilibru muncă–viață, educație, sănătate, satisfacția vieții, mediu, siguranță personală, angajament civic și relații sociale [15]. BLI are avantajul includerii percepțiilor individuale, dar presupune o anumită arbitrariate în agregarea dimensiunilor.

Indicele Progresului Social, dezvoltat de Social Progress Imperative, măsoară bunăstarea și progresul social independent de performanța economică, concentrându-se pe nevoile umane de bază, fundamentele bunăstării și oportunitățile individuale. Acest index include 54 de indicatori, precum accesul la apă potabilă, drepturile personale, toleranța sau accesul la educație avansată [19]. SPI este considerat unul dintre cele mai cuprinzătoare instrumente, dar necesită un sistem statistic robust pentru aplicare națională.

Fericirea Națională brută (Gross National Happiness -GNH). Dezvoltat în Bhutan, GNH este un model alternativ ce include nouă domenii, printre care: bunăstare psihologică, timp liber, vitalitatea comunității, guvernanța, diversitatea culturală și echilibrul ecologic [24]. Deși dificil de transpus în alte contexte, GNH oferă un exemplu valoros de integrare a valorilor spirituale, culturale și ecologice în măsurarea bunăstării.

Aceste metodologii internaționale demonstrează tranziția de la o înțelegere exclusiv economică a progresului către o abordare multidimensională, care pune accent pe condițiile reale de viață ale cetățenilor și pe capacitatea statului de a genera echitate și satisfacție durabilă. Ele oferă puncte de plecare solide pentru dezvoltarea unui cadru metodologic adaptat contextului Republicii Moldova, care să reflecte particularitățile sale economice, sociale și instituționale.

Evaluarea bunăstării economice necesită o abordare complexă care să îmbine elemente obiective măsurabile cu percepțiile și experiențele trăite de cetățeni. Această necesitate a condus la dezvoltarea unor sisteme de indicatori care pot fi structurate în trei categorii principale: resursele economice; condițiile de trai; evaluările subiective ale bunăstării.

Indicatorii resurselor economice oferă o imagine asupra capacității materiale a indivizilor și gospodăriilor de a-și satisface nevoile fundamentale. Venitul mediu disponibil al gospodăriei, consumul per capita și rata sărăciei constituie măsuri esențiale în această categorie [16]. Acești indicatori sunt frecvent utilizați în construcția indicilor sintetici precum Human Development Index (IDU) dezvoltat de PNUD sau Better Life Index (BLI) al OECD, care măsoară bunăstarea dincolo de statisticile economice tradiționale, bazându-se pe 11 dimensiuni esențiale care includ venitul, locuirea, locurile de muncă, comunitatea, educația, mediul, guvernarea, sănătatea, satisfacția față de viață, siguranța și echilibrul muncă-viață.

Inegalitatea economică este captată prin indicatori precum coeficientul Gini și raportul Palma, care măsoară distribuția veniturilor în societate. Acești indicatori sunt considerați fundamentali pentru înțelegerea echității economice și a coeziunii sociale [27].

Tabel 1. Evoluția inegalității economice în Republica Moldova și alte țări (2020–2024).

Indicator	Țara/Regiunea	2020	2021	2022	2023	2024
Coeficient Gini (%)	**Republica Moldova**	26,0	25,7	25,9	25,8	25,6
	România	34,8	34,0	34,3	34,1	34,0
	Bulgaria	39,6	38,3	38,2	37,9	37,5
	Polonia	30,2	29,9	29,5	29,3	29,1
Raport Palma (venit brut)	**Global**	~1,45	~1,50	~1,52	~1,54	~1,55
	România	1,39	1,41	1,42	1,41	1,40
	Bulgaria	1,50	1,48	1,47	1,45	1,43
	Polonia	1,34	1,33	1,31	1,30	1,29

Sursa: elaborare proprie pe baza datelor [23; 25; 26; 27]

Republica Moldova prezintă o inegalitate relativ scăzută (Gini ~26 %), susținând o distribuție a veniturilor mai echitabilă decât media globală (~35–40 % în multe țări). Raportul Palma global în creștere (de la ~1,50 la ~1,60) reflectă accentuarea diferențelor dintre cei mai bogați 10 % și cei mai săraci 40 %, în special în economiile de vârf.

Analiza comparativă demonstrează că țările cu nivele mai scăzute de inegalitate tind să înregistreze performanțe superioare în materie de bunăstare generală și stabilitate socială.

Indicatorii privind condițiile de trai și incluziunea economică integrează aspecte legate de calitatea vieții cotidiene și accesul la servicii esențiale. Indicatorii includ accesul la locuință adecvată, gradul de ocupare a forței de muncă, calitatea infrastructurii publice (educație, sănătate, transport) și nivelul de protecție socială. Eurostat a dezvoltat cadrul de indicatori privind excluziunea socială care măsoară lipsa accesului la servicii esențiale, precaritatea locuirii și incapacitatea de a face față cheltuielilor neprevăzute.

Raportul «How's Life?» 2024 al OECD evaluează dacă viața se îmbunătățește pentru cetățenii din țările OECD prin peste 80 de indicatori care acoperă rezultatele actuale ale bunăstării, inegalitățile și resursele pentru bunăstarea viitoare. Această abordare permite identificarea disparităților și a tendințelor care necesită atenție din partea decidenților politici.

Pentru contextul Republicii Moldova, acești indicatori pot evidenția disparitățile marcante dintre mediul urban și rural, precum și provocările generate de migrația economică masivă. Analiza acestor dimensiuni este crucială pentru înțelegerea modului în care transformările economice și sociale afectează diferite segmente ale populației.

Bunăstarea subiectivă reflectă modul în care indivizii percep și evaluează calitatea propriei vieți. Măsurarea bunăstării subiective se bazează pe trei indicatori principali: evaluările vieții, emoțiile pozitive și emoțiile negative, clasamentele fericirii fiind bazate pe evaluările vieții ca măsură mai stabilă [9].

Printre indicatorii specifici se numără satisfacția generală față de viață, nivelul de stres, optimismul privind viitorul și încrederea în instituțiile publice. *World Happiness Report*, publicat de Wellbeing Research Centre de la Universitatea Oxford în parteneriat cu Gallup și UN Sustainable Development Solutions Network, demonstrează importanța crescândă a acestor măsuri în evaluarea progresului social.

Cercetările recente subliniază corelația puternică între indicatorii subiectivi și cei obiectivi. Datele din 2023 arată că 19% dintre tinerii adulți din întreaga lume au raportat că nu au pe nimeni pe care să se poată baza pentru sprijin social, reprezentând o creștere de 39% comparativ cu 2006. Aceste tendințe evidențiază necesitatea integrării dimensiunilor subiective în evaluarea bunăstării economice.

Utilizarea combinată a acestor categorii de indicatori oferă o perspectivă multidimensională asupra bunăstării economice, permițând o analiză echilibrată între realitățile obiective și percepțiile subiective ale populației. Această abordare integrată este deosebit de relevantă pentru contextul Republicii Moldova, unde provocările economice și sociale necesită o înțelegere nuanțată a modului în care cetățenii experimentează transformările în curs.

Selecția și adaptarea indicatorilor la specificul național pot permite formularea unor politici publice mai eficiente, centrate pe nevoile reale ale cetățenilor. Totodată, monitorizarea sistematică a acestor indicatori facilitează evaluarea impactului intervențiilor publice și ajustarea strategiilor de dezvoltare în funcție de rezultatele obținute.

Limite și critici ale metodologiilor existente. În ciuda contribuțiilor remarcabile ale metodologiilor internaționale la dezvoltarea instrumentelor moderne de măsurare a bunăstării economice, aceste abordări sunt confruntate cu limitări semnificative de natură conceptuală, metodologică și practică. Aplicarea acestor metodologii în contexte economice în tranziție, precum cel al Republicii Moldova, amplifică problemele de validitate, comparabilitate și fezabilitate instituțională, necesitând o analiză critică aprofundată.

Indicii compoziți internaționali adoptă, în general, seturi standardizate de dimensiuni și indicatori care nu reflectă întotdeauna *specificul contextual local*. Această abordare uniformizată poate conduce la ignorarea sau sub-reprezentarea unor aspecte fundamentale ale bunăstării specifice anumitor regiuni. De exemplu, fenomene precum migrația economică masivă, informalitatea pieței muncii sau nivelul scăzut al încrederii în instituții – aspecte definitorii pentru societăți post-socialiste – sunt adesea marginalizate în cadrul metodologiilor existente [21].

Problema universalității valorilor referitoare la bunăstare constituie o altă limitare conceptuală majoră. Metodologiile predominante presupun că valorile și prioritățile legate de bunăstare sunt similare în toate contextele culturale și economice, ceea ce poate genera interpretări distorsionate în societăți cu tradiții și sisteme de valori diferite [13]. Această presupunere ignoră faptul că percepțiile asupra bunăstării sunt profund influențate de contextul istoric, cultural și socio-economic specific.

Una dintre cele mai semnificative probleme metodologice o constituie procesul de *agregare a indicatorilor eterogeni* într-un singur scor sintetic. Ravallion [20] criti-

că „indicii mashup de dezvoltare" și subliniază că alegerea ponderilor între dimensiuni este deseori arbitrară sau politizată, influențând dramatic clasamentele rezultate. Această problemă ridică întrebări fundamentale despre validitatea și fiabilitatea scorurilor finale. Indicatorii compoziți au câștigat o popularitate extraordinară în diverse domenii de cercetare, adoptarea lor de către instituții globale captând atenția mass-media și a decidenților politici. Cu toate acestea, această popularitate crescută a generat o multitudine de contribuții metodologice în răspuns la criticile substanțiale care vizează cadrul lor conceptual fundamental.

Metodologiile precum Indicele pentru o Viață Mai Bună (BLI) sau Indicele Progresului Social (SPI) oferă multiple posibilități de personalizare a ponderilor, ceea ce, deși permite adaptarea la preferințele locale, limitează semnificativ comparabilitatea între țări și perioade temporale. Această flexibilitate poate transforma indicii în instrumente subiective, diminuându-le utilitatea pentru analiza comparativă.

Economiile emergente se confruntă cu provocări majore în ceea ce privește *accesul la date statistice actualizate, detaliate și comparabile*. Indicatori esențiali pentru măsurarea bunăstării, precum bunăstarea subiectivă, capitalul social sau calitatea guvernanței, sunt rar colectați în mod sistematic. În cazul Republicii Moldova, lipsa unor serii de date longitudinale și absența unor anchete periodice cuprinzătoare privind calitatea vieții restrâng considerabil posibilitatea aplicării metodologiilor internaționale în forma lor integrală.

Capacitatea instituțională limitată pentru colectarea, procesarea și analizarea datelor complexe reprezintă un obstacol suplimentar. Implementarea efectivă a metodologiilor avansate necesită nu doar resurse financiare, ci și expertiză tehnică și stabilitate instituțională pe termen lung, aspecte care sunt adesea deficitare în economiile în tranziție.

Chiar și cele mai moderne metodologii de măsurare a bunăstării păstrează, într-o anumită măsură, o viziune economistă, acordând prioritate indicatorilor economici tradiționali în detrimentul dimensiunilor sociale, culturale și ecologice. Această tendință reflectă o ierarhizare implicită a valorilor, în care performanțele economice sunt considerate fundamentale pentru bunăstare.

Jackson [10] argumentează că creșterea economică are doar o capacitate limitată de a genera bunăstare, dar o capacitate enormă de a degrada mediul, fiind necesară găsirea unui echilibru între o economie prosperă și oameni prosperi, recunoscând că cele două nu sunt sinonime. Această critică fundamentală a paradigmei creșterii economice ca obiectiv principal pune în discuție relevanța metodologiilor centrate pe indicatori economici.

Abordările post-materialiste pledează pentru integrarea dimensiunilor precum relațiile sociale, libertățile personale, participarea civică și bunăstarea ecologică ca elemente centrale ale bunăstării. Aceste perspective evidențiază necesitatea unor metodologii participative care să implice cetățenii în procesul de definire și prioritizare a dimensiunilor bunăstării.

Pentru Republica Moldova, aceste limitări au implicații particulare. Experiența tranziției post-socialiste, migrația masivă, dualismul urban-rural pronunțat și provocările integrării europene creează un context specific care necesită adaptări metodologice substanțiale. Aplicarea neadaptată a metodologiilor internaționale risca să ofere o imagine distorsionată a realității sociale și economice.

Adaptarea metodologiilor la nivel național trebuie să fie însoțită de o reflecție critică asupra relevanței indicatorilor în contextul local, asupra capacității instituționale de colectare și analiză a datelor. Această abordare adaptativă este vitală pentru a asigura validitatea și utilitatea politică a rezultatelor în contextul specificului național.

Recunoașterea acestor limitări nu diminuează valoarea metodologiilor existente, ci subliniază necesitatea unei abordări adaptive în implementarea lor. Dezvoltarea unui cadru de măsurare a bunăstării adaptat contextului național necesită echilibrarea rigorii metodologice cu flexibilitatea necesară pentru captarea specificului local, integrarea perspectivelor multiple și asigurarea participării cetățenilor în procesul de definire a priorităților de bunăstare.

Dezvoltarea unui model credibil și relevant de evaluare a bunăstării economice pentru Republica Moldova impune integrarea principiilor metodologice internaționale cu realitățile specifice contextului național. Această adaptare trebuie să considere nu doar disponibilitatea datelor statistice, ci și provocările structurale și factorii socio-economici caracteristici unei economii în tranziție.

Piața muncii din Republica Moldova continuă să reflecte caracteristici structurale complexe, cu implicații directe asupra măsurării bunăstării și coeziunii sociale. În anul 2023, rata șomajului BIM s-a situat la 4,6%, în ușoară creștere față de anul anterior (3,1% în 2022), dar comparabilă cu valorile din perioada post-pandemică (3,2% în 2021, 3,8% în 2020) [12].

Tabel 2. Indicatori-cheie ai pieței muncii din Republica Moldova (2019–2024).

An	**Rata șomajului (%)**	**Rata ocupării (%)**	**Rata participării** (populație 15+ ani) **(%)**
2019	3,2	44,5	42,3
2020	3,8	39,1	40,9
2021	3,2	39,8	41,1
2022	3,1	40,5	41,8
2023	4,6	43,1	45,1
2024	3,9	40,8%	44.5

Sursa: [2; 18]

Deși aceste niveluri par moderate în termeni nominali, ele trebuie interpretate în contextul participării reduse la piața muncii și al dimensiunii sectorului informal. Paradoxul

ocupării în Republica Moldova constă în coexistența unei rate scăzute a șomajului cu o rată modestă a ocupării forței de muncă, ceea ce semnalează un grad redus de integrare economică a populației active. Conform datelor pentru 2023, rata de ocupare a fost de 43,1%, în creștere ușoară față de 2022 (40,5%), dar sub nivelurile pre-pandemice (44,5% în 2019) [2; 3]. Aceasta indică o revenire lentă, dar nesigură, în condițiile unui climat economic fragil.

Rata de participare la forța de muncă (proporția persoanelor de 15 ani și peste care sunt fie angajate, fie în căutarea unui loc de muncă) a ajuns în 2023 la 45,1%, comparativ cu 41,8% în 2022. Deși această creștere este notabilă, nivelul rămâne scăzut în raport cu media europeană, semnalând o subutilizare a resurselor umane disponibile. Aceste tendințe reflectă în mare măsură efectele migrației economice masive, care a erodat baza activă a populației și a contribuit la îmbătrânirea structurii demografice. În paralel, piața muncii este marcată de provocări calitative: locuri de muncă instabile, remunerare scăzută, decalaj urban–rural și participare redusă a femeilor în activități economice. Astfel, rata scăzută de ocupare nu trebuie interpretată doar ca o problemă cantitativă, ci ca un simptom al disfuncționalităților structurale și instituționale ale pieței muncii, care afectează inclusiv capacitatea țării de a susține un model de dezvoltare durabil și incluziv.

Indicatori de sănătate și dezvoltare umană. Speranța de viață reprezintă un indicator fundamental pentru evaluarea bunăstării și dezvoltării umane. Pentru Republica Moldova, speranța medie de viață la naștere a fost estimată la 72,0 ani în 2024, înregistrând o creștere modestă de 0,1 ani comparativ cu 2023. Această valoare plasează Moldova sub media europeană, dar în linia cu alte țări din regiunea Europei de Est în proces de tranziție economică.

Tabel 3. Speranța de viață în Republica Moldova și țări din regiune (2020–2024).

Anul	Moldova	România	Bulgaria	Polonia
2020	69,9	75,6	74,6	77,6
2021	69,0	72,9	72,0	75,5
2022	71,5	74,2	73,6	76,2
2023	71,9	74,5	74,2	76,7
2024	72,0	74,7	75,0	76,9

Sursa: Elaborat în baza datelor din [27]

Indicatorul reflectă nu doar starea sistemului de sănătate, ci și calitatea generală a vieții, incluzând factori precum calitatea mediului, siguranța alimentară, stresul economic și accesul la servicii medicale. Comparația cu țările dezvoltate evidențiază potențialul de îmbunătățire în acest domeniu.

Analiza contextului național generează mai multe considerente metodologice esențiale pentru dezvoltarea unui cadru adaptat de măsurare a bunăstării:

- **Dimensiunea inegalității și echității sociale** necesită includerea explicită a indicatorilor de distribuție a veniturilor și accesului la oportunități. Coeficientul Gini de

aproximativ 0,26 și rata de sărăcie de circa 20% justifică acordarea unei atenții deosebite acestei dimensiuni în cadrul indicelui propus.

- **Calitatea și accesibilitatea ocupării forței de muncă** trebuie evaluată nu doar prin prisma ratei șomajului, ci și a ratei de ocupare și a calității locurilor de muncă. Rata excepțional de scăzută a ocupării (~40%) impune necesitatea dezvoltării unor indicatori care să captureze nu doar cantitatea, ci și calitatea și stabilitatea angajării.
- **Dimensiunea demografică și migratorie** reprezintă un aspect specific care necesită integrarea în cadrul metodologic. Impactul migrației economice asupra structurii demografice și economice trebuie reflectat prin indicatori adaptați care să măsoare nu doar consecințele, ci și potențialul de dezvoltare în contextul acestui fenomen.
- **Capacitatea instituțională și disponibilitatea datelor** constituie o constrângere practică care impune selectarea unor indicatori pentru care există surse de date fiabile și actualizate. Analiza disponibilității datelor sugerează că anumite dimensiuni necesită dezvoltarea de noi instrumente de colectare a informațiilor.

Implementarea principiilor economiei bunăstării la nivel național necesită dezvoltarea unui sistem de indicatori care să reflecte specificul contextual și provocările particulare ale fiecărei țări. În cazul Republicii Moldova, propunem un cadru orientativ de indicatori structurat pe cinci dimensiuni fundamentale, conceput pentru a capta complexitatea realității socio-economice naționale.

- **Dimensiunea inegalității și echității** constituie prima componentă a cadrului propus, fiind esențială pentru evaluarea gradului de coeziune socială. Datele disponibile indică un coeficient Gini de aproximativ 0,257 în 2021, sugerând un nivel moderat de inegalitate a veniturilor comparativ cu standardele internaționale. Concomitent, rata populației în risc de sărăcie se situează la 20,7% în 2023, reflectând persistența vulnerabilității economice pentru o parte semnificativă a populației. Pentru o analiză mai aprofundată, este necesară colectarea sistematică a raportului quintilelor de venituri, care ar permite o înțelegere mai nuanțată a distribuției veniturilor.
- **Dimensiunea ocupării și protecției sociale** reflectă calitatea integrării economice a populației active. Indicatorii actuali arată o rată a ocupării forței de muncă de aproximativ 40,8% în 2024, în timp ce rata șomajului se menține la un nivel relativ scăzut de 3,9%. Totuși, aceste cifre necesită completarea cu indicatori de calitate a ocupării, care să evalueze nu doar cantitatea, ci și calitatea locurilor de muncă disponibile, inclusiv aspecte legate de securitatea ocupării, condițiile de muncă și satisfacția profesională.
- **Dimensiunea dezvoltării umane** integrează indicatorii fundamentali ai progresului social. Speranța de viață, situată la 72,0 ani în 2024, oferă o imagine asupra stării generale de sănătate a populației. Accesul la educație poate fi evaluat prin statisticile oficiale existente, însă accesul la servicii de sănătate necesită dezvoltarea unor indicatori specifici care să măsoare nu doar disponibilitatea teoretică, ci și accesibilitatea reală și calitatea serviciilor oferite.
- **Dimensiunea bunăstării subiective** reprezintă o componentă inovatoare care captează percepțiile și experiențele directe ale cetățenilor. Satisfacția generală față de

viață necesită colectarea sistematică prin sondaje specializate, în timp ce încrederea în instituții poate fi monitorizată prin barometrele sociale existente. Percepția calității vieții locale, deși crucială pentru înțelegerea bunăstării la nivel comunitar, necesită dezvoltarea unei metodologii specifice de colectare și analiză.

- **Dimensiunea sustenabilității și contextului specific** abordează provocările particulare ale Republicii Moldova. Impactul migrației, fenomen cu implicații profunde asupra structurii sociale și economice, necesită indicatori adaptați care să măsoare atât efectele negative (exodul de competențe), cât și cele positive (remitențele și transferul de cunoștințe). Economia informală, prezentă în mod semnificativ în economia națională, necesită estimări și indicatori proxy pentru a fi integrată în analiza bunăstării economice. Accesul la infrastructură, parțial disponibil prin statistici oficiale, necesită completarea cu indicatori care să reflecte calitatea și sustenabilitatea infrastructurii disponibile.

Acest cadru conceptual evidențiază necesitatea unei abordări integrate și multidimensionale pentru măsurarea bunăstării economice, recunoscând că progresul autentic nu poate fi capturat prin indicatori economici tradiționali, ci necesită o perspectivă holistică care să includă dimensiuni sociale, culturale și de sustenabilitate specifice contextului național.

Pornind de la cadrul conceptual prezentat, dezvoltarea unui model operațional de evaluare a bunăstării economice necesită o abordare metodologică riguroasă care să transforme principiile teoretice în instrumente practice de măsurare și monitorizare. Experiența internațională demonstrează că implementarea cu succes a unei economii a bunăstării depinde de capacitatea de a adapta cadrele conceptuale generale la specificul contextual național. Contextul particular al Republicii Moldova, caracterizat prin dependența semnificativă de remitențele externe - aproximativ 20% din PIB provenind de la aproximativ un milion de moldoveni care lucrează în străinătate - impune necesitatea unor instrumente de evaluare care să capteze această complexitate economică specifică. Această realitate, combinată cu alte provocări structurale, creează un mediu în care măsurarea bunăstării economice prin indicatori tradiționali devine insuficientă pentru înțelegerea progresului real al societății.

Principiile metodologice care ghidează construcția unui model adaptat includ *multidimensionalitatea*, care asigură acoperirea comprehensivă a aspectelor esențiale ale bunăstării, combinarea surselor de date pentru *integrarea informațiilor* obiective cu percepțiile subiective, și *adaptabilitatea* pentru aplicarea la diverse nivele administrative. Aceste principii sunt fundamentate pe evidențele științifice care confirmă caracterul multidimensional al bunăstării și necesitatea unei perspective integrate în evaluarea progresului societal.

Arhitectura modelului se structurează pe mai multe dimensiuni complementare: resursele economice, care reflectă capacitatea materială a populației; ocuparea și incluziunea, care măsoară integrarea în activitatea economică; condițiile de trai, care evaluează calitatea vieții cotidiene; accesul la servicii, care măsoară egalitatea de șanse; și bunăstarea subiectivă, care captează percepțiile directe ale cetățenilor asupra propriei situații.

Implementarea unui astfel de model presupune o abordare graduală și participativă, care să includă validarea indicatorilor, normalizarea valorilor, atribuirea ponderilor prin consultare publică, și testarea pilotului în contexte reprezentative. Această metodologie asigură nu doar rigoarea tehnică a instrumentului, ci și acceptabilitatea și relevanța sa socială.

Utilitatea practică a unui model integrat de evaluare a bunăstării economice se manifestă prin capacitatea sa de a oferi o perspectivă mai completă asupra progresului societal, de a identifica inegalitățile teritoriale și demografice, și de a informa procesul de planificare strategică a resurselor publice. În contextul provocărilor economice actuale, un astfel de instrument devine esențial pentru monitorizarea eficienței politicilor publice și pentru promovarea unei guvernanțe bazate pe evidențe.

Perspectivele de dezvoltare a modelului includ posibilitatea integrării dimensiunilor ecologice și digitale, pentru a reflecta tranziția către un model economic sustenabil și adaptat la realitățile contemporane. Această evoluție poate transforma instrumentul într-un barometru strategic pentru evaluarea echității sociale și eficienței politicilor publice, contribuind la dezvoltarea unei culturi a guvernanței centrate pe bunăstarea cetățenilor.

Implementarea unui model adaptat de măsurare a bunăstării economice în Republica Moldova prezintă atât *provocări metodologice specifice*, cât și oportunități strategice pentru modernizarea sistemului de guvernanță publică. Analiza contextului național relevă existența unei baze statistice suficient de dezvoltate pentru includerea indicatorilor fundamentali, însă persistă lacune semnificative în domeniul datelor longitudinale și al dimensiunilor subiective ale bunăstării.

Lacunele identificate în sistemul actual de colectare a datelor necesită o abordare proactivă prin dezvoltarea unor anchete periodice dedicate calității vieții, care să completeze statisticile oficiale cu informații despre percepțiile și experiențele directe ale cetățenilor. Integrarea datelor administrative cu cercetările sociologice reprezintă o oportunitate pentru crearea unei baze de date integrate, care să permită o înțelegere mai nuanțată a dinamicii bunăstării la nivel național și regional.

Colaborarea cu instituții internaționale pentru transferul de expertiză metodologică constituie o strategie esențială pentru accelerarea procesului de implementare și pentru asigurarea compatibilității cu standardele internaționale. Această colaborare poate facilita accesul la metodologii validate și la instrumentele de evaluare dezvoltate în contexte similare, reducând timpul și costurile asociate cu dezvoltarea de noi instrumente de măsurare.

Crearea unor mecanisme de participare publică în definirea priorităților de bunăstare reprezintă o dimensiune fundamentală care asigură legitimitatea socială a modelului. Aceste mecanisme nu doar că îmbunătățesc calitatea și relevanța indicatorilor selectați, ci contribuie și la dezvoltarea unei culturi civice de participare la procesul de guvernanță.

Implementarea cu succes a cadrului adaptat de măsurare necesită echilibrarea rigorii științifice cu pragmatismul implementării, asigurând dezvoltarea unui instrument care să fie simultan credibil din punct de vedere metodologic și relevant din perspecti-

va formulării politicilor publice. Această echilibrare presupune adoptarea unei abordări iterative, care permite ajustarea și perfecționarea instrumentului pe baza experiențelor acumulate și a feedback-ului primit din partea utilizatorilor.

Oportunitatea strategică pe care o prezintă dezvoltarea unui model național de bunăstare constă în posibilitatea creării unui instrument policy-relevant care să răspundă specificului național și să contribuie la fundamentarea științifică a politicilor publice centrate pe nevoile reale ale cetățenilor. Acest instrument poate deveni un catalizator pentru transformarea modului în care sunt concepute, implementate și evaluate politicile publice, promovând o guvernanță bazată pe evidențe și orientată către rezultate măsurabile în termeni de bunăstare socială.

Contextul național oferă o configurație unică de provocări și oportunități pentru măsurarea bunăstării economice, care necesită adaptarea metodologiilor internaționale la realitățile specifice ale țării. Această adaptare reprezintă nu doar o necesitate practică, ci și o oportunitate de a contribui la dezvoltarea cunoștințelor în domeniul măsurării bunăstării în contexte de țări în tranziție economică.

CONCLUZII

Evaluarea bunăstării economice în Republica Moldova reprezintă mai mult decât o provocare metodologică - este o necesitate strategică pentru o țară aflată în tranziție. Într-un context marcat de migrația masivă, inegalități persistente și vulnerabilități energetice, indicatorii tradiționali precum PIB-ul nu mai oferă o imagine completă a progresului real al societății.

Această cercetare demonstrează că măsurarea bunăstării necesită o abordare care să îmbine dimensiunile obiective cu cele subiective, aspectele naționale cu cele teritoriale. Analiza metodologiilor internaționale existente - HDI, BLI, SPI, GNH - relevă că, deși oferă cadre conceptuale valoroase, ele necesită adaptări semnificative pentru a reflecta realitățile unei economii în tranziție.

Propunerea modelului integrat pentru evaluarea Bunăstării Economice este mai mult decât un exercițiu academic, și un instrument strategic pentru o guvernanță mai eficientă și mai apropiată de nevoile cetățenilor. Acest model oferă o perspectivă integrată asupra progresului societal și poate facilita alinierea la standardele europene în procesul de integrare în curs.

Implementarea cu succes a modelului necesită acțiuni concrete în mai multe direcții complementare. Consolidarea capacităților instituționale pentru colectarea și analiza datelor reprezintă fundația oricărui sistem eficient de monitorizare a bunăstării. Această consolidare poate beneficia de programele europene de sprijin care vizează întărirea administrației publice. Dezvoltarea parteneriatului între autoritățile publice, mediul academic și societatea civilă este esențială pentru legitimitatea și eficiența modelului. Experiența parteneriatelor existente în implementarea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă demonstrează potențialul colaborării multi-stakeholder și oferă un precedent valoros.

Perspectivele de dezvoltare includ extinderea cadrului către dimensiunile ecologice, digitale și ale rezilienței socio-economice, în concordanță cu direcțiile actuale ale dezvoltării durabile și ale politicilor europene. Tranziția verde și digitală oferă oportunități pentru îmbogățirea modelului cu indicatori adaptați la provocările contemporane.

Evaluarea bunăstării economice trebuie privită ca un instrument strategic de guvernanță care permite înțelegerea profundă a nevoilor cetățenilor și orientarea intervențiilor publice către o dezvoltare echitabilă și sustenabilă.

REFERINȚE:

1. AZEVEDO, G. C., COSTA, H. G., FARIAS FILHO, J. R. *Measuring well-being through OECD Better Life Index: Mapping the gaps*. În: *Proceedings of the IJCIEOM 2020 – International Joint Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, octombrie 2020. Disponibil: https://www.abepro.org.br/proceedings/artigo.asp?e=icieom&a=2020&c=37403 [Accesat: 11.06.2025]
2. BNS**.** *Anuarul statistic al Republicii Moldova 2024*. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2024, p. 79. Disponibil: https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Anuar_Statistic/2024/Anuarul%20_statistic_2024.pdf [Accesat: 12.06.2025]
3. BNS**.** *Indicii prețurilor de consum în Republica Moldova în luna mai 2025*. Chișinău: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova, 2025. Disponibil: https://statistica.gov.md/index.php/ro/indicii-preturilor-de-consum-in-republica-moldova-in-luna-mai-2025-9485_61836.html [Accesat: 11.06.2025]
4. CLARK, A. E. *Four decades of the economics of happiness: Where next?* În: *Review of Income and Wealth*, 2018, vol. 64, nr. 2, p. 245–269. Disponibil: https://doi.org/10.1111/roiw.12369 [Accesat: 11.06.2025]
5. COSTANZA, R., FISHER, B., ALI, S., BEER, C., BOND, L., BOUMANS, R., … SNAPP, R. *Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being*. În: *Ecological Economics*, 2007, vol. 61, nr. 2–3, p. 267–276. Disponibil: https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2006.02.023 [Accesat: 11.06.2025].
6. DIENER, E., SUH, E. M., LUCAS, R. E., SMITH, H. L. *Subjective well-being: Three decades of progress*. În: *Psychological Bulletin*, 1999, vol. 125, nr. 2, p. 276–302. Disponibil: https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276 [Accesat: 11.06.2025].
7. GRECO, S., ISHIZAKA, A., RESCE, G., TORRISI, G. *Measuring well-being by a multidimensional spatial model in OECD Better Life Index framework*. În: *Socio-Economic Planning Sciences*, 2020, vol. 70, articol nr. 100684. Disponibil: https://doi.org/10.1016/j.seps.2019.01.006 [Accesat: 11.06.2025]
8. HELLIWELL, J. F., LAYARD, R., SACHS, J. D., DE NEVE, J.-E., AKNIN, L. B., WANG, S. (eds.). *World Happiness Report 2023* (ediția a XI-a). New

York: Sustainable Development Solutions Network, 2023. Disponibil: https://worldhappiness.report/ed/2023/ [Accesat: 11.06.2025].
9. HELLIWELL, J. F., LAYARD, R., SACHS, J., DE NEVE, J.-E. *World Happiness Report 2020*. New York: Sustainable Development Solutions Network, 2020. Disponibil: https://worldhappiness.report/ed/2020/ [Accesat: 11.06.2025].
10. JACKSON, T. *Prosperity without Growth: Economics for a Finite Planet*. London: Earthscan, 2009. Disponibil: https://doi.org/10.4324/9781849774338 [Accesat: 11.06.2025].
11. KLUGMAN, J. (ed.). *Human Development Report 2011: Sustainability and Equity – A Better Future for All*. New York: United Nations Development Programme (UNDP), 2011. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/in/human_development_report_2011_sustainability_and_equity_a_better_future_for_all_english.pdf [Accesat: 11.07.2025].
12. MOODY'S ANALYTICS. *Moldova – Economic Indicators*. 2024. Disponibil: https://www.economy.com/moldova/indicators [Accesat: 11.06.2025]
13. NOLL, H. H. *Towards a European system of social indicators: Theoretical framework and system architecture*. În: *Social Indicators Research*, 2002, vol. 58, nr. 1–3, p. 47–87. Disponibil: https://doi.org/10.1007/0-306-47513-8_4 [Accesat: 11.07.2025]
14. OECD**.** *How's Life? 2024: Well-being and Resilience in Times of Crisis*. Paris: OECD Publishing, 2024. Disponibil: https://doi.org/10.1787/90ba854a-en [Accesat: 11.06.2025]
15. OECD**.** *How's Life? Measuring Well-being*. Paris: OECD Publishing, 2020. Disponibil: https://doi.org/10.1787/9870c393-en [Accesat: 11.06.2025].
16. OECD. *Measuring well-being and progress*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2024. Disponibil: https://www.oecd.org/en/topics/measuring-well-being-and-progress.html [Accesat: 11.06.2025]
17. OECD**.** *OECD Better Life Index*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2011. Disponibil: https://www.oecdbetterlifeindex.org/ [Accesat: 11.07.2025]
18. PNUD MOLDOVA**.** *Raportul Național de Dezvoltare Umană 2022: Inegalitățile în dezvoltare*. Chișinău: Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, 2022. Disponibil: https://www.md.undp.org [Accesat: 11.06.2025]
19. PORTER, M. E., STERN, S., GREEN, M. *Social Progress Index 2015: Methodology Report*. Washington, D.C.: Social Progress Imperative, 2015. Disponibil: https://www.lampadia.com/assets/uploads_documentos/1e288-social-progress-index-2015.pdf [Accesat: 11.07.2025]
20. RAVALLION, M. *Mashup Indices of Development*. Policy Research Working Paper nr. 5432. Washington, D.C.: World Bank, 2010. Disponibil: http://documents.worldbank.org/curated/en/454791468329342000 [Accesat: 11.07.2025]
21. STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J.-P. *Report by the Commission on the*

Measurement of Economic Performance and Social Progress. Paris: Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, 2009. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf [Accesat: 11.06.2025].

22. UNDP**.** *Human Development Report 2023: Breaking the Gridlock*. New York: United Nations Development Programme, 2023. Disponibil: https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf [Accesat: 11.06.2025].
23. UNICEF. *Analysis of monetary poverty and wellbeing of households with children in 2019*. Chișinău: UNICEF Moldova, 2019. Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/en/reports/analysis-monetary-poverty-and-wellbeing-households-children-2019 [Accesat: 11.06.2025]
24. URA, K., ALKIRE, S., ZANGMO, T., WANGDI, K. *A Short Guide to Gross National Happiness Index*. Thimphu: Centre for Bhutan Studies, 2012. Disponibil: https://hdl.handle.net/20.500.12413/11807 [Accesat: 11.06.2025]
25. WORLD BANK. *Moldova – Overview*. Washington, D.C.: World Bank, 2024. Disponibil: https://www.worldbank.org/en/country/moldova/overview [Accesat: 11.06.2025]
26. WORLD BANK. *World Development Indicators 2022*. Washington, D.C.: World Bank, 2022. Disponibil: https://data.worldbank.org [Accesat: 11.06.2025]
27. WORLD BANK. *World Development Report 2024: The Middle Income Trap*. Washington, D.C.: World Bank Publications, 2024. Disponibil: https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2024 [Accesat: 11.06.2025]

N.B. *Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor” (CONSEJ 01.05.02).*

FACTORII CE INFLUENȚEAZĂ CALITATEA AUDITULUI PUBLIC EXTERN

FACTORS INFLUENCING THE QUALITY OF EXTERNAL PUBLIC AUDIT

CZU: 657.63:351.95:342.565.4(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.82**

Mileva Valentina MĂNESCU DRAGOTOIU, drd. România
ORCID: 0009-0003-1096-4671
E-mail: manescu_valentina@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the main factors influencing the quality of external public audit, with a focus on institutional, legal, and human resource dimensions. The objective of the research is to identify the key variables that contribute to the efficiency and reliability of public sector audits. The methodology is based on qualitative analysis, comparative evaluation, and review of relevant literature and international standards. Findings highlight the crucial role of auditor independence, professional competence, clear legislation, transparency of audit results, and international cooperation. These elements interact systemically and require coordinated policy measures. The paper also includes a table assessing the estimated impact of each factor and a bar chart illustrating their perceived importance. Conclusions emphasize the need for continuous training, regulatory clarity, and public accountability to ensure a high-quality audit process in public institutions.*

Keywords: *Audit quality, independence, public sector, regulation, transparency.*

INTRODUCERE

Auditul public extern reprezintă un element esențial în asigurarea responsabilității și transparenței în utilizarea fondurilor publice. Într-un context marcat de presiuni sociale și economice, creșterea calității acestui tip de audit devine o necesitate strategică. Calitatea auditului influențează nu doar eficiența administrării resurselor publice, ci și încrederea cetățenilor în instituțiile statului.

Obiectivul acestui articol este de a analiza factorii care influențează calitatea auditului public extern, pornind de la componente instituționale, legislative și umane, cu scopul de a contura direcții clare pentru îmbunătățirea acestuia.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea se bazează pe o analiză calitativă a literaturii de specialitate, documentelor oficiale emise de Curțile de Conturi, precum și pe studii internaționale publicate de entități precum INTOSAI sau Comisia Europeană. Metoda comparativă a fost utilizată pentru a evalua modul în care diferite state abordează calitatea auditului extern.

Datele au fost colectate din surse științifice și instituționale, fiind selectate conform relevanței, actualității și aplicabilității în contextul auditului public extern.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Independența instituțională a auditorului

Unul dintre cei mai importanți factori în determinarea calității auditului extern este independența instituțională. Conform standardelor INTOSAI, lipsa presiunilor politice și financiare asupra instituției supreme de audit este fundamentală pentru asigurarea obiectivității și integrității raportului de audit [1, p. 13].

Competența profesională a auditorilor

Calitatea resursei umane implicate în audit este un alt factor critic. Auditorii trebuie să dețină competențe tehnice, dar și etice, fiind supuși formării continue. Țările care investesc în dezvoltarea profesională a auditorilor înregistrează performanțe superioare în auditarea fondurilor publice [2, p. 24].

Claritatea cadrului normativ

Legislația care reglementează auditul extern trebuie să fie clară, coerentă și adaptată contextului național. Un cadru normativ ambiguu creează confuzii și reduce eficiența procesului de audit [3].

Transparența și comunicarea publică

Un audit este eficient doar dacă rezultatele sale sunt comunicate transparent. Publicarea rapoartelor de audit, accesibile cetățenilor, contribuie la creșterea responsabilității autorităților auditate [4].

Cooperarea internațională

Participarea instituțiilor supreme de audit la rețele internaționale (INTOSAI, EUROSAI) facilitează schimbul de bune practici și alinierea la standarde globale. Această colaborare are un impact pozitiv asupra calității auditului [5].

Tabel 1. Evaluarea impactului factorilor asupra calității auditului.

Factor	Descriere	Impact estimativ
Independența instituțională	Lipsa interferenței politice și financiare	Foarte ridicat
Competența auditorilor	Nivelul de instruire și formare continuă	Ridicat
Claritatea cadrului legal	Lipsa ambiguităților legislative	Mediu
Transparența comunicării	Accesul public la rapoartele de audit	Ridicat
Cooperarea internațională	Participarea la rețele profesionale	Mediu

Sursa: realizare proprie, pe baza literaturii de specialitate.

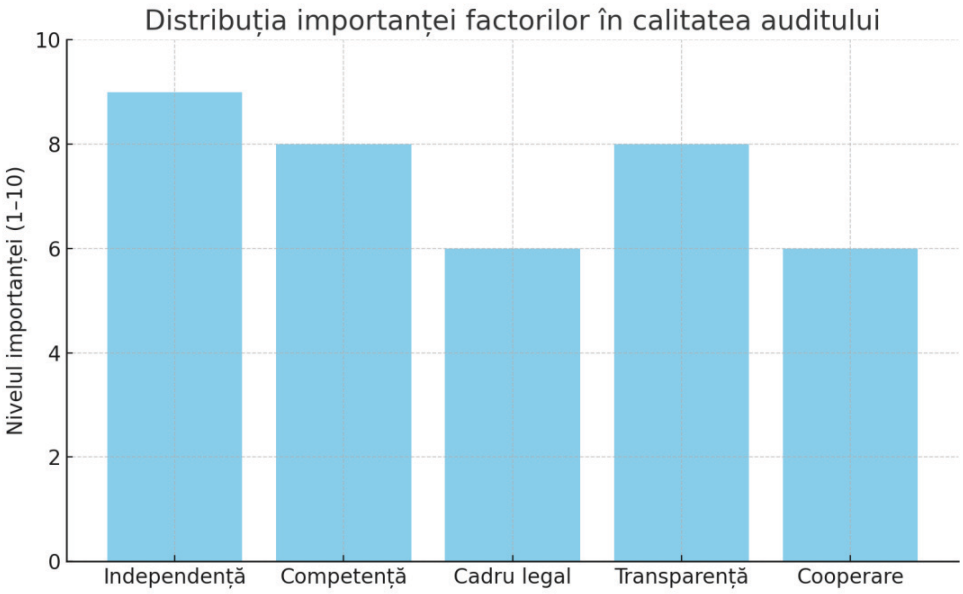

Figura 1. Distribuția percepută a importanței factorilor în audit.

Sursa: realizare proprie, pe baza literaturii de specialitate.

Analiză complementară

Pentru o mai bună înțelegere a impactului acestor factori, este importantă abordarea lor sistemică. Aceștia nu acționează izolat, ci se influențează reciproc. Spre exemplu, o legislație clară poate întări independența instituțională, iar o cultură organizațională orientată spre transparență poate stimula formarea continuă a auditorilor. De asemenea, implicarea activă în organisme internaționale facilitează alinierea la standardele de calitate, ceea ce determină o creștere a eficienței procesului de audit public extern. Exemplele din alte state arată că reformele sistemice au avut mai mult succes decât intervențiile punctuale. Prin urmare, politicile publice care vizează auditul ar trebui să fie coerente, integrate și bazate pe date concrete.

Perspective actuale și factori emergenți

În completarea elementelor tradiționale ce determină calitatea auditului public extern, transformările generate de tehnologie, globalizare și schimbările sociale aduc în atenție o serie de factori suplimentari, cu impact semnificativ asupra procesului de audit.

Digitalizarea și inovația tehnologică. Progresele în domeniul instrumentelor informatice și al analizei de date permit extinderea ariei de verificare și identificarea unor riscuri ascunse. Tehnologiile de tip big data și algoritmii inteligenței artificiale sprijină auditorii nu doar în detecția neregulilor, ci și în fundamentarea unor analize prospective, care pot orienta politicile publice către eficiență și sustenabilitate [6].

Cultura instituțională și conduita etică. Dincolo de cadrul normativ și de pregătirea profesională, calitatea auditului este puternic condiționată de valorile interne ale instituției. Promovarea unei culturi organizaționale bazate pe integritate, obiectivitate și responsabilitate întărește credibilitatea concluziilor auditorilor și diminuează vulnerabilitățile legate de presiuni externe sau practici neconforme [7].

Participarea societății civile. Un trend tot mai vizibil îl constituie implicarea directă a cetățenilor și a organizațiilor neguvernamentale în valorificarea rapoartelor de audit. Consultările publice, platformele de feedback și accesul deschis la rezultate sporesc nivelul de transparență și favorizează responsabilizarea entităților auditate. Acest mecanism consolidează rolul auditului ca instrument de control democratic [8].

Capacitatea de adaptare la schimbări. Într-un context global marcat de crize succesive – economice, sanitare sau de mediu – instituțiile de audit trebuie să își adapteze rapid metodele și prioritățile. Orientarea către auditul performanței programelor publice privind digitalizarea, tranziția ecologică sau reziliența socială este esențială pentru menținerea relevanței și utilității actului de audit [9].

Prin urmare, calitatea auditului public extern se definește astăzi printr-o combinație de factori clasici și factori emergenți, iar integrarea dimensiunilor tehnologice, etice și participative devine o condiție de bază pentru consolidarea încrederii publice și a bunei guvernanțe.

CONCLUZII

Calitatea auditului public extern depinde de o combinație de factori instituționali, umani și normativi. Printre cei mai relevanți se numără: independența instituțională, competența auditorilor, un cadru legal clar și mecanisme eficiente de comunicare a rezultatelor. Pentru îmbunătățirea calității, este necesară consolidarea acestor factori prin politici coerente și investiții în resursa umană.

REFERINȚE:

1. INTOSAI. Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts. Viena: INTOSAI, 1998. Disponibil: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INTOSAI_Publications/Publication_40y_Lima_Declaration/EN_40_Jahre_Lima_Deklaration.pdf [Accesat: 03.07.2025].
2. EUROSAI. Professional Development and Training of Auditors in the Public Sector. Bruxelles, 2020.
3. CURTEA DE CONTURI A ROMÂNIEI. Raportul public pe anul 2022. București: CCR, 2023.
4. OECD. Public Sector Transparency and Accountability. Paris: OECD Publishing, 2018.

5. CONSILIUL EUROPEI. Auditul extern în guvernanța publică. Strasbourg, 2019. Disponibil: https://www.coe.int [Accesat: 03.07.2025].
6. KPMG. The Future of Audit: Embracing Innovation and Technology. KPMG International, 2021.
7. IFAC. Professional Ethics and Organizational Culture in the Public Sector Audit. New York: International Federation of Accountants, 2019.
8. Transparency International. Citizen Engagement in Public Financial Oversight. Berlin: TI, 2020.
9. European Court of Auditors. Auditing the EU's Response to Climate Change and Digital Transformation. Luxembourg, 2022.

CALCULUL INDICATORILOR DINAMICI DE EFICIENȚĂ ÎN CADRUL AUDITULUI PERFORMANȚEI

CALCULATION OF DYNAMIC EFFICIENCY INDICATORS WITHIN THE PERFORMANCE AUDIT

CZU: 657.63:334.72:005.216.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.83**

Dan MÂRZA
ORCID: 0009-0006-6110-2328
E-mail: dan.marza96@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The economic and financial diagnosis allows creating a general picture of the activity of the entity or the implementation process of the investment project subject to performance audit. The calculation and analysis of dynamic indicators of efficiency take into account the time value of money, strengthens the information regarding the profitability of the economic and financial activity adjusted to the unstable economic environment of the Republic of Moldova, such as the renewable energy sector, while also taking into account the average inflation for a certain period. To write the article, methods of argumentation specific to all sciences were used, such as: analysis, synthesis, comparison, economic and financial analysis. The main objective of the study is to determine the profitability of the investment project for the installation of a new wind turbine in the Republic of Moldova. The study demonstrated, through the financial analysis carried out within the performance audit, that investment projects for the installation of new wind turbines are profitable and require increased attention from the state and from local and foreign investors.*

Keywords: *dynamic indicators, investment project, performance audit, wind energy.*

INTRODUCERE

Ultimele modificări legislative în domeniu și anume în cadrul legii cu privire la organizarea şi funcţionarea Curţii de Conturi a Republicii Moldova, defineşte în articolul 3 auditul performanţei ca fiind o activitate de evaluare independentă, obiectivă, încredere a modului în care entitatea auditată respectă principiile de bază: economicităţii, eficienţei şi eficacităţii [1, p.1].

Analiza economico-financiară reprezintă un moment esențial în desfășurarea auditului performanței, iar modul în care sunt interpretate rezultatele obținute afectează în mod direct atât calitatea raportului de audit, cât și viitorul impact pe care acesta îl va avea asupra activității economice și financiare a entității.

Actualitatea și importanța temei rezidă în necesitatea dezvoltării permanente a domeniului de audit al performanței în Republica Moldova, fapt confirmat de obiectivul de dezvoltare a capacităților de audit al performanței, stabilit ca componentă a strategiei de dezvoltare a activității Curții de Conturi pentru perioada anilor 2021 – 2025. Sub acest aspect,

realizarea unui audit al performanței în cadrul unui entități private ce are ca unic obiectiv implementarea unui proiect investițional în valoare de aproximativ 5,4 milioane euro, având ca scop instalarea unei turbine eoliene noi cu capacitate înaltă este o premieră pentru domeniul științific al țării, iar utilizarea metodelor de diagnostic financiar al indicatorilor dinamici precum: termenul de recuperare, valoarea actualizată netă a proiectului și rata internă de rentabilitate va permite sporirea calității auditului performanței și crearea unei imagini de viitor mai clare a climatului investițional din domeniul energiei regenerabile.

Scopul cercetării constă în prezentarea și analizarea modului de calcul al indicatorilor dinamici de eficiență luând în considerare valoarea în timp a banilor din cadrul diagnosticului economico-financiar efectuat de membrii echipei de audit al performanței. De asemenea se vor prezenta avantajele și dezavantajele calculului și analizei indicatorilor precum: termenul de recuperare a investiției luând în considerare rata de actualizare stabilită, valoarea actualizată netă a proiectului și rata internă de rentabilitate în cadrul unui proiect investițional din domeniul energiei regenerabile.

MATERIAL ȘI METODĂ

O importanță deosebită în cadrul efectuării auditului performanței a unei entități sau proiect investițional este calculul și analiza indicatorilor diagnosticului economico-financiar. Unul dintre obiectivele majore ale analizei situaţiilor financiare este acela de „a înţelege cifrele" sau de „a descifra sensul cifrelor" – adică de a angaja instrumentele de analiză financiară ca un ajutor în înţelegerea datelor financiare raportate şi de a folosi ulterior această putere de înţelegere pentru a conduce mai bine o afacere [2, pag 1].

Diagnosticul financiar prin metodele aplicate și prevăzute de experții din domeniul economico-financiar nu scoate în evidență exactitatea nivelul de eficiență ce se poate stabilit prin implicarea auditului performanței și tehnicilor de audit. Pentru a avea o imagine mai clară asupra rentabilității acestei investiții este necesar ca echipa de audit să determine valoarea indicatorilor dinamici de eficiență cum ar fi: perioada de recuperare, valoarea netă actualizată și rate internă de rentabilitate.

În studiul dat autorul va determina indicatorii dinamici a eficienței investiției din domeniul energiei regenerabile, deoarece mediul extern de afaceri în Republica Moldova este instabil, iar perioada de realizare a investiției este relativ mare (20 ani).

Termenul de recuperare (T_r) al sumei alocate pentru investiții reflectă numărul de ani de recuperare, prin fluxurile de numerar medii anuale actualizate ($CF_{act/an}$) a capitalului investit (I_0). Acest indicator reprezintă perioada în care se va recupera investiția, ținând cont de factorul timp, stabilindu-se în baza formulei:

$$Tr = \frac{I_0}{CF_{act/an}} \quad (1)$$

unde: T_r – termenul de recuperare al investiţiei.

I_0 – capitalul investit iniţial;

$CF_{act/an}$ – fluxurile de numerar medii anuale actualizate;

Valoarea actualizată netă *(VAN)* reprezintă diferența dintre suma totală a fluxurilor de numerar nete actualizate pe durata de funcționare utilă a proiectului și costul investiției sau diferența dintre valoarea totală a fluxurilor de numerar viitoare (pozitive și negative) actualizate pe întreaga perioadă de investiție și costul investiție. [3, pag. 3]

Acest indicator are o mare dependenţă de costul capitalului, deoarece variaţiile mici ale ratei actualizării pot genera o variaţie mare al VAN, astfel încât proiectul profitabil devine imediat cu rezultate negative şi se determină în baza formulei:

$$VAN = -I'_0 + \sum_{j=1}^{n} CF'_j \quad (2)$$

unde: VAN – valoarea actualizată netă.

I'_0 – capitalul investit iniţial;

CF_j' – fluxul de numerar net anual actualizat.

Echipa de audit afirmă că proiectului investițional este unul profitabil, recuperând investițiile capitale inițiale dacă valoare a profitului net și înregistrează o valoare mai mare ca 0.

Rata internă de rentabilitate (RIR), indicator ce reflectă nivelul costului capitalului pentru care există egalitatea între valoarea actualizată a intrărilor de fluxuri de numerar viitoare pentru un proiect și costul investiției acestui proiect și se calculează în baza formulei:

$$RIR = R_{min} + (R_{min} - R_{max}) \frac{VAN_{Rmin}}{VAN_{Rmin} - VAN_{Rmax}} \quad (3)$$

unde: RIR – rata internă de rentabilitate

R_{min}, R_{max} – rata minimă sau maximă de actualizare utilizate pentru calculul VAN.

Este absolut esențial ca rata internă de recuperare a capitalului (RIR) să fie mai mare decât costul capitalului utilizat pentru implementarea practică a proiectului, pentru ca proiectul investițional să fie considerat unul profitabil luând în calcul toți factorii interni și externi. Rata internă a rentabilităţii se calculează punând condiţia ca venitul net actualizat să fie nul. Dacă rata internă de rentabilitate este mai mare ca zero atunci se acceptă în caz contrar proiectul se respinge [4, pag.43].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Proiectul investițional din domeniul energiei regenerabile supus auditului și analizei rentabilității este „Instalarea unei turbine eoliene Vestas V-150 noi, cu capacitate totală de 4 M.W. în extravilanul s. Cotiujenii Mari, r-nul Șoldănești”. În scopul determinării indicatorilor dinamici descriși mai sus este absolut necesar calculul capitalului

investit inițial în cadrul proiectului și fluxul de numerar net anual actualizat generat din vânzarea energiei electrice.

În baza informației furnizate de Ministerul Energiei al Republicii Moldova, costurile totale investiționale per k.W. pentru instalarea și punerea în funcțiune a unei turbine eoliene noi este de 1340 EUR. [5, pag. 12].]. Astfel, autorul a determinat că costul proiectului investițional va constitui aproximativ 5 360 000 EUR

Calculul profitului net neactualizat.

În baza studiului efectuat de entitatea și a calculelor companiei TOTAL Eren cu sediul în Franța, s-a preconizat o producție anuală de **14331,36 MW/an** a turbinei eoliene Vestas V-150 luându-se în calcul viteza medie a vântului la amplasamentul turbinei, pierderile de energie ca urmare a distribuirii acesteia în liniile electrice naționale și curba de producție a turbinei eoliene Vestas ce va fi amplasată în extravilanul s. Cotiujenii Mari.

Calculul profitului net anual neactualizat până la impozitare:

$$Pimp = E*Pr – C*KOM, \quad (4)$$

unde: E – producția anuală de energie regenerabilă în kW;

Pr - prețul de achiziție a unui kW în EUR;

C – costul proiectului investițional;

Kom – coeficientul factorului costurile anuale de exploatare și întreținere a turbine eoliene.

La moment pe piața energiei regenerabile prețul de achiziție a unui kW este de 1,93 lei sau 0,09898 EUR. Coeficientul factorului costurile anuale de exploatare și întreținere a turbine eoliene este un coeficient fix stabilit de European Wind Energy Association având valoarea de 0,025 sau 2,5% din costurile investiționale. Astfel, autorul având toate datele inițiale a determinat că profitul anual până la impozitare generat de proiectul investițional este de 1 284 498 EUR.

În scopul determinării profitului net anual neactualizat autorul studiului a luat în considerare impozitul pe venit din activitatea economică în mărime de 12% din venitul impozabil, în conformitate cu Codul Fiscal al Republicii Moldova, Titlul 2, Articolul 15, punctul b. Astfel s-a determinat că profitul net anual este de 1 130 359 EUR.

Calculul profitului net total actualizat.

Deoarece mediul de afaceri în Republica Moldova este instabil, iar perioada de realizare a investiției este relativ mare, de 20 ani, este necesar preponderent de stabilit **rata de actualizare** luând în considerare valoarea în timp a banilor în baza căreia se va determina valoarea fluxului de numerar actualizat necesar în determinarea indicatorilor dinamici [6, pag. 6].

Rata de actualizare a fost stabilită ca media aritmetică a coeficienților de inflație lunari al Republicii Moldova pentru primul semestru al anului 2025, având valoarea de 4,8% sau 0,048.

În tabelul de mai jos s-a calculat fluxul de numerar total actualizat pentru perioada de 20 de ani, luând în calcul valoarea în timp a banilor generat de proiectul investițional

"Instalarea unei turbine eoliene Vestas V-150 noi, cu capacitate totală de 4 M.W. în extravilanul s. Cotiujenii Mari.

Tabel 1. Valorile fluxului de numerar actualizat, EUR.

Perioada, ani	Flux de numerar neactualizat	Factor de actualizare, coef	Valoarea actualizată	Flux de numerar actualizat
1	1130359	0,9542	51772	1078587
2	1130359	0,9105	101173	1029186
...				
...				
19	1130359	0,4103	666536	463823
20	1130359	0,3915	687780	442579
Total	**22 607 180**	X	**8 278 429**	**14 328 751**

Sursă: elaborat de autor.

Determinarea indicatorilor dinamici financiari.

Indicatorii dinamici precum termenul de recuperare a investiției, valoarea actualizată netă și rata internă de rentabilitate se calculează în baza capitalului investit inițial și fluxul de numerar actualizat pentru perioada de viață a proiectului investițional. Fiecare indicator în parte au careva neajunsuri, însă împreună aceștia se complementează creând o imagine clară asupra realității financiare de lungă durată a proiectului investițional sau a entității economice.

În baza datelor de mai sus și formulei de calcul nr. 1, autorul a determinat că termenul de recuperare a investiției (*Tr*) este de 5 ani, 6 luni și 8 zile, ce reflectă o valoarea mult mai mică decât termenul de viață a proiectului de 20 de ani. Însă, acest indicator nu ia în considerare fluxul de numerar care se realizează după perioada de recuperare, creându-se o imagine neclară pentru investitor.

Acest factor motivează necesitatea determinării valorii actualizată netă a proiectului investițional care a fost calculată de autor în baza formulii nr. 2, fiind de 8 968 751 EUR. Valoarea calculată reprezentând surplusul de capital rezultat în urma perioadei investiției, luând în considerare factorul de inflație. Indicatorul *VAN* determină dacă proiectul este profitabil, dar nu reflectă care este marja relativă a acestei eficacități.

Rata internă de rentabilitate (*RIR*), exprimă rata costului capitalului la care valoarea actualizată a fluxurilor de numerar viitoare generate de un proiect este egală cu investiția inițială în acel proiect. Autorul articolului a determinat că proiectul investițional de instalare a unei turbione eoliene noi, cu capacitatea de 4,0 M.W., are o rată internă de rentabilitate de 20,6%, cu mult peste nivelul mediu al climatului investițional din domeniul energetic al Republicii Moldova.

În tabelul de mai jos s-au sistematizat indicatorii dinamici calculați și s-au prezentat criteriile de acceptare a proiectului investițional în baza fiecărui indicator în parte, astfel

se creează o imagine clară a rentabilității în timp a proiectului investițional analizat, oferind potențialilor investitori informație de bază necesară pentru a lua decizia de a investi în sectorul energetic al Moldovei.

Tabel 2. Indicatorii dinamici ai proiectului investițional și criteriul de acceptare.

Indicatori	Valoarea calculată	Criteriul de acceptare	Acceptat/Neacceptat
Termenul de recuperare, ani	≈ 5 ani 6 luni	< 20 ani	Acceptat
Valoarea actualizată netă, EUR	8 968 751	> 0	Acceptat
Rata internă de rentabilitate, %	20,6	> 5%	Acceptat

Sursă: elaborat de autor.

CONCLUZII

În concluzie putem afirma cu certitudine că orice audit al performanței trebuie să cuprindă analiza indicatorilor dinamici al eficienței proiectului investițional, cu ajutorul cărora se apreciază și se analizează rentabilitatea financiară a entității auditate sau a proiectului investițional, luând în considerare climatul investițional instabil din Republica Moldova. În cadrul articolului dat s-a demonstrat că utilizarea metodologiei diagnosticului indicatorilor dinamici financiari luând în considerare valoarea în timp a banilor va facilita crearea unei raport de audit detaliat și amblu, focusându-se pe rentabilitatea și eficacitatea proiectului investițional.

Indicatorii dinamici prezentați mai sus au neajunsuri, însă acestea sunt acoperite individual de fiecare indicator, astfel ca în ansamblu să creeze o imagine clară asupra profitabilității proiectului de instalare a turbinei eoliene noi cu capacitate totală de 4,2 M.W. În baza calculelor de mai sus, autorul a ajuns la concluzia că termenul de recuperare a investiției este mult mai mic decât perioada de viață a proiectului investițional, aceasta recuperându-și capitalul investit în doar 5 ani și 6 luni. Indicatorul valoarea actualizată netă reflectă faptul că după perioada de recuperare a investiției și a capitalului inițial investit proiectul va genera adițional un profit de aproximativ 9 milioane EUR luând în considerare valoarea în timp a banilor, un factor esențial pentru potențialii investitori influențat de piața energetică instabilă a Republicii Moldova și perioada de viață extinsă a proiectului investițional, care este de minim 20 de ani. Rata internă de rentabilitate demonstrează faptul că instalarea turbinelor eoliene este o activitate economico-financiară sustenabilă chiar și într-o perioadă de recesiune economică. Este necesar ca în decurs de 20 de ani, inflația la nivel național să mențină o valoare de 20,6% constantă pentru ca veniturile din vânzarea energiei electrice generate de turbina eoliană să fie egale cu costurile totale înregistrate în această perioadă.

În baza celor expuse mai sus, autorul articolului încurajează dezvoltarea sectorului energiei eoliene regenerabile prin descrierea rentabilității economico-financiare a proiectului de instalare a turbinelor eoliene noi cu capacitate înaltă.

De asemenea, se recomandă utilizarea metodologii descrise mai sus în cadrul efectuării oricărui audit al performanței pentru entitățile din Republica Moldova deoarece acești indicatori iau în considerare mediul de afaceri instabil din țara noastră și prognozează în timpi reali profitabilitatea activității întreprinderii sau a proiectului investițional.

REFERINȚE:

1. Legea privind organizarea și funcționarea Curții de Conturi a Republicii Moldova nr. 260 din 07.12.2017. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1-6, art. nr. 18, din 05.01.2018; Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=147966&lang=ro# [Accesat: 09.05.2025];
2. Ciobănaşu M. "Analiza situaţiilor financiare", România, București, Universitatea Titu Maiorescu, 5p; Disponibil: https://www.studocu.com/ro/document/academia-de-studii-economice-din-bucuresti/management-financiar-financial-management/analiza-situatiilor-financiare/95931132. [Accesat: 12.05.2025];
3. Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova, "Instrucțiune privind evaluarea proiectelor de investiții capitale publice", Aprobată prin Ordinul Ministrului finanțelor nr.104/2023, 31p.;
4. Dascaliuc D. "Suport de curs la disciplina Managementul riscurilor în afaceri", Chișinău, USEM, 2015, 92p; Disponibil: https://uspee.md/wp-content/uploads/2017/05/Managementul-riscurilor-%C3%AEn-afaceri-Suport-de-curs.pdf. [Accesat: 16.05.2025];
5. Ministerul Energiei al Republicii Moldova "First renewable energy tenders in the Republic of Moldova" Republica Moldova, Chișinău, 2024, 32p,. Disponibil: https://www.energy-community.org/dam/jcr:af7e2c1c-695d-419b-a317-ea4497982551/Ministry%20of%20Energy_RES%20presentation.pdf [Accesat: 19.05.2025].;
6. Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Științe Economice și Gestiunea Afacerilor "Ghid de pregătire a probei de evaluare a cunoștințelor fundamentale și de specialitate", România, Cluj-Napoca, 2022, 26p, Disponibil: https://econ.ubbcluj.ro/departamente/departamente/fisiere/Ghid%20pregatire%20pentru%20preg%C4%83tirea%20examenului%20de%20licen%C5%A3%C4%83_Proba%20I)..pdf. [Accesat: 19.05.2025]

IMPACTUL AUDITULUI FINANCIAR ASUPRA GESTIUNII FINANȚELOR PUBLICE

THE IMPACT OF FINANCIAL AUDIT ON PUBLIC FINANCE MANAGEMENT

CZU: 657.63:336.1:351.72 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.84**

Natalia MOCANU
ORCID: 0000-0002-8523-1080
E-mail: mocanunatalia@gmail.com
Moldova State University, Chișinau, Republic of Moldova

Vasile SECRIERU
ORCID: 0009-0000-7804-7093
Moldova State University, Chișinau, Republic of Moldova

Nadiia DAVYDENKO
ORCID https://orcid.org/0000-0001-7469-5536,
University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Kyiv Oblast, Ukraine

Summary. *The purpose of the presented material is the impact of financial audit on public finance management. The purpose is achieved by observing the following objectives: elucidating the theoretical and methodological benchmarks related to public finance management and its efficiency in correlation with public financial audit; identifying the role of financial audit in risk management related to the public sector and public institutions; determining and arguing the relationship between public institutions, public services, public finance management and public financial audit; arguing and assessing the risks faced by public institutions and the public sector of a country from the perspective of substantiating the role and importance of financial audit in the efficient management of public financial funds; assessing the quality of financial audit in public institutions in the Republic of Moldova. Methods such as the method of scientific abstraction were used, emphasizing the essential aspects of phenomena and trends connected to the research topic; the induction method, through which it was possible to formulate general conclusions based on particular conclusions; the deduction method, which made it possible to move from the most general conclusions to the relatively particular ones; analysis and synthesis, through which, on the one hand, the field of public financial audit was divided into component parts, each of which was studied, and, on the other hand, the component parts of public financial audit were combined, so as to recreate a single holistic image.*

Keywords: *public finance, financial audit, economic mechanisms, public economy, financial management, efficiency.*

INTRODUCERE

În procesul de transformare ale sistemului național de guvernanță publică stipulate la acordul de alinierea la vectorul european de dezvoltare, noile provocări și cererile

formulate de public la adresa autorităților publice, implementarea unor eficiente mecanisme de guvernanță publică în Republica Moldova semnifică un aspect de importanță majoră.

Eficiența mecanismelor de guvernanță publică sub presiunea unor riscuri mari de corupție este foarte redusă iar uneori chiar nivelată. De aceea, Republica Moldova e nevoită să dea privilegii utilizării unui control public financiar intern solid, format din control managerial și audit intern, dar și unui audit public extern eficient, pentru a utiliza mecanismele de guvernanță publică. Dacă e nevoie de o versiune într-un anumit stil (academic, administrativ, jurnalistic etc.), pot ajusta în consecință. Deprecierea eficienței operațiunilor financiare la nivelul guvernării publice se determină și prin folosirea nerațională și defectuoasă a mijloacelor financiare din cauza imperfecțiunii sistemelor de management, ierarhiei de subordonare, evidenței contabile, planificării și raportării financiare la diferite niveluri, problemelor cu care se confruntă instituțiile publice supreme de control public financiar intern și extern, pregătirea necorespunzătoare în domeniul finanțelor publice a reprezentanților consiliilor locale și oficialităților locale, etc.

De aceea, în contextul politicilor financiare ale statului elaborate și implementate imperfect și al nivelului ridicat de corupție, aprecierea sistemului actual de audit financiar public și evidențierea perspectivelor de implementare a unui sistem eficient de audit financiar public reprezintă un aspect de actualitate și importanță primordială.

MATERIAL ȘI METODĂ

Au fost utilizate metode precum metoda abstracției științifice, fiind accentuate aspectele esențiale ale fenomenelor și tendințelor conectate la tema de cercetare; metoda inducției, prin care s-a reușit formularea în baza concluziilor particulare a concluziilor generale; metoda deducției care a făcut posibilă trecerea de la concluziile cele mai generale la cele relativ particulare; analiza și sinteza, prin care, pe de o parte, domeniul auditului financiar public a fost împărțit în părți componente, fiind studiate fiecare dintre acestea, iar, pe de altă parte, părțile componente ale auditului financiar public au fost combinate, astfel încât să fie recreată o singură imagine holistică.

În același timp, un loc aparte în lucrare îl ocupă metoda empirică, în acest sens, un accent pronunțat fiind pus pe metodele matematice și statistice de cercetare, în special pe metoda sondajului realizat în baza unui chestionar specializat.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Controlul intern poate reduce probabilitatea înregistrărilor eronate în cadrul situaţiilor financiare, cauzate de fraude şi erori. [1]. Se măsoară impactul auditului financiar asupra gestiunii finanțelor publice aplicând mecanismul de transmisie proiectat la nivelul controlului financiar public intern și auditului extern reprezentat în fig.1 și care derivă din modelul celor trei linii de apărare [3].

Următoarele considerații explică mecanismul de transmisie:

- calitatea gestiunii finanțelor publice este determinată de nivelul de fiabilitate a bugetului, nivelul transparenței finanțelor publice, calitatea gestionării activelor și pasivelor, strategia fiscală, nivelul de predictibilitate și calitatea controlului execuției bugetului, calitatea evidenței contabile și a raportării, calitatea controlului extern și a auditului;
- calitatea auditului financiar intern este determinată, printre altele, de calitatea sistemului de control intern managerial organizat în instituția publică de către managerul superior al acesteia. CIM este destinat să asigure realizarea obiectivelor instituției publice prin: respectarea principiilor de economicitate, eficacitate și eficiență în derularea proceselor operaționale, respectarea cadrului legal, eficientizarea gestiunii activelor și pasivelor, calitatea corespunzătoare a informației operaționale și financiare. Această relație de dependență este cu atât mai puternică cu cât auditul public intern este insuficient dezvoltat la nivelul instituțiilor publice din Republica Moldova;
- auditul public intern evaluează sistemul de CIM la nivelul instituției publice, formulând propuneri de perfecționare a acestuia, inclusiv a domeniului financiar-contabil. Prin urmare, auditul financiar intern, este destinat să îmbunătățească sistemul de CIM, iar prin aceasta să contribuie la creșterea eficienței gestiunii finanțelor publice și la atingerea obiectivelor instituției publice;
- în procesul de efectuare a auditului financiar extern este evaluat, printre altele, sistemul de CIM și auditul intern al instituției auditate. Prin urmare, auditul financiar extern, este destinat să îmbunătățească în cele din urmă gestiunea finanțelor publice.

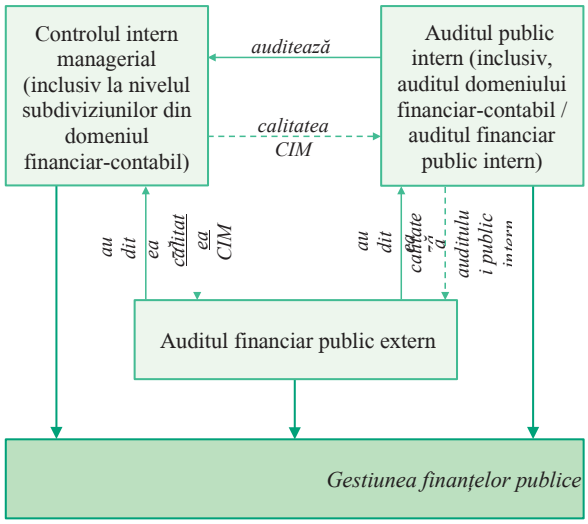

Figura 1. Mecanismul de transmisie a influențelor auditului financiar public intern și extern asupra gestiunii finanțelor publice

Sursa: elaborat de autori.

Deseori se folosește noțiunea „impact” în calitate de sinonim pentru noțiunea „influență”, după cum aceste două cuvinte sunt explicate de dicționarele explicative a limbii române [2].

În continuare vom evalua impactul auditului financiar public intern asupra gestiunii finanțelor publice, pornind de la premisa conform căreia calitatea sistemului de Controlul Intern Managerial, pe lângă faptul că reprezintă un obiect de evaluat pentru auditul public intern, dar influențează, la rândul său, asupra calității acestuia.

Tabelul 1. Neajunsurile sistemului de CIM și AI formulate de Ministerul Finanțelor din perspectiva impactului asupra gestiunii finanțelor publice

Anul	Neajunsul identificat
2017	Implementare lentă în instituțiile publice atât a managementului financiar public, cât și a controlului și auditului intern. Acțiunile incluse în Programul de dezvoltare a controlului financiar public intern pentru perioada 2014-2017 au fost realizate în proporție de 40%.
2018	Progrese insuficiente în implementarea și dezvoltarea controlului intern managerial și a auditului intern în instituțiile publice
2019	Progrese insuficiente în implementarea / dezvoltarea CIM și a auditului intern în instituțiile publice
2020	Progrese insuficiente în implementarea / dezvoltarea CIM și a auditului intern în instituțiile publice
2021	Sistemul de control intern managerial și funcția de audit intern din sectorul public nu este eficient; Atât autoritățile de reglementare, cât și instituțiile publice dezvoltă lent sistemul de CIM. Auditul intern public nu este funcțional.

Sursa: elaborat de autori

Tabelul 1 sugerează concluzia despre nefuncționalitatea atât a sistemului Controlul Intern Managerial, cât și a auditului financiar public intern. Această constatare este cu atât mai robustă și rezistentă la critică, cu cât reiese direct din concluziile Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova formulate în rapoartele sale anuale referitoare la controlul financiar public intern. Situația este și mai complicată în măsura în care nefuncționalitatea sistemului de Controlul Intern Managerial și a auditului intern reprezintă o problemă care persistă an de an, indicând la lipsa unei abordări consecvente nu doar la nivelul Ministerului Finanțelor, dar și la nivel de Guvern și Parlament [4].

CONCLUZII

1. Ineficiența sistemului de control intern managerial și a auditului intern la nivelul instituției publice determină caracterul nerealist al bugetului acesteia și neco-

respunderea bugetului executat cu cel planificat. Evaluarea riscurilor fiscale, a celor de corupție și fraudă reprezintă o provocare accentuată pentru instituțiile publice din Republica Moldova. În consecință, impactul sistemului Controlul Intern Managerial și a auditului financiar intern asupra gestiunii activelor și pasivelor este negativ.

2. Impactul sistemului Controlul Intern Managerial și al auditului intern asupra controlului și auditului extern este evaluat de autor ca fiind negativ. Pe de o parte, echipele de audit financiar extern nu se pot baza pe rapoartele de audit intern din cauza că auditul intern nu este suficient dezvoltat la nivelul instituțiilor publice, iar, pe de altă parte, nivelul de implementare a recomandărilor formulate de echipele de audit extern este foarte mic.

3. Lipsa de eficiență în activitatea instituțiilor publice referitoare la dezvoltarea sistemului de control managerial intern și audit financiar public intern este determinată de următoarele cauze: atitudine formală față de reforma finanțelor publice manifestată de instituțiile publice; coordonare nesatisfăcătoare referitoare la Controlul Intern Managerial în cadrul instituțiilor publice; auditul intern nu este înzestrat cu suficiente competențe și capacități pentru a furniza conducerii nivelul așteptat de asigurare și consiliere; sistemul managementului performanței și managementului riscurilor sunt dezvoltate slab, practic lipsesc la nivelul instituțiilor publice; insuficiența mijloacelor de personal și a specialiștilor în domeniul gestiunii finanțelor publice și auditului intern, atât din punct de vedere cantitativ (număr de personal), cât și calitativ (nivelul de pregătire profesională).

4. Evaluările efectuate de autor demonstrează că impactul auditului financiar public extern asupra calității gestiunii finanțelor publice prin prisma parametrilor acesteia ca fiind negativ.

În acest sens, sunt de menționat următoarele:

- organizarea necorespunzătoare a sistemului de Control Intern Managerial lezează managementul creanțelor și datoriilor (instituția auditată: Ministerul Finanțelor);
- nu este asigurată funcționalitatea integrală a principalelor controale (instituția auditată: Ministerul Economiei și Infrastructurii);
- disfuncționalitatea sistemului de Controlului Intern Managerial influențează negativ și puternic asupra calității rapoartelor financiare, procesului de identificare și evaluare a riscurilor de fraudă și corupție și formularea măsurilor prevenire a acestora (instituția auditată: Ministerul Educației și Cercetării).

REFERINȚE:

1. CAPRIAN, Iulia. *Auditul substituit sau alternativă a controlului*, În: Studia Universitatis Moldaviae, 2016, nr.7 (97), Seria "Științe exacte și economice", ISSN 1857-2073, ISSN online 2345-1033, p. 32-35

2. COPĂCEANU, Cristina. Promovarea şi dezvoltarea profesiei de audit intern prin intermediul Asociaţiei Auditorilor Interni din Republica Moldova. În: *Revista de studii interdisciplinare „C. Stere”*. 2016, nr. 2(10), pp. 19-26. ISSN 2457-5550.
3. SECRIERU, Vasile. Funcționalitatea modelului celor trei linii de apărare în cazul auditului financiar public din Republica Moldova. În: *Economica*. 2023, nr. 2, pp. 80-92. ISSN 1810-9136
4. SECRIERU, Vasile. Substantiating the role and importance of public financial audit in the efficient management of public financial funds through the lens of public sector risks. În: *The Journal Contemporary Economy*, 2023, Vol. 8, nr. 1, p. 153-160. ISSN 2537-4222.

ETICA ÎN DECIZIILE DE CUMPĂRARE ȘI IMPACTUL ASUPRA ECONOMIEI LOCALE: ÎNTRE RESPONSABILITATE MORALĂ ȘI DEZVOLTARE DURABILĂ

ETHICS IN PURCHASING DECISIONS AND THE IMPACT ON THE LOCAL ECONOMY: BETWEEN MORAL RESPONSIBILITY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

CZU: 332.1:658.8:366.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.85**

Lucia NEPOTU
ORCID: 0000-0001-5306-7346
E-mail: lucia.nepotu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper explores the role of ethics in purchasing decisions and their impact on the local economy in the Republic of Moldova, focusing on the relationship between consumers' moral responsibility and the principles of sustainable development. Based on the premise that consumer choices are not only economic actions but also ethical and social acts, the study analyzes how conscious buying behavior can support local producers, foster sustainable initiatives, and enhance community cohesion.*

The research methodology involved a qualitative analysis of three real case studies: Eco-Village Moldova, IarmarEco, and the social enterprise Floare de Cireș. These examples were selected to demonstrate the tangible effects of ethical consumption on the local economy and social inclusion. The comparative analysis revealed common factors such as the promotion of local products, transparency in business practices, and the mobilization of community-based resources.

The results show that morally driven purchasing decisions generate multiple benefits: they strengthen the local economy, reduce environmental impact, and contribute to the regeneration of social capital. Additionally, such consumer behavior can positively influence public policy and inspire replicable models in other regions. The conclusions highlight the need to educate consumers and support ethical initiatives through favorable policies and community partnerships.

Keywords*: ethical decisions, sustainable development, local economy, moral responsibility.*

INTRODUCERE

În ultimele decenii, achizițiile consumatorilor s-au transformat într-un studiu de interes major, investigat nu doar în cadrul unei discipline economice, ci și din unghiul eticii economice și a responsabilității corporative. Se știe deja, în contextul marilor preocupări pentru ecologie, inegalitățile sociale și consumul excesiv, apare din ce în ce mai mult ideea că deciziile personale pot ajuta în conturarea dezvoltării economiei sustenabile precum și a economiei locale.

Consumatorul care are un comportament etic este acel consumator care ține cont de normele etice, nu achiziționează bunuri care dăunează mediului sau care au fost produse de companii ce exploatează muncitorii, sau, mai ales, copiii. El își manifestă responsabilitatea ca consumator cumpărând produse locale [1, p.137].

Procesele-cheie care au definit contextul dezvoltării fenomenului consumului responsabil și etic în etapele anterioare rămân relevante și astăzi, contribuind activ la evoluția sa continuă. Printre acestea, un rol deosebit îl joacă:

- *Schimbările generaționale*, în special tendința accentuată a tinerilor de a manifesta grijă față de mediu, de a adopta un stil de viață sănătos și de a fi preocupați de respectarea normelor etice de către producători;
- *Progresul tehnologic,* în primul rând dezvoltarea Internetului și a tehnologiilor digitale, care determină:
  a) accesul nelimitat și instantaneu al consumatorilor la informații despre produse și servicii la nivel global;
  b) posibilitatea de a achiziționa produse aproape din orice colț al lumii – aspect ce reflectă globalizarea sectorului de consum;
  c) capacitatea consumatorilor de a-și exprima public, rapid și vizibil opiniile despre produse, servicii și companiile producătoare;
- *Dezvoltarea mecanismelor instituționale,* cum ar fi reglementările legislative și sistemele de certificare voluntară a produselor și serviciilor, care atestă conformitatea cu principiile dezvoltării durabile [2, p.8].

Economiile locale sunt modelate de alegerile de a sprijini producătorii locali, micile afaceri și inițiativele sustenabile. Politica de sprijin pentru produsele locale nu doar că reduce dependența de lanțurile de aprovizionare globale, dar ajută și la menținerea locurilor de muncă și la păstrarea identității culturale a comunităților.

MATERIAL ȘI METODĂ

Lucrarea de față utilizează o metodologie calitativă, bazată pe analiza studiilor de caz ale unor inițiative locale și afaceri mici care promovează practici etice de consum și producție responsabilă. Alegerea acestei metode are la bază necesitatea de a înțelege în profunzime mecanismele prin care etica în deciziile de cumpărare influențează economia locală și contribuie la dezvoltarea durabilă.

Au fost selectate trei studii de caz reprezentative care îndeplinesc următoarele criterii:

- sunt întreprinderi mici sau cooperative locale, active în domenii precum agroalimentar, artizanat sau servicii ecologice;
- au o strategie explicită de comunicare și vânzare bazată pe principii etice: produse locale, sustenabile, obținute în condiții echitabile;
- interacționează direct cu consumatorii prin piețe locale, magazine proprii sau rețele sociale.

Datele au fost colectate prin observație directă și analiza documentelor disponibile public (site-uri, postări pe rețele sociale, rapoarte de activitate).

Studiul de caz oferă nu numai o înțelegere profundă a realităților locale, ci și o perceptivă clară asupra legăturii dintre etica alegerilor de cumpărare și modificările economice în anumite comunități. Acest lucru oferă, de asemenea, un concept viu și flexibil care este absolut necesar pentru analizarea unui fenomen deosebit de complex și multidimensional precum este consumul și economia locală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Cercetarea fundamentată pe analiza a trei studii de caz reale din Republica Moldova, evidențiază cum principiile etice aplicate în consum și producție pot genera efecte economice și sociale pozitive la nivel local. Antreprenorii promovează modele alternative de afaceri bazate pe responsabilitate morală, iar comportamentul consumatorilor moldoveni începe treptat să reflecte o mai mare deschidere către consumul etic și sustenabil.

1. EcoVillage Moldova – trai durabil și economie locală în Rîșcova

Situat în satul Rîșcova raionul Criuleni, *EcoVillage Moldova* este un centru de trai durabil fondat în 2013, care integrează principii de ecologie, educație pentru dezvoltare durabilă și antreprenoriat local. Proiectul susține micii producători și meșteșugari, oferind cursuri de permacultură, brutărie artizanală, apicultură și activități pentru tineri. Produsele realizate – pâine cu maia, produse apicole, conserve, textile – sunt distribuite în mod transparent și direct către consumatori din Chișinău și din alte zone.

Impact etic și economic se reflectă prin faptul că consumul local reduce dependența de produse importate și încurajează solidaritatea economică rurală. Etica producției se reflectă în respectarea mediului**,** relații echitabile de muncă, și educarea consumatorilor [3]. Consumatorii aleg în mod conștient să susțină producători care reflectă valori comune: grijă față de natură, muncă cinstită și transparență în lanțul de aprovizionare.

2. IarmarEco – cultivarea consumului etic prin educație și conectare comunitară

IarmarEco este un târg anual de produse și idei ecologice și sociale, organizat din 2013 de către ONG-ul EcoVisio. Evenimentul reunește antreprenori sociali, fermieri ecologici, producători artizanali, ONG-uri și inițiative verzi. Spre exemplu, în 2023, au participat peste 100 de expozanți și 4.000 de vizitatori [4].

Principalele aspecte etice identificate sunt:

- Consumul este ghidat de valori precum: non-violență față de mediu, justiție socială, sprijin pentru inițiative locale mici.
- Produsele nu sunt doar ecologice, ci și „purtătoare de sens” – realizate de persoane în dificultate, de cooperative sociale sau de tineri antreprenori.
- Vizitatorii au posibilitatea de a interacționa direct cu producătorii, consolidând relații de încredere, loialitate și transparență.

Evenimentul nu este doar un târg de produse, ci și o platformă educativă și culturală care promovează un mod de viață sustenabil. Este o formă de activare socială care îmbină consumul etic cu implicarea civică.

3. Întreprinderea socială „*Floare de Cireş*" – Răzeni, raionul Ialoveni

„Floare de Cireș" SRL este prima întreprindere socială de inserție în domeniul alimentației publice din Republica Moldova, fondată în decembrie 2012 de Asociația Obștească *Eco-Răzeni*, cu sprijin din partea Ministerului Federal Austriac al Muncii și Afacerilor Sociale, asociațiilor Volkshilfe și WienWork din Austria [5].

Întreprinderea oferă două servicii sociale: cantina de ajutor social (prânzuri gratuite pentru cca. 24 persoane vulnerabile de trei ori pe săptămână) și serviciul de catering contra plată, destinat atât comunității locale Răzeni, cât și din alte regiuni. Până în 2019, cantina a livrat peste 164.000 de prânzuri gratuite către aproximativ 200 beneficiari sociali, dintre care aproximativ 12 persoane cu dizabilități [6].

În 2023–2024, echipa Floare de Cireș număra între 31– 41 de angajați, dintre care între 13–27 provin din grupuri vulnerabile (persoane cu dizabilități, tineri, femei).

Pentru a evidenția modul în care principiile etice aplicate în deciziile de cumpărare influențează pozitiv economia locală și contribuie la dezvoltarea durabilă, a fost realizată o analiză comparativă a acestor trei exemple relevante din Republica Moldova. Aceste inițiative reflectă, în mod diferit, valorile responsabilității morale în consum, solidarității și protecției mediului, dar și mecanisme concrete prin care consumul sustenabil poate deveni un vector de schimbare economică și socială.

Tabelul de mai jos sintetizează principalele caracteristici ale acestor inițiative, punând accent pe impactul economic, social și etic, precum și pe potențialul lor de replicare în alte comunități.

Tabelul 1. Analiza comparativă a rezultatelor inițiativelor etice și sustenabile.

Criterii de analiză	EcoVillage Moldova	IarmarEco	Floare de Cireș
Tip de inițiativă	Comunitate ecologică și centru de permacultură	Eveniment național de promovare a consumului responsabil	Întreprindere socială de alimentație publică
Beneficiari direcți	Rezidenți și voluntari	Producători locali, consumatori responsabili	Tineri cu dizabilități, persoane în dificultate
Beneficiari indirecți	Comunitatea rurală, mediu înconjurător	ONG-uri, organizații educaționale, public larg	Familia beneficiarilor, autorități locale
Activități economice	Turism ecologic, agricultură sustenabilă	Târguri, ateliere, promovare B2C	Servicii catering, cantină socială, formare profesională
Model de consum promovat	Autonomie, produse locale, reutilizare	Consumul conștient, local, de calitate	Consumul cu impact social pozitiv
Contribuție la economia locală	Angajare locală, parteneriate cu producători locali	Creșterea vizibilității produselor locale	Reinvestirea profitului, susținerea producătorilor

Criterii de analiză	EcoVillage Moldova	IarmarEco	Floare de Cireș
Impact social	Educație ecologică, incluziune comunitară	Educație civică, consolidare de rețele	Integrare profesională, masă caldă gratuită
Dimensiune etică	Decizii personale bazate pe valori ecologice	Alegere activă a produselor responsabile	Solidaritate socială, incluziune, echitate

Sursa: Elaborat de autor.

Analiza comparativă a celor trei inițiative, evidențiază faptul că etica în deciziile de cumpărare nu este doar un concept teoretic, ci o practică aplicabilă și cu impact măsurabil asupra economiei locale. Deși diferă ca structură, misiune și arie de acoperire, toate aceste inițiative au în comun următoarele elemente definitorii: promovarea consumului local și responsabil, cu beneficii directe pentru micii producători și comunități; crearea de valoare socială și economică, fie prin educație și conștientizare, fie prin incluziunea categoriilor vulnerabile în viața activă; și dezvoltarea unei culturi a sustenabilității, care încurajează transparența, solidaritatea și respectul pentru resurse.

CONCLUZII

Studiul de față a evidențiat că etica în deciziile de cumpărare nu se limitează la alegerea produselor, ci reflectă o dimensiune profundă a relației dintre individ și comunitate. În contextul Republicii Moldova, unde provocările economice și sociale sunt încă pronunțate, alegerile de consum pot deveni instrumente subtile, dar eficiente, de modelare a dezvoltării locale.

Un aspect esențial identificat este rolul consumatorului ca agent al schimbării: atunci când acesta optează conștient pentru produse locale, sustenabile și responsabile social, el participă activ la consolidarea economiei și la stimularea inițiativelor antreprenoriale cu impact. Totodată, acest tip de comportament susține apariția unor modele de afaceri alternative, bazate pe cooperare, transparență și echitate.

Pe lângă dimensiunea economică, s-a remarcat faptul că alegerile etice în consum contribuie la regenerarea capitalului social, prin crearea de încredere între producători și consumatori, și prin susținerea unei culturi civice orientate spre responsabilitate. Această dinamică este cu atât mai relevantă în zonele rurale sau marginalizate, unde proiectele sustenabile pot revitaliza coeziunea socială și pot încuraja participarea civică.

În final, rezultatele obținute sugerează că includerea dimensiunii etice în politicile publice de sprijin pentru producătorii locali și educația consumatorilor ar putea amplifica semnificativ efectele pozitive asupra dezvoltării durabile. Dincolo de gestul aparent individual al cumpărării, se ascunde un potențial transformator, cu implicații de durată pentru echitatea socială și reziliența economică a comunităților.

REFERINȚE:

1. ȚURCAN, G. *Consumul etic: probleme și obstacole,* International Scientific Conference "Research, Development and Innovation from the Perspective of the Global Ethics", 3rd Edition, Chișinău, Republic of Moldova, April 15, 2022 p.134-140.
2. *Ответственное потребление: пространство новых возможностей для бизнеса и опыт российских компаний*, 199 с. 2017, disponibil https://iems.skolkovo.ru/downloads/documents/SKOLKOVO_IEMS/Research_Reports/SKOLKOVO_IEMS_Responsible%20Consumption_RUS.pdf , accesat:18.07.2025.
3. Site-ul oficial EcoVillage Moldova, disponibil: https://ecovillage.md , accesat: 17.07.2025
4. Site-ul oficial IarmarECO, disponibil: https://iarmareco.md , accesat: 17.07.2025
5. Site-ul oficial Floare de Cireș, disponibil: https://www.floaredecires.org/despre-noi , accesat: 16.07.2025
6. Comunicat despre *Eco-Răzeni - Cantină de ajutor social*, disponibil: https://ecorazeni.wordpress.com/antreprenoriat-social/cantina-de-ajutor-social , accesat 17.07.2025.

N.B. *Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului „Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor" (CONSEJ 01.05.02).*

IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INTELIGENTE ÎN EXPLORAREA DESTINAȚIILOR TURISTICE DIN MEDIUL RURAL MOLDOVENESC

THE IMPACT OF SMART TECHNOLOGIES ON EXPLORING TOURIST DESTINATIONS IN THE RURAL AREAS OF MOLDOVA

CZU: 338.48(478-22):004 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.86**

Elena NIREAN
ORCID: 0000-0002-2593-5836
E-mail: e.nirean@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract. *The research aims to analyze the impact of digital technologies on the sustainable development of rural tourism, with a focus on smart information and promotion solutions such as interactive mobile applications. The main objective is to evaluate how digitalization contributes to the valorization of ecotourism trails and the involvement of local communities in the tourism process. The methodology includes documentary analysis, a case study of the Village Travel Bot application, and the interpretation of data regarding its usage in the first months after launch. The results indicate that Village Travel Bot, launched in the Republic of Moldova in 2024, facilitates the exploration of over 57 rural attractions by offering tourists personalized recommendations, interactive cultural content, and useful logistical information. The application was awarded "Tourism Innovation of the Year" and contributed to increasing the visibility of Moldovan villages, stimulating the local economy, and promoting authentic heritage. The study demonstrates the potential of digital solutions to support sustainable rural tourism, providing a replicable model for other regions with ecotourism potential.*

Keywords: *tourism innovation, smart technologies, personalized routes, rural tourism, village travel bot.*

INTRODUCERE

În contextul dezvoltării durabile a turismului, aplicațiile inteligente devin instrumente esențiale în promovarea ecoturismului, contribuind semnificativ la optimizarea experienței turistice și la reducerea impactului asupra mediului. Aceste soluții digitale facilitează accesul turiștilor la informații relevante privind practicile sustenabile, rutele cu impact redus asupra naturii și gestionarea responsabilă a resurselor naturale.

Prin intermediul algoritmilor de analiză și recomandare, unele aplicații mobile pot genera itinerarii personalizate în zonele rurale, evitând destinațiile suprasolicitate și direcționând turiștii către localități și trasee mai puțin cunoscute, dar relevante din punct de vedere cultural, natural și autentic [1]. Astfel, turismul rural beneficiază de o distribuție mai echilibrată a fluxurilor turistice, contribuind la conservarea patrimoniului local, la protejarea mediului și la promovarea unor forme de turism responsabil și sustenabil.

Pentru valorificarea eficientă a acestor trasee, este necesar ca planificarea, dezvoltarea și promovarea lor să fie corelate cu tendințele pieței turistice și cu progresul tehnologic. Tehnologiile inteligente utilizează echipamente și metode moderne care pot îmbunătăți calitatea serviciilor turistice, pot sprijini monitorizarea resurselor și pot asigura conservarea biodiversității.

În acest context, promovarea digitală prin intermediul aplicațiilor mobile, codurilor QR și infrastructurilor verzi (precum stații pentru biciclete sau panouri interactive) devine o direcție strategică în dezvoltarea turismului rural. Digitalizarea destinațiilor rurale, prin implementarea de soluții inteligente care integrează hărți interactive, descrieri detaliate ale obiectivelor turistice, niveluri de accesibilitate și informații despre serviciile disponibile în zonă (unități de cazare, gastronomie locală, puncte de interes), contribuie semnificativ la creșterea atractivității acestor regiuni.

Totodată, integrarea tehnologiilor de realitate augmentată oferă vizitatorilor o experiență educativă și imersivă, permițând accesul la informații istorice, culturale și etnografice direct în spațiul rural, prin intermediul smartphone-urilor. Acest tip de abordare transformă interacțiunea cu destinația într-o experiență interactivă și memorabilă, facilitând o mai bună înțelegere a patrimoniului rural [2].

Un alt pilon esențial este promovarea inteligentă a regiunilor rurale. Aceasta presupune colaborări intersectoriale, utilizarea eficientă a rețelelor sociale, crearea de conținut multimedia de calitate (foto, video), dezvoltarea de site-uri web pentru întreprinderile mici și mijlocii din mediul rural, precum și integrarea poveștilor autentice ale comunităților locale. Promovarea prin storytelling, care pune în valoare viața cotidiană a localnicilor, tradițiile și procesele de producție, favorizează construirea unei legături emoționale între turist și destinație, fiind mai eficientă decât comunicarea turistică convențională [3].

Pentru ca destinațiile din turismul rural să fie sigure și atractive, este necesară o infrastructură de bază durabilă și armonios integrată în peisajul natural. Aceasta poate include panouri informative din materiale reciclabile, puncte de belvedere construite din lemn, stații de odihnă pentru cicliști, puncte de hidratare și zone special amenajate pentru camping. În același timp, este importantă evitarea supraîncărcării vizuale a peisajului cu elemente care pot afecta negativ autenticitatea mediului rural.

Nu în ultimul rând, implicarea activă a comunităților locale în toate etapele dezvoltării și gestionării destinațiilor rurale – de la planificare și testare, până la întreținere și ghidare – reprezintă o soluție durabilă și incluzivă. Membrii comunităților pot deveni ghizi locali, furnizori de produse artizanale și agroalimentare, gazde pentru turismul gastronomic și experiențial, sau promotori ai tradițiilor locale. Colaborarea cu ONG-uri, antreprenori locali și autorități publice contribuie la consolidarea unei oferte turistice rurale durabile, generând beneficii economice, culturale și sociale la nivel regional.

Având în vedere aceste direcții de dezvoltare, devine evident că integrarea soluțiilor digitale personalizate este esențială pentru valorificarea sustenabilă a potențialului turistic rural. În acest context, implementarea unor instrumente inovatoare, precum *Village*

Travel Bot, răspunde necesității de a facilita interacțiunea dintre turiști și patrimoniul rural într-un mod accesibil, interactiv și adaptat noilor cerințe tehnologice.

Village Travel Bot se înscrie în categoria aplicațiilor inteligente care pot susține transformarea turismului rural prin digitalizare, promovare eficientă și implicare comunitară. Acest tip de soluție contribuie la automatizarea comunicării turistice, furnizarea de informații personalizate în timp real și orientarea turiștilor spre trasee, activități și servicii specifice fiecărei regiuni. Astfel, aplicația devine un exemplu concret de aplicare a tehnologiilor inteligente în sprijinul dezvoltării durabile a satelor turistice din Republica Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

Materialul utilizat include datele primare colectate în cadrul participării la proiectul InnoVillage, care urmărește crearea soluțiilor digitale și a modelelor inovatoare de turism menite să valorifice autenticitatea rurală, să aducă vizibilitate online și să susțină dezvoltarea durabilă a comunităților locale. În contextul acestui proiect, a fost dezvoltată și implementată aplicația digitală Village Travel Bot, lansată în august 2024, cu scopul de a promova turismul rural în Republica. Aceste date includ informații calitative și cantitative despre funcționalitățile botului, feedback-ul utilizatorilor, precum și informații privind interacțiunile turistice și implicarea comunităților locale.

Analiza calitativă și descriptivă, utilizată procesul cercetării, este bazată pe experiența directă acumulată în procesul de proiectare și testare a *Village Travel Bot*, precum și pe analiza datelor colectate în primele luni de funcționare ale aplicației. Metoda a inclus evaluarea funcționalităților oferite utilizatorilor, impactul asupra distribuției fluxurilor turistice și analiza rolului digitalizării în promovarea durabilă a turismului rural.

În plus, s-au utilizat instrumente de analiză și sinteză a conținutului digital și evaluarea gradului de interactivitate și personalizare a itinerariilor generate de bot.

Datele au fost interpretate și sintetizate pentru a evidenția modul în care digitalizarea și implicarea comunitară contribuie la dezvoltarea turismului rural sustenabil, în concordanță cu dezvoltarea durabilă a turismului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Village Travel Bot este un asistent virtual interactiv disponibil pe platforma Telegram, creat pentru a promova turismul rural în Republica Moldova. Lansat în august 2024 de organizația AO „InnoVillage” cu sprijinul financiar al Uniunii Europene, acest chatbot oferă turiștilor o modalitate modernă și accesibilă de a descoperi satele moldovenești, cultura locală și atracțiile mai puțin cunoscute.

Altfel spus, *Village Travel Bot* reprezintă o soluție digitală inovatoare, concepută pentru dezvoltarea turismului rural din Republica Moldova prin intermediul tehnologiei accesibile, interactive și adaptabile la nevoile vizitatorilor moderni. Aplicația se caracterizează prin capacitatea sa de a oferi o experiență personalizată fiecărui utilizator, integrând recomandări inteligente și conținut cultural local într-un singur instrument digital (figura 1).

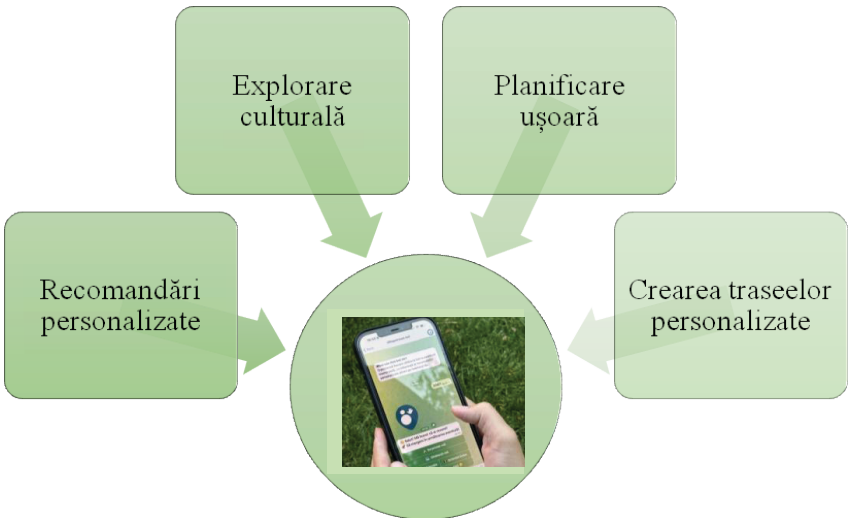

Figura 1. Funcționalitățile aplicației Village Travel Bot

Sursa: elaborat de autor

Village Travel Bot oferă recomandări personalizate, generate pe baza intereselor și preferințelor solicitate de utilizator. Astfel, turiștii pot primi sugestii relevante privind destinațiile rurale, traseele ecoturistice, atelierele de meșteșuguri tradiționale, evenimentele locale sau experiențele gastronomice autentice.

Pe lângă funcția informativă, aplicația facilitează o explorare culturală profundă, punând la dispoziția utilizatorilor povești interactive, legende locale, ghiduri audio și quiz-uri tematice, menite să îmbogățească înțelegerea patrimoniului imaterial al satelor moldovenești. Această abordare interactivă stimulează învățarea informală și implicarea activă a turiștilor în cultura locului.

Un alt aspect valoros al aplicației este componenta de planificare turistică facilă. *Village Travel Bot* furnizează informații actualizate despre programul de funcționare al atracțiilor, opțiuni de cazare rurală, restaurante cu specific local și mijloace de transport disponibile, contribuind astfel la o organizare eficientă și lipsită de obstacole a vizitei. În plus, utilizatorii au posibilitatea de a crea trasee turistice personalizate, selectând punctul de plecare și configurând itinerariul în funcție de propriul ritm, interese și timpul disponibil. Această flexibilitate transformă experiența de călătorie într-una autentică, adaptată contextului rural și preferințelor individuale.

Pentru a începe explorarea, este necesar de accesat canalul de telegram Village Travel Bot pe Telegram sau de vizitat site-ul oficial villagetravel.md. Botul este disponibil 24/7 și oferă suport în peste 45 de limbi, fiind astfel un ghid de călătorie accesibil și prietenos pentru toți cei interesați de autenticitatea satelor moldovenești [4].

Village Travel Bot a fost recunoscut ca „Inovația Turistică a Anului 2024” la Forumul Turismului din Moldova, evidențiind contribuția sa semnificativă la dezvoltarea

turismului rural și la revitalizarea comunităților locale. De asemenea, a fost implementată o colaborare cu Serviciul Vamal al Republicii Moldova pentru a promova botul la punctele de trecere a frontierei, facilitând astfel accesul turiștilor la informații despre destinațiile rurale încă de la sosirea în țară.

Village Travel Bot a avut un impact semnificativ asupra turismului rural din Republica Moldova de la lansarea sa, contribuind la revitalizarea comunităților locale și la promovarea patrimoniului cultural autentic (figura 2).

Figura 2. Impactul Village Travel Bot asupra turismului rural din Republica Moldova
Sursa: elaborat de autor

În primele luni de funcționare, *Village Travel Bot* a facilitat explorarea a peste 57 de atracții turistice din 8 sate moldovenești, oferind turiștilor informații personalizate și interactive despre destinații mai puțin cunoscute. Această abordare a contribuit la diversificarea ofertei turistice și la atragerea unui număr crescut de vizitatori interesați de experiențe autentice.

Prin conectarea turiștilor cu ghizi locali, meșteșugari și afaceri de familie, *Village Travel Bot* a stimulat economia rurală, generând venituri suplimentare pentru comunități și încurajând păstrarea tradițiilor. Această interacțiune directă a fost esențială pentru revitalizarea satelor și pentru crearea unor experiențe turistice autentice.

Disponibil pe platforma Telegram în peste 45 de limbi, botul a fost promovat activ la punctele de trecere a frontierei, facilitând accesul turiștilor internaționali la informații despre destinațiile rurale încă de la sosirea în țară. Această strategie a contribuit la creșterea interesului pentru turismul rural și la atragerea unui public mai larg.

În contextul demersurilor de digitalizare și promovare a patrimoniului turistic rural, în luna mai 2025 a fost lansată Campania Națională ”NeamPornit” cu *Village Travel Bot*, care marchează un moment definitoriu pentru turismul intern din Republica Moldova. Această inițiativă îmbină rezultatele cercetării și testării platformei *Village Travel Bot* cu o strategie amplă de comunicare și implicare a publicului larg.

Figura 3. Campania Națională ”NeamPornit” cu Village Travel Bot

Sursa: [5]

Campania, lansată sub egida Ministerului Culturii și implementată de Oficiul Național al Turismului în parteneriat cu InnoVillage, are ca obiectiv principal atragerea unui număr sporit de vizitatori către destinațiile rurale autohtone, precum și crearea unui context favorabil pentru consumul de produse și experiențe autentice.

Astfel, platforma *Village Travel Bot* devine nucleul digital al campaniei. Printr-o interfață prietenoasă și accesibilă, explorarea Moldovei rurale devine ușoară, dinamică și captivantă – exact așa cum promite sloganul campaniei. Această etapă practică validează importanța colaborării dintre autorități, experți în turism și comunități locale, dar și rolul pe care tehnologia îl poate juca în revitalizarea regiunilor rurale.

CONCLUZII

Studiul realizat evidențiază rolul esențial al tehnologiilor inteligente în promovarea și dezvoltarea sustenabilă a turismului rural în Republica Moldova. Implementarea aplicației digitale *Village Travel Bot* demonstrează cum soluțiile digitale interactive pot transforma explorarea satelor moldovenești într-o experiență accesibilă, personalizată și cultural relevantă.

Rezultatele cercetării arată că digitalizarea prin intermediul unor instrumente moderne, cum ar fi chatboții, contribuie semnificativ la: creșterea vizibilității destinațiilor rurale, diversificarea ofertei turistice, stimularea economiei locale, promovarea patrimoniului cultural, implicarea comunităților locale.

Village Travel Bot reprezintă un exemplu de bună practică, oferind un model inovator de integrare a tehnologiei în dezvoltarea turismului rural. Cercetarea accentuiază importanța colaborării intersectoriale și a investițiilor în soluții digitale pentru a susține un turism durabil, centrat pe autenticitate, sustenabilitate și implicare comunitară.

Astfel, se poate concluziona că tehnologiile inteligente, aplicate strategic, pot deveni un vector puternic de transformare a turismului rural, contribuind nu doar la promovarea destinațiilor, ci și la consolidarea identității culturale și a rezilienței socio-economice a comunităților locale, iar *Village Travel Bot* devine o punte între trecutul cultural bogat al Moldovei și viitorul unui turism sustenabil, inteligent și incluziv.

REFERINȚE:

1. TANDAFATU, N., LINDIANA, E., DARKEL, Y. Digital Transformation in Tourism: Exploring the Impact of Technology onTravel Experiences. *In: International Journal of Multidisciplinary Approach Sciences andTechnologies* (MULTI)Vol 1 (1) 2024 : 55-64.
2. POPȘA, Roxana Elena. Digitalization: a strategic approach for the travel and tourism industry. *In: Expert Journal of Marketing* 11(2) 2023. pp. 181-187. ISSN: 2344-6773
3. ОБОРИН, М. С. Цифровая трансформация туристического пространства: новые возможности *В: Современные проблемы сервиса и туризма*, 2022. Т.16. №1. с. 157 -164. DOI: 10.24412/1995-0411-2022- 1-157-164.
4. https://www.villagetravel.md/
5. https://www.facebook.com/neampornit

ANALIZA COMPARATIVĂ A CADRULUI NORMATIV AL REPUBLICII MOLDOVA CU CEL AL UNIUNII EUROPENE CU REFERIRE LA COMBATEREA DEZINFORMĂRII

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE REGULATORY FRAMEWORK OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE EUROPEAN UNION REGARDING THE FIGHT AGAINST DISINFORMATION

CZU: 340.5(478):341.217(4):004.056.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.87**

Veronica PRISĂCARU
ORCID: 0000-0002-2952-6888
E-mail: veronica.prisacaru@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The main objective of the research was to conduct a comparative assessment of the regulatory framework of the Republic of Moldova and that of the European Union regarding the fight against disinformation, and to identify opportunities for improving the national regulatory framework. To achieve this objective, the main legislative acts of the European Union related to combating disinformation were evaluated, a review of the national legal framework was conducted, and a comparative assessment was made. The investigation led to the identification of vulnerabilities within the national framework, specifically: a narrower scope of application, mainly targeting media and audiovisual services; a less extensive enforcement mechanism; and the absence of tools to encourage commitments from advertising providers to prevent disinformation. Based on these findings, several directions were outlined to enhance the effectiveness of disinformation countermeasures, namely: expanding the scope of sanctions from the audiovisual sector to the entire digital environment; engaging a broader range of stakeholders from the business, information, education sectors, and civil society; and adopting the European Union's experience in implementing self-regulatory standards through the signing of the Code of Practice on Disinformation.*

Keywords*: European Union, disinformation, regulatory framework, Republic of Moldova.*

INTRODUCERE

În condițiile actuale, când conștientizăm tot mai mult impactul diferitor influențe externe nefaste asupra dezvoltării economice și sociale, problema consolidării rezilienței societale devine una prioritară pentru factorii de decizie și se plasează tot mai activ printre subiectele de discuție ale cercetătorilor, dar și ale societății civile.

Fiind definită ca capacitatea unei societăți de a rezista și de a se recupera ușor și rapid de șocuri [1], reziliența societală, prin esența sa, se impune prin complexitate și eterogenitate, având diferite conotații, dintre care unele se intersectează, se contrastează sau se îmbogățesc reciproc, în timp ce altele există mai mult sau mai puțin în paralel

[2]. În contextul celor expuse, deducem asupra dificultăților aferente procesului de menținere a rețelelor sociale puternice, aceasta bazându-se pe implicarea populației și încrederea în entitățile locale, regionale și naționale [3].

Astfel, fără a diminua semnificația altor factori care au impact asupra rezilienței societale, vom evidenția integritatea informației ca un reper în construirea încrederii și în consolidarea rețelelor sociale, combaterea dezinformării transformându-se într-o sarcină prioritară care necesită eforturi semnificative. Examinată în acest context (combaterea dezinformării și la consolidarea integrității informațiilor) reziliența este definită ca „capacitatea unei societăți de a înțelege, rezista la amenințări și a se recupera în cadrul spațiului informațional" [4]. Dezinformarea, la rândul său, reprezintă informația falsă sau înșelătoare, creată intenționat sau amplificată strategic pentru a induce în eroare cu un anumit scop (politic, financiar sau social) [5]. Dezinformarea mai este examinată ca „o amenințare în evoluție, care necesită eforturi continue pentru a aborda actorii relevanți, vectorii, instrumentele, metodele, țintele prioritizate și impactul" [6].

MATERIAL ȘI METODĂ

În vederea atingerii obiectivului cercetării, a fost efectuat un studiu de sinteză al principalelor acte normative ale Uniunii Europene orientate la combaterea dezinformării, au fost analizate prevederile legislației Republicii Moldova cu referire la subiectul respectiv, efectuată o evaluare comparativă a acestora pe aspectele: conceptualizarea dezinformării, domeniile și mecanismele de aplicare. Instrumentele de cercetare aplicate au inclus: analiza, sinteza, generalizarea, deducția, formularea de concluzii și raționamente.

În calitate de surse de informații au servit paginile web ale Uniunii Europene, Consiliului Europei, actele normative ale Republicii Moldova aferente combaterii dezinformării, paginile web ale Consiliului Audiovizualului și Serviciului de Informații și Securitate.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Semnificația și complexitatea problemei dezinformării este confirmată printr-o serie de acțiuni de amploare întreprinse la nivelul Uniunii Europene, printre care, printr-o relevanță deosebită se impune Planul de acțiuni împotriva dezinformării [6], elaborat ca răspuns la solicitarea Consiliului Europei de „a adopta măsuri pentru protecția sistemelor democratice ale Uniunii Europene și combaterea dezinformării" [7].

Planul de acțiuni menționat mai sus reprezintă un document comprehensiv care vizează o serie vastă de aspecte organizatorice axate pe 4 piloni, acestea fiind reflectate schematic în figura 1.

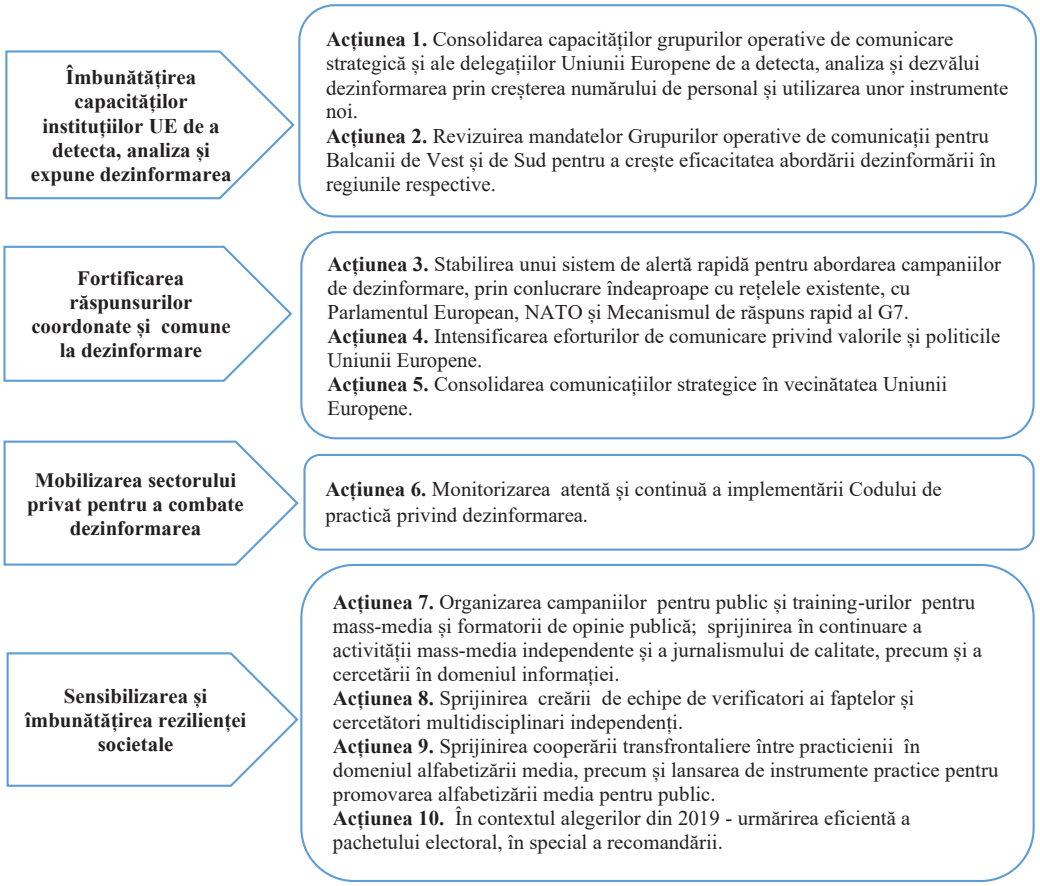

Figura 1. Pilonii și acțiunile aferente incluse în Planului de acțiuni împotriva dezinformării al Comisiei Europene, aprobat la 5 decembrie 2018.

Sursă: elaborat de autor în baza [6].

Standardele de autoreglementare pentru combaterea dezinformării au fost reflectate inițial în ediția anului 2018 a Codului de practici privind dezinformarea [8], document care a avut ca scop de bază identificarea acțiunilor pe care semnatarii acestuia le-ar putea pune în aplicare pentru a aborda provocările legate de dezinformare. Prin documentul respectiv, pentru prima dată la nivel mondial și pe bază voluntară, a fost manifestat acordul industriilor cu standardele de auto reglementare pentru a combate dezinformarea. În anul 2022 a fost aprobat Codul de practici consolidat privind dezinformarea [9], având ca scop atingerea obiectivelor Ghidului Comisiei prezentat în mai 2021, prin stabilirea unei game mai largi de angajamente și măsuri pentru a contracara dezinformarea online [10]. Codul de practici consolidat conține 44 de angajamente și 128 de măsuri specifice, într-o serie de domenii, după cum este reflectat în figura 2. Documentul, prin esența sa, reprezintă

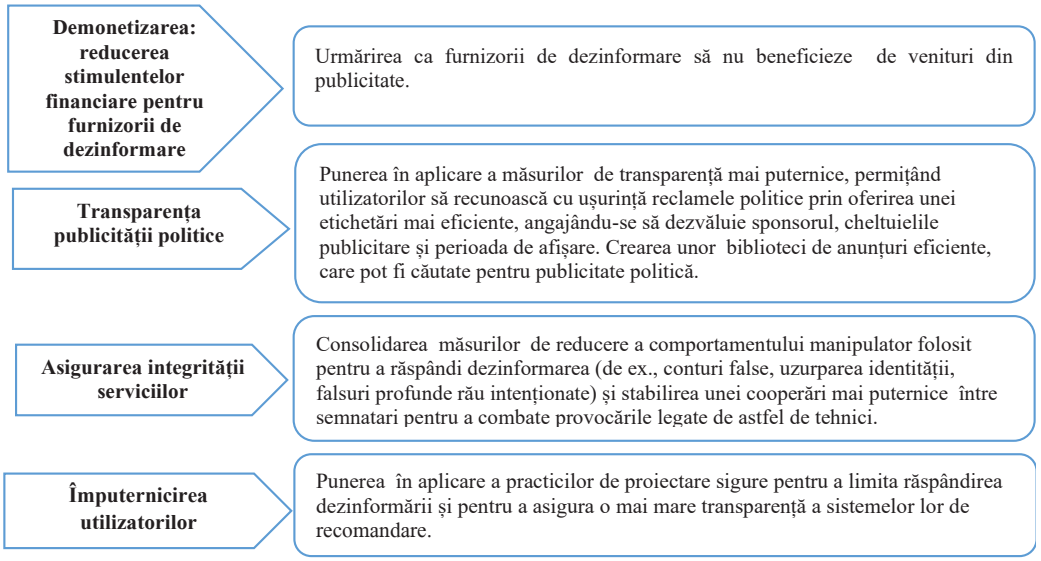
angajamentele asumate de o gamă largă de actori: platforme online, reprezentanți ai ecosistemul de publicitate, verificatori de fapte, societatea civilă, organizații de cercetare și alte tipuri organizații care se alătură în lupta împotriva dezinformării. Conținutul său este un produs comun al semnatarilor, acestora revenindu-le și responsabilitatea pentru executarea angajamentelor asumate. Chiar dacă semnarea Codului nu ține de competența Comisiei Europene, în opinia Comisiei, acesta îndeplinește așteptările reflectate în Ghidul pentru consolidarea Codului de practici privind dezinformarea menționat mai sus [9].

În același context este necesar să menționăm și două legi: legea privind piețele digitale și legea privind serviciile digitale. Legea privind piețele digitale a fost aprobată la 14 septembrie 2022 și a intrat în vigoare la 2 mai 2023. Documentul stabilește un set de criterii obiective clar definite pentru identificarea „controlorilor de acces", ultimii reprezentând platforme digitale mari care furnizează așa-numitele servicii de platformă de bază, cum ar fi, de exemplu, motoarele de căutare online, magazinele de aplicații, serviciile de mesagerie. Legea privind piețele digitale este considerată ca fiind unul dintre primele instrumente de reglementare care monitorizează puterea de control a celor mai mari companii digitale [11].

Legea privind serviciile digitale reprezintă un act normativ al UE intrat în vigoare la 16 noiembrie 2022, dar cu implementarea majorității prevederilor sale începând cu 17 februarie 2024. Legea respectivă este orientată la sporirea transparenței și responsabilității platformelor online, fiind concentrată în special pe combaterea conținutului ilegal, al dezinformării și promovarea unui mediu online mai sigur [12].

Astfel constatăm că cele două legi menționate mai sus au aceleași obiective:

- asigurarea unui spațiu digital mai sigur, inclusiv prin protejarea drepturilor fundamentale ale utilizatorilor de servicii digitale;
- menținerea unor condiții de concurență echitabile pentru a promova inovația, creșterea și competitivitatea, atât pe piața unică europeană, cât și la nivel global.

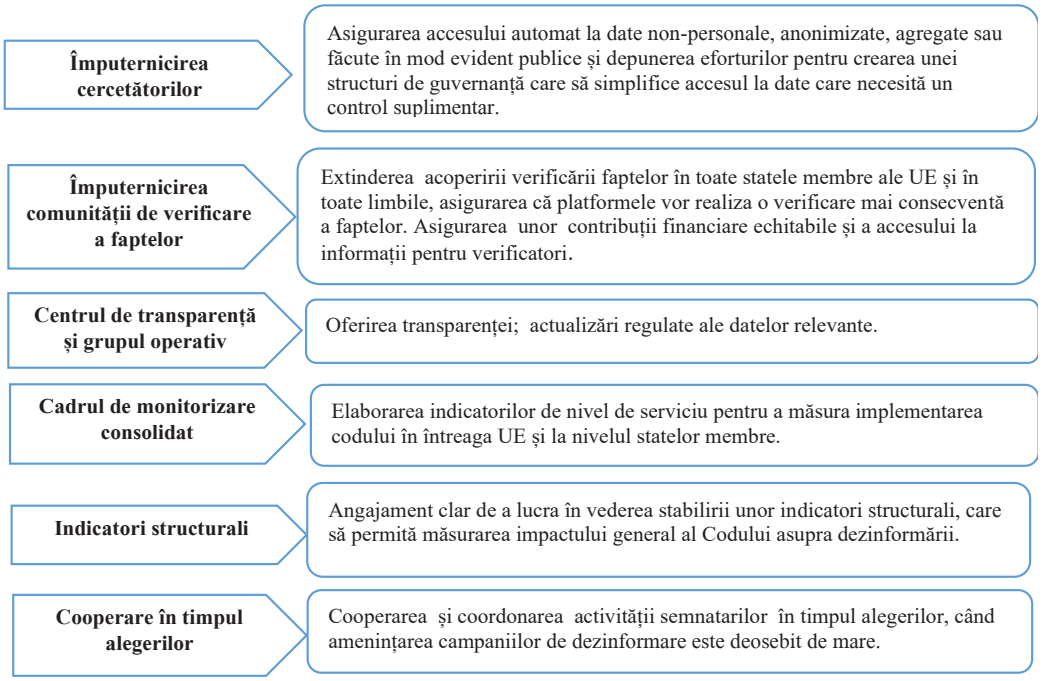

Figura 2. Domeniile și angajamentele de bază stipulate în Codul de practici consolidat privind dezinformarea.

Sursă: elaborat de autor în baza [9].

În cadrul normativ al Republicii Moldova conceptul de „dezinformare" a fost introdus pentru prima dată în anul 2022, prin modificările operate la Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova. Drept urmare, dezinformarea este enunțată ca **„**răspândire intenționată a informațiilor false, create pentru a dăuna unei persoane, unui grup social, unei organizații sau securității statului" [13]. În același document sunt stipulate sancțiuni pentru difuzarea repetată a unor informații calificate ca dezinformare, atât sub formă de penalități, cât și prin suspendarea licențelor posturilor de televiziune sau radio vizate.

Un alt act normativ cu o semnificație majoră în combaterea dezinformării în Republica Moldova este Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, a acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024–2028 [14]. Documentul respectiv prevede două obiective generale care vizează, în special „dezvoltarea capacităților instituționale ale statului de a comunica eficient și de a combate dezinformarea", precum și „a capacității societății de a naviga în mediul informațional și de a identifica și combate dezinformarea" [14].Atingerea obiectivelor generale urmează să fie realizată prin intermediul a 11 obiective specifice asumate.

Se impune printr-o relevanță accentuată și legea nr. 242 din 31-07-2023 privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind mo-

dificarea unor acte normative. Centrul, la rândul său, are misiunea de „a consolida și îmbunătăți eforturile interinstituționale în lupta împotriva dezinformării, manipulării informațiilor și împotriva acțiunilor coordonate de răspândire a mesajelor, narațiunilor, comunicărilor, indiferent de originea acestora, care prezintă pericol sau pot periclita realizarea intereselor naționale" [15].

Printre organele investite cu atribuții de monitorizare și combatere a fenomenului dezinformării în Republica Moldova, distingem Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării [15], Consiliul audiovizualului, care supraveghează spațiul audiovizual național [16], Serviciul de Informații și Securitate cu atribuții de contrainformații și monitorizare a amenințărilor la adresa securității naționale [17].

În temeiul celor expuse, deducem asupra unor eforturi considerabile depuse de către Republica Moldova în vederea asigurării unui cadru normativ și organizatoric adecvat în vederea combaterii dezinformării. În același timp, evaluarea comparativă a prevederilor cadrului normativ al Republicii Moldova cu cel al Uniunii Europene a permis a identifica unele similitudini, dar și anumite diferențe, după cum este reflectat în tabelul 1.

Tabelul 1. Evaluarea comparativă a prevederilor cadrului normativ al Republicii Moldova și cel al Uniunii Europene cu referire la combaterea dezinformării.

Aspecte vizate	**Republica Moldova**	**Uniunea Europeană**	**Notă**
Definirea dezinformării	Răspândire intenționată a informațiilor false, create pentru a dăuna unei persoane, unui grup social, unei organizații sau securității statului	Informația falsă sau înșelătoare, creată intenționat sau amplificată strategic pentru a induce în eroare cu un anumit scop (politic, financiar sau social)	Dezinformarea este abordată în mod similar
Domenii de aplicare	Preponderent serviciile media audiovizuale	Platforme online, reprezentanți ai ecosistemul de publicitate, verificatori de fapte, societatea civilă etc.	Cadrul normativ european se impune printr-un domeniu mai vast de aplicare, fiind vizate într-o mare măsură platformele de comunicare digitală
Mecanisme de aplicare	Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării; Consiliul audiovizualului; Serviciul de Informații și Securitate.	Autorități europene și naționale, companii și ONG-uri	Mecanismul de aplicare a cadrului normativ european cu referire la combaterea dezinformării se bazează pe cooperarea mai multor actori ai spațiului informațional

Sursă: elaborat de autor în baza [5, 9, 13, 15, 16,17]

Prin generalizarea celor reflectate, constatăm că problema dezinformării este conștientizată de către factorii de decizie în Republica Moldova, fiind identificate o serie de acte normative aferente, adoptate sau actualizate în ultima perioadă. În același timp, deducem asupra existenței unor arii de îmbunătățire a cadrului normativ și, pe această cale, a eficacității combaterii dezinformării, și anume:

- extinderea ariei de aplicare a sancțiunilor astfel încât acestea să vizeze nu doar audiovizualul, dar și întreg mediul digital;
- atragerea mai activă în lupta contra dezinformării a cât mai multor actori ai ecosistemului de afaceri, informational, educational, ai societății civile, astfel fortificând mecanismele de combatere și sporind, pe această cale, reziliența societății la dezinformare;
- preluarea experienței Uniunii Europene de adoptare a unor standardele de autoreglementare și semnare a Codului de practici privind dezinformarea de către cât mai multe companii, ONG-uri și alte entități, astfel fiind promovat principiul unui angajament asumat al acestora în lupta contra dezinformării.

CONCLUZII

1. Uniunea Europeană manifestă o preocupare continuă pentru problema combaterii dezinformării, afirmație argumentată prin consolidarea permanentă a cadrului normativ, concentrarea atenției pe platformele de comunicare digitală, precum și antrenarea unei serii vaste de reprezentanți ai ecosistemului de publicitate, precum și ai societății civile;
2. Mecanismele de aplicare a cadrului normativ european se bazează pe eforturile comune ale reprezentanților ecosistemul de publicitate, societății civile, organizațiilor de cercetare și altor tipuri de organizații;
3. În Republica Moldova există și are loc o actualizare continuă a cadrului normativ aferent dezinformării. În același timp, constatăm anumite diferențe față de cel european, și anume: un domeniu mai îngust de aplicare, fiind vizate preponderent serviciile media și audiovizuale; un mecanism de aplicare de o amploare mai redusă; lipsa instrumentelor de stimulare a angajamentului asumat de către furnizorii de publicitate pentru neadmiterea dezinformării. În temeiul acestor constatări, deducem că sunt necesare acțiuni guvernamentale orientate la sensibilizarea și antrenarea mai activă a actorilor și beneficiarilor spațiului informațional, prin asumarea de responsabilități și angajamente, precum și includerea în aria de aplicare a cadrului normative a platformelor de comunicare digitală.

REFERINȚE:

1. Nato Public Diplomacy Programmes. *Increasing societal resilience: innovative ways to counter disinformation and hostile information activities*. 2022. Dispo-

nibil: https://www.nato.int/structur/pdd/2022/220411-ResilienceContentGuidelines.pdf [Accesat: 05.04.2025].
2. HAAVIK, T.K. Societal resilience – Clarifying the concept and upscaling the scope, In: *Safety Science*, 2020. Vol. 132 (2). Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/343848155_Societal_resilience_-_Clarifying_the_concept_and_upscaling_the_scope [Accesat: 02.03.2025].
3. ENGAGE. *What factors impact societal resilience?* Disponibil: https://www.project-engage.eu/what-factors-impact-societal-resilience/ [Accesat: 12.05.2025].
4. OECD. *Facts Not Fakes. Tackling Disinformation, Strengthening Information Integrity.* 2024. Disponibil: https://www.oecd.org/en/publications/facts-not-fakes-tackling-disinformation-strengthening-information-integrity_d909ff7a-en.html [Accesat: 09.04.2025].
5. Aspen Institute. *Commission on Information Disorder. Final Report.* 2021. Disponibil: *https://www.aspeninstitute.org/wp-content/uploads/2021/11/Aspen-Institute_Commission-on-Information-Disorder_Final-Report.pdf*. [Accesat: 12.04.2025].
6. European Commission. *Action Plan against Disinformation*. 5 December 2018. Disponibil: https://commission.europa.eu/document/download/b654235c-f5f1-452d-8a8c-367e603af841_en?filename=eu-communication-disinformation-euco-05122018_en.pdf]. [Accesat: 10.05.2025].
7. European Council. *European Council conclusions.* 18 October 2018. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/10/18/20181018-european-council-conslusions/. [Accesat: 02.03.2025].
8. European Commission. *Code of Practice on Disinformation*. 2018. Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2018-code-practice-disinformation. [Accesat: 07.03.2025].
9. European Commission. *Strengthened Code of Practice on Disinformation*. 2022. Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/2022-strengthened-code-practice-disinformation [Accesat: 22.03.2025].
10. European Commission. G*uidance on Strengthening the Code of Practice on Disinformation.* 2021. Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/guidance-strengthening-code-practice-disinformation. [Accesat: 22.03.2025].
11. European Commission. *The Digital Markets Act.* Disponibil: https://digital-markets-act.ec.europa.eu/index_en [Accesat: 07.05.2025].
12. European Commission. *The Digital Services Act package.* Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package [Accesat: 09.05.2025].
13. COD Nr. 174 din 08-11-2018.*Codul serviciilor media audiovizuale al Re-*

publicii Moldova. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134139&lang=ro# [Accesat: 10.05.2025].
14. Hotărârea de Guvern nr. 416 din 22-12-2023. *Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, a acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024–2028.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141254&lang=ro [Accesat: 11.05.2025].
15. *Legea nr. 242 din 31-07-2023 privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative.* Disponibil: *https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro.* [Accesat: 14.05.2025].
16. Consiliul Audiovizualului. Disponibil: https://consiliuaudiovizual.md/.[Accesat: 15.05.2025].
17. Serviciul de Informații și Securitate. Disponibil: *https://sis.md/ro* [Accesat: 13.05.2025].

N.B. *Cercetarea a fost realizată în cadrul subprogramului 010501 „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, autoritatea finanțatoare – Ministerul Educației și Cercetării.*

DISPARITĂȚI ÎN STRUCTURA BUGETELOR LOCALE DIN REGIUNEA DE SUD A REPUBLICII MOLDOVA

DISPARITIES IN THE STRUCTURE OF LOCAL BUDGETS IN THE SOUTH REGION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 336.14:352:351.72:336.2(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.88**

Veronica RAILEAN
ORCID: 0000-0002-1416-8707
E-mail: veronica_pvp@mail.ru
Institutul de Ecologie și Geografie,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper examines the structure of local budgets in the South Region of the Republic of Moldova, highlighting territorial disparities in financial autonomy and resource distribution in 2024. Using comparative analysis based on official financial data, the study identifies significant differences in the share of own revenues and the extent of reliance on interbudgetary transfers across districts and between urban and rural areas. The findings reveal a prevalent dependency on state transfers, with own revenues constituting only 25% of total revenues in the region. The research emphasizes the need to enhance the local fiscal base and improve the efficiency of resource allocation to reduce regional imbalances and strengthen local financial autonomy.*

Keywords: *budget, expenses, finances, income.*

INTRODUCERE

Regiunea de Sud a Republicii Moldova ocupă o suprafață de ≈9,2 mii km², ceea ce reprezintă ≈27% din teritoriul țării și cuprinde opt raioane cu 310 localități, inclusiv: 13 orașe și 297 localități rurale, grupate în 200 de comune. Regiunea de Sud a Republicii Moldova este caracterizată printr-o diversitate economică, socială și geografică, ceea ce ne oferă un cadru relevant pentru analiza diferențiată a structurii veniturilor și cheltuielilor publice la nivel local. Deși cadrul legislativ existent prevede mecanisme de descentralizare fiscală și autonomie financiară, realitățile teritoriale evidențiază o persistență a disparităților inter-raionale, manifestate atât prin structura inegală a veniturilor proprii, cât și prin variații semnificative în volumul și structura transferurilor interbugetare.

Demersul științific de față își propune o analiză comparativă inter-raională a bugetelor locale din Regiunea de Sud a Republicii Moldova, cu scopul de a identifica și explica disparitățile existente în structura veniturilor proprii și transferurilor executate de la bugetul de stat, precum și în prioritățile bugetare reflectate prin distribuția funcțională a cheltuielilor. Analiza este orientată spre evidențierea

acelor caracteristici structurale și funcționale care reflectă capacitatea diferențiată a autorităților locale de a acumula resurse proprii, de a atrage resurse financiare externe și de a distribui fondurile disponibile în conformitate cu prioritățile locale de dezvoltare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cadrul teoretico-metodologic al cercetării este fundamentat pe o abordare interdisciplinară, ancorată în trei teorii de referință. În primul rând, teoria finanțelor publice descentralizate, formulată de Wallace E. Oates [1] și consolidată prin contribuțiile lui Richard A. Musgrave [2], susține ideea că descentralizarea responsabilităților fiscale către nivelul local conduce la o alocare mai eficientă a resurselor publice, întrucât autoritățile locale sunt mai bine poziționate pentru a răspunde nevoilor populației. În al doilea rând, teoria capacității fiscale, promovată de Charles E. McLure Jr. [3] și Richard M. Bird [4], analizează potențialul financiar al autorităților locale, în funcție de baza economică și gradul de urbanizare, subliniind riscul apariției dezechilibrelor bugetare între unitățile teritoriale cu profiluri economice divergente. În al treilea rând, teoria dezvoltării regionale, fundamentată pe lucrările lui Gunnar Myrdal, Albert O. Hirschman [5] și John Friedmann [6], oferă un cadru explicativ privind tendințele de polarizare economică, accentuând necesitatea unor intervenții publice menite să reducă disparitățile spațiale și să susțină teritoriile aflate în dificultate structurală.

Metodologia aplicată în cadrul studiului are la bază analiza comparativă a datelor financiare colectate din surse oficiale ale Ministerului Finanțelor al Republicii Moldova [7] și presupune utilizarea unui set de indicatori relevanți, precum: ponderea veniturilor proprii în structura veniturilor totale, volumul și structura veniturilor și cheltuielilor, capacitatea de finanțare a cheltuielilor din venituri proprii.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În anul 2024, structura veniturilor și cheltuielilor autorităților publice locale din Regiunea de Sud a Republicii Moldova relevă o dependența de transferuri pentru a menține echilibrul bugetar. Regiunea, în ansamblul ei, a înregistrat venituri totale în valoare de circa 5952 mil. MDL, în timp ce cheltuielile și activele nefinanciare s-au ridicat la aproape 5879 mil. MDL. Aceste date reflectă un ușor excedent bugetar, ceea ce sugerează o gestiune relativ echilibrată a resurselor financiare.

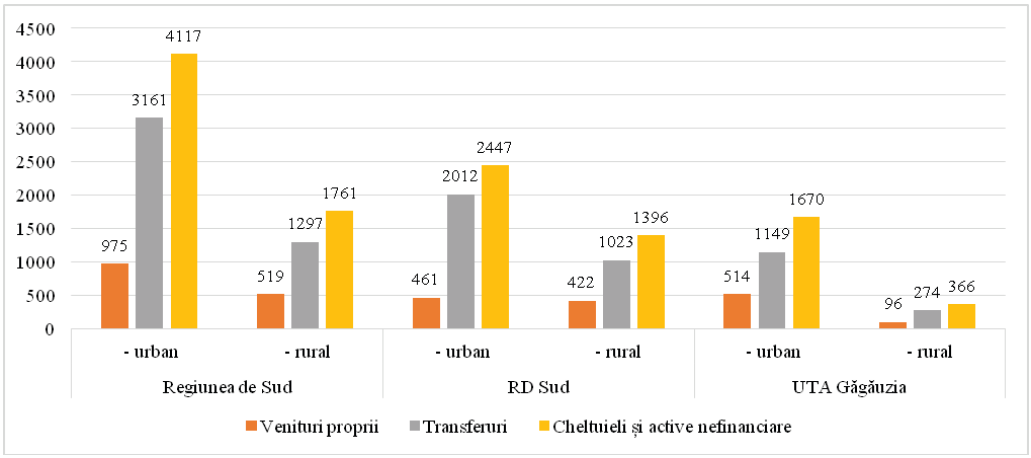

Figura 1. Structura veniturilor și cheltuielilor autorităților publice locale din Regiunea de Sud, RD Sud și UTA Găgăuzia, anul 2024, mil. MDL.

Sursa: Elaborat de autor după Raportul privind executarea veniturilor și cheltuielilor APL-urilor [7]

Totuși, o analiză detaliată a componenței veniturilor, în regiunea de studiu, evidențiază o dependență substanțială de transferurile bugetare. Aproximativ ¾ din veniturile totale, ale Regiunii de Sud, provin din transferuri de la bugetul de stat, în timp ce veniturile proprii ale autorităților publice locale reprezintă doar ¼. Acest raport indică un grad scăzut de autonomie financiară, reflectând faptul că majoritatea administrațiilor publice locale nu dispun de suficiente surse proprii pentru a-și acoperi cheltuielile.

Această situație este și mai accentuată în Regiunea de Dezvoltare Sud (RD Sud), unde veniturile proprii constituie doar 22,5% (883 mil. MDL) din totalul veniturilor (3918 mil. MDL), în timp ce transferurile reprezintă 77,5% (3035 mil. MDL). În schimb, UTA Găgăuzia se distinge printr-o pondere mai mare a veniturilor proprii ≈30% (610 mil. MDL) ceea ce denotă un grad mai înalt de capacitate de autofinanțare.

Cu toate acestea, echilibrul bugetar în UTA Găgăuzia este unul negativ, cheltuielile depășesc ușor veniturile totale, ceea ce conduce la un mic deficit. Diferențele dintre mediul urban și cel rural sunt prezente, deși, în general, mediul urban este perceput ca având o capacitate mai mare de generare a veniturilor, la nivelul regiunii de studiu constituie 23,6% în localitățile urbane și 28,6% în localitățile rurale. În cazul RD Sud, în localitățile rurale ponderea veniturilor proprii în totalul veniturilor constituie 29,2%, iar în localitățile urbane – 18,6%. În localitățile urbane din UTA Găgăuzia, ponderea veniturilor proprii în veniturile totale constituie 30,9%, iar 26% în localitățile rurale.

Capacitatea de autofinanțare a cheltuielilor din venituri proprii este scăzută, astfel, la nivelul Regiunii de Sud, acest indicator constituie 25,4%, inclusiv: 23,7% în mediul urban și 29,4% în cel rural. RD Sud are o capacitate de autofinanțare a cheltuielilor de

23%, iar UTA Găgăuzia de 30%. Analiza veniturilor și cheltuielilor autorităților locale din Regiunea de Sud pentru anul 2024 evidențiază o realitate financiară mixtă: pe de o parte, bugetele sunt în general echilibrate sau chiar ușor excedentare, dar pe de altă parte, acest echilibru este susținut de transferurile bugetare, nu de capacitatea de autofinanțare a administrațiilor locale. În perspectiva consolidării autonomiei financiare locale, se impune stimularea veniturilor proprii, fie prin îmbunătățirea colectării, fie prin diversificarea surselor financiare locale.

Analiza veniturile și cheltuielile raioanelor din Regiunea de Sud a Republicii Moldova pentru anul 2024 evidențiază o imagine complexă a distribuției resurselor publice, a gradului de autonomie financiară a unităților administrativ-teritoriale și a eficienței utilizării fondurilor publice la nivel local, atât în mediul urban, cât și rural.

Din datele tabelului de mai jos (tabelul nr. 1) se poate observa că există disparități în structura bugetelor, atât între raioane, cât și la nivel urban și rural.

Tabelul 1. Structura veniturilor și cheltuielilor autorităților publice locale din raioanele din Regiunea de Dezvoltare Sud, anul 2024, mil. MDL.

Raionul	mil. MDL				%			
	VT	VP	T	C	VP/VT	T/VT	VT/C	VP/C
Raionul Basarabeasca	**162**	**33**	**128**	**164**	**20,6**	**79,4**	**98,7**	**20,4**
- urban	108	19	89	113	17,3	82,7	96,0	16,6
- rural	54	15	39	51	27,3	72,7	104,9	28,6
Raionul Cahul	**994**	**274**	**721**	**984**	**27,5**	**72,5**	**101,1**	**27,8**
- urban	638	148	489	642	23,2	76,8	99,3	23,1
- rural	357	126	231	342	35,2	64,8	104,5	36,8
Raionul Cantemir	**449**	**73**	**376**	**449**	**16,2**	**83,8**	**99,9**	**16,2**
- urban	247	28	218	255	11,5	88,5	96,8	11,1
- rural	202	44	158	195	21,9	78,1	103,9	22,8
Raionul Căușeni	**683**	**134**	**550**	**659**	**19,5**	**80,5**	**103,7**	**20,3**
- urban	444	78	366	428	17,6	82,4	103,6	18,2
- rural	240	55	184	231	23,1	76,9	103,9	24,0
Raionul Cimișlia	**399**	**95**	**304**	**380**	**23,8**	**76,2**	**105,2**	**25,1**
- urban	256	51	205	242	20,0	80,0	106,0	21,2
- rural	143	44	99	138	30,6	69,4	103,8	31,8
Raionul Leova	**374**	**77**	**297**	**368**	**20,6**	**79,4**	**101,5**	**20,9**
- urban	232	44	188	226	18,8	81,2	102,4	19,2
- rural	142	34	108	142	23,6	76,4	100,1	23,7
Raionul Ștefan Vodă	**516**	**113**	**403**	**502**	**21,9**	**78,1**	**102,8**	**22,5**

- urban	288	36	251	278	12,5	87,5	103,3	13,0
- rural	229	77	152	224	33,6	66,4	102,2	34,4
Raionul Taraclia	**341**	**85**	**256**	**338**	**25,0**	**75,0**	**100,9**	**25,2**
- urban	262	57	205	263	21,7	78,3	99,5	21,6
- rural	79	28	51	74	35,8	64,2	105,9	37,9

* Notă: VT – venituri totale, VP – venituri proprii, T – transferuri, C – cheltuieli,
Sursa: Elaborat de autor după Raportul privind executarea veniturilor și cheltuielilor APL-urilor pentru anul 2024 [7]

În raionul Basarabeasca persistă o dependență acută de transferurile de la bugetul de stat, întrucât doar 20,6% din veniturile totale provin din surse proprii. Această dependență este mai pronunțată în mediul urban, unde ponderea veniturilor proprii în total este de numai 17,3%, față de 27,3% în rural. Veniturile totale nu acoperă cheltuielile din localitățile urbane (96%), ceea ce duce la formarea unui deficit bugetar, totodată, în localitățile rurale se înregistrează un excedent de 104,9%.

Raionul Cahul se remarcă prin cea mai mare valoare absolută a veniturilor și cheltuielilor din regiune, cu peste 994 mil. MDL venituri totale. Deși 27,5% din veniturile totale provin din surse proprii, mediul rural are un nivel relativ mai mare de autonomie (35,2%) comparativ cu urbanul (23,2%). Ceea ce se datorează unui grad mai mare de colectare a taxelor locale și a unei dezvoltări economice locale în satele raionului Cahul.

În raionul Cantemir se înregistrează unul dintre cele mai scăzute niveluri de autonomie financiară, cu doar 16,2% venituri proprii în total, și un grad ridicat de dependență de transferuri (83,8%). Localitățile din mediul urban sunt deosebit de vulnerabile din punct de vedere financiar, cu doar 11,5% venituri proprii, fapt ce implică o capacitate redusă de autofinanțare și un risc ridicat în cazul reducerii transferurilor de la bugetul de stat. Mediul rural, deși cu un grad mai mare de autonomie (21,9%), nu compensează dezechilibrul general.

O structură a veniturilor publice similară cu media regională se menține în raionul Căușeni, având o pondere a veniturilor proprii de 19,5%. Este de remarcat echilibrul relativ între urban și rural, deși ruralul este ușor mai performant în ceea ce privește capacitatea proprie de generare a veniturilor. Cheltuielile sunt acoperite din venituri proprii, cu o rată de autofinanțare a totalului cheltuielilor de 20,3%.

Raionul Cimișlia prezintă o capacitate mai mare de autofinanțare, cu 23,8% venituri proprii în total. Mediul rural iese în evidență cu o pondere de 30,6%, semnificativ peste cea din localitățile urbane (20%). Veniturile acoperă chiar mai mult decât cheltuielile (105,2%), datorită nevalorificării resurselor disponibile.

Cu o pondere modestă a veniturilor proprii în venituri totale de 20,6%, raionul Leova are un buget ușor echilibrat. În localitățile urbane constituie 18,8% și în cele rurale 23,6%. Totuși, raportul veniturilor totale la cheltuieli este aproape de 100%, ceea

ce indică o echilibrare prudentă a bugetului, fără acumularea de rezerve sau excedente semnificative.

La fel și raionul Ștefan Vodă are o structură financiară echilibrată, cu o pondere de 21,9% venituri proprii, însă diferențele între urban și rural sunt foarte pronunțate: doar 12,5% în urban, față de 33,6% în rural. Această discrepanță ridică întrebări privind politica fiscală locală, gradul de colectare a taxelor și nivelul de dezvoltare economică între cele două medii. Localitățile din mediul rural sunt mai autonome financiar decât orașele.

Raionul Taraclia este printre cele mai performante din punct de vedere al veniturilor proprii, cu o pondere de 25%. Localitățile rurale contribuie semnificativ la această performanță, cu 35,8% venituri proprii în total. De asemenea, veniturile totale sunt aproape egale cu cheltuielile (100,9%), ceea ce indică o administrare echilibrată și prudentă a finanțelor publice.

Structura veniturilor și cheltuielilor Regiunii de Sud

În Regiunea de Sud, veniturile totale constituie cca 5952 mil. MDL, inclusiv: venituri proprii – 1494 mil. MDL, cu o pondere în veniturile totale este de ≈25%. Acest indicator reflectă o autonomie financiară redusă a autorităților locale, acestea depinzând în proporție de circa 75% de transferurile de la bugetul de stat sau din alte surse publice. Această tendință este și mai accentuată în mediul rural, unde veniturile proprii reprezintă doar 23,6% din veniturile totale, în timp ce în mediul urban ponderea acestora este mai ridicată – 28,6%. Această disparitate denotă o capacitate mai mare a administrațiilor urbane de a genera venituri proprii, cel mai probabil datorită unei baze impozabile mai dezvoltate (inclusiv din activități comerciale și servicii).

Cele mai importante surse de venituri proprii sunt impozitele pe venit, care aduc 962 mil. MDL – adică ≈2/3 din totalul veniturilor proprii ale regiunii, ceea ce reflectă o dependență substanțială de veniturile salariale ale populației active. Impozitele pe proprietate și cele pe mărfuri și servicii contribuie într-o măsură mult mai modestă. Impozitul pe proprietate, de exemplu, are o valoare totală de 104 mil. MDL, ceea ce reflectă o bază impozabilă redusă, adică un număr redus de proprietăți impozitate care au o valoare impozabilă mică. În mod similar, impozitele și taxele pe mărfuri și servicii însumează 187 mil. MDL, ceea ce semnalează o activitate economică comercială slabă, în special în mediul rural. Granturile primite, veniturile din proprietăți și cele din vânzarea mărfurilor și serviciilor contribuie marginal la bugetele locale, iar contribuțiile sociale și de asigurare medicală lipsesc complet deoarece sunt încasate și gestionate la nivel central.

Transferurile, în valoare totală de 4458 mil. MDL, sunt vitale pentru finanțarea locală. În medie, acestea constituie 75% din veniturile totale ale regiunii, iar în unele zone această proporție este chiar mai mare. Transferurile între bugetul de stat și bugetele locale sunt predominante (aproape 3922 mil. MDL), urmate de cele între bugetele locale din cadrul aceleiași unități administrativ-teritoriale, iar transferurile interregionale sunt nesemnificative, aproape inexistente. Această dependență ridicată de transferuri reflectă

o vulnerabilitate sistemică a finanțelor locale, mai ales în contextul în care eventuale reduceri sau întârzieri ale transferurilor ar putea afecta direct capacitatea de funcționare a autorităților.

Cheltuielile și activele nefinanciare ale regiunii constituie 5879 mil. MDL, fiind aproape echivalente cu veniturile totale. Structura cheltuielilor este dominată de cheltuielile de personal, care reprezintă 3280 mil. MDL, adică peste 55% din total. Această pondere ridicată indică faptul că bugetele locale sunt orientate preponderent spre menținerea aparatului administrativ și a instituțiilor de servicii publice (educație, sănătate etc.). Bunurile și serviciile ocupă un loc secundar, cu aproximativ 542 mil. MDL, iar prestațiile sociale (192 mil. MDL) și cheltuielile cu subvențiile și granturile (împreună sub 32 mil. MDL) sunt relativ modeste. Este de remarcat existența unor cheltuieli de achiziționare a unor mijloace fixe și stocuri de materiale circulante, ceea ce reflectă o anumită investiție în infrastructură, deși valorile nu sunt foarte mari (aproximativ 800 mil. MDL pentru mijloace fixe și 400 mil. MDL pentru stocuri). Un aspect interesant, îl constituie categoria de cheltuieli – activele neproductive, cu valoare negativă (-38 mil. MDL), ceea ce semnalează fie o reevaluare contabilă negativă a unor active, fie o ieșire din patrimoniu a unor bunuri (terenuri) fără înlocuire.

CONCLUZII

Analiza comparativă a veniturilor și cheltuielilor autorităților publice locale din Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova pentru anul 2024 relevă o serie de constatări importante privind disparitățile structurale bugetare, capacitatea financiară, autonomia bugetară și eficiența gestionării resurselor publice la nivel teritorial. Rezultatele cercetării indică discrepanțe evidente între raioane, dar și în interiorul acestora, între localitățile urbane și cele rurale.

Variabilitatea ridicată a capacității de autofinanțare a unităților administrativ-teritoriale reflectă o corelație slabă între statutul urban/rural și performanța financiară. Totodată, majoritatea localităților analizate reușesc să mențină un echilibru bugetar relativ stabil, ceea ce denotă o gestiune prudentă a resurselor disponibile.

Structura cheltuielilor reflectă o orientare majoritară spre acoperirea costurilor de funcționare a instituțiilor publice locale, în special a cheltuielilor de personal, în detrimentul investițiilor în infrastructură sau servicii publice de dezvoltare.

REFERINȚE:

1. Oates, W.E. (1972). *Fiscal federalism*. New York: Harcourt Brace Jovanovich. Disponibil online: https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/abs/fiscal-federalism-by-oates-wallace-e-new-york-harcourt-brace-jovanovich-1972-pp-256-795/4A4792497E127D903CE8347AFCCDB958

2. Musgrave, R. A. (1959). *The theory of public finance: A study in public economy*. New York: McGraw-Hill. Disponibil online: https://www.jstor.org/stable/23406751
3. McLure, C. E. Jr. (1995). *The assignment of revenues and expenditures in intergovernmental fiscal relations*. Disponibil online: https://www.researchgate.net/publication/252586054_The_Assignment_of_Revenues_and_Expenditures_in_Intergovernmental_Fiscal_Relations
4. Bird, R. M., & Tarasov, A. (2004). Closing the gap: Fiscal imbalances and intergovernmental transfers in developed federations. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 22(1), 77–102. Disponibil online: https://www.researchgate.net/publication/23542397_Closing_the_gap_fiscal_imbalances_and_intergovernmental_transfers_in_developed_federations
5. Myrdal, G. (1957). *Economic theory and underdeveloped regions*. London: Duckworth. Disponibil online: https://books.google.co.in/books/about/Economic_Theory_and_Under_developed_Regi.html?id=aRdgAAAAIAAJ&redir_esc=y#:~:text=Discusses%20economic%2C%20social%20and%20political,developed%20and%20under%2Ddeveloped%20countries.
6. Friedmann, J. (1966). *Regional development policy: A case study of Venezuela*. Cambridge, MA: MIT Press. Disponibil online: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1080/00420986720080601
7. Raportul privind executarea veniturilor și cheltuielilor APL-urilor pentru anul 2024 https://buget.mf.gov.md/ro/rapoartebugetare.

N.B. *Rezultatele cercetărilor prezentate în acest articol au fost obținute în cadrul Proiectului Instituțional „Sporirea securității ecologice și rezilienței geo-ecosistemelor la modificările actuale de mediu” și Proiectului Tinerii Cercetători 2024-2025 „Impactul schimbărilor climatice asupra gestionării resurselor de apă din Republica Moldova” cu cifrul 24.80012.7007.07TC.*

STANDARDIZATION AS A FACTOR OF SOCIAL PROGRESS IN UKRAINE

STANDARDIZAREA CA FACTOR AL PROGRESULUI SOCIAL ÎN UKRAINA

CZU: 006.07:316.42:355.4(470:477) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.89**

Nataliia RIABININA
ORCID: 0000-0001-8378-4485
E-mail: library321a@gmail.com
Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

Sergii VERBYTSKYI
ORCID: 0000-0002-4211-3789
E-mail: tk140@hotmail.com
Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

Nataliia PATSERA
ORCID: 0000-0001-8737-9997
E-mail: info@ipr.net.ua
Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

Summary. *Social standardization is the establishment of uniform norms, standards, rules and requirements in the social sphere (social protection, education and health issues, labor protection, etc.) in order to ensure unity, fairness, improvement of the quality and safety of life with equal opportunities for all citizens. Despite the difficulties of the war time the Ukrainian authorities do everything to keep the proper state of the compliance of the principal social standards with the rules prescribed by the National Constitution and a number of the Laws in force. The data analyzed confirms the said compliance numerically. Prospects for the further development of social standardization in Ukraine can be identified as reforming the subsistence minimum, adapting social standards to the war and post-war period and strengthening partnerships with international organizations.*

Keywords: *standardization, standards, social standards, war time, Laws of Ukraine.*

INTRODUCTION

Standardization is an activity consisting in establishing provisions for common and repeated use in relation to existing or potential tasks and aimed at achieving an optimal degree of orderliness in a certain area [1, 2]. Social standardization is the establishment of uniform norms, standards, rules and requirements in the social sphere (social protection, education and health issues, labor protection, etc.) in order to ensure unity, fairness, improvement of the quality and safety of life with equal opportunities for all citizens. That is, the main goal of social standardization is to ensure a decent standard of living for

every person, regardless of their social status, place of residence or income [3]. Social standardization concerns all spheres of society, has clear objectives, namely: establishing social norms and standards (minimum wage, subsistence minimum); ensuring equal access to basic services; improving the quality of life; formation of social standards in legislation. The functions of social standardization are aimed at fulfilling tasks, in particular: regulatory (ensures order in social relations); protective (guarantees minimum social rights (wages, pensions, medical services); controlling (allows to assess the quality of social services); integrative (promotes social unity and stability). Figure 1 shows the basic types of social standardization.

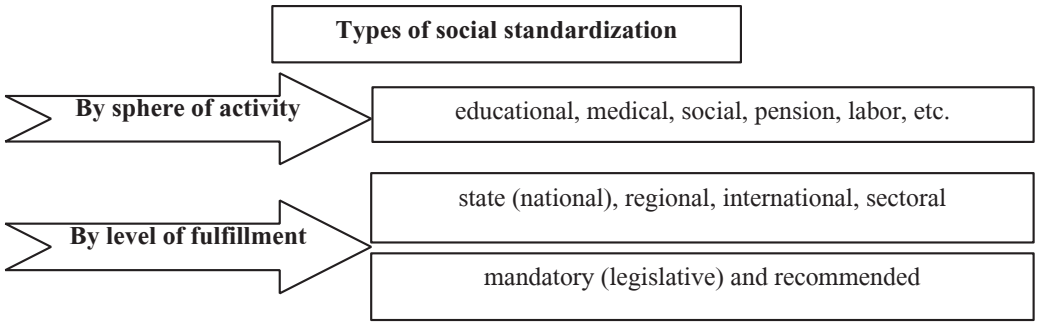

Figure 1. Types of social standardization
Source developed by the authors

MATERIAL AND METHOD

To analyze the basics of the social standardization in Ukraine the relevant sources of the state statistic information were sought and used. In general, to evaluate the results and fulfill the set tasks and achieve the goal of the study, a set of approaches and principles of general theoretical and specialized methods of scientific research were used. For the theoretical part, the methods of systematization and generalization, comparative methods were applied. A figure and tables were used to visualize the research methods and results.

RESULTS AND DISCUSSION

The state assumes responsibility for the fulfillment of social guarantees on the basis of approved social standards. State social standards are social norms and standards or a set of them, established by laws, other normative and legal acts, on the basis of which the levels of basic state social guarantees are determined, namely: subsistence minimum; minimum wage; minimum pension; duration of vacation; standards of health care, education, etc. Social norms – qualitative or quantitative indicators that determine the minimum level of provision of citizens with basic necessities of life (standard of living space per person, standard of caloric value of food, volume of free

medical services, number of pupils in a class). Social norms are quantitative indicators used to assess the needs of the population and calculate social assistance (subsistence minimum, minimum wage, minimum old-age pension, tariffs for public utilities taking into account social consumption norms (e.g. 100 kWh per person). Social norms are specific figures that are used to calculate the amount of aid, budget expenditures and social payments, which are based on norms and enshrined in legislation. Social norms and standards are the foundation of the state's social policy, because they determine who is entitled to assistance, in what amount and under what conditions, and ensure equal access to basic benefits.

State social guarantees – the minimum amount of wages, income of citizens, pension provision, social assistance, amounts of other types of social payments established by laws and other regulatory legal acts, which ensure a standard of living not lower than the subsistence minimum [4].

Interaction and guarantees between state institutions, authorities, business and society are based on normative legal acts: the Constitution of Ukraine (Article 46 guarantees the right of citizens to social protection, including pensions, unemployment benefits, social payments; defines the obligation of the state to establish minimum social; Laws of Ukraine "On state social standards and state social guarantees" (defines: the concept of social standards and regulations; the mechanism for their establishment; directions of standardization (income, health care, education, etc.), "On the subsistence minimum" (defines the procedure for calculating the subsistence minimum, which is the basis for social payments, salaries, scholarships), «On Compulsory State Social Insurance», «On State Aid to Families with Children», «On State Social Aid to Low-Income Families» (rules of application in calculating social payments); Budget Code of Ukraine (provides for financing social standards from the state and local budgets); Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Assistance for Accommodation of Internally Displaced Persons», «On State Social Aid to Persons with Disabilities from Childhood and Children with Disabilities», «On State Social Aid to Persons Not Entitled to a Pension and to Persons with Disabilities» (determining the amount of assistance to low-income families, forming tariffs for utility payments); labor and pension legislation (social guarantees regarding working conditions, payment, working hours, pension and benefit amounts are prescribed); international legal acts (European Social Charter, conventions of the International Labor Organization, UN and EU documents, etc.). The regulatory framework of social standardization ensures social protection and regulates the mechanisms for implementing state guarantees.

National social standardization e the establishment by the state of social norms and standards that determine the minimum acceptable level of quality of life of citizens, guarantee access to basic social benefits and regulate social policy in Ukraine. [4]. Although there is an opinion that the social standard of quality of life should be defined not as a minimum, but as an average level, which is determined based on the generally accepted norms of individual behavior in the socio-economic environment developed in

the process of evolution, taking into account a wider range of needs, taking into account, among other things, accumulated assets, participation in social activities and reflection of the cultural characteristics of the society, that is, the expansion of opportunities to lead a decent, creative and healthy life. [5].

The purpose of the national social standardization of Ukraine is to ensure guaranteed social rights (to education, healthcare, and labor); to form a fair system of social resource distribution; to reduce social inequality; and to create a unified basis for calculating social benefits and programs – see Table 1.

Table 1. Main directions of national social standardization in Ukraine

№	*Areas*	*Implementation*
1	Income of the population	Setting the subsistence minimum Determination of the minimum wage Calculation of social benefits and pensions
2	Social security and assistance	Standards for granting subsidies, assistance to low-income, large families, and persons with disabilities Procedure for providing state social support
3	Healthcare	The scope of free medical care Standards of provision of medicines and medical services Indicators of the number of doctors and medical staff per 1,000 people
4	Education and culture, physical culture and sports	Guaranteed amount of free education (pre-school, general, vocational, higher education) Standards of teacher workload, number of students per class Provision of textbooks, equipment Support for government programs aimed at developing physical culture and sports. Preservation of the cultural heritage of the Ukrainian ethnic group.
5	Housing and utilities	Social standards for water, gas, and electricity consumption Determination of living space to be taken into account when calculating subsidies Quality standards for housing conditions
6	Transportation and communications	Social benefits for transportation for certain categories of citizens Accessibility standards for transportation services
7	Employment and working conditions	Standards for safe and healthy working conditions Standards for working hours and rest periods Minimum social guarantees for employees

8	Consumer services, trade and catering	Support for government programs to provide free meals to low-income groups. Organization of fairs and seasonal markets Support for private entrepreneurs with disabilities
9	Social work with children, youth and different categories of families.	Organization of mass events among children and youth to raise awareness and disseminate the historical heritage of Ukrainian history Instilling national pride in young people Supporting the state program for the population from the temporarily occupied territories of Ukraine

Source developed by the authors according to [6]

The development of social standardization in Ukraine does not stand still. The state is trying to implement social projects and meet the social norms and standards of a developing country, in particular:

- Official definition of minimum social guarantees and establishment of basic standards (subsistence minimum, minimum wage, pension, volume of medical and educational services, which creates a basis for social protection);
- Formation of a legal framework, adoption and improvement of laws regulating the application of norms and standards in social policy ("On State Social Standards and State Social Guarantees");
- Improving the calculation of social payments based on clearly defined norms (social benefits, subsidies, privileges, consumption of public utilities, income per family, etc.);
- increasing the transparency and controllability of social payments thanks to a tool for sound budget planning and checking the effectiveness of social assistance (setting up the work of social workers, use of innovative technologies);
- gradual integration and adaptation in the system of social standards to EU norms and those of such international organizations as UN and International Labor Organization (ILO), which contributes to improving the quality of social services.

The dynamics of the numerical values of the principal social standards in Ukraine are shown in Table 2.

Table 2. Key state social standards and guarantees for 2023-2025 (UAH)

State standards	*2023* *In force from January 1*	*2024* *In force from January 1*	*2025* *In force from January 1*
Subsistence minimum (SM) per month per person	*2589*	*2920*	*2920*
- for children under 6 years of age	*2272*	*2563*	*2563*

- for children aged 6 to 18 years	*2833*	*3196*	*3196*
- for able-bodied persons	*2684*	*3028*	*3028*
- for persons who have lost their ability to work	*2093*	*2361*	*2361*
Minimum wage	*6700*	*7100*	*8000*
Minimum pension	*2093*	*2093*	*2361*
Minimum pension for persons with full insurance record aged 65 and older	*2680*	*3120*	*3370*
Funeral allowance for employees and their family members	*4100*	*4100*	*4100*
Assistance for persons with disabilities and children	*3000*	*3000*	*3000*
Childbirth allowance	*41280*	*41280*	*41280*
- One-time payment for the first child	*10320*	*10320*	*10320*
- Monthly payment for the first child	*860*	*860*	*860*
Child benefit for single mothers up to 6 years of age (maximum)	*2272*	*2563*	*2563*
Allowance for children raised in large families	*2100*	*2100*	*2100*

Source developed by the authors according to [7]

The State Budget 2025 provides support for socially vulnerable citizens: UAH 419.2 billion, of which UAH 237.9 billion is allocated to the Pension Fund to pay pensions, UAH 127.9 billion to help low-income families and people in difficult life circumstances, and UAH 42.3 billion to pay benefits and subsidies. Funds are also provided for programs to support persons with disabilities and families with children [8].

CONCLUSION

The full-scale war that in Ukraine since February 2022 has significantly affected all spheres of life, including social policy and the system of social standardization. The changes affected not only approaches to resource distribution, but also the goals and opportunities for implementing social standards. In emergency conditions, the task was to ensure not just formal compliance with norms, but real assistance and protection for the most vulnerable segments of the population. Prospects for the further development of social standardization in Ukraine can be identified, in particular; reforming the subsistence minimum (the need to transition from a formal indicator to a realistic indicator of the standard of living); adapting social standards to the war and post-war period (taking into account inflation, the number of victims and reconstruction needs); strengthening partnerships with international organizations (continuing coordination on the distribution of aid, updating approaches to assessing the needs of the population); returning to regional equality (after de-occupation, it is important to restore infrastructure to guarantee equal access to standards throughout the country).

In the future, it is important not only to restore pre-war standards, but also to create a more flexible, fair, and realistic system that can effectively respond to the challenges of today.

REFERENCES:

1. Law of Ukraine "On Standardization". (Vidomosti Verkhovnoi Rada (VVR), 2014, No. 31, p. 1058). Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text
2. Romanchuk, I., Kopylova, K., Verbytskyi, S., Kozachenko o., Patsera, N. Enhancing national standards for meat and dairy industry. Food Resources No. 9(16) (2021). p. 150-163.
3. Nalyvaiko I., McGee R. W. The influence of social standards and social guarantees on improving the quality of life of citizens: legal analysis and socio-economic consequences. Philosophy, Economics and Law Review No. 2(3) (2023). P. 146-153.
4. Social standards and guarantees. Ministry of Social Policy of Ukraine. 2023. https://old.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html
5. Pyroga I.S., Pyroga S.S. Social standards as the basis of social policy of Ukraine. Comparative and analytical law No. 2 (2020). UzhNU. P 97-100
6. State classifier of social standards and norms. Order of the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine dated June 17, 2002. No. 293. https://old.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html
7. State social standards and guarantees in 2023-2025. Ministry of Social Policy of Ukraine. 2023. https://old.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html
8. Law of Ukraine "On the State Budget of Ukraine for 2025". (Vidomosti Verkhovnoi Rada (VVR), 2025, No. 15-17, p. 40). Verkhovna Rada of Ukraine. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text.

THE IMPACT OF ECOLOGICAL MANAGEMENT PRACTICES ON ENTERPRISE COMPETITIVENESS

IMPACTUL PRACTICILOR DE MANAGEMENT ECOLOGIC ASUPRA COMPETITIVITĂȚII ÎNTREPRINDERILOR

CZU: 005:574:339.137.2:334.72 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.90**

Olga SÂRBU
ORCID: 0000-0001-6333-0101
E-mail: olga.sarbu@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Lucrarea analizează impactul practicilor de management ecologic asupra competitivității întreprinderilor din Republica Moldova, cu accent pe sectorul întreprinderilor mici şi mijlocii. Cercetarea are la bază o metodologie mixtă, combinând analiza statistică a datelor oficiale cu rezultatele unui chestionar aplicat unui eșantion de 56 de întreprinderi din diverse sectoare economice. Rezultatele indică o corelație pozitivă între gradul de ecologizare și indicatorii de performanță economică (productivitatea muncii, venitul pe salariat), confirmând că sustenabilitatea poate deveni un vector strategic al competitivității. Studiul oferă recomandări privind politici publice și sprijin instituțional în vederea consolidării managementului ecologic și promovării dezvoltării durabile în economia națională.*

Cuvinte-cheie: *management ecologic, întreprinderi mici și mijlocii, sustenabilitate, dezvoltare durabilă, competitivitate.*

INTRODUCTION

In the context of increasingly intense environmental pressures, ecological management has become a strategic and operational imperative for enterprises, rather than a merely optional or formal attribute. The intensification of climate change, accelerated depletion of natural resources, ecosystem degradation, and growing demands from civil society and international organizations have led to a profound reconfiguration of how corporate environmental responsibility is perceived. Within this framework, ecological management emerges as an essential dimension of sustainable governance and enterprise competitiveness strategies, promoting resource efficiency, reducing ecological impact, and strengthening long-term advantages.

Today, the integration of ecological principles into decision-making and operational processes is not merely a reaction to legal constraints but a proactive approach aimed at delivering concrete benefits: cost reduction through energy efficiency, innovation in green products and services, access to new markets, improved organizational reputation, and increased customer loyalty [1, p. 238]. At the same time, entities that ignore or treat the ecological dimension superficially risk becoming vulnerable to regulatory pressures,

resource market instability, and the growing demands of investors and sustainability-minded consumers.

In the Republic of Moldova, these global transformations are increasingly reflected in public policy and entrepreneurial discourse. The Environmental Strategy for 2024–2030 [2] sets out concrete measures to integrate sustainable development principles into the economy, emphasizing the role of enterprises in the ecological transition. According to data published by the National Bureau of Statistics [3], in 2023, small and medium-sized enterprises (SMEs) accounted for approximately 98.6% of all economic entities, generating over 38% of national sales revenue and employing more than 60% of the active workforce. This share highlights their fundamental role in shaping a resilient and sustainable economic framework.

However, the involvement of SMEs in ecological actions remains relatively low, as indicated by data available up to 2021 regarding current environmental protection expenditures and ecological payments [3]. Despite some targeted investments in environmental infrastructure, recycling, or energy efficiency, most of these actions are not yet integrated into business strategies but remain reactive, driven mainly by regulatory compliance obligations [4].

In this context, the present research aims to analyze the impact of ecological management practices on the competitiveness of enterprises in the Republic of Moldova, starting from a correlation between current economic statistics and data on firms' ecological behavior. The general objective of the study is to assess how the adoption of ecological practices can influence economic performance.

MATERIALS AND METHODS

To carry out this research, a mixed methodology was adopted, based both on the quantitative analysis of official statistical data and on the collection of primary information through a questionnaire applied to enterprises in the Republic of Moldova. The study has an explanatory and applicative character, aiming to highlight the relationship between the implementation of ecological management practices and the level of competitiveness of enterprises, especially among small and medium-sized enterprises (SMEs), which form the backbone of the national economy.

Regarding secondary data, the research relied on information provided by the National Bureau of Statistics for the period 2021–2023. From the perspective of competitiveness, data were analyzed on the number and structure of active enterprises, average revenues per enterprise and per employee, labor productivity, and the sectoral distribution of economic activities. For the ecological component, available data were used regarding current expenditures for environmental protection (including waste management, water and air protection, and biodiversity conservation), as well as ecological payments made by enterprises. Since the most recent publicly available ecological data refer to 2021, these were correlated with economic performance indicators from subsequent years, particularly 2023, to observe potential delayed effects.

In addition to statistical analysis, the research also included an empirical component, conducted through a semi-structured questionnaire applied to a sample of 50 enterprises from various economic sectors (industry, services, agriculture). The enterprises were selected using the stratified random sampling method to ensure the representativeness of different activity domains and organizational sizes. The questionnaire focused on aspects such as the types of ecological practices applied (recycling, energy efficiency, ecological auditing, use of renewable resources), the motivations for adopting them (regulatory compliance, cost reduction, image advantages), the obstacles encountered (high costs, lack of institutional support, insufficient human resources), and the perceived impact of these measures on economic performance.

Data analysis was performed using descriptive and comparative techniques, followed by Pearson correlation analysis to identify the relationship between the level of ecological expenditures and key economic performance indicators, such as revenue per employee, labor productivity, and the number of employees. The triangulation of data - by comparing official statistical information with field responses - helped strengthen the validity of the conclusions and allowed for the formulation of well-grounded recommendations.

The research acknowledged certain limitations, such as temporal discrepancies between environmental and economic data, lack of access to detailed accounting data regarding ecological costs for each enterprise, and the subjective nature of some responses from participants. Nevertheless, the chosen methodology allowed for the construction of a relevant overview of the relationship between ecological management and competitiveness within the realities of Moldova's economy.

REZULTATE SI DISCUȚII

SMEs represent an essential pillar of the Republic of Moldova's economy, holding a dominant share in the total number of active economic entities. Through their capacity to generate employment and significantly contribute to income formation, SMEs emerge as a key driver of economic development and internal market resilience [5, p. 267]. The evolution of the main structural indicators during the 2021–2023 period reflects relative numerical stability, yet is accompanied by challenges related to increasing efficiency, adapting to new market demands, and optimizing profitability. In this context, the following table provides a relevant synthesis of the contribution of SMEs to the national economic structure, serving as a basis for the in-depth analysis of the relationship between ecological management practices and the competitiveness of the sector.

Table 1. Evolution of SME contribution to the national economic structure during the 2021–2023 period

Years	Number of enterprises, thousands			Average annual number of employees, thousands			Sales revenues, billion MDL			Profit (+), loss (−) before taxation, million MDL
	Total	SMEs	Share of SMEs in total, %	Total	SMEs	Share of SMEs in total, %	Total	SMEs	Share of SMEs in total, %	
2023	63,8	63,3	99,2	539,0	352,1	65,3	636,1	285,9	45,0	24697,1
2022	62,6	62,1	99,2	529,3	347,3	65,6	612,0	274,8	44,9	27088,8
2021	60,3	59,8	99,1	532,5	342,1	64,2	488,0	225,0	46,1	28496,1

Source: elaborated by the author based on NBS data [2]

The analyzed data reveal that SMEs continue to represent the central pillar of the economic structure in the Republic of Moldova. Throughout the analyzed period, their share in the total number of reporting enterprises remained consistently above 99%. This stability confirms that SMEs remain the most widespread organizational form in the national economy, with an extensive presence across all sectors of activity.

Another significant aspect is the evolution of SMEs' contribution to employment. During the analyzed period, the average annual number of employees working in SMEs increased from 342.1 thousand in 2021 to 352.1 thousand in 2023, which represents a growth in their share of total employment from 64.2% to 65.3%. This trend reflects the increasing social importance of SMEs, which contribute not only to economic development but also to maintaining labor market balance by providing stable employment opportunities for a significant part of the active population.

Regarding sales revenues, the analysis shows a substantial absolute increase in the total value generated by SMEs: from 225 billion MDL in 2021 to 285.9 billion MDL in 2023. However, their share in total national economic revenues recorded a slight decline - from 46.1% in 2021 to 45.0% in 2023. This seemingly paradoxical evolution suggests that while SMEs continued to grow their activities, large enterprises experienced more dynamic growth, thereby strengthening their market position and leading to a relative decrease in the SMEs' contribution to total revenues.

At the same time, the total number of registered enterprises increased from 60.3 thousand in 2021 to 63.8 thousand in 2023, reflecting a positive trend in the business environment and a tendency toward economic recovery after the pandemic period. In parallel, the total labor force also grew - from 532.5 thousand to 539 thousand employees during the same period - supporting the idea of a gradual revival of overall economic activity.

Nevertheless, the slight decline in the share of revenues generated by SMEs in the total economy may indicate structural or strategic challenges these enterprises face. Possible causes include limited capacity to access new technologies, low levels of digitalization, difficulties in attracting investment, and constraints related to market or financing access. Additionally, the competitive pressure exerted by large enterprises, with superior operational and financial capabilities, may contribute to a certain stagnation in SME competitiveness, despite their vital role in the economy.

Although SMEs retain a dominant role in terms of numbers and social impact, the analysis highlights the need to strengthen their ability to adapt to new economic realities, including through investments in digitalization, innovation, and sustainability [6, p. 192]. These directions become essential to prevent the deepening of the gap between SMEs and large enterprises and to ensure balanced and competitive economic development at the national level.

Table 2. Evolution of SME Competitiveness Indicators in the Republic of Moldova during the period 2021–2023

Indicators	Years			Absolute deviation (+,−), thousand MDL		Relative deviation (+,−), percentage points (p.p.)	
	2021	2022	2023	2021-2022	2022-2023	2021-2022	2022-2023
Average revenue per enterprise, thousand MDL	3762541,8	4425120,8	4516587,7	+662579,0	+91466,9	+17,61	+2,07
Average profit per enterprise, thousand MDL	412,99	436,21	450,14	+23,22	+13,93	+5,3	+3,1
Average profit per employee, thousand MDL	71,19	78,00	80,93	+6,81	+2,93	+8,7	+3,62
Labor productivity, thousand MDL per employee	657,7	791,2	812,0	+133,5	+20,8	+20,3	+2,63

Source: elaborated by the author based on NBS data [2]

The presented data reflect a positive but moderate evolution of the main competitiveness indicators of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the Republic of Moldova. The average revenue per enterprise registered a substantial increase in 2022 (+17.61%), signaling a significant recovery of economic activity after the pandemic pe-

riod. In contrast, 2023 marked a relative stagnation (+2.07%), which suggests either the reaching of a balance threshold or the influence of less favorable external factors.

The average profit per enterprise and per employee increased progressively throughout the analyzed period, with a more sustained pace in 2022 compared to 2023. This indicates improved managerial efficiency, but also a limitation in accumulation potential in the absence of structural reforms or targeted investment support.

Labor productivity - a key indicator of economic performance - experienced a notable increase in 2022 (+20.3%), followed by a clear slowdown in 2023 (+2.63%). This trend confirms that, although enterprises managed to significantly improve their efficiency in a short period, maintaining this progress requires active public policies focused on digitalization, professional training, and the implementation of ecological practices.

Overall, the analyzed developments indicate a gradual strengthening of SME competitiveness, but also highlight their vulnerabilities to economic shocks and the need for a coherent national strategy to support the sustainable development of the sector.

The analysis of the economic indicators presented in Table 2 points to a positive yet fragile trend in the competitiveness of SMEs in the Republic of Moldova between 2021 and 2023. This evolution should be correlated with the results obtained from the questionnaire on ecological management practices, which offers an applied perspective on the factors that can influence economic performance.

Table 3. Descriptive indicators regarding ecological practices and economic performance in the surveyed enterprises (n = 56)

Indicators	Mean	Minimum	Maximum	Standard deviation
Number of ecological practices	1,84	0.0	4.0	1.5
Average motivation score (1–5)	3,47	2.31	4.98	0.56
Average obstacles score (1–5)	3,26	2.07	5.0	0.66
Perceived impact on profit (1–5)	3,44	2.39	5.0	0.5
Ecological expenditures, thousand MDL	347,68	0.0	605.96	125.51
Revenue per employee, thousand MDL	787,42	635.19	989.24	76.52
Labor productivity, thousand MDL	807,56	608.85	997.08	90.25
Number of employees	131	12	245	67.32

Source: elaborated by the author based on data obtained through questionnaires

The questionnaire was completed by 56 enterprises from the Republic of Moldova, with a diverse sectoral distribution: industry (25%), services (30%), trade (20%), agriculture (15%), and other fields (10%), thus reflecting a balanced representation of the main economic sectors.

The results of the descriptive analysis highlight a moderate diversity in the application of ecological practices. On average, an enterprise applies approximately two ecological practices, with a maximum of 4, indicating an incipient level of integration of green principles in activity management.

Motivations for adopting ecological practices recorded an average score of 3.47 on a scale of 1–5, indicating a relatively favorable attitude, especially towards legal compliance and cost reduction. In contrast, perceived obstacles (average score of 3.26) remain persistent, with the most reported being high costs and lack of institutional support.

Furthermore, the perceived impact of these measures on profitability was rated with an average score of 3.41, suggesting a moderately positive but still uncertain perception among respondents.

Financially, enterprises reported average ecological expenditures of approximately 347.7 thousand MDL, with a significant standard deviation, indicating major differences in investment capacity. Economic performance indicators – revenue per employee and labor productivity - also show considerable variation, allowing for hypotheses to be formulated regarding possible correlations with the level of ecological expenditures or the degree of implementation of green practices.

This analysis provides a solid basis for the correlational stage of the study and for the formulation of evidence-based recommendations regarding support and incentive policies for the ecological transition among SMEs in the Republic of Moldova.

As part of the research on the impact of ecological management practices on the competitiveness of enterprises in the Republic of Moldova, a correlation matrix was developed as a statistical tool aimed at highlighting the nature and intensity of the relationships between the investigated variables. Using the Spearman correlation coefficient - appropriate for non-linear or ordinal distributions – the analysis seeks to determine the links between: the ecological practices applied (total number); the motivations and perceived obstacles in the implementation process; the perceived impact on profit, as well as the relevant economic indicators: ecological expenditures, revenue per employee, labor productivity, and number of employees.

The resulting matrix provides an overview of the interdependencies between ecological and economic dimensions, contributing to the identification of potential patterns of association or dissociation between sustainability and performance.

Table 4. Correlation matrix of coefficients between ecological practices and economic performance

Indicators	*Number of ecological practices*	*Motivation score*	*Obstacle score*	*Profit impact*	*Ecological expenditures*	*Revenue per employee*	*Labor productivity*	*Number of employees*
Number of ecological practices	*1.00*	*0.35*	*-0.08*	*-0.09*	*0.28*	*0.37*	*0.41*	*0.05*

Motivation score	*0.35*	*1.00*	*-0.22*	*0.03*	*0.32*	*0.22*	*0.29*	*0.13*
Obstacle score	*-0.08*	*-0.22*	*1.00*	*-0.16*	*-0.09*	*0.05*	*-0.13*	*0.12*
Profit impact	*-0.09*	*0.03*	*-0.16*	*1.00*	*0.45*	*0.26*	*0.31*	*-0.02*
Ecological expenditures	*0.28*	*0.32*	*-0.09*	*0.45*	*1.00*	*0.34*	*0.43*	*0.40*
Revenue per employee	*0.37*	*0.22*	*0.05*	*0.26*	*0.34*	*1.00*	*0.48*	*0.30*
Labor productivity	*0.41*	*0.29*	*-0.13*	*0.31*	*0.43*	*0.48*	*1.00*	*0.25*
Number of employees	*0.05*	*-0.13*	*0.12*	*-0.02*	*0.40*	*0.30*	*0.25*	*1.00*

Source: elaborated by the author based on data obtained through questionnaires

The correlation matrix between key questionnaire variables and economic performance indicators allows for the evaluation of the intensity and direction of the relationships between: implemented ecological practices, perceived motivations and obstacles, ecological expenditures, perceived impact on profit, and economic performance (revenue per employee, labor productivity, number of employees). Values close to +1 indicate a strong positive correlation; values close to -1 indicate a strong negative correlation; values near 0 indicate no correlation.

Based on the Pearson correlation coefficient matrix, a series of positive correlations are highlighted between ecological management practices and the economic performance indicators of the surveyed enterprises, supporting the central hypothesis of the study - that sustainability can be a factor of competitiveness.

First, the number of ecological practices implemented shows a moderate positive correlation with labor productivity ($r = 0.41$) and revenue per employee ($r = 0.37$). These relationships indicate that enterprises applying more ecological measures tend to optimize their internal processes, leading to increased efficiency and added value generated per employee.

Furthermore, ecological expenditures recorded by enterprises are positively correlated with labor productivity ($r = 0.43$) and with the perceived impact on profit ($r = 0.45$). This confirms that environmental investments can yield direct economic benefits and are perceived by managers as profit-generating.

Likewise, declared ecological motivations (such as the desire for compliance, cost reduction, or reputational advantages) correlate positively with the number of ecologi-

cal practices (r = 0.35) and with ecological expenditures (r = 0.32), suggesting that strategic commitments are reflected in concrete behaviors and resource allocation.

In contrast, perceived obstacles (related to costs, institutional support, or human resources) show weak negative correlations with ecological variables, indicating that although challenges are identified, they do not represent major blocking factors.

The correlational results support the hypothesis that ecological management practices are not merely a response to compliance requirements, but also a strategic factor for enhancing competitiveness. Although the relationships identified are generally of moderate intensity, they are consistent and suggest that enterprises investing in sustainability benefit from improved economic performance and labor efficiency. This conclusion justifies the expansion of political and financial support for promoting the greening of the SME sector and the development of a public policy framework that encourages proactive and innovative behaviors in corporate sustainability.

CONCLUSIONS

The research has shown that ecological practices are no longer merely a compliance mechanism with environmental regulations, but are increasingly being integrated into the competitive development strategies of enterprises. The correlations identified between the number of ecological practices and performance indicators (revenue per employee, labor productivity) confirm their potential to generate economic efficiency and added value. Although SMEs operate with limited resources, they have demonstrated an openness to integrating sustainability principles into economic activities. Representing over 99% of all economic entities, they have the capacity to become key promoters of the green economy in the Republic of Moldova—provided they are supported through appropriate public policies.

The motivations for implementing green practices are predominantly strategic in nature (reputation, efficiency, image), and these motivations are directly reflected in the actions taken. Conversely, obstacles (costs, lack of support, limited resources) negatively influence ecological engagement but do not eliminate interest in sustainability, suggesting the existence of a latent development potential. Ecological expenditures were positively correlated with labor productivity and perceived profitability. This finding supports the idea that pro-environmental actions are not a burden but can constitute an investment in operational efficiency and long-term advantages.

To make ecological management a widespread practice, it is essential to strengthen the institutional framework, facilitate access to green financing, and encourage professional training in the field of sustainability. Only in this way can SMEs transform sustainability into a sustainable competitive advantage.

REFERENCES:

1. SÂRBU, O., COJOCARI, N. Corelația dintre starea ecologică și dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova. În: *Analele Universității Libere Internaționale din Moldova (Seria Economie)*. 2008, nr. 7, p. 238–242. ISSN 1857-1468.
2. Guvernul Republicii Moldova. Hotărârea nr. 409 din 12 iunie 2024 privind aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2024–2030. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*. 2024, nr. 325–328, art. 650.
3. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. *Activitatea întreprinderilor în Republica Moldova, 2023*. Disponibil: https://statistica.gov.md [Accesat: 25.05.2025].
4. Ministerul Mediului al Republicii Moldova. *Raport privind starea mediului în Republica Moldova, ediția 2021–2023*. Disponibil: https://mediu.gov.md [Accesat: 25.05.2025].
5. SÂRBU, O., COREȚCHI, B. Opportunities and challenges of the development of small and medium enterprises in the agricultural sector from the Republic of Moldova. În: *Journal of Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. București, 2014, vol. 14(2), p. 265–272. ISSN 2284-7995.
6. SÂRBU, O., NIREAN, E. Correlative aspects of the ecological situation and of the sustainable development in the Republic of Moldova. În: *Journal of Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. București, 2011, vol. 11(1), p. 190–193. ISSN 2247-3527.

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА

PECULIARITIES OF HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN PUBLIC SECTOR ENTERPRISES

CZU: 005.96:334.724.6 **https://doi.org/10.59295/spd2025j.91**

Сильвия ЗАХАРКО
ORCID: 0000-0003-0988-9152
E-mail: silvia.zaharco@usm.md
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Вали СЕЙИДОВ
ORCID: 0009-0008-0120-9371
E-mail: vali.seyidov@usm.md
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *This paper explores the distinctive features of human resource management within state-owned enterprises, which concurrently address the imperatives of financial development and social responsibility. The main objective is to identify the key challenges and opportunities in managing human resources in the public sector. Through a comparative approach with private enterprises, the research highlights significant differences resulting from regulatory constraints, bureaucratic structures, and limited managerial autonomy. The results emphasize that effective HR management in the public sector requires a stronger focus on employee motivation, transparent recruitment processes, and continuous professional development. Furthermore, aligning human resource strategies with institutional goals is essential to improving organizational performance and reinforcing public trust.*

Keywords: *state-owned enterprise, human resource management, personnel policy, staff regulation, public trust.*

ВВЕДЕНИЕ

Предприятия государственного сектора занимают центральное место в обеспечении общественных благ, развитии инфраструктуры и поддерживании ключевых отраслей экономики. При этом их деятельность имеет двойственный характер, так как с одной стороны требуется демонстрировать финансовую стабильность и конкурентоспособность, а с другой – выполнять социально значимые функции и соблюдать государственные требования [1, с. 148].

Современный этап развития характеризуется нарастанием институциональных, экономических и технологических вызовов, что делает проблему эффектив-

ного управления человеческими ресурсами на государственных предприятиях особенно актуальной. Работая в условиях переплетения экономических задач и общественных ожиданий, государственные предприятия сталкиваются с необходимостью повышения своей результативности, не отходя от принципов социальной справедливости [2].

Управление человеческими ресурсами на предприятиях государственного сектора обладает специфическими особенностями, которые отличают его от практик частного сектора, и эти особенности требуют адаптации HR стратегий с учётом социальной миссии, нормативных ограничений и целей государственной политики.

В связи с этим, целью данного исследования является выявление особенностей управления человеческими ресурсами в государственных предприятиях и определение основных различий с практиками частного сектора.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Методологическая база исследования включает теоретический анализ научной литературы, методы сравнительного анализа и обобщения. Основу исследования составили публикации отечественных и зарубежных авторов в области управления человеческими ресурсами. Применение сравнительного подхода позволило выявить принципиальные отличия в HR практиках государственных и частных предприятий, а теоретическая проработка проблемы способствовала формулированию аргументированных выводов. Таким образом, исследование имеет аналитический характер и направлено на углубленное осмысление специфики управления человеческими ресурсами на предприятиях государственного сектора.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ

Управление человеческими ресурсами представляет собой стратегически обоснованный и комплексный подход к работе с персоналом, который является главным ресурсом организации и играет ключевую роль в достижении её целей как на индивидуальном, так и на коллективном уровне. Понимание того, что именно сотрудники формируют основу эффективности предприятия, позволяет при грамотном разрабатывании и внедрении HR стратегий, рассчитывать на существенный рост производственных показателей [3, с. 20].

С точки зрения содержания, управление человеческими ресурсами – это совокупность инструментов, методов и действий, направленных на рациональное использование и развитие кадрового потенциала в целях реализации стратегических задач [4, с. 8]. При этом, цели управления могут различаться в зависимости от точки зрения участников:

1) для руководства – это максимальное использование компетенций сотрудников для повышения конкурентоспособности и результативности;

2) для сотрудников – это получение справедливого вознаграждения, призна-

ние профессионального вклада, а также поддержание социального и профессионального статуса.

Интеграция управления человеческими ресурсами в государственных предприятиях позволяет согласовывать кадровую работу с приоритетами государственной политики, миссией предприятия и его бюджетными возможностями [5, с. 12].

Однако, государственные предприятия нередко сталкиваются с трудностями при реализации HR практик, из-за более низкой управленческой автономии по сравнению с частными компаниями, а многие кадровые решения регулируются нормативно. Это ограничивает гибкость и оперативность реагирования на изменения внешней среды. Характерной особенностью государственного сектора является акцент на ценности справедливости, равенства и социальной ответственности, а также сравнительно высокий уровень стабильности кадров и профсоюзной активности [6, с. 7].

Несмотря на различия, предприятия государственного сектора всё чаще стремятся применять HR подходы, схожие с частным сектором, чтобы повысить свою эффективность и укрепить общественную легитимность. Тем не менее, государственные предприятия, в отличие от частных, рассматриваются не только как производственно-хозяйственные единицы, но и как социально ориентированные организационные системы, в которых человеческий капитал играет ключевую роль в достижении стратегических задач. В этой связи управление человеческими ресурсами на таких предприятиях направлено на формирование профессионального, этически ответственного и адаптивного рабочего потенциала, способного эффективно реагировать на институциональные и экономические вызовы [7, с. 4].

Особенности управления человеческих ресурсов проявляются и в национальных контекстах. Так, во Франции, Германии, Японии и Испании кадровая политика в госсекторе отличается высокой степенью централизации и долгосрочным карьерным планированием, что способствует формированию устойчивых и лояльных коллективов. В то же время в Великобритании, Нидерландах, Швейцарии, Швеции и Финляндии подход более децентрализован, а переходы работников между государственным и частным секторами происходят активнее. Это способствует взаимному влиянию кадровых стратегий и подходов в управлении человеческих ресурсов [8, с. 3].

В контексте цифровой трансформации особое значение приобретает гибкость и адаптивность персонала государственных предприятий. Современные работники должны не только обладать профессиональными компетенциями, но и быть готовы к постоянному обучению, креативному мышлению, командной работе, а также использованию цифровых технологий. Роль сотрудника меняется – он становится активным участником собственного профессионального развития, а не только исполнителем [9, с. 21-23].

Исходя из множественных и зачастую конфликтующих целей, стоящих перед государственными предприятиями, управление человеческими ресурсами приоб-

ретает системный и многозадачный характер. Оно направлено не только на повышение производительности, но и на укрепление доверия общества, достижение стратегических государственных приоритетов и реализацию социальной миссии [10, с. 3].

Таким образом, управление человеческими ресурсами в государственных предприятиях имеет ряд характерных особенностей, отличающими его от HR управления в частном секторе, хотя и сохраняет общие универсальные принципы эффективного управления персоналом (таб.1).

Таблица 1. Сравнительный анализ управления человеческими ресурсами в государственных и частных предприятиях

Критерии	**Государственные предприятия**	**Частные предприятия**	**Общие характеристики**
Цель	Обеспечение общественного блага, выполнение социальных функций, соответствие государственным требованиям	Повышение прибыльности, конкурентоспособности и эффективности бизнеса	Повышение эффективности труда, развитие персонала
Регулирование	Жёстко регулируется государственными нормами, стандартами и законами	Гибкость в применении норм, внутренние регламенты определяются компанией	Соблюдение трудового законодательства, формирование внутренней HR политики
Кадровая политика	Часто централизована, с ограниченной автономией руководителей	Децентрализована, адаптивна к задачам бизнеса	Направлена на подбор, развитие и удержание персонала
Карьерное развитие	Долгосрочное планирование, стабильность, медленный рост	Быстрый карьерный рост, основанный на результатах	Возможность вертикального и горизонтального роста
Мотивация персонала	Социальные гарантии, стабильность, престиж	Материальная мотивация, бонусы, карьерные перспективы	Использование как материальной, так и нематериальной мотивации
Роль сотрудника	Исполнитель задач, акцент на стабильность и процедуру	Инициативный участник, ориентированный на результат	Вовлечение в рабочий процесс, командная работа

Источник: составлено авторами на основе [4, 6, 10].

Принимая во внимание особенности управления человеческими ресурсами в предприятиях государственного сектора, их эффективность требует комплексного применения политик и инструментов, учитывающих специфику публичного сектора. Основными задачами в этом направлении являются формирование профессиональных и этически ответственных кадров, развитие культуры командной работы, обеспечение равных возможностей, поддержание позитивного морального климата и постоянное повышение квалификации. Всё это позволяет не только повышать производственную эффективность, но и укреплять общественное доверие к деятельности государственных предприятий [11, с. 395].

В связи с этим управление человеческими ресурсами на предприятиях государственного сектора должно основываться на рациональных методах, научно обоснованных подходах и современных технологиях, позволяющих эффективно воздействовать на персонал. Качество предоставляемых услуг и успешная реализация государственной политики во многом зависят от профессионализма и добросовестности сотрудников. Важно обеспечить справедливость и последовательность в реализации кадровой политики, осуществлять отбор и продвижение сотрудников в соответствии с их компетентностью и профессиональными достижениями, применять прозрачную систему мотивации, способствовать постоянному профессиональному росту и обеспечивать политическую нейтральность персонала.

ВЫВОДЫ

Государственные предприятия выполняют двойственную функцию, сочетая задачи обеспечения финансовой устойчивости и выполнение социально ориентированных обязательств, что требует особого подхода к управлению человеческими ресурсами.

Эффективное управление человеческими ресурсами в государственных предприятиях основывается на стратегическом использовании кадрового потенциала и согласовании политики управления персонала с государственными приоритетами, при этом учитывая специфику нормативного регулирования и ограниченную управленческую автономию.

В современных условиях цифровой трансформации и усиления институциональных вызовов ключевую роль играет адаптивность и профессиональное развитие сотрудников, что способствует росту эффективности и укреплению общественного доверия к государственным предприятиям.

Эффективность управления человеческими ресурсами в государственных предприятиях напрямую влияет на качество предоставляемых услуг. Чем лучше организованы процессы управления персоналом, тем выше уровень удовлетворённости и доверия граждан к деятельности этих предприятий.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ПОПОВА, Л.И., СЕМЕНОВА, Е.А. Государственные и муниципальные предприятия на разных этапах развития экономики. *Проблемы современной экономики*. 2016. №29. С. 146-152. Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvennye-i-munitsipalnye-predpriyatiya-na-raznyh-etapah-razvitiya-ekonomiki [Просмотрено: 28.05.2025].
2. СЛАТЕНЬКОВА, М.А. Социальная справедливость как основная задача государства. *Бизнес Информ*, №11, 2013, С. 250-255. Доступно: https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-spravedlivost-kak-osnovnaya-zadacha-gosudarstva [Просмотрено: 28.05.2025].
3. ARMSTRONG, M. *A. Handbook of Human Resource Management Practice*. 10th ed., Kogan Page Limited, 2006. 982 p.
4. ГОНЧАРОВА, Н.В., ДАЙНЕКО, Л.В., ЗАЙЦЕВА, Е.В. *Управление человеческими ресурсами организации в условиях современного рынка труда: учебное пособие*. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2021. 162 с.
5. World Customs Organization. *Strategic Principles on Human Resources Management*. Available: https://clikc.wcoomd.org/mod_label/intro [Accessed: 07.06.2025].
6. BURKE, R.J., ALLISEY, A.F., NOBLET, A.J. The importance of human resource management in the public sector, future challenges and the relevance of the current collection. *Human Resource Management in the Public Sector*. Edward Elgar Publishing, 2013, pp. 1–13. https://doi.org/10.4337/9780857937322.00008.
7. YAHIAOUI, N., ANSER, A., LAHOUEL, S. Human Resource Management and Public Organizations. *Global Journal of Human Resource Management*, vol. 3, no. 2, 2015, pp. 1–12.
8. RITZ, A., KNIES, E. Human Resource Management in Public Service Organisations. *Public Management and Governance*, 2023. doi:10.4324/9781003282839-12.
9. ЭСАУЛОВА, И.А. Развитие человеческих ресурсов: эволюция концепций и практики. *Экономика труда*. 2018. Т. 5, №1. С. 13-28. doi: 10.18334/et.5.1.38869.
10. LEISINK, P., BORST, R.T., KNIES, E., BATTISTA, V. Human Resource Management in a Public-Sector Context. *The Oxford Handbook of Contextual Approaches to Human Resource Management*, Oxford University Press, 2021, pp. 1–12.
11. САЛИКОВ, Ю.А., ЛОГУНОВА, И.В., КАБЛАШОВА, И.В. Тенденции изменений в управлении человеческими ресурсами предприятия в условиях цифровой экономики. *Вестник ВГУИТ*. 2019. Т. 81. № 2. С. 393–399.

СВЯЗЬ МЕЖДУ УРОВНЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО БЛАГОСОСТОЯНИЯ И ОЩУЩЕНИЕМ СЧАСТЬЯ В СТРАНАХ МИРА

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC WELL-BEING AND SUBJECTIVE HAPPINESS ACROSS COUNTRIES

CZU: 330.59:364.658(100) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.92**

Мария КОМПАНЕЕЦ
ORCID: 0009-0006-4067-3025
E-mail: maria.kompaneets@usm.md
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *The aim of this study is to analyze the relationship between economic well-being and subjective life satisfaction across countries worldwide. Particular attention is paid to the role of GDP per capita as a factor influencing happiness levels. For this purpose, data from the World Happiness Report and GDP per capita (adjusted for purchasing power parity) for the year 2024 were used, covering 147 countries around the world. Methods of correlation analysis were applied, and both Pearson and Spearman correlation coefficients were calculated. The results revealed a moderate positive correlation according to Pearson (r = 0.6942) and a stronger one according to Spearman (r = 0.821), confirming the substantial impact of GDP per capita on happiness levels. At the same time, outlier countries were identified, where happiness levels are notably higher or lower than expected. The study also noted a decline in the sensitivity of happiness to income growth once a certain GDP per capita threshold is reached, supporting the Easterlin paradox.*

Keywords: *quality of life, Easterlin paradox, subjective well-being, Easterlin, subjective well-being, life satisfaction, economics of happiness.*

ВВЕДЕНИЕ

Формирование экономической политики государства предполагает стремление к увеличению уровня жизни его жителей, который выражается в экономических показателях – величине реальных денежных доходов, степени обеспеченности благами, услугами, уровне занятости, безработицы, покупательной способности населения и некоторых других. Между тем, понятие качества жизни является многомерной характеристикой, которая охватывает широкий спектр не только экономических, но и социальных, психологических, экологических факторов. Особенно актуально выявление возможностей обеспечения качества жизни в контексте достижения целей устойчивого развития.

В современных исследованиях, позволяющих дать комплексную оценку привлекательности для жизни отдельных регионов и стран, выделяются исследования, посвященные анализу составляющих качества жизни с позиции внутренних ощущений удовлетворенности жизнью. На стыке экономики, социологии и психо-

логии появилось отдельное направление, которое получило название экономики счастья. Отметим, что использование понятия «счастье» в данном контексте является весьма условным, точнее следует использовать термин субъективного благополучия (subjective well-being) или субъективного самоощущения удовлетворенностью жизнью, под которым понимается субъективная оценка индивидом своего экономического и социального положения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В данной статье были изучены и проанализированы показатели, характеризующие уровень удовлетворенности жизнью и экономического благополучия по итогам 2024 года для 147 стран мирового хозяйства. Применены методы корреляционного анализа, рассчитаны коэффициенты корреляции Пирсона и Спирмена.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ

В различных странах мира ежегодно собираются данные, формирующие оценку жизни, которые впоследствии анализируются экспертами. Результатом такого исследования является расчет индекса счастья и составление рейтинга стран по данному показателю. Рейтинг счастья базируется на ответах респондентов, субъективно оценивающих удовлетворенность жизнью по шкале от 0 до 10 (используется так называемая лестница Кантрила, в которой 0 баллов – наихудшая оценка, 10 баллов – наилучшая).

Анализ составляющих счастливой жизни акцентирует внимание на следующих группах показателей:

- экономико-статистических – величина ВВП на душу населения, неравенство доходов, ожидаемая продолжительность здоровой жизни;
- социальных – наличие социальной поддержки, прочных социальных связей и поддерживающих сообществ способствует повышению уровня счастья. Также оценивается восприятие некоторых социальных явлений – например, щедрость и великодушие граждан, помощь незнакомым лицам (благотворительность);
- развития гражданского общества – восприятие коррупции, свободы, уверенность в ближайшем будущем, безопасности. Низкий уровень коррупции и высокая степень социальной справедливости, доверия к институтам власти и бизнеса положительно влияют на счастье.

Восьмой год подряд лидирует в рейтинге счастья Финляндия. Тройка же самых счастливых стран мира в 2025 году – Финляндия, Дания, Исландия – не уступает своих позиций уже на протяжении пяти лет. Стоит отметить, что Скандинавские государства прочно занимают ведущие строки рейтинга удовлетворенности жизнью. Самыми несчастливыми в мире признаны жители Ливана, Сьерра-Леоне и Афганистана [1].

В целях определения приоритетов экономической политики государства представляется интересным выделение роли экономической составляющей в ощущении счастья. Для оценки взаимосвязи степени удовлетворенности жизнью и уровня экономического благосостояния автором был проведен анализ корреляции между двумя показателями - величиной ВВП на душу населения и индексом счастья. Для проведения статистического анализа были составлены два массива данных. Первый массив содержал рейтинг 147 стран мира по показателю индекса счастья, опубликованный в марте 2025 года на основании проведенных опросов общественного мнения Международным исследовательским центром Гэллапа [2]. Второй массив был составлен на основании данных о величине ВВП на душу населения (рассчитанному по паритету покупательной способности в долларах США в постоянных ценах 2021 года) в этих же странах по итогам 2024 года [3]. Поскольку опросы общественного мнения, результаты которых отражаются во Всемирном докладе о счастье ежегодно в марте (20 марта отмечается Международный день счастья и доклад приурочен к этому дню), характеризуют ситуацию за предыдущий год, оба указанных массива являются сопоставимыми по периоду исследования. В ходе статистического анализа был рассчитан коэффициент корреляции Пирсона. Его значение по итогам 2024 года составило r = 0,6942. Диаграмма рассеяния представлена на рисунке 1, на котором зависимая переменная отображена по вертикальной оси (это показатель индекса счастья), а по горизонтальной оси отображена независимая переменная (показатель ВВП на душу населения по ППС).

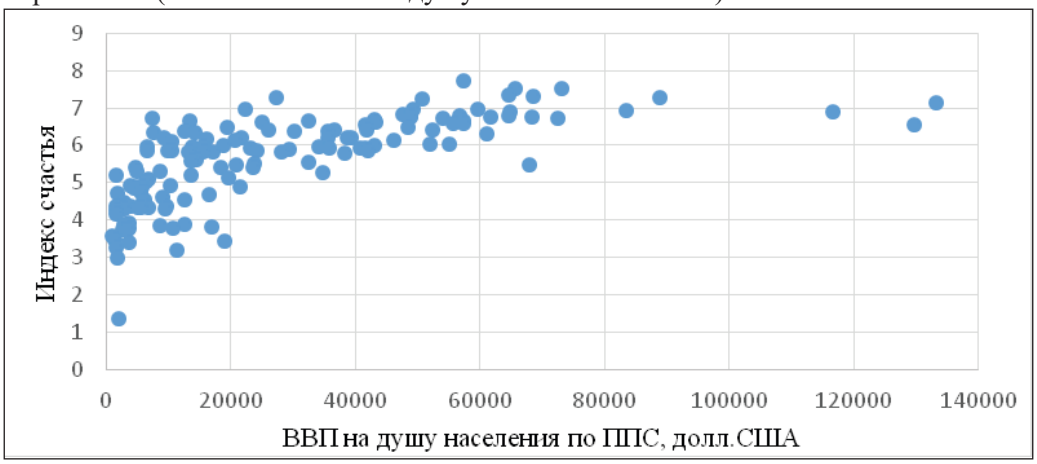

Рисунок 1. Диаграмма рассеяния, характеризующая связь показателей удовлетворенности жизнью и экономического благосостояния по итогам 2024 года

Источник: составлено автором.

Полученные в результате корреляционного анализа данные свидетельствуют о наличии положительной взаимосвязи между величиной ВВП на душу населения и уровнем удовлетворенности жизнью. Значение коэффициента корреляции,

равное 0,6942, находится на грани умеренной и сильной положительной связи по отношению к рассматриваемым переменным (сильная положительная связь наличествует при значении показателя корреляции > 0,7). Между тем, на диаграмме рассеяния (рис.1) наличествуют выбросы – как негативные, так и позитивные. Коэффициент корреляции Пирсона к ним не устойчив. Оценивая нормальность распределения показателей, можно заметить, что распределение ВВП на душу населения имеет отклонения от нормального распределения, поэтому целесообразно осуществить оценку взаимосвязи удовлетворенности жизнью и экономического благосостояния, используя для расчета коэффициент корреляции Спирмена. Согласно рассчитанным нами данным, значение этого показателя составило 0,821, что свидетельствует о высокой положительной связи между рассматриваемыми показателями. Ранговая диаграмма рассеяния представлена на рис.2.

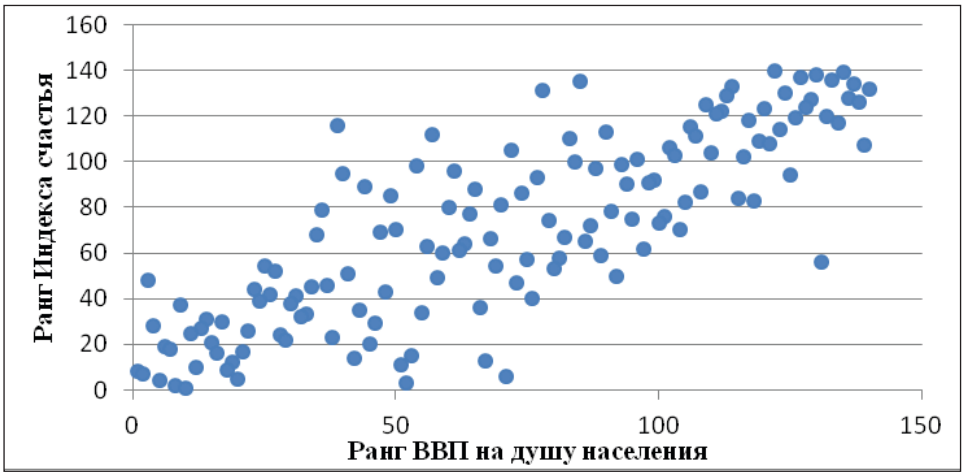

Рисунок 2. Ранговая диаграмма рассеяния ВВП на душу населения и индекса счастья

Источник: составлено автором.

На приведенной выше диаграмме показана зависимость рангов ВВП на душу населения и индекса счастья. Можно заметить, что точки располагаются приближённо вдоль восходящей прямой, что подтверждает наличие монотонной положительной зависимости между рассматриваемыми показателями. В большинстве случаев страны с более высоким уровнем ВВП на душу населения имеют и большее значение индекса счастья.

В таблице 1 представлены данные, позволяющие сопоставить позицию отдельных стран мирового хозяйства в рейтинге счастья и в рейтинге по показателю ВВП на душу населения. Проведенный анализ позволил выявить примеры отклонений от общего тренда взаимосвязи уровней счастья и благосостояния национальной экономики. В частности, Гонконг имеет высокий ВВП на душу населения ($67 806), но в рейтинге счастья страна занимает 88 строку, индекс счастья жите-

лей данного государства составляет всего 5,491, что ниже, чем у многих стран с ВВП на душу населения менее $15 000. Жители Молдовы, согласно данным опроса общественного мнения, более удовлетворены жизнью, нежели в Гонконге (наша страна занимает в рейтинге 80 позицию, индекс счастья равен 5,819, при том, что величина ВВП на душу населения ниже, чем в Гонконге в 5,12 раз).

Таблица 1. Позиции некоторых стран мира в рейтингах счастья и ВВП на душу населения (по ППС в долларах США) в 2024 году

Страна	Рейтинг счастья		Рейтинг ВВП на душу населения		Страна	Рейтинг счастья		Рейтинг ВВП на душу населения	
	место	индекс	место	значение		место	индекс	место	значение
Финляндия	1	7,736	19	73059	Россия	66	5,945	40	41550
Дания	2	7,521	6	57314	Китай	68	5,921	62	23131
Исландия	3	7,515	11	65699	Молдова	80	5,819	85	13239
Швеция	4	7,345	14	64497	Греция	81	5,776	44	38370
Нидерланды	5	7,306	8	68548	Гонконг	88	5,491	10	67806
Коста-Рика	6	7,274	56	27271	Турция	94	5,262	49	34685
Люксембург	9	7,122	1	133230	Украина	111	4,68	105	16517
США	24	6,724	7	72522	Египет	135	3,817	74	16916
Румыния	35	6,563	39	41650	Афганистан	147	1,364	131	2007

Источник: Составлено автором на основании соответствующих рейтингов [2, 3].

Лидирующий в рейтинге по показателю ВВП на душу населения Люксембург занимает лишь 9 позицию в рейтинге удовлетворенности жизнью, в то время как на 6 месте в рейтинге счастья в 2024 году находится Коста-Рика, чей показатель ВВП на душу населения составил $27271, то есть в 4,88 раза меньше, чем в Люксембурге. США обладают высоким показателем экономического благосостояния (ВВП на душу населения в 2024 году составил $72522), однако стране принадлежит лишь 24 позиция в рейтинге счастья. В целом можно выделить целую группу стран, в которых наблюдается более высокий уровень удовлетворенности жизнью, чем ожидается, если рассматривать критерий величины ВВП на душу населения. В группу таких стран, помимо упомянутой выше Коста-Рики, входят Мексика, Белиз, Косово, Никарагуа, Гватемала. В то же время выделяется и противоположная группа государств, в которых ВВП на душу населения выше, но индекс счастья заметно ниже: Гонконг, Турция, Азербайджан, Ботсвана, Египет, Шри-Ланка.

Следует также отметить, что полученное нами в результате исследования значение коэффициента корреляции, рассчитанное для стран с более высоким уровнем ВВП на душу населения (более 30 000 долл.), гораздо ниже, чем для более бедных национальных экономик.

В исследовании, опубликованном А.Рустикини, профессором экономики Университета Миннесоты и Э.Прото, профессором экономики и эконометрики Университета Глазго, описывается подобный феномен. Ученые пришли к выводу, что связь между более высоким национальным доходом и более высокой удовлетворенностью жизнью в стране имеет форму горба. В более бедных странах и регионах наблюдается более выраженная положительная связь между этими показателями, но она выравнивается на уровне значения показателя ВВП на душу населения около 30 000 – 35 000 долларов, а затем становится еще более ослабленной. Этот феномен соответствует в целом известному парадоксу Истерлина. Значение показателя ВВП на душу населения в $33000 исследователи называют «точкой блаженства» – переломным показателем, при котором связь между экономическим благосостоянием и счастьем становится гораздо менее очевидной [4].

Характеризуя ситуацию в Республике Молдова, следует заметить, что зависимость степени удовлетворенности жизнью от уровня доходов граждан нашей страны проявляется гораздо сильнее, чем в национальных экономиках с более высоким уровнем благосостояния. Величина ВВП на душу населения в нашей стране в 2024 году по предварительным оценкам составила 13 239 долл. США, что гораздо ниже упомянутой выше «точки блаженства». Следовательно, и прирост доходов жителей Молдовы способен в значительной степени повлиять на восприятие удовлетворенностью жизнью. В таблице 2 представлены данные, характеризующие место нашей страны в мировом рейтинге счастья за период с 2015 по 2025 годы.

Таблица 2. Позиция Республики Молдова в мировом рейтинге счастья, по годам

Годы	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
Место в рейтинге	52	55	55	67	71	70	65	62	63	71	80
Индекс счастья	5,889	5,897	5,838	5,640	5,529	5,608	5,766	5,857	5,819	5,816	5,819

Источник: Составлено автором на основании рейтинга стран мира по индексу счастья за соответствующий период [1].

Можно заметить, что индекс счастья в Молдове в 2023–2025 гг. практически не изменяется (разница составляет в пределах 0,003 пункта, что статистически незначимо), по сравнению с периодом 2015-2017 гг. значение этого показателя также снизилось на небольшую величину. Тем не менее позиция страны в мировом рейтинге существенно изменилась: в 2024 и 2025 годах произошло ее перемещение с 63 на 71 место в мире, а в 2025 году на 80 строку рейтинга. Подобные отклонения объясняются, на наш взгляд, следующими обстоятельствами. В диапазоне 5,8–6,0 значений индекса счастья в мировом рейтинге находится много стран. Когда значения индекса близки, малейшие колебания могут сильно влиять на позиции в рейтинге. В силу того, что рейтинг — это относительная характеристика, даже если

ситуация внутри страны не ухудшается, а остаётся стабильной, улучшения в других странах автоматически сдвигают Молдову вниз. Поэтому некоторые изменения в других странах мирового хозяйства могли привести к их подъему в рейтинге и, соответственно, снижению позиции Молдовы.

ВЫВОДЫ

Уровень экономического развития страны оказывает в целом значительное влияние на уровень счастья, однако и другие факторы играют важную роль. Отметим особо, что прирост доходов или увеличение национального богатства в более богатых экономиках не влечет соразмерного роста степени удовлетворенности жизнью жителей этих государств. Это обстоятельство является подтверждением действия так называемого парадокса Истерлина, который заключается в том, что хотя на определённом уровне дохода счастье увеличивается, после достижения некоторого порога дальнейшее увеличение дохода не приводит к пропорциональному росту счастья. Во многом парадокс объясняется тем, что люди сравнивают свой доход с доходами окружающих, и с увеличением общего уровня жизни их ожидания также растут, что снижает удовлетворённость.

На наш взгляд, говорить о строгой детерминации в отношении зависимости степени удовлетворенности жизнью от экономического благосостояния не следует. Безусловно, экономическая составляющая в осознании людьми уровня счастья весьма значима, однако влияние множества других факторов не следует отрицать. Формирование экономической политики государства должно принимать во внимание указанные выше проявления.

ЛИТЕРАТУРА:

1. *Рейтинг стран мира по уровню счастья по версии Организации Объединенных наций*. Доступно: https://gtmarket.ru/ratings/world-happiness-report [Просмотрено: 20.05.2025]
2. *World Happiness Report 2025*. Available: https://worldhappiness.report/ed/2025/ [Accessed: 24.05.2025].
3. *Gross domestic product per capita (real PPP in 2021 prices)*. Available: https://www.worldeconomics.com/Indicator-Data/Wealth/GDP-Per-Capita-PPP.aspx [Accessed: 02.06.2025]
4. RUSTICHINIБ A., PROTOБ E. *GDP and life satisfaction: New evidence*. Available: https://cepr.org/voxeu/columns/gdp-and-life-satisfaction-new-evidence?utm_source [Accessed: 03.06.2025].

АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ В DIGITAL-МАРКЕТИНГЕ ДЛЯ РОСТА ПРОДАЖ В УСЛОВИЯХ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

ANALYSIS OF PERSONALIZATION OPPORTUNITIES IN DIGITAL MARKETING FOR SALES GROWTH IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 339.138:004:658.89(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.93**

Александр ЧАЙКОВСКИЙ
ORCID: 0000-0003-2233-1225
E-mail: alexandr.ceaikovskii@usm.md
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Нелли ДИЛАН
ORCID: 0009-0003-8326-6129
E-mail: dilan.neli05@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинэу, Республика Молдова

Summary. *The Republic of Moldova's evolving digital landscape presents both challenges and opportunities for enterprises seeking competitive advantage through personalized marketing. This study explores how businesses in Moldova can harness customer data to drive sales growth, focusing on practical implementation within the constraints of local market conditions. The research employs a mixed-methodology approach, combining analysis of digital marketing tools with case studies of Moldovan enterprises that have successfully implemented data-driven personalization strategies.*

Key findings identify critical barriers to adoption, including fragmented data ecosystems, skill gaps in digital analytics, and regulatory uncertainties surrounding data privacy. Strategic recommendations emphasize scalable personalization frameworks, workforce upskilling initiatives, and adaptive compliance measures for data protection regulations. Ultimately, this research positions data-driven personalization as a transformative capability for Moldovan enterprises, offering a pathway to enhanced market responsiveness and sustainable growth in the digital economy.

Keywords*: digital transformation, marketing personalization, customer analytics, data-driven marketing, Moldova.*

ВВЕДЕНИЕ

В условиях современной экономики Республика Молдова сталкивается с рядом вызовов, связанных с ростом конкуренции, ограниченностью ресурсов и необходимостью цифровой трансформации. Одним из ключевых инструментов для повышения эффективности маркетинга и укрепления позиций на рынке становится персонализация digital-коммуникаций, предполагающая адаптацию предложений и сообщений под индивидуальные потребности и характеристики клиента.

Digital-маркетинг в Молдове развивается стремительно, однако уровень внедрения персонализированных технологий пока ограничен из-за ряда барьеров, таких как нехватка данных, цифровая грамотность и финансовые возможности [1]. Цель исследования - проанализировать, возможность предприятий Республики Молдова применять персонализацию в digital-маркетинге для повышения продаж и лояльности клиентов, а также рассмотреть успешные локальные кейсы и определить основные вызовы и перспективы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

В данном исследовании был проведён анализ современных публикаций и отчетов о состоянии digital-маркетинга в Молдове, обзоры инструментов персонализации, а также изучение кейсов локальных компаний и digital-агентств. Использованы открытые источники, включая маркетинговые отчёты, аналитические обзоры и интервью с представителями молдавского бизнеса [1].

Методы исследования включили:

- Систематический обзор литературы и интернет-источников, посвящённых персонализации в маркетинге;
- Контент-анализ успешных маркетинговых кампаний и инструментов, применяемых в Молдове;
- Сравнительный анализ доступных CRM и digital-инструментов для предприятий [3];
- Качественный анализ барьеров и возможностей, основанный на текущем уровне цифровизации в стране [7].

Данный подход позволил выявить специфические особенности применения персонализации именно в условиях молдавского рынка.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЯ

Персонализация в маркетинге — это стратегия адаптации коммуникации, контента, продуктов или услуг под конкретного потребителя, исходя из его характеристик, поведения или предпочтений. В контексте digital-маркетинга это означает использование данных о клиентах для создания более целевых и релевантных сообщений.

Даже в условиях ограниченного бюджета предприятия в Молдове могут использовать ряд доступных решений:

- CRM-системы позволяют хранить и анализировать данные о клиентах. Примеры: Bitrix24, Zoho CRM, HubSpot (базовая версия - бесплатна).
- Email-маркетинг с сегментацией Mailchimp, Sendinblue, UniSender позволяют создавать рассылки для разных групп клиентов.
- Ретаргетинг в соцсетях и Google включают настройку рекламы, которая «догоняет» пользователя после посещения сайта.

- Чат-боты в Facebook/Telegram помогают собирать информацию, отвечать на типовые запросы и делать индивидуальные предложения.
- Персонализированные лендинги и push-уведомления на основе предыдущих действий клиента.

Данные решения уже постепенно интегрируются в стратегии развития отдельных молдавских предприятий (рис. 1).

Рисунок 1. Стратегии персонализации для предприятий в Молдове

Источник: разработано авторами.

Анализ показывает, что цифровая грамотность в Молдове растёт, особенно среди городского населения и молодёжи. Популярны социальные сети Facebook и Instagram, а также мессенджеры Viber и Telegram [2]. Потребители проявляют высокие ожидания по поводу персонализированного и быстрого обслуживания. Важными факторами коммуникации выступают язык и локальная специфика.

Рынок Молдовы обладает рядом уникальных черт, оказывающих влияние на стратегию продвижения товаров и услуг (рис. 2):

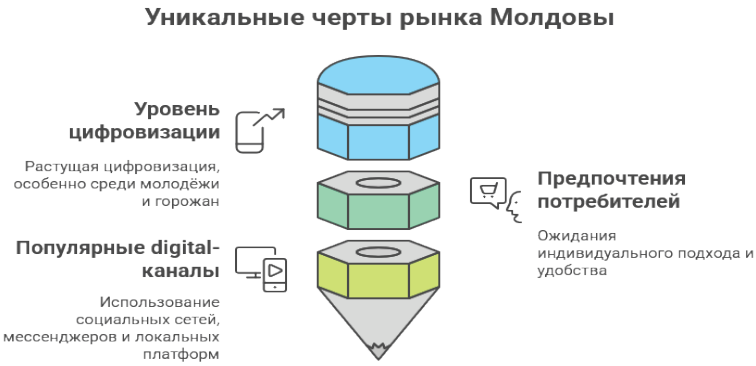

Рисунок 2. Уникальные черты продвижения товаров в Республике Молдова

Источник: разработано авторами.

Эти особенности создают благоприятную почву для внедрения персонализированных решений, даже если бизнес ограничен в ресурсах.

Для эффективной персонализации необходимо собирать, обрабатывать и использовать данные о клиентах. В условиях молдавского рынка, где бюджеты ограничены, важно использовать простые, но действенные методы сбора данных, а также оптимизировать каналы коммуникации.

Предприятия Молдовы используют следующие каналы и инструменты (рис. 3.) для сбора клиентской информации:

1. Формы на сайте или лендинге включающие: имя, e-mail, номер телефона, город, интересы. Даже простая подписка на рассылку является первым шагом к персонализации
2. История заказов и активности на сайте позволяет понять, что интересует клиента, и формировать персональные рекомендации.
3. Опросы в соцсетях или мессенджерах дают узнать предпочтения, ожидания или причины отказа от покупки.
4. Аналитика соцсетей Facebook и Instagram дают доступ к демографическим данным и вовлечённости (через Meta Business Suite).
5. Программы лояльности и дисконтные карты помогают фиксировать частоту покупок и любимые категории товаров/услуг.
6. Регистрация на мероприятия или акции эффективна для сбора email-базы и уточнения интересов.

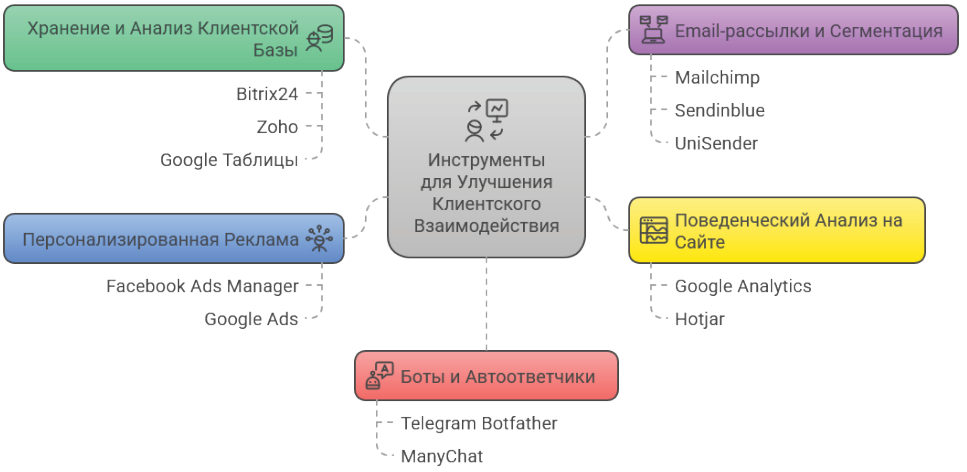

Рисунок 3. Инструменты для улучшения клиентского взаимодействия

Источник: [4].

Персонализация охватывает сегментацию по демографии, поведению и интересам с использованием CRM-систем, email-рассылок, ретаргетинга, чат-ботов и персонализированных рекламных предприятий [3,4,8]. Предприятиям доступны решения

с бесплатными тарифами, такими как Bitrix24, Mailchimp, Google Analytics, что позволяет эффективно внедрять персонализированные подходы без больших затрат.

Внедрение персонализации в маркетинг является не только глобальным трендом, но и уже практикуемой стратегией на молдавском рынке. Ниже приведены реальные примеры предприятий из Молдовы, которые успешно используют персонализированный подход для увеличения вовлечённости и продаж (Таблица 1).

Таблица 1. Сравнение персонализированных подходов предприятий Молдовы

Компания / Сфера	**Инструмент персонализации**	**Реализация**	**Результат / Эффект**
SmartGuide (туризм)	Многоязычные цифровые гиды + анализ посещений	Приложение с 16 гидами на EN/RO/RU, сбор данных о маршрутах туристов (clutch.co, blog.smartguide.org)	Повышение вовлеченности туристов, аналитика для локальных органов управления
Moldcell (телеком)	Локализация, персонализированные страницы, обучение персонала	Индивидуализировали интерфейс и локализовали на румынский язык, CRM-интеграция, подготовка шаблонов	Выделение на фоне конкурентов, улучшение поддержки и продаж корпоративных услуг
Publicis Media (реклама для Viorica, Samsung и др.)	A / B - тестирование, поведенческий таргетинг в Google Ads и LinkedIn	Оптимизация через анализ поведения, повышение ROI, automation	До +250% ROAS по Google Search, улучшение CTR и снижение затрат
Ads Lancelot (агентство)	Таргетированная реклама + анализ конверсий	Оптимизация Google Ads, создание лендингов с ретаргетингом, A/B-тесты	+362% конверсий, –83% cost-per-conversion

Источник: [5,6].

SmartGuide показывает, как цифровой продукт, настроенный под локальные языки и маршруты, может давать бизнесу и органам власти полезные данные и улучшать туристический опыт.

Moldcell (при поддержке Digital Tide) – пример корпоративной персонализации: локализовали интерфейс, обучили персонал и интегрировали CRM для более качественной поддержки клиентов.

Publicis Media – специалист по digital-маркетингу, который привнес персонализированный подход (A/B-тесты, таргетинг) в кампании таких клиентов, как Viorica Cosmetics и Samsung, добившись в одном случае ROAS +250%.

Ads Lancelot – агентство, добившееся впечатляющих результатов (конверсии выросли в 3.6 раза, cost-per-conversion упал на 83%) благодаря таргетингу и оптимизации кампаний.

Эти кейсы показывают, что персонализация в digital-маркетинге выступает не только прерогативой больших брендов. Даже небольшие предприятия в Молдове могут эффективно внедрять персонализированные подходы, используя доступные инструменты и данные о своих клиентах. Все они демонстрируют рост вовлечённости, снижение стоимости привлечения клиентов и увеличение продаж благодаря персонализации.

Внедрение персонализированных маркетинговых стратегий в Молдове сталкивается с рядом сложностей, обусловленных спецификой локальной бизнес-среды. Одной из ключевых проблем является фрагментированность данных т. к. многие предприятия, не располагают системными решениями для сбора и обработки клиентской информации. В отсутствие CRM-систем и аналитических инструментов формирование индивидуальных предложений становится трудоёмкой задачей.

Немаловажным фактором остаётся дефицит цифровой компетентности среди предпринимателей и маркетологов. Даже при наличии технических возможностей недостаток экспертизы приводит к поверхностному использованию персонализации, что снижает её эффективность. Финансовые ограничения усугубляют ситуацию для значительной части местного бизнеса premium-решения остаются недоступными, а работа с бесплатными аналогами требует непропорционально больших временных затрат.

Отдельную сложность представляет нормативно-правовая неопределённость. В условиях отсутствия адаптированного к местному контексту регулирования обработки персональных данных (при формальном соответствии GDPR) предприятия вынуждены балансировать между маркетинговыми задачами и рисками compliance-нарушений. Это создаёт атмосферу осторожности, сдерживающую развитие data-ориентированного маркетинга.

Совокупность этих факторов формирует уникальные вызовы для молдавских предприятий, стремящихся к цифровой трансформации своих маркетинговых процессов. Современная бизнес-среда Молдовы демонстрирует значительные возможности для развития персонализированного маркетинга, чему способствует динамичная цифровая трансформация экономики. Активное внедрение государственных и частных инициатив в сфере цифровизации создаёт благоприятную почву для роста технологической зрелости как предприятий, так и конечных потребителей.

Особого внимания заслуживает формирующаяся экосистема поддержки цифрового предпринимательства. Образовательные платформы и отраслевые инициативы играют ключевую роль в преодолении технологического разрыва, предлагая бизнесу не только инструментарий, но и необходимые компетенции для его эффек-

тивного использования. В условиях растущей конкуренции на онлайн-площадках, способность к персонализации коммуникации превращается из конкурентного преимущества в необходимое условие рыночного выживания.

Синергия этих факторов создаёт уникальное окно возможностей для молдавских предприятий, позволяя им не просто адаптироваться к глобальным трендам, но и находить специфические решения, соответствующие особенностям локального рынка.

ВЫВОДЫ

Персонализация digital-маркетинга предполагает важнейшее направление, способное значительно повысить эффективность бизнеса в Молдове. Даже при ограниченных ресурсах использование простых и доступных инструментов для сбора и анализа данных позволяет адаптировать предложения и коммуникацию, повышая лояльность и продажи.

Для успешного внедрения персонализации рекомендуется:

- Начинать с базовых CRM-систем и сегментации клиентской базы [3].
- Активно использовать возможности социальных сетей и таргетированной рекламы [2].
- Внедрять автоматизацию коммуникации через чат-боты и рассылки [4].
- Обучать персонал цифровым навыкам и грамотному использованию инструментов [7].
- Обеспечивать прозрачность и соблюдение нормативных требований по защите данных.

Персонализация не только модный тренд, но и стратегический ресурс для конкурентоспособности молдавского бизнеса в условиях цифровой экономики.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Digital Moldova 2025: Стратегия цифровой трансформации Республики Молдова. Официальный сайт https://digital.md
2. Meta Business Suite: Инструменты для бизнеса https://business.facebook.com
3. Bitrix24: Бесплатная CRM-система для малого бизнеса https://bitrix24.md
4. Mailchimp: Email-маркетинг для начинающих https://mailchimp.com
5. Publicis Media Moldova: Кейсы по digital-маркетингу https://publicismedia.md
6. Ads Lancelot: Оптимизация рекламных кампаний в Молдове https://adslancelot.md
7. Tekwill Moldova: Образовательные программы по цифровым технологиям https://tekwill.md
8. Google Analytics Help: Анализ поведения пользователей https://support.google.com/analytics
9. Moldcell Corporate Website: CRM и персонализация услуг https://moldcell.md

CUPRINS

DREPT

Ion BALANEL
PARTICULARITĂȚI ALE OBIECTUL JURIDIC GENERIC AL INFRACȚIUNII PREVĂZUTE LA ART. 337 DIN CODUL PENAL 5
Serghei BRÎNZA, Vitalie STATI
REMANIERILE OPERATE PRIN LEGEA NR. 136/2024 ÎN NORMELE PRIVIND INFRACȚIUNILE CONTRA SECURITĂȚII PUBLICE ȘI A ORDINII PUBLICE ... 10
Carmen DICHII
POZIȚIONAREA FALSURILOR PUSE ÎN CIRCULAȚIE ÎN SISTEMUL COMPONENȚELOR DE INFRACȚIUNI PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL 17
Ludmila DUMNEANU
ÎNCĂLCAREA REGULILOR DE SECURITATE A SISTEMULUI INFORMATIC: INFRACȚIUNE CONTRA CONFIDENȚIALITĂȚII ȘI INTEGRITĂȚII SISTEMULUI INFORMATIC 23
Lilia GÎRLA
FENOMENUL CRIMINALITĂȚII GULERELOR ALBE ÎN SECTORUL PRIVAT (ANALIZA PRACTICII JUDICIARE) 28
Lilia GÎRLA
FENOMENUL CRIMINALITĂȚII GULERELOR ALBE ÎN LUMINA CRIMINOLOGIEI CORPORATIVE MODERNE 34
Gheorghe GLADCHI
APLICAREA PEDEPSEI PENTRU RECIDIVĂ DE INFRACȚIUNI 40
Andrei PÂNTEA
CADRU JURIDIC ȘI CONDIȚII ALE LIBERĂRII DE RĂSPUNDERE PENALĂ PENTRU INFRACȚIUNILE REGLEMENTATE DE ART. 217 ȘI 217[1] CP AL RM ... 47
Gheorghe RENIȚĂ
CONDAMNAREA JUDECĂTORILOR PENTRU ABUZ ÎN SERVICIU 53
Vitalie STATI
NOI ORIZONTURI ÎN REGLEMENTAREA RĂSPUNDERII PENTRU INFRACȚIUNILE CONTRA JUSTIȚIEI 62
Andrei STRATAN, Dan FURCULIȚA
OPORTUNITATEA EXCLUDERII ASIGURATORULUI DIN CERCUL VICTIMELOR PREVĂZUTE LA ART. 238 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA 69

Iancu ZAPOROJAN
STRUCTURA LATURII OBIECTIVE A INFRACȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 326[1] DIN CODUL PENAL 79
Elena ARAMĂ
REFLECȚII PRIVIND NECESITATEA MOTIVĂRII DECIZIILOR JUDECĂTOREȘTI 84
Olga BACIU
INDIVIDUALIZAREA RĂSPUNDERII ÎN DECLARAREA AVERII ȘI INTERESELOR PERSONALE: AMBIGUITĂȚI LEGISLATIVE ȘI RISCURI SISTEMICE..... 91
Marius BULEARCA
NATURAL GAS AND GREEN ENERGY IN ROMANIA..... 97
Veronica CHEPTENE
PREVENIREA TORTURII - MECANISM DE PROTECȚIE A DREPTULUI LA LIBERTATE ȘI SIGURANȚĂ..... 105
Oxana CHISARI-LUNGU
ASPECTE POZITIVE ȘI NEGATIVE ALE MIGRAȚIEI INTERNAȚIONALE 111
Rodica CIOBANU, Irina PUNGA
PREJUDICIUL MORAL ȘI DREPTURILE OMULUI: RĂSPUNSURILE CEDO 117
Snejana CIOCHINĂ, Dorel COJOCARI
ANALIZA JURIDICĂ A TERMENULUI SPECIAL DE PRESCRIPȚIE PENTRU FAPTELE PREVĂZUTE LA ART. 177 ȘI ART. 179 DIN CODUL CONTRAVENȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA..... 127
Cristina CRAEVSCAIA-DERENOVA
ROLUL IMPOZITELOR ȘI TAXELOR LOCALE ÎN CONSOLIDAREA AUTONOMIEI FINANCIARE LOCALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA..... 134
Ianuș ERHAN
ORDINEA ȘI SECURITATEA PUBLICĂ VERSUS SECURITATEA PERSONALĂ, PARTICULARITĂȚILE DISTINCTE ȘI INTERDEPENDENȚA ACESTORA..... 145
Ianuș ERHAN
ÎMPĂCAREA VICTIMEI CU FĂPTUITORUL – CAUZĂ CARE ÎNLĂTURĂ RĂSPUNDEREA CONTRAVENȚIONALĂ 158
Tatiana IGNATIUC, Victor PĂSCĂLUȚA
IMPACTUL TEHNOLOGIEI ASUPRA CONSTITUȚIONALISMULUI MODERN.....170
Rodica NICHITA
CAUZELE CARE ÎNLĂTURĂ CARACTERUL CONTRAVENȚIONAL AL FAPTEI: ÎNTRE VOINȚA LEGIUITORULUI ȘI REALITATEA JURIDICĂ..... 175

Oleg PANTEA, Lidia GÎRLEANU
ROLUL INSTITUȚIONAL AL INSPECTORATULUI DE STAT AL MUNCII ÎN PREVENIREA ȘI SANCȚIONAREA CONTRAVENȚIILOR 184
Florin RAȘCU
ROLUL CURȚII CONSTITUȚIONALE ÎN GARANTAREA ECHILIBRULUI ÎNTRE PUTERILE STATULUI 198
Pavel ZAMFIR
CONSOLIDAREA CAPACITĂȚILOR NORMATIVE ȘI INSTITUȚIONALE DE GESTIONARE A CONSTRUCȚIILOR HIDROTEHNICE 203
Dan AMARINE
CRIME DE RĂZBOI: ASPECTE JURIDICE ȘI INTERNAȚIONALE 211
Valeriu BABĂRĂ
REGIMUL CONFLICTUAL AL ACTELOR ŞI FAPTELOR JURIDICE PRIVIND NAVIGAŢIA CIVILĂ MARITIMĂ ŞI AERIANĂ 216
Elena BAJUREA-OSTROFEȚ
ANALIZA REGLEMENTĂRILOR RFG ÎN MATERIA TRANSPORTULUI RUTIER NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL DE MĂRFURI 221
Aurel BĂIEȘU
STATUTUL ARBITRULUI ÎN ARBITRAJUL COMERCIAL INTERNAȚIONAL 227
Ruxanda CAMERZAN
IMPORTANȚA PRINCIPIULUI *RES IUDICATA* ȘI A CONCEPTULUI *RES INTERPRETATA* ÎN CONTEXTUL JURISPRUDENȚEI CEDO 233
Alexandra CHIROSCA
THE EU FDI SCREENING REGULATION AND INTERNATIONAL INVESTMENT LAW: BETWEEN SOVEREIGNTY AND INVESTOR RIGHTS ... 240
Lilia GRIBINCEA
LIBERA CIRCULAȚIE A CAPITALURILOR – UNA DIN CELE PATRU LIBERTĂȚI FUNDAMENTALE ALE PIEȚEI UNICE A UNIUNII EUROPENE ... 258
Adrian GUZUN
PRINCIPIILE BASEL PENTRU SUPRAVEGHERE BANCARĂ 265
Octavian Dragoș MATEI
REVOLUȚIA DIGITALĂ ȘI DREPTURILE FUNDAMENTALE ÎN CONTEXTUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE 270
Natalia SUCEVEANU
EVOLUȚIA ACCELERATĂ A STATULUI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA ÎN RELAȚIILE CU UNIUNEA EUROPEANĂ. PROVOCĂRI ȘI RISCURI 275
Natalia SUCEVEANU
PROCEDURA DE LEGIFERARE A UNIUNII EUROPENE ÎN MATERIE DE FISCALITATE 283

Степан ПОПОВСКИЙ
РОЛЬ СОВЕТА ЕВРОПЫ В ЗАЩИТЕ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА НА НЕПОДКОНТРОЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ 290
Ludmila BELIBAN-RAȚOI
PRINCIPIULUI FORȚEI OBLIGATORII A CONTRACTULUI. ASPECTE TEORETICE 298
Octavian CAZAC
INOPOZABILITATEA DIVIZĂRII PERSOANEI JURIDICE FAȚĂ DE CREDITORI ÎN TEMEIUL ACȚIUNII PAULIENE: IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE 306
Valentina CEBOTARI
ROLUL NOTARIATULUI CONTEMPORAN ÎN PROTECȚIA VALORILOR FAMILIALE 312
Natalia CHIBAC
UNELE ASPECTE ALE CONTRACTULUI DE ANTREPRIZĂ 318
Rodica CHIRTOACĂ
MECANISME DE DOBÂNDIRE ȘI REDOBÂNDIRE A AVERII DEBITORULUI INSOLVABIL 326
Aliona CHISARI-RURAK
REGLEMENTĂRI JURIDICE PRIVIND SERVICIUL SOCIAL BARNAHUS 334
Alexandru CUZNEȚOV
REFLECȚII ASUPRA PROVENIENȚEI, EVOLUȚIEI ȘI A CONCEPTELOR GENERALE CU PRIVIRE LA FRANCIZĂ 339
Svetlana FANARI
VÂNZAREA ÎNTREPRINDERII CA UN COMPLEX PATRIMONIAL UNIC ÎN PROCEDURA DE INSOLVABILITATE: STUDIU COMPARATIV REPUBLICA MOLDOVA VS. ROMÂNIA 346
Tudor LEȘANU
INTERPRETAREA SINTAGMEI „O PARTE” DIN ART. 248 ALIN. (1) AL LEGII INSOLVABILITĂȚII ÎN CONTEXTUL RĂSPUNDERII PATRIMONIALE A ORGANELOR DE CONDUCERE 353
Tatiana MACOVEI
CONSOLIDAREA UNUI MEDIU DE MUNCĂ SIGUR ȘI DEMN: INTRAREA ÎN VIGOARE A CONVENȚIEI OIM NR. 190 ÎN REPUBLICA MOLDOVA 359
Tatiana MACOVEI, Gheorghe MACOVEI
RĂSPUNDEREA ANGAJATORULUI PENTRU CONCEDIEREA ILEGALĂ A SALARIATULUI: FUNDAMENTE JURIDICE ȘI PRACTICI APLICATE 365

Tatiana MIHAILOV
JOB SHARING-UL – UN NOU ARANJAMENT CONTRACTUL ÎN DREPTUL MUNCII 370
Felicia PĂSCĂLUȚĂ
FORMAREA PROFESIONALĂ 376
Olesea PLOTNIC, Valeria PRAPORȘCIC
CRIZELE ENERGETICE ȘI IMPOSIBILITATEA OBIECTIVĂ DE EXECUTARE A CONTRACTELOR 383
Ruslan POSTICA
DIFERENȚELE PROCEDURALE ȘI METODOLOGICE DINTRE CONTROLUL DE CONFORMITATE ȘI CERCETAREA ACCIDENTELOR DE MUNCĂ GRAVE ȘI MORTALE ÎN SISTEMUL SIGURANȚEI OCUPAȚIONALE DIN REPUBLICA MOLDOVA 389
Nicolae SADOVEI
DREPTURILE PACIENTULUI: CALIFICAREA JURIDICĂ A REACȚIEI ADVERSE ȘI A EFECTULUI INDEZIRABIL AL MEDICAMENTULUI 396
Nicoleta ȘALARI, Cristina MARTIN
NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI DE PREEMȚIUNE AL ASOCIAȚILOR 402
Mariana ȘARGAROVSCHI
EFECTELE JURIDICE ALE SIMULAȚIEI ACTULUI JURIDIC CIVIL 410
Tatiana TABUNCIC
DREPTUL CONSUMATORILOR LA ACHIZIȚIA PRODUSELOR ALIMENTARE INOFENSIVE 415
Artur TARLAPAN
PARTICULARITĂȚILE EXERCITĂRII GAJULUI ASUPRA DREPTURILOR DE CREANȚĂ 421
Ștefan VDOVICENCO
TRANSFERURILE DE BUNURI SAU ASUMAREA DE OBLIGAȚII CU TITLU GRATUIT DIN PARTEA DEBITORULUI, ÎN CONTEXTUL ANULĂRII ACTELOR JURIDICE ALE DEBITORULUI INSOLVABIL 426
Татьяна БОДЮЛ
НОВЫЕ АСПЕКТЫ ГАРМОНИЗАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА О ТОВАРНЫХ ЗНАКАХ С ПРИНЦИПАМИ И СТАНДАРТАМИ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА 433
Александр КАЛЕНИК
ПРЕДПРИЯТИЕ КАК ИМУЩЕСТВО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЯ: АСПЕКТЫ ПРАВОВОЙ КВАЛИФИКАЦИИ 443

Дориан КИРОШКА
НАРУШЕНИЯ ПРАВ НА ТОВАРНЫЙ ЗНАК В ИНТЕРНЕТЕ: ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНАЯ ПРАКТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА 451
Elena BELEI
PONDEREA NORMELOR PRIVIND COMPETENȚA JURISDICȚIONALĂ ÎN PROCESUL CIVIL PRIN PRISMA NOILOR TEMEIURI DE RECURS ȘI A ÎMPUTERNICIRILOR INSTANȚELOR SUPERIOARE..... 459
Veaceslav BOTNARI
CELERITATEA PROCESULUI ÎN FAZA DE PREGĂTIRE A CAUZEI PENTRU DEZBATERI JUDICIARE..... 466
Igor COBAN
THE PRINCIPLES AND THE ESSENCE OF THE PROCEDURE FOR CONTESTATION IN ENFORCED CIVIL EXECUTION 472
Igor DOLEA
REFLECȚII CU PRIVIRE LA CONCEPTUL „FISHING EXPEDITION" ÎN PROCEDURA PENALĂ NAȚIONALĂ..... 478
Cristina-Ioana DRAGOMIR GALAN
EVOLUȚIA ISTORICĂ A REGLEMENTĂRII CONTENCIOSULUI ADMINISTRATIV ÎN ROMÂNIA..... 485
Dumitru DUMITRAȘCU
MEDIEREA OBLIGATORIE ÎN CAUZELE CIVILE: MIJLOC DE EFICIENTIZARE SAU LIMITARE A ACCESULUI LIBER LA JUSTIȚIE?..... 492
Artiom ENI
PARTICULARITĂȚILE INTERACȚIUNII ÎNTRE APĂRĂTOR ȘI ÎNVINUIT LA ÎNCHEIEREA ACORDULUI DE RECUNOAȘTERE A VINOVĂȚIEI..... 500
Natalia GAVRILENCO
EVALUAREA EXTRAORDINARĂ A JUDECĂTORILOR ÎN EUROPA DE SUD-EST: REFORMĂ EXCEPȚIONALĂ SAU SUBSTITUT DISCIPLINAR?...505
Ina JIMBEI
CONCEPTUL DE JURISPRUDENȚĂ UNIFORMĂ ÎN TEMEIUL DE RECURS PREVĂZUT DE ART. 432 ALIN. (1) LIT. A) CPC 512
Dumitru ROMAN
REVIZUIREA CAUZELOR PENALE. PROBLEME TEORETICO-PRACTICE PRIVIND COMPETENȚA INSTANȚELOR DE JUDECATĂ ȘI SOLUȚIILE PRONUNȚATE..... 516

Dina VRABIE
INTERESELE PĂRINȚILOR VERSUS INTERESELE COPIILOR ÎN PROCEDURILE PRIVIND ÎNAPOIEREA COPILULUI ÎN STATUL REȘEDINȚEI SALE OBIȘNUITE 524

ŞTIINȚE ECONOMICE

Vali ALIYEV
ANALYSIS OF CONSUMER BEHAVIOUR AS AN EFFECT OF NEUROMARKETING ACTION..... 530
Mihaela BALMUȘ-ANDONE
ABORDAREA CONCEPTUALĂ A MANAGEMENTULUI PERFORMANȚELOR CA FACTOR STRATEGIC DE ASIGURARE A BUNĂSTĂRII ANGAJAȚILOR... 538
Veronica BULAT
SUSTAINABLE TOURISM AND POST-COVID ECONOMIC SECURITY POLICIES..... 547
Elena CARP
LOGISTICA VERDE ÎNTRE SUSTENABILITATE ȘI EFICIENȚĂ ECONOMICĂ: ANALIZA COMPARATIVĂ A IMPACTULUI DIGITALIZĂRII ȘI COSTURILOR ÎN LANȚURILE DE APROVIZIONARE 554
Mihail CIOBANU
CARTOGRAPHIE DU PAYSAGE INTELLECTUEL DE LA SCIENCE ET DE LA PAIX: UNE ANALYSE SCIENTOMÉTRIQUE UTILISANT L'ALGORITHME DE KAMADA-KAWAI ET LES DONNÉES D'OPENALEX..... 562
Andreea-Emanuela DRĂGOI, aul CALANTER, Cornelia NEAGU
DIGITALIZAREA – FACTOR CHEIE AL DEZVOLTĂRII ECONOMICE COMPETITIVE. STUDIU DE CAZ: ROMÂNIA..... 568
Maria HĂMURARU, Adriana BUZDUGAN
REPERE METODOLOGICE PRIVIND EVALUAREA GRADULUI DE ASIGURARE A BUNĂSTĂRII ECONOMICE: ABORDĂRI INTERNAȚIONALE ȘI PROVOCĂRI PENTRU REPUBLICA MOLDOVA 576
Mileva Valentina MĂNESCU DRAGOTOIU
FACTORII CE INFLUENȚEAZĂ CALITATEA AUDITULUI PUBLIC EXTERN.. 592
Dan MÂRZA
CALCULUL INDICATORILOR DINAMICI DE EFICIENȚĂ ÎN CADRUL AUDITULUI PERFORMANȚEI..... 597
Natalia MOCANU, Vasile SECRIERU, Nadiia DAVYDENKO
IMPACTUL AUDITULUI FINANCIAR ASUPRA GESTIUNII FINANȚELOR PUBLICE..... 604

Lucia NEPOTU
ETICA ÎN DECIZIILE DE CUMPĂRARE ȘI IMPACTUL ASUPRA ECONOMIEI LOCALE: ÎNTRE RESPONSABILITATE MORALĂ ȘI DEZVOLTARE DURABILĂ 610
Elena NIREAN
IMPACTUL TEHNOLOGIILOR INTELIGENTE ÎN EXPLORAREA DESTINAȚIILOR TURISTICE DIN MEDIUL RURAL MOLDOVENESC 616
Veronica PRISĂCARU
ANALIZA COMPARATIVĂ A CADRULUI NORMATIV AL REPUBLICII MOLDOVA CU CEL AL UNIUNII EUROPENE CU REFERIRE LA COMBATEREA DEZINFORMĂRII..... 623
Veronica RAILEAN
DISPARITĂȚI ÎN STRUCTURA BUGETELOR LOCALE DIN REGIUNEA DE SUD A REPUBLICII MOLDOVA..... 632
Nataliia RIABININA, Sergii VERBYTSKYI, Nataliia PATSERA
STANDARDIZATION AS A FACTOR OF SOCIAL PROGRESS IN UKRAINE 640
Olga SÂRBU
THE IMPACT OF ECOLOGICAL MANAGEMENT PRACTICES ON ENTERPRISE COMPETITIVENESS..... 647
Сильвия ЗАХАРКО, Вали СЕЙИДОВ
ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКИМИ РЕСУРСАМИ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА..... 657
Мария КОМПАНЕЕЦ
СВЯЗЬ МЕЖДУ УРОВНЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОГО БЛАГОСОСТОЯНИЯ И ОЩУЩЕНИЕМ СЧАСТЬЯ В СТРАНАХ МИРА 663
Александр ЧАЙКОВСКИЙ, Нелли ДИЛАН
АНАЛИЗ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ В DIGITAL-МАРКЕТИНГЕ ДЛЯ РОСТА ПРОДАЖ В УСЛОВИЯХ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА 670

Culegere de articole științifice

Conferința științifică națională cu participare internațională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINȚE JURIDICE ŞI ECONOMICE

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 20.11.2025. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 62,5. Coli editoriale 57,9.
Comanda /2025.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editurausm@gmail.com*